

ΦΩΤΙΟΥ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ
ΑΠΑΝΤΑ ΤΑ ΕΡΓΑ

13

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ
(Α' - ΡζΓ')

ΕΙΣ ΒΙΒΛΙΑ ΤΡΙΑ

ΚΕΙΜΕΝΟ - ΜΕΤΑΦΡΑΣΗ - ΣΧΟΛΙΑ
ΑΠΟ ΤΟΝ
ΜΕΡΕΤΑΚΗ ΕΛΕΥΘΕΡΙΟ
ΘΕΟΛΟΓΟ

13

ΕΠΟΠΤΗΣ - ΕΠΙΜΕΛΗΤΗΣ ΕΚΔΟΣΕΩΣ
Ελευθ. Γ. ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ, Π. ΘΕΟΛΟΓΙΑΣ

Ε Π Ε

ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΙΚΟΣ ΑΔΕΛΦΟΙ ΜΕΡΕΤΑΚΗ
«ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΟΝ»
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ, ΣΕΠΤΕΜΒΡΙΟΣ 2007

Copyright :

ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΣ ΜΕΡΕΤΑΚΗΣ

Γ. Μπακατσέλου 3, Θεσσαλονίκη

Τ. Θ. 400 90. 560 00 Θεσσαλονίκη

Τηλ. 2310/283 880. Οικίας 2310/696 653.

ΕΙΣΑΣΩΓΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ὁ Μέγας Φώτιος κατὰ κοινὴ σχεδὸν ὁμολογία ὄλων τῶν συγχρόνων του, ἀλλὰ καὶ τῶν μεταγενεστέρων ἐρευνητῶν, ὑπῆρξε μιά ἀπὸ τις ἐξοχώτερες πνευματικὲς φυσιολογικαὶ τῆς ἐποχῆς του ἀλλὰ καὶ ὄλων τῶν ἐποχῶν. Καὶ αὐτὸ τὸ μεγαλεῖο του καταφαίνεται ἀπὸ τὸ ἐγκώμιο ποὺ τοῦ πλέκει ὁ ἀμείλικτος ἐχθρὸς του Νικήτας Δαβίδ. Στὴ σύντομη λοιπόν, ἀλλὰ ὠλοκληρωμένη γιὰ ἓνα ἀντίπαλο προσωπογραφία, γράφει, ὅτι ὁ Φώτιος, καταγόμενος ἀπὸ εὐγενῆ καὶ πλούσια οἰκογένεια, εἶχε ἀποκτήσει τόση καὶ τέτοια μόρφωση, ὥστε θεωροῦνταν ὁ εὐδοκιμώτερος ἀπὸ ὅλους τοὺς ἀσχολούμενους μὲ τὰ πράγματα τῆς πολιτείας. Τόση ἦταν ἡ κατάρτισή του στὴ φιλοσοφία καὶ τὴν ποίηση, στὴ ρητορική καὶ τὴ γραμματολογία, ἀλλὰ καὶ στὴν ἰατρική καὶ σὲ κάθε σχεδὸν κοσμικὴ ἐπιστήμη, ὥστε νὰ λένε ὅτι ὄχι μόνο ξεπερνοῦσε ὅλους τοὺς συγχρόνους του, ἀλλὰ καὶ ὅτι ἀνταγωνίζοταν καὶ τοὺς ἀρχαίους. Διέπρεψε λοιπόν σὲ ὅλους τοὺς πνευματικούς τομεῖς, καὶ μεταξὺ αὐτῶν καὶ στὴν ἐπιστολογραφία, κατέχοντας σπουδαία θέση μεταξὺ τῶν βυζαντινῶν ἐπιστολογράφων, καὶ λόγῳ τοῦ μεγάλου ἀριθμοῦ τῶν ἐπιστολῶν του, καθόσον ἔχουν ἐκδοθεῖ περίπου 300 ἐπιστολές, καὶ λόγῳ τῆς ξεχωριστῆς χάριτος ποὺ διακρίνει αὐτές.

Στὸν τόμο αὐτὸ δημοσιεύονται 193 ἐπιστολές, ποὺ διαιροῦνται σὲ τρία βιβλία. Τὸ πρῶτο βιβλίο περιλαμβάνει 24 ἐπιστολές, ἀπευθυνόμενες πρὸς τὸν πάπα Ρώμης Νικόλαο δύο, πρὸς πατριάρχα Ἀνατολῆς, πρὸς τὸν Βάρδα τέσσερις, πρὸς τὸν βασιλέα Βουλγαρίας Μιχαὴλ τρεῖς, μία ἀπάντηση κανονικὴ πρὸς τὸν ἀρχιεπίσκοπο Καλαβρίας Λέοντα, καὶ πρὸς ἄλλους ἐκκλησιαστικούς ἀρχόντες. Τὸ δεύτερο βιβλίο περιλαμβάνει 102 ἐπιστολές, ἀπευθυνόμενες πρὸς ἐπισκόπους, κληρικούς, μοναχοὺς, ἀγίους, καὶ ἰδιῶτες, ποὺ εἶναι συστατικὲς καὶ παρηγορητικὲς, καὶ διαιροῦνται σὲ τρεῖς σειρές. Ἡ πρώτη περιλαμβάνει 45 ἐπιστολές πρὸς διαφόρους ἐπισκόπους, ἡ δεύτερη 7 ἐπιστολές πρὸς Ἀββάδες, καὶ ἡ τρίτη 50 ἐπιστολές πρὸς διαφόρους κληρικούς. Τέλος τὸ τρίτο βιβλίο περιλαμβάνει 67 ἐπιστολές ποὺ ἀπευθύνονται πρὸς λαϊκοὺς καὶ ἀξιωματούχους. Πολλές βέβαια ἀπὸ αὐτὲς ἀπευθύνο-

νται στὰ ἴδια πρόσωπα. Τὰ θέματα πού διαπραγματεύονται εἶναι ποικίλα. Περιλαμβάνονται νουθεσίες πρὸς κληρικούς καὶ λαϊκούς, πρὸς ἄρχοντες καὶ ἀρχομένους, ὅπως ἡ θαυμάσια ἐπιστολὴ πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Βουλγαρίας Μιχαήλ, πού θὰ πρέπει νὰ τῆ διαβάσει ὁ κάθε σημερινὸς ἄρχοντας καὶ νὰ τὴν ἔχει κανόνα τῆς πολιτικῆς ζωῆς του. Ἐπίσης συμβουλές ποικίλου περιεχομένου πρὸς πλουσίους καὶ πτωχοὺς, πρὸς νέους καὶ ἡλικιωμένους, πρὸς μορφωμένους καὶ ἀνθρώπους κατώτερης γνώσεως, πρὸς ἀδικοῦντες καὶ ἀδικουμένους, μέσα ἀπὸ τις ὁποῖες μπορεῖ νὰ διακρίνει κανεὶς τὴν πολυμέρεια τῆς γνώσεως τοῦ μεγάλου αὐτοῦ καὶ ἀληθινοῦ πατέρα τῆς Ἐκκλησίας μας, τὴν εὐστροφία τῆς σκέψεώς του καὶ τὸ μεγαλεῖο τοῦ πνεύματός του.

Πόσο ἀληθινὰ εἶναι αὐτὰ πού λέμε θὰ μᾶς τὰ ἐπιβεβαιώσει ἓνας ἄλλος σύγχρονος μέγας ἄνδρας καὶ διδάσκαλος τοῦ πνεύματος, ὁ Δ. Σ. Μπαλάνος γράφοντας: «Ἐκεῖ ὅπου ὁ Φώτιος ἀναδείχθη ἀπαράμιλλος εἶναι αἱ ἐπιστολαὶ του. Εἰς αὐτὰς ἀντικατοπτρίζεται ἡ ἔξαιρετικὴ μόρφωσις καὶ πολυμέρεια τοῦ ἀνδρός, τὸ εὐρύτερον πνεῦμα του, ἡ βαθεῖα γνώσις τῆς ἀνθρωπίνης ψυχῆς καὶ τῶν ἀνθρωπίνων ἀνησυχιῶν, ἡ εὐγένεια τοῦ ἤθους καὶ ἡ χάρις τοῦ ὕφους». Καὶ πράγματι, ὄντας μέγας παιδαγωγὸς καὶ γνώστης πραγματικῶς ὅσο κανεὶς ἄλλος τῆς ἀνθρωπίνης φύσεως, παρέχει μὲ ἀγάπη στὸν κάθε παραλήπτη τῆς ἐπιστολῆς μέσα ἀπὸ τὸν ἀπέραντο πλοῦτο τῆς ψυχῆς του καὶ τὸ κατάλληλο φάρμακο, ἀναδεικνυόμενος ἀληθινὰ σοφὸς γιατρός. Σὲ πάρα πολλές ἀπὸ τις ἐπιστολές του θὰ δεῖ κανεὶς νὰ περιγράφει μὲ πάρα πολὺ εὐστοχο τρόπο τὸν ἀνθρώπινο πόνον ἢ τὴ δραματικὴ πάλη τῆς ἀνθρώπινης ὑπαρξῆς, ἡ ὁποία σφιδάζει κάτω ἀπὸ τὴν πίεση τοῦ κακοῦ καὶ ζητεῖ τὴν πνευματικὴ ἐλευθερία της, ὅπως πολὺ εὐστοχα παρατηρεῖ ἓνας ἄλλος ἐπίσης μέγας σύγχρονος διδάσκαλος τοῦ πνεύματος ὁ Εὐάγγελος Θεοδώρου. Μέσα ἀπὸ πολλές ἐπιστολές του θὰ ἀνακαλύψει κανεὶς τὸν μέγало ζωγράφο, πού χρησιμοποιοῦντας σὰν πινέλο τὴ γραφίδα του ζωγράφιζε μὲ χρώματα ὀλοζώντανα σὰν σὲ ὠραίους πίνακες ἄλλοτε τὸ κάλλος τοῦ κόσμου πού μᾶς περιβάλλει, καὶ ἄλλοτε τὸ κάλλος τῆς ἀνθρώπινης ψυχῆς. Πράγματι μὲ πόση ἐπιτυχία παρουσιάζει τὴν ὠραιότητα τοῦ «εὐτάκτου χοροῦ τῶν ἀστέρων»¹, τῶν φωστήρων τῆς Ἑώας καὶ τῆς Ἑσπερίας², τοῦ ἡλίου καὶ τῆς σελήνης³, γιὰ τοὺς ὁποίους γράφει κατὰ λέξη: «Τὴν σελή-

1. Ἐπιστολὴ ρά', Εὐσεβεία, μοναζούση καὶ ἡγουμένη, παραμυθητικὴ ἐπὶ ἀδελφῇ τελευτησάσῃ, σελ. 396. 2. Ἐπιστολὴ κδ', Ἀρχιεπισκόπῳ καὶ Μητροπολίτῃ Ἀκυλητίας, σελ. 240. 3. Ἐπιστολὴ ρά', ὅπου παραπάνω.

νην πάλιν ἐπισκόπει, ὅπως, ἐκ τοῦ ἡλίου δανειζομένη τὸ φῶς, προῖκα τὸν ἀέρα πυρσεύει... Αὐτὸς ὁ ἥλιος οὐ λαμπρὸς μὲν ἰδεῖν, θαυμάσιος δὲ τὸ κάλλος; Καὶ τί γάρ ἄλλο εἶπειν, ἢ ὅτι “ὡς γίγας ἀγαλλιόμενος δραμεῖν ὁδὸν αὐτοῦ, ἀπ’ ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ, ἕως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ” (Ψαλμ. 18, 8) ... Ἄλλὰ καὶ οὗτος ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος οὐ διαφεύγει τὸ τέλος, ἀλλ’ ὑποκύπτει τοῖς νόμοις τῆς φύσεως. Πάντα γὰρ μεταβάλλεται, καὶ οὐδέν, ὃ διὰ γενέσεως οὐσιώθη, ἐπιζητεῖ πρὸ τοῦ θανάτου μαθεῖν τὸ ἀθάνατον».

Δὲν ξεχνᾷ ὅμως καὶ νὰ ἐξυμνήσει τὴν πνευματικὴ ὠραιότητα τῶν ἀνθρώπων, πράγμα πὸν κάνει ὅταν ἐξυμνεῖ τὸν βασιλέα Βασίλειο ὡς «ἀγαλμα σοφίας, καλλώπισμα εἰρήνης, ἀγλαΐσμα τῶν σκήπτρων⁴. Στὸν ἀρχοντα τῆς Βουλγαρίας Μιχαήλ γράφει· «ὡ καλὸν ἀγαλμα τῶν ἐμῶν πόνων»⁵. Ἄλλὰ καὶ μιλώντας γιὰ τὸ σωματικὸ κάλλος, τονίζει ὅτι ἡ θεὰ αὐτοῦ ὅταν δὲν συνοδεύεται ἀπὸ σωφροσύνη καὶ ἐγκράτεια, δημιουργεῖ ἠθικοὺς κινδύνους. «Κάλλος δὲ σωμάτων εἴλκυσεν ὀφθαλμὸν καὶ δι’ αὐτοῦ δέσμιον λαβῶν, κατεδουλώσατο τὸν αὐτοδέσποτον λογισμὸν»⁶.

Ἐπανελημμένα μνημονεύει τὶς Τέχνες τοῦ χοροῦ, τῆς σκηνῆς, τοῦ θεάτρου καὶ τῆς μιμητικῆς, καὶ ἰδιαιτέρως ἀναφέρεται στὶς κωμωδίες τοῦ Ἀριστοφάνους, τὸν ὁποῖο θεωρεῖ «κορυφαῖον» καὶ ἐπαινεῖ τὴ σοφία του⁷.

Στὴν ἡ' ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν ἀρχοντα τῆς Βουλγαρίας Μιχαήλ ἐξυμνεῖ «τὸ κάλλος τῆς λατρείας..., δι' ἧς εἰς τὴν ὑπὲρ νοῦν οὐσίαν καὶ πάντων αἰτίαν καὶ δημιουργὸν ἀναγόμενοι, τὴν ἐνοειδῆ καὶ ὑπέρθεον τῆς Τριάδος θεότητα, καθ' ὅσον ἐστὶν ἀνθρώπῳ δυνατὸν, ἐνοπτριζόμεθα». Ἡ ἀναγωγικὴ καὶ μυσταγωγικὴ εἰκονογραφία προβάλλει «τὸν οἰκειὸν κόσμον καὶ τὸ κάλλος» τῆς Ἐκκλησίας, παριστῶντας αὐτὴν «ὡς νύμφην, οὐκ ἐν κροσσωτοῖς χρυσοῖς, ἀλλ' ἐν ἱεροῖς ἐξωραισθεῖσαν εἰκονίσμασιν ἐκ δεξιῶν τοῦ νυμφίου Χριστοῦ παραστήσασα, ἴλαροῖς καὶ χαίρουσιν ὀφθαλμοῖς καθορᾶσθαι καὶ ἐναγλαΐζεσθαι παντὶ τῷ τῶν πιστῶν πληρώματι» παρεσκευάζουσα⁸. Καὶ ὄχι μόνον αὐτά, ἀλλὰ καὶ πλῆθος ἄλλων ὠφελίμων στοιχείων θὰ μπορέσει κανεὶς νὰ βρεῖ στὶς ἐπιστολὰς διαβάζοντας αὐτὲς προσεκτικὰ.

Τὸ κείμενο λαμβάνεται ἀπὸ τὴν P.G. τόμ. 102, στῆλες 585-989, στὸ ὁποῖο γίνονται ἀρκετὲς ἀλλαγές κυρίως στὴ στίξη πρὸς καλύπτερη κατανόηση αὐτοῦ.

4. Ἐπιστολὴ ις', Τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ μεγάλῳ βασιλεῖ Βασιλείῳ, σελ. 214.
5. Ἐπιστολὴ η', πρὸς Μιχαήλ, τὸν ἀρχοντα Βουλγαρίας, σελ. 64. 6. Ὁπ. π., σελ. 134.
7. Ἐπιστολὴ λθ', σελ. 314. 8. Σελίδες 66 καὶ 94.

ΦΩΤΙΟΥ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΕΡΓΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ

ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΒΙΒΛΙΑ ΤΡΙΑ
ΕΙΣ ΝΕΑΝ ΚΑΤΑΤΑΞΕΙΝ

ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ

ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΣ
ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΠΑΠΑΣ, ΠΑΤΡΙΑΡΧΑΣ, ΕΠΙ-
ΣΚΟΠΟΥΣ, ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΑΣ, ΠΡΙΓΚΙΠΑΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΩΤΗ

Τῷ τὰ πάντα ἀγιωτάτῳ, ἱερωτάτῳ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ
Νικολάῳ
πάπα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης,
Φώτιος

Ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης.

Ὅτε τῆς ἱεραρχίας κατὰ νοῦν τὸ μέγεθος ἀναλήψομαι καὶ
πολλῷ τὴν ἀνθρωπίνην εὐτέλειαν τῆς ἐκείνῃ προσούσης ἀπολεί-
πουσαν τελειότητος καὶ τῆς ἐμῆς δυνάμεως ἀναμετρεῖν ἐπελεύσο-
μαι τὴν ἀσθένειαν, καὶ οἷος ἐμοὶ λογισμὸς πρὸς τὸ τῆς τοιαύτης
5 ἀξίας ὕψος αἰεὶ ἐνετέθραπτο, θαυμάζειν καὶ ὑπερεκπλήτεσθαι
παρασκευάζων τοὺς ὅσοι ποτὲ τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς, ἵνα μὴ λέγω
τοὺς πρὸ ἡμῶν, τὸν φρικτὸν τῆς ἀρχιερωσύνης ζυγὸν ἀνεδέξαντο,
ἄνθρωποι τελουῖντες καὶ σαρκὶ συνδεδεμένοι καὶ αἵματι καὶ τὰ τῶν
ἀσωμάτων Χερουβὶμ ἔργα διαπράττειν παρακινδυνεύοντες, ὅτε
10 ταῦτα βασανίζων καὶ πολυπραγμονῶν, ἐφ' οἷς ἑτέρους ὄρων ἔθο-

ΦΩΤΙΟΥ
ΠΑΤΡΙΑΡΧΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ

ΕΡΓΑ ΙΣΤΟΡΙΚΑ

ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΒΙΒΛΙΑ ΤΡΙΑ
ΣΕ ΝΕΑ ΚΑΤΑΤΑΞΗ

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

ΠΕΡΙΕΧΕΙ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ
ΠΡΟΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ ΠΑΠΕΣ, ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΣ, ΕΠΙ-
ΣΚΟΠΟΥΣ, ΑΥΤΟΚΡΑΤΟΡΕΣ, ΠΡΙΓΚΙΠΕΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 1η

Στόν κατά πάντα ἀγιώτατο καὶ ἱερώτατο ἀδελφὸ καὶ συλλειτουργῶ
Νικόλαο,
πάπα τῆς πρεσβύτερη Ρώμης,
Φώτιος,
ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης

“Ὅταν φέρω σὸ νοῦ τὸ μέγεθος τοῦ ἱεραρχικοῦ ἀξιώματος καὶ τὴν ἀνθρώπινη εὐτέλεια ποὺ ὑπολείπεται τόσο πολὺ ἀπὸ τὴν τελειότητα ποὺ πρέπει σὲ ἐκεῖνο καὶ ἐπιχειρήσω νὰ ἀναμετρήσω τὴν ἀσθένεια τῆς δικῆς μου δύναμης καὶ τίς κάθε εἴδους σκέψεις ποὺ γεννιοῦνται πάντοτε μέσα μου ὡς πρὸς τὸ ὕψος τοῦ ἀξιώματος αὐτοῦ, κάνοντας νὰ θαυμάζουν καὶ νὰ νοιώθουν φοβερὴ ἐκπληξὴ ὅσοι ἀπὸ τὴ δική μας γενιά, γιὰ νὰ μὴν πῶ καὶ τοὺς πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς, ἀναδέχθηκαν τὸν φρικτὸ ζυγὸ τῆς ἀρχιερωσύνης, ὄντας αὐτοὶ ἄνθρωποι καὶ δεμένοι μὲ τὴ σάρκα καὶ τὸ αἷμα καὶ

ρυβούμην, τοῖς αὐτοῖς γε νῦν ἔμαντὸν ἑάλωκότα καθορῶν, οὐκ
 ἔστιν εἰπεῖν οἷοις ἀλγήμασι βάλλομαι καὶ οἷαις ἀθυμίαις διακαρ-
 5 τερω̄ συνεχόμενος. Εἰ γάρ μοι καὶ φροντὶς ἦν ἐκ παιδὸς συναυξο-
 μένη τε καὶ συμπαραθέουσα διωτικῶν πραγμάτων καὶ θορύβων
 ἀπηλλαγμένον ἢ εὐχή, καὶ τὰ καθ' ἑαυτὸν ἐπισκοποῦντα διατελεῖν
 (δεῖ γὰρ πρὸς τὴν ὑμετέραν ὀσιότητα γράφειν ἀπαρξάμενον τὰ-
 ληθὲς εἰπεῖν), εἰ καὶ βασιλικῶν ἀξιωματῶν τὴν ὁρμὴν καθέλκου-
 σαν ἐφ' ἑτέρας μετατρέπειν ἐγχειρήσεις κατηνάγκασον, ἀλλ' οὖν
 οὐδέποτε θάρσος ἐπήει φορητὸν ἐμοὶ τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ὑπείσ-
 10 ελθεῖν ἐργαζόμενον ἀξίωμα. Ἦν γάρ, ἦν ἐμοὶ διὰ παντὸς αἰδέσι-
 μόν τε καὶ φοβερόν, μάλιστα γὰρ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων
 διαμνημονεύοντι Πέτρου, ὅς γε πολλὰ τεκμήρια τῆς εἰς τὸν Κύ-
 ριον Ἰησοῦν Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν ἐπιδεδειγμένος
 πίστεως, καὶ πολλὴν πανταχόθεν τὴν πείραν τῆς εἰς αὐτὸν ἀγάπης
 15 δεδωκώς, ὥσπερ τινὰ κορωνίδα τῶν πρόσθεν αὐτῶ καλῶς πεπρα-
 γμένων τε καὶ διηνησομένων, τὴν ποιμαντικὴν πρὸς τοῦ διδασκά-
 λου ἡξιοῦτο λειτουργίαν ἀναδέξασθαι. Ἀλλὰ μὴν καὶ δοῦλον οἶ-
 दा καταπιστευόμενον τάλαντον, καὶ δι' εὐλάβειαν τῆς Δεσποτικῆς
 αὐστηρίας κατακρύπτοντα, ἵνα μήποθεν αὐτῶ τὸ ἐμπιστευθὲν δια-
 20 πεσὸν ἀνάρπαστον γένηται, καὶ ὅτι μὴ τὸ τάλαντον τῶ δεδωκότι
 πλειστηριάσας ἀπέδωκεν εὐθύνας εἰσπραττόμενον καὶ πῦρ καὶ
 γέενναν τὴν καταδίκην ὑφιστάμενον.

Ἀλλὰ τί ταῦτα μοι γράφεται καὶ τὸ ἄλγημα αὖξεται καὶ τὸ
 λυπηρὸν ἐπιτείνεται καὶ τὸ διοχλοῦν ἀνιχνεύεται; μνήμη γὰρ τῶν
 25 ἀνιαρῶν ὀξύτερον τὸ πάθος ἀπεργάζεται καὶ κουφίζεσθαι τὴν
 ῥαθυμίαν οὐκ ἐνδίδωσιν. Ἀλλὰ γὰρ ταύτης ἔνεκα τῆς αἰτίας τῶν
 συμβεβηκότων ἢ τραγωδία διεσκηνοποιήται, ὡς ἂν ταῖς ὑμετέ-
 ραις εὐχαῖς τό, οὐκ οἶδ' ὅπως εἰπεῖν, ἐμπιστευθὲν ἡμῖν ποιμνιον
 καλῶς ὀρῶντες ποδηγούμενόν τε καὶ κυβερνώμενον, τὸ ἐπιπρο-
 30 σθοῦν ἡμῖν τῆς ἀμηχανίας νέφος ἀποσκευασώμεθα καὶ τὴν ἀγλὴν
 τῆς ῥαθυμίας ὑπεκφύγομεν. Οἶδε γάρ, οἶδε καὶ κυβερνήτη καλῶς
 τὸ σκάφος οὐριοδρομοῦν τε καὶ πηδαλιουχούμενον εὐθυμίας
 καθίστασθαι πρόξενον, καὶ τὸ τῆς Ἐκκλησίας πλήρωμα εὐσεβεῖα
 καὶ ἀρεταῖς εὐθηνούμενον τὸν ἐφεστηκότα καὶ κριθέντα ποιμαί-
 35 νειν, εὐφραίνειν τε καὶ τὸ τῆς ἀμηχανίας ὀμιχλῶδες παρασκευά-
 ζειν ἀποτρίψασθαι.

ριψοκινδυνεύοντας νὰ πράττουν τὰ ἔργα τῶν ἄσωμάτων Χερουδίμ, ὅταν ἐξετάζοντας αὐτὰ καὶ λεπτολογώντας, ποὺ τρόμαζα βλέποντάς τα σὲ ἄλλους, βλέπω τῶρα τὸν ἑαυτό μου νὰ εἶμαι πιασμένος σ' αὐτὰ, δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω ἀπὸ ποιὸς ὀδυνηροὺς πόνους δέχομαι πλήγματα καὶ ἀπὸ ποιὲς στενοχώριες πνίγομαι ὑπομένοντάς τες. Γιατί, ἂν καὶ ἀπὸ παιδι εἶχα μέλημά μου αὐτὸ ποὺ μεγάλωνε καὶ συμβάδιζε μαζί μου καὶ ἡ εὐχὴ μου ἦταν νὰ μείνω ἀπαλλαγμένος ἀπὸ τὰ πράγματα τοῦ βίου καὶ τοὺς θορύβους, καὶ νὰ ζῶ ἐξετάζοντας τὸν ἑαυτό μου (γιατὶ πρέπει, ἀρχίζοντας νὰ γράφω πρὸς τὴν ὁσιότητά σας, νὰ πῶ τὴν ἀλήθεια), ἂν καὶ ἡ τάση γιὰ βασιλικά ἀξιώματα μὲ ἔσυρε ἀναγκαστικά σὲ ἄλλες ἀσχολίες, ἀλλ' ὅμως ποτὲ δὲν εἶχα λάβει τὸ θάρρος νὰ εἰσέλθω καὶ νὰ ἐργασθῶ στὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχιερωσύνης. Γιατὶ ἦταν, ναι ἦταν γιὰ μένα πάντοτε σεβαστὸ καὶ φοβερό, καθὼς μάλιστα θυμόμουν τὸν κορυφαῖο τῶν ἀποστόλων Πέτρο, ὁ ὁποῖος εἶχε δώσει πολλές ἀποδείξεις τῆς πίστεώς του στὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, τὸν ἀληθινὸ Θεό, καὶ ἀφοῦ σὲ πολλές περιπτώσεις ἔδειξε πολλὰ δείγματα τῆς ἀγάπης του πρὸς αὐτόν, σὰν κάποια ἀποκορύφωση ὅσων προηγουμένως ἔπραξε καὶ κατόρθωσε, κατέστη ἄξιος νὰ δεχθεῖ τὸ ποιμαντικὸ ἀξίωμα ἀπὸ τὸν διδάσκαλο. Ἀλλὰ γνωρίζω καὶ δοῦλο ποὺ τοῦ ἐμπιστεύθηκε τὸ τάλαντο καὶ ποὺ ἀπὸ φόβο τῆς αὐστηρότητας τοῦ διδασκάλου τὸ ἔκρυψε, ὥστε νὰ μὴν τοῦ πέσει κάπου καὶ τοῦ τὸ ἀρπάξουν, καὶ ποὺ ἐπειδὴ δὲν ἐπέστρεψε πολλαπλάσιο τὸ τάλαντο αὐτὸς ποὺ τὸ ἔλαβε τοῦ ζητήθηκαν εὐθύνες καὶ τοῦ ἐπιβλήθηκε ἡ καταδίκη στὸ πῦρ τῆς γέεννας.

Ἀλλὰ γιατί τὰ γράφω αὐτὰ καὶ μεγαλώνει ὁ πόνος καὶ δυναμώνει ἡ λύπη καὶ γίνεται φανερὴ ἡ ἐνόχληση; γιατί ἡ ἐνθύμηση τῶν λυπερῶν κάνει τὸν πόνον πιὸ σκληρὸ καὶ ἡ ἀνάπαυλα δὲν ἀφήνει νὰ γίνῃ πιὸ ἑλαφρῦς. Ἀλλὰ γι' αὐτὴ βέβαια τὴν αἰτία ἡ τραγωδία τῶν συμβάντων ἔγινε σκηνὴ θεάτρου, ὥστε τὸ μὲ τίς εὐχές σας ποιῆμιον ποῦ, δὲν ξέρω πῶς, μοῦ ἐμπιστευθήκατε, βλέποντας νὰ ποδηγεῖται καὶ νὰ κυβερνᾶται καλά, νὰ παραμερίσω τὸ νέφος τῆς ἀμηχανίας ἀπὸ μπροστά μου καὶ ν' ἀποφύγω τὴν καταχνιὰ τῆς ἀπραξίας. Γιατὶ γνωρίζει, γνωρίζει καὶ τὸ σκάφος μὲ τίς οὐριοδρομίες καὶ μὲ σωστὴ πηδαλιουχία τοῦ κυβερνήτη νὰ γίνεται πρόξενον χαρῶς, καὶ τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας πλουτίζοντας μὲ τὴν εὐσέβεια καὶ τίς ἀρετές του, νὰ εὐχαριστεῖ αὐτόν ποὺ τὸ διευθίνει καὶ ὀρίσθηκε νὰ τὸ ποιμαίνει, καὶ νὰ κάνει νὰ διαλυθεῖ ἡ ὁμίχλη τῆς ἀμηχανίας.

Ἄρτι τοιγαροῦν τοῦ πρό ἡμῶν ἱερατεύειν λαχόντος, τῆς τοιαύτης ὑπεξεληθόντος ἀξίας, οὐκ οἶδ' ὅπως ὀρμηθέντες ἐπιτίθενται μοι κραταιῶς, ὅσοι τε κλήρω κατελεγμένοι ἐτύγγανον καὶ τῶν ἐπισκόπων τε καὶ μητροπολιτῶν τὸ ἄθροισμα, καὶ πρό γε τούτων 5 καὶ σὺν αὐτοῖς ὁ φιλευσεβῆς καὶ φιλόχριστος βασιλεὺς πᾶσι μὲν χρηστὸς ὢν καὶ ἐπιεικῆς καὶ φιλόανθρωπος καὶ (τί γὰρ οὐ χρὴ λέγειν τ' ἀληθές;) οὐδ' ἔχων ἄλλων τῶν πρό αὐτοῦ θεβασιλευκῶτων τῇ ἐπιεικείᾳ ἐξισούμενον, ἐμοὶ δ' ἀφιλόανθρωπός τις ἐδόκει τότε, βίαιός τε καὶ λίαν φοβερός. Οὐδὲ γάρ, οὐδὲ μικρὸν ἦν ἐνδι- 10 δούς τῆς ἅμα παντὶ τῷ προειρημένῳ τῶν ἱερέων πληρώματι ἐπιθέσεως. Ἄλλ' ὁ μὲν πρόφασιν τοῦ μὴ μεθήσειν ἐποιεῖτο τὴν ὁμόψηφον τῶν ἱερέων ὀρμὴν καὶ σπουδὴν καὶ ὡς οὐκ ἂν δύναίτο καὶ βουλόμενος ἐκτελέσαι τὴν αἴτησιν, τοῖς δ' ἐπεὶ πολὺ πλῆθος συνείλεκτο, οὐδ' οἱ τῆς παρακλήσεως ἡμῶν λόγοι καθαρώς αὐ- 15 τοῖς προσεφέροντο. Οἷς δ' ἂν καὶ προσέπιπτον, οὐ προσίεντο. Ἐν δὴ τοῦτο καὶ μελετήσασι καὶ λέγειν ἐξασκήσασι, τὸ δεῖν ἐμὲ πάντως καὶ μὴ βουλόμενον τὸ φορτίον τῆς ἐπιστασίας αὐτῶν ἀναδέξασθαι. Ἐπεὶ δέ μοι πανταχόθεν αἱ ὁδοὶ τῶν ἐν τοῖς λόγοις παρακλήσεων ἀπεφράττοντο, προεπήδα τὰ δάκρυα, καὶ ἡ τῆς 20 ἀπορίας ἀγλὺς τὰ ἔνδοθεν πάντα πληρώσασα τῆς συγχύσεως καὶ μέχρις αὐτῶν γε τῶν ὀμμάτων προσαράξασα εἰς ῥεῖθρον μετεσκευάζετο.

Καὶ γὰρ ἐφάπαξ ὁ λογισμὸς τῆς ἐκ λόγων ἀπειρηκῶς σωτηρίας εἰς ἱκετηρίαν τὴν φύσιν αὐτὴν καὶ τὰ δάκρυα προῦβάλλετο, 25 βοηθείας τινὸς καὶ ἐπικουρίας δι' αὐτῶν ἐλπίσας τυχεῖν, εἰ καὶ διεψεύσθη τοῦ βουλήματος. Οὐδ' οὕτω γὰρ ἀνῆκαν οἱ διαζόμενοι, μέχρις ἂν, ὅπερ ἐμοὶ μὲν ἀβούλητον, ἐκείνοις δὲ ὅπερ ἦν εὐχῆς ἔργον, διεπέπρακτο. Καὶ οὕτω λοιπὸν εἰς μέσους τοὺς θορύβους, οἷς ὁ πάντα εἰδὼς κρίμασιν ἐπίσταται, διακαρτερῶ καθι- 30 στάμενος, ἀλλά, Δρυὸς μὲν ἄλις, εὐκαιρον εἰπεῖν τὴν παρομίαν.

Ἐπεὶ δὲ πασῶν ἀρίστη κοινωνία ἡ κοινωνία τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀληθοῦς ἀγάπης, τοῦτο δὴ τὸ αἰτιώτατον, ὡς ἂν τὸν πρὸς τὴν ὑμετέραν ὁσιότητα καθαρὸν τε καὶ ἀδιάσπαστον δεσμὸν ἐργασώμεθα, χρῆναι καὶ τὰ τῆς ἡμῶν πίστεως ὡς ἐν βραχέσι

1. Ὁ Φώτιος ἀντικατέστησε τὸν Ἰγνάτιο καὶ ὁ Ἰγνάτιος τὸν Φώτιο καὶ τὸ ἀντίθετο.

Ἔχοντας λοιπὸν χάσει πρόσφατα αὐτὸς ποὺ ἔλαχε νὰ ἀρχιερατεῦει πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς αὐτὸ τὸ ἀξίωμα¹, δὲν γνωρίζω ἀπὸ ποῦ παρακινούμενοι μοῦ ἐπιτίθενται ἔντονα αὐτοὶ ποῦ ἔτυχε νὰ πλαισιώνουν τὶς τάξεις τοῦ κλήρου, καὶ τὸ σύνολο τῶν ἐπισκόπων καὶ τῶν μητροπολιτῶν, καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς καὶ μαζί μὲ αὐτοὺς καὶ ὁ φίλος τῆς εὐσέβειας καὶ φίλος τοῦ Χριστοῦ βασιλιάς, ποὺ ἐνῶ εἶναι σὲ ὅλους καλὸς καὶ ἐπιεικὴς καὶ φιλόανθρωπος καὶ (γιατὶ πρέπει νὰ μὴν πῶ τὴν ἀλήθεια;) ἐνῶ δὲν ἔχει κανέναν ἀπὸ τοὺς ἄλλους ποὺ βασίλευσαν πρὶν ἀπὸ αὐτὸν ἴσο του στὴν ἐπιείκεια, σ' ἐμένα φάνηκε τότε νὰ εἶναι ἀφιλόανθρωπος καὶ ἐπιθετικὸς καὶ πολὺ φοβερός. Γιατὶ πραγματικὰ οὔτε ὡς πρὸς τὸ ἐλάχιστο ἔμεινε πίσω ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους ἱερεῖς ποὺ προανέφερα στὴν ἐπίθεση ἐναντίον μου· ἀλλὰ αὐτὸς βέβαια χρησιμοποίησε σὰν πρόφαση νὰ μὴν μείνει πίσω τῆ συμφωνη ὁρμῆ καὶ προθυμία τῶν ἱερέων καὶ ὅτι δὲν θὰ μπορούσε καὶ θέλοντας ἀκόμα νὰ ἐκτελέσει τὴν αἴτηση, ἐνῶ σ' αὐτοὺς, ἐπειδὴ εἶχε μαζευθεῖ πολὺ πλῆθος, οὔτε οἱ δικοὶ μου λόγοι παρακλήσεως ἔφταναν ὀλοκάθαροι, ἀλλὰ καὶ σ' ὅποιους ἔφταναν δὲν τοὺς ἀποδέχονταν. Ἐνα λοιπὸν ἦταν αὐτὸ ποὺ εἶχαν στὸ νοῦ τους καὶ εἶχαν ἀσκηθεῖ νὰ λένε, ὅτι ἔπρεπε ἐγὼ ὅπωςδήποτε καὶ χωρὶς νὰ θέλω νὰ ἀποδεχθῶ τὸ φορτίο τοῦ νὰ γίνω ἐπιστάτης τους. Κι ἐπειδὴ ἀπὸ παντοῦ μοῦ εἶχαν κλεισθεῖ ὅλοι οἱ δρόμοι τῶν παρακλήσεων, ἔτρεχαν τὰ δάκρυα, καὶ ἡ ὁμίχλη τῆς ἀδυναμίας, ἀφοῦ γέμισε ὅλη τὴν ψυχὴ μου ἀπὸ σύγχυση καὶ προσάραξε καὶ μέχρι τὰ ἴδια μάτια μου, μετατράπηκε σὲ ροὴ δακρῶν.

Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὁ λογισμὸς ἀρνήθηκε τὴ σωτηρία μὲ τοὺς λόγους, πρόβαλε ὡς ἱεσία τὴν ἴδια τὴν ἀνθρώπινη φύση καὶ τὰ δάκρυα, ἐλπίζοντας ὅτι μὲ αὐτὰ θὰ ἐπιτύχει κάποτε βοήθεια καὶ ἐπικουρία, ἂν καὶ διαψεύσθηκε ἡ ἐπιθυμία του. Γιατὶ οὔτε ἔτσι ὑποχωροῦσαν ἐκεῖνοι ποὺ μὲ πίεζαν, μέχρι ποὺ διαπράχθηκε αὐτὸ ποὺ ἐγὼ βέβαια δὲν ἤθελα, γιὰ ἐκείνους ὅμως ἦταν εὐχῆς ἔργο. Κι ἔτσι λοιπὸν στὸ μέσο τῶν θορύβων, σύμφωνα μὲ τὶς ἀποφάσεις ποὺ γνωρίζει αὐτὸς ποὺ γνωρίζει τὰ πάντα, περιμένω ὑπομονετικά, ἀλλ' εἶναι κατάλληλη στιγμή νὰ ποῦμε τὴν παροιμία, «Ὅταν πέσει κάτω ἡ δρυς».

Ἐπειδὴ ὅμως ἡ καλύτερη ἀπὸ ὅλες σχέσεις εἶναι ἡ σχέση τῆς πίστεως καὶ τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης, αὐτὸ λοιπὸν ποὺ εἶναι ἡ σημαντικότερη αἰτία, γιὰ νὰ κάνομε ὅσο τὸ δυνατὸ καθαρὸ καὶ ἀδιάσπαστο τὸ δεσμό μας μὲ τὴν ὁσιότητά σας, κρίναμε ὀρθὸ ὅτι πρέπει νὰ καταγράψομε μὲ συντο-

στηλογραφήσαι διεγνώκαμεν, ἐντεῦθεν τὰς τε ἡμετέρας εὐχὰς θερμότερον ἐπισπώμενοι καὶ τὴν ἡμετέραν πρὸς ἡμᾶς διάθεσιν ἀναπτύσσοντες

Πιστεύω τοιγαροῦν εἰς ἓνα Θεόν, τέλειον, τελειοποιὸν Πατέ-
 5 ρα, Υἱόν, καὶ Πνεῦμα ἅγιον, οὐ κατατέμνων τῇ τῶν ὑποστάσεων
 ἑτερότητι, καὶ τὴν φύσιν (ἐκτεμνέσθω γὰρ ἢ Ἀρείου κατατομῇ),
 ἀλλὰ τῇ ταυτότητι τῆς φύσεως τὴν τῶν ὑποστάσεων διαφορὰν
 δοξάζω. Συναναιρείσθω γὰρ παραπλησίως καὶ ἡ τοῦ Σιδελλίου
 συναίρεσις. Τριάδα παναγίαν, παντουρογόν, παντοδύναμον, συν-
 10 ἀναρχον μὲν αὐτὴν ἑαυτῇ, ὡς χρονικῆς ἀπάσης ἀρχῆς ὑπερά-
 ναρχον, ἀρχῆς δὲ καὶ αἰτίου λόγον ἐν αὐτῇ τοῦ Πατρὸς ἀναπλη-
 ροῦντος. Οὕτω γὰρ καὶ τῆς χρονικῆς ἐννοίας ὁμοτίμως ἡ Τριάς
 ὑπεριδουθήσεται καὶ τῆς αὐτῆς οὐσίας τῷ Πατρί, ἐξ οὗπερ ὁ μὲν
 ἀρρέύστως καὶ ἀρρήτως γεγέννηται, τὸ δὲ ἐκπελόρευται, θεολο-
 15 γικῶς ὑμνολογηθήσεται. Τριάδα παναγίαν, ὑπερούσιον οὐσίαν,
 τὸ μὲν, ὅτι πάσης οὐσίας θεοπρεπῶς ὑπεραναδέβηκε, τὸ δέ, ὅτι
 πᾶσι τοῖς οὖσιν αὐτόθεν ἢ μετοχῇ τοῦ εἶναι. Ὑπεράγαθον ἀγα-
 θότητα, τὸ μὲν ὅτι πηγὴ ἀγαθότητος, τὸ δὲ ὅτι τοῖς ἀγαθοῖς ἐκεί-
 θεν τὸ ἀγαθύνεσθαι, τοῦτο ἡμῖν ὡς ἐν βραχέσιν ἢ τῆς καθ' ἡμᾶς
 20 θεολογίας ἀδιάβλητος μυσταγωγία.

Τὸν δὲ Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς ἐπ' ἐσχάτων
 τῶν ἡμερῶν ἐκ τῆς Ἀειπαρθένου καὶ ὑπερενδόξου Δεσποίνης
 ἡμῶν Θεοτόκου προελθεῖν μετὰ σαρκὸς ἐμψυχωμένης ψυχῆ
 νοερᾶ τε καὶ λογικῆς, τουτέστι τέλειον ἄνθρωπον ἀνειληφέναι καὶ
 25 ἀληθεία, ἀλλὰ μὴ κατὰ φαντασίαν, οὐ προσωπικῶς οὐδέ τινα
 τῶν καθ' ἕκαστα ἰδικῶ καὶ ἀφωρισμένῳ χαρακτῆρι περιοριζόμε-
 νον, ἀλλ' ὅλον τὸν ἄνθρωπον, ὃν καὶ ἐν τῇ αὐτοῦ ἀτομώσαντά τε
 ὑποστάσει, καὶ ὑποστήσαντα σῶσαι τὸ ἀνθρώπινον γένος, σεσω-
 σμένας τε ἐπὶ τοῦ αὐτοῦ καὶ ἐνὸς Χριστοῦ τὰς φύσεις θεότητος
 30 καὶ ἀνθρωπότητος, ἠνωμένας μὲν τῇ καθ' ὑπόστασιν ἐνώσει,
 ἀλλ' οὐ πεφυρμένας τῇ κατ' οὐσίαν ἀλλοιώσει. Μίαν μὲν ὑπόστα-
 σιν Χριστοῦ, δύο δὲ φύσεις, καὶ ἑκατέρω αὐτῶν τὸ ἴδιον ἀπονέμω
 θέλημα. Δύο γὰρ θελήματα ἐπὶ Χριστοῦ ἀμείωτα, ὅτι καὶ δύο
 ἐνέργειαι. Τὸν αὐτὸν παθητὸν καὶ ἀπαθῆ, φθαρτὸν καὶ ἄφθαρ-
 35 τον, γραπτὸν τε καὶ ἄγραπτον, τὰ μὲν οἰκειούμενος τῇ θεότητι,

μία σὰν σὲ στήλη τὶς ἀρχὲς τῆς δικῆς μας καὶ τῆς δικῆς σας πίστεως, καὶ ἀποσπώντας ἀπὸ αὐτὸ θερμότερες τὶς εὐχὲς σας, καὶ ξεδιπλώνοντας σ' ἐσᾶς τὴ διάθεσή μας.

Πιστεύω λοιπὸν σὲ ἓνα Θεό, τέλειο, τελειοποιὸ Πατέρα, Υἱὸ καὶ ἅγιο Πνεῦμα, χωρὶς νὰ διαχωρίζω μὲ τὴ διαφορὰ τῶν ὑποστάσεων καὶ τὴ φύση τους (ὡς ἀπορριφθεῖ ὁ διαχωρισμὸς τοῦ Ἄρειου), ἀλλὰ τιμώντας μὲ τὴν ταυτότητα τῆς φύσεως τὴ διαφορὰ τῶν ὑποστάσεων. Παρόμοια ὡς ἀπορριφθεῖ καὶ ἡ συγχώνευση τοῦ Σαβελλίου. (Πιστεύω) σὲ Τριάδα παναγία, δημιουργὸ τῶν πάντων, παντοδύναμη, συνάναρχη μὲ τὸν ἑαυτὸ της, ὡς ὑπεράναρχη κάθε χρονικῆς ἀρχῆς, ἀναπληρώνοντας ὁ Πατέρας σ' αὐτὴν τὴν ἀρχὴ καὶ τὴν αἰτία. Γιατὶ ἔτσι ἡ Τριάδα θὰ ὑψωθεῖ ὁμοίωμα πάνω ἀπὸ τὴ χρονικὴ ἔννοια, καὶ θὰ ἐξυμνηθεῖ θεολογικᾶ ὁ Υἱὸς ὅτι ἔχει τὴν ἴδια οὐσία μὲ τὸν Πατέρα, ἀπὸ τὸν ὁποῖο βέβαια γεννήθηκε κατὰ τρόπο ἄρευστο καὶ ἀνέκφραστο, καὶ τὸ Πνεῦμα ὅτι ἔχει ἐκπορευθεῖ ἀπὸ αὐτόν. (Πιστεύω) σὲ Τριάδα παναγία, οὐσία ὑπερούσια, ἀπὸ τὴ μία ἐπειδὴ ὑψώθηκε μὲ τρόπο θεοπρεπῆ πάνω ἀπὸ κάθε οὐσία, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐπειδὴ ἀπὸ αὐτὴν ἔχουν ὅλα τὰ ὄντα τὴ μετοχὴ στὴν ὑπαρξή. "Ὅτι εἶναι ὑπεράγαθη ἀγαθότητα, ἀπὸ τὴ μία ἐπειδὴ εἶναι πηγὴ ἀγαθότητας, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη ἐπειδὴ ἡ ἀγαθοσύνη στοὺς ἀγαθοὺς πηγάζει ἀπὸ ἐκεῖ. Αὐτὸ εἶναι γιὰ μᾶς μὲ συντομία ἡ ἀδιάβλητη διδασκαλία τῆς δικῆς μας θεολογίας.

Ἐπίσης ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Πατέρα σὶς ἔσχατες ἡμέρες προῆλθε ἀπὸ τὴν Ἄειπάρθενο καὶ ὑπερένδοξη Δέσποινά μας Θεοτόκο μὲ σάρκα ἔμψυχη, καὶ μὲ ψυχὴ νοερὴ καὶ λογικὴ, δηλαδή ὅτι ἔγινε τέλειος ἄνθρωπος καὶ πραγματικά, ὄχι κατὰ φαντασία, ὄχι προσωπικά, οὔτε σὰν κάποιος πού περιορίζεται σὲ ἰδιαιτέρο καὶ χωριστὸ χαρακτήρα, ἀλλ' ὁλόκληρος ἄνθρωπος, τὸν ὁποῖο ἀφοῦ ἐξατομίκευσε στὴ δική του ὑπόσταση, τὸν ὑποστασιοποίησε γιὰ νὰ σώσει τὸ ἀνθρώπινο γένος, ἐνῶ διατηροῦνται στὸν ἴδιο καὶ ἓνα Χριστὸ οἱ φύσεις τῆς θεότητας καὶ τῆς ἀνθρωπότητας, ἐνωμένες βέβαια μὲ τὴν κατὰ ὑπόσταση ἔνωση, ὄχι ὅμως συγχεόμενες μὲ τὴν κατ' οὐσία ἀλλοίωση. Μία εἶναι βέβαια ἡ ὑπόσταση τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ δύο οἱ φύσεις, καὶ σὲ κάθε μία ἀπὸ αὐτὲς ἀπονέμω τὸ δικό της θέλημα. Γιατὶ στὸν Χριστὸ ὑπάρχουν δύο θελήματα ἀμείωτα, ἐπειδὴ ὑπάρχουν καὶ δύο ἐνέργειες. Ὁ ἴδιος εἶναι παθητὸς καὶ ἀπαθής, φθαρτὸς καὶ ἀφθαρτος, περιγραπτὸς καὶ

τὰ δὲ προσάπτων τῇ ἀνθρωπότητι. Σταυρωθέντα ἔκουσίως ὑπὲρ
 ἡμῶν καὶ πρόξενον ἡμῖν τῆς τοῦ θανάτου καταλύσεως τὸν τίμιον
 σταυρὸν καὶ προσκνητὸν παρασχόμενον. Ταφέντα τε τὸν αὐτὸν
 καὶ νεκροῖς συναριθμηθέντα καὶ τριήμερον κατὰ τὴν αὐτοῦ θεό-
 5 φθεγκτον φωνὴν ἐκ τῶν νεκρῶν ἀναστάντα, καὶ τοῖς μαθηταῖς
 ὀφθέντα καὶ συμφαγεῖν αὐτοῖς καὶ συμπιεῖν πᾶσαν ἀμφιβολίαν
 καὶ φαντασίας ὑπόληψιν τέλεον αὐτῶν ἀπεσκευακότα. Εἶτα καὶ
 ἀναληφθέντα μετὰ τοῦ προσλήματος, ἤγουν μετὰ τῆς ἐμψυχωμέ-
 νης ψυχῆ νοερᾶ τε καὶ λογικῆ οἰκειίας αὐτοῦ σαρκός, καὶ πάλιν
 10 ὡσαύτως ἐρχόμενος εἰς τὸ κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς. «Οὕτω»
 γάρ, φησὶ τὸ ἱερὸν Λόγιον, «ἐλεύσεται, ὃν τρόπον ἐθεάσασθε
 αὐτὸν πορευόμενον εἰς τὸν οὐρανόν».

Οὕτω φρονῶν καὶ διομολογῶν ἀπαρατρέπτως τὴν ἐν τῇ κα-
 θολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ ἐφιδρουμένην τε καὶ κηρυσσο-
 15 μένην πίστιν, τὰς ἀγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἑπτὰ συνόδους ἀποδέ-
 χομαι. Τὴν μὲν πρώτην, ἅτε δὴ Ἄρειον καὶ τοὺς ὁμοφρονούν-
 τας αὐτῷ ἅμα τῆς βδελυκτῆς αὐτῶν κτισματολατρείας διαῤῥήξα-
 σάν τε καὶ καθελούσαν, τὴν δὲ δευτέραν, ὡς τὸν φρενοβλαβῆ
 Μακεδόνιον τῆς ἐκκλησιαστικῆς χοροστασίας ἐξοστρακίσασάν
 20 τε καὶ ἐκτεμοῦσαν, Ἄρειῳ παραπλησίαν τὴν μανίαν ἐκμεμηνότα.
 Ἐν κτίσμασι γάρ καὶ οὗτος τὸ πανάγιον καὶ παντουρογὸν τιθεῖς
 Πνεῦμα, κτισματολατρεῖν οὐκ ἤσχύνετο. Ἀλλά γε δὴ καὶ τὴν τρί-
 τὴν καθαίρεισιν οὔσαν τοῦ δυσσεβοῦς Νεστορίου καὶ τῆς αὐτῷ
 καινοποιηθείσης θεοστυγοῦς δεισιδαιμονίας. Οὗτος γάρ τὸν
 25 ἀδιαιρέτως καὶ καθ' ὑπόστασιν ἐνωθέντα τῷ Θεῷ Λόγῳ ὀλικὸν
 ἄνθρωπον τολμηρῶς καὶ ἀφρόνως τῆς θεικῆς τοῦ Λόγου δια-
 σπῶν ὑποστάσεως, ἰσιοὑπόστατον αὐτὸν ἑτερατολόγει τε καὶ
 ἐφαντάζετο. Διὸ καὶ ψιλὸν ἄνθρωπον τὸν σαρκὶ ἐπιφανέντα Υἱ-
 ὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ ὄνειρώξας, ἀκολούθως ὁ τρισάθλιος κα-
 30 λεῖν τὴν παναγίαν Θεοτόκον, Θεοτόκον κυρίως, ἀπηνήσατο.
 Τὴν δὲ τετάρτην, ὡς τὸν δυστυχῆ Εὐτυχῆ καὶ Διόσκορον τὸν ἀλά-
 στορα καταράξασαν καὶ ἀναθεματίσασαν μετὰ τῆς φαντασιώ-
 δους αὐτῶν φρενοβλαβείας καὶ πάσης αὐτῶν τῆς συμμορίας.
 Τὴν γὰρ τοῦ Κυρίου σάρκα μὴ εἶναι ἡμῖν ὁμοούσιον ἐληρώδουν,
 35 ἀλλ' ἐκ δύο μὲν φύσεων τὴν ἔνωσιν γενέσθαι, εἰς μίαν δὲ μετὰ τὴν

ἀπερίγραπτος, πὸν τὰ πρῶτα τὰ οἰκειοποιεῖται μὲ τὴ θεότητα, ἐνῶ τὰ δεύτερα τὰ προσάπτει στὴν ἀνθρώπινη φύση του. "Ὅτι σταυρώθηκε μὲ τὴ θέλησή του γιὰ μᾶς καὶ μᾶς ἔδωσε τὸν τίμιον σταυρό, πρόξενον τῆς κατάλυσης τοῦ θανάτου καὶ προσκυνητὸ ἀπὸ ἐμᾶς. Ἐπίσης ὅτι αὐτὸς τέθηκε στὸν τάφο καὶ ἀριθμήθηκε μαζί μὲ τοὺς νεκροὺς καὶ σὲ τρεῖς ἡμέρες σύμφωνα μὲ τὸν θεῖο λόγο του ἀναστήθηκε ἀπὸ τοὺς νεκροὺς, καὶ ὅτι τὸν εἶδαν οἱ μαθητὲς του καὶ ἔφαγε μαζί τους καὶ ἤπιε καὶ διέλυσε τελείως κάθε ἀμφιβολία καὶ σκέψη τους ὅτι πρόκειται γιὰ φαντασία. Ἐπειτα καὶ ἀναλήφθηκε μαζί μὲ τὸ πρόσλημμα, δηλαδή μὲ τὴ σάρκα του ποὺ εἶχε ψυχὴ νοερὴ καὶ λογικὴ, καὶ ὅτι πάλι ἐπίσης θὰ ἔλθει γιὰ νὰ κρίνει ζωντανούς καὶ νεκρούς. Γιατὶ λέγει ὁ ἱερὸς λόγος, «Ἐπιθὰ ἔρθει, ὅπως τὸν εἶδατε νὰ ἀνεβαίνει στὸν οὐρανό»².

Μὲ αὐτὸ τὸ φρόνημα καὶ ὁμολογώντας χωρὶς παρέκκλιση τὴ στερεωμένη κηρυσσόμενη στὴν καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία πίστη, ἀποδέχομαι τὶς ἅγιες καὶ οἰκουμενικὲς ἑπτὰ συνόδους. Τὴν πρώτη βέβαια ἐπειδὴ διέρρηξε καὶ ἀνέτρεψε τὸν Ἄρειο καὶ τοὺς ὁμόφρονές του μαζί καὶ τὴ σιχαμερὴ κτισματολατρεία τὴ δεύτερη, ἐπειδὴ ἐξοστράκισε τὸν φρενοβλαβῆ Μακεδόσιο ἀπὸ τὴν ἐκκλησιαστικὴ χοροστasia καὶ ἀπέκοψε τὴν παραπλήσια μὲ τὸν Ἄρειο μανία ποὺ τὸν εἶχε καταλάβει. Γιατὶ καὶ αὐτὸς, θέτοντας στὰ κτίσματα τὸ πανάγιο καὶ παντουργὸ Πνεῦμα, δὲν ντρεπόταν νὰ λατρεύει ἓνα κτίσμα. Ἄλλ' ἀποδέχομαι βέβαια καὶ τὴν τρίτη ποὺ ἀποτελεῖ καθάρσιση τοῦ ἀσεβοῦς Νεστορίου καὶ τῆς θεομίσητης δεισιδαιμονίας ποὺ αὐτὸς καινοτόμησε. Γιατὶ αὐτὸς, διασπώντας μὲ θράσος καὶ ἀφροσύνη τὸν ὀλικὸ ἄνθρωπο ποὺ ἐνώθηκε μὲ τρόπο ἀδιαίρετο καὶ καθ' ὑπόστασι μὲ τὸν Θεὸ Λόγο, ἀπὸ τὴ θεϊκὴ ὑπόστασι τοῦ Λόγου, τερατολογοῦσε καὶ φανταζόταν ὅτι εἶχε δικὴ του ὑπόστασι. Γι' αὐτὸ καὶ ὄνειρεύθηκε ὡς ἀπλὸ ἄνθρωπο τὸν Υἱὸ καὶ Λόγο τοῦ Θεοῦ ποὺ φανερώθηκε μὲ σάρκα, καὶ στὴ συνέχεια ὁ τρισάθλιος ἀρνήθηκε νὰ καλέσει τὴν παναγία Θεοτόκο, Θεοτόκο κυριολεκτικῶς. Τὴν τέταρτη σύνοδο ἐπειδὴ συνέτριψε τὸν δυστυχῆ Εὐτυχῆ καὶ τὸν ἄθλιο Διόσκορο καὶ τοὺς ἀναθεμάτισε μαζί μὲ τὴ φρενοβλαβῆ φαντασία τους καὶ μὲ ὅλη τὴ συμμορία τους. Γιατὶ φλυαροῦσαν ὅτι ἡ σάρκα τοῦ Κυρίου δὲν ἦταν ὁμοούσια μ' ἐμᾶς, ἀλλ' ἔγινε βέβαια ἡ ἔνωση ἀπὸ δύο φύσεις, ὅμως συγχωνεύθηκαν σὲ μία φύση μετὰ τὴν ἔνωση, χωρὶς

2. Πράξ. 1, 11.

ἔνωσιν συναναλωθῆναι φύσιν, μηδετέρας ἀποσώζουσιν τὰ ἰδιώματα, μήτε τῆς θεϊκῆς, μήτε μὴν τῆς ἀνθρωπίνης.

Καὶ τὴν πέμπτην δέ, ὡς ἐκτεμοῦσάν τε καὶ ἀποτεφρώσασαν τέλεον τὰ ἐπ' ὀλέθρῳ τῶν γεγεννηκότων ἀναρῶριπιζόμενα μισρὰ
5 δόγματά τε καὶ κνήματα τοῦ δυσσεβοῦς Νεστορίου τοῦ τῆς βασιλίδος ἀθέως ἱεραρχήσαντος, καὶ Θεοδώρου τοῦ Μομφουεστίας ἀθεώτερον ἐπισκοπήσαντος, αὐτούς τε καὶ πάντας τοὺς τὴν αὐτὴν αὐτοῖς ματαιοφροσύνην ἐκνοσήσαντας. Οὐ μὴν ἀλλὰ γε δὴ καὶ ὡς διασπάσασάν τε καὶ ἐκθερίσασαν Ὠριγένην, Δί-
10 δυμον, Εὐάγριον Ἑλληνόφρονι λογισμῷ καὶ ἀσυνέτῳ γνώμῃ εἰς ἔσχατον βυθὸν ἀθεότητος ἐμπεπτωκότας. Βαθμοὺς γὰρ καὶ ὑποβάσεις θεότητος ἀναπλάσαντες καὶ ψυχῶν προϋπάρξεις καὶ τῆς πρὸς τὸ Θεῖον αὐτῶν νεύσεως ἀπορῥοίας τε καὶ ἀποπτώσεις ἐν ἑαυτοῖς ὑποστήσαντας, εἰς διάφορά τε καὶ πολυειδῆ σώματα με-
15 ταγγίζοντες ταύτας καὶ μεταβάλλοντες, καὶ τέλος κολάσεων καὶ δαμόνων ἀποκατάστασιν, τὸ δὴ λεγόμενον, ἀπὸ κοιλίας ἐρευγόμενοι ἀθυροστόμως ἐμυθολόγησαν καὶ ἐρῶραψώδησαν.

Ἄλλὰ καὶ τὴν ἕκτην ὡς ἀπορῥίψασάν τε καὶ κατασπάσασαν τοὺς ἀμφὶ Ὀνώριον καὶ Σέργιον καὶ Μακάριον τοὺς τερατολό-
20 γους καὶ παράφρονας ἅμα αὐτοῖς, καὶ τοὺς τὴν αὐτῶν δυσσέβειαν ἀκρατῶς ἐναπομαξομένους μετὰ τῆς ἐκφύλου καὶ ἀλλοκότου αὐτῶν πλασματολογίας· ἐν γὰρ θέλημα καὶ μίαν ἐνέργειαν τῶ ἐκ δύο ἀπαρατρέπτων φύσεων πεφυκῶτι Χριστῷ τῷ Θεῷ ἡμῶν κακῶς οἱ δεῖλιοι ἐπεγράφοντο. Ἔτι δὲ καὶ τὴν ἐν Νικαίᾳ τὸ δευτέ-
25 ρον ἱεράν καὶ μεγάλην σύνοδον τοὺς Εἰκονομάχους καὶ διὰ τοῦτο Χριστομάχους καὶ ἀγιοκατηγόρους ἀποσκυβαλίσασάν τε καὶ καταβαλοῦσαν, σὺν αὐτοῖς δὲ καὶ τὴν βδελυκτὴν καὶ Μανιχαϊκὴν αὐτῶν αἵρεσιν· τὸ γὰρ τοῦ Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ ὁμοούσιον ἡμῖν ἅγιον σῶμα γράφειν εἰκονικῶς ἐμυσάττοντο, τὸ
30 ἄγραπτον καὶ περιγράφτον αὐτοῦ καταβακχεύοντες, καὶ διὰ τοῦτο μὴ εἶναι ἡμῖν ὁμοούσιον μανικῶς συμπεραίνοντες. Ταύτας οὖν τὰς ἀγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἑπτὰ συνόδους ἀποδέχομαι, ἀναθεματίζων μὲν οὐς ἀνεθεμάτισαν, κατασπαζόμενος δὲ καὶ μεγαλύνων οὐς ἐπευφήμησαν.

35 Αὕτη μου ἡ τῆς πίστεως καὶ τῶν εἰς ταύτην ἀνηκόντων καὶ

νά διατηρεῖ καμμιά ἀπὸ τὶς δύο τὰ ἰδιώματα, οὔτε ἡ θεϊκή, οὔτε ἡ ἀνθρώπινη.

Ἐπίσης ἀποδέχομαι καὶ τὴν Πέμπτη πού ἀπέκοψε καὶ ἔσθησε τέλεια τὰ μιὰρὰ δόγματα καὶ ἀποκνήματα τοῦ ἀσεβοῦς Νεστορίου πού ἀνάβει ἡ φλόγα τοὺς πρὸς ὄλεθρο ἐκείνων πού τὰ γέννησαν, τοῦ Νεστορίου πού ἀρχιεράτευσε μὲ τρόπο ἄθεο στὴ βασιλίδα πόλη, καὶ τοῦ Θεόδωρου πού ἔγινε ἀκόμα μὲ περισσότερο ἄθεο τρόπο ἐπίσκοπος Μομφουεσίας, αὐτοὺς καὶ ὄλους ἐκείνους πού κυριεύθηκαν ἀπὸ τὸ ἴδιο νόσημα τῆς ματαιοφροσύνης. Καὶ ὄχι μόνο γι' αὐτό, ἀλλὰ καὶ γιατί διέσπασαν καὶ ἀπέκοψαν τὸν Ὁριγένη, τὸν Δίδυμο καὶ τὸν Εὐάγριο, πού μὲ τοὺς Ἑλληνόφρονες συλλογισμοὺς τοὺς καὶ τὴν ἀσύνητη γνώμη τοὺς ἔπεσαν στὸν ἔσχατο βυθὸ τῆς ἀθείας. Γιατί, ἀφοῦ ἀνέπλασαν βαθμοὺς καὶ ὑποβαθμοὺς τῆς θεότητος καὶ προϋπάρξεις ψυχῶν καὶ δημιουργήσαν γιὰ τοὺς ἑαυτοὺς τῶν ἀπορροές καὶ ἀποπτώσεις ἀπὸ τὸ σεβασμὸ τοὺς στὸ Θεό, μεταγγίζοντας αὐτὲς σὲ διάφορα καὶ πολλῶν εἰδῶν σώματα καὶ μεταβάλλοντάς τις, διέπλασαν μυθολογίες καὶ ραψωδίες, διατυπώνοντας καὶ θγάζοντας, κατὰ τὸ λεγόμενο, ἀπὸ τὴν κοιλιά τοὺς ἀθυροστομίες γιὰ τέλος κολάσεων καὶ ἀποκατάστασι τῶν δαιμόνων.

Ἀποδέχομαι ἐπίσης καὶ τὴν ἕκτη πού ἀπέρριψε καὶ ἀπέβαλε τοὺς γύρω ἀπὸ τὸν Ὁνώριο καὶ τὸν Σέργιο καὶ τὸν Μακάριο, τοὺς τερατολόγους καὶ παράφρονες μαζί μ' αὐτοὺς, πού ἀποτύπωσαν ἀχαλίνωτα στὸν ἑαυτό τοὺς μαζί μὲ τὴν ἀσυνήθιστη καὶ παράδοξη φαντασιοπληξία καὶ τὴν ἀσέβεια αὐτῶν. Γιατί κακῶς ἀπέδωσαν οἱ δύστυχοι ἓνα θέλημα καὶ μιὰ ἐνέργεια στὸν Χριστὸ τὸν Θεό μας πού γεννήθηκε μὲ δύο ἀμετάβλητες φύσεις. Καὶ ἀκόμη καὶ τὴ δεύτερη ἱερὴ καὶ μεγάλη σύνοδο στὴ Νίκαια, πού πέταξε σὰν σκύβαλα καὶ ἀπομάκρυνε τοὺς Εἰκονομάχους, καὶ γι' αὐτὸ Χριστομάχους καὶ ἁγιοκατηγόρους, καὶ μαζί μ' αὐτοὺς καὶ τὴ βδελυρὴ καὶ Μανιχαϊκὴ αἵρεση αὐτῶν. Γιατί θεωροῦσαν βδελυρὸ νὰ παριστάνουν μὲ εἰκόνα τὸ ὁμοούσιο μ' ἐμᾶς ἅγιο σῶμα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, ὑποστηρίζοντας μὲ βακχικὴ μανία τὸ ἄγραπτο καὶ περιγραπτο αὐτοῦ, καὶ συμπεραίνοντας ἕξαιτίας αὐτοῦ μὲ τρόπο μανιακὸ ὅτι δὲν εἶναι τῆς ἴδιας μ' ἐμᾶς οὐσίας. Αὐτὲς λοιπὸν τὶς ἅγιες καὶ οἰκουμενικὲς ἑπτὰ συνόδους ἀποδέχομαι, ἀναθεματίζοντας βέβαια ἐκείνους πού ἀναθεμάτισαν, ἀποδεχόμενος ὁμως καὶ τιμώντας αὐτοὺς πού ἐπευφήμησαν.

Αὕτὴ εἶναι ἡ ὁμολογία τῆς πίστεώς μου καὶ αὐτῶν πού ἀνήκουν σ'

περὶ αὐτὴν ὑφισταμένων ὁμολογία, καὶ ἐν ταύτῃ ἡ ἐλπίς, οὐκ
 ἐμοὶ δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ πᾶσιν ὅσοις εὐσεβεῖν μεμελέτηται καὶ
 τῆς καθαρᾶς καὶ ἀκιδήλου δόξης τῶν Χριστιανῶν θεῖος ἔρωσ,
 προσπέφυκεν ἔχεσθαι. Ταύτην οὖν ἡμῶν τὴν ἔγγραφον τῆς
 5 πίστεως ὁμολογίαν ὑποστήσαντες καὶ τῇ ἡμῶν πανιέρῳ ἱερότητι
 τὰ καθ' ἡμᾶς ὡς ἐν πίνακι διαχαράττοντες τοῖς λόγοις ἀνιστορή-
 σαντες, ὅπερ δὴ πολλάκις ἠτησάμεθα, τῶν ὑμετέρων ἐπιδεδόμεθα
 προσευχῶν, Θεὸν μὲν ἴλεων καὶ εὐμενῆ ἐφ' οἷς τε πράττομεν καὶ
 διεπραξάμεθα, ἡμᾶς ἐφευρεῖν, πᾶσαν δὲ σκανδάλων ῥίζαν καὶ
 10 πέτρῳ προσκόμματος ἐκ ποδῶν γεγενημένα τῆς ἐκκλησιαστικῆς
 εὐταξίας καθορᾶν· ποιμαίνεσθαι τε καλῶς τὸ ὑπήκοον, μὴ τῷ
 πλήθει τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων τὴν ἐκείνων ἐπ' ἀγαθῷ προ-
 κοπὴν ἀνακόπτεσθαι, ὡς ἐντεῦθεν ἡμῖν πολλαπλάσιον τὸ ἁμάρ-
 τημα καταγράφεσθαι. Ἄλλ' εἶην μὲν αὐτοῖς ἔγωγε καὶ ποιῶν καὶ
 15 λέγων ἐν διδασκαλίᾳ τὰ δέοντα, εἶησαν δὲ καὶ αὐτοὶ εὐπειθῶς τε
 καὶ εὐηνίως πρὸς τὴν ἑαυτῶν σωτηρίαν ἀναγόμενοι, καὶ Χριστῷ
 τῇ πάντων κεφαλῇ προσφυῶς συναρμολογούμενοι, τῇ αὐτοῦ
 φιλανθρωπία καὶ χρηστότητι, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος ἅμα τῷ Πα-
 τρὶ καὶ τῷ ἁγίῳ Πνεύματι, τῇ ζωαρχικῇ καὶ ὁμοουσίῳ Τριάδι,
 20 νῦν καὶ ἀεὶ καὶ εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰῶνων. Ἀμήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β.

Ἡ ἀπολογητικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Φωτίου πρὸς τὸν πάπαν Νικό-
 λαον, ἐν οἷς ἐμέμψατο αὐτῷ διὰ τὴν πρὸς τὸν θρόνον
 Κωνσταντινουπόλεως ἀναβίβασιν.

25 Τῷ τὰ πάντα ἀγιωτάτῳ, ἱερωτάτῳ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ
 Νικολάῳ
 Πάπα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης,
 Φώτιος
 Ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης.

30 Ἀγάπης μὲν ὡς ἀληθῶς οὐδὲν κτῆμα σεμνότερον οὐδὲ τιμιώ-
 τερον καὶ ταῖς κοιναῖς ἐννοίαις ἀνωμολόγηται καὶ τοῖς θείοις
 Λογίοις ἐπιμαρτύρεται. Δι' αὐτῆς γὰρ τὰ διεστῶτα συνάπτεται
 καὶ εἰρηνοποιεῖται τὰ μαχόμενα καὶ τὰ οἰκειᾶ μᾶλλον συσφίγγε-

αὐτὴν καὶ ἀκολουθοῦν αὐτὴν, καὶ σ' αὐτὴν εἶναι στηριγμένη, ὄχι μόνο ἡ δική μου ἐλπίδα, ἀλλὰ καὶ ὅλων ἐκείνων ποὺ ἔχουν ἀποφασίσει νὰ ζοῦν μὲ εὐσέβεια, καὶ αὐτὸς εἶναι ὁ θεῖος ἔρωτας τῆς καθαρῆς καὶ ἀνόθευτης δόξας τῶν Χριστιανῶν. Αὕτῃ λοιπὸν τῇ γραπτῇ ὁμολογίᾳ τῆς πίστεώς μας ἀφοῦ ὑποβάλαμε σὲ σᾶς καὶ τὴν ἐκθέσαμε, χαράσσοντάς τὴν σὰν σὲ πίνακα, μὲ τοὺς λόγους, αὐτὸ ποὺ πολλές φορές ἔχομε ζητήσῃ, ζητοῦμε παρακλητικὰ τίς προσευχῆς σας γιὰ νὰ βροῦμε σπλαχνικὸ καὶ εὐμενῆ τὸν Θεὸ σ' αὐτὰ ποὺ πράττομε καὶ θὰ πράξομε, καὶ ἀφοῦ ἀπομακρυνθεῖ κάθε ρίζα σκανδάλων καὶ πέτρα προσκόμματος, νὰ βλέπομε νὰ ἐπικρατεῖ ἐκκλησιαστικὴ εὐταξία, νὰ ποιμαίνονται καλῶς οἱ ὑπήκοοι, χωρὶς νὰ ἐμποδίζεται ἡ προκοπὴ ἐκείνων στὸ ἀγαθὸ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν δικῶν μας ἁμαρτημάτων, ὥστε ἕξαιτίας αὐτοῦ νὰ καταγράφεται πολλαπλάσιο τὸ ἁμάρτημά μας. Ἄλλ' εἴθε ἐγὼ καὶ νὰ κάνω καὶ νὰ διδάσκω αὐτὰ ποὺ πρέπει, ἀλλὰ καὶ αὐτοὶ εἴθε νὰ ὀδηγοῦνται μὲ εὐπείθεια καὶ ὑπακοή πρὸς τὴ σωτηρία τους, συναρμολογούμενοι μὲ πρόσφορο τρόπο μὲ τὸν Χριστό, τὴν κεφαλὴ ὅλων, μὲ τὴ φιλανθρωπία καὶ τὴν ἀγαθότητα αὐτοῦ, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ ἐξουσία, συγχρόνως καὶ στὸν Πατέρα καὶ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, τὴ ζωαρχικὴ καὶ ὁμοούσια Τριάδα, τώρα καὶ πάντοτε καὶ στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 2η

Ἡ ἀπολογικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Φωτίου πρὸς τὸν πάπα Νικόλαο,
ποὺ τὸν κατηγόρησε γιὰ τὸ ἀνέβασμά του στὸ θρόνο
τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Στὸν ἁγιώτατο σὲ ὅλα καὶ ἱερώτατο ἀδελφὸ καὶ συλλειτουργὸ
Νικόλαο,
πάπα τῆς περσδύτερης Ρώμης,
ὁ Φώτιος,
ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης.

Πράγματι τίποτε δὲν ὑπάρχει πιὸ σεβαστὸ ἀπὸ τὴν ἀγάπη καὶ δὲν ἔχει ὁμολογηθεῖ πολυτιμότερο ἀπὸ τίς κοινὲς ἔννοιες καὶ δὲν ἐπιβεβαιώθηκε ἀπὸ τὰ θεῖα Λόγια. Γιατὶ μὲ αὕτῃ συνδέονται τὰ διαχωρισμένα, μὲ αὕτῃ εἰρηνεύουν τὰ ἀλληλομαχόμενα, καὶ δένονται σφικτὰ μεταξύ τους

ται, ταῖς στάσεσι καὶ ταῖς φιλονεικίαις πάροδον οὐ παρεχόμενα·
 αὕτη γὰρ οὐ λογίζεται τὸ κακόν, ἀλλὰ πάντα στέργει, πάντα ὑπο-
 μένει, καὶ οὐδέποτε, κατὰ τὸν μακάριον Παῦλον, ἐκπίπτει· αὕτη
 καὶ θεράποντα ἐξημαρτηκότα δεσπόταις καταλλάσσει τὴν ὁμο-
 5 τιμίαν τῆς φύσεως εἰς ἀπολογίαὶν προβαλλόμενη τοῦ ὀλισθήμα-
 τος, αὕτη καὶ δεσποτῶν ἀγριαίνοντα θυμὸν πράως φέρειν τοὺς
 ὑπηρετουμένους παιδεύει, τὴν τῆς τύχης ἀνισότητά παραμυθου-
 μένη ἀπὸ τῆς τῶν τὰ αὐτὰ πασχόντων ὁμοιότητος. Καὶ πατρὸς
 ἐπὶ τέκνοις παροργισμὸν ἰλαρύνει, καὶ γογγυσμὸν τέκνων τοῖς
 10 πατράσιν ἀλύπως παρακαλεῖ καταδέχεσθαι, τὴν φυσικὴν σχέσιν
 κατὰ τῆς παρὰ φύσιν λύσεως ὀπλίζουσα, καὶ φίλοις ἔριν ἐμπε-
 σοῦσαν ῥαδίως ἀπώσατο, τοὺς κοινούς ἄλλας ἴσα φύσεως δυσω-
 πείσθαι παραινέσασα. Καὶ τοὺς τὴν αὐτὴν πάλιν περὶ τὸ Θεῖον
 δόξαν κρατύνοντας, κἂν ὡς πορρῶτάτω παροικοῦντες ὦσιν, κἂν
 15 ὀφθαλμοῖς ἀλλήλων οὐπω ὠράθησαν, εἰς ἔνωσιν ἄγει, καὶ γνώ-
 μαις συνάπτει, καὶ φίλοις ἀληθεῖς ἀπεργάζεται. Κἂν που τύχοι
 θάτερον εἰς ἀπερισκέπτους μέμψεις θατέρου κατολισθῆσαι, τὸν
 μὲν μὴ λογίσασθαι, τὸν δὲ μεταμελεῖσθαι παρασκευάσασα, ῥᾶ-
 στα τὸ συμβᾶν ἀνεσώσατο, τὸν τῆς ἐνώσεως δεσμὸν ἀρῶραγῆ συν-
 20 τηρήσασα.

Αὕτη καὶ τὴν ἡμετέραν μετριότητα ἀνεπαχθῶς οἴσειν τὰς
 ἐπιτιμήσεις, αἱ παρὰ τῆς ὑμῶν πατρικῆς ὁσιότητος βολίδων δί-
 κην ἠφέθησαν, ἔπεισεν. Οὐ γὰρ ἐμπαθείας ταῦτα κινήματα, οὐδέ
 γνώμης φιλαπεχθήμονος ῥήματα, ἄπλαστον δὲ μᾶλλον διαθέσε-
 25 ως, καὶ τὴν ἐκκλησιαστικὴν τάξιν εἰς ἄκρον ἀκριβολογούσης
 λογίζεσθαι παρεσκευάσεν. Εἰ γὰρ οὐδέ τὸ κακὸν δι' ὑπερβολὴν
 χρηστότητος ὡς κακὸν λογίζεσθαι δίδωσιν, ὅπερ οὐδ' ἀπὸ
 κακίας ἴσως προάγεται, εἰ καὶ λυπεῖ καὶ πλήττει καὶ ἀνιᾶ, πῶς
 ἔασει κακὸν ἀποφαίνεσθαι; ἐκείνην γὰρ ὁ λόγος οἶδε χρηστότη-
 30 τα, ἧτις κἂν ταῖς τῶν λυπούντων εὐεργεσίαις ὑπερεκτείνεται.
 Ἐπεὶ δὲ οὐδὲν κωλύει καὶ ἀδελφοῖς ἀδελφούς, καὶ πατράσι
 τέκνα ἐν τῷ ἀληθεύειν παρῶρησιάζεσθαι (οὐδὲν γὰρ τῆς ἀληθείας
 φιλαίτερον), ἔξεστι καὶ ἡμῖν παρῶρησιασαμένους εἰπεῖν οὐκ ἀντι-

1. Α' Κορ. 13, 7-8. Οἱ στίχοι 1-8 τοῦ κεφαλαίου 13 ἀποτελοῦν ἀληθινὰ τὸ ἐγκώμιο τῆς ἀγάπης. Κανείς ποτὲ δὲν μπόρεσε νὰ περιγράψῃ μὲ τόσες λίγες λέξεις αὐτὸ τὸ τεράστιο θέμα πού λέγεται «ΑΓΑΠΗ», παρὰ μόνο ἐκεῖνος, ὁ μαθητὴς τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης, ὁ Παῦλος.

τὰ φιλικὰ καὶ συγγενικὰ, μὴ ἐπιτρέποντας νὰ εἰσχωρήσουν ἀνάμεσά τους οἱ στᾶσεις καὶ οἱ φιλονεικίες. Γιατὶ αὐτὴ δὲν σκέπτεται τὸ κακὸ, ἀλλὰ ἀνέχεται τὰ πάντα, ὑπομένει τὰ πάντα, καὶ ποτέ, σύμφωνα μὲ τὸν μακάριο Παῦλο, δὲν ξεπέφτει καὶ δὲν χάνει τὴν ἀξία της¹. Αὐτὴ καὶ τὸν ὑπηρέτη ποῦ ἔσφαλε τὸν συμφιλιώνει μὲ τὸν κύριό του, προβάλλοντας ὡς δικαιολογία τοῦ παραπτώματος τὴν ὁμοιμία τῆς ἀνθρώπινης φύσης. Αὐτὴ διδάσκει καὶ τοὺς ὑπηρέτες νὰ ὑπομένουν μὲ πραότητα τὸν ἄγριο θυμὸ τῶν κυριῶν τους, παρηγορῶντας καὶ διαλύοντας τὴν ἀνισότητα τῆς τύχης ἀπὸ τὴν ὁμοιότητα μὲ ἐκείνους ποὺ πάσχουν τὰ ἴδια. Καὶ τὴν ὀργὴ τοῦ πατέρα ἐναντίον τῶν τέκνων του καταπραΰνει, καὶ παρακινεῖ τὸν πατέρα νὰ δέχεται χωρὶς λύπη τὸν γογγυσμὸ τῶν τέκνων, ὀπλίζοντας τὴ φυσικὴ οἰκειότητα ἐναντίον τῆς παρὰ φύσιν λύσσης, καὶ τὴ φιλονεικία ποὺ ἔπεσε ἀνάμεσα τους εὐκολα τὴν ἀπομακρύνει, προτρέποντας νὰ σεβαστοῦν τὴν κοινὴ συναστροφὴ ἴσα μὲ τὴ φύσιν. Κι αὐτοὺς ἐπίσης ποὺ ὑποστηρίζουν τὴν ἴδια ἄποψη περὶ Θεοῦ, κι ἂν ἀκόμη κατοικοῦν πολὺ μακριά, κι ἂν ἀκόμη δὲν ἔχουν δεῖ ὁ ἓνας τὸν ἄλλον μὲ τὰ μάτια, τοὺς ὀδηγεῖ στὴν ἐνότητα, τοὺς δένει μὲ τὴν ἴδια γνώμη καὶ τοὺς κάνει φίλους ἀληθινούς. Κι ἂν τύχει κάποτε ὁ ἓνας ἀπὸ τοὺς δύο νὰ ὀλισθήσει σὲ ἀπερίσκεπτες μομφὲς ἐναντίον τοῦ ἄλλου, κάνοντας τὸν ἓνα νὰ μὴν τὸ ὑπολογίσει, καὶ τὸν ἄλλο νὰ μεταμεληθεῖ, ἐπανορθώνει εὐκολα τὴν παρεξήγηση, διατηρῶντας ἀδιάσπαστο τὸν δεσμὸ τῆς ἐνότητας.

Αὐτὴ ἔπεισε καὶ τὴ μετριότητά μου νὰ ὑπομείνω μὲ ἡρεμία τὶς κατηγορίες ποὺ ρίχθηκαν σὰν βολίδες ἐναντίον μου ἐκ μέρους τῆς πατρικῆς ὀσιότητάς σας. Γιατὶ μὲ ἔκανε νὰ θεωρήσω αὐτὲς ὄχι ἐκδηλώσεις ἐμπάθειας, οὔτε λόγια ἐχθρικῆς γνώμης, ἀλλὰ μᾶλλον ἔκφραση ἀπροσποίητης διάθεσης ποὺ ἀποβλέπει μὲ ἀπόλυτη ἀκριβολογία στὴν ἐκκλησιαστικὴ τάξη. Γιατί, ἂν ἀπὸ ὑπερβολικὴ καλωσύνη οὔτε τὸ κακὸ ἀφήνει νὰ θεωρεῖται κακὸ, αὐτὸ ποὺ ἴσως οὔτε ἀπὸ κακία ξεκινᾷ, ἂν καὶ προκαλεῖ λύπη καὶ πληγώνει καὶ στενοχωρεῖ, πῶς θ' ἀφήσει νὰ παρουσιάζεται κακὸ; Γιατὶ αὐτὴν ἀποδέχεται ὡς καλωσύνη ἢ ὀρθὴ σκέψη, αὐτὴν ποὺ προχωρεῖ σὲ εὐεργεσίες καὶ πρὸς ἐκείνους ἀκόμη ποὺ προκαλοῦν λύπες. Ἐπειδὴ ὅμως τίποτε δὲν ἐμποδίζει νὰ μιλοῦν στ' ἀλήθεια μὲ παρησία καὶ οἱ ἀδελφοὶ πρὸς στοὺς ἀδελφούς τους καὶ τὰ παιδιὰ πρὸς τοὺς γονεῖς τους (γιατὶ τίποτε δὲν εἶναι πιὸ ἀγαπητὸ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια), μποροῦμε καὶ ἐμεῖς νὰ μιλήσομε ἐλεύθερα, ὄχι γράφοντας ἀντιλογία, ἀλλὰ προβάλλοντας

λογίαν γράφοντας, ἀλλ' ἀπολογίαν προΐσχοντας, ὡς ἐχρῆν τὴν ὑμετέραν ἐπ' ἀρετῇ τελειότητα, πρὸ τῶν ἄλλων μὲν ἀπάντων, τὸ ἄκοντας ἡμᾶς εἰς τὸν ζυγὸν τοῦτον ἐλκυσθῆναι διασκοποῦσαν μὴ ἐπιτιμᾶν, ἀλλ' ἐλεεῖν, μηδ' ὑπερορᾶν, ἀλλὰ συναλγεῖν· ἔλεος 5 γὰρ καὶ φιλανθρωπία τοῖς θίαν παθοῦσιν, ἀλλ' οὐκ ἐπιτίμησις ἢ παρόρασις ἐποφείλεται· θίαν γὰρ ὑπέστημεν, καὶ ἠλίκην, Θεός, ᾧ πάντα καὶ τὰ κρύφια πεφανέρωται, αὐτὸς συνεπίσταται. Συνεσχέθημεν ἄκοντες, κακούργοις ἴσα καθείρχθημεν, ἐτρουόμεθα φυλασσόμενοι, ἐψηφίσθημεν ἀνανεύοντες, ἐχειροτονήθημεν κλαί- 10 οντες ὀδυρόμενοι, κοπτόμενοι· ἴσασι ταῦτα πάντες· οὐδὲ γὰρ ἐν γωνία ἐγένετο, καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἐπηρείας τὴν ἱστορίαν εἰς πάντα ἐξήνεγκεν.

Εἶτα τί δεῖ τοῖς πολλὰ καὶ δεινὰ πεπονθόσιν ἐπεμβαίνειν, ἐπιπλήττειν, διαλοιδορεῖν ἢ οἰκτεῖρειν καὶ παραμυθεῖσθαι ὅση δύ- 15 ναμις; Ἐξέπεσον εἰρηνικῆς ζωῆς, ἐξέπεσον γαλήνης γλυκειάς, ἐξέπεσον δὲ καὶ δόξης (εἶπερ τισὶ καὶ κοσμικῆς δόξης ἔφεσις), ἐξέπεσον τῆς φίλης ἡσυχίας, τῆς καθαρᾶς ἐκείνης καὶ ἠδίστης μετὰ τῶν πλησίον συνουσίας, τῆς ἀλύπου καὶ ἀδόλου καὶ ἀνεπιπλήκτου συναναστροφῆς. Οὐδεὶς ἦν ὁ δίκην ἐγκαλῶν ἐμοί. Οὐκ 20 ἐνεγραψάμην ἄλλον ἐγώ, οὐ τῶν ἐπηλύδων, οὐ τῶν ἐγχωρίων, οὐδὲ τῶν ἀσυνήθων, μή τί γε τῶν φίλων· οὐχ οὕτως ἐλύπησα πώποτε τινα, ὡς ὕβριν εἰς ἡμᾶς ἐκπτύσαι, πλὴν εἰ μήπω τοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας κινδύνους ἐθελήσει τις ἐπισκοπεῖν· οὐδ' οὕτως ἡμαρτεν ἄλλος ἐμοί, ὡς καὶ μέχρι τῆς εἰς αὐτὸν ὕβρεως τὴν 25 γλῶσσαν ἐξολισθῆσαι. Οὕτως ἦσαν ἡμῖν ἅπαντες χρηστοί, τὸ δὲ ἡμέτερον αὐτοί, κἂν μὴ λέγω, κεκράγασιν· ἠγαπάμην τοῖς φίλοις ὑπὲρ τοὺς συγγενεῖς, ἄμφω δὲ τοῖς συγγενέσιν ἐλογιζόμην, καὶ τῶν συγγενῶν ὁ φίλτατος, καὶ τῶν μάλιστα φιλοῦντων ὁ συγγε- νής.

30 Ἡ δὲ περὶ ἐμὲ τῶν πλησίον φήμη τῆς σπουδῆς καὶ τοὺς ἀγνώτας εἶλκεν εἰς ἔρωτα θεῖον καὶ φιλίας δεσμόν, ἴσως δ' ἂν ἐκεῖνοι καὶ ἀμεταμέλητον εὐφημήσωμεν. Ἀλλὰ πῶς οἶόν τέ ἐστιν ἀδακρυτὶ ταῦτα παρελθεῖν; οἴκοι μὲν γὰρ μένοντι ἢ χαρίεσσα τῶν ἡδονῶν περιεπλέκετο τέρψις τῶν μανθανόντων ὀρῶντι τὸν

ἀπολογία, ὅτι ἔπρεπε ἡ τελειότητά σας στὴν ἀρετή, πρὶν ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, ἐξετάζοντας προσεκτικὰ ὅτι συρθήκαμε στὸ ζυγὸ τοῦτο (τῆς ἀρχιερωσύνης) χωρὶς νὰ τὸ θέλομε, νὰ μὴ μᾶς ἐπιτιμᾶ, ἀλλὰ νὰ μᾶς δείχνει συμπάθεια, οὔτε νὰ μᾶς περιφρονεῖ, ἀλλὰ νὰ μᾶς συμπονεῖ. Γιατὶ σ' αὐτοὺς ποὺ δέχονται ἔξαναγκασμὸ ὀφείλεται συμπόνια καὶ φιλανθρωπία, ὄχι ἐπιτίμηση, ἀλλὰ παράβλεψη. Γιατὶ δεχθήκαμε ἔξαναγκασμὸ, καὶ τόσο μεγάλο, ὃ Θεὸς μόνο, στὸν ὁποῖο ὅλα, ἀκῶμα καὶ τὰ κρυφά, εἶναι φανερά, τὸ γνωρίζει μαζὶ μ' ἐμᾶς. Συλληφθήκαμε χωρὶς νὰ τὸ θέλομε, φυλακισθήκαμε ὅμοια μὲ κακούργους, φυλασσομάσταν κλεισμένοι μέσα, ψηφισθήκαμε παρὰ τὴν ἀρνησὴ μας, χειροκροτηθήκαμε κλαίγοντας μὲ ὀδυρμούς καὶ θρήνους· αὐτὰ τὰ γνωρίζουν ὅλοι· γιατί δὲν ἔγιναν στὰ κρυφά, καὶ τὸ μέγεθος τοῦ ἔξαναγκασμοῦ μετέδωσε τὴν εἶδηση στὸν καθένα.

Καὶ τί χρειάζεται μετὰ ἀπὸ αὐτὰ νὰ ἐπιτίθεσαι κανεὶς σ' αὐτοὺς ποὺ ἔπαθαν πολλὰ καὶ φοβερά, νὰ τοὺς ἐπιπλήττει, νὰ τοὺς κατηγορεῖ, ἀντὶ νὰ τοὺς δείχνει συμπόνια καὶ νὰ τοὺς παρηγορεῖ μὲ ὅση δύναμη ἔχει; Στερήθηκα τὴν εἰρηνικὴ ζωὴ, ἔχασα τὴ γλυκιὰ γαλήνη, ἔχασα ἐπίσης καὶ τὴ δόξα (ἀν βέβαια σὲ κάποιους εἶναι ἐπιθυμητὴ καὶ ἡ κοσμικὴ δόξα), ἔχασα τὴν ἀγαπητὴ μου ἡσυχία, τὴ καθαρὴ ἐκείνη καὶ εὐχάριστη συντροφιά μὲ τοὺς πλησίον μου, τὴν ἀπαλλαγμένη ἀπὸ στενοχώρια καὶ δόλο καὶ ἐπιτιμήσεις συναναστροφή. Δὲν μὲ ἔσυρε κανένας σὲ δίκη· οὔτε ἐγὼ κατηγορήσα κάποιον, οὔτε ἀπὸ τοὺς ξένους, οὔτε ἀπὸ τοὺς ἐγχώριους, οὔτε κάποιον ἀπὸ τοὺς μὴ γνωστοὺς σ' ἐμένα, οὔτε βέβαια κάποιον ἀπὸ τοὺς φίλους. Δὲν λύπησα ποτε κάποιον τόσο πολὺ, ὥστε νὰ ἀπευθύνει ἐναντίον μου ὕβρη, ἐκτὸς βέβαια ἀν θελήσει κάποιος νὰ προσέξει τοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν ὀρθὴ πίστη. Οὔτε κάποιος ἄλλος ἔσφαλε τόσο πολὺ σ' ἐμένα, ὥστε νὰ ὀλισθήσει ἢ γλώσσα μου στὴν ἐναντίον του ὕβρη. Τόσο πολὺ καλοὶ ἦταν ὅλοι πρὸς ἐμένα, ἐνῶ τὴ δική μου ἀγάπη, κι ἀν δὲν τὴν πῶ ἐγὼ, τὴν ἔχουν διακηρύξει ἐκεῖνοι. Οἱ φίλοι μ' ἀγαποῦσαν πιὸ πολὺ ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τους καὶ τὰ δύο ἦμουν γιὰ τοὺς συγγενεῖς καὶ ὁ πιὸ ἀγαπητὸς ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς, καὶ ὁ συγγενὴς ἐκείνων ποὺ ἦμουν ὁ πιὸ ἀγαπητὸς τους.

Ἄλλ' ἡ φήμη τῆς ἐκτίμησης τῶν φίλων πρὸς ἐμένα προσεῖλκε καὶ τοὺς ἀγνωστούς σὲ θεῖο ἔρωτα καὶ δεσμὸ φιλίας, τὸ ἴδιο βέβαια καὶ ἐκεῖνοι, καὶ μπορούμε νὰ τοὺς ἐπαινέσομε χωρὶς νὰ μετανοιώσομε. Καὶ πῶς μπορούμε αὐτὰ νὰ τὰ προσπεράσομε χωρὶς δάκρυα; Γιατὶ ὅταν ἐμενα στὸ σπίτι ἢ εὐχάριστη τέρψη τῶν ἡδονῶν περιπλεκόταν, βλέποντας

πόνον, τὴν σπουδὴν τῶν ἐπερωτῶντων, τὴν τριβὴν τῶν προσδια-
 λεγομένων, δι' ὧν ἢ πρὸς τὸ ῥᾶστα παράγεσθαι καταρτίζεται
 γνῶμη, τῶν ταῖς μαθηματικαῖς σχολαῖς λεπτυνομένων τὴν διά-
 νοιαν, τῶν ταῖς λογικαῖς μεθόδοις ἰχνευόντων τὸ ἀληθές, τῶν
 5 τοῖς θείοις Λογίοις ἰθυνομένων τὸν νοῦν πρὸς εὐσέβειαν, ὃ τῶν
 ἄλλων ἀπάντων ὑπάρχει πόνων ὁ καρπός. Τοιοῦτος γὰρ χορὸς
 τῆς ἐμῆς οἰκίας ἦν ὁ χορὸς.

Ἐξιόντι δὲ πάλιν πρὸς τὴν βασίλειον πολλάκις αὐλὴν αἱ
 προπεμπτήριοι τῶν εὐχῶν καὶ τοῦ μὴ βραδύνειν ἢ προτροπή.
 10 Ἦν γάρ μοι καὶ τοῦτο γέρας ἀφωσιωμένον ἐξαίρετον, τὸ μέτρον
 ἔχειν τὴν βούλησιν τῆς ἐν τοῖς βασιλείοις διατριβῆς. Ἐπανιόντι
 δὲ πάλιν πρὸ πυλῶν ἰστάμενος ὁ σοφὸς ἐκεῖνος ὑπήντα χορὸς, ἐξ
 ὧν οἱ μὲν ἐνεκάλουν τὴν βραδυτῆτα, οἷς καὶ θαρρῶεῖν τι τῶν ἄλ-
 λων πλέον δι' ὑπερβολὴν ἀρετῆς ἐκεχάριστο, τισὶ δὲ καὶ προσει-
 15 πεῖν ἤρκει, ἄλλοις δὲ καὶ τὸ δεῖξαι μόνον ὅτι μεμενήκασι· καὶ
 τοῦτο κύκλω ἐγένετο οὐκ ἐπιβουλαῖς λυόμενον, οὐ φθόνῳ κοπτό-
 μενον, οὐκ ὀλιγωρία μαραινόμενον.

Καὶ τίς ἂν τοιοῦτου βίου παθῶν ἐπανάστασιν ἐκὼν τὴν μετα-
 βολὴν καὶ θρήνων ἐκτὸς ὑπενέγκοι; Τούτων ἀπάντων ἐξέπεσον,
 20 ὑπὲρ τούτων ὠδυρόμην, τούτων ἀποσπασμένῳ πηγαὶ δακρύων
 ἀνεστομοῦντο, καὶ λύπης ἀγλὺς περιεκέχυτο. Ἦδειν γὰρ καὶ πρὸ
 τῆς πείρας τὸ πολυτάραχον καὶ πολυμέριμον τῆς καθέδρας
 ταύτης ἦδειν τὸ δυσάρεστον καὶ δυσήνιον τοῦ μιγάδος ὄχλου
 τὴν πρὸς ἀλλήλους ἔριν, τὸν φθόνον, τὰς στάσεις, τὰς ἐπαναστά-
 25 σεις, τὴν κατὰ τῶν παρεστηκότων ὕβριν, καὶ τὸν γογγυσμόν,
 ὅταν μὴ τύχωσιν ὅσων δέονται, καὶ ὅταν μὴ τυπῶνται καὶ σχη-
 ματίζωνται, καθ' ὃν τρόπον οὗτοι βούλονται τὴν ὑπεροψίαν
 πάλιν καὶ καταφρόνησιν, ἐπειδὴν ἐλκύσωσι πρὸς τὴν αἴτησιν
 καὶ συγκατασπάσωσι τῷ σφετέρῳ βουλήματι· οὐ γὰρ ἐκουσίον
 30 χόριτος, ἀλλὰ διαίον προστάγματος τοῦ θελήματος αὐτῶν ἐκλο-
 γίζονται τὴν τελείωσιν. Καὶ κράτος λαβὼν ὄχλος ἄρχει τοῦ κρα-
 τοῦντος ἑαυτῷ τε καὶ τῷ διέποντι ὀλέθριος γίνεται. Καὶ ναῦς γὰρ
 δύσει ῥαδίως, ὅταν οἱ ναῦται τὸν κυβερνήτην παρωσάμενοι πάν-
 τες ἅμα κυβερνήσωσι· καὶ στρατὸς ἄρδην ὀλεῖται, ἐπειδὴν ἕκα-

τὸν κόπο τῶν μαθητῶν, τὸ ἐνδιαφέρον ἐκείνων ποὺ ἐρωτοῦσαν, τὸ μέλημα ἐκείνων μὲ τοὺς ὁποίους γινόταν ἡ συνομιλία, μὲ τὰ ὁποῖα καταρτίζεται ἡ γνώμη πρὸς μετάβασή της πρὸς τὰ καλύτερα ἐκείνων ποὺ ὀξύνουν τὴ διάνοιά τους μὲ τὶς ἀσχολίες μάθησης, ἐκείνων ποὺ ἀνιχνεύουν τὴν ἀλήθεια μὲ τὶς λογικὲς μεθόδους, ἐκείνων ποὺ κατευθύνουν τὸ νοῦ τους στὴν εὐσέβεια μὲ τὴν ἀγία Γραφή, ποὺ εἶναι ὁ καρπὸς ὅλων τῶν ἄλλων προσπαθειῶν. Γιατὶ τέτοιο ἦταν τὸ πλῆθος ποὺ πλαισίωνε τὸ σπίτι μου.

“Ὅταν πάλι πῆγαινα πολλὰς φορὰς στὴ βασιλικὴ αὐλὴ, μὲ συνόδευαν οἱ εὐχὰς καὶ τὸ κατευόδιο καὶ ἡ προτροπὴ νὰ μὴν ἀργήσω. Γιατὶ ἦταν καὶ αὐτὸ ἐξαίρετη καθιερωμένη τιμὴ, τὸ νὰ ἔχει ἡ θέληση τὸ μέτρο τῆς διατριβῆς στὰ ἀνάκτορα. Καὶ ὅταν πάλι ἐπέστρεφα, ὅλο ἐκεῖνο τὸ σοφὸ πλῆθος μὲ ὑποδεχόταν ὄρθιο μπροστὰ στὴν πόρτα, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἄλλοι μὲ κατηγοροῦσαν γιὰ τὴν ἀργοπορία, οἱ ὁποῖοι καὶ πίστευαν ὅτι τοὺς γινόταν κάποια μεγαλύτερη χάρις ἀπὸ τοὺς ἄλλους λόγω τῆς ἔξοχης ἀρετῆς τους, σὲ κάποιους ἦταν ἀρκετὸ νὰ μὲ χαιρετήσουν, καὶ σὲ ἄλλους νὰ δείξουν μόνον ὅτι μὲ περίμεναν. Κι αὐτὸ γινόταν καὶ ξαναγινόταν, χωρὶς νὰ καταλύεται ἀπὸ τὶς ἐπιβουλές, χωρὶς νὰ διακόπτεται ἀπὸ τὸ φθόρο, χωρὶς νὰ μαραίνεται ἀπὸ τὴν ἀμέλεια.

Καὶ ποῖος ποὺ ἔπαθε τέτοια ἀναστάτωση τοῦ βίου του θὰ ὑπομείνει μὲ τὴ θέλησή του αὐτὴ τὴ μεταβολὴ καὶ χωρὶς θρήνους; “Ὅλα αὐτὰ τὰ ἔχασα, γι’ αὐτὰ θρηνοῦσα, ἀπὸ αὐτὰ ἀπομακρυνόμενος ἀνέβλυζαν πηγὲς δακρῶν καὶ ἀπλωνόταν τριγύρω μου ἡ καταχνιὰ τῆς λύπης. Γιατὶ γνώριζα καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐμπειρία τὶς πολλὰς ταραχὰς καὶ τὶς πολλὰς μέριμνες αὐτῆς τῆς θέσης. Γνώριζα τὴ δυσσαρέσκεια καὶ τὸ δύσκολο τῆς χαλιναγωγῆσης τοῦ ἀνάμεικτου ὄχλου, τὶς μεταξύ τους ἔριδες, τὸν φθόνο, τὶς στάσεις, τοὺς ξεσηκωμούς, τὴν ὕβρη ἐναντίον τῶν προϊσταμένων καὶ τὸ γογγυσμὸ, ὅταν δὲν πετύχουν αὐτὰ ποὺ χρειάζονται, καὶ ὅταν δὲν γίνονται καὶ δὲν διαμορφώνονται μὲ τὸν τρόπο ποὺ αὐτοὶ θέλουν. Ἐπίσης τὴν ὑπεροψία καὶ τὴν περιφρόνηση, ὅταν σὲ ἐλκύσουν πρὸς αὐτὸ ποὺ ζητοῦν καὶ σὲ παρασύρουν στὴ δική τους ἀπαίτηση. Γιατὶ δὲν θεωροῦν τὴν ἐπιτυχία ἀποτελέσμα ἐκούσιας χάριτος σ’ αὐτοὺς, ἀλλὰ βίαιας προβολῆς τοῦ θελήματός τους. Καὶ ἂν ὁ ὄχλος λάβει ἐξουσία καὶ ἀρχὴ εἰς βᾶρος τοῦ ἀρχοντα γίνεται καταστροφή γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τὸν ἀρχοντὰ του. Γιατὶ καὶ τὸ πλοῖο θὰ βουλιάξει εὐκόλα, ὅταν οἱ ναῦτες, παραμερίζοντας τὸν πλοίαρχο, κυβερνήσουν ὅλοι μαζί. Καὶ ὁ στρατὸς ἐπίσης θὰ

στος αὐτῶν ἀστρατήγητος ὑπάρχων καταστρατηγεῖν τοῦ πλη-
 σίον ἀλαξονεύοιτο. Καὶ τί ἂν τις κατὰ μέρος διεξίῃ; ἀνάγκη γὰρ
 τὸν ἐφεστηκότα πολλάκις καὶ ὑπαλλάσσειν τὸ χρῶμα τῆς ὄψεως
 εἰς τὸ σκυθρωπὸν τῆς ψυχῆς οὐχ οὕτω διακειμένης, καὶ πάλιν
 5 ἔσθ' ὅτε ταύτης ἀλγυνομένης τὸ πρόσωπον παρέχειν φαιδρὸν,
 ὀργίζεσθαι δ' αὖ πάλιν μὴ ὀργιζόμενον καὶ μειδιᾶν ἀνιῶμενον.
 Τοιαύτη γὰρ ἡ σκηνὴ τῶν πλήθους προστασίαν ἀναδέξασθαι
 καταδικασθέντων. Τὰ δὲ πρὶν ποῖα; Φίλος τοῖς φίλοις ἀνεπα-
 χθής, ἐχθρὸς δὲ οὐδενός οἷος τὴν διάθεσιν, τοιοῦτος καὶ τὸ φαι-
 10 νόμενον.

Νῦν δὲ ἔσθ' ὅτε καὶ πικρῶς ἐπιτιμᾶν ἀνάγκη τοῖς φίλοις καὶ
 τοῖς συγγενεῖς ὑπὲρ ἐντολῆς παρορᾶν καὶ τοῖς ἁμαρτάνουσι φαί-
 νεσθαι βαρῦς, φθόνος πανταχόθεν, ἀταξία χρόνῳ κρατυνθεῖσα.
 Τί με χρὴ τὰ λοιπὰ καταριθμεῖν οἷα πάσχω διώκων τὸν Σίμωνα,
 15 οἷους καθ' ἑκάστην ὑφίσταμαι πειρασμοὺς τὰς κοσμικὰς παρῶρη-
 σίας τοῦ ἱεροῦ περικόπτων συλλόγου, τὴν ὀλιγωρίαν τὴν περὶ τὰ
 κρεῖττονα, τὴν ἐπιμέλειαν τὴν περὶ τὰ μάταια, ἃ βλέπων καὶ πρὶν,
 καὶ δακνόμενος τὴν ψυχὴν, καὶ μὴ τῆς ἐμῆς ἰσχύος εἶναι τὰ ταῦ-
 τα περιελεῖν. Ἐφευγον τὴν ψῆφον, παρητούμην τὴν χειροτο-
 20 νίαν, ὠδυρόμην τὴν ἐπιστάσιαν. Οὐκ ἦν δὲ ἄρα φυγεῖν τὸ προο-
 ρισθέν.

Ἄλλὰ τί γράφω ταῦτα; ἐγράφη καὶ πρότερον, καὶ εἰ μὲν ἐπι-
 στεύθησαν, ἀδικοῦμαι μὴ ἐλεούμενος, εἰ δὲ μὴ ἐπιστεύθησαν,
 ἀδικοῦμαι πάλιν ἀληθῆ γράφων καὶ ἀπιστούμενος. Οὕτως ἐγὼ
 25 πανταχόθεν δυστυχής, ἀφ' ὧν ἐλπίζω τῆς λύπης εὐρεῖν παραψυ-
 χήν, ἐκεῖθεν ἐκπλήττομαι· ἀφ' ὧν παράκλησιν καὶ παραμυθίαν,
 ἐκεῖθεν ἐπὶ τῷ ἀλγήματι προστίθεται ἄλγημα. Οὐκ ἔδει σε, φη-
 σίν, ἀδικηθῆναι. Πρὸς τοὺς ἀδικοῦντας τοῦτο εἶπε. Οὐκ ἔδει δια-
 σθῆναι. Καλὴ γε ἡ νομοθεσία, ἀλλὰ τίσιν ἢ ἐπιτίμησις; οὐχὶ τοῖς
 30 διασαμένοις; τὸ ἔλεος δὲ τίσιν; οὐχὶ τοῖς θίαν ὑποστᾶσιν; ἂν δέ τις
 τοὺς διασαμένους μὲν ἐᾷ, τὸν δὲ διασθέντα ἐπιτιμᾷ, τὴν σὴν
 ἤλπιζεν ἐπ' αὐτὸν δικαιοσύνην καλέσαι κριτήν. Ἄλλὰ κανόνες.
 φησί, παρεβάθησαν, ὅτι πρὸς τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ὕψος ἀπὸ
 λαϊκοῦ προῆλθες τοῦ σχήματος. Καὶ τίς ὁ παραβάς, ὁ διασάμε-

καταστραφεί ὀλοσχερῶς, ὅταν καθέννας ἀπὸ αὐτούς, μὴ ἔχοντας στρατηγὸν, ὑπερηφανεύεται ὅτι εἶναι καλύτερος στρατηγὸς ἀπὸ τὸν διπλανό του. Καὶ γιατί νὰ ἀναφέρει κανεὶς τὰ ἐπιμέρους; Γιατὶ εἶναι ἀνάγκη πολλές φορές ὁ προϊστάμενος καὶ τὸ χρῶμα τοῦ προσώπου ν' ἀλλάζει καὶ νὰ γίνεται σκυθρωπός, ἐνῶ δὲν εἶναι αὐτὴ ἡ ψυχικὴ του διάθεση, καὶ πολλές φορές πάλι, ὅταν ἡ ψυχὴ εἶναι λυπημένη νὰ δείχνει πρόσωπο χαρούμενο, νὰ θυμώνει ἐπίσης χωρὶς νὰ εἶναι θυμωμένος, καὶ νὰ χαμογελά ἐνῶ εἶναι λυπημένος. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ σκηNIKὸ τῶν καταδικασμένων νὰ δεχθοῦν τὴν προστασία τοῦ πλήθους. Ἐνῶ τὰ προηγούμενα ποιὰ εἶναι; Εὐχάριστος φίλος στοὺς φίλους καὶ ἐχθρὸς κανενός. Ὅποια εἶναι ἡ ψυχικὴ διάθεσή σου, αὐτὴ νὰ δείχνει καὶ ἡ ὄψη σου.

Τώρα ὅμως εἶναι ἀνάγκη κάποιες φορές νὰ ἐπιτιμᾷς αὐστηρὰ τοὺς φίλους καὶ νὰ παραβλέπεις τὴν ἐντολὴ τῶν συγγενῶν, καὶ νὰ εἶσαι σκληρὸς σὲ ὅσους σφάλλουν, ἀπὸ παντοῦ φθόνος, ἀταξία πού ἐνισχύθηκε μὲ τὸν καιρό. Καὶ γιατί πρέπει νὰ ἀπαριθμῶ τὰ ὑπόλοιπα ὅσα ὑποφέρω ἐπιτιθέμενος στὸν Σίμωνα. Τὸ ποιὸς πειρασμοὺς ἀντιμετωπίζω περικόπτοντας τὶς κοσμικὰς ἐλευθεροστομίες τοῦ ἱεροῦ συλλόγου, τὴν ἀμέλεια γιὰ τὰ πνευματικότερα, τὴ φροντίδα γιὰ τὰ μάταια, τὰ ὁποῖα ἔβλεπα καὶ προηγουμένως καὶ ἀνησυχούσα καὶ δὲν εἶχα τὴ δύναμη νὰ τὰ ἐξαλείψω. Ἄπέφευγα τὴν ἀπόφαση, ἀρνιόμουν τὴ χειροτονία, θρηνοῦσα γιὰ τὴν ἐπιμέλεια. Ἄρα δὲν ἦταν δυνατὸ ν' ἀποφύγω τὸ προκαθορισμένο.

Γιατὶ ὅμως τὰ γράφω αὐτά; Τὰ ἔγραψα καὶ προηγουμένως, καὶ ἂν βέβαια ἔγιναν πιστευτά, ἀδικοῦμαι γιατί δὲν βρῖσκω συμπάθεια· ἂν ὅμως δὲν ἔγιναν πιστευτά, ἀδικοῦμαι πάλι γιατί γράφω τὴν ἀλήθεια καὶ ὅμως δὲν γίνομαι πιστευτός. Ἔτσι ἀπὸ παντοῦ εἶμαι δυστυχής· ἀπὸ ὅπου ἐλπίζω ὅτι θὰ βρῶ ἀνακούφιση, ἀπὸ ἐκεῖ δέχομαι πλήγμα· ἀπὸ ὅπου στήριγμα καὶ παρηγοριά, ἀπὸ ἐκεῖ στὴν πληγὴ προστίθεται ἄλλη. Δὲν ἔπρεπε, λέγει, ἐσὺ ν' ἀδικηθεῖς. Αὐτὸ νὰ τὸ πείς σ' αὐτοὺς πού μὲ ἀδικοῦν. Δὲν ἔπρεπε νὰ ἐξαναγκασθεῖς. Καλὴ εἶναι ἡ δικαιολογία, ἀλλὰ ποιοὶ πρέπει νὰ ἐπιτιμηθοῦν; Ὅχι αὐτοὶ πού ἀσκησαν τὸν ἐξαναγκασμό; Καὶ ἡ συμπόνια σὲ ποιὸς θὰ δειχθεῖ; Ὅχι σ' αὐτοὺς πού δέχθηκαν τὴν καταπίεση; Ἄν ὅμως κάποιος ἀφήνει αὐτοὺς πού ἀσκησαν τὴν καταπίεση, καὶ κατηγορεῖ αὐτὸν πού καταπιέσθηκε, αὐτὸς ἔλπιζε ὅτι θὰ καλέσει κριτὴ του τὴ δικὴ σου δικαιοσύνη. Ἄλλ' ἔγινε, λέγει, παρὰβαση τῶν κανόνων, γιατί ἀνέβηκες στὸ ὕψος τῆς ἀρχιερωσύνης ἀπὸ τὸ λαϊκὸ σχῆμα. Καὶ

νος, ἢ ὁ βία καὶ ἄκων ἀνεγκυσθεῖς; Ἄλλ' ἐχοῖν ἀντισχεῖν. Μέχρι
 τίνος; ἀντέσχον δὲ καὶ πέρα τοῦ δέοντος. Εἰ δ' οὕτω μοι προήδειν
 τὸ κλυδώνιον τῶν πονηρῶν πνευμάτων μέλλειν ἐπιτραχύνεσθαι,
 ἀντέσχον ἂν καὶ μέχρις αὐτοῦ θανάτου. Ποῖοι δὲ κανόνες ὧν ἢ
 5 παράβασις, οὓς μέχρι καὶ τήμερον ἐν Κωνσταντινουπολιτῶν
 ἐκκλησία οὐ παρείληφεν; ἐκείνων λέγεται παράβασις, ὧν ἢ φυ-
 λακὴ παραδέδοται. Ἄ δὲ μὴ παραδέδοται, οὐδὲ μὴ φυλασσόμε-
 να παραβάσεως φέρει ἔγκλημα.

Ἄλλ' ἐμοὶ μὲν καὶ τὰ ῥηθέντα ἀποχρῶντως ἂν εἶχεν, ὡς τοῦ
 10 προσήκοντος εἰρημένα πλέον. Οὐ γὰρ δικαιολογίας ἑαυτοῦ συν-
 ισταῖν προήχθη· πῶς γάρ, ὅς γε εὐχῆς ἔργον ποιοῦμαι πολυτρό-
 πως τῆς ζάλης ταύτης ἀπαλλαγῆναι καὶ τὸ φορτίον ἐλαφρυν-
 θῆναι, οὕτως ἐγὼ τοῦ θρόνου ἐφίεμαι, καὶ οὕτω σφόδρα ἀντέχο-
 μαι. Οὐ γὰρ ἀρχομένῳ μὲν βάρος ἦν ὁ θρόνος, προϊόντι δὲ δι'
 15 ἐπιθυμίας ἐγένετο, ἀλλ' ὥσπερ ἄκων εἰσῆλθον, οὕτως ἄκων κατέ-
 ξομαι, καὶ τοῦ διασθῆναι πρὸς τὴν εἴσοδον μετὰ τῶν ἄλλων
 ἐναργῆς ἀπόδειξις, τὸ μέχρι τοῦ νῦν ἀπ' ἀρχῆς, τῆς ἀρχῆς τεύ-
 τῆς ἐθέλειν ἐξίστασθαι. Καὶ εἰ χαριέντως ἔγραφεν ἐμοί, οὐκ
 ὄφειλε γράφειν, τὰ μὲν ἄλλα πάντα χρηστὰ καὶ ἐπαινετά, καὶ
 20 δεχόμεθα καὶ τερπόμεθα καὶ χαριστηρίους ἄδομεν Θεῷ τῷ παν-
 σόφῳ οὕτω τὴν Ἐκκλησίαν ἰθύναντι, τὸ δὲ ἀπὸ λαϊκῶν οὐκ
 ἐπαινετόν. Διὸ τέως ἐν ἀμφιβόλῳ καθιστάμεθα, τὴν τελεωτάτην
 συναίνεσιν εἰς τὴν τῶν ἀποκρισιαρίων ἡμῶν ὑποστροφὴν ἀναθέ-
 μενοι. Ἄλλ' ἔδει γράφειν, οὐ συναινοῦμεν ὅλως, οὐ καταδεχόμε-
 25 θα· οὐδὲ μὴ εἰς τὸν αἰῶνα καταδεξαίμεθα τὸν προσδραμόντα,
 τὸν ἐμπορευσάμενον τὴν ἀρχὴν, τὸν ἀψήφιστον, τὸν τὰ πάντα
 κακόν. Ἐξίθι τοῦ θρόνου, ὑποχώρησον τοῦ ποιμαίνειν, οὕτως
 ἂν ὁ γράφων ἔγραφεν ἐμοὶ προσφιλεῖ, εἰ καὶ τὰ πλείω ψευδῆ.
 Ἔδει γάρ, ὡς ἔοικε, τὸν ἀδικηθέντα τὴν εἴσοδον, ἀδικηθῆναι
 30 πάλιν τὴν ἔξοδον, καὶ τὸν ἀποτόμως ὠθισθέντα καὶ ἄκοντα,
 ἀπαισιώτερόν τε καὶ νεανικώτερον ἀπωσθῆναι; Τῷ δ' οὕτως
 ἔχοντι καὶ λογιζομένῳ οὐ πολλὴ φροντίς τὰς διαβολὰς ἀποτρί-

2. Πόσο πειστικὰ ἀληθινὰ εἶναι τὰ ἐπιχειρήματα τοῦ Φωτίου, πὺθ ἂν μπορούσαν νὰ πείσουν καὶ τὸν πιὸ κακόπιστο, ἀλλ' ὅμως οἱ κατήγοροί του δὲν πείθονταν.

ποιὸς ἔκανε τὴν παράβαση; Ἐκεῖνος ποὺ ἄσκησε τὸν ἔξαναγκασμό, ἢ αὐτὸς ποὺ σύρθηκε μὲ τὴ βία καὶ ἄθελά του; Ἄλλ' ἔπρεπε ν' ἀρνηθεῖς. Μέχρι πότε; Ἀντιστάθηκα καὶ μάλιστα πέρα ἀπὸ αὐτὸ ποὺ πρέπει. Ἄν ὅμως προέβλεπα ὅτι ἡ τρικυμία τῶν πονηρῶν πνευμάτων ἐπρόκειτο τόσο πολὺ νὰ ἀγριέψει, θὰ μπορούσα ν' ἀντισταθῶ καὶ ὡς τὸ θάνατο ἀκόμα. Ποιοὶ ὅμως εἶναι οἱ κανόνες ποὺ ἔχουν δεχθεῖ τὴν παράβαση, τοὺς ὁποίους μέχρι σήμερα δὲν ἔχει υἱοθετήσει ἡ Ἐκκλησία τῶν Κωνσταντινοπολιτῶν; Γιατὶ παράβαση κανόνων λέγεται, ἐκείνων ποὺ παραδόθηκαν πρὸς τήρηση. Αὐτὰ ὅμως ποὺ δὲν παραδόθηκαν, οὔτε κι ἂν δὲν τηρηθοῦν μπορούν νὰ δεχθοῦν τὴν κατηγορία παράβασης².

Γιὰ μένα βέβαια καὶ ὅσα λέχθηκαν θὰ ἦταν ἀρκετά, ἐπειδὴ εἰπώθηκαν πέρα ἀπ' αὐτὸ ποὺ ἔπρεπε. Γιατὶ δὲν θέλησα νὰ κατασκευάσω δικαιολογίες γιὰ τὸν ἑαυτό μου. Πῶς δηλαδὴ θὰ τὸ ἔκανα ἐγὼ ποὺ εὐχομαι μὲ κάθε τρόπο ν' ἀπαλλαγῶ ἀπὸ αὐτὴν τὴ ζάλη καὶ νὰ ἐλαφρύνω τὸ φορτίο; τόσο πολὺ ἐγὼ ἐπιθυμῶ τὸ θρόνο καὶ τόσο πολὺ εἶμαι κολλημένος σ' αὐτόν. Γιατὶ δὲν ἦταν βάρος γιὰ μένα ὁ θρόνος ἀπὸ τὴν ἀρχὴ καὶ κατὰ τὴν πορεία ἔγινε σ' ἐμένα ἐπιθυμητός, ἀλλ' ὅπως ἄθελά μου ἀνέβηκα σ' αὐτόν, ἔτσι καὶ ἄθελά μου παραμένω, καὶ φανερὴ ἀπόδειξη ὅτι μὲ ἔξαναγκασμὸ εἰσῆλθα σ' αὐτόν μαζὶ μὲ τὶς ἄλλες εἶναι τὸ ὅτι μέχρι τώρα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ἀκόμη θέλω νὰ ἐγκαταλείψω αὐτὴν τὴν ἀρχή. Κι ἂν μοῦ ἔγραφε μὲ καλὴ διάθεση, δὲν ἔπρεπε νὰ μοῦ γράφει ὅλα τὰ ἄλλα τὰ καλὰ καὶ τὰ ἐπαινετά, ποὺ καὶ τὰ δεχόμαστε καὶ μᾶς εὐχαριστοῦν καὶ ἀναπέμπομε εὐχαριστήριους ὕμνους στὸν Θεὸ ποὺ τόσο πάνσοφα κατηύθυνε τὴν Ἐκκλησία, καὶ τὸ ὅτι εἰσῆλθα κατευθεῖαν ἀπὸ τὴν τάξη τῶν λαϊκῶν νὰ μὴ τὸ θεωρεῖ ἄξιο ἐπαίνου. Γι' αὐτὸ τώρα βρισκόμαστε σὲ ἀμφιβολία, ἔχοντας ἀναθέσει τὴν πλήρη συναίνεσή μας στὴν ἐπάνοδο τῶν ἀποκρισιαρίων μας. Ἄλλ' ἔπρεπε νὰ γράψει, δὲν συμφωνοῦμε καθόλου, δὲν τὸν ἀποδεχόμαστε, οὔτε θὰ ἀποδεχθοῦμε στὸν αἰῶνα αὐτόν ποὺ ὄρμησε στὸ θρόνο, ποὺ ἐμπορεύθηκε τὴν ἀρχή, ποὺ δὲν ψηφίσθηκε, τὸν ἄχρηστο σὲ ὅλα. Φύγε ἀπὸ τὸ θρόνο, ἀπομακρύνσου ἀπὸ τὴν ποιμαντορία· ἔτσι ἂν μοῦ ἔγραφε ὁ ἐπιστολογράφος θὰ μοῦ ἦταν ἀρεστά, ἂν καὶ τὰ περισσότερα εἶναι ψεύδη. Γιατὶ ἔπρεπε, ὅπως φαίνεται, αὐτὸς ποὺ ἀδικήθηκε κατὰ τὴν ἀνοδο νὰ ἀδικηθεῖ πάλι καὶ κατὰ τὴν ἔξοδο, καὶ αὐτὸς ποὺ μὲ βίαιο τρόπο καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλει ἀνεβάσθηκε στὸ θρόνο, μὲ ἀκόμα πιὸ βίαιο τρόπο καὶ ἀκόμα πιὸ ὀρμητικὸ νὰ ἀπομακρυνθεῖ; Ὅποιος ὅμως ἀντιμετωπίζει ἔτσι τὸ πράγμα καὶ σκέφτεται, δὲν θὰ φροντίσει πολὺ νὰ ἀποτρέ-

ψασθαι, ὧν τὸ κῦρος τοῦ θρόνου ἀφαίρεσις. Καὶ ἤρκει μὲν, ὡς εἴρηται, τὰ ῥηθέντα.

Ἐπεὶ δὲ δι' ἡμᾶς σὺν ἡμῖν καὶ οἱ πρὸ ἡμῶν ἅγιοι καὶ μακάριοι Πατέρες συνδιαβεβλήσθαι κινδυνεύουσιν, ὡς Νικηφόρος καὶ
 5 Ταράσιος (ἐκ λαϊκοῦ γὰρ καὶ οὗτοι τοῦ σχήματος εἰς τὸ τῆς ἀρχιερωσύνης ἄκρον προέβησαν, οἱ τῆς καθ' ἡμᾶς γενεᾶς ἀειφανεῖς λαμπτήρες καὶ τῆς εὐσεβείας διαπρύσιοι γεγόνασι κήρυκες, θίω καὶ λόγῳ κρατύναντες τὴν ἀλήθειαν), τὰ λείποντα τῷ λόγῳ προσθεῖναι χρεὼν ἡγησάμην πάσης αἰτίας κρείττους, καὶ
 10 πάσης διαβολῆς ἀνωτέρους τοὺς μακαρίους ἐκείνους ἄνδρας ἐπιδεικνύς. Εἰ δ' οὐδ' ἄλλοι τινὲς τούτους ὑπαιτίους τολμῶσι φάναι, τὸ ἐκ λαϊκῶν δὲ πρὸς ἱερωσύνην ἐλθεῖν κρατύνουσι πρόσκομμα, μέμφονται μὲν οἷς οὐ μέμφονται. Ἐκ λαϊκῶν γὰρ καὶ οὗτοι προήχθησαν. Οὓς δὲ πάλιν τιμῶσι καὶ τεθήπασι, τὸ ψέγειν
 15 οὐ φεύγουσιν. Ἄλλ' οὗτοι (Ταράσιος ἦν καὶ Νικηφόρος) ἐν κοσμικῷ θίω ἀστέρων δίκην διαλάμποντες, καὶ πρὸς ἱερατικὴν ἀρχὴν γεγονότες ἀπόλεκτοι, παρὰ κανόνα καὶ τύπον τὸν ἐκκλησιαστικὸν τῆς Ἐκκλησίας προέστησαν. Μὴ μοι γένοιτο τοιαύτην ἀφεῖναι φωνήν, μηδ' ἄλλου λέγοντος ἀκοῦσαι· οὗτοι γὰρ τῶν
 20 κανόνων ἀκριβεῖς φύλακες, τῆς εὐσεβείας ὑπέρμαχοι, τῆς δυσσεβείας κατήγοροι, φωστῆρες ἐν κόσμῳ κατὰ τὸ θεῖον Λόγιον, λόγον ζωῆς ἐπέχοντες. Εἰ δ' ὅτι κανόνας οὓς οὐκ ἤδεισαν οὐκ ἐφύλαξαν, οὐδεῖς ἂν δίκαια ποιῶν ἐμέμψοιτο· ἀλλ' ὅτι φύλακες ὧν παρέλαβον ἐχρημάτισαν, ἐν τούτῳ παρὰ Θεοῦ ἐδοξάσθησαν.
 25 Τὸ μὲν γὰρ τὰ δοθέντα συντηρεῖν γνώμης ἐστὶ σταθερᾶς καὶ τὴν καινοποιὸν ἀποπεμπούσης προαίρεσιν, τὸ δ' ἂν μὴ παρείληφε, χρείας μὴ καλούσης νομοθετεῖν, ἢ φυλάττειν ἐπιχειρεῖν, νεωτεροποιουῦ διανοίας καὶ ῥεμβομένης ἐστὶ περισσεύματα. Μέτρῳ γὰρ ἕκαστος οἰκείῳ καὶ κανόνι συνέχεται τε καὶ κατευθύνεται.
 30 Πολλοὶ κανόνες ἄλλοις μὲν παραδέδονται, ἑτέροις δὲ οὐδὲ γνώριμοι. Ὁ παραλαβὼν καὶ ἀθετῶν δίκης ἄξιος, ὁ δὲ μηδ' ἐγνωκῶς ἢ μὴ παραδεξάμενος πῶς ὑπεύθυνος; Πολλαὶ δὲ καὶ νομοθεσίαι, οἷς μὲν ἐτέθησαν ἐφυλάχθησαν, καὶ Θεοῦ θεράποντας τοὺς φύ-

ψει τις διαβολές, πού στόχος τους εἶναι ἡ ἀφαίρεση τοῦ θρόνου. Καὶ ἦταν βέβαια, ὅπως εἶπα, ἀρκετὰ τὰ ὅσα εἰπώθηκαν.

Ἐπειδὴ ὅμως ἕξαιτίας μας κινδυνεύουν καὶ οἱ πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς ἅγιοι καὶ μακάριοι Πατέρες νὰ κατηγορηθοῦν μαζί μας, ὅπως ὁ Νικηφόρος καὶ ὁ Ταράσιος (γιατὶ κι αὐτοὶ ἀπὸ τὸ λαϊκὸ σχῆμα ἀνέβηκαν στὸ κορυφαῖο ἀξίωμα τῆς ἀρχιερωσύνης, οἱ ὅποιοι ὑπῆρξαν αἰώνιοι φωτεινοὶ λαμπτήρες καὶ διαπρύσιοι κήρυκες τῆς εὐσέβειας, καθιστώντας πανίσχυρη τὴν ἀλήθεια μὲ τὸν βίον καὶ τὸν λόγο τους), θεώρησα καλὸ νὰ προσθέσω στὸ λόγο μου ὅσα λείπουν, παρουσιάζοντας ἀνώτερους ἀπὸ κάθε κατηγορία καὶ ἀπαλλαγμένους ἀπὸ κάθε διαβολὴ τοὺς μακάριους ἐκείνους ἄνδρες. Ἄν λοιπὸν οὔτε κάποιοι ἄλλοι τολμοῦν νὰ ποῦν ὅτι αὐτοὶ εἶναι ἄξιοι κατηγορίας, ἰσχυροποιοῦν τὴν αἰτία ἀνόδου στὴν ἀρχιερωσύνη ἀπὸ τὴν τάξη τῶν λαϊκῶν κατηγοροῦν βέβαια ἐκείνους πού δὲν κατηγοροῦνται (γιατὶ καὶ αὐτοὶ ἀνέβηκαν στὸ θρόνον ἀπὸ τὴν τάξη τῶν λαϊκῶν), αὐτοὺς ὅμως πάλι πού τιμοῦν καὶ θαυμάζουν δὲν ἀποφεύγουν νὰ τοὺς κατηγοροῦν. Ἄλλ' αὐτοὶ (ἦταν ὁ Ταράσιος καὶ ὁ Νικηφόρος), λάμποντας στὸν κοσμικὸ βίον σὰν ἀστέρες, εἶχαν ἐκλεγεῖ στὸ ἀρχιερατικὸ ἀξίωμα καὶ ἔγιναν προϊστάμενοι τῆς Ἐκκλησίας παρὰ τὸν κανόνα καὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸ τύπο. Εἶθε νὰ μὴ συμβεῖ νὰ ἐκστομίσω ἐγὼ τέτοιο λόγο, οὔτε ν' ἀκούσω νὰ τὸ λέγει αὐτὸ κάποιος ἄλλος γιατί αὐτοὶ ὑπῆρξαν ἀκριβεῖς φύλακες τῶν κανόνων, ὑπέρμαχοι τῆς εὐσέβειας, κατήγοροι τῆς ἀσέβειας, φωστῆρες στὸν κόσμον σύμφωνα μὲ τὸν θεῖο λόγο, καὶ κατεῖχαν θέση ζωῆς. Ἄν ὅμως δὲν φύλαξαν κανόνες πού δὲν γνώριζαν, κανένας δὲν θὰ μπορέσει ἐνεργώντας δίκαια νὰ τοὺς κατηγορήσει, ἀλλ' ἐπειδὴ διατέλεσαν φύλακες ἐκείνων πού παρέλαβαν, γι' αὐτὸ δοξάσθηκαν ἀπὸ τὸν Θεό. Γιατὶ τὸ νὰ τηρεῖ κανεὶς αὐτὰ πού τοῦ παραδόθηκαν εἶναι δεῖγμα γνώμης σταθερῆς καὶ πού ἀποκλείει τὴν νεωτεριστικὴν προαίρεση, τὸ νὰ νομοθετεῖ ὅμως, ἐνῶ δὲν παρέλαβε, καὶ χωρὶς νὰ ὑπάρχει ἀνάγκη, ἢ νὰ ἐπιχειρεῖ νὰ φυλάττει, εἶναι πλεόνασμα νεωτεριστικῆς καὶ φαντασιόπληκτης διάνοιας. Γιατὶ καθένας μὲ τὸ δικό του μέτρο καὶ τὸν κανόνα κυβερνᾶται καὶ κατευθύνεται. Πολλοὶ κανόνες ἔχουν παραδοθεῖ βέβαια σὲ κίποιους, σὲ ἄλλους ὅμως δὲν εἶναι κἂν γνωστοί. Ἐκεῖνος πού τοὺς παρέλαβε καὶ τοὺς ἀθετεῖ εἶναι ἄξιος τιμωρίας, αὐτὸς ὅμως πού δὲν τοὺς ἔχει γνωρίσει ἢ δὲν τοὺς ἔχει παραλάβει πῶς εἶναι ὑπόλογος. Καὶ νομοθεσίες βέβαια ὑπάρχουν πολλές, πού τις φύλαξαν ἐκεῖνοι πού τις παρέλαβαν καὶ ἔδειξαν τοὺς

λακας ἐπεδείξαντο, οἱ δὲ μὴ παρειληφότες καὶ διὰ τοῦτο μηδὲ τὸν νοῦν πρὸς αὐτὰ ἐπιστρέψαντες, οὐδὲν ἔλαττον θεοφιλεῖς ἐγνωρίσθησαν, καὶ κατὰ χειρας τὰ παραδείγματα.

Ἴνα δὲ τὰ ἄλλα ἐάσω, ὁ μὲν Ἀβραάμ ἐμπερίτομος, τὴν περιτομὴν ἐξ ἐντολῆς θείας εἰς νομοθεσίαν δεξάμενος, ἀπερίτμητος δὲ ὁ Μελχισεδέκ, ὃς εἰς ἀφομοίωσιν τοῦ Υἱοῦ τοῦ Θεοῦ, καὶ τὴν ἀρχὴν τῆς γενέσεως καὶ τὸ τέλος ἔσχεν ἄγνωστον. Ἀλλὰ τὴν τοῦ Ἀβραάμ τῆς περιτομῆς φυλακὴν ἀποδεχόμενος ὁ Θεός, οὐδαμοῦ φαίνεται τῷ Μελχισεδέκ παραβάσεως ἐπιφέρων ὄνειδισμόν, ἀλλὰ κἄν πού τις αὐτὸν παρανομίας γράψοιτο γραφὴν, αὐτὸν μᾶλλον, ἢ ἐκεῖνον (ὅτι τοῦτο τολμῶ) ἐξελεγχθήσεται γεγραφώς. Καίτοι γε τοῖς ἐξ Ἀβραάμ γεγεννημένοις καὶ τουτονὶ τὸν νόμον ἐγκολπωσαμένοις, θάνατος ἦν ἡ ζημία τῷ παραβάντι, οὐκ ἐξ ἀνθρώπων μόνον ἐπαγόμενος, ἀλλὰ καὶ παρ' αὐτῶν ἀγγέλων σφοδρῶς ἀπειλούμενος. Ἀλλ' ἐν γε τούτῳ Ἀβραάμ τε καὶ Μελχισεδέκ διαφερόμενοι, τὴν εἰς τὸν κοινὸν Δεσπότην εὐγνωμοσύνην τε καὶ λατρείαν παραπλησίως ἀλλήλοις διέσωζον, ἐξ ὧν οὐδετέρῳ παρὰ θατέρου μῶμος προσήπτετο. Ἀλλ' ἢ γε ἐν τοῖς καιριωτάτοις σφοδρὰ τε καὶ ἀκαινοτόμητος κοινωνία, τὴν ἐν τοῖς λοιποῖς οὐκ εἶα σκοπεῖν τε καὶ πολυπραγμονεῖν ἑτερότητα. Καὶ γὰρ ἐστὶν ὄντως κοινὰ πᾶσιν, ἅπαντα φυλάττειν ἐπάναγκες, καὶ πρό γε τῶν ἄλλων τὰ περὶ πίστεως, ἐνθα καὶ τὸ παρεγκλῖναι μικρόν, ἁμαρτεῖν ἐστὶν ἁμαρτίαν τὴν πρὸς θάνατον. Ἔστι καὶ ἰδιαζόντως τισὶ παρεπόμενα, ὧν ἢ παράβασις, οἷς μὲν ἐδόθη κατέχεσθαι ἐπιζήμιος, οἷς δ' οὐ παρείληπται καὶ τὸ μὴ συντηρεῖν ἀκατάκριτον. Καὶ τὰ μὲν οἰκουμενικαῖς καὶ κοιναῖς τυπωθέντα ψήφοις πᾶσι προσήκει φυλάττεσθαι, ἃ δὲ τῶν Πατέρων ἰδίως ἐξέθετο ἢ τοπικὴ διωρίσατο σύνοδος, τῶν μὲν φυλαττόντων τὴν γνώμην οὐ παρίστησι δεισιδαιμόνα, οὐ μὴν τοῖς γε μὴ παραδεξαμένοις τὸ παρορᾶν ἐπικίνδυνον. Οὕτω ξυρᾶσθαι μὲν ἄλλοις πάτριον, ἑτέροις δὲ καὶ συνοδικοῖς ὄροις ἀπόβλητον.

Εὐφήμεως δὲ τὸν λόγον εἰπεῖν ἔδει, καὶ εἵπομεν· εἰ δὲ καὶ τὸν

τηρητές τους ὑπηρέτες τοῦ Θεοῦ, αὐτοὶ ὅμως πού δὲν τὶς παρέλαβαν καὶ πού γι' αὐτὸ οὔτε κἂν ἔστρεψαν τὸ νοῦ τους σ' αὐτές, ἀποδείχθηκαν καθόλου λιγότερο φίλοι τοῦ Θεοῦ, καὶ τὰ παραδείγματα εἶναι στὰ χέρια μας.

Καὶ γιὰ νὰ ἀφήσω τὰ ἄλλα, ὁ Ἀβραάμ ἦταν βέβαια περιτμημένος, ἔχοντας δεχθεῖ ὡς νόμο τὴν περιτομὴ μὲ θεία ἐντολή, ὁ Μελχισεδὲκ ὅμως ἦταν ἀπερίτμητος, ὁ ὁποῖος πρὸς ἔξομοίωσή του μὲ τὸν Υἱὸ τοῦ Θεοῦ εἶχε καὶ τὴν ἀρχὴ τῆς ὑπαρξῆς του καὶ τὸ τέλος του ἄγνωστο. Ἀλλά, μολονότι ὁ Θεὸς ἀποδέχεται τὴν τήρηση τῆς περιτομῆς ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ, πουθενὰ δὲν φαίνεται νὰ κατηγορεῖ τὸν Μελχισεδὲκ γιὰ παράβασή της, ἀλλὰ κι ἂν κάποιος τὸν κατηγορήσει γιὰ παρανομία, θ' ἀποδειχθεῖ ὅτι ἔχει κατηγορήσει τὸν ἑαυτό του μᾶλλον (τολμῶ νὰ πῶ), παρὰ ἐκεῖνον. Μολονότι βέβαια γι' αὐτοὺς πού κατάγονται ἀπὸ τὸν Ἀβραάμ καὶ ἔχουν ἀποδεχθεῖ τὸ νόμο αὐτὸν ἢ τιμωρία γιὰ τὸν παραβάτη ἦταν θάνατος, πού δὲν ἐπιβαλλόταν μόνον ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' ἀπειλοῦνταν μὲ ὑπερβολικὴ αὐστηρότητα καὶ ἀπὸ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀγγέλους. Ἀλλ' ἐνῶ ὡς πρὸς αὐτὸ διέφεραν ὁ Ἀβραάμ καὶ ὁ Μελχισεδὲκ, διατηροῦσαν παραπλήσια ὁ ἕνας πρὸς τὸν ἄλλο τὴν εὐγνωμοσύνη καὶ τὴ λατρεία πρὸς τὸν κοινὸ Δεσπότη καὶ κανένας τους ἀπὸ τοὺς δύο δὲν κατηγοροῦσε τὸν ἄλλον, ἀλλ' ἡ σφοδρὴ καὶ μὴ ἐπιδεχόμενη νεωτερισμοὺς συμμετοχὴ τους στὰ πιὸ σπουδαιότερα δὲν τοὺς ἄφηγε νὰ δοῦν καὶ νὰ πολυεξετάζουν τὴ διαφορετικότητᾶ τους στὰ ἄλλα. Γιατὶ πραγματικὰ εἶναι σὲ ὅλους κοινὰ καὶ εἶναι ἀνάγκη νὰ τὰ φυλάγουν ὅλα, καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ ἄλλα τὰ σχετικὰ μὲ τὴν πίστη, ὅπου καὶ ἡ πιὸ μικρὴ παρέκκλιση ἀποτελεῖ ἁμαρτία πού ὀδηγεῖ στὸ θάνατο. Ὑπάρχουν καὶ ἰδιαιτέρως κάποια πού εἶναι δεμένα μὲ κάποιους, ἡ παράβαση τῶν ὁποίων εἶναι ἐπιζήμια γιὰ ἐκείνους πού δόθηκαν νὰ τὰ ἔχουν καὶ νὰ τὰ τηροῦν, γι' αὐτοὺς ὅμως πού δὲν τὰ ἔχουν παραλάβει καὶ ἡ μὴ τήρησή τους δὲν εἶναι κατακριτέα. Καὶ ὅσα βέβαια ἔχουν θεσπισθεῖ μὲ οἰκουμενικὲς καὶ ὁμόφωνες ἀποφάσεις συνόδων πρέπει ὅλοι νὰ τὰ τηροῦν, αὐτὰ ὅμως πού κάποιος ἀπὸ τοὺς πατέρες διατύπωσε ἀτομικὰ ἢ τὰ ὅρισε τοπικὴ σύνοδος, δὲν καθιστοῦν βέβαια δεισιδαίμονα (προληπτικὴ) τὴ γνώμη ἐκείνων πού τὰ τηροῦν, δὲν εἶναι ὅμως ἐπικίνδυνο τὸ νὰ τὰ παραβλέπουν ὅσοι δὲν τὰ ἀποδέχθηκαν. Ἐτσι τὸ νὰ ξυρίζονται εἶναι γιὰ ἄλλους πατροπαράδοτο, ἐνῶ σὲ ἄλλους εἶναι ἀπορριπτέο ἀκόμα καὶ μὲ συνοδικὲς ἀποφάσεις.

Ἐπρεπε βέβαια νὰ μιλήσομε μὲ ἥπιο τρόπο καὶ ἔτσι μιλήσαμε, ἂν

ἐν Σίδῃ κανόνα προσέθεμεν, βαρεῖς ἂν καὶ λίαν φορτικοὶ κατε-
 φάνημεν. Οὕτω πλὴν τοῦ ἐνὸς τὰ ἄλλα Σάββατα συντηρεῖν ἡμῖν
 ἐπιλήψιμον, ἑτέροις δὲ καὶ τοῦ ἐνὸς πλείω νηστεύεται. Καὶ φεύ-
 γειν τὴν μέμψιν ἢ παράδοσις οἴεται τῷ ἔθει κατακρατεῖν τοῦ κα-
 5 νόμος ἐκνικήσασα. Καὶ νομίμῳ γάμῳ γυναικὶ συναφθέντα οὐκ
 ἔστιν εὐρεῖν ἐν Ῥώμῃ πρεσβύτερον, ἡμεῖς δὲ καὶ τοὺς μονογαμίᾳ
 τὸν θίον ῥυθμίζοντας εἰς πρεσβυτέρου φέρειν βαθμὸν ἐδιδάχθη-
 μεν, καὶ τοὺς γε διακρινομένους ἐξ αὐτῶν λαβεῖν τοῦ Κυριακοῦ
 σῶματος τὴν μετάληψιν πανταχόθεν ἀποκλείομεν ἐξ ἴσου, τοὺς
 10 τε πορνείαν νομοθετοῦντας καὶ τοὺς γάμου νόμον ἀναιροῦντας
 λογιζόμενοι. Πάλιν ἂν τις παρ' ἡμῖν τὴν τοῦ πρεσβυτέρου παρελ-
 θὼν χειροτονίαν τὴν τοῦ ἐπισκόπου τῷ διακόνῳ περιθεῖη, ὡς εἰς
 τὰ καίρια ἐξημαρτηκῶς κατακρίνεται. Τισὶ δὲ παραπλήσιον ἀπὸ
 πρεσβυτέρου προάγειν ἐπίσκοπον, καὶ ἀπὸ διακόνου τὴν μέσην
 15 τάξιν ὑπεραλλόμενον εἰς τὸ τῆς ἐπισκοπῆς ἀναρπάξαι ἀξίωμα,
 καίτοι γε ἡλίκον καὶ ὅσον τὸ μέσον ἐν τούτοις ἸΑλλαι μὲν γὰρ
 καθ' ἐκάστην τάξιν καὶ βαθμὸν εὐχαί, ἄλλα δὲ καιρῶν παραφυ-
 λακαί, καὶ δοκιμασίαι τρόπων ἕτεραι. ἸΑλλ' ὅπερ τις νομοθεσίαν
 οὐ παρεδέξατο, τοῦ μὴ συντηρεῖν ἀπολογίαν τὸ μὴδὲ παρεληφέ-
 20 ναι προβαλλόμενος, οὐκ ἂν εὐθύναις ἀπαιτηθήσεται· εἰ δὲ τις
 παρ' ἡμῖν τοῦτο δεδρακῶς ἐξελέλεγκτο, οὐδεὶς ἂν αὐτῷ συγγνώ-
 μης οὐδὲ ῥανίδα ἐπέσταξε. Τῶν γὰρ ἐλαττόνων νόμων ἢ παρά-
 βασις ἀτιμώρητος πρὸς τὴν τῶν μειζόνων ἐπιτρέθει καταφρόνη-
 σιν. ἸΑλλοις ἅπαξ μονάσασιν ἢ κρεοφαγία οὐ τί γε βδελυσομέ-
 25 νοις, ἸΑλλ' ἀσκουμένοις μέχρι τέλους ἀπρόσιτος, ἑτέροις δὲ ἐπὶ
 πολὺ παρατηρήσιμος ἸΕγὼ δὲ καὶ λόγον παρὰ ἀνδρῶν πρὸ πολ-
 λοῦ τιμώντων ἤκουσα τὴν ἀλήθειαν, ὡς τὸν τὴν ἸΑλεξανδρέων
 ἸΕκκλησίαν ἐφορᾶν μέλλοντα, καὶ λόγον ὑποσχεῖν ἐκδιάζονται,
 ἀπὸ τινος ἐπιχωρίου περιπετείας τούτου κρατήσαντος, μὴ ἂν
 30 ποτε τῆς κρεοφαγίας ἀφίστασθαι· καὶ σχῆμα μὲν τοῦ μονάσαν-
 τος οὐκ ἂν τις παρ' ἡμῖν εἰς κληρικοῦ μετασχηματίσειεν, ἔνιοι δὲ
 ἐπειδὴν πρὸς ἐπισκοπῆς ὕψος τὸν μοναστὴν ὕψου ἐθελήσωσι,
 τοῦτον περίτροχα κείροντες, τὸ πρότερον μεταμείβουσι σχῆμα

ὅμως προσθέταμε καὶ τὸν κανόνα τῆς Σίδης, θὰ φαινόμεσταν πολὺ αὐστηροὶ καὶ ἐνοχλητικοί. Ἔτσι ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἓνα εἶναι ἀξιοκατάκριτο γιὰ μᾶς τὸ νὰ τηροῦμε τὰ ἄλλα Σάββατα, ἐνῶ οἱ ἄλλοι νηστεύουν καὶ περισσότερα ἀπὸ τὸ ἓνα. Καὶ ἡ παράδοση νομίζει ὅτι ἀποφεύγει τὴν κατηγορία κατανικῶντας μὲ τὸ ἔθιμο τὸν κανόνα. Ἐπίσης δὲν θὰ βρεῖ κανεὶς στὴ Ρώμη πρεσβύτερο νὰ ἔχει συνάψει νόμιμο γάμο μὲ γυναίκα, ἐμεῖς ὅμως διδαχθήκαμε νὰ δίνομε τὸν βαθμὸ τοῦ πρεσβυτέρου καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ ἀποφάσισαν νὰ συνάψουν ἓνα μόνο γάμο, καὶ ὅσοι ἀπὸ αὐτοὺς χωρίζουν τοὺς ἀποκλείομε χωρὶς διάκριση καὶ ὀλοσχερῶς ἀπὸ τὴ μετάληψη τοῦ σώματος τοῦ Κυρίου, θεωρώντας ὅτι ἐγκρίνουν τὸ νόμο τῆς πορνείας καὶ ἀκυρώνουν τὸ νόμο τοῦ γάμου. Ἐπίσης, ἂν κάποιος σ' ἐμᾶς, παραβλέποντας τὴ χειροτονία τοῦ πρεσβυτέρου, χειροτονίσει τὸν διάκονο σὲ ἐπίσκοπο, κατακρίνεται ἀπὸ ἐμᾶς ἐπειδὴ διέπραξε ἁμαρτία στὰ καιρία. Γιὰ κάποιους εἶναι παραπλήσιο τὸ νὰ προδιβάξουν ἀπὸ πρεσβύτερο σὲ ἐπίσκοπο, καὶ ἀπὸ διάκονο, ὑπερπηδώντας τὸν ἐνδιάμεσο βαθμὸ, νὰ τοποθετοῦν μὲ ἄρπαγὴ στὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου, ἂν καὶ βέβαια εἶναι πολὺ μεγάλη καὶ σοβαρὴ ἡ ἀπόστασις μεταξύ τους. Γιατὶ εἶναι ἄλλες οἱ εὐχὲς σὲ κάθε τάξη καὶ βαθμὸ, ἄλλες οἱ τελετές, ἄλλες ἐπίσης οἱ διαδικασίες, καὶ ἄλλες οἱ φροντίδες τῶν καιρῶν καὶ ἄλλες οἱ δοκιμασίες τῶν τρόπων. Ἄλλ' αὐτὸ ποὺ κάποιος δὲν τὸ ἀποδέχθηκε ὡς νομοθεσία, δὲν θὰ τοῦ ζητηθοῦν εὐθύνες, προβάλλοντας ὡς ἀπολογία γιὰ τὴ μὴ φύλαξή του τὸ ὅτι δὲν τὸ παρέλαβε. Ἄν ὅμως εἶχε ἀποδειχθεῖ ὅτι τὸ ἔκανε αὐτὸ κάποιος σ' ἐμᾶς, οὔτε σταγόνα συγγνώμης θὰ μπορούσε νὰ προσφέρει κανεὶς σ' αὐτόν. Γιατὶ ἡ παράβασις τῶν μικροτέρων νόμων, μένοντας ἀτιμώρητη, προετοιμάζει τὴν περιφρόνησι τῶν μεγαλυτέρων. Σὲ ἄλλους πάλι, μὰ καὶ ἔγιναν μοναχοί, ἡ κρεοφαγία δὲν εἶναι κάτι ἀπὸ τὰ βδελυρά, ἀλλὰ γιὰ ἐκείνους ποὺ ἀσχοῦνται εἶναι ἀπλησίαστη μέχρι τέλους, ἐνῶ γιὰ ἄλλους γιὰ πολὺ χρόνον ἀπαγορευμένη. Ἄλλ' ἐγὼ ἄκουσα ἀπὸ ἀνθρώπων, ποὺ πάνω ἀπὸ ὅλα τιμοῦν τὴν ἀλήθεια, τὸ λόγο, ὅτι αὐτὸς ποὺ πρόκειται νὰ γίνῃ προϊστάμενος τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀλεξανδρέων ἐξαναγκάζεται καὶ ὑπόσχεση νὰ δώσει, πράγμα ποὺ ἐπικράτησε ἀπὸ κάποια ἐντόπια περιπέτεια, νὰ μὴν ἀρνεῖται ποτὲ τὴν κρεοφαγία. Ἐπίσης σ' ἐμᾶς καὶ τὸ σχῆμα τοῦ μοναχοῦ κανένας δὲν θὰ τὸ μετασηματίσει σὲ σχῆμα κληρικοῦ, ὀρισμένοι ὅμως ὅταν θελήσουν νὰ ὑψώσουν τὸν μοναχὸ στὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου, κουρεύοντάς τον ὀλόγυρα, μεταβάλλουν τὸ προ-

Οὕτως ἐν οἷς οὐκ ἔστι πίστις τὸ ἀθετούμενον, οὐδὲ κοινοῦ τε καὶ καθολικοῦ ψηφίσματος ἔκπτωσις. Ἄλλων παρ' ἄλλοις ἔθων τε καὶ νομίμων φυλαττομένων, οὔτε τοὺς φύλακας ἀδικεῖν, οὔτε τοὺς μὴ παραδεξαμένους παρανομεῖν, ὀρθῶς ἂν τις κρίνειν εἰ-
5 δὼς διορίσαιοτο.

Καίτοι γε τὸ νομισθὲν ἡμῖν εἰς ἐπίκλημα πρὸς ἔνια τῶν κατη-
ριθμημένων οὐδ' ἐν συγκρίσει τὸ ἀνεύθυνον ἀποφέρεται, ἀλλὰ
τὰ μὲν εἰς τὴν τῶν ἐκθέσμων καὶ βδελυκτῶν ἀπελαύνειν χώραν,
αὐτὸ δὲ τῆς τῶν ἐπαινετῶν καὶ καλλίστων μερίδος ἐξήρηται.
10 Καὶ τὸ μὲν καὶ πεπράχθαι καὶ διαπράττεσθαι, μέχρι νῦν πεπαρ-
ρησιασμένη καὶ φωνῇ καὶ γνώμῃ καὶ προσώπῳ κηρούσεται.
Πῶς γὰρ οὐκ ἂν σεμνολογηθεῖ τις, ὅτι μήπω λήξεως ἱερωμένων
τυχῶν, οὕτω τὴν ἑαυτοῦ πολιτείαν ἐρύθμισεν, ὥστε καὶ ὑπ' αὐ-
τῶν τῶν κεκληρωμένων τὴν ἱερωσύνην, καὶ παντὸς τοῦ ἄλλου
15 πληρώματος εἰς ἀρχιερέα προκρίνεσθαι; Τὰ δὲ οὐδ' ὅτι πράττε-
ται, ὅσα ἐμὲ γινώσκειν, συνωμολόγηται τοῖς ἀμαρτάνουσι τῇ
ὑπερβολῇ τοῦ ἀτοπήματος ἴσως, ἢ οὐκ οἶδ' ὅτι καὶ εἶπω, τῶν δε-
δρακόντων ἀλλασσομένων μᾶλλον τῆς ἀληθείας τὴν ἄρνησιν. Τίς
γὰρ σαββατίζειν ἐν Χριστιανοῖς τελῶν, κἂν μυριάκις ὑπενεχθεῖη
20 τούτοις οὐκ ἂν ἐξομῶσαιτο; Τίς δὲ γάμον βδελύττεσθαι ἐνθεσμον,
εἰ μὴ τὰ τῶν δυσσεβῶν καὶ ἀθέων ἐπιπροσθεῖη καὶ τοῦ Δημιουργοῦ,
καὶ τῆς ἐκεῖθεν ἀγαθοειδῶς οὐσιωθείσης ὑποστάσεως; Τίς
δὲ τῶν Δεσποτικῶν καὶ Πατρικῶν καὶ συνοδικῶν δογμάτων (ἵνα
μὴ καθ' ἕκαστον λέγω), οὐκ ἂν αἰσχυρθεῖη καὶ πράττων ὁμολογή-
25 σαι τὴν ἐξουδένωσιν; Ἐκ μέντοι λαϊκῶν ἱερὰν πολιτείαν ἐπανηρη-
μένον εἰς ἀρχιερέα προάγεσθαι, ἀκόλουθον ἄγαν, καὶ Πατράσι
θείοις οὐ λόγοις καθωμιλημένον, ἀλλ' ἔργοις αὐτοῖς διαπεπραγμέ-
νον, ἐπὶ μεγάλῳ κέρδει τῆς νύμφης Χριστοῦ Ἐκκλησίας κατὰ δια-
φόρους καιροὺς ἐπιδέδεικται.

30 Ὅρα δέ, εἰ θούλει, πρὸς τοῖς εἰρημένοις καὶ τὰς τῶν λειτουργ-
ρικῶν ἑτερότητας τὰς ἐν ταῖς εὐχαῖς, τὰς ἐν ταῖς ἐπικλήσεσι, τὰς
ἐν τάξει καὶ ἀκολουθίᾳ, τὰς ἐν τῷ χρόνῳ μήκει καὶ τῇ βρα-
χύτητι, τὰς ἐν πλήθει καὶ ὀλιγότητι, καίτοι δι' αὐτῶν, ὡ τοῦ θαύ-
ματος! ὁ κοινὸς ἄρτος εἰς σῶμα Χριστοῦ μεταβάλλεται, καὶ ὁ

ηγούμενο σχῆμα. Ἔτσι γίνεται σ' ἐκείνους ὅπου δὲν εἶναι πίστη τους αὐτὸ πού ἀθετοῦν, οὔτε περιφρόνηση τῆς κοινῆς καὶ καθολικῆς ἀπόφασης. Ἐπειδὴ δηλαδή σὲ ἄλλες κοινότητες τηροῦνται ἄλλα ἤθη καὶ ἔθιμα, οὔτε τοὺς τηρητές τους πρέπει νὰ ἀδικοῦμε, οὔτε κρίνοντας κανεὶς ὀρθά, θὰ ὀρίσει ὅτι παρανομοῦν αὐτοὶ πού δὲν τὰ δέχονται.

Καὶ βέβαια αὐτὸ πού θεωρήθηκε ἔγκλημα γιὰ μᾶς, συγκρινόμενο μὲ κάποια πού ἀπαριθμήσαμε δὲν ἀποφέρει τὸ ἀνεύθυνο, ἀλλ' ἐκεῖνα ἀσφαλῶς ἀπωθοῦνται στὸ χῶρο τῶν παράνομων καὶ βδελυρῶν, ἐνῶ αὐτὸ συμπεριλαμβάνεται στὸ χῶρο τῶν ἀξιέπαινων καὶ ἄριστων. Καὶ αὐτὸ βέβαια καὶ ἔχειπραχθεῖ καὶ διαπράττεται μέχρι τώρα καὶ κηρύσσεται μὲ θαρραλέα φωνὴ καὶ γνώμη καὶ κατὰ πρόσωπο. Γιατὶ πῶς νὰ μὴν ἐπαινεθεῖ κάποιος, πού, ἐνῶ δὲν ἔχει μπεῖ ἀκόμη στὴν τάξη τῶν ἱερωμένων, ρύθμισε ἔτσι τὸν τρόπο τῆς ζωῆς του, ὥστε νὰ προκριθεῖ γιὰ ἀρχιερέας καὶ ἀπὸ αὐτοὺς πού ἔλαβαν ἤδη τὴν ἱερωσύνη, καὶ ἀπὸ ὅλο τὸ ἄλλο πλήρωμα; Αὐτὰ ὅμως, ὅσο ἐγὼ γνωρίζω, πού πράττονται, οὔτε ἔγιναν ἀποδεκτὰ ἀπὸ αὐτοὺς πού ἁμαρτάνουν λόγῳ τοῦ ὑπερβολικοῦ μεγέθους τοῦ ἀτοπήματος ἴσως, ἢ, δὲν ξέρω τί νὰ πῶ, ἐπειδὴ μᾶλλον οἱ δράστες ἀλλάζουν τὴν ἄρνηση τῆς ἀλήθειας. Γιατὶ ποῖος πού εἶναι μέλος τοῦ Χριστιανοῦ, κι ἂν ἀκόμη μύριες φορές ἔδινε ὑπόσχεση σ' αὐτούς, δὲν θὰ παρέβαινε τὸν ὄρκο του; Καὶ ποῖος θὰ βδελυσσόταν τὸν νόμιμο γάμο ἂν δὲν παρεμβάλλονταν τὰ τῶν ἀσεβῶν καὶ ἀθέων καὶ τοῦ Δημιουργοῦ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ἔλαβε μὲ πρόθεση ἀγαθὴ τὴ θεσμοθέτησή του; Ποῖος ἐπίσης δὲν θὰ νοιώσει ντροπὴ γιὰ τὰ Δεσποτικὰ καὶ Πατερικὰ καὶ συνοδικὰ δόγματα (γιὰ νὰ μὴ ἀναφέρω τὸ καθένα ξεχωριστὰ) καὶ πράττοντάς τα δὲν θὰ ὁμολογήσει τὸν ἐξευτελισμὸ τους; Τὸ νὰ ἐκλέγεται κανεὶς ἀπὸ λαϊκοὺς ἔξαιτίας τοῦ ἱεροῦ τρόπου ζωῆς του καὶ νὰ προᾶγεται σὲ ἀρχιερέα, εἶναι πολὺ σύμφωνο, καὶ ἐπιβεβαιωμένο ὄχι ἀπὸ ἀπλοὺς Πατερικοὺς λόγους, ἀλλὰ πραγματοποιημένο ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἔργα τους, καὶ ἔχει ἐφαρμοσθεῖ κατὰ διαφόρους καιροὺς πρὸς μεγάλο κέρδος τῆς νύμφης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας.

Πρόσεχε ὅμως, ἂν θέλεις, μαζί μ' αὐτὰ πού ἔχουν λεχθεῖ καὶ τὶς διαφορὲς πού ὑπάρχουν κατὰ τὴ λειτουργία στὶς εὐχὲς καὶ τὶς ἐπικλήσεις, στὴν τάξη καὶ τὴν ἀκολουθία, στὸ μῆκος καὶ τὴ συντομία τοῦ χρόνου, στὸ πλῆθος αὐτῶν καὶ τὴν ἐλαχιστότητα, ἂν καὶ βέβαια μὲ αὐτές, ὡ τοῦ θαύματος! μεταβάλλεται ὁ κοινὸς ἄρτος σὲ σῶμα τοῦ Χριστοῦ, καὶ τὸ κοινὸ

κοινὸς οἶνος αἷμα χρηματίζει τοῦ λύτρου ἡμῖν ἐξ οἰκείας πλευ-
 ρᾶς τοῦτο σὺν ὕδατι βλύσαντος. Καὶ ἡ τῶν εἰρημένων ἑτερότης
 τε καὶ παραλλαγή τὴν ἐνοειδῆ καὶ θεοποιὸν χάριν τοῦ Πνεύμα-
 τος ἀπληθύντως τε καὶ ἀπαραλλάκτως ὑποδέξασθαι τὰ ἐφ' οἷς
 5 ταῦτα τελεῖται οὐ διεκώλυσεν, ἀλλὰ καὶ μάρτυρες μὲν παρ' ἡμῖν
 καὶ τοῖς παρ' ἡμῖν κανόσι μέχρι τριῶν ἀριθμούμενοι ἂν ἄλλως
 ἀδιάβλητοι τύχωσιν, ἱκανοὶ πιστώσασθαι τὴν ἀλήθειαν, κἂν εἰς
 ἐπισκόπου ληφθῶσιν ἐπὶ κλήμα· παρ' ἄλλοις δὲ ἂν μὴ τὸν ἐβδο-
 μήκοντα δῆμον τὸ τῶν μαρτύρων ὑπερεκπέση πλῆθος, ἀνέγκλη-
 10 τος ὁ καθηγούμενος, κἂν ἐπ' αὐτοφώρῳ ληφθῆ ἀπολύεται. Ἐπι-
 λείπει με ἡ ἡμέρα τὰς τοιαύτας διαφορὰς ἐπιλέγοντα, ἀρκεῖν δ'
 ἡγοῦμαι καὶ τὰς εἰρημένας τοῖς εὐγυμνώμοσι, καὶ οἷς μὴ μᾶλλον
 ἐράσιμον τοῦ συνιέναι τὸ διελέγχεσθαι. Τί δὲ καὶ σχῆμα τριχῶν
 καὶ χρόνου παράτασις εἰς ἱερωσύνης ἀντίληψιν δύναται; Ὁ μὲν
 15 γὰρ τρόπος τὸν ἄνδρα καὶ πρὸ τοῦ σχήματος τῆς ἱερωσύνης δεί-
 κνυσιν ἄξιον, κἂν μὴ πῶ τις αὐτῷ τὴν χειρὰ ἐπιτιθῆ, κἂν μὴ ἐπι-
 λέγη τὴν εὐχήν. Πολλοὺς δὲ φυγῶν ὁ τρόπος ἐπὶ σχήματος μένειν
 τοὺς σχήματι σεμνυνομένους ἐγκατέλειπεν. Ἡ μὲν γὰρ τῶν τρι-
 χῶν περικοπή σημεῖόν ἐστι πολιτείας καθαρευούσης ἔργων νε-
 20 κρῶν, ὁ δὲ τὸν ἑαυτοῦ βίον ἀκηλίδωτον ὅση δύναμις συντηρῶν,
 κἂν ἡ τοῦ σημείου σάλπιγξ οὐπω ἠχῆση τὸν βίον αὐτοῦ κηρύτ-
 τουσα καθαρὸν, οὗτος οὐδὲν ἐμοὶ τοῦ φέροντος τὸ σημεῖον ἐνδε-
 ἔστερος εἰς ἀρετήν.

Καὶ ταῦτά φαμεν οὐχ ἑαυτοὺς ἀποσεμνύνοντες, μὴ τι γένη-
 25 ται. Ἐπίσης γὰρ ἡμεῖς τῶν τε τρόπων καὶ τοῦ σχήματος ἀπελιπό-
 μεθα, καὶ τοσοῦτον δέω ταῦτα λέγειν περὶ ἑμαυτοῦ, ὥστε καὶ
 εὐλογώτερον εἶναί φημι τοῖς βουλομένοις ἐπισκώπτειν ἡμᾶς ἀπὸ
 τῶν τρόπων μᾶλλον τῶν τῆς ἱερωσύνης ἀξίων, ἢ ἀπὸ γε τοῦ σχή-
 ματος ἐπανίστασθαι. Οὐχ ὑπὲρ ἡμῶν οὖν ταῦτα, ἀλλ' ὑπὲρ ὧν καὶ
 30 πρόσθεν ἔφημεν γράφεται. Πατέρων γὰρ κακῶς ἀκουόντων δέ-
 δοικα τὸ μὴ ὑπεραγωνίζεσθαι. Τί γὰρ, σιγαῖν παρὸν, ὑπεραγωνί-
 ζεσθαι καὶ τὸ τῆς κωμωδίας ἀπάρχεσθαι οὐ κατὰ πολὺ τὸ διάφο-
 ρον; τὸ δὲ πατραλοίας ὑπέχειν γραφὴν καὶ ἡ φύσις μυσάττεται.
 Οὐκουν Ταράσιος ἢ Νικηφόρος ὑπαίτιοι, οἱ τὸν βίον τοῦ θρόνου

κρασιὶ μετατρέπεται σὲ αἷμα λυτρωτικὸ ποῦ ἀνέβλυσε γιὰ μᾶς ἀπὸ τὴν πλευρά του μαζὶ μὲ νερό. Καὶ ἡ διαφορὰ καὶ ποικιλία αὐτῶν ποῦ ἔχουν λεχθεῖ δὲν ἐμπόδισε τὴν ἐνιαία καὶ θεοποιὸ χάρη τοῦ Πνεύματος νὰ ὑποδεχθεῖ κατὰ τρόπο ἀπλήθυντο καὶ ἀπαράλλακτο ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα αὐτὰ τελοῦνται, ἀλλὰ καὶ μάρτυρες ἀπὸ ἐμᾶς καὶ ἀπὸ τοὺς κανόνες ποῦ ἰσχύουν σὲ μᾶς, ἀριθμοῦμενοι μέχρι σὲ τρεῖς, ἂν τύχει νὰ εἶναι ἀδιάβλητοι, εἶναι ἀρκετοὶ νὰ ἐπιβεβαιώσουν τὴν ἀλήθεια, κι' ἂν ἀκόμα λάβουν τὸ ἀξίωμα ἐπισκόπου. Σὲ ἄλλους πάλι ἂν τὸ πλῆθος τῶν μαρτύρων δὲν ξεπερᾷ τοὺς ἑβδομήντα, εἶναι ἄμεμπτος ὁ καθηγούμενος καὶ ἀπαλλάσσεται, κι' ἂν ἀκόμη συλληφθεῖ ἐπ' αὐτοφῶρα. Δὲν θὰ μοῦ φτάσει ἡ ἡμέρα νὰ ἀναφέρω αὐτὲς τὶς διαφορές, καὶ νομίζω ὅτι εἶναι ἀρκετὲς αὐτὲς ποῦ ἀναφέρθηκαν γιὰ τοὺς καλοπροαίρετους, καὶ γιὰ ἐκείνους ποῦ δὲν εἶναι πιὸ εὐχάριστος ὁ ἔλεγχος ἀπὸ τὴν κατανόηση. Σὲ τί ἐπίσης μπορεῖ νὰ βοηθήσει πρὸς ἀνάληψη τῆς ἱερωσύνης καὶ τὸ σχῆμα τῶν μαλλιῶν καὶ τὸ παρατεταμένο τῆς ἡλικίας; Γιατὶ πιὸ πολὺ ἀπὸ τὸ σχῆμα ὁ τρόπος ζωῆς ἀναδεικνύει τὸν ἄνδρα ἄξιο τῆς ἱερωσύνης, κι' ἂν ἀκόμη δὲν θέσει κάποιος πᾶνω σ' αὐτὸν τὸ χέρι, κι' ἂν δὲν πεῖ τὴν εὐχή. Πολλοὺς ὅμως ποῦ τοὺς ἐγκατέλειψε τὸ ἦθος, μένουν μὲ τὸ καύχημα τοῦ σχήματος. Γιατὶ τὸ κόψιμο τῶν μαλλιῶν εἶναι ἀπόδειξη τρόπου ζωῆς καθαροῦ ἀπὸ νεκρὰ ἔργα, ἐνῶ αὐτὸς ποῦ διατηρεῖ τὴ ζωὴ του μὲ ὅλη τὴ δύναμή του ἀκηλίδωτη, κι' ἂν ἀκόμη ἡ σάλπιγγα τοῦ σημαδιοῦ δὲν ἠχήσει κηρύττοντας τὸν βίον του καθαρὸ, αὐτὸς γιὰ μένα δὲν εἶναι καθόλου κατώτερος σὲ ἀρετὴ ἀπὸ ἐκεῖνον ποῦ φέρει τὸ ἔξωτερικὸ σημάδι.

Καὶ αὐτὰ τὰ λέγω ὄχι καυχώμενος γιὰ τὸν ἑαυτό μου, εἴθε νὰ μὴ σκεφθεῖτε κάτι τέτοιο. Γιατὶ ἐξίσου ἐγὼ ὑπολείπομαι καὶ ὡς πρὸς τοὺς τρόπους καὶ ὡς πρὸ τὸ σχῆμα, καὶ τόσο πολὺ ἀπέχω τὸ νὰ τὰ λέγω αὐτὰ γιὰ τὸν ἑαυτό μου, ὥστε λέγω ὅτι εἶναι πιὸ εὐλόγο γιὰ αὐτοὺς ποῦ θέλουν νὰ μὲ χλευάζουν γιὰ τοὺς τρόπους μᾶλλον τοὺς ἄξιους γιὰ τὴν ἱερωσύνη, παρὰ νὰ ξεσηκώνονται ἐναντίον μου γιὰ τὸ σχῆμα. Δὲν λέγονται λοιπὸν αὐτὰ πρὸς ὑποστήριξή μου, ἀλλὰ γράφονται γιὰ ἐκείνους ποῦ καὶ προηγουμένως μιλῆσαμε. Γιατὶ ὅταν κατηγοροῦνται Πατέρες, φοβᾶμαι τὸ νὰ μὴν τοὺς ὑπερασπιζόμαστε. Τί δηλαδή, δὲν ὑπάρχει μεγάλη διαφορὰ, ἐνῶ μποροῦμε νὰ σιωποῦμε, νὰ τοὺς ὑπερασπιζόμαστε καὶ νὰ ἀρχίζει ἡ κωμωδία; Τὸ νὰ κατηγοροῦνται ὅμως ὡς πατροκτόνοι τὸ ἀπεχθάνεται καὶ ἡ φύση. Δὲν εἶναι λοιπὸν ἄξιοι κατηγορίας ὁ Ταράσιος

καὶ πρὸ τοῦ σχήματος ἐπεδείξαντο ἄξιον. Οὐδ' Ἀμβρόσιος
κακῶς ἀκούσει καὶ δυσωπήσει, εὖ οἶδ' ὅτι καὶ Λατίνων εἰ μὴ τις
ἄλλος, Ἀμβρόσιος Λατινίδος ὑπάρχων καλλώπισμα καὶ Λατί-
νων γλώσση πολλὰ καὶ ψυχωφελῆ συγγραψάμενος. Οὐδὲ μὴν
5 Νεκτάριος ὑπὸ μῶμον πεσεῖται. Σύνοδον γὰρ ἔσχεν οἰκουμε-
νικὴν κυρουῖσαν αὐτῷ τῆς ἐπισκοπῆς τὸ ἀξίωμα, ὃν εἴ τις ἐν-
διασῶραι πειράσοιτο, οὐκ αὐτόν, ἀλλὰ τὴν γε σύνοδον ὑπὸ δίκην
μᾶλλον ποιεῖ, καίτοι τούτων ἑκάτερος οὐκ ἐκ λαϊκοῦ μόνον ἐπὶ
τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης προῆλθε τελείωσιν, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀμνη-
10 τοῖς ἐξεταζόμενοι ὁμοῦ τε τῆς δωρεᾶς τοῦ βαπτίσματος καὶ τῆς
ἀρχιερατικῆς ἡξιώθησαν χάριτος. Εἰ δὲ τούτων οὐδέτερον, οὐ-
δεῖς ἂν ἐν εὐθύναις λογίζεσθαι τολμᾷ, οὐδ' εἰ πάντα θρασυῖς εἶη,
οὐδὲ Ταράσιον τὸν ἡμέτερον πατρόθειον, οὐδέ γε Νικηφόρον τὸν
καὶ τοῦ γένους καὶ τοῦ θρόνου καὶ τῶν τρόπων ἀξίως διάδοχον.
15 Ἐὼ δὲ τανῦν τὸν τοῦ Θεολόγου Γρηγόριον καὶ τὸν Καισαρείας
Θαλάσιον καὶ τῶν λοιπῶν ἀρχιερέων τὸν θίασον, οἵ, κατὰ τὴν
ὁμοίαν τάξιν τε καὶ ἀκολουθίαν τὰς τῶν Ἐκκλησιῶν προστασίας
ἀναδεξάμενοι, παντὸς ψόγου καὶ διαβολῆς ἀπάσης κρείττους
ἐγένοντο.

20 Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὑπὲρ ὧν προσῆκον ἦν ῥηθῆναι καὶ εἴρηται.
Ἐπὲρ ἡμῶν δὲ ἐν εἴρηται καὶ εἰρήσεται, ὡς ἄκοντες καὶ εἰσῆχθη-
μεν, καὶ μέχρι τοῦ νῦν ὡς κατεχόμενοι καθεζόμεθα. Ἐν πᾶσι δὲ τὸ
πειθήνιον τῇ πατρικῇ ὑμῶν ἐπιδεικνύντες ἀγάπῃ, ἔτι δὲ σαφῶς
παριστῶντες μὴ φιλονεικίας χάριν τὰ ῥηθέντα, τῆς δὲ τῶν μακα-
25 ρίων Πατέρων ἡμῶν ἀθωώσεως εἰρησθαι συνοδικῶς ἐκφωνηθῆ-
ναι συνευδοκήσαμεν, μηκέτι τοῦ λοιποῦ πρὸς τὸ τῆς ἐπισκοπῆς
ὑψος ἀθρόως ἀνάγεσθαι τοὺς ἐκ λαϊκῶν ἢ μοναχῶν ψηφισομέ-
νους, εἰ μὴ διὰ τῶν ἐφεξῆς ἱερατικῶν βαθμῶν διοδεύσωσιν. Ἐν οἷς
γὰρ σκανδάλου νόσος τοῖς ἀδελφοῖς ἐπιφύεται, ἂν μὴ μέγα βλά-
30 πτη τὸ ἰάσασθαι, ἐπεὶ καὶ ἄφετε αὐτούς, ἐδιδάχθημεν σκανδαλίζε-
σθαι. Ὅταν τινὲς ἐκόντες τῷ φθόνῳ τυφλώττωσιν, ἔτοιμοι λύειν
ἡμεῖς τοῦ σκανδάλου τὴν πρόφασιν καὶ ῥάστην παρέχειν τῇ ἀφαι-
ρέσει τοῦ συνταράσσοντος, τὴν θεραπείαν τοῦ ἀρρώστηματος. Τὸ

ἢ ὁ Νικηφόρος πού παρουσίασαν τὸ βίον τους ἄξιο τοῦ θρόνου καὶ τοῦ σχήματος. Οὔτε ὁ Ἀμβρόσιος θὰ κατηγορηθεῖ, καὶ θὰ συμφωνήσῃ, γνωρίζω καλά, καὶ καθέννας ἄλλος ἀπὸ τοὺς Λατίνους, ὅτι ὁ Ἀμβρόσιος εἶναι τὸ καλλώπισμα τῆς Λατινικῆς Ἐκκλησίας, ἔχοντας γράψει στὴ Λατινικὴ γλώσσα πολλὰ καὶ ψυχωφελῆ συγγράμματα. Οὔτε ὁ Νικηφόρος βέβαια θὰ δεχθεῖ μομφή. Γιατὶ εἶχε οἰκουμενικὴ σύνοδο πού ἐπικύρωσε σ' αὐτὸν τὸ ἀξίωμα τῆς ἐπισκοπῆς, κι ἂν κάποιος ἐπιχειρήσῃ νὰ τὸν διασύρῃ, θὰ κατηγορήσῃ ὄχι αὐτὸν, ἀλλὰ μᾶλλον τὴν σύνοδο, ἂν καὶ βέβαια καθέννας ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ἀνέβηκε μόνο ἀπὸ τὴν τάξη τῶν λαϊκῶν στὸ ἀξίωμα τῆς ἀρχιερωσύνης, ἀλλὰ καὶ ἐνῶ ἀκόμα ἀκῆκαν στοὺς κατηχούμενους, ἀξιώθηκαν μαζί μὲ τὴν δωρεὰ τοῦ βαπτίσματος καὶ τὴν δωρεὰ τῆς ἀρχιερατείας. Κι ἂν ἀπὸ αὐτοὺς οὔτε σὸν ἓνα οὔτε σὸν ἄλλο τολμᾷ κανεὶς νὰ καταλογίσει εὐθύνη, ἀκόμα κι ἂν εἶναι σὲ ὅλα θρασύς, οὔτε τὸ δικό μας Ταράσιο, θεῖο ἀπὸ τὸν πατέρα, οὔτε τὸν Νικηφόρο, τὸν ἄξιο διάδοχό του καὶ τοῦ γένους καὶ τοῦ θρόνου καὶ τῶν τρόπων. Ἀφήνω πρὸς τὸ παρὸν καὶ τὸν Γρηγόριο, τὸν πατέρα τοῦ Θεολόγου, καὶ τὸν Θαλάσσιο Καισαρείας, καὶ τὴν χορεία τῶν ἄλλων ἀρχιερέων, οἱ ὅποιοι μὲ τὴν ὅμοια τάξη καὶ διαδικασίᾳ ἀνέλαβαν τὴν διοίκηση τῶν Ἐκκλησιῶν, καὶ βρέθηκαν ἀνώτεροι ἀπὸ κάθε μομφή καὶ κάθε κατηγορία.

Αὐτὰ βέβαια γι' αὐτοὺς πού ἔπρεπε νὰ λεχθοῦν καὶ λέχθηκαν. Γιὰ μᾶς ὅμως ἓνα ἔχει λεχθεῖ καὶ θὰ λεχθεῖ πάλι, ὅτι καὶ ἀνεβήκαμε ἄθελᾶ μας στὸ θρόνο, καὶ παραμένομε μέχρι τώρα σ' αὐτὸν σὰν αἰχμάλωτοι. Δείχνοντας ὅμως ὡς πρὸς ὅλα ὑπακοὴ στὴν πατρικὴ σας ἀγάπη καὶ ἐκθέτοντας ἐπίσης μὲ σαφήνεια τὰ ὅσα λέχθηκαν ὄχι πρὸς φιλονεικία, ἀλλὰ πρὸς ἀθώωση τῶν μακαρίων Πατέρων μας, συμφωνήσαμε νὰ ἀποφασισθεῖ συνοδικὰ ποτὲ πιά στὸ ἐξῆς νὰ μὴν ἀνεβαίνουν στὸ ἀξίωμα τοῦ ἐπισκόπου μὲ τὴν μιὰ ὅσοι ψηφίζονται ἀπὸ λαϊκοὺς ἢ μοναχοὺς, ἂν δὲν περάσουν διαδοχικὰ ἀπὸ ὅλους τοὺς ἱερατικοὺς βαθμούς. Γιατὶ ὅπου παρουσιάζεται νόσος κάποιου σκανδάλου στοὺς ἀδελφούς, ἂν δὲν βλάπτει πολὺ ἢ θεραπεία, ἐπειδὴ καὶ τοὺς ἀφήσατε, μάθαμε νὰ σκανδαλιζόμαστε. Ὅταν κάποιος ἀπὸ φθόνο θέλοντας κλείνουν τὰ μάτια, εἴμαστε ἐμεῖς ἔτοιμοι νὰ ἐξαλείφομε τὴν ἀφορμὴ τοῦ σκανδάλου καὶ νὰ παρέχομε εὐκολώτατη μὲ τὴν ἀφαίρεση τοῦ αἰτίου τῆς ταραχῆς, τὴν θεραπεία τῆς ἀρρώστιας. Τὸ νὰ δεχόμαστε λοιπὸν τὴν συμβουλή γιὰ ὅσα ἔχουν γίνῃ προσηγουμένως καὶ νὰ ὑπάρχει ἡ ἀξίωση νὰ τηρεῖται ὁ δικός σας κανόνας,

μὲν οὖν ἐπὶ τῶν προγεγενημένων ἀποδέχεσθαι τὴν συμβουλήν καὶ τὸν παρ' ὑμῖν κανόνα κρατεῖν ἀξιούν, κατὰ Πατέρων ἦν τὴν ὕβριν ἀναμετρεῖν, καὶ τοὺς μηδὲν ἠδίκηκότας δίκην ἀπαιτεῖν, τὸ δ' εἰς τοὺς ἔπειτα γενησομένους συγχωρεῖν καὶ παραπέμπειν κρίσει 5 πολλῶν, οὔτε Πατράσιν ὕβριν ἐμποιεῖ, οὔτε ποινὴν ἄδικον, ἀλλ' οὐδὲ ζημίαν ἐπάγει τισί. Δεῖ γὰρ τὰ τεθέντα φυλάσσειν, καὶ πατράσι τέκνα δίκαιόν τε καὶ ὄσιον πειθαρχεῖν.

Διὸ τὸ μὲν οὐ προσηκάμεθα, ἀλλ' ἀπεδοκιμάσαμεν καὶ τοῖς ἄλλοις ἀποδοκιμάζειν συνεβουλεύσαμεν τε καὶ συμβουλεύσο- 10 μεν, τὸ δὲ καὶ προσωκειωσάμεθα καὶ συνοδικῶς διεπραξάμεθα, καὶ εἴθε πάλαι ἡ Κωνσταντινουπολιτῶν Ἐκκλησία τὸν κανόνα τοῦτον φυλάττουσα κατεφαίνετο. Οὔτω γὰρ ἂν ἴσως ἐγὼ τῆς ἀφορήτου βίας καὶ τῶν ἐπιρρῶντων μοι καὶ συμπνιγόντων πειρατηρίων τὸν ὄχλον ἐξέφυγον. Ἄλλ' ἑτέροις μὲν ἐπὶ σωτηρία 15 καὶ ἀπαλλαγῇ φροντίδων ὁ κανὼν ἀναγέγραπται, ἐμοὶ δὲ τῆς ἀλλεπαλλήλου τῶν πόνων τε καὶ καμάτων ἐπιρρῶσῃς τίς μηχανὴ τῆς ἀπαλλαγῆς εὐρεθήσεται, τοὺς ἀσηρίκτους στηρίξαι, τοὺς ἀμαθεῖς ἐκδιδάξαι, τοὺς ἀπαιδευτοὺς παιδεῦσαι, καὶ τῷ λόγῳ πειραῖσθαι, οἳ μόλις ἐπιστρέφονται καὶ ταῖς μάστιξι, τοὺς θρα- 20 σεῖς ἐκλῦσαι, τοὺς βλακῶδεις ἀνδρῶσαι, τοὺς φιλαργύρους πείσαι χρημάτων ὑπερφρονεῖν καὶ φιλοπτῶχους εἶναι, τοὺς φιλοτίμους χαλιναγωγῆσαι καὶ τιμῆς ἐρᾶν ἐθίξαι, ἥτις τιμιωτέραν καὶ θειοτέραν ψυχὴν ἀπεργάζεται· τοὺς ὑπερηφάνους κατασπάσαι καὶ μετριοφρονεῖν παρορμηῆσαι, τοὺς ἐκπορνεύοντας ἀνακόψαι 25 καὶ σωφρονεῖν καταρτίσαι, τοὺς ἀδικοῦντας κωλῦσαι καὶ δικαιοπραγεῖν παρασκευάσαι, τοὺς ὀργίλους ἡμερῶσαι, τοὺς ὀλιγοψύχους παραμυθήσασθαι. Καὶ τί δεῖ τὰ κατὰ μέρος ἀριθμεῖν, τῶν ἐθίμων παθῶν τε καὶ κακιῶν, ἃ ψυχὰς ἐδούλωσε καὶ σώματα κατερρῶπωσε καὶ ἀκόντων τῶν κατεχομένων σπεύδειν ἀπαλ- 30 λάξαι καὶ Χριστῷ παραστήσαι γνησίους θεράποντας; Καὶ πῶς ἂν τις τηλικούτων τε καὶ τοσούτων πραγμάτων φροντίζειν τεθεῖς οὐ τὴν ἀφαίρεσιν μᾶλλον ἢ τὴν ἐγχείρησιν τῆς ἀρχῆς ἐπιζητήσῃ;

σημαίνει απόδοση τῆς ὕβρης ἐναντίον τῶν Πατέρων καὶ ἀπαίτηση νὰ τιμωρηθοῦν αὐτοὶ ποὺ δὲν διέπραξαν καμμιά ἀδικία. Τὸ νὰ συμφωνοῦμε ὅμως καὶ νὰ παραπέμπομε μὲ τὴν ἀπόφαση τῶν πολλῶν τὸν κανόνα σ' αὐτοὺς ποὺ θάρθουν ἔπειτα, οὔτε γιὰ τοὺς Πατέρες ἀποτελεῖ ὕβρη, οὔτε ποινὴ ἀδικη, ἀλλ' οὔτε καὶ προξενεῖ ζημία σὲ κάποιους. Γιατὶ πρέπει νὰ τηροῦμε ὅσα νομοθετήθηκαν, καὶ εἶναι δίκαιο καὶ εὐσεβὲς νὰ πειθαρχοῦν τὰ τέκνα στοὺς πατέρες.

Γι' αὐτὸ τὸ ἓνα δὲν τὸ δεχθήκαμε, ἀλλὰ τὸ ἀποδοκιμάσαμε, καὶ συμβουλευσαμε τοὺς ἄλλους καὶ θὰ τοὺς συμβουλεύσομε νὰ τὸ ἀποδοκιμάσουν, ἐνῶ τὸ ἄλλο καὶ τὸ ἀναγνωρίσαμε καὶ τὸ ἐπικυρώσαμε μὲ συνοδικὴ ἀπόφαση καὶ μακάρι παλαιότερα ἢ Ἐκκλησία τῶν Κωνσταντινουπολιτῶν νὰ παρουσιαζόταν ὅτι φύλαγε αὐτὸν τὸν κανόνα. Γιατὶ ἴσως ἔτσι κι ἐγὼ θὰ ἀπέφευγα τὸν ἀνυπόφορο καταναγκασμὸ καὶ τὸ πλῆθος τῶν δοκιμασιῶν ποὺ ἔπεσαν ἐπάνω μου καὶ μὲ πνίγουν. Ἀλλὰ γιὰ τοὺς ἄλλους βέβαια νομοθετήθηκε ὁ κανόνας γιὰ τὴ σωτηρία καὶ τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ φροντίδες, γιὰ ἐμένα ὅμως ποιὸς τρόπος θὰ βρεθεῖ ὥστε ν' ἀπαλλαγῶ ἀπὸ τὴν ἀλλεπάλληλη ἐπιδρομὴ τῶν πόνων καὶ τῶν μόχθων; Τὸ νὰ στηρίξω τοὺς χωρὶς στήριγμα, νὰ διδάξω τοὺς ἀμαθεῖς, νὰ παιδαγωγῶ τοὺς ἀπαίδευτους, καὶ νὰ προσπαθῶ μὲ τὸ λόγο καὶ τὸ μαστίγιον νὰ συγκρατῶ αὐτοὺς ποὺ μόλις ἐπιστρέφουν, νὰ προσελκύσω τοὺς θρασεῖς, νὰ διεγείρω τοὺς νωθροὺς, νὰ πείσω τοὺς φιλάργυρους νὰ περιφρονοῦν τὰ χρήματα καὶ νὰ ἀγαποῦν τοὺς φτωχοὺς, νὰ χαλιναγωγῶ τοὺς φιλόδοξους καὶ νὰ τοὺς συνηθίσω ν' ἀγαποῦν τὴν τιμῆν, ἢ ὅποια κάνει τὴν ψυχὴ πολυτιμότερη καὶ πιὸ θεϊκὴ, νὰ προσγειώσω τοὺς ὑπερήφανους καὶ νὰ τοὺς προτρέψω νὰ εἶναι μετριόφρονες, νὰ σταματήσω αὐτοὺς ποὺ πορνεύουν καὶ νὰ τοὺς κἀνω νὰ σωφρονοῦν, νὰ ἐμποδίσω αὐτοὺς ποὺ ἀδικοῦν καὶ νὰ τοὺς κἀνω νὰ ἐνεργοῦν δίκαια, τοὺς ὀργίλους νὰ τοὺς ἡμερέψω, τοὺς ὀλιγόψυχους νὰ τοὺς στηρίξω. Καὶ γιατί πρέπει νὰ ἀπαριθμῶ τὰ ἐπιμέρους; Νὰ σπεύδω ν' ἀπαλλάξω, καὶ χωρὶς νὰ θέλουν, ἀπὸ τὰ συνήθη πάθη καὶ τὶς κακίες, ποὺ ὑποδούλωσαν τὶς ψυχὰς καὶ καταρρύπωσαν τὰ σώματα, τοὺς κατεχόμενους ἀπὸ αὐτὰ καὶ νὰ τοὺς παρασιάσω γνήσιους ὑπηρέτες στὸν Χριστό. Καὶ πῶς μπορεῖς αὐτὸς ποὺ τοῦ ἀνατέθηκε ἡ φροντίδα τόσο μεγάλων καὶ πολλῶν πραγμάτων νὰ μὴ ἐπιδιώξει νὰ τοῦ ἀφαιρεθεῖ μᾶλλον, παρὰ νὰ τοῦ ἀνατεθεῖ ἡ ἐξουσία;

Κύκλω πάλιν οἱ ἀσεβεῖς, οἱ μὲν τὴν εἰκόνα Χριστοῦ διαπτύοντες καὶ Χριστὸν αὐτὸν ἐν ταύτῃ διασύροντες, οἱ δὲ τὰς ἑαυτῶν φύσεις συγχέοντες ἢ ἀπαρνούμενοι, ἄλλης φύσεως καινοτέρας ἐπεισαγωγηταὶ προτέρας ἐξορίζοντες, καὶ τὴν τετάρτην σύνοδον 5 μυρίαὶς ταῖς βλασφημίαις καθυποβάλλοντες, πρὸς οὓς ἡμῖν ὁ πόλεμος ἀναρῶριπισθεὶς καὶ χρόνῳ συχνῶ συγκροτηθεὶς, εἰς τὴν ὑπακοὴν τοῦ Χριστοῦ πολλοὺς ἠχμαλώτευσεν. Τίς δέ μοι δοίῃ καὶ τὸ πᾶν ἰδεῖν αἰχμαλωτιζόμενον; Αἱ ἀλώπεκες πάλιν τῶν φωλεῶν ὑπεκδύνουσαι καὶ τοὺς τῶν πολλῶν ἀφελεστεροὺς ἢ εὐηθεστε- 10 ρους ὄρνιθίοις ἴσα δι' ἀπάτης κατεσθίουσαι, τὰς σχισματικὰς ἀλώπεκας λέγω, ὧν ἐν κρυπτῷ ἢ κακίᾳ καὶ ἢ βλάβῃ πολὺ τῶν προφανῶς ἐπιβουλεόντων χαλεπωτέρα. Καὶ γὰρ εἰσιόντες εἰς τὰς οἰκίας, κατὰ τὸν θεῖον Ἀπόστολον, ἐξαπατῶσι γυναικάρια σεσωρευμένα ἁμαρτίαις, πορισμὸν αὐτοῖς γαστριμαργίας καὶ κενο- 15 δοξίας καὶ τῆς ἄλλης ἀπάσης ἠδυπαθείας καὶ ἀκαθαρσίας τὴν κατὰ τῆς Ἐκκλησίας ἐπιτεχνώμενοι ἐπανάστασιν.

Φιλεῖ γὰρ ὡς τὰ πολλὰ τῶν ἀγελαίων ὁ τρόπος διὰ τὸ τῆς γνώμης ἠρῶστηκὸς καὶ ἀστήρικτος ταῖς καινοτομίαις τε καὶ ταῖς νεωτεροποιίαις προσκεχηνέναι μᾶλλον, ἢ τοῖς καθεστηκόσι καὶ 20 καλῶς κειμένοις προσεπερεΐδεσθαι, ὧν ἀπάντων εἰ καὶ τὸ πῦρ τοῦ θράσους καὶ τῆς παροινίας τῇ συνοδικῇ κατεσδέσθη ψήφῳ, τῆς ὑμῶν πατρικῆς ὁσιότητος διὰ τῶν τιμιωτάτων αὐτῆς τοποτηρητῶν τὴν κατ' αὐτῶν ἐπικυρούσης ἀπόφασιν, ἀλλ' οὖν ὁ καπνὸς ἔτι δάκνει καὶ ἀνιᾶ τοὺς ἐπισκοπεῖν ἐμμελῶς τὸ ποίμνιον προαιρουμέ- 25 νους καὶ τὸ μικρὸν τῶν ποιμαινομένων ἁμάρτημα, μεγάλην σφῶν λογιζομένους ζημίαν, ἴσως δὲ τοῖς τυπωθεῖσι κανόσιν, οἷς ὀλόκληρος ἢ Ῥωμαίων Ἐκκλησία συντετήρηται, σχισματικαῖς οὐ μεριζομένη μανίαις, καὶ ὁ καπνὸς διασκεδασθῆ, καὶ τὸ ξοφῶδες ἐκριπισθῆ, καὶ ἡμῖν τῆς ἀθυμίας ἀναψυχὴ πορισθήσεται. Οὐ γὰρ 30 μόνος ὁ προῶρηθεὶς κανὼν κατὰ τὴν ὑμετέραν παραίνεσιν φυλάττεσθαι δεδικαίωται, ἀλλὰ γε δὴ συννευδοκούντων ἀπάντων καὶ ἕτεροι παραδέδονται, ὧν τὸ κράτος καὶ πολλὴν τῇ Ἐκκλησίᾳ τὴν εἰρήνην βραβεύει καὶ τὴν ὀφειλομένην τιμὴν τε καὶ δόξαν εἰς τοὺς πάλαι μὲν παρεληφότας, νυνὶ δὲ καὶ μεταδόντας διαδιβάξει, καὶ

Ὁλόγυρα πάλι βρίσκονται οἱ ἄσεβεῖς, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἄλλοι ἀποστρέφονται τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καὶ διασύρουν τὸν ἴδιο τὸν Χριστὸν ποὺ εἰκονίζει, ἐνῶ ἄλλοι, συγγέροντας τὶς φύσεις σ' αὐτὸν ἢ ἀρνούμενοι αὐτές, γίνονται εἰσηγητὲς ἄλλης νέας φύσεως, ἐξορίζοντας τὴν προηγούμενη, καὶ ἐκστομίζουν μύριες βλασφημίες ἐναντίον τῆς τετάρτης συνόδου, ἐναντίον τῶν ὁποίων ἔχοντας ἀναζωπυρωθεῖ ὁ ἀγώνας μας ποὺ ἔγινε ἐπὶ πολλὰ χρόνια, αἰχμαλώτισε πολλοὺς στὴν ὑπακοή τοῦ Χριστοῦ. Καὶ ποῖος θὰ μοῦ δώσει νὰ δῶ αἰχμαλωτισμένο καὶ τὸ σύνολο αὐτῶν; Οἱ ἄλεπουδες πάλι βγαίνουν ἀπὸ τὶς φωλιές τους καὶ ἐξαπατῶντας τοὺς πιὸ ἀφελεῖς ἀπὸ τὸ πλῆθος ἢ τοὺς πιὸ ἀπονήρευτους, τοὺς τρῶνε σὰ νὰ εἶναι ὀρνίθια, ἐννοῶ τὶς σχισματικὲς ἄλεπουδες, τῶν ὁποίων ἡ κρυμμένη κακία καὶ ἡ βλάβη εἶναι πολὺ πιὸ βαρύτερη ἀπὸ ἐκείνων ποὺ προξενοῦν αὐτὴν στὰ φανερά. Γιατὶ μπαίνοντας στὰ σπίτια, σύμφωνα μὲ τὸν θεῖο ἀπόστολο, ἐξαπατοῦν τὶς γυναικοῦλες μὲ σωρὸ ἁμαρτημάτων, προμήθεια τῆς λαιμαργίας καὶ τῆς κενοδοξίας τους καὶ ὅλων τῶν ἄλλων ἡδονῶν καὶ τῆς ἀκαθαρσίας, τεχνουργώντας τὴν ἐπανάσταση ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας.

Γιατὶ ὁ τρόπος συνήθως τοῦ λαϊκοῦ πλῆθους ἐξαιτίας τῆς ἀσθένειας τῆς γνώμης καὶ τῆς ἀστάθειάς της ἀρέσκει νὰ δέχεται μὲ ἀνοιχτὸ τὸ στόμα τὶς καινοτομίες μᾶλλον καὶ τοὺς νεωτερισμούς, παρὰ νὰ μένει σθηριγμένο στὶς σταθερὲς καὶ καλῶς κείμενες καταστάσεις, ποὺ ὅλων αὐτῶν ἂν καὶ σβήσθη ἡ φλόγα τοῦ θράσους καὶ τῆς παράνοιας μὲ τὴ συνοδικὴ ἀπόφαση καὶ μὲ τὴν ἐπικύρωση τῆς ἐναντίον τους ἀπόφασης καὶ ἀπὸ τὴν πατρική σας ὁσιότητα μέσω τῶν τιμώτατων τοποτηρητῶν της, ὥστόσο ὁ καπνὸς τους δαγκώνει ἀκόμα καὶ πνίγει αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ διοικοῦν μὲ ἰδιαίτερη φροντίδα τὸ ποίμνιό τους καὶ θεωροῦν καὶ τὸ μικρὸ παράπτωμα τῶν πιστῶν τους μεγάλη ζημία γιὰ τὸν ἑαυτό τους, ἴσως ὅμως μὲ τοὺς κανόνες ποὺ θεσπίσθηκαν, μὲ τοὺς ὁποίους συντηρήθηκε ὅλη ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία, δίχως νὰ τὴ χωρίζει ἡ σχηματικὴ μανία, ἴσως διασκορπισθεῖ ὁ καπνὸς καὶ διαλυθεῖ τὸ σκοτάδι καὶ προσφερθεῖ ἀνακούφιση στὴ λύπη μας. Γιατὶ δὲν κρίθηκε δίκαιο νὰ φυλάγεται σύμφωνα μὲ τὴν παραίνεσή σας μόνο ὁ κανόνας ποὺ προαναφέρομε, ἀλλὰ νομοθετήθηκαν καὶ ἄλλοι μὲ κοινὴ γνώμη ὅλων, τῶν ὁποίων ἡ ἰσχὺς παρέχει πολλὴ εἰρήνη στὴν Ἐκκλησία, καὶ μεταδιβάξει τὴν ὀφειλόμενη τιμὴ καὶ δόξα σ' αὐτοὺς ποὺ τὴν εἶχαν δεχθεῖ παλαιᾶ καὶ τώρα

οὐδείς ἂν τῶν ὑπὸ τῆς ὑμῶν θεομακαρίστου πατρότητος διορισθέντων τυπωθῆναι παραλέλειπτο, εἰ μὴ τις βασιλικὴ ἀνάνευσις πλέον ἰσχύσασα τοῦ ἡμετέρου θελήματος, περὶ τῶν λοιπῶν ἀποθεσπίσαι οὐ παρεχώρησε. Δι' ὃ ἅμα τῶν τιμιωτάτων τοποτηρητῶν 5 συμφέρον ἠγησόμενος, μὴ ἐν τῇ ἐπιζητήσει τοῦ παντός συναπολέσαι τὸ πᾶν, ἐν τῇ ἀπολήψει τῶν πλειόνων τὴν ἐν τοῖς ὑπολοίτοις ζημίαν γε ἂν ὑπέστημεν. Ἄριστον μὲν γὰρ ὧν τις ἐφίεται μηδενὸς ἐκπεσεῖν, ἀπρονόητον δέ, πλεόνων διδομένων, περὶ τῶν οὐ διδομένων πολυπραγμονεῖν καὶ φιλονεικοῦντα περὶ τούτων, πάντων 10 ἑαυτὸν ἀποστερεῖν. Δι' ὃ περὶ ὧν ἡ γνώμη σύμφωνος ἐξήνεκται, συνοδικῶς τούτοις ἐξεθέμεθα, οὓς ἐν τῷ γραμματίῳ μετὰ τῶν προεκτεθέντων ὑφ' ἡμῶν συνεπετάξαμεν.

Περὶ δέ γε τῶν τὰς χειροτονίας αὐτόθεν πάλοι λαμβανόντων, ἐκοινολογήσαντο ἡμῖν οἱ τῆς ὑμῶν ὀσιότητος τοποτηρηταί, 15 ὡς χρεῶν εἶη τούτους ἐπαναστραφῆναι καὶ πρὸς τὴν οἰκείαν παλινδρομῆσαι προμήτορα. Ἄλλ' εἰ μὲν ἐν ἡμῖν τὸ τοῦ βουλήματος κῦρος ἔκειτο, καὶ μὴ συνεμεμέριστο τῇ βασιλείᾳ ἢ πρᾶξις, οὐκ ἂν ἀπολογίας ἔδει, αὐτὸ δὲ τὸ ἔργον κρεῖττον ὄν τῆς ἀπολογίας ἐδείκνυτο. Ἐπεὶ δὲ τὰ ἐκκλησιαστικά, καὶ μάλιστα γὰρ τὰ 20 περὶ τῶν ἐνοριῶν δίκαια ταῖς πολιτικαῖς ἐπικρατείαις τε καὶ διοικήσεσι συμμεταβάλλεσθαι εἶωθεν, ἢ τῆς ὑμῶν ὀσιότητος εὐγνωμοσύνη τὸ ἡμῶν ἐπὶ τὸ συνευδοκεῖν εἰς τὸ παρασχεῖν ἀποδεχομένη θέλημα, τὸ μὴ λαβεῖν, τῆς πολιτικῆς, ἀλλ' οὐχ ἡμέτερον λογιζέσθω ἔγκλημα. Ἐγὼ γὰρ οὐχ ἅ πάλοι ὑπ' ἄλλους ἐτέλει μετὰ τοῦ δικαίου καὶ τῆς φίλης εἰρήνης ἀναστρέφειν πρόθυμος, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀνέκαθεν τῷ θρόνῳ τούτῳ προσανατιθεμένων, εἴ τις ἰσχύων ἐπιτροπεύειν ἠξίου, ἐτοίμως ἂν παρεχώρησα τῷ δυναμένῳ μᾶλλον πλειόνων ἀντέχεσθαι. Καὶ γὰρ ὁ μὲν ἐμοί 30 ἐπιτιθείς (μερίμνης γὰρ αὐξήσιν ποιεῖ), ὁ δὲ καὶ τῶν προὔπαρχόντων τινὰ σὺν ἀγάπῃ λαβεῖν ἐπιζητῶν, μᾶλλον ἐμοὶ χάριν διδόναι, ἢ αὐτῷ λαμβάνοντι κέρδος προξενεῖ· ἐλαφρότερον γὰρ μοι τὸ φορτίον τῆς ἐπιστασίας ἀποτελεῖ. Εἰ δ' ὁ τὰ ἐμὰ λαμβά-

τῇ μετέδωσαν, καὶ κανένας νόμος ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ καθορίσθηκαν ἀπὸ τῆς δικῆ σας θεομακάριστη πατρότητα δὲν θὰ παραλειπόταν νὰ νομοθετηθεῖ, ἂν κάποια βασιλικὴ ἄρνηση ποὺ ὑπερίσχυσε τοῦ δικοῦ μας θελήματος δὲν ἔδινε τὴ δυνατότητα γιὰ τοὺς ἄλλους νὰ θεσπισθοῦν. Γι' αὐτὸ μαζὶ μὲ τοὺς τιμιώτατους τοποτηρητὲς θεωρώντας συμφέρον μήπως μὲ τὴν ἐπιζήτηση τοῦ παντὸς χάσομε τὸ πᾶν, γιὰ νὰ κερδίσομε τὰ περισσότερα, δεχθήκαμε τὴ ζημίαι τῶν ὑπολοίπων. Τὸ ἄριστο βέβαια εἶναι νὰ μὴ χάσει κανεὶς τίποτα ἀπὸ ὅσα ἐπιθυμεῖ, δὲν δείχνει ὅμως προνοητικότητα, ἐνῶ τοῦ δίνονται πολλά, νὰ συζητεῖ γι' αὐτὰ ποὺ δὲν τοῦ δίνονται καὶ διεκδικώντας αὐτὰ νὰ στερεῖ τὸν ἑαυτό του ἀπὸ ὅλα. Γι' αὐτὸ γιὰ ὅσα ἐκφράσθηκε σύμφωνη γνώμη, αὐτὰ τὰ ἐκδώσαμε συνοδικά, τὰ ὅποια συμπεριελάβαμε στὴν ἐπιστολὴ μαζὶ μὲ ὅσα ἐκτέθηκαν προηγουμένως ἀπὸ ἡμᾶς.

Γι' αὐτοὺς ὅμως ποὺ παλαιὰ λάμβαναν τὶς χειροτονίες ἀπὸ τὸν ἑαυτό τους, μᾶς πληροφόρησαν οἱ τοποτηρητὲς τῆς ὁσιότητάς σας, ὅτι εἶναι πρέπον νὰ ἐπανέλθουν καὶ νὰ γυρίσουν πίσω στὴν προηγούμενη μητέρα τους. Ἄλλ' ἂν ἦταν στὴ διάθεσή μας τὸ δικαίωμα τοῦ θελήματος καὶ ἂν ἡ πράξη δὲν εἶχε μοιραστεῖ σ' ἡμᾶς καὶ τὴ βασιλεία, δὲν χρειαζόταν ἀπολογία, ἀλλὰ ἡ ἴδια ἡ πράξη θ' ἀποδεικνυόταν ἀνώτερη ἀπὸ τὴν ἀπολογία. Ἐπειδὴ ὅμως τὰ ἐκκλησιαστικά, καὶ μάλιστα τὰ δίκαια τῶν ἐνοριῶν, μεταβάλλονταν συνήθως μαζὶ μὲ τὶς πολιτικὲς ἐξουσίες καὶ τὶς διοικήσεις, ἡ ὀρθὴ γνώμη τῆς ὁσιότητάς σας ἀποδεχόμενη τὴ δικὴ μας θέληση γιὰ συγκατάθεση στὸ νὰ τὴν δώσει, τὸ ὅτι δὲν τὴν ἔλαβε νὰ μὴ θεωρηθεῖ ὅτι εἶναι δικό μας ἔγκλημα, ἀλλὰ τῆς πολιτικῆς ἐξουσίας. Γιατὶ ἐγὼ δὲν ἤμουν πρόθυμος νὰ ἀνατρέψω αὐτὰ ποὺ παλαιὰ ἀνῆκαν δίκαια καὶ εἰρηνικὰ στὴ δικαιοδοσία ἄλλων, ἀλλὰ καὶ αὐτὰ ποὺ ἀνέκαθεν εἶχαν ἐπιπρόσθετα ἀνατεθεῖ σ' αὐτὸν τὸ θρόνο, ἂν κάποιος ἰσχυρὸς ἤθελε νὰ τὰ ἐπιτροπεύσει, θὰ τὰ παραχωροῦσα πρόθυμα σ' αὐτὸν ποὺ ἔχει πῶ πολλὴ δύναμη ν' ἀντιμετωπίσει ἀκόμα περισσότερα. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ μοῦ προσθέτει κάτι ποὺ δὲν ἔχω, αὐτὸς μὲ φορτώνει μὲ περισσότερο βάρος, γιατί αὐξάνει τὴ φροντίδα μου, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ θέλει ἀπὸ ἀγάπη νὰ μοῦ ἀφαιρέσει κάποια ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ εἶχα ἀπὸ πρὶν, προσφέρει μᾶλλον σ' ἐμένα χάρη, παρὰ προξενεῖ κέρδος στὸν ἑαυτό του, γιατί μοῦ κάνει ἐλαφρότερο τὸ βάρος τῆς φροντίδας μου. Ἄν ὅμως αὐτὸς ποὺ λαμβάνει τὰ δικά μου ἀπὸ ἀγάπη καὶ ἔχει ὁμολογηθεῖ ὅτι καταβάλλει

νων σὺν ἀγάπῃ καὶ προσκαταβάλλειν χάριν ἀνωμιολόγηταί μοι
 τῶ τὰ οἰκεῖα ζητοῦντι, πῶς ἂν τις οὐ δώσει χαίρων μηδενὸς ὑπάρ-
 χοντος ἐμποδῶν, μάλιστα γὰρ τηλικούτω πατρὶ καὶ διὰ τοιούτων
 θεοφιλῶν καὶ σπουδαίων ἀνδρῶν ποιησαμένῳ τὴν αἴτησιν; Ἄν-
 5 δρες γὰρ ὡς ἀληθῶς οἱ τῆς ὑμῶν πατρικῆς τελειότητος τοποτη-
 ρηταί, συνέσει τε καὶ ἀρετῇ καὶ πολυπειρίᾳ διαπρέποντες, καὶ
 οὐδὲν ἦττον διὰ τῆς οἰκειᾶς πολιτείας, ἢ οἱ Χριστοῦ μαθηταί,
 τιμῶντες τὸν ἀποστείλαντα, οἷς τὰ πλείω τῶν ὀφειλόντων καὶ ῥη-
 θῆναι καὶ γραφῆναι προσανεθέμεθα, ἅτε δὴ πεπεισμένοι καὶ
 10 λέγειν αὐτοὺς τὰληθῆ δυνατοὺς καὶ πολὺ πλεόν τῶν ἄλλων ἀξι-
 ούς πιστεύεσθαι.

Καὶ ἐβουλόμην μὲν ὅλως μηδὲν γράψαι περὶ ἡμῶν, μάλιστα
 γὰρ τῆς ὑμῶν πατρικῆς ὀσιότητος οὐ διὰ γραμμάτων, διὰ δὲ τῶν
 οἰκειῶν τοποτηρητῶν πληροφορηθῆναι κρινάσης, ἀλλ' ἵνα μὴ
 15 τὸ μηδὲ τὴν ἀρχὴν ἐθέλειν γράφειν παροράσεως αἴτιον νομι-
 σθῆ, τούτου χάριν ἐν ἐπιδρομῇ τὰ καθ' ἡμᾶς διεξήλθομεν, πολ-
 λῶν ὄντων καὶ σχολῆς πολλῆς δεομένων τῶν παραλελειμμένων.
 Αὐτόπται δὲ καὶ ἐπήκοοι οἱ θεοσεβέστατοι τοποτηρηταί τῶν
 πλειόνων γεγονότες, δύναιτ' ἂν ἅπαντα σαφῶς ἀναδιδάξαι, τῆς
 20 ὑμῶν μεγαλοφυεστάτης συνέσεως διαπυνθάνεσθαι βουλομέ-
 νης.

Ὁ δὲ ῥηθῆναι δέον μικροῦ με παρέδραμε, τοῦτο δὴ καὶ προσ-
 θεῖς, καταπαύσω τὸν λόγον, τῆς ἐπιστολῆς εὐλαβούμενος τὸ μῆ-
 κος. Ἡ τῶν ἀληθῶν κανόνων φυλακὴ, σπουδαίῳ μὲν ἐποφείλεται
 25 παντί, πολὺ δὲ πλεόν τοῖς ἀπευθύνειν τὰ τῶν ἄλλων ὑπὸ τῆς Προ-
 νοίας ἠξιωμένοις, καὶ τούτων ἔτι μάλιστα, τοῖς ἐν αὐτοῖς τούτοις
 πρωτεύειν λαχοῦσιν· ὅσῳ γὰρ ὑπερέχουσι, τοσοῦτω νομοφυλα-
 κεῖν ὀφείλουσι· θαττόν τε γὰρ τὸ ἐκείνων ἐλάττωμα, οἷα δὴ κειμέ-
 νων ἐν ὕψει, εἰς πάντας περιαγγέλλεται, καὶ κεῖθεν τοὺς ἄλλους
 30 δεήσει πρὸς ἀρετὴν ἐπανάγεσθαι, ἢ πρὸς κακίαν ὑποσύρεσθαι.
 Διὸ δεῖ καὶ τὴν ὑμετέραν πολυέραστον μακαριότητα τῆς ἐκκλη-
 σιαστικῆς εὐταξίας ἐν πᾶσι φροντίζουσαν, καὶ τῆς κανονικῆς
 ἀντεχομένην εὐθύτητος, τοὺς ἄνευ συστατικῶν γραμμάτων πρὸς
 τὴν τῶν Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν ἐντεῦθεν ἀπαίροντας, μὴ ὡς ἔτυχεν

ἐπιπροσθετα χάρη σ' ἔμένα πού ζητῶ τὰ δικά μου, πῶς κάποιος δὲν θὰ τοῦ τὰ δώσει μ' εὐχαρίστηση, ἂν δὲν ὑπάρχει κανένα ἐμπόδιο, καὶ μάλιστα σὲ τέτοιο σπουδαῖο πατέρα, καὶ πού ἔκανε μὲ τέτοιους θεοφιλεῖς καὶ σπουδαίους ἄνδρες τὴν αἴτησή του; Γιατὶ εἶναι ἄνδρες ἀληθινὰ οἱ τοποτηρητὲς τῆς τελειότητάς σου, πού διαπρέπουν στὴ σύνεση καὶ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴ μεγάλη ἐμπειρία καὶ πού καθόλου λιγότερο, ἀπὸ ὅ,τι οἱ μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὸν τρόπο ζωῆς τους τιμοῦν αὐτὸν πού τοὺς ἔστειλε, στοὺς ὁποίους ἐπιφορτίσαμε τὰ περισσότερα ἀπὸ αὐτὰ πού ἔπρεπε καὶ νὰ εἰπωθοῦν καὶ νὰ γραφοῦν, ἐπειδὴ ἀσφαλῶς εἴμαστε ἀπόλυτα πεπεισμένοι ὅτι καὶ μποροῦν νὰ ποῦν τὴν ἀλήθεια, καὶ μπορούσαμε πολὺ πιὸ περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους νὰ τοὺς ἐμπιστευθοῦμε.

Καὶ ἤθελα βέβαια τίποτε ἀπολύτως νὰ μὴν γράψω γιὰ μᾶς, καὶ μάλιστα ἀφοῦ ἡ πατρικὴ ὁσιότητά σας ἔκρινε ὀρθὸ νὰ πληροφορηθεῖ ὄχι μὲ γράμματα, ἀλλὰ μὲ τοὺς δικούς της τοποτηρητὲς, ἀλλὰ γιὰ νὰ μὴ θεωρηθεῖ τὸ ὅτι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δὲν ἤθελα νὰ γράψω αἰτία ἦταν ἡ ἀδιαφορία, γι' αὐτὸ σᾶς ἐκθέσαμε μὲ συντομία τὰ σχετικὰ μὲ μᾶς, ἂν καὶ εἶναι πολλὰ καὶ θέλουν πολλὴ δουλειὰ τὰ ὅσα ἔχουν παραλειφθεῖ. Οἱ θεοσεβέστατοι ὅμως τοποτηρητὲς, πού ἔγιναν αὐτόπτες καὶ αὐτήκοοι τῶν περισσότερων, θὰ μπορούσαν τὰ πάντα νὰ σᾶς τὰ ἐκθέσουν μὲ σαφήνεια, ἂν ἤθελε νὰ τὰ πληροφορηθεῖ ἡ μεγαλοφυέστατη σύνεσή σας.

Αὐτὸ ὅμως πού θὰ ἔπρεπε νὰ λεχθεῖ καὶ παρὰ λίγο θὰ μοῦ διέφυγε, αὐτὸ λοιπὸν ἀφοῦ προσθέσω, θὰ διακόψω τὸ λόγο μου, λαμβάνοντας ὑπόψη τὸ μᾶκρος τῆς ἐπιστολῆς. Οἱ ἀληθινοὶ κανόνες πρέπει βέβαια νὰ τηροῦνται ἀπὸ κάθε σπουδαῖο ἄνθρωπο, πολὺ περισσότερο ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς πού ἔχουν ἀξιωθεῖ ἀπὸ τὴν Πρόνοια νὰ κυβερνοῦν τοὺς ἄλλους, καὶ ἀπὸ αὐτοὺς ἀκόμα πολὺ περισσότερο ἀπὸ ἐκείνους πού ἔλαχε νὰ εἶναι πρῶτοι ἀνάμεσα σ' αὐτούς· γιατί, ὅσο περισσότερο ὑπερέχουν, τόσο πιὸ πολὺ πρέπει νὰ τηροῦν τοὺς νόμους. Γιατὶ πολὺ πιὸ γρήγορα τὸ ἐλάττωμά τους, ἐπειδὴ βρῖσκονται ψηλά, διαδίδεται σὲ ὅλους, καὶ αὐτὸ κατ' ἀνάγκη ἄλλους τοὺς ἐπαναφέρει στὴν ἀρετὴ καὶ ἄλλους τοὺς σύρει ἀνεπαίσθητα στὴν κακία· γι' αὐτὸ πρέπει καὶ ἡ πολυαγάπητη μακαριότητά σας πού φροντίζει ὡς πρὸς ὅλα γιὰ τὴν Ἐκκλησιαστικὴ τάξη καὶ εἶναι προσηλωμένη στὴν κανονικὴ ὀρθότητα, νὰ μὴ δέχεται ἀνεξέλεγκτα ἐκείνους πού φεύγουν ἀπὸ ἐμᾶς πρὸς τὴν Ἐκκλησίαν τῶν Ρωμαίων καὶ δὲν ἔχουν συστατικὰ γράμματα, οὔτε μὲ τὸ πρόσχημα τῆς φιλοξενίας

ὑποδέχεσθαι, μηδὲ φιλοξενίας προσχήματι, μισαδελφίας παραχω-
 ρεῖν καταβάλλεσθαι σπέρματα· τὸ μὲν γὰρ καθ' ἑκάστην πρὸς τὴν
 ὑμῶν πατρικὴν ὀσιότητα τοὺς βουλομένους παραγίνεσθαι καὶ τῶν
 τιμίων αὐτῆς ἀπολαύειν ἰχνῶν, τοῦτο λίαν ἐμοὶ προσφιλὲς καὶ πρὸ
 5 πολλῶν ἄλλων τιμώμενον, τὸ δὲ χωρὶς τῆς ἡμετέρας εἰδήσεως καὶ
 συστατικῶν γραμμάτων ἄνευ, ἀποδημίας ἀτάκτους ποιεῖσθαι,
 οὔτε ἡμῖν οὔτε τοῖς κανόσιν, ἀλλ' οὐδὲ τῇ ὑμῶν ἀδεκάστῳ κρίσει
 εὐπαράδεκτον· ἐῷμεν γὰρ τ' ἄλλα ἃ συμβαίνειν εἶωθε, μὴ κατὰ τὸν
 κανόνα τὰς ἀποδημίας ποιουμένων, τῶν ἀποδημούντων τὰς
 10 μάχας, τὰς στάσεις, τὰς ἐριδας, τὰς φιλονεικίας, τὰς διαβολάς, τὰς
 ἐπιβουλάς, τὰς ἐπαναστάσεις, ἀλλὰ τό γε νῦν ὀρώμενόν τε καὶ
 πραπτόμενον ἐρῶ. Ἐπειδὴν γὰρ ἐνταῦθά τινες διὰ τῆς ποθοποιουῦ
 ὄραστώνης τὸν θῖον καταρῶν πώσωσι, τῶν δὲ πλημμελημάτων εὐθύ-
 νας ἀπαιτεῖσθαι ὥσι προσδόκιμοι, μετὰ σεμνῆς τῆς ἐπωνυμίας
 15 φυγάδες γίνονται, προσευχῆς ὄνομα τῇ φυγῇ περιθέμενοι καὶ
 προᾶξιν αἰσχρὰν ὀνομασίαν χρηστῇ συγκαλύψαντες, ὧν οἱ μὲν ἄλλο-
 τρίους γάμους διώρουξαν, οἱ δὲ κλοπαῖς ἐαλώκεσαν, ἢ ταῖς μέθαις
 προεπόθησαν, ἢ ταῖς ἀκολασίαις ἐδουλώθησαν· ἄλλοι δὲ καὶ τῶν
 ταπεινοτέρων αὐτόχειρες ἐφωράθησαν, καὶ ἄλλοι ἄλλοις πάθεσιν
 20 ἀκαθαρσίας συνεσχέθησαν· οἷ, ἐπειδὴν κατ' αὐτῶν τὴν δίκην
 ἀφιεμένην, ὥσπερ ἔφημεν, συναίσθωνται, ὁμοῦ πάντα κυκήσαντές
 τε καὶ συνταράξαντες, δρασμῶ τὰς ἐπὶ τοῖς αἰσχρορρηθῆσι καὶ
 τολμηθεῖσι διακρούονται κολάσεις· μήτε ταῖς ἐπιτιμήσεσι σωφρο-
 νιζόμενοι, μήτε ταῖς τιμωρίαις θεραπευόμενοι, μήτε τοῦ πτώματος
 25 ἀνορθούμενοι, ἀλλ' αὐτοῖς τε καὶ τοῖς ἄλλοις διατελοῦντες ὀλέθρι-
 οί, ἐξ ὧν τῶ βουλομένῳ πάθεσι τρυφᾶν ἢ πύλη πλατεῖα τῆς ἀπω-
 λείας ὑπανοίγνυται· ἔχουσι γὰρ τῆς δίκης ἀποφυγεῖν τὴν ἐπὶ προ-
 φάσει προσευχῆς ἐπὶ Ῥώμην κάθοδον.

Ἐν τὴν κακότεχνον μηχανὴν ἢ ὑμετέρα παθοκτόνος καὶ θεο-
 30 χαρίωτος ἀνασκοποῦσα κεφαλὴ, ἄχρησον αὐτοῖς καὶ ἀτελεσφό-
 ρητον τὸν δόλον καὶ τὴν μηχανορῶν ἀποφαινέτω προαίρεσιν,
 τοὺς ἄνευ συστατικῶν παραγινομένους γραμμάτων, μετ' ἐπιμελεί-
 ας ἐκείσε πάλιν ἐπαναστρέφουσα, ὅθεν κακῶς καὶ ἀτάκτως ἐξέφυ-
 γον· οὕτω γὰρ ἂν αὐτῶν τε ἐκείνων ἢ σωτηρία πραγματεύοιτο,

νά δίνεται εύκαιρία νά σπείρονται σπέρματα μισαδελφίας. Γιατί τὸ νά ἔρχονται κάθε μέρα στήν πατρική σας ὀσιότητα ὅσοι θέλουν καί νά ἀπολαμβάνουν τίς τιμητικές περιποιήσεις της αὐτὸ μοῦ εἶναι πάρα πολὺ εὐχάριστο καὶ τὸ ἐκτιμῶ πολὺ περισσότερο ἀπὸ πολλὰ ἄλλα, τὸ νά γίνονται ἀποδημίες χωρὶς τάξη καὶ χωρὶς νά τὸ γνωρίζομε ἑμεῖς καὶ δίχως συστατικά γράμματα, οὔτε ἀπὸ ἑμᾶς οὔτε ἀπὸ τοὺς κανόνες, ἀλλ' οὔτε καὶ ἀπὸ τῆ δική σας ἀδέκαστη κρίση εἶναι εὐπαράδεκτο. Ἀφήνομε βέβαια τὰ ἄλλα πού συνήθως συμβαίνουν, πού γίνονται ὄχι σύμφωνα μὲ τὸν κανόνα τῆς ἀποδημίας, τίς διαμάχες αὐτῶν πού ἀποδημοῦν, τίς στάσεις, τίς ἔριδες, τίς φιλονεικίες, τίς κατηγορίες, τίς ἐπιβουλές, τίς ἐπαναστάσεις· θὰ πῶ βέβαια καὶ αὐτὸ πού τώρα βλέπω νά γίνεται· γιατί ὅταν ἐδῶ κάποιοι μὲ τὴν ὀκνηρία, τὴ μητέρα τῶν παθῶν, καταρροπώσουν τὴ ζωὴ τους καὶ περιμένουν ὅτι θὰ τοὺς ζητηθοῦν εὐθύνες γιὰ τὰ παραπτώματά τους, γίνονται φυγάδες, παίρνοντας αὐτὴν τὴν ταπεινὴ ὀνομασία, καὶ ἀποδίδουν στὴ φυγὴ τὸ ὄνομα τῆς προσευχῆς, συγκαλύπτοντας αἰσχρὴ πράξη μὲ ὄνομα τιμητικὸ, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἄλλοι διέλυσαν γάμους, ἄλλοι ἔχουν συλληφθεῖ νά κάνουν κλοπές, ἄλλοι παραδόθηκαν στίς μέθες ἢ ὑποδουλώθηκαν σὲ ἀκολασίες, ἄλλοι πάλι ἔχουν συλληφθεῖ ὡς αὐτουργοὶ ταπεινοτέρων πράξεων, καὶ ἄλλοι ὑποδουλώθηκαν σὲ ἄλλα ἀκάθαρτα πάθη, οἱ ὁποῖοι, ὅπως εἶπαμε, ὅταν αἰσθανθοῦν ὅτι ἀπειλοῦνται ἀπὸ τιμωρία, ἀφοῦ τὰ κάνουν ὅλα ἄνω κάτω καὶ τὰ συνταράξουν, ἀποφεύγουν μὲ ἀποδράσεις τὴν τιμωρία γιὰ τίς αἰσχροτήτες καὶ τίς θρασύτητές τους, καὶ οὔτε μὲ τίς ἐπιτιμήσεις σωφρονίζονται, οὔτε μὲ τίς τιμωρίες διορθώνονται, οὔτε σηκώνονται ἀπὸ τὸ πέσιμό τους, ἀλλὰ συνεχίζουν νά εἶναι ὄλεθρος γιὰ τὸν ἑαυτό τους καὶ τοὺς ἄλλους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀνοίγει πλατεία ἢ πύλη τῆς ἀπώλειας γιὰ ὅποιον θέλει νά ἐντροφᾶ στὰ πάθη· γιατί μὲ τὴν πρόφαση τάχα τῆς προσευχῆς ἔχουν τὴ φυγὴ τους στὴ Ρώμη ὡς μέσο γιὰ ν' ἀποφύγουν τὴν τιμωρία.

Προσέχοντας τὸ κακοστημένο τέχνασμα αὐτῶν ἢ κεφαλή σας, ἢ ὁποῖα μὲ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ ἐξοντώνει τὰ πάθη, ὡς ἀποδείξει ἄχρηστο καὶ ἀτελέσφορο τὸν δόλο καὶ τὴ γεμάτη μηχανορραφίες προαίρεσή τους, φροντίζοντας αὐτοὺς πού ἔρχονται σὲ σᾶς χωρὶς συστατικά γράμματα νά τοὺς ξαναστέλνετε πάλι ἐκεῖ ἀπὸ ὅπου δόλια καὶ χωρὶς τὴν τάξη ξέφυγαν. Γιατί ἔτσι καὶ ἡ σωτηρία αὐτῶν θὰ ἐπιτευχθεῖ, καὶ ἡ φροντίδα

κοινή τε ἡ φροντίς πᾶσιν ἐπ' ὠφελεία ψυχῆς τε καὶ σώματος προ-
τανεύοιτο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ΄

5 Πρὸς τοὺς πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς
καὶ τὸν Οἰκονόμον τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιόχειας.

Ἐλλείπει

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Δ΄

Βάρδα, Μαγίστρω, Πατρικίῳ καὶ Κουροπαλάτῃ.

Ἐπὶ τὸ ἄλγος τῶν τραυμάτων μου προστίθεσθαι ἄλγημα, τῆς
10 μὲν ἐμῆς ἴσως ἀθλιότητος ἄξιον, τῆς δ' ὑμετέρας συμπαθείας καὶ
περὶ ἡμᾶς διαθέσως ἀνάξιον. Καὶ εἴ τις πεισθεῖη μὴ κατὰ γνώ-
μην ὑμῶν ταῦτα συμπεσεῖν ἡμῖν, ἀλλὰ γε τὸ ὑμῶν ἐξουσιαζόν-
των καὶ ἰσχυόντων, ταῦτα πάσχειν ἡμᾶς, ἐπεὶ τοῦτο βλέπει, οὐδ'
ἂν μεταπεισθεῖη. Παρελογίσθημεν, ἐξυβρίσθημεν, ἠτιμώθημεν,
15 ἐπηρεαζόμεθα, ἐπιβουλευόμεθα. Ἀλλὰ πληγὰς οὐκ ἐλάβομεν;
Ἐλάβομεν καὶ τὸ χαλεπώτερον, οὐκ ἐπὶ σώματος, ὃ καὶ πᾶσι
φαίνεται καὶ τὸν ἀδικοῦντα ἐλέγχει καὶ πολλὴν παραμυθίαν, τὴν
ἀπὸ τῶν ὀρώντων καὶ οἰκτειρόντων εἰσάγει συμπάθειαν. ἐλάδο-
μεν πληγὰς ἐπὶ ψυχὴν αὐτὴν, δι' ἣν καὶ τὸ σῶμα νόσῳ μαστίζε-
20 ται, καὶ ὁ τύπτων, ὡς μὴ ἀδικῶν, οὐκ αἰσχύνεται, καὶ ὁ τυπτόμε-
νος προσθήκην δέχεται τιμωρίας, ἐπὶ τῇ τῶν πληγῶν ὀδύνῃ, τὴν
ἀπὸ τοῦ λανθάνειν ἀσπλαγχνίαν. Λανθάνει γὰρ τοὺς πολλοὺς τὸ
τοιούτον εἶδος τῆς κολάσεως, ὃ καὶ τὸν κολάζοντα πλεον εὐθυ-
μεῖ καὶ ἀμετανόητον ἀποτελεῖ, καὶ τὸν κολαζόμενον μᾶλλον δα-
25 πανᾶ, εἰ καὶ τὸν μισθὸν μείζω προξενεῖ.

Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ὑπὲρ Χριστοῦ καὶ θείων νόμων ὑπέστημεν
ἔμπροσθεν, καί γε χάρις Θεῷ τῷ πλεον αὐξοῦντι τὸν μισθὸν ἐν τῇ
τοῦ λανθάνειν ἀθυμῖα καὶ τῇ τῶν παθῶν ἀδοξία. Καὶ ἦδειν μὲν
ἑμαυτὸν ταῦτα παθεῖν, εὐθύς ἀρχομένου τοῦ ἀγῶνος, ἥλπιζον
30 δὲ καὶ πρὸ τοῦ πάθους καὶ πρὸ τοῦ ἀγῶνος (εἰ δὲ μὴ τάληθῃ

1. Ἀξίωμα ἀνώτατο στὸ Βυζάντιο· ἀρχηγὸς τῶν σωματοφυλάκων.

2. Ὁ διαχειριστής, ὁ φροντιστής τοῦ παλατίου (cura = φροντίδα).

πού θὰ καταβληθεῖ θὰ εἶναι κοινὴ γιὰ ὅλους πρὸς ὠφέλεια ψυχῆς καὶ σώματος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 3η

**Πρὸς τοὺς πατριάρχες τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸν Οἰκονόμο
τῆς Ἐκκλησίας τῆς Ἀντιόχειας.**

Λείπει.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 4η

Πρὸς τὸν Βάρδα, Μάγιστρο¹, Πατρίκιο καὶ Κουροπαλάτη².

Στὸν πόνο τῶν τραυμάτων μου ἄς προστεθεῖ κι ἄλλος πόνος, ἀντάξιο βέβαια ἴσως τῆς ἀθλιότητάς μου, ἀνάξιο ὅμως τῆς συμπάθειας καὶ διάθεσής σας πρὸς ἐμᾶς. Κι ἂν κάποιος πιστέψει ὅτι αὐτὰ δὲν συνέβησαν σὲ μᾶς μὲ σύμφωνη τὴ γνώμη σας, ἀλλ' ὅμως ἐπειδὴ βλέπει ὅτι αὐτὰ τὰ παθαίνομε τώρα πού ἐσεῖς ἔχετε τὴν ἐξουσία, δὲν θὰ μεταπεισθεῖ. Δεχθήκαμε ψευδολογήματα, ὑβρισθήκαμε, ἀτιμασθήκαμε, δεχόμεστε προσβολές καὶ βλάβες, δεχόμεστε ἐπιβουλές. Ἀλλὰ μήπως δὲν δεχθήκαμε πλήγματα; Καὶ βέβαια δεχθήκαμε. Καὶ τὸ πιὸ φοβερό, ὅχι στὸ σῶμα μας, πού τὰ βλέπουν ὅλοι καὶ ἀποκαλύπτουν αὐτὸν πού προξενεῖ τὴ βλάβη, καὶ παρέχουν πολλὴ παρηγοριά, καθὼς ἀποσποῦν πολλὴ συμπάθεια ἀπὸ ἐκείνους πού τὰ βλέπουν καὶ ἐκφράζουν τὸν οἶκτο τους· δεχθήκαμε πλήγματα σ' αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ, ἕξαιτίας τῆς ὁποίας καὶ τὸ σῶμα μαστίζεται ἀπὸ τὴ νόσο. Κι αὐτὸς πού ἐπιφέρει τὰ πλήγματα, σὰ νὰ μὴν προξενεῖ βλάβη, δὲν νοιώθει ντροπὴ, ἐνῶ αὐτὸς πού δέχεται τὰ πλήγματα δέχεται στὴν ὀδύνη τῶν χτυπημάτων πρόσθετη τιμωρία τὴν ἀσπλαχνία ἐπειδὴ δὲν γίνεται τὸ πρᾶγμα ἀντιληπτό. Γιατὶ διαφεύγει ἀπὸ τοὺς πολλοὺς αὐτὸ τὸ εἶδος τῆς τιμωρίας, τὸ ὁποῖο καὶ αὐτὸν πού τιμωρεῖ τὸν εὐχαριστεῖ περισσότερο καὶ τὸν καθιστᾷ ἀμετανόητο, καὶ αὐτὸν πού τιμωρεῖται τὸν ἔξοντώνει, ἂν καὶ αὐξάνει τὸ μισθὸ του.

Ἀλλ' αὐτὰ βέβαια τὰ ὑποφέραμε πρωτύτερα γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν θείων νόμων, καὶ εὐχαριστοῦμε τὸν Θεὸ πού αὐξάνει περισσότερο τὸ μισθὸ μὲ τὸ νὰ μὴ γίνεται ἀντιληπτὴ ἢ λύπη καὶ μὲ τὴν ἔλλειψη δόξας ἀπὸ τὰ παθήματα. Καὶ γνώριζα βέβαια ὅτι θὰ τὰ πάθαινα αὐτὰ ἀμέσως μόλις θὰ ἄρχιζε ὁ ἀγώνας, ἔλπιζα ὅμως ὅτι αὐτὸ θὰ γινόταν καὶ πρὶν

λέγω, πάθοιμι παρ' αὐτῶν ὧν περ ἔπαθον χεῖρονα). ἤλπιζον μὲν, ὡς ἔφην, ἅπερ ἔπαθον, λυποῦμαι δὲ πάσχων ὑπὸ τοιούτων· τὸ μὲν γὰρ ἐμὸν τέλος Θεῷ ὄρισταί, καὶ δέχομαι χαίρων ὅποῖον ἂν ἦ τὸ ποτήριον, καὶ οὐχ ὑπὲρ ὧν πάσχω ἀγανακτῶ, ἀλλ' ὧν με δεῖ
 5 παθεῖν καὶ τὰ λείποντα ἐπιζητῶ, εἰ καὶ χωρὶς ἀλγηδόνης ταῦτα φέρειν ἀδυνατῶ· ἀνθρωπίνη γὰρ φύσις ἀναλγήτως πάσχειν οὐ πέφυκε. Καὶ περὶ μὲν τῶν ἐπισκηψάντων ἢ καὶ ἐπισκηψόντων ἔτι ἐμοί, οὕτω με δεῖ φρονεῖν καὶ λογίζομαι, τιμωροὺς δὲ τῶν ἀδικούντων, ἀλλ' οὐκ ἀρχηγούς τῶν ἀδικημάτων, ὑμᾶς εὐχόμεν
 10 εὐρεῖν. Ἄλλ' οὐτε ἐμὲ φυγεῖν ἔστιν, ἅ με δεῖ παθεῖν, οὐτε τὴν ἐτέρων εὐχὴν, ἐτέρων γνώμην ἀκόντων μεταβαλεῖν.

Καὶ τοσαῦτα μὲν πεπόνθαμεν ἔμπροσθεν, ὥσπερ δὲ λείποντος τοῦ κακοῦ, προσεπινοεῖται καὶ τρόπος ἄλλος κακώσεως, καὶ κακοῦνται δι' ἡμᾶς ἕτεροι, καὶ λιμαγχονεῖται κληῖρος καὶ τῶν
 15 ὑπὸ χεῖρα τὸ ἐπισημότερον, ἔν' ἐφ' ἡμῶν ὑποστήναι τὴν συμφορὰν καὶ λέγοντες καὶ μνημονεύοντες, τὸν ὀνειδισμόν καὶ τὴν ἀρὰν ἐπὶ κεφαλὴν ἡμῶν ἀναφέρωσιν. Ἐῷ γὰρ εἰπεῖν, ὅτι καὶ ἡμῖν ἢ μᾶζα μέτρῳ προσρίπτεται καὶ ἀφαιρεῖται ἀφ' ἡμῶν τὸ ἡμισυ τῆς ἀρχῆς· καλῶς γε ποιούντων τῶν ἀφαιρούντων, καὶ
 20 τέχνη τὸν καθ' ἡμῶν διωγμὸν ἐπινοούντων, ἀλλ' εἰ τὴν ἡμετέραν πληροῦντες αἵτησιν (λέγω δὴ τὸ ἐλευθερωθῆναι ἡμᾶς τοῦ ζυγοῦ καὶ τοῦ φορτίου τούτου) ταῦτα πεποιήκασιν (ἴσως γὰρ καὶ τοῦτο παίζουσι καθ' ἡμῶν), χάρις μὲν αὐτοῖς ὑπὲρ ὧν ἀφεῖλον, λυποῦσι δὲ ὑπὲρ ὧν κατέλιπον, καὶ βραδύνοντες πρὸς τὴν ἀφαι
 25 ρεσιν τοῦ λοιποῦ, πλέον ἀνιῶσιν, ὥσπερ οἱ καταλιμπάνοντες τὸν ὑπ' αὐτὸν ἀναιρούμενον, ἡμιθανῆ καὶ ἡμίτονον, ἢ οἱ ἀθρόως ἀναιροῦντες· ἐκάτερος μὲν γὰρ αὐτὸν ἀναιρεῖ, ἀλλ' ὁ μὲν τῆς ὀδύνης οὐ παρατείνων τὴν αἴσθησιν, ὁ δὲ ζημίαν ὥσπερ ἠγούμενος, εἰ θανάτῳ μόνῳ παραπέμψει τὸν ἄνθρωπον, μὴ πολλὰ
 30 πρότερον στρεβλώσας τε καὶ μελίσας, καὶ πολλαπλοῦν αὐτῷ τῆ δριμύτητι τῶν ἀπὸ τῆς κολάσεως ἀλγηδόνων κατασκευάσοι τὸν θάνατον.

Τοιοῦτον ἔστιν ὄραῖν καὶ τὸ ἡμέτερον. Τιμωρούμεθα καθ' ἐκάστην καὶ πληττόμεθα, νυνὶ δὲ καὶ ἡμίτομοι γεγόναμεν, καὶ ὡς

ἀπὸ τὸ πάθημα καὶ πρὶν ἀπὸ τὸν ἀγῶνα (ἂν δὲν λέγω τὴν ἀλήθεια εἶθε νὰ πάθω ἀπὸ αὐτοὺς χειρότερα ἀπὸ αὐτὰ ποὺ ἔπαθα)· περίμενα λοιπὸν, ὅπως εἶπα, αὐτὰ ποὺ ἔπαθα, λυπᾶμαι ὅμως ποὺ τὰ παθαίνω ἀπὸ τέτοιους ἀνθρώπους. Γιατὶ τὸ δικό μου τέλος ἔχει ὀρισθεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ δέχομαι μὲ χαρὰ ὅποιο κι ἂν εἶναι τὸ ποτήρι, καὶ δὲν ἀγανακτῶ γιὰ ὅσα πάσχω, ἀλλ' ἐπιζητῶ καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἀπὸ ὅσα πρέπει νὰ πάθω, ἂν καὶ εἶναι ἀδύνατο νὰ τὰ ὑποφέρω αὐτὰ χωρὶς πόνου· γιατί ἡ ἀνθρώπινη φύση δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ὑποφέρει χωρὶς πόνου. Καὶ γιὰ ὅσα βέβαια ἔπεσαν σὰν κεραυνοὶ ἐπάνω μου ἢ καὶ θὰ πέσουν ἀκόμα, ἔτσι πρέπει νὰ σκέπτομαι ἐγὼ καὶ σκέπτομαι, ἀλλ' εὐχόμουν νὰ βρῶ ἐσᾶς τιμωροὺς αὐτῶν ποὺ ἀδικοῦν, καὶ ὄχι ἀρχηγοὺς τῶν ἀδικημάτων. Ἀλλ' ὅμως οὔτε ἐγὼ μπορῶ νὰ ἀποφύγω αὐτὰ ποὺ πρέπει νὰ πάθω, οὔτε τὴν ἐπιθυμία ἄλλων καὶ τὴ γνώμη ἄλλων μπορῶ νὰ τὴν ἀλλάξω χωρὶς νὰ τὸ θέλουν.

Καὶ τόσα βέβαια ἔχομε πάθει πρωτύτερα, σὰ νὰ ἔλειψε ὅμως τὸ πλῆθος τῶν κακῶν, ἐπινοεῖται καὶ ἄλλος τρόπος κακοποίησης καὶ κακοποιοῦνται ἄλλοι ἕξαιτίας μας, καὶ πεθαίνουν ἀπὸ τὴν πείνα κληρικοὶ καὶ οἱ ἐπισημότεροι ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους μου, γιὰ νὰ ρίχνουν τὸν ὄνειδισμό καὶ τὴν κατάρρα στὸ κεφάλι μου, λέγοντας καὶ μνημονεύοντας ὅτι ἔπαθαν τὴ συμφορὰ ἕξαιτίας μας. Γιατὶ παραλείπω νὰ πῶ ὅτι κατὰ ἓνα μέτρο ἢ μερίδα πέφτει καὶ σ' ἐμένα τὸν ἴδιο καὶ ἀφαιρεῖται ἀπὸ ἐμένα τὸ ἥμισυ τῆς δικαιοδοσίας. Καλῶς βέβαια πράττουν αὐτοὶ ποὺ ἀφαιροῦν καὶ μὲ τέχνη ἐπινοοῦν τὸν ἐναντίον μου διωγμὸ, ἀλλ' ἂν ἐκτελώντας τὸ αἴτημά μας (ἐννοῶ τὸ νὰ ἐλευθερωθῶ ἀπὸ τὸ ζυγὸ καὶ τὸ φορτίο αὐτὸ) ἔπραξαν αὐτὰ τὰ πράγματα (γιατὶ ἴσως κάνουν κι αὐτὸ τὸ παιγνίδι εἰς βάρος μου) τοὺς εὐχαριστῶ βέβαια γι' αὐτὰ ποὺ μοῦ ἀφαίρεσαν, ἀλλὰ μὲ λυποῦν γιὰ ὅσα παρέλειψαν, καὶ καθυστερώντας γιὰ τὴν ἀφαίρεση τῶν ὑπολοίπων, μὲ λυποῦν περισσότερο, ὅπως ἐκεῖνοι ποὺ ἀφήνουν αὐτὸν ποὺ σκοτώνουν μισοπεθαμένο καὶ μισοκομμένο καὶ δὲν τὸν σκοτώνουν μὰ καὶ καλή. Γιατὶ καὶ ὁ ἓνας καὶ ἄλλος τὸν σκοτώνουν αὐτόν, ἀλλ' ὁ ἓνας χωρὶς νὰ παρατείνει τὴν αἴσθησι τῆς ὀδύνης, ἐνῶ ὁ ἄλλος, σὰν νὰ θεωρεῖ ζημίαι ἂν ἕξαποστείλει τὸν ἀνθρώπο ἀπλῶς μὲ τὸ θάνατο, χωρὶς προηγουμένως νὰ τὸν βασανίσει μὲ τὴ στρέβλη καὶ νὰ τὸν διαμελίσει καὶ νὰ καταστήσει πολλαπλὸ τὸ θάνατο μὲ τὸν δριμύ πόνου ἀπὸ τὶς ἀλγηδόνες τῆς τιμωρίας.

Τέτοιον μποροῦμε νὰ δοῦμε καὶ τὸν δικό μου θάνατο. Δεχόμεστε τιμωρίες κάθε μέρα καὶ χτυπήματα καὶ τώρα μείναμε καὶ μισοτεμαχισμέ-

ἔοικεν, ὅτι τὸ ὅλον ἂν ἀποθέσθαι ἠτησάμεθα, τούτου χάριν τὸ
 ἡμῖς ἀφηρήμεθα· καὶ εἰ τὴν διαίρεσιν τῆς ἀρχῆς ἐζητήσαμεν,
 εἰς τὸ ὅλον ἂν εἰσηκούσθημεν. Ἄλλ' οὔτε τὸν ἡμίτομον ζῆν ἐστι
 δυνατόν, οὔτε ἡμᾶς ἐνταῦθα μένειν οὔτω διαιρεθέντας· αἰσχύνη
 5 καὶ ὄνειδος, οὐ τοῖς πρὸ ἡμῶν γεγενημένοις, ἀλλὰ γε καὶ τοῖς
 μεθ' ἡμᾶς, εἴπερ ἄρα καὶ εἶεν ὅλως τινὲς ἡμῶν ἀθλιώτεροι, οἱ μεθ'
 ἡμᾶς ἀνθ' ἡμῶν τουτονὶ τὸν ζυγὸν ὑπελεύσονται. Ἐξερχόμεθα
 τοῦ τόπου· πανέτω ὁ φθόνος· εἰ δὲ μή, λυποῦμέν τινας· μᾶλλον δὲ
 εἰ μή, κἂν τούτω γραφόμεθα. Καὶ τὸν κονιορτὸν ἐκτινάσσοντες,
 10 ἀποτιθέμεθα τὸν θρόνον· ἀποτιθέσθωσαν τὸν καθ' ἡμῶν δόλον,
 τὰς ἐπιτηρήσεις, τὰς ἐνέδρας, τὰς ἐπιβουλάς· Ὡ δίκη καὶ νόμοι
 καὶ Θεοῦ κριτήρια! ὅτι μὴ πατοῦμεν ὑμᾶς, ἀδικοῦμεν, καὶ ὅτι
 στέργομεν, οὐ φιλοῦμεθα, καὶ ὅτι ὑπὲρ ὑμῶν ἰστάμεθα, διχαζόμεθα·
 καὶ πλάττονται λόγοι, καὶ ὁ καθ' ἡμῶν τι καινότερον ἐπι-
 15 νοῶν, οὗτος ὁ νουνεχῆς καὶ δραστήριος, ὁ δὲ συλλυπούμενος,
 ἐχθρὸς καὶ παραβάτης νόμων εἰσάγεται, κἂν ἀδελφὸς ἦ καὶ τὴν
 φύσιν ἔχη κινούσαν πρὸς ἔλεον. Ποῖόν τις ὑπενέγκει ῥαδίως, ὅτι
 κριτὰς ἔχομεν τοῦ βίου, τοὺς πρὶν ἐπαινέτας, καὶ οἱ χάριν ὡμολό-
 γουν, εἰ μὴ παρ' ἡμῶν κατεκρίνοντο· ὅτι τῶν φίλων χωριζόμεθα,
 20 ὅτι τῶν ἀδελφῶν ἀποσπώμεθα· πρὸς ποῖα τούτων τις ὑποστήσει-
 ται;

Ἄλλ' ἐρεῖ τις, μὴ δεῖν ἀθυμεῖν, Χριστοῦ πάθη καὶ Χριστὸν
 αὐτὸν εἰ μέσον ἄγων καὶ τοὺς ὑπὲρ αὐτοῦ μάρτυρας· ἂν μοι καὶ
 τὸν προδότην δείξῃ καὶ τὴν κουστωδίαν καὶ τοὺς τυράννους,
 25 πολλὴν οὗτος τὴν εὐθυμίαν χαρίζεται· μέχρι δ' ἂν μὴ φανῶσιν
 οὗτοι, λόγῳ πλάττων τὴν ὁμοιότητα, ἀσθενῆ τὴν παραμυθίαν
 παρέχεται. Εἰ μὲν οὖν πλειόνων ξεσμάτων ἔτι καὶ χωνευτηρίων
 ὁ ἡμέτερος ἀνδριάς πρὸς κάθαρσιν δεῖται, καὶ ξυέσθω καὶ τηκέ-
 σθω καὶ χωνευέσθω, Χριστοῦ διδόντος ὑπομονὴν καὶ τῇ ἀσθε-
 30 νεῖα τῆς φύσεως τὴν βάσανον συμμετροῦντος, εἰ δ' ἢ ὑπερβολὴ
 τῶν κολάσεων φθάνει δαπανῶσα τὴν δύναμιν (οὐκ ἐμὸν γὰρ
 εἰπεῖν εἰ κεκάθαρται) ὁ πλάστης ῥυέτω τὸ πλάσμα τῆς βασάνου
 καὶ μηδεὶς ἡμῶν ἔνεκα ὀφθῆτω μήτε προδότης, μήτε κουστω-

νοι, καὶ ὅπως φαίνεται, ὅτι ἐπειδὴ ζητούσαμε νὰ ἀποθέσουμε τὸ ὅλο φορτίο, γι' αὐτὸ τὸ λόγο μᾶς ἀφαιρέθηκε τὸ μισό, καὶ ἂν εἶχαμε ζητήσει τὴ διαίρεση τῆς ἐξουσίας, θὰ εἶχαμε εἰσακουσθεῖ νὰ μᾶς ἀφαιρεθεῖ τὸ ὅλο. Ἄλλ' οὔτε ὁ μισοκομμένος εἶναι δυνατὸ νὰ ζεῖ, οὔτε ἐμεῖς νὰ μένομε ἐδῶ χωρισμένοι μ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Εἶναι ντροπὴ καὶ ὄνειδος ὄχι γιὰ τοὺς πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς, ἀλλὰ γιὰ τοὺς μετὰ ἀπὸ ἐμᾶς, ἂν βέβαια θὰ ὑπάρξουν γενικὰ καὶ κάποιοι ἀθλιότεροι ἀπὸ ἐμᾶς, οἱ ὅποιοι μετὰ ἀπὸ μᾶς θὰ μποῦν στὴ θέση μας σ' αὐτὸ τὸ ζυγόν. Φεύγομε ἀπὸ τὴ θέση· ἄς παύσει ὁ φθόνος. Ἄν δὲν φύγομε, λυποῦμε κάποιους. Τοὺς λυποῦμε περισσότερο, ἂν θὰ φύγομε καὶ γι' αὐτὸ μᾶς κατηγοροῦν. Καὶ τινάσσοντας τὴ σκόνη ἀπὸ τὰ πόδια μας ἐγκαταλείπομε τὸ θρόνον· ἄς σταματήσουν τὸν εἰς βάρος μας δόλο, τὶς παρακολουθήσεις, τὶς ἐνέδρες, τὶς ἐπιβουλές. Ὡ δίκη καὶ νόμοι καὶ δικαστήριον τοῦ Θεοῦ! Ἐπειδὴ δὲν σᾶς παραβαίνομε διαπράττομε ἀδικία, καὶ ἐπειδὴ σᾶς ἀποδεχόμεστε, δὲν μᾶς ἀγαποῦν καὶ ἐπειδὴ παραμένομε γιὰ χάρη σας, προκαλοῦμε διχασμό. Πλάθονται ψεύδη καὶ ὅποιος ἐπινοεῖ ἐναντίον μας κάτι πιὸ νέο, αὐτὸς εἶναι ὁ συνετὸς καὶ ὁ δραστήριος, ἐνῶ αὐτὸς πού μᾶς λυπᾶται εἶναι κατηγορούμενος ὡς ἐχθρὸς καὶ παραβάτης τῶν νόμων ἀκόμα, καὶ ἂν ἀκόμη εἶναι ἀδελφὸς καὶ ἡ φύση τὸν κινεῖ πρὸς τὸ ἔλεος. Ποιὸν νὰ ἀνεχθεῖ κανεὶς εὐκόλα, τὴ στιγμή πού ἔχομε κριτές τοῦ βίου μας αὐτοὺς πού πρωτύτερα μᾶς ἐπαινοῦσαν, καὶ οἱ ὅποιοι ὁμολογοῦσαν χάρη, ἂν δὲν καταδικάζονταν ἀπὸ ἐμᾶς, τὸ ὅτι χωριζόμεστε ἀπὸ τοὺς φίλους, τὸ ὅτι ἀποσπώμαστε ἀπὸ τοὺς ἀδελφούς. Ποιὰ ἀπὸ αὐτὰ νὰ ἀνεχθεῖ κανεὶς;

Ἄλλὰ θὰ πεῖ κάποιος δὲν πρέπει νὰ στενοχωροῦμαι, προβάλλοντας στὴ μέση τὰ πάθη τοῦ Χριστοῦ καὶ αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν Χριστὸ καὶ αὐτοὺς πού μαρτύρησαν γι' αὐτόν· ἂν μοῦ δείξει καὶ τὸν προδότη καὶ τὴν κουστωδία καὶ τοὺς βασανιστές, θὰ μοῦ χαρίσει αὐτὸς πολλὴ εὐθυμία· ὥσπου ὅμως δὲν φανοῦν αὐτοί, πλάθοντας τὴν ὁμοιότητα μὲ λόγους μοῦ παρέχει ἀσθενῆ παρηγοριά. Ἄν λοιπὸν ὁ δικὸς μου ἀνδριάντας ἔχει ἀνάγκη ἀπὸ ἀκόμα περισσότερο ξύσιμον καὶ χώνευση γιὰ νὰ καθαρισθεῖ, ἄς ξυσθεῖ καὶ ἄς λειώσει καὶ ἄς χωνευθεῖ, δίνοντάς μου ὁ Χριστὸς ὑπομονὴ καὶ φέρνοντας τὴ δοκιμασίαν στὰ μέρα τῆς φύσης μου, ἂν ὅμως ἡ ὑπερβολὴ τῶν βασανιστηρίων ἐξαντλεῖ τὴ δύναμή μου (γιατὶ δὲν ἀνήκει σὲ μένα νὰ πῶ ἂν ὁ ἀνδριάντας μου ἔχει καθαρισθεῖ), ὁ πλάστης ἄς σώσει ἀπὸ τὸ βασάνισμα τὸ πλάσμα του καὶ κανένας ἐξαιτίας μας νὰ μὴν

δία, μήτε τύραννος, εἶησαν δὲ πάντες ἐκλεκτοὶ Θεοῦ καὶ τῆς ἄνω
δόξης ἐπάξιοι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ε΄

Τῷ αὐτῷ, πρεσβεία ὑπὲρ Χριστοδούλου ἀσηκρῆτις
κινδυνεύσαντος

5

Εἰ καὶ νῦν ὀχληρὸς εἶναι δόξω καὶ περιττὸς τὸ φιλόανθρωπον,
ἀλλὰ τό γε ἑμαντοῦ ποιεῖν οὐκ ἀφέξομαι, ἴσως μὲν εἰς ἀέρα
δέρων καὶ μάτην πονῶν. Ταῦτα γάρ με λογίζεσθαι τὸ πολλάκις
διαμαρτεῖν τῆς ἐλπίδος παρεσκεύασεν, ὅσον δ' εἰς ἐμὴν ἰσχὺν
10 ἦκε, τὸ χρέος πληρῶν. Ἄνθρωπος πένης παίζων, ἔπραξε τὰ
συνήθη αὐτῷ· ἔπαιξε γάρ, εἰ καὶ μὴ πρὸς οὓς ἔδει, μηδ' οἷα κωμι-
κευσάμενος. Μέθη κορυφαῖος ἦν, ᾧ τὰ πολλὰ περιπίπτοντες
ἄνθρωποι, σφάλλονται. Ἐδωκε τῆς ἀκολάστου γλώσσης δίκας,
κόλασιν πικρὰν ὑποστάς, τοὺς ἐν τῷ σώματι σφοδροὺς αἰκι-
15 σμούς. Στήτω μέχρι τούτου τὰ τῆς τιμωρίας. Ὁ τοῦ Θεοῦ ναὸς
ιερός καὶ πᾶσι τοῖς εὐσεβέσιν ἄσυλος, πρὸς ὃν οὗτος κατέφυγε·
πρεσβεύει ὑπὲρ αὐτοῦ ὁ τοῦ ναοῦ ἱερεὺς, τὸ τοῦ πταιίσματος εὐτε-
λές, εἰ θούλει δὲ καὶ τό, «Ἄφετε καὶ ἀφεθήσεται ὑμῖν», καὶ τό,
«Ἐν ᾧ μέτρον μετρεῖτε, μετρηθήσεται ὑμῖν».

20

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΤ΄

Βάρδα Μαγίστρῳ Πατρικίῳ καὶ Κουροπαλάτῃ,
περὶ κληρικοῦ τοῦ Βλασίου κινδυνεύσαντος.

Ἦδειν ἐγώ, καὶ πρὸ πείρας, ἀνάξιον ἑαυτὸν καὶ τοῦ ἀρχιερα-
τικοῦ βαθμοῦ καὶ τῆς ποιμαντικῆς ἐγχειρήσεως· διὰ τοῦτο γὰρ
25 ἀγόμενος καὶ ἐλκόμενος ἀπεδυσπέτουν πρὸς ταῦτα, ὡς εἶθε
θάνατός με τῆς τότε προβολῆς, μᾶλλον δὲ τῆς ἀφορήτου βίας,
προανήρπασεν. Οὐ γὰρ ἂν τοσοῦτων καὶ τηλικούτων κακῶν
κύματα τὴν ἐμὴν καθ' ἑκάστην ἐβάπτιζον, ἐπικλύζοντα τάλαιναν
ψυχὴν, ᾧν ἢ ἐλπίς καὶ ἢ προσδοκία (δεινὴ γὰρ ἢ τῶν ἀνθρώπων
30 φύσις τὰ μέλλοντα συνιδεῖν δυσχερῆ, ἂν ἐπ' αὐτὴν ἢ χαλεπότης
μάλιστα φέρεται) συνετάρασσέ με τότε καὶ συνέσχεν, ὑφ' ᾧν βαλ-

ἐμφανισθεῖ οὔτε προδότης, οὔτε κουστωδία, οὔτε τύραννος, ἀλλὰ νὰ εἶναι ὅλοι ἐκλεκτοὶ τοῦ Θεοῦ καὶ ἄξιοι τῆς οὐράνιας δόξας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 5η

**Στὸν ἴδιο, μεσολάβηση γιὰ τὸν ἀσηκρήτη Χριστόδουλο
ποῦ κινδύνευσε.**

Ἐάν καὶ τώρα θὰ φανῶ ὅτι εἶμαι ἐνοχλητικὸς καὶ ὑπερβολικὸς στὴ φιλανθρωπία, ἀλλὰ δὲν θὰ παύσω νὰ κάνω αὐτὸ ποῦ νομίζω, ἴσως βέβαια ἀεροκοπανώντας καὶ κοπιάζοντας ἄδικα. Γιατὶ αὐτὰ μὲ ἔκανε νὰ σκέπτομαι τὸ ὅτι πολλές φορὲς διαψεύσθηκα στὴν ἐλπίδα μου, κάνοντας ὅμως, ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ δύναμή μου, τὸ χρέος μου. Ἐνας φτωχὸς ἄνθρωπος διασκεδάζοντας, ἔπραξε τὰ συνηθισμένα σ' αὐτόν· γιατί ἔκανε ἀστεῖο, ἂν καὶ ὄχι πρὸς αὐτοὺς ποῦ ἔπρεπε, οὔτε κάνοντας κωμικὰ πράγματα ποῦ ἔπρεπε. Ἦταν στὴ μέθη πρῶτος, κι ὅταν πέσουν σ' αὐτὴ οἱ ἄνθρωποι κάνουν πολλὰ σφάλματα. Τιμωρήθηκε γιὰ τὴν ἀκόλαστη γλώσσα του, ὑπομένοντας βαρεῖα τιμωρία, σκληρὲς κακοποιήσεις στὸ σῶμα. Ἄς σταματήσει ἡ τιμωρία μέχρι ἐδῶ. Ὁ ναὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι ἱερὸς καὶ ἀπαραβίαστος γιὰ ὅλους τοὺς εὐσεβεῖς, στὸν ὁποῖο αὐτὸς κατέφυγε. Παρακαλεῖ γι' αὐτόν ὁ ἱερέας τοῦ ναοῦ. Τὸ πταῖσμα του εἶναι ἀσήμαντο· ἂν θέλεις ὅμως ὑπάρχει καὶ ἐκεῖνο τό, «Συγχωρῆστε καὶ θὰ συγχωρηθεῖτε»¹, καὶ τό, «Μὲ ὅποιο μέτρο μετροῦτε, θὰ μετρηθεῖτε καὶ ἐσεῖς»².

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 6η

**Στὸν Βάρδα, Μάγιστρο Πατρικιο καὶ Κουροπλάστη,
γιὰ τὸν κληρικὸ Βλάσιο ποῦ κινδύνευσε.**

Γνώριζα ἐγὼ καὶ προτοῦ λάβω πείρα τοῦ πράγματος, ὅτι εἶμαι ἀνάξιος καὶ γιὰ τὸν ἀρχιερατικὸ βαθμὸ καὶ γιὰ τὴν ποιμαντικὸ ἔργο· γιὰ αὐτὸ βέβαια καθὼς μὲ ὀδηγοῦσαν καὶ μ' ἔσερναν ἐνοιωθα ἀπογοήτευση ἀπὸ αὐτὰ, καὶ εἶθε νὰ μὲ ἄρπαζε ὁ θάνατος πρὶν ἀπὸ τὴν τότε ἐκλογή, ἢ μᾶλλον τὴν ἀνυπόφορη βία. Γιατὶ δὲν θὰ μὲ καταπόντιζαν τόσα πολλὰ καὶ μεγάλα κύματα κακῶν κατακλύζοντας τὴν δύστυχη ψυχὴ μου, τῶν ὁποίων ἡ προσμονὴ καὶ ἡ προσδοκία (γιατὶ εἶναι πάρα πολὺ ἱκανὴ ἡ φύση τῶν ἀνθρώπων ν' ἀντιληφθεῖ τὶς μελλοντικὲς δυσχέρειες, ὂν μάλιστα ἢ φοβερὴ δυσχέρεια φέρεται μὲ ὀρμὴ κατεπάνω της) μὲ συντάραζε

2. Ματθ. 7,2. Λουκᾶ 7,38.

λόμενος καὶ πικρῶς ἀλγυνόμενος ἔκλαιον, ἐδυσώπουν, πάντα
 μᾶλλον ἐποίουν, ἢ τοῖς ψηφίζομένοις καὶ διαζομένοις συγκατέ-
 νευον, παρενεχθῆναι τὸ ποτήριον ἀπ' ἐμοῦ, τῶν πολλῶν καὶ πο-
 λυτρόπων φροντίδων καὶ πειρασμῶν ποτνιαόμενος· νῦν δὲ αὐτὰ
 5 μεταδιδάσκει τὰ πράγματα καὶ τὴν ἐμὴν ἐλέγχει ἀναξιότητα, καὶ
 οὐκέτι φόβος προσδοκίας, ἀλλ' ὀδύνη στεριζομένη περὶ τὰ καί-
 ρια καὶ στεναγμός καὶ ἀμηχανία ἐπὶ τοῖς ἤδη καταλαβοῦσιν.
 "Ὅτε γὰρ ἱερεῖς, ὅποιοι ἂν καὶ εἶεν, ὁμοῦ πάντα ἐπὶ ἐνὶ πταισίμα-
 τι πάσχοντας ὄρω, τυπτομένους, δημευομένους, φανλιζομένους,
 10 τὴν γλῶσσαν ἐκτεμνομένους (φεῖσαι, Κύριε, τῶν ἁμαρτιῶν ἡμῶν),
 πῶς οὐ μακαρίσω τοὺς τετελευτηκότας ὑπὲρ ἐμέ; πῶς οὐ τὸ φορ-
 τίον τὸ ἐπιτεθέν μοι, οὐκ εἰς ἔλεγχον τῶν ἐμῶν ἁμαρτημάτων λο-
 γίσομαι; ἄνθρωπος ἄπορος, ἀπροστάτευτος, οὐδὲ τὸν νοῦν ἔχων
 ἀπαθῆ (οἷς ἔλεος μᾶλλον, οὐκ ἀγανάκτησις, ἔπεται) ἔπαθεν ἅμα
 15 τσσαῦτα κακὰ· ἐπράθη, ἐτύφθη, ἐφυλακίσθη, τὸ ἀπαραμύθητον,
 ἀπετιμήθη τὴν γλῶσσαν, καὶ ταῦτα ἱερωσύνην φορῶν, ὑπὲρ οὗ
 πολλάκις ἐπρέσβευσα, ὑπὲρ οὗ πολλάκις ἐδυσώπησα, ὑπὲρ οὗ ὁ
 μάταιος ἐγὼ καὶ ῥήματα ἀπαθείας ἔλαβον, καὶ οἱ ἰδόντες ἐπίσταν-
 ται. Εἰ δὲ καὶ ἐπελάθοντο οὗτοι, τὸ Θεῖον οὐκ ἐπελάθετο. Ποία
 20 λοιπὸν ἐλπίς πρὸς τὰ ἄδηλα, ὅτε περὶ τῶν φανερῶν καὶ ὑπ' ὄψιν
 κειμένων οὕτως ἀποτυγχάνω καὶ διαπαίζομαι; πῶς ὑπὲρ ἁμαρ-
 τιῶν, καὶ ὑμῶν καὶ τοῦ λαοῦ, πρεσβεύσας ἐξιλάσομαι, ὅτε πρὸς
 ὑμᾶς ὑπὲρ ἐνός· πρεσβεύσας, οὕτως ἐξέπεσα, οὕτω παρεκρού-
 σθην;

25 Ταῦτα δακρύων αἵματι ἔγραψα, ἐν σοὶ δὲ ἐστὶ τὸ λοιπὸν ἢ
 πρώτην ἢ τελευταίαν τήνδε τὴν ἐπιστολὴν δέξασθαι. Ἐγὼ γὰρ
 κατ' ἐνώπιον Κυρίου λέγω, ὡς, εἰ οὕτως ἐστὶν ὑμῖν σκοπὸς ἐν
 ταῖς εὐλόγοις ἡμῶν ἰκεσίας καὶ παρακλήσεσιν παρεκρούεσθαι
 ἡμᾶς καὶ ἀποπέμπεσθαι, καὶ εἰ μὴ τις γένηται τῷ ἀθλίῳ ἐκείνῳ
 30 τὸν δυνατὸν τρόπον παραψυχὴ καὶ παράκλησις. οὔτε γράψω,
 οὔτε ἄλλως πως ἐνοχλήσω, ἀλλ' ἠσυχάσω, ἑμαυτὸν ἐπισκοπῶν
 καὶ τὰ ἑμαντοῦ ὀδυρόμενος. Εἰ γὰρ μετὰ τῶν καθημερινῶν, τῶν
 ἔξωθεν ἡμῖν ἀναφυσωμένων πειρασμῶν καὶ περιστάσεων, καὶ

τότε καὶ μὲ εἶχε κυριευμένο, καὶ δεχόμενος τὰ πλήγματα αὐτῶν καὶ ὑποφέροντας σκληρά, ἔκλαιγα, παρακαλοῦσα, ἢ μᾶλλον ἔκανε τὰ πάντα, ὅχι νὰ δώσω τῇ συγκατάθεσὶ μου σὲ ἐκείνους ποὺ εἶχαν ἀποφασίσει καὶ μὲ ἐξανάγκασαν, ἀλλὰ παρακαλώντας μὲ δάκρυα καὶ θρήνους νὰ ἀφαιρεθεῖ ἀπὸ ἐμένα τὸ ποτήρι τῶν πολλῶν καὶ διαφόρων φροντίδων καὶ πειρασμῶν τώρα ὅμως αὐτὰ τὰ ἴδια πράγματα μὲ διδάσκουν καὶ δείχνουν τὴν ἀναξιότητά μου. Καὶ δὲν εἶναι πιά ὁ φόβος τῶν προσδοκωμένων δεινῶν, ἀλλὰ ἡ ὀδύνη ἐπειδὴ ὑστερῶ στὰ καίρια, καὶ ὁ στεναγμὸς καὶ ἡ ἀδυναμία γι' αὐτὰ ποὺ ἤδη μὲ βρῆκαν. Γιατί, ὅταν βλέπω ἱερεῖς, ὅποιοι καὶ νὰ εἶναι, ὅλους μαζί νὰ ὑποφέρουν γιὰ ἓνα πταῖσμα, νὰ τοὺς χτυποῦν, νὰ τοὺς δημεύουν τὴν περιουσία τους, νὰ τοὺς ἐξευτελίζουν δημόσια, νὰ τοὺς κόβουν τὴ γλώσσα (λυπήσου μας, Κύριε, γιὰ τὶς ἁμαρτίες μας), πῶς νὰ μὴ μακαρίσω περισσότερο ἀπὸ ἐμένα ἐκείνους ποὺ ἀπεδίωσαν; Πῶς τὸ βάρος ποὺ μοῦ φορτώθηκε νὰ μὴν τὸ θεωρήσω ἀπόδειξη τῶν ἁμαρτημάτων μου; Ἄνθρωπος φτωχός, ἀπροστάτευτος, ποὺ δὲν εἶχε οὔτε τὸ λογικὸ του σωτὸ (ἐπακόλουθο τῶν ὁποίων εἶναι μᾶλλον ἢ συμπόνια, καὶ ὄχι ἡ ἀγανάκτηση), ἔπαθε ταυτόχρονα τόσα πολλὰ κακά: πουλήθηκε, μαστιγώθηκε, φυλακίσθηκε, ἔπαθε τὸ ἀπαρηγόρητο, τοῦ ἔκοψαν τὴ γλώσσα, καὶ μάλιστα ἐνῶ ἔφερε τὸ ἀξίωμα τοῦ ἱερέα, γιὰ τὸν ὁποῖο πολλές φορές μεσίτευσα, πολλές φορές παρακάλεσα, πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖο δέχθηκα ἐγὼ ὁ μηδαμινὸς ὡς ἀπάντηση καὶ λόγους ἀσυγκινησίας, ποὺ τὸ γνωρίζουν καὶ ὅσοι εἶδαν. Κι ἂν αὐτοὶ τὸ λησμόνησαν, δὲν τὸ λησμόνησε ὁ Θεός. Τί νὰ ἐλπίζω λοιπὸν γιὰ τὰ μὴ φανερὰ πράγματα, ὅταν γιὰ τὰ φανερά, ποὺ ἔχω μπροστὰ στὰ μάτια μου, ἀποτυγχάνω μ' αὐτὸν τὸν τρόπο καὶ ἐμπαίζομαι; Πῶς ἐγὼ μεσιτεύοντας γιὰ τὶς ἁμαρτίες καὶ τὶς δικές σας καὶ τοῦ λαοῦ, θὰ ἐπιτύχω τὸν ἐξιλασμό σας, τὴ στιγμή ποὺ μεσιτεύοντας σ' ἐσᾶς γιὰ ἓναν ἔτσι κατάντησα καὶ ἔτσι ἀπορρίφθηκα;

Αὐτὰ τὰ ἔγραψα μὲ τὸ αἷμα τῶν δακρῶν, ἀπὸ σένα ὅμως ἐξαρτᾶται ἀπὸ δῶ καὶ πέρα νὰ δεχθεῖς αὐτὴ τὴν ἐπιστολὴ εἴτε ὡς πρώτη εἴτε ὡς τελευταία. Γιατὶ ἐγὼ σοῦ λέγω ἐνώπιον τοῦ Κυρίου, ὅτι, ἂν αὐτὸς εἶναι ὁ σκοπός σας στὶς εὐλογες ἱκεσίες καὶ στὶς παρακλήσεις μου ν' ἀποκρούομαι καὶ νὰ ἀπορρίπτομαι, καὶ ἂν δὲν προκίψει γιὰ τὸ δυστυχῆ ἐκεῖνον κάποιον κατὰ τὸν δυνατὸ τρόπο ἀνακούφιση καὶ παρηγοριά, οὔτε θὰ γράψω, οὔτε μ' ἄλλο τρόπο θὰ ἐνοχλήσω, ἀλλὰ θὰ σταματήσω, ἐξετάζοντας τὸν ἑαυτό μου καὶ θρηνώντας τὰ σχετικὰ μὲ μένα. Γιατί, ἂν μαζί μὲ τὰ καθημερινά, τὶς

τὴν ἀθλίαν μου προσαπολέσω ψυχὴν, ἀθλιώτερος ἂν εἶην πάντων ἀνθρώπων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ζ΄.

Βάρδα, Καίσαρι.

5 Χαίρομεν ἐπιρραζόμενοι, ἀλγοῦμεν δέ, ὅτι τοὺς ἐπιρραζόν-
 τας ὑμᾶς ἔχομεν, παρ' ὧν ἡμῖν καὶ προστασίας ἐλπίδες, ἄλλων
 ἴσως, ἐπιτιθεμένων, ἐκρέμοντο, καὶ τὸ ὑαριύτατον, ὅτι ἄδικα πά-
 σχοντες, ἀδικεῖν ἐγκαλοῦμεθα, καὶ δόλους ῥάπτειν γραφόμεθα,
 ὑφ' ὧν αὐτοὶ πολλοὺς καθ' ἑκάστην ὑπομένομεν. Χάρις οὖν,
 10 πάντων ἔνεκα, τῷ Σωτῆρι ἡμῶν Θεῷ, καὶ εἰ μὴ τι ἄλλο τῶν πα-
 λαιῶν παραδειγμάτων ἐπὶ νοῦν ἀναλαθεῖν ἐθέλοις, ἀλλὰ τὸν γε
 Ἑρώδου οἶκον καὶ τοὺς Ἀντιπάτρου τρόπους ἐπισκοπεῖν διανά-
 στηθι. Ὅπως, ὁ μὲν πολλαῖς μηχαναῖς τὸν ἄνδρα, καίτοι γε καὶ
 ἀγγίνου ὄντα, κατὰ τῶν φιλτάτων περιῆλθεν, ὁ δὲ τοῖς ἔξωθεν
 15 πᾶσι περιῶρέόμενος ἀγαθοῖς, καὶ εὐτυχέστατος εἶναι νομισθεῖς,
 δυστυχέστατός τε καὶ ἀθλιώτατος γέγονεν· ὅτι φθόνῳ καὶ διαῶ-
 λαῖς ἀναπετάσας τὰ ὦτα, γένους ἅμια καὶ φίλων καὶ αὐτῆς γονῆς
 τὸν οἶκον ἔρημον ἔδειξεν. Εἴ τι οὖν σοι καὶ ἡμεῖς ἐν φίλων καὶ
 οἰκείων τάξει λελογίσμεθα, ὄρα μὴποτε τοῖς σικοφάνταις ἑαυτὸν
 20 χειροῆθη παραστησάμενος, τὸν σὸν οἶκον φίλων καὶ οἰκειοτά-
 των ἐξερημώσεις. Εἰ δέ τις ἐστὶ καὶ δίκης ὀφθαλμὸς ἐνταῦθα, μὴ
 νόμισε τοῦτον διαπαντός, καθευδήσειν ἡμᾶς δὲ πάσχειν ἀδίκως
 καὶ τὰ ἔσχατα παρεσκευασμένους, οὐ νῦν, ἀλλὰ γε καὶ πάλαι,
 τοῖς θείοις ἐντραφέντας, ἴσθι, προστάγμασι, καὶ χάριν ὁμολογεῖν
 25 εἰδέναί, εἴ τις ἡμῖν ἐπιτομωτέραν πρὸς τὴν ἐκεῖθεν πολιτείαν τὴν
 πορείαν συσκευάσοιτο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Η΄.

*Φωτίου, τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως,
 ἐκ τῆς πρὸς Μιχαὴλ τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας, ἐπιστολῆς,
 30 Τί ἐστὶν ἔργον ἄρχοντος.*

α. Αἰ μὲν ἄλλαι χάριτες, περιφανέστατε καὶ ἡγαπημένε ἡμῶν

περιστάσεις και τούς πειρασμούς που αναφύονται από έξω, χάσω και την ἄλλα ψυχή μου, θὰ ἦμουν ὁ πιὸ δυστυχὴς ἀπ' ὅλους τούς ἀνθρώπους.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 7η

Στὸν Βάρδα, τὸν Καίσαρα.

Χαιρόμαστε ὅταν ὑβρίζομαστε, λυπούμαστε ὅμως ἐπειδὴ οἱ ὑβριστές μας εἶστε ἐσεῖς, στοὺς ὁποίους κρέμονταν οἱ ἐλπίδες προστασίας στὶς πιθανές ἐπιθέσεις ἄλλων, καὶ τὸ βαρύτερο εἶναι, ὅτι, ἐνῶ ὑποφέρομε ἄδικα, κατηγοροῦμαστε ὅτι ἀδικοῦμε, καὶ κατηγοροῦμαστε ὅτι πλέκομε δόλους, ἀπὸ ἐκείνους πὺν κάθε μέρα δεχόμεστε ἐμεῖς οἱ ἴδιοι πολλές δολοπλοκίες. Εὐχαριστοῦμε λοιπὸν γιὰ ὅλα τὸν Σωτήρα μας Θεό, καὶ ἂν δὲν γνωρίζαμε ὅτι ἡ παρούσα ζωὴ εἶναι τόπος δοκιμασιῶν, θὰ θρηνοῦσαμε πάρα πολὺ γιὰ ὅσα μᾶς συμβαίνουν. Ἐσὺ ὅμως, ἂν δὲν θέλεις νὰ φέρεις στὸ νοῦ σου κάποιον ἀπὸ τὰ παλαιὰ παραδειγματα, ὥστόσο κάθισε καὶ ἐξέτασε τὸν οἶκο τοῦ Ἡρώδη καὶ τούς τρόπους τοῦ Ἀντιπάτρου. Πῶς ὁ Ἀντίπατρος μὲ πολλὰ τεχνάσματα τὸν ἀνθρώπο, ἂν καὶ ἦταν συνετὸς, τὸν ἔστρεψε ἐναντίον τῶν πάρα πολὺ ἀγαπητῶν του, ἐνῶ ὁ Ἡρώδης, πλημμυρισμένος ἀπὸ ἀγαθὰ ὑλικά καὶ θεωρούμενος ὅτι ἦταν εὐτυχέστατος, κατάντησε δυστηχέστατος καὶ πανάθλιος. Γιατί, ἀνοίγοντας τ' αὐτιά του στὸν φθόνο καὶ τὶς διαβολές, ἐρήμωσε κυριολεκτικᾶ τὸ σπίτι του ἀπὸ τὴ γενιὰ καὶ τούς φίλους καὶ ἀπὸ αὐτὰ ἀκόμα τὰ παιδιά του. Ἄν λοιπὸν καὶ ἐμεῖς ἔχομε καταταγεῖ ἀνάμεσα στοὺς φίλους καὶ τούς οἰκείους σου, πρόσεχε μήπως, παραδίδοντας τὸν ἑαυτὸ σου στοὺς συκοφάντες, ἐρημώσεις τὸν οἶκο σου ἀπὸ τούς φίλους καὶ τούς συγγενεῖς. Κι ἂν ὑπάρχει ἐδῶ καὶ κάποιος ὀφθαλμὸς δικαιοσύνης, μὴ νομίσεις ὅτι αὐτὸς θὰ μείνει γιὰ πάντα ἀδιάφορος. Ἐμεῖς βέβαια εἴμαστε προετοιμασμένοι νὰ ὑποφέρομε ἀδικίες καὶ τὰ ἔσχατα δεινά, ὄχι τώρα, ἀλλὰ καὶ παλαιά, καὶ γνώριζε ὅτι καὶ εἴμαστε ἀναθρεμμένοι μὲ τὶς θεῖες προσταγές, καὶ γνωρίζομε νὰ ὁμολογοῦμε χάρη ἐὰν κάποιος κάνει σὲ μᾶς συντομώτερη τὴν πορεία μας πρὸς τὴν ἐκεῖ πολιτεία.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 8η

**Τοῦ ἀγιωτάτου πατριάρχου Κωνσταντινουπόλεως Φωτίου,
ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ του πρὸς τὸν Μιχαήλ, τὸν ἄρχοντα τῆς
Βουλγαρίας, γιὰ τὸ ποιὸ εἶναι ἔργο τοῦ ἄρχοντα.**

1. Τὰ ἄλλα βέβαια δῶρα, ἐνδοξότατε καὶ ἀγαπημένε μας υἱέ, παρέ-

υιέ, μικρὰς καὶ προσκαίρους, οἷς προσάγονται, τὰς ὠφελείας πα-
 ρέχουσιν, ὅσαι δὲ πεφύκασι ψυχὴν βελτίονα ἀπεργάζεσθαι, πλά-
 νης μὲν καθαίρουσα καὶ παθῶν, τὴν αἴγλην δὲ καὶ λαμπρότητα
 τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς ἀληθείας διαυγάζουσαι, αὗται δὲ ἄρα χάριτές
 5 εἰσιν, ὡς ἀληθῶς, μεγάλα κέρδη καὶ ἀθάνατα ἀθανάτω καὶ θεοει-
 δεῖ πράγματι χορηγοῦσαι τῇ ψυχῇ, καὶ τὸν ἄσυχλον αὐτῇ καὶ οὐρά-
 νιον ἐμπορευόμεναι πλοῦτον, ὧν ἡ τιμιωτάτη καὶ τῶν ἄλλων πρω-
 τεύουσα χάρις ἢ πρὸς τὸ θεῖόν ἐστιν ἀπλανὴς καὶ σωτήριος χει-
 ραγωγία, ἣν πρώτη καὶ μόνη χαρίζεται τῆς καθαρᾶς καὶ ἀμιωμή-
 10 του πίστεως ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν ἡ μάθησις καὶ ἡ μυσταγωγία.

β. Αὕτη γὰρ τῆς πολυμόρφου πλάνης τὸν ἄνθρωπον ἐλευθε-
 ρώσασα καὶ πᾶσαν ἐκείνης ἀγλὴν ἀποσκεδάσασα, δύναμιν αὐτῷ
 τῷ κάλλει τῆς λατρείας καθαρῶς ἐνατενίζειν παρέχεται, δι' ἧς εἰς
 τὴν ὑπὲρ νοῦν οὐσίαν καὶ πάντων αἰτίαν καὶ δημιουργὸν ἀγόμε-
 15 νοι, τὴν ἐνοειδῆ καὶ ὑπέρθεον τῆς Τριάδος θεότητα, καθ' ὅσον
 ἐστὶν ἀνθρώπῳ δυνατόν, ἐνοπτριζόμεθα. Τῆς τηλικαύτης τοίνυν
 χάριτος καὶ δωρεᾶς τὴν ἐμφρονά σου ψυχὴν εὐρηκότες ἀξίαν
 (ἐρᾶν γὰρ σε ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας πεπεύμεθα), τῷ φιλουμένῳ
 δώρῳ καὶ μεγαλοπρεπεῖ δεξιούμεθα, ἐν ᾧ, τῆς ἀχράντου καὶ
 20 καθαρᾶς ἡμῶν πίστεως τὸ ἱερόν καὶ θεόσοφον ἐντάξαντες μάθη-
 μα, τὰς ἀγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἑπτὰ συνόδους, οἷονεὶ χάρακάς
 τινος καὶ περιδόλους οὔσας τοῦ θείου τούτου καὶ ὀρθοδόξου μα-
 θήματος, σαφεῖ τε καὶ συντόμῳ λόγῳ συμπαρατιθέμεθα, οὐδ'
 ὅσα βίον ἰθύνει καὶ μαρτυρεῖ τῆς πίστεως τὴν ὀρθότητα, παντε-
 25 λῶς ἀποσιγήσαντες Ὡσπερ γὰρ τὸ πάντα καταρχὰς πειρᾶσθαι
 λέγειν ἀπειρόκαλον, οὕτω καὶ τὸ μηδὲν εἰπεῖν ἀφιλόκαλον.

γ. Δεῖ δὲ τὰς ἀρετὰς τῇ πίστει παραπεπηγένην καὶ δι' ἀμ-
 φοῖν τὸν σπουδαῖον καταρτίζεσθαι. Καὶ γὰρ δογμάτων μὲν εὐ-
 θύτης πολιτείας προβάλλεται κοσμιότητα, πράξεων δὲ καθαρό-
 30 τῆς τῆς πίστεως ἀπαγγέλλει θειότητα, ὧν ἑκάτερον χωρὶς τοῦ
 ἑτέρου ῥᾶον εἴωθεν ὑπορρεῖν καὶ παρασύρεσθαι, μὴ ἀνεχόμενον
 καταμόνας ψυχαῖς ἀνθρώπων ἐγκατοικίζεσθαι. Ἀλλὰ περὶ μὲν
 τούτων καὶ ὕστερον, νῦν δέ σοι τὸ ἱερόν καὶ θεόχρηστον τῆς
 ἱερᾶς ἡμῶν λατρείας ἀνατιθέμεθα μάθημα.

1. Βλ. Ἰγνατίου, Πρὸς Ἐφεσίους. Ἀρχὴ ζωῆς πίστις, τέλος δὲ ἀγάπη, τὰ δὲ δύο ἐν ἐνότη-
 τι γενόμενα, Θεοῦ ἄνθρωπον ἀποτελεῖ, τὰ δὲ ἄλλα πάντα εἰς καλοκαγαθίαν ἀκόλουθὰ ἐστίν.

χουν μικρές και πρόσκαιρες ωφέλειες σ' αὐτούς πού προσφέρονται, ὅσα ὅμως κάνουν καλύτερη τὴν ψυχὴ, καθαρίζοντάς τὴν ἀπὸ τὴν πλάνη καὶ τὰ πάθη καὶ καταλαμβάνοντάς τὴν μὲ τὸ φῶς καὶ τὴ λαμπρότητα τῶν ἀρετῶν καὶ τῆς ἀλήθειας, αὐτὰ ἀσφαλῶς εἶναι τὰ πραγματικὰ δῶρα, προσφέροντας μεγάλα κέρδη καὶ ἀθάνατα στὸ ἀθάνατο καὶ θεϊκὸ πρᾶγμα, τὴν ψυχὴ, καὶ χορηγώντας τὸν ἀπαράβιαστο καὶ οὐράνιο πλοῦτο, ἀπὸ τὰ ὅποια ἢ πολυτιμότερη καὶ πρώτη ἀπὸ τὶς ἄλλες δωρεὰ εἶναι ἢ ἀπλανῆς καὶ σωτήρια χειραγωγία πρὸς τὸν Θεό, τὴν ὅποια πρώτη καὶ μόνη χαρίζει ἢ μάθηση καὶ ἢ μυσταγωγία τῆς καθαρῆς καὶ ἄμεμπτης πίστεως ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν.

2. Γιατὶ αὕτῃ, ἐλευθερώνοντας τὸν ἄνθρωπο ἀπὸ τὴν πολύμορφη πλάνη καὶ διασκορπίζοντας ὅλη τὴν καταχνιά της, τοῦ παρέχει τὴ δύναμη νὰ ἀτενίζει καθαρὰ πρὸς αὐτὸ τὸ ἴδιο τὸ κάλλος τῆς λατρείας, μέσω τῆς ὁποίας ὀδηγούμενοι στὴν πάνω ἀπὸ τὸν νοῦ οὐσία καὶ αἰτία καὶ δημιουργὸ τῶν πάντων, βλέπομε σὰν μέσα σὲ καθρέπτη, ὅσο εἶναι δυνατὸ στὸν ἄνθρωπο, τὴν ἐνιαία καὶ ὑπέρθεο θεότητα τῆς Τριάδας. Αὐτῆς λοιπὸν τῆς τόσο μεγάλης χάριτος καὶ δωρεᾶς βρίσκοντας ἄξια τὴν γεμάτη φρόνηση ψυχὴ σου (γιατὶ πιστεύομε ὅτι ἀγαπᾷ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν εὐσέβεια), τῆς προσφέρομε τιμώντας τὴν αὐτὸ τὸ ἀγαπητὸ καὶ τὸ σπουδαῖο δῶρο, στὸ ὅποιο, ἀφοῦ ἐκθέσαμε τὸ ἱερὸ καὶ γεμάτο ἀπὸ θεϊκὴ σοφία μάθημα τῆς ἄχραντης καὶ καθαρῆς πίστεώς μας, ἔχομε παραθέσει μαζὶ μὲ σαφῆ καὶ σύντομο λόγο καὶ τὶς ἅγιες ἑπτὰ οἰκουμενικὲς συνόδους, σὰν κάποια ἀναχώματα καὶ περιφράγματα αὐτοῦ τοῦ θείου καὶ ὀρθόδοξου μαθήματος, χωρὶς βέβαια νὰ ἀποσιωπήσαμε τελείως ὅσα κατευθύνουν τὴ ζωὴ μας καὶ βεβαιώνουν τὴν ὀρθότητα τῆς πίστεως. Γιατὶ, ὅπως τὸ νὰ ἐπιχειρεῖ κάποιος νὰ πεῖ τὰ πάντα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ εἶναι ἄσχημο, ἔτσι καὶ τὸ νὰ μὴν πεῖ τίποτε εἶναι κάτι τὸ μὴ ἀγαπητό.

3. Πρέπει βέβαια οἱ ἀρετὲς νὰ ἐδραιώνονται μαζὶ μὲ τὴν πίστη καὶ ὁ σοβαρὸς ἄνθρωπος νὰ καταρτίζεται καὶ μὲ τὰ δύο¹. Καθόσον ἡ ὀρθότητα τῶν δογμάτων προβάλλει τὴν κοσμιότητα τῆς πολιτείας, ἐνῶ ἡ καθαρότητα τῶν πράξεων διακηρύσσει τὴ θεϊκότητα τῆς πίστεως, ἀπὸ τὰ ὅποια τὸ καθένα χωρὶς τὸ ἄλλο συνήθως ξεπέφτει εὐκόλα καὶ παρασύρεται καὶ δὲν μπορεῖ μόνο του νὰ ἐγκατασταθεῖ στὶς ψυχὰς τῶν ἀνθρώπων. Ἀλλὰ γι' αὐτὰ βέβαια θὰ μιλήσομε καὶ ἀργότερα, τώρα ὅμως σοῦ παραθέτομε τὸ ἱερὸ καὶ χρήσιμο τῆς ἱερῆς λατρείας μας μάθημα.

δ. Πιστεύω εἰς ἓνα Θεὸν Πατέρα παντοκράτορα, ποιητὴν οὐρανοῦ καὶ γῆς, ὁρατῶν τε πάντων καὶ ἀοράτων. Καὶ εἰς ἓνα Κύριον Ἰησοῦν Χριστόν, τὸν Υἱὸν τοῦ Θεοῦ τὸν μονογενῆ, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς γεννηθέντα πρὸ πάντων τῶν αἰώνων. Φῶς ἐκ φωτός,
 5 Θεὸν ἀληθινὸν ἐκ Θεοῦ ἀληθινοῦ, γεννηθέντα, οὐ ποιηθέντα, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ τὰ πάντα ἐγένετο· τὸν δι' ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν κατελθόντα ἐξ οὐρανῶν, καὶ σαρκωθέντα ἐκ Πνεύματος ἁγίου καὶ Μαρίας τῆς Παρθένου, καὶ ἐνανθρωπήσαντα, σταυρωθέντα τε ὑπὲρ ἡμῶν ἐπὶ Πον-
 10 τίου Πιλάτου, καὶ παθόντα καὶ ταφέντα καὶ ἀναστάντα τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ κατὰ τὰς Γραφάς, καὶ ἀνελθόντα εἰς τοὺς οὐρανοὺς καὶ καθεζόμενον ἐν δεξιᾷ τοῦ Πατρὸς, καὶ πάλιν ἐρχόμενον μετὰ δόξης κρῖναι ζῶντας καὶ νεκρούς, οὗ τῆς βασιλείας οὐκ ἔσται τέλος. Καὶ εἰς τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον, τὸ Κύριον καὶ ζωοποιόν, τὸ ἐκ τοῦ Πα-
 15 τρὸς ἐκπορευόμενον, τὸ σὺν Πατρὶ καὶ Υἱῷ προσκυνούμενον καὶ συνδοξαζόμενον, τὸ λαλῆσαν διὰ τῶν προφητῶν. Καὶ εἰς μίαν ἁγίαν καθολικὴν καὶ ἀποστολικὴν Ἐκκλησίαν. Ὁμολογῶ ἓν βάπτισμα εἰς ἄφεσιν ἁμαρτιῶν, προσδοκῶ ἀνάστασιν νεκρῶν καὶ ζωὴν τοῦ μέλλοντος αἰῶνος. Ἀμήν.

20 ε'. Οὕτω τοιγαροῦν φρονῶν καὶ πιστεύων, κατὰ τὴν παράδοσιν τῆς ἁγίας τοῦ Θεοῦ καθολικῆς καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας, ὡς καλὸν ἄγαλμα τῶν ἐμῶν πόνων, τὰς ἁγίας καὶ οἰκουμενικὰς ἑπτὰ συνόδους, τὰς μὲν ὡς διδασκάλους, τὰς δὲ ὡς προμάχους τῆς εὐσεβείας, ἀποδέχου καὶ περιέπε. Δι' αὐτῶν γὰρ πᾶσα καινο-
 25 τομία καὶ αἵρεσις ἀπελαύνεται, τὸ δὲ τῆς ὀρθοδοξίας ἀκήρατον καὶ ἀρχαιοπαράδοτον φρόνημα ταῖς εὐσεβοῦντων ψυχαῖς εἰς ἀδίστακτον σεβασμιότητα καθιδρύνεται. Ὡς ἀπάρχομαι τὴν ἀφήγησιν, καὶ τόπον καὶ ἀριθμὸν τοῦ πλήθους καὶ τοὺς ἀρχηγούς ἐκάστης, χάριν εὐμαθίας, ταῖς οἰκείαις συνυποτυπούμενος
 30 πράξεσιν.

ζ'. Ἡ τοίνυν πρώτη καὶ οἰκουμενικὴ ἁγία σύνοδος ἐν τῇ κατὰ Βιθυνίαν Νικαίᾳ συνεκροτήθη, ὀκτῶ καὶ δέκα δὲ καὶ τριακόσιοι, θείων ἀρχιερέων ὁμήγουρις, τὴν τῆς ἀληθείας κρίσιν ἐνεχειρίζοντο. Ὡς ἦσαν προέχοντες Ἀλέξανδρός τε, ὁ τὸν Κωνσταντινου-
 35 πόλεως ἀρχιερατικὸν θρόνον λαχὼν διευθύνειν, ἀνὴρ βαθεῖα μὲν

4. Πιστεύω σὲ ἓνα Θεὸ Πατέρα παντοκράτορα, δημιουργὸ τοῦ οὐρανοῦ καὶ τῆς γῆς, ὅλων ὅσων βλέπομε καὶ δὲν βλέπομε. (Πιστεύω) καὶ σὲ ἓνα Κύριο Ἰησοῦ Χριστό, τὸν μονογενῆ Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα πρὶν ἀπὸ ὅλους τοὺς αἰῶνες, ποὺ εἶναι φῶς ἀπὸ τὸ φῶς, Θεὸς ἀληθινὸς ἀπὸ Θεοῦ ἀληθινό, ποὺ γεννήθηκε καὶ δὲν δημιουργήθηκε, ποὺ εἶναι ὁμοούσιος μὲ τὸν Πατέρα καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖο δημιουργήθηκαν τὰ πάντα. Αὐτὸς γιὰ μᾶς τοὺς ἀνθρώπους καὶ τὴ σωτηρία μας κατέβηκε ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, ἔλαβε σάρκα ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ τὴν Παρθένο Μαρία καὶ ἔγινε ἄνθρωπος καὶ σταυρώθηκε γιὰ χάρη μας ἐπὶ Ποντίου Πιλάτου, ἔπαθε καὶ τάφηκε καὶ ἀναστήθηκε τὴν τρίτη ἡμέρα σύμφωνα μὲ τὶς Γραφές, ἀνέβηκε στοὺς οὐρανοὺς καὶ κάθισε στὰ δεξιὰ τοῦ Πατέρα, καὶ θὰ ρθεῖ πάλι μὲ δόξα γιὰ νὰ κρίνει ζωντανοὺς καὶ νεκροὺς καὶ ἡ βασιλεία του δὲν θὰ ἔχει τέλος. (Πιστεύω) καὶ στὸ ἅγιο Πνεῦμα, τὸ Κύριο καὶ ζωοποιῶ, ποὺ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, ποὺ προσκυνεῖται μαζί μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ καὶ δοξάζεται μαζί μὲ αὐτούς, καὶ ποὺ μίλησε μέσω τῶν προφητῶν. (Πιστεύω) σὲ μία, ἅγια, καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ὁμολογῶ ἓνα βάπτισμα πρὸς ἄφεση ἁμαρτιῶν, προσδοκῶ ἀνάσταση νεκρῶν καὶ ζωὴ τοῦ μελλοντικοῦ αἰῶνα. Ἀμήν.

5. Ἔτσι λοιπὸν σκεπτόμενος καὶ πιστεύοντας, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση τῆς ἁγίας, καθολικῆς καὶ Ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, σὺ τὸ ὥραϊο γέννημα τῶν κόπων μου, ν' ἀποδέχεσαι καὶ νὰ τιμᾶς τὶς ἅγιες καὶ οἰκουμενικὲς ἑπτὰ συνόδους, ἄλλες ἀπὸ αὐτὲς γιατί εἶναι διδάσκαλοι, καὶ ἄλλες γιατί εἶναι πρόμαχοι τῆς εὐσέβειας. Γιατὶ μὲ αὐτὲς ἀποκρούεται κάθε καινοτομία καὶ αἵρεση, καὶ ἐδραιώνεται σὲ ψυχὲς τῶν εὐσεβῶν ὡς ἀναμφίβολη σεβασμότητα τὸ αἰώνιο καὶ ἀρχαιοπαράδοτο φρόνημα τῆς ὀρθοδοξίας, τῶν ὁποίων ἀρχίζω τώρα νὰ ἐκθέτω τὸν τόπο καὶ τὸν ἀριθμὸ τῶν συνοδικῶν μελῶν τους καὶ τοὺς ἀρχηγοὺς κάθε μᾶς καὶ περιγράφοντας συνάμα τὶς πράξεις τῆς καθεμᾶς, ὥστε νὰ εἶναι εὐκολὴ ἢ μάθησή τους.

6. Ἡ πρώτη λοιπὸν καὶ οἰκουμενικὴ ἅγια σύνοδος συγκροτήθηκε στὴ Νίκαια τῆς Βιθυνίας καὶ εἶχε ἀνατεθεῖ σὲ σύναξη τριακόσιων δέκα ὀκτῶ ἱερῶν ἀρχιερέων νὰ κρίνουν τὴν ἀλήθεια. Ἐπικεφαλῆς αὐτῶν ἦταν ὁ Ἀλέξανδρος, ποὺ ἔλαχε νὰ διοικεῖ τὸν ἀρχιερατικὸ θρόνο Κωνσταντινουπόλεως, καὶ ἦταν βέβαια ἄνδρας σὲ προχωρημένα γηρατειά, σεβα-

πολιᾶ, παραπλησίω δὲ φρονήματι σεμνυνόμενος, βίου δὲ λαμπρότητι καὶ ὀσιότητι γνώμης καὶ πίστεως ἀκριδεῖα τὴν εἰς τὸ θεῖον παρῶρησίαν πολλὴν οἰκειούμενος, καὶ δὴ καὶ Σίλβεστρος καὶ Ἰούλιος, τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἐπίσημοί τε καὶ διαβόητοι 5 πρόεδροι αὐτῶν μὲν οὐδέτερος παραγεγονώς. Βίωνα δὲ καὶ Βικέντιον, ἑκάτερος ἀνθ' ἑαυτοῦ, κατὰ τὸν οἰκεῖον τῆς ἀρχιερατείας χρόνον, τῇ κοινῇ παρεῖναι συνελεύσει προβαλλόμενοι, ἀνθρώπους ἀρετὴν τιμῶντας καὶ εἰς τὸ τοῦ πρεσβυτερίου ἀξίωμα παραγγέλλοντας. Οἷς καὶ ὁ Κορδοῦης ἐπίσκοπος συνετέτακτο, 10 ὃς κατὰ τοὺς Ἑλληνικοὺς διωγμοὺς τὴν κλῆσιν ἐπαληθεύουσαν ἔδειξεν. Ὅσιος γὰρ ὀνομαζόμενος, ἀβέβηλον αὐτοῦ τὴν ὁμολογίαν τῆς εἰδωλικῆς λατρείας διετήρησεν.

ζ. Ὁ μέντοι Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος, αὐτός τε παρῆν ἱεροῖς ἐνδιαπρέπων κατορθώμασιν, ἦγε δὲ συναγωνιστὴν ἑαυτῶ 15 καὶ Ἀθανάσιον, ὃς τότε μὲν τοῦ τάγματος τῶν διακόνων ἠγεῖτο, μετ' οὐ πολὺ δὲ καὶ τοῦ ἀρχιερατικοῦ θρόνου κατέστη διάδοχος. Ναὶ δὴ καὶ ὁ κλεινὸς Εὐστάθιος συμπαρῆν, τῆς Ἀντιοχείων Ἐκκλησίας τὸ ἐγκαλλώπισμα, πίστεως μὲν ἐναστράπτων καθαρότητι, λόγων δὲ καὶ νοημάτων σωφροσύνη θαυμαζόμενος. Μεθ' ὧν 20 καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Μακάριος, πολλαῖς ἰδέαις ἀρετῶν ἐνευθυνόμενος ἄλλοι τε πλεῖστοι ἀποστολικοῖς χαρίσμασι καὶ μαρτυρικοῖς παθήμασι διαλάμποντες, ὧν Παφνούτιος καὶ Σπυρίδων, Ἰάκωβός τε καὶ Μάξιμος, ἀγαθοῦ καὶ θαυμασίου συστήματος ἀγαθοὶ καὶ θαυμάσιοι πρωτοστάται ἐγνωρίζοντο. Ἐφ' οἷς 25 ἅπασιν καὶ ὁ μέγας καὶ ἀξιάγαστος Κωνσταντῖνος, τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς ἰθύνων τὰ σκῆπτρα, διέπρεπε, τὴν τε σύνοδον ἀθροίζων καὶ λαμπροτέραν τῇ παρουσίᾳ ἀπεργαζόμενος.

η'. Ἀλλ' ἐκ τοσούτων μὲν καὶ τοιούτων ὁ ἱερός ἐκεῖνος συνίστατο σύλλογος, Ἄρειόν τινα νεωτεροποιὸν δυσσεβείας δίκας 30 εἰσπραπτόμενος καὶ τὸ ἀποστολικὸν καὶ θεῖον κρατύνοντες κήρυγμα. Ἦν δ' οὗτος ὁ δεῖλαιος ἔλκων μὲν τὸ γένος ἐκ τῆς Ἀλεξάνδρου, εἰς κλῆρον δὲ καταλεγείς τῆς ἐκεῖσε Ἐκκλησίας καὶ εἰς πρεσβυτέρου βαθμὸν ἀνελθών, πρότερον μὲν κατὰ τοῦ ἰδίου ποιμένος ὑπερήφανον ἀνέλαβε φρόνημα, ἐκεῖθεν δὲ κατὰ τοῦ κοι-

2. Ἡ σύνοδος συνεκλήθη τὸ 325, τὸ δέκατο ἔτος τῆς βασιλείας τοῦ Μ. Κωνσταντίνου.

στός ὅμως καὶ γιὰ τὸ παραπλήσιο φρόνημά του, πού ἔξαιτίας τῆς λαμπρότητας τοῦ βίου του καὶ τῆς ἁγιότητος τοῦ πνεύματός του καὶ τῆς ἀκρίβειας τῆς πίστεώς του εἶχε μεγάλη τὴν παρρησία πρὸς τὸν Θεό. Καὶ βέβαια ἐπίσημοι καὶ ὀνομαστοὶ πρόεδροι τῆς Ρωμαϊκῆς Ἐκκλησίας ἦταν ὁ Σίλβεστρος καὶ ὁ Ἰούλιος, ἀλλὰ κανένας τους δὲν ἦταν παρών². Καθένας ἀπὸ αὐτοὺς στή θέση του κατὰ τὸ χρόνο τῆς ἀρχιερατείας του ἔστειλαν γιὰ νὰ παραστοῦν στὴν κοινὴ συνέλευση τὸν Βίτωννα καὶ τὸν Βικέντιο, δύο ἀνθρώπους πού τιμοῦσαν τὴν ἀρετὴ καὶ ὑπηρετοῦσαν στὸ ἀξίωμα τοῦ πρεσβυτέρου. Μαζί τους συμπεριλαμβάνονταν καὶ ὁ ἐπίσκοπος Κορδοῦης, ὁ ὁποῖος κατὰ τοὺς διωγμοὺς τῶν εἰδωλολατρῶν ἔδειξε ἐπαληθευμένη τὴν πίστη του. Γιατὶ ὀνομαζόμενος Ὁσιος, διατήρησε ἀμόλυντη τὴν ὁμολογία του ἀπὸ τὴν εἰδωλολατρικὴ λατρεία.

7. Ἦταν ἐπίσης παρών ὁ Ἀλεξανδρείας Ἀλέξανδρος, πού καὶ αὐτὸς διακρινόταν γιὰ τὰ ἱερὰ κατορθώματά του, καὶ ἔφερε μαζί του καὶ τὸν συνεργάτη του Ἀθανάσιο, πού ἦταν βέβαια τότε κορυφαῖος τοῦ τάγματος τῶν διακόνων καὶ μετὰ ἀπὸ λίγο ἔγινε διάδοχός του καὶ στὸν ἀρχιερατικὸ θρόνο. Ἀκόμη μαζί τους παρών ἦταν καὶ ὁ ἔνδοξος Εὐστάθιος, τὸ κόσμημα τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἀντιοχείων, πού ἔλαμπε ἔξαιτίας τῆς καθαρότητος τῆς πίστεώς του καὶ θαυμαζόταν γιὰ τὴ σύνεση τῶν λόγων καὶ τῆς σκέψης του. Μαζί τους ἦταν καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Μακάριος, πλούσιος σὲ πολλῶν εἰδῶν ἀρετές, καθὼς καὶ ἄλλοι πού διέπρεπαν μὲ τὰ ἀποστολικά χαρίσματα καὶ τὰ ματυρικὰ παθήματα, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους διακρίνονταν ὁ Παφνούτιος, ὁ Σπυριδίων, ὁ Ἰάκωβος καὶ ὁ Μάξιμος, ἀναγνωριζόμενοι μέσα στὴν ἀγαθὴ καὶ θαυμάσια συγκέντρωση ὡς ἀγαθοὶ καὶ θαυμαστοὶ πρωτοστάτες. Πάνω ἀπὸ ὅλους βέβαια ξεχώριζε ὁ μέγας καὶ θαυμαστὸς Κωνσταντῖνος, πού κατεῖχε τὰ σκῆπτρα τῆς Ρωμαϊκῆς ἔξουσίας, καὶ εἶχε συγκαλέσει τὴ σύνοδο καὶ μὲ τὴν παρουσία του ἔδινε περισσότερη λάμψη.

8. Ἀπὸ τόσοσους πολλοὺς λοιπὸν καὶ τέτοιας ἀξίας ἀνθρώπους εἶχε συγκροτηθεῖ ἡ ἱερὴ ἐκείνη σύναξη, ἔχοντας σκοπὸ νὰ τιμωρήσει γιὰ ἀσέβεια κάποιον Ἄρειο νεωτεριστὴ καὶ νὰ καταστήσουν ἰσχυρὸ τὸ ἀποστολικὸ καὶ θεῖο κήρυγμα. Ὁ δυστυχὴς αὐτὸς καταγόμενος ἀπὸ τὴν Ἀλεξανδρεία καὶ ἔχοντας συμπεριληφθεῖ στὸν κλῆρο τῆς ἐκεῖ Ἐκκλησίας καὶ ἀνεβεῖ στὸ βαθμὸ τοῦ πρεσβυτέρου, στὴν ἀρχὴ βέβαια ἔδειξε ὑπερήφανο φρόνημα ἐναντίον τοῦ ἴδιου τοῦ ποιμένα του, στὴ συνέχεια ὅμως ἐπεξέ-

νοῦ ποιμένος καὶ Δεσπότου παρέτεινε τὴν ἀπόνοιαν· τὸν γὰρ
 Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ Θεοῦ (ὃ τῆς τολμηρᾶς ἐκείνης καὶ γλώττης
 καὶ διανοίας!) εἰς κτίσμα καὶ ποίημα κατεβίβαξεν, οὐδὲ τοῦτο
 συνιδεῖν ἐθέλων, κοινὸν ὑπάρχον πᾶσι καὶ αὐτοδίδακτον ὁμολό-
 5 γημα, ὡς ἅπας Υἱὸς τῆς αὐτῆς ἐστὶ τῷ γεγεννηκότι οὐσίας καὶ
 φύσεως, καὶ ὁ τὸν Υἱὸν τάπτων ἐν κτίσμασι, καὶ τὸν Πατέρα κτί-
 σμα προαηγόρευσεν· ὥσπερ ὁ τὸν Πατέρα δημιουργικῆς οὐσί-
 ας καὶ αἰδίου φύσεως εἰδώς, τῆς αὐτῆς εἶναι καὶ τὸν Υἱὸν συνα-
 νομολογήσειεν. Ποῦ δ' ἂν εἶη τὸ γνήσιον τῆς υἰότητος, ἄλλης μὲν
 10 οὐσίας τοῦ Πατρός, ἑτέρας δὲ τοῦ Υἱοῦ χρηματίζοντος; Πῶς δ'
 οὐ τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης ἀνακύψει τὸ πολύθεον, εἰς ἐλάττω καὶ
 μείζω οὐσίαν τεμνομένης τῆς θεότητος, καὶ τῆς μὲν εἰς πρῶτον
 καὶ δημιουργὸν καὶ πρεσβύτερον Θεὸν ἀφοριζομένης, τῆς δὲ εἰς
 δεύτερον Θεὸν διακρινομένης καὶ ὑπουργὸν καὶ νεώτερον; Ταῦτα
 15 γὰρ τῆς τοῦ Ἀρείου πονηρᾶς σπορᾶς τὰ γεννήματα. Ἀλλὰ
 τοῦτον μὲν, ὡς χεῖλη βλάσφημα κατὰ τοῦ πεποιηκότος ὄπλισάμε-
 νον, τῆς ἱερωσύνης ὁ ἱερός ἀπεγύμνωσεν ὄμιλος, τὴν δὲ δυσσεβε-
 στάτην καὶ θεομάχον αὐτοῦ αἵρεσιν τῷ ἀναθέματι καθυπέβαλεν,
 ὁμοούσιον δὲ καὶ ὁμοφυῆ καὶ συναῖδιον τὸν Υἱὸν καὶ Λόγον τοῦ
 20 Θεοῦ τῷ γεγεννηκότι Πατρὶ καὶ τῆς αὐτῆς ἐξουσίας καὶ κυριό-
 τητος, ὡς οἱ θεῖοι χρησμοὶ καὶ τῶν εὐσεβούντων τὰ κοινὰ δόγμα-
 τα, ἱερολογήσαντες διετράνωσαν, καλῶς εἰδότες, ὅτι ὥσπερ τὸ
 εἰς ἓν συγκλείειν πρόσωπον τὴν τριαδικὴν μοναρχίαν καὶ κυριό-
 τητα Ἰουδαϊκὸν ἐστὶ καὶ μισόχριστον, οὕτω καὶ τὸ κατατέμνειν
 25 εἰς ἀνίσους φύσεις καὶ ἀνομοίους οὐσίας τὴν ὑπερούσιον καὶ
 ὑπερφυῆ καὶ ἐνιαίαν θεότητα Ἑλληνικὸν ὑπάρχει καὶ πολύθεον.
 Ἀλλ' ἐν τούτοις μὲν ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ πρώτη Σύνοδος.

θ. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ δευτέρα Σύνοδος τῶν μὲν
 ἱερῶν φροντισμάτων τὴν βασιλίδα πόλιν ἱερὸν ἐδείκνυ φροντι-
 30 στήριον, εἰς πεντήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν ἄνδρας ἱεροῦς συνηγείρε-
 το, ἐξάρχους ἔχουσα Τιμόθεόν τε τὸν Ἀλεξανδρείας, καὶ τὸν
 ἀξιοθαύμαστον τῆς Ἀντιοχείας Μελέτιον, Κύριλλον τε τῶν Ἱε-
 ροσολύμων, τοὺς ἱεραρχικοὺς θρόνους ἰθύνοντας, καὶ δὴ καὶ Νε-
 κτάριον, ὃς ἄρτι τῆς τῶν κατηχουμένων ἀγέλης ἀφορισθεὶς καὶ
 35 τῷ θείῳ λουτρῷ τὸν τοῦ βίου ῥύπον ἀποπλυνάμενος, καθαρὸς

τεινε τὴν ἀνοησία του καὶ ἐναντίον τοῦ κοινοῦ ποιμένα καὶ Κυρίου. Γιατὶ τὸν Υἱὸ καὶ Λόγο τοῦ Θεοῦ (πόσο τολμηρὴ ἀλήθεια ἐκείνη ἢ γλώσσα καὶ ἢ διάνοια!) τὸν κατέβαζε σὲ κτίσμα καὶ δημιουργήμα καὶ δὲν ἤθελε οὔτε αὐτὸ νὰ καταλάβει, πὺ εἶναι κοινὴ καὶ αὐτονόητη ὁμολογία, ὅτι κάθε υἱὸς ἔχει τὴν ἴδια οὐσία καὶ φύση μὲ τὸν πατέρα, καὶ αὐτὸς πὺ κατατάσσει τὸν Υἱὸ στὰ κτίσματα κήρυξε προηγουμένως κτίσμα καὶ τὸν Πατέρα, ὅπως αὐτὸς πὺ ἀποδέχεται στὸν Πατέρα δημιουργικὴ οὐσία καὶ αἰώνια φύση, θὰ ὁμολογήσει συγχρόνως ὅτι εἶναι τῆς ἴδιας οὐσίας καὶ ὁ Υἱός. Γιατὶ πῶς θὰ ὑπάρξει τὸ γνήσιο τῆς υἰότητος, ὅταν ἄλλη οὐσία ἔχει ὁ Πατέρας καὶ ἄλλη ὁ Υἱός; Καὶ πῶς δὲν θὰ ἀνακύψει ἢ πολυθεΐα τῆς Ἑλληνικῆς πλάνης, ἂν, διαιρούμενη ἢ θεότητα σὲ κατώτερη καὶ ἀνώτερη οὐσία, ἢ μία ἀποδίδεται σὲ πρῶτο καὶ δημιουργὸ καὶ πρεσβύτερο Θεό, ἐνῶ ἢ ἄλλη οὐσία ἀποδίδεται σὲ δεύτερο Θεὸ καὶ ὑπηρέτη καὶ νεώτερο; γιατί αὐτὰ εἶναι τὰ γεννήματα τῆς πονηρῆς σπορᾶς τοῦ Ἀρείου. Ἀλλ' αὐτὸν βέβαια, πὺ ὅπλισε βλάσφημα χεῖλη ἐναντίον τοῦ Δημιουργοῦ του, τὸν ἀπογύμνωσε ἢ ἱερὴ σύναξι ἀπὸ τὴν ἱερωσύνη, ἐνῶ τὴν ἀσεβέστατη καὶ ἐχθρόθη αἵρεσή του τὴν ἀναθεμάτισε, καὶ διεκήρυξε μὲ τοὺς ἱεροὺς λόγους τῆς, ὅτι ὁ Υἱὸς καὶ Λόγος τοῦ Θεοῦ εἶναι ὁμοούσιος καὶ τῆς ἴδιας φύσεως καὶ συναιώνιος μὲ τὸν Πατέρα πὺ τὸν ἔχει γεννήσει, καὶ ἔχει τὴν ἴδια ἐξουσία καὶ κυριότητα ὅπως λένε οἱ θεῖοι χρησμοὶ καὶ τὰ κοινὰ δόγματα τῶν εὐσεβῶν, γνωρίζοντας καλὰ ὅτι, ὅπως τὸ νὰ συγκλείει κανεὶς τὴν τριαδικὴ μοναρχία καὶ κυριότητα στὸ ἓνα πρόσωπο εἶναι Ἰουδαϊκὸ καὶ μισόχριστο, ἔτσι καὶ τὸ νὰ διαιρεῖ σὲ ἄνισες φύσεις καὶ ἀνόμοιες οὐσίες τὴν ὑπερούσια καὶ ὑπερφυῆ καὶ ἐνιαία Θεότητα εἶναι εἰδωλολατρεία καὶ πολυθεΐα. Καὶ αὐτὰ βέβαια γιὰ τὴν πρώτη ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδο.

9. Ἡ ἁγία τώρα καὶ οἰκουμενικὴ δευτέρα σύνοδος παρουσίασε τὴ Βασιλεύουσα πόλη φροντιστήριο ἱερῶν φροντισμάτων· γιατί ἀπαρτίσθηκε ἀπὸ τὴ συγκέντρωση ἑκατὸν πενήντα ἱερῶν ἀνδρῶν, καὶ εἶχε ἐξάρχους καὶ τὸν Τιμόθεο τῆς Ἀλεξανδρείας καὶ τὸν ἀξιοθαύμαστο Μελέτιο Ἀντιοχείας, ἐπίσης τὸν Κύριλλο τῶν Ἱεροσολύμων, πὺ διοικοῦσαν τοὺς ἱεραρχικοὺς θρόνους, καὶ βέβαια καὶ τὸν Νεκτάριο, πὺ μόλις εἶχε ξεχωρισθεῖ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν κατηχουμένων καὶ εἶχε καθαρθεῖ μὲ τὸ θεῖο λουτρὸ ἀπὸ τὸν ρύπο τοῦ βίου, καὶ καθαρὸς πλέον εἶχε ἀναλάβει τὸ καθαρῶτατο ἀξίωμα τῆς ἱεραρχίας μὲ κοινὴ ἀπόφαση

ἤδη τὸ καθαρῶτατον τῆς ἱεραρχίας ἀξίωμα περιβάλλεται, ψήφω μὲν κοινῇ τῆς συνόδου, χειροθεσία δὲ τῶν προκρίτων, καὶ ἅμα τε τῆς βασιλευούσης ἐπίσκοπος καὶ τῆς συνόδου ἐχορημάτιζεν ἕξαρχος, μεθ' ὧν Γρηγόριος, ὃς τε τῆς ἐν Καππαδοκίᾳ Νύσσης ἐπίσκοπος, καὶ ὁ τῆς Θεολογίας ἐξ ἔργων ἐπώνυμος, οἷς οὐ πολὺς χρόνος καὶ Δάμασος, ὁ τῆς Ῥώμης, τὰ αὐτὰ κρατύνων, ἐγνωρίζετο, σύμφωνος τοῖς προλαβοῦσι καθιστάμενος.

ί. Οὗτος δὴ οὖν ὁ ἱεροφάντης χορὸς Μακεδόνιόν τινα, τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον ἄρπαγμα πάλαι ποιησάμενον, ὅτι
 10 τὸ πανάγιον καὶ ζωαρχικὸν ἐδυσφήμει (ἐβλασφήμει) Πνεῦμα, εὐθύνας ἐδικαίου δοῦναι. Ὡς γὰρ Ἄρειος κατὰ τοῦ Υἱοῦ, οὕτω καὶ αὐτὸς κατὰ τοῦ παναγίου παραταπτόμενος Πνεύματος, εἰς δούλους καὶ ὑπηρέτας τὴν δεσποτικὴν καὶ ὑπερκειμένην αὐτοῦ συνέταπτε κυριότητα. Καί τοι ῥᾶον ἦν, εἴπερ ἐβούλετο, τῷ ἀθλίῳ
 15 συνορᾶν, ὅτι, καθάπερ οἱ τὸν Υἱὸν εἰς κτίσμα τάπτοντες, τὴν ὕδριν οὐδὲν ἤττον προσάπτουσι τῷ Πατρὶ, οὕτω καὶ οἱ τὸ πανάγιον αὐτοῦ Πνεῦμα τοῖς ποιήμασιν ἐναριθμοῦντες, τὴν ἴσιν καὶ ὁμοίαν βλασφημίαν ἀφιάσι κατ' αὐτοῦ. Εἰ γὰρ τὸ Πνεῦμα κτίσμα, κἀκεῖνος οὐ τὸ Πνεῦμα, μετὰ τῶν κτισμάτων. Εἰ δὲ καὶ ἀκοαῖς
 20 ἀφόρητον ἢ τῆς ἀθεότητος ταύτης ὑπερβολή, πῶς οὐ συνῆκεν ὁ ταλαίπωρος ἐκεῖνο φεύγειν, δι' οὗ πρὸς τούτους ἀνάγκη πεσεῖν τοὺς θεομάχους λογισμοὺς; Ἄθετεῖς τὸ Πνεῦμα εἶναι Θεόν; Πῶς ἐρευνᾷ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ, κρύφιον ἀπ' αὐτοῦ; Πῶς ἐστὶν ἄλλος Παράκλητος; πῶς συντάπτεται Πατρὶ καὶ Υἱῷ; «Πορευθέντες»,
 25 γὰρ, αὐτὸς φησὶν ὁ Υἱός, «μαθητεύσατε πάντα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντες αὐτοὺς εἰς τὸ ὄνομα τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος». Εἰ ἐν τι τῶν τριῶν κτίσμα, ἐν οἷς φωτιζόμεθα, οὐδὲ τὰ λοιπὰ καθαρῶσει τῆς ὕδρεως Ἄλλ' εἰ κτίσμα, πῶς κτίζει, πῶς ἀγιάζει, πῶς ζωοποιεῖ, πῶς διαιρεῖ χαρίσματα; πῶς δὲ Θεός;
 30 Ἄλλὰ τούτων οὐδὲν ἐκεῖνος ὁ φρονοβλαθῆς ἐπὶ νοῦν βαλλόμενος, τῆς μοναρχικῆς αὐτὸ καὶ μιᾶς ἀδιαιρέτου θεότητος διασπᾶν τὸ Πνεῦμα ἐτόλμα καὶ ἀπεθρασύνετο. Διὸ καὶ τῆς ἀσεβείας ἐπάξια εἴληφε τὰ ἐπιχειρία, αὐτὸς τε ἀφαιρέσει τῆς ἱερωσύνης ζημιωθεὶς καὶ πάντες ὅσοι τῆς αὐτοῦ θεομαχίας τὸ ἀνίατον παρεξήλωσαν.
 35 Καὶ ὡς ἐκεῖνος τὸ πανάγιον Πνεῦμα τῆς τριαδικῆς μιᾶς θεότητός

τῆς συνόδου καὶ χειροτονία τῶν προκρίτων τῆς, καὶ συγχρόνως ἦταν ἐπίσκοπος τῆς βασιλεύουσας καὶ ἔξαρχος τῆς συνόδου. Ματαξὺ αὐτῶν ἦταν καὶ ὁ Γρηγόριος, ὁ ἐπίσκοπος Νύσσης τῆς Καππαδοκίας, καὶ ὁ ἐπώνυμος τῆς Θεολογίας ἀπὸ τὰ ἔργα του³. Σὲ αὐτοὺς εἶχε συμπεριληφθεῖ καὶ ὁ Δάμασος, ὁ πάπας Ρώμης, ποῦ δὲν πέρασε πολὺς χρόνος, καὶ ἔγινε γνωστὸ ὅτι ὑποστήριζε τὶς ἴδιες ἀπόψεις, συμφωνώντας μὲ τοὺς προηγούμενους.

10. Αὐτὸς λοιπὸν ὁ χορὸς τῶν Ἱεροφαντῶν κάποιον Μακεδόنيο, ποῦ εἶχε παλαιὰ ἀρπάξει τὸ θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐπειδὴ βλασφημοῦσε τὸ Πανάγιο καὶ ζωαρχικὸ Πνεῦμα, ἔκρινε δίκαιο νὰ δώσει λόγο γιὰ τὶς εὐθύνες του. Γιατί, ὅπως ὁ Ἄρειος ἐναντίον τοῦ Υἱοῦ, ἔτσι καὶ αὐτὸς μαχόμενος ἐναντίον τοῦ παναγίου Πνεύματος, συμπαρέτασε τὴ δεσποτική καὶ πάνω ἀπὸ ὅλα κυριότητα αὐτοῦ μὲ τοὺς δούλους καὶ τοὺς ὑπηρέτες. Ἄν καὶ βέβαια ἦταν εὐκόλο, ἂν ἤθελε, ὁ ἄθλιος νὰ ἀντιληφθεῖ, ὅτι, ὅπως ὅσοι ὑποδιβάζουν τὸν Υἱὸ σὲ κτίσμα ἀποδίδουν ἐξίσου τὴν ὕβρη στὸν Πατέρα, ἔτσι καὶ αὐτοὶ ποῦ συγκαταλέγουν τὸ πανάγιο Πνεῦμα του μὲ τὰ κτίσματα, ἐκστομίζουν ἴση καὶ ὅμοια βλασφημία ἐναντίον αὐτοῦ. Γιατί, ἂν εἶναι τὸ Πνεῦμα κτίσμα, καὶ ἐκεῖνος, τοῦ ὁποίου εἶναι τὸ Πνεῦμα, ἀνήκει στὴν τάξη τῶν κτισμάτων. Κι ἂν καὶ στὴν ἀκοή ἀκόμα εἶναι ἀνυπόφορη αὐτὴ ἢ ὑπερβολὴ τῆς ἀθεΐας, πῶς δὲν σκέφθηκε ὁ ταλαίπωρος ν' ἀποφύγει ἐκεῖνο, ποῦ ὀδηγοῦσε ἀναγκαστικὰ σ' αὐτοὺς τοὺς ἐχθρόθεους λογισμοὺς; Ἄρνεῖσαι ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι Θεός; Πῶς ἐρευνᾷ τὰ βάθη τοῦ Θεοῦ κρυφὰ ἀπὸ αὐτόν⁴; Πῶς εἶναι ἄλλος Παράκλητος; Πῶς τάσσεται μαζί μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό; Γιατί λέγει ἴδιος ὁ Υἱός «Πηγαίνετε καὶ διδάξτε ὅλα τὰ ἔθνη, βαπτίζοντας αὐτοὺς στὸ ὄνομα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ ἁγίου Πνεύματος»⁵. Ἄν ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ τρία εἶναι κτίσμα, μὲ τὰ ὁποῖα λαμβάνομε τὸ φῶσιμα, οὔτε τὰ λοιπὰ εἶναι ἀπαλλαγμένα ἀπὸ τὴν ὕβρη. Ἄλλ' ἂν εἶναι κτίσμα, πῶς κτίζει; πῶς ἀγιάζει; πῶς ζωοποιεῖ; πῶς δίνει ξεχωριστὰ χαρίσματα; καὶ πῶς εἶναι Θεός; Ἄλλ' αὐτὸς ὁ φρενοβλαβῆς χωρὶς νὰ βάλει στὸ νοῦ του τίποτε ἀπὸ αὐτὰ, τολμοῦσε καὶ εἶχε τὸ θράσος νὰ διαιρεῖ τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὴ μοναρχικὴ καὶ ἀδιαίρετη θεότητα. Γι' αὐτὸ καὶ ἔλαβε ἐπάξια τιμωρία τῆς κακίας του· ὁ ἴδιος τιμωρήθηκε μὲ τὴν ἀφαίρεση τῆς ἱερωσύνης, καὶ ὅλοι ὅσοι μιμήθηκαν τὴν ἀθεράτευτη θεομαχία του. Κι ὅπως ἐκεῖνος λυσοῦ-

3. Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, ὁ Ναζιανζηνός.

4. Α' Κορ. 2, 10.

5. Ματθ. 28, 18-20.

τε καὶ κυριότητος ἀλλοτριουῖν ἐφρουάττετο, οὕτως αὐτὸν ἡ ἀγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος καὶ τῆς ἱερωσύνης καὶ τῆς τῶν πιστῶν μερίδος καὶ συναυλίας οἷα δεύτερον ἠλλοτριώσεν Ἄρειον. Τὸ δὲ πανάγιον καὶ ζωαρχικὸν Πνεῦμα, ἃ τε δὴ ὁμοφυῆς καὶ ὁμοούσιον, 5 ἰσοσθενές τε καὶ παντοδύναμον, τῷ Πατρὶ καὶ τῷ Υἱῷ συμπροσκυνεῖσθαι καὶ συνδοξολογεῖσθαι, κατὰ τὰς πατρικὰς τε καὶ θεολογικὰς φωνὰς, ἀνεκήρουξαν, ἐκθερίσαντες τέλος καὶ εἶ τι τῆς Ἀρειανῆς σποράς ζιζάνιον ὑπεφύετο. Τηνικαῦτα δὲ τὰς τῆς βασιλείας ἡνίας ὁ μέγας ὡς ἀληθῶς καὶ μεγάλης εὐφημίας ἄξιος περιε- 10 ζώννυτο Θεοδόσιος, πρόμαχος καὶ αὐτὸς τῆς εὐσεβείας γνωριζόμενος Ἄλλ' ἐν τούτοις μὲν καὶ αὕτη ἡ ἀγία σύνοδος

ια. Ἡ δὲ ἀγία καὶ οἰκουμενικὴ τρίτη σύνοδος ἐν μὲν τῇ κατὰ τὴν Ἀσίαν Ἐφέσῳ συνεκροτήθη, εἰς διακοσίους δὲ ἐπληθύνετο, ἐν οἷς ἡγεμόνες ἐγνωρίζοντο, Κύριλλός τε ὁ ἐν πατράσι περιώννυ- 15 μος, ὃς δι' ἀρετὴν καὶ σοφίας πλοῦτον τῆς Ἀλεξάνδρου μεγαλόπολεως ἰθύνων τὸν θρόνον, καὶ τοῦ Ῥώμης Κελεστίνου τὴν καθέδραν ἀνεπλήρου καὶ τὸ πρόσωπον. Μεθ' ὧν καὶ Μέμνων, ὁ τῆς Ἐφεσίων ἐκκλησίας ἐμπειπιστευμένος τοὺς οἷακας, καὶ δὴ καὶ ὁ τῶν Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιος, οἵτινες σὺν παντὶ τῷ τῆς συνό- 20 δου πληρώματι τὸν δυσσεβῆ Νεστόριον, ὧν ἡσέβει, δίκα εἰσεπράττοντο. Ὅς ἐκ τῆς Ἀντιόχου, τῆς πρὸς τῷ Ὁρόντη, ὀρμώμενος, τὸν Κωνσταντινουπόλεως θρόνον οὐκ εὐαγῶς ἐγκεχείριστο. Ἄλλ' ὃ τε ταλαίπωρος οὗτος, ἐκ τῶν Διοδώρου καὶ Θεοδώρου θολερῶν τῆς ἀσεβείας ἐκροφήσας ναμάτων, καὶ εἰς φρενῶν 25 μέθην ἐμπεσών, ἀπηχεῖς καὶ ἐκτόπους φωνὰς ἐπὶ λύμη τοῦ ποιμνίου πολλῶν ἀκοαῖς ἐναπηρεύετο. Χριστὸν γάρ, τὸν ἕνα Θεοῦ Υἱόν, τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν, ὃς δι' ἡμᾶς καὶ διὰ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν σαρκός, ἡμῖν παραπλησίως, κοινωνήσας καὶ αἵματος καὶ εἰς ἑαυτὸν τὸ ἡμέτερον ὑποστησάμενος φύραμα, εἰς ἐκ δύο 30 ἐχρημάτισε τῶν ἐναντίων, Θεὸς ὁ αὐτὸς ὑπάρχων καὶ ἄνθρωπος εἰς Χριστός, εἰς Υἱός, ὁ αὐτὸς ἄνω ἐκ Πατρὸς ἀμήτωρ, καὶ κάτω ἐκ μητρὸς ἀπάτωρ, ὁ αὐτὸς καὶ οὐκ ἄλλος, ἐν πρόσωπον, μία ὑπόστασις. Τοῦτον δὴ τὸν ἕνα, Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν τὸν Χριστόν, εἰς δύο τέμνειν καὶ διαιρεῖν ὑποστάσεις ὁ τρισάθλιος ἐκεῖ- 35 νος οὐ πεφρικῶς, τὸν μὲν ψιλὸν ἄνθρωπον καὶ χωρὶς τοῦ προσ-

σε ν' ἀποξενώσει τὸ πανάγιο Πνεῦμα ἀπὸ τὴν Τριαδικὴν μία θεότητα καὶ κυριότητα, ἔτσι καὶ τὸν ἴδιο, σὰν δεύτερο ᾿Αρειο, ἡ ἅγια καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος τὸν ἀποξένωσε καὶ ἀπὸ τὴν ἱερωσύνῃ καὶ ἀπὸ τὴ μερίδα καὶ τὴν κοινότητα τῶν πιστῶν. Ἐνῶ τὸ πανάγιο καὶ ἀρχὴ τῆς ζωῆς Πνεῦμα, ἐπειδὴ ἔχει τὴν ἴδια φύση καὶ οὐσία, μὲ ἴση ἰσχὺ καὶ παντοδυναμία, διακήρυξαν νὰ προσκυνεῖται καὶ νὰ δοξολογεῖται μαζί μὲ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, σύμφωνα μὲ τοὺς πατρικούς καὶ θεολογικούς λόγους, ἀποκόπτοντας τέλεια καὶ ὅποιο ζιζάνιο τῆς σπορᾶς τοῦ ᾿Αρείου κρυφοβλάστανε. Τότε τὰ ἡνία τῆς Βασιλείας κρατοῦσε ὁ μέγας ἀληθινὰ καὶ πολλῶν ἐπαίνων ἄξιος Θεοδόσιος, πού καὶ ὁ ἴδιος ἀναγνωριζόταν ὡς πρόμαχος τῆς εὐσέβειας. Μ' αὐτὰ λοιπὸν ἀσχολήθηκε καὶ αὐτὴ ἡ ἅγια σύνοδος.

11. Ἡ τρίτη ἅγια καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος συγκροτήθηκε στὴν Ἐφεσο τῆς Ἀσίας, οἱ συνέδροι τῆς ὁποίας ἦταν διακόσιοι στὸν ἀριθμὸ, ὡς ἡγέτες τῶν ὁποίων διακρίνονταν ὁ περιώνυμος μεταξὺ τῶν πατέρων Κύριλλος, πού ἐξαιτίας τῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ πλούτου τῆς σοφίας του διήυθνε τὸν θρόνο τῆς μεγαλοῦπολης τοῦ Ἀλεξάνδρου, καὶ ἦταν ἀναπληρωτῆς τῆς ἔδρας καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ Κελεστίνου Ρώμης. Μεταξὺ αὐτῶν ἦταν καὶ ὁ Μέμνων, πού τοῦ εἶχε ἀνατεθεῖ τὸ τιμὸν τῆς Ἐκκλησίας τῶν Ἐφεσίων, καὶ βέβαια καὶ ὁ ἐπίσκοπος Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιος. Αὐτοὶ μὲ ὅλο τὸ σύνολο τῆς συνόδου ἤθελαν νὰ δικάσουν τὸν ἀσεβῆ Νεστόριο γιὰ τὶς ἀσεβεῖς διδασκαλίες του. Αὐτὸς προερχόμενος ἀπὸ τὴν κοντὰ στὸν Ὀρόντη Ἀντιόχεια, εἶχε καταλάβει ὅχι νόμιμα τὸν θρόνο τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἀλλὰ κι αὐτὸς ὁ ταλαίπωρος, πίνοντας ἀπὸ τὰ θολερὰ νερὰ τῆς ἀσέβειας τοῦ Διοδώρου καὶ τοῦ Θεοδώρου καὶ πέφτοντας σὲ διανοητικὴ μέθη, ἐξεστόμισε ἀνόητους καὶ ἀσεβεῖς λόγους στ' αὐτιὰ πολλῶν πρὸς καταστροφὴ τοῦ ποιμνίου τῶν πιστῶν. Γιατὶ τὸν Χριστό, τὸν ἕνα Υἱὸ τοῦ Θεοῦ, τὸν ἀληθινὸ Θεὸ μας, ὁ ὁποῖος γιὰ χάρη μας καὶ γιὰ τὴ σωτηρία μας, ἀφοῦ ἔλαβε ὅπως ἐμεῖς σὰρκα καὶ αἷμα καὶ προσάρμοσε στὸν ἑαυτό του τὸ δικό μας φύραμα, ἔγινε ἕνας ἀπὸ δύο ἀντίθετα, δηλαδή ἔγινε ὁ ἴδιος Θεὸς καὶ ἄνθρωπος· ἕνας Χριστὸς, ἕνας Υἱός, ὁ ἴδιος προερχόμενος ἀπὸ ἐπάνω ἀπὸ Πατέρα χωρὶς μητέρα, καὶ ἀπὸ κάτω ἀπὸ μητέρα χωρὶς πατέρα· ὁ ἴδιος καὶ ὄχι ἄλλος, ἕνα πρόσωπο, μία ὑπόσταση. Αὐτὸν λοιπὸν τὸν ἕνα, τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, δὲν ἔνοιωσε φρίκη ὁ τρισάθλιος ἐκεῖνος νὰ τὸν χωρίσει καὶ νὰ τὸν διαιρέσει σὲ δύο ὑποστάσεις, πλάθοντας τὸν ἕνα ἀπλὸ ἄνθρωπο καὶ χωρὶς τὸν Λόγο πού τὸν προσ-

λαβόντος Λόγου, κατ' ἰδίαν ὑπόστασιν, ἔπλαττε, τὸν δὲ Θεὸν ἀνά
μέρος καὶ γυμνὸν τοῦ προσλήμματος, ὥσπερ δεδοικῶς ὁ ἀνόη-
τος, μὴ τι Θεὸς πάθοι, τὸ οἰκεῖον πλάσμα δι' ἄφατον φιλανθρω-
πίαν, εἰς θεραπείαν καὶ ἀνάπλασιν ὑποδύμενος. Οὐδὲ τοῦτο
5 συνιδῶν, ὡς οἷς τὴν ἀνθρωπίνην φύσιν τῆς τοῦ Λόγου ἐδίχαζεν
ὑποστάσεως, ἀνίατον αὐτὴν καὶ ἀθεράπευτον ἀνεκῆρυττε καὶ
τῆς ἰδίας ἕξαρτος σωτηρίας ἐγίγνετο. Ἀλλὰ γὰρ, τοὺς λογισμοὺς
ὄλως ἐκ τούτων διαστραφεῖς, οὐδὲ τὴν αὐτοῦ κατὰ σάρκα μητέ-
ρα, τὴν παναγίαν Παρθένον, τὴν κυρίως καὶ ἀληθῶς τὸν Θεὸν
10 Λόγον σεσαρκωμένον τεκοῦσαν, οὐδὲ ταύτην καλεῖν Θεοτόκον
ἠνέσχετο, ἀλλ' ὥσπερ τὸν Υἱὸν ἀπεστέρει τῆς θεότητος, οὕτως
ἠλλοτρίου καὶ τὴν γεννησαμένην τῆς Θεοτόκου κλήσεως.

ιβ'. Δι' ὃ τοῦτον, ἀξίως τῆς τηλικαύτης ἀπονοίας καὶ τῆς βλα-
σφήμου γλώσσης, τῶν μακαρίων πατρῶν ὁ σύλλογος πάσης τε
15 ἱερωσύνης ἐγύμνωσε καὶ σὺν τῷ οἰκεῖῳ καὶ βδελυρωτάτῳ φρονή-
ματι τῷ αἰωνίῳ παρέπεμψαν ἀναθέματι. Τὸν δὲ Κύριον ἡμῶν Ἰη-
σοῦν Χριστόν, ἐν μιᾷ καὶ τῇ αὐτῇ ὑποστάσει πατροπαραδότως καὶ
ὀσιοπρεπῶς προσκυνεῖσθαι καὶ κηρύττεσθαι δογματίσαντες, ἀκο-
λούθως καὶ τὴν πανάχραντον αὐτοῦ καὶ Ἀειπάρθενον μητέρα κυ-
20 ρίως καὶ ἀληθῶς καλεῖσθαι καὶ ἀνευφημεῖσθαι Θεοτόκον παραδε-
δώκασιν. Οἷς γὰρ τὸν Θεὸν Λόγος σαρκὶ γεννηθῆναι καταδεξάμε-
νον τέτοκεν, Θεοτόκος ἐνδίκως δοξολογεῖσθαι καὶ ὀνομάζεσθαι
ἐξωσίωται. Ἀλλ' ἐπὶ τούτοις μὲν καὶ αὕτη τὸ τέλος ἔσχηκεν, ἠνίκα
τὸν νέον Θεοδόσιον ἢ Ῥωμαϊκῇ πολιτεία γαληνοῖς ἑῷρα ὀφθαλ-
25 μοῖς τὴν πατρώαν καὶ βασιλείον ἀρχὴν ἐκ τριγωνίας διανύοντα.

ιγ'. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ τετάρτη σύνοδος, τὸν ἐν βασι-
λεῦσιν εὐσεβέστατον Μαρκιανὸν συμπαρόντα καὶ συμπνέοντα
ἔχουσα, τῶν ἀληθινῶν μὲν δογμάτων ἀκροατήριον ἀνιέρου τὴν
Χαλκηδόνα, πόλιν Βιθυνίας οὔσαν ἐπίσημον, ἐν τριάκοντα δὲ
30 καὶ ἑξακοσίοις τὸν ἀριθμὸν ἐξετείνετο, ἧς λογάδες ἐχρημάτιζον
Ἀνατόλιός τε, ὁ τῆς βασιλίδος πόλεως τοὺς ἱεραρχικοὺς θεσμοὺς
ἐγκεχρισμένος, καὶ δὴ Πασχασῖνός τε καὶ Λουκίνσιος, ἐπισκο-
πικῶ διαπρέποντες ἀξιῶματι, σὺν Βονιφατίῳ πρεσβυτέρῳ, τὸν
τόπον ἐπέχοντες Λέοντος τοῦ ἁγιωτάτου πάπα Ῥώμης, οὗ κλέος
35 μέγα καὶ πολὺς ὁ ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ζῆλος. Μεθ' ὧν Μάξιμός τε

έλαβε, σὲ χωριστὴ ὑπόσταση, καὶ τὸν ἄλλο Θεὸ καὶ γυμνὸ ἀπὸ αὐτὸ ποῦ προσέλαβε, σὰ νὰ φοβόταν ὁ ἀνόητος μήπως πάθει κάτι ὁ Θεὸς ντυμένος τὸ δικό του πλάσμα ἀπὸ ἀνέκφραστη φιλανθρωπία πρὸς θεραπεία καὶ ἀνάπλασή του. Καὶ οὔτε αὐτὸ ἀντιλήφθηκε, ὅτι μὲ αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα χῶριζε τὴν ἀνθρώπινη φύση ἀπὸ τὴν ὑπόσταση τοῦ Λόγου, τὴν ἀνακήρυττε ἀνίατη καὶ ἀθεράπευτη καὶ γινόταν ἀρνητὴς τῆς ἴδιας τῆς σωτηρίας του. Ἄλλ' ἀφοῦ ἔπαθε ἀπὸ αὐτὰ πλήρη διαστροφή τῶν λογισμῶν του, οὔτε τὴν κατὰ σάρκα μητέρα αὐτοῦ, τὴν Παναγία Παρθένο, ποῦ κυριολεκτικὰ καὶ πραγματικὰ γέννησε μὲ σάρκα τὸν Θεὸ Λόγο, δεχόταν νὰ τὴν ὀνομάσει Θεοτόκο, ἀλλ' ὅπως ἀπὸ τὸν Υἱὸ στεροῦσε τὴ θεότητα, ἔτσι ἀποξένωνε κι αὐτὴν ποῦ τὸν γέννησε ἀπὸ τὴν ὀνομασία τῆς Θεοτόκου.

12. Γι' αὐτό, τὸν Νεστόριο γι' αὐτὴ του τὴν ἀνοησία καὶ τὴ βλάβασφημη γλώσσα του, ἡ σύναξη τῶν μακαρίων πατέρων τὸν ἀπογύμνωσε τελείως ἀπὸ τὴν ἱερωσύνη, καὶ μαζὶ μὲ τὴ βδελυρώτατη δοξασία του τὸν παρέπεμψαν στὸ αἰώνιο ἀνάθεμα. Ἀντίθετα γιὰ τὸν Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστὸ δίδαξαν νὰ προσκυνεῖται καὶ νὰ κηρύσσεται, σύμφωνα μὲ τὴν παράδοση τῶν πατέρων καὶ μὲ τρόπο εὐσεβῆ, μὲ μία καὶ τὴν αὐτὴ ὑπόσταση, καὶ στὴ συνέχεια παρέδωσαν καὶ ἡ πανάχρονη καὶ Ἀειπάρθενος μητέρα του νὰ ἀποκαλεῖται καὶ νὰ δοξολογεῖται κυριολεκτικὰ καὶ πραγματικὰ Θεοτόκος. Γιατί, γι' αὐτοὺς ποῦ γέννησε τὸν Θεὸ Λόγο, ποῦ καταδέχθηκε νὰ γεννηθεῖ μὲ σάρκα, δίκαια καταξιώθηκε νὰ δοξολογεῖται καὶ νὰ ὀνομάζεται Θεοτόκος. Μὲ αὐτὰ λοιπὸν ἔλαβε τέλος καὶ αὐτὴ ἡ σύνοδος, ὅταν ἡ Ρωμαϊκὴ Πολιτεία ἔβλεπε μὲ γαλήνιους ὀφθαλμοὺς τὸν νέο Θεοδόσιο νὰ ἀσκεῖ τὴν πατρικὴ βασιλικὴ ἐξουσία τρίτος κατὰ σειρά.

13. Ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ τετάρτη σύνοδος εἶχε μαζὶ τῆς καὶ συμφωνό τῆς τὸν εὐσεδέστατο βασιλέα Μαρκιανὸ καὶ ἀκροατήριον τῶν ἱερῶν δογμάτων ὄρισε τὴ Χαλκηδόνα, ποῦ ἦταν λαμπρὴ πόλη τῆς Βιθυνίας, καὶ περιλάμβανε ἑξακόσιους τριάντα συνέδρους. Ἐξέχοντες ἀνάμεσά τους ἦταν ὁ Ἀνατόλιος, ποῦ εἶχε λάβει τὸ χρίσμα νὰ διευθύνει τοὺς ἱεραρχικοὺς θεσμοὺς τῆς βασιλεύουσας, καὶ ὁ Πασχασίνος καὶ ὁ Λουκίνσιος, ποῦ διέπρεπαν στὸ ἐπισκοπικὸ ἀξίωμα, μαζὶ μὲ τὸν Βονιφάντιο τὸν πρεσβύτερο, ποῦ ἦταν ἐκπρόσωπος τοῦ ἁγιωτάτου πάπα Ρώμης Λέοντα, τοῦ ὁποῖου ἡ δόξα ἦταν μεγάλη καὶ πολὺς ὁ ζῆλος του

ὁ Ἀντιοχείας καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιος, οἵτινες Εὐτυχή
 τε τὸν δυστυχῆ καὶ τὸν προασπιστὴν αὐτοῦ τὸν ἀλαζόνα Διόσκο-
 ρον δυσσεβημάτων εἰς πράξεις ἀπήτησαν. Καὶ γὰρ καὶ οὗτοι,
 τὴν ἐκ διαμέτρου Νεστορίῳ πλάνην οἰκειωσάμενοι, εἰς τὴν ὁμοί-
 5 αν ἐκείνῳ ἐξέπεσον ἀθλιότητα. Τὸν γὰρ ἓνα Κύριον ἡμῶν Ἰη-
 σοῦν Χριστόν, ἐκ θεότητος καὶ ἀνθρωπότητος γνωριζόμενον καὶ
 ἐν ταύταις ταῖς δυοῖν προσκυνούμενον φύσεσιν, εἰς μίαν φύσιν
 τολμηρῶς καὶ ἀφρόνως ἀνεκίρωνων καὶ συνέχεον. Ἐξ ὧν, τῆς τε
 πατρικῆς οὐσίας ἑτερόφυλον καὶ τοῖς ἀνθρώποις ἑτερόφυλον καὶ
 10 τοῖς ἀνθρώποις ἑτεροφυᾶ, οὐ συνίεσαν οἱ δεῖλαιοι συμπεραίνον-
 τες. Εἰ γὰρ μία ἡ τοῦ Χριστοῦ φύσις, ἢ θεία πάντως ἢ ἀνθρωπίνη
 ἔσται. Ἄλλ' εἰ μὲν μόνῃ θεία, ποῦ τὸ ἀνθρώπινον; εἰ δὲ ἀνθρωπί-
 νη, πῶς οὐκ ἕξαρνοι τῆς θεότητος; εἰ δ' ἕτερόν τι παρὰ ταῦτα
 (τοῦτο γὰρ ὑπολείπεται καὶ πρὸς τοῦτο μᾶλλον αὐτῶν νεύει τὸ
 15 φρόνημα), πῶς οὐκ ἑτεροφυῆς αὐτοῖς ὁ Χριστὸς καὶ τοῦ Πατρὸς
 καὶ ἡμῶν ἀναπλασθήσεται; οὐ τί ἂν δυσσεδέστερον ἢ ἀφρονέ-
 στερον, ἀνθρωπον γενέσθαι φάσκειν τὸν τοῦ Θεοῦ Λόγον καὶ
 Θεὸν ἐπὶ τε φθορᾶ τῆς ἰδίας θεότητος καὶ ἐπὶ ἀναιρέσει τῆς προσ-
 ληφθείσης ἀνθρωπότητος; Τοῦτο γὰρ ἔπεται πάντως τοῖς μηδε-
 20 τέρας φύσεως, ἀλλ' ἑτέρας παρὰ ταύτας, τὸν Χριστὸν εἰπεῖν ἐκ-
 τολμήσασι.

ιδ'. Διὸ καὶ τῆς τοσαύτης δυσσεβείας οἱ τῶν χριστομάχων
 τούτων δογμάτων εἰσηγηταί, ἀξίαν τὴν δίκην δεδωκότες, ἀφη-
 ρέθησάν τε τῆς ἱερωσύνης καὶ ἀπὸ πάσης τῆς Ἐκκλησίας γεγό-
 25 νασιν ἀνάθεμα, συναπελαθείσης αὐτοῖς καὶ τῆς χριστομάχου
 αἰρέσεως. Τὸ δὲ ὀρθὸν καὶ ἀπαράτρωτον τῆς ὀρθοδοξίας φρόνη-
 μα ἔτι μᾶλλον ταῖς γραφικαῖς τε καὶ πατρικαῖς μαρτυρίαις ἀνε-
 κηρύχθη καὶ διέλαμψεν. Ἐνα τὸν Χριστόν, ἦτοι μίαν αὐτοῦ τὴν
 ὑπόστασιν καὶ δύο τὰς φύσεις, θεότητά τε καὶ ἀνθρωπότητα,
 30 ἀσυνγχύτως καὶ ἀδιαιρέτως ἐνθεωρουμένας, τῶν τρισμακαρίστων
 ἀρχιερέων περιφανῶς θεολογησάντων καὶ παραδεδωκόντων ἀδι-
 στάκτως ὁμολογεῖν καὶ κηρύσσειν εἰς πάντα τῆς οἰκουμένης τὰ
 πέρατα. Δῆλον δὲ κἀντεῦθεν, ὡς δι' ὧν μὲν χωλοῖς αἱ θάσεις
 ὠρθοῦντο καὶ τυφλοῖς τὸ πάθος εἰς ὀμμάτων βλάβστην ὑπεφύετο,
 35 νεκροὶ τε τῶν πυλῶν ἀπεσπῶντο τοῦ ἄδου καὶ πρὸς τὸ ζῆν μετε-

για τὴν εὐσέβεια. Μαζί τους ἦταν καὶ ὁ Μᾶξιμος Ἀντιοχείας καὶ ὁ Ἱεροσολύμων Ἰουβενάλιος. Αὐτοὶ κατηγόρησαν τὸ ἄθλιο Εὐτυχῆ καὶ τὸν ὑπερασπιστή του, τὸν ἀλαζόνα Διόσκορο, γιὰ πράξεις ἀσέβειας. Γιατὶ κι αὐτοὶ ἀποδέχθηκαν τὴν ἐκ διαμέτρου ἀντίθετη πρὸς τὸν Νεστόριο πλάνη καὶ ἐξέλεσαν στὴν ὁμοία μ' ἐκεῖνον ἀθλιότητα. Γιατὶ τὸν ἕνα Κύριό μας Ἰησοῦ Χριστό, ποῦ ἀποτελεῖται ἀπὸ θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα καὶ τὸν προσκυνοῦμε μὲ αὐτὲς τὶς δύο φύσεις, τὸν ἀναμίγνυαν καὶ τὸν συνέχεαν μὲ θράσος καὶ ἀφροσύνη σὲ μία φύση. Ἐξαιτίας αὐτοῦ δὲν ἀντιλαμβάνονταν οἱ δυστυχεῖς ὅτι τὸν ὀρίζαν διάφορο τῆς πατρικῆς φύσεως, διάφορο τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων καὶ διάφορο τῆς φύσης τῶν ἀνθρώπων. Γιατί, ἂν εἶναι ἡ φύση τοῦ Χριστοῦ μία, ὅπωςδήποτε θὰ εἶναι ἢ θεία ἢ ἀνθρώπινη. Ἄλλ' ἂν εἶναι μόνο θεία, ποῦ εἶναι ἢ ἀνθρώπινη φύση του; κι ἂν εἶναι μόνο ἢ ἀνθρώπινη πῶς δὲν εἶναι ἀρνητὲς τῆς θεότητας; Ἄν πάλι εἶναι κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ τὰ δύο (γιατὶ αὐτὸ ἀπομένει καὶ πρὸς αὐτὸ μᾶλλον κλίνει ἢ σκέψη τους), πῶς δὲν θὰ ἀναπλασθεῖ ὁ Χριστὸς μὲ διάφορη φύση καὶ ἀπὸ τὸν Πατέρα του καὶ ἀπὸ ἐμᾶς, πράγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο τί θὰ μπορούσε νὰ ὑπάρξει πρὸ μεγαλύτερη ἀσέβεια ἢ πρὸ μεγαλύτερη ἀφροσύνη, νὰ ὑποστηρίζουν ὅτι ἔγινε ἄνθρωπος ὁ Λόγος τοῦ Θεοῦ καὶ Θεός, μὲ φθορὰ τῆς θεότητάς του καὶ ἀναίρεση τῆς ἀνθρώπινης φύσης ποῦ εἶχε προσλάβει; Γιατὶ αὐτὸ εἶναι ὅπωςδήποτε τὸ ἐπακόλουθο γιὰ ἐκείνους ποῦ τόλμησαν νὰ ποῦν ὅτι ὁ Χριστὸς δὲν ἔχει καμμιά ἀπὸ τὶς δύο αὐτὲς φύσεις, ἀλλὰ κάποιαν ἄλλη ἀπὸ αὐτές.

14. Γι' αὐτὸ καὶ ἐκεῖνοι ποῦ εἰσηγήθηκαν αὐτὰ τὰ ἐχθρικά πρὸς τὸν Χριστὸ δόγματα ἔλαβαν τὴν τιμωρία ποῦ τοὺς ἄξιζε· τοὺς ἀφαιρέθηκε ἡ ἱερωσύνη, ἀναθεματίσθηκαν ἀπὸ τὸ σύνολο τῆς Ἐκκλησίας, καὶ παράλληλα ἐκδιώθηκε καὶ ἡ Χριστομάχος αἵρεσή τους, ἐνῶ ἀντίθετα ἀνακηρύχθηκε καὶ διέλαμψε ἀκόμα περισσότερο μὲ τὶς μαρτυρίες καὶ τῆς Γραφῆς καὶ τῶν Πατέρων ἡ ὀρθὴ καὶ τελείως ἀπρόσβλητη πίστη τῆς ὀρθοδοξίας. Γιατὶ οἱ τρισμακάριστοι ἀρχιερεῖς θεολόγησαν περίλαμπρα καὶ ἔδωσαν ἐντολὴ νὰ ὁμολογεῖται καὶ νὰ κηρύσσεται ἀδίστακτα σ' ὅλα τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης, ὅτι ὁ Χριστὸς εἶναι ἕνας, ἥτοι ἔχει μία ὑπόσταση καὶ δύο φύσεις, θεότητα καὶ ἀνθρωπότητα, ποῦ ὑπάρχουν σ' αὐτὸν ἀσύγχυτες καὶ ἀχώριστες. Καὶ εἶναι φανερό κι ἀπὸ αὐτὰ, ὅτι μὲ ὅσα στερεώνονταν τὰ πόδια τῶν χολῶν καὶ θεραπευόταν ἡ ἀναπηρία τῶν τυφλῶν μὲ τὴν ἀναβλάστηση τῶν ματιῶν, καὶ οἱ νεκροὶ ἀρπάζονταν ἀπὸ τὶς πύλες τοῦ

τάττοντο, αἵ τε ἄλλαι θεοσημεῖαι, ὡς οὐ ῥάδιον ἀριθμεῖν, ἐπετε-
 λούντο καὶ ἐπεδείκνυντο, τῆς θείας φύσεως ἐναργῶς παρεδη-
 λούτο τὸ ἀξίωμα, δι' ὧν δὲ κόπους καὶ πόνους καὶ δίψαν καὶ πεί-
 ναν καὶ πενίαν καὶ τὰ τούτοις ὑφίστατο συγγενῆ καὶ παραπλή-
 5 σια, τῆς ἀνθρωπίνης οὐσίας ἐτρα(νοῦ)το τὸ ἰδίωμα. Ὡν τὰ μὲν
 θεοπρεπῶς, τὰ δὲ ἀνθρωποπρεπῶς ὁ αὐτὸς Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς
 Θεὸς ἡμῶν ἐπιτελέσας καὶ διαπραξάμενος, μίαν μὲν αὐτοῦ καὶ
 ἐνιαίαν τὴν ὑπόστασιν, δύο δὲ καὶ διαφερούσας τὰς φύσεις, ἐν
 ἀσυγχύτῳ ἐνώσει, σαφῶς τε καὶ ἀναντιρῶντῳ λόγῳ παρέστησε
 10 καὶ ἐπιστώσατο. Ἄλλ' ἐν τούτοις καὶ τὰ τῆς τετάρτης συνόδου.

ιε'. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ πέμπτη σύνοδος, τέμενος μὲν
 ἱερὸν αὐτῇ ἢ Κωνσταντίνου μεγαλόπολις ἀφιέρωτο, πέντε δὲ καὶ
 ἐξήκοντα καὶ ἑκατὸν θεοφόρων πατέρων παρουσία καὶ συνδρομῇ
 ἐκρατύνετο, ὧν ἡγουῖντο καὶ προέλαμπον Μηνᾶς μὲν τὴν ἀρχὴν,
 15 εἶτα δὲ καὶ Εὐτύχιος, τῆς αὐτῆς βασιλίδος, ἐκ διαδοχῆς, τοὺς
 ἀρχιερατικούς πηδαλιουχῆσαντες οἴακας, καὶ Βιγίλιος ὁ τῆς
 Ῥώμης τὴν ἱερὰν λαχὼν ἐφορίαν, παρῶν μὲν τῇ πόλει, οὐ παρῶν
 δὲ τῇ συνόδῳ· ὅς, εἰ καὶ μὴ πρόθυμος εἰς τὴν συνδρομὴν τῆς ἱερᾶς
 ὁμηγύρεως κατέστη, ἀλλ' οὐδὲν ἔλαττον ὅμως τὴν κοινὴν τῶν
 20 πατέρων πίστιν ἐπεκύρου λιθέλλω. Σὺν οἷς Ἀπολινάριός τε ὁ
 Ἀλεξανδρείας, καὶ Δόμνος ὁ Ἀντιοχείας, τῷ ἀρχιερατικῷ ἀξιώ-
 ματι κεκοσμημένοι. Καὶ δὴ καὶ Δίδυμος καὶ Εὐάγριος, Εὐστοχίου
 τοῦ Ἱεροσολύμων ἀρχιερέως τὸν τόπον ἀναπληροῦντες. Τηρι-
 καῦτα δὲ καὶ Ἰουστινιανός, ὁ κράτιστος ἐν βασιλεύσει, τῆς Ῥωμαϊ-
 25 κῆς ἀρχῆς τὰς φροντίδας ἐχείριζεν, καὶ τῷ ἐκκλησιαστικῷ συνε-
 φώνει φρονήματι. Αὕτη τοιγαροῦν ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνο-
 δος Νεστορίου πάλιν τὰ μαρὰ παραφυόμενα δόγματα εἰς τὸ παν-
 τελὲς ἐξεθέρισεν, ἅμα αὐτῷ ἐκείνων τῷ σπορεῖ τῶν ζιζανίων. Μεθ'
 ὃν Θεόδωρον καὶ Διόδωρον, ὧν ὁ μὲν Ταρσοῦ πόλεως, ὁ δὲ Μο-
 30 ψουεστίας ἐπεσκόπησεν. Οἱ, Νεστορίου πρότερον τὴν τοιαύτην
 ὠδίνοντες αἵρεσιν, καὶ ἔγγραφον ἀπολελοίτασι τῆς νόθου διανοί-
 ας τὰ νόθα καὶ ἔκφυλα κνήματα. Ἔτι δὲ κατεδίκασε καὶ ἀναθεμά-
 τισεν Ὠριγένην, Δίδυμον, Εὐάγριον, παλαιὰ τῶν πιστῶν ἀρῶ-
 στήματα, ἄνδρας τὴν Ἑλληνικὴν μυθολογίαν ἐν τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκ-
 35 κλησίᾳ παρεισενεγκεῖν φιλονεικήσαντας. Προῦπάρχει τε γὰρ οὗτοι

ἄδη καὶ μεταφέρονταν στὴ ζωὴ, καὶ τὰ ἄλλα θαύματα, τὰ ὁποῖα δὲν εἶναι εὐκολο ν' ἀπαριθμηθοῦν, ποὺ γίνονταν καὶ ἐπιδεικνύονταν, δηλωνόταν φανερὰ τὸ ἀξίωμα τῆς θείας φύσεως, ἐνῶ μὲ ἐκεῖνα μὲ τὰ ὁποῖα ὑπέφερε κόπους καὶ πόνους καὶ δίψα καὶ πείνα καὶ φτώχεια καὶ τὰ συγγενῆ καὶ παραπλήσια μὲ αὐτὰ διακηρυσσόταν ἡ ἰδιότητα τῆς ἀνθρώπινης οὐσίας. Ἐπὶ αὐτὰ ἀφοῦ ἐπιτέλεσε καὶ ἔπραξε ἄλλα σὰν Θεὸς καὶ ἄλλα σὰν ἄνθρωπος ὁ ἕνας Χριστός, ὁ ἀληθινὸς Θεὸς μας, παρουσίασε καὶ βεβαίωσε μὲ σαφήνεια καὶ χωρὶς ἀντίρρηση μία βέβαια καὶ ἐνιαία ὑπόσταση, ἀλλὰ δύο καὶ διαφορετικὲς φύσεις σὲ ἀσύγχυτη ἔνωση. Αὐτὰ λοιπὸν καὶ γιὰ τὴν τέταρτη σύνοδο.

15. Ἡ ἁγία πάλι καὶ οἰκουμενικὴ πέμπτη σύνοδος ἔδρα ἱερὴ τῆς ὀρίσθηκε ἡ μεγάλη πόλη τοῦ Κωνσταντίνου, καὶ τὴν ἀπαρτίσανε μὲ τὴν παρουσία καὶ τὴν προσέλευσὴ τους ἑκατὸν ἑξήντα πέντε θεοφόροι πατέρες. Ἀρχηγοὶ αὐτῶν καὶ πρῶτοι στὴ λαμπρότητα ἦταν ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὁ Μηνῶς, καὶ ἔπειτα ὁ Εὐτύχιος, ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ βασιλεύουσα, ποὺ διαδοχικὰ κράτησαν τὰ ἀρχιερατικὰ πηδάλια· καὶ ὁ Βιργίλιος, ποὺ ἔλαχε νὰ ἔχει τὴν ἱερὴ ἐφορία τῆς Ρώμης, ἦταν βέβαια παρὼν στὴν πόλη, ὄχι ὅμως καὶ στὴ σύνοδο, ὁ ὁποῖος, ἂν καὶ δὲν ἦταν πρόθυμος νὰ συνδράμει τὴν ἱερὴ ὁμήγυρη, ὥστόσο ὄχι λιγώτερο ἐπικύρωσε μὲ λίβελλό του τὴν κοινὴ πίστη τῶν πατέρων. Μαζὶ τους ἦταν καὶ ὁ Ἀλεξανδρείας Ἀπολινάριος καὶ ὁ Δόμνος Ἀντιοχείας, τιμημένοι μὲ τὸ ἀρχιερατικὸ ἀξίωμα. Καὶ βέβαια καὶ ὁ Δίδυμος καὶ ὁ Εὐάγριος, ἐκπρόσωποι τοῦ ἀρχιερέα Ἱεροσολύμων Εὐστοχίου. Τότε τίς ὑποθέσεις τῆς Ρωμαϊκῆς ἐξουσίας χειριζόταν ὁ Ἰουστινιανός, ὁ μέγιστος βασιλιάς, ποὺ ἦταν σύμφωνος μὲ τὴν πίστη τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος ξεριζώσε πάλι ὀλοσχερῶς τίς μικρὲς δογματικὲς παραφυάδες τοῦ Νεστορίου καὶ μαζὶ μὲ αὐτὸν τὸν σπορέα ἐκείνων τῶν ζιζανίων. Ἐπειτα ἀπὸ αὐτὸν τὸν Θεόδωρο καὶ τὸν Διόδωρο, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ ἕνας ἦταν ἐπίσκοπος τῆς πόλεως τῆς Ταρσοῦ, καὶ ὁ ἄλλος τῆς Μοψουεστίας. Αὐτοὶ πρωτύτερα ἀκολουθοῦσαν τὴν αἵρεση τοῦ Νεστορίου καὶ ἄφησαν γραπτὰ τὰ κίβδηλα καὶ ἀλλόκοτα γεννήματα τῆς κίβδηλης διάνοιάς τους. Ἀκόμα καταδίκασε καὶ ἀναθεμάτισε τὸν Ὠριγένη, τὸν Δίδυμο καὶ τὸν Εὐάγριο, παλαιῆς ἀρρώστιες τῶν πιστῶν, ποὺ ἀγωνίσθησαν νὰ εἰσαγάγουν μὲ πλάγιο τρόπο στὴν Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ τὴν Ἑλληνικὴ μυθολογία. Γιατὶ φλυαρολογοῦσαν ὅτι οἱ ψυχρὲς προϋπάρχουν τῶν σωμάτων καὶ

τὰς ψυχὰς τῶν σωμάτων ἐληρώδουν, καὶ πολλὰ σώματα τὴν αὐτὴν
 μετενδύεσθαι, δόγμα μιαρὸν καὶ κατάπτυστον καὶ μόνων, ὡς
 ἀληθῶς, ἐκείνων τῶν ψυχῶν ἄξιον. Καὶ τέλος δὲ τῆς ἀτελευτήτου
 κολάσεως ἐψηφίζοντο. Ἄλλη τοῦτο παράκλησις πρὸς ἁμαρτίαν
 5 πᾶσαν καὶ ἀπώλειαν. Καὶ τοῖς πονηροῖς δαίμοσι τὸ ἀρχαῖον ἀξίω-
 μα ἐχαρίζοντο, ἐπαναδρομεῖν αὐτοὺς εἰς τὴν ἄνωθεν δόξαν, ἐξ ἧς
 ἐξέπεσον, ἀναπλάττοντες. Ἔτι δὲ οὐδὲ τὰ σώματα ταῖς ψυχαῖς
 ἐβούλοντο συνανίστασθαι, γυμνὰς δὲ αὐτὰς σωμάτων ἀνιστῶσιν
 οὐκ οἶδ' ὅτι καὶ καλοῦντες ἀνάστασιν, εἴτερ τοῦ πεπτωκότος καὶ
 10 θανόντος ἢ ἀνάστασις, οὐχὶ δὲ τοῦ αἰεὶ ἐστῶτος καὶ ἐν ἀφθαρσίᾳ
 διαμένοντος, οἷόν περ ἐστὶν ἡ ψυχὴ, οὐδὲ τοῦτο δυσωπηθέντες οἱ
 ἄθλιοι, ἠλίκον οἶον ἀδίκημα, δι' ὧν ληροῦσι, τοῦ δικαίου Κριτοῦ
 κατηγοροῦσι. Πῶς γὰρ οὐκ ἐσχάτην ἀδικίαν αὐτοῦ καταμαρ-
 τυροῦσι, τὰ μὲν συναθλήσαντα σώματα ταῖς ψυχαῖς τοῖς κατ' ἄρε-
 15 τὴν πόνοις τῶν κοινῶν ἐπάθλων ἀποστερεῖν αὐτὸν βλασφημοῦν-
 τες, τὰ δ' αὖ πάλιν συνεξαμαρτόντα τῆς κοινῆς αἰτίας καὶ πράξεως
 ἀνεπιτίμητα καταλιμπάνειν, μόνας δὲ τὰς ψυχὰς, χωρὶς τῶν συν-
 διαπραξαμένων σωμάτων, ἢ διπλῆν εἰσπράττειν τιμωρίαν ἢ
 διπλῆς ἀξιούν μισθαποδοσίας.

20 ις. Οὐ μόνον δὲ τὰ τοιαῦτα τῶν δυσφημιῶν ὁ ἱερός οὗτος τῶν
 πατέρων χορός ἀπεκήρυξεν, ἀλλὰ καὶ πρὸς γε τούτοις (οὐ πολλῶ
 ἔμπροσθεν χρόνῳ) καθεῖλε καὶ ἀναθεμάτισεν Ἄνθιμόν τε τὸν
 Τραπεζούντιον, τὸ Εὐτυχοῦς ὑποθάλλοντα φρόνημα, καὶ Σεβῆ-
 ρον, Πέτρον τε τὸν Ἀπαμείας, καὶ Ζωοράν, καὶ πᾶσαν τὴν πονη-
 25 ρὰν ἐκείνην καὶ πολυκέφαλον διασπορὰν καὶ συμμορίαν. Ἀγα-
 πητοῦ μὲν μάλιστα, τοῦ Ῥώμης, τῆς εὐαγοῦς προκατάρξαντος
 πράξεως, συμψήφων δὲ καὶ συνεργῶν ἀναφανέντων τῶν περιωνύ-
 μων ἀρχιερέων, ὧν ὁ μὲν Εὐφραΐμιος (ὁ κλεινὸς τῆς Ἀντιόχου δὲ
 οὗτος), τῶν Ἱεροσολύμων δὲ Πέτρος ὁ ἱερός ἐπετρόπευεν. Τούτους
 30 οὖν ἅπαντας τὸ θεῖον τῶν ἀρχιερέων συνάθροισμα ἐκκηρύξαντές
 τε καὶ ἀποβαλλόμενοι, τὰ ἀπλανῆ καὶ θεῖα τῆς καθολικῆς καὶ ἀπο-
 στολικῆς Ἐκκλησίας ἐκράτυννάν τε καὶ ἐπεκύρωσαν δόγματα. Καὶ
 τὰ μὲν τῆς οἰκουμενικῆς πέμπτης συνόδου ἐν τούτοις.

ις. Ἡ δὲ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ ἕκτη σύνοδος ἐν τῇ βασιλίδι μὲν
 35 τῶν πόλεων καὶ αὐτῇ τῶν μυστικῶν τῆς ἀληθείας θεαμάτων τὸ

ὅτι πολλὰ σώματα δέχονται διαδοχικὰ τὴν ἴδια ψυχὴν, δοξασιὰ βδελυρὴ καὶ κατάπτυστη καὶ ἄξια ἀληθινὰ μόνο τῶν ψυχῶν ἐκείνων. Ἐπίσης ἀποδέχονταν τέλος τῆς αἰώνιας κόλασης. Καὶ αὐτὸ ἀποτελοῦσε ἄλλη προτροπὴ γιὰ καθὲ ἁμαρτία καὶ ἀπώλεια. Χάριζαν ἀκόμα καὶ στοὺς πονηροὺς δαίμονες τὴν παλαιὰ τιμὴν, ἀναπλάθοντας τὴ θεωρία, ὅτι θὰ ἐπιστρέψουν στὴ πρώτη δόξα ἀπὸ τὴν ὁποία ἐξέπεσαν. Καὶ ἀκόμα οὔτε τὰ σώματα δέχονταν νὰ ἀνασταίνονται μαζί με τὶς ψυχές, ἀλλ' ὅτι ἀνασταίνονται αὐτὲς γυμνὲς ἀπὸ αὐτά. Καὶ δὲν καταλαβαίνω τί ἀποκαλοῦν ἀνάσταση, τὴ στιγμή πού ἡ ἀνάσταση θὰ συμβεῖ σ' αὐτὸ πού ἔπεσε καὶ πέθανε, καὶ ὄχι σ' αὐτὸ πού στέκει πάντοτε καὶ παραμένει ἀφθαρτο, τέτοιο δηλαδὴ πού εἶναι ἡ ψυχὴ, οὔτε γι' αὐτὸ ντράπηκαν οἱ ἄθλιοι, γιὰ τὸ τόσο μεγάλο ἀδίκημα πού διαπράττουν κατηγορώντας τὸν δίκαιο κριτὴ με αὐτὰ πού φλυαρολογοῦν. Καὶ πῶς δὲν προσάπτουν σ' αὐτὸν τὴ φοβερώτερη ἀδικία, βλασφημώντας ὅτι τὰ σώματα πού κόπιασαν μαζί με τὶς ψυχές στοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴν ἀρετὴν, τὰ στερεῖ ἀπὸ τὰ κοινὰ ἔπαθλα, καὶ ὅσα πάλι ὑπῆρξαν μαζί με αὐτὲς μέτοχα στὶς ἁμαρτίες, τ' ἀφήνει χωρὶς ἐπιτίμησιν γιὰ τὴν κοινὴν κατηγορίαν καὶ πράξιν, καὶ μόνες οἱ ψυχές, χωρὶς τὰ συνένοχα σώματα, ἢ δέχονται διπλὴν τιμωρίαν, ἢ ἀξιῶνται διπλὴν ἀπόδοσιν μισθοῦ;

16. Ἡ ἱερὴ αὐτὴ σύναξις τῶν πατέρων δὲν ἀποκήρυξε μόνο τὶς τέτοιου εἴδους βλασφημίαις, ἀλλὰ καὶ μαζί με αὐτὲς (ὄχι πολὺ παλαιότερα) καθαίρεσε καὶ ἀναθεμάτισε τὸν Τραπεζούντιο Ἀνθιμο πού ὑπέθαλπε τὴν διδασκαλίαν τοῦ Εὐτυχοῦς, καὶ τὸν Σεβῆρο, τὸν Πέτρο Ἀπαμείας, καὶ τὸν Ζωορᾶ, καὶ ὅλην ἐκείνην τὴν πονηρὴν καὶ πολυκέφαλην συμμορίαν πού εἶχε διαδοθεῖ πολὺ. Τὴν εὐσεβῆ βέβαια αὐτὴν πράξιν δίωξίς τους τὴν εἶχε μάλιστα ἀρχίσει πρῶτος ὁ Ρώμης Ἀγαπητός, καὶ εἶχε σύμφωνους καὶ συνεργάτες τοὺς ξακουστοὺς ἀρχιερεῖς, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦταν ὁ Εὐφραΐμιος (ὁ ὀνομαστὸς ἐπίσκοπος Ἀντιοχείας), καὶ ὁ ἱερός Πέτρος πού ἦταν ἐπίτροπος τῶν Ἱεροσολύμων. Ὅλους αὐτοὺς λοιπὸν ἀφοῦ τοὺς ἀποκήρυξε καὶ τοὺς ἀπέβαλε ἡ θεία σύναξις τῶν ἀρχιερέων, κατέστησαν ἀκλόνητα καὶ ἐπικύρωσαν τὰ ἀπλανῆ καὶ θεῖα δόγματα τῆς ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὰ λοιπὸν καὶ τὰ τῆς πέμπτης οἰκουμενικῆς συνόδου.

17. Ἡ ἕκτη ἀγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος πραγματοποιοῦσε καὶ αὐτὴ τὴν ἱερὰν συγκέντρωσίν της στὴ Βασιλεύουσα τῶν πόλεων γιὰ τὰ

ἱερὸν ἐπήγγυτο θέατρον. Ἑβδομήκοντα δὲ καὶ ἑκατὸν θεοφόροις
 ἀνδράσι τὸν ἀγῶνα ὑποδυομένη, λαμπρῶς νικῶσαν ἀπεδείκνυ
 τὴν εὐσέβειαν. Ταύτης ἀρχηγοὶ καὶ τῶν ἄλλων προνομεύειν ἐκρί-
 νοντο ἄξιοι, Γεώργιός τε, ᾧ τῆς βασιλίδος πόλεως ὁ ἀρχιερατικὸς
 5 θεσμὸς ὑπῆρχεν ἐγκεχειρισμένος, καὶ Θεόδωρος καὶ Γεώργιος, ἐν
 πρεσβυτέρων ἀξιώματι κατειλεγμένοι, ἅμα διακόνῳ Ἰωάννῃ, οἱ
 ἀντὶ Ἀγάθωνος, τοῦ ἀγιωτάτου πάπα Ῥώμης, εἰς τὴν τῶν ἐξάρ-
 χων τάξιν ἠριθμοῦντο, καὶ τοῦ τῆς Ἀλεξάνδρου δὲ μεγαλοπόλεως
 θρόνου Πέτρος μοναχὸς τὸν τόπον ἀνεπλήρου. Μεθ' ὧν καὶ
 10 Γεώργιος μοναχὸς καὶ πρεσβύτερος εἰς τὸν βαθμὸν τῆς ἀρχιερα-
 τικῆς τῶν Ἱεροσολύμων παρήγγειλε καθέδρας Οὔτοι δέ, σὺν τοῖς
 ἄλλοις ἱεροῖς καὶ ἀγίοις πατράσι, Σέργιον, Πύρρον, Παῦλον, Κων-
 σταντινουπόλεως κατάρξαντας, καὶ Ὀνώριον Ῥώμης, Κῦρόν τε
 Ἀλεξανδρείας καὶ Θεόδωρον τὸν τῆς Φαράν, τὴν ἀλληλόπλοκον
 15 τοῦ ψεύδους σειρὰν διαρρήξαντες· οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ Μακάριον
 Ἀντιοχείας, ἅμα Στεφάνῳ τῆς αἰρέσεως μαθητῇ, σὺν γέροντί τινι
 ἀθλίῳ τοῦνομα Πολυχρονίῳ, ἐπιπλακέντας αὐτοῖς καὶ τῆς ἐκείνων
 δυσσεβείας ὑπερμαχεῖν μελετήσαντας, ὑπὸ δικαίαν καταδίκην
 ἐποίησαντο· ὅτι μίαν θέλησιν καὶ μίαν ἐνέργειαν ἐπὶ Χριστοῦ, τοῦ
 20 ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τοῦ ἐκ δύο πεφυκῶτος φύσεων, δυσσεβεῖ
 καὶ ἀλόγῳ φρονήματι ἐτόλμησαν ἀποφήνασθαι, μηδὲ τοῦτο λογι-
 σμοῖς ἀναλαβόντες οἱ ἀσύνετοι, ῥᾶδιον ὄν καὶ πρόχειρον εἰς κατὰ-
 ληψιν, ὡς οὐκ ἔστι τῆς αὐτῆς ἐνεργείας, χωλὸν κατ' ἐξουσίαν ὀρ-
 θῶσαι καὶ κόπους ὁδοιπορίας μετέρχεσθαι, οὐδὲ τυφλοὺς ὀμμα-
 25 τῶσαι καὶ γῆν σιάλω δακτύλων ἔργοις φυρᾶσαι καὶ πηλὸν ποιῆ-
 σαι καὶ ἐπιβαλεῖν τοῖς ὀμμασιν, οὐδὲ νεκρὸν ἀναστῆσαι καὶ δα-
 κρύειν ἐπὶ τελευτήσαντι. Οὐ μὴν οὐδὲ τῆς αὐτῆς ἐστι θελήσεως
 παρελθεῖν αἰτεῖσθαι τὸ ποτήριον τοῦ θανάτου, καὶ δόξαν αὐτῷ
 καλεῖν πάλιν καὶ βούλεσθαι τὸ ἀθέλητον. Ἀλλὰ πῶς οὐχὶ συνή-
 30 σθοντο διὰ τούτων καὶ τῶν φύσεων τὴν διαφορὰν ἐξααρνούμενοι;
 πᾶσα γὰρ φύσις πηγὴ ἐνεργείας καὶ ταῖς διαφόροις ἐνεργείαις αἱ
 φυσικαὶ θελήσεις συνδιασχίζονται. Καὶ εἰ, κατὰ τὴν ἐν αὐτοῖς πλά-
 νην, ἡ ἐνέργεια καὶ ἡ θέλησις μία, καὶ ἡ φύσις πάντως, ἐξ ἧς ταῦ-
 τα, μία. Εἰ δὲ δύο αἱ φύσεις (οὐπω γὰρ εἰς τοῦτο μανίας ἐξώκει-
 35 λαν, ἐν ὀφθαλμοῖς ἔχοντες τὴν διασπορὰν τῶν καταρξάντων καὶ

μυστικά ἀκροάματα τῆς ἀλήθειας, καὶ ἀναλαμβάνοντας τὸν ἀγῶνα ἑκατὸν ἑβδομήντα θεοφόροι ἄνδρες, παρουσίασε λαμπρῇ τῇ νίκῃ τῆς εὐσέβειας. Ἀρχηγοὶ αὐτῆς καὶ πρῶτοι ἀπὸ τοὺς ἄλλους κρίθηκαν ἄξιονὰ γίνουιν ὁ Γεώργιος, ποὺ τοῦ εἶχε ἀνατεθεῖ ὁ ἀρχιερατικὸς θρόνος τῆς βασιλεύουσας πόλεως, καὶ οἱ Θεόδωρος καὶ Γεώργιος ἀπὸ τὴν τάξιν τῶν πρεσβυτέρων μαζί με τὸν διάκονο Ἰωάννη, οἱ ὁποῖοι ἀριθμοῦνταν στὴν τάξιν τῶν ἐξάρχων στὴ θέση τοῦ ἀγιωτάτου πάπα Ρώμης Ἀγάθωνος, ἐνῶ τὸν θρόνο τῆς μεγαλούπολης τοῦ Ἀλεξάνδρου ἐκπροσωποῦσε ὁ μοναχὸς Πέτρος. Μαζὶ με αὐτοὺς στὴ θέση τῆς ἀρχιερατικῆς ἔδρας τῶν Ἱεροσολύμων μιλοῦσε ὁ μοναχὸς καὶ πρεσβύτερος Γεώργιος. Αὐτοὶ λοιπὸν μαζί με τοὺς ἄλλους ἱεροὺς καὶ ἁγίους πατέρες, ἀφοῦ διέρρηξαν τὴν ἀλληλόπλοκην ἀλυσίδα τοῦ ψεύδους, τοὺς Σέργιο, Πύρρο καὶ Παῦλο, ποὺ ὑπῆρξαν ἀρχηγοὶ τῆς Κωνσταντινουπόλεως, καὶ τὸν Ὀνώριο Ρώμης καὶ τὸν Κύρο Ἀλεξανδρείας καὶ τὸν Θεόδωρο τῆς Φαράν, ἀλλὰ καὶ τὸν Μακάριο Ἀντιοχείας μαζί με τὸν Στέφανο, μαθητὴ τῆς αἵρεσης, μαζί με κάποιον ἄθλιο γέροντα μετὰ τὸ ὄνομα Πολυχρόνιος, ποὺ ἦταν συνδεδεμένοι μὲ αὐτοὺς καὶ εἶχαν ἀποφασίσει νὰ ὑπερασπισθοῦν τὴν ἀσέβεια ἐκείνων, (ὅλους αὐτοὺς) τοὺς καταδίκασαν δίκαια. Γιατὶ τόλμησαν μετὰ ἀσεβῆ καὶ παραδόξην πίστην νὰ ἀποδώσουν μία θέληση καὶ μία ἐνέργεια στὸν Χριστὸ, τὸν ἀληθινὸ Θεὸ μας, ποὺ ἔχει δύο φύσεις, χωρὶς οὔτε αὐτὸ νὰ σκεφθοῦν οἱ ἀνόητοι, ποὺ εἶναι εὐκόλο καὶ πρόχειρο πρὸς κατανόησιν, ὅτι δὲν μπορεῖ ἢ μία (ἀνθρώπινη) ἐνέργεια νὰ σηκῶσει μετὰ τὴ δύναμὴ τῆς ἑνὰ χωλὸ καὶ νὰ ὑποβάλλεται στοὺς κόπους τῆς ὁδοιπορίας, οὔτε στοὺς τυφλοὺς νὰ δώσει μάτια, καὶ νὰ ζυμῶσει μετὰ τὰ δάχτυλα τὸ χῶμα μετὰ τὸ σάλιο, νὰ κάνει πηλὸ καὶ νὰ τὸν βάλει στὰ μάτια, οὔτε νεκρὸ νὰ ἀναστήσει καὶ νὰ δακρῦσει γιὰ κάποιον ποὺ πέθανε. Οὔτε ἐπίσης ἢ ἴδια ἀνθρώπινη θέληση μπορεῖ νὰ ζητεῖ νὰ παρέλθει τὸ ποτήρι τοῦ θανάτου, καὶ νὰ τὸ ὀνομάζει πάλιν αὐτὸ δόξα καὶ νὰ θέλει αὐτὸ ποὺ δὲν ἠθέλε. Πῶς λοιπὸν δὲν τὸ ἀντιλήφθηκαν ἀπὸ αὐτὰ καὶ ἀρνοῦνται τὴν διαφορὰ τῶν φύσεων; Γιατὶ κάθε φύση εἶναι πηγὴ ἐνεργείας καὶ οἱ φυσικὲς θελήσεις διαμοιράζονται μετὰ τὶς διαφορὰς ἐνεργείας. Κι ἂν, σύμφωνα μετὰ τὴν πλάνην ἐκείνων, ἢ ἐνέργεια καὶ ἢ θέληση εἶναι μία, θὰ εἶναι ὁπωσδήποτε καὶ ἢ φύση, ἀπὸ τὴν ὁποῖα αὐτὰ πηγάζουν, μία. Ἐὰν ὅμως εἶναι δύο οἱ φύσεις (γιατὶ δὲν ἔφτασαν σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τῆς μανίας, ἔχοντας μπροστὰ στὰ μάτια τοὺς τὴν διασπορὰ καὶ τὴν ἀπώλεια ἐκείνων ποὺ

ἀπώλειαν), πῶς οὐχὶ ἑκατέρα πηγάζει τὴν οἰκείαν ἐνέργειαν καὶ θέλησιν; Ἄλλ' οὗτοι μὲν τῆς αὐτῶν καὶ δυσφήμου δόξης οὐδὲν προτιμήσαντες, σὺν αὐτῇ ἐκείνῃ τῷ αἰωνίῳ κατεδικάσθησαν ἀναθέματι, δύο δὲ θελήσεις φυσικᾶς καὶ δύο ἐνεργείας ἐπὶ τοῦ ἐνὸς
 5 Χριστοῦ τοῦ Θεοῦ ἡμῶν, τῶν θεοφόρων Πατέρων ἱερολογήσας ὁ σύλλογος, ταῖς ἀπανταχοῦ Ἐκκλησίαις τὸ διπλοῦν ὁμολογεῖν καὶ κηρύσσειν, ὥσπερ τῶν φύσεων, οὕτω καὶ τῶν ἐνεργειῶν καὶ θελήσεων ὀρθοδόξως παραδεδώκασι. Κωνσταντῖνος δὲ τῆνικαῦτα, ὁ ἀπόγονος Ἡρακλείου, τὸν προγονικὸν τῆς βασιλείας κληρὸν
 10 ἐχρημάτιζεν ἀναδεδειγμένος. Τὰ τε ἄλλα συμπράττων τῇ συνόδῳ καὶ τὸ ὀρθὸν τῆς Ἐκκλησίας φρόνημα πρεσβεύων. Ἄλλ' ἐν τούτοις μὲν καὶ ἡ ἕκτη.

ιη'. Ἡ δ' ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ ἐβδόμη σύνοδος, Νικαίαν μὲν, τῆς Βιθυνῶν μητροπόλιν οὔσαν, καὶ τῶν ὀρθῶν δογματικὸν δικαστήριον
 15 πάλαι γεγονυῖαν, καὶ αὐτὴ τῆς εὐσεβείας κριτήριον ἔδειξεν, ἑπτὰ μὲν καὶ ἐξήκοντα καὶ τριακοσίων ἱερῶν ἀνδρῶν τῷ πλήθει πλατυνομένη, ταξιάρχους δὲ καὶ πρωτοστάτας τῆς ἱεραῆς αὐτῶν καὶ μεγάλης φάλαγγος προβαλλομένη, Ταράσιόν τε τὸν ἐν ἀρχιερεῦσι Θεοῦ περιβόητον (θεῖος οὗτος καὶ πανάριστος ἀνὴρ
 20 καὶ τῆς βασιλίδος πόλεως τοὺς ἱεραρχικοὺς οἶακας, εἴπερ τις ἄλλος, περιάγειν ἄξιος), καὶ δὴ καὶ Πέτρον τὸν εὐλαβέστατον, πρωτοπρεσβύτερον τῆς κατὰ Ῥώμην ἁγίας Ἐκκλησίας, καὶ Πέτρον ἄλλον, πρεσβύτερον καὶ αὐτὸν καὶ τῆς ἐκεῖσε μονῆς ἡγούμενον τοῦ ἁγίου Σάββα, οἱ τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας διεκκληροῦν
 25 το τὸν τόπον, Ἀδριανοῦ τότε τὸ ἀρχιερατικὸν κοσμοῦντος ἀξίωμα. Ἄμα δὲ τούτοις Ἰωάννην καὶ Θωμᾶν, ἄνδρας μοναδικῆ πολιτεία περιωνύμους καὶ ἱερατικῆ τιμῇ διαλάμποντας καὶ τῆς ἀνατολικῆς ἀπάσης διοικήσεως τῶν ἀποστολικῶν καὶ μεγάλων θρόνων τοποτηρητὰς καὶ τὸ τῶν ἀρχιερέων προνόμιον ἔχοντας λέγω
 30 δὴ Ἀπολιναρίου τε καὶ Θεοδωρήτου καὶ Ἡλία, ὧν ὁ μὲν Ἀλεξανδρείας, ὁ δὲ Ἀντιοχείας, καὶ ὁ λοιπὸς δὲ Ἱεροσολύμων, ἱεροπρεπῶς τε καὶ πανσόφως προειστήκεισαν. Τότε Κωνσταντῖνος καὶ Εἰρήνη, ὀρθοδοξίας στεφάνῳ κοσμούμενοι, καὶ τὴν αὐτοκράτορα τῆς Ῥωμαίων ἀρχῆς πορφυρίδα ἐστολίζοντο. Αὕτη τοιγαροῦν ἡ
 35 ἱερά καὶ μεγάλη σύνοδος, ἀρτιφανῆ τε καὶ βάρβαρον αἵρεσιν ὑπὸ

ἄρχισαν τὴν αἵρεση), πῶς θ' ἀναβλύσει ἢ μία καὶ ἢ ἄλλη τῇ δικῇ της ἐνέργεια καὶ θέληση; Ἐὰν αὐτοὶ βέβαια, μὴ προτιμώντας τίποτε ἄλλο ἀπὸ τῆ δικῆ τους βλάβασφημη γνώμη, μαζὶ μ' αὐτὴν καταδικάσθηκαν στὸ αἰώνιο ἀνάθεμα, ἐνῶ ὁ σύλλογος τῶν θεοφόρων Πατέρων, διατυπώνοντας τὴν ἱερὴ ἀποψὴ του γιὰ δύο φυσικὲς θελήσεις καὶ δύο ἐνέργειες γιὰ τὸν ἕνα Χριστὸ τὸν Θεὸ μας, παρέδωσαν τὴν ὀρθόδοξη πίστη σὺς Ἐκκλησίες ὅλου τοῦ κόσμου νὰ ὁμολογοῦν καὶ νὰ κηρῦσσουν ὅπως τὸ διπλὸ τῶν φύσεων, ἔτσι καὶ τῶν ἐνεργειῶν καὶ τῶν θελήσεων. Τότε τὴν προγονικὴ κληρονομία τῆς βασιλείας εἶχε ἀναδεχθεῖ ὁ Κωνσταντῖνος, ὁ ἀπόγονος τοῦ Ἡρακλείου, ποὺ συνέπραττε σὲ ὅλα τὰ ἄλλα μὲ τὴ σύνοδο καὶ πρέσβευε καὶ τὴν ὀρθὴ πίστη τῆς Ἐκκλησίας. Αὐτὰ λοιπὸν καὶ γιὰ τὴν ἕκτη σύνοδο.

18. Ἡ ἑβδόμη ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος κι αὐτὴ ἀνέδειξε δικαστήριον τῆς εὐσέβειας τῆ Νίκαια, ποὺ εἶναι μητροπόλη τῶν Βιθυνῶν καὶ ἔγινε ἀπὸ παλαιὰ δικαστήριον τῶν ὀρθῶν δογμάτων. Αὐτὴ ἀπαρτιζόταν ἀπὸ τριακόσιους ἑξήντα ἑπτὰ ἱερούς ἀνδρες, καὶ πρόβαλε ὡς ταξίαρχες καὶ πρωτοστάτες τῆς ἱερῆς καὶ μεγάλης φάλαγγας τῆς τὸν Ταράσιο, τὸν ὀνομαστὸ ἀνάμεσα στοὺς ἀρχιερεῖς τοῦ Θεοῦ (αὐτὸς ἦταν θεῖος καὶ ἄριστος τῶν ἀρίστων ἀνδρας καὶ πιὸ ἄξιος ἀπὸ κάθε ἄλλον νὰ διευθύνει τὸ πηδάλιον τῆς Βασιλεύουσας), καὶ τὸν Πέτρο τὸν εὐλαδέστατον, πρωτοπρεσβύτερον τῆς ἁγίας Ἐκκλησίας τῆς Ρώμης, καὶ ἕναν ἄλλον Πέτρο, πρεσβύτερον κι αὐτὸν καὶ ἡγούμενον τῆς ἐκεῖ μονῆς τοῦ ἁγίου Σάββα, οἱ ὁποῖοι ἐκπροσωποῦσαν τὴ θέσιν τῆς ἀποστολικῆς καθέδρας, τῆς ὁποίας τότε τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον κοσμοῦσε ὁ Ἀδριανός. Μαζὶ μὲ αὐτοὺς ἦταν καὶ ὁ Ἰωάννης καὶ ὁ Θωμᾶς, ἀνδρες ὀνομαστοὶ γιὰ τὴ μοναστικὴ ζωὴ τους καὶ λαμπροὶ γιὰ τὸ ἱερατικὸν τους ἀξίωμα, καὶ τοποτηρητὲς ὅλης τῆς ἀνατολικῆς διοικήσεως τῶν ἀποστολικῶν καὶ μεγάλων θρόνων καὶ ποὺ εἶχαν τὸ προνόμιον τῶν ἀρχιερέων ἐννοῶ βέβαια τὸν Ἀπολινάριον καὶ τὸν Θεοδώρητον καὶ τὸν Ἡλία, ἀπὸ τοὺς ὁποῖους ὁ ἕνας ἦταν προϊστάμενος τῆς Ἀλεξάνδρειας, ὁ ἄλλος τῆς Ἀντιόχειας, καὶ ὁ τρίτος τῶν Ἱεροσολύμων, προϊστάμενος μὲ κάθε ἱεροπρέπεια καὶ ἀπέραντη σοφία. Τότε ὁ Κωνσταντῖνος καὶ ἡ Εἰρήνη, τιμημένοι μὲ τὸ στεφάνιον τῆς ὀρθοδοξίας, φοροῦσαν τὴν πορφύραν τῆς Ρωμαϊκῆς αυτοκρατορίας. Αὐτὴ λοιπὸν ἡ ἱερὴ καὶ μεγάλη σύνοδος καταδίκασε μὲ θεία κρίση καὶ κοινὸν ψήφισμα τὴν βάρβαρον καὶ ποὺ μόλις εἶχε φανεῖ αἵρεση, ποὺ εἶχε εἰσαχθεῖ μὲ τρόπο

δυσσεβῶν τε καὶ ἐνιέρων ἀνδρῶν παρεισαχθεῖσαν, θεοκρίτῳ καὶ
 κοινῷ ψηφίσματι κατεδίκησε καὶ τοὺς εἰσηγητὰς καὶ προμάχους
 αὐτῆς τῷ αὐτῷ συνυποβάλλουσα κρίματι. Οὗτοι γὰρ οἱ δεῖλαιοι
 Χριστὸν τὸν ἀληθινὸν Θεὸν ἡμῶν βλασφημεῖν οὐχ ὁμολογοῦντες
 5 τοῖς ῥήμασι, διὰ τῶν ἔργων πᾶσαν ἐπενόουν ὕβριν καὶ βλασφη-
 μίαν καὶ ἀσέλγειαν· καὶ αὐτὸν ἐκείνον δυσφημεῖν ἀμέσως καὶ
 χωρὶς τινος παραπετάσματος οὐ θαρσύναντες, διὰ τῆς σεπτῆς
 εἰκόνας τὸ πᾶν αὐτῶν τῆς Χριστομάχου γνώμης ἐξεπλήρουν θέλη-
 μα. Εἰδῶλον γὰρ (ὃ τολμηρᾶς καὶ ἀθέου γλώσσης καὶ διανοίας
 10 ἀπήχημα!) τὴν προσκυνητὴν εἰκόνα Χριστοῦ, δι' ἧς εἰδώλων
 πλάνη διώκεται, καθυβρίζοντες καὶ πάσαις αὐτὴν ἀτιμίαις περι-
 βάλλοντες, ἀνὰ τὰς ἀγορὰς καὶ τὰς λεωφόρους ποσὶ κατεπάτουν,
 περιέσυρον, πυρὶ παρεδίδουσαν. Θέαμα Χριστιανοῖς ἐλεεινὸν καὶ
 τῆς Ἑλληνικῆς Χριστομαχίας μόνης ἄξιον. Τὰ αὐτὰ δὲ καὶ κατὰ
 15 τῶν ἄλλων ἱερῶν εἰκονισμάτων ποσὶ ταχεινοῖς ἐκχέαι αἷμα, χερσὶ
 τε παλαμναίαις καὶ θεβήλοις χεῖλεσιν ἐνησέλγαινον, καὶ κόρον
 οὐδένα τῆς τηλικαύτης μανίας καὶ παραπληξίας οὐδαμῶς ἐλάμ-
 βανον οἱ ἀλάστορες. Ἀλλὰ τῶν Ἑλληνικῶν βδελυγμάτων οὐδὲν
 ἔλαττον, εἰ καὶ μὴ μᾶλλον, τὰ Χριστιανῶν ἱερὰ σύμβολά τε καὶ
 20 ἐκτυπώματα, διὰ μίσους ἄγοντες, ἐβδελύσσοντο, δι' ὧν αὐτοῖς καὶ
 ὁ ἄσπονδος πόλεμος κατὰ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ἁγίων συνεκρο-
 τεῖτο καὶ ἐκρατύνετο.

ιθ. Δῆλον γὰρ ἅπασιν, ὡς ἡ τιμὴ τῶν εἰκονισμάτων τιμὴ γίνε-
 ται τῶν εἰκονιζομένων, ὥσπερ καὶ ἡ ἀτιμία εἰς αὐτὰ διαβαίνει τὰ
 25 εἰκονιζόμενα. Ἀλλ' οὗτοι τὰ νέα τῶν Χριστομάχων Ἰουδαίων γεν-
 νήματα, δι' ὧν μὲν τὴν σεπτὴν εἰκόνα Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ἁγί-
 ων ἐνύβριζον, τὸ προγονικὸν ἀνεπλήρουν ὑστέρημα, εἰς τὰ τῶν
 Ἰουδαίων τολμήματα ἐκφερόμενοι καὶ νικᾶν φιλονεικοῦντες τῇ
 ὑπερβολῇ τῆς προθυμίας τοὺς γεννήτορας. Δι' ὧν δὲ Χριστιανῶν
 30 ἐν μέσῳ οὐκ ἔσχον τολμηῆσαι τὸν Χριστὸν καὶ χεῖλεσιν ἀπαρνήσα-
 σθαι καὶ αὐτοῦ ἐκείνου τοῦ ἰουδαϊκοῦ καὶ πατρῶου ζήλου ἠλέγ-
 χοντο διαπίπτοντες καὶ νόθον καὶ ταύτην αὐτῶν δεικνύντες τὴν
 μίμησιν καὶ μηδαμοῦ στάσιν ἔχοντες, ἀλλ' ὥσπερ τῷ κακῷ κερω-
 θέντες τῆς αἰρέσεως, ὧδε κἀκεῖσε διερῶριπτοῦντο καὶ παρεφέροντο.
 35 Χριστιανούς μὲν γὰρ ἑαυτοὺς ὀνομάζοντες, κατὰ Χριστοῦ ἐφρου-

πλάγιο ἀπὸ ἀνθρώπους ἀσεβεῖς καὶ ἀνίερους, ὑποβάλλοντας στήν ἴδια καταδίκη καὶ τοὺς εἰσηγητὲς καὶ ὑπερασπιστὲς αὐτῆς. Γιατὶ αὐτοὶ οἱ δυστυχεῖς, χωρὶς νὰ ὁμολογοῦν ὅτι βλασφημοῦσαν μὲ τὰ λόγια τὸν Χριστό, τὸν ἀληθινὸ Θεὸ μας, μὲ τὰ ἔργα τους ἐπινοοῦσαν κάθε ὕβρη καὶ βλασφημία καὶ ἀσέλγεια ἐναντίον του, καὶ ἐπειδὴ δὲν εἶχαν τὸ θάρρος νὰ κατηγορήσουν αὐτὸν τὸν ἴδιο κατὰ τρόπο ἄμεσο καὶ χωρὶς κάποιο προκάλυμμα, πραγματοποιοῦσαν μέσω τῆς σεπτῆς εἰκόνας του ὅλο τὸ θέλημα τῆς ἀντίχριστης γνώμης τους. Γιατὶ καθυβρίζοντες ὡς εἶδωλο (τί τολμηρὴ ἀλήθεια καὶ ἄθεη γνώμη καὶ ἀπήχημα διάνοιας) τὴν προσκυνητὴ εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, μὲ τὴν ὁποία διώκεται ἡ πλάνη τῶν εἰδώλων, καὶ περιλούοντάς τὴν μὲ ὅλες τὶς προσβολές, τὴν ποδοπατοῦσαν στὶς ἀγορές καὶ τὶς λεωφόρους, τὴν ἔσερναν ἐδῶ κι ἐκεῖ καὶ τὴν ἔριχναν στὴ φωτιά. Ἦταν ἐλεεινὸ θέαμα γιὰ τοὺς Χριστιανούς, καὶ ἀντάξιο μόνο τῆς εἰδωλολατρικῆς ἔχθρας κατὰ τοῦ Χριστοῦ. Τὰ ἴδια ἔκαναν καὶ γιὰ τὰ ἄλλα εἰκονίσματα, ὄντας γρήγοροι στὰ πόδια νὰ χύσουν αἷμα, ἀσελγοῦσαν μὲ χέρια ἐγκληματικά καὶ βέβηλα χεῖλη, καὶ κανένα χορτασμὸ δὲν ἔνοιωθαν οἱ ἀλαζόνες γιὰ τὴ τόσο μεγάλη μανία καὶ τὴν παραφροσύνη τους, ἀλλὰ μισώντας καθόλου λιγώτερο ἀπὸ τὶς εἰδωλολατρικὲς βδελυρότητες, ἂν ὄχι καὶ περισσότερο, τὰ ἱερὰ σύμβολα καὶ τὶς ἀπεικονίσεις τῶν Χριστιανῶν, τὰ θεωροῦσαν βδελυρά, καὶ ἀκριβῶς γιὰ ὅλα αὐτὰ ἔκαναν καὶ τὸν ἄσπονδο πόλεμό τους ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων του, πού ὅλο καὶ δυνάμωνε.

19. Εἶναι βέβαια σὲ ὅλους φανερό, ὅτι ἡ τιμὴ πρὸς τὰ εἰκονίσματα εἶναι τιμὴ πού ἀποδίδεται σ' αὐτοὺς πού εἰκονίζουν, ὅπως βέβαια καὶ ἡ προσβολὴ τους μεταβαίνει στὰ ἴδια τὰ εἰκονιζόμενα. Ἀλλὰ αὐτοί, τὰ νέα γεννήματα τῶν Χριστομάχων Ἰουδαίων, μὲ τὶς ὕβρεις τους ἐναντίον τῆς σεπτῆς εἰκόνας τοῦ Χριστοῦ καὶ τῶν ἁγίων του συμπλήρωναν τὸ ὑστέρημα τῶν προγόνων τους, πραγματοποιώντας τὰ τολμήματα τῶν Ἰουδαίων καὶ φιλονεικώντας μὲ τὴν ὑπερβολὴ τῆς προθυμίας τους νὰ νικήσουν τοὺς πατέρες τους. Ἐπειδὴ ὅμως ἀνάμεσα στοὺς Χριστιανούς δὲν εἶχαν τὴν τόλμη ν' ἀρνηθοῦν καὶ μὲ τὰ χεῖλη τους τὸν Χριστό, ἀποδεικνύονταν ὅτι ὑστεροῦσαν ἀπὸ τὸν Ἰουδαϊκὸ καὶ προγονικὸ ἐκεῖνο ζῆλο καὶ ἔδειχναν νόθη κι αὐτὴ τὴ μίμησή τους, καὶ πουθενὰ δὲν σταματοῦσαν, ἀλλὰ σὰ νὰ εἶχαν ζαλισθεῖ ἀπὸ τὸ κακὸ τῆς αἵρεσης, ἔπεφταν ἐδῶ κι ἐκεῖ καὶ παραπατοῦσαν. Γιατί, ἐνῶ ὀνόμαζαν τὸν ἑαυτό τους Χριστιανούς, φέρο-

άπτοντο, και την Ιουδαίων κλήσιν ου προσιέμενοι, τὸ Χριστομά-
 χον αὐτῶν παρεξήλουν διὰ τῆς εἰκονομαχίας και ὑπερέβαλλον.
 Οὐ μόνον δέ, ἀλλά και τὸ τῆς εἰδωλολατρείας ἐκκλίνοντες ὄνομα,
 οὐδὲν εἰδωλολατρῶν ἀνεκτότερα εἰς τε Χριστιανούς αὐτούς και
 5 εἰς τὰ τῶν Χριστιανῶν θεῖα και ἄχραντα μυστήρια ἐπεδείξαντο.
 Δι' ὃ τούτους μὲν ὅσοι μὴ τῆς μοιχαλίδος ταύτης και πολυσπόρου
 και συμπεφυρμένης δόξης φυγεῖν ἠθέλησαν τὴν δυσγένειαν, ὡς
 νόθα γένη και ἔκφυλα τῆς τῶν πιστῶν εὐγενείας, ἡ ἁγία και οἰ-
 κουμενική διακρίνασα σύνοδος, δεσμοῖς ἀλύτοις τοῦ ἀναθέματος
 10 καθυπέβαλε, τὴν δὲ εἰκόνα Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν και
 τὰς ἀνέκαθεν ἀποστολικὰς τε και πατρικὰς παραδόσεις και τὰς
 τῶν ἱερῶν Λογίων ἐκφαντορίας ἐπὶ τιμῇ και σεβασμιότητι τοῦ εἰ-
 κονιζομένου προσκυνεῖσθαι και τιμᾶσθαι ψήφοις ἀπάσαις ἐπεκύ-
 ρωσέν τε και ἐπεσφραγίσατο, τῆς προσκυνήσεως και τιμῆς δηλο-
 15 νότι προσαγομένης, καθ' ὃν τρόπον και τοῖς ἄλλοις ἱεροῖς τύποις
 και συμβόλοις τῆς καθ' ἡμᾶς ἁγιωτάτης λατρείας προσερχόμεθα.
 Οὐ γὰρ ἐν αὐτοῖς ἰστώμεν και συμπερικλείομεν τὴν τιμὴν και προσ-
 κύνησιν, οὐδ' εἰς ἑτερόφυλα και διάφορα τέλη σχιζόμεθα, ἀλλὰ
 διὰ τῆς φαινομένης διαφόρου και μεριστῆς αὐτῶν θεραπείας και
 20 προσκυνήσεως ἱεροπρεπῶς τε και ἀδιαιρέτως εἰς τὴν ἀμέριστον
 ἐκείνην ἔνοειδῆ τε και ἔνοποιὸν θεότητα ἀναγόμεθα.

κ. Οὕτω τὸν τίμιον σταυρὸν προσκυνοῦμεν, ἐν ᾧ τὸ Δεσπο-
 τικὸν ἐξετανύσθη σῶμα και τὸ τοῦ κόσμου καθάρσιον ἀνέβλυσεν
 αἷμα και ἡ τοῦ ξύλου φύσις ταῖς ἐκεῖθεν ῥοαῖς ἀρδευθεῖσα τὴν
 25 ἀγήρω ζωὴν ἐβλάστησεν ἀντὶ τοῦ θανάτου. Οὕτω τὸν τύπον τοῦ
 σταυροῦ προσκυνοῦμεν, δι' οὗ δαιμόνων ἐλαύνεται στίφη και πά-
 θη θεραπεύεται ποικίλα, τῆς ἅπαξ ἐν τῷ πρωτοτύπῳ χάριτος και
 δυνάμεως ἐνεργηθείσης και μέχρις αὐτῶν τῶν τύπων μετὰ τῆς
 ὁμοίας ἐνεργείας συμπροϊούσης. Τούτων τοιγαροῦν ἕκαστον, τὴν
 30 τε Χριστοῦ εἰκόνα φημὶ και αὐτὸν τὸν σταυρὸν, και δὴ και τοῦ
 σταυροῦ τὸν τύπον, παραπλησίως τῇ σεβασμιότητι και προσκυνή-
 σει ἐξοσιοῦντες, οὐκ ἐν αὐτοῖς περιγράφομεν και περιορίζομεν τὴν
 τιμὴν και τὸ σέβας, ἀλλ' εἰς τὸν δι' ἡμᾶς ἐνανθρωπήσαντα πλούτῳ
 φιλανθρωπίας ἀφάτῳ και τὸν ὑπὲρ ἡμῶν ἐπονείδιστον θάνατον
 35 ἐκουσίως ὑπενεγκότα ταύτην ἀναφέρομεν και ἀνιεροῦμεν. Οὕτω

νταν μὲ μανιώδη ὀργὴ ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ, καὶ ἐνῶ δὲν δέχονταν νὰ τοὺς ἀποκαλοῦν Ἰουδαίους, συναγωνίζονταν τὴν ἔχθρα τους ἐναντίον τοῦ Χριστοῦ μὲ τὸ μίσος τους ἐναντίον τῶν εἰκόνων καὶ τοὺς ὑπερέβαλλαν. Κι ὄχι μόνο αὐτό, ἀλλὰ ἀποφεύγοντας καὶ τὸ ὄνομα τῆς εἰδωλολατρίας, δὲν ἔπραξαν τίποτε πιὸ ἀνεκτὸ ἀπὸ ὅσα οἱ εἰδωλολάτρες στοὺς ἴδιους τοὺς Χριστιανούς καὶ στὰ θεῖα καὶ ἄχραντα μυστήρια τῶν Χριστιανῶν. Γι' αὐτὸ αὐτοὺς βέβαια, ὅσοι δὲν θέλησαν νὰ φύγουν ἀπὸ αὐτὴ τὴν πορνικὴ καὶ πολύσπορη καὶ ἀνακατωμένη δοξασίᾳ καὶ δυσμορφίᾳ, διακρίνοντάς τα ἢ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος ὡς νόθα γεννήματα καὶ ἐκφυλισμένα ἀπὸ τὴν εὐγένεια τῶν πιστῶν, τοὺς ἔθεσε κάτω ἀπὸ τὰ ἅλута δεσμὰ τοῦ ἀναθέματος, ἐνῶ τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ μας, σύμφωνα μὲ τὶς ἀνέκαθεν ἀποστολικὲς καὶ πατερικὲς παραδόσεις καὶ τὶς διατυπώσεις τῶν ἁγίων Γραφῶν, ἐπικύρωσε μὲ τὶς ψήφους ὄλων καὶ ἐπισφράγισε νὰ προσκυνεῖται καὶ νὰ τιμᾶται πρὸς τιμὴ καὶ σεβασμὸ τοῦ εἰκονιζομένου. "Ὅταν δηλαδὴ παρατίθεται πρὸς προσκύνηση καὶ τιμὴ προσερχόμαστε κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο ὅπως στὶς ἄλλους ἱερὺς τύπους καὶ τὰ σύμβολα τῆς ἁγιώτατης λατρείας μας. Γιατὶ δὲν περιορίζομε σ' αὐτὰ τὴν τιμὴ καὶ τὴ προσκύνηση, οὔτε διασπώμεθα σὲ ξένους καὶ διαφορετικοὺς σκοποὺς, ἀλλὰ μὲ τὴ φαινόμενη διάφορη καὶ διαιρετὴ λατρεία καὶ προσκύνηση μὲ τρόπο ἱεροπρεπῆ καὶ ἀδιαίρετο ὑψωνόμαστε στὴν ἀδιαίρετη ἐκείνη καὶ ἐνοειδῆ καὶ ἐνοποιὸ θεότητα.

20. "Ἐτσι προσκυνοῦμε τὸν τίμο σταυρὸ πάνω στὸν ὅποιο καρφώθηκε τὸ σῶμα τοῦ Κυρίου καὶ ἀνάβλυσε τὸ αἷμα ποὺ εἶναι τὸ καθάριστο τοῦ κόσμου, καὶ τὸ ξύλο ποτισμένο ἀπὸ τὸ αἷμα ποὺ ἔρρευσε πάνω σ' αὐτὸ βλάστησε ἀντὶ τὸ θάνατο τὴν ἀφθαρτὴ ζωὴ. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο προσκυνοῦμε τὸν τύπο τοῦ σταυροῦ μὲ τὸν ὅποιο ἐκδιώκονται τὰ πλήθη τῶν δαιμόνων καὶ θεραπεύονται τὰ διάφορα πάθη· γιατί μιά καὶ ἀνέβλυσε ἀπὸ τὸ πρωτότυπο ἢ χάρη καὶ ἡ δύναμη, μὲ τὴν ἴδια ἐνέργεια ἀπλώνεται αὐτὴ καὶ μέχρι σ' αὐτοὺς τοὺς τύπους του. Σὲ καθένα λοιπὸν ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο, ἐννοῶ καὶ στὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ καὶ στὸν ἴδιο τὸν σταυρὸ, καὶ μάλιστα καὶ στὸν τύπο τοῦ σταυροῦ, ἀπονέμοντας κατὰ παρόμοιο τρόπο σεβασμὸ καὶ προσκύνηση, δὲν προσδιορίζομε καὶ δὲν περιορίζομε σ' αὐτὰ τὴν τιμὴ καὶ τὸ σεβασμὸ, ἀλλ' ἀποδίδομε καὶ ἀφιερώνομε αὐτὴν σὲ ἐκεῖνον ποὺ ἔγινε ἄνθρωπος γιὰ μᾶς ἀπὸ ἀνέκφραστο πλοῦτο φιλανθρωπίας καὶ ὑπέφερε μὲ τὴ θέλησή του τὸν γιὰ χάρη μας ἐπονείδι-

δὴ καὶ ναοὺς ἁγίων καὶ τάφους καὶ λείψανα πιστοῖς βρύοντα
 ἰάσεις πιστῶς προσκυνοῦμεν, τὸν αὐτοὺς δοξάσαντα Χριστὸν τὸν
 Θεὸν ἡμῶν μεγαλύνοντες καὶ ἀνευφημοῦντες, καὶ δὴ καὶ εἴ τι τού-
 τοις κατὰ τὰς μυστικὰς καὶ ἁγίας ἡμῶν τελετάς ἐστὶ παραπλήσιον,
 5 διὰ τῆς ἐν αὐτοῖς ἐνεργομένης δωρεᾶς τε καὶ εὐεργεσίας, τὸ ἀρχι-
 κόν τε καὶ πρωτουργὸν αἴτιον ἐπιγινώσκομέν τε καὶ δοξολογοῦ-
 μεν. Δι' ὃ καὶ τῶν μακαρίων ἐκείνων καὶ ἱερῶν ἀνδρῶν ἢ θεοφό-
 ρος καὶ ἁγία πανήγυρις οὐ μόνον τὴν εἰκόνα Χριστοῦ, καθάπερ
 ἔφημεν, ἀλλὰ γε δὴ καὶ τῆς παναχράντου καὶ ἀειπαρθένου Δε-
 10 σποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων τὰς ἱερὰς εἰκόνας
 κατ' ἀναλογίαν τῆς τῶν πρωτοτύπων ὑπεροχῆς καὶ σεβασμιότη-
 τος τιμᾶσθαι καὶ προσκυνεῖσθαι, κοινῶν θεσπισμάτων ὄροις ἐπε-
 σφράγισέ τε καὶ ἐπεκύρωσε. Καὶ γὰρ καὶ δι' αὐτῶν εἰς ἐνοποιόν
 τινα καὶ συναγωγὸν ἀναγόμεθα θεωρίαν καὶ τῆς πρὸς τὸ ἀκρότα-
 15 τον τῶν ὀρεκτῶν δι' αὐτῆς ἀξιούμεθα θείας καὶ ὑπερφυοῦς συνα-
 φείας Ἐλλὰ ταῦτα μὲν σοφῶς τε καὶ θεαρέστως τελεσαμένη διώ-
 ρισεν, πᾶσαν δὲ αἰρετικὴν νόσον καὶ πᾶσαν ἀκοσμίαν τῆς λογικῆς
 ἀγέλης ἀπελάσασα, τὸν οἰκεῖον κόσμον καὶ τὸ κάλλος τὴν Ἐκ-
 κλησίαν ἐπαναλαβοῦσαν ὑπέδειξε, καὶ οἷα δὴ νύμφην οὐκ ἐν
 20 κροσσωτοῖς χρυσοῖς, ἀλλ' ἐν ἱεροῖς ἐξωραϊσθεῖσαν εἰκονίσμασιν ἐκ
 δεξιῶν τοῦ νυμφίου Χριστοῦ παραστήσασα, ἴλαροῖς καὶ χαίρου-
 σιν ὀφθαλμοῖς καθορᾶσθαι καὶ ἐναγλαΐζεσθαι παντί τῳ τῶν πι-
 στῶν πληρώματι παρεσκεύασεν.

κα. Αὕτη τῆς πίστεως ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν ἢ καθαρὰ καὶ
 25 ἀμώμητος ὁμολογία, αὕτη τῆς ἀχράντου καὶ εἰλικρινοῦς λατρείας
 ἡμῶν καὶ τῶν περὶ αὐτὴν σεπτῶν μυστηρίων ἢ θεόσοφος μυσταγω-
 γία, κατὰ ταύτην μέχρι βίου δεσμῶν καὶ φρονοῦντες καὶ πιστεύ-
 οντες καὶ πολιτευόμενοι, πρὸς τὴν ἀνατολὴν τοῦ νοητοῦ ἡλίου
 ἐπειγόμεθα, τῆς ἐκεῖθεν ἀνεσπέρου ἀγῆς καὶ λαμπρότητος τρανό-
 30 τερόν τε καὶ τελειότερον ἀπολαύσοντες. Ταύτην προσήκει καὶ τὴν
 ὑμετέραν θεοφρούρητον σύνεσιν ἤδη, πρὸς τὸν ἡμέτερον κληρὸν
 τῆς εὐσεβείας ἀφορῶσαν, εἰλικρινεῖ διαθέσει καὶ γνώμης εὐθύτητι
 καὶ ἀδιστάκτῳ πίστει ἀποδέχεσθαι καὶ στέργειν, καὶ μήτε δεξιᾶ
 μήτε ἀριστερᾶ, μηδὲ ἐπὶ βραχὺ ταύτης ἀποκλίνειν. Τοῦτο γὰρ τῶν
 35 ἀποστόλων τὸ κήρυγμα, τοῦτο τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων τὸ φρό-

στο θάνατο. Κατὰ τὸν ἴδιο τρόπο βέβαια καὶ τοὺς ναοὺς τῶν ἁγίων καὶ τοὺς τάφους καὶ τὰ λειψανα ποὺ ἀναβλύζουν θεραπείες γιὰ τοὺς πιστοὺς τὰ προσκυνοῦμε μὲ πίστη, δοξάζοντας καὶ ἐξυμνώντας τὸν Χριστὸ τὸν Θεὸ μας ποὺ δόξασε αὐτὰ. Καὶ βέβαια καὶ ἂν ὑπάρχει κάτι, σύμφωνα μὲ τὶς μυστικὲς καὶ ἅγιες τελετὲς μας, παραπλήσιο μὲ αὐτὰ, μὲ τὴ δωρεὰ καὶ τὶς εὐεργεσίες ποὺ ἐνεργεῖται σ' αὐτὰ, ἀναγνωρίζομε καὶ δοξολογοῦμε τὸ ἀρχικὸ καὶ πρωτουργὸ αἴτιο. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ θεοφόρος καὶ ἅγια σύναξη τῶν μακαρίων ἐκείνων ἀνδρῶν ἐπισφράγισε καὶ ἐπικύρωσε μὲ κανόνες τῶν κοινῶν ἀποφάσεων νὰ τιμοῦμε καὶ νὰ προσκυνοῦμε ὄχι μόνον τὴν εἰκόνα τοῦ Χριστοῦ, ὅπως εἶπαμε, ἀλλὰ βέβαια καὶ τὶς ἱερὲς εἰκόνες τῆς πανάχρονης καὶ ἀειπάρθενης Δέσποινάς μας Θεοτόκου καὶ ὄλων τῶν ἁγίων, κατ' ἀναλογία μὲ τὴν ὑπεροχὴ καὶ τὴ σεβασμιότητα τῶν πρωτοτύπων. Γιατὶ καὶ μὲ αὐτὲς ὀδηγοῦμαστε σὲ κάποια ἐνοποιητικὴ καὶ συναπτικὴ θεωρία καὶ μὲ αὐτὴν γινόμαστε ἄξιοι νὰ ἐπιτύχομε τὴ θεία καὶ ὑπερφυσικὴ συνένωση μὲ τὸ ἀκρότατο τῶν ἐπιθυμητῶν. Ἄλλ' αὐτὰ βέβαια τὰ καθόρισε ἀφοῦ τὰ συζήτησε μὲ τρόπο σοφὸ καὶ θεάρεστο, καὶ ἀφοῦ ἀποδίωξε κάθε αἵρετικὴ νόσο καὶ κάθε ἀταξία τοῦ λογικοῦ ποιμνίου, παρουσίασε τὴν Ἐκκλησίαν νὰ ἀποκτᾷ ξανά τὴν τάξιν καὶ τὸ κάλλος τῆς καὶ σὰν νύμφη, ὄχι μὲ χρυσὰ κροσσια, ἀλλὰ καλλωπισμένη μὲ ἱερὰ εἰκονίσματα, ἀφοῦ τὴν τοποθέτησε στὰ δεξιὰ τοῦ νυμφίου Χριστοῦ, τὴν κατέστησε τέτοια, ὥστε νὰ βλέπεται μὲ μάτια γεμᾶτα ἰλαρότητα καὶ χαρὰ καὶ νὰ γεμίζει ἀπὸ ἀγαλλίαση ὅλο τὸ πλήρωμα τῶν πιστῶν.

21. Αὕτὴ εἶναι ἡ καθαρὴ καὶ ἄμεμπτη ὁμολογία τῆς δικῆς μας τῶν Χριστιανῶν πίστεως, αὕτὴ ἡ γεμάτη ἀπὸ θεϊκὴ σοφία μυσταγωγία τῆς ἀμόλυντης καὶ γνήσιας λατρείας μας καὶ τῶν σχετικῶν μ' αὐτὴν σεβαστῶν μυστηρίων, καὶ ἔχοντας αὐτὸ τὸ φρόνημα καὶ πιστεύοντας καὶ ζώντας σύμφωνα μ' αὐτὴ μέχρι τὶς δυσμὰ τοῦ βίου μας σπεύδομε πρὸς τὴν ἀνατολὴ τοῦ νοητοῦ ἡλίου γιὰ ν' ἀπολαύσομε καθαρότερα καὶ τελειότερα τὴν ἀκτινοβολία καὶ τὴ λαμπρότητα ποὺ πηγάζει ἀπὸ αὐτὴν. Καὶ ἡ δική σας θεοφρούρητη σύνεση, ἀποβλέποντας πρὸς τὸν δικό μας εὐσεβῆ κλῆρο μὲ ἄδολη διάθεση καὶ κρίση ὀρθὴ καὶ ἀταλάντευτη πίστη, αὐτὴν πρέπει ν' ἀποδέχεται καὶ νὰ ἀσπάζεται, καὶ νὰ μὴν ἀποκλίνει οὔτε δεξιὰ, οὔτε ἀριστερά, οὔτε κατὰ τὸ ἐλάχιστο ἀπὸ αὐτὴν. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι τὸ κήρυγμα τῶν ἀποστόλων, αὕτὴ ἡ πίστη τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων. Γι'

νημα. Διὸ οὐ μόνον σεαυτὸν φρονεῖν οὕτω δεῖ καὶ [τὸ] δοξάζειν, ἀλλὰ καὶ τοὺς ὑπὸ σὲ τεταγμένους εἰς τὸ αὐτὸ τῆς ἀληθείας φρόνημα χειραγωγεῖν καὶ πρὸς τὴν αὐτὴν καταρτίζειν πίστιν, καὶ μηδὲν τῆς τοιαύτης σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας ἡγεῖσθαι τιμιώτερον. Ἄρ-
 5 χοντος γὰρ ὡς ἀληθῶς μὴ τῆς ἰδίας μόνον σωτηρίας ποιεῖσθαι φροντίδα, ἀλλὰ καὶ τὸν ἐμπιστευθέντα λαὸν τῆς ἴσης ἀξιούν προνοίας καὶ εἰς τὴν αὐτὴν τῆς θεογνωσίας χειραγωγεῖν τε καὶ προσκαλεῖσθαι τελειότητα. Μὴ τοίνυν τῶν ἐλπίδων ἡμᾶς διαψευσθῆναι ποιήσης, ὡς ἢ σὴ περὶ τὰ καλὰ ῥοπή τε καὶ εὐηκοῖα παρέσχε προ-
 10 βάλλεσθαι, μηδὲ τοὺς πόνους καὶ τοὺς ἀγῶνας, οὓς ὑπὲρ τῆς ὑμετέρας σωτηρίας ἀνεδεξάμεθα χαίροντες, ματαίους ἐλέγξης, μηδ' ἄρχεσθαι μὲν προθυμίας τοῦ θεοῦ κηρύγματος ὑποδέχεσθαι τοὺς λόγους αὐτὸν ἐπιδείξης, εἰς ῥαθυμίαν δὲ τὴν προθυμίαν καταλύσεις, ἀλλ' ὅμοιον μὲν τῇ ἀπαρχῇ τὸ τέλος, σύμφωνον δὲ τὴν πολιτεί-
 15 αν τῇ πίστει, κοινὸν δὲ ἀγαθὸν καὶ γένους καὶ πατρίδος τὴν σὴν διδοὺς ἐξουσίαν καθορᾶσθαι καὶ ὀνομάζεσθαι τὴν ἐμὴν ἐπὶ σοὶ χαρὰν καὶ εὐφροσύνην διατῆρει ἀνεξάλειπτον.

κβ. Ἄλλ' ὄρα δὴ μοι λοιπόν, φιλόχριστε καὶ πνευματικὲ ἡμῶν υἱέ, καὶ εἴ τι ἄλλο κλεινὸν καὶ καλὸν καὶ στοργῆς ἄξιον ὄνομα, ὄρα
 20 τοιγαροῦν ὅσας παρατάξεις ὁ πονηρὸς κατὰ τῆς εὐσεβοῦς καὶ μόνης ἀληθινῆς τῶν Χριστιανῶν θρησκείας ἐπαλαμῆσατο, αἰρέσεις διαφόρους καὶ στάσεις καὶ μάχας καὶ πολέμους ἐπινοῶν. Ὅρα δὲ καὶ τοῦτο, ὅπως ἀπάσας αὕτη κετεστρέψατο καὶ λαμπρὰ τὰ κατὰ πάντων ἀνέστησε τρόπαια. Καὶ μηδὲν θαυμάσης τὰς κατ'
 25 αὐτῆς λογιζόμενος ἐπινοίας καὶ ἐπιβουλάς. Πρῶτον μὲν γὰρ οὐκ ἂν οὕτω περιφανῆς καὶ κραταιὰ καὶ ἐπίσημος διὰ τῆς νίκης ἐγίνετο, εἰ μηδὲν αὐτῇ πολέμιον συνεπλέκετο. Ἐπειτα δὲ καὶ συνορᾶν ῥάδιον, ὡς ἔνθαπερ ὁ πονηρὸς σφοδρότερον πολεμεῖται, ἐκεῖ καὶ αὐτὸς σπουδαιότερον τὰ τῆς κακίας αὐτοῦ βέλη πέμπει καὶ τὰ
 30 μηχανήματα ἴστησιν. Ἐν μὲν γὰρ τοῖς ἄλλοις ἔθνεσιν, ἐπεὶ μηδεὶς ἐστὶν αὐτῷ σφοδρὸς πόλεμος, διὰ τοῦτο οὐδὲ αὐτὸς κατ' ἐκείνων ὀπλίζεται, ὁ δὲ Χριστιάνημος τοῦ Θεοῦ λαός, τὸ ἅγιον, τὸ βασιλείον ἱεράτευμα, ἐπεὶ καθ' ἑκάστην κραταιούμενοι τῇ πίστει κατὰ τῶν πονηρῶν αὐτοῦ πράξεων καὶ ἐπιτεδευμάτων ἀνδρίζονται, διὰ
 35 τοῦτο κάκεινος μυριάς ἐπιβουλαῖς καὶ πάσαις μεθόδοις τινὰς ἐξ

αὐτὸ ὄχι μόνον ἐσὺ πρέπει ἔτσι νὰ σκέπτεσαι καὶ νὰ πιστεύεις, ἀλλὰ πρέπει καὶ νὰ χειραγωγεῖς τοὺς πιστοὺς τοῦ ποιμνίου σου σ' αὐτὴν τὴν ἀποδοχὴ τῆς ἀλήθειας καὶ νὰ τοὺς καταρτίζεις σ' αὐτὴν τὴν πίστη, καὶ τίποτε νὰ μὴ θεωρεῖς πιὸ πολὺτιμο ἀπὸ αὐτὴ τὴ φροντίδα καὶ τὴν ἐπιμέλεια. Γιατί ὁ ἀρχηγὸς πρέπει σ' ἀλήθεια νὰ φροντίζει ὄχι μόνο γιὰ τὴ δικὴ του σωτηρία, ἀλλὰ καὶ τὸ λαὸ πού τοῦ ἐμπιστεύθηκε ὁ Θεὸς νὰ τὸν θεωρεῖ ἄξιο τῆς ἴδιας πρόνοιας καὶ νὰ τὸν χειραγωγεῖ καὶ νὰ τὸν προσκαλεῖ στὴν ἴδια τελειότητα τῆς θεογνωσίας. Μὴν γίνεις λοιπὸν αἰτία νὰ διαψευθοῦμε στὶς ἐλπίδες μας, τίς ὁποῖες δημιούργησε ἡ κλίση σου στὰ καλὰ καὶ ἡ καλὴ διάθεσή σου στὸ νὰ ἀκοῦς, οὔτε ν' ἀποδείξεις μάταιους τοὺς κόπους καὶ τοὺς ἀγῶνες πού με χαρὰ ἀναλάβαμε γιὰ τὴ δική σας σωτηρία, οὔτε βέβαια, ἐνῶ ἔδειξες ὅτι ἀρχισες νὰ δέχεσαι πρόθυμα τοὺς λόγους τοῦ θείου κηρύγματος, νὰ μετατρέψεις τὴν προθυμία σὲ ἀδιαφορία, ἀλλὰ παρέχοντας τὸ τέλος ὅμοιο μὲ τὴν ἀρχὴ καὶ τὸν τρόπο ζωῆς σύμφωνο μὲ τὴν πίστη, καὶ καθιστώντας τὴν ἐξουσία σου τέτοια, ὥστε νὰ φαίνεται καὶ νὰ ὀνομάζεται κοινὸ ἀγαθὸ τοῦ γένους καὶ τῆς πατρίδας, κράτησε ἀνεξάλειπτη τὴ χαρὰ μου καὶ τὴν εὐχαρίστησή μου γιὰ σένα.

22. Ἀλλὰ πρόσεχε σὲ παρακαλῶ, φιλόχριστε καὶ πνευματικέ μου υἱέ, καὶ μὲ ὅποιο ἄλλο ἔνδοξο καὶ καλὸ καὶ ἄξιο στοργῆς ὄνομα πρέπει νὰ σὲ ὀνομάσω, πρόσεχε λοιπὸν πόσες παρατάξεις συγκρότησε ὁ πονηρὸς ἐναντίον τῆς εὐσεβοῦς καὶ μόνης ἀληθινῆς θρησκείας τῶν Χριστιανῶν, ἐπινοώντας διάφορες αἰρέσεις καὶ διχοστασίαις καὶ μάχαις καὶ πολέμους. Πρόσεχε ἐπίσης καὶ αὐτὸ, πῶς αὐτὴ τις ἀνέτρεψε ὅλες καὶ ἔστησε εἰς βάρος ὅλων λαμπρὰ τρόπαια. Καὶ μὴν ἀπορήσεις καθόλου σκεπτόμενος τίς ἐναντίον τῆς ἐπινοήσεως καὶ ἐπιβουλῆς. Γιατὶ πρῶτον δὲν θὰ γινόταν τόσο λαμπρὴ καὶ ἰσχυρὴ καὶ ἀξιόλογη μὲ τὴ νίκη τῆς, ἂν δὲν συγκρουόταν μὲ κανέναν ἐχθρό της. Ἐπειτα εἶναι εὐκόλο νὰ διαπιστώσουμε, ὅτι ὅπου ὁ πονηρὸς δέχεται σφοδρότερο πόλεμο, ἐκεῖ καὶ αὐτὸς μὲ πιὸ πολὺ ζῆλο ἐκσφενδονίζει τὰ βέλη τῆς κακίας του καὶ στήνει τὰ τεχνάσματά του. Γιατὶ στὰ ἄλλα ἔθνη, ἐπειδὴ δὲν γίνεται κανένας σφοδρὸς πόλεμος ἐναντίον του, γι' αὐτὸ οὔτε αὐτὸς ἐξοπλίζεται τόσο ἐναντίον τους, ὁ λαὸς ὅμως τοῦ Θεοῦ πού φέρει τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ, τὸ ἅγιο, τὸ βασιλικὸ ἱεράτευμα, ἐπειδὴ καθημερινὰ δυναμώνονται στὴν πίστη καὶ στέκονται γενναϊότερα ἀπέναντι στὶς πονηρὲς πράξεις του καὶ τὰ τεχνάσματά του, γι' αὐτὸ καὶ ἐκεῖνος μὲ μύριαις ἐπιβουλῆς καὶ ὅλες τίς μεθόδους βρίσκει τρόπο νὰ ὑποσκελίσει

αὐτῶν ὑποσκελίζει τεχνάζεται καὶ ἀντιλυπεῖν τὴν Ἐκκλησίαν
 Χριστοῦ ἀγωνίζεται, εἰ καὶ εἰς αἰσχύνην αὐτῶ οἱ ἀγῶνες καὶ τὰ
 πονηρεύματα καταστρέφουσιν. Ἄλλ' ὥστε δὲ τὰ μὲν ἄλλα τῶν
 ἔθνῶν ἀδιάκριτα καὶ συγκεχυμένα τὰ ἐν δόγμασιν ἔχει φρονήματα
 5 καὶ οὐδὲν καθαρὸν οὐδ' εἰς ἀκριβείαν δεδοκιμασμένον, διὰ τοῦτο
 ἐν ἐκείνοις οὔτε τὸ διεστραμμένον φαίνεται, ἐν δὲ τῇ καθαρωτάτῃ
 καὶ ἀγιωτάτῃ καὶ πολὺ τὸ ἀκριβὲς ἐχούσῃ πίστει τῶν Χριστιανῶν,
 διὰ τὸ λίαν αὐτῆς εἰλικρινὲς καὶ εὐθὲς καὶ ἐξηρημένον καὶ ἀκήρα-
 τον, ἐπειδὴν τις καὶ μικρὸν τι διαστροφῆς ἢ καινοτομίας παρεισε-
 10 νεγκεῖν ἐπιχειρήσῃ, αὐτίκα τὸ διεστραμμένον καὶ κίβδηλον τῇ
 παραθέσει τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ὀρθοῦ λόγου καταφαίνεται τε καὶ
 διελέγχεται, καὶ οὐδ' ἐπὶ βραχὺ τὸ νόθον γέννημα οὐδ' ὑπὸ τὴν
 αὐτὴν ὀνομασίαν εἶναι, τῶν εὐσεβῶν δογμάτων οὐδαμῶς ἀνέχεται
 ἢ εὐγένεια. Ὡσπερ γὰρ ἐπὶ τῶν κάλλει διαφερόντων σωμάτων καὶ
 15 μικρὰ τις ἐπιγενομένη κηλὶς θάπτον συνορᾶται καὶ πεφώραται τῇ
 παραθέσει τῆς λοιπῆς ἐν τῷ σώματι ὠραιότητος, τοῖς δ' αἰσχροῖς
 τὴν ὄψιν οὐκ ἂν ἐξελεγχθεῖη ῥαδίως τὰ τῆς ἀσχημοσύνης πάθη
 ἐπισυνιστάμενα (ὑπολανθάνει γὰρ τῆς ἀμορφίας τῷ συγγενεῖ καὶ
 τῇ ὁμοιότητι), οὕτω καὶ ἐπὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν ὠραιότητος ὡς
 20 ἀληθῶς καὶ ὑπερλάμπρου θρησκείας καὶ πίστεως, κἂν τὸ βραχύ-
 τατόν τις αὐτῆς παρατρέψῃ, μεγάλην ἀσχημοσύνην ἐργάζεται· τὰ
 δ' ἄλλα τῶν ἔθνῶν δόγματα, πολλῆς ἀκοσμίας καὶ ἀσχημοσύνης
 γέμοντα, οὐδεμίαν ἔχειν τοῖς οἰκείοις ἐρασταῖς συναίσθησιν δίδω-
 σι τῆς ἐπιγιγνομένης αἰσχροῦτος. Οὐ μόνον δέ, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τῶν
 25 ἄλλων πασῶν τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν τὸ αὐτὸ κατιδεῖν ἔστιν. Ἐν
 μὲν γὰρ ταῖς ἀκριβεστάταις καὶ τὸ βραχύτατον τῶν ἁμαρτημάτων
 ῥᾶστα κατάφωρον γίνεται, ἐν δὲ ταῖς τυχούσαις πολλὰ παρορᾶται
 καὶ οὐδ' εἰς ἁμάρτημα κρίνεται. Εἰ βούλει δέ, καὶ ἐν μὲν τοῖς ἄρ-
 χουσι καὶ τῶν ἄλλων τῇ ἐξουσίᾳ προέχουσι, μάλιστα δὲ οἷς κατὰ
 30 πλειόνων τὸ κράτος, καὶ τὸ μικρὸν τῶν πταισμάτων εἰς μέγεθος
 αἴρεται καὶ πᾶσι γίνεται περιβόητον, ἐν δὲ τοῖς ἀρχομένοις καὶ
 ταπεινοτέροις πολλὰ τῶν παραπλησίως διαμαρτηθέντων οὐδ' ὅτι
 ἐπράχθη συνεγνώσθησαν, ἀλλ' ἐναπεκρούθη καὶ ἔλαθε, τῇ σμικρό-
 τητι καὶ εὐτελείᾳ συναποσβεσθέντα τοῦ ἁμαρτήσαντος
 35 κγ'. Ὅσον οὖν μεγέθει καὶ κράτει καὶ κάλλει καὶ ἀκριβείᾳ καὶ

κάποιους ἀπὸ αὐτοῦς, καὶ ἀγωνίζεται ν' ἀνταποδώσει τὴ λύπη στὴν Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, ἂν καὶ οἱ ἀγῶνες καὶ οἱ πονηρίες του μεταβάλλονται σὲ ντροπὴ του. Ἐξόλλου τὰ ἄλλα ἔθνη ἔχουν ἀδιάρκιδες καὶ συγκεχυμένες τὶς δογματικὲς ἀπόψεις τους, καὶ τίποτε καθαρὸ καὶ ἐξετασμένο μὲ ἀκρίβεια, γι' αὐτὸ σ' ἐκείνους δὲν φαίνεται οὔτε τὸ διεστραμμένο, στὴν ὀλοκάθαρη ὅμως καὶ ἀγιώτατη καὶ μὲ τὴ μεγάλη ἀκρίβεια πίστη τῶν Χριστιανῶν, ἐξαιτίας τῆς μεγάλης καθαρότητος καὶ ὀρθότητος καὶ τὸ τελείως ξεχωριστὸ αὐτῆς καὶ τὸ ἀμόλυντο, ὅταν ἐπιχειρήσει κάποιος ἔστω καὶ κάποια μικρὴ διαστροφή καὶ καινοτομία νὰ ἐπιφέρει, ἀμέσως τὸ διεστραμμένο καὶ κίβδηλο, συγκρινόμενο μὲ τὴν ἀλήθεια καὶ τὸν ὀρθὸ λόγο, γίνεται φανερὸ καὶ ἀποδεικνύεται, καὶ οὔτε γιὰ λίγο διάστημα ἀνέχεται ἡ καθαρὸτητα τῶν εὐσεβῶν δογμάτων νὰ ἔχει τὸ νόθο γέννημα τὴν ἴδια ὀνομασία. Ὅπως δηλαδὴ στὰ σώματα ποὺ διαφέρουν στὴν ὁμορφιὰ καὶ μιὰ κηλίδα ποὺ γίνεται γρήγορα γίνεται ἀντιληπτὴ καὶ συλλαμβάνεται σὲ σύγκριση μὲ τὴν ὑπόλοιπη ὠραιότητα τοῦ σώματος, ἐνῶ σὲ ἐκείνους ποὺ εἶναι ἀσχημοὶ δὲν μποροῦν νὰ ἀνακαλυφθοῦν εὐκολὰ τὰ στίγματα τῆς ἀσχημοσύνης ποὺ τοὺς συμβαίνουν (γιατὶ μένουν ἀπαρατήρητα ἐξαιτίας τῆς συγγένειας καὶ τῆς ὁμοιότητος μὲ τὴν ἀσχήμια), ἔτσι καὶ στὴν ὠραιότητα ἀληθινὰ καὶ ὑπερλαμπρὴ θρησκεία καὶ πίστη τῶν Χριστιανῶν, ἀκόμα καὶ τὸ ἐλάχιστό της ἂν μεταβάλει κάποιος τῆς προκαλεῖ μεγάλη ἀσχήμια. Τὰ ἄλλα ὅμως δόγματα τῶν ἐθνῶν, ποὺ εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ ἀταξία καὶ ἀσχημοσύνη, δὲν δίνουν καμμιά αἴσθησι στους ἔραστὲς τους τῆς ἀσχημίας ποὺ τοὺς προκλήθηκε. Καὶ ὄχι μόνο στὴν περίπτωσι αὐτῆ, ἀλλὰ καὶ σὲ ὅλες τὶς ἄλλες τέχνες καὶ ἐπιστῆμες μπορεῖ νὰ διαπιστωθεῖ τὸ ἴδιο. Γιατὶ στὶς πλέον ἀκριβεῖς ἀπὸ αὐτὲς καὶ τὸ παραμικρὸ σφάλμα γίνεται εὐκολὰ ὀλοφάνερο, στὶς τυχαῖες ὅμως πολλὰ παραβλέπονται καὶ οὔτε κὰν θεωροῦνται σφάλμα. Κι ἂν θέλεις, καὶ στοὺς ἄρχοντες καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ ὑπερέχουν ἀπὸ τοὺς ἄλλους στὴν ἐξουσία, καὶ μάλιστα σ' ἐκείνους ποὺ ἡ ἐξουσία τους ἀσκειται σὲ πολλούς, καὶ τὸ μικρὸ πταῖσμα παίρνει διαστάσεις καὶ γίνεται περιλόλητο σὲ ὅλους, στοὺς ὑπηκόους ὅμως καὶ πιὸ ἀσήμαντους πολλὰ ἀπὸ τὰ παραπλήσια πταίσματα οὔτε κὰν ὅτι διαπράχθηκαν γίνεται γνωστὸ, ἀλλὰ μένουν κρυφὰ καὶ διαφεύγουν τὴν προσοχὴ καὶ σβήνουν μαζὶ μὲ τὴν ἀσημαντότητα καὶ τὴν ταπεινότητα ἐκείνου ποὺ ἔκανε στὸ σφάλμα.

23. Ὅσο λοιπὸν πιὸ πολὺ ὑπερέχει καὶ εἶναι ἀνώτερη στὸ μέγεθος

καθαρότητι καὶ τῇ ἄλλῃ πάσῃ τελειότητι τῶν ἐν τοῖς ἔθνεσι δοξα-
 σμάτων ἢ τῶν Χριστιανῶν πίστις καὶ λατρεία ὑπερανέστηκε καὶ
 ἐξήρηται, τοσοῦτον ὅ τε πονηρὸς εἰς τὸν κατ' αὐτῆς ἀνερεθίζεται
 πόλεμον, καὶ τοσοῦτον πάλιν τὰ ἐξ ἀφρόνων καὶ κακοβούλων ἀν-
 5 δρῶν ἁμαρτήματα ἐκ τοῦ εὐθέος καταφαίνεται, μηδ' ἐπὶ βραχὺ
 χώραν τοῦ λαθεῖν ἔχοντα, μηδέ τινα παρείσδουσιν ἐφευρίσκοντα.
 Ἄλλ' ὅμως ἢ τοῦ Θεοῦ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία, ὡς
 καὶ φθάσαντες ἔφημεν, καὶ τοῦ πονηροῦ πάντα τὰ μηχανήματα,
 σαθρὰ καὶ ἄπρακτα διελέγχουσα, μᾶλλον δὲ κατ' αὐτοῦ ἐκείνου
 10 τοῦ μηχανουργοῦντος ἐπαναστρέφουσα καὶ τῶν αἰρετιζόντων
 ῥαδίως ἀποσκευαζομένη τὸ βλάσφημον καὶ καταισχύνουσα τὸ
 ἀναίσχυντον, κατὰ πάντων ἅμαχον τὸ κράτος καὶ ἀήττητον ἀνα-
 δέχεται καὶ καλοῖς καὶ σωσικόμοις διαπαντὸς θριάμβοις ἐγκαλ-
 λωπίζεται.

15 κδ'. Σὺ τοίνυν (ὡ τί σε προσειπὼν ἀξίως εἶπω τοῦ πόθου;) τῇ
 αἴγλῃ τοῦ θείου Πνεύματος τὴν ψυχὴν ἀνγασθεὶς καὶ πρὸς τὸ
 τῆς εὐσεβείας φέγγος ἀναχθεὶς καὶ ἔργον ἐργασάμενος, δι' οὗ
 πρὸς τὴν τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου πράξιν ἀννψώθης, κατὰ
 μίμησιν ἔχου τῆς ἀπ' ἀρχῆς σου γνώμης καὶ βουλήs καὶ συνέ-
 20 σεως· στήθι στερόρῳς ἐν τῇ πέτρῃ τῆς πίστεως, ἐν ἣ καλῶς ὑπὸ
 Κυρίου τεθεμελίωσαι· ἐποικοδόμει τῇ ὀρθῇ σου πίστει πράξεις
 ἀγαθὰς καὶ βίου σεμνότητα, μὴ ξύλα καὶ χόρτον, μηδέ καλάμην,
 εὐφλεκτον τῆς ἁμαρτίας ὕλην καὶ πρὸς καῦσιν μόνην, πρὸς οὐ-
 δὲν δὲ χρησιμεύουσαν ἕτερον, ἀλλὰ χρυσὸν καὶ ἄργυρον, τῶν
 25 κατορθωμάτων τὰ τίμια. Ταῦτα γὰρ καὶ περὶ πειρασμῶν δοξαζό-
 μενα, καθαρώτερα καὶ τιμιώτερα διαδείκνυται.

κέ'. Οὕτω Χριστὸς ὁ κοινὸς Δεσπότης ἐγκελεύεται καρποὺς
 προβάλλειν, καὶ μὴ καταισχύνειν τὴν πίστιν διὰ τῶν πράξεων.
 Οὕτω Παῦλος ὁ μέγας τῆς Ἐκκλησίας συμβουλεύει διδάσκαλος.
 30 Οὕτω Πέτρος ὁ κορυφαῖος τῶν ἀποστόλων καὶ τῶν οὐρανίων
 πυλῶν τὰς κλεῖς ἐμπεπιστευμένος καὶ τὴν εἴσοδον· οὕτω τῶν λοι-
 πῶν ἀποστόλων ὁ θεῖος χορὸς τὴν οἰκουμένην ἐμαθήτευσεν, οὕ-
 τως ἡμῶν οἱ Πατέρες παρειλήφασιν, οὕτως ἡμῖν τοῖς μετ' ἐκείνους
 παραδεδώκασιν, οὕτω καὶ ἡμεῖς σοι παραινοῦμεν καὶ συμβουλεύ-
 35 ομεν, ἀρεταῖς κοσμεῖν τὴν πίστιν καὶ τῇ πίστει τὰς ἀρετὰς λαμπρο-

καὶ στή δύναμη καὶ σὸ κάλλος καὶ στήν ἀκρίβεια καὶ στήν καθαρότητα καὶ σὲ ὅλη τὴν ἄλλη τελειότητα ἢ πίστη καὶ ἢ λατρεία τῶν Χριστιανῶν ἀπὸ τὶς δοξασίαις τῶν ἔθνῶν, τόσο περισσότερο καὶ ὁ πονηρὸς ἐρεθίζεται στὸν πόλεμο ἐναντίον τους, καὶ τόσο πιὸ πολὺ πάλι τὰ σφάλματα ἀπὸ ἄφρονες καὶ κακόβουλους ἄνδρες γίνονται φανερὰ ἀμέσως καὶ δὲν μποροῦν οὔτε γιὰ λίγο νὰ μείνουν κάπου κρυφά, οὔτε βρίσκουν κάπου νὰ εἰσχωρήσουν. Ἄλλ’ ὅμως ἡ καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ, ὅπως καὶ προηγουμένως εἶπαμε, ἀποδεικνύοντας σαθεῖς καὶ ἀχρηστες ὅλες τὶς μεθοδεύσεις τοῦ πονηροῦ, καὶ μᾶλλον ἐπαναστρέφοντας αὐτὲς ἐναντίον τοῦ ἴδιου ἐκείνου πού τὰ μηχανεύθηκε, καὶ διαλύοντας εὐκόλα τὴ βλασφημία τῶν αἰρετικῶν καὶ καταισχύνοντας τὴν ἀδιαντροπιά τους, παρουσιάζει ἐναντι ὅλων ἀκαταμάχητη καὶ ἀήττητη τὴ δύναμή της καὶ κοσμεῖται παντοπινὰ μὲ ὠραίους καὶ σωτήριους γιὰ τὸν κόσμο θριάμβους.

24. Ἐσὺ λοιπὸν (ὦ πῶς νὰ σὲ ὀνομάσω ἐκφράζοντας ἐπάξια τὸν πόθο μου;) ἔχοντας καταφωτισμένη τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὴ λάμψη τοῦ θείου Πνεύματος καὶ ἔχοντας ἀνεβεῖ σὸ φῶς τῆς εὐσέβειας, καὶ ἔχοντας κάνει ἓνα ἔργο μὲ τὸ ὁποῖο ἀνυψώθηκες σὸ ἔργο τοῦ μεγάλου Κωνσταντίνου, διατήρησε τὴ μίμηση τῆς ἀρχικῆς σου γνώμης καὶ θέλησης καὶ σύνεσης, στάσου στερεὰ στήν πέτρα τῆς πίστεως, πάνω στήν ὁποία ἔχεις θεμελιωθεῖ ἀσάλευτα ἀπὸ τὸν Κύριον· χτίζε πάνω σ’ αὐτὴν μὲ τὴν ὀρθή σου πίστη ἀγαθὲς πράξεις καὶ σεμνότητα τοῦ βίου, ὄχι ξύλα καὶ χόρτα, οὔτε καλαμιά, εὐφλεκτὴ ὕλη τῆς ἁμαρτίας, πού εἶναι γιὰ κάψιμο μόνο καὶ γιὰ τίποτε ἄλλο χρήσιμη, ἀλλὰ χτίζε χρυσὸ καὶ ἄργυρο, τὰ πολύτιμα ἀπὸ τὰ κατορθώματα. Γιατὶ αὐτὰ συνοδευόμενα καὶ ἀπὸ τοὺς πειρασμούς, καθίστανται πιὸ καθαρὰ καὶ πιὸ πολύτιμα.

25. Ἐτσι μᾶς διατάζει ὁ Χριστός, ὁ κοινὸς Δεσπότης, νὰ παρουσιάζομε καρπούς, καὶ νὰ μὴν καταντροπιάζομε μὲ τὶς πράξεις μας τὴν πίστη. Ἐτσι μᾶς συμβουλεύει ὁ Παῦλος, ὁ μέγας διδάσκαλος τῆς Ἐκκλησίας. Ἐτσι ὁ Πέτρος, ὁ κορυφαῖος ἀπόστολος, πού εἶναι ἐμπιστευμένος μὲ τὰ κλειδιά τῶν οὐράνιων πυλῶν καὶ τὴν εἴσοδο. Ἐτσι δίδαξε τὴν οἰκουμένη καὶ ὁ θεῖος χορὸς τῶν ὑπολοίπων ἀποστόλων, ἔτσι παρέλαβαν οἱ πατέρες μας, ἔτσι παρέδωσαν σ’ ἐμᾶς τοὺς μετὰ ἀπὸ ἐκείνους, ἔτσι καὶ ἐμεῖς σὲ προτρέπομε καὶ σὲ συμβουλεύομε νὰ κοσμεῖς τὴν πίστη σου μὲ ἀρετὲς καὶ μὲ τὴν πίστη νὰ κάνεις λαμπρότερες τὶς ἀρετὲς σου. Ἡθελα ὁ ἴδιος νὰ

τέρας ἐργάζεσθαι. Ἐβουλόμην αὐτὸς ἐγὼ σοι παρεῖναι καὶ ταῖς
 πράξεις ἐφιστάναι, ἵνα τῶν μὲν καλῶν ἔργων αὐτεπάγγελτον διὰ
 τῆς ὄψεως λαμβάνων τὴν γνῶσιν, ἔτι μᾶλλον ἐν εὐθυμίᾳ καὶ χαρᾷ
 διακείμενος εἶην· εἰ δέ τι καὶ παράλογον συνέβη, μεθέλκειν ἔχομι
 5 ῥαδίως καὶ μεθορμάζειν ἐκ τοῦ παραχρηῖμα πρὸς διόρθωσιν. Ἐπεὶ
 δὲ ἡ βούλησις τῆς δυνάμεως χηρεύει καὶ πολλὰ τὴν ὁρμὴν ἀνακό-
 πτοντα κωλύει, ὃ μοι λοιπὸν ἐστὶ δυνατόν, γραφῇ τυπῶσαι τὰς
 παραινέσεις, ὡς καὶ καταρχὰς ὑπεσχόμην, ἤδη πειράσομαι.

κζ. Ὅτι μὲν οὖν χρὴ τὸ Θεῖον εἰλικρινῶς ἀγαπᾶν καὶ θεραπεύ-
 10 ειν καὶ τὸ ὁμόφυλον ὡς ἑαυτὸν στέργειν καὶ φιλεῖν ἔμφυτός πως
 τοῖς ἀνθρώποις ἡ γνῶσις καθέστηκεν, ἡ βούλησις δὲ μὴ συντρέ-
 χουσα τῇ γνώσει εἰς θέσπισμα καὶ νόμον ἀναγραφῆναι τὴν κοινήν
 ἐξεδιάσατο γνώμην. Ὅτι δὲ ὁ τοῦ Θεοῦ εἰλικρινῆς ἔρως καὶ ἡ τοῦ
 πλησίον στοργὴ καὶ τελεία ἀγάπη τῶν ἄλλων ἐντολῶν ἐν ἑαυταῖς
 15 περιέχουσι τὰς πράξεις οὐ χυλεπὸν μὲν καὶ αὐτόθεν κατανοῆσαι,
 παρίστησι δὲ τοῦτο καὶ ὁ Δεσποτικὸς λόγος ἐν οἷς φησι περὶ αὐ-
 τῶν, «Ἐν ταύταις ταῖς δυσὶν ἐντολαῖς ὅλος ὁ νόμος κρέμαται καὶ οἱ
 προφηταί». Καὶ γὰρ ὁ τὸν θεῖον ἔρωτα ἐνστερνισμένος καὶ τὸν
 πλησίον ὡς ἑαυτὸν στέργων καὶ φιλῶν, πατέρα μὲν καὶ μητέρα
 20 διαφερόντως ἀγαπήσει, καὶ τιμῆς τῆς πρώτης, μετὰ γε Θεόν, ἀξιώ-
 σει, αἱμάτων δὲ ἐμφυλίων καὶ φόνων οὐ μόνον τὰς χεῖρας καθαρὰς
 φυλάξει, ἀλλὰ καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τοὺς λογισμοὺς μελέτης τοι-
 αύτης οὐ μὴν οὐδὲ κλέψειεν οὗτος· οὐδεὶς γὰρ ὄν ὡς ἑαυτὸν φιλεῖ
 καὶ φυλάττει, τούτου κλέπτῃς ἐφωράθη. Ἄλλ' οὐδὲ ἀλλοτριούς
 25 γάμους διορύξει, οὐδ' ὄρκον ἐπίορκον ὁμόσει, οὐ μὲν οὖν οὐδὲ
 μαρτυρίαν ψευδῆ κατὰ τοῦ πλησίον μαρτυρήσει. Καὶ ὅλως, οὐ
 χειρῶν ἀδίκων ἄρξει τύπτειν ἢ προπηλακίζειν ἐπιχειρῶν, ἢ τύραν-
 νος ἐραστῆς τῶν ὅσα τῷ πλησίον ὑπάρχει γινόμενος ὁ γὰρ τι τού-
 των κατατολμῶν, αὐτόθεν λυμαίνεται ἄμφω, καὶ τὸν ἔρωτα τὸν
 30 θεῖον καὶ Δεσποτικόν, καὶ τοῦ ὁμοφυοῦς τὴν στοργήν, τῷ μὲν ἐπι-
 βουλεύων καὶ περιβάλλων κακοῖς, τὸν δὲ παρὰ φαῦλον ποιούμε-
 νος καὶ ὑπερορῶν, ἐξ ὧν εἰς οἷας ἀπαραιτήτους καὶ πικρὰς τιμω-
 ρίας ἐμβάλλει ἑαυτὸν πᾶσιν ἐστὶ φανερόν. Εἰ γὰρ ὁ τῶν ἀνθρωπί-
 νων προσταγμάτων καὶ τῆς ἐπιστατούσης ἀρχῆς ὑπερόπτης οὐ

εἶμαι κοντά σου καὶ νὰ παρακολουθῶ τὶς πράξεις σου, ὥστε αὐταπαγγε-
 λτα, ἀποκτώντας μὲ τὰ ἴδια τὰ μάτια μου τὴ γνώση τῶν καλῶν ἔργων σου,
 νὰ νοιώθω ἀκόμα μεγαλύτερη εὐθυμία καὶ χαρὰ, ἂν ὅμως συμβεῖ νὰ γίνει
 καὶ κάτι παρόλογο, νὰ μπορῶ εὐκόλα νὰ σὲ τραθήξω πίσω καὶ νὰ σὲ
 ἀλλάξω ἀμέσως ὥστε νὰ διορθωθεῖς. Ἐπειδὴ ὅμως ἡ θέληση στερεῖται τὴ
 δύναμη καὶ πολλὰ ἐμποδίζουν καὶ ἀνακόπτουν τὴν ὁρμή, αὐτὸ πού μου
 εἶναι δυνατό, θὰ προσπαθῆσω, ὅπως στὴν ἀρχὴ ὑποσχέθηκα, νὰ διατυ-
 πώσω τὶς παραινέσεις μου μὲ τὴ γραφή.

27. Ὅτι λοιπὸν πρέπει νὰ ἀγαπᾶμε εἰλικρινὰ τὸ Θεῖο καὶ νὰ τὸ
 λατρεύουμε, καὶ νὰ δείχνουμε στοργὴ στοὺς συνανθρώπους μας καὶ νὰ τοὺς
 ἀγαπᾶμε ὅπως καὶ τὸν ἑαυτὸ μας, εἶναι κατὰ κάποιον τρόπο ἔμφυτη ἢ
 γνώση στοὺς ἀνθρώπους, μὴ ἀκολουθώντας ὅμως ἢ βούληση τὴ γνώση,
 ἐκβίασε νὰ γραφεῖ ὡς θέσπισμα καὶ νόμος ἢ κοινὴ γνώμη. Ὅτι πάλι ὁ
 εἰλικρινῆς ἔρωτας τοῦ Θεοῦ καὶ ἡ στοργὴ τοῦ πλησίον καὶ ἡ τέλεια
 ἀγάπη περιέχουν μέσα τους τὶς πράξεις τῶν ἄλλων ἐντολῶν, δὲν εἶναι βέ-
 βαια δύσκολο νὰ τὸ κατανοήσουμε καὶ ἀπὸ αὐτό, τὸ παρουσιάζει ὅμως
 καὶ ὁ Δεσποτικὸς λόγος μὲ αὐτὰ πού λέγει γι' αὐτές: «Σ' αὐτές τὶς δύο
 ἐντολὲς στηρίζεται ὅλος ὁ νόμος καὶ οἱ προφῆτες»⁶. Γιατὶ ὅποιος ἔχει
 ἐνστερνισθεῖ τὸν θεῖο ἔρωτα καὶ τρέφει στοργὴ καὶ ἀγαπᾶ τὸν πλησίον
 του ὅπως τὸν ἑαυτό του, θὰ ἀγαπήσει βέβαια ὅλας ἰδιαίτερα τὸν πατέρα
 καὶ τὴ μητέρα του καὶ θὰ τοὺς θεωρήσει ἄξιους τιμῆς, μετὰ ὅμως ἀπὸ τὸν
 Θεὸ, θὰ φυλάξει ὅμως καθαρὰ ἀπὸ αἵματα ἐμφύλια καὶ φόνους ὄχι μόνο
 τὰ χέρια, ἀλλὰ καὶ τὴ γλῶσσα καὶ τοὺς λογισμοὺς ἀπὸ μιὰ τέτοια μελέτη.
 Ἄλλ' οὔτε θὰ κλέψει αὐτός· γιατί κανένας δὲν ἔχει συλληφθεῖ νὰ κλέβει
 ἀπὸ ἐκεῖνον πού ἀγαπᾶ καὶ προσέχει σὰν τὸν ἑαυτό του. Ἄλλ' οὔτε ξέ-
 νους γάμους θὰ διαλύσει αὐτός, οὔτε ψευδῆ ὄρκο θὰ ὀρκισθεῖ, οὔτε θὰ
 δώσει ψευδῆ μαρτυρία ἐναντίον τοῦ πλησίον του. Καὶ γενικὰ δὲν θὰ προ-
 χωρήσει σὲ χειροδικία ἀδικη, προχωρώντας σὲ χτυπήματα καὶ προπηλα-
 κισμούς, ἢ ποθώντας τυραννικὰ ὅσα ἀνήκουν στὸν πλησίον του. Γιατὶ
 αὐτὸς πού τολμᾷ κάτι τέτοιο, μὲ αὐτὸ τὸ ἓνα καταστρέφει καὶ τὰ δύο, καὶ
 τὸν θεῖο καὶ Δεσποτικὸ ἔρωτα, καὶ τὴ στοργὴ πρὸς τὸν συνάνθρωπό του.
 Τὸν ἓνα στήνοντάς του παγίδες καὶ κἀνοντάς του κακό, καὶ τὸν ἄλλο μει-
 ώνοντάς τον καὶ περιφρονώντας τον. Ἀπὸ αὐτὰ σὲ τί ἀναπόφευκτες καὶ
 πικρὲς τιμωρίες ρίχνει τὸν ἑαυτό του εἶναι σὲ ὅλους φανερό. Γιατί, ἂν
 ὅποιος ἀντιμετωπίζει ὑπεροπτικὰ τὶς ἀνθρώπινες διαταγὲς καὶ τὴν ἐξου-

διαφεύγει τὴν δίκην, ἀλλὰ καὶ εἰς αὐτὸ τὸ ζῆν πολλάκις τὸν κίνδυνον ἔχει, ὃ τὸν Δεσπότην τῶν ὄλων καὶ Βασιλέα καὶ Δημιουργὸν διὰ τῆς εἰς τὸν ὁμόδουλον παροινίας καὶ ἐπιβουλῆς ἀτιμάζων καὶ ἐξουθενῶν καὶ τοὺς αὐτοῦ νόμους διαπαίζων καὶ χλεύην δεικνύς, 5 ἤλικην τινὰ τὴν τιμωρίαν δώσει; Διὸ προσήκει παντὶ τρόπῳ καὶ πάσῃ σπουδῇ, μετὰ τῆς καθαρᾶς καὶ ἀμωμήτου ἡμῶν θρησκείας, καὶ ταύτας διαφυλάττειν τὰς ἐντολάς. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστι χωρὶς αὐτῶν οὔτε τῆς τῶν πιστῶν καὶ φιλοθέων μερίδος γενέσθαι, οὔτε τῆς τῶν οὐρανῶν ἀξιοθῆναι βασιλείας.

10 κη'. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἀνθρώπῳ παντὶ πάσῃ δυνάμει παραφυκαλτέον, ἄρχοντι καὶ ἀρχομένῳ, νέῳ καὶ πρεσβύτῃ, πλουσίῳ καὶ πένητι. Κοινὴ γὰρ ἡ φύσις καὶ κοινὰ τὰ προστάγματα καὶ κοινῆς τῆς παραφυλακῆς καὶ ἐπιμελείας δεόμενα. Ἄ δὲ μᾶλλον πρὸς τὴν τῶν ἀρχόντων ὁρᾶ παιδαγωγίαν καὶ τῇ σῆ φυλάττειν ἐπιτη- 15 δειότερα ἐξουσία, καὶ ἐξ ὧν ἔσται σοι καὶ περὶ τῶν ἄλλων πλείστη ἐμπειρία, ἐκεῖνά σοι νῦν εἰρήσεται. Καὶ γὰρ πολλῆς τῷ ἄρχοντι δεῖ καλοκαγαθίας, τῆς τε ἄλλης, καὶ τῆς ἐν ἡθεσιν εὐκοσμίας. Δι' ὃ καὶ φησιν, «Ἀρχὴ ἄνδρα δεικνύει», καὶ ὅτι, «Ὡσπερ ὁ χρυσὸς ἐν ταῖς λιθίναις ἀκόναϊς δοκιμάζεται, οὕτως ὁ ἀνθρώπινος 20 νοῦς ἐν ταῖς ἀρχικαῖς ἐργασίαις καὶ ταῖς τῶν ἀρχομένων διανοίαις ἐξετάζεται».

κθ. Σὺ δέ μοι μάλιστα πρόσεχε, ἵνα μὴ μόνον ἀκροατῆς, ἀλλὰ καὶ ποιητῆς γένη καλῶν καὶ ἀξιαγάστων πράξεων. Ἀρχὴ δὲ ἡμῖν κἂν τούτοις ἀπὸ τῶν θείων. Εὐχὴ μὲν οὖν Θεῷ συνάπτει καὶ 25 οἰκειοῦ, ὁμίλια τις ἔνθεος οὔσα καὶ συνουσία νοερὰ τοῦ πάντων καλλίστου καὶ τιμιωτάτου, ἐξ οὗ πᾶσα μὲν οὐσίωσις καὶ συνοχή, πᾶσα δὲ πρόνοια καὶ χορηγία τῶν ἀγαθῶν, πᾶσα δὲ τελειότης καὶ διακάθαρσις τῶν παθῶν. Ὡστε, εἰ καὶ μή τι ἄλλο κέρδος ἐκ τῆς εὐχῆς ἀνεφύετο, αὐτὸ δὴ τοῦτο μάλιστα τοῖς φιλοθέοις καὶ τοῦ 30 ἀγαθοῦ φιλοθεάμοσιν ἀντὶ πάσης εὐφροσύνης ἤρκει, καὶ πάσης τῆς κατὰ τὸν θίον μακαριότητος καὶ εὐδαιμονίας, ὅτε καὶ τῶν ἡμαρτημένων ἄφεσιν λαμβάνομεν δι' αὐτῆς καὶ τῶν ἄλλων αἰτημάτων ὅσα συμφέρουσι τὰς ἀγαθοειδεῖς καὶ τελεσιουργοὺς δωρεὰς προκαλούμεθα, ἀξιούμεθά τε τῶν ἀφάτων περὶ ἡμᾶς ἔργων καὶ 35 δώρων διὰ τῆς ἐν αὐτῇ εὐχαριστίας τὸν εὐεργέτην ἀμείβεσθαι, καὶ

οία πού κυβερνᾷ δὲν διαφεύγει τὴν τιμωρία, ἀλλὰ πολλές φορές ὁ κίνδυνος ἀπειλεῖ καὶ τὴ ζωὴ του, αὐτὸς πού ἀτιμᾶζει καὶ ἐξευτελίζει τὸν Βασιλέα καὶ Δημιουργὸ τῶν ὄλων μὲ τὴν παρὰνοια καὶ τὴν ἐπιβουλὴ ἐναντίον τοῦ ὁμοδοῦλου του καὶ περιπαίζει καὶ χλευάζει τοὺς νόμους του, πόσο μεγάλη τιμωρία θὰ δεχθεῖ; Γι' αὐτὸ πρέπει μὲ κάθε τρόπο καὶ μὲ κάθε φροντίδα, μαζὶ μὲ τὴν καθαρὴ καὶ ἀμόλυντη θρησκεία μας, νὰ τηροῦμε κι αὐτὲς τὶς ἐντολές. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατὸ, δὲν εἶναι δυνατὸ χωρὶς αὐτὲς οὔτε στὴ μερίδα τῶν πιστῶν καὶ φίλων τοῦ Θεοῦ νὰ συμπεριληφθοῦμε, οὔτε νὰ καταστοῦμε ἄξιοι τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν.

28. Αὐτὰ πρέπει νὰ τὰ φυλάγει μὲ ὅλη τὴ δύναμή του κάθε ἄνθρωπος, καὶ ἄρχοντας καὶ ὑπήκοος, καὶ νέος καὶ γέροντας, πλούσιος καὶ φτωχός. Γιατὶ εἶναι κοινὴ ἡ φύση, καὶ κοινὲς οἱ προσταγές, καὶ χρειάζονται τὴν ἴδια τήρηση καὶ ἐπιμέλεια. Αὐτὰ ὅμως πού ἀποβλέπουν μᾶλλον στὴ διαπαιδαγώγηση τῶν ἀρχόντων καὶ εἶναι καταλληλότερα στὴ δική σου ἐξουσία νὰ τὰ τηρεῖ, καὶ ἀπὸ τὰ ὁποῖα θ' ἀποκτήσεις καὶ γιὰ τὰ ἄλλα πολλὴ ἐμπειρία, αὐτὰ τώρα θὰ σοῦ πῶ. Γιατὶ χρειάζεται πολλὴ καλωσύνη ὁ ἄρχοντας, καὶ μαζὶ μὲ τὴν ἄλλη πολιτεία καὶ τὴν κοσμιότητα τῶν ἡθῶν. Γι' αὐτὸ καὶ λένε, «Ἡ ἐξουσία δείχνει τὸν ἄνδρα», καὶ ὅτι, «Ὅπως ὁ χρυσὸς δοκιμάζεται μὲ λίθινα ἀκόνια, ἔτσι καὶ ὁ ἀνθρώπινος νοῦς ἐξετάζεται κατὰ τὴν ἀσκήση τῆς ἐξουσίας καὶ τὶς ἀντιδράσεις τῶν ὑπηκόων».

29. Ἐσὺ ὅμως, σὲ παρακαλῶ, πρόσεχε πολὺ γιὰ νὰ μὴν εἶσαι μόνο ἀκροατὴς, ἀλλὰ νὰ γίνεις καὶ ποιητὴς καλῶν καὶ ἄξιων θαυμασμοῦ πράξεων. Ἀρχὴ βέβαια σὲ ἐμᾶς καὶ σ' αὐτὰ ἃς γίνει ἀπὸ τὰ θεῖα. Ἡ προσευχὴ λοιπὸν μᾶς συνδέει καὶ μᾶς κάνει οἰκείους μὲ τὸν Θεό, ἀφοῦ εἶναι κάποια συνομιλία μὲ τὸν Θεό καὶ νοερὴ συνάντηση μὲ τὸ πιὸ ὠραιότερο καὶ πιὸ τιμώτερο ἀπὸ ὅλα τὰ πράγματα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο προέρχεται κάθε ὑπόσταση καὶ συνοχή, κάθε πρόνοια καὶ χορηγία τῶν ἀγαθῶν, καὶ κάθε τελειότητα καὶ κάθαρση ἀπὸ τὰ πάθη. Ὡστε, κι ἂν ἀκόμη δὲν βλάστανε κανένα ἄλλο κέρδος ἀπὸ τὴν προσευχὴ, αὐτὸ ἀκριβῶς θὰ ἦταν ἀρκετὸ γιὰ ὅσους ἀγαποῦν τὸν Θεὸ καὶ ἐπιθυμοῦν νὰ τὸν βλέπουν ἀντὶ ὁποιασοδήποτε ἄλλης εὐφροσύνης καὶ κάθε μακαριότητος καὶ εὐτυχίας τῆς ζωῆς. Ὅταν ὅμως μέσω αὐτῆς λαμβάνομε καὶ ἀφεση τῶν ἁμαρτημάτων μας καὶ πετυχαίνομε μὲ τὰ ἄλλα αἰτήματά μας ὅσα μᾶς προσφέρουν τὶς ἀγαθὲς καὶ τελειοποιοῦς δωρεές καὶ γινόμαστε ἄξιοι τῶν ἀνέκφραστων ἐνεργειῶν καὶ δωρεῶν πρὸς ἐμᾶς ὡς ἀνταπόδοση γιὰ τὶς εὐχαριστίες μας

δὴ καὶ οἷας ἀπαρχάς τινας αὐτῷ προσφέρειν, τὰς κατ' ἐκείνην τοῦ νοῦ κινήσεις καὶ δοξολογίας, τῆς νοεραῆς ἡμῶν καὶ λογικῆς οὐσιώσεως "Ὅτε τοίνυν τοσαῦτα καὶ τηλικαῦτα τῇ εὐχῇ περιείληπται, πῶς οὐ χρὴ πρὸς ταύτην προθύμως ἐπεκτείνεσθαι καὶ ταύτης ἐροῦν
5 σφόδρα καὶ ἀντιλαμβάνεσθαι;

λ'. Σὺ τοίνυν προσεύχου μὲν εὐχὰς ἰδίας διαπαντός καὶ καθ' ἑαυτὸν τῷ Θεῷ, προσεύχου δὲ καὶ ἅμα τῷ πλήθει καὶ ἐν τῷ φανερῷ· δι' ἑκατέρου μὲν γάρ, θεοφιλῶς πραττομένου, τὸ ὅσιον ἔστιν ἀποδιδόναι. "Ὅσον δὲ τὸ πρότερον εἰς καθαρότητα διανοί-
10 ας πλεονεκτεῖ, τοσοῦτον τὸ δεύτερον εἰ μίμησιν τοὺς ὁρῶντας παρακαλεῖ. Καὶ τὸ μὲν εἰς οἰκεῖον κέρδος συντελεῖ, τὸ δὲ καὶ τοὺς ἄλλους οἶδεν ὠφελεῖν, ὧν ἡ σωτηρία καὶ ἡ προκοπὴ μεγάλη πάλιν τῆς ἀρετῆς ἔστι τοῦ ἄρχοντος μαρτυρία.

λα'. Ναοὺς ἐπ' ὀνόματι Θεοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ ἁγίων κατὰ
15 τοὺς ἐκκλησιαστικούς θεσμούς οἰκοδόμει, καὶ τούτοις τὸν λαὸν ἐκκλησιάζεσθαι ἔθιξε, ἵνα, κοινῇ τὸ Θεῖον ἐξιλεούμενοι καὶ κοινῇ τὴν δοξολογίαν προσάγοντες, εἰς κοινὴν τε μᾶλλον ὁμόνοιαν συνελεύωνται καὶ κοινῇ καρπῶνται τὴν σωτηρίαν καὶ ὠφέλειαν.

20 λβ'. Αἱ θυσίαι μὲν τῆς ἱεραῆς ἡμῶν λατρείας τοῖς ἱερεῦσιν ἀνάκεινται, οἷς ὑπηρετῶν προθύμως καὶ προσφέρων, πολλῆς τῆς διὰ τούτων ἀπολαύσεις καὶ εὐεργεσίας καὶ χάριτος Δύναιο δ' ἂν καὶ σύ, βουληθεὶς κάλλιστον αὐτουργῆσαι Θεῷ θῦμα καὶ ἐρασιμώτατον, βίον αὐτῷ καλλιερούμενος καθαρὸν καὶ διανοίας ὀρθότητα.

25 λγ'. Εἰδῶς δὲ ὡς μεγάλη ῥοπὴ πρὸς τὴν τῶν ἄλλων διοίκησιν, ῥώμη καὶ τάχος διανοίας, μηδὲ ταύτης ἀφίστασο τῆς ἐπιμελείας. Ἀγχίνου μὲν γὰρ οὐκ ἔστι γενέσθαι τὸν μὴ φύσει τοῦτο πεφυκότα, μελέτη δὲ καὶ πραγμάτων πείρα, πρόχειρον ἐμποιοῦσαι τὴν γνῶσιν, πολλάκις ἐν αὐτοῖς τοῖς ἔργοις ὀξύτε-
30 ρον ἔδειξαν τὸν ἐγγεγυμνασμένον, ἢ τοὺς ταύτης τῆς δυνάμεως κατὰ φύσιν μετεσχηκότας. Δι' ὃ φρόνησιν ἀσκεῖν προσήκει διὰ βίου· αὕτη δὲ παραγίνεται μελέτη μὲν καὶ μνήμη πράξεων πρεσβυτέρων, ὁμιλία δὲ καὶ συνουσία τῶν περιόντων ἀνδρῶν φρονίμων καὶ ἐμπειρία δὲ τῶν κατὰ τὸν βίον πρακτέων. Πρῶ-
35 ξις γὰρ μμήσει καὶ βουλῇ καὶ διαχειρίσει κράτος συλλαβοῦσα,

πρὸς τὸν ὁ εὐεργέτη, καὶ μάλιστα γιὰ τὶς σὰν κάποιες ἀπαρχὲς ποὺ προσφέρουμε σ' αὐτὸν τὶς σκέψεις καὶ τὶς δοξολογίες ἀπὸ τὴν πνευματικὴ καὶ λογικὴ ὑπόστασή μας· ὅταν λοιπὸν τόσα πολλὰ καὶ τόσο σπουδαῖα πράγματα περιλαμβάνονται στὴν προσευχή, πῶς δὲν πρέπει νὰ καταφεύγομε σ' αὐτὴν μὲ προθυμία καὶ νὰ τὴν ἀγαπᾶμε πολὺ καὶ νὰ τὴν ἐπιδιώκομε;

30. Ἐσὺ λοιπὸν νὰ προσεύχεσαι βέβαια ἰδιωτικᾶ λέγοντας πάντοτε προσευχὲς μέσα σου στὸν Θεό, νὰ προσεύχεσαι ὅμως καὶ μαζὶ μὲ τὸ πλῆθος καὶ στὰ φανερά. Γιατὶ μὲ τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο, ὅταν γίνεται μὲ τρόπο ἀγαπητὸ στὸν Θεό, μπορούμε νὰ ἀποδίδομε τὸ ἅγιο. Καὶ ὅσο τὸ πρῶτο ὑπερέχει ὡς πρὸς τὴν καθαρότητα τῆς διάνοιας, τόσο τὸ δεύτερο προτρέπει αὐτοὺς ποὺ βλέπουν στὴ μίμηση. Καὶ τὸ ἓνα βέβαια συντελεῖ σὲ προσωπικὸ κέρδος, ἐνῶ τὸ ἄλλο ἔχει τὸ γνῶρισμα νὰ ὠφελεῖ καὶ τοὺς ἄλλους, τῶν ὁποίων ἡ σωτηρία καὶ ἡ προκοπὴ εἶναι μεγάλη πάλι ἐπιβεβαίωση τῆς ἀρετῆς τοῦ ἄρχοντα.

31. Χτίζε ναοὺς στὸ ὄνομα τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἁγίων του σύμφωνα μὲ τοὺς ἐκκλησιαστικoὺς κανόνες, καὶ νὰ συνηθίζεις τὸ λαὸ νὰ ἐκκησιάζεται σ' αὐτοὺς, ὥστε, ἐξιλεώνοντας ὅλοι μαζὶ τὸν Θεὸ καὶ προσφέροντάς του κοινὴ τὴ δοξολογία, νὰ ὀδηγοῦνται καὶ σὲ κοινὴ ὁμόνοια, καὶ νὰ καρποῦνται κοινὴ τὴ σωτηρία καὶ ὠφέλεια.

32. Οἱ θυσίαι βέβαια τῆς ἱερῆς μας λατρείας εἶναι ἔργο τῶν ἱερέων, τοὺς ὁποίους ἂν τοὺς βοηθᾶς πρόθυμα καὶ προσφέρεις σ' αὐτοὺς, θ' ἀπολαύσεις μέσω αὐτῶν μεγάλη καὶ εὐεργεσία καὶ χάρη. Καὶ θὰ μπορούσες κι ἐσύ, ἂν θὰ ἤθελες, νὰ καταστήσεις τὸν ἑαυτό σου ὠραιότατη καὶ ἐκλεκτὴ θυσία, προσφέροντας σ' αὐτὸν βίο καθαρὸ καὶ ὀρθότητα διάνοιας.

33. Γνωρίζοντας λοιπὸν ὅτι μεγάλη σημασία ἔχει γιὰ τὴ διοίκηση τῶν ἄλλων ἡ ρώμη καὶ ἡ ὀξύνοια τῆς διάνοιας, οὔτε αὐτὴ τὴ φροντίδα νὰ ἀποφεύγεις. Γιατὶ ἔξυπνος βέβαια δὲν μπορεῖ νὰ γίνει αὐτὸς ποὺ δὲν εἶναι ἀπὸ τὴ φύση του, ἡ ἀσκησιὴ ὅμως καὶ ἡ πείρα τῶν πραγμάτων, παρέχοντας γρήγορη τὴ γνώση, πολλές φορές ἐπάνω στὰ ἔργα ἔδειξαν πιὸ ἐπιδέξιο τὸ ἀσκημένο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ εἶναι μέτοχοι αὐτῆς τῆς ἱκανότητος ἀπὸ τὴ φύση τους. Γι' αὐτὸ πρέπει ν' ἀσκεῖς τὴ φρόνησι σ' ὅλη τὴ ζωὴ σου· αὐτὴ βέβαια ἔρχεται ἀπὸ τὶς μελέτες καὶ τὴ μνήμη τῶν παλαιότερων πράξεων, μὲ τὴ συνομιλία καὶ τὴ συντροφιά φρόνιμων ἀνδρῶν ποὺ εἶναι ἀκόμα στὴ ζωὴ, καὶ μὲ τὴν ἐμπειρία αὐτῶν ποὺ πρέπει νὰ πράττονται κατὰ τὴ ζωὴ. Γιατὶ ἀποκτώντας δύναμη ἢ πράξι μὲ τὴ μίμηση καὶ

τῆς ἄνωθεν ῥοπῆς οὐκ ἀντιπραττούσης, εἰς συμφέρον τέλος ἀποβαίνει.

λδ'. Μηδὲ τῶν περὶ τὸ σῶμα δὲ ἡμῶν καὶ σχημάτων καὶ κινήσεων, ὡς εὐτελῶν, ὑπερόρα. Καὶ γὰρ καὶ ἡ ἐν αὐτοῖς ἀρίστη τάξις καὶ κατάστασις οὐκ ἐλάχιστον μέρος φρονήσεως ἔδοξεν εἶναι, καὶ τῶν ἀνθρώπων ὅσοι μὴ συνιδεῖν εἰσὶν ἐκ τοῦ ῥάστου δεινοὶ τὴν ἐν τῇ ψυχῇ δύναμιν καὶ τὸ κάλλος, οὗτοι τοῖς ἔξωθεν θεάμασι ξεναγούμενοι καὶ τῶν ἀδήλων ἐρασταὶ καὶ ἐπαινέται καθίστανται. Διὰ τοῦτο δεῖ καὶ προσώπου διαθέσει
10 καὶ κόμης ἀσκήσει καὶ περιβολῇ ἐσθῆτος κόσμιον ὄρασθαι καὶ σεμνόν, μῆτε εἰς τὸ βλακῶδες καὶ περίεργον ἐκφερόμενον, μῆτε πάλιν πέρα τοῦ μετρίου πρὸς τὸ ἡμελημένον καθελκόμενον. Ἐκάτερον γὰρ ἀπρεπὲς καὶ εὐκαταφρόνητον καὶ ἀρχικῆς πολιτείας ἀλλότριον. Καὶ βαδίσματος δὲ πρέπει τῷ ἄρχοντι εὐτα-
15 ξία, μῆτε εἰς τὸ θηλυπρεπὲς καὶ ἔκλυτον ἀσχημονοῦντι τὴν κίνησιν, μῆτε μὴν εἰς τὸ ἀθρόον καὶ τεταραγμένον καὶ ἀνώμαλον ταύτην ἐκνεωτερίζοντι· καὶ ὅλως, πᾶσα κίνησις τάξει κοσμεῖσθω.

λε'. Δεῖ δὲ καὶ τὸ ἐν λόγοις τάχος εὐλαβεῖσθαι. Ταχυλογία
20 γὰρ ἐν μὲν ἀγωνιστικαῖς διαλέξεσι καὶ ἀμίλλαις οὐκ εὐκαταφρόνητον ἴσως οὐδὲ ἀγενές, ἐν δημηγορίᾳ δὲ ἀνόητον καὶ ἐπισφαλές, ἐν δὲ προστάγμασι, καὶ μάλιστα τοῖς πολιτικοῖς καὶ κοινοῖς, εὐτελὲς καὶ ταπεινόν. Ἐντελέστερον δὲ εἰπεῖν, ταχύτης ἐν πράξει καὶ λόγοις καὶ κινήμασι σὺν εὐταξίᾳ, θεῖον μὲν τινα καὶ ὑπερ-
25 φυῆ ἀποφαίνει τὸν ἔχοντα, σπάνιον δὲ καὶ συναθλεῖν ἅμα πάντα χαλεπώτατον. Τὸ δὲ ἐν τούτοις σύμμετρον σὺν εὐταξίᾳ σεμνόν τε καὶ ἀξιάγαστον καὶ μεστὸν ὄγκου καὶ σὺν εὐλαβείᾳ, ποθεινὸν ὄρασθαι παρασκευάζει καὶ ἄρχειν ἐπιτηδιότερον, εἴπερ καὶ ἐν τοῖς ἀρίστοις ἔστι τι τῷ πλήθει ἐρασμιώτερον. Ταχύτης δὲ
30 σὺν εὐταξίᾳ ἔμπληκτον καὶ μανικόν καὶ παραδιορθοῦν ἐνίοτε μεγάλα καὶ σφάλλον ὡς τὰ πολλὰ παραπλήσια. Ἡ δὲ σὺν εὐταξίᾳ βραδύτης νωθρόν κιαὶ ἠλίθιον, καὶ σφάλλον μὲν ἐνίοτε καὶ μεγάλα, κατορθοῦν δὲ ἐλάχιστα, καὶ ταῦτα λίαν ταπεινὰ καὶ πρὸς τὰς λοιπὰς ἐκείνου πράξεις μόνον παραμετρούμενα κατορ-
35 θώματα.

τῆ σκέψη καὶ τὴν ἐκτέλεσὴ τῆς, καὶ μὴ ὄντας ἀντίθετη ἢ οὐράνια βοήθεια, καταλήγει σὲ τέλος πού συμφέρει.

34. Οὔτε νὰ παραβλέπεις τὰ σχετικὰ μὲ τὸ σῶμα μας καὶ σχήματα καὶ κινήσεις ὡς εὐτελεῖ τάχα. Γιατὶ ἡ ἄριστη τάξη καὶ κατάσταση καὶ σ' αὐτὰ δὲν θεωρεῖται ὅτι εἶναι μικρὴ μερίδα τῆς φρόνησης, καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους ὅσοι δὲν εἶναι ἱκανοὶ ν' ἀντιληφθοῦν ἀπὸ τὰ εὐκόλα τὴ δύναμη καὶ τὸ κάλλος τῆς ψυχῆς, αὐτοὶ ὀδηγημένοι ἀπὸ τὰ ἐξωτερικὰ θεάματα, γίνονται ἐραστὲς καὶ ἐπαινετὲς τῶν μὴ φανερῶν. Γι' αὐτὸ πρέπει καὶ μὲ τὴν ἔκφραση τοῦ προσώπου, καὶ μὲ τὴ διευθέτηση τῶν μαλλιῶν, καὶ μὲ τὸ ἔνδυμα πού φορεῖς νὰ φαίνεσαι κόσμιος καὶ σεμνός, καὶ οὔτε νὰ παρασύρῃσαι στὸ βλακῶδες καὶ ἐκζητημένο, οὔτε πάλι νὰ προχωρᾷς πέρα ἀπὸ τὸ μέτρο πρὸς τὸ παραμελημένο. Γιατὶ τὸ καθένα ἀποτελεῖ ἀπρέπεια καὶ εἶναι εὐκαταφρόνητο καὶ ξένο πρὸς τὸν τρόπο ζωῆς τοῦ ἄρχοντα. Καὶ κατὰ τὸ βάδισμα ἀρμόζει στὸν ἄρχοντα ἡ εὐταξία, οὔτε ἡ κίνηση νὰ ὀδηγεῖ μὲ ἀσχημοσύνη στὸ γυναικεῖο καὶ τὸ ἀνήθικο, οὔτε βέβαια ν' ἀκολουθεῖ τὴν καινοτομία καὶ νὰ γίνεται μὲ γρήγορο, ταραγμένο καὶ ἀνώμαλο τρόπο. Καὶ γενικὰ κάθε κίνηση νὰ κοσμεῖται ἀπὸ τάξη.

35. Πρέπει ὅμως νὰ σεβόμαστε καὶ τὴ συντομία στοὺς λόγους. Γιατὶ ἡ συντομία στὸ λόγο κατὰ τοὺς διαγωνισμοὺς βέβαια στίς διαλέξεις καὶ τίς ἄμιλλες δὲν εἶναι ἴσως κάτι εὐκαταφρόνητο οὔτε ἀσχημο, κατὰ τὴν δημηγορία ὅμως εἶναι ἀνόητο καὶ ἐπικίνδυνο, ἐνῶ κατὰ τὰ προστάγματα πού δίνονται, καὶ μάλιστα τὰ πολιτικὰ καὶ κοινὰ, εἶναι πράγμα εὐτελὲς καὶ ταπεινό. Καὶ γιὰ νὰ τὸ πῶ πιὸ σωστά, ἡ συντομία στὴν πράξη καὶ στοὺς λόγους καὶ στὴν κίνηση, συνοδευόμενη ἀπὸ εὐταξία, παρουσιάζει αὐτὸν πού τὴν ἔχει ὡς ἄνθρωπο θεῖο καὶ πάνω ἀπὸ ἄνθρωπο, εἶναι ὅμως σπάνιο καὶ πολὺ δύσκολο νὰ βρεθοῦν ὅλα μαζί. Ἡ συμμετρία ὅμως σ' αὐτὰ μαζί μὲ τὴν εὐταξία εἶναι κάτι σεβαστὸ καὶ θαυμαστὸ, μεγαλοπρεπὲς καὶ γεμᾶτο ἀπὸ εὐλάβεια, πού κάνει τὸν ἄνθρωπο ποθητὸ νὰ τὸν βλέπομε καὶ καταλληλότερο γιὰ τὴν ἐξουσία, ἀφοῦ ὑπάρχει καὶ ἀνάμεσα στὰ ἄριστα κάτι πιὸ εὐχάριστο γιὰ τὸ πλῆθος. Ἀντίθετα ἡ ταχύτητα μὲ ἀταξία εἶναι ἀνοησία καὶ μανία, πού διορθώνει πολλὰς φορὲς πολὺ λανθασμένα καὶ σφάλει συνήθως παραπλήσια. Τέλος ἡ βραδύτητα συνοδευόμενη ἀπὸ ἀταξία εἶναι κάτι τὸ νωθρὸ καὶ ἠλίθιο, πού πολλὰς φορὲς ὀδηγεῖ σὲ μεγάλα σφάλματα καὶ πετυχαίνει ἐλάχιστα, καὶ αὐτὰ εἶναι πολὺ ἀσήμαντα, καὶ εἶναι κατορθώματα μόνο ὅταν ἀναμετρηθοῦν μὲ τίς λοιπὲς πράξεις ἐκείνου.

λζ. Τὸ πρὸς γέλωτας διαθρούπτεσθαι, μετὰ τοῦ ἀσχημονεῖν τὴν μορφήν, καὶ τοῦ ἥθους ἐστὶν ἐξυβριζεῖν τὴν εὐστάθειαν.

λζ. Αἰσχρορῶρημοσύνης δὲ πάσης καὶ ἀκοῆ καὶ γλῶσσα καθαρευέτω. Ἄ μὲν γάρ τις ἀκούων ἤδεται, ταῦτα καὶ λέγειν 5 οὐκ αἰσχύνεται, ὅτι καὶ πράττειν οὐκ αἰσχυνθήσεται, μεγάλην παρέσχεν ἀπόδειξιν. Δι' ὅλου δὲ γλώσσης φυλάσσου παρολισθῆσαι. Ῥήματι γὰρ βραχυτάτῳ πολλὰκις ὑποσφαλεῖσα, μεγάλην ἤνεγκε ζημίαν, αὐτοὺς τοὺς περὶ τοῦ ζῆν ἐσχάτους ἀναρῶίψασα κύβους

10 λη. Ἐχε τὰ ὦτα τοῖς μὲν ἀδικουμένοις ἠνεωγμένα, πρὸς δὲ τὰς τῶν ἀδικούντων ἐπαγωγὰς καὶ πιθανολογίας ἀποκεκλεισμένα.

λθ. Χεῖλη δὲ κατήγορα καὶ συκοφαντίας ἀποστρέφου· πολλάκις γὰρ παῖδας καὶ πατέρων, καὶ πατέρας ἐξέμηνε κατὰ παίδων, 15 καὶ βίον ἔσχισε συζυγίας, καὶ συγγενεῖς ἐπανέστησε κατ' ἀλλήλων. Καὶ τί λεγῶ; πόλεις ὅλας καὶ οἰκίας ἀνέτρεψε μία φωνὴ συκοφάντου.

μ. Μὴ ταχὺς ἦσθα ζευγνύειν εἰς φιλίαν· συζεύξας δέ, παντὶ τρόπῳ τὸν δεσμὸν ἄλυτον συντήρει, ἅπαν τοῦ πλησίον ἀνέχων 20 βάρους, πλὴν εἰ μήπω ψυχῆς κίνδυνον ἐπάγει· αἱ γὰρ πρὸς τοὺς φίλους διαστάσεις τὴν ὅλην προαίρεσιν ἐκφανλίζουσι τῶν ἀνθρώπων, καὶ οὐ τὸν ὑπαίτιον μόνον, ἀλλὰ καὶ τὸν ἀναίτιον εἰς τὴν αὐτὴν ὑπόνοιαν κατασπῶσιν. Ἐκεῖνοις δὲ κέχρησο φίλοις, οἱ πρὸς ἑτέρους κατὰ πάντα καιρὸν ἄδολον διεσώσαντο τὴν φιλίαν, 25 καὶ μήτε εὐπραγοῦσι βασκανίας ἐπέβαλον ὀφθαλμόν, μήτε ἠμέλησαν δυσπραγούντων. Πολλοὶ γὰρ κακῶς μὲν πράττουσιν ἐπεκούρησάν τε καὶ συνήργησαν τοῖς φίλοις, εὖ δὲ φερομένων ὀρᾶν οὐκ ἤνεγκα τὴν εὐημερίαν, καὶ οὐς οὐκ ἤλεγξε καιρὸς συμπαθείας, τούτους ἐφώρασε τὸ πάθος τοῦ φθόνου. Κτῶ τοίνυν φίλους, 30 μὴ τοὺς φαύλους, ἀλλὰ τοὺς ἀρίστους. Ἐκ γὰρ τῶν φιλουμένων ὡς τὰ πολλὰ κρίνεται τὰ ἥθη τῶν φίλων· καὶ διὰ μὲν τῶν σπουδαίων ῥᾶστον ἄν τις, καὶ παρασφαλείς, ἐπαναχθείη, οἱ φαῦλοι δὲ καὶ τὴν προσοῦσαν λυμαίνονται καλοκαγαθίαν. Καὶ οἱ μὲν καὶ

36. Τὸ νὰ ξεσπάει κανεὶς σὲ γέλοια, ἐκτὸς τοῦ ὅτι προξενεῖ ἀσχήμια σὸ πρόσωπο, εἶναι ὑβριστικὸ καὶ γιὰ τὴ σταθερότητα τοῦ ἤθους.

37. Ἡ ἀκοὴ καὶ ἡ γλώσσα ἄς εἶναι καθαρὴ ἀπὸ ὅποιαδήποτε αἰσχρολογία. Γιατὶ αὐτὰ μὲ τὰ ὅποια εὐχαριστεῖται κανεὶς ἀκούοντάς τα, αὐτὰ δὲν ντρέπεται καὶ νὰ τὰ λέγει, καὶ ἔδωσε μεγάλη ἀπόδειξη, ὅτι καὶ πράττοντάς τα δὲν θὰ ντραπεῖ. Καὶ γενικὰ νὰ προφυλάγεσαι ἀπὸ τὸ γλίσσημα τῆς γλώσσας. Γιατὶ πολλές φορές ἂν κάνει σφάλμα σὲ μιὰ μικρὴ λέξη, προξενεῖ μεγάλη ζημιὰ, ρίχνοντας τοὺς ἴδιους τοὺς ἔσχατους κύβους γιὰ τὴ ζωὴ.

38. Νὰ ἔχεις τὰ αὐτιά σου ἀνοιχτὰ βέβαια σ' αὐτοὺς ποὺ ἀδικοῦνται, ἀλλὰ κλεισμένα στὶς συμφορὲς ποὺ προξενοῦν οἱ ἄδικοι καὶ στὰ λόγια ποὺ παρασύρουν μὲ ἀοριστολογίες.

39. Νὰ τὰ ἀποστρέφεις τὰ χεῖλη ποὺ διατυπώνουν κατηγορίες καὶ συκοφαντίες· γιατί πολλές φορές στρέφουν μὲ μανία τὰ παιδιὰ ἐναντίον τῶν πατέρων τους καὶ τοὺς πατέρες ἐναντίον τῶν παιδιῶν τους, ἀλλὰ καὶ διέσπασαν τὸ συζυγικὸ βίο καὶ ἔστρεψαν τοὺς συγγενεῖς τὸν ἕνα ἐναντίον τοῦ ἄλλου. Καὶ τί λέγω; Ἐνας λόγος συκοφάντη κατέστρεψε ὁλόκληρες πόλεις καὶ σίτια.

40. Νὰ μὴ διάζεσαι νὰ συνάψεις φιλία μὲ κάποιον, ἂν ὅμως συνάψεις, νὰ κρατᾶς τὸ δεσμό σου ἄλυτο καὶ νὰ βαστάξεις ὅλο τὸ βάρος τοῦ πλησίον, ἐκτὸς βέβαια ἂν ἐπιφέρει κίνδυνο στὴν ψυχὴ. Γιατὶ οἱ διαπληκτισμοὶ μὲ τοὺς φίλους διαφθείρουν τὴν ὅλη προαίρεση τῶν ἀνθρώπων, καὶ ὄχι μόνο τὸν ὑπαίτιο, ἀλλὰ καὶ αὐτὸν ποὺ δὲν εἶναι ἔνοχος τὸν σύρουν στὴν ἴδια ὑποψία. Νὰ κάνεις φίλους ἐκείνους ποὺ ὅλο τὸν καιρὸ διατήρησαν τὴ φιλία τους ἀπαλλαγμένη ἀπὸ δόλους, καὶ οὔτε ζηλόφθοно μάτι ἔριξαν στὴν εὐημερία τῶν φίλων, οὔτε ἀδιαφόρησαν σὲ περίπτωση δυστυχίας. Γιατὶ εἶναι πολλοὶ ποὺ ὅταν δυστυχοῦν οἱ φίλοι τους τοὺς στηρίζουν καὶ τοὺς βοηθοῦν, ἐνῶ ὅταν προκόβουν δὲν ἀντέχουν νὰ βλέπουν τὴν εὐτυχία τους, καὶ ὅποιον τὴ φιλία δὲν τὴν διέλυσε ὁ χρόνος τῆς συμπάθειας, αὐτῶν τὴ διέφθειρε τὸ πάθος τοῦ φθόνου. Νὰ κάνεις λοιπὸν φίλους σου ὄχι τοὺς φαύλους, ἀλλὰ τοὺς ἄριστους. Γιατὶ τίς πλὴν πολλές φορές τὸ ἤθος τῶν φίλων κρίνεται ἀπὸ τοὺς φίλους τους. Καὶ μὲ τοὺς σπουδαίους βέβαια εὐκόλα μπορεῖ κανεὶς, ἂν πέσει σὲ σφάλμα, νὰ ἀποκαταστήσει τὴ φιλία, οἱ φαῦλοι ὅμως καταστρέφουν καὶ τὴν καλοκαγαθία ποὺ ὑπάρχει· καὶ οἱ σπουδαῖοι βέβαια καὶ τὴν ἔλλειψη τῆς ἀρετῆς

τὸ λείπον εἰς ἀρετὴν δι' ἑαυτῶν ἐπιτειχίζοντες, ἀνελλιπὲς φαίνε-
σθαι ποιούσιν, ἢ δὲ πρὸς τοὺς φαύλους ἐπιμιξία, καὶ ὅπερ ἐστὶν
ὑπόλοιπον ἀρετῆς, νόθον ἀποφαίνει. Μὴ ζήτει δὲ παρὰ φίλων
ἀκούειν τὰ ἠδέα, ἀλλὰ τὰ ἀληθῆ μόνον· εἰ γὰρ ἐχθροῖς μὲν οὐδ'
5 ἀληθεύουσι πιστευτέον, φίλοις δὲ διέφθορε τὰ τῆς ἀληθείας καὶ
τὸ ἠδὺ λέγειν ζητοῦσι κακεῖνοι, πόθεν ἡμῖν ἀλλαχόθεν ἢ τῆς ἀλη-
θείας ἔσοιτο γνῶσις καὶ ἡ ἐπιστροφή τῶν οὐκ εὐαγῶς ἐνίοτε
παρ' ἡμῶν λεγομένων ἢ πραττομένων; Διὸ μέγιστον ἡγοῦ φίλους
κολάκων διαφέρειν. Οἱ μὲν γὰρ κατὰ πρόσωπον ἐπαινοῦντες, σέ
10 τε τῶν, ὡς εἰκός, ἀμαρτανομένων συναίσθησιν λαβεῖν οὐκ ἐῷσι,
καὶ μείζω ταῦτα πρὸς τοὺς ἄλλους ταῖς διαβολαῖς ἀποτελοῦσιν,
οἱ δὲ καὶ σέ, τῷ διὰ φιλίας ἐλέγχῳ, συνιδεῖν τὸ παρανομηθὲν
μᾶλλον δυναμοῦσι, κἄν τι δέη πρὸς τοὺς ἔξω λέγειν, ἀντὶ κατηγο-
ρίας ἀπολογία τῷ πραχθέντος ἐκμηχανῶνται. Ὅσον οὖν τοῦ
15 ἐπὶ κακίαν προκόπτειν τὸν ἀρετὴν ἀσκεῖν διενήνοχε, καὶ τοῦ
διαβάλλεσθαι ἐν τοῖς ἀρχομένοις τὸ τὰς διαβολὰς διαλύειν, το-
σοῦτον δὲ παρὰ σοὶ τοὺς εὖνους πλέον ἔχειν τῶν κολάκων.

μαί. Τῶν ἀπορρήτων, ἃ μὲν τὴν σὴν ἀρετὴν αὐξάνει, κοινώ-
νει τοῖς φίλοις, ἃ δὲ τὴν γνώμην φαυλίζει, μὴτ' αὐτὸς μετέρχου,
20 μῆτε τοῖς φίλοις ἀνατίθει· ἄριστον μὲν γὰρ τοῦτο καὶ χωρὶς αἰ-
τίας ἐτέρας. Πλήν γε δὴ, καὶ εἰς κόρον, οἷα πολλὰ τὰ ἀνθρώπι-
να, τοῦ φίλτρον τραπέντος, μᾶλλον τῆς παραινέσως τὸ χρήσιμον
καθορᾶται· τὸ μὲν γὰρ φαῦλον τῶν κρυφίων, τότε μάλιστα τοὺς
λογισμοὺς τοῦ συνεγνωκότος ὑποτρέχον καὶ διακυμαῖνον, θᾶτ-
25 τόν τε καὶ σὺν οὐδενὶ ὄκνῳ τῆς ἀγάπης ἀποστήσει καὶ πρὸς ἐπι-
στροφήν ἰδεῖν οὐκ ἐάσει, σοὶ τε διαβολὴν βαρεῖαν, ἔκφορον
γεγονός, ἐποίσει καὶ πρὸς τὸν ἐξειπόντα χαλεπώτερον διαθήσει.
Τὸ δὲ χρηστὸν τόν τε συνεγνωκότα ῥαγῆναι τῆς φιλίας ἐπικατα-
σχέσει, δεσμῷ κρατίστῳ, τῇ ἀρετῇ, διαζόμενον, καὶ εἰς ἔπαινον
30 τῆς σῆς σπουδαίας γνώμης ἐπὶ νοῦν ἐρχόμενον, διαναστήσει,
καὶ σέ δηλονότι ταῦτα συνορῶντα, οὐκ ἀηδῶς ἀναλαβεῖν, εἴ τι
παρηνέχθης, τὴν τε πρὸς αὐτὸν ὀμιλίαν καὶ τὴν ἐν τῷ πόθῳ σχέ-
σιν ἀναπείσει. Ἄει μὲν οὖν φίλους εὐλόγει, μάλιστα δὲ τοὺς

περιτειχίζοντάς την με τὸν ἑαυτό τους τὴν κάνουν νὰ φαίνεται ὅτι δὲν ὑπάρχει, ἢ ἀνάμιξη ὅμως με τοὺς φαύλους καὶ ὅποιο ὑπόλοιπο ἀρετῆς ἀπομένει τὸ παρουσιάζει νόθο. Νὰ μὴ θέλεις ν' ἀκούς ἀπὸ τοὺς φίλους σου ὅσα σ' εὐχαριστοῦν, ἀλλὰ μᾶλλον τὰ ἀληθινά. Γιατί, ἂν τοὺς ἐχθροὺς δὲν πρέπει νὰ τοὺς πιστεύουμε οὔτε ὅταν λένε τὴν ἀλήθεια, καὶ στοὺς φίλους ἀλλοιώθηκε ἢ ἀλήθεια καὶ ζητοῦν κι αὐτοὶ νὰ λένε τὰ εὐχάριστα, ἀπὸ ποῦ ἄλλοῦ ἔμεῖς θὰ γνωρίσουμε τὴν ἀλήθεια καὶ θὰ ἀποστραφοῦμε ὅσα πολλές φορές ἀνίερα λέμε ἢ πράττομε; Γι' αὐτὸ νὰ πιστεύεις ὅτι πάρα πολὺ διαφέρουν οἱ φίλοι ἀπὸ τοὺς κόλακες. Γιατὶ αὐτοί, ἐπαινώντας σε κατὰ πρόσωπο, δὲν σὲ ἀφήνουν, ὅπως εἶναι εὐλόγο, νὰ συνειδητοποιήσεις τὰ σφάλματα ποὺ διαπράττεις καὶ τὰ κάνουν μεγαλύτερα μὲ τὶς διαβολές τους πρὸς τοὺς ἄλλους, ἐνῶ οἱ φίλοι μὲ τὸν ἔλεγχο ποὺ ἀπὸ φιλία σοῦ κάνουν, μᾶλλον σὲ δυναμώνουν νὰ ἀντιληφθεῖς τὴν παρανομία σου, καὶ ἂν χρειασθεῖ νὰ ποῦν κάτι πρὸς τοὺς ἔξω, ἀντὶ γιὰ κατηγορία μηχανεύονται δικαιολογία γιὰ τὴν πράξη σου. Ὅσο λοιπὸν ἢ πρόοδος στὴν κακία διαφέρει ἀπὸ τὴν ἀσκησιὴ τῆς ἀρετῆς, καὶ ἀπὸ τὸ νὰ διαβάλλεται κανεὶς στοὺς ὑπηκόους, τὸ νὰ διαλύουν οἱ φίλοι τὶς διαβολές, τόσο ἐσὺ πρέπει νὰ προτιμᾷς τοὺς φίλους ἀπὸ τοὺς κόλακες.

41. Ἀπὸ τὰ μυστικὰ ὅσα αὐξάνουν τὴν ἀρετὴ σου λέγε τα στοὺς φίλους, ὅσα ὅμως διαστρέφουν τὴ γνώμη οὔτε ὁ ἴδιος νὰ τὰ χρησιμοποιοεῖς, οὔτε νὰ τὰ γνωστοποιεῖς στοὺς φίλους σου· αὐτὸ βέβαια εἶναι τὸ ἄριστο καὶ χωρὶς καμμιά ἀμφισβήτηση. Πλὴν ὅμως ὅταν ἐπέλθει κορεσμὸς στὴν ἀγάπη, ὅπως γίνεται συχνὰ μὲ τὰ ἀνθρώπινα, καὶ μεταβληθεῖ, τότε καλύτερα φαίνεται ἢ χρησιμότητα τῆς παραίνεσης. Γιατὶ ἢ φαυλότητα τῶν μυστικῶν, τότε κυρίως, ὑφέρποντας καὶ μεταβάλλοντας τοὺς λογισμοὺς ἐκείνου ποὺ τὰ γνωρίζει, γρηγορώτερα καὶ χωρὶς κανένα δισταγμὸ θὰ τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν ἀγάπη καὶ δὲν θὰ τὸν ἀφήσει νὰ κοιτάξει γιὰ ἐπιστροφή, καὶ ὅταν ἀποκαλυφθεῖ καὶ σ' ἐσένα θὰ προκαλέσει βαρεῖα κατηγορία, καὶ θὰ δημιουργήσει χειρότερη διάθεση πρὸς αὐτὸν ποὺ τὸ φανέρωσε. Τὸ καλὸ μυστικὸ ὅμως κι αὐτὸν ποὺ εἶναι γνώστης αὐτοῦ θὰ τὸν ἐμποδίσει νὰ σπάσει τὴ φιλία, ἐξαναγκάζοντάς τον μὲ δεσμὸ πολὺ δυνατὸ, τὴν ἀρετὴ, καὶ θὰ τὸν ὠθήσει νὰ προχωρήσει σὲ ἔπαινο τῆς σπουδαίας γνώμης σου, καὶ εἶναι φανερὸ ὅτι καὶ σένα, βλέποντάς τα αὐτά, θὰ σὲ μεταπείσει νὰ ἀναλάβεις, ὄχι χωρὶς εὐχαρίστηση, ἂν ἔχεις κάπως παρακινήθει, καὶ τὴ συνομιλία μ' αὐτὸν καὶ τὴ σχέση ποὺ

ἀπόντας ἐπὶ τῶν παρόντων. Οὕτω γε γὰρ καὶ τὸ τῆς κολακείας διαφύγοις, οὐδ' ἴχνος αὐτῆς ἐν σοὶ φαίνεσθαι παρασκευάζων, καὶ τοῖς φίλοις ἔση πράττων κεχαρισμένα, τοιοῦτον σεαυτὸν εἶναι τοῖς παροῦσι πιστώσας, οἷος αὐτοῖς περὶ τῶν ἀπόντων
5 ἐγνώσθης.

μβ. Οὕτω δὲ σεαυτὸν φιλία περιφράξας, ἔση τοῖς μὲν εἰς ἐτέ-
ρους καὶ εἰς τὰ κοινὰ πλημμελοῦσιν ἀπαραίτητος, τοῖς δὲ εἰς σὲ
ἀμαρτάνουσι συμπαθέστατος. Διὰ μὲν γὰρ ἐκείνου εὐνομία ἔσται
τῇ πολιτείᾳ καὶ ἡ σὴ περὶ τοὺς ἀρχομένους ἐπίδηλος σπουδὴ καὶ
10 κηδεμονία, διὰ δὲ τούτου τὸ φιλάνθρωπον τῆς γνώμης καὶ ὁ
βασιλείως ὡς ἀληθῶς ἀνακηρύττεται τρόπος. Οἱ μὲν γὰρ τύραν-
νοι τὰ κοινὰ τῶν ἀδικημάτων καὶ τὰ εἰς ἑαυτοὺς ἐξετάζουσι, βα-
σιλέως δὲ ἔστι καὶ ἀρχῆς ἐννομοωτάτης ἔργον, τὰ μὲν εἰς ἑαυτὸν
φιλανθρώπως φέρειν, τὰ δὲ εἰς κοινὰ καὶ εἰς ἀλλήλους δικαίως
15 εὐθετεῖν καὶ διεξάγειν.

μγ. Ὡσπερ πολλῶν ἐπαίνων ἄξιος ὁ μεγάλην ἐξουσίαν τοῦ
ἀδικεῖν λαβὼν καὶ τὰ δίκαια πράττων, οὕτω πολλῶν ὑπέυθυνος
ψόγων ὁ μηδενὸς ἐνδεὴς τῶν ἀναγκαίων καὶ εἰς τὰ ἀλλότρια τὰς
χεῖρας ἐκτείνων. Ἄνδρὶ μὲν γὰρ πενομένῳ πρόφασις, εἰ καὶ
20 παράλογος, τοῦ ἀδικεῖν ἢ πενία, ἀνὴρ δὲ δυναστείαν ἔχων καὶ
ἀπορίαν οὐκ ἔχων, ἀναπολόγητον ἔχει τὴν ἀπὸ τοῦ ἀδικεῖν
ἀμαρτίαν.

μδ. Ὅσα δέ τις προέχει τῇ ἀρχῇ, τοσούτῳ χρεωστεῖ πρωτεύ-
ειν καὶ τῇ ἀρετῇ, ὁ δὲ τούναντίον ποιῶν, τρία ἅμα καὶ κάκιστα
25 ἐπιτελεῖ· ἀπόλλυσιν ἑαυτόν, τοὺς ὀρώντας εἰς κακίαν παρακαλεῖ,
βλασφημεῖσθαι παρασκευάζει τὸν Θεόν, ὅτι τοιοῦτῳ τηλικαύτην
ἐνεχείρισεν ἀρχήν. Διὰ τοῦτο παντὶ μὲν ἀνθρώπῳ φευκτὸν ἢ
κακία, μάλιστα δὲ τοῖς ἐν τῇ ἀρχῇ.

με. Ἄρχε τοίνυν τῶν ὑπηκόων, μὴ πεποιθῶς τυραννίδι,
30 ἀλλὰ τῇ τῶν ἀρχομένων εὐνοίᾳ. Εὐνοία γὰρ μεῖζον ἀρχῆς
βάθρον καὶ ἀσφαλέστερον, ἢ φόβος. Τοῦτο δὲ ἀρετῶν τε κτη-
σις ποιεῖ καὶ οἱ περὶ τὸ ὑπήκον πόνοι καὶ φροντίδες. Οὕτω δὲ
αὐτός τε ὡς ἀληθῶς βασιλικῶς καὶ ἠδέως βιώσεις, κάκεινοις

ποθείς. Πάντοτε βέβαια νὰ ἐπαινεῖς τοὺς φίλους, καὶ μάλιστα τοὺς ἀπόντες μπροστὰ στοὺς παρόντες. Γιατὶ ἔτσι καὶ τὴν κολακεία θ' ἀποφύγεις, κἀνοντας νὰ μὴν φαίνεται οὔτε ἵχνος τῆς ἐπάνω σου, καὶ στοὺς φίλους θὰ κάνεις πράγματα πού τοὺς εὐχαριστοῦν, βεβαιώνοντας τοὺς παρόντες ὅτι θὰ εἶσαι τέτοιος μαζί τους ὅπως σὲ εἶδαν νὰ εἶσαι γιὰ τοὺς ἀπόντες.

42. Ἐχοντας ἔτσι ὀχυρώσει τὸν ἑαυτό σου μὲ τὴ φιλία θὰ εἶσαι γιὰ τοὺς ἄλλους βέβαια καὶ πού πράττουν πταίσματα κατὰ τῆς πολιτείας πολὺ αὐστηρὸς, συμπαθέστατος ὅμως σ' αὐτοὺς πού σφάλλουν σ' ἐσένα. Γιατὶ μὲ τὸ πρῶτο θὰ ὑπάρχει στὴν πολιτεία εὐνομία καὶ θὰ εἶναι φανερὴ ἢ φροντίδα καὶ κηδεμονία σου γιὰ τοὺς ὑπηκόους σου, ἐνῶ μὲ τὸ δεύτερο θὰ ἀνακηρῦσσεται ἡ φιλάνθρωπη διάθεσή σου καὶ ὁ ἀληθινὰ βασιλικὸς χαρακτήρας σου. Γιατὶ οἱ τύραννοι πολλές φορές ἀδιαφοροῦν γιὰ τὰ κοινὰ καὶ μεταξύ τῶν ὑπηκόων ἀδικήματα, ἐξετάζουν ὅμως πολὺ αὐστηρὰ ὅσα στρέφονται ἐναντίον τῶν ἴδιων, ἐνῶ ἔργο τοῦ βασιλιᾶ καὶ τῆς ἐνομώτατης ἐξουσίας εἶναι νὰ ἀντιμετωπίζει μὲ φιλάνθρωπια ὅσα γίνονται πρὸς αὐτόν, νὰ διευθετεῖ ὅμως καὶ νὰ ρυθμίζει δίκαια τίς κοινές καὶ τίς μεταξύ τῶν ὑπηκόων διαφορές.

43. Ὅπως εἶναι ἄξιος πολλῶν ἐπαίνων αὐτὸς πού, ἐνῶ ἔλαβε μεγάλη ἐξουσία καὶ μπορεῖ ν' ἀδικεῖ, ὅμως πράττει τὰ δίκαια, ἔτσι εἶναι ὑπεύθυνος γιὰ πολλές κατηγορίες αὐτὸς πού, ἐνῶ δὲν τοῦ λείπει τίποτε ἀπὸ τὰ ἀναγκαῖα, ἀπλώνει τὰ χέρια του στὰ ξένα. Γιατὶ πρόφαση γιὰ ἓνα φτωχό, ἂν καὶ παράλογη, εἶναι ἡ φτώχεια, αὐτὸς ὅμως πού ἔχει ἐξουσία καὶ καμμιὰ ἔλλειψη, δὲν ἔχει δικαιολογία γιὰ τὴν ἁμαρτία τῆς ἀδικίας.

44. Ὅσο ὑπερέχει κανεῖς ὡς πρὸς τὴν ἐξουσία, τόσο πιὸ ὑποχρεωμένος εἶναι νὰ πρωτεύει καὶ στὴν ἀρετῇ, ὅποιος ὅμως πράττει τὰ ἀντίθετα, πράττει συγχρόνως τρία πταίσματα, τὰ κάκιστα· καταστρέφει τὸν ἑαυτό του, προτρέπει πρὸς τὴν κακία αὐτοὺς πού τὸν βλέπουν, καὶ κάνει νὰ βλασφημεῖται ὁ Θεός, γιατί σὲ τέτοιο ἄνθρωπο παραχώρησε τόσο μεγάλη ἐξουσία. Γι' αὐτὸ κάθε ἄνθρωπος βέβαια πρέπει ν' ἀποφεύγει τὴν κακία, προπάντων ὅμως αὐτοὶ πού βρίσκονται στὴν ἐξουσία.

45. Νὰ κυβερνᾷς λοιπὸν τοὺς ὑπηκόους σου ὄχι στηριγμένος στὴν τυραννικὴ ἐξουσία, ἀλλὰ στὴν εὐνοια τῶν ὑπηκόων. Γιατὶ ἡ εὐνοια εἶναι μεγαλύτερο δᾶθρο καὶ πιὸ ἀσφαλές ἀπὸ τὴν ἐξουσία, παρὰ ὁ φόβος. Αὐτὸ τὸ κατορθώνει ἡ ἀπόκτηση τῶν ἀρετῶν καὶ οἱ κόποι καὶ οἱ φροντίδες γιὰ τοὺς ὑπηκόους. Μὲ τὸν τρόπο αὐτὸ καὶ σὺ ὁ ἴδιος θὰ ζήσεις ἀλη-

ἐλευθέραν ἐπιβουλῆς καὶ συμφορῶν ἀλογίστων τὴν πολιτείαν συντηρήσας, αἰμίμηστον σαυτοῦ κλέος τὸν ἅπαντα χρόνον καταλείψεις.

μζ. Νόμων τοὺς ἀκριβεστάτους ἐπαίνει καὶ ἀποδέχου, καὶ 5 πρὸς ἐκείνους βλέπων, τὸν σεαυτοῦ ῥύθμιζε βίον· μὴ μέντοι κατὰ τὰς ἐκείνων ψήφους τὸ ὑπήκοον ἀπαραιτήτους εἰσπράττου τὰς τιμωρίας, ἀλλὰ διὰ τῶν φιланθρωποτέρων μᾶλλον παιδαγώγει· οὕτω τε γὰρ φοβερός, δι' ὧν σεαυτὸν ἀκριβολογεῖς, τοῖς ἁμαρτάνουσιν εἶναι δόξεις καὶ ἀνεπαχθῆς τοῖς ὑψη- 10 κόοις.

μζ. Δεῖ δὲ ἐγκρατῶς ἄρχειν, οὐ τῷ κολάζειν, ἀλλὰ τῷ δοκεῖν κολαστικὸν εἶναι. Τοῦτο δὲ ἦθος εὐσταθὲς ποιεῖ, καὶ ἡ τῶν οἰκείων τρόπων σεμνότης καὶ ἐπιμέλεια. Ὀργίλων δὲ μᾶλλον ἀνθρώπων, ἢ φρονίμων, αἱ κολάσεις, οἵτινες, ἀπορία τοῦ δημαγωγεῖν 15 σωφρόνως, ἐπὶ τὸ κολάζειν τρέπονται ῥαδίως. Καὶ τὸ μὲν καὶ ὁ τυραννικώτατος πράξειεν ἄν, τὸ δὲ μόνος ὁ ἀρχικώτατος, εἴπερ ἄρχοντος ἀρετὴ μὴ φθείρειν, ἀλλὰ πλείους καὶ βελτίονας ποιεῖν τοὺς ἀρχομένους.

μη'. Ἀρχοντος μὲν τινες ἔφησαν ἀρετὴν ἐκ μικρᾶς μεγάλην 20 πόλιν ποιῆσαι, ἐγὼ δὲ μᾶλλον ἂν φαίην, τὸ ἐκ φαύλης σπουδαίαν παρασκευάσαι. Τοῦ μὲν γὰρ καὶ καιρῶν πολλάκις φορὰ γέγονε παραιτία, τὸ δὲ οὐκ ἔστι μὴ οὐχὶ παρὰ τὰ ἄριστα διοικοῦντος γενέσθαι. Ὅν σὺ παραζηλῶν, δι' ὧν κατορθοῖς, ἀρετῇ τὴν τῶν ἀρχομένων αὐξεις πολιτείαν.

25 μθ. Ὡσπερ τεῖχος σαθρόν, κἂν οἰκίας ἔνδον ἔχη λαμπρὰς καὶ ἀέρων εὐκρασίαν καὶ ὠνειῶν ἀφθονίαν, ὅμως τὴν πόλιν ἐξευτελίζει, οὕτως οἱ περὶ τὸν ἄρχοντα φαῦλοι καὶ τὸν ἐκείνου συνδιαβάλλουσι τρόπον. Οἱ γὰρ ἐκείνων τῆς πονηρίας λαμβάνοντες πείραν καὶ τὸν ὑπ' αὐτῶν δορυφορούμενον παραπλήσιον ὑπο- 30 λαμβάνουσιν εἶναι.

ν. Μηδενὸς παρανομίαν, κἂν δοκῇ δι' αὐτῆς εὐημερεῖν, ἐπαινήσης. Ἐκεῖνόν τε γὰρ μᾶλλον εἰς κακίαν ὑπαλείψεις, καὶ σεαυτὸν εἰς παραπλησίαν προᾶξιν καιρὸν ἐπιζητεῖν ἀπελέγξεις. Ὅ

θινὰ βασιλικά καὶ εὐχάριστα, καὶ συντηρώντας γιὰ ἐκείνους τὴν πολιτεία ἐλεύθερη ἀπὸ ἐπιβουλῆς καὶ συμφορῆς ἀλόγιστες, θ' ἀφήσεις γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου δόξα πού νά τῆ θυμοῦνται οἱ ἄνθρωποι γιὰ πάντα.

46. Νὰ ἐπαινεῖς καὶ ν' ἀποδέχεσαι τοὺς πιὸ ἀκριβοδίκαιους νόμους, καὶ ἀποβλέποντας σ' αὐτοὺς νὰ ρυθμίζεις τὴ ζωὴ σου. Νὰ μὴν τιμωρεῖς τοὺς ὑπηκόους σου αὐστηρὰ σύμφωνα μὲ τὶς ὑπαγορεύσεις αὐτῶν, ἀλλὰ μᾶλλον νὰ τοὺς παιδαγωγεῖς μὲ φιλανθρωπότερες τιμωρίες. Γιατὶ ἔτσι, μὲ τὴν ἀκριβοδικαία στάση σου γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου, θὰ φαίνεσαι ὅτι εἶσαι φοβερός σ' ὅσους σφάλλουν, καὶ ὄχι σκληρός γιὰ τοὺς ὑπηκόους σου.

47. Πρέπει νὰ κρατᾶς δυνατὰ τὴν ἐξουσία, ὄχι τιμωρώντας, ἀλλὰ μὲ τὸ φόβο ὅτι θὰ τιμωρήσεις. Γιατὶ αὐτὸ δημιουργεῖ σταθερότητα στὸ ἦθος, καθὼς καὶ ἡ σοβαρότητα τῶν τρόπων καὶ ἡ ἐπιμέλεια. Οἱ τιμωρίες ἐπιβάλλονται ἀπὸ ὀργίλους ἀνθρώπους, καὶ ὄχι ἀπὸ φρόνιμους, οἱ ὅποιοι, μὴ μπορώντας νὰ καθοδηγοῦν μὲ φρόνηση τὸ λαό, καταφεύγουν εὐκολὰ στὴν τιμωρία. Καὶ τὸ ἕνα βέβαια θὰ τὸ πράξει αὐτὸς πού κυβερνᾷ σὰν ἄγριος τύραννος, ἐνῶ τὸ ἄλλο μόνο ὁ πραγματικὸς κυβερνήτης, ἀφοῦ ἀρετὴ τοῦ ἄρχοντα εἶναι ὄχι νὰ καταστρέφει τοὺς ὑπηκόους του, ἀλλὰ νὰ τοὺς κάνει περισσότερους καὶ καλύτερους.

48. Ἀρετὴ βέβαια τοῦ ἄρχοντα εἶπαν κάποιοι πὼς εἶναι νὰ κάνει μὴ πόλη ἀπὸ μικρὴ μεγάλη, ἐγὼ ὅμως θὰ μποροῦσα μᾶλλον νὰ πῶ τὸ νὰ τὴν κάνει ἀπὸ φαῦλη ἠθική. Γιατὶ τοῦ πρώτου αἰτία γίνεται πολλές φορές καὶ ἡ συγκυρία, ἐνῶ τὸ δεύτερο δὲν μπορεῖ νὰ γίνεῖ χωρὶς αὐτὸν πού κυβερνᾷ ἄριστα. Μιμούμενος αὐτὸν μὲ τὶς λαμπρῆς πράξεις σου, θ' αὐξήσεις μὲ τὴν ἀρετὴ τὴν εὐπραγία τῶν ὑπηκόων σου.

49. Ὅπως ἕνα τεῖχος σαθρό, κι ἂν ἀκόμα περικλείει λαμπρῆς οἰκοδομῆς καὶ ἔχει κλίμα καλὸ καὶ ἀφθονία τροφίμων, ὅμως αὐτὰ ὀδηγοῦν τὴν πόλη στὴν περιφρόνηση, ἔτσι οἱ γύρω ἀπὸ τὸν ἄρχοντα φαῦλοι διαβάλλουν καὶ τὸν χαρακτήρα ἐκείνου. Γιατὶ αὐτοὶ πού ἀποκοτοῦν γνώση τῆς κακίας ἐκείνων, ὑποθέτουν ὅτι εἶναι ὅμοιος μ' αὐτοὺς κι αὐτὸς τοῦ ὁποίου εἶναι φρουροί του.

50. Νὰ μὴν ἐπαινέσεις τὴν παρανομία κανενός, ἀκόμα κι ἂν φαίνεται ὅτι μὲ αὐτὴν εὐημερεῖ. Γιατὶ καὶ ἐκεῖνον μᾶλλον θὰ τὸν ἀφήσεις νὰ παραμείνει στὴν κακία, καὶ τὸν ἑαυτὸ σου θὰ τὸν ἀποδείξεις ὅτι ζητεῖ εὐκαιρία γιὰ παραπλήσιες πράξεις. Γιατὶ αὐτὸς πού πρὶν παρουσιασθεῖ εὐκαιρία

γὰρ πρὸ καιροῦ ταῦτα, δι' ὧν ἐπαινεῖ, προθυμούμενος καὶ τιμῶν, τί ἂν οὐ ποιήσοι τοιούτου παραπεπτωκότος;

να'. Ὁ τῶν ἀρχόντων τρόπος νόμος γίνεται τοῖς ὑπὸ χεῖρα. Εἴ τι οὖν τὸ πλῆθος ἐξαμαρτάνει, εἰς τὸν ἄρχοντα τὴν αἰτίαν ἀναπέμ-
5 πει, πόσον οἶει σαυτὸν ἀρετῆς ἐπιμελεῖσθαι καὶ χρεωστεῖν αἰεὶ ἐπὶ τοῖς καλοῖς ἐγρηγορέναι;

νβ'. Πάσης πράξεως βουλή προηγείσθω. Αἰ γὰρ ἀνεπίσκε-
πτοι πράξεις ὡς τὰ πολλὰ σφαλεραί, καὶ τὸ κατορθούμενον δι-
καίως ἂν αἰτίας ἄλλης ἔργον νομισθεῖη μᾶλλον, ἢ τῆς τοῦ πολλά-
10 κισ παρασφαλέντος ὁρμῆς καὶ περιπετείας

γγ'. Ἐπερ χεῖρες πολλῶν καὶ πολλάκις οὐκ εἰργάσαντο, ταῦ-
τα βουλή μία καὶ ἐφάπαξ κατεπράξατο. Δι' ὃ εὐβουλίαν προτίμα
πολυχειρίας.

νδ'. Προνοίας ἐπίκουρος ἡ μετάνοια, ἃ τοίνυν ἐκείνην διέλα-
15 θε καὶ ἐκπίπτει, αὕτη ταῦτα ἐπανελομένη διορθούσθω καὶ δια-
σωζέτω.

νε'. Ὁ φθόνος πάση μὲν ψυχῇ μεγάλη νόσος, μεγίστη δὲ μάλι-
στα τοῖς ἐν ἐξουσίᾳ. Ἀνάγκη γάρ, οἷς συνεργοῖς μέλλει χρῆσθαι
καὶ βίου καὶ πόλεως πρὸς εὐδαιμονίαν, τούτους ὄραν ὡς ἐχθρούς,
20 διὰ τὴν ἐνοῦσαν ἀρετὴν καὶ ἐπιβουλεύειν ὡς πολεμίοις. Οὐ τί ἂν
εἶη ὀλεθριώτερον ἢ ἀφρονέστερον;

νς'. Ὅσον δὲ δεῖ φυγεῖν τὸ φθονεῖν, τοσοῦτον διώκειν τὸ φθο-
νεῖσθαι. Ἄρχοντι δὲ μάλιστα πρέπει, ᾧ μὴδ' ἐξ ἐτοίμου ἢ ἀπὸ
τῶν φθονούντων φέρεται βλάβη. Εἰ δεῖ δὲ ὅμως τὸν φθόνον περι-
25 στέλλειν (πολυμήχανον γὰρ καὶ πάντολμον τὸ θηρίον), οὐκ ἀρε-
τῆς ἐλαττώσει, μετριότητι δὲ φρονήματος καὶ ἀφαιρέσει καὶ πε-
ρικοπῇ τῆς ἐν τοῖς οὐκ ἀναγκαῖοις ἐπιδείξεως καὶ πλεονεξίας,
τὰς αὐτοῦ βολίδας διακρουστέον.

νζ'. Ὅταν τις ἄρχῃ ἑαυτοῦ, τότε νομιζέτω καὶ τῶν ὑπηκόων
30 ἄρχειν ἀληθῶς Ὅταν γὰρ ἴδωσι τὸν ἐφεστηκότα ἄρχοντα πα-
θῶν κρατοῦντα καὶ ἡδονῶν, τότε πόθῳ καὶ ἐκόντες καὶ αὐτοῖ

6. Τὰ ἀποτελέσματα τοῦ φθόνου μπορεῖ κανεὶς νὰ τὰ κατανοήσῃ ἀπὸ πολλὰ παραδείγματα τῆς ἀγίας Γραφῆς. Ἐωσφόρος, Κάϊν κ. ἄ.

δείχνει προθυμία και τιμᾶ αὐτὰ μὲ τὰ ὅσα ἐπαινετικά λέγει, τί δὲν θὰ κάνει ὅταν ἡ εὐκαιρία παρουσιασθεῖ;

51. Ἡ συμπεριφορὰ τῶν ἀρχόντων γίνεται νόμος γιὰ τοὺς ἀρχόμενους. "Ἄν λοιπὸν τὸ κάποιο ἀμάρτημα ποὺ διαπράττει τὸ πλῆθος ἀντανακλᾷ τὴν αἰτία του στὸν ἀρχοντα, πόσο νομίζεις ὅτι πρέπει νὰ φροντίζεις γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ ὀφείλεις πάντοτε νὰ ἀγρυπνᾶς γιὰ τὰ καλὰ;

52. Πρὶν ἀπὸ κάθε πράξη νὰ προηγεῖται ἡ σκέψη. Γιατὶ οἱ πράξεις ποὺ γίνονται χωρὶς σκέψη τὶς περισσότερες φορές εἶναι ἐσφαλμένες, καὶ αὐτὸ ποὺ κατορθώνεται θὰ θεωρηθεῖ δίκαια ἔργο μᾶλλον ἄλλης αἰτίας, παρὰ ὡς ἀποτέλεσμα τῆς ὀρμῆς καὶ τῆς ἀπεριοσκεψίας ἐκείνου ποὺ πολλές φορές πέφτει σὲ σφάλματα.

53. Αὐτὰ ποὺ πολλές φορές δὲν ἔπραξαν τὰ χέρια πολλῶν, αὐτὰ τὰ πέτυχε μία σκέψη μόνο καὶ μὲ τὴ μιᾶ. Γι' αὐτὸ νὰ προσιμᾶς τὴν σωστὴ σκέψη ἀπὸ τὰ πολλὰ χέρια (πολλοὺς βοηθοὺς).

54. Βοηθὸς τῆς πρόνοιᾶς εἶναι ἡ μετάνοια· ὅσα λοιπὸν διέφυγαν ἀπὸ ἐκείνη καὶ παραβλέφθηκαν, αὐτὰ ἐπιχειρώντας τα πάλι ἡ μετάνοια, ὡς τὰ διορθώσει καὶ ὡς τὰ σώσει.

55. Ὁ φθόνος γιὰ κάθε δέβαια ψυχὴ εἶναι νόσημα μεγάλο, μέγιστο ὅμως σὲ ἐκείνους προπάντων ποὺ βρίσκονται στὴν ἔξουσία. Γιατὶ εἶναι ἀνάγκη, αὐτοὺς ποὺ πρόκειται νὰ χρησιμοποιήσουν ὡς συνεργάτες τους γιὰ τὴν εὐτυχία καὶ τῶν ἰδίων καὶ τῆς πόλης, αὐτοὺς νὰ τοὺς βλέπουν σὰν ἐχθροὺς ἐξαιτίας τῆς ἀρετῆ τους, καὶ νὰ τοὺς ἐπιβουλεύονται σὰν ἀντιπάλους. Πράγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο τί μπορεῖ νὰ ὑπάρξει πιὸ καταστρεπτικὸ ἢ πιὸ ἀνόητο;

56. "Ὅσο πρέπει ν' ἀποφεύγεις νὰ φθονεῖς, τόσο πρέπει νὰ ἐπιδιώκεις νὰ σὲ φθονοῦν. Καὶ αὐτὸ πιὸ πολὺ ταιριάζει στὸν ἀρχοντα, ποὺ δὲν μποροῦν ἔτσι εὐκόλα νὰ τὸν βλάψουν αὐτοὶ ποὺ τὸν φθονοῦν." Ἄν ὅμως πρέπει νὰ περιορίσουμε τὸν φθόνο (γιατὶ τὸ θηρίο εἶναι πολυμήχανο καὶ τολμηρὸ σὲ ὅλα), ν' ἀποκροῦσαμε τὶς ἐπιθέσεις του ὄχι μὲ μείωση τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ μὲ τὸν μετριασμό τῆς ἔπαρσης καὶ τὴν ἀφαίρεση καὶ περιοχὴ τῆς ἐπίδειξης καὶ τῆς πλεονεξίας σὲ πράγματα ὄχι ἀναγκαῖα.

57. "Ὅταν κάποιος εἶναι κύριος τοῦ ἑαυτοῦ του, τότε νὰ νομίζει ὅτι κυβερνᾷ πραγματικά καὶ τοὺς ὑπηκόους του. Γιατὶ, ὅταν δοῦν ὅτι ὁ ἀρχοντὰς τους ἐξουσιάζει τὰ πάθη του καὶ εἶναι κύριος τῶν ἡδονῶν, τότε καὶ αὐτοὶ θὰ ἐπιθυμήσουν καὶ θὰ ὑποταχθοῦν μὲ τὴ θέλησή τους στὴν

ὑποταγήσονται, ἂν δὲ ἀνδράποδον ἴδωσιν ἡδονῆς καὶ παθῶν, ἀφόρητον ἠγήσονται ἀνδραπόδω δουλεύειν αὐτοί.

νγ'. Ἄριστον νόμιζε δικαστήν, ὃς τάχει μὲν λογισμῶν τὴν τοῦ δικαίου φύσιν θηρεύει, θηρεύσας δὲ σὺν ὀρθότητι προάγει· καὶ 5 πρᾶξαι μὲν ἄνεσιν τοῖς ἀδικουμένοις ὀξύς, βραδύς δὲ κολάσαι τοὺς ἁμαρτάνοντας· καὶ κρείττων μὲν χρυσίου, οὐκ ἐλάττων δὲ δυναστείας· καὶ κρατῶν μὲν ὀργῆς, οὐκ ἠττώμενος δὲ συμπαθεία· καὶ μόνην μὲν συγγένειαν καὶ φιλίαν καὶ δόξαν οἶδεν ἐν τῷ δικά-
10 ξειν τὴν δικαιοσύνην, μόνην δὲ ἀλλοτριῶσιν καὶ ἔχθραν καὶ ἀδο-

νδ'. Μηδὲν τῆς πρὸς τὸ ὁμόφυλον διαθέσως εὐχερῶς καὶ χωρὶς ἐμφανοῦς αἰτίας μεταβάλλοις· εἰ γάρ καὶ ὑπολανθάνουσαι παρ' αὐτῶν αἰτίαι τὴν πρὸς αὐτοὺς μεταβολὴν δικαίαν ποι-
15 ται τῆς σῆς περὶ αὐτοὺς ἀλλοιώσεως, σοῦ δ' ἀρρώστιαν καὶ εὐχέ-
ρειαν κατηγορήσουσι γνώμης

ξ'. Οὐχ οὕτως ἢ ἐν πολέμῳ ἀνδρεία τὸν ἄρχοντα κοσμεῖ καὶ σώζει, ὡς ἢ πρὸς τοὺς ὁμοφύλους εὐμένεια καὶ φιλανθρωπία. Πολλοὶ γάρ, πολεμίων κρατήσαντες, ὑπὸ τῶν οἰκείων
20 δι' ὠμότητα διεφθάρησαν· καὶ πολλοί, παρὰ μικρὸν ἀλῶναι πολεμίοις κινδυνεύσαντες, ὑπὸ τῶν ὁμοφύλων διεσώθησαν, οὐδ' αὐτὸ τὸ ζῆν ὑπὲρ τῆς σωτηρίας προτιμησάντων τοῦ ἄρχοντος.

ξά'. Ἄρχοντας δεῖ καθιστάναί, μάλιστα μὲν πάσαις πλου-
25 τούντας ταῖς ἀρεταῖς, εἰ δὲ μή, πάντως γε δικαιοτάτους. Καὶ γὰρ ἂ τοῖς ἄρχουσι παρανομεῖται, ταῦτα τὸ μῖσος καὶ τὴν ὀργὴν τοῦ πλήθους εἰς τὸν προχειρισάμενον ἀναφέρει.

ξβ'. Πολλαχόθεν δεῖ τὸν ἄρχοντα θηρεύειν τῶν ὑπηκόων τὰς γνώμας, καὶ οὕτω κοινωνοῖς χρῆσθαι φιλίας καὶ ἀρχῆς καὶ βου-
30 λευμάτων· πρῶτον, ἐξ ὧν αὐτὸς τὰ κατὰ τὴν αὐτοῦ οἰκίαν οἰκονομεῖ· δεύτερον, ἐξ ὧν γυναικί τε καὶ παισι καὶ δούλοις συνδιατίθεται· τρίτον, ἐξ ὧν κέχρηται τοῖς φίλοις· τέταρτον, ἐξ ὧν πρὸς τοὺς ἐκ γειτόνων διάκειται· καὶ πέμπτον, ἐξ ὧν ἔχθραν τε ἀναδέ-

ἐξουσία του. Ἐάν ὅμως δοῦν ἓνα δοῦλο τῆς ἡδονῆς καὶ τῶν παθῶν, θὰ θεωρήσουν ἀνυπόφορο νὰ γίνουν οἱ ἴδιοι δοῦλοι σὲ δοῦλο.

58. Νὰ θεωρεῖς ἄριστο δικαστὴ αὐτὸν ποῦ μὲ ταχύτητα σκέψης προσπαθεῖ νὰ βρεῖ τὴ φύση τοῦ δικαίου, κι ὅταν τὴ βρεῖ προχωρεῖ στὴν ἐφαρμογὴ του μὲ ὀρθὲς ἐνέργειες. Καὶ νὰ εἶναι ταχύς βέβαια στὴν ἀπόδοση δικαιοσύνης στοὺς ἀδικούμενους, ἀργὸς ὅμως στὸ νὰ τιμωρήσει αὐτοὺς ποῦ σφάλλουν. Ἐπίσης νὰ εἶναι ἀνώτερος τῶν χρημάτων, ὅχι ὅμως κατώτερος τῆς ὀρθῆς διακυβέρνησης. Νὰ συγκρατεῖ τὸ θυμὸ του, ἀλλὰ νὰ μὴν νικιέται ἀπὸ αἰσθήματα συμπάθειας, καὶ μόνη του συγγένεια καὶ φιλία καὶ δόξα, ὅταν δικάζει, νὰ θεωρεῖ τὴ δικαιοσύνη, ἐνῶ μόνη του ἀποξένωση καὶ ἔχθρα καὶ ἐξευτελισμὸ τὴν ἀδικία.

59. Νὰ μὴν ἀλλάζεις εὐκόλα καὶ χωρὶς φανερὴ αἰτία τὴ διάθεσή σου γιὰ τὸν συνάνθρωπό σου. Γιατί, κι ἂν ὑπολανθάνουσες ἐκ μέρους αὐτῶν αἰτίες κάνουν δίκαια τὴ μεταβολὴ πρὸς αὐτούς, ὡστόσο ὅσοι δὲν τὶς ἀντιλαμβάνονται, δὲν θὰ θεωρήσουν ἐκείνους αἵτιους γιὰ τὴ μεταβολὴ σου πρὸς αὐτούς, ἀλλὰ θὰ κατηγορήσουν ἐσένα γιὰ νοσηρότητα καὶ εὐκόλη μεταβολὴ τῆς γνώμης.

60. Δὲν κοσμεῖ καὶ δὲν σώζει τὸν ἄρχοντα τόσο πολὺ ἢ πολεμικὴ ἀνδρεία, ὅσο ἢ εὐνοϊκὴ διάθεση καὶ φιλανθρωπία πρὸς τοὺς συνανθρώπους του. Γιατὶ πολλοί, ἐνῶ νίκησαν τοὺς ἐχθρούς τους, ὅμως καταστράφηκαν ἀπὸ τοὺς δικούς τους ἐξαιτίας τῆς ὕμότητάς τους. Πολλοὶ πάλι ποῦ κινδύνευαν νὰ συλληφθοῦν ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, σώθηκαν ἀπὸ τοὺς δικούς τους, ποῦ οὔτε τὴν ἴδια τὴ ζωὴ τους προτίμησαν περισσότερο ἀπὸ τὴ σωτηρία τοῦ ἄρχοντα.

61. Πρέπει νὰ ὀρίζεις ἄρχοντες κυρίως βέβαια ἐκείνους ποῦ εἶναι κοσμημένοι μὲ ὅλο τὸ πλοῦτο τῶν ἀρετῶν, ἂν δὲν εἶναι τέτοιοι, νὰ εἶναι τουλάχιστο πολὺ δίκαιοι. Γιατὶ οἱ παρανομίες τοῦ ἄρχοντα μεταφέρουν τὸ μίσος καὶ τὴν ὀργὴ τοῦ πλῆθους σ' αὐτὸν ποῦ τὸν ἐγκατέστησε.

62. Μὲ πολλοὺς τρόπους πρέπει ὁ ἄρχοντας νὰ προσπαθεῖ νὰ γνωρίσει τίς γνώμες τῶν ὑπηκόων του, καὶ ἔτσι νὰ τοὺς κάνει κοινωνοὺς τῆς φιλίας του, τῆς ἐξουσίας του καὶ τῶν ἀποφάσεών του. Πρῶτα, ἀπὸ αὐτὰ ποῦ αὐτὸς διοικεῖ τὸ σπίτι του· δεύτερον, ἀπὸ τίς σχέσεις του μὲ τὴ γυναῖκα του, τὰ παιδιὰ καὶ τοὺς δούλους του· τρίτον, ἀπὸ τὴ συμπεριφορὰ του πρὸς τοὺς φίλους του· τέταρτον, ἀπὸ τίς σχέσεις του μὲ τοὺς γείτονές του, καὶ πέμπτον, ἀπὸ τὸ πῶς ἀντιμετωπίζει τὴν ἔχθρα καὶ πῶς ἀμύνεται, καὶ

χεται καὶ ἀμύνεται, καὶ πάλιν, οἷς κατατίθεται καὶ διαλύεται. Ἰκανὰ γὰρ ταῦτα φύσιν ἀνδρὸς τεκηριῶσαι καὶ δεῖξαι γυμνὸν προσωπείου, καὶ τοῖς ἐπὶ σκηνῆς ὑποκρίσεως τὸν ἄνθρωπον θεωροῦσι.

5 ξγ'. Τότε κριτῆς ἄριστος ἔσῃ τῶν ἄλλων, ὅτε, τὰς αὐτοῦ ἐπισκοπῶν, λόγον ἐκάστης πράξεως ὑπὸ συνειδότι κριτῆ δίδως καὶ διόρθωσιν ἐπινοεῖς τῶν ἡμαρτημένων. Ἐπεὶ πῶς τοὺς ἄλλους ἐπιτιμῶν οὐκ ἐρυθριάσεις, ἐφ' οἷς αὐτὸς τὰ ὅμοια ἐξαμαρτάνεις; πῶς δὲ ἐκείνους οἶει σοι διατεθῆναι, ἡνίκα, ἐν οἷς ὑπεύθυνόν σε
10 καθορῶσιν, αὐτοὶ δίκας εἰσπράττεσθαι δικαιοῦνται;

ξδ'. Ἐπαίνει τὰς ἀρίστους πράξεις· ἐπαίνει δέ, μὴ λόγῳ μόνον, ἀλλὰ δι' ὧν αὐτὸς τε μάλιστα τὰ ὅμοια πράττεις, καὶ δι' ὧν τοὺς μιμητὰς, τῶν λοιπῶν προκρίνων, ἐντίμους ἀποδεικνύεις. Τὸ μὲν γὰρ καὶ τῶν τυχόντων, τὸ δὲ τῶν ἄρχειν ἀξίων.

15 ξε'. Προνόει πάντων, τῶν μὲν ἐπιεικῶν ὡς ἂν ἄριστοι γένωνται καὶ τῆς ὀφειλομένης αὐτοῖς ἀπολαύσωσι τιμῆς καὶ τοῦ προνομίου, τῶν δὲ μὴ τοιούτων, ὡς ἂν βελτιωθῶσι τὰς γνώμας καὶ τῆς ἀπὸ τῶν νόμων ὀυσθῶσιν ἀτιμίας. Τοῦτο γὰρ ὡς ἀληθῶς ἀρχῆς ἐννόμου καὶ ἐπιστασίας ἔργον.

20 ξς'. Τὰς πρὸς ἀλλήλους τῶν ἀρχομένων ἔρεις εἰς τοὺς πολεμίους τρέπων, ἐν τοῖς ὑπὲρ τῆς πατρίδος ἀγῶσι μετατίθει· τυράννων μὲν γὰρ στασιάζειν τὰ πλήθη (ἐν γὰρ τῇ κοινῇ φθορᾷ καὶ διχοστασία ἢ τυραννίς τὴν ἀσφάλειαν ἔχει), ἄρχοντος δὲ καὶ βασιλέως ἀστασίαστον συντηρεῖν τὴν ὁμόνοιαν τῶν ὑπηκόων· ἐν
25 γὰρ τῇ τῶν ἀρχομένων σωτηρίᾳ τὸ βάθρον αὐτοῖς πέπηγε τῆς ἐξουσίας.

ξζ'. Ὡσπερ δεῖ τὸν ἄρχοντα φοβερόν εἶναι τοῖς ἀδικοῦσιν, οὕτω φυλακὴν καὶ ἀσφάλειαν τῶν μηδὲν ἀδικούντων, ἀλλὰ κατὰ τοὺς νόμους πολιτευομένων.

30 ἕη'. Τρία ἐστὶν ἐν ἀνθρώποις, τιμωρία, ψόγος, ἔπαινος, ἢ βούλει δὲ καὶ εὐεργεσία· ἀλλὰ τῆς μὲν οἱ πολέμιοι ἀξιοί, ψόγου δὲ οἱ μέτρια τῶν πολιτῶν ἁμαρτάνοντες, ἐπαίνου δὲ καὶ εὐεργεσίας οἱ διαφέροντες κατορθώμασι. Εἰ δὲ τις εἰς τὴν τῶν πολεμίων τόλ-

πάλι τί μέσα χρησιμοποιεῖ καὶ συμφιλιώνεται. Γιατὶ αὐτὰ εἶναι ἀρκετὰ νὰ φανερώσουν τὸν χαρακτήρα τοῦ ἀνθρώπου καὶ νὰ τὸν δείξουν ἀκάλυπτο ἀπὸ τὸ προσωπεῖο καὶ τὴν ὑποκρισία μὲ τὴν ὁποία βλέπουν τὸν ἄνθρωπο ἐπάνω στὴ σκηνή.

63. Τότε θὰ γίνεις κριτὴς ἀριστος τῶν ἄλλων, ὅταν, ἐξετάζοντας τὶς πράξεις σου, ὑποβάλλεις κάθε πράξη σου στὴν κρίση τῆς συνείδησός σου καὶ ἐπινοεῖς τὴ διόρθωση τῶν σφαλμάτων σου. Γιατὶ πῶς δὲν θὰ κοκκινίσεις ἀπὸ ντροπὴ, ὅταν ἐπιτιμᾷς τοὺς ἄλλους γιὰ τὰ ὅμοια πταίσματα ποὺ καὶ σὺ ὁ ἴδιος διαπράττεις; Καὶ ποιά νομίζεις ὅτι θὰ εἶναι ἡ διάθεση ἐκείνων, ὅταν γι' αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποία θεωροῦν ἐσένα ὑπεύθυνο, αὐτοὶ κρίνονται ἄξιοι τιμωρίας;

64. Νὰ ἐπαινεῖς τὶς ἀριστες πράξεις, καὶ νὰ τὶς ἐπαινεῖς ὄχι μόνο μὲ τὰ λόγια, ἀλλὰ κυρίως μὲ τὶς ὅμοιες πράξεις ποὺ καὶ ἐσὺ κάνεις καὶ μὲ αὐτὰ ποὺ, προκρίνοντας ἀπὸ τοὺς λοιποὺς τοὺς μιμητὲς τους, τοὺς ἀναδεικνύεις ἄξιους τιμῆς. Γιατὶ ὁ ἔπαινος μὲ τὰ λόγια γίνεται καὶ ἀπὸ τοὺς τυχόντες, ἐνῶ ὁ ἄλλος ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ εἶναι ἄξιοι ἡγέτες.

65. Νὰ προνοεῖς γιὰ ὅλους, γιὰ τοὺς ἐνάρετους βέβαια γιὰ νὰ γίνουν ἀριστοι καὶ ν' ἀπολαύσουν τὴν τιμὴ καὶ τὸ προνόμιο ποὺ τοὺς ὀφείλεται, ἐνῶ γιὰ τοὺς ἄλλους, γιὰ νὰ βελτιωθοῦν ὡς πρὸς τὶς σκέψεις τους καὶ νὰ σωθοῦν ἀπὸ τὴν ἀτιμία τῶν νόμων. Γιατὶ αὐτὸ εἶναι ἀληθινὰ ἔργο τῆς ἐννομης ἐξουσίας καὶ πρόνοιας.

66. Τὶς ἐριδες μεταξὺ τῶν ὑπηκόων σου νὰ τὶς μεταστρέφεις ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν καὶ νὰ τὶς μεταθέτεις στοὺς ὑπὲρ τῆς πατρίδας ἀγῶνες· γιατί γνῶρισμα τῶν τυράννων εἶναι νὰ κάνουν τὰ πλήθη νὰ στασιάζουν, καθόσον ἡ τυραννίδα ἔχει τὴν ἀσφάλειά της μέσα στὴν κοινὴ καταστροφή καὶ διχοστασία. Ἀντίθετα ὁ ἄρχοντας, καὶ ὁ βασιλιάς διατηρεῖ ἀστασίαστη τὴν ὁμόνοια τῶν ὑπηκόων· γιατί τὸ βᾶθρο τῆς ἐξουσίας τους στηρίζεται σταθερὰ στὴ σωτηρία τῶν ὑπηκόων τους.

67. Ὅπως ὁ ἄρχοντας πρέπει νὰ εἶναι φοβερός γιὰ ὅσους ἀδικοῦν, ἔτσι νὰ εἶναι καὶ διαφύλαξη καὶ ἀσφάλεια αὐτῶν ποὺ δὲν ἀδικοῦν, ἀλλὰ πολιτεύονται σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους.

68. Τρία πράγματα συμβαίνουν μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων· ἡ τιμωρία, ἡ ἐπιτίμηση καὶ ὁ ἔπαινος, καὶ ἂν θέλεις καὶ ἡ εὐεργεσία· καὶ ἄξιοι βέβαια τιμωρίας εἶναι οἱ ἐχθροί, ἐπιτίμησης αὐτοὶ ποὺ διαπράττουν μέτρια σφάλματα, ἐνῶ ἐπαίνου καὶ εὐεργεσίας ὅσοι κάνουν ἐξαιρετικὰ κατορ-

μαν καὶ μίμησιν ἑξαχθείη, αὐτὸς καὶ τὴν ἐκείνων ποινὴν εἰς ἑαυ-
τὸν ἐπιστρέφει. Ὁ δέ τι τούτων ἀμείδιον καὶ τὴν διάταξιν ἐπαλ-
λάσσω, οὗτος ἐχθρὸς τῆς πολιτείας πλέον ἢ οἱ πολέμιοι. Ὁ τε
γὰρ τοὺς πολεμίους εὐεργετῶν προδότης, ὃ τε τοὺς φαύλους
5 ἐπαινῶν τὴν πόλιν ἀνατρέπει· ἐπὶ κακίαν γὰρ παρακαλεῖ τοὺς
πολίτας, καὶ ὁ τοὺς κατορθοῦντας μὴ τιμῶν, εἰς τὴν αὐτὴν ἀκο-
σμίαν τὴν πολιτείαν καταστρέφει.

ξθ. Χαλεπὸν μὲν φόβον ἀγάπη κεράσαι. Οἱ γὰρ φιλοῦντες ὡς
ἐπίπαν τὸ δέος οὐκ ἔχουσι, καὶ οἱ δεδιότες φιλεῖν οὐκ ἐθέλουσι.
10 Σὺ δὲ δέλε· καὶ τοὺς μὲν ἀρίστους φιλεῖν παρασκεύασον (οὐδὲν
γὰρ δεῖ δέους ἐπὶ τοῖς τοιούτοις), τοὺς δ' ἄλλους ἀνάγκη φοβεῖν,
ἵνα τῶν φαύλων ἀπέχωνται. Φοβήσονται δὲ χωρὶς μίσους, ἂν μὴ
μετ' ὀργῆς ὀρώσι κολάζοντα, ἀλλ' ὡς πατέρα παιδεύοντα, καὶ ἐν
μὲν τοῖς ἁμαρτήμασιν οὐχ ἠδέως τιμωρούμενον, ἐν δὲ ταῖς συμ-
15 φοραῖς καὶ τοῖς δυστυχήμασιν ἀπροφασίστως ἐπικουρεῖν προθυ-
μούμενον.

ο'. Οἱ χρώμενοι τοῖς ἐκ φύσεως πλεονεκτήμασιν εἰς πονηρίας
ὑπηρεσίαν, ἀλλὰ μὴ πρὸς τὴν τῶν πλησίων εὐεργεσίαν, οὗτοι καὶ
τὴν φύσιν φανλίζουσι, καὶ τῷ Δημιουργῷ τὴν περὶ αὐτοὺς φιλο-
20 τιμίαν εἰς ὕβριν καὶ ἀχαριστίαν περιτρέπουσιν.

οα'. Ὡσπερ αἰσχρὸν καὶ ταπεινὸν πρὸς ἠδονὴν ὀμιλεῖν τῷ
πλήθει, οὕτως ἐπικίνδυνον καὶ σφαλερὸν αἰεὶ σοῦαρεύεσθαι καὶ
ὑπέρογκον ὀραῖσθαι. Δεῖ τοιγαροῦν, ἐκάτερον ἄκρον φυγόντα,
ὡς ἀρετὴν τὴν μεσότητα διώκειν, καὶ καιροῖς ἰδίους τὸ πρόσφο-
25 ρον ἀπονέμειν.

οβ'. Προπετής ὄρκος πρόχειρος ἐπιρκία. Ἄλλως τε δὲ καὶ
τὸ ὀμνύειν ὄλως ἠθους οὐκ εὖ βεβηκότος, οὐδὲ φρονήματος
εὐγενοῦς ὃ δὲ εὐσταθῆς καὶ μεγαλόψυχος ἀνὴρ αἰσχυνθήσεται
τοὺς λόγους ὄρκῳ πιστοὺς ἀποφαίνειν καὶ τὴν διὰ τῶν οἰκείων
30 τρόπων πίστιν ἀτιμάζειν. Λίαν ἄρα συμφερόντως καὶ κηδεμο-
νικῶς καὶ ὁ Δεσποτικὸς νόμος τὸν ὄρκον κωλύει.

ογ'. Ἄ μὲν εὖ πάθοις αἰεὶ μέμνησο, ὧν δ' ἂν εὖ ποιῆσαις
θᾶπτον ἐπιλανθάνου. Τὸ μὲν γὰρ χρηστότητος καὶ εὐγνωμοσύ-
νης, τὸ δὲ καθαρᾶς μεγαλοψυχίας καὶ καθαρὰν φυλάττει τὴν
35 εὐεργεσίαν.

θώματα. "Αν ὅμως κάποιος μμηθεῖ τὸ θράσος τῶν ἐχθρῶν, αὐτὸς στρέφει ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του καὶ τὴν τιμωρία ἐκείνων. Κι αὐτὸς ποὺ ἀλλάζει κάτι ἀπὸ αὐτὰ καὶ μετατρέπει τὴν τάξη, αὐτὸς εἶναι ἐχθρὸς τῆς πολιτείας περισσότερο ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς. Γιατὶ καὶ αὐτὸς ποὺ εὐεργετῆ τοὺς ἐχθροὺς εἶναι προδότης, καὶ αὐτὸς ποὺ ἐπαινεῖ τοὺς φαύλους ἀνατρέπει τὴν πόλη· γιατί προτρέπει τοὺς πολίτες στὴν κακία, καὶ ὅποιος δὲν τιμᾷ τοὺς διακεκριμένους, ὁδηγεῖ τὴν πολιτεία στὴν ἴδια ἀταξία.

69. Εἶναι δύσκολο νὰ προσμιχθεῖ ὁ φόβος μὲ τὴν ἀγάπη. Γιατὶ ὅσοι ἀγαποῦν κατὰ τὸ πλεῖστον δὲν φοβοῦνται, καὶ ὅσοι φοβοῦνται δὲν θέλουν ν' ἀγαποῦν. Ἐσὺ ὅμως κάνε τὸν διαχωρισμό. Καὶ τοὺς ἄριστους βέβαια κάνε τους ν' ἀγαποῦν (γιατὶ ὁ φόβος δὲν χρειάζεται σ' αὐτούς), ἐνῶ τοὺς ἄλλους εἶναι ἀνάγκη νὰ τοὺς φοβίζεις, γιὰ νὰ ἀπέχουν ἀπὸ τὰ φαῦλα. Ἀλλὰ θὰ φοβηθοῦν χωρὶς νὰ μισοῦν, ἂν βλέπουν ὅτι δὲν τοὺς τιμωρεῖς μὲ ὀργή, ἀλλὰ τοὺς παιδεύεις σὰν πατέρας, καὶ ὅταν βέβαια διαπράττουν πταίσματα δὲν τοὺς τιμωρεῖς μὲ ἀνχαρίστηση, ἐνῶ στίς συμφορὰς καὶ στίς ἀτυχίες εἶσαι πρόθυμος νὰ τοὺς βοηθήσεις χωρὶς προφάσεις.

70. "Ὅσοι χρησιμοποιοῦν τὰ φυσικὰ πλεονεκτήματά τους στὴν ὑψηροσύνη τῆς κακίας καὶ ὄχι πρὸς εὐεργεσία τῶν πλησίον τους, αὐτοὶ καὶ τὴ φύση περιφρονοῦν, καὶ τὴ γενναιοδωρία τοῦ Δημιουργοῦ πρὸς αὐτοὺς τὴ μετατρέπουν σὲ ὕβρη καὶ ἀχαριστία.

71. "Ὅπως εἶναι αἰσχρὸ καὶ μικρόψυχο νὰ μιλάς στὸ πλῆθος πρὸς εὐχαρίστησή του, ἔτσι εἶναι ἐπικίνδυνο καὶ λανθασμένο νὰ φέρεσαι πάντοτε μὲ ὑπεροψία καὶ νὰ δείχνεις ἔπαρση. Πρέπει λοιπὸν ἀποφεύγοντας τὸ καθένα ἀπὸ τὰ δύο ἄκρα, νὰ ἐπιδιώκεις τὴ μεσότητα ὡς ἀρετή, καὶ νὰ ἐφαρμόζεις σὲ κἄθε περίπτωση αὐτὸ ποὺ εἶναι κατάλληλο.

72. Εὐκόλος ὄρκος, συνηθισμένη ἐπιπορκία. "Ἀλλωστε καὶ τὸ νὰ ὀρκίζεται κανεὶς γενικὰ δὲν εἶναι γνώρισμα σταθεροῦ χαρακτήρα οὔτε εὐγενικοῦ φρονήματος. Ὁ σταθερὸς ὅμως καὶ μεγαλόψυχος ἄνδρας θὰ ντραπεῖ νὰ βεβαιώσῃ τοὺς λόγους του μὲ τὸν ὄρκο καὶ νὰ ἀτιμάσῃ μὲ τοὺς τρόπους του τὴν πίστη του. "Ἄρα λοιπὸν πρὸς μεγάλο συμφέρον μας καὶ φροντίζοντας γιὰ μᾶς ὁ Δεσποτικὸς νόμος ἐμποδίζει τὸν ὄρκο.

73. "Ὅποιες εὐεργεσίες δεχθεῖς νὰ τίς θυμᾶσαι γιὰ πάντα, ὅποιες ὅμως εὐεργεσίες κάνεις, νὰ τίς ξεχνᾶς γρήγορα. Γιατὶ τὸ ἓνα εἶναι δεῖγμα καλωσύνης καὶ εὐγνωμοσύνης, ἐνῶ τὸ δεύτερο καθαρῆς μεγαλοψυχίας καὶ διατηρεῖ καθαρὴ τὴν εὐεργεσία.

οδ'. Εὐεργεσίας καὶ συμφορᾶς ὀνειδίζειν, τῆς αὐτῆς εἶναι νόμιζε κουφότητος καὶ ἀπανθρωπίας.

οε'. Ἀπάτη μὲν πανταχοῦ ἀσθενείας ὁμολογία, ἀλλ' εἰ μὲν ἐν φίλοις, κακόν τε ἔσχατον καὶ ὑπερβαλλούσης μοχθηρίας, εἰ δὲ 5 πρὸς ἐχθροὺς καὶ πολεμίους, μηδὲν μὲν προειδότας, οὐ πόρρω στρατηγίας. Κοινολογίας δὲ γενομένης καὶ ταύτην οὐκ ἀθετοῦντας, πόρρω ἀριστείας καὶ ἀνδραγαθίας· δι' ὃ μηδὲ τοὺς πιστεύοντάς σοι πολεμίους ἀπάτη μετέρχου. Εἰ γὰρ καὶ πολέμιοι, ἀλλ' ὅμως οὐδὲν ἔλαττον ἀπατεῶν καὶ πλάνος ὁ τοὺς πεπιστευκότας 10 ἔξαπατήσας.

ος'. Προδότην ὡς τὰ πολλὰ οἱ ἄνθρωποι προιδόντα μὲν φιλοῦσι, προδεδωκότα δὲ μισοῦσι. Σὺ δὲ ἐπισκόπει, κἂν μὲν ἐπιβουλευθεῖς ὑπὸ τῶν οἰκείων καὶ χαλεπῶν παθῶν προὔδωκεν, οὐκ ἀνέλπιστόν ἐστι φίλον καὶ καλὸν γενέσθαι, ἂν δὲ μηδὲν, καὶ 15 σαντοῦ μηδὲν ἔλαττον νόμιζε προδότην. Τὸ μὲν γὰρ ἀμείψασθαι κακοῖς τοὺς λελυπηκότας ἀνθρώπινον πάθος, τὸ δὲ τηλικαύτης ἄρξαι κακουργίας ἀνιάτου μοχθηρίας.

οζ'. Χρυσὸς ἅπαντα τὰ ἀνθρώπινα στρέφει. Φύλαττε τοιγαροῦν τὸ τῆς πατρίδος ἀνύβριστον ἔθος· ἄχρηστον καὶ νομίζων καὶ 20 πᾶσιν ἐπιδεικνύς τὸν τοῖς φιλοῦσιν ἰσχυρὸν ἐπίβουλον χρυσόν.

οη'. Δεῖ τὰ μὲν ἴδια συμπύπτοντα εὐχαρίστως καὶ γενναίως φέρειν, τὰ δὲ τῶν ὑπηκόων συμπαθῶς καὶ οὐκ ἀναλγήτως. Τὸ μὲν γὰρ καρτερίας καὶ φρονήματος ἀνδρείου, τὸ δὲ ὀλιγωρίας καὶ ἀνάξιον ἀρχικῆς προνοίας καὶ ἐπιστασίας.

οθ'. Ἐχθροὺς ὁμοφύλους μὴ ἀμύνασθαι, ἔστι μὲν θεῖος καὶ φιλάνθρωπος νόμος, ἔστι δὲ καὶ πολὺ τὸ χρήσιμον ἐν αὐτοῖς τοῖς 25 πράγμασι παρέχων· ὁ μὲν γὰρ ἀμυνόμενος ἔχει πάλιν χαλιπώτερον ἐχθρόν, ὁ δὲ εὐεργετῶν, ἢ φίλον παρεσκεύασεν ἀντὶ ἐχθροῦ, ἢ πάντως πραότερον ἐχθρόν.

οπ'. Μηδὲν ὧν ἄλλοις ἔγνωσ ἐπαγγέλλειν, φαίνου παραβαίνων. Ἡ γὰρ ἐν τισι ψευδολογία τὸν ὅλον τρόπον ἄπιστον δεικνύει καὶ τοῖς διαψευθεῖσιν οὐκ ἔστιν αἰσχύνῃ μὴ ἀμείβεσθαι τοῖς ὁμοίοις. Παντὶ μὲν ἀνθρώπῳ διὰ τοῦτο φευκτέον τὸ ψεῦδος, μάλι-

74. Τὸ νὰ κατηγορεῖς τὶς εὐεργεσίες καὶ τὶς συμφορὰς νὰ θεωρεῖς ὅτι εἶναι γνῶρισμα τῆς ἴδιας ἐλαφρότητας καὶ ἀπανθρωπιᾶς.

75. Ἡ ἀπάτη βέβαια σὲ κάθε περίπτωση εἶναι ὁμολογία ἀδυναμίας, ἀλλὰ ἂν γίνει πρὸς φίλους εἶναι καὶ ἔσχατο κακὸ καὶ ὑπερβολικὴ μοχθηρία, ἐνῶ ἂν γίνει ἐναντίον ἐχθρῶν καὶ πολεμίων, ποὺ δὲν γνωρίζουν βέβαια τίποτε, δὲν ἀπέχει ἀπὸ στρατήγημα. Ὅταν ὅμως κοινοποιηθεῖ καὶ δὲν ἀθετεῖται αὐτή, ἀπέχει πολὺ ἀπὸ ἀριστεία καὶ ἀνδραγαθία· γι' αὐτὸ οὔτε στοὺς πολέμιους ποὺ σὲ πιστεύουν νὰ μεταχειρίζεσαι τὴν ἀπάτη. Γιατί, ἂν καὶ εἶναι πολέμοι, ὅμως δὲν νὰ εἶναι καθόλου λιγότερο ἀπατεώνας καὶ δόλιος αὐτὸς ποὺ ἐξαπάτησε ἐκείνους ποὺ τὸν πίστεψαν.

76. Τὸν προδότη κατὰ τὸ πλεῖστον οἱ ἄνθρωποι ὅταν βέβαια προδίει τὸν ἀγαποῦν, ἐνῶ ὅταν ἔχει πιά προδώσει τὸν μισοῦν. Ἐσὺ ὅμως πρόσεχε· ἂν βέβαια ἔχει προδώσει κυριευμένος ἀπὸ τὰ δικά του φοβερὰ πάθη δὲν εἶναι ἀνέλπιστο νὰ γίνει φίλος καὶ καλός· ἂν ὅμως δὲν ἔχει συμβεῖ αὐτό, πίστευε ὅτι θὰ γίνει καὶ δικός σου προδότης. Γιατί, τὸ νὰ ἀνταποδώσεις κάποιο κακὸ σ' αὐτοῦς ποὺ σὲ λύπησαν εἶναι πάθος ἀνθρώπινο, τὸ ν' ἀρχίσεις ὅμως ἐσὺ ἕνα τόσο μεγάλο κακὸ εἶναι γνῶρισμα ἀθεράπευτης μοχθηρίας.

77. Ὁ χρυσὸς διαστρέφει ὅλα τὰ ἀνθρώπινα. Φύλαγε λοιπὸν ἀπρόσβλητη τὴ συνήθεια τῆς πατρίδας· καὶ νὰ θεωρεῖς καὶ νὰ δείχνεις ἀχρηστο σὲ ὅλους ἐκείνους ποὺ ἀγαποῦν τὸν ἰσχυρὸ ἐπίδουλο χρυσό.

78. Ὅσα βέβαια συμβαίνουν σὲ ἐσένα πρέπει νὰ τὰ ἀντιμετωπίζεις μὲ γενναιότητα καὶ εὐχαριστίες, ἐνῶ ὅσα συμβαίνουν στοὺς ὑπηκόους σου μὲ συμπάθεια καὶ ὄχι σκληρόκαρδα. Γιατὶ τὸ πρῶτο εἶναι γνῶρισμα καρτερίας καὶ ἀνδρείου φρονήματος, ἐνῶ τὸ ἄλλο δεῖγμα ἀδιαφορίας πρὸς τοὺς ὑπηκόους καὶ ἀνάξιο τῆς πρόνοιας καὶ φροντίδας τοῦ ἄρχοντα.

79. Τὸ νὰ μὴ πολεμοῦμε τοὺς ὁμόφυλους ἐχθροὺς εἶναι βέβαια θεῖος καὶ φιλόανθρωπος νόμος, εἶναι ὅμως καὶ πολὺ χρήσιμο σ' αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ πράγματα τῆς ζωῆς. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ πολεμάει τὸν ἐχθρό του ἔχει πάλι βαρύτερο ἐχθρό, ἐνῶ αὐτὸς ποὺ τὸν εὐεργετεῖ ἢ τὸν μεταβάλλει ἀπὸ ἐχθρὸ σὲ φίλο, ἢ τὸν κάνει ὅπωςδήποτε πιὸ πρῶο ἐχθρό.

80. Γιὰ κανένα ἀπὸ ὅσα θέλησες νὰ πεῖς σὲ ἄλλους νὰ μὴ γίνεσαι παραβάτης. Γιατὶ ἡ ψευδολογία σὲ κάποια δείχνει ὅλο τὴ συμπεριφορὰ σου ἀναξιόπιστη, καὶ αὐτοὶ ποὺ παρουσιάζονται νὰ ψεύδονται δὲν εἶναι ντροπὴ νὰ μὴ ἀμείβονται μὲ τὰ ὅμοια. Κάθε ἄνθρωπος λοιπὸν γι' αὐτὸ

στα δὲ τοῖς ἐν δυναστείᾳ. Τοῖς μὲν γὰρ ἄλλοις ἔσθ' ὅτε γίνεται ἀπολογία ἢ ἀδυναμία, τοῖς δὲ οὐκ ἔστι καταφυγὴ μὴ οὐχὶ παντὶ τρόπῳ μοχθηροὺς τὰς γνώμας ἐλεγχθῆναι.

πα'. Τὰς μετὰ σφοδρότητος ὑποσχέσεις εὐλαβεῖσθαι χρὴ. Εἴτε 5 γὰρ παράσχοις, τὴν πλείστην προαφεῖλες χάριν τῇ σφοδρότητι τῆς ἐπαγγελίας, ταύτην προκαταμερίσας καὶ εἰς δύο τὴν μίαν δωρεὰν κατασμικρύνας· εἴτε μὴ παράσχοις, διπλῆν ἀπήνεγκας τὴν αἰσχύνην, ὅτι τε σφοδρῶς ὑπέσχου, καὶ ὅτι μηδὲν ὦν ὑπέσχου παρέσχες καὶ δυσμενῆς ὠφθῆς ἀντὶ φίλου· ἀφεῖλες γὰρ ὁ 10 παρέσχον αἰ ἐλπίδες ἢ ἄλλως τε δὲ καὶ αἰ σφοδραὶ ὑποσχέσεις ἀρμόζουσι τοῖς οὐ λίαν πιστευομένοις· ἐλέγχουσι δὲ καὶ ὡς οὐ κηδεμονίας μᾶλλον ἢ χρεῖας ὑποτεινόμεναι χάριν.

πβ'. Ἄξιος χαρίτων ὁ εὐλαβούμενος αὐτῆς καὶ τὴν φύσιν καὶ προσηγορίαν καὶ μὴ πανόμενος μελετᾶν ἕως ἂν αὐτὴν ἀνταπο- 15 δώσῃ. Ὡσπερ δὲ ἀνάξιος χαρίτων ὁ ἀχαριστία γνώμης ἀμείδων τὸν εὐεργέτην, οὕτως ἄξιος τοῦ τῆς εὐεργεσίας ἀξιώματος ὁ χαριζόμενος ἐφ' ᾧ μὴ ἀνταπολαβεῖν τὴν χάριν.

πγ'. Μηδὲν παράνομον μηδὲ φίλοις χαρίζου. Ἄν μὲν γὰρ ἐπι- 20 εικῶς ὦσι, μισήσουσι μᾶλλον παρανομοῦντα, ἢ φιλήσουσι χαριζόμενον, ἂν δὲ φαῦλοι, διπλῆν ζημίαν ὑπομένεις, κακοὺς εὐεργετῶν, καὶ ἀγαθοῖς ἀπεχθανόμενος. Καὶ χωρὶς δὲ τούτων, τέρπει προσκαίρω καὶ ιδιωτικῇ αἰδιδιον ὄνειδος ἀλλάξασθαι καὶ κοινόν, μεγάλης ἀνοίας.

πδ'. Αἰ χάριτες ταῖς ἀναβολαῖς καὶ παραστάσεσι τοῦ χρόνου, 25 ὥσπερ εἰς γῆρας ἐλθοῦσαι, τὸ οἰκεῖον μαραίνονται κάλλος· τὸ γὰρ ἄνθος ἀποβαλοῦσαι τῆς προθυμίας, μεθ' ἧς ἀμήχανόν τινα καὶ λαμπρὰν ἐποιοῦντο τὴν τέρψιν, οὐ καθαρὰν φέρουσι τὴν εὐφροσύνην.

πε'. Αἰ χάριτες ἡμιτελεῖς οὔσαι, οὐκ ἐθέλουσι χάριτες εἶναι, 30 ἔσσονται δέ, ἐπειδὴν τετελειωμένοι ὦσιν· ὁ δὲ ταύτας ἐξ ἡμισείας κατατιθεῖς, ἑαυτὸν ἐξημίωσε καὶ τὸν λαβόντα οὐκ εὐφρανεν. Ὁ γὰρ ἡμίτονον τὴν χάριν ἀπειληφώς, οὐχ οὕτω τῷ ἡμίσει εὐφρανθήσεται, ὡς ὑπὲρ τοῦ ἀφαιρέματος ἀνιάσεται.

πρέπει ν' αποφεύγει τὸ ψεῦδος καὶ μάλιστα αὐτοὶ ποὺ ἀσκοῦν τὴν ἐξουσία. Γιατὶ οἱ ἄλλοι πολλὰς φορὰς ἔχουν ὡς δικαιολογία τὴν ἀδυναμία, οἱ ἄρχοντες ὅμως δὲν μποροῦν ν' αποφύγουν ὅτι θ' ἀποδειχθοῦν μὲ κάθε τρόπο ὅτι εἶναι μοχθηροί.

81. Πρέπει νὰ ἀποφεύγεις νὰ δίνεις ὑπερβολικὰ μεγάλες ὑποσχέσεις. Γιατὶ ἂν τις ἐκτελέσεις ἔχεις ἀφαιρέσει ἀπὸ πρὶν τὴν πιὸ πολλὴ χάρη μὲ τὴν ὑπερβολικὰ μεγάλη ὑπόσχεση, μοιράζοντας καὶ μικραίνοντας σὲ δύο τὴ μία δωρεά· ἂν πάλι δὲν τὴν ἐκτελέσεις, δοκιμάζεις διπλὴ ντροπὴ, καὶ γιὰ τὸ ὅτι ἔδωσες μεγάλη ὑπόσχεση, καὶ γιὰ τὸ ὅτι ἀπ' ὅσα ὑποσχέθηκες δὲν ἔκαμες, καὶ ἀποδείχθηκες ἐχθρὸς καὶ ὄχι φίλος· γιὰ τὸ ἀφαίρεσες αὐτὸ ποὺ δημιούργησαν οἱ ἐλπίδες. Ἐξάλλου καὶ οἱ μεγάλες ὑποσχέσεις συνδέονται μὲ αὐτὰ ποὺ δὲν πιστεύονται καὶ πολὺ, καὶ δείχνουν ὅτι δίνονται ὄχι ἀπὸ φροντίδα, ἀλλ' ἀποβλέποντας σὲ κάποια σκοπιμότητα.

82. Εἶναι ἄξιος δωρεῶν αὐτὸς ποὺ σέβεται τὴ φύση καὶ τὸ ὄνομα τῆς δωρεᾶς καὶ δὲν παύει νὰ φροντίζει μέχρι ποὺ νὰ τὴν ἀνταποδώσει. Ὅπως δηλαδή εἶναι ἀνάξιος δωρεῶν αὐτὸς ποὺ ἀμείβει τὸν εὐεργέτη του μὲ τὴν ἀχαριστία τῆς γνώμης του, ἔτσι εἶναι ἄξιος τῆς τιμῆς τῆς εὐεργεσίας αὐτὸς ποὺ προσφέρει χάρη σὲ κάποιον χωρὶς νὰ περιμένει νὰ λάβει ἀνταμοιβὴ γι' αὐτή.

83. Νὰ μὴν κάνεις καμμιά παράνομη χάρη οὔτε στοὺς φίλους. Γιατί, ἂν εἶναι ἐνάρετοι θὰ σὲ μισήσουν μᾶλλον ποὺ παρανομεῖς παρὰ θὰ σὲ ἀγαπήσουν γιὰ τὴ χάρη ποὺ τοὺς κάνεις, ἂν πάλι εἶναι φαῦλοι θὰ πάθεις διπλὴ ζημιὰ, μὲ τὸ νὰ εὐεργετεῖς κακοῦς καὶ νὰ γίνεσαι μισητὸς ἀπὸ τοὺς καλοῦς. Καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ, τὸ ν' ἀνταλλάξεις μὲ πρόσκαιρη καὶ ἀτομικὴ εὐχαρίστηση αἰώνιο καὶ κοινὸ ὄνειδος εἶναι γνώρισμα μεγάλης ἀνησυχίας.

84. Οἱ δωρεᾶς μὲ τὶς ἀναβολὰς καὶ τὶς παρατάσεις τοῦ χρόνου, σὰ νὰ ἔφτασαν στὰ γηρατεῖα, χάνουν τὸ κάλλος τους. Γιατί, ἀποβάλλοντας τὸ ἄνθος τῆς προθυμίας, μὲ τὴν ὁποία προξενοῦσαν κάποια ἀπέραντη καὶ λαμπρὴ εὐχαρίστηση, δὲν δημιουργοῦν καθαρὴ τὴν εὐφροσύνη.

85. Ὅταν οἱ δωρεᾶς εἶναι ἡμιτελεῖς, δὲν θέλουν νὰ εἶναι δωρεᾶς θὰ γίνουν ὅμως, ὅταν ὀλοκληρωθοῦν, καὶ αὐτὸς ποὺ τὶς προσφέρει μισὲς, ζημιώνει τὸν ἑαυτό του καὶ δὲν εὐχαριστεῖ αὐτὸν ποὺ τὶς λαμβάνει. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ λαμβάνει τὴ χάρη κομμένη στὴ μέση, δὲν θὰ εὐχαριστηθεῖ τόσο μὲ τὴ μισὴ ποὺ παίρνει, ὅσο θὰ στενοχωρηθεῖ ἀπὸ τὸ μισὸ ποὺ τοῦ ἀφαιρέθηκε.

πς. Ὅ τὰς χάριτας ὀνειδίζων, ὁμοίός ἐστι τῷ γεωργῷ, σπεύροντι μὲν προθύμως, ἐπαφέντι δὲ χοίρους καὶ θηρία τῷ σπόρῳ. Ὡς γὰρ ἐκεῖνος καὶ τὸ σπέρμα καὶ τὸν ἐξ αὐτοῦ λυμαίνεται καρπὸν, οὕτω καὶ οὗτος καὶ τὰ καταβληθέντα καὶ τὴν βλασπάνουσαν αὐ-
5 τῷ προσαπόλλυσιν εὐχαριστίαν.

πς. Μηδὲ κατὰ πρώτας εὐεργετῶν, ἔπειτα δὲ ἀμελῶν, νόμιζε τὴν ἐξ ἀρχῆς σοι εὐνοίαν τοὺς εὐεργετηθέντας διαφυλάττειν. Πολλοὺς γὰρ αὐτὸς ἐγὼ πείρα διέγνων, ὅτι θαρρόησαντες τῷ πλήθει καὶ μεγέθει τῆς καταρχᾶς εὐεργεσίας, οὐδὲν ἐν τοῖς ἐφεξῆς
10 ἐφρόντισαν ἐπιδειξάσθαι τοιοῦτον· ἀρκέσειν γὰρ τοῖς εὐεργετηθεῖσι πρὸς τὴν διὰ θείου εὐχαριστίαν τὴν καταρχᾶς ἤλπισαν φιλοτιμίαν, καὶ χρόνον οὐδένα ἂν ἐγγενέσθαι λήθης τοῖς εὐπεπονθόσι τῆς ἀγαθουργίας· τὸ δὲ οὐ μόνον οὐ κατὰ τὰς αὐτῶν ἐλπίδας ἀπέβη, ἀλλὰ καὶ εἰς τοῦναντίον ἐτρέπη. Ἀλλὰ περὶ μὲν
15 τῶν φαύλων τὴν προαίρεσιν οὐδὲν θαυμαστόν· οἱ γὰρ τοιοῦτοι, οὐδὲ ῥεούσης αὐτοῖς εἰς χεῖρας ἴσως τῆς εὐεργεσίας, οὐδὲ τότε γλώσσαις ἀνοθεύτοις ἠμείδοντο τὰς εὐεργεσίας, πλὴν καὶ ἐπὶ τῶν ἄλλων, τοὺς μὲν καλοκαγαθίας ἐπιμελουμένους ἦν ἰδεῖν, ὡς εἶχον μὲν μνήμην ὧν ἔτυχον ἀπολελαυκότες καὶ εὐλογεῖν οὐκ ἐξί-
20 σταντο τὸν εὐεργέτην, ὅμως δὲ μὴ τῶν ὁμοίων τυγχάνοντες, οὐδ' αὐτοὶ καθαρὰν καὶ ἀκήρατον τὴν ἀρχαίαν διέσωζον εὐγνωμοσύνην, ἀλλὰ τῷ χρόνῳ τὴν χάριν (οὐ γὰρ εἶχον ἐπιρροήν) ὑπομαραινόμενοι, τὸ σφοδρὸν καὶ ὠραῖον ἀπηνθίζοντο τοῦ φίλτρου, οἱ δὲ μέσης νομιζόμενοι διαθέσεως, εὐεργετούμενοι μὲν εὐχαρίστως
25 διέκειντο, ἀμεληθέντες δὲ οὐδ' αὐτοὶ τὴν προτέραν διάθεσιν εἰς τοῦναντίον μεταβαλεῖν ἐνησχύνθησαν, μάλιστα βλέποντες ἑτέρους φιλοτιμιῶν ἀπολαύοντας. Οὐ γὰρ ἂν προπεπόνθασιν αὐτοί, καίτοι δέον, ἐλογίσαντο, οἷς δ' εὐπάθοιεν οἱ πλησίον ἐπητένιζον, καὶ τούτοις παρακνιζόμενοι τὴν εὐφημίαν εἰς ἀχαριστίαν ἔτρε-
30 πον. Πολλῷ ἄρα λυσιτελέστερον ἄρχοντι καὶ ἐν πολιτείᾳ κατὰ μέρος καὶ διὰ θείου ταῖς δωρεαῖς ἢ ἀθρόον καὶ ἐφάπαξ οἰκειοῦσθαι τὸ ὑπήκοον. Τὸ δὲ πλῆθος καὶ βάρος τῶν χαρίτων ἀρμόζει μᾶλλον τοῖς ὑπέρογκόν τι καὶ παράδοξον ἐπὶ κοινῇ σωτηρίᾳ

86. Αὐτὸς ποὺ κατηγορεῖ τις δωρεές μοιάζει τὸν γεωργὸ ποὺ σπέρνει βέβαια μὲ προθυμία, ἀλλὰ ἔξαπολύει χοίρους καὶ θηρία μέσα στὸ σπαρμένο. Γιατί, ὅπως ἐκεῖνος καταστρέφει καὶ τὸ σπόρο καὶ τὸν καρπὸ ποὺ θὰ προέλθει ἀπὸ αὐτόν, ἔτσι κι αὐτὸς καὶ αὐτὰ ποὺ ἔσπειρε χάνει, καὶ μαζί καὶ τὴν εὐχαριστία ποὺ βλασταίνει ἀπὸ αὐτά.

87. Νὰ μὴ νομίζεις πῶς εὐεργετώντας πρώτα κι ἔπειτα δείχνοντας ἀμέλεια ὅτι θὰ φυλάξουν αὐτοὶ ποὺ εὐεργετήθηκαν τὴν ἀρχικὴ εὐνοιά τους πρὸς ἐσένα. Γιατί ἔχω γνωρίσει ἐγὼ πολλοὺς ἀπὸ τὴν πείρα μου, ποὺ ἐνῶ θάρρεψαν ἀπὸ τὸ πλῆθος καὶ τὸ μέγεθος τῆς ἀρχικῆς εὐεργεσίας, τίποτε παρόμοιο δὲν φρόντισαν στὴ συνέχεια νὰ παρουσιάσουν. Γιατί πίστεψαν ὅτι εἶναι ἀρκετὴ ἡ ἀρχικὴ γενναιοδωρία γι' αὐτοὺς ποὺ εὐεργετήθηκαν ὥστε νὰ εἶναι εὐχαριστημένοι σ' ὅλη τὴ ζωὴ τους καὶ ὅτι δὲν θὰ ὑπάρξει χρόνος λησμοσύνης τῆς ἀγαθοεργίας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ εὐεργετήθηκαν· αὐτὸ ὅμως ὄχι μόνο δὲν εἶχε ἀποτέλεσμα σύμφωνα μὲ τις ἐλπίδες τους, ἀλλὰ μετατράπηκε καὶ στὸ ἀντίθετο. Ἀλλὰ γι' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν φαύλη προαίρεση δὲν εἶναι καθόλου περίεργο· γιατί οἱ αὐτοῦ τοῦ εἴδους ἄνθρωποι, οὔτε ὅταν ἔρρεε ἀκόμα σὰ χέρια τους ἡ εὐεργεσία ἤμειβαν τότε μὲ ἀνόθευτη γλῶσσα τις εὐεργεσίες, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους μπορούμε νὰ δοῦμε ὅτι ἐκεῖνοι ποὺ φρόντιζαν γιὰ τὴν καλοκαγαθία θυμοῦνταν βέβαια ὅσα τοὺς ἔτυχε ν' ἀπολαύσουν καὶ δὲν ἔπαιναν νὰ ἐπαινοῦν τὸν εὐεργέτη, ὅμως ἐπειδὴ δὲν τύχαινε νὰ λάβουν τὰ ὅμοια, οὔτε αὐτοὶ διέσωζαν καθαρὴ καὶ ἀμείωτη τὴν παλαιὰ εὐγνωμοσύνη, ἀλλὰ μὲ τὸ πέρασμα τοῦ καιροῦ (γιατί δὲν εἶχαν πρόσθετη εὐεργεσία) μαραινόταν καὶ φυλλορροοῦσε ἡ σφοδρότητα καὶ ἡ ὠραιότητα τῆς ἀγάπης. Ἐκεῖνοι πάλι ποὺ θεωροῦνταν μεσαίας διάθεσης, ὅταν εὐεργετοῦνταν ἦταν εὐχαριστημένοι, ὅταν ὅμως παραμελήθηκαν οὔτε αὐτοὶ ντράπηκαν νὰ μεταβάλουν τὴν προηγούμενη καλὴ διάθεσή τους στὸ ἀντίθετο, καὶ μάλιστα βλέποντας ἄλλους νὰ δέχονται εὐεργεσίες. Γιατί οὔτε σκέφθηκαν, μολονότι ἔπρεπε, τις προηγούμενες εὐεργεσίες πρὸς αὐτοὺς τοὺς ἴδιους, ἀλλὰ πρόσεχαν τις εὐεργεσίες ποὺ δέχονταν οἱ γείτονές τους, καὶ ἐνοχλημένοι ἀπὸ αὐτὰ μετέτρεπαν τὸν ἔπαινο σὲ ἀχαριστία. Ἄρα λοιπὸν εἶναι πολὺ πιὸ ὠφέλιμο γιὰ τὸν ἄρχοντα καὶ τὴν πολιτεία νὰ δέχονται οἱ ὑπήκοοι τμηματικὰ καὶ σ' ὅλη τὴ ζωὴ τους τις δωρεές, παρὰ μαζεμένες καὶ μὲ τὴ μία. Τὸ πλῆθος βέβαια καὶ τὸ βάρος τῶν δωρεῶν ἀρμόζει μᾶλλον σὲ ἐκείνους ποὺ πραγματοποιοίησαν κάτι τὸ ὑπέ-

κατωρθωκόσιν, ἢ τοῖς εἰς τὸ σπανιώτατον τῆς ἡμῶν ἐπικουρίας δεῖσθαι νομισθεῖσι.

πη'. Θυμὸς ἐστὶν ἔκστασις ἐκούσιος καὶ τῶν ἰδίων φρενῶν ἀλλοτριώσις· ἃ γὰρ οἱ διαπαντὸς μελαγχολῶντες κατεργάζονται, 5 παραπλήσια τούτοις καὶ οἱ τῷ θυμῷ πληγέντες κατ' ἐκεῖνο καιροῦ διαπράττονται.

πθ'. Ὡσπερ τὸ πῦρ τὴν τρέφουσαν ὕλην ἀφανίζει, οὕτω καὶ ὁ θυμὸς τὴν ἔχουσαν ψυχὴν κατεσθίει, πολλάκις δὲ καὶ φθορὰν ὀλόκληρον εἰργάσατο τοῦ ζώου.

10 ἡ'. Μηδαμῶς μηδένα μηδὲ δικαίως θυμῷ κολάσης. Ὡς γὰρ ἂν ὁ πάσχων τὴν δίκην ὑφέξῃ, αὐτὸς ὅμως οὐδὲν ἔλαττον ἐξελεγχθήσῃ, σφαλερῶς τῇ πράξει κεχρημένος. Διὸ καὶ κάλλιστά τις τῶν ἀρχαίων ἀπεθέσπισε πρὸς ἡμαρτηκότα, «Ἐκόλασα ἂν σε, εἰ μὴ ἐθυμούμην».

15 ἡα'. Τυφλὸν ἐστὶ πάθος ὁ θυμὸς καὶ κρίνειν οὐκ ἔχων ἀπὸ τοῦ χείρονος τὸ κρεῖττον. Διὸ οὐδεμία ὄνησις παραίνεσις ὀργιζομένῳ, πεπαυμένῳ δέ, τὴν διὰ τῶν ἐλέγχων θεραπείαν προσενεκτέον κεράσαντι ἐπιεικεία. Οὔτε γὰρ τὰ δριμύτερα τῶν φαρμάκων ἄνευ μέλιτος τοῖς κάμνουσι προσάγειν ἐγνώκασιν οἱ ἰατροί, οὔτε τοὺς 20 ἀκράτους ἐλέγχους ἢ τῶν ἀπαιδευτῶν δέχεται ψυχὴ.

ἡβ'. Ὡσπερ ταχὺν ἐν ταῖς ἀξίων εὐεργεσίαις εἶναι προσῆκεν, οὕτω βραδὺν ἐν ταῖς τῶν αἰτίων τιμωρίαις, καὶ χαίρειν μὲν τιμῶντα τοὺς σπουδαίους, ἀνιᾶσθαι δὲ κολάζοντα τοὺς ὑπευθύνους.

25 ἡγ'. Μηδενὶ μηδέποτε πιστεύσαντί σοι ἄπιστος ὀφθείης. Ἄν γὰρ ἄπιστοι γενώμεθα τοῖς πεπιστευκόσι, τίνες τοῖς ἄλλοις δόξομεν; καὶ μετὰ τίνων δὲ λοιπὸν ἀδεῶς καὶ ἠδέως θιώσομεν;

ἡδ'. Οὐκ ἐθέλει τὸ εἶναι μετὰ τοῦ οἶεσθαι συνεῖναι. Δι' ὃ ἐν οἷς ἂν τὴν οἴησιν ὀρᾶς, τὴν πράξιν ὑπερόριον νόμιζε καὶ διαπεφευ- 30 γέναι τὸ εἶναι.

ἡε'. Αἰσχροὺν ἐστὶ ἀνδρῶν ἄρχοντα καὶ δεσπόζοντα γυναικῶν ἠττηθῆναι καὶ δοῦλον ἠδονῶν ὀφθῆναι. Ἄν δέ τις νόμῳ βοηθὸν ἐκτήσατο βίου, ταύτῃ συνοικῶν οὐχ ἁμαρτάνει. Ἀγαμία μὲν

ρογχο καὶ θαυμαστὸ πρὸς κοινὴ σωτηρία, παρὰ σ' αὐτοὺς ποὺ νομίσθη-
κε σπάνια ὅτι χρειάζονται τὴ δική μας βοήθεια.

88. Ὁ θυμὸς εἶναι ἔκουσια σύγχυσι τοῦ νοῦ καὶ ἀπώλεια τῶν
φρενῶν. Γιατὶ αὐτὰ ποὺ πράττουν αὐτοὶ ποὺ πάσχουν ἀπὸ μακροχρόνια
μανία, παραπλήσια μ' αὐτὰ διαπράττουν τὸ διάστημα αὐτὸ καὶ αὐτοὶ
ποὺ κυριεύθηκαν ἀπὸ τὸν θυμῶ.

89. Ὅπως ἡ φωτιὰ ἀφανίζει τὸ ὑλικὸ ποὺ τὴν τρέφει, ἔτσι καὶ ὁ
θυμὸς κατατρώγει τὴν ψυχὴ ποὺ κυριεύει καὶ πολλὰς φορὰς προκαλεῖ
πλήρη φθορὰ τοῦ ζώου.

90. Μὲ κανένα τρόπο νὰ μὴν τιμωρήσεις κανένα οὔτε κι ἂν εἶσαι
δίκαια θυμωμένος. Γιατὶ μπορεῖ βέβαια νὰ ὑπομείνει τὴν τιμωρία αὐτὸς
ποὺ θὰ τιμωρηθεῖ, σὺ ὁ ἴδιος ὅμως θὰ ἀποδειχθεῖς καθόλου λιγώτερο ὅτι
ἐνήργησες λανθασμένα. Γι' αὐτὸ ἄριστα κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους
εἶπε σὲ κάποιον ποὺ ἔσφαλε: “Θὰ μποροῦσα νὰ σὲ τιμωρήσω, ἂν δὲν
ἦμουν θυμωμένος”.

91. Ὁ θυμὸς εἶναι τυφλὸ πάθος καὶ δὲν μπορεῖ νὰ διακρίνει τὸ
καλύτερο ἀπὸ τὸ χειρότερο. Γι' αὐτὸ καμμιά ὠφέλεια δὲν παρέχει ἢ συμ-
βουλή στὸν ὀργισμένο, ὅταν ὅμως ξεθυμώσει ἄς προχωρήσει στὴ θερα-
πεία μὲ τὸν ἔλεγχο ἀναμιγνύοντάς τιν μὲ ἐπιείκεια. Γιατὶ οὔτε τὰ πιὸ
δραστικὰ φάρμακα συνηθίζουν οἱ γιατροὶ νὰ τὰ προσφέρουν στοὺς
ἀσθενεῖς χωρὶς μέλι, οὔτε τοὺς αὐστηροὺς ἐλέγχους δέχεται ἡ ψυχὴ τῶν
ἀπαιδευτῶν.

92. Ὅπως πρέπει νὰ εἶσαι γρήγορος ὡς πρὸς τὴν ἀμοιβὴ τῶν ἀξίων,
ἔτσι νὰ καθυστερεῖς κατὰ τὴν τιμωρία τῶν ἐνόχων, καὶ νὰ χαίρεσαι βέβαια
ὅταν τιμᾷς τοὺς ἄξιους, νὰ λυπᾷσαι ὅμως ὅταν τιμωρεῖς τοὺς ἐνόχους.

93. Κανένα ποτὲ ποὺ σὲ πίστεψε νὰ μὴ διαψεύσεις. Γιατὶ, ἂν δια-
ψεύσομε αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἔχουν πιστέψει ποια ἐντύπωση θὰ σχηματί-
σουν οἱ ἄλλοι γιὰ μᾶς; Καὶ μὲ ποιούς θὰ συμβιώσομε στὴ συνέχεια χωρὶς
φόβο καὶ μὲ εὐχαρίστηση;

94. Δὲν θέλει νὰ συνυπάρχει τὸ εἶναι (ἢ πράξι) μὲ τὸ φαινομενικό.
Γι' αὐτὸ σ' αὐτοὺς ποὺ βλέπεις τὸ φαινομενικὸ νὰ πιστεῦεις ὅτι ἔχει
ἐξορισθεῖ ἢ πράξι καὶ ἔχει ἐξαφανισθεῖ τὸ εἶναι.

95. Εἶναι ντροπὴ ἐνῶ εἶσαι ἄρχοντας καὶ κύριος ἀνδρῶν, νὰ
νικηθεῖς ἀπὸ γυναῖκες καὶ νὰ φανεῖς δοῦλος τῶν ἡδονῶν. Ἄν κάποιος
ἔλαβε νόμιμα βοήθὴ τῆς ζωῆς του, δὲν πρέπει συζώντας μαζί της νὰ

θεῖον πράγμα καὶ ὑπερφυῆς καὶ μεῖζον πολιτικῆς ἀρετῆς καὶ εὐνομίας, μονογαμία δὲ φύσεως ἀνθρωπίνης ἔργον, εἷς τε γένους διαδοχὴν καὶ εἷς κοινωνίαν ἡμέρου καὶ φιλανθρώπου βίου καὶ πολιτείας εὐνομουμένης. Πολυγαμία δὲ ὑπέραισχρον καὶ μιαρὸν
5 καὶ τῆς τῶν ἀλόγων ἀκολασίας καὶ ἀκαθαρσίας.

ζς. Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδών, Ἀσίας κύριος δόρατι γεγυῶς, τὰς Περσίδας ἔλεγε βολίδας ὀμμάτων εἶναι, ὁ δὲ σὺμφρων ὡς ἀληθῶς ἀνὴρ καὶ Δεσποτικῶν φύλαξ ἐντολῶν, οὐ τὰ Περσίδας μόνον, ἀλλὰ καὶ πάσης γυναικὸς ὄψιν, ὡς ὄξυ ψυ-
10 χῆς βέλος καὶ θανατηφόρον, φεύξεται καὶ ἀποστραφεῖται. Ἡχος μὲν φωνῆς ἔπληξεν ἀκοὴν καὶ δι' αὐτῆς ἐνετυπώθη τὸ πάθος τῆ ψυχῆ, κάλλος δὲ σωμάτων εἴλκυσεν ὀφθαλμὸν καὶ δι' αὐτοῦ δέσμιον λαβῶν, κατεδουλώσατο τὸν αὐτοδέσποτον λογισμὸν.

15 ζς. Ὡσπερ ἀδύνατον ἐν θαλάσῃ πλέοντα ταραχῆς καὶ ζάλης ἀπείρατον διαμεῖναι, οὕτως ἀμήχανον τὸν κάλλη σωμάτων ἐπισκοποῦντα καὶ περιεργαζόμενον τῶν ἐκεῖθεν κυμάτων καὶ κινδύνων ἐκτὸς καθεστάναι. Δι' ὃ τὰς ἀρχὰς καὶ τὰς αἰτίας ἐκτρέπεσθαι χρὴ τῶν παθημάτων. Τοῦτο γὰρ καὶ συμφέρον καὶ οὐ
20 χαλεπὸν. Ἐπειδὰν δὲ τοῖς λογισμοῖς τὸ κακὸν ἐνσκήψῃ καὶ τὸ εἶδωλον αὐτοῖς τῆς ἐπιθυμίας ἐντυπώσῃ, δυσσπόβλητον γίνεται τὸ πάθος καὶ χαλεπὸν ἀπαλλαγῆναι.

ζη. Τινὲς τοὺς ἐρῶντας ἔφησαν ἐν ἀλλοτρίοις σώμασι τὴν ψυχὴν τὴν ἰδίαν ἔχειν, εὐλογώτερον δ' οἶμαι λέγειν, αὐτοὺς ἐν
25 ἀλλοτρίοις σώμασι τὸν νοῦν τῆ ψυχῆ συναπολωλέναι.

ηθ. Μέθην καὶ τρυφήν τῶν ἀρχόντων ναγάγιον νόμιζε τῶν ἀρχομένων. Ὅτε γὰρ ὁ κυβερνήτης καταποντίζεται τῆ πλησμονῆ καὶ τῷ οἴνω, πῶς οὐχὶ μυρίοις κύμασι καὶ κλυδῶσιν ἐσχάτοις ἢ κυβερνωμένη προσαρῶάξει πολιτεία καὶ τῆ τοῦ κυβερνήτου
30 συγκαταποθήσεται ἀπωλεία;

ρ. Μηδένα μηδέποτε ἀνθρώπων, μηδὲ τῶν τυχόντων, εἰς ἀπόγνωσιν συνελάσῃς. Ἰσχυρὸν γὰρ καὶ ἄμαχον ἀπόγνωσις ὄπλον, καὶ πολλάκις ἀνάγκη στρατηγήσασα πράξεων παραβόλων, ἀνελ-

ἀμαρτάνει. Ἡ ἀγαμία βέβαια εἶναι θεῖο καὶ πάνω ἀπὸ τὴ φύση πράγμα, καὶ ἀνώτερο ἀπὸ τὴν ἀρετὴ πολίτη καὶ τὴν ὑπακοή στὸ νόμο, ἐνῶ ἡ μονογαμία εἶναι ἔργο τῆς ἀνθρώπινης φύσης, ποὺ ἀποσκοπεῖ στὴ διαδοχὴ τοῦ γένους, καὶ στὴν κοινωνία ἡμερης καὶ φιλάνθρωπης ζωῆς καὶ πολιτείας σύμφωνης μὲ τὸ νόμο. Ἀντίθετα ἡ πολυγαμία εἶναι κάτι τὸ πάρα πολὺ αἰσχρὸ καὶ μιαιφάν, καὶ γνώρισμα τῆς ἀκολασίας καὶ ἀκαθαρσίας τῶν ἀλόγων ζώων.

96. Ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδὼν, ποὺ ἔγινε κυρίαρχος τῆς Ἀσίας μὲ τὸ δόρυ του, ἔλεγε ὅτι οἱ Περσίδες εἶναι βέλη τῶν ματιῶν, ὃ ἀληθινὰ ὅμως φρόνιμος ἄνδρας καὶ φύλακας τῶν Δεσποτικῶν ἐντολῶν, ὄχι μόνο τις Περσίδες, ἀλλὰ καὶ τὴν ὄψη κάθε γυναίκα θ' ἀποφύγει καὶ θ' τὴν ἀποστραφεῖ σὰν ὄξυ καὶ θανατηφόρο βέλος τῆς ψυχῆς. Ὁ ἦχος βέβαια μιᾶς φωνῆς πλήττει τὰ αὐτιά καὶ μὲ αὐτὴν ἐντυπώνεται τὸ πάθος στὴν ψυχὴ, ἡ ὁμορφιὰ ὅμως τῶν σωμάτων ἐλκύει τὰ μάτια καὶ αἰχμαλωτίζονται μὲ αὐτὴν, ὑποδουλώνει τὸν αὐτοκυρίαρχο λογισμό.

97. Ὅπως εἶναι ἀδύνατο πλέοντας κανεῖς στὴ θάλασσα νὰ μὴ δοκιμάσει τὴν ταραχὴ καὶ τὴ ζάλη (ναυτία), ἔτσι εἶναι ἀδύνατο αὐτὸς ποὺ παρατηρεῖ τὴν ὁμορφιὰ τῶν σωμάτων καὶ τὴν περιεργάζεται νὰ μείνει ἀπείραχτος ἀπὸ τὰ κύματα καὶ τοὺς κινδύνους ποὺ προέρχονται ἀπὸ αὐτὴν. Γι' αὐτὸ πρέπει ν' ἀποφεύγει τις ἀρχές καὶ τις αἰτίες τῶν παθῶν. Γιατὶ αὐτὸ καὶ συμφέρον εἶναι καὶ ὄχι δύσκολο. Ὅταν ὅμως τὸ κακὸ πέσει ὀρμητικὰ στοὺς λογισμοὺς καὶ ἀποτυπώσει σ' αὐτοὺς τὸ εἶδωλο τῆς ἐπιθυμίας, δύσκολα πιά ἀποβάλλεται τὸ πάθος καὶ πολὺ δύσκολα μπορεῖ ν' ἀπαλλαγεῖ αὐτὸς ἀπὸ αὐτό.

98. Εἶπαν κάποιοι ὅτι οἱ ἐρωτευμένοι ἔχουν τὴν ψυχὴ τους σὲ ξένα σώματα, πρὸ ὀρθοῦ ὅμως νομίζω εἶναι νὰ ποῦμε, ὅτι αὐτοὶ χάνουν σὰ ξένα σώματα τὸ νοῦ μαζί μὲ τὴν ψυχὴ τους.

99. Νὰ θεωρεῖς τὴ μέθη καὶ τὴν ἀπολαυστικὴ ζωὴ τῶν ἀρχόντων ναυάγιο τῶν ὑπηκόων. Γιατὶ ὅταν ὁ κυβερνήτης καταποντίζεται ἀπὸ τὴν πολυφαγία καὶ τὸ κρασί, πῶς ἀπὸ τὰ πολλὰ κύματα καὶ τὴν ἔσχατη τρικυμία δὲν θὰ καταδυθῆ ἢ κυβερνώμενη σὰν πλοῖο πολιτεία καὶ δὲν θὰ καταποθεῖ μαζί μὲ τὴ ἀπώλεια τοῦ κυβερνήτη;

100. Κανένα ποτὲ ἄνθρωπο, οὔτε καὶ ἀπὸ τοὺς τυχαίους, νὰ μὴν τὸν ὠθήσεις σὲ ἀπόγνωση. Γιατὶ ἡ ἀπόγνωση εἶναι ἰσχυρὸ καὶ ἀκαταμάχητο ὄπλο καὶ πολλὰς φορὲς ἡ ἀνάγκη παίζοντας τὸν κυρίαρχο ρόλο σὲ

πίστους μεταβολᾶς ἐξειργάσατο, καὶ πρὶν ἢ γενέσθαι, μύθους νομιζομένας

ρα'. Ἄριστον μὲν ἀνθρώπῳ μὴ διαμαρτεῖν μηδὲ τῆς ὀρθῆς κρίσεως ἀποσφαλῆναι, συνετοῦ δέ, καὶ πεσόντα θᾶπτον ἀναστή-
5 ναι καὶ χρῆσθαι τῷ πταίσματι πρὸς τὸ μὴ πάλιν πεσεῖν παραγ-
γέλματι.

ρβ'. Τὸ περὶ τοὺς πόνους ἐκούσιον τῶν ἀκουσίων ἀφαιρεῖται τὸ ἀφόρητον καὶ χαλεπὸν· δι' ὃ χρήσιμος ἢ ἐν τοῖς ἀκουσίοις τριδὴ καὶ μελέτη.

10 ργ'. Ἀρχικῆς ἀρετῆς καὶ τελείας μὴ μόνον τὸ πλῆθος ἀυσχύ-
νεσθαι πρὸς τὸ μὴ ἁμαρτάνειν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν πρὸ τοῦ πλῆ-
θους.

ρδ'. Ἡ διὰ λόγων ὕβρις τοῖς ἐλευθέροις οὐ πολὺ παραλλάσσει τῆς διὰ πληγῶν καὶ μαστίγων. Χρὴ οὖν παραφυλάττεσθαι τὸ
15 προπετές τὸ ἐν τούτοις. Οὐ μέγα γὰρ δοκοῦν, μεγάλας φέρει ζη-
μίας.

ρε'. Πολλοὺς ἔβλαψεν εὐτραπελία· ἀπὸ γὰρ γνώμης διεκπε-
σοῦσα παιζούσης, καιρία πληγὴ γέγονε ταῖς διαπαιχθεῖσι, καὶ
βραχεῖα τέρψει τῶν ἐπιτυχόντων μεγάλας ἔτεκεν ἔχθρας τῶν
20 σπουδαίων. Ἦν παντὶ μὲν ἔμφροني παραφυλακτέον, ἄρχοντι δὲ
μάλιστα τῶν ἄλλων· ὅτι καὶ χυδαῖον καὶ καταφρονεῖσθαι μᾶλλον,
ἢ χαριεντίζεσθαι παρασκευάζει.

ρς'. Εὐεργετῶν τὸ ὑπήκοον περιφρούρει, ὡς τῆς ἀρχῆς νεῦρα
καὶ οἰκειᾶ μέλη. Ἐκείνων γὰρ διασπασθέντων, κίνδυνος καὶ τὴν
25 σὴν συγκαταλύεσθαι ἐξουσίαν.

ρζ'. Τὰς μελετωμένας στάσεις, ὅσαι μὴ σβέσαι ῥᾶον, ἄμεινον
ἀγνοίας ὑποκρίσει δοῦναι καὶ λήθη καλύψαι, ἢ θριαμβεύσαντα
ἐπεξιέναι. Τὸ μὲν γὰρ ἔσθ' ὅτε καὶ πλέον ἀνῆψε τὴν φλόγα καὶ
χαλεποὺς ἤνεγκε κινδύνους καὶ πολλῇ καὶ τὸν διασωθέντα περι-
30 ἔβαλε ζημίᾳ, τὸ δὲ πραέως κοιμίζειν καὶ μετὰ τοῦ ἀκινδύνου, τὸ
φιλόανθρωπον καὶ συνετὸν καὶ ἀζήμιον περιέχει.

ρη'. Δεῖ τὸν ἄρχοντα, φερομένων μὲν αὐτῷ κατὰ ῥοῦν τῶν
πραγμάτων καὶ εὐ συνεστώτων, ὡς σαλευομένων ἀσφαλίζεσθαι

παράτολμες πράξεις, προκάλεσε ανέλπιστες μεταβολές, που προτού πραγματοποιηθούν θεωροῦνταν μύθοι.

101. Ἄριστο δέβαια γιὰ τὸν ἄνθρωπο εἶναι νὰ μὴν κάνει λάθος οὔτε ν' ἀστοχήσει στὸν κανόνα τῆς ὀρθῆς κρίσης, ἐνῶ γνώρισμα τοῦ συνετοῦ εἶναι κι ὅταν πέσει νὰ σηκωθεῖ ἀμέσως καὶ νὰ χρησιμοποιήσει τὸ ὀλίγημα σὰν παρ' ἄγγελμα γιὰ νὰ μὴν ξαναπέσει.

102. Ἡ ἐκούσια ἐπιδίωξη κόπων ἀφαιρεῖ τὸ ἀβάστακτο βάρος τῶν ἀκούσιων· γι' αὐτὸ εἶναι χρήσιμη ἢ ἀσκηση καὶ ἡ ἐπιδίωξη τῶν ἀκούσιων.

103. Ἀρετὴ καὶ τελειότητα τοῦ ἄρχοντα εἶναι ὄχ μόνον τὸ πλῆθος νὰ ντρέπεται τὴν ἁμαρτία, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος πρὶν ἀπὸ τὸ πλῆθος.

104. Ἡ ὕβρη μὲ τοὺς λόγους γιὰ τοὺς ἐλεύθερους δὲν διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὴν ὕβρη μὲ πλήγματα καὶ μαστίγια. Πρέπει λοιπὸν νὰ προφυλάγεται ἀπὸ τὴ χρήση αὐτῶν μὲ προθυμία καὶ αὐθάδεια. Γιατὶ δὲν φαίνεται ὅτι εἶναι μεγάλο πταῖσμα, προκαλεῖ ὅμως μεγάλη ζημιά.

105. Τὰ ἀστειόλογα ἔβλαψαν πολλοὺς· γιατί, ξεφεύγοντας ἀπὸ γνώμη παιγνιώδη, γίνονται καιρία πλήγματα πρὸς ἐκείνους ποὺ ἀπευθύνονται. Καὶ ἐνῶ προκαλοῦν στιγμαία εὐχαρίστηση σ' ἐκείνους ποὺ τυχαίνει νὰ βρίσκονται ἐκεῖ, γεννοῦν μεγάλες ἐχθρες μεταξὺ τῶν σπουδαίων. Πρέπει λοιπὸν νὰ προφυλάγεται ἀπὸ αὐτὰ κάθε φρόνιμος, πιὸ πολὺ ὅμως ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὁ ἄρχοντας. Γιατὶ εἶναι κάτι χυδαῖο καὶ προκαλεῖ καταφρόνηση μᾶλλον, παρὰ ἀτμόσφαιρα χαρᾶς.

106. Νὰ φροντίζεις γιὰ τὶς εὐεργεσίες τῶν ὑπηκόων σου, θεωρώντας αὐτὲς ὡς νεῦρα τῆς ἐξουσίας καὶ μέλη δικὰ σου. Γιατὶ, ἂν διασπασθοῦν ἐκεῖνα, ὑπάρχει κίνδυνος νὰ καταλυθεῖ μαζί τους καὶ ἡ ἐξουσία σου.

107. Τὶς μελετώμενες στάσεις, ὅσες δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ κατασταλοῦν, εἶναι καλύτερο νὰ προσποιεῖσαι ὅτι τὶς ἀγνοεῖς καὶ νὰ καλύπτονται μὲ τὴ λήθη, παρὰ νὰ τὶς ἀντιμετωπίζεις θριαμβεύοντας ἐναντίον τους. Γιατὶ τὸ ἓνα πολλὰς φορές ἀνάβει ἀκόμη πιὸ πολὺ τὴ φλόγα καὶ περιέχει φοβεροὺς κινδύνους καὶ προκαλεῖ πολλὴ ζημιά καὶ σ' αὐτὸν ποὺ σώζεται, ἐνῶ τὸ νὰ σιωπᾶς τὸ πράγμα μὲ πραότητα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι εἶναι ἀκίνδυνο, περιέχει φιλανθρωπία καὶ σύνεση καὶ δὲν προκαλεῖ ζημιά.

108. Ὁ ἄρχοντας πρέπει ὅταν τὰ πράγματα ἐξελίσσονται ὁμαλὰ καὶ εὐνοϊκά, νὰ τὰ διασφαλίζει καὶ νὰ φροντίζει νὰ μένουν ἀσάλευτα, ὅταν

πίστους μεταβολὰς ἐξειργάσατο, καὶ πρὶν ἢ γενέσθαι, μύθους νομιζομένας.

ρα'. Ἄριστον μὲν ἀνθρώπῳ μὴ διαμαρτεῖν μηδὲ τῆς ὀρθῆς κρίσεως ἀποσφαλῆναι, συνετοῦ δέ, καὶ πεσόντα θάπτον ἀναστῆναι καὶ χρῆσθαι τῷ πταίσματι πρὸς τὸ μὴ πάλιν πεσεῖν παραγγέλματι.

ρβ'. Τὸ περὶ τοὺς πόνους ἐκούσιον τῶν ἀκουσίων ἀφαιρεῖται τὸ ἀφόρητον καὶ χαλεπὸν· δι' ὃ χρήσιμος ἢ ἐν τοῖς ἀκουσίοις τριδὴ καὶ μελέτη.

10 ργ'. Ἀρχικῆς ἀρετῆς καὶ τελείας μὴ μόνον τὸ πλῆθος αὐσχύνεσθαι πρὸς τὸ μὴ ἀμαρτάνειν, ἀλλὰ καὶ ἑαυτὸν πρὸ τοῦ πλῆθους.

ρδ'. Ἡ διὰ λόγων ὕβρις τοῖς ἐλευθέροις οὐ πολὺ παραλλάσσει τῆς διὰ πληγῶν καὶ μαστίγων. Χρὴ οὖν παραφυλάττεσθαι τὸ
15 προπετές τὸ ἐν τούτοις. Οὐ μέγα γὰρ δοκοῦν, μεγάλας φέρει ζημίας.

ρε'. Πολλοὺς ἔβλαψεν εὐτραπελία· ἀπὸ γὰρ γνώμης διεκπεσοῦσα παιζούσης, καιρία πληγὴ γέγονε ταῖς διαπαιχθεῖσι, καὶ βραχεῖα τέρψει τῶν ἐπιτυχόντων μεγάλας ἔτεκεν ἔχθρας τῶν
20 σπουδαίων. Ἦν παντὶ μὲν ἔμφρονι παραφυλακτέον, ἄρχοντι δὲ μάλιστα τῶν ἄλλων· ὅτι καὶ χυδαῖον καὶ καταφρονεῖσθαι μᾶλλον, ἢ χαριεντίζεσθαι παρασκευάζει.

ρς'. Εὐεργετῶν τὸ ὑπήκοον περιφρούρει, ὡς τῆς ἀρχῆς νεῦρα καὶ οἰκεῖα μέλη. Ἐκείνων γὰρ διασπασθέντων, κίνδυνος καὶ τὴν
25 σὴν συγκαταλύεσθαι ἐξουσίαν.

ρζ'. Τὰς μελετωμένας στάσεις, ὅσαι μὴ σβέσαι ῥᾶον, ἄμεινον ἀγνοίας ὑποκρίσει δοῦναι καὶ λήθη καλύψαι, ἢ θριαμβεύσαντα ἐπεξιέναι. Τὸ μὲν γὰρ ἔσθ' ὅτε καὶ πλέον ἀνῆψε τὴν φλόγα καὶ χαλεποὺς ἤνεγκε κινδύνους καὶ πολλῇ καὶ τὸν διασωθέντα περι-
30 ἔβαλε ζημίᾳ, τὸ δὲ πραέως κοιμίζειν καὶ μετὰ τοῦ ἀκινδύνου, τὸ φιλάνθρωπον καὶ συνετὸν καὶ ἀζήμιον περιέχει.

ρη'. Δεῖ τὸν ἄρχοντα, φερομένων μὲν αὐτῷ κατὰ ῥοῦν τῶν πραγμάτων καὶ εὖ συνεστώτων, ὡς σαλευομένων ἀσφαλίζεσθαι

παράτολμες πράξεις, προκάλεσε ανέλπιστες μεταβολές, πού προτού πραγματοποιηθοῦν θεωροῦνταν μῦθοι.

101. Ἄριστο δέβαια γιά τόν ἄνθρωπο εἶναι νά μήν κάνει λάθος οὔτε ν' ἀστοχήσει στόν κανόνα τῆς ὀρθῆς κρίσης, ἐνῶ γνώρισμα τοῦ συνετοῦ εἶναι κι ὅταν πέσει νά σηκωθεῖ ἀμέσως καί νά χρησιμοποιοῦ τὸ ὀλίγημα σάν παράγγελμα γιά νά μήν ξαναπέσει.

102. Ἡ ἐκούσια ἐπιδίωξη κόπων ἀφαιρεῖ τὸ ἀβάστακτο βᾶρος τῶν ἀκούσιων γι' αὐτὸ εἶναι χρήσιμη ἢ ἀσκησιμὴ καὶ ἢ ἐπιδίωξη τῶν ἀκούσιων.

103. Ἀρετὴ καὶ τελειότητα τοῦ ἄρχοντα εἶναι ὅχι μόνο τὸ πλῆθος νά ντρέπεται τὴν ἁμαρτία, ἀλλὰ καὶ ὁ ἴδιος πρὶν ἀπὸ τὸ πλῆθος.

104. Ἡ ὕβρη μὲ τοὺς λόγους γιά τοὺς ἐλεύθερους δὲν διαφέρει πολὺ ἀπὸ τὴν ὕβρη μὲ πλήγματα καὶ μαστίγια. Πρέπει λοιπὸν νά προφυλάγεται ἀπὸ τὴ χρήση αὐτῶν μὲ προθυμία καὶ αὐθάδεια. Γιατὶ δὲν φαίνεται ὅτι εἶναι μεγάλο πταῖσμα, προκαλεῖ ὅμως μεγάλη ζημιά.

105. Τὰ ἀστειόλογα ἔβλαψαν πολλούς· γιατί, ξεφεύγοντας ἀπὸ γνώμη παιγνιώδη, γίνονται καιρία πλήγματα πρὸς ἐκείνους πού ἀπευθύνονται. Καὶ ἐνῶ προκαλοῦν στιγμαῖα εὐχαρίστηση σ' ἐκείνους πού τυχαίνει νά βρίσκονται ἐκεῖ, γεννοῦν μεγάλες ἐχθρες μεταξὺ τῶν σπουδαίων. Πρέπει λοιπὸν νά προφυλάγεται ἀπὸ αὐτὰ κάθε φρόνιμος, πῶς πολὺ ὅμως ἀπὸ τοὺς ἄλλους ὁ ἄρχοντας. Γιατὶ εἶναι κάτι χυδαῖο καὶ προκαλεῖ καταφρόνηση μᾶλλον, παρὰ ἀτμόσφαιρα χαρᾶς.

106. Νά φροντίζεις γιά τὶς εὐεργεσίες τῶν ὑπηκόων σου, θεωρώντας αὐτὲς ὡς νεῦρα τῆς ἐξουσίας καὶ μέλη δικά σου. Γιατὶ, ἂν διασπασθοῦν ἐκεῖνα, ὑπάρχει κίνδυνος νά καταλυθεῖ μαζί τους καὶ ἡ ἐξουσία σου.

107. Τὶς μελετώμενες στάσεις, ὅσες δὲν εἶναι εὐκόλο νά κατασταλοῦν, εἶναι καλύτερο νά προσποιεῖσαι ὅτι τὶς ἀγνοεῖς καὶ νά καλύπτονται μὲ τὴ λήθη, παρὰ νά τὶς ἀντιμετωπίζεις θριαμβεύοντας ἐναντίον τους. Γιατὶ τὸ ἓνα πολλές φορές ἀνάβει ἀκόμη πῶς πολὺ τὴ φλόγα καὶ περιέχει φοβεροὺς κινδύνους καὶ προκαλεῖ πολλὴ ζημιά καὶ σ' αὐτὸν πού σώζεται, ἐνῶ τὸ νά σιωπᾶς τὸ πρᾶγμα μὲ πραότητα, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι εἶναι ἀκίνδυνο, περιέχει φιλανθρωπία καὶ σύνεση καὶ δὲν προκαλεῖ ζημιά.

108. Ὁ ἄρχοντας πρέπει ὅταν τὰ πράγματα ἐξελίσσονται ὀμαλὰ καὶ εὐνοϊκά, νά τὰ διασφαλίζει καὶ νά φροντίζει νά μὲνουν ἀσάλευτα, ὅταν

καὶ ἐπιμελεῖσθαι, ἀνατρεπομένων δὲ καὶ συρῶρηγνιμένων, ὡς ἂν ἐπαναχθείησαν καὶ ἐδρασθεῖεν, βουλευέσθαι καὶ φροντίζειν· οὐδέτερον γὰρ τῶν ἐπὶ τὰναντία φερόντων ἢ πείρα δείκνυσιν ἀνέλιπτον, ἀλλὰ πολλάκις μικρὰ ῥαστώνη μεγάλας ἀρχὰς καὶ ὑπερ-
5 ὄγκους κατήνεγκεν, καὶ πάλιν σπουδὴ σὺν ἀβουλίᾳ εἰς μέγα δυνάμεως ὕψος τοὺς κατενεχθέντας ἐπανήγαγεν.

ρθ'. Οἱ ἔμφρονες καὶ εὐσταθεῖς τῶν ἀνθρώπων κατορθοῦντες μὲν οὐ φυσιοῦνται, ἀλλὰ μετρίῳ φρονήματι τῆς εὐπραγίας κο-
10 σμοῦσι τὸν ὄγκον καὶ τῶν φθονούντων διαπραΐνουσι τὸ φλεγμαῖνον, περιπταίοντες δὲ φέρουσι γενναίως, καὶ τὸ συνε[εν]-
χθὲν ἀρετῆς ὑπόθεσιν ποιούμενοι, τῷ κράτει ταύτης δυναμοῦσι τὴν γνώμην καὶ τὸ ἀθυμοῦν ἐξορίζουσι τῆς διανοίας. Ἴσασι γὰρ τὸ ἐφ' ἑκάτερα τρεπτὸν καὶ ἄστατον καὶ ἀδέβαιον τῶν ἀνθρωπίνων. Ἀφροσύνης δὲ καὶ κουφότητος καὶ ἀπειροκαλίας, τό τε ἐν
15 ταῖς εὐπραγίαις ἐπαίρεσθαι, καὶ τὸ ἐν ταῖς δυσπραγίαις σφόδρα καταπίπτειν καὶ ἐνασχημονεῖν τῇ ἀθυμίᾳ.

ρι'. Ἀνδρῶν μὲν συνετῶν προνοῆσαι τὰ δυσχερῆ καὶ ἀπάσασθαι δι' εὐβουλίας, οὐκ ἐλαττόνων δὲ καὶ τὰ συμβεβηκότα καλῶς διαθέσθαι καὶ οἰκονομῆσαι.

20 ρια'. Οἶδα πράξεις ἀθρόον ἐπιστάσας καὶ τῷ ἀδοκῆτῳ τοῦ συμβεβηκότος ἐκπλαγέντας τοὺς τεθεαμένους, καὶ ἡσύχως ἐνεγκόντας τὰ συνενεχθέντα, καὶ οὐδ' εἰς τὸ ἔπειτα διαναστάντες ἀποσεύσασθαι τὸ βάρος, μάλιστα δὲ τῆς ἐξ αὐτῶν οὐ συναυξομένης βλάβης, ἀλλὰ καὶ τρόποι ἄλλοις πραοτέροις ὑποχαλωμένης. Ἰδῶν
25 γὰρ ἴδον ἐνίας οὕτως οἰκονομηθείσας καὶ τῷ συνήθει κατ' ὀλίγον ἐπὶ πλεόν συνεπικουφιζομένας, εἰς τὸ ἀλυπώτατον ἀποκριθείσας ἄλλας δὲ τοῦναντίον καὶ τοὺς πρὸς ἀμέλειαν καὶ ἀτολμίαν ζῶντας, κέντρον δίκην, ὡς ἐξ ὕπνου, διεγηγεργυίας. Τῷ γὰρ παραλόγῳ καὶ ἐξαιφνιδίῳ τῶν προστυχόντων ἕκαστος ἀνηρεθισμένος, πᾶς
30 ἀνὴρ τοῖς πράγμασιν ἐγεγόνει, καὶ οὐδὲ ἐπὶ μιᾶς ἡμέρας ἀντέσχεν ἐπισχεῖν τῇ καινοτομίᾳ· ἄλλαι δέ, καὶ αὐταὶ τῶν οὐκ ἐξ ἔθους, κατὰ μικρὸν ὑπεισιοῦσαι καὶ τῷ ἡρεμεῖ καὶ ἀταράχῳ συνδιακλέπτουσαι τὴν συναίσθησιν τῆς καινοτομίας, παρεισέδυσάν τε οὐ σὺν πόνῳ,

ὅμως προκαλεῖται ἀνατροπή καὶ διώκριξις νὰ σκέφτεται καὶ νὰ φροντίζει πῶς νὰ ἀποκατασταθοῦν καὶ νὰ σταθεροποιηθοῦν. Γιατὶ ἡ πείρα ἀποδεικνύει ὅτι τίποτε δὲν εἶναι ἀνέλπιστο ἀπὸ ὅσα ὀδηγοῦν πρὸς ἀντίθετο, ἀλλὰ πολλές φορές μὴ μωρὴ ἀμέλεια καταγροέμισε μεγάλες καὶ ὑπέρογκες ἐξουσίες, ἀντίθετα ἡ φροντίδα μαζί με τὴν ὀρθοφροσύνη ἐπανάφερε ἐκείνους πού ἔπεσαν σὲ μεγάλο ὕψος δύνειμης.

109. Οἱ συνετοὶ καὶ σταθεροὶ ἀνδρῶνες ὅταν βέβαια ἔχουν ἐπιτυχίες δὲν ὑπερηφανεύονται, ἀλλὰ κοσμοῦν τὸ μέγεθος τῆς ἐπιτυχίας τους με φρόνημα μετριοφροσύνης, καὶ ἔτσι κατακραυῆνει τὴ φλεγμονὴ τῶν φθονερῶν, ὅταν ὅμως περιπέσουν σὲ πταίσματα τὰ ὑπομένουν με γενναιότητα, κι αὐτὸ πού τους ἔχει συμβῆ. Κάνοντάς το ἀφορμὴ ἀρετῆς, με τὴ δύναμη αὐτῆς ἰσχυροποιοῦν τὴ θέλησή τους καὶ διώχνουν ἀπὸ τὴ σκέψη τους τὴ στενοχώρια. Γιατὶ γνωρίζουν τὴν πρὸς τὸ καλὸ καὶ κακὸ μεταβολή, ἀστάθεια καὶ ἀβεβαιότητα τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων. Εἶναι λοιπὸν δεῖγμα ἀφροσύνης καὶ ἐλαφρότητας καὶ ἀκαλαισθησίας τὸ νὰ φέρεται κανεὶς ἀλαζονικά στὶς ἐπιτυχίες καὶ τὸ νὰ φτάνει σὲ μεγάλη κατὰπτωση καὶ σὲ ἐκδηλώσεις ἀσχήμιας κατὰ τὶς ἀποτυχίες.

110. Γνώρισμα τῶν συνετῶν ἀνδρῶν εἶναι νὰ προβλέπουν τὶς δυσχέρειες καὶ νὰ τὶς ἀποκρούουν με ὀρθοφροσύνη, καὶ καθόλου κατώτερο καὶ τὸ νὰ διευθετοῦν καὶ νὰ ρυθμίζουν σωστὰ ὅσα πὰ ἔχουν συμβῆ.

111. Γνωρίζω γεγονότα πού ἔγιναν ξαφνικά καὶ με τὴν ἀπρόσμενη ἐκδήλωσή τους προξένησαν τρόμο σὲ ἐκείνους πού τὰ εἶδαν, ἀλλ' ὑπέμειναν ἀτάραχα τὰ συμβάντα, καὶ οὔτε ἀργότερα ἐπιχείρησαν ν' ἀποπνύξουν τὸ βῆρος τους, καὶ μάλιστα ἀφοῦ ἡ βλάβη ἀπὸ αὐτὰ δὲν συναυξάνεται, ἀλλὰ καὶ χαλαρώνει κάπως με ἄλλους τρόπους ἡπιότερους. Γιατὶ παρατήρησα καὶ εἶδα κάποιες πράξεις νὰ ἔχουν οἰκονομηθεῖ ἔτσι καὶ συνηθίζοντάς τις λίγο λίγο, νὰ γίνονται ὅλο καὶ περισσότερο ἐλαφριές καὶ νὰ φτάνουν νὰ μὴ ἐνοχλοῦν καθόλου, ἐνῶ ἄλλες ἀντίθετα κι αὐτοὺς πού ζοῦν με ἀμέλεια καὶ δισταγμούς σὰν κεντρὶ νὰ τοὺς ξυπνοῦν σὰν ἀπὸ τὸν ὕπνο. Γιατὶ παρακινημένος καθένας με τὸ ἀπρόσμενο καὶ αἰφνιδιαστικὸ ἐκείνων πού συνέβησαν, προχώρησε κάθε ἀνθρώπος στὴν πράξι, καὶ οὔτε γιὰ μὴ ἡμέρα δὲν ἄντεξε ν' ἀντισταθεῖ στὴν ἀλλαγὴ κατάστασης." Ἄλλες πάλι, καὶ αὐτὲς ὄχι ἀπὸ τὶς ἀσυνήθιστες πράξεις, ὑφέρποντας λίγο-λίγο καὶ ὑποκλέπτοντας με τὴν ἡρεμία καὶ ἀταραξία τους τὴ συναίσθησι τῆς καινοτομίας, καὶ εἰσχώρησαν χωρὶς κόπο, καὶ οὔτε ἄφησαν

καὶ οὐδ', εἰ καινότερόν τι συνέβη, μνήμην ἔδωκαν, οὐδὲ τοῖς πεπει-
 ρασμένοις. Τινὲς δὲ τὸν ὅμοιον τρόπον ἐπιχειρήσασαι παρεισδύ-
 νειν καὶ τῷ μὴ τυραννίδι μῆδ' αὐτοδεσπότη κράτει καὶ ἐκ τοῦ ἐμ-
 φανοῦς, ὡπερ ἐπισκῆπτειν, δειλίαν καταγνωσθεῖσαι, θάπτον ἀνε-
 5 τράπησαν ὑπὸ τῶν ἐπιτυχόντων. Τῷ γὰρ καθ' ἑαυτὰς εὐλαβεστέ-
 ρω, εἰς θράσος ἄσχετον καὶ παράβολον τόλμαν ἐξοπλίσασαι καὶ
 τοὺς πρὸ τούτου δόξαντας ἐπεικεστάτους, αὐτῇ συνεφθάρησαν
 τῇ ἐπιχειρήσει. Πῶς οὖν ἔστι τυχεῖν τοῦ σκοποῦ; τὰναντία γὰρ διὰ
 τῶν αὐτῶν ὁράται συντετελεσμένα. Ἄμεινον μὲν μῆδ' ἀπάρχεσθαι
 10 τῶν τοιούτων· δειναὶ γὰρ αἱ καινότητες, καὶ χωρὶς ἑτέρου λυπη-
 ροῦ, θορυβεῖν καὶ πλήττειν διανοίας καὶ εἰς διαβολὴν καὶ ὕβριν
 ἐγκαλεῖσθαι τὸ πλῆθος.

ριβ'. Ἐπεὶ δ' ἔσθ' ὅτε χρεῖα κατεπείγει καὶ δεῖται πράξεως ὁ
 προεστηκὼς καινοτέρας, ἂν μὲν μέγα ὄφελος καὶ εὐφροσύνην ἐξ
 15 αὐτῆς τὸ κοινὸν εὐρίσκη, οὐδὲν δεῖ σκέψεως καὶ μελέτης, ἂν δ'
 ἄλλως καὶ λυπηρὰ εἴη, λόγῳ μὲν διελθεῖν, ὅπως ἂν ὡς ἄριστα
 διανυσθεῖη, οὐ ῥάδιον οἶμαι. Τὰ γὰρ κατὰ τινὰς ἰδικωτάτας ἐπα-
 κολουθοῦντα περιστάσεις, οὐκ ἔνεστιν ἀκριβῶς κοινοτέρῳ λόγῳ
 καὶ τῶν ἔργων πρόρῳθεν θηροῦσαι. Πλὴν ὅ γε καλῶς ἐν τοῖς προ-
 20 ειρημένοις ἐγγεγυμνασμένος καὶ πρὸς τὰ τοιαῦτα τὴν ἄνωθεν
 ῥοπήν ἐπίκουρον ἔχων, μεγάλην εἴσεται δύναμιν συνειλεγμένος.

ριγ'. Ὀπλων καὶ ἀνδρείας καὶ στρατηγίας κραταιότερον καὶ
 ἀσφαλέστερον νόμιζε τὴν εὐνοίαν τῶν ἀρχομένων. Ταύτης μὲν
 γὰρ παρούσης καὶ στρατηγούσης, κάκεῖνα χρήσιμα καὶ μεγάλην
 25 ῥοπήν πρὸς πάντα παρέχει, ἀνηρημένης δὲ τῆς εὐνοίας, ἄμεινον
 συνανηρηθῆσθαι κάκεῖνα. Θάπτον γὰρ ἐπὶ τὴν μισουμένην ἀρχήν,
 ἢ κατὰ τῶν πολεμίων ἐθέλει ταῦτα κινεῖσθαι.

ριδ'. Λόγους μὲν ἤλεγξαν δόρατα πολλάκις, ἤμβλυνε δὲ πολ-
 λαχοῦ καὶ λόγων ἰσχύς ὀξύτητα πολέμου καὶ μεγάλων ὁρμὴν διέ-
 30 λυσε στρατευμάτων. Χεῖρες ἄρα μετὰ λόγου διπλοῦν τρόπαιον.
 Πόνους ἐλπίδες νευροῦσι καὶ πόνοι τίκτουσιν ἐλπίδας. Σὺ δὲ ἐξι-
 λεοῦμένος τὸ Θεῖον, μηδενὸς ἀμέλει τῶν πρακτέων καὶ καλὰς καὶ
 μεγάλας ἐλπίδας θερίσεις.

μνήμη, ἂν συνέδη κάτι καινούργιο, οὔτε σὲ ἐκείνους πού τις ὑπέστησαν. Ἄλλες πάλι ἐπιχειρώντας νὰ παρεισδύσουν μὲ τὸν ἴδιο τρόπο καὶ ἐκδηλούμενες μὲ ὀρμὴ ὄχι μὲ τρόπο τυραννικό, οὔτε μὲ αὐταρχικὴ ἐξουσία καὶ μὲ φανερό τρόπο, χαρακτηρισμένες ἀπὸ δειλία, ἀνατράπηκαν γρήγορα ἀπὸ ἐκείνους πού ἐπέτυχαν. Γιατὶ ἐξοπλίζοντας μὲ θράσος ἀσυγκράτητο καὶ τόλμη ὑπερβολικὴ τὸν εὐλαδέστερο ὡς πρὸς αὐτὲς καὶ ἐκείνους πού πρὶν ἀπὸ αὐτὸν θεωρήθηκαν ἄριστοι, καταστράφηκαν μαζί μὲ τὴν ἴδια τὴν ἐπιχείρηση. Πῶς λοιπὸν θὰ ἐπιτύχομε τὸ στόχο μας; Γιατὶ βλέπομε νὰ ἔχουν συντελεσθεῖ τὰ ἀντίθετα μὲ τις ἴδιες αἰτίες. Εἶναι καλύτερο βέβαια οὔτε κὰν νὰ ἀρχίζομε ὅλα αὐτὰ, γιατί οἱ καινοτομίες εἶναι φοβερὲς καὶ χωρὶς ἄλλο λυπηρό, προκαλοῦν ταραχὴ καὶ πλήττουν τις διάνοιες καὶ ὠθοῦν τὸ πλῆθος σὲ κατηγορίες καὶ ὕβρεις.

112. Ἐπειδὴ ὅμως πολλὰς φορὰς ἡ ἀνάγκη εἶναι καταπιεστικὴ καὶ χρειάζεται ὁ ἀρχηγὸς νὰ προχωρήσει σὲ καινοτομίες, ἂν βέβαια θὰ ἔχει ἀπὸ αὐτὸ τὸ πλῆθος μεγάλο ὄφελος καὶ εὐχαρίστηση, δὲν χρειάζεται καμμιά σκέψη καὶ μελέτη, ἂν ὅμως τὸ πρᾶγμα ἔχει διαφορετικὰ καὶ ἀνακύπτουν δυσάρεστα, δὲν εἶναι, νομίζω, εὐκόλο νὰ λεχθεῖ μὲ λόγια πῶς θὰ κατορθωθεῖ ἄριστα. Γιατὶ ὅσα ἐπακολουθοῦν σὲ κάποιες πολὺ εἰδικὲς περιπτώσεις, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ συλληφθοῦν μὲ ἀκρίβεια μὲ ἓνα κοινὸ λόγο καὶ χωρὶς ἀναφορὰ στὰ ἔργα. Πλὴν ὅμως ὅποιος εἶναι καλὰ ἀσκημένος σὲ ὅσα εἶπαμε στὰ προηγούμενα καὶ ἔχει σ' αὐτὰ τὴν οὐράνια βοήθεια, θὰ συγκεντρώσει καὶ θ' ἀποκτήσει μεγάλη δύναμη.

113. Ἀπὸ τὰ ὅπλα καὶ τὴν ἀνδρεία καὶ τὴ στρατηγικὴ ἱκανότητα νὰ θεωρεῖς ἰσχυρότερη καὶ ἀσφαλέστερη τὴν εὐνοία τῶν ὑπηκόων. Γιατὶ, ὅταν ὑπάρχει αὐτὴ καὶ στρατηγεῖ, εἶναι χρήσιμα καὶ ἐκεῖνα καὶ δίνουν μεγάλη βοήθεια σὲ ὅλα, ὅταν ὅμως ἐκλείψει ἡ εὐνοία, εἶναι καλύτερο νὰ ἐκλείψουν μαζί της καὶ ἐκεῖνα. Γιατὶ αὐτὰ θέλουν νὰ κινηθοῦν ταχύτερα ἐναντίον τῆς ἀρχῆς πού μισοῦν, παρὰ ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν.

114. Πολλὰς φορὰς τὰ δόρατα ἀπέδειξαν ἀχρηστους τοὺς λόγους, καὶ σὲ πολλὰς περιπτώσεις ἡ δύναμη τῶν λόγων ἀμβλυνε τὴν ὀξύτητα τοῦ πολέμου καὶ διέλυσε τὴν ὀρμὴ μεγάλων στρατευμάτων. Ἄρα λοιπὸν τὰ χέρια μαζί μὲ τὸν λόγο εἶναι διπλὸ τρόπαιο. Οἱ ἐλπίδες δυναμώνουν τοὺς κόπους, καὶ οἱ κόποι γεννοῦν ἐλπίδες. Ἐσὺ ὅμως, ἐξευμενίζοντας τὸ Θεῖο, νὰ μὴν ἀμελεῖς κανένα ἀπὸ αὐτὰ πού πρέπει νὰπραχθοῦν, καὶ θὰ θερίσεις καλὰ καὶ μεγάλες ἐλπίδες.

ριέ. Ἐπικουρεῖν ἐν οἷς ἕκαστος ἔχει χρεῖαν ἀρχικῆς καὶ ἐχέ-
φρονος διανοίας, μάλιστα δὲ τοῖς ἐν συμφυραῖς περιπεσοῦσι. Με-
τὰ γὰρ τῶν ἄλλων καὶ ἀείμνηστον συντηρεῖν εἰώθασι τὴν εὐεργε-
σίαν.

5 ρις. Ἡ εὐδαιμονία τῶν ὑπεξουσίων ἄκραν ἀνακηρύττει σύνε-
σιν καὶ δικαιοσύνην τῆς ἐξουσίας.

ρις. Περί ὧν ἂν εὖ πράξῃς, εἴτε ἐν τῷ οἰκείῳ οἴῳ, εἴτε ἐν τῷ
κοινῷ τῆς πολιτείας, τῷ Θεῷ ἀνατιθέναι δικαίου τὴν αἰτίαν. Οὕ-
τω γὰρ μᾶλλον τε αὐτὸν ἐπόκουρον ἔξεις καὶ θεοφιλῆς εἶναι δό-
10 ξεις καὶ κοῦφον σεαυτὸν καὶ ἀλαζονικὸν οὐκ ἐλέγξεις, καὶ τοῦ
φθόνου δεῖξεις περιτεθραυμένας τὰς ἀκίδας.

ριή. Ταῦτά σοι ἐκ πολλῶν ὀλίγα (ὡ τῶν ἐμῶν πνευματικῶν
ὠδίνων εὐγενές καὶ γνήσιον γέννημα) τῆς περὶ σέ φιλίας καὶ νί-
θεσίας, οἶονεῖ τινα θεῖα συμδύλαια καὶ ἀρετῆς ἀρχετύπους ἀνατί-
15 θημι πίνακας, εἰς οὓς ἀφορῶν καὶ πρὸς ἐκείνους σεαυτὸν σχηματί-
ζων καὶ διαμορφῶν, οὐ χαλεπῶς ἔξεις συνορᾶν, τίνες τε τῶν πρά-
ξεων ἀνθεῖν τὴν ἐν τῇ ψυχῇ παρασκευάζουσιν ὠραιότητα, καὶ
τίνες αὐτήν, ὥσπερ σπῖλοι καὶ ῥυτίδες εἰς αἰσχρὰν ὄψιν καὶ ἀσχί-
μονα μετασκευάζουσιν. Ὡν τὰς μὲν ἀπαλείφω, τὰς δὲ ἐγγραφό-
20 μενος, ἔμψυχον, ὡς ἀληθῶς, καὶ κάλλιστον θεοφιλοῦς πολιτείας
σεαυτὸν ἐπιδείξεις ἄγαλμα, καὶ ἡδιστον ἐμοὶ καὶ πᾶσιν εὐσεδέσι
καὶ θέαμα καὶ διήγημα. Δι' ὃ καὶ τὰς χεῖρας εἰς οὐρανούς ἐξαπλώ-
σας καὶ τὴν περὶ σέ στοργὴν καὶ τὸν πόνον καὶ τὴν εἰς Θεὸν ἀνα-
φερομένην δόξαν ἀνθ' ἰκετηρίας αὐτῷ προτείνας, ἐπεύχομαι σε
25 τῶν ἐλπίδων καὶ παραινέσεων ἐργάτην δόκιμον καὶ πιστὸν φύλακα
γενέσθαι, καὶ εἰς μοι δι' ἀπάσης ιδέας κατορθωμάτων ἐπίσημος
καὶ περίβλεπτος, ἄκρος μὲν σύνεσιν, μνήμην δ' ἀσφαλῆς ἠδὺς ἐν
λόγοις, τοὺς τρόπους ἡδύτερος ἐράσιμος ἐντυχεῖν, τοῖς ἀεὶ ἐπου-
σιν ἐρασιμώτερος κράτιστος τὸ παρὸν κοῖναι καὶ ἀγαγεῖν εἰς διά-
30 ταξιν, ὄξυς τὸ μέλλον ἰδεῖν προμηθῆς φυλάξασθαι, ἔτοιμος μεγά-
λας αὐτουργῆσαι πράξεις, ἔτοιμότερος τὸ κατορθωθὲν διασώσα-
σθαι· δεινὸς μὲν τὸ συμφέρον κρύπτειν, κρείττων δὲ λανθάνειν,
δεινότερος δὲ φωρᾶσθαι τοὺς ἐπηρεάζοντας φοβερός μὲν τοῖς

115. Γνώρισμα τῆς ἀρχηγικῆς καὶ φρόνιμης διάνοιας εἶναι νὰ βοηθεῖ σ' αὐτὰ πού ἔχει ἀνάγκη κάποιος, καὶ μάλιστα αὐτοὺς πού ἔχουν πέσει σὲ συμφορὲς. Γιατὶ μαζί μὲ τὰ ἄλλα, διατηροῦν συνήθως ἀσθησιὰ καὶ τὴν εὐεργεσία στὴ μνήμη τους.

116. Ἡ εὐδαιμονία τῶν ὑψηλῶν διακηρύττει τὴ σύνεση καὶ τὴ δικαιοσύνη τῆς ἐξουσίας.

117. Γιὰ τὴν ὁποιαδήποτε ἐπιτυχία σου εἶτε στὴν ἰδιωτικὴ σου ζωὴ, εἶτε στὴ ζωὴ μέσα στὴν πολιτεία, νὰ θεωρεῖς σωστὸ ν' ἀποδίδεις τὴν αἰτία στὸν Θεό. Γιατὶ ἔτσι μᾶλλον καὶ θὰ ἔχεις αὐτὸν βοηθό, καὶ θὰ φανεῖς ὅτι εἶσαι θεοφιλῆς, καὶ δὲν θ' ἀποδείξεις τὸν ἑαυτό του κούφιο καὶ ἀλαζονικό, καὶ θὰ δείξεις θραυσμένα τὰ βέλη τοῦ φθόνου.

118. Ἀπὸ τὰ πολλὰ σχετικὰ αὐτὰ τὰ λίγα ἀφιερώνω σὲ σένα (ὡ εὐγενικό καὶ γνήσιο γέννημα τῶν πνευματικῶν ὠδίνων μου) σὰν κάποια θεῖα σύμβολα τῆς ἀγάπης μου πρὸς ἑσένα καὶ τῆς υἱοθεσίας καὶ σὰν πρότυπους πίνακες ἀρετῆς, πρὸς τοὺς ὁποίους ἀποβλέποντας καὶ σηματούζοντας καὶ διαμορφώνοντας τὸν ἑαυτό σου σύμφωνα μ' αὐτούς, δὲν θὰ ἔχεις τὴ δυσκολία νὰ διακρίνεις ποιὲς πράξεις κάνουν ν' ἀνθίσει ἡ ὠραιότητα τῆς ψυχῆς, καὶ ποιὲς σὰν σπίλοι καὶ ρυτίδες τὴ μεταβάλλουν σὲ ὄψη αἰσχροῦ καὶ ἀσχημῆ. Ἀπὸ αὐτὲς ἄλλες ἀπαλείφοντας καὶ ἄλλες ἐγγράφοντας τις, θὰ παρουσιάσεις τὸν ἑαυτό σου ἔμπυχο ἀληθινὰ καὶ πάρα πολὺ ὠραῖο ἄγαλμα θεοφιλοῦς πολιτείας καὶ πάρα πολὺ εὐχάριστο γιὰ μένα καὶ γιὰ ὅλους τοὺς εὐσεβεῖς καὶ θέαμα καὶ διήγημα. Γι' αὐτὸ καὶ ὑψώνοντας τὰ χέρια στὸν οὐρανὸ καὶ προτείνοντας σ' αὐτὸν ἀντὶ γιὰ παράκληση τὴ στοργή μου πρὸς ἑσένα καὶ τὸν πόνο καὶ τὴν ἀποδιδόμενη δόξα στὸν Θεό, σοῦ εὐχομαι νὰ γίνεις ἐργάτης δόκιμος τῶν ἐλπίδων καὶ συμβουλῶν, καὶ εἶθε νὰ γίνεις πρὸς εὐχαρίστησή μου μὲ κάθε εἶδος κατορθωμάτων σου δακτυλοδεικτούμενος καὶ περίβλεπτος, κορυφαῖος στὴ σύνεση καὶ ἀσφαλῆς ὡς πρὸς τὴ μνήμη· στοὺς λόγους εὐχάριστος, στοὺς τρόπους πιὸ εὐχάριστος· στίς συναντήσεις ἀγαπητός, πιὸ ἀγαπητός σ' αὐτοὺς πού εἶναι πάντοτε μαζί σου· ἄριστος νὰ κρίνεις τὸ παρὸν καὶ νὰ τὸ βάλεις σὲ τάξη, ὀξυδερκῆς στὸ νὰ διακρίνεις τὸ μέλλον· προνοητικὸς γιὰ τὴν προφύλαξή σου, ἔτοιμος νὰ πραγματοποιήσεις μεγάλες πράξεις καὶ πιὸ ἔτοιμος νὰ διατηρήσεις αὐτὸ πού κατόρθωσες· φοβερός στὸ νὰ καλύπτεις αὐτὸ πού σοῦ συμφέρει, καλύτερος στὸ νὰ μὴ γίνεσαι ἀντιληπτός, καὶ πιὸ φοβερός στὸ ν' ἀποκαλύψεις

πολεμίοις, ποθεινός δὲ τοῖς ὑπηκόοις, ἀμφοῖν δὲ κοινός τὸ αἰ-
 δεῖσθαι καὶ θαυμάζεσθαι· κρείττων ἡδονῶν, ἥττων σωφροσύνης·
 ὀργῆς κύριος, πραότητος φίλος· ταχὺς θηρεῦσαι τὸ δίκαιον, ἀδέ-
 καστος διανεῖμαι· γνώμην εὐσταθῆς, ταῖς ὑποσχέσεσι βέβαιος·
 5 γενναῖος ἐν φόβοις, ἄτολμος πρὸς πᾶσαν παρανομίαν καὶ μηδε-
 μίαν ῥαστώνην καρτερίας καὶ καλῶν πόνων ἀνταλλασσόμενος·
 εὐεργετεῖν πρόθυμος, κολάζειν ὀκνηρός· φιλίας ἐραστής, ἔχθρας
 πολέμιος· ἐλέους πηγὴ, οἰήσεως μείζων· ταπεινοφροσύνης ἐλατ-
 τούμενος, ὑπερόπτης πλούτου, πενίας ἐπίκουρος· ἀλήθειαν τιμῶν,
 10 ψεύδει μὴ σπενδόμενος· ἀταπεινῶτος οὐκ εὐδοκιμῶν, εὐδοκιμῶν
 δὲ οὐ φυσιούμενος· γλώσσης αὐτοκράτωρ, ἀκοῆς φύλαξ· ἀφῆς καὶ
 τῆς ἄλλης αἰσθήσεως ἀδυσώπητος ἐπιστάτης, καὶ μηδενὶ πάθει
 ἐνδιδούς μηδὲ τοῖς ἐρεθισμοῖς κηλούμενος τῶν ὀρέξεων· καὶ σύμ-
 παν εἶπεῖν, εἴης μοι πάσης ἀρετῆς καὶ εὐσεβείας, οὐ τοῖς ὑπὸ σέ
 15 μόνον ὑπογραμμὸς καὶ παράδειγμα, ἀλλὰ καὶ τῷ μετὰ σέ παντί
 τῶν ἀνθρώπων γένει καλὴ καὶ μεγάλη καὶ καλὰ καὶ μεγάλα κα-
 τεργαζομένη παραίνεσις. Δι' ἃ σοι μάλιστα καὶ ἡ τῶν οὐρανῶν
 ἀνέκφραστος καὶ αἰδῖος βασιλεία εἰς κληρὸν ἀναφαίρετον καὶ
 κατασκήνωσιν ἀδιάδοχον καὶ ὑπερφυῆ καὶ θεῖαν τροφὴν καὶ
 20 ἀπόλαυσιν μὴ λυομένην παρασχεθήσεται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΑ΄

Μιχαὴλ τῷ θεοσέπτῳ βασιλεῖ.

Τῆς ὑμετέρας θεοστεφοῦς βασιλείας, καὶ ὡς ἀληθῶς αὐτοκρά-
 τορος, ἀναλεγόμενοι τὴν ἐπιστολήν, χαρᾶς ἅμα καὶ θάμβους
 25 ἐπληρώθημεν· χαρᾶς μὲν ὅτι τὴν ὑμέτεραν δι' αὐτῆς εὐηγγελιζό-
 μεθα βασιλείαν, πάσης μὲν ἐπιβουλής ὑπὸ Θεοῦ φυλαττομένην
 ἀνωτέραν, πάσης δὲ κρείττω ἐπαναστάσεως, ἐχθρῶν τε πάντων
 ὑψηλωτέραν βουλευμάτων καὶ παντὸς ἀπηλλαγμένην ἑτέρου συμ-
 πτώματός τε καὶ ἀρρώστηματος. Ταῦτα χαρᾶς ἡμᾶς ἀνεκλαλήτου
 30 καὶ ἀγαλλιάσεως ἐπλήρωσε, θάμβει δὲ κατεσχέθημεν καὶ πρὸς
 δάκρυα κατενέχθημεν, τὴν ἀνθρωπίνην ἀπολοφυρόμενοι ματαιό-
 τητα, καὶ ὅπως τινὲς τῶν ἀνθρώπων, πολλῶν μὲ χαρίτων, πολλῆς

αὐτοὺς ποὺ σὲ βλάπτουν· φοβερὸς στοὺς ἐχθρούς, ἀλλὰ ποθητὸς ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους, καὶ ἀπὸ τοὺς δύο σεβαστὸς καὶ θαυμαστός· ἀνώτερος ἀπὸ τὶς ἡδονές, ὑποταγμένος στὴ σωφροσύνη· κυρίαρχος τῆς ὀργῆς, φίλος τῆς πραότητος· γρήγορος στὴν ἀναζήτησι τοῦ δικαίου, ἀδέκαστος στὴν ἀπονομή του· σταθερὸς στὴν ἀπόφασή σου, σὶς ὑποσχέσεις σου ἀξιόπιστος· σὸ φόβο γενναῖος, ἄτολμος σὲ κάθε παρανομία, καὶ μὴ ἀνταλλάσσοντας καμμιὰ ὀκνηρία μὲ τὴν καρτερία καὶ τοὺς καλοὺς κόπους· πρόθυμος νὰ εὐεργετεῖς, βραδὺς στὴν τιμωρία· ἐραστής τῆς φιλίας, πολέμιος τῆς ἐχθρας· πηγὴ φιλανθρωπίας, ἀνίκητος ἀπὸ τὴν οἴησι· στὴν ταπεινοφροσύνη ὑποταγμένος, περιφρονητὴς τοῦ πλούτου, βοηθὸς τῆς φτώχειας· νὰ τιμᾷς τὴν ἀλήθεια, νὰ μὴ συνθηκολογεῖς μὲ τὸ ψεῦδος· μὲ ταπείνωσι στὴ μὴ εὐδοκίμησή σου, καὶ χωρὶς ἔπαρσι κατὰ τὴν εὐδοκίμησή σου· κυρίαρχος τῆς γλώσσας, φύλακας τῆς ἀκοῆς· τῆς ἀφῆς καὶ τῶν ἄλλων αἰσθήσεων ἄκαμπτος ἐπιστάτης, χωρὶς νὰ ὑποχωρεῖς σὲ κανένα πάθος, οὔτε καὶ νὰ παρασύρεσαι ἀπὸ τοὺς ἐρεθισμοὺς τῶν ὀρέξεών σου· καὶ γιὰ νὰ μιλήσω γενικά, εἶθε νὰ μοῦ γίνεις ὑπογραμμὸς καὶ παρὰδειγμα καθε ἀρετῆς καὶ εὐσέβειας, ὅχι μόνο στοὺς ὑπηκόους σου, ἀλλὰ καὶ σ' ὅλους τοὺς μετὰ ἀπὸ σένα ἀνθρώπους συμβουλή καλὴ καὶ μεγάλη, ποὺ κατορθώνει καλὰ καὶ μεγάλα, γιὰ τὰ ὁποῖα μάλιστα θὰ σοῦ παραχωρηθεῖ καὶ ἡ ἀνέκφρασι καὶ αἰώνια βασιλεία ὡς κληρονομία ἀναφαίρετη καὶ κατοικία παντοτινὰ δική σου καὶ ὑπερφυσικὴ καὶ θεία τρυφή καὶ ἀπόλαυσι ἀκατάλυτη.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 11η

Στὸν Μιχαήλ, τὸν θεόσεπτο βασιλιά.

Ξαναδιαβάζοντας τὴν ἐπιστολὴ τῆς θεόστεπτης βασιλείας σας καὶ ἀληθινὰ αὐτοκράτορα, γεμίσαμε συγχρόνως ἀπὸ χαρὰ καὶ κατάπληξι· ἀπὸ χαρὰ βέβαια γιὰτὶ πήραμε καλὸ μήνυμα γιὰ τὴ βασιλεία σας, ποὺ τὴν προστατεύει ὁ Θεὸς ἀπὸ κάθε ἐπιβουλή καὶ τὴ φυλάγει ἀνώτερη ἀπὸ κάθε ἐπανάστασι καὶ πάνω ἀπὸ τὴ βούλησι κάθε ἐχθροῦ καὶ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ κάθε ἄλλο σύμπτωμα καὶ ἀδυναμία. Αὐτὰ μᾶς γέμισαν ἀπὸ χαρὰ καὶ ἀγαλλίασι ἀνέκφραστη. Κυριευθήκαμε ὅμως ἀπὸ κατάπληξι καὶ ξεσπάσαμε σὲ δάκρυα, θρηνώντας γιὰ τὴν ἀνθρώπινη ματαιότητα. Καὶ ὅπως κάποιοι ἀνθρώποι ποὺ ἀπολαμβάνουν πολλὰς χάριτες καὶ πολλὴ δόξα καὶ εἶναι κάτοχοι μεγάλου πλούτου, κι ἐνῶ αὐτοὶ πρέπει ν'

δὲ δόξης ἀξιούμενοι, κύριοι δὲ πολλοῦ γινόμενοι πλούτου, καὶ
 δέον μὲν τούτου, οἷς ἀπολαύουσιν, ἀγαπᾶν καὶ τὰ οἰκεία μέτρα
 συνεπίστασθαι καὶ τὸν εὐεργέτην ἄγειν δι' εὐφημίας ἀπάσης καὶ
 σεβασμιότητος, οἱ δὲ τὴν ἐπιθυμίαν ἀκόρεστον ἐνδεικνύμενοι καὶ
 5 πρὸς πάντα διαπλωθῆναι φιλονεικήσαντες, τῆς τε ἰδίας κεφαλῆς
 καὶ εὐεργέτιδος τολμῶσι καταφρονάττεσθαι καὶ τὸν Σαλμονέως
 μύθον εἰς ἔργον προάγουσιν. Ἐξ ὧν οὐ μόνον τῶν ἐλπίδων, ἅς
 ὄνειροπολοῦσι καὶ ἐφ' αἷς ὠχοῦντο, διαπίπτουσιν, ἀλλὰ καὶ αὐτῶν
 τούτων, ὧν δικαία ἐξουσία καὶ δεδομένη καθειστήκεισαν κύριοι,
 10 ἑαυτοὺς ἀφρόνως ἀπελαύνουσιν· οἷον δὴ τι διὰ τῶν γραμμάτων
 (ὡς εἶθε μὴ ὄφελον) κατεμάθομεν καὶ περὶ τὸν ταπεινὸν ἄνθρωπον
 ἐκεῖνον (οὐκ οἶδα γὰρ ὅπως ἑτέρως εἶπω, τῆς ἀνθρωπίνης μιμη-
 σκόμενος ἀθλιότητος) πῶς ὑπὸ τῆς ὑμῶν φιλοδώρου καὶ μεγαλο-
 δώρου δεξιᾶς εἰς αὐτά που τὰ σκηπτρα τῆς βασιλείας ἀννυψωθείς,
 15 καὶ τὴν βασιλείαν, εἰ καὶ μὴ τὴν κλησιν, ἀλλὰ τὴν ἐξουσίαν συμμε-
 ρισάμενος, οὐκ ἤνεγκεν, ὡς φασι, τῆς εὐεργεσίας τὸ μέγεθος, οὐδ'
 ἔστερξεν οἷς ἠξίωται, οὐδ' εὐχαρίστησεν οἷς ἀπήλαυσεν, ἀλλ' ὑπε-
 ρόριον τὸν πόδα κινῶν καὶ χειρὰς ὑβρεως κατὰ τῆς εὐεργέτιδος
 ἀνατεινόμενος κεφαλῆς, αὐτό τε τὸ ζῆν καὶ τὰς ὑπερηφάνους ἐλ-
 20 πίδας καὶ τὰ μάταια φυσήματα, οἰκτρῶς οἴμοι καὶ ἐλεεινῶς ὥχρητο
 λειπῶν· ἤλγησα μὲν (ὡς φιλάνθρωπον ἐμοὶ καὶ πανήμερον κράτος)
 ἄωρον θανάτῳ παραδοθέντα τὸν ἄνθρωπον μαθῶν, ἐφ' ᾧ δὲ μάλι-
 στα ὅτι καὶ τυραννίδος διδούς δίκην, εἰσεπράχθη τὸν θάνατον.
 Πλάττεσθαι γὰρ τὸ γράμμα, καὶ ἄλλως πως, ἢ ὡς ἐδήλου, τὰ περὶ
 25 αὐτὸν συνενεχθῆναι, δι' ὧν ἐκεῖνος μὲν στέφεται, ἄλλοι δὲ κόψον-
 ται, ἢ τοῦ σοῦ κράτους ἀρετὴ καὶ ἐπιείκεια ὑπονοεῖν οὐκ ἐνδίδω-
 σιν. Διὰ τοῦτο μάλιστα καιρίαν ἤνεγκα τὴν ἀπὸ τῆς λύπης πλη-
 γὴν· τὰ τε ἄλλα ἐπὶ νοῦν ἀναλαμβάνων, καὶ ὅτι ἄνθρωπος ἐν αὐτῷ
 τῷ κακουργεῖν ἀνάρπαστος γεγονώς, καὶ μήτε τὰ ἀπὸ τοῦ βίου
 30 μολύσματα τε καὶ ῥυπάσματα, ἃ τῇ ἀθλία ταύτῃ φύσει φιλεῖ ἐπι-
 τρίδυσθαι, τοῖς δάκρυσιν ἀπολουσάμενος, μήτε ὧν ἑτέρους ἀδίκως
 ἴσως ἐκάκωσεν, ὑπὲρ τούτων μετάνοιαν ἐνδειξάμενος, μηθ' ἑτέρως
 πως τὸν ἐκεῖθεν Κριτὴν φθάσας ἐξιλεώσασθαι, οὕτως, αὐτοῖς φορ-
 τίοις, πρὸς τὰ ἐκεῖθεν παρεπέμφθη δικαιωτήρια.

1. Υἱὸς τοῦ Αἰόλου, ποῦ θέλησε νὰ μιμηθεῖ τὸν Δία ποῦ ἔρριχνε τοὺς κεραυνούς, ἀλλ' ὁ

ἀρκοῦνται σ' αὐτὰ πού ἀπολαμβάνουν καὶ νὰ γνωρίζουν τὰ ὅρια τους καὶ νὰ ἐπαινοῦν καὶ νὰ σέβονται τὸν εὐεργέτη τους, αὐτοί, δείχνοντας ἀκόρεστο πόθο καὶ φιλονεικώντας νὰ ἐπεκταθοῦν σὲ ὅλα, τολμοῦν νὰ τὰ βάλουν λυσσαλέα μὲ τὴν ἴδια τους τὴν κεφαλὴ πού τοὺς εὐεργέτησε, μεταβάλλοντας σὲ πράξη τὸν μῦθο τοῦ Σαλμονέα¹. Ἐξαιτίας αὐτῶν ὄχι μόνο ἀποτυγχάνουν στὰ ἐλπιζόμενα πού τρέφουν τὰ ὄνειροπολήματά τους καὶ μὲ τὰ ὁποῖα ταξίδευαν, ἀλλὰ καὶ ἀποξενώνουν μὲ ἀφροσύνη τὸν ἑαυτό τους ἀπὸ αὐτὰ τὰ ἴδια πού δικαιοματικά καὶ ἀναμφισβήτητα εἶναι κάτοχοί τους. Εἶναι δηλαδή κάτι σὰν ἐκεῖνο (μακάρι νὰ μὴ γινόταν ἔτσι) πού μάθαμε ἀπὸ τὰ διαβάσματα μας γιὰ τὸν ταπεινὸ ἐκεῖνο ἄνθρωπο (δὲν ξέρω πῶς ἄλλιῶς νὰ τὸ πῶ φέροντας στὸ νοῦ μου τὴν ἀνθρώπινη ἀθλιότητα), πῶς ἀπὸ τὸ φιλόδωρο καὶ μεγαλόδωρο χέρι σας ἔχοντας ἀνεβεῖ σ' αὐτὰ τὰ βασιλικά σκῆπτρα καὶ ἀφοῦ συμερίσθηκε, ἂν καὶ ὄχι καὶ τὴν ὀνομασία, τὴ βασιλεία, δὲν ἄντεξε, ὅπως λένε, τὸ μέγεθος τῆς εὐεργεσίας, οὔτε περιορίσθηκε σὲ ἐκεῖνα πού κρίθηκε ἄξιος, οὔτε εὐχαρίστησε γιὰ ὅσα ἀπέλαυσε, ἀλλὰ κινώντας τὰ πόδια του πέρα ἀπὸ τὰ ὅρια καὶ ὑψώνοντας χέρια ὑβριστικά ἐναντίον τῆς κεφαλῆς πού τὸν εὐεργέτησε, τὴν ἴδια τὴ ζωὴ του καὶ τὶς ἀλαζονικὲς ἐλπίδες του καὶ τὴ μάταια ἔπαρσή του, μὲ τρόπο οἰκτρό, ἀλλοίμονο, καὶ ἀξιολύπητο τὰ ἐγκατέλειψε καὶ ἔφυγε. Πόνεσα βέβαια (ὡ φιλάνθρωπε σὲ μένα καὶ πραότατε ἄρχοντα), ὅταν ἔμαθα ὅτι ὁ ἄνθρωπος παραδόθηκε σὲ πρόωρο θάνατο, καὶ μάλιστα ὅτι παραδόθηκε στὸ θάνατο τιμωρημένος γιὰ σφετερισμὸ τῆς τυραννικῆς ἐξουσίας. Γιατὶ ἡ ἀρετὴ τῆς ἐξουσίας σου καὶ ἡ ἐπιείκειά σου δὲν ἐπιτρέπει νὰ ὑπονοήσω ὅτι τὸ γράμμα εἶναι πλαστὸ καὶ ὅτι κάπως διαφορετικὰ ἀπὸ ὅ,τι ἀποκαλύπτει ἐξελίχθηκαν τὰ πράγματα σχετικὰ μὲ αὐτόν, πού ἐκεῖνον βέβαια τὸν ὀδήγησαν στὴ στέψη, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἀγανακτοῦσαν. Γι' αὐτὸ προπάντων τὸ πλῆγμα πού δέχθηκα ἀπὸ τὴ λύπη ἦταν καίριο, καὶ φέροντας στὸ νοῦ μου τὰ ἄλλα, καὶ ὅτι ὁ ἄνθρωπος πού συνέβη νὰ συλληφθεῖ πάνω στὸ ἴδιο τὸ κακούργημά του, καὶ οὔτε ἀπολούσθηκε μὲ τὰ δάκρυα τοὺς μολυσμοὺς τοῦ βίου καὶ τοὺς ρύπους πού κολοῦν σφιχτὰ σ' αὐτὴ τὴν ἀθλια φύση, οὔτε ἔδειξε μετάνοια γιὰ ἐκείνους πού ἄδικα ἴσως τοὺς φέρθηκε ἄσχημα, οὔτε πρόφθασε κάπως ἄλλιῶς νὰ ἐξιλεώσει τὸν ἐκεῖ Κριτὴ, ἔτσι μὲ αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ βάρη παραπέμφθηκε στὰ ἐκεῖ δικαστήρια.

¹ Δίας τὸν κεραυνοδόλησε.

Ἄλλ' ἐκεῖνος μὲν ὡς τῶν τοῦ Θεοῦ κριμάτων ἐδίκασε τὸ
 ἀπόρρητον, οὕτω καὶ τὸν θῖον κατεστρέψατο, πολλοῖς μὲν ἔκ-
 πληξίς, πολλοῖς δὲ σωφρονισμός, πολλοῖς δ' ἔλεος, πλείοσι δ'
 ἀπορία γεγονώς. Αὐτὸς δὲ (ὡ³ βασιλέων καλλώπισμα καὶ τῆς
 5 πατρίδος ἀνύψωμα καὶ τῆς πολιτείας ὀχύρωμα καὶ πάντων οἷς
 τὸ τοῦ Χριστοῦ ἐπικέκληται ὄνομα πολυέραστον σεμνολόγημα)
 ἤκε πρὸς ἡμᾶς τὴν ταχίστην, ἀπόδος τοῖς ποθοῦσι τὸ ποθοῦμε-
 νον, ῥῦσαι πρῶτον τῆς αἰχμαλωσίας ἡμᾶς, ἣν ὑπέστημεν σου
 στερηθέντες, ἀνάψυξον ἡμᾶς τῆς ταλαιπωρίας, ὑφ' ἧς κατεχόμε-
 10 θα, τῆς ὑμετέρας παραψυχῆς οὐ παρούσης, δὸς χάριν ταύτην,
 καὶ πρώτην καὶ μεγίστην, τῇ σῆ πόλει καὶ τοῖς σοῖς πολίταις, τὸ
 πεπαρῶρησιασμέναις καὶ χερσὶ καὶ γλώσσαις, τὴν κεχρεωστημέ-
 νην εὐφημίαν καὶ τὸ αὐτοκράτορα σοὶ προσφθέγγασθαι, δυσω-
 πῆθητι τὴν πολιὰν τῆς αἰδεσίμου καὶ ἱεραῆς συγκλήτου, δυσωπή-
 15 θητι πάσης ἡλικίας τὴν ἐξαίτησιν, ἀνδρῶν, γυναικῶν, παιδῶν.
 πάντες γὰρ μιᾷ γνώμῃ καὶ μιᾷ φωνῇ τὴν τοῦ ὑμετέρου κράτους
 ἐξαιτοῦνται παρουσίαν. Εἰ δέ σοί ποτε καὶ ὁ ἀρχιερεὺς ἐν λόγῳ
 καὶ φροντίδι νενόμισται (οἶδα δὲ ὅτι νενόμισται) αὐτὸν σοὶ πα-
 ρεῖναι νόμιζε καὶ τῇ χειρὶ τὴν χειρὰ λαβόμενον ἔλκειν πρὸς τὴν
 20 σὴν πόλιν καὶ τὸν τοῦ Θεοῦ ναόν, ἐφ' ᾧ τὰς ἐλπίδας ἀνέχεις καὶ
 πρὸς τὰ τῆς βασιλείας ἀνάκτορα. Ναί, πάντες σου δεόμεθα, μὴ
 κατασχύνῃς ἡμῶν τὰς ἐλπίδας καὶ τὴν αἴτησιν. Πιστεύομεν γὰρ
 ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ, τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν, ὡς πρὸς τὴν βασιλίδα
 πόλιν τοῦ ὑμετέρου κράτους ἐπανατέλλοντος καὶ τοῦ ζόφου τῆς
 25 ἀθυμίας τὴν πολιτείαν λύσεις, καὶ τῶν ἐχθρῶν ἔτι μᾶλλον καὶ
 πολεμίων τὸ φρόνημα ταπεινώσεις, βουλήν καὶ συνέσει καὶ ταῖς
 στρατηγικαῖς μελέταις, τὸ κατ' αὐτῶν κράτος ἀναδεχόμενος,
 πρεσβείαις τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων.
 Ἀμήν.

30

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΒ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Ἀπῆλθες ἀφ' ἡμῶν καὶ ἡμεῖς ἀφ' ἑαυτῶν, καὶ ζῶμεν οὐ ζῶντες

Ἄλλ' ἐκεῖνος βέβαια ὅπως ὄρισαν οἱ ἀπόρρητες ἀποφάσεις τοῦ Θεοῦ, ἔτσι καὶ κατέστρεψε τὴ ζωὴ του, καὶ ἔγινε γιὰ πολλοὺς ἐκπληξη, γιὰ πολλοὺς σωφρονισμοὺς, γιὰ πολλοὺς οἴκτους, γιὰ τοὺς περισσότερους ὅμως ἀπορία. Ἐσὺ ὅμως (ὡ καλλώπισμα τῶν βασιλέων καὶ ἀνύψωμα τῆς πατρίδας καὶ ὀχύρωμα τῆς πολιτείας καὶ πολυαγάπητο σεμνολόγημα ὅλων ἐκείνων ποὺ ἐπικαλοῦνται τὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ) ἔλα σ' ἐμᾶς τὸ ταχύτερο, δῶσε τὸν ποθούμενο σ' αὐτοὺς ποὺ τὸν ποθοῦν, λύτρωσε πρῶτα ἐμᾶς ἀπὸ τὴν αἰχλαμωσίᾳ στὴν ὁποία βρεθήκαμε ὅταν στερηθήκαμε ἐσένα, ἀνακούφισέ μας ἀπὸ τὴν ταλαιπωρία ποὺ μᾶς βασανίζει, ἀφοῦ δὲν ὑπάρχει ἢ ἐκ μέρους σας ἀνακούφιση, δῶσε αὐτὴ τὴ χάρη, καὶ πρώτη καὶ μέγιστη, στὴν πόλιν σου καὶ στοὺς πολίτες σου νὰ σοῦ ἀπευθύνομε μὲ ἐλεύθερα χέρια καὶ γλώσσες τὸν ἔπαινο ποὺ σοῦ χρωστοῦμε καὶ νὰ σὲ καλέσομε αὐτοκράτορα, σεβάσου τ' ἄσπρα μαλλιὰ τῆς σεβαστῆς καὶ ἱερᾶς συνόδου, σεβάσου τὸ αἶτημα ὅλων τῶν ἡλικιῶν, ἀνδρῶν, γυναικῶν, παιδιῶν· γιατί ὅλοι μὲ μιὰ γνώμη καὶ μιὰ φωνὴ παρακαλοῦν γιὰ τὴν παρουσία τῆς ἐξουσίας σου. Κι ἂν κάποτε ἔχει θεωρηθεῖ ἀπὸ σένα (καὶ γνωρίζω ὅτι ἔχει θεωρηθεῖ) ὅτι ὁ ἀρχιερέας εἶναι ἀξίος φροντίδας καὶ σεβασμοῦ ἐκ μέρους σου, πίστευε ὅτι αὐτὸς εἶναι κοντὰ σου, καὶ πιάνοντάς τον ἀπὸ τὸ χέρι, τράβηξέ τον στὴν πόλιν σου καὶ τὸ ναὸ τοῦ Θεοῦ, στὸν ὁποῖο στηρίζεις τὶς ἐλπίδες σου, καὶ στὰ βασιλικά σου ἀνάκτορα. Ναί, ὅλοι σὲ παρακαλοῦμε, μὴ διαψεύσεις τὶς ἐλπίδες μας καὶ τὸ αἶτημά μας. Γιατὶ πιστεύομε ὅτι μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ μας, θὰ ξαναανατείλει ἡ ἐξουσία σας στὴ βασιλικὴ πόλιν τοῦ κράτους σας, καὶ θὰ ἐλευθερώσεις ἀπὸ τὴν λύπη τὴν πολιτεία, καὶ ἀκόμα περισσότερο θὰ ταπεινώσεις τὸ ἀλαζονικὸ φρόνημα τῶν ἐχθρῶν καὶ τῶν πολεμικῶν ἀντιπάλων καταφέροντας τὴ νίκη ἐναντίον τους μὲ τὴ θέληση, τὴ σύνεση καὶ τὶς στρατηγικὲς μελέτες, μὲ τὶς πρεσβεῖες τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου καὶ ὅλων τῶν ἁγίων.

Ἀμήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 12η

Στὸν ἴδιο.

Ἐφυγες ἀπὸ κοντὰ μας καὶ ἐμεῖς ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας, καὶ ζοῦμε χωρὶς

καὶ κινούμεθα μὴ κινούμενοι. Εἰ δὲ τὸ Κυριακὸν ἐπάγγελμα προσεῖναι ἡξίου τῆ ἡμετέρα τεταπεινωμένη εὐχῆ, ἢ τὴν Κρήτην τῷ Βυζαντίῳ μετεστήσαμεν, ἢ τὸ Βυζάντιον μεθ' ἡμῶν τῆ Κρήτη συνήψαμεν. Ἀλλὰ πῶς γράφω θανῶν καὶ σιγῶν λάλος γίνομαι; 5 ἐν εἰπῶν σιωπήσομαι· τάχυνον (ὡ βασιλέων ἐμοὶ καὶ τέκνων ἐγκαλλώπισμα), ἢ τὴν Κρήτην αἰχμαλώτους ἄγων, ἢ τοὺς Βυζαντίους (τῆς σῆς γὰρ δυστυχουῖσιν ὄψεως τὴν αἰχμαλωσίαν) τῆς αἰχμαλωσίας ἐλευθερῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΓ'.

- 10 Ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἀρχιερατικούς θρόνους, Ἀλεξανδρείας φημί καὶ τῶν λοιπῶν, ἐν ἧ περι κεφαλῶν τινῶν διάλυσιν πραγματεύεται, καὶ ὡς οὐ χρὴ λέγειν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα προέρχεσθαι, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνον.
- 15 α'. Οὐκ ἦν ἄρα, ὡς ἔοικεν, κόρος τῷ πονηρῷ τῶν κακῶν, οὐδέ τι τῶν ἐφευρημάτων καὶ μηχανημάτων πέρας, ἃ κατὰ τοῦ ἀνθρωπίνου γένους ἐξαρχῆς ἀνακινεῖν ἐμελέτησεν, ἀλλὰ μυρίαὶ μὲν ὅσαις ἀπάταις πρὸ τῆς ἐν σαρκὶ τοῦ Δεσπότητος παρουσίας τὸν ἄνθρωπον ὑπηγάγετο εἰς ἄλλοφύλους καὶ παρανόμους ἀπο-
20 βουκολήσας πράξεις, ἐξ ὧν καὶ τὴν κατ' αὐτοῦ τυραννίδα κατὰ κράτος ἀνεδήσατο, μυρίαὶ δὲ μετὰ ταῦτα πλάναις καὶ δελεάσμασιν ὑποσκελίζειν καὶ παρασύρειν τοὺς αὐτῷ πειθομένους οὐ διέλιπεν. Ἐντεῦθεν Σίμωνες καὶ Μαρκίῶνες, Μοντάνοι τε καὶ Μάνητες καὶ ἡ ποικίλη καὶ πολὺτροπος τῶν αἱρέσεων θεομαχία ἐπλή-
25 θυνεν. Ἐντεῦθεν Ἄρειος καὶ Μακεδόσιος καὶ Νεστόριος, Εὐτυχής τε καὶ Διόσκορος καὶ τὸ λοιπὸν τῆς ἀσεβείας σύνταγμα, καθ' ὧν αἱ ἀγίαι καὶ οἰκουμενικαὶ συνεκροτήθησαν ἑπτὰ σύνοδοι, καὶ τῶν κατὰ τόπους ἱερῶν καὶ θεοφόρων ἀνδρῶν συνελέγη τὰ συστήματα, τὰς πονηρὰς παραφυάδας τῆ μαχαίρα τοῦ Πνεύματος
30 αὐτοῦ ῥίζους ἐκθερίσαντες καὶ καθαρὸν παρασκευάσαντες ἀναφυῆναι τῆς Ἐκκλησίας τὸ λήϊον.
- β'. Ἀλλὰ τούτων ἐκ ποδῶν γεγεννημένων καὶ σιγῆ καὶ λήθη παραδεδομένων, ἐλπίς ἀγαθὴ καὶ θαθεῖα τοῖς εὐσεβέσιν ὑπετρέφε-

1. Δηλαδή τῆς Ἀντιοχείας, τῶν Ἱεροσολύμων καὶ τῆς Ρώμης.

νά ζοῦμε, καὶ κινούμαστε χωρὶς νά κινούμαστε. " Ἄν ἡ ὑπόσχεση τοῦ Κυρίου εἶχε ἰσχύ γιὰ τὴν ταπεινωμένη ψυχὴ μας ἢ τὴν Κρήτη θὰ μεταφέραμε στὸ Βυζάντιο, ἢ θὰ συνδέαμε τὸ Βυζάντιο μαζί μὲ ἐμᾶς μὲ τὴν Κρήτη. Ἄλλὰ πῶς γράφω ἐνῶ ἔχω πεθάνει, καὶ γίνομαι φλύαρος σιωπώντας; ἓνα ἄφοῦ πῶ θὰ σιωπήσω. Κάνε γρήγορα (ὡ ἐγκαλλώπισμα γιὰ μένα τῶν βασιλέων καὶ τῶν τέκνων) καὶ ἢ φέρε μας αἰχμαλώτους τοὺς κατοίκους τῆς Κρήτης, ἢ ἐλευθέρωσε τοὺς Βυζαντίους (γιατὶ εἶναι δυστυχισμένοι βλέποντας τὴν αἰχμαλωσίᾳ σου) ἀπὸ τὴν αἰχμαλωσίᾳ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΔΕΚΑΤΗ ΤΡΙΤΗ

Ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς ἀρχιερατικούς θρόνους τῆς Ἀνατολῆς, ἐννοῶ τῆς Ἀλεξάνδρειας καὶ τῶν λοιπῶν¹, στὴν ὁποία πραγματεύεται τὴ λύση κάποιων προβλημάτων, καὶ ὅτι δὲν πρέπει νά λέμε, ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, ἀλλὰ μόνο ἀπὸ τὸν Πατέρα.

1. Δὲν ὑπῆρχε ἄρα, ὅπως φαίνεται, γιὰ τὸν πονηρὸ κῶρος τῶν κακῶν, οὔτε κάποιο τέλος στὰ ἐφευρήματα καὶ στὶς μηχανορραφίες ποὺ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μελέτησε νά ἀνακινεῖ ἐναντίον τοῦ γένους τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ μὲ μύριες ὅσες ἀπᾶτες ὑπέταξε τὸν ἄνθρωπο πρὶν ἀπὸ τὴν ἔνσαρκη παρουσία τοῦ Κυρίου, ἀποσπώντας τον σὲ πράξεις ξένες ἀπὸ αὐτὸν καὶ παράνομες, μὲ τίς ὁποῖες ἐπέβαλε ὀλοσχερῶς εἰς βάρος του καὶ τὴν τυραννικὴ ἐξουσία του, ἀλλὰ καὶ ἔπειτα ἀπὸ αὐτὴν μὲ ἄπειρες πλάνες καὶ δελεάσματα δὲν ἔπαυσε νά ὑποσκελίζει καὶ νά παρασύρει ἐκείνους ποὺ πίστευαν σ' αὐτὸν. Ἀπὸ αὐτὸ προέκυψαν οἱ Σίμωνες καὶ Μαρκιῶνες, οἱ Μοντανοὶ καὶ οἱ Μάνητες καὶ τὸ πλῆθος τῆς πολυποίκιλης καὶ πολύμορφης θεομάχου παράταξης. Ἀπὸ αὐτὸ προήλθε ὁ Ἄρειος καὶ ὁ Μακεδόσιος καὶ ὁ Νεστόριος, ὁ Εὐτυχῆς καὶ ὁ Διόσκουρος καὶ ἡ ὑπόλοιπη στρατιὰ τῆς ἀσέβειας, ἐναντίον τῶν ὁποίων συγκροτήθηκαν οἱ ἑπτὰ ἅγιες καὶ οἰκουμενικὲς σύνοδοι καὶ συνήλθαν οἱ τοπικὲς συνελεύσεις τῶν ἱερῶν καὶ θεοφόρων ἀνδρῶν, ποὺ κατέκοψαν ἀπὸ τὴ ρίζα τίς πονηρὲς παραφυάδες μὲ τὴ μάχαιρα τοῦ Πνεύματος καὶ παρασκεύασαν νά φυτρώσουν καθαροὶ οἱ βλαστοὶ τοῦ ἀγροῦ τῆς Ἐκκλησίας.

2. Ἄλλ' ἀφοῦ ὅλοι αὐτοὶ βγήκαν ἀπὸ τὴ μέση καὶ παραδόθηκαν στὴ σιγὴ καὶ στὴ λήθη, ἐλπίδα ἀγαθὴ καὶ βαθειὰ κρυφοζοῦσε στὴν

το, μὴ ἂν ποτε καινότερων δυσσεβημάτων ἐφευρετὰς γενέσθαι, ἐν
 πᾶσιν οἷς ἐπέειρασεν ὁ πονηρὸς εἰς τοῦναντίον αὐτῶ τῶν βουλευμά-
 των περιτραπέντων, μήτε μὴν τῶν ἤδη κατάκρισιν συνοδικῶς
 δεδεγμένων, ὑπερασπιστὰς τινὰς καὶ προμάχους ἀναφῆναι, τῶ
 5 καταστροφῇ καὶ τῶ πάθει τῶν ἀρχάντων καὶ τῶν εἰς μίμησιν ἐκεί-
 νων ἐλθεῖν μελετώντων ἀνακοπτομένων καὶ ταύταις μὲν ταῖς ἐλπί-
 σιν ὁ εὐσεβῆς λογισμὸς ἐπανεπαύετο, μάλιστα δὲ κατὰ τὴν βασι-
 λεύουσαν πόλιν, ἐν ἣ πολλὰ, Θεοῦ συνεργεῖα, τῶν ἀνελπίστων κα-
 τώρθωται, πολλαὶ δὲ γλῶσσαι, τὴν προτέραν διαπτυσάμεναι μυσ-
 10 ρότητα, τὸν κοινὸν ἀπάντων Πλάστην καὶ Δημιουργὸν μεθ' ἡμῶν
 ὑμνεῖν ἐδιδάχθησαν, ὥσπερ ἀπὸ τινος ὑψηλοῦ καὶ μετεώρου χώ-
 ρου, τὰς τῆς ὀρθοδοξίας πηγὰς τῆς βασιλίδος ἀναδιδούσης καὶ
 καθαρὰ τῆς εὐσεβείας τὰ νόματα εἰς τὰ τῆς οἰκουμένης διαῤῥεού-
 σης πέρατα, καὶ ποιαιῶν δίκην ἀρδενούσης τοῖς δόγμασι τὰς ἐκεί-
 15 σε ψυχὰς, αἵτινες, χρόνος πολὺς ἐξ οὗ, καταξηρανθεῖσαι τοῖς τῆς
 ἀσεβείας, ἢ ἐθελοθρησκείας, ὑπεκκαύμασι καὶ εἰς ἐρήμους καὶ
 ἀγόνους ἀποχερσωθεῖσαι, ὅμως τὸν τῆς διδασκαλίας ὄμβρον ὑπο-
 δεξάμεναι, τὸ Χριστοῦ γεώργιον καρποφοροῦσιν ἐνευθηνούμεναι.
 Καὶ γὰρ οἱ τὴν Ἀρμενίαν οἰκοῦντες, τῶ τῶν Ἰακωβιτῶν ἐνισχημέ-
 20 νοι δυσσεβήματι καὶ πρὸς τὸ ὀρθὸν τῆς εὐσεβείας ἀπανθαδιαζόμε-
 νοι κήρυγμα, ἀφ' οὗπερ ἡ πολυάνθρωπος ἐκείνη καὶ ἁγία τῶν
 Πατέρων ἡμῶν κατὰ Χαλκηδόνα συνεκροτήθη σύνοδος, τῶν ὑμε-
 τέρων εὐχῶν ἡμῖν ἐπαμνόντων, τὴν μακρὰν ἐκείνην πλάνην ἀπο-
 θέσθαι ἐνεδυναμώθησαν, καὶ λατρεύει σήμερον καθαρῶς καὶ ὀρθο-
 25 δόξως ἡ τῶν Ἀρμενίων λῆξις τὴν Χριστιανῶν λατρείαν, Εὐτυχῆ τε
 καὶ Σεβῆρον καὶ Διόσκορον, καὶ τοὺς κατὰ τῆς εὐσεβείας πετροδό-
 λους Πέτρους, καὶ τὸν Ἀλικαρνασσέα Ἰουλιανὸν καὶ πᾶσαν αὐτῶν
 τὴν πολύσπορον διασποράν, ὡς ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία μυσσαττομέ-
 νη καὶ δεσμοῖς ἀλύτοις τοῦ ἀναθέματος ὑποβάλλουσα.

30 γ'. Ἀλλὰ γε δὴ, καὶ Βουλγάρων ἔθνος βαρβαρικὸν καὶ μισό-
 χριστον, εἰς τοσαύτην μετέκλινεν ἡμερότητα καὶ θεογνωσίαν, ὥσ-
 τε, τῶν δαμονίων καὶ πατρῶων ἐκοτάντες ὀργίων καὶ τῆς Ἑλ-
 ληνικῆς δεισιδαμονίας ἀποσκευασάμενοι τὴν πλάνην, εἰς τὴν
 τῶν Χριστιανῶν παραδόξως μετενεκεντρίσθησαν πίστιν.

δ'. Ἀλλ', ὦ πονηρᾶς καὶ βασκάνου καὶ ἀθέου βουλῆς τε καὶ

ψυχὴ των εὐσεβῶν, ὅτι δὲν θὰ ὑπάρξουν ποτὲ πιά καινούργοι ἐφευρέτες δυσσεδημάτων, ἀφοῦ οἱ σκευωρίες ποὺ μηχανεύθηκε πρὸς ὄλους ἐκείνους ὁ πονηρὸς στράφηκαν ἐναντίον του, οὔτε βέβαια θὰ ἐμφανισθοῦν ὑπερασπιστὲς καὶ πρόμαχοι ἐκείνων ποὺ εἶχαν ἤδη καταδικασθεῖ συνοδικὰ, ἀφοῦ μὲ τὴν καταστροφή καὶ τὸ πάθημα ἐκείνων ποὺ ἔκαναν τὴν ἀρχὴ θὰ ἀνακόπτονταν αὐτοὶ ποὺ θὰ ἐπιχειροῦσαν νὰ μιμηθοῦν ἐκείνους. Σ' αὐτὲς βέβαια τὶς ἐλπίδες ἐπαναπαυόταν ὁ εὐσεβὴς λογισμὸς καὶ μάλιστα στὴ Βασιλεύουσα πόλη, ὅπου μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ πολλὰ ἀνέλπιστα εἶχαν κατορθωθεῖ, καὶ πολλὲς γλῶσσες, ἀφοῦ ἀπέπτυσαν τὴν προηγούμενη βδελυρότητα, διδάχθηκαν νὰ ὑμνοῦν μαζί μας τὸν κοινὸ πλάστη καὶ Δημιουργὸ ὄλων, ἀναβλύζοντας ἡ Βασιλεύουσα, σὰν ἀπὸ κάποιο ὑψηλὸ καὶ μετάρσιο χῶρο, τὶς πηγὲς τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ διαχέοντας καθαρὰ τὰ νάματα τῆς εὐσέβειας στὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης καὶ ἀρδεύοντας, παρῶμοια μὲ ποταμοῦς, μὲ τὰ δόγματα τὶς στὰ μέρη ἐκεῖνα ψυχές, οἱ ὁποῖες πέρασε χρόνος πολὺς ἀπὸ τότε, ποὺ καταξηραμένες ἀπὸ τὸν καύσωνα τῆς ἀσεβείας ἢ τῆς ἐθελοθρησκείας τους ἔγιναν χέρσες καὶ ἄγονες ἐρημίες, ὅμως, ἀφοῦ δέχθηκαν τὴ βροχὴ τῆς διδασκαλίας, κάνουν νὰ καρποφορεῖ μὲ ἀφθονία τὸ χωράφι τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ οἱ κάτοικοι τῆς Ἀρμενίας, πιασμένοι ἀπὸ τὰ ἀσεβήματα τῶν Ἰακωβιτῶν καὶ αὐθαδιάζοντας πρὸς τὸ ὀρθὸ κήρυγμα τῆς εὐσέβειας, αἰτία γιὰ τὴν ὁποία συγκροτήθηκε ἡ πολυάνθρωπη ἐκείνη καὶ ἁγία σύνοδος τῶν Πατέρων μας στὴ Χαλκηδόνα, μὲ τὴ βοήθεια τῶν δικῶν σας εὐχῶν ἔλαβαν δύναμη νὰ ξερριζώσουν τὴ μακρόχρονη ἐκείνη πλάνη, καὶ λατρεύουν σήμερα οἱ Ἀρμένιοι μὲ τρόπο καθαρὸ καὶ ὀρθόδοξο τὴν πίστη τῶν Χριστιανῶν, νοιώθοντας, ὅπως ὅλη ἡ καθολικὴ Ἐκκλησία, βδελυγμία γιὰ τὸν Εὐτυχῆ καὶ τὸν Σεβῆρο καὶ τὸ Διόσκορο καὶ τοὺς λιθοβολιστὲς τῆς εὐσέβειας Πέτρος καὶ τὸν ἀπὸ τὴν Ἀλικαρνασσὸ Ἰουλιανὸ καὶ ὅλη τὴν πολὺσπορη διασπορὰ αὐτῶν καὶ ὑποβάλλοντάς τους στὰ ἄλυτα δεσμὰ τοῦ ἀναθέματος.

3. Ἀλλὰ βέβαια καὶ τὸ ἔθνος τῶν Βουλγάρων, τὸ βαρβαρικὸ καὶ μισόχριστο, μεταστράφηκε σὲ τόσο μεγάλη ἡμερότητα καὶ γνώση τοῦ Θεοῦ, ὥστε, ἐγκαταλείποντας τὰ πατροπαράδοτα δαιμονικὰ ὄργια καὶ ἀπορρίπτοντας τὴν πλάνη τῆς Ἑλληνικῆς δεισιδαιμονίας, ἐμβολιάσθηκαν ἀνέλπιστα στὴν πίστη τῶν Χριστιανῶν.

4. Ἀλλ' ὦ πονηρὴ καὶ φθονερὴ καὶ ἄθεα σκέψη καὶ πράξι! Γιατὶ ἡ

πράξεως! Ἡ γὰρ τοιαύτη διήγησις, Εὐαγγελίων οὖσα ὑπόθεσις,
 εἰς κατήφειαν μετατίθεται, τῆς εὐφροσύνης καὶ χαρᾶς εἰς πέν-
 θους τραπείσης καὶ δάκρυα. Οὕτω γὰρ ἐκείνου τοῦ ἔθνους οὐδ'
 εἰς δύο ἐνιαυτοὺς τὴν ὀρθὴν τῶν Χριστιανῶν τιμῶντος θρησκεί-
 5 αν, ἄνδρες δυσσεβεῖς καὶ ἀποτρόπαιοι (καὶ τί γὰρ οὐκ ἂν τις
 εὐσεβῶν τούτους ἐξονομάσειεν;) ἄνδρες ἐκ σκότους ἀναδύντες
 (τῆς γὰρ ἐσπερίου μοίρας ὑπῆρχον γεννήματα) οἴμοι! πῶς τὸ
 ὑπόλοιπον ἐκδιηγῆσομαι; οὗτοι, πρὸς τὸ νεοπαγῆς εἰς εὐσέβειαν
 καὶ νεοσύστατον ἔθνος, ὡπερ κεραννὸς ἢ σεισμὸς ἢ χαλάζης
 10 πληθὸς, μᾶλλον δὲ οἰκειότερον εἰπεῖν, ὡπερ ἄγριος μονιὸς ἐμ-
 πηδήσαντες, τὸν ἀμπελῶνα Κυρίου, τὸν ἠγαπημένον καὶ νεόφυ-
 τον, καὶ ποσὶν καὶ ὁδοῦσιν, ἤτοι τρίβοις αἰσχροῦς πολιτείας καὶ
 διαφθορᾶ δογμάτων, τό γε εἰς τόλμαν ἤκον τὴν αὐτῶν, κατανε-
 μησάμενοι ἐλυμήναντο· ἀπὸ γὰρ τῶν ὀρθῶν καὶ καθαρῶν δο-
 γμάτων καὶ τῆς τῶν Χριστιανῶν ἀμωμήτου πίστεως παραφθεί-
 15 ρειν τούτους καὶ ὑποσπᾶν κατεπανουργήσαντο.

ε'. Καὶ πρῶτον μὲν αὐτοὺς ἐκθέσμονς εἰς τὴν τῶν Σαββάτων
 νηστείαν μετέστησαν. Οἶδε δὲ καὶ ἡ μικρὰ τῶν παραδοθέντων ἀθέ-
 τησις καὶ πρὸς ὅλην τοῦ δόγματος ἐπιτρέψαι καταφρόνησιν.
 Ἐπειτα δὲ τὴν τῶν νηστειῶν πρώτην ἑβδομάδα τῆς ἄλλης νηστεί-
 20 ας περικόψαντες, εἰς γαλακτοποσίας καὶ τυροῦ τροφήν καὶ τὴν
 τῶν ὁμοίων ἀδηφαγίαν καθείλκυσαν. Ἐντεῦθεν αὐτοῖς τὴν ὁδὸν
 τῶν παραβάσεων ἐμπλατύνοντες καὶ τῆς εὐθείας τρίβου καὶ βα-
 σιλικῆς διαστρέφοντες, καὶ δὴ καὶ τοὺς ἐνθέσμων γάμων πρεσβυτέ-
 ρους διαπρέποντας, οἱ πολλὰς κόρας χωρὶς ἀνδρὸς γυναῖκας δει-
 κνύντες καὶ γυναῖκας παῖδας ἐκτρέφούσας, ὧν οὐκ ἔστι πατέρα
 25 θεάσασθαι, οὗτοι, τοὺς ὡς ἀληθῶς Θεοῦ ἱερεῖς μυσάττεσθαι τε καὶ
 ἀποστρέφεισθαι παρεσκεύασαν τῆς Μανοῦ γεωργίας ἐν αὐτοῖς τὰ
 σπέρματα κατασπείροντες καὶ ψυχὰς ἄρτι θλαστάνειν ἀρξαμένας
 τὸν σπόρον τῆς εὐσεβείας, τῇ τῶν ζιζανίων ἐπισπορᾶ λυμαινόμενοι.

ς'. Ἀλλά γε δὴ καὶ τοὺς ὑπὸ πρεσβυτέρων μύρω χρισθέντας
 30 ἀναμυρίζειν αὐτοὶ οὐ πεφρόκασιν· ἐπισκόπους ἑαυτοὺς ἀναγο-
 ρεύοντες καὶ τὸ τῶν πρεσβυτέρων χρίσμα ἄχρηστον εἶναι καὶ εἰς
 μάτην ἐπιτελεῖσθαι τερατευόμενοι.

2. Μανοῦ· δηλαδή ὁ Μάνης, ὁ ἰδρυτὴς τοῦ Μανιχαϊσμοῦ.

διήγησι αὐτή, πού εἶναι ἀφορμή εὐχάριστων εἰδήσεων, μετατρέπεται σέ κατήφεια, ἀφοῦ ἡ εὐφροσύνη καί ἡ χαρὰ μετατράπηκε σέ πένθος καί δάκρυα. Γιατί δέν εἶχαν περάσει οὔτε δύο χρόνια ἀπό τότε πού αὐτό τὸ ἔθνος ἄρχισε νὰ τιμᾷ τὴν ὀρθή θρησκεία τῶν Χριστιανῶν, κάποιοι ἄνδρες ἀσεβεῖς καί ἀνίεροι (καί μὲ ποιὸ ὄνομα δέν θὰ μπορούσε κάποιος πού εὐσεβεῖ νὰ τοὺς ὀνομάσει;), ἄνδρες πού βγῆκαν ἀπὸ τὸ σκοτάδι (γιατί ἦταν γεννήματα τοῦ δυτικοῦ ἡμισφαιρίου), ἀλλοίμονό μου! πῶς νὰ διηγηθῶ τὴ συνέχεια; αὐτοὶ πηδώντας στὸ νεοϊδρυτο στὴν εὐσέβεια καί νεοσύστατο ἔθνος σὰν κεραινὸς ἢ σεισμὸς ἢ βροχὴ ἀπὸ χαλάζι, ἢ γιὰ νὰ τὸ πῶ καταλληλότερα, πηδώντας σὰν ἄγριος κάπρος μέσα στὸν ἀμπελώνα τοῦ Κυρίου, τὸν ἀγαπημένο καί νεόφυτο, καί μὲ τὰ πόδια καί μὲ τὰ δόντια, ἦτοι μὲ τοὺς τρόπους τῆς αἰσχροῦς πολιτείας τους καί τὴν κακοποίησι τῶν δογμάτων, ὅσο τὸ ἐπέτρεπε ἡ τόλμη τους, τὸν καταδόσκησαν καί τὸν κατέστρεψαν. Γιατί ἐφάρμοσαν κάθε πανουργία γιὰ νὰ τοὺς ἀποσπάσουν ἀπὸ τὰ ὀρθὰ καί καθαρὰ δόγματα καί τὴν ἀμώμητη πίστι τῶν Χριστιανῶν καί νὰ τοὺς σύρουν στὴν παραφθορά.

5. Καὶ κατὰ πρῶτον τοὺς ὀδήγησαν ἀντίθετα μὲ τοὺς κανόνες στή νηστεία τῶν Σαββάτων, καί μπορεῖ φυσικὰ ἢ παραμικρὴ παράβασι αὐτῶν πού μᾶς ἔχουν παραδοθεῖ νὰ ὀδηγήσει καί στὴν περιφρόνησι ὅλης γενικὰ τῆς διδασκαλίας. Ἐπειτα, περικόπτοντας τὴν πρώτη ἔβδομάδα τῶν νηστειῶν ἀπὸ τὴν ἄλλη νηστεία, τοὺς παρέσυραν στὴν κατάλυσι γάλακτος, στὴν τυροφαγία καί τὴν κατανάλωσι τῶν παρῶμοιων. Διαπλατείνοντάς τους μὲ αὐτὰ τὴν ὁδὸ τῶν παραβάσεων καί μεταστρέφοντας τὴν πορεία τους ἀπὸ τὴν ἴσια καί βασιλικὴ ὁδὸ, ἀκόμα καί τοὺς πρεσβυτέρους πού διέπρεπαν μὲ νόμιμο γάμο, αὐτοὶ πού πολλές θυγατέρες ἔδειχναν γυναῖκες χωρὶς ἄνδρα καί γυναῖκες νὰ ἀνατρέφουν παιδιὰ πού δέν μπορούν νὰ δοῦν πατέρα, αὐτοὶ ἔκαναν νὰ σιχαίνονται καί νὰ ἀποστρέφονται τοὺς ἀληθινούς ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ. Σπέρνοντας τὰ σπέρματα τῆς διδασκαλίας τῶν Μανιχαίων ἀνάμεσά τους, κατέστρεψαν μὲ τὴν ἐπισπορὰ τῶν ζιζανίων τίς ψυχές στίς ὁποῖες μόλις εἶχαν ἀρχίσει νὰ φυτρώνουν οἱ σπόροι τῆς εὐσέβειας.

6. Ἄλλ' αὐτοὶ δέν νοιώθουν φρίκη νὰ ξαναμυρώνουν ἐκείνους πού εἶχαν λάβει τὸ χρίσμα ἀπὸ τοὺς ἱερεῖς ἀνακηρύσσοντας ἐπισκόπους τοὺς ἑαυτοὺς τους, τερατολογοῦν ὅτι τὸ χρίσμα τῶν ἱερέων εἶναι ἄχρηστο καί γίνεται ἄσκοπα.

ζ. Ἐὰρ ἔστιν, ὃς τηλικαύτην ἀκοῇ παρείληφεν ἄνοιαν, ἣν κατατολμᾶν οἱ παράφρονες οὐκ ἐνάροκησαν; Τοὺς ἅπαξ μύρω χρισθέντας ἀναχρίοντες καὶ τὰ τῶν Χριστιανῶν ὑπερφυῆ καὶ θεῖα μυστήρια εἰς λῆρον μακρὸν καὶ πλατὺν ἐξορχούμενοι γέλω-
 5 τα; Καὶ τό γε σοφὸν τῶν ὡς ἀληθῶς ἀμνήτων. Οὐ γὰρ ἔξεστι, φασίν, ἱερεῦσιν τοὺς τελουμένους μύρω ἀγιάζειν· ἀρχιερεῦσι γὰρ μόνοις ἐνομίσθη. Πόθεν ὁ νόμος; τίς δ' ὁ νομοθέτης; ποῖος τῶν ἀποστόλων; τῶν Πατέρων δέ; ἀλλὰ τῶν συνόδων; ἢ ποῦ καὶ πότε συσταῖσα; τίνων δὲ κρατήσασα ψήφοις; οὐκ ἔξεστιν ἱερεῖ μύρω
 10 τοὺς βαπτιζομένους σφραγίζειν; οὐκοῦν οὐδὲ βαπτίζειν ὅλως, οὐδὲ ἱεραῖσθαι· ἄρα, ἵνα σοι μηδὲ ἡμίτομος ἱερεὺς, ἀλλ' ὀλόκληρος, εἰς ἀνίερρον εἶη κληρὸν ἀπεληλαμένος Ἱερουργεῖ τὸ δεσποτικὸν σῶμα καὶ αἷμα Χριστοῦ καὶ τοὺς πάλαι μυσταγωγηθέντας δι' αὐτῶν καθαγιάζει, πῶς οὐχ ἀγιάσει μύρω χρίων τοὺς νῦν τε-
 15 λουμένους; Βαπτίζει ὁ ἱερεὺς, καθάριστον δῶρον τῷ βαπτιζομένῳ τελεσιουργῶν, πῶς, ἣς τελεσιουργὸς αὐτὸς ὑπάρχει καθάρσεως, ἀφαιρήσεις αὐτοῦ τὴν φυλακὴν καὶ σφραγίδα; ἀλλ' ἀφαιρεῖς τὴν σφραγίδα, μηδ' ὑπηρετεῖν ἐπιτρέψης τῷ δῶρῳ, μηδ' ἐν αὐτῷ τινὰς τελεσιουργεῖν, ἵνα σε γυμνοῖς ὁ σὸς ἱερεὺς ἐνδιαπρέ-
 20 πων ὀνόμασιν, τῆς αὐτῆς αὐτῷ χοροστασίας κορυφαῖον δείξῃ καὶ ἐπίσκοπον.

η'. Ἀλλὰ γὰρ οὐχὶ μόνον εἰς ταῦτα παρανομεῖν ἐξηνέχθησαν, ἀλλὰ καὶ εἴ τις κακῶν ἔστι κορωνίς, ταύτην ἀνέδραμον. Πρὸς γὰρ τοι τοῖς εἰρημένοις ἀτοπήμασι καὶ τὸ ἱερόν καὶ ἅγιον
 25 σύμβολον, ὃ πᾶσι τοῖς συνοδικοῖς καὶ οἰκουμενικοῖς ψηφίσμασιν ἅμαχον ἔχει τὴν ἰσχύν, νόθοις λογισμοῖς καὶ παρεγγράπτους λόγοις καὶ θράσους ὑπερβολῇ κιδδηλεύειν ἐπεχείρησαν. Ὡ τῶν τοῦ πονηροῦ μηχανευμάτων! τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον οὐκ ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνον, ἀλλὰ γε καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι κοι-
 30 νολογήσαντες

θ. Τίς ποτε τοιαύτην παρὰ τῶν πώποτε ἀσεβησάντων φωνὴν ἤκουσε ῥαγεῖσαν; ποῖος σκολιὸς ὄφεις εἰς τὰς ἐκείνων καρδίας τοῦτο ἠρεύξατο; Τίς ὅλως ἀνάσχοιτο τῶν ἐν Χριστιανοῖς τελούν-

7. Ὑπάρχει ἄραγε κανένας πού ἄκουσε μέ τ' αὐτιά του αὐτή τή τόσο μεγάλη ἀνοησία πού δέν δίστασαν νά τολμήσουν αὐτοί οἱ παράφρονες; Νά ἐπαναλαμβάνουν τὸ χρίσμα σέ ἐκείνους πού χρίσθηκαν μέ τὸ μύρο καί νά περιγελοῦν τὰ ὑπερφυῆ καί θεῖα μυστήρια τῶν Χριστιανῶν, χορεύοντας μέ πλατιά γέλια καί φλυαρία ἀτελείωτη; Καί ἡ σοφία βέβαια τῶν ἀληθινῶν ἀμυήτων. Γιατί λένε, ὅτι δέν ἐπιτρέπεται στοὺς ἱερεῖς νά ἀγιάζουν μέ τὸ μύρο αὐτοὺς πού βαπτίζονται· αὐτὸ ὀρίσθηκε νά τὸ τελοῦν μόνο οἱ ἀρχιερεῖς. Ἄπο ποῦ θεσπίσθηκε αὐτὸς ὁ νόμος; ποιὸς εἶναι ὁ νομοθέτης; ποιὸς ἀπὸ τοὺς ἀποστόλους, καί ποιὸς ἀπὸ τοὺς Πατέρες; Ποιᾶ ἐπίσης ἀπὸ τίς συνόδους; Ἡ ποῦ καί πότε αὐτὴ συγκροτήθηκε; Καί ποιοὶ πλειοψήφησαν σ' αὐτήν; Δέν ἐπιτρέπεται στὸν ἱερέα νά σφραγίζει μέ τὸ μύρο αὐτοὺς πού βαπτίζονται; Λοιπὸν οὔτε νά βαπτίζουν καθόλου, οὔτε νά ἀσχοῦν τὸ ἱερατικὸ ἔργο τους· ἄρα γιὰ νά μὴ σοῦ εἶναι μισὸς ἱερέας, ἀλλ' ὀλόκληρος, νά ἀπελαθεῖ ὀλόκληρος σέ ἀνίερη μερίδα. Τελεῖ τὴν ἱερουργία τοῦ δεσποτικοῦ σώματος καί αἵματος τοῦ Χριστοῦ καί μέ αὐτὲς τίς ἱερὲς πράξεις καθαγιάζει αὐτοὺς πού παλαιότερα μυσταγωγήθηκαν, καί πῶς δέν θὰ ἀγιάσει χρίοντας μέ μύρο αὐτοὺς πού τώρα ὀδηγοῦνται στὴν τελείωση; Ὁ ἱερέας βαπτίζει, ἐπιτελώντας δῶρο καθαρτήριο σ' αὐτὸν πού βαπτίζεται· πῶς ἀπὸ αὐτὸν πού τελεσιουργεῖ αὐτὴν τὴν κάθαρση θὰ ἀφαιρέσεις ἀπὸ αὐτὸν τὴ φύλαξη καί τὴ σφραγίδα; Ἄλλ' ἀφαιρεῖς τὴ σφραγίδα· οὔτε νά ἐπιτρέψεις νά ὑπηρετήσῃ τὸ δῶρο, οὔτε νά ὀδηγήσῃ μέ αὐτὸ κάποιους στὴν τελείωση, ὥστε ὁ δικὸς σου ἱερέας, διαπρέποντας μέ γυμνὸ ὄνομα, νά σέ δείξει στὴν ἴδια μ' αὐτὸν χοροστασία κορυφαῖο καί ἐπίσκοπο.

8. Καί δέν προχώρησαν βέβαια μόνο σ' αὐτὲς τίς παρανομίες, ἀλλὰ καί ἂν ὑπάρχει κάποια κορύφωση κακῶν, ἔφτασαν καί σ' αὐτή. Γιατί ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἀτοπήματα πού ἀναφέρθηκαν, ἀκόμα καί τὸ ἱερὸ καί ἅγιο σύμβολο, πού σέ ὅλες τίς συνοδικὲς καί οἰκουμενικὲς συνόδους ἔχει ἀκαταμάχητη ἰσχὺ, μέ συλλογισμοὺς νόθους καί περιθωριακοὺς λόγους καί μέ ὑπερβολικὸ θράσος ἐπιχείρησαν νά τὸ παραχαράξουν. Ὡ μηχανορραφήματα τοῦ πονηροῦ! Διέδωσαν στὸ κοινὸ ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα δέν ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα μόνο, ἀλλὰ καί ἀπὸ τὸν Υἱό.

9. Ποιὸς ποτὲ ἄκουσε ἀπὸ αὐτοὺς πού ἔδειξαν ἀσέβεια νά ἤχησει τέτοια φωνή; Ποιὸ διεστραμμένο φίδι τὸ ἐκστόμισε αὐτὸ στίς καρδιὲς ἐκείνων; Ποιὸς γενικὰ ἀπὸ αὐτοὺς πού ἱερουργοῦν στοὺς Χριστιανούς

των ἐπὶ τῆς ἁγίας Τριάδος δύο εἰσάγειν αἷτια, Υἱοῦ μὲν καὶ Πνεύματος τὸν Πατέρα, τοῦ Πνεύματος δὲ πάλιν τὸν Υἱόν, καὶ εἰς διθειάν τὴν μοναρχίαν λύειν, καὶ μηδὲν ἤττον τῆς Ἑλληνικῆς μυθολογίας τὴν τῶν Χριστιανῶν σπαράττειν θεολογίαν καὶ τῆς
5 ὑπερουσίου καὶ μοναρχικῆς Τριάδος ἐξυβρίζειν τὸ ἀξίωμα; Διὰ τί δὲ καὶ ἐκπορευθεῖν τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα; Εἰ γὰρ ἢ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπόρευσις τελεία (τελεία δέ, ὅτι Θεὸς τέλειος, ἐκ Θεοῦ τελείου) τίς ἢ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπόρευσις καὶ διὰ τί; Περιττὸν γὰρ ἂν εἶη τοῦτο καὶ μάταιον

10 ι'. Ἐπι δέ, εἰ ἐκπορεύεται τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα, ὡσπερ ἐκ τοῦ Πατρὸς, τί μὴ καὶ ὁ Υἱὸς ἐκ τοῦ Πνεύματος γεννᾶται, ὡσπερ ἐκ Πατρὸς, ἵνα εἶη πάντα τοῖς ἀσεβοῦσιν ἀσεβῆ, καὶ αἱ γνῶμαι καὶ τὰ ῥήματα, καὶ μηδὲν αὐτοῖς ἀτόλμητον ὑπολίποιο;

ια'. Σκόπει δὲ κάκεινο· εἰ γὰρ ἐν ᾧ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται
15 τὸ Πνεῦμα ἢ ἰδιότης ἐπιγινώσκειται αὐτοῦ, ὡσαύτως δὲ καὶ ἐν ᾧ γεννᾶται ὁ Υἱὸς ἢ τοῦ Υἱοῦ, ἐκπορεύεται δέ, ὡς ὁ ἐκείνων λῆρος, καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ, πλείοσιν ἄρα ἰδιότησιν διαστέλλεται τὸ Πνεῦμα τοῦ Πατρὸς, ἢ περὶ ὁ Υἱός. Κοινὸν μὲν γὰρ Πατρὶ καὶ Υἱῷ ἢ ἐξ αὐτῶν τοῦ Πνεύματος πρόοδος, ἰδία δὲ τοῦ Πνεύματος,
20 ἢ τε ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπόρευσις, καὶ μὴν καὶ ἢ ἐκ τοῦ Υἱοῦ. Εἰ δὲ πλείοσιν διαφοραῖς διαστέλλεται τὸ Πνεῦμα, ἢ περὶ ὁ Υἱός, ἐγγυτέρω ἂν εἶη τῆς πατρικῆς οὐσίας ὁ Υἱός, ἢ περὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ οὕτως ἢ Μακεδονίου πάλιν κατὰ τοῦ Πνεύματος παρακύψει τόλμα, τὸ ἐκείνων ὑποδουμένη δρᾶμα καὶ τὴν σκηνήν.

25 ιβ'. Ἄλλως τε δέ, εἰ πάντα τὰ κοινὰ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ, καὶ τοῦ Πνεύματος πάντως ὑπάρχει κοινά, ὡς τὸ Θεός, τὸ Βασιλεύς, τὸ Δημιουργός, τὸ Παντοκράτωρ, τὸ Ὑπερούσιον, τὸ Ἀπλοῦν, τὸ Ἀσχημάτιστον, τὸ Ἀσώματον, τὸ Ἀόρατον, ἀπλῶς τὰ ἄλλα πάντα, κοινὸν δὲ Πατρὸς καὶ Υἱοῦ ἢ τοῦ Πνεύματος ἐξ αὐτῶν πρόο-
30 δος, καὶ ἐξ ἑαυτοῦ ἄρα ἐκπορευθήσεται τὸ Πνεῦμα, καὶ ἀρχὴ ἔσται αὐτοῦ ἑαυτοῦ, καὶ αἷτιον ἅμα καὶ αἷτιατόν, ὅπερ οὐδ' οἱ τῶν Ἑλλήνων μύθοι ἀνεπλάσαντο.

ιγ'. Ἀλλὰ καὶ εἰ μόνου Πνεύματος ἔστι τὸ εἰς ἀρχὰς ἀναφέρε-
σθαι διαφόρους, πῶς οὐκ ἔστι μόνου Πνεύματος τὸ πολύαρχον
35 ἔχειν ἀρχήν;

θὰ ἀνεχόταν νὰ εἰσάγει στήν ἅγια Τριάδα δύο αἷτια, τοῦ Υἱοῦ καὶ τοῦ Πνεύματος αἷτιο τὸν Πατέρα, καὶ αἷτιο τοῦ Πνεύματος πάλι τὸν Υἱό, καὶ νὰ διαλύει τὴ μοναρχία τοῦ Πατέρα σὲ διθεΐα καὶ νὰ κατασπαράξει καθόλου λιγώτερο ἀπὸ τὴν Ἑλληνικὴ μυθολογία τὴ θεολογία τῶν Χριστιανῶν καὶ νὰ ἀτιμᾶζει τὸ ἀξίωμα τῆς ὑπερούσιας καὶ μοναρχικῆς Τριάδος; Καὶ γιατί νὰ ἐκπορευθεῖ τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὸν Υἱό; Γιατί, ἂν ἡ ἐκπόρευση ἀπὸ τὸν Πατέρα εἶναι τέλεια (καὶ εἶναι τέλεια, γιατί ὁ Θεὸς εἶναι τέλειος, καὶ γίνεται ἀπὸ Θεὸ τέλειο) τί νόημα ἔχει ἡ ἐκπόρευση ἀπὸ τὸν Υἱὸ καὶ γιατί νὰ γίνεται; Γιατί αὐτὸ εἶναι περιττὸ καὶ ἄσκοπο.

10. Καὶ ἀκόμα, ἂν τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Υἱό, ὅπως ἀπὸ τὸν Πατέρα, γιατί νὰ μὴ γεννιέται καὶ ὁ Υἱὸς ἀπὸ τὸ Πνεῦμα, ὅπως ἀπὸ τὸν Πατέρα, ὥστε νὰ εἶναι ὅλα ἀσεβῆ γιὰ τοὺς ἀσεβεῖς, καὶ οἱ γνῶμες καὶ τὰ λόγια, καὶ νὰ μὴν ἀπομείνει τίποτε ἀτόλμητο ἀπὸ αὐτούς;

11. Πρόσεχε ὅμως κι αὐτό· ἂν ἡ ἰδιότητα τοῦ Πνεύματος δηλώνεται ἀπὸ τὸ ὅτι αὐτὸ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, τὸ ἴδιο καὶ τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τὸ ὅτι γεννιέται ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ σύμφωνα μὲ τὴ φλυαρία ἐκείνων ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα καὶ ἀπὸ τὸν Υἱό, ἄρα μὲ περισσότερες ἰδιότητες τὸ Πνεῦμα διαστέλλεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, παρὰ ὁ Υἱός. Γιατί εἶναι κοινὴ γιὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱὸ ἡ ἔξοδος τοῦ Πνεύματος ἀπὸ αὐτούς, καὶ ἰδιότητα τοῦ Πνεύματος καὶ ἡ ἐκπόρευση ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ καὶ ἡ ἐκπόρευση ἀπὸ τὸν Υἱό. Ἄν ὅμως τὸ Πνεῦμα διαστέλλεται μὲ περισσότερες διαφορὲς ἀπὸ ὅ,τι ὁ Υἱός, θὰ εἶναι πλησιέστερα στήν πατρικὴ οὐσία ὁ Υἱός παρὰ τὸ Πνεῦμα, καὶ ἔτσι θ' ἀνακύψει πάλι ἡ θρασύτητα τοῦ Μακεδονίου ἐναντίον τοῦ Πνεύματος, παίζοντας τὸ δράμα καὶ τὴ σκηνὴ ἐκείνων.

12. Ἐξάλλου, ἂν ὅλα τὰ κοινὰ γνωρίσματα τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ, εἶναι κοινὰ ὅπωςδὴποτε καὶ στὸ Πνεῦμα, ὅπως τὸ Θεός, τὸ Βασιλεύς, τὸ Δημιουργός, τὸ Πνατοκράτωρ, τὸ Ὑπερούσιο, τὸ Ἀπλό, τὸ Ἀσχημάτιστο, τὸ Ἀσώματο, τὸ Ἀόρατο, καὶ γενικὰ ὅλα τὰ ἄλλα, καὶ κοινὸ εἶναι καὶ ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ ἀπὸ τὸν Υἱὸ ἡ ἔξοδος (ἐκπόρευση) τοῦ Πνεύματος ἀπὸ αὐτούς, ἄρα τὸ Πνεῦμα θὰ ἐκπορευθεῖ καὶ ἀπὸ τὸν ἑαυτό του, καὶ θὰ γίνῃ τὸ ἴδιο ἀρχὴ τοῦ ἑαυτοῦ του, καὶ αἷτιο συνάμα καὶ αἷτιατό, πράγμα ποὺ οὔτε οἱ μύθοι τῶν Ἑλλήνων ἔπλασαν.

13. Ἀλλὰ κι ἂν μόνο τοῦ Πνεύματος ἰδιότητα εἶναι νὰ ἀναφέρεται σὲ διαφορετικὲς ἀρχές, πῶς δὲν εἶναι ἰδιότητα τοῦ Πνεύματος μόνο νὰ ἔχει πολὺαρχη ἀρχή;

ιδ'. Ἐτι δέ, εἰ ἐν οἷς Πατρὶ καὶ Υἱῷ κοινωνίαν ἐκαινούργησαν, τὸ Πνεῦμα τούτοις ἀποτειχίζουσιν, Πατὴρ δὲ κατ' οὐσίαν Υἱῷ, ἀλλ' οὐ κατὰ τι τῶν ιδιωμάτων εἰς κοινωνίαν συνάπτεται, τῆς κατ' οὐσίαν ἄρα συγγενείας τὸ Πνεῦμα περιορίζουσιν

5 ιε'. Ὁρᾷς ὡς μάτην οὗτοι, μᾶλλον δ' εἰς πρόχειρον θήραν τῶν πολλῶν τὸ τῶν Χριστιανῶν ἑαυτοῖς ἐπέθεσαν ὄνομα. Ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ· πόθεν ἤκουσας τοῦτο; ἐκ ποίων Εὐαγγελιστῶν τὴν φωνὴν ἔχεις ταύτην; ποίας συνόδου τὸ βλάσφημον τοῦτο ῥῆμα;

10 ις'. Ὁ Κύριος καὶ Θεὸς ἡμῶν φησιν, «Τὸ Πνεῦμα, ὃ παρὰ τοῦ Πατρὸς ἐκπορεύεται», οἱ δὲ τῆς καινῆς ταύτης δυσσεβείας πατέρες, “Τὸ Πνεῦμα”, φασίν, “ὃ παρὰ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται”. Τίς οὐ κλείσει τὰ ὦτα πρὸς τὴν ὑπερβολὴν τῆς βλασφημίας ταύτης; Αὕτη κατὰ τῶν Εὐαγγελίων ἴσταται, πρὸς τὰς ἀγίας παρατάσσεται 15 συνόδους, τοὺς μακαρίους καὶ ἀγίους παραγράφεται Πατέρας, τὸν Μέγαν Ἀθανάσιον, τὸν ἐν θεολογίᾳ περιβόητον Γρηγόριον, τὴν Βασίλειον τῆς Ἐκκλησίας στολὴν (στύλην), τὸν Μέγαν Βασίλειον, τὸ χρυσοῦν τῆς οἰκουμένης στόμα, τὸ τῆς σοφίας πέλαγος, τὸν ὡς ἀληθῶς Χρυσόστομον. Καὶ τί λέγω τὸν δεῖνα ἢ 20 τὸν δεῖνα; Κατὰ πάντων ὁμοῦ τῶν ἀγίων προφητῶν, ἀποστόλων, ἱεραρχῶν, μαρτύρων, καὶ αὐτῶν τῶν δεσποτικῶν φωνῶν, ἡ βλάσφημος αὕτη καὶ θεομάχος φωνὴ ἐξοπλίζεται.

ιζ'. Τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται; Πότερον, τὴν αὐτὴν ἐκπόρευσιν, ἢ τῆς πατρῴας ἀντίθετον; Εἰ μὲν γὰρ τὴν αὐτὴν, πῶς 25 οὐ κοινοῦνται αἱ ιδιότητες, αἷς καὶ μόναις ἢ Τριάς Τριάς εἶναι καὶ προσκυνεῖσθαι χαρακτηρίζεται; Εἰ δὲ ἐκείνης ἀντίθετον, πῶς ἡμῖν οὐ Μάνεντες καὶ Μαρκίωνες τῷ ῥήματι τούτῳ προκύπτουσι, τὴν θεομάχον πάλιν κατὰ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ γλῶσσαν προτείνοντες;

30 ιη'. Πρὸς δέ γε τοῖς εἰρημένοις, εἰ ἐκ τοῦ Πατρὸς μὲν ὁ Υἱὸς γεγέννηται, τὸ δὲ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, ὡς εἰς δύο αἰτίας ἀναφερόμενον, οὐδὲ τὸ σύνθετον εἶναι διαδράσειεν.

ιβ'. Ἐτι δέ, εἰ ἐκ τοῦ Πατρὸς ὁ Υἱὸς γεγέννηται, τὸ δὲ Πνεῦμα 35 ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, τίς ἢ καινοτομία τοῦ

14. Καὶ ἀκόμα, ἂν μὲ αὐτὰ ποῦ καινοτόμησαν τὴν κοινωνία τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ, ἀποκλείουν τὸ Πνεῦμα ἀπὸ αὐτά, καὶ ὁ Πατέρας συνάπτεται σὲ κοινωνία μὲ τὸν Υἱὸ ὡς πρὸς τὴν οὐσία, ἀλλ' ὄχι ὡς πρὸς κάποιο ἀπὸ τὰ ἰδιώματα, ἄρα ἀποκλείουν τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὴν κατ' οὐσίαν συγγένεια.

15. Βλέπεις λοιπὸν ὅτι μάταια αὐτοὶ ἔθεσαν στὸν ἑαυτό τους τὸ ὄνομα τῶν Χριστιανῶν πρὸς εὐκόλη προσέλκυση τῶν πολλῶν. Τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Υἱό· ἀπὸ ποῦ τὸ ἄκουσες αὐτό; Ἀπὸ ποιούς Εὐαγγελιστὲς ἔχεις αὐτὸ τὸ λόγο; Ποιᾶς συνόδου εἶναι αὐτὸς ὁ βλάσφημος λόγος;

16. Ὁ Κύριος καὶ Θεὸς μας λέγει, «τὸ Πνεῦμα τὸ ὁποῖο ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα»³, ἐνῶ οἱ Πατέρες αὐτῆς τῆς καινούργιας ἀσέβειας λένε· “Τὸ Πνεῦμα ποῦ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Υἱό”. Ποιὸς δὲν θὰ κλείσει τ' αὐτιά του στὴν ὑπερβολὴ αὐτῆς τῆς βλασφημίας; Αὐτὴ βρίσκεται σὲ ἀντίθεση πρὸς τὰ Εὐαγγέλια, ἀντιπαρατάσσεται στὶς ἅγιες συνόδους, διαγράφει τοὺς μακάριους καὶ ἅγιους Πατέρες, τὸν μέγα Ἀθανάσιο, τὸν περιβόητο στὴ θεολογία Γρηγόριο, τὸ Βασίλειο κόσμημα (στήριγμα) τῆς Ἐκκλησίας, τὸν μέγα Βασίλειο, τὸ χρυσὸ στόμα τῆς οἰκουμένης, τὸ πέλαγος τῆς σοφίας, τὸν ἀληθινὰ Χρυσόστομο. Καὶ γιατί νὰ ἀναφέρω τὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλο; Ὁ βλάσφημος αὐτὸς καὶ θεομάχος λόγος στρέφεται ἐναντίον ὅλων μαζὶ τῶν ἁγίων προφητῶν, τῶν ἀποστόλων, τῶν ἱεραρχῶν, τῶν μαρτύρων, καὶ τῶν ἰδίων τῶν λόγων τοῦ Κυρίου.

17. Τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Υἱό; Ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο, τὴν ἴδια ἐκπόρευση, ἢ ἀντίθετη πρὸς τὴν ἐκπόρευση ποῦ γίνεται ἀπὸ τὸν Πατέρα; Ἄν εἶναι ἡ ἴδια, πῶς δὲν γίνονται κοινὲς οἱ ιδιότητες, μὲ τίς ὁποῖες καὶ μόνο ἡ Τριάδα εἶναι Τριάδα καὶ προσκυνεῖται καὶ χαρακτηρίζεται; Ἄν ὅμως εἶναι ἀντίθετη πρὸς ἐκείνην, πῶς δὲν θὰ μᾶς προκύψουν μὲ τὸν λόγο αὐτὸ Μάνεντες καὶ Μαρκίωνες, προτείνοντας πάλι τὴ θεομάχο γλῶσσα ἐναντίον τοῦ Πατέρα καὶ τοῦ Υἱοῦ;

18. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ποῦ εἶπαμε, ἂν ὁ Υἱὸς γεννήθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, ἐπειδὴ ἀναφέρεται σὲ δύο αἰτίες, δὲν θὰ διαφύγει οὔτε τὸ νὰ εἶναι σύνθετο.

19. Καὶ ἀκόμα, ἂν ὁ Υἱὸς ἔχει γεννηθεῖ ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, ποιὰ εἶναι ἡ καινοτο-

3. Ἰω. 15, 26.

Πνεύματος, μὴ καὶ ἕτερόν τι αὐτοῦ ἐκπεπορευῆσθαι; ὡς συνάγεσθαι, κατὰ τὴν ἐκείνων θεόμαχον γνώμην, μὴ τρεῖς, ἀλλὰ τέσσαρας τὰς ὑποστάσεις, μᾶλλον δ' ἀπείρους· τῆς τετάρτης αὐτοῖς ἄλλην προβαλλούσης, κακείνης πάλιν ἕτεραν, μέχρις ἂν εἰς τὴν 5 ἑλληνικὴν πολυπληθίαν ἐκπέσωσι.

κ'. Πρὸς δέ γε τοῖς εἰρημένοις, κακείνο ἂν τις ἐπισκοπήσειεν, ὡς εἴπερ ἢ τοῦ Πνεύματος ἐκ τοῦ Πατρὸς πρόοδος εἰς ὑπαρξιν συντελεῖ, τί συνοίσει τῷ Πνεύματι ἢ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπόρευσις, τῆς πατρικῆς ἀρκούσης εἰς ὑπαρξιν; Οὐ γάρ τις εἰς ἕτερόν τι τῶν 10 περὶ τὴν οὐσίαν συντελεῖν κατατολήσειε λέγειν, πάσης διπλῆς καὶ συνθέσεως τῆς μακαρίας καὶ θείας ἐκείνης φύσεως ὡς ἀπωτάτω κειμένης.

κα'. Χωρὶς δὲ τῶν εἰρημένων, εἰ πᾶν ὅπερ μὴ ἔστι κοινὸν τῆς παντοκρατορικῆς καὶ ὁμοουσίου καὶ ὑπερφυοῦς Τριάδος ἑνός 15 ἔστι μόνου τῶν τριῶν, οὐκ ἔστι δὲ ἢ τοῦ Πνεύματος προβολὴ κοινὸν τῶν τριῶν, ἑνός ἄρα ἔστιν μόνου τῶν τριῶν. Πότερον οὖν, ἐκ τοῦ Πατρὸς φήσουσιν ἐκπορευέσθαι τὸ Πνεῦμα; Καὶ πῶς οὐκ ἐξομῶσονται τὴν φίλην αὐτοῖς καὶ κοινὴν μυσταγωγίαν; Εἰ δὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, τί μὴ καταρχὰς ἐθάροῦσαν αὐτῶν ὅλην ἐκκαλύψει τὴν 20 θεομαχίαν; Ὡς οὐ μόνον τὸν Υἱὸν εἰς τὴν τοῦ Πνεύματος προβολὴν ἐγκαθιστῶσιν, ἀλλὰ καὶ τοῦ Πατρὸς ταύτην ἀφαιροῦνται οἷς ἀκόλουθον δὴ πού, καὶ τὴν γέννησιν τῇ προβολῇ συμμετατιθέντας, μηδὲ τὸν Υἱὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλὰ τὸν Πατέρα τερατολογεῖν ἐκ τοῦ Υἱοῦ γεγεννηῆσθαι, ἵνα μὴ τῶν δυσσεβούντων μό- 25 νον, ἀλλὰ καὶ τῶν μαινομένων ὣσιν πρωτοστάται.

κβ'. Ὅρα δὲ κἀντεῦθεν κατάφωρον αὐτῶν τὸ δυσσεβὲς καὶ ἀνόητον δεικνύμενον βούλημα. Ἐπεὶ γὰρ ἅπαν ὃ θεωρεῖται καὶ λέγεται ἐν τῇ παναγίᾳ καὶ ὁμοφυεῖ καὶ ὑπερουσίῳ Τριάδι, ἢ κοινόν ἔστι πάντων, ἢ ἑνός καὶ μόνου τῶν τριῶν, ἢ δὲ τοῦ Πνεύματος 30 τοῦ προβολῆ οὔτε κοινόν ἔστιν, ἀλλ' οὐδ', ὡς αὐτοὶ φασιν, ἑνός καὶ μόνου τινός (ἴλεως δὲ ἡμῖν εἶη καὶ εἰς τὰς ἐκείνων τρέποιο τὸ βλάσφημον κεφαλᾶς), οὐκ ἄρα ὅλως ἔστιν ἐν τῇ ζωαρχικῇ καὶ παντελείῳ Τριάδι ἢ τοῦ Πνεύματος προβολή.

κγ'. Καὶ μυρία ἂν τις, τὴν ἄθεον αὐτῶν γνώμην διελέγχων, 35 τοῖς εἰρημένοις ἐπιμετρήσειεν, ἃ τῆς ἐπιστολῆς ὁ νόμος οὐκ ἔῃ

μία τοῦ Πνεύματος; μήπως καὶ κάτι ἄλλο ἔχει ἐκπορευθεῖ ἀπὸ αὐτό; Ὡστε, σύμφωνα μὲ τὴ θεομάχο γνώμη ἐκείνων, νὰ συνάγεται ὅτι οἱ ὑποστάσεις εἶναι ὄχι τρεῖς, ἀλλὰ τέσσερις, ἢ μᾶλλον ἄπειρες· γιατί μετὰ τὴν τέταρτη θὰ προκύψει γι' αὐτοὺς ἄλλη, καὶ ἄλλη πάλι ἀπὸ αὐτήν, ὥσπου νὰ καταστήσουν στὴν ἑλληνικὴ πολυθεΐα.

20. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ποῦ εἶπαμε, μπορεῖ κανεὶς νὰ ἐξετάσει κι ἐκεῖνο· ὅτι, ἂν ἡ ἐκπόρευση τοῦ Πνεύματος ἀπὸ τὸν Πατέρα συντελεῖ στὴν ὑπαρξη, τί θὰ ὠφελήσει τὸ Πνεῦμα ἢ ἐκπόρευση ἀπὸ τὸν Υἱὸ ἀφοῦ ἡ πατρικὴ εἶναι ἀρκετὴ πρὸς ὑπαρξη τοῦ Πνεύματος; Γιατὶ βέβαια δὲν θὰ τολμήσει κανένας νὰ πει, ὅτι συντελεῖ σὲ κάτι ἄλλο ἀπὸ τὰ σχετικὰ μὲ τὴν οὐσία, γιατί ἡ μακάρια καὶ θεία ἐκείνη φύση βρῖσκεται πολὺ μακριὰ ἀπὸ κάθε διπλότητα καὶ σύνθεση.

21. Ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ ποῦ εἶπαμε, ἐὰν κάθε τι ποῦ δὲν εἶναι κοινὸ τῆς παντοκρατορικῆς καὶ ὁμοούσιας καὶ ὑπερφυοῦς Τριάδος εἶναι ἑνὸς μόνον ἀπὸ τὰ τρία, καὶ ἡ ἐκπόρευση τοῦ Πνεύματος δὲν εἶναι κοινὸ τῶν τριῶν, ἄρα εἶναι μόνον ἑνὸς ἀπὸ τὰ τρία. Ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο, θὰ ποῦν ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα; Καὶ πῶς δὲν θὰ ἀπαρηθοῦν τὴν ἀγαπητὴ σ' αὐτοὺς καὶ κοινὴ μυσταγωγία; Ἄν ὅμως ποῦν ἀπὸ τὸν Υἱὸ, γιατί δὲν εἶχαν τὸ θάρρος ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ν' ἀποκαλύψουν ὅλη τὴ θεομαχία τους; Ὅτι δηλαδὴ ὄχι μόνον ἐγκαθιστοῦν τὸν Υἱὸ στὴν ἐκπόρευση τοῦ Πνεύματος, ἀλλὰ καὶ ἀφαιροῦν αὐτὴν ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀκόλουθο τῶν ὁποίων βέβαια εἶναι ἀνταλλάσσοντας καὶ τὴ γέννηση μὲ τὴν ἐκπόρευση, νὰ τερατολογήσουν ὅτι οὔτε ὁ Υἱὸς ἔχει γεννηθεῖ ἀπὸ τὸν Πατέρα, ἀλλὰ ὁ Πατέρας ἀπὸ τὸν Υἱὸ, γιὰ νὰ μὴν εἶναι τῶν ἀσεβῶν μονάχα, ἀλλὰ καὶ τῶν παραφρόνων πρωτοστάτες.

22. Πρόσεχε κι ἀπὸ αὐτὸ ὅτι ἀποδεικνύεται ὀλοφάνερα ὅτι εἶναι ἀσεβῆς κι ἀνόητος σκοπὸς τους. Ἐπειδὴ δηλαδὴ ὅ,τι σκεφτόμαστε καὶ λέμε γιὰ τὴν πανάγια καὶ ὁμοφυῆ καὶ ὑπερούσια Τριάδα εἶναι ἢ κοινὸ σὲ ὅλους, ἢ εἶναι γνώρισμα ἑνὸς μόνον ἀπὸ τὰ τρία, ἐνῶ ἡ ἐκπόρευση τοῦ Πνεύματος οὔτε κοινὸ εἶναι, ἀλλ' οὔτε, ὅπως αὐτοὶ λένε, ἑνὸς κάποιου καὶ μόνου (εἶθε νὰ δείξει τὴν εὐσπλαγχνία του σὲ ἐμᾶς καὶ ἡ βλασφημία νὰ πέσει στὰ κεφάλια ἐκείνων), ἄρα ἡ ἐκπόρευση τοῦ Πνεύματος δὲν ὑπάρχει ἐξολοκλήρου στὴ ζωαρχικὴ καὶ παντέλεια Τριάδα.

23. Καὶ μύρια ἀκόμα ἂν προσθέσει κανεὶς στὰ ὅσα εἶπαμε, ἐλέγχοντας τὴν ἄθεη γνώμη τους, τὰ ὅποια ὁ νόμος τῆς ἐπιστολῆς δὲν ἐπιτρέπει

νῦν ἐντάττειν οὐδὲ παρατίθεσθαι. Δι' ὃ καὶ ἅπερ εἴρηται, στοιχειωδῶς τε καὶ ἐν τύπῳ ἀπηγγέλθησαν τῶν κατὰ μέρος ἐλέγχων, καὶ τῆς ἐν πλάτει διδασκαλίας, Θεοῦ διδόντος, εἰς τὴν κοινήν ταμεινομένων συνέλευσιν.

5 κδ'. Ταύτην τὴν ἀσέβειαν οἱ τοῦ σκότους ἐκεῖνοι ἐπίσκοποι (ἐπισκόπους γὰρ ἑαυτοὺς ἐπεφήμιζον) μετὰ τῶν ἄλλων ἀθεμίτων, Βουλγάρων ἔθνος ἐνέσπειραν· ἦλθεν ἡ τούτων φήμη εἰς τὰς ἡμετέρας ἀκοάς· ἐπλήγημεν διὰ μέσων τῶν σπλάγχθων καιρίαν πληγὴν, ὡς εἴ τις τὰ ἔκγονα τῆς κοιλίας αὐτοῦ καθ' ὄφθαλμοὺς
10 ἴδοι ὑπὸ ἐρπετῶν καὶ θηρίων παραρασσόμενά τε καὶ διασπώμενα. Καὶ γὰρ οἷς κόποι καὶ πόνοι καὶ ἰδρωῶτες εἰς τὴν ἐκείνων ἀναγέννησιν τε καὶ τελείωσιν κατεβλήθησαν, ἀναλόγως αὐτοῖς συμπεσεῖν ἀφόρητον τὴν λύπην καὶ τὴν συμφορὰν τῶν γεννημάτων παραπολλυμένων ἐξεγένετο.

15 κέ'. Οὕτω γὰρ ἐθρηνήσαμεν ἐπὶ τῷ συνενεχθέντι παθήματι, ὅσον χαρᾶς ἐπληρώθημεν τῆς παλαιᾶς πλάνης ἀπαλλαγέντας αὐτοῖς θεασάμενοι.

κς'. Ἄλλ' ἐκείνους μὲν ἐθρηνήσαμεν τε καὶ θρηνοῦμεν, καὶ ἀνορθωθῆναι τοῦ πτώματος οὐ δώσομεν τοῖς ὀφθαλμοῖς ἡμῶν
20 ὕπνον, οὐδὲ τοῖς βλεφάροις νυσταγμόν, ἕως ἂν αὐτοὺς εἰς τὸ τοῦ Κυρίου, κατὰ τὸ δυνατόν ἡμῖν, εἰσελάσωμεν σκῆνωμα.

κς'. Τοὺς δὲ νέους τῆς ἀποστασίας προδρομούς, τοὺς θεραπευτάς τοῦ ἀντικεμένου, τοὺς μυρίων ἐνόχους θανάτων, τοὺς κοινούς λυμεῶνας, τοὺς τὸ ἀπαλὸν ἐκεῖνο καὶ νεοσύστατον εἰς τὴν
25 εὐσέβειαν ἔθνος, τοσοῦτοις καὶ τηλικούτοις σπαραγμοῖς διασπαράξαντας, τούτους τοὺς ἀπατεῶνας καὶ θεομάχους συνοδικῆ καὶ θείᾳ κατεκρίναμεν ψήφῳ· οὐ νῦν αὐτῶν τὴν ἀπόφασιν καθορίζοντες, ἀλλ' ἐκ τῶν ἤδη συνόδων καὶ ἀποστολικῶν θεσμῶν τὴν προσωρισμένην αὐτοῖς καταδίκην ὑπεκφαίνοντες καὶ πᾶσι ποιοῦντες ἐπίδηλον.

30 κη'. Πέφυκε γὰρ τὸ ἀνθρώπινον, οὐχ οὕτω ταῖς παρελθούσαις τιμωρίαις ἀσφαλιζέσθαι, ὡς ταῖς ὀρωμέναις σωφρονίζεσθαι, καὶ τῶν φθασάντων ὑπάρχει θεβαίωσις ἢ τῶν ἐνεστηκότων συμφώνησις. Οὕτω δὲ ὁ τούτους ἐπιμένοντας αὐτῶν τῇ πολυτρόπῳ πλάνῃ, πάσης ἀγέλης Χριστιανῶν ἐκκηρύττους ἐποίησάμεθα· καὶ γὰρ καὶ ὁ τῶν ἁγίων ἀποστόλων τέταρτος καὶ ἐξηκοστός κανὼν τοὺς ἐν

νά ἐναχθοῦν τώρα σ' αὐτὴν οὔτε νὰ παρατεθοῦν. Γι' αὐτὸ καὶ αὐτὰ ποὺ ἔχουν λεχθεῖ, ἔχουν λεχθεῖ στοιχειωδῶς καὶ πρὸς ἀποτύπωση τῶν ἐπιμέρους ἐλέγχων καὶ τῆς ἐκτενοῦς διδασκαλίας ποὺ μὲ παραχώρηση τοῦ Θεοῦ φυλάγονται στὴν κοινὴ συνέλευση.

24 Αὐτὴν τὴν ἀσέβεια ἐκεῖνοι οἱ ἐπίσκοποι τοῦ σκότους (γιατὶ ὡς ἐπισκόπους διαφήμιζαν τοὺς ἑαυτοὺς των) μαζὶ μὲ τὰ ἄλλα ἀθέμιτα ἔσπειραν στὸ ἔθνος τῶν Βουλγάρων, καὶ ἡ φήμη τους ἔφτασε στὰ αὐτιά μας· νοιώσαμε στὰ σπλάχνα μας καίριο πλήγμα, ὅπως ὅταν βλέπει κάποιος μὲ τὰ μάτια του τοὺς καρπούς τῆς κοιλιᾶς του νὰ κατασπαράσσονται καὶ νὰ κομματιάζονται ἀπὸ ἔρπετὰ καὶ θηρία. Γιατὶ γι' αὐτοὺς ποὺ κατέβαλαν κόπους καὶ μόχθους καὶ ἰδρωῶτες γιὰ νὰ γεννηθοῦν αὐτὰ καὶ νὰ τελειοποιηθοῦν, συνέβη ἀνάλογα μ' αὐτοὺς νὰ τοὺς βρεῖ ἀφόρητη λύπη καὶ συμφορὰ ποὺ πολὺ νωρὶς ἔχασαν τὰ παιδιὰ τους.

25. Γιατὶ τόσο πολὺ θρηνήσαμε γιὰ τὸ πάθημα ποὺ μᾶς συνέβη, ὅσο μεγάλη ἦταν ἡ χαρὰ ποὺ μᾶς πλημμύρισε ὅταν εἶδαμε ὅτι εἶχαν ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν παλιὰ τους πλάνη.

26. Ἀλλὰ ἐκείνους δέβαια τοὺς θρηνήσαμε καὶ τοὺς θρηνοῦμε καὶ δὲν θ' ἀφήσομε ὁ ὕπνος νὰ κλείσει τὰ μάτια μας, ὥσπου ν' ἀνορθωθοῦν ἀπὸ τὴν πτώση τους, οὔτε τὰ βλέφαρά μας νὰ νυστάξουν, μέχρι ποὺ νὰ τοὺς ὀδηγήσομε, ὅσο εἶναι δυνατὸ σὲ μᾶς, στὸ σκῆνωμα τοῦ Κυρίου.

27. Τοὺς νέους ὅμως πρωτοστάτες τῆς ἀποστασίας, τοὺς ὑπηρέτες τοῦ ἐχθροῦ, τοὺς ἐνόχους μυριῶν θανάτων, τοὺς κοινούς καταστροφεῖς, ποὺ κατασπάρραξαν ἐκεῖνο τὸ ἀπαλὸ καὶ νεοσύστατο στὴν εὐσέβεια ἔθνος μὲ τόσους πολλοὺς καὶ τόσο μεγάλους σπαραγμούς, αὐτοὺς τοὺς ἀπατεῶνες καὶ θεομάχους τοὺς καταδικάσαμε μὲ συνοδικὴ καὶ θεία ψῆφο μας, καθορίζοντας ὅχι τώρα τὴν καταδίκη τους, ἀλλὰ δείχνοντας ἀπὸ τίς μέχρι τώρα συνόδους καὶ τοὺς ἀποστολικούς κανόνες τὴν προκαθορισμένη καταδίκη τους καὶ κἀνοντας αὐτὴν γνωστὴ σὲ ὅλους.

28. Γιατὶ ἀπὸ τὴ φύση τους οἱ ἄνθρωποι δὲν νοιώθουν τόσο ἀσφαλεῖς μὲ τίς περασμένες τιμωρίες, ὅπως συνετίζονται μ' αὐτὲς ποὺ βλέπουν μὲ τὰ μάτια τους καὶ τὰ προηγούμενα ἐπιβεβαιώνονται ἀπὸ τὴ συμφωνία τῶν τωρινῶν. Ἔτσι, ἐπειδὴ αὐτοὶ ἐπιμένουν σ' αὐτὴ τὴν πολύμορφη πλάνη τοὺς κηρύξαμε ἀπόβλητους ἀπὸ τὴν ἀγγέλη τῶν Χριστιανῶν. Γιατὶ καὶ ὁ ἔξηκοστός τέταρτος κανόνας τῶν ἀγίων ἀποστό-

τοῖς Σάββασιν νηστείαν ἐπιτηδεύοντας ὡδέ πως ἀπορῶραπίζων φησὶν·

κθ. «Εἴ τις κληρικὸς εὐρεθείη τὴν Κυριακὴν ἡμέραν νηστεύων ἢ τὸ Σάββατον, πλὴν τοῦ ἐνὸς μόνου, καθαιρείσθω, εἰ δὲ λαϊκὸς εἴη, 5 ἀφοριζέσθω». Ναὶ δὴ καὶ ὁ τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἕκτης συνόδου πέμπτος καὶ πεντηκοστός κανὼν οὕτω πως ἀποφαινόμενος·

λ. “Ἐπειδὴ μεμαθήκαμεν τοὺς ἐν τῇ Ῥωμαίων πόλει ἐν ταῖς ἁγίαις τῆς τεσσαρακοστῆς νηστείας τοῖς ταύτης Σάββασιν νηστεύειν, παρὰ τὴν παραδοθεῖσαν ἐκκλησιαστικὴν ἀκολουθίαν, 10 ἔδοξε τῇ ἁγίᾳ συνόδῳ, ὥστε κρατεῖν καὶ ἐπὶ τὴν Ῥωμαίων Ἐκκλησίαν ἀπαρασαλεύτως τὸν κανόνα τὸν λέγοντα· «Εἴ τις κληρικὸς εὐρεθῆ τῇ ἁγίᾳ Κυριακῇ νηστεύων, ἢ τὸ Σάββατον, πλὴν τοῦ ἐνὸς μόνου, καθαιρέσθω, εἰ δὲ λαϊκὸς εἴη, ἀφοριζέσθω”.

λα. Ἀλλά γε δὴ καὶ ὁ τῆς ἐν Γάγγρα συνόδου, περὶ τῶν τὸν 15 γάμον ὀδελυσομένων, κανὼν τέταρτος ταῦτά φησιν· “Εἴ τις διακρίνοιτο παρὰ πρεσβυτέρων γεγαμηκός, ὡς μὴ χοῖναι, λειτουργήσαντος αὐτοῦ, προσφορᾶς μεταλαμιδάνειν, ἀνάθεμα ἔστω”. Ὡσαύτως δὲ ψῆφον ὁμόφωνον φέρει κατ’ αὐτῶν καὶ ἡ ἕκτη σύνοδος, τοῦτον ἀναγράφουσα τὸν τρόπον· “Ἐπειδὴ ἐν τῇ 20 Ῥωμαίων Ἐκκλησίᾳ ἐν τάξει κανόνος παραδεδῶσθαι διέγνωμεν, τοὺς μέλλοντας διακόνου ἢ πρεσβυτέρου ἀξιουῖσθαι χειροτονίας καθομολογεῖν, ὡς οὐκέτι ταῖς αὐτῶν συνάπτονται γαμεταῖς, ἡμεῖς τῷ ἀρχαίῳ ἐξακολουθοῦντες κανόνι, τῆς ἀποστολικῆς ἀκριβείας καὶ τάξεως, τὰ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν κατὰ νόμους συνοικέσια 25 καὶ ἀπὸ τοῦ νῦν ἐρῶσθαι βουλόμεθα· μηδαμῶς αὐτῶν τὴν πρὸς γαμετὰς συνάφειαν διαλύοντες ἢ ἀποστεροῦντες αὐτοὺς τῆς πρὸς ἀλλήλους, κατὰ τὸν καιρὸν τὸν προσήκοντα, ὁμιλίας. Ὡστε, εἴ τις ἄξιος εὐρεθῆ πρὸς χειροτονίαν διακόνου ἢ ὑποδιακόνου, οὗτος μηδαμῶς κωλυέσθω ἐπὶ τὸν τοιοῦτον βαθμὸν ἐμυδιάζε- 30 σθαι, γαμετῇ συνοικῶν νομίμῳ, μήτε μὴν ἐν τῷ τῆς χειροτονίας καιρῷ ἀπαιτεῖσθω ὁμολογεῖν, ὡς ἀποστήσεται τῆς νομίμου, πρὸς τὴν οἰκίαν γαμετῆν, ὁμιλίας. Ἴνα μὴ ἐντεῦθεν τὸν ἐκ Θεοῦ νομοθετηθέντα καὶ εὐλογηθέντα τῇ αὐτοῦ παρουσίᾳ γάμον καθυβρίζειν ἐκδιασθῶμεν, τῆς τοῦ Εὐαγγελίου φωνῆς ἐκβοώσης, 35 «Οὗς ὁ Θεὸς ἔξευξεν, ἄνθρωπος μὴ χωριζέτω», καὶ τοῦ Ἀποστό-

λων λέγει, ὅτι κάπως ἔτσι πρέπει ν' ἀποκόπτομε αὐτοὺς ποὺ νηστεύουν τὰ Σάββατα:

29. «Ἐάν κάποιος κληρικὸς βρεθεῖ νὰ νηστεύει τὴν Κυριακὴ ἢ τὸ Σάββατο, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἓνα μόνο, νὰ καθαιρεῖται· ἂν εἶναι λαϊκὸς ν' ἀφορίζεται». Καὶ βέβαια καὶ ὁ πεντηκοστὸς πέμπτος κανόνας τῆς ἁγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἑκτης συνόδου ἀποφαίνεται ὡς ἑξῆς:

30. «Ἐπειδὴ ἔχομε πληροφορηθεῖ ὅτι στὴν πόλη τῶν Ρωμαίων κατὰ τὶς ἅγιες νηστεῖες τὶς τεσσαρακοστῆς νηστεύουν ἐκεῖ τὰ Σάββατα ἀντίθετα πρὸς τὴν ἐκκλησιαστικὴ συνήθεια ποὺ μᾶς ἔχει παραδοθεῖ, ἡ ἁγία σύνοδος ἔκρινε νὰ ἰσχύει ἀκλόνητα καὶ στὴ Ρωμαϊκῆ Ἐκκλησίᾳ ὁ κανόνας ποὺ λέγει, «Ἐάν κάποιος κληρικὸς βρεθεῖ νὰ νηστεύει τὴν ἁγία Κυριακὴ ἢ τὸ Σάββατο, ἐκτὸς μόνο ἀπὸ τὸ ἓνα, νὰ καθαιρεῖται· ἂν εἶναι λαϊκὸς ν' ἀφορίζεται».

31. Ἄλλὰ βέβαια καὶ ὁ τέταρτος κανόνας τῆς συνόδου στὴ Γάγγρα γι' αὐτοὺς ποὺ θεωροῦν βδελυρὸ τὸ γάμο λέγει τὰ ἑξῆς: «Ἐάν κάποιος κάνει τὴ διάκριση ὅτι δὲν πρέπει νὰ μεταλαμβάνει τὶς προσφορὲς (τὰ τίμια δῶρα) ἀπὸ πρεσβύτερο ἕγγαμο ὅταν αὐτὸς λειτουργήσῃ, νὰ εἶναι ἀναθεματισμένος». Ἐπίσης ὁμόφωνη ἀπόφαση ἐκφέρει ἐναντίον τους καὶ ἡ ἕκτη σύνοδος λέγοντας τὰ ἑξῆς: «Ἐπειδὴ στὴν Ἐκκλησίᾳ τῶν Ρωμαίων μάθαμε ὅτι ἔχει παραδοθεῖ ὡς κανόνας, ὅτι ὅσοι πρόκειται νὰ χειροτονηθοῦν διάκονοι ἢ πρεσβύτεροι πρέπει νὰ ὁμολογοῦν ὅτι δὲν ἔρχονται πιά σὲ συνάφεια μὲ τὶς συζύγους τους, ἡμεῖς ἀκολουθώντας τὸν ἀρχαῖο κανόνα μὲ τὴν ἀποστολικὴ ἀκρίβεια καὶ τάξη, θέλομε τὰ νόμιμα συνοικέσια τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν νὰ ἰσχύουν καὶ ἀπὸ τώρα· κατὰ κανένα τρόπο νὰ μὴ διαλύουν τὴ συνάφειά τους μὲ τὶς συζύγους τους ἢ νὰ ἀποστεροῦν τὴ μεταξύ τους συνάφεια κατὰ τὸν πρέποντα καιρὸ. Ὡστε, ἂν κάποιος βρεθεῖ ἄξιος γιὰ νὰ χειροτονηθεῖ διάκονος ἢ ὑποδιάκονος, νὰ μὴν ἐμποδίζεται καθόλου ν' ἀνεβεῖ σ' αὐτὸν τὸ βαθμὸ ζώντας μὲ νόμιμη σύζυγο, οὔτε νὰ τοῦ ζητεῖται τὸν καιρὸ τῆς χειροτονίας ὅτι θὰ ἀπόσχει ἀπὸ τὴ συνεύρεση μὲ τὴ σύζυγό του. Γιὰ νὰ μὴν ἀναγκασθοῦμε ἕξαιτίας αὐτοῦ νὰ ἀτιμάζομε τὸ γάμο ποὺ νομοθέτησε καὶ εὐλόγησε μὲ τὴν παρουσία του ὁ Θεός, τὴ στιγμή ποὺ ὁ λόγος τοῦ Εὐαγγελίου λέγει, «Αὐτοὺς ποὺ ἔνωσε ὁ Θεός, νὰ μὴν τοὺς χωρίζει ἄνθρωπος»⁴, καὶ ὁ

4. Ματθ. 19, 6.

λου διδάσκοντος, «Τίμιον τὸν γάμον ἐν πᾶσι», καὶ «Τὴν κοίτην ἀμίαντον», καὶ «Δέδεσαι γυναικί· μὴ ζήτει λύσιν»· εἴ τις οὖν τολμήσει, παρὰ τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνας κινούμενος, τινὰ τῶν ἱερωμένων, πρεσβύτερον, φαμέν, ἢ διάκονον ἢ ὑποδιάκονον 5 ἀποστερεῖν τῆς πρὸς τὴν νόμιμον γυναῖκα συναφείας τε καὶ κοινωνίας, καθαιρείσθω· ὡσαύτως καὶ εἴ τις πρεσβύτερος ἢ διάκονος τὴν αὐτοῦ γυναῖκα, προφάσει εὐλαθείας, ἐκβάλλει, ἀφοριζέσθω, ἐπιμένων δέ, καθαιρείσθω”.

10 λβ. Ἡ δὲ κατάλυσις τῆς πρώτης ἐβδομάδος καὶ ὁ ἀναμνηρισμός τῶν ἤδη θεβαπτισμένων καὶ μεμυρισμένων, οὐδὲ κανόνων, οἶμαι, δεήσεται εἰς κατάγνωσιν, αὐτόθεν καὶ μόνης τῆς διηγήσεως πᾶσαν ὑπερβολὴν ἐκνικώσης δυσσεδήματος.

15 λγ. Οὐ μὴν ἀλλὰ καὶ ἡ κατὰ τοῦ Πνεύματος, μᾶλλον δὲ καθ’ ὅλης τῆς ἁγίας Τριάδος, ὑπερβολὴν οὐ λείπουσα βλασφημία, κἂν μηδὲν ἕτερον εἴη τῶν προειρημένων τετολμημένον, ἐξαρκεῖ καὶ μόνον μυρίοις αὐτοὺς ὑπαγαγεῖν ἀναθέμασιν.

20 λδ. Τούτων τὴν γνῶσιν καὶ εἶδησιν, κατὰ τὸ παλαιὸν τῆς Ἐκκλησίας ἔθος, ἀνενεγκεῖν τῇ ἡμετέρα ἐν Κυρίῳ ἀδελφότητι ἐδικαιώσαμεν, καὶ προθύμους καὶ συναγωνιστὰς γενέσθαι ἐπὶ τῇ 25 καθαιρέσει τῶν δυσσεδῶν τούτων καὶ ἀθέων κεφαλαίων παραινοῦμέν τε καὶ δεόμεθα, καὶ μὴ λιπεῖν τὴν πατρῴαν τάξιν, ἣν ὑμᾶς οἱ πρόγονοι, δι’ ὧν ἔπραξαν, κατέχειν παραδεδώκασιν, ἀλλὰ σπουδῇ πολλῇ καὶ προθυμίᾳ, ἀνθ’ ὑμῶν, τοποτηρητὰς τινὰς ἐλέσθαι ἀποστεῖλαι, ἄνδρας τὸ ὑμέτερον ἐπέχοντας πρόσωπον, εὐ- 30 σεβεῖα δὲ καὶ ἱερωσύνη, καὶ λόγῳ καὶ βίῳ, κεκοσμημένους, ὡς ἂν τὴν ἀριφανῆ τῆς ἀσεθείας ταύτης ἐφερπύσασαν γάγγραιναν ἐκ μέσου τῆς Ἐκκλησίας ποιησώμεθα καὶ τοὺς ἐκμανέντας τοσαύτην ἐπισπορὰν πονηρίας εἰς τὸ νεοπαγὲς καὶ νεοσύστατον ἔθνος εἰσενεγκεῖν, αὐταῖς ἀνασπᾶσαι ῥίζιαις καὶ τῷ πυρὶ παραδοῦναι, 30 διὰ τῆς κοινῆς ἀποφάσεως, ὃ τοὺς κατηραμένους ὑποδέχεσθαι τὰ κυριακὰ θεσπίζουσιν λόγια.

λε. Οὕτω γάρ, τῆς μὲν ἀσεθείας ἐλαννομένης καὶ τῆς εὐσεθείας κραταιουμένης, ἐλπίδας ἔχομεν ἀγαθὰς εἰς τὴν παραδοθεῖσαν αὐτοῖς ἐπαναστρέψαι πίστιν καὶ τὸ νεοκατήχητον εἰς Χριστὸν καὶ 35 νεοφώτιστον τῶν Βουλγάρων πλήρωμα· καὶ γὰρ οὐ μόνον τὸ ἔθνος

Ἄποστολος διδάσκει, «Ὁ γάμος εἶναι ἄξιος τιμῆς καὶ ἡ κοίτη πρέπει νὰ εἶναι ἀμόλυντη»⁵, καί, «Ἔχεις δεθεῖ μὲ γυναίκα; Μὴ ζητᾷς λύση τοῦ δεσμοῦ»⁶. Ἄν λοιπὸν τολμήσει κάποιος, ἐνεργώντας ἀντίθετα πρὸς τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνες, κάποιο ἱερωμένο, δηλαδή πρεσβύτερο ἢ διάκονο ἢ ὑποδιάκονο, νὰ τοῦ στερήσει τὴ συνεύρεση μὲ τὴ νόμιμη γυναίκα του καὶ τὴ συνάφεια μὲ αὐτήν, νὰ καθαιρεῖται· τὸ ἴδιο καὶ ἂν κάποιος πρεσβύτερος ἢ διάκονος, μὲ πρόφαση τὴν εὐλάβεια, διώξει τὴ γυναίκα του, νὰ ἀφορίζεται, καὶ ἂν ἐπιμένει, νὰ καθαιρεῖται.

32. Ἡ κατάλυση πάλι τῆς πρώτης ἐβδομάδας καὶ τὸ ξαναμύρωμα ἐκείνων ποὺ ἔχουν βαπτισθεῖ καὶ ἔχουν μυρωθεῖ, οὔτε κἂν θὰ χρειασθοῦν, νομίζω, κανόνες γιὰ νὰ καταδικασθοῦν, γιατί αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ διήγηση τοῦ πράγματος νικᾷ κάθε ὑπερβολὴ ἀσέβειας.

33. Ἄλλὰ καὶ ἡ βλασφημία ἐναντίον τοῦ Πνεύματος, ἢ μᾶλλον ἐναντίον ὅλης τῆς ἁγίας Τριάδος, μὴ ὑστερώντας σὲ ὑπερβολὴ βλασφημίας καὶ ἂν ἀκόμη κανένα ἄλλο ἀπὸ ὅσα εἶπαμε προηγουμένως δὲν ἔχει ἀποτολμηθεῖ, ἀρκεῖ καὶ μόνη τῆς νὰ τοὺς ὑποβάλει σὲ μύρια ἀναθέματα.

34. Ὅλα αὐτὰ τὰ σύμφωνα μὲ τὸ παλαιὸ ἔθιμο τῆς Ἐκκλησίας κρίναμε σωστὸ ν' ἀναφέρομε στὸν στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἀδελφό μας πρὸς γνώση καὶ πληροφορία, καὶ προτρέπομε καὶ θερμὰ παρακαλοῦμε νὰ γίνετε πρόθυμα συναγωνιστὲς γιὰ τὴν ἀκύρωση τῶν ἀσεβῶν καὶ ἄθεων αὐτῶν κεφαλαίων, καὶ νὰ μὴν ἐγκαταλείψετε τὴν τάξιν τῶν πατέρων ποὺ μὲ ὅσα ἔπραξαν μᾶς παρέδωσαν οἱ πρόγονοί μας, ἀλλὰ μὲ πολλὴ σπουδὴ καὶ προθυμία, ἀντὶ γιὰ σᾶς, νὰ θελήσετε νὰ στείλετε κάποιους τοποτηρητὲς ποὺ θὰ σᾶς ἐκπροσωπήσουν, κοσμημένοι μὲ εὐσέβεια καὶ ἱεροσύνη, καθὼς καὶ λόγο καὶ βίον, ὥστε νὰ ἐκδιώξομε τὴ νεοφανῆ γάγγραινα τῆς ἀσέβειας αὐτῆς ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία, καὶ αὐτοὺς ποὺ σὰν μανιακοὶ θέλησαν νὰ εἰσαγάγουν τόση ἐπισπορὰ πονηρίας στὸ νεοσύστατο καὶ νεοἰδρυτο ἔθνος νὰ τοὺς ξερριζώσομε καὶ νὰ τοὺς παραδώσομε μὲ κοινὴ ἀπόφασή μας στὴ φωτιά, ἢ ὅποια, ὅπως θεσπίζουν τὰ λόγια τοῦ Κυρίου, περιμένει νὰ ὑποδεχθεῖ τοὺς καταραμένους.

35. Γιατὶ ἔτσι, ἀφοῦ ἐκδιωχθεῖ ἡ ἀσέβεια καὶ ἰσχυροποιηθεῖ ἡ εὐσέβεια, ἔχομε καλὲς ἐλπίδες νὰ ἐπιστρέψει στὴν πίστη ποὺ παραδόθηκε σ' αὐτοὺς καὶ τὸ νεοκατηχημένο στὸν Χριστὸ καὶ νεοφώτιστο χριστιανικὸ πλήρωμα τῶν Βουλγάρων· γιατί δὲν ἄλλαξε μόνο τὸ ἔθνος αὐτὸ τὴν

5. Ἐβρ. 13, 4.

6. Α' Κορ. 7, 27.

τοῦτο τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν τῆς προτέρας ἀσεβείας ἠλλάξατο, ἀλλὰ γε δὴ καὶ τὸ παρὰ πολλοῖς πολλακίς θρουλούμενον καὶ εἰς ὠμότητα καὶ μαιφονίαν πάντας δευτέρους ταπτόμενον, τοῦτο δὴ τὸ καλούμενον τὸ Ῥῶς, οἱ δὴ καὶ κατὰ τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς τοὺς 5 πέριξ αὐτῶν δουλωσάμενοι κἀκεῖθεν ὑπέρογκα φρονηματισθέντες, χειῖρας ἀντήρασαν. Ἄλλ' ὅμως νῦν καὶ οὗτοι τὴν τῶν Χριστιανῶν καθαρὰν καὶ ἀκίβδηλον θρησκείαν τῆς Ἑλληνικῆς καὶ ἀθέου δόξης, ἐν ἧ κατείχοντο πρότερον, ἀντηλλάξαντο, ἐν ὑπηκόων ἑαυτοὺς καὶ προξένων τάξει, ἀντὶ τῆς προμικροῦ καθ' ἡμῶν λεηλασίας καὶ τοῦ 10 μεγάλου τολμήματος, ἀγαπητῶς ἐγκαταστήσαντες, καὶ ἐπὶ τοσοῦτον αὐτοὺς ὁ τῆς πίστεως πόθος καὶ ζῆλος ἀνέφλεξεν (Παῦλος πάλιν βοᾷ «Εὐλογητὸς ὁ Θεὸς εἰς τοὺς αἰῶνας»), ὥστε καὶ ἐπίσκοπον καὶ ποιμένα δέξασθαι, καὶ τὰ τῶν Χριστιανῶν θρησκευόμενα διὰ πολλῆς σπουδῆς καὶ ἐπιμελείας ἀσπάζεσθαι.

15 λς. Τούτων οὖν οὕτω, τῇ τοῦ φιλανθρώπου Θεοῦ χάριτι, «τοῦ πάντας ἀνθρώπους θέλοντος σωθῆναι καὶ εἰς ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν», τῶν παλαιῶν αὐτοῖς δοξασμάτων μετατιθεμένων καὶ τὴν εἰλικρινῆ τῶν Χριστιανῶν πίστιν ἐκείνων ἀλλασσομένων, εἰ διανασταίη καὶ ἡ ὑμετέρα ἀδελφότης συμπροθυμηθῆναι καὶ συγ- 20 κατεργάσασθαι εἰς τὴν ἐκκοπὴν καὶ καῦσιν τῶν παραφυάδων, ἐν Κυρίῳ Ἰησοῦ Χριστῷ, τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν, πεποιθότες ἐσμέν, ὅτι τὸ ποίμνιον αὐτοῦ ἐπὶ πλέον ἔτι μᾶλλον ἀυξηθήσεται καὶ πληρωθήσεται τὸ εἰρημένον, ὅτι «Εἰδήσουσίν με πάντες ἀπὸ μικροῦ ἕως μεγάλου αὐτῶν», καί, «Εἰ πᾶσαν τὴν γῆν ἐξῆλθεν ὁ 25 φθόγγος» τῶν ἀποστολικῶν διδαγμάτων «καὶ εἰς τὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὰ ῥήματα αὐτῶν».

λς. Δεῖ οὖν τοὺς παρ' ὑμῶν ἀνθ' ὑμῶν στελλομένους καὶ τὸ ὑμέτερον ὑποδουμένους ἱερὸν καὶ ὄσιον πρόσωπον, τὴν ὑμετέραν αὐθεντίαν, ἣν ὑμεῖς ἐν Πνεύματι ἁγίῳ ἐκκληρώσασθε, ἐγχει- 30 ρισθῆναι, ὡς ἂν περὶ τε τούτων τῶν κεφαλαίων καὶ περὶ ἐτέρων τούτοις παραπλησίων, ἐξ αὐθεντίας ὧσιν ἀποστολικοῦ θρόνου καὶ λέγειν ἱκανοὶ καὶ πράττειν ἀκώλυτοι. Καὶ γὰρ δὴ καὶ ἀπὸ τῶν τῆς Ἰταλίας μερῶν συνοδική τις ἐπιστολὴ πρὸς ἡμᾶς ἀναπεφοίτηκεν ἀρρόγητων ἐγκλημάτων γέμουσα, ἅτινα κατὰ τοῦ οἰκείου 35 αὐτῶν ἐπισκόπου οἱ τὴν Ἰταλίαν οἰκοῦντες μετὰ πολλῆς κατα-

προηγούμενη ἀσέβειά του μὲ τὴν πίστη στὸν Χριστό, ἀλλὰ βέβαια καὶ τὸ ἔθνος ποὺ ἔγινε πολλές φορές σὲ πολλοὺς θρύλος καὶ ἔθεσε ὅλους δεύτερους ὡς πρὸς τὴν ὠμότητα καὶ τὶς ἄγριες σφαγές, αὐτὸ δηλαδή ποὺ ὀνομάζεται Ρῶς (Ρῶσοι), οἱ ὁποῖοι βέβαια ἀφοῦ ὑποδουλώσαν τοὺς γύρω ἀπὸ αὐτοὺς καὶ πῆραν ἀπὸ αὐτὸ ὑπερβολικὸ θάρρος, ἔστρεψαν καὶ ἐναντίον τῆς Ρωμαϊκῆς ἐξουσίας τὰ ὄπλα. Ἄλλ’ ὅμως τώρα κι αὐτοὶ ἀντάλλαξαν τὴν εἰδωλολατρικὴ καὶ ἄθεη πίστη ποὺ εἶχαν πρῶτα μὲ τὴν καθαρὴ καὶ ἀμεμπτὴ θρησκεία τῶν Χριστιανῶν, καὶ ἀντὶ τῆς πρὶν ἀπὸ λίγο ἐναντίον μας λεηλασίας, κατέταξαν τὸν ἑαυτό τους μὲ πολλὴ ἀγάπη στὴ θέση ὑπηκόων καὶ φίλων, καὶ τόσο πολὺ φλόγισε μέσα τους ὁ πόθος καὶ ὁ ζῆλος τῆς πίστεως (πάλι φωνάζει ὁ Παῦλος, «Ὅτι εἶναι δοξασμένος ὁ Θεὸς στοὺς αἰῶνες»⁷), ὥστε νὰ δεχθοῦν καὶ ἐπίσκοπο καὶ ποιμένα καὶ νὰ ἀσπασθοῦν μὲ πολλὴ ζῆλο καὶ ἐπιμέλεια τῇ Χριστιανικῇ θρησκείᾳ.

36. Ἐχοντας λοιπὸν αὐτοὶ ἐγκαταλείψει ἔτσι, μὲ τὴ χάρη τοῦ φιλόανθρωπου Θεοῦ, «ποὺ θέλει νὰ σωθοῦν ὅλοι οἱ ἄνθρωποι καὶ νὰ γνωρίσουν τὴν ἀλήθεια»⁸, τὶς παλιές δοξασιές τους καὶ ἔχοντας ἀνταλλάξει αὐτὲς μὲ τὴν ἀγνή πίστη τῶν Χριστιανῶν, ἂν ἐνεργοποιηθεῖ καὶ δείξει τὴν ἴδια προθυμία καὶ ἡ δική σας ἀδελφικὴ ἀγάπη καὶ συνεργασθεῖ μαζί μὲ ἡμᾶς στὴν κοπὴ καὶ τὴν καύση τῶν παραφυάδων, στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου μας Ἰησοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ μας Θεοῦ, ἔχομε τὴν πεποίθησι ὅτι τὸ ποιμνίό του θ’ αὐξηθεῖ ἀκόμα περισσότερο καὶ θὰ ἐκπληρωθεῖ ἐκεῖνο ποὺ ἔχει λεχθεῖ: «Θὰ μὲ γνωρίσουν ὅλοι, ἀπὸ τὸν μικρὸ ἕως τὸν μεγαλύτερό τους»⁹, καί, «Σὲ ὅλη τὴ γῆ ἀκούσθηκε ὁ λόγος» τῆς ἀποστολικῆς διδασκαλίας καὶ σὰ πέρατα τῆς οἰκουμένης τὸ κήρυγμά αὐτῶν»¹⁰.

37. Πρέπει λοιπὸν αὐτοὺς ποὺ θὰ στείλετε στὴ θέσι σας γιὰ νὰ ἐκπροσωπήσουν τὸ ἱερὸ καὶ ὅσιο πρόσωπό σας, νὰ περιβληθοῦν μὲ τὴ δική σας αὐθεντία, τὴν ὁποία κληρωθήκατε μὲ τὴ χάρη τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ὥστε καὶ γι’ αὐτὰ τὰ θέματα, καὶ γιὰ ἄλλα πραπλήσια μὲ αὐτά, νὰ ἔχουν τὴν αὐθεντία ἀποστολικοῦ θρόνου, γιὰ νὰ μποροῦν νὰ μιλοῦν καὶ νὰ πράττουν ἀκώλυτοι. Γιατὶ καὶ ἀπὸ τὶς περιοχὲς τῆς Ἰταλίας στάλθηκε σ’ ἡμᾶς κάποια συνοδικὴ ἐπιστολή, γεμάτη ἀπὸ ἀνείπωτες κατοιογορίες, τὶς ὁποῖες ἔστειλαν σ’ ἡμᾶς οἱ κάτοικοι τῆς Ἰταλίας ἐναντίον τοῦ ἐπισκόπου τους μὲ πολλὴ κατάκρισι καὶ πολλοὺς ὄρκους.

7. Β΄ Κορ. 11, 31.

9. Ἱερ. 38 (Μασ. 31), 34. Ἑβρ. 8, 11.

8. Α΄ Τιμ. 2, 4.

10. Ψαλμ. 18, 5. Ρωμ. 10, 18.

κρίσεως καὶ ὄρκων μυρίων διεπέμψαντο· μὴ παριδεῖν αὐτοὺς οὕτως οἰκτρῶς ὀλλυμένους καὶ ὑπὸ τηλικαύτης βαρείας πιεζομένους τυραννίδος καὶ τοὺς ἱερατικούς νόμους ὑβριζομένους καὶ πάντα θεσμούς Ἐκκλησίας ἀνατροπομένους, ἃ καὶ πάλαι μὲν διὰ 5 μοναχῶν καὶ πρεσβυτέρων ἐκεῖθεν ἀναδραμόντων εἰς πάντων ἀκοᾶς διεφέροντο. Βασίλειος δ' ἄρα ἦν καὶ Ζωσιμᾶς, Μητροφάνης τε καὶ σὺν αὐτοῖς ἕτεροι, οἱ τὴν τοιαύτην τυραννίδα ἀπωδύροντο καὶ πρὸς ἐκδίκησιν τῶν Ἐκκλησιῶν ἐξεκαλοῦντο δακρύνοντες. Νῦν δὲ (ὡς ἔφθην εἰπὼν) καὶ γράμματα διάφορα καὶ ἐκ δια- 10 φόρων ἐκεῖθεν ἀναπεφοίτηκεν, τραγωδίας ἀπάσης καὶ μυρίων θρήνων γέμοντα, ὧν τὰ ἴσα, κατὰ τὴν ἐκείνων ἀξίωσίν τε καὶ ἐξαίτησιν (καὶ γὰρ εἰς πάντας τοὺς ἀρχιερατικούς καὶ ἀποστολικούς θρόνους διαδοθῆναι ταῦτα μετὰ φοικτῶν ὄρκων καὶ παρακλήσεων ἐδυσώπησαν), ὡς αὐτὰ ἐκεῖνα παραστήσει ἀναγινω- 15 σκόμενα. Τῷ δὲ ἡμῶν τῷ γραμματίῳ ἐνετάξαμεν, ἵνα καὶ περὶ τούτων, τῆς ἀγίας καὶ οἰκουμενικῆς ἐν Κυρίῳ συνόδου ἀθροισμένης, τὰ τῷ Θεῷ καὶ τοῖς συνοδικοῖς κανόσι δοκοῦντα ψήφω δεδαιωθεῖη κοινῇ καὶ εἰρήνῃ βαθεῖα τὰς τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας καταλήψοιτο.

20 λη'. Καὶ γὰρ καὶ οὐ μόνον τὴν ὑμετέραν μακαριότητα ἐπὶ τοῦτο προκαλούμεθα, ἀλλὰ γε δὴ καὶ τῶν ἄλλων ἀρχιερατικῶν καὶ ἀποστολικῶν θρόνων, οἱ μὲν ἤδη καὶ πάρεισιν, οἱ δὲ οὐ μετὰ πολὺν χρόνον παρεῖναί εἰσι προσδόκιμοι.

λθ. Μὴ οὖν ἡ ὑμέτερα ἐν Κυρίῳ ἀδελφότης, ἀναβολῇ τινι καὶ 25 παρατάσει χρόνου, τοὺς ἀδελφούς αὐτῆς διατρίβειν ὑπὲρ τὸ δέον ποιήσει, γινώσκουσα ὡς, εἴ τι παρὰ τὴν αὐτῆς ὑστέρησιν, οὐ κατὰ τὸ δέον, ἐλλιπές τι διαπραχθείη, οὐχ ἕτερός τις, ἀλλ' εἰς ἑαυτὴν αὐτὴ τὸ κατάκριμα ἐπισπάσαιτο.

μ'. Καὶ τοῦτο δὲ προστεθῆναι χρεῶν τοῖς γράμμασιν ἠγησά- 30 μεθα, ἵνα τὴν ἀγίαν καὶ οἰκουμενικὴν ἐβδόμην σύνοδον, ταῖς ἀγίαις καὶ οἰκουμενικαῖς ἐξ συνόδοις συντάττειν καὶ συναριθμεῖν, παντὶ τῷ ὑφ' ὑμῶν τῆς Ἐκκλησίας παραδοθεῖη πληρώματι· φήμη γὰρ ἦκεν εἰς ἡμᾶς, ὡς τινες τῶν ὑπὸ τὸν ἀποστολικὸν ὑμῶν θρόνον Ἐκκλησίαι, μέχρι τῆς ἕκτης τὰς οἰκουμενικὰς 35 ἀριθμῆσαι συνόδους, τὴν ἐβδόμην οὐκ ἴσασιν· ἀλλὰ τὰ μὲν ἐν

Νὰ μὴ παραβλέψεις αὐτοὺς ποὺ χάνονται μὲ τόσο οἰκτρὸ τρόπο, οἱ ὅποιοι καὶ καταπιέζονται ἀπὸ τόσο βαριὰ τυραννικὴ ἐξουσία, καὶ περιφρονοῦνται οἱ ἱερατικοὶ νόμοι, καὶ ἀνατρέπονται ὅλοι οἱ θεσμοὶ τῆς Ἐκκλησίας, τὰ ὅποια βέβαια καὶ παλαιὰ κυκλοφοροῦσαν στὶς ἀκοῆς ὄλων μέσω μοναχῶν καὶ πρεσβυτέρων ποὺ ἐπιστρέψαν ἀπὸ ἐκεῖ. Αὐτοὶ ἦταν ὁ Βασίλειος καὶ ὁ Ζωσιμᾶς, καθὼς καὶ ὁ Μητροφάνης καὶ ἄλλοι μαζί μὲ αὐτούς, ποὺ ὀδύρονταν γι' αὐτὴ τὴ βαριὰ τυραννίδα καὶ μᾶς καλοῦσαν μὲ δάκρυα νὰ ὑπερασπισθοῦμε τὶς Ἐκκλησίες. Τώρα ὅμως (ὅπως εἶπα πρὶν λίγο) καὶ γράμματα διάφορα κι ἀπὸ διάφορους ἔφτασαν ἀπὸ ἐκεῖ, γεμᾶτα ἀπὸ κάθε τραγωδία καὶ μύριους θρήνους, τῶν ὁποίων τὰ πιστὰ ἀντίγραφα, σύμφωνα μὲ τὴν ἀξίωση ἐκείνων καὶ τὴν ἀπαίτηση (καὶ πράγματι παρακαλοῦσαν μὲ ὄρκους φρικτοὺς καὶ παρακλήσεις νὰ διαδοθοῦν αὐτὰ σὲ ὅλους τοὺς ἀρχιερατικούς καὶ ἀποστολικούς θρόνους), θὰ παρουσιάσουν μὲ τὴν ἀνάγνωσή τους τὴν κατάσταση. Αὐτὰ τὰ συμπεριελάβαμε στὴν ἐπιστολὴ μας, ὥστε καὶ γι' αὐτά, ἀφοῦ συνέλθει ἡ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ σύνοδος στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου, νὰ βεβαιωθοῦν μὲ κοινὴ ἀπόφαση αὐτὰ ποὺ συμφωνοῦν μὲ τὴ γνώμη τοῦ Θεοῦ καὶ τοὺς συνοδικοὺς κανόνες καὶ νὰ ἐπικρατήσῃ βαθεῖα εἰρήνη στὶς Ἐκκλησίες τοῦ Χριστοῦ.

38. Καὶ βέβαια δὲν προσκαλοῦμε στὴ συνάθροιση αὐτὴ τὴ δική σας μόνο μακαριότητα, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἄλλους ἀρχιερατικούς καὶ ἀποστολικούς θρόνους, ἀπὸ τοὺς ὁποίους κάποιον εἶναι ἤδη παρόντες, καὶ οἱ ἄλλοι ἀναμένονται νὰ εἶναι ἔδῳ σὲ σύντομο χρόνον.

39. Ἡ στὸ ὄνομα τοῦ Κυρίου λοιπὸν ἀδελφικὴ σας ἀγάπη, ὡς μὴ κάνει μὲ κάποια ἀναβολὴ καὶ παράταση χρόνου νὰ καθυστερήσουν περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι πρέπει οἱ ἀδελφοί της, γνωρίζοντας ὅτι, ἂν σημειωθεῖ κάποια παράλειψη ἐξαιτίας τῆς ἀδικαιολόγητης καθυστέρησής της, δὲν θὰ εἶναι κάποιος ἄλλος, ἀλλ' ἡ ἴδια θὰ ἐπισύρει τὴν κατάκριση στὸν ἑαυτὸ της

40. Θεωρήσαμε βέβαια καλὸ ὅτι πρέπει νὰ προστεθεῖ στὸ γράμμα καὶ αὐτὸ, γιὰ νὰ παραδοθεῖ σ' ὅλο τὸ πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας σας, ὥστε νὰ συμπεριλαμβάνει καὶ νὰ ἀριθμεῖ τὴν ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ ἐβδόμη σύνοδο μαζί μὲ τὶς ἕξι ἁγίες καὶ οἰκουμενικὲς συνόδους. Γιατὶ ἔφτασε σὲ ἐμᾶς φήμη, ὅτι κάποιες ἐκκλησίες τοῦ ἀποστολικοῦ θρόνου σας ἀριθμοῦν τὶς οἰκουμενικὲς συνόδους μέχρι τὴν ἕκτη, καὶ δὲν γνωρίζ-

αὐτῇ κυρωθέντα, εἶπερ τι ἄλλο, διὰ σπουδῆς καὶ σεβασμιότητος ἄγουσιν, αὐτὴν δ' ἀνακηρύττειν ἐπὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὥσπερ καὶ τὰς ἄλλας, οὐπω τυχεῖν ἐπιγνώσεως, καὶ τοι τὸ ἴσον ἐκείναις ἅπανταχοῦ διασωζούσης ἀξίωμα.

5 μα. Καὶ γὰρ καὶ αὕτη μεγίστην καθεῖλε δυσσέβειαν, συμπαρέδρους αὐτῇ καὶ συμψήφους τοὺς ἐκ τῶν τεσσάρων ἤκοντας ἀρχιερατικῶν θρόνων ἔχουσα· παρῆν γάρ, ὡς δῆλον, ἀπὸ μὲν τοῦ ὑμετέρου ἀποστολικοῦ θρόνου τῆς Ἀλεξανδρείας, Θωμᾶς μοναχὸς πρεσβύτερος καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, ἀπὸ δὲ Ἱεροσολύμων καὶ
10 Ἀντιοχείας Ἰωάννης καὶ οἱ σὺν αὐτῷ, καὶ ἀπὸ γε τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης Πέτρος ὁ εὐλαθέστατος πρωτοπρεσβύτερος, καὶ ἕτερος Πέτρος πρεσβύτερος, μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τῆς κατὰ Ῥώμην εὐαγοῦς μονῆς τοῦ ἁγίου Σάββα.

μβ. Καὶ τούτων ἁπάντων συνεληλυθότων ἅμα τῷ ἡμετέρῳ
15 πατροθείῳ καὶ ἁγιωτάτῳ καὶ τρισμακαρίστῳ ἀνδρὶ Ταρασίῳ, ἀρχιεπισκόπῳ Κωνσταντινουπόλεως, ἡ μεγάλη καὶ οἰκουμενικὴ ἐβδόμη σύνοδος συνεκροτήθη, τὴν τῶν εἰκονομάχων ἢ χριστομάχων θριαμβεύσασα καὶ καθελοῦσα δυσσέβειαν, ἧς ἴσως, τοῦ βαρβαρικοῦ καὶ ἀλλοφύλου τῶν Ἀράβων κατασχόντος τὰς χώρας
20 ἔθνους, οὐκ ἐγένετο ῥᾶστον τὰ πρακτικὰ πρὸς ὑμᾶς διακομισθῆναι. Δι' ἣν αἰτίαν, παρὰ πολλοῖς τῶν αὐτόθι, ταύτης αἱ τάξεις, εἰ καὶ τιμῶνται καὶ περιέπονται, ἀλλ' οὖν, ὅτι ταύτης εἰσὶν, ὡς φασιν, οὐκ εἰσιν ἐν γνώσει.

μγ. Χρῆ δ' οὖν καὶ ταύτην (καθάπερ ἔφθημεν) μεγάλην τε
25 καὶ ἁγίαν καὶ οἰκουμενικὴν καὶ ταῖς πρὸ αὐτῆς ἐξ συνόδοις συνανακηρύττειν. Τὸ γὰρ μὴ οὕτω διαπράττεσθαι καὶ ποιεῖν, πρῶτον μὲν ἀδικεῖν ἐστὶ τὴν τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίαν, τηλικαύτην ὑπερορῶντας σύνοδον, καὶ τοσοῦτῳ μέρει τὸν σύνδεσμον αὐτῆς καὶ τὴν συνάφειαν διασπῶντας καὶ διαλύοντας. Δεύτερον δέ, καὶ
30 τῶν εἰκονομαχούντων, ὧν οὐδὲν ἔλαττον τῶν ἄλλων αἰρετικῶν, εὖ οἶδ' ὅτι μυσάττεσθαι τὸ δυσσέβημα, πλατύνειν ἐστὶ τὰ στόματα, οὐχὶ οἰκουμενικῇ συνόδῳ τὴν αὐτῶν καθαιρεθῆναι δυσσέβειαν, ἀλλ' ἐνὸς θρόνου κρίσει τὴν δίκην ὑπέχειν, πρόφασιν ἐχόντων εἰς τὸ τερατεύεσθαι.

35 μδ. Δι' ἅπερ ἅπαντα, ἐν τε τοῖς συνοδικαῖς γράμμασι, καὶ ἐν

ζουν τὴν ἑβδόμη. Ἄλλ' αὐτὰ ποὺ αὐτὴ ἐπικύρωσε, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο τὰ θεωροῦν σπουδαῖα καὶ τὰ σέβονται, αὐτὴν ὅμως δὲν τὴν ἀναγνωρίζουν στὴν Ἐκκλησία ὅπως καὶ τὶς ἄλλες, μολονότι αὐτὴ διασώζει παντοῦ τὴν ἴδια ἀξία μὲ ἐκεῖνες.

41. Γιατὶ καὶ αὐτὴ ἀνέτρεψε μεγάλη ἀσέβεια, ἔχοντας αὐτὴ συνέδρους καὶ σύμψηφους ἐκείνους ποὺ προσῆλθαν ἀπὸ τοὺς τέσσερις ἀρχιερατικούς θρόνους· γιατί ἦταν παρόντες, ὅπως εἶναι γνωστό, ἀπὸ τὸν δικό σας ἀποστολικὸ θρόνο τῆς Ἀλεξάνδρειας ὁ μοναχὸς πρεσβύτερος Θωμᾶς καὶ οἱ συνοδοὶ του, ἀπὸ τὰ Ἱεροσόλυμα καὶ τὴν Ἀντιόχεια ὁ Ἰωάννης μὲ τὴν ἀκολουθία του, καὶ ἀπὸ τὴν περσιώτικη Ρώμη ὁ εὐλαβέστατος πρωτοπρεσβύτερος Πέτρος, καὶ κάποιος ἄλλος πρεσβύτερος Πέτρος, μοναχὸς καὶ ἡγούμενος τῆς ἱερᾶς μονῆς τοῦ ἁγίου Σάββα στὴ Ρώμη.

42. Ὃταν ὅλοι αὐτοὶ συγκεντρώθηκαν μαζί μὲ τὸν δικό μας θεῖο καὶ ἁγιώτατο καὶ τρισμακάριστο πατέρα Ταράσιο, ἀρχιεπίσκοπο Κωνσταντινουπόλεως, συγκροτήθηκε ἡ μεγάλη καὶ οἰκουμενικὴ ἑβδόμη σύνοδος, ποὺ κατανίκησε θριαμβευτικὰ καὶ ἀνέτρεψε τὴ δυσσέβεια τῶν εἰκονομάχων, ἢ μᾶλλον τῶν χριστομάχων, τῆς ὁποίας ἴσως, ἐπειδὴ τὸ βαρβαρικὸ καὶ ἀλλόφυλο ἔθνος τῶν Ἀράβων κατέλαβε τὶς χῶρες τοῦ ἔθνους, δὲν στάθηκε πολὺ εὐκόλο νὰ μεταφερθοῦν σὲ σᾶς τὰ πρακτικά. Γι' αὐτὸ τὸ λόγο σὲ πολλοὺς ἀπὸ τὴν περιοχὴ σας οἱ διατάξεις αὐτῆς, μολονότι τιμῶνται καὶ τηροῦνται, ἀλλ' ὅμως δὲν γνωρίζουν, ὅπως λένε, ὅτι εἶναι διατάξεις αὐτῆς.

43. Πρέπει λοιπὸν καὶ αὐτὴν, ποὺ εἶναι, ὅπως εἶπαμε προηγουμένως, μεγάλη καὶ ἁγία καὶ οἰκουμενικὴ, νὰ τὴν ἀναγνωρίζουν ἐπίσημα μαζί μὲ τὶς ἕξι πρὶν ἀπὸ αὐτὴν. Γιατί, μὲ τὸ νὰ μὴ τὸ κάνουν αὐτὸ καὶ νὰ μὴ τὸ ἐφαρμόζουν, κατὰ πρῶτον βέβαια ἀδικοῦν τὴ μεγάλη Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ, περιφρονώντας τόσο σημαντικὴ σύνοδο καὶ διασπώντας καὶ διαλύοντας τὸ σύνδεσμο καὶ τὴ συνάφειά της μὲ ἓνα τόσο μεγάλο τμῆμα. Δεύτερον, καὶ τῶν εἰκονομάχων, ποὺ γνωρίζω καλὰ ὅτι καθόλου λιγότερο ἀπὸ τοὺς ἄλλους αἵρετικούς θεωρεῖτε βδελυρὴ τὴν ἀσεβῆ γνώμη τους, ἐλευθερώνονται τὰ στόματα, μὲ τὸ νὰ βρίσκουν ὡς δικαιολογία νὰ τερατολογοῦν τὸ ὅτι ἡ ἀσέβειά τους δὲν ἀνατράπηκε μὲ οἰκουμενικὴ ἀπόφαση, ἀλλὰ τιμωρήθηκαν μὲ τὴν ἀπόφαση ἑνὸς μόνο πατριαρχείου.

44. Γιὰ ὅλα αὐτὰ ζητοῦμε καὶ σᾶς παρακαλοῦμε σὰν ἀδελφοὶ πρὸς

ἄλλαις ἀπάσαις ἐκκλησιαστικαῖς ἱστορίαις καὶ συζητήσεσιν, ἀριθμεῖν ταύτην καὶ συγκαταλέγειν ταῖς ἁγίαις καὶ οἰκουμενικαῖς ἐξ συνόδοις, ἐβδόμην μετ' ἐκείνας τάττοντας, ἀξιοῦμέν τε καὶ ὡς ἀδελφοῖς ἀδελφοὶ παραινουῖμεν τὰ πρέποντα εἰσηγοῦμενοι.

5 μέ. Χριστὸς δέ, ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ὁ πρῶτος καὶ μέγας ἀρχιερεὺς, ὁ ἐκούσιον ὑπὲρ ἡμῶν ἑαυτὸν καλλιερησάμενος σφάγιον, καὶ τὸ οἰκεῖον αἷμα λύτρον ὑπὲρ ἡμῶν καταθέμενος, δοίη μὲν τὴν ὑμετέραν ἀρχιερατικὴν καὶ τιμίαν κεφαλὴν κρείττω τῶν κύκλω καθισταμένων βαρβαρικῶν ἔθνων ὀφθῆναι, δοίη δὲ γα-
10 ληνὸν καὶ ἤρεμον ἕξανύειν τὸν τοῦ θείου δρόμον, δοίη δὲ τυχεῖν καὶ τῆς ἄνω κληρουχίας, ἀνεκλαλήτῳ χαρᾷ καὶ εὐφροσύνῃ, ἔνθα πάντων ἐστὶν εὐφροαινομένων ἡ κατοικία, καὶ ἧς ἀπέδρα ὀδύνη πᾶσα καὶ στεναγμὸς καὶ κατήφεια, ἐν αὐτῷ Χριστῷ τῶν ἀληθινῶ Θεῷ ἡμῶν, ᾧ ἡ δόξα καὶ τὸ κράτος εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων.
15 Ἀμήν.

Ἐπερυχόμεθα ὑμῶν, κατὰ χρέος τῆς πατρικῆς ὀσιότητος, μέμνησθαι καὶ αὐτοὶ τῆς ἡμῶν μὴ διαλείποιτε μετριότητος

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΔ΄

Ἀπὸ τῆς ὑπερορίας, πρὸς τοὺς ἐπισκόπους.

20 Ἐγὼ θαυμάζω πῶς οὕτω ταχέως, ὅστις ποτέ ἐστὶ ἐκεῖνος, τῆς ἡμῶν ἐπελάθετο φύσεως· οὐδὲ γάρ, οὐδ' ὀνόματι τὸν ἔλεγχον βουλομένην ἂν προσενεγκεῖν, οὐδ' ἂν ἔτι προσραγεῖν αὐθαδέστερον. Ἐπεὶ καὶ ῥᾶον ὀρῶ τοὺς πολλοὺς τῶ τῶν ἐλέγχων ἀπροσώ-
πω νουθετουμένους, ἢ τὴν ἐν προσηγορίᾳ παραίνεσιν φέροντας
25 Ἀλλὰ πῶς οὕτω θᾶπτον ἡμᾶς ὀπίσω μνήμης ἀφῆκεν, ὥστε καὶ τοσαύτην ἡμῶν ἄνοιαν καὶ θείων νόμων ὀλιγωρίαν ἐπιβαλεῖν; πόθεν δὲ ἐπὶ τοσοῦτον τῆς ἡμῶν κατέξανίσταται μετριότητος; μᾶλλον δὲ τίς αὐτὸν εἰς τηλικαύτην ἀθρόον ἀνάβασιν ὑψωσεν, ὥστε καὶ μηδὲν ἡμῶν φθεγγομένων, αὐτὸν ὅμως ἀκούειν, καὶ
30 μηδ' ἐπὶ λογισμὸν τοιοῦτον ἠκόντων, ἐκεῖνον, ὥσπερ ἀπὸ τινος σκοπιᾶς, τῆς οἰκοθεν φαντασίας ἐφορῶντα τὰς καρδίας καὶ ἐμβατεύοντα αὐτοὺς ἐκεῖνα συνιέναι καὶ κατανοεῖν, ἃ μηδ' ἑαυτοῖς τινες συνεγνώκεισαν, καὶ πλέον ἔδοξε τὰ τῶν ἀνθρώπων

ἀδελφούς, προτείνοντάς σας τὰ πρόποντα, καὶ στίς συνοδικές ἐπιστολές καὶ σέ ὅλες τὶς ἄλλες ἐκκλησιαστικὲς πράξεις καὶ τὰ θέματα νὰ ἀριθμεῖτε καὶ αὐτὴν καὶ νὰ τὴν συμπεριλαμβάνετε στίς ἕξι ἅγιες καὶ οἰκουμενικὲς συνόδους, τὰσσοντας αὐτὴν ἐβδόμη στὴ σειρά μετὰ ἀπὸ ἐκεῖνες.

45. Ὁ Χριστός, ὁ ἀληθινὸς Θεός μας, ὁ πρῶτος καὶ μέγας ἀρχιερέας, ὁ ὁποῖος πρόσφερε τὸν ἑαυτό του ἑκούσιο σφάγιο γιὰ χάρη μας καὶ θυσίασε τὸ αἷμα του λύτρο γιὰ τὴ σωτηρία μας, εἴθε νὰ δώσει ἡ δική σας ἀρχιερατικὴ καὶ τίμια κεφαλὴ νὰ φανεῖ ἀνώτερη ἀπὸ τὰ βαρβαρικὰ ἔθνη ποὺ σᾶς περικυκλώνουν, νὰ δώσει ἐπίσης νὰ βαδίζετε γαλήνιο καὶ ἡρεμο τὸ δρόμο τῆς ζωῆς σας, καὶ ἀκόμα νὰ δώσει νὰ λάβετε καὶ τὴν ἄνω κληρονομία με ἀνεκλάλητη χαρὰ καὶ εὐφροσύνη, ὅπου ὑπάρχει ἡ κατοικία ὅλων τῶν εὐφρανομένων καὶ ἀπὸ ὅπου λείπει κάθε ὀδύνη καὶ στεναγμὸς καὶ λύπη, με τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ μας, στὸν ὁποῖο ἀνήκει ἡ δόξα καὶ ἡ δύναμη στοὺς αἰῶνες τῶν αἰώνων. Ἀμήν.

Σᾶς παρακαλοῦμε θερμά, σύμφωνα με τὸ χρέος τῆς πατρικῆς ὁσιότητάς σας, νὰ μὴν παραλείπετε νὰ μνημονεύετε καὶ ἐσεῖς τὴ μετριότητά μας στίς προσευχές σας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 14η

Ἀπὸ τὴν ἔξορία, πρὸς τοὺς ἐπισκόπους.

Ἐγὼ θαυμάζω πῶς τόσο γρήγορα, ὅποιος καὶ ἂν εἶναι αὐτός, λησιμόνησε τὴ φύση μου· γιατί οὔτε, ναὶ οὔτε τό ὄνομά του δὲν θὰ ἤθελα νὰ ἀναφέρω στὸν ἔλεγχό του, ἀκόμα καὶ ἂν ἤθελε ξεσπάσει ἐναντίον μου με ἀκόμα μεγαλύτερη αὐθάδεια. Γιατὶ βλέπω οἱ πολλοὶ νὰ δέχονται εὐκολώτερα τὴ συμβουλή τοῦ ἀπρόσωπου ἐλέγχου, παρὰ τὴν προτροπὴ με τὴ χρῆση τοῦ ὀνόματος. Ἀλλὰ πῶς τόσο γρήγορα μᾶς λησιμόνησε, ὥστε καὶ νὰ μᾶς κατηγορεῖ γιὰ τόσο μεγάλη ἔλλειψη νοῦ καὶ γιὰ ἀδιαφορία γιὰ τοὺς θεῖους νόμους; Καὶ γιὰ ποιὸ λόγο ἐπιτίθεται με τέτοια σφοδρότητα ἐναντίον τῆς μετριότητάς μας; Ἡ μᾶλλον ποιὸς τόσο ἀπτότομα τὸν ἀνέβασε τόσο ψηλά, ὥστε καὶ χωρὶς ἐμεῖς νὰ τοῦ λέμε τίποτα, αὐτὸς ὅμως ν' ἀκούει, καὶ χωρὶς νὰ κάνομε κἂν ἐμεῖς μιὰ τέτοια σκέψη, ἐκεῖνος, σὰν ἀπὸ κάποια σκοπιὰ νὰ βλέπει με τὴ φαντασία του μέσα στίς καρδιές καὶ μπαίνοντας μέσα σ' αὐτές ν' ἀντιλαμβάνεται καὶ νὰ κατανοεῖ ἐκεῖνα ποὺ οὔτε οἱ ἴδιοι ποὺ τὰ ἔχουν δὲν τὰ γνωρίζουν, καὶ σχημάτισε τὴ

εἰδέναι, ἢ τὸ πνεῦμα τὸ ἐνοικοῦν ἐν αὐτοῖς; Καὶ Παῦλος, οὐδ' ἐλπίσας ἀνδρῶν τηλικούτων ἔσεσθαι φοράν, οὐδὲ τὴν ἴσην γνῶσιν ἑτέροις κατέλιπεν.

Ἄλλὰ γὰρ πόθεν ἡμῶν ἡ πολλὴ κατασκεδάζεται ἄνοια καὶ 5 τῆς Ἐκκλησίας ὅλης ἡ προδοσία καὶ τῶν κειμένων νόμων ἡ ὑπεροψία; τί πραξάντων, τί δὲ διανοηθέντων, πρὸς τίνα δέ τι ἀπαγγειλάντων; μηδὲ γάρ, ὅτι τοῖς αὐτοῖς ῥήμασι τὴν ὕβριν οὐκ ἔθετο, ἄμεινόν τι καθ' ἡμῶν εἶπειν τῶν εἴ τις ἡμῖν τὰ τοιαῦτα λοιδορεῖται, νομιζέτω καὶ λογίζοιτο, οὐ γὰρ αἱ λέξεις βαρύνου- 10 σι τὰς ἐννοίας, τὰς δὲ λέξεις τραχεῖς καὶ δυσφόρους τὸ πικρὸν τῆς διανοίας μᾶλλον ἐργάζεται. Ὅτε δὲ καὶ λέξεις ταῖς διανοίαις ὁμολογεῖ καὶ τὸ βαρὺ τῆς ἐννοίας τῷ τραχεῖ συντρέχει τῆς λέξεως, τί διαφέρει τὰ αὐτὰ τῶν ῥημάτων εἶπειν, ἢ διὰ τῶν ἴσων τὴν αὐτὴν παραστῆσαι διάνοιαν; Ἄλλ' εἰ μὲν πρὸς τὸν ἐπιχυθέν- 15 τα ἡμῖν τῶν κακῶν ἀφορῶν χειμῶνα καὶ τὴν πανταχόθεν ἡμᾶς περίσχουσαν καὶ συμπιέζουσαν τῶν δυσχερῶν φορὰν εἰς παραφορὰν πεσεῖν ἐδικαίωσεν, ἀνθρώπινον μὲν τι διενεόθη καὶ ἐμελέτησε. Τί γὰρ ἂν τις ἄλλο ὑπὲρ αὐτοῦ καὶ εἶπειν δυνηθείη; Αἱ γὰρ ὑπερβολαὶ τῶν κακώσεων παρατροπὴν καὶ ἀλλοίωσιν ὡς 20 τὰ πολλὰ τοῖς κακουμένοις ἐνεργάζονται. Εἰ καὶ μείζονα τὸν πονηρὸν τὴν ἐξουσίαν λαβεῖν καθ' ἡμῶν, ἢ κατὰ τοῦ θεσπεσίου Ἰώβ, οἷς νομίζει ἐψηφίσαστο, εἶγε τοῦ μὲν τῆς ψυχῆς τὴν ἐξουσίαν οὐκ εἴληφεν, ὁ δὲ καθ' ἡμῶν καὶ ταύτης αὐτῷ τὴν κυριότητα ἐνεχείρησεν· ἐξ ὧν γὰρ ἡμῶν ἄκρατον μετὰ τοῦ παρανομεῖν 25 καταχέει τὴν ἄνοιαν, σαφῶς ἑαυτὸν δεικνύει τοῦτο καὶ λογισάμενον καὶ κυριώσαντα. Πλὴν εἰ καὶ πρὸς ταύτην περὶ ἡμῶν ὑπεσύρη τὴν ὑπόνοιαν, καὶ τοῦτο πρὸς εὐλογίαν τῆς ἄλλης εὐρίσκει λοιδορίας.

Ἴνα νῦν ἐάσω τὸ σοφὸν τῆς ἀπολογίας καὶ εὐσχημον, ἐχρῆν 30 οὐκ ἐπιτίθεσθαι, οὐδὲ βραδύτερον ποιεῖν τὸ πάθος οἰκείων ὕβρεων προσθήκη, ἀλλὰ παρακλήσει τινὶ μᾶλλον καὶ λόγοις ψυχαγωγίας διαπραῦνειν τὸ ἄλγος καὶ πειραῖσθαι τὸν δυνατὸν τρόπον ἐπινοεῖν παραμύθιον. Τὸ δὲ ἐκτραχύνειν καὶ ἐπεμβαίνειν καὶ κατονειδίξειν τὰς συμφοράς, ἐντροφῶντός ἐστι τοῖς τοῦ πλησίον

γνώμη ὅτι γνωρίζει τοὺς ἀνθρώπους καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι τὸ πνεῦμα ποὺ κατοικεῖ μέσα τους; Ἄκόμα καὶ ὁ Παῦλος οὔτε ἔλπισε ὅτι θὰ ὑπάρξουν τέτοιοι ἄνθρωποι, οὔτε ἄφησε σὲ ἄλλους νὰ ἔχουν αὐτὴ τὴ γνώση.

Ἄλλὰ ἀπὸ ποῦ μᾶς καταλογίζεται ἡ μεγάλη ἔλλειψη νοῦ καὶ ἡ προδοσία ὅλης τῆς Ἐκκλησίας καὶ περιφρόνηση τῶν νόμων ποὺ ἰσχύουν; Τί κάναμε, τί σκεφθήκαμε, καὶ σὲ ποιὸν εἶπαμε κάτι; Γιατὶ οὔτε, ἐπειδὴ δὲν χρησιμοποίησε τις ἴδιες λέξεις στὴν ὕβρη, νὰ νομίζει καὶ νὰ σκέφτεται ὅτι εἶπε κάτι καλύτερο ἀπὸ τις κατηγορίες ποὺ κάποιος ἀπὸ ἐκείνους ἀπευθύνει σ' ἐμᾶς· γιατί δὲν εἶναι οἱ λέξεις ποὺ βαρύνουν τις ἔννοιες, ἀλλὰ οἱ πικρὲς σκέψεις μᾶλλον εἶναι αὐτὲς ποὺ κάνουν σκληρὲς καὶ βαρεῖες τις λέξεις. Ὅταν ὅμως τὰ λόγια εἶναι σύμφωνα μὲ τις σκέψεις καὶ τὸ βαρὺ τῆς σκέψης συμβοδίζει μὲ τὴ σκληρότητα τῆς λέξης, τί διαφορὰ ὑπάρχει ἂν χρησιμοποιηθοῦν οἱ ἴδιες λέξεις, ἢ ἂν μὲ τις ἴσες λέξεις παραστήσει κανεὶς τὴν ἴδια σκέψη; Ἄλλ' ἂν, ἔχοντας στραμμένη τὴν προσοχὴ του στὴν κακοχειμωνιά ποὺ μᾶς χτύπησε καὶ στὴν ἐπιδρομὴ τῶν δεινῶν ποὺ ἀπὸ παντοῦ μᾶς περιβάλλουν καὶ μᾶς καταπιέζουν, ἔκρινε δίκαιο νὰ ἐκδηλώσει αὐτὸς τὴν παραφροσύνη του, σκέφθηκε βέβαια καὶ μελέτησε κάτι ἀνθρώπινο. Γιατὶ τί ἄλλο θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς γιὰ νὰ τὸν ὑπερασπισθεῖ; Γιατὶ τὰ ὑπερβολικὰ παθήματα προκαλοῦν κατὰ τὸ πλεῖστον σύγχυση καὶ μεταβολὴ στὴν ψυχὴ ἐκείνων ποὺ πάσχουν. Ἄν πάλι κατὰ τὴ γνώμη του ὁ πονηρὸς ἔλαβε εἰς δῶρος μας μεγαλύτερη ἐξουσία ἀπὸ ἐκείνη ποὺ ἔλαβε ἐναντίον τοῦ θεοῦ Ἰωβ, καθόσον ἐκείνου βέβαια δὲν ἔλαβε τὴν ἐξουσία κατὰ τῆς ψυχῆς του, ἐνῶ αὐτὸς τοῦ ἔδωσε ἐναντίον μας καὶ αὐτῆς τὴν κυριότητα· γιατί ἀπὸ τὸ γεγονός ὅτι μᾶς ἀποδίδει μαζί μὲ τὴν παρανομία καὶ ὑπερβολικὴ ἔλλειψη νοῦ, παρουσιάζει ὀλοκάθαρα τὸν ἑαυτό του ὅτι αὐτὸ καὶ τὸ σκέφθηκε καὶ τὸ ἐπικύρωσε. Πλὴν ὅμως, ἂν καὶ παρασύρθηκε σ' αὐτὴ τὴν ὑπόνοια γιὰ μᾶς, καὶ αὐτὸ τὸ βρῖσκει ὡς δικαιολογία τῆς ἄλλης κατηγορίας.

Γιὰ νὰ ἀφήσω τώρα κατὰ μέρος τὰ σοφίσματα καὶ τις τεχνικὲς τῆς ἀπολογίας του, δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπιτίθεται ἐναντίον μου οὔτε νὰ ἐπιβαρύνει τὸ πάθημά μου μὲ προσθήκη στὶς ὕβρεις του, ἀλλὰ μᾶλλον μὲ κάποια παρήγορα καὶ καταπραϋντικὰ λόγια νὰ ἀπαλύνει τὸ πάθημα καὶ νὰ ἐπιχειρεῖ μὲ κάθε δυνατὸ τρόπο νὰ ἐπινοεῖ τὴ θεραπεία. Τὸ νὰ φέρεται ὅμως μὲ σκληρότητα καὶ νὰ ἐπιτίθεται ἐναντίον μου καὶ νὰ χλευάζει τις συμφορὲς μου, εἶναι γινώρισμα κάποιου ποὺ χαίρεται στὶς συμφορὲς τοῦ

κακοῖς, ἀλλ' οὐ συναλγοῦντος οὐδὲ συμπάσχοντος, καὶ οὐ τὰ τῶν φίλων διαπραττομένου, ἀλλ' ἄπερ ἂν οἱ ἐχθροὶ κακουργήσειαν. Ἐγὼ δέ, ὅτι μὲν τὸν τρυγίαν πάσης αὐτῶν τῆς κακίας καθ' ἡμῶν ἐκένωσαν, φίλων ξενώσαντες, συγγενῶν διακόψαντες, ὑμῶν 5 αὐτῶν (τῶν ἐμῶν παθῶν τὸ πικρότατον) προδιατέμνοντες καὶ ἀπομερίσαντες, θεραπόντων καὶ ὑπηρετῶν ἐξημερώσαντες, αἰχμαλωτίσαντες, φρουροὺς καὶ φρουράρχους περιστήσαντες, ἵνα μηδὲ τὰ οἰκεῖα βουλομένοις κακὰ κλαίειν ἐξῆ καὶ ἀποδύρεσθαι, μηδέ τις ἔλεος πόθεν ἡμῖν παρεισδύῃ μὴ λόγῳ, μὴ πράγμα- 10 τι, μυρίους θανάτους ἐπικρεμάσαντες, λογίων Θεοῦ καὶ παντὸς ἄλλου, οἴμοι, καθ' ἡμῶν λιμὸν ἐπιστήσαντες. Καὶ ὅτι ὅλον μὲν ἅμα πολλοῖς κακοῖς οὐ διαλυμπάνουσι περιβάλλοντες, καὶ πάσας δὲ ἡμῶν ἀπομερισάμενοι τὰς αἰσθήσεις καὶ πρὸς πάσας παραταξάμενοι καινὰς μηχανὰς πρὸς ἐκάστην ἐπενόησαν (ὄξυ γὰρ εἰς 15 κακίαν Θεοῦ καὶ φιланθρωπίας ἀλλοτριώσις)· καὶ ὀφθαλμοὺς μὲν ἐνέφραξαν (τί γὰρ ἂν τις καὶ εἴποι, ἐπειδ' ἂν ὅλως μήτε τινὰς ἀνθρώπων ὄραν, μηδὲ διβλίοις ἐνομιλεῖν ἔχοι, καὶ μάλιστα οἷς μέγα καὶ πρῶτον παραμύθιον ἢ ἀνάγνωσις; Καὶ γὰρ καὶ ταύτην καθ' ἡμῶν ἀπάσαις ψήφοις ἐξήνεγκαν τὴν ἀπόφασιν), ἀκοὴν δὲ 20 συναπέκλεισαν· οὔτε γὰρ φωνῆς φιλοῦντων, ἀλλ' οὐδὲ ἐχθρῶν (τί γὰρ δεῖ λέγειν;) ἀναγινωσκόντων συγχωροῦσιν ἐνωτίζεσθαι. Ἄλλ' ὅσον γε εἰς αὐτῶν ἦκε σπουδὴν οὐδὲ ἀδόντων Θεῶ, οὐδ' ὕμνοις εὐχαριστούντων ἀκούομεν. Οὐδὲ γάρ, οὐδέ τινα οὐδ' ἐπὶ βραχύ, οὐδὲ τῶν μετρίως πρὸς ᾧδὰς ἐχόντων (ὧ καὶ βαρβάρων 25 γνώμας νικώσης ᾠμότητος!) συνεῖναι κατέλιπον, ἀλλ' ἀντὶ κληρικῶν, ἀντὶ μοναζόντων, ἀντὶ ψαλλόντων, ἀντὶ ἀναγινωσκόντων καὶ ὑπογραφόντων, ἀντὶ φίλων καὶ συνήθων (οἷς ὡς τὰ πολλὰ φιλεῖ ἢ τῶν θλιβερῶν βαρύτης ἐπικουφίζεσθαι), ἀντὶ πάντων ἀπλῶς στρατιωτῶν κουστωδίαις καὶ στρατιωτικοῖς λόχοις ἐκδε- 30 δόμεθα.

Καὶ τί δεῖ καθ' ἕκαστον λέγειν καὶ ἐπιξαίνειν τῇ μνήμῃ τοὺς μάλωπας; ἀλλ' ὅτι μὲν πάσας ἡμῶν τὰς αἰσθήσεις μυρίων κακῶν ἐπινοίαις ἐπετείχισαν, μηδ' αὐτὴν ἡμῶν τὴν ψυχὴν (ὅσα γε εἰς αὐτῶν ἔργα κεχώρηκεν) ἀκάκωτον συγχωρήσαντες. (Ἔργον

συνανθρώπου του, ἀλλὰ δὲν πονᾶ καὶ δὲν ὑποφέρει μαζί του, καὶ ὅτι δὲν κάνει αὐτὰ ποὺ κάνουν οἱ φίλοι, ἀλλ' ὅσα θὰ μπορούσαν νὰ κακουργήσουν οἱ ἐχθροί. Ἐγὼ ὅμως, τὸ ὅτι ἄδειασαν ἐπάνω μου τὸ κατακάθι ὅλης τῆς κακίας τους ἐναντίον μου, ἀποξενώνοντάς με ἀπὸ τοὺς φίλους, ἀποκόπτοντας ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς μου, καὶ (τὸ πικρότερο ἀπὸ τὰ παθήματά μου), ἀποκόπτοντας καὶ ἀποχωρίζοντάς με ἀπὸ ἐσᾶς τοὺς ἴδιους, ἐρημώνοντάς με ἀπὸ θεράποντες καὶ ὑπηρέτες, αἰχμαλωτίζοντάς με καὶ τοποθετώντας τριγύρω μου φρουροὺς καὶ φρουράρχους, γιὰ νὰ μὴν μπορῶ οὔτε τις ἴδιες τις συμφορές μου νὰ κλαίω καὶ νὰ θρηνῶ, οὔτε κάποια εὐσπλαχνία νὰ μοῦ ἐπιδεικνύεται οὔτε μὲ λόγια οὔτε μὲ κάποια πράξη, ἀπειλώντας με μὲ μύριους θανάτους καὶ ἐπιβάλλοντάς μου, ἀλλοίμονο, λιμὸ τῶν λόγων τοῦ Θεοῦ καὶ κάθε ἄλλου, καὶ τὸ ὅτι δὲν παύουν ὀλόκληρο νὰ μὲ περιβάλλουν μὲ πλῆθος κακῶν, καὶ διαχώρισαν ὅλες τις αἰσθήσεις καὶ σὲ κάθε μία ἐπινόησαν καὶ ἀντιπαρέθεσαν νέες μηχανές (γιατὶ εἶναι φοβερὴ κακία ἢ ἀποξένωση ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν ἄνθρωπο). Ἐφραξαν ἐπίσης καὶ τὰ μάτια μου· γιὰ τὴν θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς, ὅταν γενικὰ δὲν μπορεῖ οὔτε ἄνθρώπους νὰ δεῖ οὔτε νὰ διαβάσει ἓνα βιβλίο, καὶ μάλιστα γιὰ ἐκείνους ποὺ ἢ μεγάλη καὶ πρώτη παρηγοριὰ εἶναι ἢ ἀνάγνωση; Γιατὶ κι αὐτὴν τὴν ἀπόφαση ἔλαβαν παμψηφει ἐναντίον μου. Καὶ ἀκόμα μοῦ σφράγισαν καὶ τὴν ἀκοή. Γιατὶ οὔτε τοὺς φίλους, ἀλλ' οὔτε καὶ τοὺς ἐχθροὺς (καὶ γιὰτί πρέπει νὰ τὰ λέγω;) ἐπιτρέπουν καὶ διαβάζουν καὶ ν' ἀκούω. Ἄλλ' ὅσο ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν ἐπιθυμία αὐτῶν οὔτε ἀκούω νὰ ψάλλουν πρὸς τὸν Θεό, οὔτε νὰ τὸν εὐχαριστοῦν μὲ ὕμνους. Γιατὶ δὲν ἄφησαν οὔτε ἓναν, οὔτε καὶ γιὰ λίγο, νὰ μείνει μαζί μου, οὔτε ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἔχουν μικρὴ ἰκανότητα γιὰ ὕμνους (τί σκληρότητα ἀλήθεια ποὺ νικᾶ καὶ τις γνῶμες τῶν βαρβάρων), ἀλλ' ἀντὶ νὰ μᾶς ἀφήσουν κάποιους κληρικούς, ἀντὶ μοναχοὺς, ἀντὶ ψάλτες, ἀντὶ ἀναγνώστες καὶ γραφεῖς, ἀντὶ φίλους καὶ συντρόφους (μὲ τοὺς ὁποίους συχνὰ ἐλαφρύνει τὸ βάρος τῶν θλιβερῶν), ἀντὶ ὅλων αὐτῶν γενικὰ, παραδοθήκαμε σὲ φρουρὲς στρατιωτῶν καὶ στρατιωτικὸς λόχους.

Καὶ τί χρειάζεται νὰ ἀναφέρω τὸ καθένα ξεχωριστὰ καὶ νὰ ξύνω τις πληγές μου μὲ τὴ μνήμη; Γιατὶ ὅλες τις αἰσθήσεις μου τις ἀπέκλεισαν μὲ μύριες κακὲς ἐπινοήσεις, καὶ οὔτε τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ μου (ὅσο αὐτὸ μπορούσε νὰ εἶναι ἔργο δικό τους) ἄφησαν ἀκακοποίητη. (Καὶ τὸ πιὸ

ἀπάντων ὅσα Θεὸς ἐβδελύξατο μιαιρώτερόν τε καὶ ὠμότερον) οἴκους Θεοῦ καταλύοντες, πτωχοὺς ἀναπήρους καὶ λελωθημένους, οὓς ἡμεῖς ἱλαστήριον τῶν ἡμετέρων ἁμαρτημάτων προσησάμεθα, τῆς οἰκείας ἐστίας καὶ ἀναπαύσεως ἐξορίζοντες καὶ τὰς
 5 αὐτῶν ὑπάρξεις, ὡς πολεμίων, διαμεριζόμενοι λάφυρα· καὶ θεραπείων σάρκας νεύροις κατέκοψαν, ὡς δι' ὅλου τοῦ σώματος τῇ πολλῇ τῶν μαστίγων ῥύμη χαράδρας ἐναπεργάσασθαι, ἵνα χρυσὸν καὶ ἄργυρον ὃν ἐθησαυρίσαμεν, ὃν οὐδ' ὄναρ εἶδον οἱ ἄθλιοι, ἐκμηγνύσωσι. Καίτοι σαφέστερον αὐτοὶ τῶν ἄλλων οἱ κολάζον-
 10 τες εἰδότες, ὡς ἡμεῖς ἀεὶ πρὸς χρήματα διαβεβλήμεθα. Καὶ οὐχ οὕτως ἐκεῖνοι φιλάργυροι, ὡς ἡμᾶς, ἢ τούτων ὑπεροψία, οὐδὲν ἄλογον αὐτῶν ἔνεκα οὐδέποτε ποιεῖσθαι (μὴ τί γε θησαυρίζειν) παρεσκεύαζεν, ἀλλ' ὅπερ ἥλιος ἀνίσχων ἑώρα (ἢ τῶν ἐπηρεαζόντων δὲ πολλάκις ἀνάγκη καὶ τὸν τῆς ἀρετῆς διδάσκαλον Παῦ-
 15 λον εἰς τοιαῦτα ἐξεβιδάξετο ῥήματα), τοῦτο τῆς ἡμέρας, καὶ μάλιστα τῆς νυκτός, ὁ καιρὸς ἐξεφόρει τε καὶ ἀπεφορτίζετο. Ἄλλ' ὅμως ταῦτα τῶν πάντων οὐδενὸς ἔλαττον εἰδότες, ἐκρεούργουν, ἐμάστιζον, οὐχ ἵνα τι ὧν ἐπλάττοντο ζητεῖν εὖρωσιν (εἰ μὴ καὶ τοῦτο προσεκμεμήνασι, ζητεῖν εὖρεῖν ἅπερ ἴσασι οὐχ ὑπάρχον-
 20 τα), ἀλλ' ἵνα κάκειθεν ἡμᾶς ἀνιάσωσι καὶ μηδένα τρόπον κακουργίας, ὃν ἡμῖν οὐ προσάξωσι, παραλείψωσιν. Ἄλλ' ὅτι μὲν ταῦτα καὶ τῶν εἰρημένων πολὺ πλείονα, καθ' ἡμῶν ὁ Σατανᾶς, ἢ οὐκ οἶδα ὅ,τι καὶ εἶπω, ἐξετήσατο, καὶ τούτοις ἡμεῖς περιαντλούμεθα οὐκ ἂν ἀρηθεῖην, ὅτι δὲ τῶν φρενῶν ἡμᾶς ἢ τοσαύτη κα-
 25 κία ἐξέστησε καὶ θείων ἐντολῶν ὑπερόπτας ἀπετέλεσε καὶ κοινούς προδότας εἰργάσατο, οὐκ οἶδα ἀνθ' ὅτου τις ἡμᾶς αἰτιώμενος ταῦτα, οὐ σφοδρότερον καθ' ἡμῶν πνεῖν, ἢ οἱ προφανεῖς ἐχθροὶ οὐκ ἂν συνανομολογήσειεν.

Εἰ δέ τις ταῦτα ἀκούων ἐρυθριᾷ καὶ ἀνανεύει καὶ ἀναδύε-
 30 ται, καὶ μήποτε ἂν τοιοῦτον εἰπεῖν καθ' ἡμῶν, μηδ' ἐπὶ νοῦν λαβεῖν, πέφυκε γὰρ ἁμαρτήματα, δικαίων λόγων ἐλέγχους ἀπογυμνούμενον, ἀσχημονέστερον μᾶλλον ἢ πρότερον καταφαίνεσθαι, ὥστε μηδ' αὐτῷ τῷ τεκόντι δοκεῖν γνήσιον, ἀλλ' ὡς νόθον καὶ ἀποτρόπαιον, μάλιστα τοῦ συνειδότος τῷ κέντρῳ, ὃ τῇ φύ-

βδελυρὸ καὶ πιὸ ὤμὸ ἔργο ἀπὸ ὅσα σιχᾶθηκε ὁ Θεός), γκρεμίζοντας ναοὺς τοῦ Θεοῦ, ἐξορίζοντας ἀπὸ τὶς ἐστίες τους καὶ τὴν ἀνάπαυσή τους φτωχοὺς, ἀνάπηρους καὶ ἀρρώστους, τοὺς ὁποίους ἔμεῖς θέσαμε μπροστὰ ὡς ἐξιλαστήριο τῶν ἁμαρτημάτων μας, καὶ μοιράζοντας τὰ ὑπάρχοντά τους σὰν λάφυρα ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς, καὶ τὶς σάρκες τῶν ὑπηρετῶν κατέκοψαν μὲ τὰ μαστίγια, ὥστε σ' ὄλο τὸ σῶμα μὲ τὰ πολλὰ χτυπήματα τῶν μαστίγων νὰ δημιουργήσουν χαρραματιές, γιὰ νὰ τοὺς μαρτυρήσουν τὸ χρυσὸ καὶ τὸν ἄργυρο ποὺ εἶχαμε τάχα θησαυρίσει καὶ ποὺ οἱ ἄθλιοι οὔτε στὸ ὄνειρό τους εἶχαν δεῖ. " Ἄν καὶ βέβαια οἱ ἴδιοι οἱ τιμωροὶ γνώριζαν καλύτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους, ὅτι ἔμεῖς πάντοτε κατηγορούμασταν γιὰ χρηματισμό. Καὶ δὲν ἦταν ἐκεῖνοι τόσο φιλάργυροι, ὅσο ἡ περιφρόνηση αὐτῶν ἔκανε ἡμᾶς νὰ μὴ κάνομε ποτὲ τίποτε τὸ παράλογο ἐξαιτίας τῶν χρημάτων (οὔτε βέβαια καὶ νὰ θησαυρίζομε), ἀλλὰ αὐτὸ ποὺ ὁ ἥλιος ἀνατέλλοντας ἔβλεπε (πολλές φορές ἡ βία τῶν ἐχθρῶν ἐξανόγκαζε καὶ τὸν διδάσκαλο τῆς ἀρετῆς Παῦλο νὰ λέγει τέτοια λόγια), αὐτὸ ἡ διάρκεια τῆς ἡμέρας, καὶ κυρίως τῆς νύχτας, τὸ φανέρωνε καὶ τὸ ξεφορτωνόταν σὰν βᾶρος. Ἄλλ' ὅμως, αὐτὰ ἐνῶ τὰ γνώριζαν ὄχι λιγώτερο κανενὸς ἀπὸ ὅλους, ξέσκιζαν σάρκες, μαστίγωναν, ὄχι γιὰ νὰ βροῦν κάτι ἀπὸ ὅσα προσποιοῦνταν ὅτι ζητοῦσαν (γιατὶ εἶχαν κυριευθεῖ καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴ μανία, τὸ νὰ ζητοῦν νὰ βροῦν αὐτὰ ποὺ δὲν ὑπῆρχαν), ἀλλὰ γιὰ νὰ μᾶς λυπήσουν καὶ ἀπὸ αὐτὸ καὶ νὰ μὴν παραλείψουν κανένα τρόπο κακουργίας ποὺ νὰ μὴν τὸν ἐφαρμόσουν ἐπάνω μας. Ἄλλ' ὅτι βέβαια αὐτὰ, καὶ πολὺ περισσότερα ἀπὸ ὅσα εἰπώθηκαν, ζήτησε ὁ Σατανᾶς εἰς βᾶρος μας, ἢ δὲν ξέρω τί ἄλλο νὰ πῶ, καὶ ὅτι ἔμεῖς ἐξαντλούμασταν ἀπὸ αὐτὰ, δὲν θὰ μπορούσα νὰ τὸ ἀρνηθῶ, ὅτι ὅμως ἡ τόση κακία μᾶς ἔδγαλε ἀπὸ τὸν ἑαυτὸ μας καὶ μᾶς ὀδήγησε στὴν περιφρόνηση τῆς θείας ἐντολῆς καὶ μᾶς ἔδειξε κοινούς προδότες, δὲν γνωρίζω γιὰ ποιὸ λόγο δὲν θὰ συμφωνοῦσα, ὅτι ἔτσι ποὺ μᾶς κατηγορεῖ κανεὶς γι' αὐτὰ δὲν θὰ πνέει σφοδρότερη μανία ἐναντίον μας, ἀπὸ ὅ,τι οἱ φανεροὶ ἐχθροὶ μας.

" Ἄν ὅμως ἀκούοντας κάποιος αὐτὰ κοκκινίζει ἀπὸ ντροπὴ καὶ τὰ ἀρνεῖται καὶ τὰ ἀναιρεῖ, λέγοντας ὅτι κάτι τέτοιο δὲν εἶπε ποτὲ ἐναντίον μας οὔτε καὶ σκέφθηκε, γιὰτὶ εἶναι ἀπὸ τὴ φύση τοῦ ἁμαρτήμα, ἀπογυμνωμένο ἀπὸ δικαιολογία μὲ τὸν ἔλεγχο, παρουσιάζεται πιὸ ἄσχημος μᾶλλον ἀπὸ ὅ,τι πρωτύτερα, ὥστε οὔτε σ' αὐτὸν ποὺ τὸν γέννησε νὰ φαίνεται γνήσιος, ἀλλὰ ὡς νόθος καὶ ἀποκρουστικός, καὶ μάλιστα μὲ τὸ

σει πανσόφως ὁ Πλάστης ἐνέθηκεν εἰς τὴν τῶν πρακτέων διε-
 χειρομένου διάβλεψιν. Ἄν οὖν διὰ ταῦτα οὐδὲν ἐκείνων οὐδ'
 εἰς νοῦν ἐλθεῖν διατείνοιτο, ἀλλ' ὡς εἰκός, καὶ τοὺς πώποτε τοι-
 αῦτα τετολμηκότας εἰς ἐκτόπους μοίρας καὶ εἰς ἀράς ἀπάγει
 5 φρικώδεις, πρὸς τῆς φιλίας αὐτῆς ἐρωτήσατε αὐτόν, Τί διαφέ-
 ρει περὶ ἡμῶν εἰπεῖν τὰ εἰρημένα, καὶ τὸ λέγειν, ὅτι μετὰ τῶν
 πολεμίων γινόμεθα καὶ φίλων μεταξὺ καὶ ἐχθρῶν οὐ διαστέλλο-
 μεν, καὶ τότε τίνος; (ὦ τῆς καθ' ἡμῶν ἐπηρείας!) φίλων Χριστοῦ
 καὶ ἐχθρῶν Χριστοῦ· εἰς ταῦτα γὰρ ἀποτελεντᾶ τὸ βούλεσθαι κα-
 10 ταλέγειν ἡμᾶς τῷ κλήρῳ τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ πασχόντων, καὶ
 τοὺς ἅμα Χριστῷ πολεμοῦντας ἡμᾶς, οἱ τὸ αἷμα τῆς διαθήκης
 αὐτοῦ κοινὸν ἠγησάμενοι (ἵνα νῦν τὰ ἄλλα ἐάσω) τὰ θυσιαστή-
 ρια Κυρίου ἐβεβήλωσαν, καὶ τὸ ἅγιον χρίσμα, μᾶλλον δὲ τὸ πα-
 νᾶγιον Πνεῦμα, δι' οὗ τὸ χρίσμα, ἐξεμυκτήρισαν.

15 Ἐρωτήσατε οὖν πάλιν, ἀξιῶ, τί διαφέρει ταῦτα ἐκείνων, πλὴν
 εἰς κακίας ὑπερβολήν; κἂν μὲν ἐκείνων δείξῃ ταῦτα κουφότερα,
 ἐμὲ μὲν ληρεῖν ὡς ἀληθῶς νομίσατε, ἐκείνον δὲ μυρίων ἐγκωμίων
 ἀξιώσατε· καίτοι γε οὐχ ὅτι κουφότερον ἄλλων ὕβρισεν ἠγωνίζε-
 το, οὐδ' ὅτι καὶ ἑτέροις ὑπερβολὴν ὕβρεων καταλελοιπεν, ἀλλ' ὅτι
 20 οὐδὲν εἰς μῶμον ἡμῶν διαβαῖνον ἐπαρῶρησιάσατο· ἀλλ' ὅμως ἂν
 ἐλάττω δείξῃ τὰ αὐτοῦ τῶν ἐγκωμίων μὴ ἐκκηρύξῃτε, εἰ δὲ μηδὲν
 δείξῃ, ὥσπερ οὐδὲ δείξει γε, ἐκείνον μὲν σιγᾶν σωφρονήσατε, τὰ
 ἐμὰ δὲ δυσστηχήματα κἀντεῦθεν ἀναλογίζεσθε, ὅτι καὶ ἐχθρῶν
 ἐπιβουλάς, φίλων ἐπαναστάσεις καὶ βλασφημίαι διαδέχονται.

25 Πῶς γὰρ ὁ τοιαῦτα λέγων ἢ ἐννοῶν, οἷα λέγειν ἡμᾶς καὶ φρονεῖν
 ὁ καλὸς ἐκεῖνος φίλος ἀνεπλάσατο, οὐκ εἰς ἔσχατον μὲν ἀνοίας
 ἐλαύνει, κοινὸς δὲ προδότης πάσης ἐστὶ τῆς Ἐκκλησίας, ὑπερό-
 πτης δὲ καὶ ὕβριστῆς καὶ τῶν πατρικῶν παραδόσεων, καὶ μύρια
 ἄλλα ἐκείνοις ἐμπεριεἴληπται· ψευδολογία, ἀπάτη, δυσσεβεῖς καὶ
 30 ἄπιστοι λογισμοί, μάχαι πρὸς ἑαυτοὺς καὶ ἄλλο πλῆθος κακίας
 ἄπειρον.

Ἄρ' οὐκ ἐκ καλῶν χρωμάτων ὁ καλὸς ζωγράφος τὴν ἡμῶν
 διεμόρφωσεν εἰκόνα, ὁ μηδὲν τῶν φαύλων περὶ ἡμῶν εἰπεῖν ἀπι-
 σχυριζόμενος; Ἄλλ' εἰ μὲν ἀπλότητος ταῦτα, τῷ, «Γίνεσθε φρόνι-

κεντρὶ τῆς συνείδησης, τὸ ὁποῖο ἔθεσε μὲ τὴν πανσοφία του ὁ Δημιουργὸς στὴ φύση γιὰ νὰ διεγείρεται στὴν πρόβλεψη τῶν πρακτέων. " Ἄν λοιπὸν ἰσχυρίζοταν ὅτι τίποτε γι' αὐτὰ ἀπὸ ἐκεῖνα δὲν τοῦ ἦρθε στὸ νοῦ, ἀλλ', ὅπως εἶναι λογικὸ, καὶ ἐκείνους ποὺ κάποτε τόλμησαν νὰ ποῦν τέτοια τοὺς ἀποπέμπει σὲ μέρη μακρινὰ καὶ κατάρες φρικτές, ρωτήστε τον στὸ ὄνομα τῆς φιλίας τῆς ἴδιας· Τί διαφέρει νὰ πεῖ γιὰ μᾶς ὅσα εἰπώθηκαν, καὶ τὸ νὰ λέγει, ὅτι πηγαίνομε μὲ τὸ μέρος τῶν ἐχθρῶν, καὶ δὲν κάνομε διάκριση φίλων καὶ ἐχθρῶν, καὶ μάλιστα τίνος; (πὼ πὼ κακία εἰς βάρος μας) φίλων τοῦ Χριστοῦ καὶ ἐχθρῶν τοῦ Χριστοῦ. Γιατὶ σ' αὐτὰ καταλήγει τὸ νὰ θέλει νὰ συγκαταλέγει ἐμᾶς σὲ ἐκείνους ποὺ πάσχουν γιὰ τὸν Χριστό, καὶ συνάμα αὐτοὺς ποὺ πολεμοῦν ἐμᾶς μὲ τὸν Χριστό, οἱ ὁποῖοι, ἀφοῦ θεώρησαν κοινὸ τὸ αἷμα τῆς Διαθήκης του (γιὰ ν' ἀφήσω πρὸς τὸ παρὸν τὰ ἄλλα), βεβήλωσαν τὰ θυσιαστήρια τοῦ Κυρίου, καὶ τὸ ἅγιο χρίσμα, ἢ μᾶλλον τὸ πανάγιο Πνεῦμα, μὲ τὸ ὁποῖο γίνεται τὸ χρίσμα, τὸ καταχλεύασαν.

Ρωτήστε λοιπὸν πάλι, ἀπαιτῶ, σὲ τί διαφέρουν αὐτὰ ἀπὸ ἐκεῖνα, ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ὑπερβολὴ τῆς κακίας; Κι ἂν αὐτὰ τὰ δείξει ἐλαφρότερα ἀπὸ ἐκεῖνα, θεωρήστε ὅτι ἐγὼ σ' ἀλήθεια φλυαρῶ, ἐνῶ ἐκεῖνον κρίνατέ τον ἄξιο μύριων ἐγκωμίων. " Ἄν καὶ βέβαια δὲν ἀγανακτοῦσε γιατί ἡ βλασφημία του ἦταν ἐλαφρότερη, οὔτε ἐπειδὴ ἄφησε καὶ σὲ ἄλλους ὑπερβολὴ ὕβρεων, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν μπόρεσε νὰ πεῖ τίποτε ποὺ νὰ ἀποτελεῖ μομφὴ γιὰ μένα· ἀλλ' ὅμως ἂν δείξει τὰ δικὰ του κατώτερα τῶν ἐπαίνων, νὰ μὴν τὸν ἀποδοκιμάσετε, ἂν ὅμως δὲν δείξει, ὅπως καὶ δὲν θὰ δείξει φυσικὰ, ἐκεῖνον βέβαια σωφρονῆστε τον νὰ τηρεῖ σιγὴ, τίς δικές μου ὅμως ἀτυχίες σκεφθεῖτε τις κι ἀπὸ αὐτό, ὅτι δηλαδὴ τίς διαδέχονται καὶ ἐπιβουλὲς ἐχθρῶν, καὶ ἐξεγέρσεις καὶ βλασφημίες φίλων. Γιατὶ πῶς αὐτὸς ποὺ λέγει ἢ σκέπτεται τέτοια, τέτοια ποὺ ἔπλασε ὁ καλὸς ἐκεῖνος ὅτι λέμε καὶ σκεφτόμαστε ἐμεῖς, δὲν φτάνει στὰ ἔσχατα τῆς ἀνοησίας καὶ δὲν εἶναι κοινὸς προδότης ὅλης τῆς Ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ ὑπερόπτης καὶ ὑβριστῆς τῶν πατρικῶν παραδόσεων, καὶ ὅσα μύρια ἄλλα περιλαμβάνονται σὲ ἐκεῖνα; ψευδολογία, ἀπάτη, δυσσέβειες καὶ ἄπιστοι λογισμοί, διαμάχες μεταξὺ τους καὶ ἄπειρο ἄλλο πλῆθος κακίας.

" Ἄραγε δὲν διαμόρφωσε ἀπὸ ὠραῖα χρώματα τὴν εἰκόνα μας ὁ καλὸς ζωγράφος, ποὺ ἰσχυρίζεται ὅτι δὲν εἶπε κανένα φαῦλο λόγο γιὰ ἐμᾶς; Ἄλλ' ἂν αὐτὰ προέρχονται ἀπὸ ἀφέλεια, ἃς πεισθοῦμε σ' αὐτὸ ποὺ

μοι ὡς οἱ ὄφεις, καὶ ἀκέραιοι ὡς αἱ περιστραφαί», τοῦ Κυρίου βο-
 ῶντος πειθώμεθα, εἰ δὲ κακουργίας, αὐτοῦ πάλιν διακεκραγός
 μεταβλώμεθα· «Ἐὰν μὴ στραφῆτε καὶ γένησθε ὡς τὰ παιδιά,
 οὐ μὴ εἰσέλθητε εἰς τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν». Μάλιστα συνε-
 5 πιστάμενοι οἷα τῷ σκανδαλίζοντι ἓνα τῶν ελαχίστων ἀδελφῶν ἢ
 τιμωρία ἀπόκειται. Εἰ δὲ ὁ σκανδαλίζων ἓνα τὴν δίκην ἀπαι-
 τήτως εἰσπράττεται, ὁ σείων ὅλην καὶ ἀνασκευάζων Ἐκκλησίαν,
 αὐτὸν ἐκεῖνον ἐννοεῖν καταλιμπάνω, ἡλίκων ἑαυτὸν ὑπεύθυνον
 ἀποφαίνει κακῶν, ὧν εἴη Χριστοῦ πάντων ἡμῶν χεῖρα ὑπερέχον-
 10 τος μηδεὶς ἔνοχος. Ἄλλ' ἐκεῖνο πῶς ἀναλγήτως καὶ χωρὶς δα-
 κρύων οἶσω, εἰ μὲν οὖς φησιν οὐ δεῖ δέχεσθαι, δέχοιτο, τί μὴ μετ'
 ἐκείνων γενώμεθα; Εἰ δὲ μὴ δέχοιτο φόβῳ τῆς μελλούσης τιμω-
 ρίας καὶ ἄκοντες τὴν παρούσαν εὐσέβειαν φυλαξόμεθα· περὶ δὲ
 Θεοῦ, ὃ βέλτιστε, περὶ δὲ πίστεως, περὶ δὲ τῶν ἐκεῖ δικαιοτη-
 15 ρίων, περὶ συνειδήσεως δέ, ἀλλὰ περὶ ἀληθείας, περὶ δὲ γνώμης
 εὐσταθοῦς, περὶ δὲ τούτων οὐδέν, λήθη πάντα ἢ Χάρουβδις λα-
 βοῦσα κατέπιεν.

Ἐγὼ δὲ τούναντίον ἂν αὐτὸν καὶ φρονεῖν καὶ λέγειν ἠξίουν·
 ὡς εἶπερ οὖς οὐ δεῖ δέχεσθαι δέχοιτο, πάντες ἅμα τορόν τι καὶ δια-
 20 πρύσιον ἐμβοήσωμεν, μηδέ τις εἴη μηδενὸς φειδῶ, μὴ πατρικοῦ
 πόθου ἐν ᾧ σεμνυνόμεθα, μὴ τῆς προσηκούσης εὐλαβείας ἣν
 πατράσιν νέμειν αἰεὶ δεδιδάγμεθα, μηδέ τινος ἄλλης αἰδοῦς ἣν περὶ
 αὐτὸν συνετηρήσαμεν, ἀλλὰ ταῦτα πάντα πόρρωθεν ἡμῶν ἀπελά-
 σαντες, ὅπερ ἔφην, διωλύγιον ἐμβοησόμεθα. Τί ταῦτα ποιεῖς,
 25 ἄνθρωπε; ποῖ φέρῃ; τί δὲ σεαυτὸν ἐχθροῖς ἀγνοεῖς ἐγχειρίζων; τί
 τοὺς ἡμῶν ἄθλους εἰς ὑθλους ἐξήνεγκας; τί τῶν εὐσεβούντων
 αἰσχύνεις τὸ σύνταγμα; τί δὲ τῶν ἐχθρῶν ἐπαίρεις τὸ φρόνημα;
 Τοιαῦτα αὐτὸν ἔγωγε σπουδάξιν μᾶλλον ἂν ἠλπίζον, εἴ τί με
 παρολισθαίνειν ἠσθάνετο, ἀλλ' οὐχ οἷα νῦν, παιζόντων γνώμας
 30 μμιούμενος, διαπράττεται. Ἡλπίζον δὲ κακεῖνο, ὡς, εἴ τίς ποτε τῶν
 ἐχθρῶν ταύτας αὐτοῦ τὰς φωνὰς πρὸς αὐτὸν ἐτόλμησεν ἀφεῖναι,
 μυρίοις ἂν αὐτὸν βάλλων ἐξεδίωξε τοῖς λίθοις, ἀπατεῶνα καὶ ψεύ-
 στην καὶ τοιούτοις λόγοις διαπλύνων· ἀνέχεσθαι γὰρ τῶν ἄλλως

φωνάζει ὁ Κύριος, «Γίνεσθε φρόνιμοι σάν τὰ φίδια καὶ ἄθῳοι σάν τὰ περιστέρια»¹, ἂν ὅμως προέρχονται ἀπὸ κακία, ἅς ἀλλάξομε γνώμη καθὼς ὁ ἴδιος πάλι φωνάζει: «Ἄν δὲν ἀλλάξετε καὶ δὲν γίνετε σάν τὰ παιδιὰ, δὲν θὰ μπεῖτε στὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»², καὶ μάλιστα γνωρίζοντας ποιά τιμωρία περιμένει αὐτὸν ποὺ σκανδαλίζει ἓνα ἀπὸ τοὺς ἐλάχιστους ἀδελφούς μας. Κι ἂν αὐτὸς ποὺ σκανδαλίζει ἓναν δέχεται ὅπως δὴποτε τὴν τιμωρία του, αὐτὸς ποὺ συγκλονίζει καὶ ἀνατρέπει ὅλη τὴν Ἐκκλησία, ἀφήνω αὐτὸν τὸν ἴδιο νὰ σκεφθεῖ, πόσο μεγάλων κακῶν παρουσιάζει ὑπεύθυνο τὸν ἑαυτό του, γιὰ τὰ ὁποῖα εἶθε κανεῖς νὰ μὴ βρεθεῖ ἔνοχος μὲ τὴ δύναμη τοῦ Χριστοῦ ποὺ βρίσκεται πάνω ἀπὸ ὅλους ἐμᾶς. Ἄλλὰ πῶς νὰ ὑποφέρω ἐκεῖνο χωρὶς νὰ πονέσω καὶ χωρὶς νὰ δακρῦσω, ἂν αὐτοὺς ποὺ λέγει ὅτι δὲν πρέπει νὰ δεχόμαστε, τοὺς δέχεται ἐκεῖνος, γιατί νὰ μὴν πᾶμε μαζί τους; Ἄν ὅμως δὲν τοὺς δέχεται ἀπὸ φόβο τῆς μελλοντικῆς τιμωρίας, καὶ χωρὶς νὰ θέλομε θὰ φυλάξομε τὴν εὐσέβειά μας: γιὰ τὸν Θεὸ ὅμως, ὧ ἄριστε, γιὰ τὴν πίστη, γιὰ τὰ ἐκεῖ δικαστήρια, γιὰ τὴ συνείδηση, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἀλήθεια καὶ γιὰ τὴ σταθερὴ γνώμη, τίποτε γι' αὐτὰ, τὰ ἄρπαξε ἡ Χάρυβδη καὶ τὰ κατάπιε παραδίνοτᾶς στὴ λήθη.

Ἐγὼ ὅμως θὰ εἶχα τὴν ἀξίωση αὐτὸς νὰ σκέπτεται καὶ νὰ λέγει τὸ ἀντίθετο ὅτι, ἂν δεχόταν αὐτοὺς ποὺ δὲν πρέπει νὰ δέχεται, ὅλοι μαζί θὰ φωνάξομε δυνατὰ καὶ ξεκάθαρα, οὔτε σεβασμὸς νὰ ὑπάρξει γιὰ τίποτε, οὔτε τὸν πατρικὸ πόθο ποὺ εἶναι τὸ σέμνωμά μας, οὔτε τὴν πρέπουσα εὐλάβεια ποὺ διδαχθήκαμε ὅτι πρέπει ν' ἀποδίδομε στοὺς πατέρες μας, οὔτε κάποιον ἄλλο σεβασμὸ τὸν ὁποῖο διατηρήσαμε γι' αὐτόν, ἀλλ' ὅλα αὐτὰ διώχνοντάς τα μακριὰ μας, ὅπως εἶπα, νὰ φωνάξομε δυνατὰ: Γιατί, ἄνθρωπέ μου, τὰ κάνεις αὐτὰ; ποῦ μᾶς ὀδηγεῖς; Γιατί δὲν καταλαβαίνεις ὅτι παραδίδεις τὸν ἑαυτό σου στὰ χέρια τῶν ἐχθρῶν; Γιατί τὰ ἀθλήματά μας τὰ ἔκανες φλυαρολογήματα; Γιατί ντροπιάζεις τὴν παρᾶταξη τῶν εὐσεβῶν; Καὶ γιατί ἐξυψώνεις τὸ φρόνημα τῶν ἐχθρῶν; Τέτοια ἐγὼ νομίζω θὰ φρόντιζε μᾶλλον νὰ μοῦ πει, ἂν μ' ἔβλεπε κάπου νὰ ξεφεύγω, ἀλλὰ ὄχι αὐτὰ ποὺ τώρα κάνει μιμούμενος γνῶμες ἀνθρώπων ποὺ ἀστειολογοῦν. Ἐλπίζω ὅμως καὶ ἐκεῖνο, ὅτι ἂν κάποτε κάποιος ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τολμοῦσε νὰ ἐκτοξεύσει τέτοιες φωνές ἐναντίον του, θὰ τὸν ἔδιωχνε ρίχνοντάς του ἀμέτρητες πέτρες, περιλούζοντάς τον μὲ τοὺς χαρακτηρισμοὺς ἀπατεῶνα καὶ ψεύτη καὶ μὲ ἄλλους τέτοιους λόγους: γιατί, ἐνῶ

ἡμᾶς ἐξουθενούντων προστεταγμένον, ὅτι τοῦ πράου καὶ εἰρη-
 νικοῦ μαθηταί, εἰς πίστιν δὲ ἐξυθριζόντων οὐδεὶς ἂν ἀνάσχοιτο,
 ἐπεὶ καὶ αὐτὸς τᾶλλα πράως φέρων καὶ μὴ ἀμυνόμενος, τοὺς τε
 τὸν πατρικὸν οἶκον, οἶκον ἐμπορίας ποιεῖν ἀπονοηθέντας, μετὰ
 5 σφοδρᾶς τῆς ἐπιτιμήσεως ἐκείθεν ἀπήλασε· καὶ τοὺς εἰς τὸ ἅγιον
 Πνεῦμα τὴν γλῶσσαν ὀξύνοντας, διπλῆν τὴν τιμωρίαν ἀπειλησά-
 μενος, πυρὸς μὲν ἐνταῦθα καὶ μαχαίρας ἔργον καὶ λιμοῦ τὴν
 πόλιν αὐτανδρον ἐποιήσατο, καὶ τὴν μέλλουσαν δὲ οὐ διεκφυ-
 γεῖν, δι' ὧν τὴν παροῦσαν μετὰ πολλῆς τῆς ὀργῆς ἐξήνεγκεν, ἐπι-
 10 στώσατο.

Ἄλλ' ἐγὼ μὲν τοιαύταις ἐλπίσιν ἐμαντόν, ὡς ἔοικεν, εἰς λιμὸν
 ἔτρεφον, τίς ποτε δὲ ἄρα τῶν θρόνων ἐπιβάντας ἡμᾶς τῶν ἀρχιε-
 ρατικῶν καὶ τὸ κῦρος ἀπάσης πράξεως καὶ βουλήσεως ἐγχειρι-
 σθέντας, αὐτῶ κατεμήνυσεν; Αἶ γὰρ τοιαῦται φωναὶ καὶ ζητήσεις
 15 ἀνίερα, καὶ δεῖ τισιν αὐτὰς ὅλως προτείνεσθαι, τοῖς τὰς ἡνίας
 λαμπρῶς ἤδη καὶ περιφανῶς τῆς ἀρχῆς ἐπανειληφόσι καὶ ἐπὶ
 κοινοῦ προκαθεζομένοις τοῦ θήματος, καὶ τῶν μὲν ἡμαρτηκότων
 ἐπὶ γόνυ κειμένων, καὶ πολλοῖς μὲν τὴν γῆν δάκρουσι βροχόντων,
 πολλὰ δὲ ἐπὶ ἐλέῳ λεγόντων, τῶν δὲ μέχρι τέλους τῆς ἀρετῆς καὶ
 20 τῆς ἀληθείας ὑπερηθληκότων μετὰ λαμπρῶν τῶν στεφάνων συγ-
 καθεζομένων καὶ τῶν δικαστῶν τὴν τάξιν διακληρουμένων, καὶ
 τῶν μὲν ἐπὶ συγγνώμην τοῦ ὁμοφυοῦς ὑποφερομένων, τῶν δὲ τοῦ
 ἴσου καὶ τῆς κανονικῆς αὐθεντείας μηδὲν ἐπιπροσθὲν ποιουμένων,
 ἀλλ' οἷα δίκης ὀφθαλμοῦς εἰς τὴν τοῦ δικαίου φύσιν πάντα
 25 καταρῶνθιμιζόντων· τότε δέ, τότε, εἰ θέμις ποτέ, χώραν ἔχει τὰ τοι-
 αῦτα προτείνεσθαι καὶ τοῖς ἐκείνην τὴν λῆξιν καταλαβοῦσιν, ἀλλ'
 οὐχὶ νῦν, οὐδὲ τοῖς λιμῶ καὶ δίψει καὶ φυλακαῖς καὶ μυρίαις
 ἐναθλοῦσι ταλαιπωρίαις καὶ τὸν περὶ ψυχῆς ἀγῶνα ἔχουσιν· ἐκεί-
 νοις γὰρ ὁ περὶ κρίσεως καὶ κατακρίσεως καὶ ἀφέσεως λόγος, καὶ
 30 ὁ καιρὸς ἐκεῖνος, ἀλλ' οὐχ ὁ παρών, ἀφορίζεται.

Ἄλλ', ὦ καλὲ καὶ ἀγαθέ, εἰ μὴ δεῖ δέχεσθαι, πῶς οὐκ αἰσχύνῃ
 μετ' ἐκείνων συντάττεσθαι, καὶ ἐνὸν σταφανηφόρον ὀφθῆναι,
 τοῖς αἰχμαλώτοις ἐγκαταλέγεσθαι, καὶ τὴν ἐτέρων ὄνειροπολεῖν

ἔχομε ἐντολὴ νὰ ἀνεχόμεστε ἐκείνους ποὺ μᾶς ταπεινώνουν, γιατί εἴμασταν μαθητὲς τοῦ πράου καὶ εἰρηνικοῦ, κανένας ὅμως δὲν θὰ μποροῦσε νὰ ἀνεχθεῖ αὐτοὺς ποὺ ὑβρίζουν τὴν πίστη του, γιατί κι αὐτός, ἐνῶ δέχεται τὰ ἄλλα μὲ πραότητα καὶ δὲν ἀντεπιτίθεται, ἐκείνους ποὺ κυριεύθηκαν ἀπὸ ἀφροσύνη καὶ ἔκαναν τὸν οἶκο τοῦ πατέρα του οἶκο ἐμπορίου³, τοὺς ἔδιωξε ἀπὸ ἐκεῖ μὲ σφοδρὴ ἐπίπληξη. Καὶ σ' αὐτοὺς ποὺ ἀκονίζουν τὴ γλῶσσα τους ἐναντίον τοῦ ἁγίου Πνεύματος τοὺς ἀπειλήσεν μὲ διπλὴ τιμωρία· ἔκανε ἐδῶ στὴ γῆ παρανάλωμα φωτιᾶς καὶ ἔργον ξίφους καὶ πείνας αὐτανδρῆ τὴν πόλιν, ἀλλὰ καὶ ἐπιβεβαίωσε, ὅτι δὲν θὰ διαφύγουν τὴ μελλοντικὴ τιμωρία μὲ ὅσα ἐπέβαλε τὴν τωρινὴ μὲ πολλὴ ὀργή.

Ἄλλ' ἐγὼ μὲ τέτοιες ἐλπίδες, ὅπως φαίνεται, ὀδηγοῦσα τὸν ἑαυτό μου σὲ λιμοκτονία, ποιὸς ἄραγε ὅταν ἐγὼ ἀνέβην στὸν ἀρχιερατικὸ θρόνον καὶ εἶχα στὰ χέρια μου τὴν ἐξουσία νὰ κάνω ὅ,τι ἤθελα τὸ κατήγγειλε ποτὲ σ' αὐτόν; Γιατὶ αὐτὰ τὰ λόγια καὶ οἱ συζητήσεις εἶναι δυσάρεστες, καὶ πρέπει αὐτὲς νὰ τίς ἀπευθύνουν ὅπωςδὴποτε σ' αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ξαναπάρει τὰ ἡνία τῆς ἐξουσίας μὲ λαμπρὲς δημόσιες τελετὲς καὶ εἶναι προκαθήμενοι σὲ δημόσιο βῆμα, καὶ ὅσοι ἔχουν σφάλει νὰ εἶναι πεσμένοι στὰ γόνατα, καὶ ἀπὸ τὴ μιὰ νὰ βρέχουν μὲ πολλὰ δάκρυα τὴ γῆ, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη νὰ λένε πολλὰ λόγια γιὰ νὰ ἐπιτύχουν λύπη. Ἀντίθετα ὅσοι ἀγωνίσθηκαν μέχρι τὴ νίκη γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν ἀλήθεια νὰ κάθονται στεφανωμένοι μὲ λαμπρὰ στεφάνια, κληρωμένοι γιὰ τὸ ἀξίωμα τῶν δικαστῶν, καὶ ἄλλοι βέβαια νὰ ὑποστηρίζουν ὅτι πρέπει νὰ συγχωρηθεῖ ὁ συνάνθρωπός τους, ἐνῶ ἄλλοι νὰ μὴ κάνουν τίποτε τὸ ἐπιπλέον γιὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς δικαιοσύνης καὶ τῆς σύμφωνης μὲ τὸ νόμον ἐξουσίας, ἀλλὰ σὰν ὀφθαλμοὶ δικαιοσύνης νὰ ρυθμίζουν τὰ πάντα σύμφωνα μὲ τὸ δίκαιο. Καὶ τότε πιά, τότε, ἂν ποτὲ ζητηθεῖ τὸ δίκαιο, ἔχουν θέσιν νὰ λέγονται αὐτὰ καὶ σὲ ἐκείνους ποὺ ἔχουν λάβει αὐτὴ τὴ θέσιν, ὄχι ὅμως τώρα, οὔτε σ' αὐτοὺς ποὺ ἀγωνίζονται στὴν πείνα καὶ στὴ δίψα, στίς φυλακὰς καὶ σὲ μύριες ταλαιπωρίες, καὶ κάνουν τὸν ἀγῶνα ὑπὲρ τῆς ζωῆς τους. Γιατὶ σ' αὐτοὺς ἀνήκει ὁ λόγος περὶ κρίσεως καὶ καταδίκης καὶ συγχωρήσεως, καὶ εἶναι ὁρισμένος ἐκεῖνος ὁ καιρὸς, καὶ ὄχι αὐτός.

Ἄλλὰ, καλὲ καὶ ἀγαθὲ μου, ἂν δὲν πρέπει νὰ γίνουν δεκτοί, πῶς δὲν ντρέπεσαι νὰ συντάσσεσαι μαζί μ' ἐκείνους, καὶ ἐνῶ μπορεῖς νὰ φανεῖς φορῶντας στεφάνι, νὰ συγκαταλέγεσαι στοὺς αἰχμαλώτους, καὶ ὄνειρο-

φιλανθρωπίαν, τῆς ἄνωθεν εὐγενείας καὶ ελευθερίας γυμνὸν καὶ
 προδότην ἑαυτὸν καταστήσαντα; Εἰ δ' οὐκ αἰσχρὸν ἠγεῖτο συν-
 τάττεσθαι, ἴσθι, σὺν ἐκείνοις ὧν τῇ γνώμῃ, ὧν ἕξαρονος ὑπάρχεις
 τῆς πράξεως, καὶ ἐκείνην τιμῶν τὴν ἀγέλην, ἧς ἀντὶ ποιμένων
 5 λύκους λέγεις προϊῆσθαι, εἰ βούλει δὲ καὶ τῶν ἐν αὐτῇ ἐνίων
 πλέον ταύτην περιέπεις. Εἴ γέ τινες μὲν αὐτῶν, καίτοι σώματι συν-
 ὄντες, τοῦ συνειδότος αὐτοὺς στασιάζοντος ταῖς γνώμαις, ὅμως
 ὀκλάζουσιν, σὺ δὲ καὶ πρὸ τοῦ συναφθῆναι τῷ σώματι λογισμοῖς
 καὶ γνώμῃ σπουδάζεις συνάπτεσθαι· τὸ γοῦν τῆς συναφῆς ἐλ-
 10 λείπον δειλία, οὐκ εὐσέβεια, αἰσχρὴ, οὐ προαίρεσις. Τίς οὖν ὁ
 δεχόμενος, ὁ μὴ δ' ὄναρ τοῦτο παραδεξάμενος, ἢ ὅς, ὅτι μὴ μέχρι
 νῦν πρὸς ἐκείνους ἀπέκλινε τῷ φόβῳ τὴν αἰτίαν ἀνέθηκε καὶ τὸ
 σὺν τοῖς ἐχθροῖς καταισχύνεσθαι, ἂν μὴ δῶ τὴν δίκην ὑστερον,
 κρεῖσσον ἠγεῖται τοῦ μετὰ τῶν οἰκείων διόλου θαυμάζεσθαι; εἰ
 15 μὴ δεῖ δέχεσθαι, τίς ἂν δεξάμενος, ἀντὶ τοῦ δοκεῖν ἑτέρους οὕς
 οὐκ ἔξεστι δέχεσθαι, μᾶλλον ἑαυτὸν ἐκείνοις οὐ συναπολέσειεν;
 οὐ γὰρ τὰ ῥήματα βελτιοῖ τὰς πράξεις, διὰ δὲ τῶν ἔργων συνί-
 σταται καὶ τὰ ῥήματα.

Εἶτα ἂν τις ἰδῶν ληστὰς ἢ πόλεων προδότας, ὑπὸ πάντων μὲν
 20 βδελυσσομένους, πᾶσι δὲ μυσαιτομένους, ἔπειτα αὐτός, τούτων
 τέως καθαρὸς ὑπάρχων, φαντασιοκοπῇ καὶ λέγοι πρὸς τὸν κρα-
 τοῦντα τοὺς νόμους, εἰ μὲν οὕς ἀναιρεθῆναι δέον, τούτους ἀτιμω-
 ρήτους ἔα, τί μὴ θᾶπτον ληστεύω καὶ προδότης γίνομαι, ἵνα συγ-
 γνώμης τύχω; ἂν δὲ δίκην ἀπαιτῆς, φόβῳ ταύτης, ἐκείνους οὐ
 25 μιμήσομαι. Ἄν οὖν τις παρελθὼν τοιαῦτα λέγοι, ἄρ' ἔστιν ὅστις
 οὐκ ἂν αὐτοῦ παραφορὰν καὶ ἀρῶστίαν γνώμης καὶ μυρία
 ἄλλα καταγνοίη; τί δὲ ἐκείνου μὲν ἕκαστος τῶν νοῦν ἐχόντων
 καταγνώσεται; Ἄν δέ τις, ἀντὶ μὲν προδοτῶν πόλεως, προδότας
 πίστεως, ἀντὶ δὲ ληστῶν σωμάτων, ληστὰς θείων νόμων εἰς μέσον
 30 παράγοι, ἔπειτα τὰς αὐτὰς φωνὰς ἀνακράξη, οὐχὶ τὴν ἴσῃν αὐ-
 τὸν ἢ καὶ μείζονα ψῆφον παρά γε τῶν σωφρονούντων ἀπενεγ-
 κεῖν οἰησόμεθα; Χωρὶς δὲ τῶν εἰρημένων, εἰ μὲν τοῖς ἐκκλη-
 σιαστικοῖς θεσμοῖς τὰς πράξεις ἰθύνουσι, τίς δεῖ τῶν ἀκαίρων
 ζητήσεων καὶ λογισμοῖς παλαίειν καὶ ἀποπνίγεσθαι; Ἀλλὰ μὴ

πολώντας τὴ φιλανθρωπία τῶν ἄλλων, νὰ καθιστᾶς τὸν ἑαυτό σου γυμνὸ καὶ προδότῃ τῆς ἄνω εὐγένειας καὶ ἐλευθερίας; Ἐάν ὅμως δὲν θεωρεῖται αἰσχρὸ νὰ συγκαταλεχθεῖς μὲ ἐκείνους, μάθε ὅτι ἔχεις τὴν ἴδια γνώμη μὲ ἐκείνους τῶν ὁποίων ἀρνεῖσαι τὴν πράξη, καὶ τιμᾶς ἐκείνη τὴν ἀγέλη, στὴν ὁποία λέγεις ὅτι ἔχουν προϋσταμένους λύκους ἀντὶ γιὰ ποιμένες, κι ἂν θέλεις τὴν τιμᾶς περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι κάποιιοι πού βρίσκονται μέσα σ' αὐτήν. Ἐάν καὶ βέβαια κάποιιοι ἀπὸ αὐτοῦς, μολονότι σωματικὰ εἶναι μαζί καὶ ἡ συνείδησή τους ἀντιτίθεται στὶς γνώμες, ὅμως παραμένουν ἡσυχιοὶ, ἐσὺ ὅμως καὶ προτοῦ συνδεθεῖς μαζί τους σωματικᾶ, βιάζεσαι νὰ συνδεθεῖς μὲ τὸ νοῦ καὶ τὴ γνώμη. Ἡ ἔλλειψη λοιπὸν τῆς ἐνότητος εἶναι δειλία, ὄχι εὐσέβεια, ντροπὴ, ὄχι ἐλεύθερη θέληση. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι αὐτὸς πού δέχεται, αὐτὸς πού οὔτε στὸ ὄνειρό του δὲν τὸ παραδέχθηκε αὐτό, ἢ αὐτὸς πού τὸ ὅτι μέχρι τώρα δὲν ἔκλινε σ' ἐκείνους ἀπέδωσε τὴν αἰτία στὸ φόβο καὶ τὸ ὅτι ντρέπεται νὰ εἶναι μαζί μὲ τοὺς ἐχθρούς, καὶ ἂν δὲν τιμωρηθεῖ ὕστερα, θεωρεῖ καλύτερο τὸ νὰ τιμᾶται μὲ τοὺς δικούς του; ἂν δὲν πρέπει νὰ δέχεται, ποιὸς θὰ δεχόταν, ἀντὶ νὰ φαίνεται ὅτι δέχεται ἄλλους πού δὲν ἐπιτρέπεται, μᾶλλον δὲν θὰ ὀδηγήσει τὸν ἑαυτό του στὴν ἀπώλεια μαζί μ' ἐκείνους; Γιατὶ δὲν βελτιώνουν τὰ λόγια τὶς πράξεις, ἀλλὰ μὲ τὰ ἔργα παίρνουν σάρκα καὶ ὄστᾶ τὰ λόγια.

Ἐπειτα, ἂν κάποιος δεῖ ληστὲς ἢ προδότες πόλεων, πού θεωροῦνται ἀπὸ ὅλους βδελυροὶ καὶ σιχαμεροί, καὶ στὴ συνέχεια αὐτὸς ὁ ἴδιος, ὄντας καθαρὸς ἀπὸ τέτοια, φαντασιοκοπεῖ καὶ λέγει στὸν δικαστή, ἂν αὐτοὺς πού εἶναι γιὰ ἐκτέλεση τοὺς ἀφήνεις ἀτιμώρητους, γιατί δὲν γίνομαι κι ἐγὼ τὸ γρηγορώτερο ληστής καὶ προδότης, γιὰ νὰ ἀπολαύσω τὴ συγχώρηση; ἂν ὅμως ἀπαιτεῖς τὴν τιμωρία μου, φοβούμενος αὐτὴν δὲν θὰ τοὺς μμηθῶ. Ἐάν λοιπὸν παρουσιασθεῖ κάποιος καὶ λέγει τέτοια, ὑπάρχει ἄραγε κάποιος πού δὲν θὰ τοῦ καταλογίσει παραφροσύνη καὶ ἀρρωστημένη γνώμη καὶ ἀπειρα ἄλλα; τί δὲν θὰ τοῦ προσάψει καθέννας ἀπὸ αὐτοὺς πού ἔχουν τὰ λογικὰ τους; Ἐάν ὅμως κάποιος, ἀντὶ προδότες πόλεως, παρουσιάσει προδότες τῆς πίστεως, καὶ ἀντὶ ληστὲς σωμάτων παρουσιάσει ληστὲς τῶν θείων νόμων, κι ἔπειτα κραυγάζει καὶ λέγει τὰ ἴδια λόγια, δὲν θὰ σκεφθοῦμε ὅτι αὐτὸς θὰ δεχθεῖ ἀπὸ τοὺς σώφρονες τὴν ἴδια καταδικαστικὴ ἀπόφαση ἢ καὶ μεγαλύτερη; Κι ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ πού εἶπαμε, ἂν διευθύνουν τὶς πράξεις σύμφωνα μὲ τοὺς ἐκκλησιαστικούς νόμους, ποιὸς χρειάζεται νὰ παλεύει καὶ νὰ πνίγεται σὲ ἄκαιρες

θᾶπτον αὐτῶν τῆς μοίρας γινόμενος πολλὴν τὴν συγγνώμην ἐξαιτεῖς τῆς βραδύτητος; εἰ δ' ἐκθέσμων ἔργων ὑπηρέτας ἐπίστασαι, τί πολυπραγμονεῖς ἂν τε δῶσιν ἐνταῦθα δίκην, ἂν τε μή; Ἄν μὲν γὰρ δῶσιν, ἄμεινον ἔξουσι, τῇ τιμωρίᾳ τὴν ἁμαρτίαν ἐκκα-
5 θαιρόμενοι, ἂν δὲ μὴ δῶσι, τοῦτο αὐτοὺς ἀθλιώτερος ἐργάζεται, ὅτι πικρότερον αὐτοῖς τὸ ἐκεῖθεν ἀπαιτήσῃ δικαιοπήριον. Ὡστε, εἴ τινι τῶν δύο τούτων αἴρεσις προὔκειτο, ἐκεῖνος ἂν τὸ ἔλαττον κακὸν ἐφάνη αἰρούμενος καὶ τὸ αὐτοῦ συμφέρον ἐπισκοπού-
10 μενος, οὐχ ὅς τὴν ἐνταῦθα φεύγει δοῦναι δίκην, ἀλλ' ὅς ἐν τῷ νῦν καὶ ἐντεῦθεν διδόναι τὴν ἐκεῖθεν ἐπράυνεν· ἐπεὶ καὶ τὸν νοσοῦντα, οὐχ ὄν ἰατρῶν χεῖρες καὶ τομαὶ καὶ καύσεις τοὺς πάθους ἀπάγουσιν, ἀλλ' ὄν τὰ τῆς τέχνης ὁρῶμεν μὴ προσιέμενον, ἐκεῖνον ἤδη τελείως ἀπογινώσκομεν καὶ ἐν ἐσχάτοις κακοῖς ἴσμεν ἐξετα-
ζόμενον.

15 Καὶ τί ἂν τις τὰ ἐπόμενα τοῖς αὐτοῦ λογισμοῖς ἀπαριθμοίη; ταῦτα ἡμᾶς ἀκοπώτερον φέρειν παρασκευάσαι τὰ συμβαίνοντα, ταῦτα εἰς παραψυχὴν ἔξομεν, τούτοις ἡμᾶς ἀνακτᾶσθαι, ὧ φίλε καὶ ἀδελφέ, διεσπούδασας οὐ γὰρ τῶν σεμνοτέρων ῥημάτων ἐξίσταμαι, οὐδὲ τῷ μελετηθέντι πάντα δίδωμι, ἀλλ' ὅτι τέως μὴ διαπέ-
20 πρακται, καὶ πρὸς τὴν ἐλπίδα τῆς διορθώσεως τὰς κλήσεις μερίζομαι. «Ἐὰν τὸ ἄλας μωρανθῇ», ὁ Κύριός φησιν, «ἐν τίνι ἀλισθήσεται;». Ἐὰν τὰ τῶν φίλων, τὰ τῶν ἀδελφῶν, τὰ τῶν τέκνων, τὰ τῶν ἐμῶν μελῶν, τὰ τῶν ἐμῶν σπλάγχχνων (τὰ τῶν πάντων ἐμοὶ τιμιωτάτων), δι' οὓς ἔτι τὸ σαρκὶ παρεῖναι, τοῦ ἀναλῦσαι καὶ σὺν Χρι-
25 στῷ εἶναι προκρίνεται, δι' οὓς κόπτομαι καὶ σπαράσσομαι καὶ τὰ δάκρυά μου ἄροτος ἐμοὶ γίνεται, εἰ ἂν οὖν τὰ αὐτῶν τοιαῦτα, ποταπὰ χρῆ προσδοκᾶν τὰ τῶν ἄλλων; Ἄλλ' οὐδὲν θαυμαστόν· οἶδα γὰρ καὶ τὸν θεσπέσιον Παῦλον μόνον ἐν δεσμοῖς καταλειφθέντα·
«Ἐν τῇ πρώτῃ μου», φησὶν, «ἀπολογία οὐδεὶς μοι συμπαρα-
30 γένητο», καὶ, «Λουκᾶς ἐστι μόνος μετ' ἐμοῦ»· οὐ γὰρ πάντων ἡ καρτερία καὶ ὑπομονή· διὰ τοῦτο καὶ ὁ Κύριος, εἰπὼν τὰς θλίψεις καὶ τοὺς πειρασμοὺς οἷς ἔμελλον οἱ εἰς αὐτὸν πεπιστευκότες ἐν-

4. Ματθ. 5, 13.

6. Β' Τιμ. 4, 16.

5. Φιλ. 1, 23.

7. Ὁπ. π. 11.

συζητήσεις και συλλογισμούς; Ἀλλὰ μὴ πηγαίνοντας τὸ ταχύτερο μὲ τὸ μέρος ἐκείνων, ζητᾶς μεγάλη συγγνώμη γιὰ τὴν καθυστέρηση; Ἄν ὅμως γνωρίζεις ὑπηρετές παράνομων ἔργων, γιατί πολυεξετάζεις ἂν θὰ τιμωρηθοῦν ἐδῶ ἢ ἂν ὄχι; Γιατί, ἂν τιμωρηθοῦν, θὰ λάβουν τὸ καλύτερο, ἀφοῦ θὰ καθαρθοῦν μὲ τὴν τιμωρία ἀπὸ τὴν ἁμαρτία, ἂν ὅμως δὲν τιμωρηθοῦν, αὐτὸ τοῦς κάνει ἀκόμη πιὸ ἀθλιούς, γιατί τὸ ἐκεῖ δικαστήριο θὰ τοῦς τιμωρήσει αὐστηρότερα. Ὡστε, ἂν εἶχε προταθεῖ σὲ κάποιον νὰ ἐπιλέξει ἓνα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο, ἐκεῖνος θὰ φανεῖ ὅτι ἔχει ἐπιλέξει τὸ μικρότερο κακὸ καὶ ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ συμφέρον του, ὄχι αὐτὸς ποὺ ἀποφεύγει τὴν ἐδῶ τιμωρία, ἀλλ' ἐκεῖνος ποὺ μὲ τὴν ἐδῶ καὶ τώρα τιμωρία μετριάζει τὴν ἐκεῖ. Γιατί καὶ τὸν ἄρρωστο, ἐκεῖνον πιά ξεγράφομε τελείως καὶ γνωρίζομε ὅτι ἀντιμετωπίζει τὰ ἔσχατα, ὄχι ἐκεῖνον ποὺ τὸν ἀπαλλάσσουν ἀπὸ τὸ πάθος του τὰ χέρια τῶν γιατρῶν καὶ οἱ τομῆς καὶ οἱ καυτηριάσεις, ἀλλ' αὐτὸν ποὺ βλέπομε νὰ μὴν δέχεται τὰ μέσα τῆς τέχνης τους.

Καὶ γιατί νὰ ἀπαριθμεῖ κανεὶς μὲ τοῦς λογισμοὺς του ποιά θ' ἀκολουθήσουν παρακάτω; αὐτὰ θὰ μᾶς κάνουν νὰ ὑποφέρομε μὲ πολὺ λιγότερο κόπο τὰ ὅσα συμβαίνουν στὴν πράξη, αὐτὰ θὰ εἶναι ἢ παρηγοριά μας, μὲ αὐτά, φίλε καὶ ἀδελφέ, προσπάθησες νὰ μᾶς κερδίσεις· γιατί δὲν φεύγουν ἀπὸ τ' αὐτιά μου τὰ πολὺ τιμητικὰ λόγια σου, οὔτε τὰ ἐξαορτῶ ὅλα ἀπὸ αὐτὸ ποὺ μελετήθηκε, ἀλλ' ἐκεῖνο ποὺ ἔχει σημασία εἶναι τὸ ὅτι μέχρι τώρα δὲν ἔχουν πραγματοποιηθεῖ, καὶ μὲ τὴν ἐλπίδα τῆς διόρθωσης μοιράζω τίς κλήσεις. «Ἄν χαλάσει τὸ ἅλατι», λέγει ὁ Κύριος, «μὲ τί θὰ ἅλατισθεῖ;»⁴. Ἄν τὰ τῶν φίλων, τὰ τῶν ἀδελφῶν, τὰ τῶν τέκνων, τὰ τῶν μελῶν μου, τὰ τῶν σπλάχνων μου (τὰ τῶν πιὸ πολύτιμων γιὰ μένα ἀπὸ ὅλα), γιὰ τοῦς ὁποίους τὸ νὰ βρῖσκομα ἀκόμα στὴ σάρκα εἶναι προτιμότερο ἀπὸ τὸ νὰ πεθάνω καὶ νὰ εἶμαι μαζί μὲ τὸν Χριστό⁵, γιὰ τοῦς ὁποίους κατακόπτομαι καὶ σπαράζομαι καὶ τὰ δάκρυα μου γίνονται ἄρτος γιὰ μένα, ἂν λοιπὸν αὐτῶν εἶναι τέτοια, ποιά πρέπει νὰ περιμένω ὅτι θὰ εἶναι τῶν ἄλλων; Ἀλλὰ τίποτε δὲν εἶναι παράξενο· γιατί γνωρίζω ὅτι καὶ ὁ ἀπόστολος Παῦλος ἐγκαταλείφθηκε μόνος στὴ φυλακή· γιατί λέγει, «Στὴν πρώτη μου ἀπολογία κανένας δὲν μοῦ συμπαραστάθηκε»⁶, καὶ «ὁ Λουκᾶς εἶναι μόνο μαζί μου»⁷. Γιατί δὲν εἶναι ὅλοι ἱκανοὶ γιὰ καρτερία καὶ ὑπομονή. Γι' αὐτὸ καὶ ὁ Κύριος, ἀφοῦ ἀνέφερε τίς θλίψεις καὶ τοῦς πειρασμοὺς τοῦς ὁποίους ἐπρόκειτο νὰ ἀντιμετωπίσουν ἐκεῖνοι ποὺ

αθλειῖν, ἐπήγαγεν· «Ὁ δ' ὑπομείνας εἰς τέλος, οὗτος σωθήσεται». Οἶδα καὶ πρὸ τούτου τὸν προφήτην Δαβὶδ τῶν πολλῶν τὴν ἐρημίαν ἀποδυρόμενον καὶ ταύτην ὡς ἱκετηρίαν τῷ Θεῷ προτείνοντα· «Σῶσόν με, Κύριε, ὅτι ἐκλέλοιπεν ὄσιος· ὅτι ὀλιγώθησαν αἱ ἀλήθειαι ἀπὸ τῶν υἱῶν τῶν ἀνθρώπων». Καὶ τί λέγω τοῦτον ἢ ἐκεῖνον; οἶδα τὸν ἐμὸν Δεσπότην καὶ Θεόν, ἐπεὶ συνελήφθη καὶ πρὸς δεσμοπήριον ἦγετο, μόνον καταλειφθέντα· «Καὶ ἀφέντες γὰρ αὐτόν», φησί, «πάντες ἔφυγον».

Τί οὖν θαυμαστόν εἰ καὶ νῦν ὑμᾶς, ἀνθρώπους οἰκτρούς καὶ
 10 ἔλεινους, ἀνθρώπους μὴδὲ τὸν ἄερα σπᾶν ἐλεύθερον παραχωρομένους, ἀνθρώπους δεσμοπήριον οἰκοῦντας, μυρίους θανάτους καθ' ἑκάστην προσδοκῶντας καὶ πάσης ἐλπίδος χρηστῆς περιηρημένης, εἰ καὶ καταλιπεῖν τις ἐμελέτησεν; Ἄλλ' εἴθε μόνον καταλιπεῖν (ἀνύποιστον γὰρ ὄν)· οὐ γὰρ ἡμᾶς οἱ τοιοῦτοι καταλιμπάνου-
 15 σιν, ἀλλ' ἐν ἡμετέρα προσηγορία, τῆς ἀληθείας καὶ τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ καὶ ὀρθοῦ φρονήματος, ὑπὲρ οὗ μέχρι νῦν μυρία παθεῖν εἴλοντο, ἑαυτοὺς ἐκτέμνουσίν τε καὶ ἀποκηρύττουσιν, ὅπερ παντὸς μάλιστα ψυχὴν πλήττει καὶ ἐκδαπανᾷ, μέλη ὀραῖν, ὧν ἔσμεν σύσσωμοι καὶ συμμέτοχοι Χριστοῦ, τῆς κεφαλῆς διασπώμενά τε καὶ
 20 ἀποφθειρόμενα, ἀλλ' ὅμως ἀφόρητον ὄν τὸ κακόν, φορητὸν ἂν ἐγεγόνει τοῖς ῥηθεῖσι παραδείγμασιν, τὸ δὲ καὶ τὴν αἰτίαν τοῦ καταλιπεῖν ἡμῖν τεχνάζεσθαι ἐπιγράφειν, οὗ μὴ μέχρι νῦν οὐδ' ἔστιν εὐρεῖν ὑπάρξαν παράδειγμα, πῶς ἂν τις, εἰ καὶ πάντα φέρειν ἔσχε γυμνασίαν, ὑπενεγκεῖν δυνηθείη;

25 Καλά γε (οὐ γὰρ ἀπέχω) τὰς ἀμοιβὰς τοῦ περὶ τε θείου καὶ πατρικοῦ φίλτρου καὶ τῶν πνευματικῶν ἐκείνων καὶ ὑπερφυῶν καὶ φρικτῶν ἐκείνων, ἐν αἷς σὺ φωστήρ ἐν κόσμῳ λόγον ζωῆς ἐπέχειν τῇ μυστικῇ παστάδι τῆς Ἐκκλησίας ἐναπετέχθης· ταῦτα διὰ τῆς ὑμῶν ἀξιαγάστου καὶ θείας συνέσεως, πρὸς τὸν χθὲς καὶ πρόην,
 30 δοχὰς ἡμῖν καὶ ὑπερδοχὰς περιθέμενον, ὑποφέρομαι, καὶ τῆς ἰδίας ὀρμῆς τὴν ἡμῶν ἐπιτροπὴν πειραθέντα λαβεῖν, αἰσχύνης καὶ ἁμαρτημάτων ὡς δῆθεν ἀποστροφὴν καὶ ἀναχώρησιν, εἰ καὶ τὸναντίον ἔπραττεν αὐτῷ περιγέγονεν ἢ γὰρ εἰς ἕτερον ἀναφορὰ τοῦ ἐγκλή-

εἶχαν πιστέψει σ' αὐτόν, πρόσθεσε· «Αὐτὸς ποὺ θὰ δείξει ὑπομονὴ μέχρι τὸ τέλος, αὐτὸς θὰ σωθεῖ»⁸. Γνωρίζω ἐπίσης ὅτι καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτόν ὁ προφήτης Δαβὶδ, θρηνώντας γιὰ τὴν ἐγκατάλειψή του ἀπὸ τοὺς πολλούς, ἀπευθύνει στὸν Θεὸ κι αὐτὴ τὴν ἱκεσία· «Σῶσε με, Κύριε, γιατί ἔχει ἐκλείψει ὁ δίκαιος· γιατί ἔγινε σπάνια ἢ ἀλήθεια ἐκ μέρους τῶν ἀνθρώπων»⁹. Καὶ γιατί λέγω τὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλο; Γνωρίζω ὅτι ὁ Κύριος καὶ Θεὸς μου, ὅταν τὸν συνέλαβαν καὶ τὸν ὀδηγοῦσαν στὸ δεσμοτήριο ἔμεινε μόνος του· γιατί λέγει· «Τὸν ἄφησαν ὅλοι καὶ ἔφυγαν»¹⁰.

Τί τὸ παράδοξο λοιπὸν ἂν τώρα καὶ ἐμᾶς, ποὺ εἴμαστε ἀνθρωποὶ οἰκτροὶ καὶ ἔλεινοί, ἀνθρωποὶ ποὺ οὔτε τὸν ἄερα μᾶς ἀφήνουν ἐλεύθερους νὰ ἀναπνεύσουμε, ἀνθρωποὶ ποὺ κατοικοῦμε στὸ δεσμοτήριο, ποὺ προσδοκοῦμε κάθε μέρα μύριους θανάτους καὶ μᾶς ἔχει ἀφαιρεθεῖ κάθε ἀγαθὴ ἐλπίδα, ἂν μελέτησε κάποιος νὰ μᾶς ἐγκαταλείψει; Ἄλλ' εἶθε νὰ μᾶς ἐγκατέλειπε μόνο (ἂν καὶ βέβαια εἶναι ἀνυπόφορο)· γιατί οἱ τέτοιοι ἀνθρωποὶ δὲν ἐγκαταλείπουν ἐμᾶς, ἀλλὰ κάτῳ ἀπὸ τὸ δικό μας ὄνομα, ἀποκόπτουν τοὺς ἑαυτοὺς τους καὶ τοὺς ἀπομακρύνουν ἀπὸ τὴν ἀλήθεια καὶ τὸ ἐκκλησιαστικὸ καὶ ὀρθὸ φρόνημα, γιὰ τὸ ὁποῖο μέχρι τώρα προστίμησαν νὰ πάθουν μύρια παθήματα, πράγμα ποὺ πληγώνει πάρα πολὺ τὴν ψυχὴ τοῦ καθενὸς καὶ τὴν κατατρώγει, βλέποντας μέλη, μὲ τὰ ὁποῖα εἴμαστε ἕνα σῶμα καὶ συμμέτοχοι τοῦ Χριστοῦ, νὰ ἀποσπῶνται ἀπὸ τὴν κεφαλὴ καὶ νὰ καταστρέφονται· ἀλλ' ὅμως, ἂν καὶ εἶναι ἀνυπόφορο τὸ κακό, θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ ὑποφερτὸ μὲ τὰ παραδείγματα ποὺ προαναφέραμε, τὸ νὰ μηχανεῦνται ὅμως νὰ ἀποδώσουν σὲ ἐμᾶς καὶ τὴν αἰτία τῆς ἐγκατάλειψης, τοῦ ὁποῖου μέχρι τώρα δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βρεθεῖ κάποιο σχετικὸ παράδειγμα, πῶς θὰ μπορούσε κανεὶς, ἀκόμη κι ἂν ἔχει ἀσκηθεῖ νὰ ὑποφέρει τὰ πάντα, νὰ τὸ ὑποφέρει;

Εἶναι καλὲς βέβαια (δὲν ἀρνοῦμαι) οἱ ἀμοιβὲς γιὰ τὴ θεία καὶ πατρικὴ ἀγάπη καὶ τὰ ὑπερφυσικὰ ἐκεῖνα καὶ φρικτά, μὲ τίς ὁποῖες καταστάθηκες σὺ στὴ μυστικὴ παστάδα τῆς Ἐκκλησίας ὡς φάρος, γιὰ νὰ κατέχεις στὸν κόσμον θέση ζωῆς. Αὐτὰ μὲ τὴ δική σου ἀξιοθαύμαστη καὶ θεία σύνεση, προτείνω σ' αὐτόν ποὺ χθὲς καὶ προχθὲς μᾶς πλούτισε μὲ προσφορὲς καὶ ὑπερπροσφορὲς καὶ ἐπιχείρησε μὲ δική του πρωτοβουλία ν' ἀναλάβῃ τὴν προστασία μας, σὰν ἀποτροπὴ τάχα καὶ ἀπομάκρυνση τῆς ἐντροπῆς καὶ τῶν ἁμαρτημάτων, ἂν καὶ στὴν πράξη τοῦ προέκυψε τὸ ἀντίθετο. Γιατί ἢ ἀπόδοση τῆς κατηγορίας σὲ ἄλλον, ἀκόμα κι ἂν δὲν

ματος, ἂν μηδὲ χώραν εὖρη, μάλιστα τὸ τέχνασμα παρεισδύσεως, εἰς σφοδρότεραν περιτρέπει τοῦ συνειδότος κατάγνωσιν, οἴκοθεν καὶ σαφῆ καὶ ἄφυκτον τὸν ἔλεγχον φέρουσα· τί γὰρ ἐτέρωθεν ἐζητεῖς συμμαχίαν καὶ σχῆμα σεαυτῶ ἐτεχνάζου δικαιολογίας, εἰ μὴ τὸ 5 συνειδὸς ἔνδον εἶχες πικρὸν κατήγορον τῆς βουλήσεως; τί δὲ καθ' αὐτὸν οὐ πράττεις, ἃ σπουδάξεις ἄλλοθεν (φαίνειν);

Καὶ εἰ μὴ τῶν ἐπιστολῶν ὁ νόμος ἐπέσχε καὶ τοῦ ὑπογράφοντος ἡ χεὶρ καὶ τότε κλαπεῖσα ἐμποδῶν ἴστατο, ἔδειξα ἂν ἀκριβέστερον καὶ διὰ πλειόνων τό τε ἡμέτερον ἄλγος καὶ οἷς ἐκεῖνος 10 ἡμᾶς ἐλυμήνατο· ἀλλὰ πῶς τὰς ἑαυτοῦ λαμπρᾶς ὁμολογίας, ἃς ἐνώπιον Θεοῦ καὶ ἀγγέλων, ἐνώπιον πάντων ἀνθρώπων, βασιλέων, ἀρχόντων, ἀρχομένων ἐπαρῶσιάσατο, οὐκ εἰς μεγάλην ἄγει αἰδῶ; πῶς τὸ τῆς Ἐκκλησίας οὐκ ἐδυσωπήθη καύχημα, ὃ κατὰ παντὸς φέρειν ἔσχε καὶ χρόνου καὶ διηγήματος, καὶ εἴη γε τῆς 15 ἄνωθεν ἐνισχυούσης παλάμης διηνεκῶς μεγαλαυχουῖσα καὶ φέρουσα; Πῶς δὲ δι' αὐτοῦ καὶ μόνου ψυχαγωγεῖν ἔγνω τὸ ἀντίπαλον καὶ ἰδία πτώσει τὴν κοινὴν καὶ παράδοξον τῆς Ἐκκλησίας στάσιν χωλεύειν προείλετο; Καινὸν μὲν γὰρ καὶ παράλογον ὁ πολυμήχανος ὄφρις κόσμῳ παραδειῖξαι ἐνεανιεύσατο, ἀλλὰ καινό- 20 τερον καὶ παραδοξότερον καὶ θεῖον ἔργον ὡς ἀληθῶς ὁ τῆς φύσεως ἡμῶν Πλάστης καὶ Δημιουργὸς κατέστησεν.

Ὁ μὲν γὰρ ἀνθρώπους τρισαλιτηρίους, ἀνθρώπους οὐδ' εἰς ἀριθμὸν τινα συντελοῦντας, πάλαι τῆς ἱερατικῆς ἀξίας ἀπογυμνωθέντας καὶ τῶν ἐκκλησιαστικῶν συλλόγων, δι' ἃς αἰτίας οὐδὲ θέμις 25 λέγειν ἡμῖν, ἐξοστρακισθέντας, δις ἀποθανόντας, ἐκριζωθέντας, κατὰ τὴν ἀποστολικὴν περὶ αὐτῶν προαναφώνησιν, «σπίλους καὶ μάμους, τολμητάς, αὐθάδεις», τούτους ὑπεισδύς καὶ τῆς οἰκείας πονηρίας ἐργαστήριον προστησάμενος, δι' αὐτῶν πᾶσαν καταστρέψαι καὶ καταλαβεῖν τὴν Ἐκκλησίαν ἐφρουράξατο, ὃ δέ, οἷα δὴ 30 θαυμάσια μόνος ποιῶν καὶ ἐν ταῖς θλίψεσι πλατύνων τοὺς ἐπικαλουμένους αὐτόν, καὶ τότε μάλιστα δεικνύων τὸ τῆς προνοίας ἄφατον καὶ σοφόν, ὅτε πανταχόθεν τὸ ἄπορον περιέστηκε καὶ δεινόν, ἐπὶ τοσοῦτον αὐτὴν συγκεκροτημένην καὶ κατηρτισμένην καὶ

μπορεῖ νὰ σταθεῖ, καὶ μάλιστα τὸ τέχνασμα τῆς παρεΐσδυσης ἄλλου, μετατρέπει στὸ σφοδρότερο τὴν καταδίκη τῆς συνείδησης, προκαλώντας αὐτόβουλο καὶ σαφῆ καὶ ἀναπόφευκτο τὸν ἔλεγχο. Γιατί δηλαδὴ ζητοῦσες ἀπὸ ἄλλοῦ συμμαχία καὶ προσπαθοῦσες νὰ ἐπινοήσεις τρόπο δικαιολογίας, ἂν δὲν εἶχες μέσα σου τὴ συνείδηση πικρὸ κατήγορο τῆς θέλησός σου; Γιατί δὲν πράττεις ἀπὸ μόνος σου αὐτὰ ποὺ ἐπιδιώκεις μέσω ἄλλων;

Κι ἂν δὲν μὲ περιορίζε ὁ νόμος τῶν ἐπιστολῶν καὶ δὲν ἀποτελοῦσε τότε ἐμπόδιο τὸ καταπονημένο χέρι αὐτοῦ ποῦ ὑπογράφει, θὰ ἔδειχνα μὲ ἀκρίβεια μεγαλύτερη καὶ μὲ περισσότερα καὶ τὸ δικό μου πόνο καὶ πῶς ἐκεῖνος μᾶς ἔβλαψε. Ἐλλὰ πῶς οἱ λαμπρὲς ὁμολογίες του ποῦ ἔκανε μὲ θάρρος ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ καὶ τῶν ἀγγέλων, ἐνώπιον ὅλων τῶν ἀνθρώπων, βασιλέων, ἀρχόντων καὶ ἀρχομένων, δὲν τὸν ὀδηγοῦν σὲ μεγάλη ντροπῆ; Πῶς δὲν σεβάσθηκε τὸ καύχημα τῆς Ἐκκλησίας, τὸ ὁποῖο μπορούσε νὰ μεταφέρει πάντοτε καὶ σὲ κάθε περίπτωση παντοῦ καὶ νὰ εἶναι μὲ τὴν ἐνίσχυση τῆς οὐράνιας δυνάμεις αἰώνιο καύχημα καὶ κόσμημά της; Πῶς ὅμως ἀπὸ αὐτὸν καὶ μόνο ἀποφάσισε νὰ εὐχαριστήσῃ τὸν ἀντίπαλο καὶ μὲ τὴ δική του πτώση θέλησε νὰ χωλαίνει ἢ κοινὴ καὶ παράδοξη στάση τῆς Ἐκκλησίας; Γιατί τὸ πολυμήχανο φίδι τόλμησε νὰ τὸ παρουσιάσῃ αὐτὸ σὰν καινὸ καὶ παράλογο στὸν κόσμο, ἀλλὰ πῶς καινὸ καὶ θαυμαστὸ καὶ θεῖο ἔργο ἀληθινὰ τὸ ἔκανε ὁ Πλάστης καὶ Δημιουργὸς τῆς φύσεώς μας.

Ἐκεῖνος δηλαδὴ (τὸ πολυμήχανο φίδι) ἔκανε τοὺς ἀνθρώπους ἀπεριορίστα ἀσεβεῖς, ἀνθρώπους ποὺ δὲν περιορίζονται σὲ κάποιο ἀριθμὸ, ποὺ παλαιὰ ἀπογυμνώθηκαν ἀπὸ τὸ ἱερατικὸ ἀξίωμα καὶ τοὺς ἱερατικούς συλλόγους, γιὰ αἰτίες ποὺ οὔτε κὰν ἐπιτρέπεται νὰ ἀναφέρομε ἐμεῖς, ποὺ ἐξοστρακίσθηκαν, ποὺ δύο φορές πέθαναν, ποὺ ἐκριζώθηκαν, σύμφωνα μὲ τὸν ἀποστολικὸ λόγο γι' αὐτούς, «ἄνθρωποι στιγματισμένοι καὶ μολύσματα, θρασεῖς καὶ αὐθάδεις»¹¹, στοὺς ὁποίους ἀφοῦ μπῆκε μέσα τους καὶ τοὺς ἔκανε ἐργαστήριό τῆς κακίας, καὶ κυριεύθηκε ἀπὸ μανιώδη ὀργὴ μὲ αὐτούς νὰ καταστρέψῃ καὶ νὰ κυριεύσῃ ὅλη τὴν Ἐκκλησία. Ὁ Θεὸς ὅμως, ποὺ εἶναι ὁ μόνος ποὺ πραγματοποιεῖ τέτοια θαύματα καὶ ἀνακουφίζει σὲς θλίψεις ἐκείνους ποὺ τὸν ἐπικαλοῦνται καὶ τότε προπάντων δείχνει τὴν ἀνέκφραστη πρόνοια καὶ σοφία του, ὅταν τοὺς περιβάλλει ἀπὸ παντοῦ τὸ ἀδιέξοδο καὶ τὰ δεινὰ, τὴν ἀνέδειξε τόσο συγκροτημένη καὶ καταρτισμένη καὶ ἀληθινὰ θεμελιωμένη ἐπάνω στὸν ἑαυτό του,

ὡς ἀληθῶς ἐν ἑαυτῷ τεθεμελιωμένην ἀνέδειξεν, ὡς οὐ μόνον ἀν-
 τίρροπον τῆς κακουργίας τὸν πονηρὸν τὴν πληγὴν δέξασθαι,
 ἀλλὰ πολὺ χαλεπωτέραν καὶ ἀλγεινότεραν εἰσπράττεσθαι· πῶς
 γὰρ οὐχὶ μεγίστη καὶ ἀνίατος τῷ διαβόλῳ ἢ πληγῇ, ὅτι περ ἐν το-
 5 σαύτῃ ζάλη καὶ τηλικαύτῃ συγχύσει καὶ μεταβολῇ, οὐ μικρός, οὐ
 μέγας, οὐκ ἀσήμου πόλεως ἀρχιερεύς, οὐ τὸ ἐπίσημον ἐχούσης,
 οὐκ ἐν λόγῳ ιδιότης, οὐκ ἀμφοτέρωθεν ὠπλισμένος καὶ σύνδρο-
 μον ἔχων τῇ πυκνότητι τῆς διανοίας τὸ ρεῦμα τῆς γλώττης, οὐκ ἐν
 βίῳ λαμπρός, οὐκ ἐν ἀκριθείᾳ δογμάτων περίθλεπτος, ἀλλ' ὅλως
 10 οὐδεὶς οὐδαμοῦ τῷ καιρῷ συναλλοιωθεὶς ἠλέγχθη, οὐδὲν ἔδωκεν
 τῇ ῥύμη τοῦ φέροντος· ἅπαντες δ' ἀπλῶς ὅσοι τοῦ χοροῦ τῆς εὐσε-
 βείας γεγόνασι (τίς ἀκοῇ παλαιᾷ μήτιγε ἐλπίδι νέα, πρὶν προαχθῆ-
 ναι τοῦτο παρεδέξατο;), πάσης πάγης τοῦ πονηροῦ καὶ πάσης
 ἐπιβουλῆς καὶ παντὸς τεχνάσματος καὶ βίας κρείττονες ὤφθησαν.
 15 Ἦδὺν δέ μοι ταῦτα, καὶ μάλιστα πρὸς ὑμᾶς διεξιέναι, τοὺς μέγα
 μέρος τοῦ τηλικούτου χρηματίσαντας θαύματος· ἐπεὶ καὶ συστρα-
 τιώταις οὐδὲν ἡδύτερον, κἂν ἄλλως ἐν λύπαις ὦσιν, ἢ τὰ ἐν πολέ-
 μοις αὐτοῖς προσομιλεῖν κατορθώματα. Ἀλλ' ὅπερ ἔλεγον, ὁ μὲν
 πονηρὸς ἀθρόως ἅπαντας καταπιεῖν καὶ τῆς αὐτοῦ πανουργίας
 20 ἔργον δείξειν ἐφυσᾶτο καὶ ἐφρονάττετο, τὸ δὲ τῆς Ἐκκλησίας ἁγι-
 ον πλήρωμα, τοσοῦτον αὐτοῦ τὰς μηχανὰς καὶ τὰς ἐπινοίας ἐξεμυ-
 κτήρισάν τε καὶ κατεγέλασαν, Χριστῷ τῇ κεφαλῇ στρατηγούμενοί
 τε καὶ καθοδηγούμενοι, ὡς ἐκεῖθεν μᾶλλον αἰχμαλωτίσαι τινὰς καὶ
 τῇ ἀληθείᾳ προσαγαγεῖν, ἢ λιποτάκτην ἕνα τινὰ τῆς καλῆς αὐτῶν
 25 παραχωρῆσαι γενέσθαι τάξεως. Ὡστε, εἴ τις αἴρεσιν ἐδίδου τῷ
 διαβόλῳ, πότερον ἐβούλετο, τοιαῦτα σκεύη εὐρεῖν, οἷοις νῦν περιέ-
 τυχεν ὅλην αὐτοῦ τὴν ἐνέργειαν χωρῆσαι δυνάμενα, ἔπειτα τὴν
 Ἐκκλησίαν οὕτως αὐτῷ ἀνδρείως καὶ στερόδῳς ἀγωνιζομένην
 ἀντικαταστήναι, ὡς σκεύη κεραμέως σὺν αὐτῷ τεχνίτῃ ταῦτα
 30 συντρίβουσαν, ἢ μῆδ' ἐτέρου τούτων εἰς πείραν ἐλθεῖν, πολλοῦ ἂν
 ἐτιμήσατο, μήτε τοιούτων σκευῶν εὐτυχῆσαι καὶ τὴν ἐπ' αὐτοῖς
 εὐθυμίαν ὄνειροπολῆσαι, μήτε τὴν Ἐκκλησίαν οὕτως ἰδεῖν κρα-
 ταιουμένην καὶ ἀκμαΐζουσαν καὶ διὰ μέσων αὐτοῦ σπλάγγων και-

ὥστε, ὄχι μόνο νὰ δεχθεῖ ὁ πονηρὸς τὸ ἀντίρροπο τῆς κακίας του πλήγμα, ἀλλὰ νὰ εἰσπράξει πολὺ βαρύτερο καὶ πιὸ ὀδυνηρό. Πῶς δηλαδή δὲν εἶναι μέγιστο καὶ ἀθεράπευτο γιὰ τὸ διάβολο τὸ πλήγμα, ὅταν μέσα σὲ τόση ζάλη καὶ τόση πολλὴ σύγχυση καὶ μεταβολή, ὄχι ἕνας μικρός, ὄχι ἕνας μεγάλος, ὄχι ὁ ἀρχιερέας μιᾶς ἀσήμαντης πόλης ποὺ δὲν ἔχει καμμιά ἐπισημότητα, ὄχι κάποιος ἄπειρος τοῦ λόγου, οὔτε ὀπλισμένος καὶ μὲ τὰ δύο καὶ ἔχοντας σύνδρομη μὲ τὴν πυκνότητα τῆς διάνοιας τὴν εὐστροφία τῆς γλώσσας, ὄχι λαμπρὸς στὴν κοινωνία, ὄχι περίδλεπτος ὡς πρὸς τὴν ἀκρίβεια τῶν δογμάτων, ἀλλὰ γενικὰ κανένας πουθενὰ ποὺ ἀλλοιώθηκε μὲ τὸν καιρὸ, δὲν ἀποδείχθηκε ὅτι παρέβαλε κάτι στὸ ποτάμι ποὺ παίρνει τὰ πάντα, ἀλλ' ὅλοι γενικὰ, ὅσοι περιλαμβάνονται στὸ χορὸ τῆς εὐσέβειας (ποιοὺς ἀπὸ ἀκοή παλαιά, οὔτε καὶ ἀπὸ τὴ νέα ἐλπίδα, τὸ παραδέχθηκε αὐτὸ προτοῦ γίνει;), βρέθηκαν ἀνώτεροι κάθε παγίδας τοῦ πονηροῦ καὶ κάθε ἐπιβουλῆς καὶ κάθε τεχνάσματος καὶ βίας αὐτοῦ.

Εἶναι εὐχάριστο γιὰ μένα νὰ τὰ ἐκθέτω αὐτά, καὶ μάλιστα σ' ἐσᾶς, ποὺ διατελέσατε σημαντικό μέρος τοῦ τόσο μεγάλου θαύματος. Ἐξάλλου καὶ γιὰ τοὺς συστρατιῶτες τίποτα δὲν εἶναι γλυκύτερο, ἔστω κι ἂν ἀλλιῶς ἀντιμετωπίζουν λύπες, ἀπὸ τὸ νὰ διηγοῦνται μεταξύ τους τὰ κατορθώματά τους στοὺς πολέμους. Ἄλλ' αὐτὸ ποὺ ἔλεγα, ὁ πονηρὸς βέβαια ἤθελε ὅλους μαζί νὰ τοὺς καταπιεῖ καὶ φούσκωνε καὶ λυσομανοῦσε νὰ τὸ δείξει αὐτὸ ἔργο τῆς πανουργίας του, ἐνῶ τὸ ἅγιο πλήρωμα τῆς Ἐκκλησίας τόσο πολὺ ἐξευτέλισαν καὶ χλεύασαν τὶς μηχανορραφίες καὶ τὰ ἐφευρήματά του, ἔχοντας στρατηγὸ καὶ καθοδηγητὴ τους τὴν κεφαλὴ τους, τὸν Χριστό, ὥστε ἀπὸ ἐκεῖ μᾶλλον νὰ αἰχμαλωτίσουν κάποιους καὶ νὰ τοὺς ὀδηγήσουν στὴν ἀλήθεια, παρὰ νὰ ἀφήσουν νὰ γίνει κάποιος ἀπὸ τὴν ἐξαίρετη τάξη τους λιποτάκτης. Ὡστε, ἂν κάποιος ἔδινε στὸν διάβολο τὴ δυνατότητα νὰ ἐπιλέξει, ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο ἤθελε, νὰ βρεῖ τέτοια σκεύη, σὰν αὐτὰ ποὺ βρῆκε τώρα, ποὺ μποροῦν νὰ ἐγκολπωθοῦν ὅλη τὴν πανουργία του, καὶ στὴ συνέχεια νὰ τοῦ ἀντιταχθεῖ ἡ Ἐκκλησία μὲ τόση γενναιοσύνη καὶ σκληρότητα, ὥστε νὰ συντρίψει αὐτὰ σὰν «σκεύη κεραμέως»^{11α} μαζί μὲ τὸν ἴδιο τὸν τεχνίτη, ἢ θὰ προτιμοῦσε πολὺ περισσότερο νὰ μὴν δοκιμάσει κανένα ἀπὸ τὰ δύο, οὔτε δηλαδή τέτοια σκεύη νὰ εὐτυχήσει νὰ βρεῖ καὶ νὰ ὄνειροπολήσει τὴ χαρὰ γι' αὐτό, οὔτε τὴν Ἐκκλησία νὰ δεῖ τόσο ἰσχυρὴ καὶ ἀκμαία καὶ νὰ τοῦ καταφέρει μέσω τῶν σπλάχνων του τόσο καίριο καὶ πικρὸ πλήγμα

ρίαν οὕτω καὶ πικρὰν τὴν πληγὴν φέρουσαν, καὶ λαμπρὸν ἰστώσαν κατὰ πάσης αὐτοῦ τῆς δυναστείας τὸ τρόπαιον, ὅπερ εἰ μὴ τι ἄλλω ἐχρῆν, καὶ τὸν νῦν (οὐ γὰρ οἶδα πῶς ἀλυπώτερον εἶπω) ὑποσαλευθέντα ἐκδυσωπηθῆναι, καὶ μὴ τοὺς τῆς νίκης στεφάνους 5 μονονουχὶ τοῦ ἰδίου ἐπιχειρεῖν ἀνασπᾶν μετώπον· τί γὰρ εἰ καὶ μὴ ἔπραξεν ἃ ἐμελέτησεν, ἀλλὰ τὴν ἀνθοῦσαν χάριν ἐμάραναν οἷς ἐδίστασε; Καὶ ἡ μὲν μελέτη τὴν γνώμην ἤλεγξεν, ἡ δὲ θεία χάρις, ἣν ἔχει περὶ ἡμᾶς πρόνοια, καὶ νῦν ἔδοξεν, εἰς ἔργον τὴν βουλήν ἐλθεῖν οὐκ ἐάσασα.

10 Ἄλλὰ μηδὲν σοι τὸ λοιπὸν μηδὲ τοιοῦτον, ὧ τέκνον, διαμελετάσθω· ἤδη γάρ, ἤδη τοὺς ἐλέγχους ἀφείς, ἐφ' οἷς μέχρι νῦν, ἅτε ἴδια σπλάγχνα πλήττων καὶ τιτρώσκων ἀνιώμενος ἔφερον· κἂν γὰρ ἀναγκαῖα τὰ φάρμακα καὶ αἱ τομαί, ἀλλ' ἡ τῶν πόνων καὶ ἀλγηδόνων συμπάθεια νικᾷ τοὺς νόμους τῆς ἰατρείας καὶ παιδεύ-
15 σεως· δι' ὃ μηκέτι τοῦ συμπαθεῖν τὴν τυραννίδα φέρων, ἐκεῖνα πάντα λιπῶν καὶ ὡς παρόντι περιχυθείς, τέκνον ἐμόν, ὠδίνων ἀγνῶν μέλος ἐμόν (τί τοῦτο ἀνακαλοῦμαι;), ποῦ μοι τὸ περὶ σὲ καύχημα; ποῦ δὲ αἱ ἐλπίδες, μᾶλλον δὲ μετὰ τῶν ἐλπίδων τὰ ἔργα; Ὅρας τὸ σκυθρωπὸν, τὴν κατήφειαν εἰ βούλει καὶ τὰ δάκρυα. Ἡ
20 περὶ σοῦ φροντίς τούτων αἰτία· ὃ ἐπὶ σοὶ πόνος αὐτῶν ἄπτεται σπλάγχνων, τὸ ἄλγος αὐτῆς τῆς ζωῆς Ἄλλ' εἰ τί σοι τῆς ἐμῆς μέλει ζωῆς (οὐπω δὲ μέ τις ἀναπειθῆι λόγος ὡς σὺ μέλει), μηκέτι μηδὲν τοιοῦτον μηδὲ παραπλήσιον, μήτε εἰς βουλήν μήτε εἰς μελέτην διαβαινέτω· μακάριος γὰρ ἀνὴρ οὐχ ὅς ἐπὶ παρανόμων οὐκ ἔδρα-
25 μεν ἔργα, ἀλλ' ὅς οὐδὲ ἐν τῇ βουλῇ αὐτῶν ἐπορεύθη· μηδ' ὅτι χείρους ἔχομεν σεμνυνώμεθα, ἀλλ', εἴ τινων ἐλάττους ἐλεγχθῶμεν αἰσχυνώμεθα· ἐπεὶ καὶ ἀριστεὺς οὐχ ὅταν λιποταξίας οὐχ ἄλλω, οὐδ' ὅταν τῶν φυγάδων οὐχ ἤττων ὀφθῆ σεμνός καὶ περιόβλεπτος, ἀλλ' ἐπειδ' ἂν τῶν συστρατιωτῶν κρείττων ἐν πολέμοις ἀναφανῆ
30 καὶ τῶν ἐχθρῶν κρατήσῃ, τότε καὶ τοὺς στεφάνους ἐστὶν ἀναδέχεσθαι δίκαιος.

Ναί, δέομαι καὶ παρακαλῶ, δεῖξον τὸ τέλος ἄξιον τῆς ἀρχῆς, ἄξιον τῶν ἀγώνων· ὧ πόσων στεναγμῶν, πόσων δακρύων, ἐν

καὶ νὰ στήνει λαμπρὸ τρόπαιο εἰς βᾶρος ὅλης τῆς δυναστείας του, τὸ ὁποῖο ἂν μὴ τι ἄλλο, ἔπρεπε καὶ ὁ τώρα (γιατὶ δὲν ξέρω πῶς ἀλλιῶς νὰ τὸ πῶ γιὰ νὰ εἶναι λιγώτερο δυσάρεστο) σαλευμένος νὰ φοβηθεῖ, καὶ νὰ μὴν ἐπιχειρεῖ νὰ ἀποσπάσει τὰ στεφάνια τῆς νίκης κατὰ κάποιον τρόπο ἀπὸ τὸ μέτωπό του. Γιατὶ τί κι ἂν δὲν ἔπραξε ἐκεῖνα ποὺ σχεδίασε, ἀφοῦ μὲ τοὺς δισταγμούς του μᾶρανε τῆ χάρη ποὺ ἀνθοῦσε; καὶ τὰ σχέδια βέβαια ἀπέδειξαν τὴ γνώμη, ἢ θεία χάρη ὅμως, τὴν προνοία ποῦ ἔχει γιὰ μᾶς, θέλησε καὶ τώρα νὰ τὴ δείξει, καὶ δὲν ἄφησε ἢ θέλησή του νὰ πραγματοποιηθεῖ.

Ἄλλὰ τίποτε στὸ ἐξῆς παρόμοιο νὰ μὴ σχεδιάζεται ἀπὸ σένα, τέκνο μου. Καθόσον ἀφήνω πιά τοὺς ἐλέγχους γιὰ ὅσα μέχρι τώρα, τὰ σπλάχνα μου χτυπώντας καὶ πληγώνοντας, ἀνέφερα πονώντας· γιατί, ἂν καὶ εἶναι ἀναγκαῖα τὰ φάρμακα καὶ οἱ τομές, ἀλλὰ ἡ συμπάθεια τῶν πόνων καὶ τῶν ἀλγηδόνων νικᾷ τοὺς νόμους τῆς ἱατρικῆς καὶ τῆς παιδείας· γι' αὐτό, μὴ ὑποφέροντας πιά νὰ συμπαθῶ τὴν τυραννίδα, ἐγκαταλείποντας ὅλα ἐκεῖνα καὶ ἀγκαλιάζοντάς σε σὰ νὰ εἶσαι παρῶν, τέκνο μου, δικό μου μέλος ἀγνῶν ὠδίνων (γιατὶ σὲ ὀνομάζω μ' αὐτὸ τὸ ὄνομα;), ποῦ εἶναι τὸ καύχημά μου γιὰ σένα, ποῦ εἶναι οἱ ἐλπίδες, ἢ μᾶλλον τὰ ἔργα μαζί μὲ τὶς ἐλπίδες; Βλέπεις τὴ σκυθρωπότητα καὶ τὴν κατήφειά μου, ἂν θέλεις καὶ τὰ δάκρυά μου. Αἰτία αὐτῶν εἶναι ἡ φροντίδα μου γιὰ σένα· ὁ πόνος μου γιὰ σένα ἀγγίζει τὰ ἴδια μου τὰ σπλάχνα, τὸ ἄλγος αὐτῆς τῆς ζωῆς. Ἄλλὰ ἂν νοιάζεσαι κάπως γιὰ τὴ ζωὴ μου (καὶ δὲν μὲ πείθει κάποιος λόγος ὅτι δὲν νοιάζεσαι), κανένα πιά τέτοιο οὔτε παραπλήσιο οὔτε στὴ σκέψη σου νὰ ἔρχεται, οὔτε νὰ τὸ μελετᾷς γιατί εἶναι μακάριος ὁ ἄνθρωπος, ὅχι αὐτὸς ποὺ δὲν προσέτρεξε σε ἔργα παρανόμων¹², ἀλλ' αὐτὸς ποὺ οὔτε μὲ τὴ σύσκεψή τους συγκατατέθηκε. Οὔτε νὰ εἴμαστε ὑπερήφανοι ἐπειδὴ ἔχομε χειρότερους, ἀλλὰ νὰ ντρεπόμαστε ἂν ἀποδειχθοῦμε κατώτεροι ἀπὸ κάποιους. Γιατὶ καὶ ἄριστος εἶναι κανεὶς ὅχι ὅταν δὲν συλληφθεῖ σὰν λιποτάκτης, οὔτε ὅταν φανεῖ ὅτι δὲν εἶναι κατώτερος ἀπὸ τοὺς φυγάδες εἶναι τιμημένος καὶ ἔνδοξος, ἀλλ' ὅταν ἀναδειχθεῖ στοὺς πολέμους ἀνώτερος ἀπὸ τοὺς συστρατιῶτες του καὶ νικήσει τοὺς ἐχθρούς, τότε δικαιούται καὶ νὰ λαμβάνει τὰ στεφάνια.

Ναί, σὲ παρακαλῶ καὶ σὲ ἱκετεύω, δεῖξε τὸ τέλος σου ἀντάξιο τῆς ἀρχῆς, ἀντάξιο τῶν ἀγώνων. Πόσων στεναγμῶν ἀλήθεια καὶ πόσων

πελάγει μὲν μέσον πνευμάτων καὶ ζάλης οὐριοδρομεῖν, πρὸς αὐτῶ
 δὲ τῷ λιμένι καταποντίζεσθαι· καὶ πόλεμον μὲν κρατεῖν τῶν
 ἐχθρῶν, τῶν δὲ τροπαίων αὐτοῖς ὑπεξίστασθαι· καὶ τὸν ἀγῶνα μὲν
 ἐν τῷ σταδίῳ λαμπρῶς ἐνεγκεῖν, πρὸς δὲ τοὺς στεφάνους μαλακί-
 5 ζεσθαι. Ὑμᾶς δὲ ἄρα, ὧ τῆς ἀρετῆς ἐρασταὶ καὶ τῆς εὐσεβείας
 κήρυκες καὶ τῆς ἀληθείας προασπισταί, ὥσπερ ἐν τοῖς ἄλλοις
 ἅπασιν, οὕτω καὶ τοῦ παρόντος ἄλγους εὐρήσειν ἔμελλον παρα-
 ψυχὴν· οὐ μόνον ὅτι πέφυκε τὸ λυποῦν τοῖς φίλοις ἐκκαλυπτόμε-
 νον διαχεῖσθαι πῶς τοῖς λόγοις καὶ οἶον συνεξατμιζέσθαι, ἀλλὰ
 10 καὶ μᾶλλον, διότι μεγάλας ἐλπίδας ἔχω διὰ τῶν ὑμετέρων σοφῶν
 καὶ καλῶν ἐπαυδῶν τε καὶ παραινέσεων θᾶπτον ἀναρῶσθῆναι τὸν
 ἄνδρα καὶ τὸν τοῦ ὄφεως ψιθυρισμὸν τέλεον ἀποστραφέντα, μηκέ-
 τι συμβουλῆς ἀνασχέσθαι στασιαζούσης, τοὺς ὀρθοὺς λογισμοὺς
 καὶ εἰς δισταγμὸν μετακλινούσης, πτώματος αἴτιον, ἀλλ' εἰς τὴν
 15 προτέραν ἐπαναδραμόντα τελειότητα, ἄσειστον καὶ ἀκλόνητον ἐν
 τῇ στερόῳ καὶ ἀρῶαγεῖ τῆς ὁμολογίας Χριστοῦ διατηρηθῆναι πέ-
 τρα διὰ θείου παντός καὶ λόγων.

«Εἴ τις δὲ παράκλησις ἐν Χριστῶ» (μετὰ τοῦ θεσπεσίου Παύ-
 λου ὑμῖν καὶ δι' ὑμῶν πάσιν ἐπιδοώμεθα), «εἴ τι παραμύθιον ἀγά-
 20 πης, εἴ τις κοινωνία Πνεύματος, εἴ τινα σπλάγχνα καὶ οἰκτιρμοί,
 πληρώσατέ μου τὴν χαράν, ἵνα», ὥσπερ μέχρι νῦν, οὕτω καὶ διὰ
 παντός, «τὸ αὐτὸ φρονῆτε, ἐν ἐνὶ πνεύματι καὶ μιᾷ ψυχῇ συν-
 αθλοῦντες τῆς ἀληθείας τῷ κηρύγματι, καὶ μὴ πτυρόμενοι ἐν μη-
 δενί ὑπὸ τῶν ἀντικεμένων, ἧτις αὐτοῖς μὲν ἐστὶν ἔνδειξις ἀπωλεί-
 25 ας, ὑμῖν δὲ σωτηρίας, καὶ τοῦτο ἀπὸ Θεοῦ· ὅτι ὑμῖν ἐχαρίσθη τὸ
 ὑπὸ Χριστοῦ, οὐ μόνον τὸ εἰς αὐτὸν πιστεύειν, ἀλλὰ καὶ τὸ ὑπὲρ
 αὐτοῦ πάσχειν». Καὶ ταῦτα οὐχ ὡς τῶν ἐμῶν δεομένοις λόγων
 γράφω, ἀλλ' ὡς χρεωστῶν, ἀλλά γε καὶ ἐφιέμενος ὑμῖν κοινωνεῖν,
 ἔνθα μὲν καλεῖ καιρὸς αὐτοῖς ἔργοις καὶ ἄθλοις, ἀλλ' ὅτε δὲ καὶ
 30 τοῖς ῥήμασι. Καὶ γὰρ ὑμεῖς (μετὰ τοῦ θεολόγου φάναι Ἰωάννου)
 χρίσμα ἔχετε ἀπὸ τοῦ ἁγίου Πνεύματος, καί, «Τὸ χρίσμα ὃ ἐλάβετε
 ἀπ' αὐτοῦ, ἐν ὑμῖν μένει, καὶ οἴδατε πάντα, καὶ οὐ χρεῖαν ἔχετε ἵνα
 τις διδάσκη ὑμᾶς, ἀλλ' ὡς τὸ αὐτὸ χρίσμα διδάσκει ὑμᾶς περὶ

δακρύων ἄξιος εἶναι κανεῖς στὸ πέλαγος βέβαια καὶ ἀνάμεσα σὲ ἀνέμους καὶ τρικυμίες νὰ πλέει μὲ ἐπιτυχία, καταποντίζεται ὅμως μέσα στὸ λιμάνι· καὶ στὸν πόλεμο βέβαια νὰ φανεῖ ἰσχυρότερος ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς, νὰ στερηθεῖ ὅμως τὸ τρόπαιο ἐναντίον αὐτῶν. Καὶ τὸν ἀγῶνα βέβαια στὸ στάδιο νὰ τὸν διεξάγει λαμπρᾶ, νὰ δείξει ὅμως ἀδυναμία γιὰ τὰ στεφάνια τῆς νίκης. Σ' ἐσᾶς ὅμως, ὡς ἐραστὲς τῆς ἀρετῆς καὶ κήρυκες τῆς εὐσέβειας καὶ τῆς ἀλήθειας πρόμαχοι, ὅπως σὲ ὅλα τ' ἄλλα, ἔτσι καὶ στὸν τωρινὸ πόνον ἤθελα νὰ βρῶ ἀνακούφιση· ὄχι μόνο γιὰ τὴ φύση του τὸ λυπηρὸ ἀποκαλυπτόμενο στους φίλους διαλύεται μὲ τὰ λόγια καὶ κατὰ κάποιο τρόπο ἐξατμίζεται μαζί μ' αὐτὰ, ἀλλὰ καὶ μᾶλλον, γιὰ τὴν ἐξω μεγάλες ἐλπίδες μὲ τὶς δικές σας σοφές καὶ καλές συμβουλές καὶ παραινέσεις ν' ἀναρρώσει ὁ ἄνθρωπος τὸ γρηγορότερο, καὶ ἀφοῦ ἀποφύγει τελείως τὸ ψιθύρισμα τοῦ φιδιοῦ, νὰ μὴν ἀνεχθεῖ πιά συμβουλή πὺν προκαλεῖ στάση, μεταβάλλοντας σὲ δισταγμοὺς τοὺς ὀρθοὺς λογισμοὺς, πὺν εἶναι αἰτία πτώσης, ἀλλ' ἀφοῦ ἐπανέλθει στὴν προηγούμενη τελειότητα, νὰ διατηρηθεῖ ἀδιάσειστος καὶ ἀκλόνητος πάνω στὴν στερεὰ καὶ ἀρᾶγιστη πέτρα τῆς ὁμολογίας τοῦ Χριστοῦ μὲ ὅλο τὸν τρόπο τῆς ζωῆς καὶ τοὺς λόγους του.

«Ἄν ὅμως ὑπάρχει κάποια ἐνθάρρυνση μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ» (φωνᾶζω σ' ἐσᾶς μαζί μὲ τὸν θεῖο Παῦλο καὶ μὲ μέσο ἐσᾶς σὲ ὅλο τὸν κόσμον), «ἂν ὑπάρχει κάποια παρηγοριὰ ἀγάπης, ἂν ὑπάρχει κάποια κοινωνία ἀγάπης, ἂν κάποια εὐσπλαχνία καὶ κάποιο ἔλεος, ὀλοκληρῶστε τὴ χαρὰ μου, ὥστε», ὅπως μέχρι τώρα, ἔτσι καὶ γιὰ πάντα, «νὰ ἔχετε τὸ ἴδιο φρόνημα, ἀγωνιζόμενοι γιὰ τὸ κήρυγμα τῆς ἀλήθειας μὲ ἓνα πνεῦμα καὶ μία ψυχὴ, χωρὶς νὰ φοβᾶσθε καθόλου τοὺς ἀντιπάλους σας, πράγμα πὺν γι' αὐτοὺς βέβαια εἶναι ἐνδειξη ἀπώλειας, γιὰ ἐσᾶς ὅμως σωτηρίας, καὶ αὐτὸ προέρχεται ἀπὸ τὸν Θεό. γιὰ τὸ αὐτὸ χαρίσθηκε σὲ σᾶς ἀπὸ τὸν Χριστό, ὄχι μόνο τὸ νὰ πιστεύετε σ' αὐτόν, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ πάσχετε γιὰ χάρη του»¹³. Αὐτὰ σᾶς τὰ γράφω ὄχι γιὰ τὴν ἀνάγκη ἀπὸ τοὺς λόγους μου, ἀλλὰ γιὰ τὴν σᾶς τὰ χρεωστῶ, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ἐπιθυμῶ νὰ ἐπικοινωνήσω μαζί σας, ὅταν μὲ καλεῖ ἢ εὐκαιρία, μὲ ἔργα καὶ ἀγῶνες, κι ἄλλοτε πάλι μὲ λόγια. Γιὰ τὸ καὶ ἐσεῖς (θὰ πῶ μαζί μὲ τὸν Ἰωάννη τὸν Θεολόγο) ἔχετε τὸ χρίσμα ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα καὶ «Τὸ χρίσμα πὺν ἐλάβετε ἀπὸ αὐτόν μένει σ' ἐσᾶς καὶ γνωρίζετε τὰ πάντα, καὶ δὲν ἔχετε σεῖς ἀνάγκη γιὰ νὰ σᾶς διδάσκει κάποιος, ἀλλὰ τὸ ἴδιο αὐτὸ τὸ

πάντων· καὶ καθὼς ἐδίδαξεν ὑμᾶς, μένετε ἐν αὐτῷ, ἵνα, ὅταν φανερωθῇ ὁ Υἱὸς τοῦ Θεοῦ, ἔχωμεν παρόρησίαν, καὶ μὴ αἰσχυνθῶμεν ἀπ' αὐτοῦ ἐν τῇ παρουσίᾳ αὐτοῦ».

Ὁ δὲ τῆς εἰρήνης ταμίης καὶ βασιλεύς, ὁ τῆς ζωῆς ἡμῶν αἴτιος
 5 καὶ συνοχεύς, «ἐν ᾧ ζῶμεν καὶ κινούμεθα καὶ ἐσμέν», οὗ τοῖς ἀλύτοις δεσμοῖς τῆς ἀγαπήσεως συνδεδέμεθα, ὁ πρῶτος καὶ μέγας ἀρχιερεύς, Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς ἡμῶν, ὁ ἐξ οὗ λαοῦ λαὸν οἰκεῖον ἡμᾶς ἰδίῳ αἵματι ποιησάμενος, καὶ οὐχ ἀπλῶς λαόν, ἀλλὰ καὶ «ἠγαπημένους καὶ ἔθνος ἅγιον καὶ βασίλειον ἱεράτευμα» (ὡ
 10 τῆς ἀφάτου φιλανθρωπίας!) «καὶ υἱοὺς καὶ κληρονόμους καὶ συγκληρονόμους θέμενος», «παρ' ᾧ οὐκ ἔστι παραλλαγὴ ἢ τροπῆς ἀποσκίασμα»· αὐτὸς ἕως τέλους ἀνεγκλήτους συντηρήσει, συσφίγγων ἡμᾶς ἐν τῷ συνδέσμῳ τῆς εἰρήνης καὶ ἀγάπης, στηριζῶν ἐν αὐτῷ καὶ ἐν ἀλλήλοις ἐν ἀκλονήτῳ καὶ ἀσαλεύτῳ τῆς εὐσεβείας
 15 φρονήματι, μίαν καὶ τὴν αὐτὴν μελέτην ἔχοντας, ἐν λέγοντας, πρὸς ἐν ἀφορῶντας ἅπαντας, πρὸς τὸ βραβεῖον ἐπειγομένους τῆς ἄνω κλήσεως, ἐνθα τῶν «πρωτοτόκων ἢ Ἐκκλησία», ἐνθα χοροὶ μαρτύρων, ἐνθα πατριαρχῶν αἰ σκηναί, ἐν οἷς οὐκ ἔστι ψεῦδος πρὸ τῆς ἀληθείας τιμώμενον, οὐκ ἔρις, οὐ τυραννίς, οὐκ ἀπόνοια, ἐν οἷς
 20 βαθεῖα γαλήνη καὶ κάλλος ἀληθείας ἀμήχανον ὑπὸ μηδεμίας τέχνης καλυπτόμενον, ἐν οἷς εἰρήνη πᾶσα καὶ ὁμόνοια καὶ ἡ τῶν μακαρίων ἐκείνων καὶ ἀδιηγῆτων θεαμάτων θέα καὶ μετοχὴ καὶ ἀπόλαυσις, καὶ τέλος τῆς υἰοθεσίας οὐκέτι ἐλπιζομένη, ἀλλ' ἤδη λαμπρῶς μετεχομένη, ἡ τελείωσις, ὑπὲρ ἧς οἱ παρόντες διωγμοὶ
 25 καὶ αἰχμαλωσίαι, καὶ δι' ἣν τὰ μυρία δεινὰ καὶ τοὺς καθημερινοὺς θανάτους εὐχαρίστως καὶ χαίροντες φέρομεν.

Ὑπὲρ δὲ βασιλέων εὐχεσθαι Παῦλος μὲν ὁ θεσπέσιος πρὸ ἡμῶν παραινεῖ, καὶ Πέτρος δὲ τῶν μαθητῶν ἢ ἀκρότης «Ὑποτάγητε πάσῃ ἀνθρωπίνῃ κτίσει διὰ τὸν Κύριον», λέγων, «εἴτε βασιλεῖ
 30 ὡς ὑπερέχοντι». Καὶ πάλιν «Τὸν βασιλέα τιμᾶτε»· ἀλλὰ γε πρὸ τούτων αὐτὸς ὁ κοινὸς Δεσπότης καὶ Διδάσκαλος καὶ Δημιουργός, ἐκ παραδόξου θησαυροῦ κῆνσον τελέσας τῷ Καίσαρι, ἔργῳ καὶ νόμῳ τὰ προνόμια νέμειν ἅπερ ἀφώρισται τοῖς βασιλεῦσιν

14. Α' Ἰω. 1, 27-28. 15. Πράξ. 17, 28. 16. Α' Πέτρο. 2, 9. 17. Γαλ. 4, 7. Ρωμ. 8, 17.
 18. Ἰακ. 1, 17. 19. Ἐβρ. 12, 23. 20. Α' Τιμ. 2, 2. 21. Α' Πέτρο. 2, 13. 22. Ὁ. π. 17.

χρίσμα σᾶς διδάσκει γιὰ ὅλα, καὶ νὰ μείνετε σ' αὐτὰ ποῦ σᾶς δίδαξε, ὥστε ὅταν φανερωθεῖ ὁ Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου νὰ ἔχομε παρησία καὶ νὰ μὴ ντραποῦμε μπροστὰ του κατὰ τὴν παρουσία του¹⁴.

Καὶ ὁ χορηγὸς τῆς εἰρήνης καὶ βασιλιάς, ὁ αἴτιος τῆς ζωῆς μας καὶ συντηρητῆς αὐτῆς, ποῦ «μέσα σ' αὐτὸν ζοῦμε καὶ κινουῦμαστε καὶ ὑπάρχομε»¹⁵, μὲ τὸν ὁποῖο ἔχομε δεθεῖ στενὰ μὲ τὰ δεσμὰ τῆς ἀγάπης, ὁ πρῶτος καὶ μέγας ἀρχιερέας, ὁ Χριστὸς ὁ ἀληθινὸς Θεὸς μας, «ὁ ὁποῖος ἀπὸ λαὸ ποῦ δὲν ὑπῆρχε μᾶς ἔκανε δικό του λαὸ μὲ τὸ δικό του αἷμα»· καὶ δὲν μᾶς ἔκανε ἀπλῶς λαὸ του, ἀλλὰ ἀγαπημένους του καὶ ἔθνος ἅγιο, καὶ βασιλικὸ ἱερατεῖο¹⁶ (πῶ πῶ ἀνέκφραστη φιλανθρωπία!), καὶ υἱοὺς καὶ κληρονόμους καὶ συγκληρονόμους του¹⁷, κοντὰ στὸν ὁποῖο δὲν ὑπάρχει μεταβολὴ οὔτε ἴχνος μετατροπῆς¹⁸. Αὐτὸς μέχρι τέλους θὰ μᾶς διατηρήσει ἀμεμπτους, συσφίγγοντάς μας μὲ τὸν σύνδεσμο τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης, στηρίζοντάς μας μαζὶ του καὶ μεταξύ μας μὲ τὸ ἀκλόνητο καὶ ἀσάλευτο φρόνημα τῆς εὐσέβειας, ἔχοντας μία καὶ τὴν αὐτὴ φροντίδα, ἓνα λόγο, ἀποβλέποντας ὅλοι σὲ ἓνα, καὶ βαδίζοντας πρὸς τὸ ἔπαθλο τῆς οὐράνιας κλήσης μας, ὅπου βρίσκεται ἡ Ἐκκλησία τῶν πρωτοτόκων¹⁹, ὅπου ὑπάρχουν οἱ χοροὶ τῶν μαρτύρων, ὅπου ὑπάρχουν οἱ σκηνὲς τῶν πατριαρχῶν, μεταξύ τῶν ὁποίων τὸ ψεῦδος δὲν προσιμᾶται ἀπὸ τὴν ἀλήθεια καὶ δὲν ὑπάρχει οὔτε φιλονεικία, οὔτε τυραννίδα, οὔτε παραλογισμὸς, ἀλλ' ὑπάρχει βαθειὰ γαλήνη καὶ ἀκατανίκητο κάλλος ἀλήθειας, ποῦ δὲν καλύπτεται ἀπὸ κανένα τέχνασμα, ποῦ ἀνάμεσά τους ὑπάρχει ἀπόλυτη εἰρήνη καὶ ὁμόνοια καὶ θέα καὶ μετοχὴ καὶ ἀπόλαυση ἐκείνων τῶν μακάριων καὶ ἀδιήγητων θεαμάτων καὶ τέλος τῆς υἰοθεσίας, ποῦ δὲν ἐλπίζεται πιά, ἀλλὰ ἤδη μετέχεται λαμπρὰ, ἢ τελείωση, γιὰ χάρη τῆς ὁποίας γίνονται οἱ παρόντες διωγμοὶ καὶ οἱ αἰχμαλωσίες καὶ γιὰ τὴν ὁποία ὑποφέρομε μὲ εὐχαρίστηση καὶ χαρὰ τὰ μύρια δεινὰ καὶ τοὺς καθημερινοὺς θανάτους.

Ὁ θεοπέσιος Παῦλος πρὶν ἀπὸ ἐμᾶς προτρέπει νὰ προσευχόμεστε γιὰ τοὺς βασιλεῖς μας²⁰, ἀλλὰ καὶ ὁ Πέτρος, ὁ κορυφαῖος τῶν μαθητῶν, λέγει· «ὑποταχθεῖτε σὲ καθὲ ἀνθρώπινο πλάσμα γιὰ χάρη τοῦ Κυρίου, εἴτε στὸν Βασιλέα ὡς ἀνώτερο»²¹· καὶ πάλι· «Νὰ τιμᾶτε τὸν βασιλέα»²². Ἄλλὰ πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς ὁ ἴδιος ὁ κοινὸς Δεσπότης καὶ Διδάσκαλος καὶ Δημιουργὸς καταβάλλοντας ἓνα κῆνσο στὸν Καίσαρα ἀπὸ ἀπροσδόκητο θησαυρό, μᾶς δίδαξε μὲ ἔργο καὶ λόγο ν' ἀποδίδομε τὰ δικαιώματα

ἔξεπαίδευσε· διὸ καὶ ταῖς μυστικαῖς ἡμῶν καὶ φρικταῖς ἱεροουργίαις εὐχὰς ὑπὲρ βασιλέων ἀναφέρομεν, ἃ δὴ προνόμια συντηρεῖν καὶ συνδιασώζειν καὶ τοῖς φιλοχρίστοις ἡμῶν βασιλεῦσι δίκαιόν τε καὶ φίλον Θεῷ καὶ ἡμῖν ἀρμοδιώτατον.

5

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΕ.

Ἀπὸ τῆς ὑπερορίας τοῖς συνδεδιωγμένοις ἐπισκόποις.

Ὁ διωγμὸς βαρὺς, ἀλλ' ὁ τοῦ Δεσπότητος μακαρισμὸς ἠδύς· ἡ ὑπερορία χαλεπὴ, ἀλλ' ἡ τῶν οὐρανῶν βασιλεία τερπνὴ. «Μακάριοι οἱ δεδιωγμένοι ἕνεκεν δικαιοσύνης, ὅτι αὐτῶν ἔστιν ἡ βασι-
10 λεία τῶν οὐρανῶν». Πολλὰ αἱ θλίψεις καὶ πᾶσαν ὑπερβαλλόμεναι χαλεπότητα, ἀλλ' ἡ ἐκεῖθεν χαρὰ καὶ ἀγαλλίασις οὐ μόνον κουφίζειν οἶδεν αὐτῶν τὴν δομύτητα, ἀλλὰ τοῖς πρὸς ἐλπίδας τὰς ἄνω βιοῦσι καὶ εἰς εὐθυμίας ὑπόθεσιν αὐτὰ μετατίθησιν. Ἐχώμεθα τοιγαροῦν τῶν ἄθλων, ἵνα τύχωμεν τῶν ἐπάθλων, ἵνα
15 γένηται καὶ ἡμῖν μετὰ Παύλου βοᾶν· «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέφανος». Τί ταύτης τῆς ἐπινικίου φωνῆς ἠδύτερον ἢ χαριέστερον; «Τὸν δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς δικαιοσύνης στέ-
20 φανος». Ὡ φωνῆς ἀπάσης λύπης ζάλην κατακοιμιζούσης, μᾶλλον δὲ πάσης πνευματικῆς εὐφροσύνης χάριν ἐπιχορηγούσης, τοὺς διώκτας εἰς ἔκπληξιν ἀντιμεθιστώσης, τοὺς διωκομένους στεφανούσης, ἀσθενεῖς ἀναρῶωννυούσης, τοὺς κατερῶραγμένους ἀνορθούσης! Ταύτην καὶ ἐγὼ τῶν ἔργων μοι τοῖς λόγοις συνυπη-
25 χούντων ἀξιωθεῖην ἅμα ὑμῖν τοῖς καλοῖς συνάθλοις ἐν Κυρίῳ ἀναφθέγξασθαι, πρεσβεῖαις τῆς ὑπεραγίας Δεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν,

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΣΤ.

Τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ μεγάλῳ βασιλεῖ Βασιλείῳ.

30 Ἄκουσον, ὦ φιλανθρωπότατε βασιλεῦ, οὐ προβάλλομεν νῦν

πού ἔχουν ὀρισθεῖ γιά τούς βασιλεῖς²³. Γι' αὐτό καί στίς μυστικές καί φρικτές ἱερουργίες μας ἀναπέμφομε εὐχές γιά τούς βασιλεῖς, καί αὐτά τὰ δικαιώματα εἶναι δίκαιο καί ἀγαπητό στόν Θεό καί πάρα πολύ πρέπον σέ μᾶς νά διατηροῦμε καί νά σώζομε γιά τούς φιλόχριστους βασιλεῖς μας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 15η

Ἐκ τῆς ἐξορίας πρὸς τούς ἐπισκόπους πού διώχθηκαν μαζί του.

Ἐκ τῆς ἐξορίας εἶναι βαρύν, ἀλλά ὁ μακαρισμός τοῦ Κυρίου γλυκός ἢ ἐξορία εἶναι σκληρή, ἀλλ' ἢ βασιλεία τῶν οὐρανῶν εὐχάριστη. «Εἶναι μακάριοι ὅσοι ἔχουν καταδιωχθεῖ γιά χάρη τῆς δικαιοσύνης, γιατί σ' αὐτούς ἀνήκει ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν»¹. Οἱ θλίψεις εἶναι πολλές καί ὑπερβαίνουν κάθε δυσκολία, ἀλλά ἡ χαρὰ ἀπὸ ἐκεῖ καί ἡ ἀγαλλίαση ὄχι μόνο ἀνακουφίζουν τὴ δριμύτητά τους, ἀλλά σέ ἐκείνους πού ζοῦν μὲ τίς οὐράνιες ἐλπίδες τίς μεταβάλλουν σέ ἀφορμὴ εὐθυμίας. Ἄς ἐπιδιδόμαστε λοιπὸν στοὺς ἀγῶνες, γιά νά κερδίσομε τὰ ἔπαθλα, γιά νά μπορέσομε καί ἐμεῖς νά ποῦμε μαζί μὲ τὸν Παῦλο· «Ἔχω κάνει τὸν καλὸ ἀγῶνα, ὀλοκλήρωσα τὸ δρόμο καί τήρησα τὴν πίστη μου· τώρα πιά μοῦ ἀπομένει τὸ στεφάνι τῆς δικαιοσύνης². Τί ὑπάρχει πιὸ γλυκὸ καί πιὸ χαρωπὸ ἀπὸ αὐτὸν τὸν ἐπινίκιο λόγο; Τί ὑπάρχει πιὸ δυνατὸ σὸ νά κατατροπιάσει τὸν κοινὸ ἐχθρὸ τοῦ γένους; «Τὸν δρόμο τὸν ἔχω τελειώσει, τὴν πίστη τὴν ἔχω τηρήσει· τώρα πιά μοῦ ἀπομένει τὸ στεφάνι τῆς δικαιοσύνης». Ὡ φωνὴ πού κατακοιμίζει τὴ ζάλη κάθε λύπης, ἢ μᾶλλον πού ἐπιχορηγεῖ τὴ χάρη κάθε πνευματικῆς χαρᾶς, πού μετατρέπει σὲ ἐκπληξὴ τὰ συναισθήματα τῶν διωκτῶν, πού στεφανώνει τοὺς καταδιωκόμενους, πού δυναμώνει τοὺς ἀσθενεῖς, πού ἀνορθώνει τοὺς συντριμμένους! Αὐτὴ τὴ φωνὴ κι ἐγώ, πού συναπτηχοῦν τὰ ἔργα σὰ λόγια μου, ν' ἀξιωθῶ μαζί μ' ἐσοῦς τοὺς καλοὺς συναπτηχοῦν νά ἀναφωνήσω πρὸς τὸν Κύριο μὲ τίς πρεσβεῖες τῆς ὑπεραγίας Δέσποινας μας Θεοτόκου καί ὅλων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 16η

Πρὸς τὸν εὐσεβέστατο καὶ μεγάλο βασιλέα Βασίλειο.

Ἄκουσε, φιλανθρωπότατε βασιλιά, δὲν προβάλλω τώρα τὴν πα-

1. Ματθ. 5, 10.

2. Β' Τιμ. 4, 7.

παλαιὰν φιλίαν, οὐ φρικώδεις ὄρκους καὶ συνθήκας, οὐ χρίσμα
καὶ χειροθεσίαν βασιλείας, οὐχ ὅτι ταῖς ἡμετέραις χερσὶ προσιῶν
τῶν φρικτῶν καὶ ἀχράντων μετεῖχες μυστηρίων, οὐδὲ τὸν δεσμόν,
ὃν ἡμᾶς ἢ τοῦ καλοῦ παιδὸς νίοθεσία συνέδησεν· οὐδὲν τούτων
5 λέγω, ἀλλὰ τὰ κοινὰ τῶν ἀνθρώπων προτείνω σοι δίκαια. Πάν-
τες γάρ, καὶ βαρβάρων καὶ Ἑλλήνων, οὓς μὲν θανάτου κρίνουσι
τοῦ δίου ἐξάγουσιν, οὓς δὲ ζῆν ἔωσι, λιμαγχονία καὶ μυρίους
ἄλλοις κακοῖς θανεῖν οὐ διάζονται. Ἡμεῖς δὲ δίον βιοῦμεν θανά-
του πικρότερον ἢ χμαλωτίσμεθα, πάντων ἐστερήμεθα, συγγενῶν,
10 ὑπηρετῶν, συνήθων, πάσης ἀπλῶς ἀνθρωπίνης θεραπείας. Καί-
τοι γε Παῦλος ὁ θεῖος, περιηγόμενος δέσμιος, τῆς ἀπὸ τῶν γνω-
ρίμων καὶ συνήθων θεραπείας ἀπολαύειν οὐκ ἐκωλύετο, ἀλλὰ
καίτοι τὴν ἐπὶ θανάτῳ ἀγόμενος, ἀνθρωπίνης καὶ παρὰ τῶν μι-
σοχρίστων Ἑλληνιστῶν ἐτύγγχανεν ἡμερότητας. Ἄλλ' ἴσως ὁ
15 μακρὸς χρόνος, εἰ καὶ μὴ ἀρχιερεῖς Θεοῦ, ἀλλ' οὖν γέ τινας κα-
κούργους, τοιαῦτα δείκνυσι πεπονθότας, ἀλλ' ὅτι ἐστερήθημεν
καὶ βιβλίων, καινὸν τοῦτο καὶ παράδοξον καὶ νέα καθ' ἡμῶν ἐπι-
νενοημένη τιμωρία· ἵνα τί γίνεται; Ἴνα μὴ ἀκούωμεν μηδὲ λόγον
Κυρίου. Μὴ γένοιτο ἐπὶ τῆς σῆς βασιλείας ταύτην τὴν ἀρὰν πλη-
20 ρωθῆναι, ὅτι «Ἔσται ἐν ταῖς ἡμέραις ἐκεῖναις λιμὸς ἄρτου καὶ
λιμὸς τοῦ ἀκοῦσαι λόγον Κυρίου».

Διὰ τί γὰρ ἡμῶν ἀφηρέθη τὰ βιβλία; Εἰ μὲν γὰρ τι ἀδικου-
μεν, πλείονα ἔδει δοθῆναι, καὶ δὴ καὶ τοὺς διδάσκοντας, ἵνα καὶ
ἀναγινώσκοντες μᾶλλον ὠφελώμεθα καὶ ἐλεγχόμενοι διορθώμε-
25 θα, εἰ δὲ μηδὲν ἀδικουμέν, τί ἀδικούμεθα; Οὐδεὶς τοῦτο τῶν
ὀρθοδόξων οὐδ' ὑπὸ τῶν ἑτεροδοξούντων πέπονθεν. Ἀθανάσιος
ὁ πολυάθλος, τοῦ θρόνου πολλάκις καὶ ὑπὸ αἵρετικῶν καὶ ὑπὸ
Ἑλληνιστῶν ἀπελήλαται, ἀλλ' οὐδεὶς αὐτοῦ τῶν βιβλίων ἀφαίρε-
σιν ἐψηφίσατο. Εὐστάθιος ὁ θαυμάσιος τὴν ἴσῃν ἐπιβουλήν πα-
30 ρὰ τῶν Ἀρειανιστῶν ὑπήνεγκεν, ἀλλ' οὐχ ὡς ἡμεῖς, καὶ τὰ βι-
βλία ἀφήρηται. Παῦλος ὁ ὁμολογητῆς, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος,
Φλαβιανὸς ὁ θεσπέσιος, μυρίοι ἄλλοι· τί γὰρ δεῖ νῦν τούτους
ἀριθμεῖν, οὓς ἢ ἐν οὐρανοῖς Βίβλος ἀπεγράψατο; Καὶ τί λέγω

λαιὰ μας φιλία, οὔτε τοὺς φρικτοὺς ὄρκους καὶ τὶς συμφωνίες, οὔτε τὸ χρίσμα καὶ τὴ χειροθεσία τῆς βασιλείας, οὔτε τὸ ὅτι προσερχόσουν σὰ δικὰ μου χέρια καὶ κοινωνοῦσες τὰ φρικτὰ καὶ ἄχραντα μυστήρια, οὔτε τὸν δεσμὸ μὲ τὸν ὁποῖο μᾶς ἔδεσε ἡ υἱοθεσία τοῦ καλοῦ σου παιδιοῦ· τίποτε ἀπὸ αὐτὰ δὲν προβάλλω, ἀλλὰ σοῦ προτείνω τὰ κοινὰ δικαιώματα τῶν ἀνθρώπων. Γιατὶ ὅλοι, καὶ οἱ βάρβαροι καὶ οἱ Ἕλληνες, αὐτοὺς ποὺ κρίνουν ἄξιους θανάτου, τοὺς βγάζουν ἀπὸ τὴ ζωὴ, ὁποίους ὅμως ἀφήνουν νὰ ζοῦν δὲν σπεύδουν νὰ τοὺς πεθάνουν μὲ τὴν ἀσιτία καὶ μὲ μύρια ἄλλα βασανιστήρια. Ἐμεῖς ὅμως ζοῦμε ζωὴ πικρότερη κι ἀπὸ τὸν θάνατο· αἰχμαλωτισθήκαμε, στερηθήκαμε ὅλους, συγγενεῖς, ὑπηρέτες, φίλους, καὶ γενικὰ κάθε ἀνθρώπινη φροντίδα. Καὶ βέβαια ὁ θεῖος Παῦλος, ὁδηγούμενος δέσμιος, δὲν τοῦ ἀπαγόρευαν νὰ δέχεται τὶς φροντίδες ἀπὸ τοὺς γνώριμους καὶ φίλους, ἀλλὰ μολονότι βιάδιζε τὸ δρομο πρὸς τὸν θάνατο, δεχόταν τὴν ἀνθρώπινη ἡμερότητα ἀπὸ τοὺς μισόχριστους Ἕλληνιστές. Ἄλλ’ ἴσως ὁ χρόνος στὴ μακρὰ πορεία του δείχνει νὰ ἔχουν δεχθεῖ τέτοια συμπεριφορὰ, ἂν καὶ ὄχι ἀρχιερεῖς τοῦ Θεοῦ, ἀλλ’ ὅπωςδήποτε κάποιοι κακοῦργοι, ὅτι ὅμως στερηθήκαμε καὶ τὰ βιβλία, εἶναι πρωτοφανὲς καὶ παράδοξο καὶ νέα τιμωρία ποὺ ἐπινοήθηκε γιὰ μᾶς, γιὰ νὰ ἐπιτύχουν τί; Γιὰ νὰ μὴν ἀκοῦμε οὔτε τὸν λόγο τοῦ Κυρίου. Εἶθε νὰ μὴ συμβεῖ στὴ διάρκεια τῆς δικῆς σου βασιλείας νὰ πραγματοποιηθεῖ αὐτὴ ἡ κατάρα, ὅτι «Τὶς ἡμέρες ἐκεῖνες θὰ συμβεῖ πεῖνα ψωμοῦ καὶ πεῖνα τοῦ ν’ ἀκούσουν οἱ ἄνθρωποι τὸν λόγο τοῦ Κυρίου»¹.

Γιατὶ λοιπὸν μᾶς ἀφαιρέθηκαν τὰ βιβλία; Ἄν βέβαια κάναμε κάποια ἀδικία, ἔπρεπε νὰ μᾶς δοθοῦν περισσότερα, καὶ μάλιστα καὶ οἱ διδάσκαλοι, ὥστε διαβάζοντας νὰ ὠφελούμαστε περισσότερο καὶ μὲ τὸν ἔλεγχό τους νὰ διορθωνόμαστε. Ἄν ὅμως δὲν κάνομε καμμιά ἀδικία, γιατί ἀδικούμε; Κανένας ἀπὸ τοὺς τοὺς ὀρθοδόξους δὲν τὸ ἔπαθε αὐτό, οὔτε καὶ ἀπὸ τοὺς ἄλλοδόξους. Ὁ πολὺάθλος Ἀθανάσιος πολλὰς φορὲς ἐκδιώχθηκε ἀπὸ τὸ θρόνο καὶ ἀπὸ τοὺς αἵρετικούς καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνιστές, κανένας ὅμως δὲν διέταξε νὰ τοῦ ἀφαιρεθοῦν τὰ βιβλία του. Ὁ Εὐστάθιος ὁ θαυμαστός δέχθηκε τὴν ἴση μὲ τὸν Ἀθανάσιο δίωξη ἀπὸ τοὺς Ἀρειανίζοντες, δὲν τοῦ ἀφαιρέθηκαν ὅμως καὶ τὰ βιβλία του ὅπως ἀπὸ ἐμένα. Ὁ Παῦλος ὁ ὁμολογητής, ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὁ Φλαβιανὸς ὁ θεῖος καὶ ἄπειροι ἄλλοι. Γιατὶ βέβαια πρέπει νὰ τοὺς ἀπαριθμῶ, ἀφοῦ τοὺς κατέγραψε ἡ Βίβλος στοὺς οὐρανούς; Καὶ γιατί

τοὺς ὀρθοδόξους καὶ ἁγίους ἄρχιερεῖς· Εὐσέβιον καὶ Θεογόσιον, καὶ σὺν αὐτοῖς ἄλλους ἀνθρώπους αἰρετικούς ὁ μέγας Κωνσταντῖνος, διὰ τὴν αὐτῶν δυσσέβειαν καὶ τὸ τῆς γνώμης παλίμδολον ὑπερορίου ἐποίησατο, ἀλλ' οὔτε τῶν ὑπαρχόντων ἐγύμνωσεν, 5 οὔτε βιβλίους προσεξημίωσεν. Ἡσχύνετο γὰρ λόγου κωλύειν, οὕς, ὅτι ἀλόγως ἔπραττον, ἐξορία κατεδίκαξε· Νεστόριος ὁ δυσσεβῆς ἐξορίζεται· Διόσκορος πάλιν· Πέτρος ὁ δεῖλαιος, Σευῆρος καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἀλλ' οὐδεὶς αὐτῶν βιβλίων αἰχμαλωσίαν ὑπέμεινε.

10 Τί δὲ λέγω τὰ παλαιά; Λέοντα τὸν δυσσεβῆ πολλοὶ καὶ τῶν ἔτι περιόντων ἴσασι θηρίον μᾶλλον ἢ ἀνθρώπου φύσιν ἐπιδειξάμενον, ἀλλ' οὗτος τὸν μέγαν καὶ ὡς ἀληθῶς Νικηφόρον, ἐλαύνων τοῦ θρόνου καὶ ἐξορία παραδιδούς, οὐχ ὅτι καὶ τῶν αὐτοῦ βιβλίων ἐποίησεν ὑπερόριον· οὐ μὲν οὖν οὐδὲ ἐλμοκτόνησεν, ὡς 15 ἡμεῖς λιμαγχονούμεθα, καίτοι οὐδὲν ἤττον τὸν ἀθλητὴν ἐπεθύμει θανεῖν, καὶ ἢ τὴν αὐτοῦ βασιλείαν εἰς μῆκος χρόνων, δι' ὧν ἐσέβει, πάντα παραταθήσεσθαι, ἀλλ' ὅμως ὄνομα λαβεῖν ἀνδροφονίας ἐφυλάττετο· οὐ τὰς σάρκας τῶν ὑπηρετούντων αὐτῷ, ληστῶν καὶ προδοτῶν δίκην, κατέκοψε, καίπερ δυσσεβῶν τᾶλλα 20 καὶ πνέων ὡμότητα· οὐ τῶν συγγενῶν τὴν ὁμίλιαν ἐκώλυσεν, οὐχὶ τῶν ὑπαρχόντων ζημίαν ὑπήνεγκεν. Ἡδέσθη γὰρ, Χριστιανισμόν ὑποκρινόμενος, Ἑλλήνων ὡμότερα διαπραττέσθαι. Ἐκεῖνοι γὰρ, ἀναιροῦντες τοὺς μάρτυρας, ὅμως οὔτε θεραπείας τῆς παρὰ τῶν οἰκείων τυγχάνειν ἐκώλυον, οὐδὲ τῶν ὑπαρχόντων 25 ἀφηροῦντο τὴν κυριότητα. Οὐ μὴν οὐδὲ ψαλμωδίας ἐκεῖνος ἐξέκοψε, ἀλλὰ καὶ πολλῶν μοναζόντων συναυλίαν ἀνεδίδου παραμύθιον. Οὐ τοὺς ἀφιερωθέντας αὐτῷ οἴκους Θεοῦ καὶ ναοὺς κατεστρέψατο· ἐδυσωπεῖτο γὰρ, ὡς ἐνόμιζεν, ἀνθρώπῳ προσκρούων, τοῖς θείοις ἔργοις ἐπιλυμαίνεσθαι.

30 Καθ' ἡμῶν δέ, οἴμοι, πάντα καινὰ καὶ τραγωδίας ἐπέκεινα· αἰχμάλωτοι πάντων, ἔρημοι φίλων, ἔρημοι συγγενῶν, ὑπηρετούντων, ἔρημοι ψαλλόντων, μοναζόντων· ἀντὶ δὲ φίλων, ἀντὶ μοναζόντων, ἀντὶ ψαλλόντων, ἀντὶ πάντων ἀπλῶς, στρατιωτῶν κουστωδίαις καὶ στρατιωτικοῖς λόγοις ἐκδεδόμεθα· κατεστράφησαν οἴκοι

νά ἀναφέρω τοὺς ὀρθοδόξους ἀγίους ἀρχιερεῖς; Τὸν Εὐσέβιο καὶ τὸ Θεογόσιο, καὶ μαζὶ μ' αὐτοὺς ἄλλους αἵρετικούς, ὁ μέγας Κωνσταντῖνος ἕξαιτίας τῆς ἀσέβειας καὶ τὶς ἄλλοπρόσαλλες γνῶμες τοὺς τοὺς ἔστειλε στὴν ἔξορία, ἀλλ' οὔτε τὰ ὑπάρχοντά τους τοὺς ἀφαίρεσε, οὔτε τοὺς τιμώρησε ἐπιπλέον μὲ τὴν ποινὴ τῶν βιβλίων. Γιατὶ ντροπέοταν νὰ τοὺς ἐμποδίζει τὸ λόγο, αὐτοὺς ποὺ γιὰ τὴν παράλογη συμπεριφορὰ τους τοὺς καταδίκασε σὲ ἔξορία. Ὁ Νεστόριος ὁ δυσσεβῆς ἔξορίσθηκε· τὸ ἴδιο καὶ ὁ Διόσκορος, ὁ δυστυχῆς Πέτρος, ὁ Σεβῆρος καὶ πολλοὶ ἄλλοι, ἀλλὰ κανένας ἀπὸ αὐτοὺς δὲν ὑπέμεινε αἰχμαλωσία βιβλίων.

Ἄλλὰ γιατί ὁμιλῶ γιὰ τὰ παλαιά; Τὸν ἀσεβῆ Λέοντα πολλοὶ κι ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ζοῦν ἀκόμα τὸν ξέρουν σὰν θηρίο μᾶλλον, παρὰ σὰν κάποιος ποὺ ἔδειξε φύση ἀνθρώπου, ἀλλ' αὐτὸς τὸν μεγάλο καὶ ἀληθινὰ Νικηφόρο, ἐκδιώκοντάς τον ἀπὸ τὸ θρόνο καὶ ἔξορίζοντάς τον, δὲν τὸν ἔξορισε καὶ ἀπὸ τὰ βιβλία του, οὔτε βέβαια καὶ πέθανε ἀπὸ τὴν πείνα ὅπως πεθαίνομε ἡμεῖς ἀπὸ τὴν πείνα, μολονότι πολὺ περισσότερο ἐπιθυμοῦσε νὰ δεῖ νεκρὸ τὸν ἀθλητῆ, παρὰ νὰ δεῖ νὰ παρατείνονται σὲ μῆκος τὰ χρόνια τῆς βασιλείας του μὲ τὶς ἀσέβειές του, ἀλλ' ὅμως φυλαγόταν νὰ κατηγορηθεῖ γιὰ ἀνθρωποκτονία. Δὲν κατέκοψε τὶς σάρκες ἐκείνων ποὺ τὸν ὑπηρετοῦσαν, σὰ νὰ ἦταν ληστὲς καὶ προδότες, ἂν καὶ ἦταν ἀσεβῆς ὡς πρὸς τὰ ἄλλα καὶ γεμᾶτος ὠμότητα. Δὲν ἀπαγόρευσε σὲ κανένα ἀπὸ τοὺς συγγενεῖς τους τὴν ἐπίσκεψη καὶ ὁμιλία μαζὶ τους, δὲν ζημίωσε κανέναν μὲ ἀφαίρεση τῆς περιουσίας του. Γιατὶ ἐπιφυλάχθηκε, ὑποκρινόμενος τὸν Χριστιανό, νὰ κάνει πράγματα σκληρότερα ἀπὸ τὰ τῶν εἰδωλολατρῶν. Γιατὶ ἐκεῖνοι, θανατώνοντας τοὺς μάρτυρες, δὲν ἀπαγόρευαν τοὺς οἰκείους τους νὰ τοὺς φροντίσουν, οὔτε τοὺς ἀφαιροῦσαν τὴν κυριότητα τῆς περιουσίας τους. Καὶ βέβαια οὔτε τὴν ψαλμωδία ἐκεῖνος τοὺς ἔκοψε, ἀλλὰ καὶ χορωδία ἀπὸ πολλοὺς μοναχοὺς τοὺς ἔδωσε σὰν παρηγοριά. Δὲν κατέστρεψε τοὺς ναοὺς τοῦ Θεοῦ ποὺ ἦταν ἀφιερωμένοι σ' αὐτόν, γιατί φοβόταν, ὅπως νόμιζε, προσκρούοντας σὲ ἕναν ἄνθρωπο, νὰ καταστρέψει τὰ θεῖα ἔργα.

Ἐναντίον μου ὅμως, ἀλλοίμονο, ὅλα εἶναι πρωτάκουστα καὶ ξεπερνοῦν κάθε τραγωδία· αἰχμάλωτος ὅπωςδὴποτε, ἔρημος ἀπὸ φίλους, ἔρημος ἀπὸ συγγενεῖς, ἀπὸ ὑπηρέτες, ἔρημος ἀπὸ ψάλτες, ἀπὸ μοναχοὺς. Ἀντὶ φίλων, ἀντὶ μοναχῶν, ἀντὶ ψαλτῶν, ἀντὶ ὅλων γενικά, παραδοθήκαμε σὲ στρατιωτικὲς φρουρὲς καὶ λόχους στρατιωτῶν. Καταστρά-

Θεοῦ, καὶ λελωθημένα σώματα πενήτων μετανέστησαν, καὶ τὰ
 ὑπάρχοντα αὐτοῖς ὡς πολεμίων ἐδημοσιώθησαν λάφυρα· ἵνα τί
 γένηται; ἵνα ἡμεῖς ἀνιάσωμεν· λίαν πικρῶς ἠνιάσαμεν· ἱλαστή-
 ριον γὰρ ἡμῖν ἁμαρτημάτων, ἐκεῖνοί τε καὶ οἱ περὶ αὐτούς, θερα-
 5 πεία Θεῶ ἀφιέρωτο. Ἄλλ' ἔδει συννοεῖν, μήποτε καὶ Θεὸς ἡμῖν ὁ
 ζημιούμενος, μᾶλλον συναλγήσειεν, εἴπερ αὐτός ἐστιν ὁ τὰ τῶν
 πενήτων οἰκειούμενος. Σωμάτων μὲν κακώσεις νόμοι Ῥωμαίων
 τοῖς ἐπὶ κακουργία ἀλοῦσιν εἰς κάθαρσιν ψυχῆς ἐπενόησαν, ψυ-
 χῆς δὲ κακώσεις καὶ ἐπιβουλάς οὐδὲ ἀκοῆ μέχρι νῦν παρὰ τισιν
 10 ἀνθρώπων ἐπιτηδευομένας παρειλήφαμεν, εἰ καὶ νῦν τῇ πείρᾳ
 μαθάνομεν· τοῦτο γὰρ δῆλον ὅτι ποιεῖ ἢ τε τῶν διβλίων ἀφαίρε-
 σις καὶ τοῦ λύτρου τῶν ἁμαρτημάτων ἢ καταστροφή καὶ ἀναίρε-
 σις· ἢ μὲν αὐτῆς τὸ ὄμμα τῆς θεωρίας ἐναποσβέννυσα καὶ δια-
 φθείρουσα, ἢ δὲ τὸ κάλλιστον τῶν πράξεων πρᾶσσωμένη καὶ
 15 καταλύουσα· τίς ἤκουσεν ἐξ αἰῶνος κατὰ ψυχῶν ἀνθρωπίνων
 πόλεμον ὑπὸ ἀνθρώπων ἐπινοούμενον; οὐ γὰρ ἱκαναὶ κενῶσαι
 πᾶσαν ὀργὴν αἰ τιμωρίαι τοῦ σώματος, ὑπερορία καὶ αἰχμαλωσία
 καὶ λιμός καὶ φρουρὰ καὶ θάνατος καθ' ἑκάστην ἐπαγόμενος, καὶ
 τοσοῦτω μόνον τοῦ ζώου φειδόμενος, ὅσω μὴ συντελεῖν καὶ τῶν
 20 ἀλγεινῶν τὴν συναίσθησιν, ὅπερ ἐστὶ τὸ πικρότατον τοῦ θανάτου
 κέντρον καὶ ἢ ἀφόρητος θάσσανος, ἵνα καὶ τὰ τῶν θνησκόντων
 πάσχωμεν καὶ τῷ θανάτῳ τὰ πάθη μὴ συνδιαλύοιτο, ὁ μόνον ἦν,
 ὡς ἐν τηλικούτῳ κακῷ, τοῖς θνήσκουσι παραμύθιον.

Σκόπησον, ὦ βασιλεῦ, ταῦτα κατὰ σεαυτὸν καὶ εἰ μὲν ἀθωοῖ
 25 σε τὸ σὸν συνειδὸς πρόσθετος καὶ ἕτερα καθ' ἡμῶν, ἂν ἄρα τι καὶ
 παραλέλειπται, εἰ δὲ καταδικάζει, μὴ ἀναμείνης τὴν ἐκεῖθεν κα-
 τὰδίκην, ὅτε καὶ ἢ μεταμέλεια ἄχρηστος. Ἐγὼ δέ σοι δέομαι, και-
 νὴν ἴσως δέησιν, ἀλλ' ἐπὶ καινοτάτοις προσαγομένην· στήσον, ὦ
 βασιλεῦ, τὰ κακὰ ὧ βούλει τρόπῳ· ἢ τοῦ θίου τάχιον ἡμᾶς καὶ μὴ
 30 μετὰ τῆς πολλῆς ταύτης καὶ ἀφάτου ταριχείας ἐξάγων, ἢ τὴν
 ὑπερβολὴν ἀνακόπτων τῶν δυσχερῶν· μνήσθητι ὅτι ἄνθρωπος
 εἶ, κἂν βασιλεύης μνήσθητι ὅτι σάρκα περικεῖμεθα τὴν αὐτήν,
 καὶ βασιλεῖς καὶ ἰδιῶται, καὶ τῆς αὐτῆς κοινωνοῦμεν φύσεως·
 μνήσθητι ὅτι κοινὸν Δεσπότην ἔχομεν καὶ Πλάστην καὶ κοινὸν

φηκαν ναοὶ τοῦ Θεοῦ, καὶ ἄνθρωποι φτωχοὶ μὲ σώματα κακοποιημένα μεταφέρθηκαν σὲ ἄλλους τόπους καὶ τὰ ὑπάρχοντά τους δημεύθηκαν σὰν λάφυρα ἐχθρῶν. Γιὰ νὰ γίνει τί; Γιὰ νὰ λυπηθῶ ἐγώ. Λυπήθηκα πολὺ πικρά· μοῦ ἔγιναν ἐξιλαστήριο ἁμαρτημάτων, ἐκεῖνοι καὶ οἱ γύρω ἀπὸ αὐτούς, γιὰ νὰ ὑπηρετῶ καθαρὸς τὸν Θεό. Ἔπρεπε ὅμως νὰ καταλάβουν μήπως καὶ ὁ Θεὸς ζημιούμενος ἐξαιτίας μου λυπηθεῖ περισσότερο μαζί μας, ἀφοῦ αὐτὸς εἶναι ποὺ κάνει δικά του τὰ βάρη τῶν πενήτων. Οἱ νόμοι τῶν Ῥωμαίων ὄρισαν γι' αὐτούς ποὺ συλλαμβάνονται γιὰ κάποιο κακούργημα σωματικὰ βασανιστήρια πρὸς κάθαρση τῆς ψυχῆς, βασανιστήρια ὅμως τῆς ψυχῆς καὶ κακοποιήσεις δὲν ἀκούσαμε μέχρι τώρα νὰ ἔχουν ἐφαρμόσει κάποιοι ἄνθρωποι, ἂν καὶ τώρα τὸ ἔμαθα ἀπὸ τὴν πείρα μου. Γιατὶ εἶναι φανερὸ ὅτι αὐτὸ σκοπεύει ἢ ἀφαίρεση τῶν βιβλίων καὶ ἢ καταστροφή καὶ ἢ ἀναίρεση τοῦ λύτρου τῶν ἁμαρτημάτων· ἢ μία σθῆνει καὶ φθείρει τὸν ὀφθαλμὸ τῆς θεωρίας, ἐνῶ ἢ ἄλλη διασκορπίζει καὶ διαλύει τὴν κάλλιστη ἀπὸ τίς πράξεις. Ποιὸς ἄκουσε μέσω τῶν αἰώνων νὰ ἐπινοεῖται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους πόλεμος ἐναντίον ἀνθρώπινων ψυχῶν; Δὲν ἀρκοῦν δηλαδὴ οἱ τιμωρίες τοῦ σώματος νὰ ἐκτονώσουν ὅποιονδήποτε θυμὸ, ἢ ἐξορία καὶ ἢ αἰχμαλωσία καὶ ἢ πείνα καὶ ἢ φυλάκιση καὶ ὁ θάνατος ποὺ καθημερινὰ ἐπιβάλλεται, ποὺ τόσο μόνο ἐνδιαφέρεται γιὰ τὸ ζῶο, ὅσο νὰ μὴ ἐξαλείψει μαζί καὶ τὸ αἶσθημα τοῦ πόνου, ποὺ εἶναι τὸ πιὸ ὀδυνηρὸ κεντρὶ τοῦ θανάτου καὶ ὁ ἀφόρητος βασανισμὸς, ὥστε καὶ στὴν κατάστασι τῶν νεκρῶν νὰ βρισκόμαστε, καὶ νὰ μὴ διαλύονται μαζί μὲ τὸ θάνατο καὶ οἱ πόνοι, πράγμα ποὺ εἶναι στὸ τόσο μεγάλο κακὸ ἢ μόνη παρηγορία γι' αὐτούς ποὺ πεθαίνουν.

Ἐξέτασέ τα αὐτά, βασιλιά μου, μέσα σου, κι ἂν ἢ συνείδησή σου σὲ ἀθώνει, πρόσθεσε καὶ ἄλλα ἐναντίον μου, ἂν ἀραγε ἔχει κάτι παραλειφθεῖ, ἂν ὅμως σὲ καταδικάζει, μὴν περιμένεις τὴν ἐκεῖ καταδίκη, ὅταν πιά καὶ ἢ μετάνοια εἶναι ἄχρηστη. Ἐγὼ ὅμως σὲ παρακαλῶ, ὑπαβάλλοντάς σου ἴσως παράξενη παράκληση, ἀλλὰ ποὺ γίνεται γιὰ πιὸ παράδοξα πράγματα. Σταμάτησε, βασιλιά μου, τίς ἀδικίες μὲ ὅποιο τρόπο θέλεις. Ἡ βγάλε με τὸ γρηγορώτερο ἀπὸ αὐτὴ τὴ ζωὴ καὶ ὄχι μὲ τὴ μεγάλη καὶ ἀνείπωτη αὐτὴ φθοροποιὸ καθυστέρηση, ἢ σταμάτησε τὴν ὑπερβολὴ τῶν δεινῶν· θυμήσου ὅτι εἶσαι ἄνθρωπος, ἔστω κι ἂν εἶσαι βασιλιάς· θυμήσου ὅτι ἔχομε τὴν ἴδια σάρκα, καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ ἰδιῶτες, καὶ εἴμαστε μέτοχοι τῆς ἴδιας φύσης· θυμήσου ὅτι ἔχομε κοινὸ Δε-

Κριτήν. Τί τήν σὴν ἐπιείκειαν ταῖς καθ' ἡμῶν κακώσεσιν ἐξελέγχεις; τί τήν σὴν χρησιότητα ταῖς εἰς ἡμᾶς ἐπηρείαις διαβάλλεις; τί δὲ τήν φιλανθρωπίαν εἰς ὑπόκρισιν καὶ σχῆμα πραότητος τῆ καθ' ἡμῶν ὀργῆ καὶ βαρύτητι διασύρεις; Οὐκ αἰτοῦμεν θρόνους, 5 οὐ δόξαν, οὐκ εὐημερίαν, οὐκ εὐπάθειαν, ἀλλ' ἐκεῖνα αἰτοῦμεν, ἃ καὶ τοῖς δεσμώταις παρέχεται, ὧν οὐδ' αἰχμάλωτοι ἀποτυγχάνουσιν, ἃ καὶ θάρβαροι τοῖς δεσμίοις παρέχειν φιλανθρωπεύονται· εἰς τοῦτο γὰρ τὰ ἐμὰ περιέστηκε πράγματα, ἵνα παρὰ βασιλέως, καὶ τότε φιλανθρωποτάτου γένους τῶν Ῥωμαίων, τοι- 10 αὔτα αἰτῶ.

Τί οὖν αἰτοῦμεν; ἢ ζῆν μὴ χαλεπωτέραν θανάτου ζωὴν, ἢ θᾶπτον ἀπαλλαγῆναι τοῦ σώματος· δυσωπήθητι τὴν φύσιν, αἰδέσθητι τοὺς κοινούς τῶν ἀνθρώπων νόμους, αἰδέσθητι τῆς Ῥωμαϊκῆς ἀρχῆς τὰ κοινὰ δίκαια· μηδὲ καινόν τι παραχωρήσης 15 ἐπεισαχθῆναι τῷ βίῳ διήγημα, ὅτι ποτὲ βασιλεύς, ἐπιείκειαν καὶ φιλανθρωπίαν ἐπαγγελλούμενος, φίλον ἀρχιερέα καὶ σύντεκνον ποιησάμενος, ὑφ' οὗ χερσὶν αὐτός τε καὶ ἡ βασιλίς τὸ χρίσμα τῆς βασιλείας ἐχρίσθη καὶ τὸ ἀξίωμα ἐνεδύσαντο, ὑφ' οὗ λίαν ἐφιλήθη καὶ πρὸς ὃν ὄρκια καὶ πίστεις φρικώδεις ἔθετο, ὃν ὑπεραγα- 20 πᾶν καὶ στέργειν ἐπεδείκνυτο ἅπασι, τοῦτον, ἐξορία καὶ λιμῶ πικρῶ παραδούς καὶ μυρίοις ἄλλοις κατατήξας κακοῖς, εὐχόμενον ὑπὲρ αὐτοῦ, τῷ θανάτῳ παρέπεμψεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΖ΄.

Τῷ αὐτῷ.

25 Ἐγὼ μὲν ᾧμην τῆς ὑμῶν κραταιουμένης βασιλείας πολλὰς αὐτῇ προσάγειν εὐχαριστίας ὑπὲρ τῆς εἰς ἡμᾶς εὐεργεσίας, ὑπὲρ φίλων, ὑπὲρ συγγενῶν, ὑπὲρ συνήθων, ὑπὲρ ἀπάντων ἀπλῶς, ὅσα πράττων αὐτός εἰς τὴν ἡμῶν θεραπείαν κόρον οὐκ εἶχες χαρίζεσθαι. Εἰς τοῦτο γὰρ ἡμᾶς ἤγεν ἢ τε καθαρὰ πρὸς σὲ καὶ 30 ἀληθινὴ διάθεσις καὶ τῶν μυρίων ὄρκων καὶ ὑποσχέσεων τὸ ἀνένδοτον, οὗς καὶ ἀκόντων ἡμῶν, αὐτός ὅμως πρὸς ἅπαντας ὑποτείνων οὐ διέλιπες. Νῦν δὲ εἰς τοῦτο τὰ τῶν ἡμετέρων ἐλπί-

σπότη καὶ Πλάστη καὶ θὰ ἔχομε καὶ κοινὸ Κριτὴ. Γιατί διαψεύδεις τὴν ἐπιείκειά σου μὲ τὶς ἐναντίον μου κακοποιήσεις; γιατί διαβάλλεις τὴν καλωσύνη σου μὲ τὶς ἀδικίες εἰς ἄραρος μου; γιατί διασύρεις τὴ φιλανθρωπία σου μετατρέποντάς τὴν σὲ ὑποκρισία καὶ προσποιητὴ πραότητά μὲ τὴν ὀργή καὶ τὴν αὐστηρότητα ἐναντίον μου; Δὲν ζητῶ θρόνους, οὔτε δόξα, οὔτε εὐημερία, οὔτε καλοπέραση, ἀλλ' ἐκεῖνα ζητῶ, ἐκεῖνα πού δίνονται καὶ στοὺς φυλακισμένους, τὰ ὅποια δὲν στεροῦνται οὔτε οἱ αἰχμάλωτοι, τὰ ὅποια καὶ οἱ βάρβαροι μὲ φιλανθρωπία παρέχουν στοὺς δεσμῶτες. Γιατί σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἔχει φτάσει ἡ κατάστασή μου, ὥστε νὰ ζητῶ αὐτὰ τὰ πράγματα ἀπὸ τὸν βασιλιά, καὶ μάλιστα ἀπὸ τὸ κάποτε πολὺ φιλάνθρωπο κράτος τῶν Ρωμαίων.

Τί ζητῶ λοιπόν; Ἡ νὰ ζῶ μιᾶ ζωὴ ὄχι σκληρότερη ἀπὸ τὸ θάνατο, ἢ ν' ἀπαλλαγῶ τὸ γρηγορότερο ἀπὸ τὸ σῶμα; Φοβήσου τὴ φύση, σεβάσου τοὺς κοινούς νόμους τῶν ἀνθρώπων, σεβάσου τὸ κοινὸ δίκαιο τῆς Ρωμαϊκῆς ἔξουσίας, καὶ μὴν δώσεις τὸ δικαίωμα νὰ εἰσαχθεῖ στὴ ζωὴ νέο θέμα γιὰ διήγηση, ὅτι δηλαδή κάποτε ὁ βασιλιάς, πού ὑποσχόταν ἐπιείκεια καὶ φιλανθρωπία, ἀρχιερέα φίλο καὶ κοινὸ μαζί του πατέρα τοῦ παιδιοῦ του, ἀπὸ τὰ χέρια τοῦ ὁποίου ὁ ἴδιος καὶ ἡ βασίλισσα δέχθηκαν τὸ χρίσμα καὶ τὸ ἀξίωμα τῆς βσιλείας καὶ ἀπὸ τὸν ὁποῖο πολὺ ἀγαπήθηκε καὶ πρὸς τὸν ὁποῖο ἔδωσε ὄρκους φρικτοὺς καὶ πίστεις, τὸν ὁποῖο ἔδειχνε σὲ ὄλους ὅτι τὸν ὑπεραγαποῦσε καὶ τὸν περιέβαλλε μὲ μεγάλη στοργή, αὐτὸν παραδίδοντάς τον σὲ ἔξορία καὶ σὲ σκληρὴ πείνα, καὶ ἀφοῦ τὸν κατέλειψε μὲ μύρια ἄλλα κακὰ, ἐνῶ ἐκεῖνος προσευχόταν ὑπὲρ αὐτοῦ, αὐτὸς τὸν ἔστειλε στὸ θάνατο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 17η

Στὸν ἴδιο.

Ἐγὼ βέβαια νόμιζα ὅτι μὲ τὴν ἰσχυροποίηση τῆς βασιλείας σου θὰ πρόσφερες σ' αὐτὴν πολλές εὐχαριστίες γιὰ τὶς εὐεργεσίες σου σ' ἐμᾶς, τοὺς φίλους, τοὺς συγγενεῖς, τοὺς γνωστούς, καὶ γενικὰ γιὰ ὄλους, ὅσα πράττοντας γιὰ τὴν ἐξυπηρέτησή μας δὲν χόρταινες νὰ μᾶς χαρίζεις. Γιατί σ' αὐτὸ μὲ ὀδηγοῦσε ἡ γνήσια καὶ ἀληθινὴ διάθεσή μου πρὸς ἐσένα καὶ οἱ ἐπίμονοι ὄρκοι καὶ ὑποσχέσεις σου, τοὺς ὁποίους δὲν ἔπαυες νὰ ἀπευθύνεις καὶ παρὰ τὴ θέλησή μου πρὸς ὄλους. Τώρα ὅμως οἱ ἐλπίδες μου ἔφτασαν σὲ τέτοιο βαθμὸ, ὥστε, ἔστω καὶ ἀργά, προσφέρω τὶς εὐχαρι-

δων περιέστηκεν, ὅτι κὰν ὀψὲ τοῦ καιροῦ, ὅμως εὐχαριστίαν τῇ
 σῆ προσάγομεν βασιλείᾳ. Ἐπὶ τίνι καὶ διὰ τί; Ὅτι τὰς τῶν λη-
 στῶν καὶ κακούργων τιμωρίας, αἷς ἐναθλοῦντες ἡμεῖς καταδα-
 πανώμεθα, εἰς τὸ μετριώτερον σχηματίζειν ἐπεχείρησας. Ἄλλ'
 5 ὄρα, φίλε, κὰν μὴ βούλει, βασιλεῦ, ὅτι τὸ πειραῖσθαι πείθειν ἀν-
 θρώπους, οὐ μόνον οὐδὲν συντελεῖ πρὸς τὸ πείσαι Θεόν, ἀλλὰ
 καὶ εἰς τὸνναντίον περιτρέπεται, καὶ τῶν ἀδεῶς ἐνταῦθα πραττο-
 μένων, μᾶλλον ἐστὶν ἐκεῖθεν ἢ παντέφορος δίκη κριτῆς

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΗ΄.

10

ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ΚΑΝΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΦΩΤΙΟΥ

Τῷ θεοφιλεστάτῳ ὀσιωτάτῳ συλλειτουργῷ
 Λέοντι, ἀρχιεπισκόπῳ Καλαβρίας,
 Φώτιος, ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως.

Τὰ παρὰ τῆς ὑμῶν θεοφιλίας πρὸς ἡμᾶς ἀναπεμφθέντα κε-
 15 φάλαια τοῖς θεοφιλεστάτοις ἡμῶν ἐπιδοθέντα μητροπολίταις καὶ
 παρ' αὐτῶν δοκιμασθέντα τε καὶ βασανισθέντα, τοιαύτης ἔτυχε
 κρίσεως καὶ ἐπιλύσεως.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α΄.

Περὶ μὲν τῶν χειροτονίαν ἱερατικὴν μηδὲ μίαν ἐχόντων, βα-
 20 πτίσματα δὲ δι' ἐαυτῶν τελεσάντων, τοιοῦτόν τι ὄρισταί. Ὡς εἰ
 μὲν ἐν ἐλευθέρῳ γῆ καὶ Χριστιανῶν παρῶρησίᾳ ἱερέων τε εὐπορία,
 τοῦ τοιοῦτου κατετόλμησαν ἐγχειρήματος, τῶν ἱερῶν διακοσμή-
 σεῶν τε καὶ προχειρήσεων τὸν θεσμόν εἰς φαῦλον τιθέμενοι, μᾶλ-
 λον δὲ ἀλαξονεῖα ἐμπορευσάμενοι, σφοδρῶς ἐπιτιμηθέντες ὑπὲρ
 25 τῶν ἤδη πλημμεληθέντων, καὶ τῆς μετὰ ταῦτα ἱερατικῆς προχει-
 ρήσεως δι' αὐτό γε τοῦτο ἀπειροχθήσονται· οἱ γὰρ τὴν τοῦ θείου
 Πνεύματος χάριν ἀποσυλήσαι θελήσαντες καὶ ἐαυτοῖς τὴν τιμὴν,
 ἀλλ' οὐχ ὑπὸ Θεοῦ καλούμενοι, ἐπιτρέψαντες, ὡς τῆς θείας χάρι-
 τος καταφρονηταί, ταύτης ἐαυτοὺς ἀπεστέρησαν· ὧν γὰρ πρὸ
 30 τοῦ λαβεῖν κατεφρόνησαν, τούτων καὶ μετὰ τὸ λαβεῖν εἰκότως
 καταφρονησαὶ οὐ παραιτήσονται· τοὺς δὲ γε παρ' αὐτῶν βαπτι-

1. Σύμφωνα μετὰ τὴν ἀρχαία ῥήση, «Ἔστι δίκης ὀφθαλμὸς ὃς τὰ πάνθ' ὄρα».

στίες μου στήν αὐθεντία σου. Γιὰ ποιὸ πράγμα καὶ γιὰ ποιὸ λόγο; Ἐπειδὴ τὶς τιμωρίες τῶν ληστῶν καὶ τῶν κακούργων, τὶς ὅποιες ἐγὼ ἀντιμετωπίζω καρτερικὰ καὶ καταδαπανοῦμαι, ἐπιχείρησες νὰ τὶς κάνεις μετριώτερες. Ἄλλὰ πρόσεχε, ἀγαπητέ, κι ἂν δὲν θέλεις, βασιλιά μου, ὅτι τὸ νὰ προσπαθεῖς νὰ πείθεις τοὺς ἀνθρώπους, ὄχι μόνον δὲν συντελεῖ καθόλου στὸ νὰ πεισθεῖ ὁ Θεός, ἀλλὰ καὶ μεταβάλλεται στὸ ἀντίθετο, καὶ ὅσα γίνονται ἐδῶ χωρὶς φόβο, θὰ τὰ κρίνει μᾶλλον ἐκεῖ ἢ δίκη πού βλέπει τὰ πάντα¹.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 18η.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ ΚΑΝΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΦΩΤΙΟΥ

**Πρὸς τὸν ὀσιώτατο καὶ θεοφιλέστατο συλλειτουργὸ
Λέοντα, ἀρχιεπίσκοπο Καλαβρίας,
Φώτιος, ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως.**

Τὰ κεφάλαια πού ἡ θεοφιλία σου μᾶς ἔστειλε, ἀφοῦ δόθηκαν στοὺς θεοφιλέστατους μητροπολίτες μας καὶ ἀφοῦ τὰ μελέτησαν καὶ τὰ ὑπέβαλαν σὲ βασανιστικὴ ἐξέταση, διατύπωσαν τὴν κρίση τους καὶ ἔδωσαν τὴν ἀπάντησή τους σ' αὐτὰ ὡς ἑξῆς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1ο.

Γι' αὐτοὺς πού δὲν ἔχουν λάβει καμμιά ἱερατικὴ χειροτονία, ἀλλὰ τέλεσαν βαπτίσματα ἔχει ὀρισθεῖ τὸ ἑξῆς: Ἄν βέβαια τόλμησαν νὰ προβοῦν σ' αὐτὸ τὸ ἐγχείρημα καὶ σ' ἐλεύθερη χώρα καὶ μὲ παρησία Χριστιανῶν καὶ ἀφθονία ἱερῶν, ἐξευτελίζοντας τὶς ἱερὲς τελετὲς καὶ διακονίες καὶ μᾶλλον ἐπιδεικνύοντας τὴν ἀλαζονεία τους, νὰ ἐπιτιμηθοῦν πάρα πολὺ αὐστηρὰ γιὰ τὰ πλημμελήματα πού ἔχουν ἤδη διαπράξει, καὶ γι' αὐτὸ ἀκριβῶς ν' ἀποκλειστοῦν ἀπὸ τὴν μετέπειτα ἱερὴ διακονία τους. Γιατὶ αὐτοὶ πού θέλησαν νὰ ἔξαρπάσουν τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ Πνεύματος καὶ ἔδωσαν τὴν τιμὴ οἱ ἴδιοι στὸν ἑαυτὸ τους χωρὶς νὰ ἔχουν κληθεῖ ἀπὸ τὸν Θεό, ἐπειδὴ ἔγιναν περιφρονητὲς τῆς θείας χάριτος, στέρησαν τὸν ἑαυτὸ τους ἀπὸ αὐτῆν. Γιατὶ αὐτὰ πού περιφρόνησαν προτοῦ τὰ λάβουν, αὐτὰ κι ἀφοῦ τὰ λάβουν κατὰ εὐλογο λόγο δὲν θὰ ἀποφύγουν νὰ τὰ περιφρονήσουν. Ὅσοι βέβαια βαπτίσθηκαν ἀπὸ αὐτοὺς θεωροῦμε ὅτι δὲν δέχθηκαν καθόλου τὴ χάρη τοῦ Πνεύματος. Γι'

σθέντας, οὐδαμῶς δεξαμένους Πνεύματος χάριν ἡγούμεθα· δι' ὃ
καὶ ἐν ὕδατι βαπτισθῆναι καὶ τῷ ἁγίῳ μύρῳ χρισθῆναι καὶ οὕτω
τελειωθῆναι διοριζόμεθα· κἄν τι τοιοῦτον καταφρονητικῶς τε
καὶ ἀναξίως προδιεπράχθη, ἐπόμενοι τοῖς ἀποστολικοῖς κανόσι
5 σφοδρῶς ἐπιτιμῶσι τοὺς μὴ βαπτίζοντας τοὺς ὅσοι παρὰ τῶν
ἀσεβῶν ἐδέξαντο βάπτισμα, ὡς μὴ διακρίναντας ἱερέας ψευδιε-
ρέων. Εἰ δ' ἐν βαρβαρικῇ τινες παροικοῦντες ἐπικρατεία καὶ
ἱερέων ἐπιλιπόντων βάπτισμα ἱερὸν ἐπετέλεσαν, συγγνώμη τῇ
ἀνάγκῃ καὶ τὸ μὴ ἀγεύστους τῆς χάριτος διὰ τὴν τυραννίδα τοὺς
10 ταύτην ἐπιδεομένους ἀποστραφῆναι· διὸ τοὺς βαπτίσαντας, κἄν
ἄνευ χειροτονίας, ἐπιτίμῳ κρίσει οὐκ ἔδοξεν ἡμῖν καθυποβαλεῖν·
τοὺς δέ γε βαπτισθέντας ἀναμυρισθῆναι μὲν πάντως διοριζόμε-
θα, κἄν εἰ παρ' αὐτῶν ἐμυρίσθησαν, καὶ οὕτω διὰ τῆς τοῦ θεοῦ
μύρου ἅπαξ κρίσεως ἐν ἑπτὰ ἡμέραις τελειωθῆναι· οὐ μὴν δὲ τὸ
15 ὅπως οὖν γεγονός διὰ τὴν ἀνάγκην βάπτισμα μὴ συγχωρηθῆναι·
κἄν γὰρ ἐτελές, ὅμως τῇ ἐπικλήσει τῆς παναγίας Τριάδος καὶ τῷ
πιστῷ σκοπῷ τῶν ἐπικαλουμένων τῇ τε πίστει τῶν ὑποδεχομένων
τετίμηται· δι' ὃ οὐδὲ ἔμπαλιν βαπτίσει τῷ ὕδατι τοὺς βαπτισθέν-
τας ὀρίζω, ἵνα μὴ ἀναβαπτίσει δόξωμεν· ἢ τε γὰρ τῶν αἰτουμέ-
20 νων πίστις καὶ ὁ τῶν τελούντων περὶ τὴν εὐσέβειαν σπουδαῖος
σκοπός, ἢ τε τῆς τυραννικῆς ἐπικρατείας παρόρασις καὶ ἡ τῶν
ἐπηρτημένων κινδύνων διὰ Χριστὸν καταφρόνησις, οὐκ ἄμοιρον
τοῦ ἁγίου Πνεύματος οὐδ' ἀνίερρον τὸ τελεσθὲν βάπτισμα δο-
κοῦσι καταλιπεῖν· πολλὰ γὰρ ἀνέκαθεν παρὰ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκ-
25 κλησία συνεχωρήθη βαπτίσματα, διὰ καιρῶν καὶ τόπων ἀνάγκην
χρησίμως ἀποδειχθέντα. Καὶ περὶ μὲν τούτου τοσαῦτα.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β΄.

**Περὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, ὧν αἱ γυναῖκες
ὑπὸ Βαρβάρων διεφθάρησαν.**

30 Περὶ δὲ τῶν πρεσβυτέρων καὶ διακόνων τῶν ἐκ βαρβαρικῆς
ἀλώσεως τὰς οἰκείας ἀναδεξαμένων γυναῖκας, φθορὰν ἐν τοῖς
Βαρβάροις ὑποστάσας, οὐχ ἄπλοῦν ὀρῶμεν τὸν νόμον, ἀλλὰ
πρὸς τὰς διαφόρους ποικιλλόμενον πράξεις· εἰ μὲν γὰρ ἐκουσιό-

αὐτὸ καὶ ὀρίζομε καὶ στὸ νερὸ νὰ βαπτισθοῦν, καὶ τὸ χρίσμα νὰ λάβουν τοῦ ἁγίου μύρου καὶ ἔτσι νὰ θεωρηθοῦν τέλειοι. Κι ἂν κάτι παρόμοιο διαπράχθηκε προηγουμένως καταφρονητικὰ καὶ ἀνάξια, ἀκολουθοῦμε τοὺς ἀποστολικοὺς κανόνες, πού ἐπιτιμοῦν πολὺ αὐστηρὰ ὅσους δὲν βαπτίζουν αὐτοὺς πού δέχθηκαν τὸ βάπτισμα ἀπὸ ἀσεβεῖς, γιατί δὲν ἔκαναν διάκριση ἀνάμεσα σὲ ἱερεῖς καὶ ψευδιερεῖς. "Ἄν ὅμως κάποιος πού κατοικοῦν σὲ βαρβαρικὴ ἐπικράτεια καὶ ἐπειδὴ λείπουν ἱερεῖς τέλεσαν τὸ θεῖο βάπτισμα, γίνεται παραχώρηση στὴν ἀνάγκη, ὥστε νὰ μὴν ἀποπεμφθοῦν ἕξαιτίας τῆς τυραννίας ἄγευστοι τῆς χάριτος αὐτοὶ πού τὴ χρειάζονται. Γι' αὐτὸ ὅσοι βάπτισαν, ἔστω καὶ χωρὶς νὰ ἔχουν χειροτονηθεῖ, ἀποφασίσαμε νὰ μὴ τοὺς ὑποβάλουμε στὴ θεία κρίση· αὐτοὶ ὅμως πού βαπτίσθηκαν ὀρίζομε νὰ ξαναχρισθοῦν ὅπωςδήποτε μὲ τὸ ἅγιο μῦρο, ἔστω κι ἂν ἔχουν μυρωθεῖ ἀπὸ αὐτούς, καὶ ἔτσι μὲ τὴ μία χρίση ἀπὸ τὸ θεῖο μῦρο σὲ ἑπτὰ ἡμέρες νὰ ἁγιασθοῦν." Ὅχι βέβαια ὅτι δὲν πρέπει νὰ γίνῃ δεκτὸ τὸ βάπτισμα τῆς ἀνάγκης· γιατί κι ἂν ἀκόμη εἶναι ἀτελές, ἀλλὰ μὲ τὴν ἐπίκληση τῆς Παναγίας Τριάδος καὶ τὸν εὐσεβῆ σκοπὸ ἐκείνων πού τὴν ἐπικαλοῦνται καὶ μὲ τὴν πίστη ἐκείνων πού τὸ δέχονται ἕξασφαλίζει τὴν τιμὴν. Γι' αὐτὸ ὀρίζω οἱ βαπτισμένοι νὰ μὴ βαπτισθοῦν ξανά μὲ τὸ νερὸ, γιὰ νὰ μὴ θεωρηθοῦμε ὅτι ξαναβαπτίζομε. Γιατὶ καὶ ἡ πίστη ἐκείνων πού ζητοῦν τὸ βάπτισμα, καὶ ἐκείνων πού τὸ τελοῦν ὁ σπουδαῖος καὶ εὐσεβῆς σκοπός, καθὼς καὶ ἡ παράβλεψη τοῦ τυραννικοῦ κράτους, καὶ ἡ περιφρόνηση τῶν κινδύνων πού τοὺς ἀπειλοῦν γιὰ χάρις τοῦ Χριστοῦ, θεωροῦν καλὸ ὅτι δὲν πρέπει ν' ἀφήνουν τὸ βάπτισμα πού ἔγινε ἄμοιρο ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα, οὔτε καὶ ὅτι εἶναι βέβηλο. Γιατὶ ἀνέκαθεν πολλὰ ἢ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ δέχθηκε βαπτίσματα, πού ἀπὸ τὶς χρονικὲς καὶ τοπικὲς ἀνάγκες ἀποδείχθηκαν χρήσιμα. Τόσα βέβαια γι' αὐτὸ.

ΚΕΦ ΑΛΑΙΟ 2ο.

**Γιὰ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ διακόνους
τῶν ὁποίων οἱ γυναῖκες διάστηκαν ἀπὸ βαρβάρους.**

Γιὰ τοὺς πρεσβυτέρους καὶ τοὺς διακόνους πού ξαναδέχθηκαν τὶς γυναῖκες τους μετὰ τὴ βαρβαρικὴ ἄλωση, οἱ ὁποῖες εἶχαν διασθεῖ ζώντας ἀνάμεσα στοὺς βαρβάρους, δὲν βλέπομε τὸ νόμο ἀπλό, ἀλλὰ ποικίλλει ἀνάλογα μὲ τὶς διάφορες πράξεις. Γιατί, ἂν βέβαια ὑπέστησαν

τητι τὴν φθορὰν ὑπέστησαν, παντὶ τρόπῳ τοὺς ἄνδρας τούτων
 ἱερωμένους ὄντας, ἢ τούτων τῶν γυναικῶν ἐκοτῆναι, ἢ βουλο-
 μένους ταύταις συνεῖναι, πεπαῦσθαι τῆς ἱερωσύνης· οὕτω μὲν εἰ
 ἐκουσιότητι ὑπέστησαν τῇ φθορᾷ· τὸ μὲν οὖν πάθος πάλιν τέ-
 5 μνεται εἰς δύο· τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ μεμιγμένην ἔχει τὴν τοῦ ἠναγ-
 κασμένου τὴν συγκατάθεσιν, τὸ δὲ παντελῶς ὑπάρχει γνώμης
 καὶ συγκαταθέσεως ἐλεύθερον τοῦ ἐπηρεασθέντος· οἷόν τι λέγω·
 Ἐλπίδι φόβῳ ἢ μαστίγων τινὲς τῶν γυναικῶν, ἢ καὶ πρὸς πει-
 ραν τῆς τιμωρίας ἀφιγμένοι, ἐξέδωκαν ἑαυτὰς εἰς φθορὰν· συγ-
 10 γνώμης μὲν αὐταὶ ἄξια, ἢ αἰ πρότερον, ἅτε δὴ βουληθεῖσαι
 διαφθαρεῖναι, ὕστερον δὲ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης πρὸς τοῦτο κατολι-
 σθήσασαι· οὐ μὴν δὲ οὐδὲ αὐταὶ ἄξια τυγχάνουσιν ἱερωμένοις
 συνεῖναι ἀνδράσιν· συγγνώμης γὰρ ἐπὶ ῥυπάσμασι καὶ καθαρό-
 τητος πολὺ τὸ διάφορον· δι' ὃ καὶ οἱ βουλόμενοι αὐταῖς ἱερεῖς
 15 συνάπτεσθαι, καὶ οὗτοι τοῦ οἰκείου διαπεσοῦνται ἀξιώματος·
 τὸ δὲ λοιπὸν παρὰ ταῦτα ὡς τοῦ ἀκουσίου εἶδους ἐξήρηται τῆς
 κοινωνίας τούτου· οἷόν τι λέγω· Εἴ τις βασάνων ἐπαγομένων ἢ
 καὶ μὴ ἐπαγομένων, χεῖρας καὶ πόδας δεθείη, εἶτα περιφυλάξαι
 ἑαυτὴν τὰ μάλιστα σπουδάζει, πόρον οὐκ ἔχει αὐτῇ, κἂν δοκεῖ
 20 διεφθάρθαι, φθορᾶς τὴν ἑαυτῆς ψυχὴν ἐλευθέραν τῇ γε ἀλη-
 θεῖα διατηρήσασα κρίνεται. Ταῖς τοιαύταις οὖν γυναιξίν, εἴ
 τινες τῶν ἱερωμένων συνοικεῖν βούλοιντο, οὐδεμίαν ἐπ' αὐτῶν
 ὀρῶμεν ἀποτομίαν προβαίνουσαν· ἀγαπητὸν μὲν γὰρ καὶ ἐπαι-
 νετόν, εἰ καὶ κοινῇ γνώμῃ καὶ βουλῇ τὸ συνοικέσιον διαλύσου-
 25 σι, οὐχ ὡς ῥυπάσματος ἢ κηλιδώσεως αἴτιον, ἀλλ' ἵνα τὰς τε τῶν
 πολλῶν ὑπολήψεις ἐπὶ τὸ μᾶλλον θαυμάζειν τὴν ἀρετὴν διεγεί-
 ρωσιν καὶ τῶν χαιρεκάκων παντελῶς τὰ στόματα ἀπορῥόψω-
 σιν, καὶ μαρτύριον ἐναργὲς παραστήσωσιν, ὅτι βίας μόνης ἦν
 ὅπερ ἐξ ἐπηρείας ὑπέστησαν· εἰ γὰρ ἐξὸν ἀνδρὶ τῷ νομίμῳ κοι-
 30 νωνεῖν, ἢ δὲ Θεῶ μᾶλλον κολληθῆναι ἠρετίσατο, πῶς ἂν τὴν
 γεγεννημένην εἰς αὐτὴν θάρβαρον πρᾶξιν ἀκούσιόν τε περιφα-
 νῶς καὶ ἀνεπιτίμητον μὴ δείκνυσιν; Τοῦτο δὲ φάμεν, εἰ ἄρα τῷ
 ἀνδρὶ τὰ τῆς διαζεύξεως συνδοκεῖ· ἂν δὲ μή, οὐκ ἐν εὐθύναις
 τὴν ἔνωσιν ἄγωμεν.

τὸν διασμό μετὰ τὴ θέλησίν τους, πρέπει μετὰ κάθε τρόπο οἱ ἄνδρες αὐτῶν, ἂν εἶναι ἱερωμένοι ἢ νὰ χωρίσουν ἀπὸ τὶς γυναῖκες αὐτές, ἢ ἂν θέλουν νὰ ζήσουν μαζί τους ν' ἀποσυρθοῦν ἀπὸ τὴν ἱερωσύνη· ἔτσι ἂν δέχθηκαν τὸν διασμό μετὰ τὴ θέλησίν τους· τὸ πάθημα βέβαια χωρίζεται πάλι στὰ δύο· τὸ ἓνα μέρος ἔχει ἀναμιγμένη τὴ συγκατάθεση τοῦ ἀναγκασμένου, ἐνῶ τὸ ἄλλο εἶναι τελείως ἐλεύθερο ἀπὸ τὴ θέληση καὶ τὴ συγκατάθεση τοῦ παθόντος. Ἐννοῶ τὸ ἕξις μετὰ αὐτὸ ποὺ λέγω· Ἀπὸ φόβο νὰ μαστιγωθοῦν κάποιες γυναῖκες ἢ καὶ ἐπειδὴ ἤδη δοκίμασαν τὸ μαστίγιον, κάποιες παραδόθηκαν στὸ διασμό. Αὐτές λοιπὸν εἶναι ἄξιες συγγνώμης, παρὰ οἱ προηγούμενες, ἐπειδὴ φυσικὰ μετὰ τὴ θέλησίν τους βιάσθηκαν καὶ ὕστερα ἀπὸ ἀνάγκη ὀλίσθησαν σ' αὐτό. Ὡστόσο οὔτε αὐτές εἶναι ἄξιες νὰ συζοῦν μετὰ ἱερωμένους· γιατί ἡ συγγνώμη γιὰ τὴν ἀκαθαρσία καὶ τὴν καθαρότητα ἔχει μεγάλη διαφορὰ· γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἱερεῖς ποὺ θέλουν νὰ ἔρχονται σὲ ἔνωση μαζί μ' αὐτές, θὰ ἐκπέσουν καὶ αὐτοὶ ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τους. Τὸ ἄλλο ποὺ ἀνήκει στὸν ἀκούσιο διασμό ἐξαιρεῖται ἀπὸ τὴ ρύθμιση αὐτῆ. Ἐννοῶ τὸ ἕξις πάλι μ' αὐτὸ ποὺ λέγω· Ἄν κάποια μετὰ τὴν ἀπειλὴ βασάνων ἢ χωρὶς ἀπειλή, ἔχοντας δέσει τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια της, ἀγωνίζεται σοβαρὰ νὰ προφυλάξει τὸν ἑαυτὸ της, ἀλλὰ δὲν ἔχει τὸν τρόπο, ἂν καὶ θεωρεῖται ὅτι ἔχει βιασθεῖ, κρίνεται ὅτι στὴν πραγματικότητα διατήρησε ἐλεύθερη ἀπὸ τὴ φθορὰ τὴν ψυχὴ της. Σ' αὐτές λοιπὸν τὶς γυναῖκες, ἂν θέλουν νὰ συγκατοικοῦν μετὰ ἱερωμένους, δὲν βλέπομε νὰ ὑπάρχει κανένας χωρισμός. Ἀγαπητὸ βέβαια εἶναι καὶ ἀξιόπαινο ἂν διαλύουν τὸ συνοικέσιο μετὰ κοινὴ γνώμη καὶ θέληση, ὄχι ὡς αἰτία ἀκαθαρσίας καὶ κηλίδωσης, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ παρακινουῦνται οἱ πολλοὶ νὰ θαυμάζουν ἀκόμα περισσότερο τὴν ἀρετὴ, καὶ νὰ κλείσουν τελείως τὰ στόματα τῶν χαιρέκακων, καὶ νὰ παρουσιάσουν ζωντανὴ ἀπόδειξη, ὅτι αὐτὸ ποὺ ἔπαθαν προερχόταν μόνο ἀπὸ ἄσκησιν βίας. Γιατί, ἂν ἐνῶ μποροῦσε νὰ συζεῖ μετὰ τὸν νόμιμο ἄνδρα της, αὐτὴ προτίμησε νὰ προσκολληθεῖ μᾶλλον στὸν Θεό, πῶς τὴ βάρβαρη καὶ ἀκούσια πράξις ποὺ ἔγινε σ' αὐτὴν νὰ μὴν τὴ δείχνει φανερὰ καὶ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ἐπιτίμησιν; Αὐτὸ βέβαια τὸ λέμε, ἂν φυσικὰ ὁ ἄνδρας συμφωνεῖ γιὰ τὸ χωρισμό· ἂν ὅμως δὲν συμφωνεῖ, δὲν καταδικάζομε τὴ συζυγία.

τητι τὴν φθορὰν ὑπέστησαν, παντὶ τρόπῳ τοὺς ἄνδρας τούτων
 ἱερωμένους ὄντας, ἢ τούτων τῶν γυναικῶν ἐκστῆναι, ἢ βουλο-
 μένους ταύταις συνεῖναι, πεπαῦσθαι τῆς ἱερωσύνης· οὕτω μὲν εἰ
 ἐκουσιότητι ὑπέστησαν τῇ φθορᾷ· τὸ μὲν οὖν πάθος πάλιν τέ-
 5 μνεται εἰς δύο· τὸ μὲν γὰρ αὐτοῦ μεμιγμένην ἔχει τὴν τοῦ ἠναγ-
 κασμένου τὴν συγκατάθεσιν, τὸ δὲ παντελῶς ὑπάρχει γνώμης
 καὶ συγκαταθέσεως ἐλεύθερον τοῦ ἐπηρεασθέντος· οἷόν τι λέγω·
 Ἐλπίδι φόβῳ ἢ μαστίγων τινὲς τῶν γυναικῶν, ἢ καὶ πρὸς πεῖ-
 ραν τῆς τιμωρίας ἀφιγμένα, ἐξέδωκαν ἑαυτὰς εἰς φθορὰν· συγ-
 10 γνώμης μὲν αὗται ἄξια, ἢ αἰ πρότερον, ἅτε δὴ βουλευθεῖσαι
 διαφθαρήναι, ὕστερον δὲ ὑπὸ τῆς ἀνάγκης πρὸς τοῦτο κατολι-
 σθήσασαι· οὐ μὴν δὲ οὐδὲ αὗται ἄξια τυγχάνουσιν ἱερωμένοις
 συνεῖναι ἀνδράσιν· συγγνώμης γὰρ ἐπὶ ῥυπάσμασι καὶ καθαρό-
 τητος πολὺ τὸ διάφορον· δι' ὃ καὶ οἱ βουλόμενοι αὐταῖς ἱερεῖς
 15 συνάπτεσθαι, καὶ οὕτοι τοῦ οἰκείου διαπεσοῦνται ἀξιώματος·
 τὸ δὲ λοιπὸν παρὰ ταῦτα ὡς τοῦ ἀκουσίου εἴδους ἐξήρηται τῆς
 κοινωνίας τούτου· οἷόν τι λέγω· Εἴ τις βασάνων ἐπαγομένων ἢ
 καὶ μὴ ἐπαγομένων, χεῖρας καὶ πόδας δεθείη, εἶτα περιφυλάξει
 ἑαυτὴν τὰ μάλιστα σπουδάζει, πόρον οὐκ ἔχει αὐτῇ, καὶ δοκεῖ
 20 διεφθάρθαι, φθορᾶς τὴν ἑαυτῆς ψυχὴν ἐλευθέραν τῇ γε ἀλη-
 θεῖα διατηρήσασα κρίνεται. Ταῖς τοιαύταις οὖν γυναιξίν, εἴ
 τινες τῶν ἱερωμένων συνοικεῖν θούλοιντο, οὐδεμίαν ἐπ' αὐτῶν
 ὀρῶμεν ἀποτομίαν προβαίνουσαν· ἀγαπητὸν μὲν γὰρ καὶ ἐπαι-
 νετόν, εἰ καὶ κοινῇ γνώμῃ καὶ βουλῇ τὸ συνοικέσιον διαλύσου-
 25 σι, οὐχ ὡς ῥυπάσματος ἢ κηλιδώσεως αἴτιον, ἀλλ' ἵνα τὰς τε τῶν
 πολλῶν ὑπολήψεις ἐπὶ τὸ μᾶλλον θαυμάζειν τὴν ἀρετὴν διεγεί-
 ρωσιν καὶ τῶν χαιρεκάκων παντελῶς τὰ στόματα ἀπορῥάψω-
 σιν, καὶ μαρτύριον ἐναργὲς παραστήσωσιν, ὅτι βίας μόνης ἦν
 ὅπερ ἐξ ἐπηρείας ὑπέστησαν· εἰ γὰρ ἐξὸν ἀνδρὶ τῷ νομίμῳ κοι-
 30 νωνεῖν, ἢ δὲ Θεῷ μᾶλλον κολληθῆναι ἠρετίσατο, πῶς ἂν τὴν
 γεγενημένην εἰς αὐτὴν βάρβαρον προᾶξιν ἀκούσιόν τε περιφα-
 νῶς καὶ ἀνεπιτίμητον μὴ δείκνυσιν; Τοῦτο δὲ φάμεν, εἰ ἄρα τῷ
 ἀνδρὶ τὰ τῆς διαζεύξεως συνδοκεῖ· ἂν δὲ μή, οὐκ ἐν εὐθύναις
 τὴν ἔνωσιν ἄγωμεν.

τὸν διασμό μὲ τῆ θέλησὶ τους, πρέπει μὲ κάθε τρόπο οἱ ἄνδρες αὐτῶν, ἂν εἶναι ἱερωμένοι ἢ νὰ χωρίσουν ἀπὸ τὶς γυναῖκες αὐτές, ἢ ἂν θέλουν νὰ ζήσουν μαζί τους ν' ἀποσυρθοῦν ἀπὸ τὴν ἱερωσύνη· ἔτσι ἂν δέχθηκαν τὸν διασμό μὲ τῆ θέλησὶ τους· τὸ πάθημα βέβαια χωρίζεται πάλι στὰ δύο· τὸ ἓνα μέρος ἔχει ἀναμιγμένη τῆ συγκατάθεση τοῦ ἀναγκασμένου, ἐνῶ τὸ ἄλλο εἶναι τελείως ἐλεύθερο ἀπὸ τῆ θέληση καὶ τῆ συγκατάθεση τοῦ παθόντος. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς μὲ αὐτὸ πού λέγω· Ἀπὸ φόβο νὰ μαστιγωθοῦν κάποιες γυναῖκες ἢ καὶ ἐπειδὴ ἤδη δοκίμασαν τὸ μαστίγιο, κάποιες παραδόθηκαν στὸ διασμό. Αὐτές λοιπὸν εἶναι ἄξιες συγγνώμης, παρὰ οἱ προηγούμενες, ἐπειδὴ φυσικὰ μὲ τῆ θέλησὶ τους διασθήκαν καὶ ὕστερα ἀπὸ ἀνάγκη ὀλίσθησαν σ' αὐτό. Ὡστόσο οὔτε αὐτές εἶναι ἄξιες νὰ συζοῦν μὲ ἱερωμένους· γιατί ἡ συγγνώμη γιὰ τὴν ἀκαθαρσία καὶ τὴν καθαρότητα ἔχει μεγάλη διαφορὰ· γι' αὐτὸ καὶ οἱ ἱερεῖς πού θέλουν νὰ ἔρχονται σὲ ἔνωση μαζί μ' αὐτές, θὰ ἐκπέσουν κι αὐτοὶ ἀπὸ τὸ ἀξίωμα τους. Τὸ ἄλλο πού ἀνήκει στὸν ἀκούσιο διασμό ἐξαιρεῖται ἀπὸ τὴ ρύθμιση αὐτή. Ἐννοῶ τὸ ἐξῆς πάλι μ' αὐτὸ πού λέγω· Ἄν κάποια μὲ τὴν ἀπειλὴ βασάνων ἢ χωρὶς ἀπειλή, ἔχοντας δέσει τὰ χέρια καὶ τὰ πόδια της, ἀγωνίζεται σοβαρὰ νὰ προφυλάξει τὸν ἑαυτό της, ἀλλὰ δὲν ἔχει τὸν τρόπο, ἂν καὶ θεωρεῖται ὅτι ἔχει διασθεῖ, κρίνεται ὅτι στὴν πραγματικότητά διατήρησε ἐλεύθερη ἀπὸ τὴ φθορὰ τὴν ψυχὴ της. Σ' αὐτές λοιπὸν τὶς γυναῖκες, ἂν θέλουν νὰ συγκατοικοῦν μὲ ἱερωμένους, δὲν βλέπομε νὰ ὑπάρχει κανένας χωρισμός. Ἀγαπητὸ βέβαια εἶναι καὶ ἀξιέπαινο ἂν διαλύουν τὸ συνοικέσιο μὲ κοινὴ γνώμη καὶ θέληση, ὅχι ὡς αἰτία ἀκαθαρσίας καὶ κηλίδωσης, ἀλλὰ καὶ γιὰ νὰ παρακινουῦνται οἱ πολλοὶ νὰ θαυμάζουν ἀκόμα περισσότερο τὴν ἀρετὴ, καὶ νὰ κλείσουν τελείως τὰ στόματα τῶν χαιρέκακων, καὶ νὰ παρουσιάσουν ζωντανὴ ἀπόδειξη, ὅτι αὐτὸ πού ἔπαθαν προερχόταν μόνο ἀπὸ ἄσκηση βίας. Γιατί, ἂν ἐνῶ μποροῦσε νὰ συζεῖ μὲ τὸν νόμιμο ἄνδρα της, αὐτὴ προτίμησε νὰ προσκολληθεῖ μᾶλλον στὸν Θεό, πῶς τῆ βάρβαρη καὶ ἀκούσια πράξη πού ἔγινε σ' αὐτὴν νὰ μὴν τῆ δείχνει φανερὰ καὶ ἀπαλλαγμένη ἀπὸ ἐπιτίμησι; Αὐτὸ βέβαια τὸ λέμε, ἂν φυσικὰ ὁ ἄνδρας συμφωνεῖ γιὰ τὸ χωρισμό· ἂν ὅμως δὲν συμφωνεῖ, δὲν καταδικάζομε τὴ συζυγία.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ΄.

*Περὶ τοῦ εἰ χρή βαπτίζεσθαι τὰ τῶν Σαρακηνῶν βρέφη
ἐν τῇ αὐτῶν ὄντα χώρα καὶ εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους.*

Τὰ δέ γε τῶν Σαρακηνῶν βρέφη παρὰ τῶν μητέρων προσα-
5 γόμενα, μηδαμῶς ἀποστερεῖσθαι τοῦ θείου βαπτίσματος δεδο-
κίμασται· οὐδὲ γὰρ κεκώλυται παρὰ τῇ τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίᾳ τὸ
καὶ ἐν ἀπαλαῖς ἔτι φρεσὶ τὴν θεῖαν χάριν τοῦ βαπτίσματος δέχε-
σθαι, κἂν μετὰ ταῦτα ἠθάσκουσι καὶ τὸ αὐτεξούσιον ἐκάστου
τὸν βίον πῆ μὲν σπουδαῖον, πῆ δὲ φαῦλον διατίθησι· εἰ γὰρ τὸ
10 μέλλον ἀόρατον, ἄτοπον μὴ καταβαλεῖν ἀγαθοὺς θεμελίους τῶ
ἐξουσίαν ἔξοντι ἐποικοδομηῆσαι τοῦ βίου τὸν οἶκον· εἰ δὲ καὶ ἡ
βαρβαρική παιδευσὶς κενὸν ἀποδεικνύειν τὸ θεῖον βάπτισμα δο-
κεῖ, ἀλλ' οὐ τοῦ βαπτίσματος τὸ ἔγκλημα, τοῦ δὲ τὸ βάπτισμα
ἀθετήσαντος ἢ ἀθετῆσαι παρασκευάσαντος· ὥσπερ γὰρ τὸ διδά-
15 σκειν τὴν εἰς Χριστὸν πίστιν, κἂν οἱ διδασκόμενοι καταρῶραθυμοῦ-
σιν, ἀνέγκλητον, οὕτω καὶ τὸ βαπτίζειν, κἂν ὁ μετὰ ταῦτα βίος
τῶν βαπτισθέντων ἀδόκιμός τε καὶ ἄπιστος· μᾶλλον οὖν ἀγαθὸν
βαπτίζεσθαι τὰ βρέφη καὶ τὸν τῆς πίστεως ἀρῶραβῶνα τέως ὑπο-
δέχεσθαι· ἴσως, ὑπομνησθέντα ποτὲ ὅτι Χριστὸν ἐνεδύσαντο, ἐλέ-
20 σθαι βουληθῶσι τὴν χάριν διὰ τῆς χάριτος· ἐν οἷς γὰρ τὰ τῆς ἐλ-
πίδος ἀμφίβολα, τὸ χρηστὸν μᾶλλον αἰρεῖσθαι χρή κακείνῳ συγ-
γίνεσθαι· δεῖ γὰρ, κἂν εἰ μὴ τελειωθῆῃ τις τῶ καλῶ, ἀπάρξασθαι
τοῦ καλοῦ· αἱ γὰρ τῆς πίστεως τὸν ἀρῶραβῶνα ποθοῦσαι τὰ ἴδια
τέκνα δέξασθαι μητέρες, εἰ μὲν τύχοιεν, προθυμότεραι καὶ πρὸς
25 τὴν διδασκαλικὴν τελείωσιν ἔσσονται, εἰ δ' ἀποτύχοιεν, οὐ μόνον
τῶν τέκνων, ἀλλὰ καὶ ἑαυτῶν ἴσως καταμελήσουσιν.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ΄.

*Περὶ τοῦ εἰ χρή γυναιξὶ διδόναι δῶρα πρὸς τὸ ἀποκομίσαι
ἐγκεκλεισμένοις Χριστιανοῖς ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν.*

30 Περὶ δέ γε τῶν τὴν κοινωνίαν διακομιζουσῶν γυναικῶν τοῖς
βαρβαρικοῖς οἴκοις ἐγκεκλεισμένοις Χριστιανοῖς, τοῦτο διώρι-
σται, ὡς εὐσχήμονας εἶναι χρή ταύτας, καὶ οἶαι δ' ἂν αἱ παρθενία

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3ο.

Γιὰ τὸ ἂν πρέπει νὰ βαπτίζονται τὰ βρέθη τῶν Σαρακηνῶν ἐνῶ εἶναι στὴ χώρα τους καὶ στὰ σπίτια τους.

Τὰ βρέφη τῶν Σαρακηνῶν ποὺ ὀδηγοῦνται ἀπὸ τὶς μητέρες τους στὸ θεῖο βάπτισμα ἀποφασίσθηκε νὰ μὴν ἀποκλείονται ἀπὸ αὐτό. Γιατὶ δὲν ἐμποδίζεται ἀπὸ τὴν Ἐκκλησία νὰ δέχεται τὴ θεία χάρη τοῦ βαπτίσματος καὶ στὴν ἡλικία ποὺ τὸ μυαλὸ εἶναι ἀπαλό, ἔστω κι ἂν μεγαλώνοντας ἔπειτα τὸ αὐτεξούσιο τοῦ καθενὸς κἄνει τὸν βίον στὸν ἓνα σπουδαῖο καὶ στὸν ἄλλο φαῦλο. Γιατί, ἂν τὸ μέλλον εἶναι ἀόρατο, εἶναι ἀνόητο νὰ μὴ λάβει καλὰ καὶ γερὰ θεμέλια ἐκεῖνος ποὺ θὰ ἔχει τὴν ἐξουσία νὰ οἰκοδομήσει ἐπάνω τους τὸν οἶκον τοῦ βίου του. "Ἄν ὅμως καὶ ἡ βαρβαρική ἀνατροφή πιστεύει ὅτι ἀποδεικνύει κενὸ τὸ θεῖο βάπτισμα, δὲν ἀνήκει ἡ κατηγορία στὸ βάπτισμα, ἀλλὰ σὲ ἐκεῖνον ποὺ τὸ ἀθέτησε ἢ ποὺ ἔγινε αἰτία νὰ τὸ ἀθετήσουν. "Ὅπως δηλαδὴ τὸ νὰ διδάσκει κανεὶς τὴν πίστη στὸν Χριστό, κι ἂν ἀκόμη αὐτοὶ ποὺ τὴ διδάσκονται δείχνουν ἔπειτα μεγάλη ἀδιαφορία, δὲν καθιστᾷ αὐτὸ ἀξιοκατᾷκριτον τὸν διδάσκαλον, ἔτσι καὶ τὸ νὰ βαπτίζει κάποιος, κι ἂν ἀκόμα ὁ στὴ συνέχεια βίος αὐτῶν ποὺ βαπτίσθηκαν εἶναι ἀπόβλητος καὶ ἄπιστος. Εἶναι λοιπὸν πολὺ καλύτερον τὸ νὰ βαπτίζονται τὰ βρέφη καὶ νὰ δέχονται στὴν ἀρχὴ τὸν ἀρραβῶνα τῆς πίστεως. Ἴσως, ἀφοῦ θυμηθοῦν κάποτε ὅτι «ντύθηκαν τὸν Χριστό»¹, θελήσουν νὰ λάβουν τὴ χάρη μὲ τὴ βοήθεια τῆς χάριτος. Γιατί, ὅπου τὰ τῆς ἐλπίδας εἶναι ἀμφίβολα, πρέπει μᾶλλον νὰ προτιμᾶται τὸ καλὸ καὶ αὐτὸ νὰ γίνεται. Γιατὶ πρέπει, κι ἂν ἀκόμη δὲν γίνῃ κάποιος τέλειος στὸ καλὸ, ν' ἀρχίσει νὰ κἄνει τὸ καλὸ. Γιατὶ οἱ μητέρες ποὺ ποθοῦν νὰ λάβουν τὰ παιδιὰ τους τὸν ἀρραβῶνα τῆς πίστεως, ἂν βέβαια τὸ ἐπιτύχουν, θὰ γίνουν προθυμότερες καὶ στὴν τελειοποίησίν τους μὲ τὴ διδασκαλία, ἂν ὅμως ἀποτύχουν, ὄχι μόνον θὰ παραμελήσουν τὰ παιδιὰ τους, ἀλλ' ἴσως καὶ τὸν ἴδιον τὸν ἑαυτὸν τους.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4ο.

Γιὰ τὸ ἂν πρέπει νὰ δίδονται σὲ γυναῖκες τὰ θεῖα δῶρα γιὰ νὰ τὰ μεταφέρουν σὲ Χριστιανούς φυλακισμένους ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς.

Γιὰ τὶς γυναῖκες ὅμως ποὺ μεταφέρουν τὴ θεία κοινωνία στοὺς Χριστιανούς ποὺ εἶναι κλεισμένοι στὰ σπίτια τῶν βαρβάρων ἀποφασίσθηκε τὸ ἔξῃς ὅτι πρέπει αὐτὲς νὰ εἶναι ντυμένες σεμνά, ὅπως αὐτὲς ποὺ

ἢ σεμνῶ γήρα κοσμούμεναι καὶ ἄξια εἰς διακονίαν καὶ εἰς διακόνων παραδεχθῆναι βαθμόν· εἰ δὲ τοιούτων ἀπορία εἶναι δοκεῖ, μηδὲ τὰς πίστεως ἀλλοτρίας βουλομένας εὐποιεῖν Χριστιανοῖς ἀδελφοῖς καὶ ἐπὶ τοσοῦτον αὐταῖς τεθαρόρηκέναι καὶ προσανατε-
 5 θῆναι, μηδ' αὐτὰς ἐκείνας παρατηρεῖσθαι, ἀλλὰ καὶ δι' αὐτῶν εἰσκομίζειν τὴν τοῦ ἀγαθοῦ κοινωνίαν τοῖς μηδ' ὑπ' αὐτῆς τῆς τυραννίδος τῆς εἰς Χριστὸν κατωλιγωρηκόσι πίστεως· οὐδέποτε γὰρ κοινοῦται τὸ ἅγιον, μᾶλλον δὲ ἁγιάζει καὶ τοὺς κεκοινωνή-
 10 τῶν θείων, ταῦτα ἐγχειρισθῆναι προφασίζοιντο.

ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε.

Περὶ τοῦ, εἰ χρὴ κοινωνεῖν τοὺς ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν εἰς ἀσέλγειαν διασθέντας παῖδας.

Ἔτι δὲ καὶ περὶ τῶν παρὰ τῆς βαρβαρικῆς ἀσελγείας διασθέν-
 15 των παιδίων διὰ τὸ τῆς βίας ἐπάγαγόν τε καὶ ἀπαραίτητον, συγγνώμην τούτοις δοθῆναι καὶ τῆς ζωοποιουῦ κοινωνίας μὴ ἀποκωλυθῆναι διώριστα· εἰ μήπω ἐκούσιον τὸ ἀμάρτημα κατειργάσαντο· τότε γὰρ καὶ αὐτοῖς τὰ ἐπὶ τοῖς ἐκούσιως τοιαῦτα πλημμελοῦσι προσφόρως ἐπιτίμια προσαρμόσει.

20 Τοσαῦτα μὲν παρὰ τῆς σῆς θεοφιλείας προβληθέντα ζητήματα, ἄξια προφανῶς ἐρεῦνης τυγχάνοντα καὶ τῆς σῆς συνέσεως τὸ σπουδαῖον χαρακτηρίσαι δυνάμενα· καὶ τοιαύτη παρὰ τῶν θεοφιλεστάτων μητροπολιτῶν συμφώνως περὶ αὐτῶν ἐξανεστηκυῖα ψῆφος, ἣτις παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ἐπισφραγισθεῖσα καὶ
 25 ἀποδεδεγμένη πρὸς τὴν σὴν θεοφιλή παραπέμπεται ὀσιότητα. Δέχου τοίνυν τῶν σῶν προβλημάτων τὰς ἐπιλύσεις σαφεῖς ὡς ἐξήτησας, ἐν καιρῶ καὶ προσώπῳ τῷ ἐπιτηδεῖω ταύτας συντηρῶν καὶ παραφυλάττων, καὶ μή τι περὶ τὴν τούτων ἀποτυχίαν, ἀλλ' ὅτι ἀκηδία κ... ἄλλω.. τὰ δ' ἄλλω· ἐρῶσθαι δὲ διὰ παντός κυ...
 30 λιπαροῦ μὲν ἐν ὀσιότητι καὶ δικαιοσύνῃ τὸ ἱερὸν ὑμῶν ποιμένοντα ποιμνιον καὶ τῶν ψυχολετήρων παθῶν διατηρῆσαι πορρόωτερον.

— Τέλος τῶν κεφαλαίων

1. Τὸ κείμενο ἐδῶ εἶναι ἐφθαρμένο καὶ δὲν μπορεῖ νὰ θγεῖ ὀρθὸ νόημα.

κοσμοῦνται ἀπὸ τὴν παρθενία ἢ τὰ σεβαστὰ γηρατειά, καὶ εἶναι ἄξιες γιὰ τὴ διακονία καὶ νὰ γίνουν δεκτὲς στὸ βαθμὸ τῶν διακόνων. Ἐν ὅμως φαίνεται ὅτι ὑπάρχει ἔλλειψη ἀπὸ τέτοιες γυναῖκες, οὔτε οἱ ξένες στὴν πίστη, ἂν θέλουν νὰ προσφέρουν ὑπηρεσία σὲ Χριστιανούς ἀδελφούς καὶ ὑπάρχει μεγάλη ἐμπιστοσύνη σ' αὐτὲς ν' ἀνατεθεῖ αὐτὸ τὸ ἔργο, οὔτε σ' αὐτὲς νὰ ἀπαγορευέται, ἀλλὰ καὶ μὲ αὐτὲς νὰ μεταφέρεται τὸ θεῖο ἀγαθὸ τῆς κοινωνίας σ' αὐτοὺς πού οὔτε κάτω ἀπὸ αὐτὴ τὴν καταπίεση ἔδειξαν ἀδιαφορία γιὰ τὴν πίστη τους στὸν Χριστό. Γιατὶ ποτὲ δὲν μολύνεται τὸ ἅγιο, ἀλλὰ μᾶλλον ἀγιάζει κι αὐτοὺς πού ἔχουν μολυνθεῖ, ἐκτὸς βέβαια ἂν κάποια ὑπόπτα πρόσωπα, πού συνήθως καταχλευάζουν τὰ θεῖα, προφασίζονταν ὅτι τοὺς ἔχουν ἐμπιστευθεῖ αὐτὰ.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 5ο.

Γιὰ τὸ ἂν πρέπει νὰ κοινωνοῦν τὰ παιδιά πού ἐκβιάστηκαν ἀπὸ τοὺς Σαρακηνοὺς νὰ ἀσελγήσουν μαζί τους.

Ἐπίσης καὶ γιὰ τὰ παιδιά πού διαΐστηκαν ἀπὸ τὴ βαρβαρική ἀσελγεία, ἐξαιτίας τῆς ἀναγκαστικῆς χρήσης βίας, ἀποφασίσθηκε νὰ δοθεῖ συγγνώμη σ' αὐτὰ καὶ νὰ μὴν ἀποκλεισθοῦν ἀπὸ τὴν ζωοποιὸ κοινωνία, ἂν δὲν διέπραξαν μὲ τὴ θέλησή τους τὸ ἁμάρτημα. Γιατὶ τότε καὶ σ' αὐτὰ νὰ ἐφαρμοσθοῦν κατάλληλα τὰ ἐπιτίμια πού ἐπιβάλλονται σ' ὅσους πέφτουν ἐκούσια σ' αὐτὰ τὰ πλημμελήματα.

Τὰ τόσα μεγάλα ζητήματα πού ἡ θεοφιλεία σου πρότεινε, εἶναι προφανῶς ἄξια ἔρευνας καὶ μποροῦν νὰ χαρακτηρίσουν καὶ τὴ σοβαρότητα τῆς σύνεσής σου· τέτοια ἐπίσης εἶναι καὶ ἡ ψῆφος πού ἀποφάσισαν γι' αὐτὰ ὁμόφωνα οἱ θεοφιλέστατοι μητροπολίτες, ἡ ὁποία, ἀφοῦ ἔγινε δεκτὴ καὶ σφραγίσθηκε ἀπὸ τὴ μετριότητά μας, ἀποστέλλεται πρὸς τὴν θεοφιλῆ ὁσιότητά σου. Δέξου λοιπὸν σαφεῖς τὶς λύσεις τῶν προβλημάτων σου ὅπως ζήτησες, τὶς ὁποῖες χρησιμοποίησέ τις καὶ φύλαξέ τις στὸν κατάλληλο καιρὸ καὶ μὲ τὸ κατάλληλο πρόσωπο, καὶ μὴ (διαμαρτυρηθεῖς) γιὰ τὴν ἀποτυχία αὐτῶν, ἀλλ' ὅτι ἀδιαφορία κ... γιὰ τὸ ἄλλο... τὰ δὲ γιὰ ἄλλο¹. Νὰ εἶσαι καλὰ καὶ μὲ πλούσιο κύρος μὲ ὁσιότητα καὶ δικαιοσύνη νὰ ποιμαίνεις τὸ ἱερὸ ποίμνιό σου, καὶ νὰ τὸ διατηρήσεις ὅσο πιὸ μακριὰ γίνεται ἀπὸ τὰ καταστροφικὰ πάθη τῆς ψυχῆς.

— Τέλος τῶν κεφαλαίων.

ΚΑΝΟΝΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΠΡΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΘ'.

Πάντα τῆς ὑμῶν ἀρχιερατικῆς τελειότητος καὶ πνευματικῆς
 σοφίας γέμει, καὶ τῆς πολιτικῆς εὐνομίας τῇ ἀκριδεῖα συγκέκρα-
 5 ται. Τό τε γάρ εἰς συνοδικήν κρίσιν ἀγαγεῖν ἃ προὔβάλλετο τὴν
 ἀμφισβήτησιν καὶ τὸ μὴ οἰκεία ῥώμη τῆς συνέσεως, καίπερ ἰκα-
 νῶς ἐχούση καὶ πολυπλάσιον βάρος ἀνέχειν ὀχλήσεων, καὶ τὸ πρό-
 τερον τὰς ἐγκολπίους φιλονεικίας διαλυσάμενον οὕτω χωρεῖν ἐπὶ
 τὴν κρίσιν τῶν ἕξωθεν, πῶς οὐκ ἔστι μὲν θείας σοφίας ἀπευθυνο-
 10 μένου γνώμονι; Οἱ μὲν οὖν εἰς ἐξέτασιν κατ' ἀρχὰς προτεθέντες
 τέσσαρες πρεσβύτεροι, καλῶς εὐθύς τῆς ἀλόγου καὶ πολὺν τὸ ἄδι-
 κον ἐχούσης ἐπιτιμίας ἀθωωθῆναι δικαίαν ψῆφον ἀπέλαβον καὶ
 ἄνοιᾶ τις ἀλόγιστος τῇ δικαίᾳ ψήφῳ ἀντέκρουσεν. Οὐ γὰρ ἔστιν,
 οὐκ ἔστιν ἐκ κατηγορίας μόνης, καὶ μικρόν, καὶ μέγα, καὶ τῶν
 15 μεγίστων εἶη τὸ αἰτίαμα, μηδὲ μιᾶς ἀποδείξεως τῇ αἰτία περιτεθεί-
 σης, οὐμενοῦν οὔτε ἱερέα τοῦ οἰκείου βαθμοῦ παρενεχθῆναι, οὔτε
 τινὰ ἐπιτιμίαν ἄλλην εἰσπραχθῆναι. Οὕτω γὰρ εἶη ἂν μέγα κέρδος
 τοῖς συκοφάνταις, ὅτι καὶ μὴ λαβόντες οἷς ἠτιῶντο τοὺς ἀναιτίους,
 ὡς ἐαλωκότας εἶδον τὴν δίκην ἀπαιτηθέντας. Καὶ τίς ἂν εὐρεθείη
 20 πόρος τῆς παραλόγου ταύτης φορᾶς κυρωθείσης, δι' οὗ τὸ μάτην
 κατηγορούμενον τὰς λαβὰς τῶν συκοφαντησάντων διαφεύξεται;
 Τοὺς οὖν ἐφ' οἷς κατηγορήθησαν μὴ ἐλεγχθέντας, ἀθῶους τέως ἢ
 ἡμῶν μετριότης, ὡς καὶ ἢ κατ' ἀρχὰς ὑμῶν προελθοῦσαι ψῆφος,
 πάσης καταδίκης ἀφήσιν. Ὅσοι δὲ τοῖς ἐγκλημασι ἐαλωκότες
 25 κατάδηλοι καθεστήκασι, τοὺς τε κοσμικούς φημι καὶ τοὺς σὺν αὐ-
 τοῖς ἐταξομένους πρεσβυτέρους, τούτους φυλάττειν τὸ πρόσκαι-
 ρον ἐπιτίμιον, ἂν, ὡς ἔφημεν, γνωστὸν κατέστη τὸ αἰτίαμα, καὶ
 ἡμεῖς ἀποφαινόμεθα.

Περὶ δὲ ὧν οὐδεμία συγγνώμη προέβη, οὐδὲν ἡμῖν παρίστα-
 30 ται φάναι, ἀδήλου ἡμῖν καθεστηκότος τοῦ ἀδικήματος. Καὶ περὶ
 ἐπισκόπου δὲ τοῦδε, ἀξιολόγως μὲν καὶ κανονικῶς καὶ ἢ ζήτησις,

ΚΑΝΟΝΙΚΕΣ ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΠΡΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 19η

“Όλα εἶναι γεμᾶτα ἀπὸ τὴν ἀρχιερατικὴ σας τελειότητα καὶ ἀπὸ τὴν πνευματικὴ σοφία καὶ ἀναμιγμένα μὲ τὴν ἀκρίβεια τῆς πολιτικῆς εὐνομίας. Γιατὶ καὶ τὸ νὰ φέρετε σὲ συνοδικὴ κρίση ὅσα προκάλεσαν τὴν ἀμφισβήτηση, καὶ τὸ νὰ μὴ τὸ κάνετε αὐτὸ μὲ οἰκεία δύναμη τῆς συνέσῃς σας, ἂν καὶ εἶναι ἱκανὴ νὰ σηκώσει καὶ πολλαπλάσιο βάρος ἐνοχλήσεων, καὶ τὸ νὰ διαλύσετε πρῶτα τὶς ἐσωτερικὲς φιλονεικίαι καὶ ἔτσι νὰ προχωρήσετε στὴν κρίση τῶν ἄλλων, πῶς δὲν εἶναι γνώρισμα κάποιου ποὺ ὁδηγεῖται ἀπὸ τὸν κανόνα τῆς θείας σοφίας; Οἱ τέσσερις λοιπὸν πρεσβύτεροι ποὺ προτάθηκαν πρὸς ἐξέταση κατ’ ἀρχάς, πολὺ καλᾶ, ἀφοῦ ἀθωώθηκαν ἀμέσως ἀπὸ τὸ παράλογο καὶ πολὺ ἀδικο ἐπιτίμιο, ἀπέσπασαν δίκαια ἀπόφαση, καὶ κάποια ἀπερίσκεπτη ἀνοησία ἀντέκρουσε τὴ δίκαια ἀπόφαση. Γιατὶ δὲν εἶναι δυνατό, δὲν εἶναι δυνατό ἀπὸ κατηγορία μόνο, εἴτε εἶναι μικρὴ, εἴτε μεγάλη, εἴτε εἶναι ἡ κατηγορία ἀπὸ τὶς μέγιστες, χωρὶς νὰ προσκομισθεῖ οὔτε ἓνα ἀποδεικτικὸ στοιχεῖο γιὰ τὴν κατηγορία, οὔτε ἱερέας νὰ μετατεθεῖ ἀπὸ τὸ βαθμὸ του, οὔτε νὰ δεχθεῖ κάποιο ἄλλο ἐπιτίμιο. Γιατὶ ἔτσι θὰ ἦταν μεγάλο κέρδος γιὰ τοὺς συκοφάντες, γιατί, ἂν καὶ δὲν βρῆκαν τοὺς ἀναίτιους γι’ αὐτὰ ποὺ κατηγοροῦνταν, εἶδαν ὅτι τιμωρήθηκαν σὰ νὰ εἶχαν βρεθεῖ. Καὶ ποιά διέξοδος θὰ βρεθεῖ γιὰ τὴν παράλογη αὐτὴ πορεία ποὺ ἐπικυρώθηκε, μὲ τὴν ὁποία ὁ ἀδικο κατηγορούμενος θὰ διαφύγει τὶς κατηγορίες τῶν συκοφαντῶν; Αὐτοὺς λοιπὸν γιὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἀποδείχθηκαν οἱ ἐναντίον τοὺς κατηγορίες, αὐτοὺς τώρα ἡ μετριότητά μας, ὅπως καὶ ἡ ἀρχικὴ δική σας ψῆφος, τοὺς ἀθώνει ἀπαλλάσσοντάς τοὺς ἀπὸ κάθε καταδίκη. Ὅσοι ὅμως βρέθηκαν νὰ εἶναι ὀλοφάνερα ἔνοχοι γιὰ τὰ ἐγκλήματά τους, ἐννοῶ καὶ τοὺς κοσμικοὺς καὶ τοὺς ἐξεταζόμενους μαζί μ’ αὐτοὺς πρεσβυτέρους, γι’ αὐτοὺς ἀποφαινόμαστε κι ἐμεῖς νὰ τηρηθεῖ τὸ πρόσκαιρο ἐπιτίμιο, ἂν, ὅπως εἶπαμε, ἔγινε γνωστὸ τὸ ἐγκλήμα τους.

Γιὰ ὅσους ὅμως δὲν τοὺς δόθηκε καμμιά συγγνώμη ἐμεῖς δὲν ἔχομε νὰ ποῦμε τίποτε, ἐπειδὴ τὸ ἀδίκημα εἶναι ἄγνωστο γιὰ μᾶς. Καὶ γιὰ τὸν ἐπίσκοπο ὅμως αὐτὸν καὶ ἡ διαδικασία ἔγινε μὲ σοβαρότητα καὶ κανο-

καὶ τὸ πέρας προῆλθε τῆς ἐξετάσεως. Ἡμᾶς δὲ ἐκπλήξεως παρέ-
 πεμψε θαύματι, ὅπως παντελῶς ἀλλότρια τῆς παρούσης διηγῆ-
 σεως τοῦ Ἀμασείας γράμμα καὶ ἀπήγγειλε καὶ ὑπετίθετο. Τὸ
 γὰρ μετὰ μαρτύρων χειροτονῆσαί τινα, κὰν ὕστερον ὁ χειροτονη-
 5 θεὶς ἀνάξιος ἀπελεγχθῆ, οὐδὲν πρόκριμα τῷ χειροτονήσαντι
 γίνεται, ὡς οὐδὲν τὸ γράμμα ὑπεδήλου, ἀλλὰ καὶ τὰναντία διηγ-
 γειλε. Καλὸν δὲ παρουσιάσαι καὶ αὐτοὺς τοὺς τὴν μαρτυρίαν
 ὑποσχόντας, ὅτε τὴν χειροτονίαν ὁ ὑπαίτιος ἀνεδέχετο, ὡς ἂν
 πανταχόθεν τὸ καθαρὸν καὶ ἀνεπίληπτον καὶ τοῖς ἀγνωμονέστε-
 10 ρον περὶ τὴν ἀθώωσιν τῶν ἀδελφῶν διακειμένοις παντελῶς καὶ
 μισοῦσιν ἀποκαλυφθῆ καὶ ὁ τοῦ Θεοῦ ἀρχιερεὺς, εἰ μηδὲν τῶν
 ἀνηκόντων ἀρχιερεῦσι τὴν καινοτομίαν εἶη ὑποστάς. Τὸ δὲ συνο-
 δικὸν τῆς οἰκονομίας γράμμα, ὃ τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἔχει τῆς Και-
 σαρείας προταπτόμενον, γνώμη τε ἡμετέρα ἐγράφη καὶ δι' ἐπι-
 15 τροπῆς ἀπεστάλη καὶ οὐδὲν, οἶμαι, οὔτε παρὰ συνείδησιν ἔχει,
 οὔτε τοῖς ἱεροῖς μαχόμενον τοῦ Πνεύματος νόμοις. Πολλὴ γὰρ ἡ
 διαφορὰ τῶν ἐξ ἀγνοίας ἀμαρτημάτων, πρὸς τὰς ἐν γνώσει καὶ
 μετὰ καταφρονήσεως προΐούσας ἀθεμίτους πράξεις. Καὶ ἱερέων
 δὲ καὶ Χριστιανῶν ἀποιχομένων οὐδεμία φροντίς, οὐδ' ὑμνολο-
 20 γίας ὀφειλομένης ἱερὰ τελετὴ, πῶς οὐκ ἂν ἐκδιάσαιτο ἐπ' οἰκονο-
 μίαν, ἀπὸ τῆς ἀκριθείας τῶν θείων μυστηρίων ἀποκλίνει; Ἀλλ'
 ἴσως ταῦτα περιττὸν πρὸς εἰδότα λέγειν.

Περὶ δὲ τῶν κεφαλαίων ἐκεῖνα τέως ὡς ἐν καιρῷ κατεπείγον-
 τι τυπωθῆναι διέγνωμεν. Ὅσοι μὲν πρὸ τῆς διαμαρτυρίας τοὺς
 25 διγάμους ἠυλόγησαν, διὰ τε τὴν ἀγνοίαν καὶ διὰ τὸ μηδὲν παρὰ
 τῶν ἐπισκόπων περὶ τῆς τοιαύτης ἐξασφαλισθῆναι πράξεως,
 μήτε μὴν τῶν κανόνων ἀλλαχόθεν ἀκριθείαν μαθεῖν, καὶ διὰ
 ταῦτα τῷ τοιούτῳ ὠλίσθησαν πτώματι, οἱ τοιοῦτοι πάντως, εἰ μὴ
 τι ἄλλο, ἀλλ' ἐν ὅσῳ γε χρόνῳ τὸν δίγαμον τῆς κοινωνίας τῶν
 30 φρικτῶν μυστηρίων οἱ νόμοι τοῦ Πνεύματος ἀποκωλύουσι, ἐν
 τοσοῦτῳ καὶ ὁ παραλόγως τὴν εὐλογίαν τοῖς συναπτομένοις ἐπι-
 τεθεὶς τῆς ἱερουργίας ἐπισχεθήσεται, εἰ μὴ τις ἄρα κατεπείγει
 χρεῖα ἀπαραίτητος ἄλλη, καὶ παντελῶς ἀπραγμοσύνη καὶ βίος
 ἄλλος ἐπίσημος τοῦ ἀνδρός. Ἄ πολλάκις παρὰ τοῖς Πατράσιν
 35 ἡμῶν δι' οἰκονομίαν τῆς ἀκριθείας ὤφθη περιγεγονότα καὶ τὸν

νικά και ἡ ἐξέταση ἔφτασε σὸ τέλος. Ἐμᾶς ὅμως μᾶς προκάλεσε ἔκπληξη καὶ ἀπορία, πῶς ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Ἀμαθείας εἶπε καὶ πρότεινε τελείως ξένα ἀπὸ τὴν παροῦσα διήγησή μας. Γιατὶ τὸ νὰ χειροτονηθεῖ κάποιος μπροστὰ σὲ μάρτυρες καὶ ἂν ἀκόμα ὕστερα ὁ χειροτονημένος ἀποδειχθεῖ ἀνάξιος, δὲν ἀποτελεῖ ἐνοχὴ ποινῆς γι' αὐτὸν ποὺ τὸν χειροτόνησε, γιὰ τὰ ὁποῖα τίποτα δὲν ὑποδήλωσε τὸ γράμμα, ἀλλὰ μᾶς γνωστοποιοῦσε τὰ ἀντίθετα. Εἶναι καλὸ ὅμως νὰ παρουσιαστοῦν καὶ αὐτοὶ ποὺ ἦταν μάρτυρες ὅταν ὁ κατηγορούμενος δεχόταν τὴ χειροτονία, ὥστε ν' ἀποκαλυφθεῖ ἀπὸ ὅλες τὶς πλευρὰς ἡ καθαρότητα καὶ τὸ ἀμεμπτο ἀκόμα καὶ σὲ ἐκείνους ποὺ εἶναι τελείως ἀνεπιεικεῖς σχετικὰ μὲ τὴν ἀθώωση τῶν ἀδελφῶν καὶ ἔχουν μίσος γι' αὐτό, καὶ ὁ ἀρχιερεὺς τοῦ Θεοῦ ἂν δὲν ἔχει ὑποπέσει σὲ νεωτερισμὸ ὡς πρὸς τὰ καθήκοντα τοῦ ἀρχιερέα. Τὸ γράμμα τώρα τῆς συνόδου γιὰ τὴν οἰκονομία, ποὺ ἔχει ὡς συγγραφέα τὸν ἀρχιεπίσκοπο Καισαρείας καὶ ποὺ τὸ ἔγραψε μὲ τὴ δική μας γνώμη καὶ στάλθηκε μὲ ἐπιτροπή, νομίζω οὔτε παραβιάζει σὲ τίποτε τὴ συνείδηση, οὔτε μάχεται τοὺς ἱεροὺς νόμους τοῦ Πνεύματος. Γιατὶ εἶναι μεγάλη ἡ διαφορὰ ἀνάμεσα στὰ ἁμαρτήματα ἀγνοίας καὶ τὶς παρὰ νόμους πράξεις ποὺ γίνονται συνειδητὰ καὶ μὲ περιφρόνηση. Ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ μὴ λαμβάνεται καμμιά φροντίδα γιὰ τοὺς ἱερεῖς καὶ τοὺς Χριστιανούς ποὺ πεθαίνουν οὔτε νὰ γίνεται ἱερὴ τελετὴ τῆς ὀφειλόμενης ψαλμωδίας, πῶς δὲν θὰ μᾶς ἀναγκάσει ν' ἀποκλίνουμε κατ' οἰκονομίαν ἀπὸ τὴν ἀκριβείαν τῶν θείων μυστηρίων; Ἀλλ' ἴσως εἶναι περιττὸ νὰ τὰ λέγω αὐτὰ πρὸς κάποιον ποὺ τὰ γνωρίζει.

“Ὅσο γιὰ τὰ κεφάλαια, ἐπειδὴ ὁ καιρὸς κατεπείγει, ἀποφασίσαμε νὰ διατυπωθοῦν πρὸς τὸ παρὸν τὰ ἐξῆς: “Ὅσοι πρὶν ἀπὸ τὴ διαμαρτυρία εὐλόγησαν τοὺς δίγαμους, τόσο γιὰ τὴν ἀγνοία ὅσο καὶ γιὰ τὸ ὅτι τίποτε ἀπὸ τοὺς ἐπισκόπους γι' αὐτὴ τὴν πράξη δὲν ἔχει ὀριστικοποιηθεῖ, οὔτε γνώρισαν ἀπὸ ἄλλοῦ τὸ ἀκριβὲς νόημα τῶν κανόνων καὶ γι' αὐτὸ ὄλισθησαν σ' αὐτὸ τὸ παράπτωμα, αὐτοὶ ὅπως δὴποτε, ἂν μὴ τι ἄλλο, ἀλλ' ὅσο χρονικὸ διάστημα οἱ νόμοι τοῦ Πνεύματος ἀποκλείουν τὸν δίγαμο ἀπὸ τὴν κοινωνία τῶν φρικτῶν μυστηρίων, τόσο νὰ ἐμποδισθεῖ ἀπὸ τὴν ἱεραουργία καὶ αὐτὸς ποὺ παράλογα ἔδωσε τὴν εὐλογία στοὺς συζευγμένους, ἂν δὲν κατεπείγει βέβαια κάποια ἄλλη ἀπαραίτητη ἀνάγκη καὶ πλήρης ἀπραξία καὶ ἄλλος ἐπίσημος βίος τοῦ ἀνδρός, τὰ ὁποῖα πολλὰς φορὰς κριθῆκαν ἀπὸ τοὺς πατέρες μας κατ' οἰκονομίαν ἰσχυρότερα τῆς

χρόνον τῆς ἐπιτιμίας συνάγοντα πρὸς τὸ ἔλαττον. Γυναῖκα δὲ παρὰ μὲν τοῦ θεσπεσίου Παύλου μεμαθήκαμεν ἀποβαλοῦσαν τὸν ἄνδρα, δευτέροις γάμοις ὁμιλῆσαι συγγνώμην λαβοῦσαν. Πολλὰ γὰρ τὰ γυναικεῖα ἀρρώσθημα καὶ δυσωπεῖν ἱκανά, μὴ
5 πρὸς τὴν φύσιν τῶν ἀνδρῶν τὴν ἐκείνων ἀσθένειαν ἐκδιάζεσθαι. Ἄνδρα δὲ οὐκ ἴσμεν τῆς αὐτῆς συγγνώμης παρὰ τῶν ἀποστολικῶν ἀξιωθέντα σπλάγχων, διὸ καὶ τὸ ἐπιτίμιον τοῦ μὲν γυναικα δίγαμον εὐλογήσαντος, ἢ οὐδ' ὅλως ἢ πολὺ κουφότερον ἔσται τοῦ δίγαμον ἄνδρα εὐλογήσαντος.

10 Οἱ δὲ ἀπολελυμένως ἀρμοζόμενοι γυναιξίν, ἐπεὶπερ ἢ προᾶξις οὐχ ἀπλή, οὔτε τὸ ἐν αὐτοῖς ἐπιτίμιον πρόεισι μονοειδές, οὐ μὴν οὐδ' οἱ τούτους εὐλογοῦντες ὑπὸ μίαν τελοῦσι δίκην. Ὅσαι μὲν γυναικες ἀπελύθησαν τοῦ ἀνδρὸς ἐκείνου τὴν αἰτίαν παρασχομένου, ἐφ' ᾧ τῆς φυσικῆς ὁμιλίας ἢ ἀσθένεια κατεκράτησεν, αὗται
15 δὴ, αὗται, εἰ μὲν σωφρονεῖν εἴλοντο, τοῦτο ἄμεινον, εἰ δὲ καὶ ἀνδρὶ συνάπτεσθαι βούλοιντο, καὶ τοῦτο ἀκατάγνωστον αὐταῖς τε, καὶ εἴ τινες εὐρεθεῖεν τῶν ἱερέων διὰ τῆς εὐλογίας τὸν γάμον σεμνύοντες. Καὶ τῆς γυναικὸς τὴν αὐτὴν παρεχομένης αἰτίαν, ἧς καὶ ὁ διαλυθεὶς ἀνὴρ τῆς αὐτῆς ἐλευθερίας ἠξίωτο, καὶ ἢ μικρῶ πρόσθεν
20 εἰρημένη γυνὴ ἀπολαύσει. Καὶ παρὰ τὴν ἡλικίαν δὲ τινες εἰς μνηστείαν ἔλθωσιν, εἴτα τούτους ὁ νόμος διὰ τὸ παράνομον ἀπ' ἀλλήλων διαστήσει, οὐδὲ τότε οὐδ' ἕτερον τῶν δισταμένων προσώπων, ἐν λαϊκῶ δηλονότι ἐξεταζόμενον τάγματι, πρὸς ἕτερον νόμιμον ἐρχόμενον γάμον εὐθύνας ὑφέξει. Ὁ δὲ τὴν ἐκβεβλημένην ἐπὶ μοι-
25 χεῖα γυναικα θέμενος, εἴτε γεγαμηκῶς εἴη, εἴτε καὶ γάμων ἄγευστος, μοιχός τέ ἐστι καὶ τῶ τῶν μοιχῶν ἐπιτιμίῳ ὑπόκειται. Εἰ δὲ διὰ μόνον ἄλογον μῖσος ὑπὸ τοῦ ἀνδρὸς καὶ ἀκουσα ἐξωσθεῖσα, ἄμεινον μὲν εἰ πάλιν πρὸς τὸν ἴδιον ἐπαναστρέψῃ ἄνδρα, εἰ δὲ μὴ, ἐκείνου πρὸς ἑτέραν γυναικα χωρήσαντος ἤδη, μοιχείας μὲν αὕτη,
30 συνερχομένη ἀνδρὶ ἑτέρῳ, οὐκ ἂν ἐγκλήματι περιενεχθεῖη· οὐ μέντοι γε ὁ ἱερεὺς, τὰ νενομισμένα ἐπιτελῶν ἐν αὐτῇ, τὸ ἀκατάγνωστον ἔξει, ἀλλὰ τὴν τοῦ διγάμου εὐλογήσαντος ἀπαιτηθήσεται δίκην. Τὸ δὲ ἐξ ἀλόγου συμφωνίας διαλύεσθαι, ἐπεὶ νόμῳ κεκωλυμένη ἢ τοιαύτη τόλμα καθέστηκεν, οὔτε τὸν ἄνδρα, πρὸς ἕτερον
35 συνερχόμενον συνοικέσιον, ἐὰν ἀνεύθυνον, οὔτε τὴν γυναικα δια-

ἀκρίβειας καὶ περιορίζουν τὸ χρόνο τοῦ ἐπιτιμίου στὸ λιγώτερο. Ἀπὸ τὸν θεῖο Παῦλο ἔχομε μάθει ὅτι γυναῖκα ποὺ ἔχασε τὸν ἄνδρα τῆς ἐπιτρέπεται νὰ συνάψει δεύτερο γάμο, ἀφοῦ λάβει συγχώρηση. Γιατὶ εἶναι πολλές οἱ ἀδυναμίες τῶν γυναικῶν καὶ ἱκανὲς νὰ τὶς φοβίσουν, μήπως οἱ ἄνδρες ἐκμεταλλευθοῦν τὴν ἀδυναμία τους. Δὲν γνωρίζομε ὅμως νὰ ἔχει ἀξιωθεῖ ὁ ἄνδρας τὴν ἴδια συγγνώμη ἀπὸ τὴν εὐσπλαχνία τῶν ἀποστόλων, γι' αὐτὸ καὶ δὲν ὑπάρχει κανένα ἐπιτίμιο γι' αὐτὸν ποὺ εὐλόγησε δίγαμη γυναῖκα, ἢ εἶναι πολὺ ἐλαφρότερο ἀπὸ ἐκείνου ποὺ εὐλόγησε δίγαμο ἄνδρα. Αὐτοὶ ὅμως ποὺ ἔχουν χωρίσει καὶ συνάπτουν γάμο μὲ γυναῖκες, ἐπειδὴ ἢ πράξις δὲν εἶναι ἀπλή, οὔτε τὸ ἐπιτίμιο εἶναι ἐνιαῖο, οὔτε οἱ ἱερεῖς ποὺ τοὺς εὐλογοῦν δέχονται τὴν ἴδια ποινή.

“Ὅσες πάλι γυναῖκες χώρισαν τὸν ἄνδρα τους καὶ τὴν αἰτία τὴν ἔχει δώσει ἐκεῖνος, ἐπειδὴ ἢ ἀσθένεια ἐπικράτησε στὴ φυσικὴ σχέση, αὐτὲς λοιπόν, αὐτὲς ἂν θέλουν νὰ μείνουν ἔτσι εἶναι τὸ καλύτερο, ἂν ὅμως ἐπιθυμοῦν νὰ συζευχθοῦν μὲ κάποιον, κι αὐτὸ εἶναι ἀκατηγόρητο γι' αὐτὲς, ἂν βρεθοῦν κάποιοι ἱερεῖς νὰ τιμήσουν τὸ γάμο μὲ τὴν εὐλογία τους. Καὶ ἢ γυναῖκα ποὺ δίνει τὴν ἴδια ἀφορμή, τὴν ἐλευθερία ποὺ ἀξιώθηκε καὶ ὁ ἄνδρας ποὺ χώρισε, τὴν ἴδια ἐλευθερία θ' ἀπολαύσει καὶ ἢ γυναῖκα ποὺ ἀναφέρθηκε παραπάνω. Κι ἂν παρὰ τὴν ἡλικία τους κάποιοι μνηστευθοῦν καὶ στὴ συνέχεια ὁ νόμος τοὺς χωρίσει ἕξαιτίας τῆς παρανομίας, οὔτε τότε κανένα ἀπὸ τὰ πρόσωπα ποὺ χώρισαν, ἕξεταζόμενο βέβαια τὸ πράγμα στὸ χῶρο τῶν λαϊκῶν, ὅταν ἔρχονται σὲ ἄλλο νόμιμο γάμο δὲν θὰ χρεωθοῦν μὲ καμμιά εὐθύνη. “Ὅποιος ὅμως πάρει γυναῖκα τοῦ αὐτῆν ποὺ ἀπολύθηκε ἀπὸ τὸν ἄνδρα τῆς γιὰ λόγους μοιχείας, εἴτε ἔχει κάνει τὸ γάμο του εἴτε ὄχι, καὶ μοιχὸς εἶναι καὶ δέχεται τὸ ἐπιτίμιο τῶν μοιχῶν. ” Ἄν ὅμως μόνο ἀπὸ παράλογο μίσος ἐκδιωχθεῖ ἀπὸ τὸν ἄνδρα τῆς χωρὶς αὐτὴ νὰ τὸ θέλει, εἶναι καλύτερο βέβαια νὰ ἐπιστρέψει πάλι στὸν ἄνδρα τῆς, ἂν ὅμως ὄχι καὶ ἐκεῖνος ἔχει ἤδη συναφθεῖ μὲ ἄλλη γυναῖκα, ἐκείνη δὲν θὰ κατηγορηθεῖ γιὰ μοιχεία ἂν συζευχθεῖ μὲ ἄλλον ἄνδρα· ὁ ἱερέας βέβαια ποὺ θὰ τελέσει τὰ καθιερωμένα γιὰ τὴν περίπτωσιν αὐτὴ δὲν θὰ ἔχει τὸ ἀκατηγόρητο, ἀλλὰ θὰ τοῦ ἐπιβληθεῖ ἢ ποινὴ ἐκείνου ποὺ εὐλόγησε δίγαμους. Ἡ διάλυση πάλι ἀπὸ παράλογη συμφωνία, ἐπειδὴ ἢ τολμηρὴ αὐτὴ πράξις ἐμποδίζεται ἀπὸ τὸ νόμο, οὔτε τὸν ἄνδρα ποὺ προχωρεῖ σὲ ἄλλο συνοικέσιο τὸν ἀπαλλάσσει ἀπὸ τὴν εὐθύνη, οὔτε τὴ γυναῖκα ποὺ κάνει τὸ ἴδιο.

πραττομένην τὸ ἴσον. Μᾶλλον μὲν οὖν καὶ ποιναὶ βαρεῖαι κεῖνται τοῖς νόμοις εἰ τοιαύτη προᾶξις εἰς τόλμαν ἀχθήσεται, καὶ δῆλον ὡς ἐπὶ τοῖς τοιούτοις συνοικεσίοις εὐρισκόμενος ὁ ἱερεὺς καὶ τὰ νενομισμένα τοῖς γάμοις τελῶν, παντελῶς τῆς ἰδίας τιμῆς κατὰ τὴν τῶν 5 κανόνων ἐκπεσεῖται ἀκριβείαν. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ τάχος εἶπε καὶ τὸ ἀμελέτητόν τε καὶ ἀπροσδόκητον τῶν προτεθέντων εἰς ζήτησιν, εἰ δέ τι ἄλλο ἐπιμελέστερον ἢ ὑμετέρα σύνεσις ἐπισκοποῦσα κατίδοι, νικάτω τὸ ἄμεινον. Καὶ ἡμεῖς δὲ ἴσως ἐν πλατυτέρῳ καιρῷ ἀκριβέστερόν τι ἄλλο ἐπιθεωρήσομεν.

10

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Κ'.

Ἐγραψέ σου ἡ ὀσιότης περὶ τινων μιαιοφαγησάντων, ἡ δὲ αἰτία τῆς μιαιοφαγίας ἔστι τοιαύτη· Τύμβον Ἑλληνικὸν ἀπῆλθον διορύξαι πρὸς ἀνεύρεσιν χρημάτων· ματαιοπονοῦντες δὲ καὶ 15 μηδὲν εὐρίσκοντες, εἶπεν ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ ὅτι, Ἐὰν μὴ σφάξωμεν κύναι καὶ ἐκ τῶν κρεῶν αὐτοῦ ἀψώμεθα, οὐ μὴ ἐπιδώσει ἡμῖν ἡ γῆ τὸ ζητούμενον. Αὐτίκα γοῦν ὁ λόγος εἰς ἔργον προέβη. Ἐλθόντων οὖν εἰς αἴσθησιν τῆς ἀπηγορευμένης βρώσεως, τοῖς ποσὶ προσέπεσον τοῦ ἐπισκόπου, αἰτούμενοι ἰατροεῖαν καὶ λύσιν τοῦ παραπτώματος. Ταῦτα διήγγειλε τὸ γράμμα τῆς σῆς εὐ- 20 λαθείας καὶ περὶ τούτου τύπος μὲν ἔστιν ἐκκλησιαστικός, διὰ τεσσαρακονθημέρου ἐπιτιμίου, καὶ τινων εὐχῶν, διαλύεσθαι τοὺς ἐαλωκότας τῷ ἐγκλήματι. Ἡ δὲ παροῦσα μιαιοφαγία ἔχει καὶ ἑτέρας τινὸς ἀσεθείας ἐπιμιξίαν. Τὸ γὰρ ἔνεκα τούτου μιαιοφαγήσαι, ὥστε τὴν γῆν ἐκμειλίξασθαι, κατὰ τὴν ἐκείνων τῆς ἀπονοίας 25 ὑπόνοιαν, αὐξεῖ πλέον τὸ ἐγκλημα, καὶ ἄνευ λογισμῶν τινων δυσσεβεστέρων πρὸς τὴν τοιαύτην ὑπόληψιν κατηνέχθησαν. Πλήν γε καὶ τῶν ἀνδρῶν τὸ ἦθος καὶ ἡ ἄλλη τοῦ βίου διαγωγή καὶ κατάστασις καὶ ἡ τῆς διανοίας ἀπλότης ἢ δεινότης, δύναται πολυπλασιάζειν καὶ συντέμνειν· εἴτε καὶ μετὰ τεσσαρόκοντα ἡμέρας ἐπιτε- 30 θῆ αὐτοῖς ἐπιτίμιον. Εἰ δὲ δεῖ τι καὶ κεφάλαιον δεύτερον εἰπεῖν, ἄνευ τῶν ἐπιτεμνόντων ἢ μηκυνόντων τὸ προᾶγμα περιστατικῶν αἰτιῶν, εἰς τρεῖς τεσσαρακοστὰς ἢ ἐπιτιμία τοὺς ἐπὶ τῇ εἰρημένῃ μιαιοφαγίᾳ ἐαλωκότας περιστήσει, ἅμα τῇ ἄλλῃ κατὰ τὴν δίαιταν σκληραγωγίᾳ καὶ τῇ τῶν φρικτῶν μυστηρίων ἀποκωλύσει.

Μάλιστα οί νόμοι προβλέπουν καί βαρειές ποινές ἂν ἀποτολμηθεῖ αὐτὴ ἢ πράξι, καί εἶναι φανερό ὅτι ὁ ἱερέας πού παρίσταται σέ τέτοιους γάμους καί τελεῖ τὰ καθιερωμένα στούς γάμους, θά ἐκπέσει τελείως ἀπό τὸ ἀξίωμα του σύμφωνα μέ τήν ἀκριβῆ τήρηση τῶν κανόνων. Καί αὐτὰ βέβαια μέ συντομία καί χωρίς μελέτη καί γιά τὸ λόγο ὅτι ἦταν ἀπροσδόκητα ὅσα προτάθηκαν πρὸς συζήτηση, ἂν ὅμως ἡ δική σου σύνεση ἐξετάσει αὐτὰ ἐπιμελέστερα καί βρεῖ κάτι ἄλλο, ἄς ἰσχύσει τὸ καλύτερο. Ἐμεῖς ἴσως σέ πιὸ εὐκαιρῆ περίσταση νὰ ἐπισημάνομε κάτι ἄλλο πιὸ σωστό.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 20η.

Ἐγραψε ἡ ὁσιότητά σου γιά κάποιους πού ἔφαγαν μαρὸ φαγητό. Ἡ αἰτία τῆς μαρῆς πράξης εἶναι ἡ ἐξῆς· Πῆγαν ν' ἀνοίξουν ἓνα εἰδωλολατρικὸ τάφο γιά νὰ βροῦν χρήματα. Ἐπειδὴ ὅμως μεταιοπονοῦσαν καί δὲν εὔρισκαν τίποτε, εἶπε ὁ ἓνας στὸν ἄλλο· Ἄν δὲν σφάξομε σκύλο καί δὲν φᾶμε τὸ κρέας του, ἡ γῆ δὲν θά μᾶς δώσει αὐτὸ πού ζητοῦμε. Ἀμέσως τότε ὁ λόγος ἐγίνε πράξι. Ὄταν συνειδητοποίησαν ὅτι τὸ φαγητὸ αὐτὸ ἦταν ἀπαγορευμένο, ἔπесαν στὰ πόδια τῶν ἐπισκόπων καί ζητοῦσαν θεραπεία καί συγχώρηση τοῦ παραπτώματος. Αὐτὰ μᾶς πληροφόρησε τὸ γράμμα τῆς εὐλάβειάς σου καί γιά τὴν περίπτωση αὐτὴ ὑπάρχει ἐκκλησιαστικὸς κανόνας μέ ἐπιτίμιο σαράντα ἡμερῶν καί κάποιες εὐχὲς μέ τις ὁποῖες ἀπαλλάσσονται αὐτοὶ πού ὑπέπесαν στὸ παράπτωμα. Ἡ μαροφαγία ὅμως αὐτὴ ἔχει σχέση καί μέ κάποια ἄλλη ἀσέβεια. Ἡ βρώση δηλαδὴ τῶν μαρῶν γι' αὐτὸ τὸ λόγο, γιά νὰ ἐξιλασθεῖ ἡ γῆ, σύμφωνα μέ τὴν ἀνοησία ἐκείνων, αὐξάνει ἐπιπλέον τὸ παράπτωμα, ἔστω καί ἂν κατέληξαν σ' αὐτὴ τὴ γνώμη χωρίς ἄλλες πιὸ ἀσεβεῖς σκέψεις. Ἀλλὰ καί τὸ ἦθος τῶν ἀνδρῶν καί ἡ ἄλλη συμπεριφορὰ καί κατ'ἀσταση τῆς ζωῆς τους καί ἡ ἀφέλεια ἢ ἡ δεινότητά τῆς σκέψης τους εἶναι δυνατὸ νὰ πολλαπλασιάζουν ἢ νὰ περιορίζουν τὸ ἐπιτίμιο, δηλαδὴ νὰ παραταθεῖ τὸ ἐπιτίμιο καί μετὰ τις σαράντα ἡμέρες. Κι ἂν πρέπει νὰ ποῦμε κι ἓνα ἄλλο συμπέρασμα, χωρίς τις κατὰ περίπτωση αἰτίες πού συντομεύουν ἢ παρατείνουν τὸ πρᾶγμα γιά τὴ μαροφαγία στὴν ὁποία ὑπέπесαν αὐτοὶ πού ἀναφέραμε, μπορεῖ τὸ ἐπιτίμιο νὰ φτάσει σέ τρία σαρανταῆμερα, μαζί μέ τὴν ἄλλη ὡς πρὸς τὴ διατροφή σκληρογαγία καί τὴν ἀπαγόρευση τῶν φρικτῶν μυστηρίων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑ΄

Οὐχ οὕτως ἐμηνύσαμεν τῷ προέδρῳ, ἵνα μάθωμεν εἰ μετὰ
 γνώσεως παρεχώρησε τὸν μοιχὸν ἱερετεύειν ὁ ἐπίσκοπος (ἄτο-
 πον γὰρ καὶ τοῦτο), ἀλλ', εἰ ἐγίνωσκε μοιχὸν αὐτὸν εἶναι καὶ οὐ-
 5 τω αὐτὸν ἐχειροτόνησε, χαλεπώτερον γὰρ τοῦτο. Ὁ δέ, ὁ μὲν
 ἐμηνύθη διδάξαι, οὐκ ἐδίδαξεν, ὁ δὲ οὐδεὶς ἐζήτησε τοῦτο
 ἀνήγγειλε. Πλὴν εἰ μὲν εἰδὼς αὐτὸν μοιχὸν ὄντα ἐχειροτόνησε,
 παντελῶς ἐστι καθηρημένος τῆς ἀρχιερωσύνης τε καὶ ἱερω-
 σύνης· εἰ δὲ ἀγνοῶν αὐτὸν μοιχὸν ὄντα ἐχειροτόνησεν, εἴτα
 10 μαθῶν, ἐπέσχε μὲν ἐπὶ χρόνον, ἀπέλυσε δὲ ἱερατεύειν, παυθήσε-
 ται μὲν καὶ αὐτὸς τοῦ ἱερουργεῖν ἐπὶ χρόνους τινάς. Ἄλλο γὰρ
 τὸ καταφρονῆσαι Θεοῦ, καὶ ἄλλο τὸ ἀπαιτηθῆναι καὶ δόξαι
 φυλάξαι, κἂν οὐκ ἐφύλαξεν· ἐπὶ χρόνους δέ τινας ἔφημεν ἐπι-
 σχεθῆναι αὐτόν, ἐάνπερ τὰ ἄλλα αὐτοῦ προτερήματα καὶ ἡ τῆς
 15 ἄλλης περιουσία δύναται ἀντιταλαντευθῆναι τῷ τοιούτῳ αὐτοῦ
 παραπτώματι, εἰ δὲ μὴ διηνεκές τὸ ἐπιτίμιον ἔξει. Ταῦτα δὲ λέ-
 γομεν, οὐκ ἐὰν ὁ πρόεδρος αὐτοῦ λέγει ὅτι γινώσκων αὐτὸν μοι-
 χὸν ἐχειροτόνησεν, ἢ ὅτι μετὰ τὸ χειροτονηθῆναι αὐτὸν μαθῶν
 μοιχὸν εἶναι καὶ ἐπὶ τινα χρόνον ἐπισχῶν, εἴτα ἱερουργεῖν αὐ-
 20 τὸν ἀφῆκεν, ἀλλ' ἐὰν αὐτὸς διὰ μαρτύρων πιστῶν καὶ ἀδιαβλή-
 των ἠλέγχθη, ἢ καὶ μὴ ἐλεγχθεῖς, οἰκείῳ κατετέθετο καὶ ὠμολό-
 γησε στόματι. Ταῦτα μὲν οὖν ἡ ἡμετέρα ἀρμόζειν ἔκρινε μετρι-
 ότης, καὶ περὶ αὐτοῦ ὡς κελεύει διοικήσει ἡ ὑμῶν ἀγιότης. Σὺ
 δέ μοι ἐν Κυρίῳ ἔρῶσο.

25

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΒ΄

Θαῦμα μὲν ἡμᾶς κατέσχε καὶ ἐκπληξίς ἐπὶ τῇ τοσαύτῃ παροι-
 νία καὶ ἀπονοία καὶ ἀναισθησία καὶ παρανομία τοῦ προέδρου,
 καίτοι γε τῶν τοιούτων παθῶν παλαιά τινα ἵχνη ἐν τῇ μνήμῃ
 φέροντας, ἀλλ' ἡ ἐπιμονὴ καὶ αὐξήσις τῶν προλαβόντων ὡς ἐπὶ
 30 παραδόξοις τοῖς νῦν πεπραγμένοις παρέσχε ταράττεσθαι. Πλὴν
 οὐκ ἔστιν ἀνενόηλον τοῖς καθ' ἕνα τῶν κατὰ μέρος λόγων
 ἐπιστῆναι, ὁ πολλάκις ἔφαμεν καὶ νῦν φάμεν. Ὡς ἐπείπερ καὶ
 ἡμεῖς ἁμαρτωλοὶ τὰς ἁμαρτωλὰς ἡμῶν χεῖρας ἐπὶ τὴν σὴν ἐθέμεθα

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 21η.

Δὲν διαμηνύσαμε τέτοια στὸν πρόεδρο, γιὰ νὰ μάθομε ἂν ὁ ἐπίσκοπος γνωρίζοντας παραχώρησε τὴν ἄδεια στὸ μοιχὸ νὰ ἱερατεύει (γιατὶ κι αὐτὸ εἶναι ἄτοπο), ἀλλὰ ἂν γνώριζε ὅτι αὐτὸς εἶναι μοιχὸς καὶ τὸν χειροτόνησε ἔτσι, τότε τὸ πρᾶγμα εἶναι βαρύτερο. Αὐτὸς ὅμως αὐτὸ ποὺ τοῦ διαμηνύθηκε νὰ πεῖ δὲν τὸ εἶπε, ἀνήγγειλε ὅμως αὐτὸ ποὺ κανένας δὲν τοῦ ζήτησε. Πλὴν ὅμως ἂν τὸν χειροτόνησε μολονότι γνώριζε ὅτι ἦταν μοιχὸς, αὐτὸς εἶναι ὀπωσδήποτε καθηρημένος καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχιερωσύνη καὶ ἀπὸ τὴν ἱερωσύνη. Ἄν πάλι ἀγνοώντας ὅτι εἶναι μοιχὸς τὸν χειροτόνησε καὶ τὸ ἔμαθε ἀργότερα, ἐπιφυλάχθηκε βέβαια γιὰ λίγο, τὸν ἀπομάκρυνε ὅμως ἀπὸ τὴν ἱερωσύνη, θὰ παύσει καὶ ὁ ἴδιος νὰ ἱερουργεῖ γιὰ κάποια χρόνια. Γιατὶ εἶναι ἄλλο νὰ περιφρονῆσει κανεὶς τὸν Θεό, καὶ ἄλλο νὰ τοῦ ζητηθεῖ καὶ νὰ θεωρηθεῖ ὅτι τήρησε τὸν κανόνα, ἐνῶ δὲν τὸν τήρησε. Εἶπαμε ὅτι γιὰ κάποια χρόνια αὐτὸς νὰ ἐμποδισθεῖ, ἂν βέβαια τὰ ἄλλα προτερήματά του καὶ ὁ πλοῦτος τῆς ἀρετῆς του μποροῦν νὰ ἀντισταθμίσουν αὐτὸ τὸ παράπτωμά του, ἀλλιῶς τὸ ἐπιτίμιο του θὰ ἰσχύσει γιὰ πάντα. Αὐτὰ τὰ λέμε, ὅχι ἂν ὁ πρόεδρος του λέγει ὅτι γνωρίζοντας ὅτι αὐτὸς εἶναι μοιχὸς τὸν χειροτόνησε, ἢ ὅτι μετὰ τὴ χειροτονία του ἔμαθε ὅτι αὐτὸς εἶναι μοιχὸς καὶ ἀφοῦ γιὰ λίγο διάστημα τὸν ἔθεσε σὲ ἀργία, ἔπειτα τοῦ ἐπέτρεψε νὰ ἱερουργεῖ, ἀλλὰ ἂν αὐτὸς ἐλέγχθηκε ἀπὸ μάρτυρες πιστοὺς καὶ ἀδιάβλητους, ἢ καὶ χωρὶς νὰ ἐλεχθεῖ τὸ κατέθεσε καὶ τὸ ὁμολόγησε μὲ τὸ στόμα του. Αὐτὰ βέβαια ἔκρινε ἢ μετριοτήτά μας ὅτι ἀρμόζουν, καὶ γι' αὐτὸ ὅμως ἡ ἀγιότητά σας ἃς ἐφαρμόσει αὐτὸ ποὺ σᾶς ὑπαγορεύει αὐτή. Σὺ ὅμως μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Κυρίου νὰ ὑγιαίνεις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 22η.

Θαυμασμὸς καὶ ἐκπληξη μᾶς κυρίεψε γιὰ τὴν τόσο μεγάλη παράνοια καὶ ἀφροσύνη καὶ ἀναισθησία καὶ παρανομία τοῦ προέδρου, ἂν καὶ βέβαια διατηροῦμε στὴ μνήμη μας κάποια ἴχνη τῶν παλαιῶν παθῶν αὐτοῦ τοῦ εἶδους, ἀλλὰ ἡ ἐπιμονὴ καὶ ἡ αὐξηση τῶν προηγουμένων γιὰ τὰ παράδοξα ποὺ ἔγιναν τώρα μᾶς ἔκαναν νὰ ταραχθοῦμε. Πλὴν ὅμως δὲν εἶναι ἀπαλλαγμένο ἀπὸ ἐνοχλήσεις τὸ νὰ σταθοῦμε σὲ καθένα ἀπὸ τὰ ἐπιμέρους καὶ νὰ ποῦμε καὶ τώρα αὐτὸ ποὺ πολλὰ φορὲς εἶπαμε. Γιατὶ καὶ ἡμεῖς εἴμαστε ἁμαρτωλοὶ καὶ θέσαμε τὰ ἁμαρτωλὰ χέρια μας

κεφαλὴν, τὴν τελεταρχικὴν τοῦ παναγίου Πνεύματος ἐπικαλούμενοι χάριν (καὶ πεπιστεύκαμεν οὐ ταῖς ἡμῶν χειροθεσίαις, ἀλλὰ τῇ τε ἄνωθεν εὐμενείᾳ καὶ τῇ σῆ ἄρετῇ τὴν ἐπιφοίτησιν αὐτοῦ πλουτίσαι ἡμᾶς), οὐ μόνον ὅσα ἐν τῇ Ἐκκλησίᾳ παρανόμως τε καὶ ἀκα-
 5 νονίστως παρὰ τοῦ ταύτης προέδρου πρόεισι, ἀλλὰ καὶ ὅσα παρ' ἑτέρου τὴν ὁμοίαν ἐπιδεικνυμένου γνώμην, ταῦτα πάντα τὴν σὴν ἀρχιερατικὴν παρεγγνώμεθα τελειότητα (ὡς ἡμῶν τῶν ταπεινῶν συμπαρόντων καὶ συνεφαπτομένων τοῖς νόμοις τοῦ Πνεύματος) ἀνακόπτειν τε καὶ ἀναχαιτίζειν καὶ ἐπὶ τὸ βέλτιον καὶ ἄριστον με-
 10 ταρρυθμίζειν, οὐχ ἡμῶν νυνὶ τὴν τοιαύτην πνευματικὴν ἐξουσίαν χαριζομένων, ἀλλὰ τοῦ Πνεύματος τοῦ παναγίου, ἡνίκα καὶ τὴν ἀρχιερατικὴν ἐδίδου δωρεάν. Ἀπολυέσθωσαν γοῦν οἱ παραλόγως δεσμῶ ὑποβλήθέντες τῆς ἀλόγου καταδίκης καὶ πρὸς τὴν δικαίαν μεθαρμοξέσθωσαν θεραπείαν, καὶ οἱ τὴν παράνομον καθαί-
 15 ρεσιν ὑποστάντες, τῆς ἀνόμου ψῆφου πεπανμένης, ἐχέτωσαν τῆς ἱερωσύνης, καὶ ὁ ταῦτα πράξας ἀφρόνως, μάλιστα γὰρ ὅτι τὰ τοῦ σώματος πάθη καὶ τὴν τῆς ψυχῆς συνάφειαν ὑπογράφει, μανθανέτω, εἰ μὴ δύναται παραιnéσεως λόγῳ, ἀλλ' οὖν αὐστηρότερον, μὴ παραφέρεσθαι τοῦ δικαίου. Διὰ τοῦτο καὶ ἡ πρὸς αὐτὸν ἐπιστολὴ
 20 καλὴ καὶ δικαία, καὶ εἰ μηδὲ μετὰ ταύτην σωφρονησθεῖη, ἱερουργεῖν μὲν καὶ τῶν ἀψύχων τὴν διοίκησιν ἔχειν τέως μὴ κωλυέσθω, ἐπιτιμᾶν δὲ καὶ κανονίζειν τοὺς ἐμψύχους, ἄψυχος αὐτὸς ὢν, διὰ τῆς ἐν Πνεύματι ἀγίῳ ἡμῖν δεδομένης ἐξουσίας μὴ παραχωρεῖσθω.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΓ΄

25 Ἀφίκετο ἡμῖν γράμματα τῆς σῆς θεοφιλείας, ἐπιζητοῦντα παρὰ τῆς ἡμῶν μετριότητος ψῆφον ἐπενεχθῆναι περὶ τοῦ πρεσβυτέρου τοῦ στεφανώσαντος παρὰ γνώμην τῶν γονέων τὰ τούτων τέκνα καὶ τὴν τούτων συναίνεσιν μὴ προσδεξαμένου· εἶτα ὑπ' αὐτῶν διαξευχθέντα καὶ πάλιν ἑτέροις προσώποις κοινωνήσαν-
 30 τα καὶ πρὸς γάμον ἐλθόντα, συνεργεῖα τῶν πατέρων ὑφ' ἑτέρου πρεσβυτέρου εὐλογηθέντα. Καὶ περὶ μὲν τοῦ πρώτου πρεσβυτέρου οὕτω διοριζόμεθα. Εἰ μὲν ἡγνόει τῶν τεκόντων τὸ ἀβούλητον, εἶτα ἐξ ἀγνοίας περιεπάρη ἐν τῷ στεφανώματι τῶν συνελθόντων προσώπων, ὁ τοιοῦτος μὲν οὐ παντελῶς ἐστὶν ὑπεύθυνος,

στό κεφάλι σας, ἐπικαλοῦμενοι τὴν τελεταρχικὴ χάρι τοῦ παναγίου Πνεύματος (καὶ στηρίξαμε τὴν ἐμπιστοσύνη μας ὄχι στὶς δικές μας χειροθεσίες, ἀλλὰ στηριγμένοι καὶ στὴν οὐράνια εὐμένεια καὶ στὴ δική σου ἀρετὴ ζητήσαμε νὰ μᾶς δώσει τὸν πλοῦτο τῆς ἐπιφοίτησής του), ὄχι μόνο ὅσα γίνονται μὲ τρόπο παράνομο καὶ πέρα ἀπὸ τοὺς κανόνες ἀπὸ τὸν πρόεδρο αὐτῆς μέσα στὴν Ἐκκλησία, ἀλλὰ καὶ ὅσα ἀπὸ ἄλλον ποὺ δείχνει νὰ ἔχει τὴν ἴδια γνώμη μ' αὐτόν, ὅλα αὐτὰ παραγγέλλομε τὴν ἀρχιερατικὴ τελειότητά σου (ἐπειδὴ ἡμεῖς οἱ ταπεινοὶ εἴμαστε μαζί σας καὶ μαζί σας ὑποστηρίζομε τοὺς νόμους τοῦ Πνεύματος), νὰ τὰ σταματήσει καὶ νὰ τὰ ἀναχαιτίσει καὶ νὰ τὰ μεταβάλει στὸ καλύτερο καὶ ἄριστο, χωρὶς ἡμεῖς νὰ χαρίζομε τώρα αὐτὴ τὴν πνευματικὴ ἐξουσία, ἀλλὰ τὸ πανάγιο Πνεῦμα, ὅταν ἔδινε καὶ τὴν ἀρχιερατικὴ δωρεά. " Ἄς ἀπαλλαγοῦν λοιπὸν ὅσοι παράλογα τοὺς ἐπιβλήθηκε ἢ παράλογη καταδίκη καὶ ἄς προσαρμοστοῦν στὴ δίκαια θεραπεία, καὶ ὅσοι ἔχουν ὑποστῆ τὴν παράνομη καθάρσιση, ἀφοῦ ἀκυρωθεῖ ἢ παράνομη ἀπόφασις, νὰ διατηρήσουν τὴν ἱερωσύνη τους, καὶ αὐτὸς ποὺ τὰ ἔκανε αὐτὰ μὲ ἀπερισκεψία, αὐτὸς κυρίως, νὰ μάθει ὅτι τὰ πάθη τοῦ σώματος ὑποδηλώνουν καὶ τὴ συνάφεια τῆς ψυχῆς, ἂν δὲν μπορεῖ μὲ ἓνα παραινετικὸ λόγο, αὐστηρότερο βέβαια, νὰ μὴν περνᾷ τὰ ὅρια τοῦ δικαίου. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ ἐπιστολὴ πρὸς αὐτὸν εἶναι καλὴ καὶ δίκαια, καὶ ἂν οὔτε καὶ μ' αὐτὴ δὲν συνεισθεῖ, νὰ ἱερουργεῖ βέβαια στὸ ἕξις καὶ νὰ ἔχει τὴ διοίκησι τῶν ἄψυχων πραγμάτων νὰ μὴν κωλύεται, νὰ ἐπιτιμᾷ ὅμως καὶ νὰ ὀρίζει κανόνες στοὺς ἔμψυχους, ἐνῶ αὐτὸς εἶναι ἄψυχος, μὲ τὴν ἐξουσία ποὺ μᾶς ἔχει δοθεῖ ἀπὸ τὸ ἅγιο Πνεῦμα νὰ μὴν τοῦ παραχωρεῖται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 23η.

" Ἐφτασαν σ' ἐμένα γράμματα τῆς θεοφιλείας σου ποὺ ζητοῦν ἀπὸ τὴ μετριότητά μου νὰ ἐκδώσω ἀπόφασις γιὰ τὸν πρεσβύτερο ποὺ στεφάνωσε παρὰ τὴ γνώμη τῶν γονιῶν τὰ τέκνα τους χωρὶς νὰ λάβει τὴ συναίνεσή τους. Στὴ συνέχεια ἀφοῦ μὲ τὴ μεσολάβησι τῶν γονιῶν τους χωρὶσαν καὶ συνῆψαν σχέσεις μὲ ἄλλα πρόσωπα καὶ προσῆλθαν σὲ γάμο μὲ τὴ βοήθεια καὶ συγκατάθεσι τῶν πατέρων τους εὐλογήθηκαν ἀπὸ ἄλλον πρεσβύτερο. Γιὰ τὸν πρῶτο βέβαια πρεσβύτερο ὀρίζομε τὰ ἕξις: " Ἄν ἀγνοοῦσε ὅτι οἱ γονεῖς δὲν ἤθελαν καὶ στὴ συνέχεια παρασύρθηκε ἀπὸ ἀγνοια στὸ στεφάνωμα τῶν προσώπων ποὺ συνῆλθαν σὲ γάμο,

οὐδὲ ἐκουσίως ἀλώσιμος ἀμαρτήματι, οὐκ ἀνεύθυνος δὲ παντε-
 λῶς ἀπολύεται, ὅτι περ ἔδει τοῦτον ἐξερευνῆσαι καὶ ἀκριβολογη-
 σάμενον ἀναμαθεῖν, εἰ ἄρα τῇ βουλήσει τῶν τεκόντων οἱ πρὸς γά-
 5 μον συναπτόμενοι συνιοκῆσιον. Διὰ τοῦτο, καθαιρέ-
 σει μὲν ὁ τοιοῦτος οὐχ ὑποβάλλεται, ἐπὶ χρόνον δέ τινα ῥητὸν τῆς
 ἱερουργίας ἐπισχεθήσεται καὶ τὴν ἐν τοῖς ἄλλοις ταλαιπωρίαν,
 νηστείας τε, φημί, καὶ προσευχαῖς ὑποστήσεται· ὁ δὲ χρόνος τῆς
 ἐπιτιμῆσεως ἢ ἐν τεσσαράκοντα ἡμέραις, ἢ δις τοσαύταις παρα-
 ταθήσεται, πρὸς τὴν ἀναλογίαν τῆς ἐν τῇ μετανοίᾳ θεομότητος,
 10 ὡς ἂν ἐξ ἀμελοῦς καὶ ῥαθύμου γνώμης μηδέποτε μηδενὶ τοιούτῳ
 περιπέσῃ. Ἄλλ' οὕτω μὲν εἰ πρὸς τὴν ἄγνοιαν μεταφέρει τὸ ἀμάρ-
 τημα, εἰ δὲ τὴν βούλησιν τῶν πατέρων ἐξηπίστατο καὶ ὡς ἀπηρέ-
 σκοντο τῇ συναφείᾳ τε καὶ συμφωνίᾳ, καὶ ταῦτα εἰδῶς, ὑπερεῖδε
 μὲν τὸν φυσικὸν νόμον, ὑπερεῖδε δὲ καὶ τὸν πνευματικὸν (ἐκάτε-
 15 ρος γὰρ ἄκυρον ἀποφαίνει τὴν συνάφειαν, τῶν τεκόντων οὐ φε-
 ρόντων τὴν ἐπιτρέπουσαν ψῆφον), ὁ τοιοῦτος ὑπόδικος ἔστω. Εἰ
 δὲ ἄρα μακρῷ χρόνῳ τῆς γάμου νομικῆς ἡλικίας τῶν παιδῶν ἐπι-
 τηδείας οὔσης, ὑπερετίθεντο οἱ γονεῖς καὶ τὴν ἀνάγκην αὐτοὶ
 παρέσχον, καὶ μὴ βουλομένων αὐτῶν, ἐλθεῖν τοὺς παῖδας εἰς συν-
 20 ἀφειαν, τηνικαῦτα καὶ τὸν τοιοῦτον γάμον ὁ νόμος οὐκ ἄκυρον
 τίθησι, καὶ ὁ ἱερεὺς παρὼν καὶ ἀγιάζων τὸν γάμον οὐδεμιᾶς αἰ-
 τίας ἔστιν ἔνοχος, λαμβάνει δὲ ὁ τοιοῦτος γάμος τὸ κῦρος, κριτοῦ
 τὴν ὑπόθεσιν ἐπιτηροῦντος καὶ τῆς τῶν τεκόντων κακουργίας,
 τῶν παιδῶν τὴν φύλαξίν τε καὶ ἔννομον θέλησιν ἐπίπροσθεν ποι-
 25 ουμένου.

Ἄλλὰ περὶ μὲν τοῦ πρεσβυτέρου ταῦτα τὸ δίκαιον ὑπαγορεύ-
 ει. Οὐδ' ὁ δεύτερος δὲ τὴν σκέψιν ἀπλήν ἐπιδέξεται, ἀλλ' εἰ μὲν
 ἠγγόει τὸ πρότερον συνιοκῆσιον, οὐδεμίαν ἔνοχός ἐστι δίκην
 ὑπέχειν τῶν γὰρ τεκόντων παρόντων τοῖς συναπτομένοις, πολλῇ
 30 ῥοπῇ ἀθωώσεως βραβεύεται τούτῳ, τοῦ μὴ πρὸς ἔρευναν τῶν
 προγεγονότων καταστήναι καὶ λογοθετεῖν ἃ ἢ παρουσία τῶν
 τεκόντων λογοθετεῖν οὐκ ἐδίδου. Εἰ δὲ ἤδει μὲν προγεγενημένην
 συνάφειαν καὶ ὅτι σαρκικῶς ὠμίλησαν ἀλλήλοις, ἐπεὶ οὐχ οἷόν τέ
 ἐστὶ διαστάντας τῆς προτέρας συζυγίας, ἐξ ἀνάγκης τινὸς ἀγά-

αὐτὸς δὲν εἶναι τελείως ὑπεύθυνος οὔτε ἔπεσε σὲ ἁμάρτημα θέλοντας, δὲν ἀπαλλάσσεται ὅμως ὡς ἐντελῶς ἀνεύθυνος, γιατί ἔπρεπε αὐτὸς νὰ διερευνήσῃ καὶ νὰ μάθει μὲ ἀκριβεία, ἂν μὲ τὴ θέληση τῶν γονιῶν τους αὐτοὶ ποὺ θέλησαν νὰ ἐνωθοῦν μὲ τὸ γάμο προχώρησαν στὸ συνοικέσιο. Γι' αὐτὸ ὁ πρεσβύτερος αὐτὸς δὲν ὑποβάλλεται σὲ καθαίρεση, ἀλλὰ γιὰ κάποιο καθορισμένο χρόνο θὰ κρατηθεῖ μακριὰ ἀπὸ τὴν ἱερουργία καὶ θὰ ὑποστῆ τὴν ταλαιπωρία στὰ ἄλλα, ἐννοῶ τὶς νηστεῖες καὶ τὶς προσευχές. Ὁ χρόνος ὅμως τοῦ ἐπιτιμίου μπορεῖ νὰ εἶναι σαράντα ἡμέρες ἢ νὰ παραταθεῖ σὲ δύο φορές τόσες, ἀνάλογα μὲ τὴ θέρημη τῆς μετάνοιᾶς του, γιὰ νὰ μὴν πέσει ποτὲ ξανά σὲ κανένα τέτοιο παράνομο ἀπὸ ἀμέλεια καὶ ἀδιαφορία. Ἄλλ' ἔτσι βέβαια ἐὰν τὸ ἁμάρτημα ὀφείλεται σὲ ἄγνοια, ἂν ὅμως γνώριζε τὴ θέληση τῶν πατέρων καὶ ὅτι δὲν ἄρесе σ' αὐτοὺς ἢ συνάφεια καὶ ἢ συμφωνία, καὶ ἂν ἐνῶ τὰ γνώριζε αὐτά, παρέδωκε βέβαια τὸ φυσικὸ νόμο, περιφρόνησε ὅμως καὶ τὸν πνευματικὸ (γιατί καὶ οἱ δύο ὀρίζουν ἄκυρη τὴ συζυγία ἂν οἱ γονεῖς δὲν δώσουν τὴ συγκατάθεσή τους γι' αὐτήν), αὐτὸς νὰ εἶναι ὑπόδικος. Ἄν ὅμως, ἐνῶ ἀπὸ πολὺ χρόνο ἢ ἡλικία τῶν παιδιῶν ἦταν, σύμφωνα μὲ τὸ νόμο, κατάλληλη γιὰ γάμο, οἱ γονεῖς ὅμως ἀρνοῦνταν τὴ συγκατάθεση καὶ τὴν ἀνάγκη τοῦ γάμου τὴν προκάλεσαν αὐτοί, καὶ χωρὶς νὰ θέλουν αὐτοί, προσέλθουν τὰ τέκνα σὲ κοινωνία γάμου, τότε καὶ ὁ νόμος δὲν τὸν θεωρεῖ ἄκυρο αὐτὸν τὸν γάμο, καὶ ὁ ἱερέας ποὺ εἶναι παρὼν καὶ ἀγιάζει τὸ γάμο δὲν εἶναι ἔνοχος γιὰ καμμιά αἰτία, καὶ ὁ γάμος αὐτὸς ἀποκτᾶ τὸ κῦρος του, λαμβάνοντας τὴν παρακολούθησή του κριτῆς, ὁ ὁποῖος καὶ ἀναλαμβάνει τὴ φύλαξη τῶν παιδιῶν ἀπὸ τὴν κακουργία τῶν γονέων, καὶ ἐπιπλέον ἐπιβάλλει τὴ θέληση τοῦ νόμου.

Ἄλλ' αὐτὰ βέβαια ὑπαγορεύει τὸ δίκαιο γιὰ τὸν πρῶτο ἱερέα. Ὅμως οὔτε γιὰ τὸν δεύτερο εἶναι τὸ πράγμα ἀπλό, ἀλλ' ἂν βέβαια ἀγνοοῦσε τὸν προηγούμενο γάμο, δὲν εἶναι ἔνοχος γιὰ νὰ δεχθεῖ κάποια ποινή· γιατί ὅταν παραβρίσκονται οἱ γονεῖς σ' αὐτοὺς ποὺ κάνουν τὸ γάμο τους, αὐτὸς ἀποκτᾶ πολλὴ δύναμη πρὸς ἀθώωση γιὰ τὸ ὅτι δὲν προέβη σὲ ἔρευνα τῶν προηγούμενων συμβάντων καὶ δὲν θέλησε νὰ ἐξετάσῃ αὐτὰ ποὺ ἢ παρουσία τῶν γονέων δὲν δημιουργοῦσε ἀνάγκη ἐξέτασης. Ἄν ὅμως γνώριζε τὴ συνάφεια ποὺ εἶχε γίνει προηγούμενως καὶ ὅτι εἶχαν ἔρθει μεταξύ τους σὲ σαρκική συνουσία, ἐπειδὴ δὲν εἶναι δυνατό, ἀφοῦ χωρίσουν ἀπὸ τὴν πρώτη συζυγία, νὰ τοὺς κρατᾶ ἀπὸ κάποια ἀνάγκη

μους κατέχειν, ἀλλ' ἢ πορνείαις ἐκδιαιτηθήσονται, ἢ νομίμῳ γάμῳ δοθήσονται, τελείως μὲν ὁ ἀγιάσας τὸν γάμον οὐ πεπαύσεται τῆς ἱεραρχίας, ἐπιτιμίῳ δέ τισι μετριοτέροις ὑποβληθήσεται, ὅτι δὲ τῆς προγεγενημένης συναφείας περιφανεστάτης γενομένης, τὸ
 5 δὲ τῆς πορνείας ἔγκλημα μὴ διαφευγούσης, ἐτόλμησεν οὗτος τοὺς ἐπὶ προδήλῳ τῆς ἁμαρτίας ἐγκλήματι ἀλόγους ὡς καθαρὸν καὶ ἀμέμπτους τῆς ἱερατικῆς ἀξιῶσαι εὐλογίας καὶ τοῖς τῶν παρθένων στεφάνοις τοὺς ταύτην κακῶς ἀποθεμένους κοσμηῆσαι. Εἰ μέντοι εὐδοκία τῶν γονέων ὁ πρῶτος γάμος ἐγένετο, εἶτα δ' ἔστησαν
 10 σαν παραλόγως, ὁ μὲν πρῶτος πρεσβύτερος παντελῶς τὸ ἠθωμένον ἔξει, ὁ δεύτερος, εἴτε παρῆσαν οἱ γονεῖς εἴτε μή, ζημιωθήσεται τὴν ἱερωσύνην. Ἐκθεσμον γὰρ καὶ παράνομον συνάφειαν οὔτε σύννευσις καὶ παρουσία πατέρων, οὔτε ἀνάνευσις καὶ ἀπουσία, οὐμενοῦν ἀθώωσιν τῆς βεβηλώσεως οὐκ ἂν μεταστήσῃ.

15

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΔ΄

Τῷ θεοφιλεστάτῳ, ὀσιωτάτῳ, ἱερωτάτῳ ἀρχιερεῖ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ, τῷ θαυμασιωτάτῳ καὶ περιωνύμῳ ἀρχιεπισκόπῳ καὶ μητροπολίτῃ Ἀκυλείας,

Φώτιος, ἐλέει Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως

20

Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικός

α'. Τὸ μὲν τῆς παρ' ὑμῶν μακαριότητος ἀφιγμένον γράμμα ἡμῖν, πρῶτα μὲν ἐχαρακτήριζε τὴν ταύτης κατὰ Θεὸν γνώμην καὶ τὸ φίλτρον τοῦ πνεύματος, ὡς μέγα τε εἶη καὶ ὑψηλὸν καὶ ὑπερ-
 25 κρηκισμένον τῆς τῶν πολλῶν καταστάσεως, ἔπειτα δὲ καὶ ὡς αὐτὸ ἐνεκεχειρίστο τούτου τοῦ ἱεροῦ ἀνδρὸς τὴν τε ἄλλην ἀρετὴν καὶ σύνεσιν καὶ τὸ κατὰ διάνοιαν εὐσταθές τε καὶ δραστήριον, δι' ὧν ὡς δι' ἐσόπτρου τὴν ὑμετέραν ἱεράν καὶ θεοτίμητον ὀσιότητα, ὅσα τὸ γράμμα, οἷα δὴ γράμμα, παρέτρεχε, καθορᾶν παρεῖχεν ἐμφανέ-
 30 ἥδεσθαι καὶ κατατέρπεσθαι. Καὶ γὰρ εἶδομεν ἄνδρα συνέσει μὲν μᾶλλον, ἢ τῇ πολιᾷ σεμννόμενον, ἀρεταῖς δὲ οὐκ ἔλαττον, ἢ συνέσει ποικιλλόμενον, καὶ τῷ εὐσταθεῖ τῆς γνώμης τὸ ἀγχίνουν συμ-
 προβαλλόμενον. Καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, οἷας ἐχρῆν μετειληχέναι χάρι-

ἀγαμους, γιατί ἢ στήν πορνεία θὰ καταφύγουν, ἢ θὰ συνάψουν νόμιμο γάμο, αὐτὸς πού εὐλόγησε τὸ γάμο δὲν θὰ παυθεῖ τελείως ἀπὸ τὸ ἱερατικὸ ἀξίωμα, ἀλλὰ θὰ τοῦ ἐπιβληθοῦν κάποια μετριότερα ἐπιτίμια, γιατί, ἐνῶ ἡ προηγούμενη συνάφεια ἔγινε πασίγνωστη καὶ δὲν διαφεύγει τὴν κατηγορία τῆς πορνείας, τόλμησε αὐτὸς αὐτοὺς πού ὑπέπεσαν σὲ ὀλοφάνερο ἔγκλημα τῆς ἁμαρτίας ὡς καθαρὸς καὶ ἄμεμπτος νὰ τοὺς κρίνει ἀξιους τῆς ἱερατικῆς εὐλογίας καὶ νὰ στολίσει μὲ τὰ στεφάνια τῆς παρθενίας αὐτοῦς πού αἰσχρὰ ἀπέβαλαν αὐτήν. " Ἄν ὅμως ὁ πρῶτος γάμος ἔγινε μὲ τὴν συγκατάθεση τῶν γονέων καὶ ἔπειτα κατὰ παράδοξο λόγο τὸν διέκοψαν, τότε ὁ πρῶτος ἱερέας θὰ κριθεῖ τελείως ἀθῶος, ἐνῶ ὁ δεύτερος, εἴτε ἦταν παρόντες οἱ γονεῖς εἴτε ὄχι, θὰ τιμωρηθεῖ μὲ στέρηση τῆς ἱερωσύνης του. Γιατὶ μὰ συνάφεια ἔξω ἀπὸ τοὺς θεσμοὺς καὶ παράνομη, οὔτε ἡ συναίνεση καὶ παρουσία πατέρων, οὔτε ἡ ἄρνηση καὶ ἀπουσία θὰ ἀποκαταστήσουν τὴν ἀθώωση τῆς βεβήλωσης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 24η.

**Πρὸς τὸν θεοφιλέστατο, ὀσιώτατο, καὶ ἱερώτατο ἀρχιερέα,
ἀδελφὸ καὶ συλλειτουργό, τὸν θαυμασιώτατο καὶ περιώνυμο
ἀρχιεπίσκοπο καὶ μητροπολίτη Ἀκυλείας
ὁ Φώτιος, ἀρχιεπίσκοπος, μὲ τὴν εὐσπλαγχνία τοῦ Θεοῦ,
Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καὶ οἰκουμενικός.**

1. Τὸ γράμμα τῆς μακαριότητάς σου πού ἔφτασε σὲ μᾶς, κατὰ πρῶτον βέβαια ἐξέφραζε τὴν σύμφωνα μὲ τὸν Θεὸ γνώμη σας καὶ τὴν πνευματικὴν σὺν ἀγάπῃ, πού εἶναι μεγάλη καὶ ὑψηλὴ καὶ πολὺ πῶς πάνω ἀπὸ τὸ ἐπίπεδο τῶν πολλῶν, ἔπειτα καὶ αὐτὸς πού παρέδωσε αὐτὸ στὰ χέρια μας, καὶ ἡ ἄλλη ἀρετὴ καὶ ἡ σύνεση αὐτοῦ τοῦ ἱεροῦ ἀνδρα, καὶ ἡ σταθερότητα καὶ ἡ δραστηριότητα τῆς διάνοιάς του, ἔδωσαν τὴν δυνατότητα, σὰν σὲ καθρέφτη, νὰ φανεῖ φανερώτερα καὶ τελειότερα ἢ δική σας ἱερὴ καὶ θεοτίμητη ὀσιότητα, πράγματα πού τὸ γράμμα, σὰ γράμμα πού εἶναι, παρέτρεξε, καὶ νὰ εὐχαριστιούμαστε καὶ νὰ χαιρόμαστε μὲ τὰ κατορθώματά της. Γιατὶ εἶδαμε ἕναν ἄνδρα πού προσήλκυε τὸ σεβασμὸ γιὰ τὴν σύνεσή του μᾶλλον, παρὰ γιὰ τὰ λευκὰ γηρατεία του, καὶ πού τὸν κοσμοῦσαν ὄχι λιγώτερο οἱ ἀρετές του ἀπὸ ὅ,τι ἡ σύνεσή του, καὶ συνάμα πού παρουσίαζε μαζί μὲ τὴν σταθερότητα τῆς γνώμης του καὶ τὴν ὀξύνοιά του. Καὶ γιὰ νὰ τὸ πῶ ἀπλά, μὲ ὅποια χάρη ἔπρεπε νὰ εἶναι

τος τὸν ἱεραῖσθαι παρὰ Θεοῦ τῶν φοικτῶν ἡμῶν μυστηρίων τὴν τελετὴν λαχόντα καὶ τῆς ὑμῶν καὶ διδασκαλίας καὶ χειροθεσίας ἄξιον, τοιοῦτον ἢ πείρα τῆς ἱεραῖς ὑμῶν ὀσιότητος παρεδείκνυ τὸν ἀπόστολον. Κάντεῦθεν ἦν συνορᾶν τε καὶ λαμβάνειν τὴν ἀπόδει-
5 ξιν, ὡς ὁ τούτου τὰ πρωτεῖα φερόμενος καὶ τελεσιουργὸς καὶ τῆς πρὸς ἡμᾶς ἀποστολῆς αἴτιος, πλήρης μὲν τῶν θείων ἐστὶ χαρίτων, ὅλος δὲ τῆ τοῦ βίου λαμπρότητι καὶ τῷ τῶν δογμάτων διαπύρω ξήλω καὶ τῷ ἔρωτι διασημότατός τε ἂν εἴη καὶ παράδειγμα σωτη-
ρίας τοῖς εἰς αὐτὸν ἀτενίζουσιν.

10 β. Εἰ μὴ γὰρ ταῖς κατὰ Θεὸν ὑμῶν διδασκαλίαις καὶ εἰσηγή-
σεσι ἐπιδαψιλευόμενος, ὁ τὴν ἀρχιερατικὴν χάριν ἐξ ὑμῶν ἔλ-
κων, οὕτως ἐνετρούφα, καὶ εἰ μὴ θαυμαστῆς τινος καὶ τοσαύτης
ἀπήλαυε τῆς ἐκ τῶν ἀρετῶν ὑμῶν πηγαίας ἀρδεΐας, οὐκ ἂν εἰς
τοσαύτην προῆλθε κατὰ τὸ προσῆκον ἀρχιερεῦσι Θεοῦ, ἀρετῶν
15 ἐπιφάνειαν. Σώζουσι γὰρ οὐκ αἰεὶ, οὐδὲ ἐκ βραχείας τινὸς αὐγῆς
καὶ ἐλλάμψεως, τὴν ὁμοιότητα τῶν πρωτοτύπων τὰ δεύτερα. Καὶ
χάρις ἐπὶ πᾶσι τούτοις τῷ εὐεργέτῃ καὶ δημιουργῷ τῶν ὅλων
Θεῷ, ὅς, ὡσπερ ἐν τοῖς τῆς Ἐώας μέρεσιν, οὕτω δὴ καὶ ἐν τοῖς
Ἑσπερίοις, φωστῆρας καὶ ὁδηγοὺς τελεσιουργῶν, ὅσημέραι
20 λάμπειν καὶ κατευγάζειν πολλῶν ψυχὰς καὶ διανοίας, ἐν τῷ τῶν
ἀρχιερατικῶν ὕψει θρόνων προβάλλεται.

γ. Ἀλλ' οὕτω περὶ τῆς ἱεραῖς ὑμῶν ἀρετῆς ἔχοντες καὶ τοῖς ταύ-
της ἐνσεμννόμενοί τε καὶ ἠδόμενοι κατορθώμασι, τὸ νῦν ἡμῶν
ταῖς ἀκοαῖς ἐπιπεσόν, ὡς εἶθε μὴ ὄφελε· ψυχῆς γὰρ ἐστὶ, καὶ οὐ
25 σώματος ἄλγημα. Διὰ ταύτης ἀπὸ θεᾶς μεγάλην ἐλπίδα λαβόντες,
καὶ αὐτὸ τὸ πάθος ἀνακαλύψαι δεῖν ᾤήθημεν. Οὐκ οἶδα πῶς ἂν
ἀλύπως εἴπω· εἰ μὴ καλῶς ταῖς Κυριακαῖς φωναῖς ἐξαορκεσθέντες,
ἢ τῶν Πατρικῶν τε καὶ συνοδικῶν ὄρων καὶ δογμάτων ἔχοντες
λόγον οὐδένα, ἢ τῆς ἐκεῖθεν ἀκριβείας ὑπερορῶντες, ἢ τὸν νοῦν
30 πρὸς τὰ τοιαῦτα φέροντες πεπωρωμένον, ἢ οὐκ οἶδ' ὅπως ἂν τις
καὶ φαίῃ, ὅμως οὖν, ὡς εἶθε μὴ ὄφελεν, ἦκεν εἰς ἡμετέρας ἀκοάς,
ὡς τινες τῶν ἀνὰ τὴν Δύσιν, τὸ θεϊόν τε καὶ πανάγιον Πνεῦμα, οὐ
μόνον ἐκ τοῦ Θεοῦ καὶ Πατρὸς, ἀλλὰ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύε-
σθαι παρεισάγουσι, καὶ πολλὴν ἐντεῦθεν τὴν βλάβην διὰ τῆς τοι-
35 αὐτῆς φωνῆς τοῖς πειθομένοις ἀπεργάζονται. Τοῦτο δὲ κατὰ γνώ-

προικισμένος αὐτὸς ποὺ ἔλαχε ἀπὸ τὸν Θεὸ νὰ τελεῖ τὴν ἱερουργία τῶν φρικτῶν μυστηρίων, ἀντάξιός τῆς διδασκαλίας καὶ τῆς χειροτονίας σου, τέτοιον ἢ ἐμπειρία τῆς ἱερῆς ὁσιότητάς σου μᾶς ἔδειξε τὸν ἀπεσταλμένο σου. Κι ἀπὸ αὐτὸ μπορούσαμε νὰ ἀντιληφθοῦμε καὶ νὰ ἔχομε ἀπόδειξη, ὅτι αὐτὸς ποὺ ἦταν ἀρχηγός του καὶ ἀσκοῦσε ὡς πρῶτος τὴν ἐξουσία καὶ ἦταν αὐτὸς ποὺ μᾶς τὸν ἔστειλε, εἶναι κατὰφορτος ἀπὸ τὰ θεῖα χαρίσματα, καὶ ὅτι ὅλος μὲ τὴ λαμπρότητα τοῦ βίου του καὶ μὲ τὸν διάπτρο ζῆλο καὶ ἔρωτᾶ του θὰ εἶναι περίλαμπρος καὶ παράδειγμα σωτηρίας γι' αὐτοὺς ποὺ ἀτενίζουν σ' αὐτόν.

2. Γιατί, ἂν δὲν ἐντροφυοῦσε τόσο, δεχόμενος πλουσιοπάροχα τὶς διδασκαλίες σου καὶ τὶς ὑποδείξεις σου, αὐτὸς ποὺ ἔλαβε ἀπὸ ἐσένα τὴν ἀρχιερατικὴ χάρη, κι ἂν δὲν ἀπολάμβανε μὴ θαυμαστὴ καὶ τόσο πηγαία ἄρδευση ἀπὸ τὶς ἀρετές σου, δὲν θὰ ἔφτανε σὲ τόσο μεγάλη παρουσίαση ἀρετῶν, ὅπως ἀρμόζει στοὺς ἀρχιερεῖς τοῦ Θεοῦ. Γιατί δὲν διασώζουν πάντοτε τὰ ἀντίγραφα οὔτε μὲ μὴ σύντομη ἀναλαμπὴ καὶ λαμπρότητα τὴν ὁμοιότητα μὲ τὰ πρότυπά τους. Καὶ εὐχαριστίες γιὰ ὅλα αὐτὰ στὸν εὐεργέτη καὶ δημιουργὸ τῶν ὅλων Θεό, ὁ ὁποῖος ὅπως στὰ μέρη τῆς Ἀνατολῆς, ἔτσι καὶ στὴ Δύση τελεσιουργώντας φωστῆρες καὶ ὁδηγούς, τοὺς τοποθετεῖ στὸ ὕψος τῶν ἀρχιερατικῶν θρόνων γιὰ νὰ λάμπουν καθημερινὰ καὶ νὰ καταφωτίζουν τὸν νοῦ καὶ τὴν ψυχὴ πολλῶν.

3. Ἄλλ' ἐνῶ βλέπομε τὴν ἀρετὴ σου μὲ αὐτὴ τὴ διάθεση καὶ θαυμάζομε καὶ νοιώθομε εὐχαρίστηση γιὰ τὰ κατορθώματά της, αὐτὸ ποὺ ἔφτασε τώρα στὰ αὐτιά μας, μακάρι νὰ μὴν ἔφτανε· γιατί εἶναι πόνος ψυχῆς, καὶ ὄχι σώματος. Ἄπὸ αὐτὴ τὴν ἀποψη μᾶς δημιουργήθηκε μεγάλη ἐλπίδα καὶ πιστέψαμε ὅτι πρέπει νὰ ἀποκαλύψομε κι αὐτὸ τὸ θλιβερό. Δὲν ξέρω πῶς νὰ μιλήσω χωρὶς λύπη. " Ἄν σωστὰ δὲν μᾶς ἦταν ἀρκετοὶ οἱ λόγοι τοῦ Κυρίου, ἢ δὲν εἶχαμε καμμιά ἐξήγηση τῶν Πατρικῶν καὶ τῶν συνοδικῶν ὄρων καὶ τῶν δογμάτων, ἢ περιφρονούσαμε τὴν ἀκρίβεια τῶν διατυπώσεών τους, ἢ ὁ νοῦς μας εἶχε πωρωθεῖ γιὰ ὅλα αὐτὰ, ἢ δὲν ξέρω τί ἄλλο νὰ πεῖ κανεὶς, ὡστόσο, καὶ εἶθε νὰ μὴ συνέβαινε, ἔφτασε σ' αὐτιά μας, ὅτι κάποιοι στὴ Δύση εἰσάγουν πλάγια στὴν πίστη ὅτι τὸ θεῖο καὶ πανάγιο Πνεῦμα ἐκπορεύεται, ὄχι μόνο ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ Πατέρα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸν Υἱό, καὶ ἀπὸ αὐτὸ προκαλοῦν μεγάλη βλάβη μὲ τὴ διδασκαλία αὐτὴ σὲ ὅσους τὴν ἀποδέχονται. Αὐτὸ ὅμως σύμφωνα μὲ τὴ γνώμη αὐτῶν ποὺ ἔχουν αὐτὴν τὴν παράλογη δοξασία δὲν θὰ

μην μὲν τοῖς οὕτως ἐξ ἀλόγου προλήψεως ἔχουσιν, οὐ τοσαύτην, καίτοι πολλήν, διὰ τὸ τῆς ἀγνοίας προκάλυμμα, τάχα οὖν ἂν προξενήσειεν, ἐρεύνης δὲ προτεθείσης καὶ τρανώς διὰ τε τῆς ἄλλης ἡμῶν ἱερᾶς Γραφῆς καὶ αὐτῆς δὴ τῆς Κυριακῆς φωνῆς ἐλεγχθείσης πλάνης, εἰ μὴ θᾶπτον μὲν ἀποσταῖεν ὡς ἐνησχαμένοι τῆς ἀτόπου δόξης θᾶπτον δὲ τοῖς ὀρθῶς ἐπιδεδειγμένοις καὶ προτεθεῖσιν ἐπασμενίσειεν εἰς ὅσην οἱ τοιοῦτοι καταφέρονται βλασφημίαν, ὅσης δὲ καταδίκης ὑπευθύνους ἑαυτοὺς ἀποφαίνουσι, κἂν μηδεὶς ἀνακηρύττη, κατάδηλον. Ἐκπεσοῦνται γὰρ μετὰ τῶν ἄλλων ἁγαθῶν καὶ τοῦ τῆς εὐσεβείας φρονήματος καὶ αὐτοῦ τοῦ θείου Πνεύματος, ὡς ταπεινοῦντες τὸ Πνεῦμα, οἷα δὴ ἐκ τοῦ Υἱοῦ δογματίζοντες ἐκπορεύεσθαι, καὶ δευτέρω προσῶν, αὐτὸ μὲν ἐνυδρίζοντες, χλευάζοντες δὲ καὶ τὴν μίαν ἐκπόρευσιν. Πῶς γὰρ οὐκ ἄτοπον, μᾶλλον δὲ πῶς οὐκ ἐσχάτης βλασφημίας πλήρες, τὸ πρὸς αὐτὰς 15 τὰς Δεσποτικὰς φωνὰς ἀπομάχεσθαι καὶ τῇ πανταχοῦ κρατούσῃ τῶν μεγάλων καὶ ἀρχιερατικῶν θρόνων παραδόσει τε καὶ διδασκαλίᾳ ἀντεπανίστασθαι;

δ. Καὶ γάρ, ἵνα τοὺς πρὸ αὐτοῦ εἰάσω, καὶ Λέων ὁ τῆς Ῥώμης ἀρχιερεὺς, ὃς τε παλαιός, καὶ πάλιν ὁ μετὰ τοῦτον νέος Λέων, τὰ 20 αὐτὰ φρονοῦντες τῇ καθολικῇ καὶ ἀποστολικῇ Ἐκκλησίᾳ καὶ τοῖς πρὸ αὐτῶν ἁγίοις ἀρχιερεῦσι καὶ τοῖς ἀποστολικοῖς θεσπίσμασιν ἐπιδείκνυνται. Ὁ μὲν, τῇ τετάρτῃ καὶ οἰκουμενικῇ ἁγίᾳ συνόδῳ πολλήν συνεισενεγκῶν τὴν συγκρότησιν, διὰ τε τῶν εἰς πρόσωπον αὐτοῦ σταλέντων ἱερῶν ἀνδρῶν, καὶ διὰ τῆς οἰκείας ἐπιστολῆς, δι' ἧς καὶ Νεστόριος καὶ Εὐτυχής καταδέβληνται, ἐν ἧ καὶ τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς κατὰ τὰς πρὸ αὐτοῦ συνοδικὰς ψήφους, ἀλλ' οὐχὶ καὶ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἀνεκήρυττεν ἐκπορεύεσθαι.

εἰ. Ὡσαύτως δὲ καὶ ὁ μεταγενέστερος Λέων, ὁ τὴν πίστιν ὡσπερ τὴν κλῆσιν ἐφάμιλλος οὗτος δὴ, οὗτος ὁ τῆς εὐσεβείας θεομὸς 30 ζηλωτής, ὡς ἂν κατὰ μηδένα τρόπον μηδαμῶς παραχαράττοιτο βαρβάρῳ γλώσσει τὸ ἄχραντον ἡμῶν τῆς εὐσεβείας μάθημα, Ἑλληνίδι φωνῇ, ὡσπερ δὴ καὶ κατ' ἀρχὰς εἴρηται, τοῖς ἐν τῇ Δύσει δι' αὐτοῦ δοξολογεῖν καὶ θεολογεῖν τὴν ἁγίαν Τριάδα παραδέδωκε. Καὶ οὐ λόγῳ μόνον καὶ προστάγματι, ἀλλὰ καὶ θυρεοῖς τισι πεπονημένοις, ὡσπερ στήλαις τισὶν ἀναγραψάμενός τε

προκαλέσει ἴσως καὶ τόση βλάβη, ἂν καὶ βέβαια εἶναι μεγάλη, ἕξαιτίας τοῦ πέπλου τῆς ἄγνοιᾶς τους, ἂν ὅμως προταχθεῖ ἔρευνα καὶ ἀποδειχθεῖ φανερὰ ἢ πλάνη τους καὶ μέσα ἀπὸ τὴν ἄλλη Γραφή, ἀλλὰ κυρίως ἀπὸ τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου, ἂν δὲν ἀπομακρυνθοῦν ἀμέσως, γιατί ἔχουν πιστεῖ σὲ ἀνόητη δοξασία, καὶ δὲν ἀποδεχθοῦν ἀμέσως τὰ ὀρθὰ ἀποδεδειγμένα ποὺ προτάχθηκαν, εἶναι φανερὸ σὲ πόση βλασφημία πέφτουν αὐτοὶ καὶ ποιᾶς καταδίκης καθιστοῦν ὑπεύθυνους τοὺς ἑαυτοὺς των, ἐφ’ ὅσον κανεὶς δὲν τὴν ἀποκηρύττει. Γιατὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα ἀγαθὰ θὰ χάσουν καὶ τὸ φρόνημα τῆς εὐσέβειας καὶ τὸ ἴδιο τὸ θεῖο Πνεῦμα, γιατί ταπεινώνουν τὸ θεῖο Πνεῦμα, ἐπειδὴ διδάσκουν ὅτι ἐκπορεύεται καὶ ἀπὸ τὸν Υἱό, καὶ αὐτὸ βέβαια τὸ ἀτιμάζουν μὲ αὐτὴ τὴ δεύτερη ἐκπόρευση, χλευάζουν ὅμως καὶ τὴ μία ἐκπόρευσή του. Καὶ πῶς δὲν εἶναι παράλογο, ἢ καλύτερα πῶς δὲν εἶναι πλήρες ἀπὸ ἔσχατη βλασφημία τὸ νὰ ἀντιμάχεται κανεὶς τοὺς ἴδιους τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου καὶ ν’ ἀντιτίθεται στὴν παράδοση καὶ τὴ διδασκαλία ποὺ ἐπικροτεῖ παντοῦ τῶν μεγάλων καὶ ἀρχιερατικῶν θρόνων;

4. Καὶ πράγματι, γιὰ νὰ παραλείψω τοὺς πρὶν ἀπὸ αὐτόν, καὶ ὁ Λέων, ὁ ἀρχιερέας τῆς Ρώμης, καὶ ὁ παλαιός, καὶ ὁ ἔπειτα ἀπὸ αὐτόν πάλι ὁ νέος Λέων, παρουσιάζονται νὰ πιστεύουν τὰ ἴδια μὲ τὴν καθολικὴ καὶ ἀποστολικὴ Ἐκκλησία καὶ μὲ τοὺς πρὶν ἀπὸ αὐτοὺς ἁγίους ἀρχιερεῖς καὶ τίς ἀποστολικὲς διατάξεις. Ὁ ἓνας ἀπὸ αὐτοὺς συνέβαλε πολὺ στὴ συγκρότηση τῆς τέταρτης οἰκουμενικῆς συνόδου καὶ μὲ τὴν ἀποστολὴ ὡς ἐκπροσώπων του ἱερῶν ἀνδρῶν, καὶ μὲ τὴ δική του ἐπιστολή, μὲ τὴν ὁποία κατανικήθηκαν καὶ ὁ Νεστόριος καὶ ὁ Εὐτυχής, στὴν ὁποία ἐπιστολὴ καὶ διακήρυττε, ὅτι τὸ ἅγιο Πνεῦμα σύμφωνα μὲ τίς πρὶν ἀπὸ αὐτόν συνοδικὲς ἀποφάσεις ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, καὶ ὄχι καὶ ἀπὸ τὸν Υἱό.

5. Τὸ ἴδιο καὶ ὁ μεταγενέστερος Λέων, ποὺ εἶναι ἐφάμιλλος στὴν πίστη ὅπως καὶ στὸ ὄνομα. Αὐτὸς λοιπόν, αὐτὸς ὁ θερμὸς ζηλωτὴς τῆς εὐσέβειας, μὲ σκοπὸ νὰ μὴν παραχαράσσεται καθόλου καὶ μὲ κανένα τρόπο ἀπὸ τὴ βάρβαρη γλῶσσα τὸ ἄχραντο μάθημα τῆς πίστεώς μας, παρέδωσε στὴ Δύση νὰ δοξολογοῦν καὶ νὰ θεολογοῦν τὴν ἁγία Τριάδα μὲ τὸν Ἑλληνικὸ λόγο, μὲ τὸν ὁποῖο καὶ ἀρχικὰ διατυπώθηκε. Καὶ δὲν τὸ ἔκανε μὲ λόγο μόνον καὶ διάταγμα, ἀλλὰ καὶ ἀφοῦ ἔφτιαξε κάποιους θυρεοὺς καὶ ἔγραψε σὰν σὲ κάποιες στήλες αὐτὸ καὶ τοὺς ἔθεσε ὥστε νὰ τοὺς βλέπουν

καὶ εἰς ὄψιν ἀπάντων προθεῖς, κατὰ τὰς πύλας τῆς ἐκκλησίας προσέπηξεν, ὡς ἂν πᾶσιν εἴη ῥάδιόν τε καὶ ἀκατήλευτον ἐκμανθάνειν τὴν εὐσέβειαν καὶ μηδαμόθεν τοῖς κρυφίοις παραχαράκταις καὶ κενολόγοις μέθοδος εἴη κιβδηλεύειν ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν τὴν εὐσέβειαν, καὶ δεύτερον αἴτιον εἰσάγειν παρὰ τὸν Πατέρα τὸν Υἱόν, τοῦ ὁμοτίμως τῷ γεννηθέντι Υἱῷ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐκπορευομένου Πνεύματος.

ζ. Καὶ οὐχ ἡ δυὰς αὕτη μόνον τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν, κατὰ τὴν Δύσιν διαλαμπάντων, τὴν εὐσέβειαν ἀκαινοτόμητον διεσώσαντο 10 (οὐχ οὕτω σπανίζει κηρύκων ἐσπερίων ἢ Ἐκκλησία), ἀλλὰ καὶ ἄλλος χορὸς οὐκ εὐαριθμητος, οἱ καθάπερ ἄκροις τοῖς εἰρημένοις ἀνδράσι ἐμπεριέχονται τε καὶ συνεκλάμπουσι τὴν εὐσέβειαν. Οὕτω γοῦν τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας τοῖς ἄλλοις τέσσαρσιν ἀρχιερατικοῖς θρόνοις συμφωνούσης τε καὶ ἀνομολογούσης καὶ ἐν τῇ 15 πέτρᾳ τῶν Δεσποτικῶν ῥημάτων ἐνιδρυμένης τε καὶ στηριζομένης τῆς Ἐκκλησίας, καθ' ἧς οὐδὲ πύλας ἄδου, ἦτοι τὰ ἀπίλωτα τῶν αἵρετιζόντων στόματα, μηδαμῶς ἰσχύειν αὐτῇ διετρέάνωσεν ἡ ἀλήθεια, πόθεν καὶ ἐκ τίνων ἢ καινῆ αὕτη παραναδύεται κατὰ τοῦ Πνεύματος βλασφημία; Καὶ πῶς οὐκ ἂν εἴη τὸ συνενεχθὲν πολλῶν 20 μὲν ἄξιον στεναγμῶν, πολλῶν δὲ δακρύων, πολλῆς δὲ σπουδῆς ἀναχαιτίσαι τὴν νομὴν τοῦ πάθους, καὶ μὴ πλείους ὄραῖν καταδοσκόμενον τῶν εἰς ποίμνην Θεοῦ καταλογισθέντων τὸ νόσημα;

ζ. Διὰ τοι τοῦτο καὶ ἡ ἡμῶν μετριότης ὥσπερ τινὰ μέγαν τῆς Ἐκκλησίας πρόμαχον καὶ οἶα δὴ σκοπὸν τεθειμένον τῷ οἴκῳ 25 Ἰσραὴλ τὴν ὑμετέραν ἐπ' ἀρετῇ τελειότητα προκαλούμεθα, τὸν ἐν τῇ καρδίᾳ ζῆλον ἐνθεον εἰ μέσον ἐκπυρσεῦσαι, καὶ οἶα δὴ τὴν τῆς ἀρχιερωσύνης λυχνίαν ἀνάπτοντα, πᾶσι τοῖς πλανωμένοις φῶς σωτήριον ἐναυγάσαι, καὶ τῆς πλάνης μὲν ἀποστῆσαι, χειραγωγῆσαι δὲ πρὸς ἀνά πᾶσαν τὴν οἰκουμένην ἐξηπλωμένην εὐσέβειαν.

30 η'. Πρῶτον μὲν γάρ, ὡς εἴρηται, τὴν Κυριακὴν ἔχει φωνήν, λαμπροτέραν πάσης λαμπτηδόνης ἐξαστραπτουσαν, ἢ ἐκ τοῦ Πατρὸς τοῦ Πνεύματος ἐκπόρευσις, πρὸς ἣν ἀναβλέποντες, κἂν ὄψῃ γοῦν οἱ ἐκ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα δυσφημήσαντες ἐκπορεύεσθαι, πανσάσθωσαν τῆς ἐν πλάνῃ καὶ σκότῳ διατριβῆς, καὶ τῷ φωτὶ 35 τῆς εὐσεβείας ἐλλαμπόμενοι, εἰς τὰς ἄδυτον ἐχούσας μάνδρας

ὄλοι, τοὺς τοποθέτησε στὶς πύλες τοῦ ναοῦ, ὥστε νὰ εἶναι σὲ ὅλους εὐκόλο νὰ μαθαίνουν ἀνόθευτη τὴν γνήσια πίστη καὶ νὰ μὴν ὑπάρχει ἀπὸ πουθενὰ στοὺς κρυφούς καὶ ματαιολόγους παραχαράκτες κάποια μέθοδο νὰ νοθεύουν τὴν πίστη ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν, καὶ νὰ εἰσάγουν τὸν Υἱὸ δίπλα στὸν Πατέρα δεύτερο αἴτιο τοῦ Πνεύματος, ποὺ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ εἶναι ὁμότιμο μὲ τὸν Υἱὸ ποὺ γεννήθηκε ἀπὸ αὐτόν.

6. Καὶ δὲν εἶναι μόνο οἱ δύο αὐτοὶ ἱεροὶ ἄνδρες ποὺ διέλαμψαν στὴ Δύση καὶ διατήρησαν ἀκαινοτόμητη τὴν πίστη (δὲν εἶναι τόσο σπάνιοι οἱ κήρυκες στὴν Ἐκκλησία τῶν Δυτικῶν), ἀλλὰ ὑπάρχουν καὶ ἄλλοι ὄχι καὶ λίγοι, οἱ ὁποῖοι ἐμπεριέχονται σὰν σὲ ἄκρα στοὺς δύο ἄνδρες ποὺ ἀναφέρθηκαν καὶ ἀκτινοβολοῦν μαζί τους τὴν εὐσέβεια. Ἔτσι λοιπὸν συμφωνώντας καὶ ὁμολογώντας ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία μὲ τοὺς τέσσερις ἄλλους ἀρχιερατικοὺς θρόνους, καὶ ὄντας ἰδρυμένη καὶ στηριγμένη πάνω στὴν πέτρα τῶν λόγων τοῦ Κυρίου ἢ Ἐκκλησία, ἐναντίον τῆς ὁποίας, ὅπως διακήρυξε ἡ ἴδια ἡ ἀλήθεια, οὔτε οἱ πύλες τοῦ ἄδη, δηλαδή τὰ ἀπύλωτα στόματα τῶν αἵρετικῶν, δὲν μποροῦν μὲ τίποτε νὰ ἀντισταθοῦν σ' αὐτήν, ἀπὸ ποῦ καὶ ἀπὸ ποιοῦς ἀναδύεται παρὰπλευρα ἢ καινούργια αὐτὴ ἐναντίον τοῦ Πνεύματος βλασφημία; Καὶ πῶς δὲν θὰ εἶναι τὸ ἐπακόλουθο ἄξιο πολλῶν στεναγμῶν, πολλῶν δακρῶν καὶ πολλῆς φροντίδας γιὰ νὰ ἀναχαιτισθεῖ ἡ ἐξάπλωση αὐτοῦ τοῦ κακοῦ καὶ νὰ μὴ βλέπομε αὐτὴ τὴν ἀρρώστια νὰ κατατρώγει αὐτοὺς ποὺ ἔχουν συμπεριληφθεῖ στὸ ποίμνιο τοῦ Θεοῦ;

7. Γι' αὐτὸ καὶ ἡ μετριότητά μας, σὰν ἓνα κάποιο μεγάλο πρόμαχο τῆς Ἐκκλησίας καὶ σὰν ἓνα φρουρὸ τοποθετημένο στὸν οἶκο Ἰσραὴλ, καλοῦμε τὴ δική σας τελειότητα στὴν ἀρετὴ νὰ προβάλετε σὰν λαμπάδα τὸν ἔνθεο ζῆλο τῆς καρδιάς σας καὶ ἀνάδοντας κατὰ κάποιο τρόπο τὴ λυχνία τῆς ἀρχιερωσύνης, νὰ σκορπίσετε φῶς σωτήριο σὲ ὅλους, καὶ αὐτοὺς βέβαια ποὺ βρίσκονται στὴν πλάνη νὰ τοὺς βγάλετε ἀπὸ αὐτήν, καὶ νὰ καθοδηγήσετε τὴν εὐσέβεια νὰ ἐξαπλωθεῖ σ' ὅλη τὴν οἰκουμένη.

8. Κατὰ πρῶτον βέβαια, ὅπως ἔχει λεχθεῖ, ἡ ἐκπόρευση τοῦ Πνεύματος ἀπὸ τὸν Πατέρα ἔχει τὸ λόγο τοῦ Κυρίου, ποὺ λάμπει λαμπρότερα ἀπὸ κάθε φλόγα, πρὸς τὴν ὁποία ἀποβλέποντας, ἔστω κι ἀργά, ὅσοι διατύπωσαν τὴ συκοφαντία ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Υἱό, νὰ παύσουν νὰ ζοῦν μέσα στὴν πλάνη καὶ στὸ σκότος, καὶ ἀφοῦ φωτισθοῦν μὲ τὸ φῶς τῆς εὐσέβειας, νὰ εἰσέλθουν μαζί μὲ τοὺς εὐσεβεῖς στὶς μάνδρες

τὴν τῆς ὀρθοδοξίας αἴγλην, τοῖς εὐσεβέσι συνεισιέτωσαν, κατα-
 δούμενοι μάλιστα καὶ τὸν ἐπιστήθιον τῶν οὐρανίων δογμάτων
 μύστην καὶ μυσταγωγόν, τὸν τῆς θεολογίας Ἰωάννην ἐπώνυμον,
 καὶ εἰς πρεσβείαν προβαλλέτωσαν, συγγνώμης τυχεῖν οἷς ἀπεναν-
 5 τίας αὐτοῦ τε καὶ τοῦ διδασκάλου καὶ τῶν μαθητῶν τοῦ θεολογι-
 κωτάτου πάλαι ποτὲ ἐπανεόστησαν. Τοῖς γὰρ ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ
 τοῦ Υἱοῦ τὸ πανάγιον Πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι δογματίζουσι, δύο
 πάντως αἷτια καὶ ἀρχαὶ συνεισέρχονται, καὶ ἡ ἐν τῇ Τριάδι μο-
 ναρχία φρουῶδος οἰχήσεται. Δύο γὰρ φανερῶς τοῖς οὕτω λέγουσι
 10 τὰ αἷτια συνανακηρύσσεται, ἐξ ὧν καὶ ἡ μία εἰς δύο ἀρχὰς (τρέ-
 ποιτο δὲ τὸ βλάσφημον εἰς τὰς τῶν αἰτίων κεφαλὰς) συνδιασχί-
 ζεται.

θ. Ἄλλως τε δέ, εἰ μὲν τελεία ἡ ἐκ τοῦ Πατρὸς ἐστὶν ἐκπόρευ-
 σις, τίς ἡ χρεία τῆς δευτέρας ἐκπορεύσεως, ἥδη τῆς τελειότητος
 15 ἐκ τῆς πατρικῆς προόδου καθορωμένης τῷ Πνεύματι; Εἰ δ' ἀτε-
 λῆς, τίς ὑποίσει τὸ ἄτοπον; Πρῶτον μὲν γὰρ ὁ τοῦτο φάναι τολ-
 μήσας τῇ παντελείῳ Τριάδι τὸ ἀτελὲς ἐναπέρῳριψεν, ἔπειτα δὲ καὶ
 ἐκ δύο πάλιν ἀτελῶν τὸ τελειοποιὸν Πνεῦμα συγκατεσκεύασε.
 Ναὶ δὴ καὶ σύνθετον ἀπετέλεσεν, ὡς ἐκ δύο τινῶν αἰτίων, καὶ
 20 τότε (ὡ γλώσσης ἀκρατοῦς καὶ γνώμης ἀγνώμονος!) ἀτελῶς ἐξ
 ἑκατέρου ἐκπορευομένου τοῦ Πνεύματος. Οἱ δὲ ταύτῃ τῇ δυσ-
 φημία κάτοχοι καὶ υἰωνὸν εἰπεῖν τὸ Πνεῦμα οὐκ ἂν ἀποκνήσαι-
 εν. Εἰ δὲ τὴν φωνὴν φυλάττονται φόβῳ τῶν εὐσεβῶν, ἀλλ' οὖν τὸ
 φρόνημα, δι' ὧν δογματίζουσι, θάλλουσιν. Εἰ γὰρ ὁ μὲν Υἱὸς ἐκ
 25 τοῦ Πατρὸς διὰ γεννήσεως πρόεισι, τὸ Πνεῦμα δὲ ἐκ τοῦ Υἱοῦ δι'
 ἐκπορεύσεως, εἰς υἰωνοῦ τάξιν περιστήσεται· καὶ πῶς ἂν εἶη τοῦ-
 το φορητὸν τοῖς εὐσεβεῖν σπουδῆν ποιουμένοις καὶ τῷ τῶν Χρι-
 στιανῶν καταλόγῳ συνεξετάζεσθαι; Ἡ πῶς ἐπὶ πολὺ παρορώμε-
 νον ἀνεξέλεγκτον οὐ συνελκύσει τοὺς σιγῶντας μὲν, νοῦ δὲ ἐκ Θε-
 30 οῦ καὶ χαρίτων διελέγχειν ἀπολαύσαντας, εἰς τὴν τῶν βλασφη-
 μησάντων ἀπώλειαν;

ι. Σὺ δέ μοι, ἀνδρῶν ἱερῶν ἱερώτατε, καὶ τοῦτο τῆς αὐτῶν ἀτό-
 που δόξης ἀναφυόμενον αὐτοῖς ἐπιδείκνυε. Εἰ γὰρ τῇ τοῦ Υἱοῦ
 γεννήσει ἐκπορεύεται καὶ τὸ Πνεῦμα, καὶ ὅμως ὁ μὲν γεννᾶται, τὸ

πού φυλάγουν ἄδυτη τὴ λαμπρότητα τῆς ὀρθοδοξίας, δείχνοντας μεγάλο σεβασμὸ κυρίως πρὸς τὸν ἐπιστήθιο τοῦ Χριστοῦ, τὸν μύστη τῶν οὐράνιων δογμάτων καὶ μυσταγωγό, τὸν ἐπώνυμο τῆς θεολογίας Ἰωάννη, καὶ προβάλλοντάς τον ὡς πρεσβευτή, νὰ ἐπιτύχουν τὴ συγχώρηση γιὰ ὅσα πρόβαλαν κάποτε παλαιὰ ἐναντίον τοῦ ἴδιου καὶ τοῦ διδασκάλου του καὶ κορυφαίου στὴ θεολογία ἀπὸ τοὺς μαθητές. Γιατὶ γι' αὐτοὺς πού δογματίζουν ὅτι τὸ Πανάγιο Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ τὸν Υἱό, ὅπωςδήποτε εἰσάγονται μαζὶ δύο αἴτια καὶ ἀρχές, καὶ ἡ μοναρχία τῆς Τριάδος ἐξαφανίζεται καὶ χάνεται. Γιατὶ δύο αἴτια ἀνακηρύσσονται συγχρόνως φανερά ἀπὸ αὐτοὺς πού ὑποστηρίζουν αὐτά, ἐξαιτίας τῶν ὁποίων καὶ ἡ μία ἀρχὴ (εἴθε νὰ στραφεῖ ἡ βλασφημία στὰ κεφάλια τῶν αἰτίων) σχίζεται σὲ δύο.

9. " Ἄλλωστε, ἂν εἶναι τέλεια ἡ ἐκπόρευση ἀπὸ τὸν Πατέρα, ποιά ἀνάγκη ὑπάρχει γιὰ τὴ δεύτερη ἐκπόρευση, ἀφοῦ ὑπάρχει ἤδη ἡ τελειότητα ἀπὸ τὴν πατρικὴ ἐκπόρευση στὸ Πνεῦμα; " Ἄν πάλι εἶναι ἀτελής, ποῖος θὰ δεχθεῖ τὴν ἀνοησία; Γιατὶ κατὰ πρῶτον, αὐτὸς πού τόλμησε νὰ τὸ ὑποστηρίξει αὐτό, ἐπιρρίπτει στὴν παντέλεια Τριάδα τὴν ἀτέλεια, καὶ ἔπειτα παρουσιάζει τὸ τελειοποιὸ Πνεῦμα ἐνεργούμενο ἀπὸ δύο πάλι ἀτελεῖ. Καὶ βέβαια τὸ παρουσιάζει καὶ σύνθετο, ἀφοῦ προέρχεται ἀπὸ δύο αἴτια, καὶ τότε (ὦ γλώσσα ἀχαλίνωτη καὶ γνώμη ἀσύνητη!) τὸ Πνεῦμα θὰ ἐκπορεύεται μὴ τέλειο ἀπὸ τὸ καθένα. Κι αὐτοὶ πού εἶναι κυριευμένοι ἀπὸ αὐτὴ τὴ βλασφημία δὲν θὰ δίσταζαν νὰ ποῦν καὶ ἔγγονο τὸ Πνεῦμα. " Ἄν καὶ βέβαια φυλάγουν τὸ λόγο τους φοβούμενοι τοὺς εὐσεβεῖς, ὅμως μὲ ὅσα διδάσκουν ὑποθάλλουν τὴν πίστη τους αὐτῆ. Γιατί, ἂν ὁ Υἱὸς προέρχεται ἀπὸ τὸν Πατέρα μὲ γέννηση καὶ τὸ Πνεῦμα προέρχεται ἀπὸ τὸν Υἱὸ μὲ ἐκπόρευση, θὰ καταταγεῖ στὴν τάξη τοῦ ἔγγονοῦ. Καὶ πῶς θὰ τὸ ἀνεχθοῦν αὐτοὶ πού φροντίδα τους ἔχουν τὴν εὐσέβεια καὶ νὰ συμπεριλαμβάνονται στὸν κατάλογο τῶν Χριστιανῶν; " Ἡ πῶς, ἀφημένο γιὰ πολὺ διάστημα ἀνεξέλεγκτο, δὲν θὰ σύρει μαζὶ του στὴν ἀπώλεια ἐκείνων πού βλασφήμησαν, αὐτοὺς πού σιωποῦν βέβαια, ἔχουν ὅμως εὐεργετηθεῖ ἀπὸ τὸν Θεὸ μὲ νοῦ καὶ χαρίσματα γιὰ νὰ μποροῦν νὰ κάνουν ἔλεγχο;

10. Ἐσὺ ὅμως σὲ παρακαλῶ, ὁ πιὸ ἱερός ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς ἄνδρες, δεῖχνε σ' αὐτοὺς ὅτι καὶ αὐτὸ ἀναβλαστάνει ἀπὸ τὴν ἀνόητη γνώμη τους. Γιατί, ἂν καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται συγχρόνως μὲ τὴ γέννηση τοῦ

δὲ τοῦ γεννωμένου ἐκπορεύεται, οὐδὲν ἔλαττον τοῦ Υἱοῦ καὶ τὸ
 Πνεῦμα ἂν εἴη ἐκ τοῦ Πατρὸς τὴν πρόοδον λαμβάνον διὰ γεννή-
 σεως, εἴπερ γεννᾶ μὲν ὁ Πατὴρ τὸν Υἱόν, τὸ Πνεῦμα δὲ τῷ Υἱῷ διὰ
 γεννήσεως προϊόντι συμπρόεισιν. Εἰ μὲν γὰρ ἄλλος αὐτοῖς καιρὸς
 5 τὸν Υἱόν ἐκ τοῦ Πατρὸς ὑποβάλλει τῇ γεννήσει, ἄλλος δὲ τὸ Πνεῦ-
 μα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ποιεῖ ἐκπορεύεσθαι (τάχα γὰρ καὶ τοῦτο συνελαι-
 νόμενοι ἀναπλάσσουσι), πάντως τὸ Πνεῦμα νεώτερον τῆς τοῦ
 Υἱοῦ γεννήσεως ἀναγκάση ὑποστήσασθαι. Εἰ δὲ ταύτης τῆς πε-
 ριφανοῦς θεομαχίας τὸν κίνδυνον ὑφορῶντες ἀποστήσονται, εἰς
 10 τὸ γεννητὸν ὁμολογεῖν τὸ Πνεῦμα ἑαυτοῦς συνελάσουσιν.

ια'. Ἀκούω δὲ τούτους θρασυνομένους κατὰ Παύλου καὶ κατὰ
 τοῦ κοινοῦ Δεσπότη καὶ διδασκάλου, τὸν θεῖον Παῦλον εἰς συνη-
 γορίαν τῆς οἰκειᾶς προβαλλομένους αἰρέσεως. «Ἐξαπέστειλε»,
 γὰρ, φασίν, εἶπεν, «ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ αὐτοῦ κράζον ἐν
 15 ταῖς καρδίαις ἡμῶν, Ἀβδᾶ ὁ Πατὴρ». ἀλλ' οἷ γε τοῦτο τὸ ῥητὸν
 τὴν οἰκειᾶν κρατύνειν ἀμαθίαν νομίζοντες, ἐκεῖνο γινωσκέτωσαν,
 ὡς ἐν οἷς τοῖς τοῦ Παύλου ῥητοῖς ὑπολαμβάνουσιν ἐπερεΐδεσθαι,
 ἑαυτοῦς μᾶλλον ἀμαρτάνοντας ἐξελέγχουσιν. Οὐ γὰρ αὐτοῦς ἐν
 οἷς κηρύσσει Παῦλος μεμφόμεθα, ἀλλὰ δι' ὧν τὰς ἐκείνου θεοπνεύ-
 20 στους φωνὰς παραχαράσσουσιν αἰτιώμεθα, καὶ διότιπερ ἂ μῆτε
 εἶπεν αὐτὸς μῆτε ποτὲ ἐνενόησεν, εἰς κατηγορίαν αὐτοῦ ἀναι-
 σχυντοῦσι προκομίζειν· διὰ τοῦτο δικαίαν αὐτοῖ καθ' ἑαυτῶν ἀλί-
 σκονται τὴν κατάγνωσιν ἐπιφέροντες. Τὸ Πνεῦμα τοίνυν τοῦ Υἱοῦ
 ὁ μετάρσιος ἄνθρωπος λέγει ἀπεστάλθαι παρὰ τοῦ Πατρὸς, λέγε
 25 καὶ σὺ τὴν αὐτὴν τῷ Παύλῳ φωνήν. Ἔστι γὰρ τὸ Πνεῦμα τοῦ
 Υἱοῦ, ἐπεὶ μὴδ' ἀλλότριον, μὴδ' ἀντιφθεγγόμενον αὐτῷ, μὴδ' ἀντι-
 νομοθετοῦν ὧφθη ποτέ· ἀλλ' ὅτι, ὡσπερ τῆς αὐτῆς οὐσίας καὶ
 δυνάμεως, οὕτω καὶ τῆς αὐτῆς βουλῆς καὶ γνώμης καὶ τῆς αὐτῆς
 ὁμοίως πρὸς τὸ ἓν, ἐξ οὗ τὸ μὲν γεγέννηται, τὸ δὲ ἐξεπορεύθη, συν-
 30 νεύσεως, εἶπεν εἶναι τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ, οὕτω καὶ κεῖνοι λεγέτω-
 σαν οὐδεὶς αὐτοῦς αἰρέσεως ὁ γραφόμενος. Οὐκ εἶπεν, "Ἐκπο-
 ρεύεται τοῦ Υἱοῦ"· ἂν τοῦτό τινες λέγουσι, καὶ τὴν Παύλου διδα-
 σκαλίαν ὑβρίζουσι, καὶ δόξης αἰρετικῆς αὐτοῦς ἐνόχους δεικνύου-

Υίου, καὶ συγχρόνως ὁ Υἱὸς γεννιέται, ἐνῶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ αὐτὸν ποὺ γεννιέται, καθόλου λιγώτερο ἀπὸ τὸν Υἱὸ θὰ ἔχει καὶ τὸ Πνεῦμα τὴν πρόοδο (ἐκπόρευση) του ἀπὸ τὸν Πατέρα μὲ γέννηση, ἐφόσον βέβαια γεννᾷ ὁ Πατέρας τὸν Υἱὸ καὶ τὸ Πνεῦμα καθὼς ὁ Υἱὸς προέρχεται μὲ τὴ γέννηση, ἐκπορεύεται μαζί του τὸ Πνεῦμα. Γιατί, ἂν εἶναι ἄλλος ὁ χρόνος τῆς γέννησης τοῦ Υἱοῦ ἀπὸ τὸν Πατέρα, καὶ ἄλλος εἶναι ποὺ κάνει τὸ Πνεῦμα νὰ ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Υἱὸ (γιατὶ ἴσως τὸ ἀναπλάσουν καὶ αὐτὸ πιεζόμενοι) ὅπως δὴποτε θὰ ἀναγκάσει αὐτὸν νὰ ἔχει τὸ Πνεῦμα νεώτερη ὑπαρξη ἀπὸ τὸν Υἱό. Ἄν ὅμως διακόψουν αὐτὴν τὴν ὀλοφάνερη ἀσέβεια διαβλέποντας τὸν κίνδυνο, θὰ ὀδηγήσουν τὸν ἑαυτό τους στὸ νὰ ὁμολογήσει ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι γεννητό.

11. Ἀκούω ὅμως ὅτι αὐτοὶ δείχνοντας θρασύτητα ἐναντίον τοῦ Παύλου καὶ ἐναντίον τοῦ κοινοῦ Κυρίου καὶ διδασκάλου, προβάλλουν τὸν θεῖο Παῦλο ὡς συνήγορο τῆς αἵρεσῆς τους. Γιατὶ λένε πὼς εἶπε, «Ἐξαπέστειλε ὁ Θεὸς τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ ποὺ φωνάζει στὶς καρδιές μας, Ἀβδᾶ, πατέρα»¹. Ἄλλ' αὐτοὶ ποὺ νομίζουν ὅτι τὸ ρητὸ αὐτὸ ἐνισχύει τὴν ἀμάθειά τους, νὰ γνωρίζουν τοῦτο, ὅτι σὲ ὅποια ρητὰ τοῦ Παύλου νομίζουν ὅτι βρίσκουν στήριξη, μ' αὐτὰ ἀποδεικνύουν μᾶλλον τοὺς ἑαυτούς τους ὅτι ἀμαρτάνουν. Γιατὶ δὲν τοὺς ψέγομε γι' αὐτὰ ποὺ κηρύττει ὁ Παῦλος, ἀλλὰ τοὺς κατηγοροῦμε γιατί παραχαράσσουν τοὺς θεόπνευστους λόγους ἐκείνου, καὶ ἐπειδὴ βέβαια αὐτὰ ποὺ ἐκεῖνος δὲν εἶπε οὔτε σκέφτηκε ποτέ, τὰ προσκομίζουν μὲ ἀδιαντροπιὰ γιὰ νὰ τὸν κατηγορήσουν γι' αὐτὸ συλλαμβάνονται νὰ προξενοῦν δίκαια τὴν καταδίκη οἱ ἴδιοι ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ τους. Τὸ Πνεῦμα λοιπὸν τοῦ Υἱοῦ λέγει ἐκεῖνος ὁ οὐράνιος ἄνθρωπος, ὅτι στάλθηκε ἀπὸ τὸν Πατέρα, λέγε κι ἐσὺ τὸν ἴδιο λόγο ποὺ εἶπε ὁ Παῦλος. Γιατὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι τοῦ Υἱοῦ, ἐπειδὴ οὔτε ξένο εἶναι ἀπὸ αὐτόν, οὔτε ἀντιλέγει σ' αὐτόν, οὔτε φάνηκε ποτέ νὰ νομοθετεῖ ἀντίθετα ἀπὸ αὐτόν. Ἄλλὰ, ὅπως εἶναι τῆς ἴδιας οὐσίας καὶ δύναμης, ἔτσι εἶπε ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι καὶ τῆς ἴδιας θέλησης καὶ γνώμης καὶ ἐπίσης τῆς ἴδιας μὲ τὸ ἕνα, ἀπὸ τὸ ὁποῖο ὁ Χριστὸς γεννήθηκε καὶ τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύθηκε, συγκατάνευσης μὲ τὸν Υἱό. Ἔτσι λοιπὸν ὡς λένε καὶ ἐκεῖνοι· δὲν ὑπάρχει κανένας ποὺ θὰ τοὺς κατηγορήσει ὡς αἵρετικούς. Δὲν εἶπε, “Ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Υἱό”. Ἄν κάποιοι λένε αὐτό, καὶ τὴ διδασκαλία τοῦ Παύλου ὑβρίζουν, καὶ τὸν ἑαυτό τους παρουσιάζουν ἔνοχο αἵρετικῆς δοξασίας. Ἄν ὅμως, ἐπειδὴ λέγεται ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι

σιν. Εἰ δ' ὅτι λέγεται «τὸ Πνεῦμα τοῦ Υἱοῦ», διὰ τοῦτο φαντάζονται καὶ τὸ ἐκπορεύεσθαι, καὶ τὸν Πατέρα τοῦ Υἱοῦ δογματίσουσιν ἐκπορεύεσθαι. Λέγεται γὰρ ὁ Πατὴρ πανταχοῦ τοῦ Υἱοῦ. Καὶ πολλοὺς δ' ἂν οἱ τοιοῦτοι προβολέας καὶ αἷτια τοῦ Πνεύματος ὑποστή-
5 σονται. Λέγεται γὰρ οὐδὲν ἔλαττον καὶ σοφίας Πνεῦμα, καὶ γνώσεως, καὶ δυνάμεως, καὶ τοιούτων θεοπρεπῶν ἄλλων. Εἰ οὖν διότι τούτων τὸ Πνεῦμα λέγεται, διὰ τοῦτο καὶ ἐξ αὐτῶν ἀπαιτοῦσιν ἐκπορεύεσθαι, ὁρᾶν ἔστιν αὐτῶν τὸ σοφὸν τῆς ἐπινοίας, εἰς οἷον βάραθρον πλάνης αὐτοὺς κατακρημνίζει καὶ ἀποπλανᾷ.

10 ιβ'. Ἐτέρω δὲ τρόπῳ πάλιν ἕτερον βλάσφημον τῆς αὐτῶν ὁράται δόξης ἀναφυόμενον. Εἰ γὰρ ἐκπορεύεται μὲ τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ, οὐχ ὕστερον δὲ τῆς αὐτοῦ γεννήσεως οὐδὲ πρότερον (ἐν γὰρ τῇ παναγίᾳ Τριάδι τὰ χρονικὰ ταῦτα προσρήματα παντελῶς ἀπελήλαται), εἰ τοίνυν ἅμα μὲν ἐκπορεύεται τοῦ Πατρός, ἅμα δὲ
15 τοῦ Υἱοῦ, συνδιαιρεθήσεται ταῖς τῶν προβαλλομένων ὑποστάσεις καὶ αὐτὸ τὸ προβαλλόμενον, καὶ δύο ἀνθ' ἑνὸς αὐτοῖς ἔσται τὸ Πνεῦμα· τὸ μὲν τοῦ Πατρός, τὸ δὲ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορευόμενον. Καὶ γὰρ οὐδὲν ἔστι τοιοῦτον καινιζόμενον, οὐδὲ ἐπὶ τῶν διὰ γεννήσεως λαβόντων τὴν ὑπαρξίν· διαφορὰ μὲν γὰρ ὁρᾶν ἔστι καθ' ὑπό-
20 στασιν ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς προιόντα ὑποστάσεως, ἐν δὲ καὶ τὸ αὐτὸ καθ' ὑπόστασιν ἐκ διαφόρων προιέναι καὶ μὴ συνδιαιρεῖσθαι ταῖς προβαλλομένων ὑποστάσεσιν, οὔτε ἢ γένεσις οἶδεν, οὐδὲ εἴ τι κρεῖττον τῆς γενέσεως.

ιγ'. Καὶ γὰρ παῖδες μὲν πολλοὶ πολλάκις, ἐκ μιᾶς καὶ τῆς αὐτῆς
25 νηδύος, καὶ ἅμα, καὶ χωρὶς ὁρῶνται τελεσφορούμενοι· καὶ ἡ αὐτὴ χεὶρ καὶ τύπτει καὶ γράφει καὶ εὐεργετεῖ καὶ πρὸς τὸ Θεῖον ἀνατείνεται· τὸ γράφειν δὲ χειρὸς ἔργον ὁλόκληρον ὁρᾶν καὶ ποδὸς ὁμοίως ἢ τὸ βαδίζειν ὡσαύτως τῶν εἰρημένων ἐκατέρου, ἢ τὸ βλέπειν ὄμματος καὶ ὠτός, ἢ τὰ τοιαῦτα, οὐκ ἂν τις καθαρεύων ἀναι-
30 σθησίας νομίσειεν· ἀλλ' ὥσπερ ἀλλήλων τὰ μέρη τῇ οἰκείᾳ περιγραφῇ διεστήκασιν, οὕτω καὶ ἡ ἐκάστου ἐνέργεια πρὸς τὴν τῶν ἐνεργούντων φύσιν συνδιαιρεῖται καὶ τῶν ἄλλων συναποδιίσταται. Καὶ ἐπὶ τῶν παντελῶς δὲ κεχωρισμένην λαχόντων τὴν ὑπόστασιν, ὁ αὐτὸς εἰσμός τῆς θεωρίας διασώζεται.

τοῦ Υἱοῦ, γι' αὐτὸ φαντάζονται καὶ τὸ ὅτι ἐκπορεύεται (ἀπὸ τὸν Υἱό), τότε θὰ δογματίσουν ὅτι καὶ ὁ Πατέρας ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Υἱό. Γιατὶ παντοῦ ἀναφέρεται ὁ Πατέρας τοῦ Υἱοῦ. Καὶ θὰ παρουσιάσουν αὐτοὶ πολλοὺς ἐκπορευτὲς καὶ πολλὰ αἴτια τοῦ Πνεύματος. Γιατὶ λέγεται ἐπίσης καὶ Πνεῦμα σοφίας, καὶ γνώσεως, καὶ δυνάμεως, καὶ πολλῶν ἄλλων πού πρέπουν στὸν Θεό. " Ἄν λοιπόν, ἐπειδὴ λέγεται ὅτι τὸ Πνεῦμα εἶναι αὐτῶν, γι' αὐτὸ τὸ λόγο ἀπαιτοῦν καὶ νὰ ἐκπορεύεται ἀπὸ αὐτά, μπορούμε νὰ διαπιστώσουμε σὲ τί λογῆς βάραθρο πλάνης τοὺς κατακρημνίζει καὶ τοὺς ἀποπλανᾷ ἢ σοφὴ αὐτὴ ἐπινόησή τους.

12. Μὲ ἄλλο τρόπο πάλι φαίνεται ν' ἀναφύεται ἄλλη βλασφημία τῆς δοξασίας τους. Γιατί, ἂν ἐκπορεύεται τὸ Πνεῦμα ἀπὸ τὸν Υἱό, ὄχι μετὰ τὴ γέννησή του οὔτε πρὶν ἀπὸ αὐτὴν (γιατὶ στὴν ὑπεράγια Τριάδα αὐτοὶ οἱ χρονικοὶ προσδιορισμοὶ λείπουν τελείως)· ἂν λοιπόν συγχρόνως ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ συγχρόνως ἀπὸ τὸν Υἱό, θὰ διαιρεθεῖ σύμφωνα μὲ τὶς ὑποστάσεις ἐκείνων ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐκπορεύεται καὶ τὸ ἴδιο τὸ ἐκπορευόμενο, καὶ ἀντὶ γιὰ ἓνα Πνεῦμα θὰ εἶναι δύο, τὸ ἓνα ἐκπορευόμενο ἀπὸ τὸν Πατέρα, καὶ τὸ ἄλλο ἀπὸ τὸν Υἱό. Καμμιά βέβαια τέτοια καινοτομία δὲν ὑπάρχει οὔτε γιὰ ἐκεῖνα πού ἔλαβαν ὑπαρξὴ μὲ τὴ γέννηση. Γιατὶ διαφορὰ μπορούμε νὰ διαπιστώσουμε ὡς πρὸς τὴν ὑπόστασι σ' αὐτὰ πού προῆλθαν ἀπὸ μία καὶ τὴν ἴδια ὑπόστασι, ἓνα ὅμως καὶ τὸ αὐτὸ στὴν ὑπόστασι νὰ προέρχεται ἀπὸ διάφορες ὑποστάσεις καὶ νὰ μὴν συνδιαιρεῖται μὲ τὶς ὑποστάσεις ἐκείνων ἀπὸ τὰ ὁποῖα προῆλθε οὔτε ἢ γένεση γνωρίζει, οὔτε ἂν κάποι εἶναι ἀνώτερο ἀπὸ τὴ γένεση.

13. Καὶ πράγματι πολλές φορές πολλὰ παιδιὰ βλέπομε νὰ ἔρχονται στὴν ὑπαρξὴ ἀπὸ μία καὶ τὴν αὐτὴ κοιλιά καὶ μαζὶ καὶ χώρια· καὶ τὸ ἴδιο χέρι καὶ χτυπᾷ καὶ γράφει καὶ εὐεργετεῖ καὶ πρὸς τὸν Θεὸ ὑψώνεται. Τὸ νὰ γράφει εἶναι ἀποκλειστικὸ ἔργο τοῦ χειροῦ, ὅμοια καὶ τοῦ μαπιοῦ τὸ νὰ βλέπει καὶ τοῦ ποδιοῦ τὸ νὰ περπατᾷ. Τὸ νὰ βαδίζει ὅμως καθένα ἀπὸ τὰ δύο πρῶτα πού εἶπαμε, ἢ τὸ νὰ βλέπει τὸ μάτι καὶ τὸ αὐτί, ἢ τὰ παρόμοια, δὲν θὰ τὸ νομίσει κανεὶς πού εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ἀναισθησία. Ἀλλὰ ὅπως τὰ μέρη καὶ τῶν δύο διαφέρουν στὴν περιγραφὴ τους, ἔτσι καὶ ἡ ἐνέργεια τοῦ καθενὸς συνδιαιρεῖται ἀνάλογα μὲ τὴ φύση ἐκείνων πού ἐνεργοῦν καὶ συναποχωρίζεται ἀπὸ τὰ ἄλλα. Ἀλλὰ καὶ σὲ ἐκεῖνα πού ἔχουν τελείως χωριστὴ τὴν ὑπόστασι ἰσχύει ὁ ἴδιος συλλογισμὸς τῆς σκέψεως.

ιδ'. Τίς οὖν ἑτέρα πρόφασις τοῖς βλασφημεῖν αἰρουμένοις ὑπολείπεται; Εὐμήχανον γὰρ ὁ πονηρὸς εἰς ἀπάτην, κὰν ἢ τοῦ ἀκρογωνιαίου λίθου σοφία καὶ δύναμις διὰ τῶν αὐτοῦ θεραπόντων ῥαδίως αὐτοῦ καταθραύσῃ τὰ μηχανήματα. Ἄλλὰ τί τούτοις πρὸς 5 βλασφημίαν ὑπόλοιπον; Τὴν Κυριακὴν φωνὴν αὐτοῖς ὑποβάλλονται, οὐκ ἀγαπητὸν ἠγούμενοι δι' ἑαυτῶν τὸν Δεσπότην δυσφημεῖν, εἰ μὴ καὶ τὸν δυσφημούμενον νομοθέτην τῆς δυσφημίας καὶ προλαβόντες κατηγορήσουσιν. Εἶπε, γάρ, φασίν, ὁ Σωτῆρ, «Ἐκεῖνος ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται, καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν». Ἄλλ' εἶπερ τοῦτο 10 κατ' αὐτῶν ἐκομίζετο πρὸς ἀπόδειξιν, ὅτι ἐκ τοῦ Πατρὸς λαμβάνει τὸ Πνεῦμα, καὶ ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεται, τίνα ἂν ἀποφυγὴν τῶν ἐλέγχων ἑαυτοῖς ἐπινοήσαιντο; Ἄ τοίνυν αὐτῶν περιφανῶς ἐλέγχει τὴν ἄνοιαν τῆς αἰρέσεως, ταῦτα πρὸς τὴν αὐτῆς θεδαίωσιν προβαλλόμενοι, πῶς οὐκ ἂν εἶησαν ἄθλιοι μὲν τὸν 15 νοῦν, ἀθλιώτεροι δὲ τὴν προαίρεσιν; Τί γὰρ ἂν εἶη ταύτης τῆς Δεσποτικῆς φωνῆς τρανότερον, τῶν προκομιζόντων αὐτὴν καταβαλεῖν τὴν ἀναίδειαν; Τί δὲ παραστήσαι φανερώτερον ὡς οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται;

ιε'. Καὶ γὰρ ὅπερ ἐν ἄλλοις εἶπεν ὁ Σωτῆρ, τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ 20 Πατρὸς ἐκπορεύεται, τοῦτο καὶ νῦν διὰ τῆς προκειμένης ἐκδιδάσκει ῥήσεως, «Τὸ Πνεῦμα», λέγων, «ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται». Οὐ γὰρ εἶπεν, «Ἐξ ἐμοῦ», ἀλλ' «Ἐκ τοῦ ἐμοῦ», δῆλον ὅτι τοῦ Πατρὸς· εἰ μὴ τι ἄρα βούλοιντο ἕτερον παρὰ τὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα εἶναι τε καὶ ὀνομάζεσθαι τοῦ Υἱοῦ. Οἱ γοῦν τοὺς οὕτω περιφανεῖς κατ' 25 αὐτῶν ἐλέγχους ὑπὲρ αὐτῶν νομίζοντες ἴστασθαι, τίνος συμμαχίαν ἄλλην πρὸς θεδαίωσιν τοῦ πεπλανημένου φρονήματος ἐκπορίσονται; Ἄλλ', ὡς ἔοικεν, οὐδὲ τὰς πᾶσιν ἐγνωσμένας φωνὰς συνιέντες οὗτοι, οὐδὲ τῶν ἐν χερσὶ μάθησιν ἔχοντες, οὐ μόνον οὐκ ἀνέχονται παρ' ἑτέρων μαθεῖν τὸ ἀγνοούμενον (καίτοι γε παρακαλεῖν ἐχοῖν 30 καὶ σπουδῆ ζητεῖν τοὺς αὐτοὺς τῆς ἀγνοίας ἀνελκύσσοντας), οἱ δὲ καὶ διδασκάλους ἑαυτοὺς τῶν οἰκείων ἀναπλασμάτων προκαθίζουσι. Πῶς γὰρ οὐκ αἰσχύνονται, τοῦ Σωτῆρος λέγοντος, ὅτι «Τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται καὶ ἀναγγελεῖ ὑμῖν», αὐτοὶ τό, «ἐκ τοῦ ἐμοῦ», οὐχ ὡς εἶπεν ὁ Σωτῆρ ἐξακούοντες, ἀλλὰ τοῦτο παρα-

14. Ποιά ἄλλη λοιπὸν πρόφαση ἀπομένει σ' αὐτοὺς ποὺ θέλουν νὰ βλασφημοῦν; Γιατὶ ὁ πονηρὸς εἶναι πολυμήχανος στὴν ἀπάτη, ἔστω καὶ ἂν ἡ σοφία καὶ ἡ δύναμη τοῦ ἀκρογωνιαίου λίθου μὲ τοὺς ὑπηρέτες του συντρίβει εὐκόλα τὰ τεχνάσματα. Ἐπὶ τί ὑπόλοιπο μένει σ' αὐτοὺς πρὸς βλασφημία; Ὑποβάλλουν σ' αὐτοὺς τὸν λόγο τοῦ Κυρίου, γιατί δὲν θεωροῦν ἀγαπητὸ νὰ κατηγορήσουν τὸν Κύριο οἱ ἴδιοι, ἐκτὸς βέβαια ἂν αὐτὸν ποὺ βλασφημεῖται φθᾶσουν νὰ τὸν κατηγορήσουν νομοθέτη τῆς βλασφημίας. Γιατὶ λένε, εἶπε ὁ Σωτήρας: Ἐκεῖνος θὰ λάβει ἀπὸ τὸν δικό μου (Πατέρα) καὶ θ' ἀναγγεῖλει σ' ἐσᾶς². Ἐπὶ ἂν προσκομίζαμε αὐτὸ σ' αὐτοὺς γιὰ ν' ἀποδείξομε ὅτι τὸ Πνεῦμα λαμβάνει ἀπὸ τὸν Πατέρα καὶ ἐκπορεύεται ἀπὸ αὐτὸν καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν Υἱό, τί θὰ ἐπινοοῦσαν γιὰ ν' ἀποφύγουν τοὺς ἐλέγχους; Ἐπὶ λοιπὸν αὐτὰ ποὺ ὀλοφάνερα ἀποδεικνύουν τὴν ἀνοησία τῆς αἵρεσης, αὐτὰ τὰ προβάλλουν πρὸς ἐπιβεβαίωσίν της, πῶς δὲν θὰ ἦταν ἄθλιοι βέβαια στὸ νοῦ, πῶς ἄθλιοι ὅμως στὴν προαίρεση; Γιατὶ τί μπορεῖ νὰ ὑπάρξει εὐκρινέστερο ἀπὸ αὐτὸν τὸν λόγο τοῦ Κυρίου γιὰ νὰ καταβάλλει τὴν ἀναίδεια ἐκείνων ποὺ τὸν προσκομίζουν; Καὶ τί μπορεῖ νὰ παραστήσει φανερώτερα ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ὄχι ἀπὸ τὸν Υἱό, ἀλλὰ ἀπὸ τὸν Πατέρα;

15. Γιατὶ αὐτὸ ποὺ εἶπε ὁ Σωτήρας ἄλλη φορᾶ, τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα, αὐτὸ διδάσκει καὶ τώρα μὲ τὸν προκείμενο λόγο, λέγοντας, «Τὸ Πνεῦμα θὰ λάβει ἀπὸ τὸν δικό μου»³. Δὲν εἶπε δηλαδὴ ἀπὸ ἐμένα, ἀλλὰ «ἀπὸ τὸν δικό μου», δηλαδὴ ἀπὸ τὸν Πατέρα. ἐκτὸς ἐὰν θέλουν κάτι ἄλλο δίπλα στὸν Πατέρα καὶ τὸ Πνεῦμα καὶ νὰ ὑπάρχει καὶ νὰ ὀνομάζεται τοῦ Υἱοῦ. Αὐτοὶ λοιπὸν ποὺ νομίζουν ὅτι οἱ τόσο φανερὲς ἀποδείξεις εἶναι ὑπὲρ τῆς ἀποψῆς τους, ποιά ἄλλη συμμαχία θὰ ἐπινοήσουν γιὰ νὰ βεβαιώσουν τὴν πλανημένη πίστη τους; Ἐπὶ ἂν, ὅπως φαίνεται, ἐνῶ αὐτοὶ δὲν κατανοοῦν τοὺς γνωστοὺς σὲ ὅλους λόγους, οὔτε γνωρίζουν τὰ πῶς κοινὰ πράγματα, ὄχι μόνο δὲν ἀνέχονται νὰ μάθουν ἀπὸ ἄλλους ὅσα ἀγνοοῦν (ἂν καὶ βέβαια ἔπρεπε νὰ παρακαλοῦν καὶ νὰ ἀναζητοῦν μ' ἐπιμονὴ αὐτοὺς ποὺ θὰ τοὺς θγάλουν ἀπὸ τὴν ἀγνοιά τους), αὐτοὶ καθίζουν τοὺς ἑαυτοὺς τους στὴν ἔδρα ὡς δασκάλους τῶν δικῶν τους ἀνοησιῶν. Πῶς δηλαδὴ δὲν ντρέπονται ποὺ ἐνῶ ὁ Σωτήρας λέγει, «Τὸ Πνεῦμα θὰ λάβει ἀπὸ τὸν δικό μου (Πατέρα) καὶ θὰ ἀναγγεῖλει σ' ἐσᾶς», αὐτοὶ τό, «ἀπὸ τὸν δικό μου» δὲν τὸ ἐννοοῦν ὅπως τὸ εἶπε ὁ Σωτήρας, ἀλλὰ διαγράφοντας αὐτό, γράφουν στὴ θέση του «ἀπὸ ἐμένα»;

γραφόμενοι, ἀνθ' ἐκείνου, τὸ "ἐξ ἐμοῦ" ἀντιγράφουσι; Τοῦτο γὰρ αὐτοῖς ἴσως ἔδοξε κατασκευάζειν τὸ βούλημα. Καίτοι, εἰ καὶ οὕτως εἴρητο, ὡσπερ οὐκ εἴρηται, οὐδ' οὕτως αὐτοῖς εἶχεν ἰσχὺν ἢ ἐπήρεια. Οὐ γὰρ αἰεὶ τὸ λαμβάνειν εἰς τὴν τοῦ ἐκπορεύεσθαι διά-
5 νοιαν λαμβάνεται, ἀλλ' ἔσθ' ὅτε καὶ πολλὴν τὴν παραλλαγὴν ὑπαινίττεται. Ἄλλο γάρ ἐστι τὸ λαμβάνειν καὶ ἀπαρῦεσθαι ἀφ' ἑτέρας ὑποστάσεως ἑτέραν ὑπόστασιν, καὶ ἄλλο τὸ πρὸς οὐσίωσίν τε καὶ ὑπόστασιν ἐκπορεύεσθαι. Οὕτως οὐδὲ περὶ αὐτὰ τὰ σημαινόμενα τῶν ὀνομάτων ἀπευθυνομένην ἔχουσι διάνοιαν. Καὶ εἴ τι ἄλλο
10 παρ' αὐτῶν προκομισθεῖη, τῆς αὐτῆς μὲν ἔχεται παρανοίας, τῆς αὐτῆς δ' ἀμαθίας καθορᾶται βλάβη, καὶ πρὸς τὴν αὐτὴν καταστρέφει τῆς ἀσεβείας ἀπώλειαν.

ις. Ναί, φησὶν, ἀλλ' Ἀμβρόσιος ὁ μέγας καὶ Ἀύγουστίνος καὶ Ἱερώνυμος, καὶ τινες τούτοις ὁμοταγεῖς τε καὶ ἰσοστάσιοι, μέγα ὄνο-
15 μα λαχόντες ἐπ' ἀρετῇ καὶ θείου λαμπρότητι, τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐν πολλοῖς αὐτῶν λόγοις συνέταξαν ἐκπορεύεσθαι. Καὶ δὴ τούτοις πειθόμεθα, οὕτω καὶ λέγειν καὶ φρονεῖν, καὶ μὴ ἀτμιάζειν πατέρας εἰς αἵρετικὴν δόξαν διαβάλλοντες. Ἔστι δὲ πρῶτον μὲν τὸ πᾶσι πρόδηλον πρὸς αὐτοὺς εἰπεῖν, ὡς εἰ δέκα, ἢ καὶ εἴκοσί τινες τῶν
20 Πατέρων ταύτην εἶπον τὴν φωνήν, μυριοὶ δὲ οὐκ ἐφθέγγαντο, τίνες οἱ Πατέρας ἐξυβρίζοντες; οἱ τὸ πᾶν αὐτῶν τῆς εὐσεβείας ἐν ὀλίγοις περιγράφοντες καὶ τούτους ἀντιφθεγγομένους καὶ ἀντιτασσομένους οἰκουμενικαῖς συνόδοις καὶ ἀναριθμητῶ πλήθει θεοφόρων ἀνδρῶν προβαλλόμενοι, ἢ οἱ τοὺς πολλαπλασίους συνηγόρους πα-
25 ραλαμβάνοντες; Ὑβρίζει τις Πατέρας, ὡς φῆς, μὴ λέγων τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι; καὶ γὰρ οὕτως ἐκεῖνοι ἐφθέγγαντο; καὶ πῶς οὐχ ὑβρίζει πολλαπλασίους ὁ τοῦτο λέγων; Οὐ γὰρ οὐμενοῦν οὐδαμοῦ τοῦτο φθέγγασθαι κατεδέξαντο. Ἄλλ' ὑβρίζει Πατέρας ὁ παρὰ τὴν ἐκείνων φωνὴν λέγων; πῶς οὐχὶ ὑβρίζει τὸν κοινὸν Δε-
30 σπότην ὁ τὴν ἐκείνου παραχαράπτων φωνὴν καὶ διδάσκαλον ἀντ' ἐκείνου ἄλλον τῆς θεολογίας προβαλλόμενος; Ἀλλὰ τί λέγεις τοῦτο; Τίς ἐστὶν ὁ ὑβριστὴς τῶν περὶ Ἀύγουστίνον τὸν ἱερὸν καὶ Ἱερώνυμον καὶ Ἀμβρόσιον; Ὁ τούτους ἀνατιθεὶς τῷ κοινῷ Δεσπότη καὶ διδασκάλῳ ἀντιφθεγγομένους, ἢ ὁ μηδὲν μὲν τοιοῦτον ποιῶν, κοι-
35 νοῦ δὲ Δεσπότη κατακολουθεῖν ἀξίων πάντας τῷ θεοπσίματι;

Ἴσως βέβαια νόμισαν ὅτι αὐτὸ προσφέρει σ' αὐτοὺς αὐτὸ πού ἤθελαν. Ἄν καὶ βέβαια κι ἂν ἀκόμη λεγόταν ἔτσι, ὅπως δὲν εἰπώθηκε, οὔτε ἔτσι θὰ εἶχε δύναμη ἢ ὕβρη τους. Γιατὶ τὸ “λαμβάνω” δὲν χρησιμοποιεῖται πάντοτε μὲ τὴν ἔννοια τοῦ “ἐκπορεύομε”, ἀλλὰ πολλές φορές ὑπαινίσσεται καὶ πολλή διαφοροποίηση. Γιατὶ ἄλλο σημαίνει τὸ λαμβάνει καὶ ἀπορρέει ὑπόσταση ἀπὸ ἄλλη ὑπόσταση, καὶ ἄλλο τὸ ἐκπορεύεται πρὸς οὐσίωση καὶ ὑπόσταση. Ἔτσι οὔτε αὐτὰ πού σημαίνουν τὰ ὀνόματα ἔχουν τὸ νοῦ νὰ τὰ ἐννοῦν. Καὶ ἂν προσκομισθεῖ κάτι ἄλλο ἀπὸ αὐτούς, περιέχει τὴν ἴδια ἀνοησία καὶ φαίνεται νὰ εἶναι βλάβη τῆς ἴδιας ἀμάθειας καὶ ὁδηγεῖ στὴν ἴδια τὴν ἀπώλεια τῆς ἀσέβειας.

16. Ναί, λέγει, ἀλλ' ὁ Ἀμβρόσιος ὁ μέγας καὶ ὁ Αὐγουστῖνος καὶ ὁ Ἱερώνυμος καὶ κάποιοι ἄλλοι καταταγμένοι στὴν ἴδια σειρᾶ μ' αὐτοὺς καὶ ἰσάξιοι μὲ αὐτοὺς πού ἀπέκτησαν μεγάλο ὄνομα γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ τὴν καθαρότητα τῆς ζωῆς τους, ἔγραψαν σὲ πολλοὺς λόγους τους, ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Υἱό. Βέβαια τοὺς πιστεύομε πού λένε καὶ πιστεύουν αὐτά, καὶ νὰ μὴν προσβάλλομε πατέρες συκοφαντώντας τους γιὰ αἵρετική διδασκαλία. Μποροῦμε ὅμως πρῶτον νὰ ποῦμε σ' αὐτοὺς αὐτὸ πού εἶναι ὀλοφάνερο σὲ ὅλους, ὅτι, ἂν αὐτὸν τὸν λόγο τὸν εἶπαν δέκα ἢ καὶ εἴκοσι ἀπὸ τοὺς πατέρες, εἶναι ἄπειροι ὅμως ἐκεῖνοι πού δὲν τὸν εἶπαν. Ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ πού ὑβρίζουν τοὺς πατέρες; Αὐτοὶ πού περιορίζουν τὸ σύνολο τῆς εὐσέβειας τους σὲ λίγους καὶ σὲ αὐτοὺς μάλιστα πού ἀντιλέγουν καὶ ἀντιτάσσονται σὲ οἰκουμενικὲς συνόδους καὶ ἀντιμάχονται ἀμέτρητο πλῆθος θεοφόρων πατέρων, ἢ αὐτοὶ πού παραλαμβάνουν πολλαπλάσιους συνηγόρους; Ὑβρίζει κάποιος τοὺς Πατέρες, ὅπως λέγεις, ἂν δὲν λέγει ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Υἱό, γιατί ἔτσι ἐκεῖνοι μίλησαν. Καὶ πῶς δὲν ὑβρίζει πολλαπλάσιους αὐτὸς πού λέγει αὐτὸ τὸ πρᾶγμα; Γιατὶ ἀσφαλῶς πουθενὰ δὲν δέχθηκαν νὰ τὸ ποῦν αὐτό. Ἀλλὰ ὑβρίζει πατέρες αὐτὸς πού λέγει τ' ἀντίθετα μ' αὐτούς; Πῶς δὲν ὑβρίζει τὸν κοινὸ Δεσπότη αὐτὸς πού παραποιεῖ τὸν λόγο ἐκείνου καὶ προβάλλει ἄλλον διδάσκαλο τῆς θεολογίας στὴ θέση ἐκείνου; Ἀλλὰ ποιὸς τὸ λέγει αὐτό; Ποιὸς εἶναι ὁ ὑβριστὴς τῶν ὁπαδῶν τοῦ ἱεροῦ Αὐγουστίνου καὶ τοῦ Ἱερωνύμου καὶ τοῦ Ἀμβρόσιου; Αὐτὸς πού ἀντιπαραθέτει αὐτοὺς στὸν κοινὸ Δεσπότη καὶ διδάσκαλο νὰ ἀντιλέγουν, ἢ αὐτὸς πού δὲν κάνει τίποτα τέτοιο, ἀλλ' ἀξιώνει ὅλοι ν' ἀκολουθοῦν τὴν ἐντολὴ τοῦ κοινοῦ Δεσπότη;

ιζ. Ἐὰν καλῶς φησὶν, ἐδογματίσαν καὶ χρῆ τὸ ἐκείνων θάλπειν φρόνημα, τοὺς, ὅσοι τούτους Πατέρας ἐπιγράφουσι, ἢ δυσσεβῶς εἶπον, καὶ δεῖ τῷ αἵρετικῷ φρονήματι κάκεινους συναποβάλλεσθαι. Ταῦτα οἱ τὴν ἀσέβειαν ἀδικώτεροι. Οὐ γὰρ αὐτοῖς, ὡς
 5 ἔοικε, μέγα πρὸς ἀσέβειαν δοκεῖ κρατυνομένη παρ' αὐτῶν τῆς θεολογίας ἢ διαστροφή, ἀλλ' ἀτελὲς ἠγοῦνται τὸ σπούδασμα, εἰ μὴ καὶ ζητήσωσιν εὐρεῖν οὓς Πατέρας καλοῦσι, διὰ τῆς τοιαύτης ἀγνώμονος ἐρεύνης καὶ τῆς τῶν ἀσχημόνων ἀνακαλύψεως, ὅπως ὑδρίσωσι· δεικνύντες αὐτοὺς κἀνταῦθα γνησίους τοῦ Χάμι μαθη-
 10 τὰς, ὅς τὴν τοῦ πατρὸς ἀσχημοσύνην οὐ συνεκάλυψεν, ἀναιδεῖ δὲ προσώπῳ διεχλεύασεν. Ἐκκλησίας τρόφιμοι καὶ τῶν ἱερῶν μαθημάτων οὐκ ἐπιλήσιμονες, κατὰ τὸν Σῆμ καὶ Ἰάφεθ, καὶ τὴν πατρικὴν ἀσχημοσύνην ἐπικαλύπτειν ἐπίστανται, καὶ τοὺς μιμητὰς τοῦ Χάμι καταγινώσκοντες ἀποστρέφονται.

ιθ. Ἐὰν δὲ εἰ μὲν μηδὲν, οὓς ὁ λόγος ἄνωθεν ἔφη Πατέρας, τῷ κοινῷ Δεσπότη ἀντιφθέγγονται, οὐδ' ἡμεῖς τούτοις ἀντιφθεγξόμεθα· εἰ δ' ὑμεῖς φατε ὡς τῇ Δεσποτικῇ φωνῇ ἀντιφθέγγονται, ὑμῶν ἐστὶ τὸ καὶ τὸν Δεσπότην δεύτερον ἐκείνων ποιεῖν, κάκεινους διὰ τὸ τὴν Δεσποτικὴν παριδεῖν ἐντολήν, ἀπελαύνειν
 20 εἰς τὸ τοῦ κριματός ἀπαραίτητον. Πόσα δ' ἂν τις ὑπὲρ τῶν μακαρίων ἀνδρῶν ἐκείνων εἴποι; Πόσαι γὰρ περιστάσεις πραγμάτων πολλοὺς ἐξεδιάζοντο, τὰ μὲν παραφθέγξασθαι, τὰ δὲ πρὸς οἰκονομίαν εἰπεῖν, τὰ δὲ καὶ τῶν ἀπειθούτων ἐπαναστάντων, τὰ δὲ καὶ ἀγνοία οἷα δὴ περιολισθεῖσι ἀνθρώπινα. Ἐἴτις γὰρ πρὸς τοὺς
 25 αἵρετίζοντας διαμαχόμενος, ἄλλος τῇ ἀσθενείᾳ συγκατιῶν τῶν ἀκροατῶν, ἄλλος ἄλλο τι διαπραττόμενος καὶ τὸν καιρὸν ἔχων πολλὰ τῆς ἀκριθείας καθυφεῖναι παρακαλοῦντα ἐπὶ τέλει μείζονι καὶ εἶπε καὶ ἔπραξεν, ἃ μῆτε λαλεῖν ἡμῖν, μῆτε πράττειν ἔξεστι.

ιβ. Καὶ ἵνα ἄλλους ἐάσω, ἐννόει μοι τοῦ θαυμασίου Παύλου
 30 καὶ διδασκάλου τῆς οἰκουμένης τὸν ἀγιασμόν, τὸ ξύρεσθαι, τὸ γάλακτι τρέφειν τοὺς ἄρτι καθισταμένους πρὸς μάθησιν, καὶ οὐ βρώματι. Κάκειθεν ἐφεξῆς εἴ τις τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν τὸν χορὸν διέλθοι, ὅλον ἀνθρώπου κατατρίψοι βίον τὰ τοιαῦτα ἐξαριθμῶν καὶ γραφόμενος. Ἐἴτις γὰρ εἴ τις τῶν τοιούτων λόγων καὶ πράξεων

17. Ἄλλὰ ἂν δίδαξαν, λέγει, ὀρθὰ πρέπει καὶ νὰ ὑποστηρίξουν τὴν πίστη ἐκείνων ὅσοι ὀνομάζουν αὐτοὺς Πατέρες, ἢ ἂν μίλησαν μὲ ἀσέβεια πρέπει κι αὐτοὶ γιὰ τὴν αἰρετικὴ πίστη τους νὰ ἀποβάλλονται μαζί μὲ αὐτήν. Αὐτὰ ὅσοι βλάπτουν περισσότερο μὲ τὴν ἀσέβειά τους. Γιατὶ γι' αὐτούς, ὅπως φαίνεται, δὲν εἶναι μεγάλη ἀσέβεια νὰ ἐνισχύεται ἐκ μέρους τους ἡ διαστροφή τῆς θεολογίας, ἀλλὰ θεωροῦν ἀτελῆ τὴν προσπάθειά τους ἂν δὲν ζητήσουν νὰ βροῦν αὐτοὺς ποὺ καλοῦν Πατέρες μὲ αὐτὴ τὴν ἀσεβῆ ἔρευνα καὶ τὴν ἀποκάλυψη ἀσχημιῶν, γιὰ νὰ ὑβρίσουν, ἀποδεικνύοντας τοὺς ἑαυτοὺς τους καὶ ἐδῶ γνήσιους μαθητὲς τοῦ Χάμ, ὁ ὁποῖος δὲν συγκάλυψε τὴν ἀσχημοσύνη τοῦ πατέρα του, ἀλλὰ καὶ μὲ πρόσωπο ὅλο ἀναίδεια τὸν καταχλεύαζε. Ὅμως οἱ πιστοὶ τῆς Ἐκκλησίας καὶ ὅσοι δὲν ξεχνοῦν τὰ ἱερὰ μαθήματα, σύμφωνα μὲ τὸν Σῆμ καὶ τὸν Ἰάφεθ, καὶ τὴν πατρικὴ ἀσχημοσύνη ξέρουν νὰ καλύπτουν, καὶ τοὺς μιμητὲς τοῦ Χάμ τοὺς καταδικάζουν καὶ τοὺς ἀποστρέφονται.

18. Ἄλλωστε, ἂν αὐτοί, ποὺ ὁ λόγος μας πρωτύτερα τοὺς ὀνόμασε Πατέρες, δὲν ἀντιλέγουν σὲ τίποτε στὸν κοινὸ μας Δεσπότη, οὔτε ἡμεῖς θὰ ἀντιλέξουμε σ' αὐτούς. Ἄν ὅμως ἐσεῖς ἰσχυρίζεσθε ὅτι ἀντιλέγουν στὸν Δεσποτικὸ λόγος, δικὸ σας ἔργο εἶναι καὶ τὸν Κύριο νὰ τὸν κάνετε δεῦτερο ἀπὸ ἐκείνους, καὶ ἐκείνους ἐπειδὴ περιφρόνησαν τὴ Δεσποτικὴ ἐντολὴ νὰ τοὺς ἀποστέλλετε στὴν ἀναπόφευκτη κρίση καὶ ποινή. Ἄλλὰ πόσα θὰ μπορούσε νὰ πεῖ κανεὶς ὑπερασπίζοντας τοὺς μακάριους ἐκείνους ἄνδρες; Πόσες πραγματικὰ δύσκολες περιστάσεις ἐκβίαζεν πολλούς, ἄλλα νὰ τὰ ποῦν πρόχειρα, ἄλλα νὰ τὰ ποῦν πρὸς οἰκονομία, ἄλλα πάλι ἕξαιτίας τῆς ἀπόδρασης τῶν ἀνυπάκουων, καὶ ἄλλα στὰ ὅποια ἀπὸ ἄγνοια ὀλίσθησαν, ὅπως γίνεται μὲ τὰ ἀνθρώπινα. Γιατὶ ἄλλος φιλονεικώντας μὲ τοὺς αἰρετικούς, ἄλλος συγκαταβαίνοντας στὴν ἀσθένεια τῶν ἀκροατῶν, ἄλλος πράττοντας κάτι ἄλλο, καὶ ἐνῶ ὁ καιρὸς τὸν καλοῦε νὰ παραμελήσει πολὺ τὴν ἀκρίβεια γιὰ κάποιο ἀνώτερο σκοπὸ, καὶ εἶπε καὶ ἔκανε αὐτὰ ποὺ σ' ἡμᾶς δὲν ἐπιτρέπεται οὔτε νὰ ποῦμε οὔτε νὰ πράξομε.

19. Καὶ γιὰ ν' ἀφήσω ἄλλους, σκέψου σὲ παρακαλῶ τοῦ θαυμάσιου Παύλου καὶ διδάσκαλου τῆς οἰκουμένης τὸν ἁγιασμό του, τὸ ξύρισμά του, τὸ ὅτι ἔτρεφε τοὺς ἀρχάριους στὴ μάθηση μὲ γάλα καὶ ὄχι μὲ στερεὰ τροφή. Καὶ ἀπὸ ἐκεῖ καὶ στὸ ἕξῃς ἂν ἐξετάσει κανεὶς τὸν χορὸ τῶν ἱερῶν ἀνδρῶν, θὰ ἐξαντλήσει ὅλη τὴ ζωὴ του ἀπαριθμώντας καὶ καταγράφοντας αὐτὰ. Ἄλλὰ βέβαια ἂν κάποιος ἀπὸ αὐτοὺς τοὺς λόγους καὶ τίς

τὴν ἀσθένειαν τῶν ἀκροατῶν καὶ τὴν οἰκονομίαν τοῦ λόγου, τὴν
 τε πρὸς τοὺς ἀντιτεταγμένους μάχην περιελών, γυμνὰ τῶν εἰρημέ-
 νων καὶ ὡς δόγμα προβάλλοι καὶ περιθάλλοι, αὐτοὺς ἐκείνους
 τοὺς τὰ τοιαῦτα καὶ εἰπόντας καὶ πράξαντας, εὐρήσει κατ' αὐτοῦ
 5 τὴν δικάζουσαν ἀφιέντας ψῆφον.

κ'. Ἔτι δέ, εἰ μὲν ὑπομνησθέντες περὶ τοῦ προκειμένου κεφα-
 λαίου, τῶν εἰρημένων Πατέρων ἀντειπε τὸ σύνταγμα, καὶ πρὸς
 ἔνστασίν τινα καὶ ἀπειθείαν ἀπεθρασύνετο, διέτεινάν τε τῇ αὐτῇ
 παρατροπῇ τῆς δόξης καὶ ἐπ' αὐτῇ τὸν βίον μετὰ τοὺς ἐλέγχους
 10 κατέστρεψαν, ἀνάγκη τούτους συναποβάλλεσθαι τῷ φρονήματι.
 Εἰ δὲ παρεμφθέγξαντο μὲν, ἢ διὰ τινα αἰτίαν νῦν ἀγνοουμένην
 ἡμῖν τῆς εὐθύτητος ἐξετρόπησαν, οὐδεμίᾳ δὲ ζήτησις αὐτοῖς προσ-
 ενήνεκται, οὐδ' εἰς μάθησιν τῆς ἀληθείας οὐδεὶς αὐτούς, εἰ καὶ μὴ
 τοῦτο εἶπον, ἐπιγραψόμεθα, διὰ τε τὸ τοῦ βίου λαμπρὸν καὶ τῆς
 15 ἀρετῆς τὸ αἰδέσιμον καὶ τῆς ἄλλης εὐσεβείας τὸ ἀκατάγνωστον,
 τοῖς δὲ λόγοις τούτων, ἐν οἷς παρηνέχθησαν, οὐχ ἐψόμεθα. Ὅσοι
 δὲ τούτων διάζονται εἰς ἀντίθετον μαρτυρίαν ἐλθεῖν τῆς Δεσπο-
 τικῆς φωνῆς, οὗτοι λέξει μὲν γυμνῇ τὸν Πατέρα τούτοις χαρίζον-
 ται, ἔργῳ δὲ καὶ πάσῃ σπουδῇ εἰς τὴν τῶν πατραλοιῶν καὶ πολε-
 20 μίων χώραν αὐτοὺς ἀπελαύνουσι. Ἡμεῖς δέ, ἐπεὶ καὶ ἄλλους
 τινὰς τῶν μακαρίων ἡμῶν Πατέρων καὶ διδασκάλων ἐν πολλοῖς τε
 ἄλλοις τῆς ἀκριθείας τῶν ὀρθῶν δογμάτων παρενεχθέντας κατα-
 λαμβάνοντες, τὸ μὲν παρενεχθὲν οὐ προσθήκη δεχόμεθα, τοὺς
 ἄνδρας δὲ ἀσπασζόμεθα, οὕτω καὶ τοὺς εἴ τινας ὑπηνέχθησαν εἰπεῖν
 25 τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, τὸ μὲν παρὰ τὴν Δεσπο-
 τικὴν φωνὴν οὐ δεχόμεθα, ἐκείνους δὲ τῆς τῶν Πατέρων ἀγέλης
 οὐκ ἀποκρίνομεν.

κα'. Καὶ γὰρ καὶ Διονύσιον τὸν Ἀλεξανδρείας τῷ χορῷ τῶν
 ἀγίων Πατέρων συντάσσοντες, τὰς ὑπ' αὐτοῦ λεχθείσας πρὸς τὸν
 30 Λίβυν Σαδέλλιον Ἀρειανικὰς φωνὰς οὐμενοῦν οὐ συναποδεχόμε-
 θα, ἀλλὰ καὶ παντελῶς ἐκτρεπόμεθα. Καὶ τὸν ἐν μάρτυσι μέγαν
 Μεθόδιον, ὃς τοὺς ἀρχιερατικούς τοῦ Πατάρων θρόνου ἐπηδαλι-
 ούχησεν οἶακας, ἔτι μὲν καὶ Εἰρηναῖον τῶν Λουγδούνων ἐπίσκο-
 πον, καὶ Παπίαν τὸν τῆς Ἱεραπόλεως τὸν μὲν τοῦ μαρτυρίου τὸν

πράξεις ἀφαιρέσει καὶ τὴν ἀδυναμία τῶν ἀκροατῶν καὶ τὴν οἰκονομία τοῦ λόγου καὶ τὴ μάχη πρὸς τοὺς ἀντίθετους, καὶ προβάλλει γυμνὰ αὐτὰ ἀπὸ ὅσα εἶπαμε καὶ ὡς δόγμα καὶ ὑπερασπίζεται αὐτοὺς τοὺς ἴδιους πού καὶ εἶπαν καὶ ἔπραξαν αὐτὰ, θὰ βρεῖ ὅτι ἔρριξαν ἐναντίον του τὴν καταδικαστικὴ ψῆφο.

20. Καὶ ἀκόμα, ἂν, ἀφοῦ τοὺς ἔγινε ὑπόμνηση γιὰ τὸ προκείμενο κεφάλαιο, ἐξέφρασε ἀντίθεση ἢ σύναξη τῶν πατέρων καὶ εἶχε τὸ θράσος νὰ ὑποβάλλει ἔνσταση καὶ νὰ δείξει ἀνυπακοή, καὶ μετὰ τοὺς ἐλέγχους ἐπέμεναν στὴν ἴδια στρεβλὴ ἄποψη καὶ μὲ αὐτὴν τελείωσαν τὴ ζωὴ τους, εἶναι ἀνάγκη νὰ συναποβάλλονται αὐτοὶ καὶ ἡ πίστη τους. "Ἄν ὅμως παραμίλησαν βέβαια καὶ γιὰ κάποια αἰτία πού ἐμεῖς ἀγνοοῦμε ἐξέκλιναν ἀπὸ τὴν εὐθεία καὶ δὲν τοὺς ἔγινε καμμιά ἀνάκριση, οὔτε τοὺς κάλεσε κανεὶς νὰ μάθει τὴν ἀλήθεια, δὲν πρέπει καθόλου λιγώτερο, ἂν καὶ βέβαια δὲν εἶπαν αὐτό, νὰ τοὺς θεωροῦμε καὶ αὐτοὺς Πατέρες, καὶ γιὰ τὴν λαμπρότητα τοῦ βίου τους καὶ τὴν ἄξια σεβασμοῦ ἀρετὴ τους καὶ τὴν ἀμεμπτη ἄλλη πίστη τους, τοὺς λόγους ὅμως αὐτῶν, στοὺς ὁποίους παρεξέκλιναν, δὲν θὰ τοὺς ἀκολουθήσομε. "Ὅσοι ὅμως ἀπὸ αὐτοὺς ἐκδιάζονται νὰ προβοῦν σὲ ἀντίθετη μαρτυρία πρὸς τοὺς λόγους τοῦ Κυρίου, αὐτοὶ μὲ ἀπλὴ βέβαια λέξη χαρίζουν σ' αὐτοὺς τὸν πατέρα, στὴν πράξη ὅμως καὶ μὲ κάθε προσπάθεια σπρώχνουν αὐτοὺς στὴ χώρα τῶν πατροκτόνων καὶ τῶν ἐχθρῶν. Ἐμεῖς ὅμως, ἐπειδὴ καὶ κάποιους ἄλλους ἀπὸ τοὺς μακάριους Πατέρες καὶ διδασκάλους μας βρῖσκομε σὲ πολλὰ σημεῖα νὰ ἔχουν παρεκκλίνει ἀπὸ τὴν ἀκρίβεια τῶν ὀρθῶν δογμάτων, τὴν παρέκκλιση βέβαια δὲν τὴν δεχόμαστε ὡς προσθήκη, τοὺς ἄνδρες αὐτοὺς ὅμως τοὺς ἀποδεχόμαστε, ἔτσι κι αὐτούς, ἂν κάποιοι ἔφθασαν νὰ ποῦν ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Υἱό, τὴν παρέκκλιση βέβαια ἀπὸ τὸν λόγο τοῦ Κυρίου δὲν τὴν δεχόμαστε, ἐκείνους ὅμως δὲν τοὺς ἀποχωρίζομε ἀπὸ τὸν χορὸ τῶν Πατέρων.

21. Καὶ πράγματι καὶ τὸν Διονύσιο Ἀλεξανδρείας, συμπεριλαμβάνοντάς τον στὸν χορὸ τῶν ἁγίων Πατέρων, δὲν ἀποδεχόμαστε τοὺς Ἀρειανικοὺς λόγους πού ἀπηύθυνε πρὸς τὸν Λίβυο Σαβέλλιο, ἀλλὰ καὶ τοὺς ἀπορρίπτομε τελείως. Ἐπίσης καὶ τὸν μεγαλομάρτυρα Μεθόδιο, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε πηδαλιούχος τῶν ἀρχιερατικῶν πηδαλίων τοῦ θρόνου τῶν Πατέρων, κι ἀκόμα καὶ τὸν Εἰρηναῖο, τὸν ἐπίσκοπο Λουγδούνων καὶ τὸν Ἱεραπόλεως Παπία, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ πρῶτος φόρεσε τὸ στε-

στέφανον ἀναδησάμενον, τοὺς δὲ ἄνδρας ὄντας ἀποστολικούς καὶ τοῖς τοῦ θίου τρόποις τὸ θαυμάσιον ἐξασπράττοντας. Ἄλλ' οὖν, εἴ τί γε τῆς ἀληθείας ὠλιγῶρησαν, καὶ παρηνέχθησαν φθέγγασθαι ἀπεναντίας τοῦ κοινου καὶ ἐκκλησιαστικοῦ δόγματος, ἐν τούτοις 5 μὲν οὐχ ἐπόμεθα, τῆς πατρικῆς δὲ τιμῆς καὶ δόξης οὐμενοῦν οὐδὲν αὐτῶν περικόπτομεν.

κβ'. Ἐπιλείπει με ἡ ἡμέρα τοὺς ἄνδρας ἀπαριθμούμενον, οὓς τῇ μὲν τῶν Πατέρων τιμῇ σεμνύνομεν, ἐν οἷς δὲ τῆς ἀληθείας παρηνέχθησαν, οὐ μιμούμεθα· οὕτω γοῦν καὶ εἴ τινες φανεῖεν 10 παρὰ τὴν Δεσποτικὴν φωνὴν τὴν πάντας ἡμᾶς μυσταγωγούσαν, τὸ Πνεῦμα εἰπόντες ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι, τὴν μὲν καινοτομίαν, ὡς τὴν Δεσποτικὴν φωνὴν κιβδηλεύουσιν καὶ παραχαράσσουσιν, ἀποστρεφόμεθα, τὸν πατέρα δὲ αὐτῆς, σιγῶντα μάλιστα καὶ μὴ παρόντα μηδ' ἀντιλέγοντα, οὐμενοῦν οὐ καταδικάζομεν. 15 Τοῦ γὰρ φεύγοντος οὐκ ὄντος, οὔτε δι' ἑαυτοῦ, οὔτε δι' ὧν ὑπὲρ αὐτοῦ λέγειν προχειρίζεται, οὐδεὶς ἂν εἴη νοῦν ἔχων κατήγορος. Κατηγορίας δὲ οὐκ οὔσης, οὐδὲ ψήφος προέρχεται τοῦ ἐγκλήματος, ψήφου δὲ καταδικαζούσης μὴ δοθείσης, ὁ τολμῶν ὑβρίζει τὸν ἔξω τούτων καθεστῶτα πάντων τῶν περιστάσεων, οὐ κατ' ἐκεί- 20 νου μᾶλλον, ἢ καθ' ἑαυτοῦ περιτρέπει τὸν ὄνειδον.

κγ'. Ἄλλ' εἶπον, φασί, Πατέρες τὸ Πνεῦμα ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι; Ἀλλὰ βραχεῖς τῶ ἀριθμῶ· ἄλλ' οἱ πλείους εἰπεῖν οὐκ ἠνέσχοντο. Εἶπον εὐαρίθμητοι Πατέρες, ἀλλὰ συνόδων ἀγίων ψηφίσματα τοὺς παρὰ τὴν Δεσποτικὴν φωνὴν εἰπόντας ἀποπέμ- 25 πονται. Εἶπον Πατέρες, ἀλλὰ τί με δεῖ μικρολογεῖν περὶ τὸν ἀριθμὸν τῶν εἰπόντων; Οὐδ' ἂν ἡ κτίσις ἀφῆκε πᾶσα μίαν φωνὴν, οὐμενοῦν οὐδεὶς τοῦ Κτίστου καὶ Δημιουργοῦ καταλιπῶν τὴν μυσταγωγίαν καὶ τὰ διδάγματα, τῇ ἀντιφθεγγομένῃ κτίσει τῶ Κτίστη προσέθετο, οὐδ' ὑπέκλυψε νόμοις τῆς κτίσεως, τοὺς τοῦ Κτί- 30 στου καὶ Δημιουργοῦ νόμους παραγραφόμενος.

κδ'. Πατέρας ζητεῖς συνηγόρους τῶ φρονήματι; τὸν Δεσπότην αὐτὸν ἔχεις, τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων τὰς ψήφους, χορὸν θεοφόρων Πατέρων ἀριθμοῦ κρείττονα, ἐξ ὧν καὶ οἱ λελεγμένοι ἄνωθεν τῆς Ῥώμης ἀρχιερεῖς ἐκδίδαχθέντες καὶ διὰ τοῦ ἐκτεθεμένου τῆς

φάνι τοῦ μαρτυρίου, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ὑπῆρξαν ἄνδρες ἀποστολικοὶ καὶ ἀκτινοβολοῦσαν μὲ τοὺς θαυμαστοὺς τρόπους τῆς ζωῆς των. Ἄλλ' ὅμως, ἂν σὲ κάτι ἔδειξαν ὀλιγωρία ὡς πρὸς τὴν ἀλήθεια καὶ παρασύρθηκαν νὰ ποῦν πράγματα ἀντίθετα πρὸς τὸ κοινὸ ἐκκλησιαστικὸ δόγμα, σ' αὐτὰ βέβαια δὲν τοὺς ἀκολουθοῦμε, ἀπὸ τὴν πατρικὴ ὅμως τιμὴ καὶ δόξα αὐτῶν δὲν περικόπτομε τίποτε⁵.

22. Δὲν θὰ μοῦ φτάσει ἡ ἡμέρα ἀπαριθμώντας τοὺς ἄνδρες ποὺ τοὺς τιμοῦμε μὲ τὸ ὄνομα τῶν Πατέρων, σὲ ὅσα ὅμως παρέκλιναν ἀπὸ τὴν ἀλήθεια δὲν τοὺς ἀκολουθοῦμε· ἔτσι λοιπὸν καὶ ἂν κάποιοι ἀποδειχθοῦν ὅτι, παρὰ τὸν Δεσποτικὸ λόγον ποὺ μᾶς διδάσκει ὅλους, κήρυξαν ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται καὶ ἀπὸ τὸν Υἱό, τὴν καινοτομία βέβαια, ποὺ νοθεύει καὶ παραχαράσσει τὸν Δεσποτικὸ λόγον, τὴν ἀπορρίπτομε, τὸν πατέρα ὅμως αὐτῆς, ποὺ μάλιστα σωπαίνει καὶ δὲν εἶναι παρῶν οὔτε ἀντιλέγει, δὲν τὸν καταδικάζομε. Γιατὶ ὅταν δὲν εἶναι παρῶν ὁ κατηγορούμενος, οὔτε ὁ ἴδιος προσωπικὰ οὔτε ὁ ὀρισμένος συνήγορός του, κανένας συνετὸς ἄνθρωπος δὲν μπορεῖ νὰ γίνῃ κατήγορός του. Κι ὅταν δὲν ὑπάρχει κατηγορία, δὲν ὑπάρχει οὔτε ἀπόφαση γιὰ τὴν καταγγελία, καὶ ὅταν δὲν ἐκδοθεῖ καταδικαστικὴ ἀπόφαση, αὐτὸς ποὺ τολμᾷ νὰ κατηγορεῖ αὐτὸν ποὺ βρίσκεται ἔξω ἀπὸ ὅλες αὐτὲς τὶς περιστάσεις, στρέφει τὴν κατηγορία ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ του μᾶλλον, καὶ ὄχι ἐναντίον ἐκείνου.

23. Ἄλλ' εἶπαν, λέγει, οἱ Πατέρες ὅτι τὸ Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Υἱό; Ναί, ἀλλὰ λίγοι στὸν ἀριθμὸ. Οἱ περισσότεροι ἀρνήθηκαν νὰ τὸ ποῦν. Τὸ εἶπαν λίγοι στὸν ἀριθμὸ Πατέρες, ἀλλὰ ψηφίσματα ἁγίων συνόδων ἀποπέμπουν ἐκείνους ποὺ μίλησαν ἀντίθετα μὲ τὸν Δεσποτικὸ λόγον. Τὸ εἶπαν Πατέρες. Ἄλλὰ τί χρειάζεται νὰ μικρολογῶ γιὰ τὸν ἀριθμὸ αὐτῶν ποὺ τὸ εἶπαν; Οὔτε ἂν ὅλη ἡ κτίσις ἔδραζε μία φωνή, κανένας βέβαια δὲν θὰ συντασσόταν μὲ τὴ δημιουργία ποὺ ἀντιτάσσεται στὸν Δημιουργό, ἐγκαταλείποντας καὶ τὴ μυσταγωγία καὶ τὰ διδάγματα τοῦ Ποιητῆ καὶ Δημιουργοῦ, οὔτε θὰ ὑπέκυπτε στοὺς νόμους τῆς κτίσης, διαγράφοντας τοὺς νόμους τοῦ κτίστη καὶ Δημιουργοῦ.

24. Ἀναζητεῖς Πατέρες συνηγόρους τῆς γνώμης σου; Ἐχεις τὸν ἴδιο τὸν Κύριο, τὶς ἀποφάσεις τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων, τὸν ἀμέτρητο χορὸ τῶν θεοφόρων Πατέρων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἀφοῦ διδάχθηκαν καὶ οἱ ἀρχιερεῖς τῆς Ρώμης ποὺ ἀναφέραμε προηγουμένως καὶ παρέλαβαν

πίστεως ἁγίου μαθήματος τῆς Τριαδικῆς ὁμοουσιότητος ἀπαραχάρακτον τὸ δόγμα παρειληφότες, τοῖς κατὰ τὴν δύσιν πᾶσαν παραδεδώκασι μέρεσι καὶ οὐ μόνον ὁ κατὰ τὴν τετάρτην καὶ οἰκουμενικὴν ἁγίαν σύνοδον ἐκλάμπας ἱερός Λέων, οὐδ' ὁ τὴν εὐσέβειαν
5 ἐκείνῳ, ὥσπερ καὶ τὸ ὄνομα ἀπαραλλάκτος, ἀλλὰ καὶ Ἀδριανὸς ἐκεῖνος τὸν αὐτὸν ἀποστολικὸν διθύνασ θρόνον, ἐν οἷς πρὸς τὸν ἁγιώτατον καὶ μακαριώτατον Ταράσιον τὸν ἡμέτερον πατρόθειον ἀντέγραψε, σαφῶς τε καὶ περιφανῶς φαίνεται τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον φρονῶν ἐκ τοῦ Πατρὸς, ἀλλ' οὐκ ἐκ τοῦ Υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι.

10 κέ. Οὐκ εἶπεν μοι δοκῶ, κἄν ἐστὶ πᾶσιν ἐκ τοῦ χρόνου ὑπόγυον περιφανές, τοὺς ἐν τοῖς καθ' ἡμᾶς χρόνοις πρέσβεις οὐ μόνον ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ τρίτον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ἀναδραμόντας· οἱ περὶ τῆς εὐσεβείας οἷα εἰκὸς ἡμῶν πρὸς αὐτοὺς λόγους ἀνακινήσαντων, οὐδὲν παρηλλαγμένον τῆς ἀνὰ πᾶσαν τὴν οἰκουμένην
15 ἐξηπλωμένης εὐσεβείας οὔτε εἶπον, οὔτε φρονοῦντες ἠλέγχθησαν, τοῦναντίον δὲ τρανῶς μεθ' ἡμῶν καὶ ἀδιστάκτως τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκ τοῦ Πατρὸς ἀνεκῆρουξαν ἐκπορεύεσθαι. Ἀλλὰ γὰρ καὶ συνόδου συγκροτηθείσης ἐπὶ τισὶν ἐκκλησιαστικοῖς κεφαλαίοις, οἱ ἐκεῖθεν ἀπεσταλμένοι τοῦ ἐν ἁγίοις Ἰωάννου πάπα τοποτηρηταί,
20 ὡς αὐτοῦ παρόντος ἐκείνου καὶ συνθεολογοῦντος ἡμῖν τὴν εὐσέβειαν, τῷ συμβόλῳ τῆς πίστεως τῷ διὰ πασῶν τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων κατὰ τὴν Δεσποτικὴν φωνὴν καὶ κηρυσσομένῳ καὶ κρατυνομένῳ, ὡς ὁμόφρονες, καὶ φωνῇ καὶ γλώσσει καὶ ἰδιοχείρῳ γραφῇ καθυπεσημήναντο.

25 κς. Τούτων οὕτως ἐχόντων, τῆς Ῥωμαϊκῆς Ἐκκλησίας τοῖς ἄλλοις τέσσαρσιν ἀρχιερατικοῖς θρόνοις ὁμοφώνου τε καὶ ὁμοδόξου καθεστῶσης, πῶς οἱ τοῦ Χάμι μιμηταὶ τῶν πατέρων αὐτῶν, ὡς φασὶ, τὴν ἀσχημοσύνην οὐκ ἐρυθριῶσιν ἀνακαλύπτειν καὶ εἰς χλεύην πᾶσι προτιθέναι; Ἐχρὴν γὰρ αὐτούς, εἰ ζητοῦσι Πατέρων
30 φωνάς, πρὸς τὰς συνοδικὰς ἀναδραμεῖν ψήφους, πρὸς τὰς τῶν ἀρχιερέων τῆς Ῥώμης φωνάς ἀπευθύνεσθαι, πρὸς τῶν ἄλλων ἁγίων καὶ θεοφόρων ἡμῶν Πατέρων τὸν χορὸν καταφεύγειν, ἀλλὰ μὴ ἅμα τέ τινος πατέρας ποιεῖν καὶ πικρῶς τούτους ἐνδιαβάλλειν, διὰ τῆς κατὰ τοῦ κοινοῦ Δεσπότητος ἐπαναστάσεως, εἴτα τούτοις
35 πάλιν ὡς γνώμονι καὶ κανόνι τῆς πίστεως χρῆσθαι. Ἔδει δὲ αὐ-

ἀπὸ τὸ προεκτεθειμένο ἅγιο σύμβολο ἀπαραχάρακτο τὸ δόγμα τῆς Τριαδικῆς ὁμοουσιότητος, τὸ παρέδωσαν στὶς περιοχὲς ὅλης τῆς δύσης. Καὶ ὄχι μόνο ὁ ἱερός Λέων πού ἔλαμψε κατὰ τὴν τέταρτη καὶ οἰκουμενικὴ ἁγία σύνοδος, οὔτε ἐκεῖνος πού ἦταν ἀπαράλλακτος αὐτοῦ στὴν εὐσέβεια ὅπως καὶ στὸ ὄνομα, ἀλλὰ καὶ ἐκεῖνος ὁ Ἀδριανὸς πού πηδαλιούχησε τὸν ἴδιο ἀποστολικὸ θρόνο, στὶς ἐπιστολὲς του πρὸς τὸν δικό μας ἀγιώτατο καὶ μακαριώτατο Ταράσιο, τὸν θεῖο ἀπὸ τὸν πατέρα μου, φαίνεται ὀλοκάθαρα καὶ ὀλοφάνερα ὅτι πιστεύει πῶς τὸ ἅγιο Πνεῦμα ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸ Πατέρα, καὶ ὄχι ἀπὸ τὸν Υἱὸ.

25. Δὲν νομίζω ὅτι πρέπει νὰ παραλείψω, ἂν καὶ εἶναι χρονικὰ πολὺ πρόσφατο, ὅτι στοὺς χρόνους μας μᾶς ἦρθαν πρέσβεις ἀπὸ τὴν πρεσβύτερη Ρώμη ὄχι μόνο μία, ἀλλὰ καὶ τρίτη φορὰ. Στὸς λόγους μας περὶ πίστεως πού κάναμε μὲ αὐτοὺς ὅπως εἶναι φυσικό, οὔτε εἶπαν οὔτε καὶ φάνηκε ὅτι ἐννοοῦσαν κάτι παραλλαγμένο ἀπὸ τὴν ἑξαπλωμένη σὲ ὅλη τὴν οἰκουμένη πίστη· ἀντίθετα, καθαρὰ μαζί μας καὶ χωρὶς δισταγμὸ διακήρυξαν, ὅτι τὸ Πνεῦμα τὸ ἅγιο ἐκπορεύεται ἀπὸ τὸν Πατέρα. Ἀλλὰ βέβαια καὶ ὅταν ἔγινε σύνοδος γιὰ κάποια ἐκκλησιαστικὰ θέματα οἱ σταλμένοι ἀπὸ ἐκεῖ, τοποτηρητὲς τοῦ ἁγίου πάπα Ἰωάννη, σὰ νὰ ἦταν παρῶν ὁ ἴδιος καὶ συμφωνοῦσε μαζί μας γιὰ τὴν πίστη, μὲ τὴν ἐκφώνηση τοῦ συμβόλου τῆς πίστεως, πού μέσω ὅλων τῶν οἰκουμενικῶν συνόδων κηρύσσεται καὶ ἐδραιώνεται σύμφωνα μὲ τὸν λόγο τοῦ Κυρίου, διακήρυξαν αὐτὸ ὡς ὁμόφρονες καὶ μὲ τὴ φωνὴ καὶ μὲ τὴ γλώσσα καὶ μὲ ἰδιόχειρη γραφή.

26. Ἐχοντας αὐτὰ ἔτσι καὶ ὄντας ἡ Ρωμαϊκὴ Ἐκκλησία σύμφωνη καὶ ἀποδεχόμενη τὴν κοινὴ πίστη μὲ τοὺς ἄλλους τέσσερις ἀρχιερατικούς θρόνους, πῶς οἱ μμητὲς τοῦ Χάμ δὲν κοκκινίζουν ἀπὸ ντροπὴ νὰ ἀποκαλύπτουν τὴν ἀσχημοσύνη τῶν πατέρων τους, ὅπως λένε, καὶ νὰ τὴν προβάλλουν σὲ ὅλους πρὸς χλευασμὸ; Γιατὶ ἔπρεπε αὐτοί, ἂν ἀναζητοῦν τοὺς λόγους τῶν Πατέρων τους, νὰ ἀνατρέξουν στὶς συνοδικὲς ἀποφάσεις, ν' ἀπευθυνθοῦν στοὺς λόγους τῶν ἀρχιερέων τῆς Ρώμης, νὰ καταφεύγουν στὸ χορὸ τῶν ἄλλων ἁγίων καὶ θεοφόρων Πατέρων μας, καὶ νὰ μὴν κάνουν κάποιους πατέρες καὶ συγχρόνως νὰ κατηγοροῦν αὐτοὺς βαρεῖα μὲ τὴν ἐπανάστασή τους ἐναντίον τοῦ κοινῆ Κυρίου, κι ἔπειτα πάλι νὰ τοὺς χρησιμοποιοῦν αὐτοὺς σὰν γνώμονα καὶ κανόνα τῆς πίστεως. Ἐπρεπε αὐτοί νὰ κατανοήσουν, ὅτι πολὺ

τούς καὶ τοῦτο συνορᾶν, ὡς πολὺ μᾶλλον ἐξυβρίζουσιν, οὓς αὐ-
 τούς κατὰ τοῦ Δεσπότητος προσκομίζουσιν, ἀλλ' οὐχὶ τιμῶσιν οὓς
 πατέρας ἐπιγράφονται. Ἄλλ' εἰ καὶ μηδὲν αὐτοῖς τῆς Πατρικῆς
 ὑβρεως μέλει, ἀχρῆν ὅμως δεδιέναι τε καὶ διευλαβεῖσθαι τὴν τοῦ
 5 κατάρξαντος τῆς πατραλοίας θεόθεν ἐπενηνεγμένην ἀρὰν καὶ
 ψῆφον καὶ μηδαμῶς τὸν ἐπάρατον μιμεῖσθαι, μηδ' ἀνακαλύπτειν
 μᾶλλον, ἀλλὰ ἐπικαλύπτειν, εἴπερ τι τοῖς αὐτῶν Πατράσιν ἐώρων
 ἀσχημονούμενον.

κς. Ἄλλ' εἴθε εἶγε μηδεὶς εἴη μήτε τῆς ἐκείνου πράξεως μμη-
 10 τῆς, μήτε ἔνοχος τῆς ἀρᾶς, ἀλλ' ἕλεως μὲν εἴη Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν
 τοῖς τε τῆ τῶν πατραλοιῶν ὑποσυρεῖσιν ὑβρεὶ καὶ τοῖς κατεξανα-
 σταῖσι τῆς αὐτοῦ νομοθεσίας καὶ φωνῆς, καὶ φιλανθρώπως μετα-
 γάγοι τοῦ σφάλματος καὶ καταλλαγείη τοῖς ὑβρισταῖς καὶ πρὸς
 διόρθωσιν ἰδεῖν παρασκευάσοι, καὶ τῆ εὐλογία τῶν περιστειλάν-
 15 των τὴν πατρικὴν ἀσχημοσύνην περιλάβοι, καὶ μηδένα τοῦ λοι-
 ποῦ παραχωρήσοι γενέσθαι βρωμα καὶ θήραμα τοῦ ἀρχεκάκου
 θηρός. Τῆς σῆς κεφαλῆς ἱεράς τοὺς ὑπὲρ τῆς ἐκείνων σωτηρίας
 ἀγῶνας ἀναδεχομένης καὶ κατὰ τοῦ κοινοῦ τῆς φύσεως πολεμίου
 τροπαιοφορούσης, καὶ τὴν τῶν πεπλανημένων σωτηρίαν Θεῶ
 καρποφουρούσης καὶ προσαγούσης, δι' ὧν καὶ ὁ πρὸς ἡμᾶς τῆς
 20 θείας ἀγάπης ἔρωσ ἀσβεστός τε καὶ ἀδιάρρηκτος συντηρηθεῖη, ἐν
 αὐτῷ Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν, πρεσβεούσης τῆς ὑπεραγίας
 Δεσποίνης ἡμῶν τῆς Θεοτόκου, τῶν θεοειδῶν ἀγγέλων καὶ πάν-
 των τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

περισσότερο ἐξυβρίζουν αὐτοὺς ποὺ προσκομίζουν ἐναντίον τοῦ Κυρίου, παρὰ τιμοῦν αὐτοὺς ποὺ τοὺς παρουσιάζουν ὡς πατέρες τους. Ἄλλὰ κι ἂν ἀκόμη δὲν τοὺς νοιάζει καθόλου γιὰ τὴν ἀτίμωση τῶν Πατέρων, ἔπρεπε ὅμως νὰ φοβοῦνται καὶ νὰ τρέμουν τὴν κατάρρα καὶ τὴν ἀπόφαση ποὺ ἔπεσε ἀπὸ τὸν Θεὸ σὲ ἐκεῖνον ποὺ ἔκανε ἀρχὴ τῆς μαρότητας ἐναντίον τοῦ πατέρα του, καὶ ὄχι νὰ μιμοῦνται τὸν καταραμένο, οὔτε νὰ ἀποκαλύπτουν, ἀλλὰ νὰ ἐπικαλύπτουν μᾶλλον ἂν ἔβλεπαν νὰ συμβαίνει κάποια ἀσχημοσύνη εἰς βάρος τῶν Πατέρων τους.

27. Ἄλλ' εἶθε νὰ μὴ βρεθεῖ κανένας μιμητὴς τῆς συμπεριφορᾶς ἐκείνου, οὔτε ἔνοχος τῆς κατάρρας, ἀλλὰ νὰ δείξει τὴν εὐσπλαγχνία του ὁ Χριστὸς ὁ Θεὸς μας καὶ σὲ ἐκείνους ποὺ δέχθηκαν τὴν ὕβρη ἀπὸ τοὺς πατροκτόνους, καὶ σ' ἐκείνους ποὺ ξεσηκώθηκαν ἐναντίον τῆς νομοθεσίας καὶ τοῦ λόγου αὐτοῦ, καὶ μὲ φιλανθρωπία νὰ τοὺς μεταφέρει ἀπὸ τὸ σφάλμα στὸ ὀρθὸ καὶ νὰ συμφιλιωθεῖ μὲ τοὺς ὑβριστὲς καὶ νὰ τοὺς κάνει νὰ φροντίσουν γιὰ τὴ βελτίωσή τους, καὶ νὰ τοὺς συμπεριλάβει στὴν εὐλογία ἐκείνων ποὺ φρόντισαν νὰ ἐπικαλύψουν τὴν πατρικὴ ἀσχημοσύνη, καὶ νὰ μὴν ἀφήσει στὸ ἐξῆς κανέναν νὰ γίνει τροφή καὶ θήραμα τοῦ ἀρχέκακου θηρίου. Τῆς δικῆς σου ἱερῆς κεφαλῆς ποὺ ἀναλαμβάνει τοὺς ἀγῶνες γιὰ τὴ σωτηρία ἐκείνων καὶ στήνει τρόπια ἐναντίον τοῦ κοινοῦ τῶν ἀνθρώπων ἐχθροῦ καὶ καρποφορεῖ καὶ προσάγει στὸν Θεὸ τὴ σωτηρία τῶν πλανημένων, μὲ τὰ ὁποῖα καὶ ὁ ἔρωτας τῆς θείας ἀγάπης εἶθε νὰ διατηρηθεῖ ἀσβεστος καὶ ἀθραυστος, μὲ τὴ χάρη τοῦ Χριστοῦ τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ μας, καὶ μὲ τὶς πρεσβεῖες τῆς ὑπεραγίας Δέσποινάς μας τῆς Θεοτόκου, τῶν θεόμορφων ἀγγέλων καὶ ὅλων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

Β' ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ

ΠΡΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ, ΚΛΗΡΙΚΟΥΣ, ΜΟΝΑΧΟΥΣ,
ΑΓΙΟΥΣ, ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΡΧΑΣ
ΣΥΣΤΑΤΙΚΑΙ Η ΠΑΡΗΓΟΡΗΤΙΚΑΙ.

ΣΕΙΡΑ ΠΡΩΤΗ
ΠΡΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α'.

Ἰωάννη, μητροπολίτη Ἡρακλείας.

Ἀπολοφύρη τὰ σά, ὅτι τὰ ὑμέτερα ἀγνοεῖς. Εἰ δ' ἂ πάσχομεν ἡδεις καὶ πρὸς οἴους ἄθλους καθ' ἑκάστην ἀποδυνόμεθα, οἶμαι ἂν σε λυπεῖν τὸ τὰς σὰς ἐξαριθμεῖν καὶ θρηνεῖν συμφοράς. Καὶ τῶν θροντῶν γὰρ τοὺς ἐξαισιόους ἤχους, ἐπειδὴν πολὺ καταρῥαγῶσι, μείζους τοῖς ὡσὶν ἀλύπως φέρειν μᾶλλον, ἢ πρότερον ἐθιζόμεθα. Τί οὖν δεῖ ποιεῖν, ἢ καρτερῶς ἐναθλεῖν τοῖς ἐμπίπτουσιν, ἀκριδῶς εἰδότας, καθ' ἃ δὴ πού καὶ τὰ θεῖα καὶ ἱερὰ διαμαρτύρεται Λόγια, ὡς ὁ παρὼν βίος οὐκ ἔστι τρυφῆς καὶ βραδείων καὶ ἐπάθλων, ἀλλ' ἀγώνων καὶ πόνων καὶ παλαισμάτων, τὰ δὲ γέρα καὶ τοὺς στεφάνους καὶ τὴν ἀπόλαυσιν ἐκεῖθεν προσῆκεν ἐπιζητεῖν, ἐκεῖθεν, εἰ μὴ μέγα εἰπεῖν, Θεοῦ φιλανθρωπία καὶ εὐρήσομεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β'.

Εὐσταθίῳ, πατριάρχη Ἀντιοχείας.

Τῆς ὁδοῦ τὸ μῆκος καὶ τῶν ἐχθρῶν ὁ φόβος λακωνίζειν ἡμῖν ὑποτίθεται, καὶ εἴ γε ἀλλήλοις συνέκειτο καὶ σκυτάλαι ἂν τὴν ἐπιστολὴν διεκόμιζον. Φασὶν οὖν σου τὴν ἱερατικὴν τελειότητα

1. Σκυτάλη· ξύλινη κούφια ράβδος, χρησιμοποιούμενη ἀπὸ τοὺς Σπαρτιάτες ὡς ὄργανο ἀποστολῆς ἀπορρητῶν ἐγγράφων.

Β' ΒΙΒΛΙΟ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ

ΠΡΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ, ΚΛΗΡΙΚΟΥΣ, ΜΟΝΑΧΟΥΣ,
ΑΓΙΟΥΣ, ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΡΧΕΣ
ΣΥΣΤΑΤΙΚΕΣ Η ΠΑΡΗΓΟΡΗΤΙΚΕΣ

ΣΕΙΡΑ ΠΡΩΤΗ
ΠΡΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 1η.

Στὸν Ἰωάννη, μητροπολίτη Ἡρακλείας.

Θρηνεῖς τὰ δικά σου, ἐπειδὴ ἀγνοεῖς τὰ δικά μας. Ἐάν ὅμως γνῶρι-
ξες τὰ παθήματά μας καὶ σὲ ποιούς ἄθλους ἐπιδιδόμαστε καθημερινά,
θὰ σὲ λυποῦσε, νομίζω νὰ μᾶς ἀπαριθμεῖς καὶ νὰ θρηνεῖς τὶς δικές σου
συμφορές. Γιατὶ καὶ τοὺς τρομεροὺς ἤχους τῶν βροντῶν, ὅταν ξεσπᾶ-
σουν πολὺ, συνηθίζοντας ὑποφέρομε χωρὶς ἐνόχληση τῶν αὐτιῶν μας
πολὺ πῶς μεγαλύτερους ἀπὸ ὅ,τι πρωτύτερα. Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάνο-
με, παρὰ ν' ἀγωνιζόμαστε δυνατὰ ἐναντίον αὐτῶν ποὺ μᾶς ἐπιτίθενται,
γνωρίζοντας μὲ ἀκρίβεια, ὅπως βέβαια ἐπιβεβαιώνουν καὶ τὰ θεῖα καὶ
ἱερὰ λόγια, ὅτι ἡ παροῦσα ζωὴ δὲν εἶναι ζωὴ ἀπόλαυσης καὶ βραδείων
καὶ ἐπάθλων, ἀλλὰ ἀγώνων καὶ μόχθων καὶ παλαισμάτων, ἐνῶ τὰ
βραβεῖα καὶ τὰ στεφάνια καὶ τὴν ἀπόλαυση ἀπὸ ἐκεῖ πρέπει νὰ τὰ ζη-
τᾶμε, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ, ἂν δὲν εἶναι μεγάλος αὐτὸς ὁ λόγος, θὰ τὰ βροῦμε μὲ τὴ
φιλανθρωπία τοῦ Θεοῦ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 2η.

Στὸν Εὐστάθιο, πατριάρχη Ἀντιοχείας.

Τὸ μῆκος τοῦ δρόμου καὶ ὁ φόβος τῶν ἐχθρῶν γίνονται αἰτία τῆς
συντόμευσης τῆς ἐπιστολῆς μας, καὶ ἂν ὑπῆρχε μεταξὺ μας καὶ σκυτάλες
θὰ μπορούσαν νὰ μεταφέρουν τὴν ἐπιστολή. Λένε λοιπὸν ὅτι ἡ ἱερατικὴ

τε ἡμῶν ἰδεῖν ἐφίεσθαι· καὶ ἡμεῖς δέ, ἴσθι, ὡς οὐδὲν ἔλαττον (τί γὰρ
 χρὴ νυνὶ διαφιλονεικεῖν;) ὡς παρὰ πολὺ πλέον, κατὰ τὸν θεῖον
 τοῦτον ἔρωτα διακεῖμεθα. Εἰ οὖν τοῖς λόγοις καὶ ἀλήθεια ἐπικά-
 θηται, τὸ κωλύον οὐδὲν τοῖς ἀλλήλων ἐρασταῖς ἔργω τε τὸν πόθον
 5 παρασῆσαι καὶ ἀλλήλοις ἐμφανισθῆναι καὶ τῆς αὐτόθεν ἀναφυο-
 μένης κοινῆς ὠφελείας κατεντροφῆσαι. Ὁδὸς γὰρ καὶ μῆκος, οἷς ὁ
 τῆς ἀγάπης ἔρωτος διεπτέρωται, κἂν δυσχερέστατα εἴη, ῥᾶστα καὶ
 κούφως διεπεραίνεται. Τὰ δὲ ἄλλα, πατέρων καὶ ἀδελφῶν ἄριστε,
 ἔρῶσο, εἰδὼς ἀπεκδεχόμενος ἡμᾶς τὴν σὴν παρουσίαν καὶ τὸ
 10 διακαῆς τοῦ πόθου, τῇ ἐλπίδι τῆς ἐπιτυχίας ἀναψύχοντας Ἐρ-
 ῶσο.

Ἐγρᾶφη αὐτοχειροῖα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ΄

Ἰωάννη, μητροπολίτη Νικομηδείας.

15 Οὔτε παίζειν οἶδα, οὔτε παιζόντων ἀνέχεσθαι. Εἰ οὖν οὕτως
 ἦς αὐτὸς ἀρχαῖος καὶ ἀπλοῦς, ὥστε μηδ' ἡμᾶς προπηλακισομέ-
 νους αἰσθάνεσθαι οἶεσθαι, οὐκ ἔδει σε κακουργεῖν, ἵνα σοῦ τὸ
 ἀμάρτημα ἢ τῶν ἡθῶν ἀπλότης ἐδείκνυ κουφότερον. Ἐπεὶ δὲ
 καὶ τὴν αἴσθησιν ἡμῶν, δι' ὧν ἐτόλμησας, μελέτην ἔθου ληστεῦ-
 20 σαι καὶ δυστροπία τὴν καθ' ἡμῶν ὕβριν ἠϋξήσας, οὐδεμίαν ἔχεις
 ἀναχώρησιν εἰς τὴν νυνὶ παρὰ σοῦ σκηνοποιουμένην κουφότη-
 τα. Πλήν, ἵνα μὴ δόξω τὸν ἔλεγχον ἐπάγειν, οὐ διορθώσεως,
 ἀλλὰ κολάσεως ἔνεκα, ὅτε τῇ παντεφόρῳ δίκη δίκας εἰσπράττε-
 σθαι τῆς εἰς ἡμᾶς κακουργίας καὶ ὕβρεως, ὡς αὐτὸς ὄρας, ἐάλως,
 25 τότε σε τῆς σῆς δικαίας ποινῆς ἐκὼν ἀδικοῦντα ἀφήμι, τοῦτο
 μόνον ἐπειπῶν, ὡς μεμνησθαί σε χρὴ, ὅτι μὴ τῇ σῇ τῶν τρόπων
 κακοηθεία καὶ δεινότητι (ἐφ' οἷς ἴσως μέγα φρονεῖς), τῇ δ' ἡμε-
 τέρα τῶν ἐπιβουλευθέντων χρηστότητι (Χριστοῦ γὰρ ἔσμεν μα-
 θηταί) τὴν τιμωρίαν διέφυγες.

30

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Δ΄

Ἰγνατίῳ, ἐπισκόπῳ Λόφων.

Ἄλγεῖς, ὅτι σὲ νῦν ἀδικοῦντα διακωλύω, ἐγὼ δὲ μᾶλλον καὶ

τελειότητά σου μᾶς ἀγαπᾶ καὶ ἐπιθυμεῖ νὰ μᾶς δεῖ· γνώριζε ὅμως ὅτι κι ἐμεῖς καθόλου λιγότερο (γιατί δηλαδή πρέπει νὰ φιλονεικοῦμε τώρα;), ἀλλὰ πολὺ περισσότερο νοιώθουμε τὸν ἴδιο αὐτὸν θεῖο ἔρωτα. Ἐν λοιπὸν τὰ λόγια τὰ βεβαιώνει καὶ ἡ ἀλήθεια, δὲν ὑπάρχει κανένα ἐμπόδιο ἐμεῖς οἱ δύο ἀγαπώμενοι μεταξύ μας νὰ ἐκδηλώσομε στὴν πράξη τὸν ἀμοιβαῖο πόθο μας, καὶ νὰ δεῖ ὁ ἓνας τὸν ἄλλο καὶ νὰ χαροῦμε τὴν κοινὴ ὠφέλεια ποὺ πηγάζει ἀπὸ αὐτὸ τὸ γεγονός. Γιατὶ ὁ δρόμος καὶ τὸ μῆκος του, κι ἂν ἀκόμη παρουσιάζουν μεγάλη δυσκολία, εὐκόλα καὶ ἐλαφρὰ ξεπερνιοῦνται ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔχουν ἀναπτρωμένο τὸν ἔρωτα τῆς ἀγάπης. Ὡς πρὸς τὰ ἄλλα, ὄριστε μεταξύ τῶν πατέρων καὶ ἀδελφῶν, νὰ εἶσαι καλὰ καὶ νὰ ξέρεις ὅτι περιμένουμε νὰ σὲ δοῦμε καὶ τὸν θερμὸ πόθο μας τὸν ἀνακουφίζομε μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι θὰ τὸ ἐπιτύχομε. Νὰ εἶσαι καλὰ.

Γράφθηκε μὲ τὸ ἴδιο του τὸ χέρι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 3η.

Στὸν Ἰωάννη, μητροπολίτη Νικομηδείας.

Οὔτε νὰ παίζω ξέρω οὔτε ν' ἀνέχομαι αὐτοὺς ποὺ παίζουν. Ἐν λοιπὸν ἐσὺ ἦσουν τέτοιος, παλαιὸς καὶ ἀπλός, ὥστε οὔτε ἐμεῖς νὰ νοιώθουμε ὅτι προσηλακίζομαστε, δὲν ἔπρεπε νὰ διαπράττεις τὴν κακουργία, γιὰ νὰ δείχνει ἡ ἀπλότητα τοῦ ἡθους σου ἐλαφρότερο τὸ ἀμάρτημά σου. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ τὴν αἴσθησή μας, μὲ ὅσα τόλμησες νὰ κάνεις, ἔβαλες σκοπὸ νὰ τὴν ληστεύσεις, καὶ αὐξήσες ἔτσι μὲ τὴν κακοτροπία σου τὴν ὕβρη σου εἰς βάρος μας, δὲν ἔχεις κανένα τρόπο διαφυγῆς γιὰ τὴ σκηνοθετημένη τώρα ἀπὸ ἐσένα ἐλαφρότητα. Πλὴν ὅμως γιὰ νὰ μὴ φανῶ ὅτι κάμνω τὸν ἔλεγχο, ὄχι γιὰ διόρθωση, ἀλλὰ μὲ σκοπὸ τὴν τιμωρία σου, ὅταν συνελήφθης καὶ βρέθηκες, ὅπως βλέπεις, νὰ τιμωρεῖσαι ἀπὸ τὴ Δίκη, ποὺ ἐπιβλέπει τὰ πάντα, γιὰ τὴν εἰς βάρος μας κακουργία καὶ ὕβρη, τότε ἐγὼ θέλοντας σὲ ἀπάλλαξα ἀπὸ τὴ δίκαια ποινὴ σου γιὰ τὴν ἀδικία σου, λέγοντάς σου αὐτὸ μόνον ἐπιπρόσθετα, ὅτι πρέπει νὰ θυμᾶσαι, ὅτι δὲν διέφυγες τὴν τιμωρία λόγῳ τῆς κακοήθειας καὶ τῆς φοβερῆς ἰκανότητάς σου (γιὰ τὰ ὁποῖα ἴσως ἔχεις μεγάλη ἰδέα), ἀλλ' ἐξαιτίας τῆς δικῆς μας καλωσύνης ποὺ ἐπιβουλευθήκαμε ἀπὸ σένα (γιατὶ εἴμαστε μαθητὲς τοῦ Χριστοῦ).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 4η.

Στὸν Ἰγνάτιο, ἐπίσκοπο Λόφων.

Ὑποφέρεις γιατί σὲ ἐμποδίζω νὰ ἀδικεῖς ἀλλὰ ἐγὼ ὑποφέρω περισ-

δικαιότερον, ὅτι μὴ πάλαι μὴδ' ἄρχειν (ἴσ. ἄρχοντα) τοιαύτης πράξεως. Εἰ δὲ καὶ τὸ ἐμὸν κρύφιον ἄλλος δέον ἐξαιρεῖν ὅτι σοι παρέσχον ἀφορμὴν, δι' ἧς κακῶς βουληθεὶς, ἐδυνήθης γενέσθαι (ὁρᾶς, ὡς τῶν σῶν ἀδικημάτων αὐτὸς ἐμαυτὸν αἴτιον ἐγὼ γράφω), τί ἂν 5 οὖν οἶει τοὺς ἄλλους λέγειν περὶ ἐμοῦ, ὅταν τοῖς σοῖς ἀνιῶνται καὶ φυγεῖν οὐκ ἔχουσι τὸ μὴ δυναρορεῖν (ἴσ. δυσαρρορεῖν); Πῶς δὲ τοῖς ἐκείνων, ἅπερ αὐτὸς διέθου, παθήμασιν, οὐ τὸν κοινὸν Δεσπότην εὐρήσειν δυσμενῆ, ἀρχὴν ἐγχειρήσαντα ἀνδρὶ, ᾧ κρείσσον ἦν τοῖς τῶν ἀρχομένων ἐσχάτοις ἀντεξετάζεσθαι; Οὕτω με λογιζέσθαι 10 νόμιζε περὶ σοῦ, καὶ εἰ μὴ θᾶπτον καὶ ἡδέως σαυτοῦ τὰ ἀδικήματα περι-κόψης, ἀνάγκην εἶναί μοι ἐμοῦ τε καὶ τῆς ὅλης Ἐκκλησίας τέλεόν σε διακόψαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ε΄.

Γεωργίῳ, μητροπολίτῃ Νικομηδείας.

15 Καλὸν σε καὶ ἀγαθὸν οἱ αὐτόθεν φημίζουσιν ἤκοντες· καὶ οἱ μὲν ἄλλοι θαυμάζουσι χαίροντες (ἔσθ' ὅτε γάρ, ὑπνοῦντος τοῦ φθόνου, οὐδὲν ἤττον ἀνθρώποι τοῖς ἀλλήλων, ἢ τοῖς αὐτῶν, ἠδύνονται κατορθώμασιν), ἐγὼ δὲ χαίρω μόνον, τὸ θαυμάζειν ἐφιέμενος. Οὐ γὰρ ἠγνόουν σε τοιοῦτον ὄντα, οὐδ' ἀνομοίους 20 πάλαι τὰς ἐλπίδας εἶχον ὅς γε καὶ θεῖαις τελεταῖς μυσταγωγήσας ἰέρωσα· θαυμάζειν δ' ἂν οἶμαι προαχθείην, εἴ τί σου τῶν τρόπων καὶ τοῦ ἐγνωσμένου ἠθους ἀλλοτριώτερον διακούσαιμι. Εἰ δὲ μὴ φεύγειν τὴν ἐφορίαν ἐφ' ἧ νῦν ἐτάχθης, καλῶς κατορθώσης, λιποταξίαν κρίνων τὴν ἐπαινουμένην πάλαι ἡσυχίαν, εὖ 25 ἴσθι, ὡς τοῦτο ἂν ἅμα χαίρων καὶ σὺν ὅτι μάλιστα ἐπαίνω θαυμάσαιμι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΤ΄.

Ἰωάννη, μητροπολίτῃ Ἡρακλείας, τῆς ἐπαναστάσεως τῆς κατὰ τὴν Ἀρμενίαν συνισταμένης.

30 Ἀπηλγημένας λύπας ἀριθμεῖς ἐπὶ τῇ φορᾷ τῶν παρόντων κακῶν, ὥσπερ ἐκῶν τὰς αἰσθήσεις μύων καὶ οὐκ ἐθέλων ὁρᾶν. Σείεται σχεδὸν ἢ Ἀσία πᾶσα ἐμφυλίῳ στάσει, καὶ πόλεις αὐταν-

σότερο καὶ πιὸ δίκαια, γιατί δὲν σὲ ἐμπόδισα παλαιὰ ὥστε οὔτε κ' ἂν ν' ἀρχίσεις μὰ τέτοια πράξη. Ἄν πρέπει ὅμως νὰ ἀναφέρω καὶ τὸν δικό μου κρυφὸ πόνο, πρέπει νὰ ἐξομολογηθῶ, ὅτι σοῦ ἔδωσα ἀφορμὴ νὰ γίνεις θέλοντας αὐτὸς πού ἐγίνες· βλέπεις ὅτι ἐγὼ ὁ ἴδιος κατηγορῶ τὸν ἑαυτό μου καὶ τὸν θεωρῶ αἴτιο τῶν ἀδικημάτων σου. Τί νομίζεις λοιπὸν ὅτι λένε οἱ ἄλλοι γιὰ μένα ὅταν λυποῦνται γιὰ σένα καὶ δὲν μποροῦν ν' ἀποφύγουν τὴ στενοχώρια; Καὶ πῶς γιὰ τὰ παθήματα ἐκείνων, πού ἐσὺ δημιούργησες, δὲν θὰ βρεῖς δυσμενῆ τὸν κοινὸ Δεσπότη, πού παρέδωσε τὴν ἐξουσία σ' ἓναν ἄνθρωπο, γιὰ τὸν ὁποῖο θὰ ἦταν καλύτερο νὰ ἀντι-παραβάλλεται μὲ τοὺς χειρότερους τοῦ λαοῦ του; Πίστευε ὅτι ἔτσι σκέπτομαι γιὰ σένα, καὶ ἂν δὲν διακόψεις γρήγορα καὶ ἀδιαμαρτύρητα τὰ ἀδικήματά σου, εἶναι ἀνάγκη νὰ διακόψεις σχέση με ἐμένα καὶ ὅλη τὴν Ἐκκλησία.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 5η.

Στὸν Γεώργιο, μητροπολίτη Νικομηδείας.

Καλὸ καὶ ἀγαθὸ σὲ διαφημίζουν αὐτοὶ πού ἔρχονται ἐδῶ ἀπὸ ἐσένα· καὶ οἱ ἄλλοι βέβαια θαυμάζουν καὶ χαίρονται (γιατὶ πολλές φορές ὅταν ὁ φθόνος κοιμᾶται, οἱ ἄνθρωποι χαίρονται μὲ τὰ κατορθώματα ὁ ἓνας τοῦ ἄλλου ὄχι λιγότερο ἀπὸ ὅ,τι μὲ τὰ δικά τους), ἐγὼ ὅμως ἀπλῶς χαίρομαι, ἀφήνοντας τὸ θαυμασμό. Γιατὶ δὲν ἀγνοοῦσα ὅτι εἶσαι ὅπως εἶσαι, οὔτε καὶ διαφορετικὲς ἐλπίδες εἶχα, ἐγὼ πού σὲ χειροτόνησα μὲ τὶς θεῖες καὶ ἱερὲς τελετές. Καὶ νομίζω ὅτι θὰ ἔφθανα νὰ σὲ θαυμάσω, ἂν ἄκουα κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ τοὺς γνωστοὺς σ' ἐμένα τρόπους καὶ τὸ ἦθος σου. Θὰ πράξεις ὅμως καλὰ νὰ μὴν ἐγκαταλείψεις τὴν περιφέρειά σου στὴν ὁποῖα τάχθηκες, κρίνοντας ὡς λιποταξία τὴν ἡσυχία πού ἐπαινοῦσες παλαιότερα· νὰ ξέρεις καλὰ ὅτι ἐκτὸς τοῦ ὅτι θὰ χαρῶ μὲ αὐτό, ἀλλ' καὶ ἐπιπλέον θὰ σὲ θαυμάσω μὲ τοὺς μεγαλύτερους ἐπαίνους.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 6η.

**Στὸν Ἰωάννη, μητροπολίτη Ἡρακλείας, ἐνῶ κρατοῦσε
ἡ ἐπανάσταση στὴν Ἀρμενία**

Μετράς λύπες μπροστὰ στὴν παρουσία τῶν παρόντων δεινῶν, κλείνοντας κατὰ κάποιον τρόπο θέλοντας τὶς αἰσθήσεις σου καὶ μὴ θέλοντας νὰ τὰ βλέπεις. Σείεται ὀλόκληρη σχεδὸν ἡ Ἀσία ἀπὸ τὴν ἐμφύλια στάση,

δροι ὑποβρύχιοι φέρονται τῷ κακῷ, οἱ δὲ τὴν φορὰν ταύτην ἐπι-
 σχεῖν ἐλπίδες ἦσαν, οὐχ ὅτι οὐδὲν ἐπικουρεῖ, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὸ
 βάραθρον συνωθῶν, οὐ μικρὰ ἐπὶ τούτῳ φρονεῖ. Οἱ γὰρ καθηγού-
 5 μενοι τοῦ στρατοῦ, αὐτοὶ κατὰ τῶν δυσμενῶν τὰ ὄπλα φέρειν με-
 θέντες (ἐῷ δὲ νῦν, ὡς κατὰ τῆς ἰδίας κεφαλῆς καὶ ἀρχῆς ἐπενετεί-
 ναντο), ἀλλ' οὖν κατ' ἀλλήλων φέρειν τὸ στρατιωτικὸν ἐβαρβάρω-
 σαν, οὔτε θεσμοὺς θεῖους, οὔτε ἀνθρωπίνους ἐν λόγῳ ποιησάμενοι.
 Πῶς οἶει τὴν πόλιν καὶ τοὺς βασιλεῖς αὐτούς, εἰ βούλει δὲ καὶ
 ἡμᾶς, ἐπὶ τηλικούτῳ διακειῖσθαι πάθει; "Ἄν δὲ τὸ κοινὸν λωφήση
 10 κακόν, λωφήσει δὲ (τοῦτο γὰρ τὸ εὐθὺ τῆς δίκης καὶ λέγειν ἀνα-
 πείθει καὶ ἐννοεῖν), οἰχήσεται καὶ τὰ ἐνοχλοῦντα ἐκάστω καὶ ἰδίᾳ
 λυπηρὰ, τῶν νόμων ἐπὶ τὴν ἰδίαν ἰσχὺν ἀνενεγκόντων καὶ τῶν
 ἀδικεῖν ἐπιχειρούντων, ἢ καὶ ἀδικησάντων, τὴν δίκην ἀπαιτουμέ-
 νων." Ἐρῶ σο.

15

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ζ΄.

Θεοδώρω, μητροπολίτη Λαοδικείας.

Εἰ στάδιόν ἐστιν ὁ παρῶν βίος, ἐπάθλων δὲ ἢ ἐκεῖθεν πολι-
 τεία, μὴ θαύμαζε εἰ τῶν δικαίων τινὲς ἐνταῦθα ταλαιπωρίαις
 παλαίουσι, ἀλλὰ μᾶλλον εἴ τινες τῶν ἀγώνων καὶ ἄθλων καὶ
 20 καιρὸν καὶ τόπον στεφάνων, ἡμέραν καὶ ἀναρῶρήσεως βῆμα νομί-
 ζουσιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Η΄.

Ἰγνατίῳ, ἐπισκόπῳ Λόφων.

Δυσφορεῖς καὶ θρηνεῖς καὶ τὰ ἄνω καὶ κάτω ποιεῖς, ὅτι σε ταχέως
 25 οὕτω καὶ ἀφειδῶς, ὡς νομίζεις, ἐπλήξαμεν. Ἐγὼ δὲ οὐδὲν ἔλαττον,
 ὅτι σεαυτὸν τοιούτων ἄξιον παρεσκεύασας, καὶ ἡμᾶς ἐλθεῖν, παρὰ
 τὸ ἡμέτερον ἦθος, εἰς τοὺς περὶ σέ λόγους ἠνάγκασας. Εἰ δ' ἀλη-
 θῶς ἐπλήγης καὶ μέχρι θάθους ἢ τῶν ἐλέγχων ἀκμὴ ἔφθασεν, δεί-
 ξεις ἐκεῖνα φυγῶν, δι' ἃ τὸ βέλος ἀφήκαμεν καὶ σοῦ τὴν πληγὴν
 30 σὺν εὐμενείᾳ Θεοῦ οὐ μόνον ἐξιασόμεθα, ἀλλὰ καὶ τὸ λοιπὸν ὡς
 μέλους ἀντιποιησόμεθα.

καὶ πόλεις αὐταδρες προχωροῦν σὶ βούλιαγμά τους ἀπὸ τὴν τρικυμία, καὶ αὐτὸς πού ὑπῆρχαν ἐλπίδες ὅτι μπορούσε νὰ σταματήσῃ αὐτὸ τὸ κακό, ὄχι μόνο δὲν βοηθάει, ἀλλὰ καὶ σπρώχνοντας σὶ τὸ βάραθρο, μεγαλοφρονεῖ ὄχι καὶ λίγο γι' αὐτό. Γιατὶ οἱ ἀρχηγοὶ τοῦ στρατοῦ, ἀδιαφορώντας αὐτοὶ νὰ πάρουν τὰ ὄπλα ἐναντίον τῶν ἐχθρῶν (ἀφήνω πρὸς τὸ παρὸν ὅτι ἐπανστάτησαν ἐναντίον τῆς κεφαλῆς καὶ τῆς δικῆς του ἀρχῆς), ἀλλὰ καὶ ἔκαναν τὸ στρατὸ σὰν τοὺς βαρβάρους νὰ στραφοῦν οἱ μὲν ἐναντίον τῶν ἄλλων, χωρὶς νὰ ὑπολογίζουσιν οὔτε θεῖους οὔτε ἀνθρώπινους θεσμούς. Πῶς νομίζεις ὅτι ἡ πόλις καὶ οἱ ἴδιοι οἱ βασιλεῖς, καὶ ἂν θέλεις καὶ ἐμεῖς οἱ ἴδιοι, ὅτι αἰσθανόμεσθε μπροστὰ σὲ ἓνα τέτοιο κακό; "Ἐάν ὅμως καταλαγιάσῃ ἡ κοινὴ συμφορὰ, καὶ θὰ καταλαγιάσῃ (γιατὶ αὐτὸ μᾶς κάνει τὸ δίκαιο τοῦ πράγματος νὰ λέμε καὶ νὰ σκεπτόμαστε), τότε θὰ περᾶσουν καὶ τὰ λυπηρὰ πού ἐνοχλοῦν τὸν καθένα καὶ προσωπικά, ὅταν ἀποκτήσουν πάλι οἱ νόμοι τὴν ἰσχὺ τους καὶ θὰ ζητήσουν τὴν τιμωρία ἐκείνων πού ἐπιχειροῦν νὰ ἀδικοῦν ἢ καὶ ἀδίκησαν. Νὰ εἶσαι καλά.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 7η.

Στὸν Θεόδωρο, μητροπολίτη Λαοδικείας.

"Ἐάν ὁ παρὼν βίος εἶναι στάδιο, καὶ ἡ ἐκεῖ πολιτεία ὁ τόπος ὅπου ἀπονέμονται τὰ βραβεῖα, νὰ μὴν ἀπορεῖς ἂν κάποιος ἐδῶ παλεύουν μὲ ταιλαιπωρίες, ἀλλὰ μᾶλλον ἂν κάποιος τὸν καιρὸ καὶ τόπο τῶν ἀγώνων καὶ ἐπάθλων καὶ στεφάνων τὸν θεωροῦν ἡμέρα καὶ βῆμα ἀνάδειξης τῶν νικητῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 8η.

Στὸν Ἰγνάτιο, ἐπίσκοπο Λόφων.

Δυσφορεῖς καὶ θρηνεῖς καὶ κάνεις τὰ πάντα ἄνω κάτω, γιατὶ τόσο γρήγορα καὶ χωρὶς δισταγμό, ὅπως νομίζεις, σὲ πληγώσαμε. Ἐγὼ ὅμως καθόλου λιγώτερο λυπᾶμαι, γιὰ τὸ ὅτι ἐσὺ ἔκανες τὸν ἑαυτό σου ἄξιο γιὰ τὴ στάση μας καὶ ἀνάγκασες καὶ ἐμᾶς νὰ φτάσομε, ἀντίθετα μὲ τὸ χαρακτήρα μας, στοὺς λόγους σχετικὰ μὲ σένα. "Ἐάν ὅμως πληγώθηκες πραγματικά καὶ ἡ αἰχμὴ τοῦ ἐλέγχου ἔφτασε μέχρι τὸ βάθος, θὰ τὸ δείξῃς ἂν ἀποφύγῃς ἐκεῖνα γιὰ τὰ ὁποῖα σοῦ ρίξαμε τὸ βέλος μας, καὶ τὸ τραῦμα σου μὲ τὴν καλωσύνη τοῦ Θεοῦ ὄχι μόνο θὰ τὸ θεραπεύσομε, ἀλλὰ καὶ σὶ ἐξῆς θὰ σὲ φροντίσομε σὰν μέλος μας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Θ'.

Θεοδώρω, μητροπολίτη Λαοδικείας.

Νῦν καιρός, ὦ φίλε, εἰ βούλει δέ, καὶ τέκνον ἡμέτερον, ἢ τὰς ἐξ
 ἀνθρώπων ἀπειλὰς οὐ δεδιότα, στερόρον ὀφθῆναι τῆς ἀληθείας
 5 ὑπέρμαχον καὶ λαμπρᾶς τυχεῖν τῆς ἐκεῖθεν εὐφημίας καὶ ἀναρρή-
 σεως, ἢ προσκαίρω καὶ ῥεούση ἡδονῇ καὶ δόξῃ προδότην τῆς
 αἰδίου καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεσθαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ι'.

Τῷ αὐτῷ.

10 Εἰ τέλος παιδείας τὸ ἑαυτὸν αἰσχύνεσθαι, ἐσχάτης ἀπαιδευ-
 σίας τὸ μηδὲ τοὺς ἄλλους αἰσχύνεσθαι, τὸ δὲ καὶ ἐφ' οἷς ἐγκαλύ-
 πτεσθαι προσῆκεν ἐγκαλλωπιζέσθαι, ὑπερόριον καὶ τῆς ἀνθρωπί-
 νης κακίας

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΑ'.

15 Θεοδώρω, μητροπολίτη Λαοδικείας.

Ἄπερ ἀκούομεν περὶ σοῦ, εἰ μὲν ἀληθῆ εἰσιν, ὁψὲ καὶ μόλις
 γινώσκομεν ὅστις εἶ· εἰ δὲ ψευδῆ, ἀπαρχῆς ἔγνωμεν ἅρα ὅστις εἶ.
 Ὅσα οὖν διαφέρει καλὸν καὶ ἀγαθὸν εἶναι τοῦ φαῦλον καὶ μο-
 χθηρὸν γίνεσθαι, καμὲ χαίρειν ἀντὶ τοῦ δυσφορεῖν ἐφ' ὧ σε φίλον
 20 ἐποίησάμην, τοσοῦτον δεῖ σε φυγεῖν ἅ σέ φασι ποιεῖν· εἴη δέ,
 πάντων ἔνεκα, τῆς ἀληθείας ἡρεμος ἢ φήμη.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΒ'.

Εὐλαμπίῳ, ἀρχιεπισκόπῳ καὶ σκευοφύλακι.

Οὐκ ἐθέλει τῷ φωτὶ συμπαρεῖναι τὸ σκότος, μισεῖ δὲ καὶ τὴν
 25 σύνοδον τοῦ ψεύδους ἢ ἀλήθεια. Μετὰ τὴν σὴν ἀφ' ἡμῶν ἀναχώ-
 ρησιν ὁ τὴν κλῆσιν ψευδόμενος ἐφέστηκεν Ἐμμανουήλ, οἷα εἰκὸς
 ἦν πράττειν αὐτὸν καὶ τῶν οἰκείων τρόπων ἀξίως ἐπιδεικνύμενος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΓ'.

Ἀντωνίῳ, ἀρχιεπισκόπῳ Βοσφόρου.

30 Ἦν ποτε Ἄξεινος ὁ Σκυθικὸς πόντος Ἐποιεῖτο γὰρ βο-
 ράν, φρικτὸν ἀκοῦσαι, καὶ τοὺς ἐμπλέοντας τῶν ξένων. Μιλῆ-

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 9η.

Στὸν Θεόδωρο, μητροπολίτη Λαοδικείας.

Τώρα εἶναι εὐκαιρία, φίλε μου, κι ἂν θέλεις, καὶ παιδί μου, ἢ νὰ μὴ φοβηθεῖς τὶς ἀπειλὲς τῶν ἀνθρώπων καὶ νὰ φανεῖς ἰσχυρὸς ὑπέρομαχος τῆς ἀλήθειας καὶ νὰ ἐπιτύχεις τὸν ἐκεῖ λαμπρὸ ἔπαινο καὶ τὴν ἀνακήρυσξη, ἢ γιὰ πρόσκαιρη καὶ περαστικὴ ἡδονὴ καὶ δόξα νὰ γίνεις καὶ νὰ ὀνομασθεῖς προδότης τῆς αἰώνιας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 10η.

Στὸν ἴδιο.

Ἄν τέλος τῆς παιδείας εἶναι νὰ νοιώθει κανεὶς ἐντροπὴ γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, καὶ ἔσχατης ἀπαιδευσίας γνώρισμα εἶναι νὰ μὴ ντρέπεται τοὺς ἄλλους, τὸ νὰ καυχιέται ὅμως γι' αὐτὰ πού ἔπρεπε καὶ νὰ κρύβεται ἀπὸ ντροπὴ, αὐτὸ ξεπερνᾶ καὶ τὰ ὅρια τῆς ἀνθρώπινης κακίας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 11η.

Στὸν Θεόδωρο, μητροπολίτη Λαοδικείας.

Αὐτὰ πού ἀκοῦμε γιὰ σένα, ἂν βέβαια ἀληθεύουν, πολὺ ἀργὰ καὶ μόλις τώρα μαθαίνομε ποιὸς εἶσαι πραγματικά· ἂν ὅμως εἶναι ψεῦδη, τότε ἀπὸ τὴν ἀρχὴ μάθαμε ποιὸς εἶσαι. Ὅσο λοιπὸν διαφέρει τὸ νὰ εἶσαι καλὸς καὶ ἀγαθὸς ἀπὸ τὸ νὰ γίνεις φαῦλος καὶ μοχθηρὸς, καὶ ἐγὼ νὰ χαίρομαι ἀντὶ νὰ στεναχωριέμαι ἐπειδὴ σὲ ἔκανα φίλο, τόσο πρέπει νὰ ἀποφύγεις αὐτὰ πού διαδίδουν ὅτι κάνεις. Ἄλλ' εἴθε νὰ εἶναι γιὰ χάρη ὅλων χωρὶς ἀπροσδόκητα ἢ φήμη τῆς ἀλήθειας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 12η.

Στὸν Εὐλάμπιο, ἀρχιεπίσκοπο καὶ σκευοφύλακα.

Δὲν θέλει τὸ σκότος νὰ πάει μὲ τὸ φῶς, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀλήθεια μισεῖ τὴ συνεύρεση μὲ τὸ ψεῦδος. Μετὰ τὴν ἀναχώρησή σου ἀπὸ ἐμᾶς, μᾶς ἤρθε αὐτὸς πού διαψεύδει τὴν ὀνομασία του ὡς Ἐμμανουήλ, ὅποια ἦταν φυσικὸ νὰ πράττει αὐτὸς καὶ νὰ δείχνει ἀντάξια τῶν τρόπων του.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 13η.

Στὸν Ἀντώνιο, ἀρχιεπίσκοπο Βοσπόρου.

Κάποτε ὁ Σκυθικὸς πόντος ἦταν Ἄξεινος (ἀφιλόξενος). Γιατὶ καταβρόχθιζε, φρικτὸ καὶ νὰ τ' ἀκούσει κανεὶς, τοὺς ξένους πού ἔπλεαν

σίοι δὲ φιλανθρωπία καὶ ἡμέρω πολιτεία τό τε θηριῶδες καὶ
 βάρβαρον ἐξημέρωσαν ἦθος καὶ εἰς Εὐξείνον αὐτὸν μετεποίη-
 σαν. Νῦν δὲ διὰ σοῦ καὶ τοὺς σοὺς ὑπὲρ ἀρετῆς ἀγῶνας καὶ πό-
 5 νους καὶ τὴν ἄλλην περὶ τὸ Θεῖον θεραπείαν, οὐκ Εὐξείνος μό-
 νον, ἀλλὰ καὶ Εὐσεβῆς, μετὰ τοῦ εἶναι, καὶ ὀνομάζεται. Πόσης
 οἶει με, ταῦτα καὶ ἐννοοῦντα καὶ γράφοντα, χαρᾶς καὶ εὐφροσύ-
 νης πληροῦσθαι; Εἰ δὲ καὶ τοὺς αὐτόθι Ἰουδαίους εἰς τὴν ὑπα-
 κοὴν Χριστοῦ αἰχμαλωτίσας, ἀπὸ τῆς σκιᾶς καὶ τοῦ γράμματος
 ἐπὶ τὴν χάριν, ὡς ἔγραψας, μεταστήσεις, ἀπέχω καὶ περισσεύω
 10 τῶν καλῶν ἐλπίδων τοὺς ὠραίους καρπούς, ἃς ἐπὶ σοὶ διαπα-
 ντός ἔτρεφον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΔ΄.

Ζαχαρία, μητροπολίτη Χαλκηδόνος.

Εἰ ἐγὼ τὸν ἐμὸν Ζαχαρίαν ἀγνοῶ, καὶ ἐμαντοῦ ἐπιλέλησμαι
 15 ἀλλ' ἡμῶν, ὡς ἔοικεν, ἐκεῖνος (οὐ γὰρ ἔχω τί μετριώτερον εἶπω)
 ἐπιλέλησται. Οὐ γὰρ ἂν ἡμᾶς ὑπετόπαζεν, ἀνθρώπων λόγοις, τῆς
 περὶ αὐτὸν δόξης, ἣν ἐκ παλαιοῦ φυλάττομεν, παρασύρεσθαι. Ὁ
 δὲ καὶ φοβεῖται διὰ ταῦτα φόβον, ἐν οἷς οὐ μόνον οὐκ ἔστι φόβος,
 ἀλλ' οὐδέ τις φόβου, τοῖς ἡμᾶς ἐγνωκόσιν, ὑπόνοια. Εἰ γὰρ ἡμᾶς
 20 ὁ μακρός, ὃν ἐκ παιδὸς σχεδὸν ἐγνωμέν σε, χρόνος, καὶ ὁ πολὺς,
 καὶ οὐ μέγα κλέος ὑπὲρ ἡμῶν, μᾶλλον δὲ Χριστοῦ καὶ τῶν αὐτοῦ
 θεσπισμάτων, ἀγῶν καὶ δρόμος, οὐπω πείραν ἔχειν τῆς σῆς ἐνεγύ-
 μνασεν ἀρετῆς, οὐκ οἶδα ὅπως ἡμεῖς τε οὐχὶ κακοί, μετὰ τοῦ
 ἀνοήτου, δόξαμεν ἂν, καὶ οἱ δεδιότες μὴ τι πάθοιμεν τοιοῦτον, τὸ
 25 μὴ ἀγνοεῖν ἡμᾶς, οὐ φυγόντες, ἀλλ' ὅτι πλὴν τοῦ χειριστοῦς εἰ-
 πεῖν, εὐπορήσουσιν. Ἀλλὰ τούτων τε ἔνεκα θάρρῳ, καὶ ἡμᾶς,
 ὥσπερ τοῖς ἄλλοις, οὕτω καὶ τὸ μὴ παρασύρεσθαι τοὺς λογισμούς,
 ὑφ' ἑτέρων, ἐπιγίνωσκε, ἵνα μὴ διὰ μιᾶς οὐ προσηκούσης ὑπολή-
 ψεως, ἡμᾶς τε καὶ σαυτὸν μᾶλλον, ἐν αἰτία ποιήσης μεγάλη· καὶ
 30 τοὺς ἀδελφούς, εἴ τι ἄρα καὶ ἀνθρώπινον αὐτοῖς ὑποτρέχει πά-
 θος, τοῖς σοῖς ἀνερεθιζομένους προτερήμασιν, ἀδελφικῶς φέρε
 καὶ διαβάσταζε· οὐ γὰρ ἐφ' οἷς ἡμᾶς εὐχαριστεῖν δεῖ, ἄλλοις ἀπε-
 χθάνεσθαι χρῆ· οὐδ' ἐξ ὧν ἔστι λαβεῖν ἀπόδειξιν λαμπρὰν τοῦ

σ' αὐτόν. Οἱ Μιλήσιοι ὅμως ἀπὸ φιλανθρωπία καὶ ἡμερότητα τοῦ τρόπου ζωῆς των, ἡμέρεψαν καὶ τὴ θηριωδία καὶ τὴ βάρβαρη συμπεριφορὰ του καὶ τὸν ἔκαναν Εὐξείνο-φιλόξενο. Τώρα ὅμως χάρη σ' ἐσένα καὶ τοὺς δικούς σου ἀγῶνες γιὰ τὴν ἀρετὴ καὶ τοὺς κόπους σου καὶ τὴν ἄλλη διακονία σου πρὸς τὸ Θεῖο δὲν εἶναι μόνο Εὐξείνος, ἀλλὰ καὶ μαζί μὲ τὸ ὅτι εἶναι Εὐσεβής, συνάμα καὶ ὀνομάζεται. Μὲ πόση χαρὰ καὶ εὐφροσύνη νομίζεις ὅτι γεμίζω ὅταν τὰ σκέφτομαι αὐτὰ καὶ τὰ γράφω; Ἄν τώρα καὶ τοὺς ἐκεῖ Ἰουδαίους αἰχμαλωτίζοντάς τους στὴν ὑπακοή τοῦ Χριστοῦ τοὺς μεταφέρεις ἀπὸ τὴ σκιά καὶ τὸ γράμμα στὴ χάρη, ὅπως ἔγραψες, μοῦ φτάνει καὶ περισσεύουν οἱ ὠραῖοι καρποὶ τῶν καλῶν ἐλπίδων ποὺ ἔτρεφα πάντοτε γιὰ σένα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 14η.

Στὸν Ζαχαρία, μητροπολίτη Χαλκηδόνας.

Ἄν ἐγὼ δὲν γνωρίζω τὸν δικὸ μου Ζαχαρία, τότε ἔχω λησμονήσει καὶ τὸν ἑαυτό μου. Ἄλλὰ ἐκεῖνος, ὅπως φαίνεται (γιατὶ δὲν ἔχω τί ἄλλο μετριότερο νὰ πῶ) ἔχει λησμονήσει ἐμᾶς. Γιατὶ δὲν θὰ ἔφθανε νὰ ὑποπτευθεῖ ἀπὸ τὰ λόγια διαφόρων ἀνθρώπων ὅτι ἀλλάξαμε τὴ γνώμη ποὺ ἔχομε γι' αὐτόν ἀπὸ παλαιὰ. Αὐτὸς ὅμως νοιώθει φόβο γι' αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα ὄχι μόνο δὲν ὑπάρχει φόβος, ἀλλ' οὔτε κὰν ὑποψία φόβου γιὰ ὅσους μᾶς γνωρίζουν. Γιατὶ, ἂν ὁ μακρὸς χρόνος ποὺ σὲ γνωρίζομε ἀπὸ παιδί σχεδόν, καὶ ὁ πολὺς ἀγῶνας καὶ δρόμος, ποὺ εἶναι μεγάλη δόξα γιὰ μᾶς, ἢ μᾶλλον γιὰ τὸν Χριστὸ καὶ τὰ θεσπίσματά του, δὲν μᾶς ἀσκησε ὥστε νὰ μπορέσομε νὰ γνωρίσομε τὴν ἀρετὴ σου, δὲν γνωρίζω πῶς θὰ μπορούσαμε νὰ μὴ φανοῦμε μαζί μὲ τὸ ἀνόητοι καὶ ἀδικοι, καὶ ὅσοι φοβοῦνται μήπως πάθομε κάτι τέτοιο, τὸ νὰ μὴ ἔχομε μάθει τὴν ἀρετὴ σου, δὲν θ' ἀποφύγουν τὴν κατηγορία ὅτι δὲν μᾶς γνωρίζουν, ἀλλ' ἐκτὸς τοῦ ὅτι εἶναι χεῖριστοι, θὰ τοὺς ἔρθουν στὸ στόμα πλῆθος ἄλλων χαρακτηρισμῶν. Ἄλλὰ γι' αὐτὰ νὰ εἶσαι βέβαιος, καὶ ὅτι ὅπως καὶ σὲ ἄλλα, ἔτσι νὰ γνωρίζεις ὅτι καὶ στὴν γνώμη μας δὲν παρασυρόμαστε ἀπὸ ἄλλους, γιὰ νὰ μὴν ἀπευθύνεις μὲ μία ἀβάσιμη ὑποψία μεγάλη κατηγορία σ' ἐμᾶς καὶ πὶο πολὺ σ' ἐσένα. Καὶ τοὺς ἀδελφούς, ἂν τοὺς διακατέχει κάποιο ἀνθρώπινο πάθος, ἐπειδὴ τοὺς ἐρεθίζουν τὰ προτερήματά σου, νὰ τοὺς ἀνέχεσαι ἀδελφικὰ καὶ νὰ τοὺς ὑποφέρεις. Γιατὶ δὲν χρειάζεται νὰ μισοῦμε τοὺς ἄλλους γιὰ ὅσα πρέπει νὰ τοὺς εὐχαριστοῦμε. Οὔτε ἀπὸ αὐτὰ ποὺ

πρωτεύειν ἡμᾶς, διὰ τούτων ὑφείλομεν πρὸς τοὺς αἰτίους δυνασχετεῖν καὶ τὸ ἄλογον πάθος εἰς εὐλογον αὐτοῖς ἀπολογίαν μεταποιεῖν.

Ἄλλὰ καὶ τῶν εἰρημένων, ἄλλον ἴσθι τοῦτο· ὅτι ὀφείλομεν
 5 ἡμεῖς οἱ δυνατοὶ τὰ ἀσθενήματα τῶν ἀδυνάτων βαστάζειν, καὶ
 πάντων δὲ μάλιστα ἐκεῖνο διὰ βίου μελέτην ποιοῦ. Τὸ ποῖον; Ὅτι
 «ἡ ἀγάπη οὐκ ἀσχημονεῖ». Ἐρεῦνα καλῶς τί ποτέ ἐστι τό, «οὐκ
 ἀσχημονεῖ»· βάθος γὰρ ἄφατον εὐρήσεις ὠφελείας. Εἶτα, διὰ τί
 οὐκ ἀσχημονεῖ; Ὅτι «οὐ ζητεῖ», φησί, «τὰ ἑαυτῆς», ἀλλὰ καὶ «πάν-
 10 τα στέγει, πάντα ἐλπίζει»· ὑψηλὰ μὲν καὶ ταῦτα ἀνέχεσθαι βάρη
 καὶ βελτίωσιν αἰεὶ καὶ μεταβολὴν ἐπὶ τὸ κρεῖττον ἐλπίζειν τοῦ πλη-
 σίον. Τί δὲ ἄλλο, ὃ Παύλου σοφία, πλοῦτος καὶ χάρις· «ἡ ἀγάπη»,
 φησὶν, «οὐδέποτε ἐκπίπτει». Ὡ μακαρίας φωνῆς καὶ μακαριωτά-
 του στόματος καὶ κρείσσων ἐγκωμίων καὶ θαύματος γνώμη· οὐδέ-
 15 ποτε, φησὶν, ἐκπίπτει. Κἂν στασιάζωσιν ἄλλοι, κἂν χαίρωσι μά-
 χαις, κἂν τὰ πρῶτα ζητῶσι, κἂν φθόνος αὐτοῖς ἀνερεθίσῃ καὶ
 χειρῶν ἄρχωσιν ἀδίκων, κἂν τὰ ἄνω στρέφωσι κάτω, οὐδέποτε ἡ
 ἀγάπη τῆς οἰκείας ἐδρας καὶ ἀρετῆς ἐκπίπτει, οὐδ' ἀπογινώσκει,
 οὐδ' ἀποστρέφεται τοὺς λελυπηκότας, ἀλλ' αἰεὶ προφάσεις ἐπιζη-
 20 τεῖ, καὶ πάντα κινεῖ καὶ μεθοδεύει, δι' ὧν αὐτοὺς καὶ ἀποσκιρ-
 τῶντας εἰς τὸν οἰκειὸν τῆς συναφείας καὶ ἐνώσεως συναγέλαξῃ
 λεμιῶνα. Ταῦτα, τέκνον ἡμέτερον ἐν Κυρίῳ, μελέτα καὶ τούτοις
 ἑαυτὸν ῥύθμιζε, κατεπάδων. Οὐδὲν γάρ, εὖ ἴσθι, τῶν παναρίων
 τούτων εὐρήσεις ὠφελιμώτερον· τὰ δ' ἄλλα ἔρῶσο, ἱερώτατε, τῆς
 25 ἡμῶν ὑπερευχόμενος μετριότητος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΕ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Χάρις Χριστῷ τῷ ἀληθινῷ Θεῷ ἡμῶν, τῷ ἐπὶ πᾶσι παρακα-
 λοῦντι ἡμᾶς, τῷ καὶ τὰς γενναίας τῶν φύσεων (ἐπειδ' ἂν τῆς οἰκει-
 30 ας ἀρετῆς μικρὸν ἀποκλίνωσι) θαῦτόν τε συνορᾶν καὶ ἐνδυνα-
 μοῦντι τὸ ὀλίσθημα καὶ πρὸς τὸ οἰκειὸν καὶ εὐγενὲς ἐπανατρέχειν
 ἀξίωμα. Ὅς καὶ νῦν, οὐ τῇ τῶν ἡμετέρων λόγων, ὡς ἂν αὐτὸς
 φαίης, δυνάμει καὶ παραινέσει, ἀλλὰ τῆς οἴκοθεν καὶ ἐξ αὐτοῦ σοι

μποροῦμε νὰ λάβουμε λαμπρὴ ἀπόδειξη ὅτι ἔχομε τὰ πρωτεῖα, γι' αὐτὰ νὰ πρέπει νὰ δυσανασχετοῦμε πρὸς αὐτοὺς ποὺ μᾶς τὰ παρέχουν, καὶ τὸ παράλογο πάθος νὰ τὸ μετατρέπομε σὲ λογικότατη δικαιολογία.

Ἄλλὰ καὶ ἐκτὸς ἀπὸ ὅσα εἶπαμε γνώριζε καὶ αὐτό· ὅτι ὀφείλομε ἐμεῖς οἱ δυνατοὶ νὰ στηρίζομε τοὺς ἀδυνατοὺς στὶς ἀδυναμίες τους, καὶ πιὸ πολὺ ἀπ' ὅλα ἐκεῖνο νὰ κάνεις φροντίδα στὴ ζωὴ σου. Ποιῶ; Ὅτι «ἡ ἀγάπη δὲν κάμνει ἀσχημοσύνες». Ἐρεῦνησε καλὰ τί σημαίνει αὐτὸ τὸ «δὲν ἀσχημονεῖ». Γιατὶ θὰ βρεῖς ἀνέκφραστο βάθος ὠφέλειας. Ἐπειτα, γιατί δὲν κάνει ἀσχημοσύνες; Ἐπειδὴ, λέγει, δὲν διεκδικεῖ ὅσα εἶναι δικά της, ἀλλὰ καὶ ἀνέχεται τὰ πάντα, ἐλπίζει τὰ πάντα ὑψηλὰ εἶναι καὶ αὐτὰ τὰ βάρη ποὺ ἀνέχεται καὶ πάντα ἐλπίζει βελτίωση καὶ μεταβολὴ πρὸς τὸ καλύτερο τοῦ πλησίον. Καὶ τί ἄλλο εἶναι, ὦ σοφία τοῦ Παύλου; Πλοῦτος καὶ χάρη· ἡ ἀγάπη ποτέ, λέγει, δὲν ξεπέφτει². Ὡ μακάρια φωνὴ καὶ θγαλμένη ἀπὸ τὸ πιὸ μακάριο στόμα, καὶ γνώμη ἀνώτερη ἀπὸ ἐγκώμια καὶ θαυμασμό· ποτέ, λέγει, δὲν ἐκπίπτει. Κι ἂν ἄλλοι κάνουν στάσεις, κι ἂν χαίρονται μὲ τίς διαμάχες, κι ἂν ζητοῦν τὰ πρωτεῖα, κι ἂν τοὺς ἐρεθίζει ὁ φθόνος καὶ ἀρχίζουν τὴ χειροδικία, κι ἂν κάνουν τὰ ἐπάνω κάτω, ποτέ ἡ ἀγάπη δὲν ἐκπίπτει ἀπὸ τὴ θέση της καὶ τὴν ἀρετὴ, οὔτε φτάνει σὲ ἀπόγνωση, οὔτε ἀποστρέφεται ἐκείνους ποὺ τῆς προξενοῦν λύπη, ἀλλὰ πάντοτε ἀναζητᾷ ἀφορμὲς καὶ κινεῖ τὰ πάντα καὶ μεθοδεύει τρόπους, μὲ τοὺς ὁποῖους καὶ αὐτοὺς ποὺ ἀποσκιρτοῦν νὰ τοὺς συγκεντρώνει στὸ δικό της λιβάδι τοῦ συνδέσμου καὶ τῆς ἔνωσης. Αὐτὰ, τέκνο μου, μὲ τὴ χάρη τοῦ Κυρίου, νὰ μελετᾷς, κι αὐτὰ ἐφαρμόζοντας νὰ κυβερνᾷς τὸν ἑαυτό σου. Γιατὶ γνώριζε καλὰ, ὅτι τίποτε ἀπὸ τὰ πανάρια αὐτὰ δὲν θὰ βρεῖς πιὸ ὠφέλιμο. Κατὰ τὰ ἄλλα νὰ εἶσαι καλὰ, ἱερώτατε, καὶ νὰ εὐχεσαι γιὰ τὴ μετριότητά μου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 15η.

Στὸν ἴδιο.

Εὐχαριστία στὸν Χριστὸ τὸν ἀληθινὸ Θεὸ μας, ὁ ὁποῖος μᾶς παρηγορεῖ σὲ ὅλα, καὶ ὁ ὁποῖος τοὺς γενναίους, ὅταν ἀποκλίνουν λίγο ἀπὸ τὴν ἀρετὴ τους, τοὺς ἐνδυναμώνει γρήγορα νὰ δοῦν τὸ ὀλίσθημά τους καὶ νὰ ἐπανέλθουν στὴν εὐγένεια καὶ τὸ ἀξίωμά τους, ὁ ὁποῖος καὶ τώρα ὄχι μὲ τῶν δικῶν μου λόγων, ὅπως θὰ ἔλεγες ἐσύ, τὴ δύναμη καὶ τὴν παραινέση, ἀλλὰ ἀπὸ τὴ δική σου ὑψηλὴ νοημοσύνη, ποὺ ἀπὸ τὸν ἴδιο σοῦ παρεχω-

παρασχεσθείσης μεγαλονοίας, τῇ ῥώμῃ τὸ χυδαῖον μὲν καὶ ταπεινὸν τῶν λογισμῶν ἐχαρίτωσέ σε διαπτύσασθαι. Εἰ δὲ τὸ προσφυές καὶ κατάλληλον μέγεθος τῆς ἀρίστης προαιρέσεως καὶ τῆς ἄλλης πολιτείας ἐκ τοῦ ῥάστου ἐπανήγαγεν, ἐν οἷς εἴης μοι κἂν 5 μυρίους κύδους ἢ τῶν πραγμάτων ἀναρῶντι περιπέτεια, αὐτὸς διαπαντὸς ἐν ἀκλονήτῳ τῆς ἀγάπης ἐστηριγμένος φρονήματι. Ἐρῶωσο, τέκνον ἡμέτερον ἱερώτατον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΣΤ΄.

Γρηγορίῳ, ἀρχιεπισκόπῳ Συρακούσης.

10 Ὅσα πρὸς καταρτισμὸν τῆς τοῦ Θεοῦ Ἐκκλησίας ἢ ἀρχιερατικῆ ὑμῶν διαπράττεται ὁσιότης, ἄνωθεν καὶ ἐξαρχῆς τὴν ἡμετέραν ἔχεις συμφωνοῦσαν μετριότητα· διόπερ οὐ δεῖται συνεχοῦς ἐπὶ τούτοις ὑπομνήσεως, μάλιστα γὰρ νῦν ὅτε φωνῆς ἀπάσης λαμπρότερόν τε καὶ τελειότερον ἀναδιδάσκουσιν ἡμᾶς τὰ ἀλλήλων 15 καὶ εἰ μίαν γνώμην καὶ τὸ αὐτὸ συνάπτουσι φρόνημα, ὅτε κοινὸς ὑπὲρ Χριστοῦ διωγμὸς καὶ τὰ κοινὰ πάθη καὶ ἀνιστόρητα, οἷς ἐναθλεῖν διὰ τὴν συντήρησιν τῶν δεσποτικῶν ἐντολῶν καὶ παραφυλακὴν ἀξιούμεθα. Ἐντεινε τοίνυν καὶ κατενοδοῦ χειροθετῶν τε καὶ ἱεροτελῶν καὶ τὸ ποιμνιον αὐξῶν καὶ πληθύνων Χριστοῦ, 20 ναοὺς τε σεπτοὺς ἐγείρων καὶ τελεσιουργῶν, ἄλλως τε καὶ καιροῖς τοιούτοις ἐν οἷς ἱερεῖς τε καὶ ἱερωσύνη, τὸ μέρος ἐκείνων τῶν τρισαθλίων, σεσίγηται καὶ ἐξ ἀνθρώπων ἠφάνισται, ναῶν τε ἐρημία καὶ πόρθησις, ἀντὶ τῆς πρὶν εὐκοσμίας, τὸ Ῥωμαϊκὸν κατέχει πολίτευμα, καὶ μονονουχὶ τὰ Χριστιανῶν ἐκ βάθρων αὐ- 25 τῶν ἀνατέτραπεται, οἷς τίς ἀξίως ἄλλος, ἢ Ἰερεμίας ἐπιστενάξειε δυνατὸς ὢν οἰκείοις θρήνοις τηλικαύτης ἐρημίας ἐκτραγωδήσαι καὶ παραστῆσαι μέγεθος; Ἀλλὰ ταῦτα μὲν καὶ σιωπώμενα κέκραγεν, σὺ δέ μοι τά τε ἄλλα ἔρῶωσο καὶ τῆς ἡμῶν ὑπερεύχου μετριότητος.

30

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΖ΄.

Ἰγνατίῳ, μητροπολίτῃ Κλαυδιουπόλεως.

Ἦν ποτε φευκτὸν καὶ φοβερὸν τὸ ἀνάθεμα, ὅτε κατὰ τῶν ἐνόχων τῆς ἀσεβείας, ὑπὲρ τῶν τῆς εὐσεβείας κηρῶν, ἐφέρετο. Ἀφ΄

ρήθηκε, σοῦ ἔδωσε τὴ χάρη του ν' ἀποπτύσεις μὲ τὴ δύναμη ποῦ σοῦ ἔδωσε τοὺς χυδαίους καὶ ταπεινοὺς λογισμούς. " Ἄν ὅμως τὸ πρόσφορο καὶ κατάλληλο μέγεθος τῆς ἀριστης προαίρεσής σου καὶ τοῦ ἄλλου τρόπου τῆς ζωῆς σου τὸ ἐπανόρθωσε μὲ εὐκολία, σ' αὐτὰ ποῦ ἔχεις βρεθεῖ τώρα, κι ἂν ἀκόμα μύριες φορές ριψοκινδυνεύσεις ἀπὸ τὶς ἀπρόοπτες καταστάσεις τῶν πραγμάτων, ὁ ἴδιος θὰ μείνεις γιὰ πάντα ἀκλόνητος, στηριγμένος στὸ πνεῦμα τῆς ἀγάπης. Νά εἶσαι καλά, τέκνο μου ἱερώτατο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 16η.

Στὸν Γρηγόριο, ἀρχιεπίσκοπο Συρακούσης.

" Ὅσα πράττει ἡ ἀρχιερατικὴ ὁσιότητά σου γιὰ νὰ καταρτισθεῖ ἡ Ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ἔχεις ἀπὸ παλαιὰ καὶ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ σύμφωνη τὴ μετριότητά μου· γι' αὐτὸ δὲν χρειάζεται συνεχῆ ὑπόμνηση γι' αὐτὰ, καὶ μάλιστα τώρα, ὅταν καθαρότερα ἀπὸ κάθε φωνὴ καὶ τελειότερα μᾶς τὸ ξαναδιδάσκουν τὰ μεταξὺ μας καὶ μᾶς ἐνώνουν σὲ μία γνώμη καὶ τὸ ἴδιο φρόνημα, ὅταν ὁ κοινὸς γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ διωγμὸς καὶ τὰ κοινὰ καὶ ἀνεκδιήγητα δεινὰ γιὰ τὰ ὁποῖα γινόμαστε ἄξιοι ν' ἀγωνισθοῦμε πρὸς διατήρηση καὶ διαφύλαξη τῶν ἐντολῶν τοῦ Κυρίου. Δυνάμωσε λοιπὸν τὸν ἀγῶνα σου καὶ καλὴ ἐπιτυχία σ' αὐτόν, χειροτονώντας καὶ λειτουργώντας καὶ αὐξάνοντας καὶ πληθύνοντας τὸ ποίμνιο τοῦ Χριστοῦ, ἀνεγείροντας ναοὺς ἱερῶν καὶ καθιερώνοντας, καὶ μάλιστα σὲ τέτοιους καιροὺς, ὅπου οἱ ἱερεῖς καὶ ἡ ἱερωσύνη, τὸ μέρος τῶν τρισάθλιων ἐκείνων, βυθίστηκαν στὴ σιγὴ καὶ ἀφανίστηκαν ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, καὶ ἀντὶ τῆς προηγούμενης εὐκοσμίας ἐπικρατεῖ στὴ Ρωμαϊκὴ πολιτεία ἐρημία καὶ καταστροφή, καὶ κατὰ κάποιον τρόπο ἔχουν ἀνατραπεῖ ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ θεμέλια τὰ τῶν Χριστιανῶν, μπροστὰ στὰ ὁποῖα ποιὸς ἄλλος, παρὰ ὁ Ἱερεμίας θὰ ἀναστενάξει, ἔχοντας τὴ δύναμη νὰ διεκτραγωδήσει καὶ νὰ παραστήσει μὲ τοὺς θρήνους του τὸ μέγεθος τῆς τόσο μεγάλης ἐρημίας; Ἄλλ' αὐτὰ βέβαια καὶ μὲ τὴ σιωπὴ τους κραυγάζουν. Ἐσὺ ὅμως κατὰ ἄλλα νὰ εἶσαι καλά καὶ νὰ προσεύχεσαι γιὰ τὴ μετριότητά μου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 17η.

Στὸν Ἰγνάτιο, μητροπολίτη Κλαυδιουπόλεως.

Κάποτε ἦταν ἀποφευκτέο καὶ φοβερὸ τὸ ἀνάθεμα, ὅταν ἐπιβαλλόταν σ' ἐκείνους ποῦ ἦταν ἔνοχοι ἀσέβειας, ὑπὲρ τῶν κηρύκων τῆς εὐσε-

οὐδὲ ἢ τολμηρὰ καὶ ἀναίσχυντος τῶν ἀλαστόρων ἀπόνοια, παρὰ πάντα θεσμὸν θεῖόν τε καὶ ἀνθρώπινον, καὶ παρὰ πάντα λόγον Ἑλληνικόν τε καὶ θάρβαρον, τὸ οἰκεῖον ἀνάθεμα κατὰ τῶν προμάχων τῆς ὀρθοδοξίας ἀναστρέφειν ἐκφρονάξατο καὶ τὴν βαρβα-
 5 ρικὴν μανίαν ἐκκλησιαστικὴν παρανομίαν ἐφιλονείκησαν ἀπεργάσασθαι, αὐτίκα καὶ τὸ φρικτὸν ἐκεῖνο καὶ ποινῆς ἀπάσης πέρας ἔσχατον εἰς μύθους καὶ παίγνια μεταπέπτωκε· μᾶλλον δὲ τοῖς εὐσεβέσι καὶ αἰρετὸν παρεσκεύασται. Οὐδὲ γάρ, οὐδ' ἢ πάντολμος τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀληθείας γνώμη τὰς ποινὰς, καὶ μάλιστα τὰς ἐκκλη-
 10 σιαστικάς, ποιεῖ φοβεράς, ἀλλὰ τῶν πασχόντων τὸ ὑπεύθυνον, ὡς τό γε ἀνεύθυνον καὶ εἰς χλεύην τὰς ἐκείνων τιμωρίας τρέπει καὶ κατ' ἐκείνων τὸ δικαίωμα τῆς τιμωρίας ἀναστρέφει, καὶ τῷ ὑπ' αὐτῶν τιμωρουμένῳ στεφάνου ἀκηράτους καὶ ἀθάνατον δόξαν, ἀντὶ ποινῆς, ἀπεργάζεται. Δι' ὃ καὶ ἕκαστος τῶν εὐσεβῶν καὶ ἀγί-
 15 ων ὑπ' αὐτῶν ἠλλοτριωμένων Χριστοῦ μυριάκις αἰρεῖται προσηλακίζεσθαι καὶ ἀναθεματίζεσθαι, ἢ τοῖς αὐτῶν μισοχρίστοις καὶ θεοστυγέσιν μετὰ λαμπραῆς τῆς εὐφημίας κοινωνῆσαι πονηρεύμασιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΗ΄.

20 **Μιχαήλ, μητροπολίτη Μιτυλήνης.**

Ὡσπερ τοὺς τοῦ Δεσπότη μαθητὰς τὸ μισόχριστον τῶν Ἰουδαίων συνέδριον ἀποσυναγώγους ποιήσαντες, ἐκείνους μὲν μᾶλλον τῷ Διδασκάλῳ καὶ Δεσπότη προσωκείωσαν, ἑαυτοὺς δὲ τέλεον καὶ τῆς θείας μυσταγωγίας καὶ τῆς οὐρανῶν βασιλείας
 25 ἠλλοτριώσαν, οὕτω καὶ νῦν οἱ τῶν Ἰουδαίων μιμηταί, τοὺς τῶν ἀποστόλων ζηλωτὰς ἀποσυναγώγους ποιήσαντες, ἡμᾶς μὲν τοῖς θεοπεσίοις ἐκείνοις καὶ αὐτόπταις τοῦ Λόγου συνῆψάν τε μᾶλλον καὶ συνήνωσαν (ἢ γὰρ κοινωνία τῶν παθῶν ἀκριβεστέραν ποιεῖται τὴν ἐν δίῳ καὶ πίστει συνάφειαν), ἑαυτοὺς δὲ καὶ τῆς ἐκείνων
 30 διδασκαλίας καὶ τῆς ἡμετέρας ὀρθοδοξίας ἐλεεινῶς τε καὶ ἀθλίως ἐναπέτεμον, καὶ τῆς Χριστιανῶν ὄλως καὶ κλήσεως καὶ πολιτείας τὴν ἑαυτῶν μοῖραν διχάσαντες, εἰς τὴν τῶν Ἰουδαίων, οὓς παρεξήλωσαν, καὶ χριστομαχίαν καὶ μαιφονίαν φερόμενοι ἐκπεπτώκα-
 σιν.

βειας. Ἀφότου ὅμως ἡ θρασύτατη καὶ ἀδιάντροπη παραφροσύνη τῶν ἀλαστόρων, ἔξω ἀπὸ κάθε θεῖο καὶ ἀνθρώπινο νόμο καὶ ἔξω ἀπὸ κάθε ἑλληνικὸ καὶ βαρβαρικὸ λόγο, λύσσαζε ἅντιστρέψει τὸ δικό της ἀνάθεμα ἐναντίον τῶν προμάχων τῆς ὀρθοδοξίας καὶ φιλονείκησε νὰ κάνει τὴ βαρβαρικὴ μανία παρανομία ἐκκλησιαστικὴ, ἀμέσως καὶ τὸ φορικτὸ ἐκεῖνο καὶ ἔσχατο τέλος κάθε ποινῆς κατάντησε μύθος καὶ παιγνίδι, ἢ καλύτερα γιὰ τοὺς εὐσεβεῖς ἔγινε κάτι πού ἐπιθυμοῦσαν. Γιατὶ οὔτε, ναὶ οὔτε ἡ θρασύτατη γνώμη τῶν ἐχθρῶν τῆς ἀλήθειας κάνει φοβερὸς τὶς ποινές, καὶ μάλιστα τὶς ἐκκλησιαστικές, ἀλλ' ἡ εὐθύνη αὐτῶν πού δέχονται τὶς τιμωρίες, γιατί ἡ ἀθωότητά τους καὶ μετατρέπει σὲ χλεύη τὶς τιμωρίες ἐκείνων, καὶ ἀντιστρέφει τὸ δικαίωμα τῆς τιμωρίας ἐναντίον τῶν ἴδιων, καὶ παρέχει σ' αὐτὸν πού τιμωρεῖται ἀπὸ αὐτούς, ἀντὶ ποινῆς, στεφάνια αἰώνια καὶ δόξα ἀθάνατη. Γι' αὐτὸ καὶ καθέννας ἀπὸ τοὺς εὐσεβεῖς καὶ ἁγίους προτιμᾷ μύριες φορές νὰ προπηλακίζεται καὶ νὰ ἀναθεματίζεται ἀπὸ αὐτούς τοὺς ἀποξενωμένους ἀπὸ τὸν Χριστό, παρὰ νὰ συμμετέχει μὲ λαμπρὸς ἐπευφημίαις σὶς μισόχριστες καὶ θεομίσητες πονηρίες τους.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 18η

Στὸν Μιχαήλ, μητροπολίτη Μυτιλήνης.

Ὅπως τὸ μισόχριστο συνέδριο τῶν Ἰουδαίων, πού κήρυξε ἀποσυνάγωγους τοὺς μαθητὲς τοῦ Κυρίου, αὐτοὺς βέβαια τοὺς ἔκανε πολὺ πῖο οἰκείους πρὸς τὸν διδάσκαλο καὶ Δεσπότη τους, ἐνῶ τοὺς ἴδιους τοὺς ἀποξένωσε τελείως ἀπὸ τὴ θεία μυσταγωγία καὶ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν, ἔτσι καὶ τώρα οἱ μιμητὲς τῶν Ἰουδαίων, κάνοντας ἀποσυνάγωγους τοὺς θερμοὺς ὀπαδοὺς τῶν ἀποστόλων, ἐμᾶς βέβαια μᾶς σύνδεσαν καὶ μᾶς ἔνωσαν περισσότερο μ' ἐκείνους τοὺς θείους καὶ αὐτόπτες τοῦ Λόγου (γιατὶ ἡ συμμετοχὴ στὰ παθήματα κάνει στενώτερη τὴ σύνεωση στὴ ζωὴ καὶ τὴν πίστη), τοὺς ἑαυτοὺς τους ὅμως τοὺς ἀπέκοψαν μὲ τρόπο ἔλεεινὸ καὶ ἄθλιο καὶ ἀπὸ τὴ διδασκαλία ἐκείνων καὶ ἀπὸ τὴ δική μας ὀρθοδοξία, καὶ ἀφοῦ διαχώρισαν ἐξολοκλήρου τὴ μερίδα τους ἀπὸ τὴν ὀνομασία καὶ τὸν τρόπο ζωῆς τῶν Χριστιανῶν, κατέπεσαν ἀκράτητοι στῶν Ἰουδαίων, τῶν ὁποίων ἔγιναν ζηλωτὲς, καὶ τὴ χριστομαχία καὶ τὴ μανία γιὰ φόνους.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΘ΄.

Εὐσχήμονι καὶ Γεωργίῳ, μητροπολίταις.

Οὐκ ἄθυμῶ τὸν χειμῶνα τῶν κακῶν καὶ τῆς τυραννίδος ἐπιτει-
 νόμενον βλέπων. Ταῖς γὰρ εἰς Θεὸν ἐλπίσι καὶ τῇ εὐσεβείᾳ ἀν-
 5 θοῦντας ὑμᾶς καὶ ἐαρίζοντας ἀκούω, μᾶλλον δὲ καὶ χαίρω, ὅτι καὶ
 ὠραιότερους καὶ δοκιμωτέρους ἢ τῶν κατασχεῖναι καὶ ἀσχημο-
 νῆσαι σπουδαζόντων ὑμᾶς ἔδειξεν ἀναισχυντία. Ἀλλ', ὡς φίλοι καὶ
 τέκνα καὶ ἀδελφοί, καὶ εἴ τι στοργῆς καὶ σχέσεως φυσικῆς οἰκειό-
 τερον, ἕως τέλους Θεῷ τὴν αὐτὴν εὐγνωμοσύνην καὶ τὸ φίλτρον
 10 διασώσωμεν, καὶ ὅπερ Ἰὼβ ὁ γενναῖος τὸν καθηγητὴν αὐτῶν πε-
 πονθότα διὰ τῆς θαυμασίας ἐκείνης ὑπομονῆς καὶ ἀνδρείας ἐθρι-
 ἀμβευσε, τοῦτο καὶ ὑμεῖς καὶ λαὸς ἅγιος τοῦ Χριστοῦ καὶ βασιλεί-
 ον ἱεράτευμα, ὥσπερ μέχρι νῦν, οὕτω καὶ διαπαντός, τουτουσί
 τοὺς ἐκείνου γνησίους καὶ κορυφαίους μαθητάς, ὀδυρομένους καὶ
 15 ἀμηχανοῦντας ἐπιδείξομεν. Καὶ γάρ, ὡς καὶ ὑμεῖς συνεπίστασθε,
 τῶν εἰς τέλος ἀγωνιζομένων ἐστὶ τὰ βραφεῖα καὶ οἱ στέφανοι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Κ΄.

Θεοδώρῳ, μητροπολίτῃ Λαοδικείας.

Οἶδα πολλοὺς τῶν πιστῶν ἀνδρῶν καιρὸν ζητοῦντας ἐφ' ὃν
 20 τῆς οἰκειᾶς ἀρετῆς τὸ μέγεθος ἐπεδείξαντο, καὶ τοὺς μάρτυρας
 μακαρίζοντας, ὅτι τυράννων ἔσχον ὠμότητα τὴν ἀνδρείαν αὐτῶν
 εἰς αἰῶνα στηλιτεύουσαν. Ἐφέστηκεν οὗτος ὁ καιρός, εἰ καὶ πλέον,
 ἢ ὅσον ἂν καὶ ὁ γενναιότατος ἤλπισε· πείθομαι δέ, ὡς τελευταῖον
 καὶ μέγιστον τῆς ἰδίας ἀσθενείας καὶ τοῦ θράσους ὁ τῇ σῇ γενναιό-
 25 τητι ἐπαρθεὶς προσενεχθῆναι ἀείμνηστον τὸν ἔλεγχον δώσει, καὶ
 τὴν σὴν στερόχνητα καταπλαγεὶς καὶ τῶν λοιπῶν ἐκτραπήσεται
 τὴν πείραν· ὡς ἅμα δύο τὰ μέγιστά σε δι' ἑνὸς ἀγῶνος κατορ-
 θῶσαι, νικηφόρον τε ἀναρῶρηθῆναι, καὶ τοῖς ἀδελφοῖς τῶν ἐπικρε-
 μαμένων κακῶν τὴν ὑπερβολὴν καὶ τοὺς πολλοὺς πόνους ἰδίους
 30 ἄθλοις κουφίσαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Γενναίων ὄντως ἀνδρῶν τὸ στάδιον δεῖται· μηδεὶς εἰσίστω

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 19η.

Στους μητροπολίτες Εὐσχήμονα και Γεώργιο.

Δέν στενοχωριέμαι βλέποντας νά παραιίνεται ἡ βαρυχειμωνιά τῶν κακῶν και τῆς τυραννίας. Γιατί ἀκούω ὅτι οἱ δικές σας ἐλπίδες πρὸς τὸν Θεὸ και ἡ εὐσέβεια βρίσκονται σὲ ἀνθοφορία και ἀνοιξιότικη κατάσταση, ἢ καλύτερα χαίρομαι, γιατί ἡ ἀδιαντροπιὰ αὐτῶν πού ἐπιχειροῦν νά σᾶς καταντροπιάσουν και νά ἀσχημονήσουν εἰς βάρος σας σᾶς ἔδειξε ὠραιότερους και σπουδαιότερους. Ἀλλά, ὦ φίλοι και τέκνα και ἀδελφοί μου και ὅ,τι ἄλλο ὑπάρχει οἰκειότερο πρὸς τὴ στοργή και τὴ φυσική σχέση, ἄς διατηρήσομε μέχρι τὸ τέλος τὴν ἴδια εὐγνωμοσύνη και τὴν ἴδια ἀγάπη πρὸς τὸν Θεό, και τὸ χτύπημα πού κατέφερε ὁ γενναῖος Ἰωὺβ στὸν ἀρχηγὸ αὐτῶν και θριάμβευσε εἰς βάρος του μὲ τὴ θαυμάσια ἐκείνη ὑπομονή και ἀνδρεία, αὐτὸ κι ἐσεῖς και ὁ λαὸς ὁ ἅγιος τοῦ Χριστοῦ και τὸ βασιλικὸ ἱερατεῖο, ὅπως μέχρι τώρα, ἔτσι και γιὰ πάντα, αὐτοὺς ἐδῶ τοὺς γνήσιους και κορυφαίους μαθητὲς ἐκείνου νά τοὺς παρουσιάσομε ὀδυρόμενους και σὲ ἀμηχανία. Γιατί, ὅπως και ἐσεῖς γνωρίζετε, τὰ βραβεῖα και τὰ στεφάνια ἀνήκουν σ' αὐτοὺς πού ἀγωνίζονται μέχρι τὸ τέλος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 20η.

Στὸν Θεόδωρο, μητροπολίτη Λαοδικείας.

Γνωρίζω πολλοὺς ἀπὸ τοὺς πιστοὺς νά ζητοῦν εὐκαιρία γιὰ νά μπορέσουν νά δείξουν τὸ μέγεθος τῆς ἀρετῆς τους, και νά μακαρίζουν τοὺς μάρτυρες πού εἶχαν τὴν ἀνδρεία νά στηλιτεύουν στὸν αἰῶνα τὴν ὠμότητα τῶν τυράννων. Ἦρθε λοιπὸν ἡ εὐκαιρία, ἂν και περισσότερο ἀπὸ αὐτὸ πού ἤλπισε και ὁ γενναιότατος. Πιστεύω ὅμως ὅτι τελευταῖο και μέγιστο και ἀξέχαστο ἔλεγχο τῆς ἀδυναμίας και τῆς θρασύτητάς του θὰ δώσει αὐτὸς πού εἶχε τὴν ἐπαρση ν' ἀντιταχθεῖ στὴ γενναιότητά σου, και κατάπληκτος ἀπὸ τὴ σταθερότητά σου, θ' ἀποφύγει νά ἐπιχειρήσει τὰ ἴδια και γιὰ τοὺς ὑπόλοιπους, ὥστε μὲ ἓναν ἀγῶνα νά κατορθώσεις μαζί δύο, τὰ πιὸ μεγάλα, και νά ἀνακηρυχθεῖς νικητῆς, και μὲ τοὺς δικούς σου ἀθλοὺς ν' ἀνακουφίσεις τὴν ὑπερβολὴ τῶν κακῶν πού ἀπειλοῦν τοὺς ἀδελφοὺς και τοὺς πολλοὺς πόνους τους.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 21η.

Στὸν ἴδιο.

Πραγματικὰ τὰ στάδια ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ γενναίους ἀνδρες κανέ-

θηλυδρίας· ἂν δ' εἰσεπήδησε, θᾶπτον ἀποστήτω ἢ τῆς γνώμης, ἢ τῶν παλαισμάτων. Οὐ γὰρ τῶν τοιούτων οἱ πόνοι. Ἄλλὰ μὴδ' ὁ χρυσῶ τὸν βίον βεβαρημένος, μὴδ' ὁ πρὸς κενὰς δόξας ἀνεπτρωμένος. Τὸν γὰρ πρὸς τὰς τοῦ σώματος ἡδονὰς ἐπτοημένον, οὐδ' ἀποδύσασθαι πρὸς τὸν ἀγῶνα νομίζω, ἀλλὰ καὶ εὐχόμαι πόρρω καθεστάναι, εἰ μὴ προλαβὼν ἐπλήρωσεν ἡμῶν ἐκεῖνος τὴν εὐχήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΒ'.

Εὐθυμῖα, μητροπολίτη Κατάνης.

10 Γενέσθαι μὲν ἐμοὶ σχολὴν ὥστε τὰ σὰ διηγεῖσθαι ἀπεύχομαι, γενέσθαι δὲ ὥστε μὴδ' ἀκούσαι προέλαβες. Τί οὖν αἰτίας, ὅτι μὴδ' ἄπερ ἤλπισα ἤκουσα, καὶ ὅτι σιγὴν ἐθέμην οἷς μὴδὲ τὴν ἀκοὴν ἠδέως ἠνέωξα; Ἄλλ' εἰ, διότι ὅλως τὴν ἀκοὴν τῶν τοιούτων ὑπέμεινα, τῆς περὶ φίλους ὀλιγωρίας γραφὴν ἐνοχος γράφεσθαι, τί ἂν
15 δράσειαν οἱ τοιαῦτα δεδρακότες, δι' ὧν καὶ τοὺς φίλους τῆς ὑπὲρ αὐτῶν ἐν τῷ λέγειν παρρησίας ἀπεστέρησαν, καὶ τῶν δυσμενῶς ἐχόντων τὰς γλώσσας οὐ καθ' ἑαυτῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατ' ἐκείνων, οἳ ποτε τῶν πεπλησιακότων ἦσαν, ἠκόνησαν; Τί οὖν δεῖ ποιεῖν; Σόν ἐστίν (ὡ πῶς σε προσεῖπω!) καὶ ἡμῖν ὑπὲρ σου, εἴθ'
20 ὄφελος, τὴν παρρησίαν, ἣν εἶχομεν, ἀποδοῦναι, καὶ μὴδὲν ἀκούειν ἀηδὲς περὶ σου, ἀλλὰ καὶ τοὺς κακῶς σε λέγοντας νῦν ἐπιστομίσαι, εἰς τὴν ἀρχαίαν ἐπαναδραμόντα κατάστασιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΓ'.

Γεωργίω, μητροπολίτη Νικομηδείας.

25 Εἴθε μοι τῶν σῶν ἦν ἐνάμιλλα λόγων τὰ ἔργα, οὐχ ἵνα κλέος ὄντες ἀκεστορίδων Γαληνός καὶ Ἰπποκράτης, ὡς αὐτὸς ἡμᾶς θειάζων γράφεις, ὑπεξίστανταί μοι τῶν πρωτείων, οὐδ' ἵνα τῶν Ἀσκληπιαδῶν τὸ μέγα ὄνομα τῷ ἡμετέρῳ καταχωσθεῖη, ἀλλ' ὡς ἂν εἶην, εἰ καὶ μὴ πρὸς ἕτερόν τινα, ἀλλ' οὖν ἐν τούτῳ γε τῷ μέρει
30 μικρά τις κατὰ τῶν σωματικῶν παθῶν τοῖς φίλοις καὶ συνᾶθλοις ἐπικουρία

3. "Ἄλλη γραφή, "ἐπεύχομαι".

νας θηλυπρεπής να μην μπαίνει σ' αυτά: αν τυχόν όμως μπει, να εγκαταλείψει άμέσως ή την επιθυμία ή τα αγωνίσματα. Γιατί δεν είναι οί άγώνες γι' αυτούς. Ἄλλ' οὔτε και ὁ πολὺ πλούσιος να μπαίνει, οὔτε ὅποιος ἔχει κούφιεσ φιλοδοξίες. Γιατί ὅποιος εἶναι κυριευμένος ἀπὸ τίς ἡδονές τοῦ σώματος, πρέπει οὔτε καν να θέλει να μπει στὸν ἀγώνα, ἀλλὰ και εὔχομαι να στέκεται μακριά, ἐκτὸς ἀν πρόλαβε αὐτὸς να ἐκπληρώσει τὴν εὐχή μου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 22η.

Στὸν Εὐθύμιο, μητροπολίτη Κατάνης.

Τὸ να βρω δέβαια τὴν εὐκαιρία να διηγηθῶ τὰ δικά σου τὸ ἀπεύχομαι³, μὲ πρόλαβες ὅμως ὥστε οὔτε να τὰ ἀκούσω. Γιατί λοιπὸν με κατηγορεῖς πὺ οὔτε αὐτὰ πὺ ἤλπισα ἄκουσα, και πὺ ἀποσιώπησα αὐτὰ πὺ οὔτε εἶχα τὴν εὐχαρίσηση ν' ἀνοίξω τὰ αὐτιά μου; Ἄλλ' ἀν θεωροῦμαι ἔνοχος κατηγορούμενος γιὰ ἀδιαφορία πρὸς τοὺς φίλους, ἐπειδὴ ὑπέμεινα τὴ διήγηση αὐτῶν τῶν πραγμάτων, τί θὰ ἔπρεπε να κάνουν αὐτοὶ πὺ τὰ ἔπραξαν αὐτὰ, με τὰ ὅποια στέρησαν και τοὺς φίλους τους ἀπὸ τὴν παρησία τοῦ λόγου γιὰ χάρη τους, και αὐτοὶ πὺ ἔχουν πικρὴ γλώσσα τὴν ἀκόνησαν, ὄχι μόνο ἐναντίον αὐτῶν, ἀλλὰ και ἐναντίον ἐκείνων πὺ κάποτε ἦταν οἱ πλησιέστεροὶ τους; Τί πρέπει λοιπὸν να κάνομε; Εἶναι δική σου εὐθύνη (ὡ πῶς να σὲ προσφωνήσω!) και δική μου γιὰ χάρη σου, πὺ εἶθε να μοῦ δώσεις τὸ θάρρος λόγου πὺ εἶχα, και να μὴν ἀκούω τίποτε δυσάρεστο γιὰ σένα, ἀλλὰ και αὐτοὺς πὺ σὲ κατηγοροῦν τώρα ν' ἀποστομώσεις, ἐπιστρέφοντας στὴν παλαιὰ κατάσταση.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 23η.

Στὸν Γεώργιο, μητροπολίτη Νικομηδείας.

Εἶθε τὰ ἔργα μου να ἦταν ἐφάμιλλα με τοὺς λόγους σου, ὄχι, ὅπως γράφεις ἐσὺ ἐκθειάζοντας με, γιὰ να κρίνονται κατώτεροι μου ὡς πρὸς τὰ πρωτεῖα ὁ Γαληνὸς και ὁ Ἴπποκράτης, πὺ εἶναι ἡ δόξα τῶν ἰατρῶν, οὔτε γιὰ να καταχωσθεῖ τὸ μέγα ὄνομα τῶν Ἀσκληπιαδῶν ἀπὸ τὸ δικό μου, ἀλλὰ γιὰ να εἶμαι, ἀν και ὄχι γιὰ κάποιον ἄλλο, ἀλλὰ σ' αὐτὸν τὸν τομέα κάποια μικρὴ βοήθεια στοὺς φίλους και συναθλητὲς στὰ σωματικὰ παθήματα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΔ΄

Θεοδώρω, μητροπολίτη Λαοδικείας.

Ἄρότρῳ μὲν, ὡς ἡ παροιμία φησὶν, ἀκοντίζεις, ἀντὶ τοῦ μετα-
νοεῖν θρασυνόμενος. Οὐ γὰρ μετανοίας, ἀλλ' ἀπονοίας, ἑαυτῷ τῶν
5 ἐσφαλμένων ἐπιτρέπειν τὴν συγγνώμην. Εἰ δέ σοι καὶ ληρεῖν
δόξαιμι, ἔσται σοι οὐκ εἰς μακρὰν τὸ παρομιῶδες, συνεχῶς ἐπ'
ἔργοις ἀδόμενον, “Ἄρτι μῦς πίττης γεύεται”.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΕ΄

Εὐσχήμονι, ἀρχιεπισκόπῳ Καισαρείας.

10 Οὐδὲν θαυμαστὸν εἰ μὴ τοῖς δικαίοις ἅπαντες χαίρουσιν, ἀλλ'
ἐκεῖνο θαυμαστὸν ἂν ἦν καὶ λίαν ἐνδίκως, εἰ πάντες ὑπ' ὀφθαλμοῖς
τῆς δίκης ἐπολιτεύοντο. Ἀγαπητὸν δ' ἐμοὶ καὶ οἱ πλείους εἶησαν
(ὅπερ οὐκ ἔστι) φίλοι τοῦ δικαίου. Μερίδα μὲν γὰρ ὀλίγην ὄρῳ
ῥέπουσαν εἰς δικαιοσύνην, τὸ δὲ πλῆθος ἐπισύρεται ἢ ἀδικία.
15 Ὅτε τοίνυν οὕτως ἔχει ταῦτα, τί δήποτε ἀλύεις σὺ καὶ ἀσχάλλεις,
ὅτι τὸ δίκαιον, οἷς ἔστιν οἰκεῖον, ἀπονέμων, ὑπὸ τῶν τὰ δίκαια μι-
σοῦντων τὴν ἴσῃν ὕδριν ὑπομένεις; Τοῦναντίον γὰρ ἐχρῆν σε σκυ-
θροπάζειν καὶ ζητεῖν λύσιν εὐρεῖν τοῦ λυποῦντος, εἰ οἱ τῆς δίκης
ἐχθροὶ σοι φίλην ἐχαρίζοντο γλῶσσαν.

20

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΣΤ΄

**Παῦλῳ γεγονότι ἀρχιεπισκόπῳ Καισαρείας
καὶ ἀποστήσαντι.**

Ἄρκαδίαν με αἰτεῖς, εἶποι ἂν τις, καὶ μάλα εἰκότως, παρομιμα-
στῆς ἀνήρ, ἐγὼ δέ σοι δώσω σὺ τὰ ἐξ ἀμάξης, οὐδὲ τὴν ἀπὸ Σκυ-
25 θῶν ῥῆσιν, ἀλλ' ἅπερ ἂν φιλεῖ ἡ ἀλήθεια· κακὸς ἐγένου φίλοις καὶ
θείου προδότης δόγματος, καὶ τῆς σῆς ὁμολογίας πολέμιος, εἶτα
διερωτᾷς τί δήποτε σε οἱ εὐσεβεῖς ὡς ἐναγῆ ἀποστρέφονται, μηδὲ
τῆς κοινῆς ἀξιοῦντες προσρήσεως; (ὦ, τί σε δικαίως προσεῖπω;)
φοβερὸν ἡγοῦνται καὶ τὸ διὰ τοῦ «χαίρειν» κοινωνῆσαι τοῖς ἔρ-
30 γοις σου τοῖς πονηροῖς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 24η.

Στόν Θεόδωρο, μητροπολίτη Λαοδικείας.

Μέ τὸ ἄροτρο, ὅπως λέγει ἡ παροιμία, ἀκοντίζεις, δείχνοντας θράσος ἀντὶ νὰ μετανοεῖς. Γιατὶ δὲν εἶναι μετάνοια, ἀλλὰ ἀνοησία νὰ συγχωρεῖς τὸν ἑαυτό σου γιὰ τὰ σφάλματά σου. Κι ἂν πάλι σοῦ φανῶ ὅτι φλυαρῶ, δὲν θὰ εἶναι μακριὰ ἀπὸ σένα αὐτὸ πὺ λέγει ἡ παροιμία, πὺ λέγεται συνεχῶς γιὰ τὰ ἔργα: “Ὁ ποντικός τῶρα γλείφει τὴν πίσσα”.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 25η.

Στόν Εὐσχήμονα, ἀρχιεπίσκοπο Καισαρείας.

Δὲν εἶναι καθόλου ἀξιοθαύμαστο ἂν δὲν χαίρονται ὅλοι γιὰ τοὺς δίκαιους, ἀλλ' ἐκεῖνο θὰ ἦταν ἀξιοθαύμαστο καὶ πολὺ δίκαιο, ἂν ὅλοι πολιτεύονταν κάτω ἀπὸ τὸ βλέμμα τῆς δικαιοσύνης. “Ὁμως γιὰ μένα εἶναι ἀρκετὸ ἂν ἦταν ἔστω καὶ οἱ περισσότεροι (πὺ δὲν εἶναι) φίλοι τῆς δικαιοσύνης. Γιατὶ μιὰ μικρὴ μερίδα τῶν ἀνθρώπων βλέπω νὰ κλίνει στὴ δικαιοσύνη, ἐνῶ τὸ πλῆθος τὸ προσελκύει ἡ ἀδικία. Ἀφοῦ λοιπὸν ἔχουν ἔτσι αὐτὰ, γιὰ ποιὸ λόγο ἐσὺ ταράζεσαι καὶ δυσανασχετεῖς, ὅταν, ἐνῶ ἀπονέμεις τὸ δίκαιο σ' αὐτοὺς πὺ τοὺς εἶναι οἰκτεῖο, ὑπομένεις τὴν ἴδια ὕβρη ἀπὸ αὐτοὺς πὺ μισοῦν τὰ δίκαια; Γιατὶ ἔπρεπε ἀντίθετα νὰ λυπᾶσαι καὶ νὰ ζητεῖς νὰ βρεῖς λύση γι' αὐτὸ πὺ σέ λυπεῖ, ἂν οἱ ἐχθροὶ τῆς δικαιοσύνης σοῦ ἔδειχναν φιλικὴ γλώσσα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 26η.

**Στόν Παῦλο,
πὺ ἔγινε ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας καὶ ἀποστάτησε.**

Μοῦ ζητᾶς τὴν Ἀρκαδία, θὰ μποροῦσε, καὶ πολὺ εὐλογα, νὰ πεῖ κάποιος πὺ ἀγαπᾶ τις παροιμίες, ἐγὼ ὅμως θὰ σοῦ ἀνταποδώσω ὄχι τὰ ἐξ ἀμάξης, οὔτε τὴ Σκυθικὴ ρήση, ἀλλ' αὐτὰ πὺ ἀγαπᾶ ἡ ἀλήθεια: ἔγινες κακὸς στοὺς φίλους καὶ προδότης τῆς θείας διδασκαλίας καὶ ἐχθρὸς τῆς δικῆς σου ὁμολογίας, κι ἔπειτα ρωτᾶς γιατί τέλος πάντων οἱ εὐσεβεῖς σέ ἀποστρέφονται σὰν βέβηλο καὶ δὲν σέ θεωροῦν ἄξιο οὔτε καὶ τοῦ χαιρετισμοῦ τους; (ὦ, πῶς νὰ σέ ἀποκαλέσω δίκαια!) Θεωροῦν φοβερὸ ἀκόμα καὶ μέ τὸν χαιρετισμὸ νὰ γίνουν κοινωνοὶ στὰ πονηρὰ σου ἔργα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΖ΄.

Ζαχαρία, μητροπολίτη Χαλκηδόνος.

Ἐπεμψά σοι πικράν, τῇ τε κατασκευῇ καὶ τῇ ἐπινοίᾳ νέαν, καὶ
βοήθημα στομαχικόν, τέχνης μὲν τῆς αὐτῆς, ἡλικίας δὲ προεσβυτέ-
5 ρας. Τούτων τὴν μὲν ὑπὲρ ἡμέραν ὄρθρου προσφερόμενος κατὰ
τριτημόριον τοῦ σταλέντος, ὕδατι γλιαρῶ, ἢ καὶ μελικράτῳ, ὡς ἂν
ἦ σοι ἀλυπώτερον· τὸ δὲ μετὰ τὴν τῆς πικρᾶς πόσιν, καθ' ὅλον
ἡμερῶν μῆνα, Ποντικοῦ καρούου κατὰ μέγεθος, ἕς τρία τῶ πλήθει
λαμβάνων· τὰ μὲν ἡλιακῶν ἀνγῶν πρωϊαίτερον, τὸ δὲ λοιπὸν δυο-
10 μένου καὶ ἐπιδείπνιον· τὴν τε στομαχικὴν καχεξίαν ἐπὶ τὸ ἄμεινον
ἔξεις μεθισταμένην σοι, καὶ τὴν τοῦ ὠτὸς περιωδυνίαν. Οὐκ ἂν δὲ
φαίην εἰς ἀπαλλαγὴν παντελῆ· βραχεῖά τε γὰρ θεραπεία χρονιω-
τέρων ἡττάται νοσημάτων, καὶ ὥσπερ πανταχοῦ, οὕτω μάλιστα
ταῖς ἰατρικαῖς ὑποσχέσεσι νεμέσητον τὸ ὑπέρογκον. Ἀλλ' οὖν τῆς
15 ἄνω ῥοπῆς, εἰς εὐμένειαν ὁρώσης, εἰς πολὺν ῥάονα συγκαθισταμέ-
νην σοι διάθεσιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΗ΄.

Εὐλαμπίῳ, ἀρχιεπισκόπῳ καὶ σκευοφύλακι.

Ἔστιν ἐναντίον τῇ ἀρετῇ ἡ κακία, καὶ οὐκ ἂν εἰς φιλίαν συνέλ-
20 θοιεν· ἑκατέρω δὲ ὑποκειμένον οἰκειῖον, ἐφ' ᾧ ἴδρυνται, καταλαμιδά-
νουσα ἔχει· οὐκ ἔστιν οὖν, μαχομένης τῆς ἐφιδρουμένης, σπένδε-
σθαι τὸν ἐδράζοντα· εἰ δὲ τοῦτο, μηδὲν θαυμάζης, εἰ ὁ τῆς κακίας
ὑπηρέτης· κατὰ τῶν ἀντιπρόσωπον αὐτῷ τὴν ἀρετὴν προβεβλημέ-
νων, μέγα πνεῖ τὸ πολέμιον.

25

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΘ΄.

Εὐσχήμονι, ἀρχιεπισκόπῳ Καισαρείας.

Ἡ κακία (καὶ μηδὲν σοι δόξει παράδοξον, ἢ γὰρ τῶν ἐν βίῳ
πεῖρα σαφῆς τῶν τοιούτων διδάσκαλος) ἂν μηδὲ τῆς ἀρετῆς ὑπέλ-
θοι τὸ σχῆμα, τάχιστα διόλλυται. Μὴ τοίνυν ἀθύμει ταύτην ὁρῶν,
30 τὸ λεγόμενον, γυμνῇ τῇ κεφαλῇ θρασυνομένην καὶ ἀπηρυθρια-
σμένῳ προσώπῳ κατὰ πάντων ἀσελγαίνουσαν· βραχὺς ὁ χρόνος

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 27η.

Στὸν Ζαχαρία, μητροπολίτη Χαλκηδόνος.

Σοῦ ἔστειλα φάρμακο πικρὸ καὶ ὡς πρὸς τὴν παρασκευὴ καὶ ὡς πρὸς τὴν ἔμπνευση νέο, καὶ βοήθημα γιὰ τὸ στομάχι, τῆς ἴδιας βέβαια τέχνης, ἀλλὰ προῖόν παλαιότερης ἡλικίας. Ἐπὶ αὐτὰ τὰ φάρμακα τὸ ἓνα θὰ τὸ παίρνεις τὸν ὄρθρο πρὶν ἀπὸ τὸ ξημέρωμα, τὸ ἓνα τρίτο ἀπὸ αὐτὸ πού σοῦ ἔστειλα, διαλυμένο σὲ χλιαρὸ νερὸ ἢ καὶ ἀναμιγμένο μὲ μέλι, γιὰ νὰ εἶναι λιγότερο δυσάρεστο. Τὸ ἄλλο θὰ τὸ παίρνεις μετὰ τὸ πικρὸ φάρμακο ὅλες τὶς ἡμέρες γιὰ ἓνα μῆνα καὶ σὲ ποσότητα ὅσο τὸ μέγεθος ποτηριακοῦ καρυδιοῦ, τρεῖς φορές τὴν ἡμέρα· τὰ δύο πρὶν ὄγει ὁ ἥλιος, τὸ τρίτο μετὰ τὴ δύση τοῦ ἡλίου καὶ μετὰ τὸ φαγητό σου. Καὶ ἡ στομαχικὴ ἐνόχληση θὰ βελτιωθεῖ, καὶ ὁ πόνος στὸ αὐτί. Δὲν θὰ μπορούσα νὰ πῶ γιὰ πλήρη θεραπεία· γιὰτὶ σύντομη θεραπεία δὲν μπορεῖ νὰ ὑπάρξει σὲ χρόνια νοσήματα, καὶ ὅπως συμβαίνει παντοῦ, ἔτσι πολὺ περισσότερο σὲ ὑποσχέσεις τῶν γιατρῶν πρέπει νὰ ἀποφεύγεται ἢ ὑπερβολή. Ἄλλ' ὅμως μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ, πού φροντίζει γιὰ τὸ καλὸ μας, ἢ κατὰστασὴ σου θὰ γίνῃ πολὺ πιὸ ἐλαφρότερη.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 28η.

Στὸν Εὐλάμπιο, ἀρχιεπίσκοπο καὶ σκευοφύλακα.

Ἡ κακία εἶναι βέβαια τὸ ἀντίθετο τῆς ἀρετῆς καὶ δὲν εἶναι δυνατὸ ποτὲ νὰ συμφιλιωθοῦν. Ἡ καθεμία ἔχει τὴ δική της ἔδρα καὶ βάση ὅπου ἔχει ἐγκατασταθεῖ· δὲν εἶναι δυνατὸ λοιπὸν ἐνῶ μάχεται αὐτὴ πού εἶναι ἐδραιωμένη, νὰ βρῖσκεται σὲ ἀνακωχὴ αὐτὸς πού εἶναι ἢ ἔδρα τῆς μάχης. Ἐφόσον συμβαίνει αὐτό, νὰ μὴν ἀπορεῖς καθόλου ἂν ὁ ὑπηρέτης τῆς κακίας ἐκδηλώνει μεγάλη πολεμικὴ διάθεση ἐναντίον ἐκείνων πού προβάλλουν ἀντιμέτωπὴ τὴν ἀρετὴ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 29η.

Στὸν Εὐσχήμονα, ἀρχιεπίσκοπο Καισαρείας.

Ἡ κακία (καὶ νὰ μὴ σοῦ φανεῖ καθόλου παράδοξο, γιὰτὶ ἡ πείρα αὐτῶν πού συμβαίνουν στὴ ζωὴ εἶναι σαφῆς διδάσκαλος ὅλων αὐτῶν), ἂν δὲν ἐμφανισθεῖ μὲ τὴν ὄψη τῆς ἀρετῆς, πολὺ γρήγορα χάνεται. Μὴ στενοχωριέσαι λοιπὸν βλέποντας αὐτήν, σύμφωνα μ' αὐτὸ πού λέγεται, μὲ γυμνὴ κεφαλὴ νὰ ἐκδηλώνει τὴ θρασύτητά της καὶ νὰ ἀσελγεῖ εἰς

καὶ εἰς διαφθορὰν αὐτὴν ὄψει, σὺν μεγάλῳ ἤχῳ καταστρέφουσιν· ἔχεις δὲ καὶ τὸν Προφήτην ἐμοὶ συμφθεγγόμενον· «Εἶδον τὸν ἀσεβῆ ὑπερυψούμενον καὶ ἐπαιρόμενον ὡς τὰς κέδρους τοῦ Λιβάνου, καὶ παρήλθον, καὶ ἰδοὺ οὐκ ἦν ἐξήτησα αὐτόν, καὶ οὐχ
5 εὐρέθη ὁ τόπος αὐτοῦ».

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α΄.

Ζαχαρία, μητροπολίτη Ἀντιοχείας.

Ὁ μακάριος καὶ θεῖος Παῦλος, ὁ τῶν ἐθνῶν ἀπόστολος καὶ τῆς οἰκουμένης διδάσκαλος, ὁ τὸν γύρον ἅπαντα τῆς γῆς περι-
10 λαβῶν τῷ κηρύγματι, οὗτος ὁ τῷ οὐρανίῳ παιδευθεὶς διδασκα-
λείῳ καὶ τῶν ἀπορρήτων ἐκείνων ῥημάτων πρῶτος ἀνθρωπίνην ἀκοὴν ἐπιδείξας κατήκοον, πολλαχοῦ τοὺς μαθητὰς τῆς μετὰ τῶν φαύλων διατριβῆς ἀπειργων, αὐτὸς οὐ μόνον συνῆν καὶ συναναστρέφετο, ἀλλὰ καὶ «τοῖς ἀνόμοις ὡς ἄνομος» συνδιετίθε-
15 το. Τί τοῦτο; Μὴ γὰρ ἄπερ ἑτέροις ἀπέτρεπεν, αὐτὸς καθ' ἡδονὴν ἔπραττεν; ἢ τῶν μαθητῶν μὲν τὸ ἀσφαλὲς διετίθετο, ἑαυτῷ δὲ τὴν βλάβην εἰσέφερεν; ἢ λήθην ἔχων ὣν ἄλλους ἐπαίδευεν, αὐτὸς τὰναντία ἔστεργε; Μὴ γένοιτο! ἀλλ' ἐκάτερον τούτων ἀκριδῶς συνεπίστατο, καὶ τὸ καθ' ἑαυτὸν τέλειον καὶ πρὸς κακίαν ἀμετα-
20 κίνητον, καὶ τῶν πολλῶν τὸ ἀτελὲς καὶ πρὸς τὰ χεῖρω εὐέμπτωτον. Ταῦτα δὲ καλῶς εἰδὼς καὶ συνεπιστάμενος, ἐκείνοις μὲν τὰς ἐκ τῶν ἐπισφαλῶς βιούντων βλάβας ἀνακόπτων καὶ ἀποκρουόμενος τῆς μετ' αὐτῶν διαίτης καὶ ἀναστροφῆς διεκώλυεν, ἑαυτὸν δὲ καὶ εἰς μέσους φέρων ἠφίει, καὶ ὁμορρόφιος αὐτοῖς πολλάκις
25 καὶ ὁμοδίαιτος ἐχρημάτιζεν, οὐ δεδιὼς μετασχεῖν κηλίδος τῆς παρ' αὐτῶν, θαρρόων δὲ καὶ μεταδώσειν τῆς ἐνούσης καθαρότητος οὕτω τοιγαροῦν ὁ αὐτὸς σκοπός, ἢ τῶν ψυχῶν, φημί, σωτηρία, διὰ τῶν ἐναντίων τῷ μακαρίῳ Παύλῳ ἐπεραίνετο· αὐτοῦ μὲν τῶν οὐκ εὐαγῶς βιούντων τὴν σύνοδον, ἐπὶ διορθώσει τῶν
30 συνόντων οὐ παραιτουμένου, τοὺς δὲ μαθητὰς οὐκ ἐῶντος παρα-

4. Ψαλμ. 36, 35-36.

5. Α' Κορ. 9, 21.

βάρος ὄλων χωρὶς νὰ κοκκινίζει τὸ πρόσωπό της ἀπὸ ντροπή. Λίγος χρόνος ἀπομένει καὶ θὰ τὴ δεῖς νὰ διαλύεται καὶ νὰ ὀδηγεῖται μὲ πάταγο μεγάλο στὴν καταστροφή. Ἔχεις σύμφωνο μ' ἐμένα καὶ τὸν προφήτη πὺ λέγει· «Εἶδα τὸν ἀσεβῆ γεμᾶτο ἔπαρση νὰ ἀνεβαίνει πρὸς τὰ ὕψη ὅπως οἱ κέδροι τοῦ Λιβάνου, καὶ δὲν πρόλαβα νὰ τὸν προσπεράσω, καὶ κοιτάζοντας εἶδα ὅτι δὲν ὑπῆρχε· τὸν ἀναζήτησα, ἀλλὰ δὲν βρέθηκε ὁ τόπος του»⁴.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 30η.

Στὸν Ζαχαρία, μητροπολίτη Ἀντιοχείας.

Ὁ μακάριος καὶ θεῖος Παῦλος, ὁ ἀπόστολος τῶν ἐθνῶν καὶ διδάσκαλος τῆς οἰκουμένης, πὺ περιέλαβε μὲ τὸ κήρυγμά του τὸν κύκλο ὅλης τῆς γῆς, αὐτὸς πὺ εἶχε μαθητεύσει στὸ οὐράνιο διδασκαλεῖο καὶ ἔδειξε ὅτι πρῶτος μὲ τὴν ἀνθρώπινη ἀκοή ἄκουσε τὰ ἀπόρρητα ἐκεῖνα ῥήματα, ἐνῶ ἐμπόδιζε σὲ πολλὰ μέρη τοὺς μαθητές του νὰ συναναστρέφονται τοὺς φαύλους, ὁ ἴδιος ὅχι μόνο πλησίαζε αὐτοὺς καὶ τοὺς συναναστρεφόταν, ἀλλὰ καὶ στοὺς ἀνόμους συμπεριφερόταν σὰν ἄνομος⁵. Καὶ τί σημαίνει αὐτό; Μήπως δηλαδή αὐτὰ πὺ ἀπαγόρευε στοὺς ἄλλους, τὰ ἔπραττε ὁ ἴδιος μ' εὐχαρίστηση; Ἡ φρόντιζε βέβαια γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῶν μαθητῶν, ἀλλὰ παρέδιδε τὸν ἑαυτό του στὴ βλάβη; Ἡ λησμονώντας τὰ ὅσα δίδασκε στοὺς ἄλλους, ἀποδεχόταν ὁ ἴδιος τὰ ἀντίθετα; Μακριὰ μιὰ τέτοια γνώμη! ἀλλὰ γνώριζε μὲ ἀκρίβεια τὸ καθένα ἀπὸ αὐτὰ τὰ δύο· καὶ τὸ τέλειο γιὰ τὸν ἑαυτό του καὶ τὸ ἀμετακίνητο αὐτοῦ πρὸς τὴν κακία, καὶ τὴν ἀτέλεια τῶν πολλῶν καὶ τὴν εὐκολὴ ὀλίθησή τους πρὸς τὰ χειρότερα. Αὐτὰ γνωρίζοντάς τα καλὰ καὶ σκεπτόμενός τα, τοὺς μαθητές του βέβαια, ἀνακόπτοντας καὶ ἀποκρούοντας τὶς βλάβες ἀπὸ ἐκείνους πὺ ζοῦσαν ἐσφαλμένα, τοὺς ἐμπόδιζε νὰ ζοῦν μαζί τους καὶ νὰ συναναστρέφονται, τὸν ἑαυτό του ὅμως καὶ ἀνάμεσά τους τὸν ὀδηγοῦσε, καὶ στὰ σπύρια τους πῆγαινε συχνά, καὶ ἔτρωγε μαζί τους στὸ ἴδιο τραπέζι, χωρὶς νὰ φοβηθεῖ ὅτι θὰ λερωθεῖ ἀπὸ τὴ βρωμιὰ αὐτῶν, ἀλλὰ πίστευε μᾶλλον ὅτι καὶ θὰ μεταδώσει σ' αὐτοὺς τὴ δική του καθαρότητα. Μ' αὐτὸν τὸν τρόπο λοιπὸν κατορθωνόταν ἀπὸ τὸν μακάριο Παῦλο μὲ τὰ ἀντίθετα ὁ ἴδιος σκοπός, δηλαδή ἡ σωτηρία τῶν ψυχῶν. Καὶ ὁ ἴδιος βέβαια δὲν ἀπέφευγε τὴ συντροφιὰ ἐκείνων πὺ δὲν ζοῦσαν μ' εὐσέβεια μὲ σκοπὸ νὰ τοὺς διορθώσει, ἐνῶ τοὺς μαθητές του

πλησίως πράττειν, ἵνα μὴ χρηστὸν ἦθος κακαῖς ὁμιλίαις ἐνδιαφθείροντο.

Πρὸ τί δέ μοι ἀφορᾷ ὁ λόγος καὶ τί βούλεται; ἢ δῆλον ὅτι τὸ παρὰ τῆς ὑμῶν τελειότητος διαλύει προτεινόμενον. Ὡσπερ γὰρ 5 οὐκ ἦν μὲν τοῖς ἀτελέσιν ἐπ' ἐξουσίας ἔχειν μετὰ τῶν φαύλων συναναφύρεσθαι, Παῦλος δὲ πράττων ὅπερ ἀπειρογε καὶ διοικονομούμενος κατεφαίνετο, κερδαίνων μᾶλλον ἐξ ὧν ἄλλοις ὑπῆρχε τὸ ἐπιζήμιον, οὕτω χρῆ καὶ περὶ τοῦ διορισμοῦ τῆς τριετίας λογίζεσθαι, ἦν ἐπὶ τῶν προσιόντων τῷ μονάδι βίῳ ὁ ἀκριβοῦς λόγος διωρίσατο. 10 Τοὺς μὲν γὰρ πολλοὺς καὶ δεομένους προκαθάρσεως, ἄμεινον ἐκείθεν τὴν δοκιμασίαν ἐπιδέχεσθαι ὅσοι δὲ αὐτοὺς προκαθάρσαντες, οὕτω πρὸς τὸν φιλόσοφον βίον διαβαίνουσιν, οὐκ ἀναγκαίαν ἔχουσι τὴν ὁμοίαν παρατήρησιν. Ὡσπερ δὲ ἐπὶ τῶν προσιόντων τῇ φιλοσόφῳ πολιτείᾳ ταύτῃ, πολλὴ καὶ μεγάλη καθορᾶται ἢ δια- 15 φορᾶ, καὶ διὰ τοῦτο διάφορος συγχωρεῖται ἡ δοκιμασία, οὕτω καὶ ἐπ' αὐτῶν τῶν προτεταγμένων καὶ καταρῶθυμίζειν τοὺς ἄλλους ἀξιωμένων, οὐχ ἡ αὐτὴ δύναμις καὶ σοφία τοῦ παιδαγωγεῖν ἐπιδείκνυται. Διὸ τοὺς ἀπλούστερόν πως διακειμένους βέλτιον ἂν εἴη μηδὲν παρ' ἑαυτῶν προσεπινοεῖν, πάντα δὲ πράττειν πρὸς τὴν τοῦ 20 κανόνος κρίσιν ἀφορῶντας καὶ ἀπευθύνοντας. Ὅσοι δὲ τῶν προεστηκότων, τοῦτο μὲν τῶν ἀνθρωπίνων πείρα πολλῇ καὶ συγγυμνασίᾳ, τοῦτο δὲ τῇ ἄνωθεν χάριτι καὶ ἐπικουρίᾳ ἱκανῶς ἔλαχον κρίνειν τε καὶ διακρίνειν τὰς ὁρμᾶς τε καὶ τὰς διαθέσεις τῶν εἰσαγομμένων, τούτοις οὐκ ἂν εἴη πολὺ τῆς εὐθύτητος ἀπολειπόμενον κρι- 25 τήριον, οἶμαι, κἂν ὁ τῆς τριετίας οὐ συμπαρεκτείνοντο χρόνος, ἢ τῆς οἰκειᾶς γνώμης καὶ συνειδήσεως ψῆφος καὶ ἐπὶ τῇ τῶν ἀνθρώπων σωτηρίᾳ οὐ μόνον σκοπὸν τιθεμένοις, ἀλλὰ καὶ χάριν ἄνωθεν καὶ σοφίαν ἐξ ἐμπειρίας προσειληφόσι.

Καὶ τὸ δὴ μέγιστον καὶ ἀναγκαιότατον εἰς μετάθεσιν αἰτίας 30 καὶ παραίτησιν συγγνώμης, ὁ παρῶν καιρὸς, ὡς τὰ μὲν «πετεινὰ καὶ τὰς ἀλώπηκας», εἰ βούλει δὲ καὶ τοὺς λύκους καὶ τοὺς δράκοντας καὶ τὰς παρδάλεις, καὶ ἀπλῶς τοὺς θηριοτρόπους τῶν ἀνθρώπων λαμπραῖς καὶ περιφανέσιν οἰκίαις ἐγκατοικίζει καὶ πᾶσαν

δὲν τοὺς ἄφηνε νὰ ἐνεργοῦν παραπλήσια, γιὰ νὰ μὴ διαφθείρουν τὸ χρηστὸ ἦθος τους μὲ κακὲς συναναστροφές.

Ἄλλὰ σὲ τί ἀποβλέπει ὁ λόγος μου καὶ τί ἐπιδιώκει; Εἶναι φανερὸ ὅτι δίνει λύση στὴν πρόταση τῆς τελειότητάς σου. “Ὅπως δηλαδή οἱ μὴ τέλει-οι δὲν εἶχαν τὴν ἐξουσία νὰ συναναστρέφονται μὲ τοὺς φαύλους, ἐνῶ ὁ Παῦλος, παρουσιαζόμενος ὅτι πράττει αὐτὸ πού ἀπαγόρευε καὶ οἰκονομώντας τὰ πράγματα ἔτσι, εἶχε μᾶλλον κέρδος ἀπὸ αὐτὸ πού οἱ ἄλλοι εἶχαν ζημία, ἔτσι πρέπει νὰ σκέπτεσαι καὶ γιὰ τὸν καθορισμὸ τῆς τριετίας πού ὅρισε ἡ ἀκριβῆς διάταξη γι’ αὐτοὺς πού προσέρχονται στὸν μοναχικὸ βίο. Οἱ πολλοὶ δηλαδή πού ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ προκάθαρση εἶναι καλύτερο νὰ δέχονται ἀπὸ ἐκεῖ τὴν δοκιμασία, ὅσοι ὅμως ἔχουν καθαρίσει ἀπὸ πρὶν τὸν ἑαυτὸ τους καὶ περνοῦν ἔτσι τὸν φιλόσοφο (μοναχικὸ) βίο, δὲν ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ τὴν ὅμοια διάταξη. Καὶ ὅπως γι’ αὐτοὺς πού προσέρχονται σ’ αὐτὸν τὸν φιλόσοφο (μοναχικὸ) βίο παρατηρεῖται πολλὴ καὶ μεγάλῃ διαφορᾶ, καὶ γι’ αὐτὸ ἀνατίθεται σ’ αὐτοὺς διαφορετικὴ δοκιμασία, ἔτσι καὶ γι’ αὐτοὺς πού εἶναι καθοδηγητὲς τῶν ἄλλων καὶ ἔχουν τὴν ἐξουσία νὰ κυβερνοῦν τοὺς ἄλλους, δὲν ἐπιδεικνύεται ἡ ἴδια δύναμη καὶ σοφία τῆς παιδαγωγίας. Γι’ αὐτὸ ὅσοι εἶναι ἀπλοϊκότεροι θὰ ἦταν καλύτερα νὰ μὴ ἐπινοοῦν τίποτε πρόσθετο ἀπὸ μόνοι τους, ἀλλὰ νὰ πράττουν τὰ πάντα ἀποβλέποντας καὶ κινούμενοι σύμφωνα μὲ αὐτὸ πού λέγει ὁ κανόνας. “Ὅσοι ὅμως ἀπὸ τοὺς προϊσταμένους, ἀπὸ τὴ μὲν ἐξαιτίας τῆς πολλῆς πείρας τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων καὶ τῆς ἀσκήσης σ’ αὐτά, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη μὲ τὴ χάρη καὶ τὴ βοήθεια ἀπὸ τὸν οὐρανὸ, ἔλαβαν τὴ δυνατότητα νὰ κρίνουν ἐπαρκῶς καὶ νὰ διακρίνουν τὶς παρορμήσεις καὶ τὶς διαθέσεις τῶν προσερχομένων, σὲ αὐτοὺς δὲν θὰ μπορούσε, νομίζω, νὰ ὑπολείπεται πολὺ ἀπὸ τὸ κριτήριον τῆς ὀρθότητος, καὶ ἂν ἀκόμα δὲν συμπαρεκτείνεται ὁ χρόνος τῆς τριετίας, ἡ ἀπόφαση κατὰ τὴν κρίση τους καὶ τὴ συνείδησή τους, καὶ βάζοντας ὄχι μόνο σκοπὸ τὴ σωτηρία τῶν ἀνθρώπων, ἀλλὰ καὶ λαμβάνοντας χάρη ἀπὸ τὸν οὐρανὸ καὶ ἐπιπλέον σοφία ἀπὸ τὴν ἐμπειρία τους.

Καὶ τὸ πῶς σπουδαῖο βέβαια καὶ ἀναγκαιότατο πρὸς μετάρθεση τῆς κατηγορίας καὶ αἴτηση γιὰ συγνώμη, ἡ παρούσα συγκυρία, γιὰ τὴ «τὰ πουλῖὰ καὶ τὶς ἀλεπούδες», καὶ ἂν θέλεις καὶ τοὺς λύκους καὶ τοὺς δράκοντες καὶ τὶς λεοπαρδάλεις, καὶ γενικὰ τοὺς ἀνθρώπους μὲ ἐνστικτα θηρίων, τοὺς ἐγκαθιστᾶ σὲ λαμπρὲς καὶ μεγαλοπρεπεῖς κατοικίες καὶ

αὐτοῖς ἐλευθερίαν πράττειν ἃ ἂν ἔλοιτο παρρέχει, τοῖς δὲ μαθη-
 ταῖς καὶ μιμηταῖς τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου «οὐδ' ἔχειν ὄπου κλῖναι
 τὴν κεφαλὴν», οὐδ' ὧν ἄνευ οὐδὲ ζῆν ἔστιν οὐδενός, οὐδεμίαν
 ἄδειαν ἐπιτρέπει. Πῶς οὖν ὁ καὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων ἀπεστερη-
 5 μένος καὶ μηδὲ σπᾶν ἀδεῶς τὸν ἀέρα συγκεχωρημένος, ἐφ' ὅλα
 τρία ἔτη τὸν μαθεῖν ἐθέλοντα τὴν ἀρετὴν προκαταρτίσει καὶ γυ-
 μνάσιον αὐτῷ τῆς μελλούσης ἀσκήσεως προδιαχῆσει; Ἀγαπητὸν
 γὰρ καὶ ὀτωδῆποτε τρόπῳ τῆς πολλῆς ἐξελκύσας γε κακίας, τῆ
 φιλοσόφῳ δυνηθείῃ ζωῇ ἐνδεσμῆσαι. Που γὰρ τὸ φροντιστήριον,
 10 ἐν ᾧ ἡ τοῦ τριετοῦς χρόνου διατριβή, ἅπαντα τοῦ διωγμοῦ καταλα-
 βόντος, καὶ οὐδὲ τοῖς ὄρεσιν ἢ τοῖς σπηλαίοις ἢ ταῖς ὄπαις τῆς γῆς
 ἀνεπηρεάστως παροικεῖν τοὺς εὐσεβεῖς συγχωροῦντος; Που δὲ ἡ
 ἄλλη τάξις καὶ ἀκολουθία, καθ' ἣν τὸ μοναδικὸν τοὺς τῆς ἀσκήσε-
 ως ὑπεδύετο πόνους, ἀπάντων τῶ τοσοῦτῳ ρεύματι τῶν κακῶν
 15 συγκεχυμένων; Τῶν μὲν γὰρ πραγμάτων κατὰ ῥοὴν φερομένων
 καὶ μηδεμιᾶς περιστάσεως τὴν ἀκριβείαν παραποδιζούσης, ἄμει-
 νον, οἶμαι, παντὶ τοὺς τεθέντας φυλάττεσθαι τύπους, «Ἐνω δὲ
 ποταμῶν», ὡς ἡ παροιμία, «πάντων ἀνατετραμμένων», πῶς οὐκ
 ἄμεινον, καθ' ὅσον οἶόν τε καὶ ἐφ' ὅσον ἐγχωρεῖ, τὴν τῶν (ἴσ.
 20 ἑαυτῶν) σωτηρίαν διοικονομεῖσθαι, ἢ ψιλῶ τῶ τῆς ἀκριβείας ὀνό-
 ματι περικαθημένους, προδότας ψυχῶν ἀνθρωπίνων καὶ κακοὺς
 οἰκονόμους ἀπελεγχθῆναι; Διὸ καὶ τὴν ὑμετέραν ἀρχιερατικὴν
 τελειότητα, ἱκανὴν τε οὔσαν κρίνειν τὰ δέοντα ἐπιστάμενος, καὶ
 τὸν καιρὸν ὄρων τάνατία πάντα τῆς ἀκριβείας ἀναφθεγγόμενον,
 25 ὄλην ἐπὶ σοὶ τοῦ προκειμένου τὴν κρίσιν ἀνατίθημι ἐκεῖνα πράτ-
 τειν τὴν ἐξουσίαν ἀφιερωῶν, ἅπερ ἂν τὸ καθαρὸν συνειδός, μᾶλλον
 δὲ ἡ τοῦ ἁγίου Πνεύματος χάρις διὰ τοῦ καθαρῶ συνειδότητος
 ἐνεργοῦσα ἐπιτρέψειν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΑ΄

30

Θεοδώρῳ, μητροπολίτῃ Λαοδικείας.

Μελέτη μὲν μήτηρ εὐπραξίας, ὁρμὴ δ' ἀπερίσκεπτος ἐγγὺς
 ἁμαρτίας. Οὐ κρὴ τοιγαροῦν, ἀφέντας τὸ βουλευέσθαι, ἐπ' ἐκεῖνο

τούς παρέχει κάθε ἐλευθερία νὰ πράττουν αὐτὰ πού θέλουν, στούς μαθητές ὅμως καί μιμητές τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου δέν τούς δίνει τήν ἄδεια «οὔτε κἂν νὰ ἔχουν πού νὰ ἀκουμπήσουν τὸ κεφάλι τους»⁶, οὔτε νὰ ἔχουν κάτι πού δίχως αὐτὸ οὔτε νὰ ζήσει μπορεῖ κανεῖς. Πῶς λοιπὸν αὐτὸν πού στερεῖται ἀκόμα καί τὰ ἀπαραίτητα καί πού δέν τοῦ ἐπιτρέπεται οὔτε τὸν ἀέρα ν' ἀναπνεύσει χωρὶς φόβο, θὰ προετοιμάσεις γιὰ τρία ὀλόκληρα χρόνια αὐτὸν πού θέλει ν' ἀσκηθεῖ στὴν ἀρετὴ καί θὰ τοῦ κάνεις προγυμνάσματα γιὰ τὴ μελλοντικὴ του ἀσκησι; Γιατὶ εἶναι ἀρκετὸ, ἀποσύροντάς τον μὲ ὅποιοδήποτε τρόπο ἀπὸ τὴν πολλὴ κακία, νὰ μπορέσει νὰ δεσμευθεῖ μὲ τὸν φιλόσοφο βίο. Πού δηλαδή εἶναι τὸ φροντιστήριον, στὸ ὁποῖο νὰ μπορεῖ νὰ παραμείνει γιὰ μιὰ τριετία, τὴ στιγμὴ πού ὁ διωγμὸς ἔχει καταλάβει τὰ πάντα καί δέν ἐπιτρέπει στούς εὐσεβεῖς οὔτε στὰ βουνὰ ἢ τὰ σπήλαια ἢ στίς ὄπες τῆς γῆς νὰ κατοικοῦν ἀνενόχλητοι; Πού εἶναι ἐπίσης καί ἡ ἄλλη τάξη καί τὰ ἐπακόλουθα, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία οἱ μοναχοὶ ἐπιδίδονταν στούς κόπους τῆς ἀσκησι, τὴ στιγμὴ πού ὅλα μέσα στὸ ρεῦμα αὐτὸ τῶν κακῶν εἶναι συγκεχυμένα; Γιατί, ὅταν τὰ πράγματα κυλοῦν φυσικὰ καί καμμιά δυσκολία δέν ἐμποδίζει τὴν ἀκριβῆ τήρησι τῶν κανόνων, εἶναι εὐκόλο, νομίζω, γιὰ τὸν καθένα νὰ τηρεῖ τούς τύπους πού ἔχουν ὀρισθεῖ, ὅταν ὅμως, ὅπως λέγει ἡ παροιμία, “Ὅλα φέρονται ἀντίστροφα πρὸς τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν”, πῶς δέν εἶναι καλύτερα, στὸ μέτρο τοῦ δυνατοῦ καί ὅσο εἶναι ἐπιτρεπτό, νὰ φροντίζουν γιὰ τὴ σωτηρία τους, παρὰ, ἀναπαυόμενοι στὸ ἀπλὸ ὄνομα τῆς ἀκρίβειας, ν' ἀποδειχθοῦν προδότες τῶν ἀνθρώπινων ψυχῶν καί κακοὶ οἰκονόμοι; Γι' αὐτὸ, γνωρίζοντας τὴν ἀρχιερατικὴ τελειότητά σου, πού εἶναι ἱκανὴ νὰ διακρίνει τὰ πρέποντα, καί βλέποντας ὅτι ὁ καιρὸς ὑπαγορεύει ὅλα τὰ ἀντίθετα τῆς ἀκρίβειας, ἀναθέτω ὅλη τὴν κρίσι τοῦ ζητήματος σ' ἐσένα, δίνοντάς σου τὴν ἐξουσία νὰ πράττεις αὐτὰ πού ἡ καθαρὴ συνείδησή σου, ἢ καλύτερα πού θὰ ἐπιτρέψει ἡ χάρις τοῦ ἁγίου Πνεύματος ἐνεργώντας μέσω τῆς καθαρῆς συνείδησις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 31η.

Στὸν Θεόδωρο, μητροπολίτη Λαοδικείας.

Ἡ μελέτη βέβαια εἶναι ἡ μητέρα τῆς ὀρθοπραξίας, ἡ ἀπερίσκεπτη ὅμως ὀρμὴ βρίσκεται κοντὰ στὴν ἁμαρτία. Δέν πρέπει λοιπὸν, ἀφήνοντας τὸ νὰ σκεπτόμαστε, νὰ σπεύσομε σ' ἐκεῖνο, μὲ τὸ ὁποῖο, ἐκτὸς τοῦ

δραμεῖν, δι' οὗ μετὰ τοῦ μηδὲν ὦν σπουδάζομεν ἀνύειν, καὶ ἀνοίας ἔλεγχον ἀλισκόμεθα διδόντες.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΒ΄.

Ἀμφιλοχίῳ, μητροπολίτῃ Κυζίκου.

5 Ἡ δικαία πειθὴ οὐ τῆς τοῦ λέγοντός ἐστι δυνάμεως μᾶλλον, ἢ τῆς τοῦ ἀκούοντος διαθέσεως. Οὐκοῦν οὐκ ἐγὼ κινήσω γέλωτα τὸν ἀπειθῆ νουθετῶν, εἰ μὴ πείσω, ἀλλ' ὁ ἀπειθῶν, εἴθε γέλωτα, ἀλλὰ μὴ καὶ τὴν ἐσχάτην ἐκεῖθεν προσοφλήσῃ τιμωρίαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΓ΄.

10 Γεωργίῳ, μητροπολίτῃ Νικομηδείας.

Εἰ δῆλόν ἐστι, ὡς, εἴ τις νουθετεῖ δόξης θήραν πραγματευόμενος, ἄξιός ἐστι μεγάλης μέμψεως, οὐδὲν καινὸν οὐδ' ἀνέλπιστον εἴ τις νουθετῶν κακῶς ἀκούει καὶ διασύρεται. Διὰ τοῦτο μηδ' αὐτὸς θαυμάσῃς, εἰ Πετρῶνιος νουθετούμενος τραχυτέρους λόγους κατὰ
15 τῆς σῆς ἀφίησι τελειότητος, μηδὲ διὰ τούτου μήτε τῆς εἰς ἐκεῖνον, μήτε τῆς εἰς ἄλλους ὀφειλομένης ὑπερορᾶ παραινέσεως. Ἐπεὶ δόξομεν ἂν πρὸ ἐκείνων αὐτοὶ ἑαυτοὺς ἀξιίους ἀποφαίνειν ἐπιτιμήσεως καὶ τὴν ἄλογον αὐτῶν μομφὴν εἰς αἰτίαν μεταποιεῖν ἀξιόλογον.

20

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΔ΄.

Γεωργίῳ, μητροπολίτῃ Νικομηδείας,
τελευτήσαντος αὐτῷ ἐν ὑπερορίᾳ κληρικοῦ, μετὰ τὴν γενομένην ἐπ' αὐτῷ τοῦ πρεσβυτέρου χειροτονίαν.

Ἐβουλόμην ἀπαρχῆς τῆς σκυθροπῆς ἀγγελίας (ὡς εἴθε ὀφεί-
25 λεν ἑμοῖς ὡσὶν ἐπελθεῖν), λόγοις παρακλήσεως τὸ ἐν σοὶ πραῦνειν ἄλγος καὶ τὸ λυποῦν ἀφαιρεῖν αἷς ἐνῆν μοι παρηγορίαις. Ἐπεὶ δὲ ταῖς ἴσαις αὐτὸς (οὐ γὰρ ἂν εἶπομι πλέον οὐ τὴν ἀλήθειαν, τὴν δ' ἀπιστίαν εὐλαβούμενος, κατετεινόμενην ἀλγηδόσιν καὶ τὴν ψυχὴν χαλεπῶς ἔπασχον) ἀμβλύτερός πως κατέστην ἑτέρων λύπας
30 ἀφαιρεῖν, ὧν αὐτὸς παραμύθιον οὐχ εὔρισκον. Ὅψὲ δὲ καὶ μόλις

ὅτι δὲν κατορθώνομε τίποτα ἀπὸ αὐτὰ πού ἐπιδιώκομε, συλλαμβανόμεστε νὰ ἀποδεικνυόμαστε καὶ ἀνόητοι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 32η.

Στὸν Ἀμφιλόχιο, μητροπολίτη Κυζίκου.

Ἡ σωστὴ πειθὴ δὲν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴ δύναμη ἐκείνου πού ὁμιλεῖ, ἀλλὰ μᾶλλον ἀπὸ τὴν διάθεση ἐκείνου πού ἀκούει. Ἐγὼ λοιπὸν, συμβουλεύοντας αὐτὸν πού δὲν πείθεται, δὲν θὰ ἀποσπάσω τὰ γέλια ἂν δὲν τὸν πείσω, ἀλλὰ αὐτὸς πού δὲν πείθεται, εἴθε ν' ἀποσπάσει τὰ γέλια, ἀλλὰ νὰ μὴ χρειασθεῖ ἐπιπλέον καὶ νὰ ὑποστῇ τὴν ἔσχατη τιμωρία.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 33η.

Στὸν Γεώργιο, μητροπολίτη Νικομηδείας.

Ἄν εἶναι φανερό ὅτι, ἂν κάποιος συμβουλεύει γιὰ ν' ἀποκτήσει δόξα, εἶναι ἄξιος μεγάλης μομφῆς, δὲν εἶναι καθόλου πρωτοφανὲς οὔτε ἀνέλπιστο, ἂν κάποιος πού συμβουλεύει δέχεται κατηγορίες καὶ διασυρομύς. Γι' αὐτὸ οὔτε καὶ σὺ νὰ θαυμάσεις, ἂν ὁ Πετρώνιος, ἐνῶ δέχεται συμβουλὲς ἀπὸ σένα, λέγει σκληρότερα λόγια ἐναντίον τῆς τελειότητάς σου, οὔτε γι' αὐτὸ νὰ παραλείπεις τὴν ὀφειλόμενη συμβουλή οὔτε πρὸς σ' αὐτὸν οὔτε πρὸς ἄλλους. Γιατὶ θὰ φανοῦμε πρὶν ἀπὸ ἐκείνους νὰ εἴμαστε ἐμεῖς ἄξιοι ἐπιτιμήσεως, καὶ νὰ μετατρέπομε τὴν παράλογη μομφή τους σὲ δικαιολογημένη αἰτία.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 34η.

**Στὸν Γεώργιο, μητροπολίτη Νικομηδείας,
πού πέθανε κάποιος κληρικός του στὴν ἔξορία, ἀφοῦ
τοῦ ἔγινε ἀπὸ αὐτὸν ἡ χειροτονία του σὲ πρεσβύτερο.**

Ἦθελα ἀπὸ τὴν ἀρχὴ τῆς θλιβερῆς εἴδησης (πού εἴθε νὰ μὴν ἔφτανε σ' αὐτιά μου) νὰ καταπραῖνω μὲ λόγια παρηγορητικὰ τὸν πόνο σου καὶ νὰ σοῦ ἀφαιρέσω τὴ λύπη μὲ ὅποια παρηγορητικὰ λόγια μποροῦσα. Ἐπειδὴ ὅμως καὶ ὁ ἴδιος ὑποφέρω μὲ τοὺς ἴσους πόνους (γιατὶ δὲν θὰ πῶ μὲ περισσότερους, γιατί φοβούμενος ὄχι τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ μήπως δὲν γίνω πιστευτός, βασανιζόμενοι ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ πονοῦσε φοβερὰ ἡ ψυχὴ μου), ἔδειξα κάποια ἀμέλεια νὰ ἀφαιρέσω τίς λύπες τῶν ἄλλων, μὴ βρίσκοντας ὁ ἴδιος παρηγοριὰ στοὺς δικούς μου. Ἀργότερα ὅμως μόλις

τοὺς λογισμοὺς ἀνενεγκῶν κἀκεῖνο πρὸ τῶν ἄλλων ἐνθυμηθεῖς, ὡς
 ὅτι περίεστιν ἡ ἀρχιερατικὴ καὶ ἁγία χεὶρ ἐκείνη (καὶ περιεῖη γε
 ἐπὶ πλεόν, ἢ ὅσον διεγέγονεν, ἢ τοιούτους ἡμῖν διαπλάττουσα καὶ
 διαμορφουῖσα τοὺς τῆς ἱερᾶς ἡμῶν ὑπηρέτας ἁγιοσίας), ἔτι μᾶλλον
 5 ἐγενόμην ἐμαντοῦ, καὶ τοῦ δυσφορεῖν ὑπερανέσχον, καὶ πρὸς τὴν
 αὐτὴν λοιπὸν διάθεσιν τὴν ὑμετέραν μεθέλκειν ἐθάροῦσα τελειό-
 τητα· καὶ τι γὰρ ἐνενόουν τῶν ἀτοπωτέρων· τί δὲ τῶν καινοτέρων
 πεπόνθαμεν, οὐκ οἶδα· ἀφηρέθη μέλος, ἀλλὰ Θεῷ ἀφιέρωται· ἀλλ'
 ἀπαρχὴν ἔδει δοθῆναι τῶν καλῶν ὧν ἐκεῖθεν ἐπλουτίσαμεν· ἀρ-
 10 χαῖος οὗτος νόμος, ἀπαρχὰς τῶν τιμίων τῷ δωτηῷ καὶ κοινῷ προσ-
 φέρειν Δεσπότη. Κλάδος εὐθαλῆς καὶ καρπὸν ὠραῖον φέρων
 περιήρηται, ἀλλ' ἡ ῥίζα μένει, οἷσει πάλιν οὐκ ἐλάττονα. Εἰ δὲ
 πλεόν ὁ περιηρημένος λυπεῖ, βλαστανάτω καὶ πλείονας, ἵνα μὴ
 πάλιν ἔχοι χαλεπῶς ἀλγεῖν τοῦ φυτοκόμου πρὸς ἑαυτὸν τινα τῶν
 15 κλάδων λαμβάνοντος, ἀλλ' ἐν τῇ τῶν ὑπολοιπομένων τέρψει, τοῦ
 ἀφηρημένου λανθάνειν ἔχοι τὴν συναίσθησιν. Ἀπῆλθεν ἡ καλὴ
 καὶ θαυμασιὰ τῆς ἀρετῆς εἰκὼν, ἀλλ' ὁ γραφεὺς ἔτι τὴν χεῖρα κινεῖ
 καὶ γράφει γε πάντως, ἐραστῆς ὧν τοῦ καλοῦ, οὐκέτι μίαν, ἀλλὰ
 καὶ πλείονας.

20 Ἄλλ' ἐμοὶ μὲν τοῦτο τῆς ἀθυμίας φάρμακον· οἶμαι δ' ἂν αὐτὸ
 λαβεῖν προθύμως καὶ τῶν εὐσεβοῦντων ἕκαστον, τὸ δὲ κοινὸν τῆς
 Ἐκκλησίας, ἐφ' ᾧ γε παρακεκλήμεθα, οὐκ ἂν οὐχὶ δικαιοῦσας καὶ
 αὐτός, καὶ τῆς σῆς ἀρχιερατικῆς συμπαθείας μὴ γενέσθαι παρά-
 κλησιν. Τί γάρ; πρὸς ὥραν ἀπῆρεν· καὶ τίς ἀκριδέστερος ὥρας
 25 συντηρεῖν καὶ κρίνειν τοῦ πάντα λόγῳ καὶ εἰρμῷ τάξαντος; Ἄλλ'
 ἐν ἀκμῇ τῆς ἡλικίας οἱ τοιοῦτοι τοὺς ἄθλους γενναίως φέρουσι, τὸ
 δὲ εἰς γῆρας παραταθῆναι, ἐγκοπή, τὰ πολλά, τῆς πολλῆς καθί-
 σταται γενναιότητος. Σύνδρομος ἦν πρὸς ἀρετὴν· οὐ χρὴ φθονεῖν
 εἰ τὸ στάδιον προκατεῖληφεν. Ἄλλ' ἦν τῶν θλιβερῶν παραμύθιον·
 30 οὐ συναπῆρεν τοὺς λόγους τῆς παρακλήσεως καὶ πλεόν δὲ ἔσται
 νῦν, οἷς τε διὰ θίου ἀνδρικῶς ἐνεκαρτέρησε καὶ ταῖς πρὸς τὸ Θεῖον
 ἐντεύξεσιν, ἅτε δὴ πλησιαίστερον γεγονῶς καὶ τὴν ἐκεῖθεν ἔλκων

συνῆλθα ἀπὸ τοὺς θλιβεροὺς λογισμοὺς καὶ θυμήθηκα πρὶν ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνο, ὅτι παραμένει ἀκόμα τὸ ἀρχιερατικὸ καὶ ἅγιο ἐκεῖνο χέρι (καὶ μακάρι νὰ παραμείνει περισσότερο ἀκόμα ἀπὸ ὅσο ἔμεινε, τὸ ὁποῖο μᾶς διαπλάθει τέτοιους καὶ διαμορφώνει τοὺς ὑπηρέτες τῶν ἱερῶν τελετουργιῶν μας) ἀκόμη περισσότερο ἔγινε κύριος τοῦ ἑαυτοῦ μου καὶ ξεπέρασα τὴ δυσφορία καὶ πῆρα τὸ θάρρος νὰ φέρω στὴν ἴδια μὲ τὴ δική μου κατὰ-σταση καὶ τὴ δική σου τελειότητα. Γιατὶ σκεπτόμουν κάτι ἀπὸ τὰ πολὺ παράδοξα. Δὲν ξέρω ποιὸ ἦταν τὸ καινούργιο μας πάθημα. Ἀφαιρέθηκε ἓνα μέλος, ἀλλὰ ἀφιερώθηκε στὸν Θεό. Ἐπρεπε νὰ προσφέρομε ἀπαρχὴ γιὰ τὰ ἀγαθὰ ποὺ λάβαμε πλούσια ἀπὸ ἐκεῖ· αὐτὸ εἶναι παλαιὸς νόμος, νὰ προσφέρομε ἀπαρχὲς τῶν πολυτίμων δώρων σ' αὐτὸν ποὺ μᾶς τὰ ἔδωσε καὶ εἶναι κοινὸς Κύριός μας. Ἀφαιρέθηκε θαλαρὸ κλωνάρι καὶ γεμᾶτο ὠραῖο καρπὸ, ἢ ρίζα ὅμως μένει, θὰ βγάλει ἄλλο κλωνάρι ὄχι κατώτερο. Κι ἂν αὐτὸ ποὺ ἀποκόπηκε προκαλεῖ περισσότερη λύπη, ἢ ρίζα μένει, ἃς βλαστήσει καὶ περισσότερα, γιὰ νὰ μὴ στενοχωρεῖται πάλι καὶ νὰ πονεῖ ἐπειδὴ ὁ φυτουργὸς πῆρε κοντὰ του κάποιον ἀπὸ τὰ κλωνάρια, ἀλλὰ μὲ τὴ χαρὰ αὐτῶν ποὺ ἀπομένουν νὰ μπορεῖ νὰ λησιμονεῖ τὴν ἔλλειψη ἐκείνου ποὺ ἀφαιρέθηκε. Ἐφυγε ἡ ὠραία καὶ θαυμάσια εἰκόνα τῆς ἀρετῆς, ἀλλὰ ὁ ζωγράφος κινεῖ ἀκόμα τὸ χέρι του καὶ θὰ ζωγραφίσει ὅπωςδήποτε, ἐπειδὴ ἀγαπᾷ τὸ ὠραῖο, ὄχι μία, ἀλλὰ περισσότερες.

Ἄλλ' αὐτὸ βέβαια εἶναι γιὰ μένα τὸ φάρμακο τῆς λύπης, καὶ νομίζω ὅτι αὐτὸ θὰ τὸ δεχθεῖ πρόθυμα καὶ καθένας ἀπὸ τοὺς εὐσεβεῖς, ἀλλὰ τὸ κοινὸ σῶμα τῆς Ἐκκλησίας, γιὰ τὸ ὁποῖο ἔχομε δεχθεῖ τὴν παρηγοριᾶ, δὲν θὰ μπορούσες νὰ τὸ ἀφήσεις ἀδικαίωτο καὶ σὺ ὁ ἴδιος καὶ νὰ μὴ γίνε παραγοριᾶ τῆς ἀρχιερατικῆς του συμπόνιας. Τί δηλαδή; Ἐφυγε πρὶν ἔρθει ἡ ὥρα του. Καὶ ποιὸς εἶναι πιὸ κατάλληλος νὰ τηρεῖ τίς ὥρες καὶ νὰ κρίνει καλύτερα ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ ρύθμισε τὰ πάντα μὲ σκέψη καὶ τάξη; Ἀλλὰ στὴν ἀκμὴ τῆς ἡλικίας αὐτοὶ ποὺ φεύγουν νωρὶς ὑπομένουν γεν-ναῖα τοὺς ἀγῶνες, τὸ νὰ προχωρήσουν ὅμως στὰ γηρατειὰ προκαλεῖ συνήθως μείωση τῆς πολλῆς γενναιότητος. Ἦταν συναθλητῆς στὸν ἀγῶνα τῆς ἀρετῆς δὲν πρέπει νὰ φθονοῦμε ἂν τελείωσε πρῶτος τὴ διαδρομὴ. Ἄλλ' ἦταν παρηγοριᾶ στὰ θλιβερά· δὲν πῆρε ὅμως μαζί του τοὺς λόγους τῆς παρηγοριᾶς, καὶ τώρα θὰ εἶναι καὶ περισσότερο μὲ ὅσα μὲ καρτερία καὶ γενναιότητα ὑπέφερε στὴ ζωὴ του, καὶ μὲ τίς προσευχὰς του πρὸς τὸν Θεό, ἐπειδὴ βρέθηκε πλησιέστερα σ' αὐτὸν καὶ ἀποσιπᾷ

μᾶλλον ῥοπήν εἰς ἐπικουρίαν καὶ ἐκδίκησιν. Σιγᾶ τὰ χεῖλη, ἀλλὰ
 βοῶσιν αἱ πράξεις· ἡ γλῶσσα τέως ἤρεμεῖ, ἀλλ' οἱ κατὰ τῶν παρα-
 νομούντων ἔλεγχοι αὐτῶν τ' ἐκείνων τοὺς λογισμοὺς ἀθάνατα
 μαστιγοῦσι καὶ τῶν εὐσεβούντων ἕκαστον εἰς θυμηδίαν καὶ ἀν-
 5 δρεΐαν διανιστῶσιν

Τί λοιπόν; ἐν διωγμοῖς καὶ θλίψεσι καὶ ταλαιπωρίαις τὸν βίον
 ἀπέλιπε. Τὸ μέγιστόν μοι λέγεις παραμύθιον. Οὐ γὰρ ἔδει τρυφᾶν
 τὸν τὴν βασιλείαν τῶν οὐρανῶν ἐπιζητοῦντα καὶ τὸν ἐκεῖσε κλη-
 ρον διώκοντα. Οὐκ ἔδει τὸν ἀθλητὴν ἡσυχάζειν, οὐδὲ τὸν ἀγωνι-
 10 στὴν ὑπὸ σκιαῖς καὶ δένδροις καὶ παραδείσοις ἀνεκεκλίσθαι καὶ
 ἀναπαύεσθαι, ἀλλ' ἐν μέσοις ἔδει τοῖς ἀγῶσιν, ἐν αὐτοῖς τοῖς
 πειρασμοῖς, ἐν μέσῳ τῆς τῶν διωκόντων μαιφονίας δοκιμάζεσθαι,
 καλὸν ἐμφανισθῆναι τῷ ἀγωνοθέτῃ, ἰδρῶσιν ἀθλητικοῖς ἔτι περι-
 σταζόμενον· μακάριον ὀφθῆναι τῶν δρόμων καὶ καμάτων ἀσμαί-
 15 νοντα. Τοῦτο τῶν στεφάνων ἐγὼ φημι μακαριώτερον. Τὸ μὲν γὰρ
 ἔστι τοῦ ἀθλοθέτου, τὸ δὲ τῆς τοῦ ἀγωνιζομένου σπουδῆς καὶ εὐ-
 δοκιμήσεως. Ἐν αὐτῇ μέσῃ τῇ τῶν διωγμῶν ἀκμῇ, πρὸς τὸν στεφο-
 δότην ἀπέδραμεν. Τί δὲ ἀπέραντα κάμνειν ἐβούλου τὸν ἀγωνι-
 στὴν καὶ μὴ τάχιον τυχεῖν ἐφ' ᾧ ταῦτα διεκαρτέρει καὶ ὑπέφερεν;
 20 Ἐχθρῶν εὐχὴν μοι λέγει, ἀλλ' οὐχὶ πρόνοιαν φίλων, οὐδὲ πόνον,
 οὐδὲ ἔλεον. Ἐξῆλθε κοινῶν ὀμμάτων τὸ κοινὸν τῆς Ἐκκλησίας
 τέκνον, ὁ καλὸς ἐμοὶ καὶ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, ἀλλ' εἰς οὐρανόν,
 ἀλλ' εἰς τὸν κοινὸν Δεσπότην, ἀλλὰ μετ' ἀγγέλων χορεύσων, ἀλλ'
 ἱερουργός. ὦ πόσην εὐρον ἐν τούτῳ παραψυχὴν! Ἐδει γὰρ, ἔδει
 25 καὶ τὴν ἡμῶν ἀπαρχὴν ὑπὲρ ἱερᾶς δόξης καὶ νόμων ἱερῶν διωκο-
 μένων, ἱερουργὸν Θεῷ προσαχθῆναι· ἱερουργός, ἐμφράττων μετὰ
 πλείονος τῆς παρῴησις στόματα θεβήλων, καὶ χαλινῶν γλώσσας
 κενὰ ἐπισταμένας μελετᾶν· ἱερουργός, κἂν μὴ τὸ ἀνίερον βούλοιο.

Τί ἔτι; Ἐπὴνθαι αὐτῷ τὰ τῆς ἀρετῆς ἅπαντα· διὰ τοῦτο γὰρ
 30 θᾶπτον εἰς τὴν ἀμάραντον ἀπεφοίτησεν τοῦ παραδείσου πολιτεί-
 αν, ἵνα μηδὲν αὐτῷ τῶν κατορθωθέντων ἀπομαρανθῇ. Εἰ γὰρ
 οὐδεὶς ἀπὸ ῥύπου καθαρός, οὐδ' ἂν ἡμέρα μία ὁ βίος αὐτοῦ, ὁ

μεγαλύτερη τὴν ἀπὸ ἐκεῖ δύναμη πρὸς βοήθεια καὶ προστασία. Σιγοῦν τὰ χεῖλη, ἀλλὰ βοοῦν οἱ πράξεις. Ἡ γλῶσσα τώρα ἤρεμεῖ, ἀλλὰ οἱ ἔλεγχοι ἐναντίον αὐτῶν ποὺ παρανομοῦν μαστιγώνουν αἰώνια αὐτῶν καὶ ἐκείνων τοὺς λογισμοὺς καὶ διεγείρουν καθένα ἀπὸ τοὺς εὐσεβεῖς πρὸς χαρὰ καὶ ἀνδρεία.

Τί λοιπόν; ἐγκατέλειψε τὴ ζωὴ σὲ περίοδο διωγμῶν καὶ θλίψεων καὶ ταλαιπωριῶν. Μοῦ ἀναφέρεις τὴ μεγαλύτερη παρηγοριά. Γιατὶ δὲν ἔπρεπε νὰ ἐπιδίδεται στίς ἀπολαύσεις αὐτὸς ποὺ ἐπιζητεῖ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν καὶ ἐπιδιώκει νὰ λάβει τὸν ἐκεῖ κληρο του. Δὲν ἔπρεπε ὁ ἀθλητὴς νὰ ἡσυχάζει, οὔτε ὁ ἀγωνιστὴς νὰ ἔχει ξαπλωθεῖ καὶ νὰ ἀναπαύεται στὴ σκιά κάτω ἀπὸ τὰ δένδρα καὶ μέσα στους κήπους, ἀλλ' ἔπρεπε νὰ δοκιμάζεται στὸ μέσο τῶν ἀγῶνων, τὴν ὥρα ἀκριβῶς τῶν πειρασμῶν, μέσα στίς φονικὲς ἐνέργειες τῶν διωκτῶν του, γιὰ νὰ ἐμφανισθεῖ ἄξιος στὸν ἀγωνοθέτη, στὰ ζοντας ἀκρόμη ἀπὸ πάνω του οἱ ἰδρωτὲς τῶν ἀθλημάτων εἶναι μακάριο νὰ παρουσιασθεῖ λαχανιάζοντας ἀπὸ τοὺς ἀγῶνες καὶ τὴν κούραση. Αὐτὸ εἶναι, ἐγὼ λέγω, μακαριώτερο ἀπὸ τὰ στεφάνια. Γιατὶ τὸ στεφάνι εἶναι τοῦ ἀγωνοθέτη, τὸ ἄλλο εἶναι τῆς προσπάθειας καὶ τῆς ἐπιτυχίας τοῦ ἀθλητῆ. Μέσα στὴν ἀκμὴ τῶν διωγμῶν ἔτρεξε πρὸς ἐκεῖνον ποὺ ἀπονέμει τὰ στεφάνια. Γιατὶ νὰ θέλει ν' ἀγωνίζεται χωρὶς τέλος ὁ ἀθλητὴς καὶ ὄχι νὰ ἐπιτύχει τὸ ταχύτερο αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα ἔδειχνε τὴν καρτερία καὶ τὴν ὑπομονή του; Μοῦ μιᾶς γιὰ εὐχὴ ἐχθρῶν, καὶ ὄχι γιὰ πρόνοια φίλων, οὔτε συμπόνια, οὔτε εὐσπλαχνία. Τὸ κοινὸ τέκνο τῆς Ἐκκλησίας ἔφυγε ἀπὸ τὰ κοινὰ μάτια ὄλων, ὁ καλὸς γιὰ μένα καὶ τοῦ Θεοῦ ἄνθρωπος, ἀλλὰ πῆγε στὸν οὐρανό, στὸν κοινὸ Δεσπότη, γιὰ νὰ μπεῖ στὸ χορὸ τῶν ἀγγέλων, νὰ εἶναι ἱερουργός. Πόση ἀληθινὰ ἀνακούφιση ἔδωσε αὐτὸ στὴν ψυχὴ μου! Γιατὶ ἔπρεπε, ναὶ ἔπρεπε νὰ προσφερθεῖ στὸν Θεὸ καὶ ἡ δική μας ἀπαρχὴ ὑπὲρ τῆς ἱερῆς δόξας, καὶ ἱερῶν νόμων ποὺ καταδιώκονται, ὡς ἱερουργὸς τοῦ Θεοῦ· ὡς ἱερουργὸς ποὺ κλείνει μὲ πολλὴ παρηγοσία στόματα βεβήλων καὶ βάζοντας χαλινάκια σὲ γλῶσσες ποὺ μελετοῦν κούφια πράγματα· ὡς ἱερουργὸς ποὺ δὲν θέλει τίποτε τὸ ἀνίερο.

Καὶ τί ἀκόμα; Ἦταν στολισμένος μὲ ὅλα τὰ ἄνθη τῆς ἀρετῆς· γι' αὐτὸ καὶ γρήγορα ἔφυγε γιὰ τὴν ἀμάραντη πολιτεία τοῦ παραδείσου, γιὰ νὰ μὴ μαραθεῖ κανένα ἀπὸ τὰ κατορθώματά του. Γιατὶ, ἂν κανένας δὲν εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ρύπο, οὔτε ἂν μιὰ ἡμέρα διήρκησε ὁ βίος του,

θάπτον τὸν διάυλον τοῦ βίου ἐξελθὼν τὸ πλεῖστον ἔφθη τοῦ ῥύπου ἐκφυγών. Κοινὸν ἦν τῶν εὐσεβούντων τὸ στήριγμα, καλὸν αὐτοῖς ἀπολέλοιπε κανόνα καὶ τύπον ἐν τοῖς ὑπὲρ εὐσεβείας πόνοις τὸ ζῆν ἐκλιπών. Οὐκ εἶδε τὴν τῆς Ἐκκλησίας, ὑπὲρ ἧς ἐνήθλει, 5 ἀποκατάστασιν· διὰ τοῦτο ἀκεραίους ἐκεῖθεν ἔχει τῶν πόνων τοὺς μισθοὺς. Τὸ γὰρ ἀνθ' ὧν ἀγωνίζεται τις, εὐφροσύνης ἐνταῦθα τυχεῖν, ὑποτέμνεται τῆς ἐκεῖθεν μακαριότητος τὰς ἀμοιβάς. Οὐκ εἶδε τὴν ἀποκατάστασιν αἰσθητοῖς ὀφθαλμοῖς, ἀλλ' ὄρα νυνὶ τοῖς νοητοῖς ἀλλ' ἴσως πλησιαιότερον γεγονὼς Θεοῦ, ταύτην τοῖς ἐν 10 αἰσθήσει στρεφομένοις ἔτι ἂν ἄρα συμφέρον ἐπιταχυνεῖ. Ἔχει τάφος τὸ σῶμα, ἀλλ' οὐράνιοι θάλαμοι τὴν ψυχὴν· ἢ γῆ τὴν κόνιν, ἀλλ' Ἀβραμιαῖοι κόλποι τὸ πνεῦμα. Φίλων ἐστερήθη, ἀλλ' εὖρε τοὺς κρείττους, εὐρήσει δὲ καὶ οὓς ἔλιπε μετ' ὀλίγον, ἂν τῶ εἶναι μείνωσιν φίλοι Θεοῦ. Ἐχθρῶν ἐξῆλθεν ἐπιβουλάς αἰσθητῶν, 15 νοητῶν, φανεράς, ὑφάλους, ἔξωθεν, ἔνδον, αἰδεῖς ὑπ' ἐνέδρα.

Εἶδεν, εἰ καὶ ὡς ἐν ἐσόπτρῳ (τοῦτο γὰρ ἔγωγε τὸ ἐν τοῖς θεοπέμπτοις ὀνειροῖς ὄρω) ἃ ἐπόθει καὶ ὧν ἀδιαλείπτως ἐγλίχετο, οἷς τὴν ψυχὴν ἀνεπτέρωτο καὶ πρὸς ἃ καὶ τῶ σκῆνει βαρυνόμενος ἀνεφέρετο. Εἶδε τὸν καλοῦντα Βασιλέα, τοὺς ὑπηρετουμένους 20 παιδρούς ἀγγέλους τῆ κλήσει, τὸν ἱερὸν ἐκεῖνον καὶ θεβήλοισ ἀψανστον καὶ ἀθέατον, ἐν ᾧ παρεπέμπετο, χορὸν, τὴν ἄφραστον ἐκείνην καὶ ἀτελεύτητον δόξαν καὶ τρυφήν. Ὡ γλυκείων ἀπόλαυσις, καὶ πρὸ τῆς ἀπολαύσεως, θεαμάτων, ὧ μακαρίας ἀποδημίας, ὧ ἀξίας θαυμάζεσθαι· ἀλλ' οὐχὶ δάκρυα προκαλεῖσθαι, ζηλοῦσθαι, οὐχὶ πενθεῖσθαι. Μετὰ λαμπρῶν ἐνταφίων τῶν οὐρανίων ἀνέβη πυλῶν, μετὰ λαμπρᾶς τῆς λαμπάδος οὐκ ἐλαίῳ μόνῳ φαιδρυνομένης, ἀλλὰ καὶ τοῖς ἀπὸ τῶν ἄθλων ἰδρωσιν ἀρδευομένης οὐ παρθενείᾳ μόνῃ λαμπρυνομένης, ἀλλὰ καὶ ἱερωσύνης ἀξιώματι κλειζομένης οὐδὲ τούτοις μόνον, ἀλλὰ καὶ ταῖς ἄλλαις ἀρεταῖς δι' 30 ὧν τὸ δαψιλὲς καὶ ἀέναον τῆς φωτοχυσίας κατεπλουτίσθη. Ταῦτά μοι γέγονε ψυχαγωγία, ταῦτα παραμύθιον, μᾶλλον δὲ ἀπὸ τῆς παραμυθίας ἀρξάμενα, εἰς πνευματικὴν μετέστησεν εὐφροσύνην καὶ ἀγαλλίασιν. Ταῦτα καὶ τῆ σῆ ἀρχιερατικῆ τελειότητι γινέσθω καὶ παραμυθία, καὶ χαρᾶς καὶ θυμηδίας ὑπόθεσις, ὅσα καὶ μᾶλλον

αὐτὸς ποὺ πέρασε γρηγορότερα τὸν δρόμο τῆς ζωῆς, πρόλαβε νὰ ξεφύγει ἀπὸ τοὺς περισσότερους ρύπους. Ἦταν κοινὸ στήριγμα τῶν εὐσεβῶν καὶ ἄφησε λαμπρὸ κανόνα σ' αὐτούς, ἀφήνοντας ὑπόδειγμα τῆ ζωῆ του στοὺς ἀγῶνες ὑπὲρ τῆς εὐσέβειας. Δὲν εἶδε τὴν ἀποκατάσταση τῆς Ἐκκλησίας γιὰ τὴν ὁποία ἀγωνιζόταν γι' αὐτὸ ἔχει ἀπὸ ἐκεῖ ἀκέραιους τοὺς μισθοὺς τῶν ἀγῶνων του. Γιατὶ τὸ νὰ ἀγωνίζεται κανεὶς γιὰ ν' ἀπολαύσει ἐδῶ τὴν εὐφροσύνη, περικόπτει τὶς ἀμοιβὲς τῆς ἐκεῖ μακαριότητος. Δὲν εἶδε τὴν ἀποκατάσταση μὲ τὰ αἰσθητὰ μάτια, τὴ βλέπει ὅμως τώρα μὲ τὰ νοητά. Ἄλλ' ἴσως, φτάνοντας πλησιέστερα στὸν Θεὸ, γι' αὐτοὺς ποὺ ζοῦν μὲ τὰ αἰσθητά, εἶναι συμφέρον τοὺς ἀκόμα νὰ ἐπιταχύνει αὐτήν. Ἐχει ὁ τάφος τὸ σῶμα, ἀλλὰ οἱ οὐράνιοι θάλαμοι τὴν ψυχὴ ἢ γῆ τὴ σκόνη, ἀλλὰ οἱ κόλποι τοῦ Ἀβραάμ τὸ πνεῦμα του. Στερήθηκε τοὺς φίλους του, ἀλλὰ βρῆκε τοὺς καλύτερους. Θὰ βρεῖ μετὰ ἀπὸ λίγο κι αὐτοὺς ποὺ ἄφησε, ἂν ἐξακολουθήσουν νὰ εἶναι φίλοι τοῦ Θεοῦ. Διέφυγε τὶς ἐπιβουλὲς αἰσθητῶν ἐχθρῶν, νοητῶν, σκοπέλους καὶ ὑφάλους, ἔξωτερικούς, ἔσωτερικούς, ἐπιβουλὲς ἀφανεῖς σὲ ἐνέδρα.

Εἶδε, ἂν καὶ σὰν σὲ καθρέφτη (αὐτὸ βέβαια ἐγὼ τὸ βλέπω στὰ ὄνειρα ποὺ στέλνει ὁ Θεός), αὐτὰ ποὺ ποθοῦσε καὶ λαχταροῦσε ἀδιάκοπα, αὐτὰ ποὺ ἀναπτέρωναν τὴν ψυχὴ του καὶ πρὸς τὰ ὁποῖα πορευόταν φέροντας τὸ βάρος τοῦ σώματος. Εἶδε τὸν βασιλιὰ ποὺ τὸν καλοῦσε, τοὺς χαρούμενους ἀγγέλους ποὺ βοηθοῦσαν στὸ κάλεσμα, τὸν ἱερὸ ἐκεῖνο καὶ ἀνέγγιχτο καὶ ἀόρατο ἀπὸ τοὺς βέβηλους χορὸ, στὸν ὁποῖο παραπεμπόταν, τὴν ἀνέκφραστη ἐκείνη καὶ δίχως τέλος δόξα καὶ ἀπόλαυση. Ὡ γλυκιὰ ἀπόλαυση θεαμάτων ἀκόμα καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀπόλαυση, ὡ μακάρια ἀποδημία, ὡ ἄξια γιὰ θαυμασμό, ὄχι ποὺ προκαλεῖ δάκρυα, ἀλλὰ ζήλια, ὄχι ποὺ προκαλεῖ θρήνους. Μὲ λαμπρὰ ἐντάφια πέρασε τὶς πύλες τοῦ οὐρανοῦ, μὲ λαμπρὴ λαμπάδα ποὺ σκορποῦσε τὴ φαιδρότητά της ὄχι μὲ τὸ λάδι μόνο, ἀλλὰ καὶ ποτιζόταν ἀπὸ τὸν ἰδρώτα τὸν προερχόμενο ἀπὸ τοὺς ἄθλους ποὺ δὲν λαμπρυνόταν μόνο μὲ τὴν παρθενία, ἀλλὰ δοξαζόταν καὶ μὲ τὸ ἀξίωμα τῆς ἱερωσύνης. Καὶ ὄχι μὲ αὐτὰ μόνο, ἀλλὰ καὶ μὲ τὶς ἄλλες ἀρετὲς πλουτίσθηκε ἢ πλούσια καὶ αἰώνια φωτοχυσία. Αὐτὰ ἔγιναν ἢ ἀνακούφισή μου, αὐτὰ ἢ παρηγοριά μου, ἢ μᾶλλον ἀρχίζοντας ἀπὸ τὴν παρηγοριά, μὲ μετέφεραν σὲ πνευματικὴ εὐφροσύνη καὶ ἀγαλλίαση. Αὐτὰ ὡς γίνουν καὶ τῆς δικῆς σου ἀρχιερατικῆς τελειότητος καὶ παρηγοριά καὶ ἀφορμὴ χαρᾶς καὶ ἀγαλλίασης, τόσο πιὸ πολύ, ὅσο πε-

εἰς τὴν σὴν ἀνήκει διδασκαλίαν καὶ σπουδὴν, τὰ τοῦ μεταστάντος κατορθώματα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΕ΄.

Εὐσχήμονι, ἀχιεπισκόπῳ Καισαρείας.

5 Ἐδέξατό τις προφήτην, ἢ ὅλως τινὰ τῶν δικαίων, ὅτι πολλοὺς εἶδε τὸν ἄνδρα θαυμάζοντας καὶ δόξαν οὐ μικρὰν ἐκ τοῦ θαυμάσαι θηράσαντας. Ἐτερος πάλιν ἐλπίδας τρέφων, ὡς ἐκ τῆς ὑποδοχῆς πλούτου περιβαλεῖται λαμπρότητα, ἢ τινος ἄλλης σωματικῆς εὐπαθείας ἐπιτεύξεται. Οὐδεὶς οὐδαμῶς τῶν εἰρημένων
10 οὔτε «προφήτου μισθόν», οὔτε «τινὸς δικαίου λήψεται». Τίς δὲ λήψεται; Ὁ δι' αὐτὸ τὸ εἶναι προφήτην τοῦ Θεοῦ θεράποντα (τοῦτο γὰρ ἐστίν, «εἰς ὄνομα προφήτου, καὶ εἰς ὄνομα δικαίου»), ἀλλὰ μὴδ' ἐμπορίαν ἢ τοιαύτην τινὰ χρεῖαν τὸν ἄνδρα δεχόμενος καὶ τὴν δυνατὴν θεραπείαν εἰς αὐτὸν καθαρότητι καρδίας καὶ
15 σπουδαία γνώμη ἐνδεικνύμενος. Ἄξιος γὰρ ὡς ἀληθῶς, ἄξιος ὁ τοιοῦτος θείας ἀντιμισθίας καὶ ἀντιδόσεως. Τὸ δέ, «μισθὸν προφήτου καὶ μισθὸν δικαίου λήψεται», διττὴν ἔχει τὴν διάνοιαν· ἢ γὰρ ὅτι τῆς εἰλικρινοῦς καὶ καθαρᾶς φιλοξενίας τὸν μισθόν, οἱ τοὺς προφήτας, καὶ ὅλως, οἱ τινὰς τῶν δικαίων ὑποδεχόμενοι,
20 πάντως γε λήψονται, καὶ οὐκ ἔστιν αὐτοὺς τῶν γερωῶν στέρηθῆναι, ὧν ἀξίους ἑαυτοῦς, δι' ὧν ἔπραξαν, ἔδειξαν, ἢ ὅτι καὶ οὔτοι οὐχ ἀπλῶς μισθὸν φιλοξενίας, ἀλλὰ τὸν ἴσον καὶ ὅμοιον τοῖς προφήταις καὶ δικαίοις ἀπολήψονται. Μέγα γὰρ φιλοξενία καὶ μεγάλους μισθοὺς προξενούσα, καὶ μάλιστα σπουδαίων ἀνδρῶν
25 καὶ ὑπὲρ θείων νόμων διωκομένων, ἣν σὺ κατορθῶν καὶ εἰς ὄνομα Θεοῦ θεραπόντων, ἀλλὰ μὴ δι' ἄλλο τι τοὺς αὐτοῦ ξενίζων φίλους, μᾶλλον τε συνήσεις τὸν εὐαγγελικὸν χρησμόν, κάκειθεν εὐρήσεις τὸ κέρδος (ὃ μακαριότητος) πολὺ μείζον ἢ κατὰ διήγησιν λόγου.

30

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΣΤ΄.

Παύλῳ, μητροπολίτῃ Λαοδικείας.

Ἐκαμον τὰς εὐδίας ἀναμετροῶν καὶ τὴν σὴν περιβλεπόμενος

ρισσότερο τὰ κατορθώματα ἐκείνου πού ἔφυγε ἀπὸ ἐμᾶς ὀφείλονται στή δική σου διδασκαλία καὶ φροντίδα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 35η.

Στὸν Εὐσχήμονα, ἀρχιεπίσκοπο Καισαρείας.

Δέχθηκε κάποιος προφήτη ἢ γενικὰ κάποιον ἀπὸ τοὺς δικαίους, ἐπειδὴ εἶδε πολλοὺς νὰ θαυμάζουν αὐτὸν καὶ ἀποκόμισαν ἀπὸ τὸν θαυμασμό ὄχι μικρὴ δόξα. Ἄλλος πάλι τὸν δέχθηκε ἐλπίζοντας ὅτι ἀπὸ τὴν ὑποδοχὴ θ' ἀποκτήσει λαμπρότητα πλούτου, ἢ θὰ ἐπιτύχει κάποια ἄλλη σωματικὴ ἄνεση. Κανένας ἀπολύτως ἀπὸ αὐτοὺς πού ἀναφέραμε δὲν θὰ λάβει οὔτε προφήτη οὔτε κάποιου δικαίου μισθό. Καὶ ποιὸς θὰ τὸν λάβει; Αὐτὸς πού δέχεται αὐτὸν γιὰ τὸν λόγο ὅτι εἶναι προφήτης καὶ ὑπηρέτης τοῦ Θεοῦ (γιατὶ αὐτὸ σημαίνει «στὸ ὄνομα προφήτη» καὶ «στὸ ὄνομα δικαίου»⁷), καὶ ὄχι γιὰ λόγους ἐμπορίου ἢ κάποια τέτοια σκοπιμότητα, καὶ τοῦ προσφέρει κάθε δυνατὴ ἐξυπηρέτηση μὲ καθαρὴ καρδιά καὶ σοβαρὴ γνώμη. Γιατὶ αὐτὸς εἶναι ἄξιος, ναὶ εἶναι ἀληθινὰ ἄξιος θείας ἀνταμοιβῆς καὶ ἀνταπόδοσης. Ἡ φράση βέβαια, «Θὰ λάβει μισθὸ προφήτη καὶ μισθὸ δικαίου» ἔχει διπλῆ σημασία· ἢ δηλαδή ὅτι θὰ λάβουν ὅπωςδήποτε μισθὸ γιὰ τὴν εἰλικρινῆ καὶ ἄδολη φιλοξενία ἐκεῖνοι πού δέχονται τοὺς προφήτες, καὶ γενικὰ κάποιους ἀπὸ τοὺς δίκαιους, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν αὐτοὶ νὰ στερηθοῦν τὰ βραβεῖα, τῶν ὁποίων μὲ ὅσα ἔπραξαν ἔδειξαν ὅτι εἶναι ἄξιοι, ἢ ὅτι καὶ αὐτοὶ θὰ ἀπολαύσουν ὄχι ἀπλῶς ἀμοιβὴ φιλοξενίας, ἀλλὰ τὴν ἴση καὶ ὅμοια μὲ τοὺς προφήτες καὶ τοὺς δίκαιους ἀμοιβή. Γιατὶ εἶναι πολὺ μεγάλο πράγμα ἡ φιλοξενία καὶ προξενεῖ μεγάλη ἀμοιβή, καὶ μάλιστα ἡ φιλοξενία σπουδαίων ἀνθρώπων καὶ πού διώκονται γιὰ χάρη τῶν θείων νόμων, τὴν ὁποία ἐσὺ πραγματοποιῶντας καὶ στὸ ὄνομα ὑπηρετῶν τοῦ Θεοῦ, πού γι' αὐτὸ καὶ μόνο φιλοξενεῖς τοὺς φίλους του καὶ γιὰ τίποτ' ἄλλο, θὰ ἐννοήσεις καλύτερα τὸν εὐαγγελικὸ λόγο, καὶ ἀπὸ ἐκεῖ θὰ βρεῖς τὸ κέρδος (τί μακαριότητα ἀληθινά!) πολὺ μεγαλύτερο ἀπὸ αὐτὸ πού μπορεῖ νὰ λεχθεῖ μὲ τὸ λόγο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 36η.

Στὸν Παῦλο, μητροπολίτη Λαοδικείας.

Κουράσθηκα νὰ φέρνω στή μνήμη μου τίς γαλήνιες ἡμέρες καὶ νὰ

ἄφιξιν, ἀλλ' ὡς ἔοικε, χειμῶνές σοι αἱ εὐδίαί γεγόνασιν. Εἰς ποῖον οὖν ἄρα πέρας τὰ τῶν χειμῶνων σοι ἀποκριθήσεται;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΖ'.

Παύλω, μητροπολίτη Λαοδικείας.

5 Εἰ μὴ χειμῶν ἦν περὶ οὗ ὁ Σωτὴρ ἔλεγεν, «Εὐχέσθε μὴ γενέσθαι τὴν φυγὴν ὑμῶν ἐν χειμῶνι», χειμῶνα ἂν σοι λόγων δικαίως ἐπέγειρα· οὐκ οἶδα, τὸν ἄφιλον ἔρω τρόπον, ἢ τὴν οὕτω μακρὰν ἀποδημίαν καὶ τοῦ παλαιοῦ κόρακος ἐκείνου ἐγγὺς γενέσθαι φιλονεικήσασαν, αἰτιώμενος. Ἀλλ' εἰ μὲν τὸ πτερόν σοι τῆς ἀγνῆς
10 καὶ καθαρᾶς καὶ ὀξυπόρου περιστερᾶς, ἔρῶται τῆς ἀγάπης, οὐδὲν ὁ χειμῶν, ὥσπερ οὐδέ τι ἄλλο. Εἰ δέ τινα θραῦσιν, ἀλλ' οὐκ ἂν πεισθεῖν ἐκεῖνο, πεπόνθει, ἀνάγκη κάτω μένειν ἕως ἂν ὁ τάσσοσ πάλιν ἄνωθεν βλαστήσῃ καὶ μηδ' ἐν εὐδία πρὸς ἡμᾶς μετεωρίζεσθαι. Ἀλλ' ἔρῶσό μοι τὸν θεῖον ἔρωτα μᾶλλον ἐπὶ τοῖς προτέ-
15 ροῖς πτεροφυῶν, ἢ τοὺς ἀρχῆθεν καὶ καλῶς προβεβλημένους τάσσοσους ῥαθυμῖα περιθραυόμενος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΗ'.

Παύλω, μητροπολίτη Λαοδικείας.

Οὔτε τοὺς ἐν λόγοις ἀγνώμονας εὐεργετεῖν οἶδα λόγῳ, καίπερ
20 ἐν τοῖς ἄλλοις (ὡς ἂν αὐτὸς φαίης) φιλοσοφώτερον αὐτὸ θεωρήσας, οὔτε σολοικίζουσι (νῦν γὰρ εἴ ποτε, καιρὸς καὶ τοῦ παιῆσαι) συνήθης εἰμὶ πείθεσθαι· ἕως ἂν σὺν εὐχάριστοι μὲν οἱ ἀγνώμονες καταστῶσιν, οἱ δὲ τοὺς καλοὺς κακῇ προφορᾷ ῥημάτων αἰκίζόμενοι λόγους, Ἑλλάδα γλῶτταν τῆς ἀμουσίας ἀλλάξωνται, οὐκ ἂν
25 ἐκῶν γε εἶναι τῶν τῆς ῥητορίας καινῶν μυστηρίων ἐπόπτας ποιήσασμαι. Διὸ σὺ μὲν τὴν γλῶτταν Ἀττικαῖς μελέταις, ὁ δὲ σὸς φίλος εὐγνωμοσύνης τελεταῖς τὴν γνώμην καθάρας, σὺν Θεῷ φάναι τεύξοισθε τῶν ποθουμένων.

8. Μάρκ. 13, 18.

9. Τοῦ κόρακα δηλαδὴ ποῦ ἔστειλε ὁ Νῶε μετὰ τὸν κατακλυσμό.

περιμένω ἀνυπόμονα τὸν ἔρχομό σου, ἀλλά, ὅπως φαίνεται, οἱ γαλήνιες ἡμέρες ἔγιναν γιὰ σένα βαρυχειμωνιά. Ποιὸ ἄραγε τέλος θὰ ἔχουν οἱ βαρυχειμωνιές γιὰ σένα;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 37η.

Στὸν Παῦλο, μητροπολίτη Λαοδικείας.

Ἐάν δὲν ἦταν χειμῶνας, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔλεγε ὁ Σωτὴρας μας, «Νὰ εὐχεσθε νὰ μὴ γίνει ἡ φυγὴ σας τὸν χειμῶνα»⁸, Δίκαια θὰ σοῦ προκαλοῦσα χειμῶνα λόγων. Δὲν ξέρω, νὰ μιλήσω μὲ μὴ φιλικὸ τρόπο, ἢ νὰ κατηγορήσω τὴν τόσο μακρὰ ἀπουσία σου, ποὺ φιλονείκησε νὰ φτᾶσει τὴν ἀποδημία ἐκείνου τοῦ παλαιοῦ κόρακα⁹. Ἄλλ' ἂν τὰ φτερά σου εἶχαν τὴ δύναμη τῆς ἀγάπης σὰν τὰ φτερά τῆς ἀγνῆς καὶ καθαρῆς καὶ ταχύτατης περιστερᾶς, τίποτε δὲν εἶναι ὁ χειμῶνας, ὅπως οὔτε κάτι ἄλλο. Ἄλλὰ ἂν εἶχαν πάθει κάποιον σπᾶσιμο, ποὺ δὲν θὰ τὸ πίστευα, θὰ ἦταν ἀνάγκη νὰ μένεις κάτω μέχρι ποὺ νὰ ξαναφυτρώσουν τὰ φτερά καὶ νὰ μὴ ταλαντεύεσαι πετώντας πρὸς ἐμᾶς ἀκόμα καὶ σὲ ἡμέρα καλοκαιρίας. Ἄλλὰ νὰ εἶσαι καλά, βγάζοντας μᾶλλον, ἀντὶ γιὰ τὰ προηγούμενα φτερά, τὰ φτερά τοῦ θεοῦ ἔρωτα, παρὰ νὰ τσακίζεις μὲ τὴν ἀδιαφορία σου τὰ φτερά ποὺ εἶχαν φυτρώσει καὶ ἀναπτυχθεῖ ὡραῖα στὴν ἀρχή.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 38η.

Στὸν Παῦλο, μητροπολίτη Λαοδικείας.

Οὔτε τοὺς ἀγνώμονες στὰ λόγια ξέρω νὰ εὐεργετῶ μὲ τὸ λόγο, ἂν καὶ τὸ παρατήρησες αὐτὸ στοὺς ἄλλους (ὅπως ὁ ἴδιος θὰ μπορούσες νὰ πεῖς) πρὸ φιλοσοφικά, οὔτε ὅταν σολοικίζουν (γιατὶ τώρα περισσότερο ἀπὸ ἄλλη φορὰ εἶναι εὐκαιρία καὶ γιὰ παιγνίδι) εἶμαι συνηθισμένος νὰ πιστεύω. Μέχρι λοιπὸν οἱ ἀγνώμονες νὰ γίνουν εὐχάριστοι, καὶ οἱ ἄλλοι, κακοποιώντας τοὺς καλοὺς λόγους μὲ τὴν κακὴ προφορὰ τῶν λέξεων, μετατρέψουν τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα σὲ ἀμουσία, δὲν θὰ τοὺς κάνω μὲ τὴ θέλησή μου ἐπόπτες τῶν νέων μυστηρίων τῆς ρητορείας. Γι' αὐτό, ἀφοῦ καθαρίσετε σὺ τὴ γλῶσσα σου μὲ τὴ μελέτη τῆς Ἀπικῆς, καὶ ὁ φίλος σου τὴ γνώμη του μὲ τελετουργίες εὐγνωμοσύνης, εὐχομε μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ νὰ ἐπιτύχετε αὐτὸ ποὺ ποθεῖτε.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΘ΄.

Ζαχαρία, μητροπολίτη Χαλκηδόνος.

Γράφεις ἡμᾶς γραφήν, ἣν κἂν ἑτέρου γράφοντος, δίκαιος αὐτὸς ἦσθα τοῦτον διώκειν ἀδίκου γραφῆς· καὶ γράφεις ἀπολο-
5 γίαν, μηδενὸς σε διώξαντος δίκην, καὶ τοι συγγνώμη πᾶσα καὶ ἀπολογία μικρῶ τῷ μέτρῳ τῆς κατηγορίας διέστηκεν· οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν ἔλεον αἰτεῖν καὶ λόγον ἀδικημάτων ἀπαιτεῖν, ὥστε μὴ πρότερον αἰτίαν ἔχων· εὖρες ἀπολογούμενος, δι' ὧν σεαυτὸν μακροτάτων λόγων ἔδειξας χρεώστην· οὐκ ἐπεκαλεσά-
10 μην ὄλως, καὶ τῶν Αἰσώπου λόγων οὐδὲν μετριωτέραν ὄρω τὴν ἀπολογίαν. Οὐχ ἡμαρτον, οἶμαι, καὶ τῶν εἰς Σωκράτην ἐμπαροισάντων ἀναισχυντοτέραν ὄρω τὴν κατηγορίαν· καὶ ὑπὲρ μὲν σαυτοῦ εἰς ἀέρα δέρων ἐτύκτευσας, καθ' ἡμῶν δὲ ὄξυν μὲν καὶ σφοδρὸν τὸν δρόμον, ἀλλ' ἐπισφαλῆ καὶ ἀναίτιον διηγώνισαι. Ἡ
15 γὰρ τῶν ἐπαίνων αὐξήσεις οὐ μόνον οὐδὲν παραιτεῖσθαι ὧν ὑβρίσμεθα, ἀλλὰ καὶ ἐπὶ τὸ μείζον ἄγει τὰ ἐγκλήματα. Πίπτουσι μὲν γὰρ γεωργοὶ καὶ ναῦται καὶ στρατιῶται καὶ παλιγκάπηλοι, ἀλλ' ἐάν τις τὸ ἐκείνων πτώμα φίλῳ ἀληθείας περιάπτοι, ἢ στρατηγῶ ἢ ἀρχιερεῖ Θεοῦ, ἢ ἀπλῶς ἀνδρὶ τῶν πολλῶν ταῖς ἀρεταῖς τὸ ἐξαί-
20 ρετον ἔχοντι, βαβαί, ἠλίκον οὗτος διὰ μηχανῆς κατασκευάζων ἀποφαίνει τὸ ἀτόπημα. Οὕτω τοῖς ἐπαίνοις, ὡς ἀνωτάτω φέρων ἡμᾶς, εἰς τὸ βαθύτατον ἔρῳιψας· ἄνδρας ἐπηρεάζειν ἡμᾶς καὶ κακῶς ποιεῖν αἰτιώμενος, οἷς οὐδὲν αἰτίας διαπέπρακται· καὶ τότε συμφοραῖς μυρίαῖς, καὶ τὸ βαρύτατον, ὑπὲρ ἀληθείας περιαν-
25 τλουμένους, καὶ πάντας, τῶν παθῶν τῷ μεγέθει, καὶ αὐτοὺς τοὺς ἐπιτιθεμένους εἰς ἔλεον ἔλκοντας. Τίς γὰρ ὁ τοῖς τηλικούτοις, οὐ λέγω θλίψεις ἐπινοῶν, ἀλλὰ μὴ καὶ σφόδρα καμπτόμενος, οὐκ ἄδικος, οὐκ ὠμός, οὐ τὸν νοῦν καὶ τὴν φύσιν βάροβαρος, οὐ πᾶσαν περιηρημένος λογικὴν τε καὶ ἀνθρωπίνην μετὰ τῆς δυνάμεως
30 αἰσθησιν; Εἶεν.

Ἄλλ' ἔδει σε, φησί, μετακαλεσάμενόν με ψυχαγωγῆσαι· ἢ, εἰ μὴ τοῦτο, τὸ γοῦν δεύτερον, ὠρμημένον ἐπιτρέψαι παραγενέσθαι, τὸ δὲ μηδέτερον προδῆναι τούτων, πῶς οὐ τοῖς ἐσχάτοις με περιβάλλει κακοῖς καὶ πρὸς μῖσος ἀπάγει καὶ αὐτοῦ τοῦ ζῆν; Ἄλλ', ὦ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 39η.

Στὸν Ζαχαρία, μητροπολίτη Χαλκηδόνος.

Διατυπώνεις εἰς βάρος μου κατηγορία, πού ἂν τὴν διατύπωνε ἄλλος θὰ εἶχες δίκαιο νὰ τὸν διώξεις γιὰ κατηγορία ἄδικη, καὶ ἀπολογεῖσαι χωρὶς νὰ σέ κατηγορήσει κανένας, μολονότι βέβαια εἶναι μεγάλη ἡ ἀπόσταση μεταξὺ τῆς συγγνώμης καὶ τῆς ἀπολογίας. Γιατὶ δὲν εἶναι, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ ζητεῖς συγγνώμη καὶ ν' ἀπαιτεῖς λόγο γιὰ ἀδικήματά σου χωρὶς νὰ ἔχεις κατηγορηθεῖ προηγουμένως. Ἀπολο-γούμενος βρῆκες αὐτὰ γιὰ τὰ ὅποια ἔδειξες τὸν ἑαυτό σου χρεώστη πολὺ μακρῶν λόγων καθόλου δὲν σέ κατηγόρησα, καὶ ἀπὸ τοὺς μύθους τοῦ Αἰσώπου δὲν βλέπω καθόλου μετριότερη τὴν ἀπολογία. Δὲν ἔσφραλα, νομίζω, καὶ βλέπω τὴν κατηγορία πιὸ ἀδιάντροπη καὶ ἀπὸ τὴν παράνοια τῶν δικτῶν τοῦ Σωκράτη. Καὶ ὑπερασπίζοντας βέβαια τὸν ἑαυτό σου ἀγωνίσθηκες δέροντας ἀέρα, ἐναντίον μου ὅμως ὁ ἀγώνας σου ἦταν ἄγριος καὶ σφοδρός, ἐσφαλμένος ὅμως καὶ χωρὶς αἰτία. Γιατὶ ἡ αὐξηση τῶν ἐπαίνων ὄχι μόνο δὲν διαγράφει καμμιά ἀπὸ τὶς ἐναντίον μου ὑβρεις, ἀλλὰ καὶ κάνει μεγαλύτερα τὶς κατηγορίες. Γιατὶ πέφτουν γεωργοὶ καὶ ναυτικοὶ καὶ στρατιῶτες καὶ κάπηλοι, ἀλλὰ ἂν κάποιος τὸ παράπτωμα ἐκείνων τὸ ἀποδίδει σέ φίλο τῆς ἀλήθειας, ἢ σέ στρατηγό, ἢ σέ ἀρχιερεῶτα τοῦ Θεοῦ, ἢ γενικά σέ κάποιον πού εἶναι ἡ ἐξαιρέση μέσα στοὺς πολλοὺς γιὰ τὶς ἀρετὲς του, ἀλλοίμονο, πόσο μεγάλο παρουσιάζει αὐτὸς μὲ ἀπάτη τὸ ἀτόπημα. Ἔτσι μὲ τοὺς ἐπαίνους σου, ἐνῶ μὲ ἀνέβασες στὰ ὕψη, μὲ ἔρριξες στὴν ἄβυσσο. Μᾶς κατηγορεῖς ὅτι κατηγοροῦμε ἀνθρώπους καὶ τοὺς κακοποιοῦμε, ἐνῶ δὲν διέπεραξαν κανένα κακό, καὶ μάλιστα, ἐνῶ καταποντίζομαι, πού εἶναι καὶ τὸ πιὸ βαρύτερο, ἀπὸ μύρια δεινὰ γιὰ τὴν ἀλήθεια καὶ ἀποσπῶ ἀπὸ τὸ μέγεθος τῶν δεινῶν μου ὅλους, ἀκόμα κι αὐτοὺς πού ἐπιτίθενται ἐναντίον μου, στὸ νὰ μὲ λυποῦνται. Γιατὶ ποιὸς ἀπ' αὐτοὺς τοὺς ἀνθρώπους, δὲν λέγω πού ἐπινοεῖ θλίψεις, ἀλλὰ καὶ πού δὲν συγκινεῖται πολὺ, δὲν εἶναι ἄδικος, δὲν εἶναι ὤμός, δὲν εἶναι ὡς πρὸς τὸ νοῦ καὶ τὴ φύση βάρβαρος, δὲν στερεῖται κάθε λογικὴ καὶ κάθε δυνατὸ ἀνθρώπινο συναίσθημα; Ἄς εἶναι.

Ἄλλ' ἔπρεπε, λέγει, νὰ μὲ καλέσεις ἐσὺ νὰ σέ παρηγορήσω. Ἄν ὄχι αὐτό, νὰ κάνεις τὸ δεύτερο· ἀφοῦ ξεκίνησα, νὰ μοῦ ἐπιτρέψεις νὰ ἔρθω τὸ νὰ μὴ προβεῖς ὅμως σέ κανένα ἀπὸ τὰ δύο, πῶς δὲν μὲ περιβάλλει μὲ τὶς ἔσοχτες κατηγορίες καὶ δὲν μὲ ὀδηγεῖ στὸ μῖσος καὶ τῆς ἴδιας ἀκόμη

καλὲ καὶ ἀγαθέ, εἰ μὲν ἠγνόεις ὅση καθ' ἡμῶν ἢ κοινῇ τῶν διωκόντων κέχνται λύσσα καὶ οἷας πανταχοῦ γῆς σχεδὸν καὶ θαλάσσης τὰς ἐπιβουλάς ἰστώσι καὶ τὰ ἔνεδρα, τάχα ἂν εἰς ἄλλας προφάσεις ἔσχες λόγον ἀναφέρειν, ὧν ἐβούλου, τὴν ἀποτυχίαν καὶ ἐπαιτιᾶσθαι, ὅτι μὴ στέργω στεργόμενος, τὸ δὲ καὶ γινώσκειν αὐτῇ πείρα ταῦτα καὶ ἐκτραγωδεῖν κὰν τοῖς γραμμασιν, εἶτα ζητεῖν αἰτίαν ἄλλην, διὰ τί μὴ μετὰπεμπτόν σε πεποιήμεθα μηδ' ἐλθεῖν ἐζητηκότι κατενεύσαμεν, οὐ ζητοῦντός ἐστιν αἰτίαν, ἀλλὰ τὴν ἀληθεστάτην καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν παρορῶντος καὶ προφάσεις ἐκμηχανωμένου, 10 δι' ὧν οὐ μὲν οὖν οὐκ ἔχοντας αἰτίαν δόξαις, οὐκ ἂν ἀναισχύντως λίαν κακῶς ἡμᾶς εἶπεῖν.

Ἄλλ' ἢ μὲν περὶ ἡμᾶς σκηνὴ καὶ τὸ θέατρον τοιαύτην ἔλαχε τὴν ὑποβάθραν, τὰ δ' ἄλλα σπουδὴν ὁρῶ παιδία σπενδομένην καὶ κατήφειαν γέλωτι καὶ κωμικὸν χορὸν ἄδοντα δάκρυα. Τὸ 15 μὲν γὰρ ὀδύρεσθαι τὰ συμβεβηκότα καὶ πρὸς πάθη καὶ νόσους καὶ τύχας καταφεύγειν, ψυχῆς ἐστὶν ὀλοφυρομένης καὶ σπουδαζούσης ἀληθῶς, εἴ τι καὶ προσείληφε τῶν κηλίδων ἀπονίψασθαι, τὸ δ' ἄλλον μὲν λέγειν τὸν ἁμαρτηκότα, ἕτερον δὲ τὸν ὑπὲρ ἐκείνου λέγοντα, ἵνα μὴ λέγω τέως. Τί οὖν ὑπὲρ ἐτέρου κόπτεις σεαυ- 20 τόν; τί δέ σοι μέλει τοῦ κατὰ μηδέν σοι προσήκοντος; Ἐὰ τοῦτον ἐν αἰτίαις εἶναι, καὶ εἰ δέ σοι στρεβλοῦσθαι καὶ μαστιγοῦσθαι καὶ πάσχειν, ἃ πάσχειν ἄξιος, κακὸν περὶ σὲ φανέντα καὶ μικροῦ τὴν ἀρετὴν ἐνυδρίσαντα. Ἴνα οὖν μηδέν τῶν τοιούτων λέγω (ἴσως γὰρ οὐδὲ δεῖ σπουδάξαι ἐν παικτοῖς), ἀλλ' ἐκεῖνο πάντως 25 εἶπεῖν πρεπωδέστατον, ὡς ἐκείνης ἐστὶ τῆς σοφίας τοιαύτας φέρειν τὰς ἀπολογίας, ἧς Ἀριστοφάνης ὁ καλὸς κορυφαῖος καθέστηκεν.

Ἄλλ' οὐπω τοῦτο χαρίεν, καί τοι, νῆ τὴν χάριν, Φιλισιτώνιον ὄν, ἀλλ' ἐκεῖνο χαριέστατον, τὸ παίξαντα τὴν ἀπολογίαν, ὡς ἐπὶ 30 λίαν ἐσπουδασμένοις καὶ τὸ δίκαιον λαμπρὸν ἐπιδεδειγμένοις, ὄρκον τε ἐπάγειν καὶ διαπνυθάνεσθαι, ὡς ἄρ' ἔστι τις ἀνθρώπων, ἄλλου πταίσαντος, ἕτερον τὴν δίκην ἀξιῶν πράττεσθαι. Οὐ γὰρ τὴν Ἀριστοφάνους μόνον σοφίαν, ἀλλὰ καὶ παντὸς ἐκείνου τοῦ

τῆς ζωῆς; Ἄλλ', ὦ καλέ μου καὶ ἀγαθέ μου, ἂν βέβαια ἀγνοοῦσες πόση εἶναι ἡ κοινὴ λύσσα τῶν διωκτῶν μου ἐναντίον μου καὶ τί λογῆς εἶναι σὲ κάθε μέρος τῆς γῆς καὶ τῆς θάλασσας οἱ παγίδες καὶ οἱ ἐνέδρες ποὺ στήνουν, ἴσως θὰ εἶχες λόγο ν' ἀποδίδεις, ἂν ἤθελες, σὲ ἄλλες αἰτίες τὴν ἀποτυχία καὶ νὰ μὲ κατηγορεῖς, ὅτι ἐγὼ δὲν τοὺς ἀγαπῶ, ἐνῶ μὲ ἀγαποῦν, τὸ νὰ τὰ γνωρίζεις ὅμως αὐτὰ ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν πείρα σου καὶ νὰ τὰ διεκτραγωδεῖς καὶ στὰ γράμματά σου, κι ἔπειτα νὰ ζητᾶς ἄλλη αἰτία, γιατί δὲν σὲ κάλεσα καὶ οὔτε δέχθηκα νὰ ρθεῖς ἂν καὶ τὸ ζήτησες, αὐτὸ δὲν δείχνει κάποιον ποὺ ζητεῖ αἰτία, ἀλλὰ αὐτὸν ποὺ παραβλέπει τὴν ἀληθέστατη καὶ βρισκόμενη μπροστὰ στὰ μάτια του αἰτία, καὶ μηχανεύεται προφάσεις, μὲ τίς ὅποιες δὲν θὰ πιστέψεις ὅτι εἶμαι ἔνοχος, οὔτε κι ἂν μὲ κατηγορήσεις μὲ πολὺ κακὸ τρόπο χωρὶς ντροπῆ.

Ἄλλ' ἡ σκηνὴ αὐτὴ καὶ τὸ θέατρο σχετικὰ μὲ ἐμένα ἔχει αὐτὸ τὸ ὑπόβαθρο, τὰ ὑπόλοιπα ὅμως τὰ θεωρῶ προσπάθεια συμφιλίωσης παιδιῶν, καὶ λύπη ποὺ μετατρέπεται σὲ περίγελο, καὶ χορὸ κωμικὸ ποὺ τραγουδᾷ κλαίγοντας. Γιατὶ τὸ νὰ θρηνεῖς γιὰ ὅσα ἔχουν συμβεῖ καὶ νὰ καταφεύγεις σὲ πάθη καὶ νόσους καὶ περιστατικά, δείχνει ψυχὴ ποὺ θρηνεῖ καὶ προσπαθεῖ ἀληθινὰ, ἂν δέχθηκε κάποιον λέρωμα ἀπὸ τοὺς λεκέδες, νὰ τὸ ξεπλύνει. Τὸ νὰ λέγει ὅμως ὅτι ἄλλος εἶναι αὐτὸς ποὺ ἁμάρτησε, καὶ ἄλλος ὁ συνήγορός του, νὰ μὴν τὸ πῶ τώρα. Γιατί λοιπὸν κόπτεσαι γιὰ κάποιον ἄλλο; Γιατί ἐνδιαφέρεσαι γι' αὐτὸν ποὺ δὲν ἔχει καμμιά σχέση μαζί σου; Ἄφησέ τον αὐτὸν νὰ τὸν βαρύνουν οἱ κατηγορίες του καὶ ἂν πρέπει νὰ στρίψουν τὰ πόδια του καὶ νὰ μαστιγωθεῖ καὶ νὰ πάσχει αὐτὰ ποὺ τοῦ ἀξίζουν νὰ πάθει, ἐπειδὴ φάνηκε κακὸς σ' ἐσένα καὶ παραλίγο νὰ προσβάλει τὴν ἴδια τὴν ἀρετῆ. Γιὰ νὰ μὴν λέγω λοιπὸν τίποτ' ἀπ' αὐτὰ (γιατὶ ἴσως πρέπει νὰ μὴ μιλοῦμε σοβαρὰ γιὰ πράγματα γελοῖα), εἶναι πάρα πολὺ πρέπον νὰ πῶ ἐκεῖνο, ὅτι ἀνήκει στὴ σοφία ἐκείνη νὰ προσβάλει τέτοιες ἀπολογίες τῆς ὁποίας κορυφαῖος ὑπῆρξε ὁ καλὸς Ἀριστοφάνης.

Ὅμως δὲν εἶναι ἀκόμη αὐτὸ τὸ χαριτωμένο, ἂν καὶ βέβαια, μὰ τὴν χάρη, αὐτὸ εἶναι τρόπος τοῦ Φιλιστίωνα, ἀλλ' ἐκεῖνο εἶναι τὸ πολὺ πὶο χαριτωμένο, τὸ ὅτι διακωμώδησε τὴν ἀπολογία σὲ σπουδαῖα ζητήματα, ποὺ ἔδειχναν λαμπρὸ τὸ δίκαιο, καὶ τὸ ὅτι πρόσθεσε τὸν ὄρκον, καὶ ζητοῦσε νὰ μάθει ἂν ὑπάρχει ἄραγε κάποιος ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους, ποὺ ἄλλος νὰ φταίει, καὶ νὰ θέλει νὰ τιμωρηθεῖ ἄλλος. Γιατὶ ὄχι μόνο τὴ σοφία τοῦ Ἀρι-

γένους τέχνας πάσας καὶ πάσας μεθόδους, τῇ καινοπρεπείᾳ τοῦτο δὴ τὸ σὸν ἀποκρύπτεται φιλοσόφημα· ἀλλ' εἰ μὲν ἦν μὴ προτεθειμένος ὄρκος, μέχρι τοῦ θαυμάζειν τὴν κωμικὴν παιδιάν, ἑμαυτὸν ἐδίδουν ἂν καὶ τὰ δράματα, ἐπεὶ δὲ καὶ Θεός, οὐ δέον, μέσῳ παι-
5 διαῖ συμπροτέθεται, ἀνάγκη καὶ μὴ βουλόμενον λέγειν τ' ἀληθῆ· ἔνοχον μὲν οὖν προηγησαμένης αἰτίας οὐκ ἂν σε φαίην, οὐδ' ἂν πάλιν παντελῶς ἀνυπαίτιον, ἕως ἂν τὴν σὴν διάνοιαν, διὰ τῶν σῶν φωνῶν, λευκότερον ἀναμιάθωμεν.

Ἔστι δὲ οὐδένα ποτὲ τῶν πάποτε ἀνθρώπων ἢ τοιαύτη παιδιὰ
10 δίκης ἐρῶύσατο, καὶ μάλιστα ἂν διαβεβαιωσαίμην· καὶ ὡς οὐκ ἔστιν οὐδεὶς τῶν ἡμαρτηκότων, ἐκ τοῦ παίζειν, ὡς ἄλλος μὲν ἡμαρτεν, ἄλλος δὲ τὰς ποινὰς οὐκ ἔστι δίκαιος ὑπέχειν, μὴ δεδωκώς, ἃς ὠφλεν, εὐθύνας οὐ μὴν ἀλλ' οὐδὲ τῶν κρινόντων εἴη ἂν τις ὄλως, ὃς ἀφῆκε τὴν τοιαύτην σκηνὴν ἀντὶ τοῦ στένειν ἐφ' οἷς ἡμαρτε
15 προβεβληκότα. Καί μοι, πρὸς αὐτῆς δίκης, καὶ ἱερῶν ἀληθείας ὀργίων, ῥίψας τὴν σκηνὴν, καὶ τὰ ὄντα λέγων (ἔμοι γὰρ μᾶλλον οἰκειότερον ἢ περ' ἄλλοις τοιαῦτα προτείνειν), ἄρα φήσας ἂν, ἐνοχῆς εἶπε δικαίας αὐτὸς ἴσ' εἶναι αὐτόν), τόν, εἴ τις, ὑπὲρ ὧν ἐξυβρίσοι, ταύτην τὴν σὴν προβαλλόμενον δικαιολογίαν; ἀλλ' οὐκ ἂν
20 φαίης, οὐδ' ἂν φαίης. Ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἵνα τε μὴ δώξωμεν ὀρκωθέντες σιγαῖν καὶ τὰ ψεύδη πρὸ τῆς ἀληθείας τιμαῖν, καὶ ἵνα μᾶλλον ἐπιγνώως, ὡς ἠδέως τε, καὶ οὐ παρέργως, τὴν σὴν ἀνελεξάμην ἐπιστολὴν· δι' ὃ καὶ τὴν σὴν γραμματικὴν ἀκρίθειαν παραινῶ. μηκέτι τὸ ῥῆμα τοῦτο δοτικῇ συντάσσειν, πλὴν εἰ μήπω περιπεποι-
25 ημένην ἢ ἔννοια σύνταξιν ἀπαιτοίη· τότε γὰρ ἔξεστι καὶ πρὸς δοτικὴν ἀποδιδόναι, δηλοῦντα τῷ λόγῳ, ὡς οὐχί σε παραινεῖν, ἕτερον δὲ διὰ τῆς παραινέσεως, τὸ σοὶ ποιῶν κεχαρισμένον. προῆγμα βελτιοῦν καὶ δὴ καὶ τὸ «δίκην ὑφ' ἑτέρου εἰσπράττεται», ἀντὶ τοῦ «παρ' ἑτέρου» παραφυλακτέον. Βάρβαρα μὲν γὰρ
30 οὐ λέγω τὰ τοιαῦτα, βαρβαρικὰ δέ, καὶ αὐτὸς συνήσεις ἐπιστήσας, ἃ καὶ τὴν ἐπιστολὴν κεκαλλιεπημένην οὕσαν, ὑπενόθευεν.

Ἄλλ' ἐπὶ τοσοῦτον μὲν ταῦτα. Ἐγὼ δὲ Ζαχαρίαν τὸν ἐμὸν οὐκ

στοφάνη, ἀλλὰ καὶ ὅλου ἐκείνου τοῦ θεατρικοῦ κόσμου ὅλα τὰ τεχνάσμα-
τα καὶ ὅλες τὶς μεθόδους μὲ τὴν πρωτοτυπία του, τὶς καλύπτει αὐτὸ τὸ δικό
σου φιλοσόφημα. Ἄλλ’ ἂν βέβαια δὲν εἶχε δοθεῖ ὄρκος, θὰ ἄφηνα τὸν ἑαυ-
τό μου νὰ θαυμάζει τὸ κωμικὸ παιγνίδι καὶ τὰ δράματα, ἐπειδὴ ὅμως καὶ ὁ
Θεός, ἐνῶ δὲν πρέπει, ἔχει προβληθεῖ μέσω τοῦ παιγνιδιοῦ, εἶναι ἀνάγκη
καὶ χωρὶς νὰ θέλω νὰ πῶ τὴν ἀλήθεια: δὲν θὰ σέ ἔλεγα βέβαια ἔνοχο, ἀφοῦ
δὲν προηγήθηκε κατηγορία, ὄχι ὅμως καὶ τελείως ἀθῶο, μέχρι πού ἀπὸ τὰ
δικά σου λόγια νὰ πληροφορηθῶ σαφέστερα τί σκέφτεσαι.

Ὅτι ὅμως κανένα ποτὲ ἀπὸ τοὺς μέχρι τώρα ἀνθρώπους δὲν ἔσωσε
αὐτὸ τὸ παιγνίδι ἀπὸ τὴν τιμωρία, θὰ μπορούσα ἄριστα νὰ σέ διαβεβαιώ-
σω. Ἐπίσης σ’ αὐτὸ τὸ παιγνίδι δὲν ὑπάρχει κανένας ἀπὸ ὅσους ἔχουν
ἁμαρτήσῃ, ἄλλος νὰ ἔχει ἁμαρτήσῃ, καὶ ἄλλος, χωρὶς νὰ εἶναι δίκαιο, νὰ
δέχεται τὴν τιμωρία, μὴ ἔχοντας ἀποδώσει τὶς εὐθύνες πού ὀφείλει. Ἀλλὰ
βέβαια κι ἀπὸ τοὺς δικαστὲς δὲν ὑπάρχει κανένας ἀπολύτως, πού νὰ ἔκρι-
νε ἀθῶο αὐτὸν πού ἔκανε τὸ θέατρο αὐτό, ἀντὶ νὰ στενάξει γιὰ τὰ ἁμαρ-
τήματά του. Καὶ παρακαλῶ, στὸ ὄνομα τῆς ἴδιας τῆς δικαιοσύνης καὶ στὰ
ἱερά μυστήρια τῆς ἀλήθειας, ἀφήνοντας κατὰ μέρος τοὺς θεατρνισμοὺς
καὶ λέγοντάς μου τὴν πραγματικότητα (γιατὶ ἐγὼ εἶμαι ὁ πιὸ κατάλληλος
ἀπὸ ὁποιοσδήποτε ἄλλους νὰ κάνω αὐτὴ τὴν πρόταση), ἄραγε θὰ
μπορούσες νὰ πεῖς ὅτι εἶναι δίκαια ἔνοχος αὐτὸς γιὰ τὶς ὑβρεῖς του προ-
βάλλοντας αὐτὴ τὴ δική σου δικαιολογία; Ἄλλ’ ὅμως δὲν θὰ μπορούσες
νὰ τὸ πεῖς, δὲν θὰ μπορούσες. Καὶ αὐτὰ βέβαια γιὰ νὰ μὴ φανοῦμε ὅτι
δώσαμε ὄρκο νὰ σιωπήσομε καὶ τιμοῦμε τὰ ψεύδη περισσότερο ἀπὸ τὴν
ἀλήθεια, καὶ γιὰ νὰ καταλάβεις καλύτερα, ὅτι μ’ εὐχαρίστησέ μου, κι ὄχι
σὰν πάρεργο, διάβασα τὴν ἐπιστολή σου. Γι’ αὐτὸ καὶ συμβουλεύω τὴ
γραμματικὴ σου ἀκρίβεια, νὰ μὴ συντάσσεις πιά αὐτὸ τὸ ρῆμα μὲ δοτική,
ἐκτὸς ἂν τὸ νόημα δὲν ἀπαιτεῖ περιφραστικὴ σύνταξη. Γιατὶ τότε μπορεῖ
νὰ συνταχθεῖ καὶ μὲ δοτική, θέλοντας νὰ δηλώσω μὲ τὸ λόγο μου, ὅτι δὲν
ἐπιχείρησα νὰ συμβουλεύσω ἑσένα, ἀλλὰ νὰ βελτιώσω γιὰ χάρη σου μὲ
τὴ συμβουλή κάποιον ἄλλον. Καὶ βέβαια πρέπει νὰ προσέχομε καὶ
ἐκεῖνο τό, “δίκην ὑφ’ ἑτέρου εἰσπράττεται” πού πρέπει νὰ λέγεται ἀντὶ
τοῦ “παρ’ ἑτέρου”. Δὲν λέγω βέβαια ὅτι αὐτὰ εἶναι βάρβαρα, ἀλλὰ βαρ-
βαρικά, καὶ θὰ τὸ καταλάβεις καὶ ἐσὺ ἂν προσέξεις τὶς συντάξεις πού
νόθευαν καὶ τὴν ἄλλως καλογραμμένη ἐπιστολή.

Τόσα βέβαια γι’ αὐτά. Ἐγὼ ὅμως τὸν δικό μου Ζαχαρία δὲν ἄρχισα

ἀρχόμενος νῦν, ἄπαγε, φείδεσθαι, οὐδὲ τοῦ κολάζειν πεπαυμένος, οὐδὲ δυσωπηθεῖς νόσους καὶ πάθη καὶ τύχας καὶ περιστάσεις, οὐδ' ἐπιβουλὰς τε καὶ κακώσεις μικροῦ τὰς Φαλάριδος ἀνεκτοτέρας δεικνύσας, ἀλλὰ τὴν ἔμφυτον ἐμοὶ καὶ ἀρχαίαν διασώζων
 5 γνώμην, καὶ τὸ καθαρὸν καὶ ἀκῆρατον περὶ τοὺς ἐμοὺς οὐκ ἐπιλελησμένος φίλτρον, καὶ περιπτύσσομαι πατρικῶς καὶ ἐναγκαλίζομαι ἱεροπρεπῶς, οὔτε τῷ πάλαι σφαλέντι, ὡς σὺ γράφεις, ἐπεμδαίνων, καὶ τὸν ἄσειστον διαμεμενηκότα στέργων καὶ κατασπαζόμενος ἐν σπλάγχνοις Χριστοῦ καὶ δέχομαι προσίοντα χαίρων, καὶ
 10 πάντα κινδύνους ὑπερορῶν, οὐ τραγικῶν ἡμῖν διηγημάτων ἄγοντα φόρτον, ἀλλὰ τὸν οἰκειῶν νοῦν καὶ τὴν ἑαυτοῦ ψυχὴν προσύλου πάσης ἀγλύος φέροντα καθαρὰν, ἐν ἣ τὸ βέβαιόν τε καὶ ἀμετακίνητον διὰ βίου ἔχοντά τε καὶ ἰδρυσάμενον, τοῖς ἐκεῖθεν στεφάνοις λαμπρόν, λαμπρῶς εὐχομαι παραπεμφθῆναι.

15

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Μ'.

Παύλω, μητροπολίτη Λαοδικείας.

Οἱ δραπέται, τοὺς ποτε τὴν προᾶξιν αἰτιωμένους, πείθοντες συνδραπετεύειν, οὐ μόνον οὐδενός, ὧν αἰτιῶνται, ἀφίενται, ἀλλὰ καὶ διπλῆς αἰτίας σφᾶς αὐτούς, μᾶλλον δὲ πολλαπλῆς, ἐνόχους δει-
 20 κνύουσιν. Οὐ γὰρ ἡ κοινωνία τοῦ ἀδικήματος τὴν ἐλευθερίαν πραγματεύεται τῷ κατάρχοντι, ἀλλ' ἡ τῶν παραζηλούντων μίμησις αὐξήσις ἐστὶν ἀδυσώπητος τοῦ ἐξαρχῆς ἀδικήματος, λιποταξίου δίκην ὄφλων, καὶ φυγᾶς καὶ ἀρχηγός καὶ πείθων ἄλλους μιμεῖσθαι, καὶ τὸ βαρύτερον, καὶ τοὺς ὅσοις ἦν ἡ τοιαύτη προᾶξις, πρὶν
 25 ὑπανδραποδισθῆναι, μέγα ὄρκιον. "Ὁρα δὴ λοιπόν, ὄρα, μᾶλλον δὲ συνορᾶτε (δίδωμι γάρ σοι κοινωνὸν τῆς βουλῆς τὸν γνήσιον τῆς φυγῆς μαθητὴν) τίνα μέλλεις λόγον ἔχειν, ὅτε σε τῶν τηλικούτων τὰς εὐθύνας βουληθεῖη μὲν πράττεσθαι (ἴσ. ὁ Θεὸς εἰπράττεσθαι). Ἄλλ' ἔρῶσο, καὶ μηκέτι μήτε σὺ δραπέτην ἔχε λογισμὸν,
 30 μήτε δραπετεύειν ἄλλους ὑπόθελγε, καὶ τὰ τῆς ἀφύκτου καὶ φοβεραῆς δίκης εἰς μόνας ἀπειλὰς διαλέλυται.

10. Τύραννος τοῦ Ἀκράγαντα Σικελίας (580-554), ὀνομαστός γιὰ τὴ σκληρότητά του.

νά τὸν ὑπολογίζω τώρα, μακριὰ αὐτὴ ἢ σκέψη, οὔτε ἔπαυσα νά τὸν ἐπιπλήττω, οὔτε δειλιάζοντας μπροστὰ σέ ἀρρώστια καὶ πάθος καὶ τροπὲς τῆς τύχης καὶ περιστάσεις, οὔτε σέ ἐπιβουλές καὶ κακοπάθειες, πού φαίνονται λίγο μόνο πιὸ ἀνεκτὲς ἀπὸ ἐκεῖνες τοῦ Φάλαρη¹⁰, ἀλλὰ ἐξακολουθώντας νά ἔχω τὴν ἀρχικὴ γνώμη πού μοῦ ἔγινε ἔμφυτη καὶ μὴ ξεχνώντας τὸ καθαρὸ καὶ ἀγνὸ φίλτρο πρὸς τοὺς φίλους μου, καὶ σέ περιπτύσσομαι πατρικὰ, καὶ σέ ἀγκαλιάζω μὲ τρόπο ἱεροπρεπῆ, χωρὶς νά ἐπιτίθεμαι, ὅπως ἐσύ γράφεις, σ' αὐτὸν πού ἔσφαλε παλαιά, ἀλλὰ ἀγαπώντας καὶ ἀσπαζόμενος μὲ ἀγάπη στὸ ὄνομα τοῦ Χριστοῦ αὐτὸν πού ἔχει μείνει ἀκλόνητος, καὶ τὸν δέχομαι μὲ χαρὰ ὅταν ἔρχεται ἐδῶ, καὶ περιφρονώντας κάθε κίνδυνο, ὄχι γιατί μᾶς προσκομίζει φόρτο τραγικῶν ἱστοριῶν, ἀλλὰ γιὰ τὸ νοῦ του καὶ τὴν καθαρὴ ψυχὴ του ἀπὸ κάθε ὑλικὴ θολούρα, στὴν ὁποία ἔχοντας στερεωμένη τὴ βεβαιότητα καὶ τὴ σταθερότητα σέ ὅλη τὴ ζωὴ του, εὐχομαι νά παραπεμφθεῖ στὰ ἐκεῖ στεφάνια λαμπρὸς καὶ μὲ λαμπρὸ τρόπο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 40η.

Στὸν Παῦλο, μητροπολίτη Λαοδικείας.

Οἱ δραπέτες, πείθοντας ἐκείνους πού ψέγουν τὴν ἀπόδραση νά δραπετεύσουν μαζί τους, ὄχι μόνο δὲν ἀπαλλάσσονται ἀπὸ καμμιά κατηγορία πού τοὺς βαρύνει, ἀλλὰ καὶ καθιστοῦν τοὺς ἑαυτοὺς τους διπλῆς, ἢ μᾶλλον πολλαπλῆς αἰτίας ἐνόχους. Γιατί δὲν ἐξασφαλίζει ἡ συμμετοχὴ στὸ ἀδίκημα τὴν ἐλευθερία σ' αὐτὸν πού ἔκανε τὴν ἀρχή, ἀλλ' ἡ ἐπιθυμία ἐκείνων πού θέλουν νά τοὺς μοιάσουν γίνεται αἰτία ἀμείλικτης αὔξησης τοῦ ἀρχικοῦ ἀδικήματος καὶ ἐπιβάλλει τιμωρία γιὰ λιποταξία καὶ στὸν δραπέτη καὶ στὸν ἀρχηγό, καὶ πείθει ἄλλους νά τὸν μιμηθοῦν, καὶ τὸ βαρύτερο, ὅσοι κατηγοροῦνται γι' αὐτὴν τὴν πράξη προτοῦ συλλειφθοῦν, δίνουν μεγάλο ὄρκο. Πρόσεχε λοιπὸν, πρόσεχε, ἢ μᾶλλον προσέχετε καλὰ (γιατί σοῦ δίνω συμμετοχὸ τοῦ σχεδίου σου τὸν γνήσιο μαθητὴ τῆς φυγῆς), ποιά δικαιολογία πρόκειται νά προβάλεις, ὅταν θελήσει ν' ἀποδώσει σ' ἐσένα τίς εὐθύνες γι' αὐτὴ τὴν πράξη. Ὡστόσο νά εἶσαι καλά, καὶ νά μὴν ἔχεις ποτὲ πιά λογισμὸ δραπέτη, οὔτε νά προτρέπεις ἄλλους νά δραπετεύουν, καὶ τὰ τῆς ἀδιάφευκτης καὶ φοβερῆς ἐκείνης δίκης θὰ ἔχουν κατάληξη μόνο τίς ἀπειλές.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΑ΄

Ζαχαρία, μητροπολίτη Χαλκηδόνος.

Εὖρον, οἶμαι, τὴν τοῦ αἵματος ἀφαίρεσιν, καὶ θερίας οὔσης, τῇ τοῦ σώματός σου διαθέσει συμφέρουσαν, εἰ δὲ παρὰ δόξαν
 5 ἐστὶ τῶν νῦν ἐπιπολαζόντων ἰατρῶν, παράδοξον οὐδέν. Οἷς γὰρ ἵνα μὴ νῦν τὰς ἄλλας αὐτῶν περὶ τὴν τέχνην ἀμαρτάδας, οἶμοι, λέγω, ἀλλ' ἵππουρις μὲν νομίζεται τὸ πολύγονον, σέσελις δὲ τὸ ἠράκλειον πάνακες, καὶ οἷα δὴ βατράχιον τὸ μικρὸν κρίνεται
 χελιδόνιον· καὶ ἀντὶ μὲν πεπλίου τιθύμαλλος, ὡς ποταμογεῖτων
 10 δὲ τὸ λειμῶνιον. Καὶ ὁ μὲν μέλας χαμαιλέων ὡς λευκὸς παραλαμβάνεται, ἀντὶ δὲ τῆς ἀνεμώνης ἢ ἀργεμώνη· καὶ μυρίων ἄλλων φύσεις βοτάνων ξένοις ὑπηρετοῦσι καὶ καιροῖς καὶ χρείαις καὶ ὀνόμασι (ταῦτα δὴ, ταῦτα τὰ πρόχειρα, καὶ ἄμην δὲ τοῖς ἐν προθύροις ἰατρικῆς προσῆκον ἦν ἐν ἀμφισβητήσει καθίστασθαι). Τί
 15 θαυμαστὸν κἂν ἡ φλεβοτομία, χρειώδης οὐσά σοι, τούτοις νομισθεῖν ξενίζουσα; Αὐτὸς δὲ τὴν συμβουλήν δεχόμενος, σὺν Θεῷ Σωτῆρι φάναι, καὶ τὸν ἔλεγχον ἐκείνων, τῇ πείρᾳ, καὶ τὸ σὸν εὐρήσεις κέρδος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΒ΄

20 *Μιχαήλ, μητροπολίτη Μιτυλήνης.*

Τὰ μὲν εἰς σὲ τῶν διωκόντων πάθη ἄλλος ἂν τις εἴποι μείζω παραμυθίας, ἐγὼ δὲ σοῦ θουλομένου φαίην ἂν μείζω εὐφημίας. Ὡρα σὺν ἐπισκοπεῖν σε, πότερον ἂν ἔλοιο, τῶν σφόδρα ἐλεουμένων, ἢ τῶν σφόδρα μακαριζομένων εἶναι. Ἄν μὲν γὰρ εὐχαρίστως
 25 φέρεις (οἶδα δ' ὅτι φέρεις), εὐχομαί σου τῶν στεφάνων, καὶ τῶν παθῶν, ἐπὶ πλέον κοινωνῆσαι, ἂν δ' ὅπερ ἀπεύχομαι, ἀλλ' οὐκ ἂν ἐρῶ· καὶ γὰρ πέπεισμαι ματαιολογήσειν· διό μοι πάλιν εἶησαν κοινὰ καὶ οἱ ἄθλοι καὶ τὰ ἔπαθλα. Ἐρῶ σο

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΓ΄

30 *Μιχαήλ, μητροπολίτη Μιτυλήνης.*

Ἄλλος ἂν τις ηὔξαιτο τυχεῖν στεφάνων τῶν σῶν, ἄνευ τοῦ τᾶ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 41η.

Στὸν Ζαχαρία, μητροπολίτη Χαλκηδόνος.

Βρῆκα, νομίζω, πὼς ἡ ἀφαίρεση τοῦ αἵματος, καὶ ἰδίως τώρα τὸ θέρος, συμφέρει στή σωματική σου κατάσταση, κι ἂν αὐτὸ εἶναι ἀντίθετο μὲ τὴ γνώμη τῶν γιατρῶν πού ἀφθονοῦν κατὰ τὸ καιρὸ αὐτό, δὲν εἶναι καθόλου παράξενο. Ἀπὸ αὐτούς, γιὰ νὰ μὴν λέγω τώρα, ἀλλοίμονο, τίς ἄλλες ἐπιστημονικὲς πλάνες τους, ἴπυρις (πολυτρίχι) θεωρεῖται τὸ πολύγονο (περικοκλάδα), σέσελις τὸ ἡράκλειο πάνακες, ὅπως ἐπίσης τὸ βατράχι τὸ μικρὸ θεωρεῖται χελιδόνιο, ἐνῶ πέπλιο λέγεται ὁ τιθύμε(α)λλος (γαλασίδα), καὶ ποταμογείτων τὸ λειμώνιο· ἐπίσης λευκὸς χαμαιλέων θεωρεῖται ὁ μαῦρος, ἐνῶ ἀνεμώνη θεωροῦν τὴν ἀργεμώνη· καὶ μυρίων ἄλλων βοτάνων εἶδη χρησιμοποιοῦνται σὲ διάφορους χρόνους καὶ ἀνάγκες καὶ μὲ ἄλλα ὀνόματα (αὐτὰ βέβαια εἶναι τὰ πρόχειρα, πού δὲν πρέπει οὔτε ἀπὸ τοὺς μαθητευόμενους τῆς ἰατρικῆς νὰ ἀμφισβητοῦνται). Τί τὸ παράξενο καὶ ἂν ἡ φλεβοτομία, πού σοῦ χρειάζεται, θεωρηθεῖ ἀπὸ αὐτούς ἄσχετη; Σὺ ὅμως, δεχόμενος τὴ συμβουλή, ἐννοῶ μὲ τὴ βοήθεια τοῦ Θεοῦ Σωτήρα, καὶ ἐλέγχοντας αὐτὰ μὲ τὴν πεῖρα, θὰ βρεῖς αὐτὸ πού εἶναι ὠφέλιμο σὲ σένα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 42η.

Στὸν Μιχαήλ, μητροπολίτη Μυτιλήνης.

Αὐτὰ πού ἔπαθες ἀπὸ τοὺς διῶκτες σου κάποιος ἄλλος θὰ μπορούσε νὰ σοῦ πεῖ ὅτι εἶναι πέρα ἀπὸ παρηγοριά, ἐγὼ ὅμως θὰ σοῦ πῶ μὲ τὴ θέλησή σου ὅτι εἶναι πέρα ἀπὸ ἔπαινο. Εἶναι ὥρα λοιπὸν νὰ ἐξετάσεις ποιὸ θὰ διαλέξεις ἀπὸ τὰ δύο, νὰ εἶσαι ἀπὸ ἐκείνους πού δέχονται πολὺ ἔλεος, ἢ ἀπὸ ἐκείνους πού μακαρίζονται ὑπερβολικά. Γιατί, ἂν τὰ ὑποφέρεις μὲ εὐχαρίστηση (καὶ γνωρίζω ὅτι ἔτσι τὰ ὑποφέρεις) σοῦ εὐχομαι νὰ γίνεις πέρα ἀπὸ τὰ πάθη κοινῶν τῶν στεφάνων. Ἄν ὅμως συμβαίνει αὐτὸ πού ἀπεύχομαι, ἀλλὰ δὲν θὰ σοῦ πῶ τίποτε· γιὰτὶ εἶμαι βέβαιος ὅτι θὰ ματιολογήσω. Γι' αὐτὸ ἅς μοῦ εἶναι κοινά, καὶ οἱ ἀγῶνες, καὶ τὰ ἔπαθλα. Νὰ εἶσαι καλά.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 43η.

Στὸν Μιχαήλ, μητροπολίτη Μυτιλήνης.

Κάποιος ἄλλος θὰ εὐχόταν νὰ ἐπιτύχει τὰ δικά σου στεφάνια χωρὶς

σὰ πάθη καὶ τοὺς σοὺς ὑπὲρ εὐσεβείας ἄθλους ὑπελθεῖν, ἐμοὶ δὲ
 τίμια τὰ πάθη τὰ σά, κὰν μήπω τις ἐκτείνων τὴν χεῖρα, στεφάνους
 τῇ ἐμῇ προσάπτῃ κεφαλῇ. Οὐ δεῖ τοιγαροῦν ἀθυμεῖν οὕτω ζη-
 λωτὸν καὶ μακάριον καὶ ἐν αὐτοῖς τοῖς κινδύνοις καὶ τοῖς παθήμα-
 5 σι ἀναφανέντα καὶ ἀναλάμπαντα. Τὰ μὲν γὰρ ἐνταῦθα, κὰν νομο-
 θετῶν, κὰν προφητῶν, κὰν εὐσεβῶν βασιλέων, κὰν ἄλλως ἀνδρῶν
 ἀληθείας φίλων, σιγῶεν ἅπαντα τὰ στόματα, τὴν ἐν αὐτοῖς ἐκ-
 τραγωδοῦντα ματαιότητα· ἀλλ' οὖν ὁρᾷς, ὅπως τῇ διηνεκεῖ ρεύσει
 καὶ μεταβολῇ οὐκ ἠρέμει ἀλλοιούμενα, ἀλλ' ἄνω καὶ κάτω φέρεται
 10 δόξα πᾶσα καὶ πλοῦτος καὶ τύχαι καὶ λαμπρότητες, καὶ οὐδὲν ἐστι
 τῶν παρόντων ὅπερ τὸν σῶφρονα νοῦν ἐπισπασάμενον ὑποθέλ-
 ξειε. Τῶν δὲ ἐκεῖθε, τά τε ἄλλα ὑπὲρ διήγησιν ὄντων, καὶ τῷ ἀναλ-
 λοιώτῳ καὶ ἀρρεύστῳ τὴν τῶν ἀγαθῶν ἀπόλαυσιν τοῖς ἀξίοις
 παρεχομένων· τίς πρὸς τὰ ἐκεῖθε τὰς ἐλπίδας ἔχων ἴσταμένας καὶ
 15 τοὺς ὀφθαλμοὺς ἠνεωγμένους, τοῖς παροῦσι κακοῖς συμπεσεῖται,
 ὄνειροις ἴσα λυποῦσι, καὶ ἐξαθυμήσει τοῖς, δι' ὧν ἐστι λαμπρύνε-
 σθαι, ἀγωνίσμασιν; Ἄμεινον οὖν, οἶμαι, καὶ κρεῖττον λόγου παν-
 τός, ἐν ὄνειροις ἔχοντα τὰ χεῖρω, τῶν καθ' ὑπαρ ἀγαθῶν καὶ ἀνε-
 κλαλήτων, ἐν ἀπολαύσει γενέσθαι μὴ ληγούση, ἢ ὄνειροις μικρὰ
 20 καὶ πρόσκαιρα πλανηθέντα καὶ παίξαντα, τῶν ἀδιαδόχων πειραῶ-
 σθαι κακῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΔ΄.

Ἄμφιλοχίῳ, μητροπολίτῃ Κυζίκου.

Οἱ μὲν ἄλλοι τοῦ Πλάτωνος λόγοι τοῦ πολιτικοῦ λόγου πεφύ-
 25 κασι γνώμονες, πλὴν εἴ τι κατ' ἐκλογὴν ὀνομάτων ἐνιαχοῦ παρη-
 μέληται, αἱ δὲ τούτου ἐπιστολαὶ ἴσον τε τῆς ἐκείνου λογιότητος
 καὶ τοῦ ἐπιστολμαίου τύπου ἀπολείπονται. Αἱ δὲ γε τοῦ Ἀριστο-
 τέλους, τῶν μὲν ἄλλων αὐτοῦ γραμμάτων εἰσὶ πῶς λογωδέστεραι,
 πλὴν οὐδὲ ταῖς Πλατωνικαῖς ἐξισάζουσι. Δημοσθένους δὲ οἱ μὲν
 30 ἄλλοι πόνοι καὶ ῥητόρων καὶ κριτικῶν ἐγκωμίους πληροῦσι τὰ
 στόματα, τὰς ἐπιστολάς δὲ οὐδὲν ἀμείνους εὐρήσεις τῶν Πλάτω-
 νος. Τίσιν οὖν ἐπιστολαῖς ὁμιλητέον, καὶ τίσι τὸν ἐπιγνωσθέντα
 ἡμῖν διὰ τῆς τέχνης χαρακτῆρα ἐφαρμόζοντες τὴν γυμνασίαν

νά ὑποφέρει τὰ πάθη καὶ τοὺς ἀγῶνες σου ὑπὲρ τῆς πίστεως, σ' ἐμένα ὅμως εἶναι πολύτιμα τὰ παθήματά σου καὶ ἂν ἀκόμα δὲν ἀπλώσει κάποιος τὸ χέρι του νὰ μοῦ φορέσει στεφάνι στὸ κεφάλι. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ στενοχωριέσαι, ἀφοῦ παρουσιάσθηκαν καὶ ἔλαμψες τόσο ζηλευτὸς καὶ μακάριος καὶ στοὺς κινδύνους καὶ στὰ παθήματα. Γιατὶ τὰ ἔργα βέβαια σ' αὐτὴ τῆ ζωῆ, εἴτε τῶν νομοθετῶν, εἴτε τῶν προφητῶν, εἴτε τῶν εὐσεβῶν βασιλέων, εἴτε ἄλλων ἀνθρώπων ποὺ εἶναι φίλοι τῆς ἀλήθειας, θὰ μπορούσαν νὰ σιωπήσουν ὅλα τὰ στόματα διεκτραγωδώντας τὴν ματαιότητά τους· γιατί βλέπεις πῶς μὲ τὴ διαρκῆ ροὴ καὶ μεταβολὴ δὲν παύουν νὰ μεταβάλλονται, ἀλλὰ γίνονται ἄνω κάτω καὶ μεταβάλλονται καὶ δόξα, καὶ πλούτη, καὶ τύχες, καὶ λαμπρότητες, καὶ δὲν ὑπάρχει τίποτε ἀπὸ τὰ παρόντα ποὺ θὰ ἀποσπάσει καὶ θὰ θέλξει τὸν φρόνιμο νοῦ. Τὰ ἐκεῖ ὅμως, ποὺ ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα εἶναι ἀνώτερα ἀπὸ κάθε διήγηση, παρέχουν στοὺς ἀξιους τὴν ἀπόλαυση τῶν ἀγαθῶν ἀναλλοίωτη καὶ σταθερὴ. Ποιὸς ἔχοντας τὶς ἐλπίδες του στραμμένες πρὸς ἐκεῖνα καὶ ἀνοιχτὰ τὰ μάτια του, θὰ περιπέσει στὰ παρόντα δεινὰ, ποὺ λυποῦν ἐξίσου μὲ ὅσα βλέπομε στὰ ὄνειρα καὶ θὰ λιποψυχήσει στὰ ἀγωνίσματα μὲ τὰ ὁποῖα μπορεῖ νὰ καταστεῖ λαμπρός; Εἶναι λοιπὸν καλύτερο, νομίζω, καὶ πέρα ἀπὸ κάθε λόγο, νὰ ἔχει κανεὶς στὰ ὄνειρα τὰ χειρότερα ἀπὸ τὰ ἀνεκκλήτητα καὶ πραγματικὰ ἀγαθὰ καὶ νὰ δοκιμάσει ἀπόλαυση ποὺ δὲν λήγει, παρὰ ξεγελασμένος ἀπὸ ἀσήμαντα καὶ πρόσκαιρα ὄνειρα καὶ διασκεδάζοντας, νὰ δοκιμάσει τὰ κακὰ ποὺ δὲν ἔχουν τελειωμό.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 44η.

Στὸν Ἀμφιλόχιο, μητροπολίτη Κυζίκου.

Οἱ ἄλλοι βέβαια λόγοι τοῦ Πλάτωνα εἶναι συνήθως γνώμονες ρυθμιστικοὶ τοῦ πολιτικοῦ λόγου, πλὴν ὅμως ὡς πρὸς τὴν ἐκλογή τῶν λέξεων κάπου γίνεται παραμέληση, οἱ ἐπιστολές του ὅμως ὑστεροῦν ἐξίσου καὶ ὡς πρὸς τὴ λογιότητα του καὶ ὡς πρὸς τὸν τύπο ποὺ χρησιμοποιεῖται γιὰ τὶς ἐπιστολές. Τοῦ Ἀριστοτέλη ὅμως ἀπὸ τὰ ἄλλα βέβαια γραπτά του εἶναι κάπως πιὸ ἐπιμελημένες, πλὴν ὅμως δὲν ἐξισώνονται μὲ τὶς Πλατωνικές. Τοῦ Δημοσθένη πάλι τὰ ἄλλα βέβαια πονήματα γεμίζουν μὲ ἐγκώμια καὶ τῶν ρητόρων καὶ τῶν κριτικῶν τὰ στόματα, σὲ τίποτε ὅμως δὲν θὰ βρεῖς τὶς ἐπιστολές του ἀνώτερες ἀπὸ τοῦ Πλάτωνα. Ποιές ἐπιστολές λοιπὸν πρέπει νὰ μελετήσομε καὶ σὲ ποιές ἐφαρμόζοντας τὸν

συλλεξόμεθα· Ἔστι μὲν καὶ ἄλλο πλῆθος ἄπειρον· ἔχεις δ', ἵνα
 μηδὲ μακρὸν ἢ σοι τὸ τῆς γυμνασίας στάδιον, τὰς εἰς Φάλαριν
 ἐκεῖνον, οἶμαι, τὸν Ἀκραγαντῖνον τύραννον ἀναφερομένας ἐπι-
 στολάς, καὶ αἷς Βροῦτος, ὁ Ῥωμαίων στρατηγός, ἐπιγράφεται,
 5 καὶ τὸν ἐν βασιλεῦσι φιλόσοφον καὶ τὸν σοφιστὴν ἐν ταῖς πλεί-
 σταις Λιδάνιον. Εἰ δὲ βούλει σὺν τῷ χαρακτῆρι, καὶ πολλῶν ἄλ-
 λων καὶ μεγάλων συλλέξαι ὠφέλειαν, ἀρκήσει σοι Βασίλειος ὁ
 γλυκὺς, καὶ ὁ κάλλους, εἴ τις ἄλλος, ἐργάτης Γρηγόριος, καὶ ἡ ποι-
 κίλη καὶ τῆς ἡμετέρας αὐλῆς μουσα Ἰσίδωρος, ὅς, ὥσπερ λόγων,
 10 οὕτω δὲ καὶ ἱερατικῆς καὶ ἀσκητικῆς πολιτείας κανὼν ἐστι χρη-
 ματίζειν ἀξιόχρεως· καὶ εἴ τις ἕτερος μετὰ τῆς ὁμοίας προαιρέσε-
 ως, τὴν ἐκείνων ιδέαν ταῖς ἰδίαις ἐπιστολαῖς ἐνεδυναμώθη μορ-
 φώσασθαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΕ΄.

15 Ἰωάννη, μητροπολίτη Ἡρακλείας.

Ἐμοὶ μὲν δοκεῖ, καὶ δι' ἄλλας πολλὰς ἀρρήτους τε καὶ ὑπὲρ
 νοῦν θεωρίας τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν, Βασιλέα καὶ τοῦ παν-
 τὸς ὑπάρχοντα Κύριον, δι' ἐκουσίου μᾶλλον παθήματος, ἀλλὰ μὴ
 δεσποτικῆ καὶ αὐτοκράτορι ἐξουσίᾳ, τὴν παγκόσμιον σωτηρίαν
 20 ἀπεργάσασθαι, οὐδὲν δὲ ἤττον, οἶμαι, καὶ διὰ τοῦτο ὡς ἂν μάλιστα
 μέγα καὶ σαφὲς παραμύθιον τοῖς ἐν βίῳ ταλαιπωροῦσι καὶ τὰ
 ἔσχατα πάσχουσι καταλείπει τὰ οἰκεῖα πάθη καὶ τὸν ἐπονείδιστον
 αὐτοῦ θάνατον. Πρὸς ἃ καὶ σὺ ἀφορῶν, χαῖρε μᾶλλον οἷς ἔχεις, ὁ
 δοῦλος μμεῖσθαι τὸν Δεσπότην, ἀλλὰ μὴ δυσφόρει πρὸς τὰς τῶν
 25 στεφάνων ὑποθέσεις, ὑπὸ τῶν τῆς ἀληθείας ἐχθρῶν καὶ ἀκόντων
 παιδοτριβούμενος.

ΣΕΙΡΑ ΔΕΥΤΕΡΑ

Πρὸς Ἀββάδες

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΣΤ.

30 Σάβα, ἡγουμένῳ τῶν Πισσάδων.

Οὐκ οἶδ' ὅ,τι καὶ εἶπω περὶ τῆς ἡμῶν διαθέσεως. Ἐγὼ μὲν

κανόνα πού μάθαμε ἀπὸ τὴν τέχνη θὰ συνθέσομε τὴν ἄσκησή μας; Ὑπάρχει βέβαια καὶ ἄλλο ἄπειρο πλῆθος. Ἔχεις ὅμως, γιὰ νὰ μὴν σοῦ γίνει πολὺ μακρὸν τὸ στάδιο τῆς ἄσκησής, τὶς ἐπιστολὲς πού ἀναφέρονται σ' ἐκεῖνον τὸν Φάλαρη, τὸν τύραννο, νομίζω, τοῦ Ἀκράγαντα, κι αὐτὲς πού ἐπιγράφονται μὲ τὸ ὄνομα τοῦ στρατηγοῦ τῶν Ρωμαίων Βρούτου, καὶ ἀκόμα τὸν φιλόσοφο βασιλέα καὶ τὸν σοφιστὴ στίς περισσότερες Λιδάσιο. Ἄν ὅμως θέλεις μαζὶ μὲ τὸν κανόνα νὰ συνάξεις τὴν ὠφέλεια καὶ πολλῶν ἄλλων, θὰ σοῦ ἀρκέσει ὁ γλυκὺς Βασίλειος, καὶ ὁ τεχνίτης, πὶο πολὺ ἀπὸ τὸν καθένα, τοῦ κάλλους Γρηγόριος, καὶ ἡ πολύφωνη μουσα τῆς δικῆς μας αὐλῆς ὁ Ἰσίδωρος, ὁ ὅποιος, ὅπως εἶναι τῶν λόγων, ἔτσι εἶναι καὶ τῆς ἱερατικῆς καὶ ἀσκητικῆς πολιτείας κανόνας ἀξιόπιστος, καὶ ὅποιος ἄλλος ὑπάρχει μὲ ὅμοια προαίρεση πού ἔλαβε τὴ δύναμη νὰ δώσει μορφή στὴν ἰδέα ἐκείνων μέσα στίς ἐπιστολὲς του.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 45η.

Στὸν Ἰωάννη, μητροπολίτη Ἡρακλείας.

Ἐγὼ βέβαια ἔχω τὴ γνώμη ὅτι καὶ γιὰ πολλές ἄλλες μυστικὲς καὶ ἀσύλληπτες ἀπὸ τὸ νοῦ αἰτίες ὁ Χριστὸς καὶ Θεὸς μας, πού εἶναι βασιλιάς καὶ Κύριος τοῦ παντός, πραγματοποίησε μὲ τὸ ἐκούσιο μᾶλλον πάθος του, καὶ ὄχι μὲ τὴ δεσποτικὴ καὶ κυριαρχικὴ ἐξουσία του, τὴν παγκόσμια σωτηρία, καθόλου λιγώτερο ὅμως νομίζω καὶ γι' αὐτό, γιὰ νὰ ἀφήσει τὰ πάθη του καὶ τὸν ἐπονείδιστο θάνατό του πάρα πολὺ μεγάλη καὶ φανερὴ παρηγοριὰ σ' ὅσους ταλαιπωροῦνται στὴ ζωὴ καὶ πάσχουν τὰ ἔσχατα δεινὰ. Σ' αὐτὰ στρέφοντας κα' ἐσὺ τὴν προσοχή σου, νὰ χαίρεσαι μᾶλλον γιὰ ὅσα παθήματα μπορεῖς νὰ μιμνεῖσαι σὺ ὁ δοῦλος τὸν Δεσπότη, ἀλλὰ νὰ μὴν δυσανασχετεῖς γιὰ τὶς ἀφορμὲς τῶν στεφάνων, ὑποβαλλόμενος σὰν σὲ γυμναστήριο σὲ ἄσκησι ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς τῆς ἀλήθειας, ἂν καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλουν.

ΣΕΙΡΑ ΔΕΥΤΕΡΗ

Πρὸς Ἀββάδες

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 46η.

Στὸν Σάβα, ἡγούμενο τῶν Πισσάδων.

Δὲν ξέρω τί νὰ πῶ γιὰ τὴ διάθεσή σας. Γιατὶ ἐγὼ βέβαια δὲν εἶδα

γὰρ εἶδον προβάτου σε δορὰν περικείμενον, καὶ ἐδόκουν ἄπλοῦν
καὶ ἄκακον, τῆς Χριστοῦ ἀγέλης ἄξιον εἶναι τὸ καλυπτόμενον, οἱ
δέ φασι, τὴν δορὰν ἀλώπεκα κρύπτειν, ἢ νεκρὰ καὶ ὀδωδῶτα τρέ-
φει σώματα, ὅσα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ διασαπέντα πληρώματος,
5 δαίμοσι τροφή καὶ τοῖς αὐτῶν θεράπουσι γίνεται. Καὶ ἐγὼ μὲν
ἤκουόν σε πλάνην λέγοντα μακρὰν καὶ ματαίαν πλάνην ἀπολο-
φυρόμενον τὴν πάλαι σου πλάνην, οἱ δὲ σέ φασιν ἐκείνην ἔτι
περιπλανᾶσθαι, μηδὲν ἔλαττον τῶν κορυβαντιῶντων διακείμε-
νον. Καὶ σὺ μὲν κατὰ πρόσωπον ἡμᾶς ηὐλόγεις καὶ σωτῆρας
10 ἡμᾶς ὠμολόγεις, ὅτι σὲ τοῦ βόθρου τῆς παρατροπῆς ἐκείνης καὶ
ἀπάτης ἀνειλκύσαμεν, οἱ δὲ σέ φασιν, ἀπόντων ἡμῶν, καταγογ-
γύζειν ὅμοια τοῖς ἐπὶ σκηνῆς ἀσελγαίνοντα. Ἐννόει δὴ ταῦτα εἰ
ὄλως Χριστιανῶν, μὴ τί γε μοναζόντων, δύναται εἶναι. Ἄλλ' εἰ
μὲν ἐπλάσαντο ταῦτα, ὀδύρεσθαί με δεῖ τῶν κατειπόντων, «ὅτι
15 ἐκλέλοιπεν ὄσιος, ὅτι ὀλιγώθησαν αἱ ἀλήθειαι ἀπὸ τῶν υἱῶν τῶν
ἀνθρώπων», εἰ δὲ ἀληθῆ τὰ ἀπηγγελλμένα, θρηνεῖν προσῆκε τοὺς
ἡμαρτηκότας, ὅτι μάταια λαλεῖ ἕκαστος πρὸς τὸν πλησίον αὐτοῦ,
καὶ δολίοις περιπτύσσεται χεῖλεσι. Πάντως δὲ δεῖ με ἀνιᾶσθαι
τῆς ἐμῆς γὰρ καὶ Χριστοῦ ποιμνῆς, κἂν μὴ θούλωνται, καὶ τὰ
20 λερωθέντα, καὶ περὶ αὐτῶν μετὰ Παύλου διαμερμινῶμεν, κἂν
μὴ θέλωσι συναισθάνεσθαι

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΖ.

Θεοκτίστῳ, ἡγουμένῳ.

Ἐπαίνει τὰς ἀρετάς, μὴ θαύμαζε δὲ κατὰ πρόσωπον τοὺς
25 σοὺς μαθητὰς μετιόντας αὐτάς. Τὸ μὲν γὰρ προτροπὴ καὶ παρὰ-
κλήσις ἀγαθοεργίας ἐστί, τὸ δὲ καὶ σὲ κολακείας οὐχ ἴσθησι μα-
κρὰν, καὶ πρὸς οἴησιν τοὺς θαυμασθέντας, ἢ μαλακίαν τοῦ τόνου
τῆς ἀρετῆς εἴωθεν ὑποχαλᾶν, δι' ὧν τὸ γλυκὺ τῶν κατὰ Θεὸν
πόνων πέφυκεν ἐπικαταρῶεῖν καὶ αἱ τῆς σαρκὸς ἀναζωπυροῦνται
30 ἡδοναί.

νά φορεῖς προβειά προβάτου, καὶ σὲ θεωροῦσα ἄπλο καὶ ἄκακο καὶ αὐτὸ ποὺ κρυβόταν ἦταν ἄξιο τοῦ ποιμνίου τοῦ Χριστοῦ, αὐτοὶ ὅμως λένε ἢ προβειὰ κρύβει ἄλεπού, ἢ ὁποῖα σκεπάζει νεκρὰ καὶ ποὺ μυρίζουν σώματα, ὅσα ἀπὸ τὸ ἐκκλησιαστικὸ πλήρωμα σάπισαν καὶ γίνονται τροφή τῶν δαιμόνων καὶ τῶν ὑπηρετῶν τους. Καὶ ἐγὼ βέβαια σὲ ἄκουγα νὰ ἐκθέτεις τὴν μακρὰ πλάνη σου, νὰ θρηνεῖς γιὰ τὴ μάταια πλάνη σου, τὴν παλαιὰ σου δηλαδή πλάνη, αὐτοὶ ὅμως λένε, ὅτι σ' αὐτὴν τὴν ἴδια τὴν πλάνη περιφέρεσαι ἀκόμα καὶ βρῖσκεσαι σὲ κατάσταση καθόλου κατώτερη ἀπὸ ἐκείνων ποὺ εἶναι κυριευμένοι ἀπὸ μαγία. Καὶ ἐσὺ βέβαια ὅταν βρισκόσουν ἀπέναντί μας μᾶς εὐχαριστοῦσες καὶ μᾶς ὁμολογοῦσες σωτῆρες σου, γιὰτὶ σὲ ἀνασύραμε ἀπὸ τὸν λάκκο τῆς παρεκτροπῆς ἐκείνης καὶ τῆς ἀπάτης, αὐτοὶ ὅμως λένε ὅτι βρισκόμενοι ἐμεῖς μακριὰ σου βγάζεις τὰ γογγύσματα ἐκείνων ποὺ ἀσελγοῦν στὶς σκηνὲς τῶν θεάτρων. Σκέψου λοιπὸν ἂν εἶναι δυνατόν αὐτὰ νὰ εἶναι συμπεριφορὰ γενικὰ τῶν Χριστιανῶν καὶ πολὺ περισσότερο μοναχῶν. Ἀλλά, ἂν βέβαια τὰ ἔχουν πλάσει αὐτὰ μὲ τὴ φαντασία τους, πρέπει νὰ θρηνωῖς γιὰ τοὺς κατηγοροῦσες σου, γιὰτὶ «Ἐχει ἐκλείψει ὁ ὄσιος, γιὰτὶ λιγότεψαν οἱ ἀλήθειες στὰ στόματα τῶν ἀνθρώπων»¹¹, ἂν ὅμως ὅσα μᾶς εἶπαν εἶναι ἀληθινὰ, πρέπει νὰ θρηνοῦν αὐτοὶ ποὺ ἁμάρτησαν, γιὰτὶ ὁ καθένας λέγει ἀστήρικτα πράγματα ἐναντίον τοῦ πλησίον του καὶ μὲ δόλια χεῖλη τὸν φιλά. Ὅπωςδήποτε βέβαια πρέπει νὰ λυπᾶμαι· γιὰτὶ ἀπὸ τὸ ποίμνιο τὸ δικό μου καὶ τοῦ Χριστοῦ κι ἂν ἀκόμη δὲν θέλουν ἐγὼ μὲ τὸν Παῦλο φροντίζομε καὶ γιὰ τὰ λεπρὰ μέλη, ἔστω κι ἂν δὲν θέλουν νὰ τὸ συναισθανθοῦν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 47η.

Στὸν ἠγούμενο Θεόκτιστο.

Νὰ ἐπαινεῖς τὶς ἀρετές, νὰ μὴ θαυμάζεις ὅμως μπροστὰ τους τοὺς μαθητὲς σου ποὺ τὶς πραγματοποιοῦν. Γιὰτὶ τὸ πρῶτο βέβαια εἶναι προτροπὴ καὶ παρόρμηση γιὰ καλὲς πράξεις, ἐνῶ τὸ ἄλλο δὲν τοποθετεῖ καὶ σένα μακριὰ ἀπὸ τὴν κολακεία, καὶ ὠθεῖ στὴν ἔπαρση αὐτοῦς ποὺ θαυμάζονται, ἢ συνήθως χαλαρώνει καὶ ἀτονίζει τὴν προσπάθεια γιὰ τὴν ἀρετὴ, μὲ τὰ ὁποῖα εἶναι φυσικὸ νὰ ἐξασθενίζει ἢ γλυκύτητα τῶν ἀρεστῶν στὸν Θεὸ κόπων καὶ νὰ ἀναζωπυρρώνονται οἱ ἡδονὲς τῆς σάρκα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΗ΄.

Θεοδώρω, ἡγουμένω.

Οὐχ ὁ τὸ ρεῦμα τῶν λόγων ἐν γλώσση πηγάζων ἤδη καὶ χεῖρα
 δραστήριος, ὥσπερ οὐδ' ὁ πράξει κρατῶν καὶ τὴν τῶν ῥημάτων
 5 πειθῶ σοβαρευομένην ἔχει τοῖς χεῖλεσι. Καὶ πολλὰ μὲν ἄλλοις
 εἰπεῖν ἔχω καὶ παντοδαπὰ παραδείγματα, πρὸς σέ δὲ γράφων τὸν
 ὀμηρίζοντα, ἐν ὑποδείξας ἀρκεῖν ἡγοῦμαι. Λιμὸς ἐπόνει τὸ στρα-
 τιωτικόν, οἱ τὴν σὴν Τροίαν πολιορκοῦντες περιεκάθηντο, καὶ ὁ
 μὲν Ὀδυσσεὺς σίτον αἰτήσων πρὸς Ἄνιον ἀπεστέλλετο· ἐθάρρρει
 10 γὰρ αὐτοῦ τῇ γλώσση τὸ Ἀχαικόν. Ὁ δὲ παραγεγονώς, ἔπειτα νι-
 φάδεσσι ἐοικότα χειμερίοισι πλεῖστα ἐπομβρήσας καὶ τούτοις
 κατακλύσας τὸν ἄνθρωπον, οὐ μόνον ὧν ἤλιπισεν οὐδὲν ἐγεώρη-
 σεν, ἀλλὰ καὶ ὀχληρὸς εἶναι δόξας, ὑπέστρεψεν, ἄπορον τὴν ζωὴν
 τοῖς εἰς αὐτὸν κεχηνόσι ποιησάμενος. Παλαμῆδης δὲ ἐκεῖνος
 15 (οἶδας τὸν ἄνθρωπον ὅσον Ὀδυσσεύς ἀφωνότερος) τὴν πρεσβεί-
 αν μετὰ τὸν λιγὺν ἐκεῖνον ἀγορητὴν ἐθάρρρησεν ὑποδύσασθαι, καὶ
 καταλαβὼν τὸν Ἄνιον ἐργαζόμενον, εἶπε μὲν οὐδέν, ἀποβαλὼν
 δὲ τὸ ἱμάτιον, κοινωνὸς τοῦ ἔργου ἐγίνετο. Ἐπεὶ δὲ μετὰ τοὺς πό-
 νους τὸ δεῖπνον ἐκάλει, τῷ ἀνθρώπῳ συνηριόστησε, καὶ τότε βραχὺ
 20 ῥῆμα προήνεγκεν, ὡς ἦκε σίτον αἰτήσων στρατῶ, φίλῳ καὶ λιμώτ-
 τοντι, καὶ τυχῶν ἀπῆει χαίρων καὶ φέρων τοῖς ὀμοφύλοις, ἀντι-
 λόγων, τὴν ἀφέλειαν. Καὶ σὺ τοίνυν μὴ πάντα θάρρρει τοῖς λόγοις·
 βραχὺ γὰρ ἔργον σιγῶντος μετὰ συνέσεως, μακροὺς ἐπιστομίζει
 λόγους πολλάκις, καὶ οὐδὲν τῶν ψόφων καὶ τῶν ἀσήμων φωνῶν
 25 πλέον ἔχειν ἐπιδείκνυσιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΘ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Τὴν Αἰσώπου γνώμην, ἣν ἀπέδωκε, διερωτήσαντος τοῦ Λα-
 κεδαιμονίου Χείλωνος (ἐξ ὧν γὰρ ποθεῖς ναμάτων, τὸν τῆς παραι-
 30 νέσεώς σοι κινῶν κρατῆρα), μὴ μόνον εὐστόχως καὶ σοφῶς εἰρη-
 μένην, ἀλλὰ καὶ χρησιμωτάτην λίαν νόμιζε. Ἔστι γάρ, ἔστιν ἀπ'

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 48η.

Στὸν ἡγούμενο Θεόδωρο.

Δὲν εἶσαι αὐτὸς ποὺ τὰ λόγια του τρέχουν σὰν χεῖμαρρος ἀπὸ τὸ στόμα του καὶ ταυτόχρονα καὶ στὰ ἔργα ἱκανός, ὅπως οὔτε αὐτὸς ποὺ διακρίνεσαι γιὰ τὰ ἔργα σου καὶ ἔχεις στὸ στόμα σου τὴν ἐπιβλητικὴ πειστικότητα τῶν λόγων. Ἐχω βέβαια καὶ γιὰ ἄλλους πολλῶν εἰδῶν παραδείγματα ν' ἀναφέρω, ἀλλὰ γράφοντας σ' ἐσένα ποὺ μιμεῖσαι τὸν Ὅμηρο στοὺς λόγους νομίζω ὅτι ἀρκεῖ ἓνα μονάχα νὰ σοῦ πῶ. Ταλαιπωροῦσε πεῖνα τὸ στράτευμα ποὺ εἶχε περικυκλώσει καὶ πολιορκοῦσε τὴν Τροία σου, ὅποτε στέλνουν τὸν Ὀδυσσεῖα στὸν Ἄνιο νὰ ζητήσῃ τροφίμα. Γιατὶ οἱ Ἀχαιοὶ εἶχαν ἐμπιστοσύνη στὴ γλώσσα του. Αὐτὸς ὅμως φθάνοντας ἐκεῖ, ἀφοῦ τοῦ ἐξαπέλυσε ἀφθονὰ λόγια σὰν χιονονιφάδες τοῦ χειμῶνα καὶ καταπλάκωσε μ' αὐτὰ τὸν ἄνθρωπο, ὅχι μόνο δὲν ἐπέτυχε τίποτε ἀπὸ ὅσα ἤλπισε, ἀλλὰ καὶ γύρισε ἀφῆνοντας τὴν ἐντύπωση τοῦ ἐνοχλητικοῦ, κάνοντας ἀδιέξοδη τὴ ζωὴ ἐκείνων ποὺ τὸν ἀκούγαν μ' ἀνοιχτὸ τὸ στόμα. Ὁ Παλαμήδης ὅμως (γνωρίζεις πόσο πιὸ ὀλιγόλογος ἦταν ὁ ἄνθρωπος σὲ σχέση μὲ τὸν Ὀδυσσεῖα) τόλμησε νὰ ἀναλάβῃ τὴν πρεσβεία μετὰ τὸν εὐστροφο ἐκεῖνον ὁμηλητῆ, καὶ βρίσκοντας τὸν Ἄνιο νὰ ἐργάζεται, δὲν τοῦ εἶπε τίποτε, ἀλλὰ θγάζοντας τὸ ἔνδυμά του ἄρχισε νὰ ἐργάζεται μαζί του. Ὅταν λοιπὸν μετὰ τὴ δουλειὰ ἦρθε ἡ ὥρα νὰ δειπνήσουν καὶ ἔφαγε μαζί μὲ τὸν Ἄνιο, τότε τοῦ εἶπε μὲ σύντομο λόγο, ὅτι ἦρθε νὰ ζητήσῃ τροφίμα γιὰ στράτευμα φιλικό του ποὺ πεινοῦσε, καὶ ἀφοῦ ἐπέτυχε αὐτὸ ποὺ ἠθέλε, ἔφυγε χαρούμενος, μεταφέροντας στοὺς ὁμοφύλους του ἀντὶ γιὰ λόγους, τὴν ὠφέλεια. Κι ἐσὺ λοιπὸν μὴν ἐξαορτᾷς τὰ πάντα ἀπὸ τοὺς λίγους· γιὰτὶ μικρῆ πρόαξι ποὺ γίνεται μὲ σιωπὴ καὶ σύνεση ἀποστομώνει πολλὰς φορὲς μακροὺς λόγους, καὶ δείχνει ὅτι δὲν ἔχουν τίποτε ἐπὶ πλέον ἀπὸ τοὺς ἀπλοὺς φθόγγους καὶ τὶς ἀσήμαντες φωνές.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 49η.

Στὸν ἴδιο.

Τὴ γνώμη τοῦ Αἰσώπου τὴν ὁποία εἶπε στὸν Χεῖλωνα τὸν Λακεδαιμόνιο ποὺ τὸν ἐρώτησε (ἀπὸ τὰ νῆματα δηλαδὴ ποὺ ποθεῖς σοῦ γεμίζω τὸν κρατήρα τῆς παραίνεσης), νὰ τὴ θεωρεῖς ὅχι μόνο ὅτι λέχθηκε μὲ εὐστοχία καὶ σοφία, ἀλλὰ καὶ πολὺ χρήσιμη. Γιατὶ εἶναι, ναὶ εἶναι δυνατὸ

αὐτῶν τῶν πραγμάτων ἰδεῖν ἐναργῶς, ὡς ὁ ἀρρήτος καὶ ἀναλλοί-
 ωτος νοῦς ἐπαίρει μὲν συνεχῶς (ὅπερ ἐκεῖνος ἔφησεν) εἰς ὕψος τὰ
 ταπεινά, κατάγει δὲ εἰς ταπεινότητα τὰ ὑψηλά· καὶ τοῦτο συνεχῶς
 διαμελετῶν, καὶ ἄνω δοκῆς ἐστάναι, σκόπει τὰ κάτω καὶ ταπεινά,
 5 ἵνα μὴ, ἀθρόον καὶ παρ' ἐλπίδας πεσῶν, εἰς ἀμηχανίαν ὅλως κα-
 ταστῆς, καὶ ἰλιγγιῶντι καὶ περιδινουμένῳ ἔοικῶς, γέλωτα μὲν
 κινήσεις (ὡς φύσις ἀνθρώπων τάλαινα) τοῖς σὲ νῦν ἐν κολακείᾳ
 μακαρίζουσιν, ὡσπερ λύπην ἡμῖν, τοῖς ἐν παρῴησίᾳ συμβουλεύου-
 σι τὰ χρηστά, πολλὰ δὲ καταγινώσκων ἑαυτὸν τῆς προτέρας τῶν
 10 παραινούντων ὑπεροψίας, οὐδὲν πλέον ἀνύσεις, πλὴν τοῦ τῶν
 καιρῶν ὀπίσω μεταγινώσκειν καὶ δυσφορεῖν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ν΄.

Νικολάφ, ἡγουμένῳ μονῆς τοῦ ἁγίου Νικηφόρου.

Ἄναγκαῖος μὲν ὁ φίλος· πῶς γὰρ οὐ; ἀναγκαιότερος δὲ ὁ τοῦ
 15 δικαίου λόγος. Εὐχόμεαι ἀμφοτέρω συνδραμεῖν ὑπὲρ οὗ πρεσβεύ-
 εις, καὶ τὴν φιλίαν καὶ τὴν δικαιοσύνην. Οὕτω γὰρ ἂν ἡδέως φίλῳ
 χαρισαίμην. Εἰ δ' οὐκ ἔτι ἡμᾶς, ἀλλὰ τὸν διχάσαντα τὴν ἑαυ-
 τοῦ φιλίαν τῆς δικαιοσύνης, αἰτιαίτεον. Πάντως γάρ, οὐδ' αὐτὸς
 ἀνέξῃ, ἐμὲ φιλοῦντα μετὰ τῆς δικαιοσύνης, τοῦ χωρὶς ταύτης ἀγα-
 20 πηθέντος, μὴ προκρίνεσθαι. Ἐκεῖνο δέ μοι, καὶ πρὸ τούτου, εὖ οἶδ'
 ὅτι σκοπήσῃς, ὡς οὐκ ἂν θελήσῃς ἐμέ τι δίκην ὀφείλειν ἐκεῖθεν,
 τῆς οὐκ ὀρθῆς, οὐδὲ ἴσης κρίσεως, ἐκεῖνόν τε διπλᾶς ὑπέχειν ποι-
 νάς, τοῦ τε πρώτου ἀδικήματος, καὶ τοῦ, ἐφ' ᾧ τὴν δίκην διαφθεί-
 ρας καὶ φυγῶν, δεύτερον ἀδίκημα, τῷ δίκην ὀφείλοντι παρὰ τοῦ
 25 λαβεῖν, ἤνεγκεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΑ΄.

Δωροθέφ, ἡγουμένῳ μονῆς Κεδρώνων.

Σὺ μὲν ὀλοφύρη καὶ θρηνεῖς ἐφ' οἷς πάλαι τῆς ἡμῶν ἐν Κυρίῳ
 ἀγάπης διύστασο, καὶ καλῶς ποιεῖς οὐδὲ τοῦτο γὰρ ἔλαττον τῶν
 30 ἄλλων εἰς ἀρετῆς λόγων ἀγάπης ζημίαν ὀδύρεσθαι, καὶ μὴ μόνον
 ἐθέλειν ὀρθοῦσθαι, ἀλλὰ καὶ πικρῶς ἀλγεῖν, ὅτι τὴν ἀρχὴν ἢ πτω-

νά δεῖς μὲ καθαρότητα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ πράγματα, ὅτι ὁ ἄρρητος καὶ ἀναλλοίωτος νοῦς ὑψώνει (πράγμα πού εἶπε ὁ ἴδιος) τὰ ταπεινά, καὶ ταπεινώνει τὰ ὑψηλά. Αὐτὸ νὰ τὸ μελετᾷς ἀδιάκοπα, κι ἂν νομίζεις ὅτι στέκεται ψηλά, κοίταζε προσεκτικὰ τὰ κάτω καὶ ταπεινά, γιὰ νὰ μὴ συμβεῖ, πέφτοντας ξαφνικὰ καὶ χωρὶς νὰ τὸ περιμένεις, νὰ βρεθεῖς σὲ πλήρη ἀμηχανία, καὶ μοιάζοντας μὲ ἄνθρωπο ζαλισμένο καὶ ταλαντευόμενο, θὰ προκαλέσεις τὸ γέλιο (ὡ ταλαίπωρη φύση τῶν ἀνθρώπων) σ' ἐκείνους πού τώρα σὲ κολακεύουν καὶ σὲ μακαρίζουν, ὅπως βέβαια σ' ἐμᾶς πού σὲ συμβουλεύουμε τὰ σωστὰ θὰ προκαλέσεις λύπη, καὶ ἀποδίδοντας πολλές κατηγορίες στὸν ἑαυτό σου γιὰ τὴν προηγούμενη ὑπεροψία σου γιὰ τὴν ὁποία αὐτοὶ σὲ προέτρεπαν, τίποτα δὲν θὰ ἐπιτύχεις πλέον, παρὰ νὰ μετανοεῖς γιὰ περασμένες εὐκαιρίες καὶ νὰ στενοχωρεῖσαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 50η.

Στὸν Νικόλαο, ἡγούμενο τῆς μονῆς τοῦ ἁγίου Νικηφόρου.

Ὁ φίλος βέβαια εἶναι ἀναγκαῖος (πῶς δηλαδή ὄχι;), πιὸ ἀναγκαῖος ὅμως εἶναι ὁ λόγος τοῦ δικαίου. Εὐχομαι καὶ τὰ δύο νὰ συμβάλουν σ' αὐτὸ πού πιστεύεις, καὶ ἡ φιλία καὶ ἡ δικαιοσύνη. Γιατὶ τέτοια χάρη θὰ ἔκανα εὐχαρίστως σὲ φίλο. Ἄν λοιπὸν ὄχι ἐμᾶς, τότε πρέπει νὰ κατηγορήσομε ἐκεῖνον πού χώρισε τὴ φιλία του ἀπὸ τὴ δικαιοσύνη. Γιατὶ ὅπωςδήποτε οὔτε ὁ ἴδιος θ' ἀνεχθεῖ νὰ μὴν προκριθῶ ἐγὼ πού ἀγαπῶ τὴν δικαιοσύνη καὶ ἐκεῖνον πού χωρὶς αὐτὴν ἀγαπήθηκε. Καὶ γνωρίζω καλὰ ὅτι καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὸ ἐκεῖνο θὰ ἐξετάσεις σ' ἐμένα, ὅτι οὔτε ἐγὼ θὰ ἤθελες νὰ ὀφείλω γι' αὐτὸ τιμωρία, ἀπὸ δίκη ὄχι ὀρθή οὔτε ἀμερόληπτη, ἐνῶ ἐκεῖνος νὰ εἶναι ἔνοχος δύο ποινῶν, καὶ γιὰ τὸ πρῶτο ἀδίκημα, κι γιὰ τὸ ὅτι, ἀφοῦ ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ αὐτὸ διαφθείροντας τὴν κρίση, διέπραξε καὶ δεύτερο ἀδίκημα, ζητώντας τιμωρία ἀπὸ ἐκεῖνον πού ἔπρεπε νὰ τὴ λάβει.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 51η.

Στὸν Δωρόθεο, ἡγούμενο τῆς μονῆς Κεδρώνων.

Ἐσὺ βέβαια ὀλοφύρεσαι καὶ θρηνεῖς ἐπειδὴ παλαιὰ εἶχες χωρισθεῖ ἀπὸ τὴν στοῦ ὄνομα τοῦ Κυρίου ἀγάπη μας καὶ καλὰ κάνεις γιατί οὔτε αὐτὸ εἶναι κατώτερο ἀπὸ τὰ ἄλλα πού σχετίζονται μὲ τὴν ἀρετή, νὰ θρηνεῖς γιὰ ζημία ἀγάπης, καὶ νὰ μὴ θέλεις μόνο νὰ ἀνορθωθεῖς, ἀλλὰ καὶ νὰ

σις ἐκράτησεν. Ἐγὼ δὲ τοσοῦτον ἀπέχω τοῦ μέμψασθαί τι τῆς
 πρὶν διχονοίας διὰ τὴν καθαρότητα τῆς νῦν ὁμονοίας, ἢ πρὸς συγ-
 γνώμην βραδύς εἶναι, ὥστε καὶ χάριτας τῇ πάντα σοφῶς περι-
 αγούση προσομολογῶ προνοία, καὶ σέ φημι δεῖν. Τῶν γὰρ τότε
 5 φίλων εὐαρίθμητοι μὲν διεσώσαντο τὸ τῆς ψυχῆς εὐγενές, τῶν δὲ
 λωπῶν, τοὺς μὲν ὁ ἐπικρεμασθεὶς φόβος ἀφεῖλε τὴν ἀρετὴν, τοὺς
 δὲ κολακείας ὄντας πρόσωπον ἤλεγξεν ὁ καιρός, τοὺς δέ, ὦ, μέχρι
 τοῦ γενέσθαι μηδ' ἐλπίζομένη τόλμα καὶ ἀπεναντίας ἰσταμένους
 καὶ συνέβαινε (εἰ καὶ συνέβαινε, τὴν μετ' ἐκείνων ἔχοντι τάξιν),
 10 μηδὲ τῆς ἐκείνων καθαρεύειν ὑποψίας· τὸ δὲ ἐν καιρῷ τοιοῦτῳ
 καθαρὰν οὕτω καὶ ἀνδρείαν ἐπιδείξασθαι τὴν φιλίαν καὶ τῆς πα-
 ρούσης ἐστὶ διαθέσεως ἐγκώμιον μέγα καὶ τῶν μελλόντων οὐκ
 ἔχουσα δισταγμὸν ἐγγύη, καὶ τῶν παρεληλυθότων ἀπολογία, μη-
 δεμιᾶς μὲν ἄλλης δεομένη περιστάσεως, ἀλλὰ καὶ συγγνώμη πάση
 15 δικάζουσα τὴν ἀργίαν, ἐξ ἀδωροφορήτου τοῦ θήματος τοῦ πα-
 ρόντος κατορθώματος αὐτῇ καθ' ἑαυτὴν τὸ αἰδέσιμόν τε καὶ ἀξιο-
 πιστον χρηματίζει.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΒ΄.

Τῷ αὐτῷ.

20 Τὸ μὲν δῶρον γνησίας ἀγάπης, τὸ δὲ ἐν καιρῷ τοιοῦτῳ διαπί-
 ρου πόθου, τὸ δὲ καὶ τηλικούτων ἐπικρεμαμένων κινδύνων μαρ-
 τυρικοῦ ζήλου· ἀνθ' ὧν Χριστὸς ὁ Θεὸς ἡμῶν, καὶ ἡμῶν σιγῶντων,
 εἰς τὸν αὐτοῦ σε τῆς βασιλείας ἐναπογράφεται κληρὸν. Εἴη δ' ἡμῖν
 καὶ ἡ σὴ παρουσία μετὰ λαμπρᾶς καὶ μεγάλης τῆς σωτηρίας καὶ
 25 τῶν ἱερῶν ἐλπίδων, αἷς ἡ σὴ πανίερος ψυχὴ προσανέχει, μηδὲν εἰς
 ἀναβολὰς ἔτι (ἀπτη)ωρημένον, ἀλλ' ἐπ' αὐτοῖς ἔργοις τὸ βέβαιον
 λαμπρῶς καθορῶμενον.

ΣΕΙΡΑ ΤΡΙΤΗ

Πρὸς διάφορους κληρικούς.

30

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΓ΄.

Γεωργίῳ, διακόνῳ καὶ ξενοδόχῳ.

Ὁ τῶν ἀπορρήτων ἐπόπτης καὶ μυσταγωγὸς τὴν μέθην πόρρω

ὑποφέρεις πικρά, γιατί στήν ἀρχή ἐπικράτησε ἡ πτώση. Ἐγὼ ὅμως τόσο πολὺ ἀπέχω ἀπὸ τὸ νὰ ψέξω τὴν προηγούμενη ἀποστασιοποίησή σου ἐξαιτίας τῆς τωρινῆς καθαρότητας, ἢ νὰ βραδύνω στὴ συγγνώμη, ὥστε καὶ ὁμολογῶ χάρη στήν πρόνοια ποὺ ρυθμίζει σοφὰ τὰ πάντα, καὶ τὸ ἴδιο πρέπει νὰ κάνεις καὶ ἐσύ. Γιατὶ ἀπὸ τοὺς τότε φίλους ἐλάχιστοι διατήρησαν τὴ γενναιότητα τῆς ψυχῆς, ἐνῶ ἀπὸ τοὺς ἄλλους, κάποιους ὁ φόβος ποὺ τοὺς ἀπέληξε τοὺς ἀφαίρεσε τὴν ἀρετὴ, ἄλλους τοὺς ἀπέδειξε ὁ καιρὸς παραδείγματα κολακείας, καὶ ἄλλους, ὦ, ἀπὸ ἐκεῖνον ποὺ πρὶν ἐκδηλωθεῖ δὲν περιμέναμε τόση τόλμη καὶ ἐναντίωση· καὶ συνέβαινε (καὶ βέβαια συνέβαινε νὰ ἔχει αὐτὸς τὴν ἴδια τάξη μ' ἐκείνους) νὰ μὴν εἶναι καθαρὸς ἀπὸ τὴν ὑποψία τους. Τὸ ὅτι ὅμως σὲ τέτοια περίσταση δὲν εἶχαν δείξει καθαρὴ καὶ γενναία φιλία, εἶναι μεγάλο ἐγκώμιο καὶ τῆς παρούσας διάθεσής τους, καὶ ἐγγύηση ἀδιαφιλονείκητη γιὰ τὸ μέλλον, καὶ ἀπολογία γιὰ τὰ περασμένα, ποὺ δὲν χρειάζεται βέβαια καμμιά ἄλλη τέτοια περίσταση, ἀλλὰ καὶ ἐπιδικάζοντας μὲ κάθε συγγνώμη τὴν ἀπραξία μὲ ἀδιὰφθορο ἀπὸ δῶρα δικαστήριου, ποὺ προσφέρει τὸν σεβασμὸ καὶ τὴν ἀξιοπιστία μὲ τὸ παρὸν κατόρθωμα ἀπὸ μόνη της στὸν ἑαυτὸ της.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 52η.

Στὸν ἴδιο.

Τὸ δῶρο βέβαια εἶναι καρπὸς γνήσιας ἀγάπης, τὸ νὰ γίνεῖ ὅμως σὲ τέτοιο καιρὸ εἶναι δεῖγμα φλογεροῦ πόθου, ἀλλὰ καὶ τὸ νὰ γίνεῖ ἐνῶ ἐπικρέμονται τόσο μεγάλοι κίνδυνοι εἶναι γνώρισμα ζήλου γιὰ μαρτύριο, γιὰ τὰ ὁποῖα ὁ Χριστὸς ὁ Θεὸς μας, παρὰ τὴ δική μας σιγή, σὲ κατέγραψε στὸν κλῆρο τῆς βασιλείας του. Ἄς εἶναι καὶ γιὰ μᾶς ἡ παρουσία σου μὲ λαμπρὴ καὶ μεγάλη σωτηρία καὶ μὲ τὶς ἱερὲς ἐλπίδες στὶς ὁποῖες προσβλέπει ἡ πανίερη ψυχὴ σου, ποὺ δὲν ταλαντεύεται πιά σὲ ἀναβολές, ἀλλ' ἡ βεβαιότητά της διαπιστώνεται ὀλοφάνερα ἀπὸ τὰ ἴδια τὰ ἔργα.

ΣΕΙΡΑ ΤΡΙΤΗ

Πρὸς διαφόρους κληρικούς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 53η.

Στὸν Γεώργιο, διάκονο καὶ ξενοδόχο.

Ὁ θεατὴς καὶ διδάσκαλος τῶν ἀπορρητῶν ἐθεάθηκε τὴ μέθη

Θεοῦ βασιλείας ἐθεάσατο. Εἰ οὖν μέθυσοι βασιλείαν Θεοῦ οὐ κληρονομήσουσι, τί σοι τὸ ὄφελος, ὅτι τῶν ἄλλων ἁμαρτιῶν δούλος, ὡς λέγεις, οὐ γέγονας; Καί τοι τῶν ἀδυνάτων ἐστὶ τυφλοῦ κειμένου τῇ μέθῃ τοῦ καθοδηγοῦντος λογισμοῦ καὶ ἀμύνοντος, μὴ παν-
5 τὶ προσπταίειν λίθῳ τὸν ἄνθρωπον καὶ μὴ παντὸς πάθους προ-
κειῖσθαι ἀνδράποδον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΔ΄.

Τῷ αὐτῷ. (Ἐλλείπει ἐκ τῆς σειρᾶς).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΕ΄.

10 Θεοφάνει, διακόνῳ καὶ πρωτονοταρίῳ.

Ἄλγεῖς ὅτι ἄκων εἰς ἡμᾶς ἤμαρτες, μᾶλλον δὲ ὅτι τυραννούμενος καὶ πληγαῖς εἰς πείραν προκειμένος, μέχρι γλώσσης μόνον τὴν ἰσχὺν αὐτῶν τῆς θίας ἐπέδειξας, ἀνάλωτον ταῖς βασάνοις συντηρήσας τὴν διάνοιαν. Καὶ τί ἂν ἄλλο ταύτης γένοιτο τῆς παραψυ-
15 χίας παραμύθιον, ὅτι τοσοῦτῳ πλήθει φοβερῶν βασάνων τὴν τοῦ συνειδότος κρίσιν οὐκ ἐθόλωσας, οὐδὲ τῆς κακίας τῶν διαζομένων ὄργανον ἐγένου, καίτοι πολυειδέσι καὶ πολυτρόποις αἰκίαις, ἀλλ' οὐ δακτύλοις, κρουόμενος, Πῶς δὲ ἡμεῖς οὐκ ἂν συγγνώμης καὶ εἴ τι ταύτης ὑψηλότερον, οὐχὶ καὶ σὺν προθυμίᾳ σε ἄξιον ψηφιοῦμε-
20 θα, ὅτι ῥή(ύ)ματι καὶ θία παρασύρεις, ὡς εἰς τὸ πᾶν καὶ ἐκῶν ἐξημαρτηκῶς, οὕτως ἑαυτὸν ἐταπείνωσας; Καὶ τῶν ἡμετέρων ῥημάτων οὐκ ἔχεις, οἶμαι, χρεῖαν μανθάνειν τὸ βέβαιον. Ἡμεῖς γὰρ τοσοῦτον ἀπέχομέν τι τῶν ἀηδῶν περὶ σοῦ διανοηθῆνα, ὅτι καὶ πολλοὺς ἄλλους ἀφορᾶν εἰς σὲ προτρεπόμεθα. Σὺ δὲ ἐρῶσο καὶ
25 ἀρετῆς ἐπιμελοῦ, δι' ἧς τελειούμεθα, καὶ δι' ἣν σὲ τῶν φίλων καὶ τῶν γνησίων θεραπόντων πάλαι τῷ χορῷ συγκατελέξαμεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΣΤ΄.

Γεωργίῳ, διακόνῳ καὶ ξενοδόχῳ.

Μελάνθιον φασὶ, τὸν τραγωδίας ὑποκριτὴν, οὕτω τῆς ὀψοφα-
30 γίας ἤττω γενέσθαι, ὥστε καὶ ἀθυμεῖν, ἐπεὶ μὴ κύκνου τὸν τράχηλον εἶχεν, ἵνα ὡς πλεῖστον χρόνον τῶν διὰ τοῦ λαμοῦ ῥεόντων καὶ

μακριὰ ἀπὸ τῆ βασιλεία τοῦ Θεοῦ. Ἐὰν λοιπὸν οἱ μέθυσοι δὲν θὰ κληρονομήσουν τὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ, ποιὸ τὸ ὄφελός σου, πού, ὅπως λές, δὲν ἔγινες δοῦλος τῶν ἄλλων ἁμαρτιῶν; Ἐὰν καὶ βέβαια εἶναι ἀπὸ τὰ ἀδύνατα, ὅταν βρῖσκεται κάτω πεσμένος τυφλὸς ἀπὸ τὴ μέθη ὁ λογισμὸς πού εἶναι ὁδηγὸς καὶ φύλακας, νὰ μὴν σκοντάφτει ὁ ἄνθρωπος σὲ κάθε πέτρα καὶ νὰ μὴν εἶναι δοῦλος προσκολλημένος σὲ κάθε πάθος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 54η.

Στὸν ἴδιο. (Λεῖπει ἀπὸ τὴ σειρά).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΕ'

Στὸν Θεοφάνη, διάκονο καὶ πρωτονοτάριο.

Ὑποφέρεις γιατί χωρὶς νὰ θέλεις ἁμαρτησες σ' ἐμένα, ἢ μάλλον γιατί βασανιζόμενος τυραννικὰ καὶ δεχόμενος πραγματικὰ χτυπήματα, ἔδειξες τὴ δύναμη τῆς βίας τους μέχρι τὴ γλώσσα μονάχα, διατηρώντας ἀπείραχτο τὸ νοῦ σου ἀπὸ τὰ βασανιστήρια. Καὶ τί ἄλλο θὰ μπορούσε νὰ γίνῃ παρηγοριὰ σ' αὐτὴ τὴν παραφροσύνη, πού μὲ τόσο πλῆθος βασάνων δὲν θόλωσε ἢ κρίση τῆς συνείδησής σου, οὔτε ἔγινες ὄργανο τῆς κακίας τῶν βασανιστῶν σου, μολονότι βέβαια μὲ πολλῶν εἰδῶν καὶ πολλῶν τρόπων βασανισμοὺς κακοποιήθηκες, καὶ ὄχι ἀπλῶς μὲ τὰ δάχτυλα. Καὶ πῶς ἐμεῖς δὲν θὰ σὲ κρίναμε ἄξιο γιὰ συγγνώμη, ἢ καὶ γιὰ κάτι ὑψηλότερο ἀπὸ αὐτὴν, καὶ δὲν θὰ σὲ ψηφίσουμε μὲ πολλὴ προθυμία ὡς ἄξιο, ἐπειδὴ παρασύρεις μὲ τὰ λόγια καὶ μὲ τὴ βία, σὰ νὰ ἔχεις ἁμαρτήσῃ ὀλοκληρωτικὰ καὶ θέλοντας, καὶ ταπεινώσῃ τόσο πολὺ τὸν ἑαυτό σου; Καὶ δὲν σοῦ χρειάζεται, νομίζω, τὰ δικά μου λόγια γιὰ νὰ μάθῃς τὸ βέβαιο. Γιατί ἐγὼ τόσο πολὺ ἀπέχω ἀπὸ τὸ νὰ σκεφθῶ κάτι δυσάρεστο γιὰ σένα, ὥστε καὶ πολλοὺς ἄλλους προτρέπω ν' ἀποβλέψουν σ' ἐσένα. Ἐσὺ ὅμως νὰ εἶσαι καλὰ καὶ νὰ φροντίζεις γιὰ τὴν ἀρετὴ, μὲ τὴν ὁποία γινόμεστε τέλειοι, ἕξαιτίας τῆς ὁποίας σὲ συμπεριελάβαμε ἀπὸ παλαιὰ στὸ χορὸ τῶν ἀγαπητῶν φίλων καὶ τῶν γνησίων ὑπηρετῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 56η.

Στὸν Γεώργιο, διάκονο καὶ ξενοδόχο.

Λένε ὅτι ὁ Μελάνθιος, ὁ ἠθοποιὸς τῆς τραγωδίας, ἦταν τόσο λαίμαργος, ὥστε καὶ στενοχωριόταν πού δὲν εἶχε λαιμὸ κύκνου, γιὰ νὰ περναῖ ἀπὸ αὐτὸν ὅ,τι ἔτρωγε ὅσο τὸ δυνατὸ σὲ περισσότερο χρόνο καὶ ν'

τῆς ἐκεῖθεν ἡδονῆς ἀπολαύη. Εἰ δὲ σοῦ τῶν δείπνων ἐγεγόνει κοι-
 νωνός, οἶμαι ἂν αὐτὸν καὶ τῆς ἀθυμίας μέγα φάρμακον ἐξευρεῖν,
 καὶ ἀπεύχεσθαι μηδὲ εἰς τὸ ἀρχαῖον μῆκος τὸν αὐχένα διαμένειν,
 ἵνα μὴ συχνὸν ἀναλίσκοι χρόνον τῆς σῆς τραπέζης καὶ τῶν σῶν
 5 ἔδεσμάτων ἀνεχόμενος. Τί οὖν δεῖ ποιεῖν; Πανταχοῦ τό, «Μηδὲν
 ἄγαν», ὑπολαμβάνειν κράτιστον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΖ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Ἐρᾶς χρημάτων· διὰ τοῦτο ἀρετῆς οὐκ ἐρᾶς. Ἐρωτι γὰρ κα-
 10 κίας ὁ τῶν καλῶν ἔρωσ ἐναποσθέννυται. Εἰ δέ γε τὴν φλόγα τῆς
 πλεονεξίας ἀποσδέσεις καὶ τὰς ἀκάνθας τῆς φιλαργυρίας συμφλέ-
 ξεις, ῥᾶον ἢ τῆς ψυχῆς ἄρουρα τὸν οἰκεῖον καρπὸν, τὴν ἐλεημοσύ-
 νην, ἀναβλαστήσει, καὶ σὲ ἀντὶ τοῦ μετὰ τῶν ἐρίφων τετάχθαι, εἰς
 τὴν τῶν προβάτων ἀγέλην μεταστήσει. Ἐρῶωσο.

15

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΗ΄.

Γεωργίῳ, διακόνῳ καὶ ξενοδόχῳ.

Τὴν ὕλην οἱ παρ' Ἑλλησι δοκοῦντες εἶναι σοφοὶ πολλοὺς καὶ
 μεγάλους ἀναλώσαντες λόγους, μόλις ἴσχυσαν (ὡς αὐτοὶ φασι)
 νωθρῷ καὶ ἀσθενεῖ παραστήσαι λογισμῷ, ὡς ἄλλο τι οὔσα παρὰ
 20 πάντα τὰ ὄντα καὶ ἀλλοιουμένη διηνεκῶς καὶ ῥέουσα, πάντων ἐστὶ
 τῶν ὄντων δεκτικὴ. Εἰ δὲ σὲ συνέβη κατ' ἐκείνους γενέσθαι τοὺς
 καιρούς, μόνον αὐτοῖς ἐπιγνωσθεῖς, πάντων ἂν τῶν μακρῶν ἐκεί-
 νων ἀπήλλαξας αὐτοὺς πόνων καὶ καμάτων. Οὐδεὶς γάρ, οἶμαι,
 οὐδέποτε σε, οὐδ' ἐν ἀκαρεῖ, τὴν αὐτὴν ἔχοντα κατείληφε γνώμην,
 25 ἀλλὰ ῥέοντά τε καὶ ἀλλοιούμενον καὶ τῶν παρατυγχανόντων γινό-
 μενον καὶ πρὸς ἅπαντα μορφούμενον, καὶ ὡς οἰκεῖα μορφῇ τὴν
 ἀμορφίαν καλλωπιζόμενον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΘ΄.

Γρηγορίῳ, διακόνῳ καὶ χαρτουλαρίῳ τῷ Ἀμασιανῷ.

30 Ἀκούω τινὰς τῶν ἐναντίων εἰρήνην περιαγγέλλειν καὶ τοὺς
 ἀπλουστέρους ἐπιχειρεῖν ταύτη δελεάζειν τῇ προσηγορίᾳ. Ἄλλ' εἰ
 μὲν ἦν ὁ Κύριος δίδωσιν, οὐκ ἐκείνους δεῖ περιαγγέλλειν, ἀλλὰ

ἀπολαμβάνει ἔτσι μεγαλύτερη ἡδονή. " Ἄν ὅμως αὐτὸς εἶχε γίνοι κοι-
ωνὸς τῶν δείπνων σου, νομίζω ὅτι θὰ εὔρισκε σπουδαῖο φάρμακο τῆς
στενοχώριας του, καὶ θὰ εὐχόταν οὔτε τὸ ἀρχικὸ μῆκος τοῦ λαιμοῦ του
νὰ διατηροῦσε, γιὰ νὰ μὴν ξοδεύει πολὺ χρόνο στὸ δικό σου τραπέζι καὶ
νὰ ἀναγκάζεται νὰ τρώγει τὰ φαγητά σου. Τί πρέπει λοιπὸν νὰ κάνομε;
Παντοῦ νὰ θεωροῦμε ἄριστο τὸ Μηδὲν ἄγαν (καμμὶὰ ὑπερβολή).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 57η.

Στὸν ἴδιο.

Ἄγαπᾶς τὰ χρήματα· γι' αὐτὸ δὲν ἀγαπᾶς τὴν ἀρετή. Γιατὶ ὁ ἔρω-
τας τῶν καλῶν σβήνει μὲ τὸν ἔρωτα τῆς κακίας. " Ἄν ὅμως σβήσεις τὴ
φλόγα τῆς πλεονεξίας καὶ κάψεις μαζὶ καὶ τὰ ἀγκάθια τῆς φιλοχρημα-
τίας, πολὺ εὐκόλα ὁ ἀγρὸς τῆς ψυχῆς σου θὰ βλαστήσει τὸν δικό του
καρπὸ, τὴν ἐλεημοσύνη, καὶ ἐσένα, ἀντὶ νὰ σὲ κατατάξει μὲ τὰ ἐρίφια, θὰ
σὲ μεταφέρει στὴν ἀγέλη τῶν προβάτων. Νὰ εἶσαι καλά.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 58η.

Στὸν Γεώργιο, διάκονο καὶ ξενοδόχο.

Οἱ θεωροῦμενοι ἀπὸ τοὺς Ἕλληνας σοφοί, ἀφοῦ σπατάλησαν πολ-
λοὺς καὶ μακροὺς λόγους, μόλις μὲ δυσκολία κατόρθωσαν (ὅπως αὐτοὶ
λένε) μὲ βραδύνου καὶ ἀδύναμο λογισμὸ νὰ παρουσιάσουν, ὅτι ἡ ὕλη
εἶναι κάτι διαφορετικὸ ἀπὸ ὅλα τὰ ὄντα, καὶ μεταβαλλόμενη συνεχῶς
καὶ ρέοντα, παίρνει τὴ μορφή ὅλων τῶν ὄντων. Κι ἂν σοῦ τύχαινε νὰ
ζήσεις ἐκείνους τοὺς καιροὺς καὶ σὲ εἶχαν γνωρίσει μόνο αὐτοί, θὰ τοὺς
εἶχες ἀπαλλάξει ἀπὸ ὅλους ἐκείνους τοὺς ἀτελείωτους κόπους καὶ
μόχθους. Γιατὶ κανένας ποτέ, νομίζω, οὔτε καὶ γιὰ μιὰ στιγμή δὲν θὰ σὲ
εὔρισκε νὰ ἔχεις τὴν ἴδια γνώμη, ἀλλὰ θὰ σὲ ἔβλεπε πάντοτε νὰ ρέεις
καὶ νὰ ἀλλάζεις καὶ νὰ συντάσσεσαι μὲ τοὺς τυχαίους, νὰ συμμορφώνε-
σαι μὲ ὅλα καὶ νὰ ἔχεις στόλισμά σου τὴν ἀμορφία σὰ νὰ εἶναι αὐτὴ ἡ
μορφή σου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 59η.

Στὸν Γρηγόριο τὸν Ἀμασιανό, διάκονο καὶ χαρτουλάριο.

Ἀκούω κάποιους ἀπὸ τοὺς ἀντίθετους νὰ μιλοῦν παντοῦ γιὰ εἰρή-
νη καὶ νὰ προσπαθοῦν μὲ τὴν ὀνομασία αὐτὴ νὰ δελεάσουν τοὺς ἀπλού-
στερους. Ἄλλ' ἂν μιλοῦν γιὰ τὴν εἰρήνη πού δίνει ὁ Κύριος δὲν πρέπει

παρ' ἡμῶν ταύτην ὀφείλουσιν ἐκμανθάνειν. Εἰ δὲ ἦν καθελεῖν αὐτὸς ἐλήλυθεν («Οὐ» γὰρ «ἤλθον», φησί, «βαλεῖν εἰρήνην, ἀλλὰ μάχαιραν»), ἴστωσαν ὅτι χριστομαχοῦσιν, ὑπὸ τῷ τῆς εἰρήνης ὀνόματι, τὴν κατ' αὐτοῦ πολιορκίαν ἀνιστῶντες

5

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ε΄.

Τῷ αὐτῷ.

Εἴ τις δοξολογία, εἴ τις εὐχαριστία, ταύτην ἐξ ὅλης ψυχῆς Θεῷ ἀνατίθῃμι, ὅτι με τοιαύταις ἡμέραις ἄρχειν ἀνθρώπων οὐ συνεχώρησεν, οὐδ' ὀφθαλμοῖς ἐπιδεῖν πάθος ἀπαράκλητον, ἐν αἷς τάφος
10 μὲν ἀντὶ πόλεως ἢ Κωνσταντίνου, θρηῆνος δὲ ἀντὶ ψαλμωδίας, οὐ τὰς οἰκίας μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἐκκλησίας ἔχει, τῶν μὲν ὀλοκλήρων εἰς ἔδαφος κειμένων θέαμα, φασίν, ἐλεεινὸν καὶ διηγεῖσθαι μεῖζον πίστεως, τῶν δὲ τῷ μεγίστῳ μέρει κατενηνεγμένων καὶ μηδενὸς τοῦ πάθους κρείττονος γενομένου· ἀλλὰ καὶ αὐτῆς τῆς γῆς τῷ
15 ἀφορήτῳ σάλῳ καὶ κλόνῳ εἰς μέρη πολλὰ συγκαταῤῥαγείσης καὶ τὰ ἐξ αἰῶνος τῆς πόλεως πάθη τῷ μεγέθει τῶν κακῶν ἀποκρουσάσης. Νῦν μὲν γὰρ τὰ ἔμαντοῦ μόνον σκοπῶ καὶ εἰς ἐκεῖνά μοι τὰ τῆς φροντίδος καὶ τῆς ἀγωνίας ἀποτείνεται, τότε δὲ ἀνάγκη τρέμειν ἦν, καὶ ὑπὲρ τῶν ἑτέροις ἁμαρτανομένων καὶ τοῖς ἐκεῖνων
20 παθήμασι πικρότερον ἀποδύρεσθαι, καὶ μήποτε τῷ κοινῷ τῶν ἀδικημάτων [δεδιέναι] κοινήν τῷ πλήθει τὴν τιμωρίαν, καὶ αὐτοὶ δοκοῦντες προεστάναι, συνδιενεγκεῖν καταδικασθῶμεν ὧν ἀπάντων ἀνθρώπινοι μὲν, ὡς ἐνόμισαν, ἐπιβουλαί, Θεὸς δὲ τῇ οἰκείᾳ χάριτι καὶ φιλάνθρωπία ἐρῶύσατο.

25

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΑ΄.

Τῷ αὐτῷ.

Ἐγὼ μὲν οὐκ ἂν φαίην δίκας τίνουσιν τὴν πόλιν τῶν εἰς ἡμᾶς ἀδικημάτων, ἀντὶ πόλεως πολυάνδριον γενέσθαι, παραινῶ δὲ μηδὲ τὴν ἡμῶν ὀσιότητα ταῦτα ἐννοεῖν. Τίνες γὰρ ἡμεῖς, εἰ καὶ
30 πεπόνθαμεν ἀδιήγητα, ἵνα τηλικαύτην ὀργὴν ἐκκαλεσώμεθα Θεοῦ; Ἄλλως τε δὲ καὶ τότε, πλέον πάσχοντες [νῦν] ἐν οἷς ἐκεῖνοι πάσχουσι, τῷ κοινῷ νόμῳ τῆς συμπαθείας καὶ φύσεως, ἢ ἐν οἷς

νά τήν κηρύττουν ἐκεῖνοι, ἀλλά πρέπει νά ζητοῦν νά τή μαθαίνουν ἀπό ἐμᾶς. Ἄν ὅμως πρόκειται γιά τήν εἰρήνη πού ἦρθε νά καθαιρέσει αὐτός ὁ ἴδιος (γιατί λέγει, «Δέν ἦρθα νά ἐγκαταστήσω τήν εἰρήνη, ἀλλά νά βάλω μάχαιρα»)¹², ἄς γνωρίζουν ὅτι μάχονται τόν Χριστό καί κάτω ἀπό τὸ ὄνομα τῆς εἰρήνης στήνουν τήν ἐναντίον αὐτοῦ πολιορκία.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 60η.

Στόν ἴδιο.

Ἄν ὑπάρχει κάποια δοξολογία, ἂν ὑπάρχει κάποια εὐχαριστία, αὐτήν μέ ὅλη μου τήν ψυχή τήν ἀφιερώνω στόν Θεό, ἐπειδή δέν μέ ἐπέτρεψε σέ τέτοιες ἡμέρες νά καθοδηγῶ ἀνθρώπους, οὔτε νά δῶ μέ τὰ μάτια μου πάθος ἀπαρηγόρητο, σέ μέρες πού ἡ πόλη τοῦ Κωσταντίνου εἶναι τάφος, καί ἀντί ψαλμωδίας θρηῆνος κατέχει, ὄχι μόνο τὰ σπίτια, ἀλλά καί τῖς ἐκκλησίες, ἀπό τῖς ὁποῖες ἄλλες ἔχουν καταπέσει συνθέμελα στό ἔδαφος παρουσιάζοντας, λέγει, θέαμα ἐλεεινὸ καί ἀπίστευτο νά τὸ διηγηθεῖ κανεῖς, καί ἄλλες νά ἔχει καταρρεύσει τὸ μεγαλύτερο μέρος τους καί τίποτε νά μὴν μπορεῖ ν' ἀποφύγει τήν καταστροφή· ἀλλά καί ἡ ἴδια ἡ γῆ μέ τρομερὸ σάλο καί κλονισμό σχίσθηκε μέ πολλά μέρη καί ξεπέρασε μέ τὸ μέγεθος τῶν κακῶν τῖς ἀπὸ αἰῶνες καταστροφές τῆς πόλης. Γιατί τώρα σκέφτομαι τὰ δικὰ μου μόνο καί οἱ φροντίδες καί ἡ ἀγωνία μου στρέφονται σ' αὐτά, τότε ὅμως ἦμουν ἀναγκασμένος νά τρέμω καί γιά τῖς ἁμαρτίες ἄλλων καί νά θρηνηῶ πικρότερα γιά τὰ παθήματά τους καί νά φοβῶμε μήπως καταδικασθῶ νά ὑποφέρω τήν ἴδια μέ τὸ πλῆθος τιμωρία, ἀφοῦ μέ θεωροῦσαν προϊστάμενὸ τους, γιά ὅλα τὰ ὁποῖα, ὅπως νόμισαν, ὑπεύθυνη ἦταν ἡ ἀνθρώπινη ἐπιβουλή, ὁ Θεὸς ὅμως μᾶς ἔσωσε μέ τὴ χάρη καί τὴ φιλανθρωπία του.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 61η.

Στόν ἴδιο.

Ἐγὼ βέβαια δέν θὰ μπορούσα νά πῶ ὅτι ἡ πόλη τιμωρούμενη γιά τῖς ἀδικίες τῆς πρὸς ἐμένα θὰ γίνεῖ πολύανδρο¹³ ἀντί γιά πόλη, παρακαλῶ ὅμως οὔτε ἡ ὁσιότητά σου νά σκεφθεῖ κάτι τέτοιο. Γιατί ποιοὶ εἴμαστε ἐμεῖς, μολονότι ὑποστήκαμε ἀνεκδιήγητα πάθη, γιά νά προκαλέσουμε τήν τόσο μεγάλη ὀργή τοῦ Θεοῦ; Ἄλλωστε καί τότε, ὑποφέροντας περισσότερο ἀπὸ ὅ,τι ἡ πόλη τώρα, τὰ πάθαμε σύμφωνα μέ τὸν κοινὸ νόμο καί

αὐτῶν δεδρακότων, ἐπάσχομεν. Εἰ δ', ὅτι τῶν ἀνά τὴν Ῥωμαϊκὴν
 ἀρχὴν Ἐκκλησιῶν τὴν δόξαν ἀπέκειρον καὶ εἰς τὰ τῶν Χριστιανῶν
 μυστήρια ἐξωρχήσαντο, καὶ ἀρχιερεῖς καὶ ἱερεῖς Θεοῦ θρόνων
 καὶ Ἐκκλησιῶν πάση μηχανῇ καὶ πάση βία ἐξήλασαν, καὶ ἐν
 5 καιρῷ Χριστιανισμοῦ τὰς Ἑλλήνων πράξεις παρῶρησιάσασθαι
 παρεσκεύασαν, σιγῇ βαθεῖα, μᾶλλον δὲ καταστροφῇ τελεία, τὰς
 θείας τελετὰς καὶ τὰ φρικτὰ παρεδωκότες ὄργια, ἂν οὖν διὰ ταῦτα
 δίκας εἰσπράττωνται τοῦ τολμήματος, πρὸς τοῦτο οὐκ ἂν δυναί-
 μην ἄλλως ἔχειν δισχυρίσασθαι, μέχρις ἂν τὸ ἐκεῖ δικαιοτήριον
 10 ἄλλα τινὰ μείζονα τῆς τηλικαύτης τόλμης ἐξημαρτηκότας παρα-
 στήσειεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΒ΄

Γεωργίῳ, διακόνῳ καὶ κουβουκλεισίῳ.

Ἄπαγορεύω σοι, φίλε ἄριστε, μηκέτι φίλον ἡμέτερον ὀνομάζε-
 15 σθαι. Νῦν γὰρ ἔγνω ἐμαυτόν, περὶ τοὺς ἀληθεστάτους φίλους,
 πάντων ἀνθρώπων δυστυχεστάτον. Ὁ καλὸς ἡμῖν καὶ πιστὸς οἰκο-
 νόμος, ὁ κοινὸς φίλος (οἴμοι, λέγω καὶ γράφω σιγῶντος ἐκείνου)
 λιπῶν ἡμᾶς τοὺς προσκαίρους, ἀνθ' ἡμῶν, ὡς ἔοικε, τοὺς αἰωνίους
 φίλους ἠλλάξατο, ὥσπερ οὐκ ἀνεχόμενος ἀρετὴν τοσαύτην και-
 20 ροῖς τοιοῦτοις ἐμπολιτεύεσθαι. Ὁ μὲν οὖν παλαιὸς ἐκεῖνος Τίμων,
 μοχθηρίαις ἀτόποις ἀνθρώπων ἴσως περιτυχῶν, ἔδοξέ τι σοφὸν
 ἐπιτελεῖν, ἀντὶ «φιλανθρώπου», «μισάνθρωπος» καὶ εἶναι καὶ ὀνο-
 μάζεσθαι. Ἐγὼ δὲ πολλῶν ἂν φανεῖην δικαιότερα, οἴμαι, διαπρα-
 ττόμενος, ἀνθ' οὐπὲρ εἰμι, «μισόφιλος» γενέσθαι διανοούμενος. Τῆς
 25 γὰρ ἐν φίλοις θαυμαστῆς ἠλικῆς ἀρετῆς ἀπολαύειν ἀρχόμενος,
 ἅμα μὲν χαίρω τῆς ἀπολαύσεως, ἅμα δὲ λίαν πικρῶς ἀνιώμενος
 ταύτης ἀθλίως ἐλαύνομαι. ὥσπερ ἵνα μόνον λυπήσῃ καὶ τὴν συν-
 αίσθησιν τῶν ἀλγεινῶν ἀφόρητον ἐπαφήσῃ, διὰ τοῦτο μόνον τῆς
 τοιαύτης ἡδονῆς ἡμᾶς γεύσαντος τοῦ, ὅστις ποτέ ἐστίν ἐκεῖνος ὁ
 30 τηλικούτον καθ' ἡμῶν ῥίψας τὸ βέλος, εἴτε φθόνος, εἴτε ψῆφος
 ἄλλη. Ἐξάγομι γὰρ ὑπὸ τοῦ πάθους, καὶ οὐκ ἔχω τί εἶπω πλὴν ὅτι
 μὴ κατελέησας ἡμᾶς, μήτε τῆς ὑπερορίας, μήτε τῆς φυλακῆς, μήτε

τῆς συμπάθειας καὶ τῆς κοινῆς φύσης, παρὰ ἀπὸ ὅσα ἔπραξαν ἐκεῖνοι εἰς βάρος μας. " Ἄν ὅμως γι' αὐτὰ εἰσπράττουν τὴν ποινὴ τῆς τόλμης τους, ἐπειδὴ δηλαδὴ περιέκοψαν τὴ δόξα τῶν Ἐκκλησιῶν ποὺ ἦταν διάσπαρτες στὴ Ρωμαϊκὴ αὐτοκρατορία καὶ ἐπιδόθηκαν χλευαστικὰ σὲ ὀργιώδεις χοροὺς ἐπάνω στὰ μυστήρια τῶν Χριστιανῶν καὶ μὲ κάθε τέχνασμα καὶ κάθε βία ἐξεδίωξαν τοὺς ἀρχιερεῖς καὶ τοὺς ἱερεῖς τοῦ Θεοῦ ἀπὸ τοὺς θρόνους τους καὶ τὶς ἐκκλησίες, καὶ σὲ καιρὸ κυριαρχίας τοῦ Χριστιανισμοῦ ἐπιχείρησαν νὰ φέρουν στὸ προσκήνιο τὰ πραπτόμενα ἀπὸ τοὺς εἰδωλολάτρεις, παραδίδοντας σὲ σιγὴ βαθιὰ, ἢ μᾶλλον σὲ τέλειο ἀφανισμό τὶς θεῖες τελετὲς καὶ τὰ φρικτὰ μυστήρια, ἂν λοιπὸν ἔξαιτίας αὐτῶν τιμωροῦνται γιὰ τὸ τόλμημά τους, ὡς πρὸς αὐτὸ δὲν θὰ μπορούσα νὰ ἰσχυρισθῶ ὅτι ἔχει ἀλλιῶς τὸ πράγμα, μέχρι ποὺ τὸ ἐκεῖ δικαστήριον ἀποκαλύψει ἄλλα ἁμαρτήματα μεγαλύτερα ἀπὸ αὐτὰ τὰ τολμήματά τους.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 62η.

Στὸν Γεώργιο, διάκονο καὶ κουβουκλείσιο.

Σοῦ ἀπαγορεύω, ἄριστε ἀνάμεσα στοὺς φίλους, νὰ μὴ λέγῃσαι πιά φίλος μου. Γιατὶ τώρα κατάλαβα ὅτι εἶμαι ὁ πιὸ δυστυχῆς ἄνθρωπος ἀπὸ ὅλους σὲ σχέση μὲ τοὺς ἀληθινούς φίλους. Ὁ καλὸς καὶ πιστὸς οἰκονόμος μας, ὁ κοινὸς μας φίλος (ἀλλοίμονο μου, μιλῶ καὶ γράφω ἐνῶ ἐκεῖνος σιωπᾶ) ἀφοῦ ἄφησε ἐμένα τὸν πρόσκαιρο, ἔβαλε, ὅπως φαίνεται, στὴ θέση μας τοὺς αἰώνιους φίλους, σὰ νὰ μὴν ἀνεχόταν νὰ ἀσκεῖ τόση ἀρετὴ σὲ τέτοιους καιροὺς. Ὁ παλαιὸς λοιπὸν ἐκεῖνος Τίμων, ἐπειδὴ συνάντησε ἴσως τὴν ἄνομη μοχθηρία τῶν ἀνθρώπων νόμισε ὅτι κάνει κάτι τὸ σοφόν, ἀντὶ γιὰ φιλόανθρωπος, νὰ λέγεται καὶ νὰ εἶναι μισάνθρωπος. Ἐγὼ θὰ φανῶ ὅτι πράττω, νομίζω, κάτι πολὺ πιὸ δίκαιο, σκεπτόμενος, ἀντὶ αὐτὸ ποὺ εἶμαι, νὰ γίνω μισόφίλος. Γιατὶ ἀρχίζοντας ν' ἀπολαμβάνω τὴν τόσο μεγάλη καὶ θαυμαστὴ ἀρετὴ τῶν φίλων, χαίρομαι μὲ τὴν ἀπόλαυση, ταυτόχρονα ὅμως μὲ πολὺ μεγάλη πίκρα ἀπομακρύνομαι ἄθλια ἀπὸ αὐτήν, ὡσὰν γιὰ νὰ μὲ λυπήσει μόνο καὶ νὰ μὲ πληγώσῃ ἀνυπόφορα μὲ τὴ συναίσθηση τῶν ἀλγεινῶν, γι' αὐτὸ μόνο, γιὰ νὰ μοῦ δώσει νὰ δοκιμάσω αὐτὴ τὴν ἡδονή, ὅποιος κι ἂν εἶναι ἐκεῖνος ποὺ ἔρριξε ἐναντίον μου τὸ τόσο μεγάλο βέλος, εἴτε ἀπὸ φθόνον, εἴτε γιὰ κάποιον ἄλλο λόγο. Γιατὶ μὲ παρασύρει τὸ πάθος καὶ δὲν ἔχω τί νὰ πῶ ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν μὲ σπλαχνίσθηκες οὔτε γιὰ τὴν ἔξορία, οὔτε γιὰ τὴ φυλακὴ, οὔτε γιὰ τ' ἄλλα

τῶν ἄλλων χαλεπῶν, οἷς τὸν βίον περιαντλούμεθα. Ὑπὸ μηδενὸς
 τούτων δυσωπηθεῖς, λαβὼν ἀθρόον καὶ διασπάσας ἀφ' ἡμῶν τὸν
 φίλον οἶχεται πικρὸν καὶ ἀπαραίτητον κατὰ μέσης αὐτῆς καρδίας
 τὸ κέντρον ἐμπήξας Ἄλλ' ἴσως οὐ πολὺς χρόνος καὶ τελείως ταύ-
 5 τὴν διεργασάμενος (τοῦτο γὰρ ὡς ἐν τηλικούτοις κακοῖς ἡμᾶς
 μόνον ἀναψύχει) πρὸς τὸν ποθούμενον ἀπελάσει. Σὺ δέ, ὦ μοι
 λοιπὸν τοῦ βίου παραμύθιον, ἔρῶσο καί με φίλει, καὶ τὴν ὁσίαν
 ἐκείνω, ἀνθ' ἡμῶν, ἀξίως τῆς σῆς ἀρετῆς καὶ τῆς ἐκείνου φιλίας
 ἐπιτέλει, καὶ τῶν συγγενῶν καὶ οἰκειῶν ἀνθ' ἡμῶν καὶ σαυτοῦ
 10 προστάτης καὶ κηδεμῶν καθιστάμενος, κούφιζε τὸ πολὺ τοῦ πά-
 θους ἄλλο γὰρ οὐδέν ἐστιν, οἶμαι, τῷ κειμένῳ συνεισενεγκεῖν. Εἰ δ'
 ἔτι καὶ πλέον ἤθελον γράφειν, ἀλλὰ σφοδρότερον ῥέον ἐπέσχευεν τὸ
 δάκρυον τὴν γραφήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΓ΄

15

Δαμιανῶ, ξενοδόχῳ.

Τὸ σιγᾶν ἀδικούμενον, μείζονα τῶν ἀδικούντων ποιεῖται τὸν
 ἔλεγχον· δῆλον γὰρ ὡς, εἰ μὴ μεγάλην τινὰ καὶ ἀνυπέροβλητον τῶν
 ἀδικούντων ὠμότητα κατεγίνωσκεν, οὐκ ἂν ἀφείς τὸ κινεῖν ἐπ'
 ἔλεον, ἀντὶ τούτου τε καὶ τῶν δικαίων λόγων, τὴν σιωπὴν ἔστερ-
 20 γεν· ἀλλ' ὁ μὲν δυστυχεῖς ἐκεῖνος καὶ πένης ἄνθρωπος, περὶ οὗ καὶ
 πρὶν ἔγραψα, ἠδίκηκεναι μὲν ὑμᾶς ὁμολογεῖ καὶ τῶν ἀδικημάτων
 οὐκ ἄλλους, ἀλλ' ὑμᾶς ἐπάγεται μάρτυρας (κύριοι γὰρ νῦν ἀξιούτε
 γενέσθαι ὧν τυραννίδι καὶ θία τὴν ἐξουσίαν προειλήφατε), ἀνίατα
 δὲ νοσεῖν καὶ κρείττους εἶναι διορθώσεως καὶ μεταμελείας οὐπω
 25 κατέγνωκε· διὰ τοῦτο καὶ φίλους περινοστεῖ, καὶ λόγους φθέγγε-
 ται ἐλεεινούς, καὶ πρὸ τούτων ὡσπερ ἰκετηρίαν αὐτὸ προτείνει τὸ
 δίκαιον· οὐκ ἐν τοῖς ἔξωθεν κριτηρίοις, ἀλλ' ἐν μέσοις φίλοις καὶ
 ἐπὶ τοῦ δήματος τῆς ὑμῶν συνειδήσεως. Εἰ δ' ἔτι μηδὲν χρηστὸν
 μηδὲ δίκαιον περὶ αὐτὸν ἐννοήσητε, μηδ' ἐκείνων αὐτῷ ἐκοτῆτε ἅ
 30 τυραννίδος νόμος αὐτοῦ μὲν ἤρπασεν, ὑμῖν δὲ ἐνεχείρισεν, ἴστε,
 ὡς, ὅπερ ἐκεῖνος ὁ ὑφ' ὑμῶν ἀδικούμενος εἶπεῖν καθ' ὑμῶν ἐφυλά-
 ξατο, αὐτοὶ καθ' ἑαυτῶν διὰ τῶν ἔργων τὸ χειρόιστους ἀνθρώπων
 εἶναι πάντων ἐψηφίσασθε.

δεινά πού ἔξαντλοῦν τὴ ζωὴ μου. Χωρὶς νὰ συγκινηθεῖ ἀπὸ κανένα ἀπὸ αὐτά, παίρνοντας ξαφνικὰ καὶ ἀποσπώντας ἀπὸ ἔμένα τὸν φίλο ἔφυγε, ἔμπηξε στὸ μέσον τῆς καρδιάς μου πικρὸ καὶ ἀναπόφευκτο τὸ κεντρί του. Ἄλλὰ δὲν θὰ χρειασθεῖ ἴσως πολὺς χρόνος κι ἀφοῦ τὴν ἔξαντλήσει τελείως (αὐτὸ μόνο μὲ παρηγορεῖ στὰ τόσο μεγάλα δεινά), θὰ μὲ ὀδηγήσει σ' ἐκεῖνον πού ποθῶ. Ἐσὺ ὅμως, μοναδικὴ παρηγοριᾶ μου γιὰ τὴ ζωὴ πού μοῦ ἀπομένει, νὰ εἶσαι καλὰ καὶ νὰ μὲ ἀγαπᾷς, καὶ νὰ τελεῖς στὴ θέση μου ἐσὺ τὰ ἐπικήδεια σ' ἐκεῖνον, ἀντάξια τῆς ἀρετῆς σου καὶ τῆς φιλίας ἐκείνου, γίνε στὴ θέση μου προστάτης καὶ ἐπιμελητῆς καὶ τῶν συγγενῶν καὶ τῶν δικῶν του καὶ τοῦ ἑαυτοῦ σου τοῦ ἴδιου καὶ ἐλάφρυνε τὸ βαρὺ πάθημα. Γιατὶ δὲν μποροῦμε, νομίζω, τίποτε ἄλλο νὰ προσφέρουμε σ' αὐτὸν πού ἔφυγε. Ἄλλὰ κι ἂν ἤθελα καὶ κάτι παραπάνω νὰ γράψω, ὅμως τρέχοντας ὅλο καὶ πιὸ ἔντονα τὰ δάκρυά μου μὲ ἐμποδίζουν τὴ γραφὴ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 63η.

Στὸν Ξενοδόχο Δαμιανό.

Τὸ νὰ σωπαίνει κανεὶς ὅταν ἀδικεῖται κάνει ἀυστηρότερο τὸν ἔλεγχο ἐκείνων πού ἀδικοῦν. Γιατὶ εἶναι φανερὸ πὼς ἂν δὲν καταλόγιζε μὰ μεγάλη καὶ ἀξεπέραστη ὠμότητα σὲ ἐκείνους πού ἀδικοῦν, δὲν θὰ ἔφθανε, ἀφήνοντας ὅσα προκαλοῦν τὴν εὐσπλαχνία, νὰ δεχθεῖ, ἀντὶ γι' αὐτὸ καὶ τοὺς δίκαιους λόγους, τὴ σιωπὴ. Ἄλλὰ ὁ δυστυχῆς ἐκεῖνος καὶ φτωχὸς ἄνθρωπος, γιὰ τὸν ὁποῖο ἔγραψα καὶ προηγουμένως, ὁμολογεῖ βέβαια ὅτι σοῦ ἔκανε κακὸ καὶ δὲν παρουσιάζει ἄλλους μάρτυρες τῆς ἀδικίας του παρὰ ἐσένα (γιατὶ τώρα ἔχεις τὴν ἀξίωση νὰ γίνεις κύριος ὄσων μὲ τυραννία καὶ βία εἶχες ἀποκτήσει προηγουμένως τὴν κυριότητα), δὲν σὲ κατηγορήσε ὅμως ὅτι νοσεῖς ἀθεράπευτα καὶ περιφρονεῖς τὴν διόρθωση καὶ τὴ μεταμέλεια. Γι' αὐτὸ καὶ φίλους ἐπισκέπτεται καὶ λέγει λόγους εὐσπλαχνίας, καὶ πρὶν ἀπὸ αὐτὰ σὰν ἰκέτη προτείνει τὸ ἴδιο τὸ δίκαιο, ὄχι στὰ ἔξωτερικὰ δικαστήρια, ἀλλὰ μεταξὺ φίλων καὶ στὸ βῆμα τῆς συνείδησής σου. Ἄν ὅμως δὲν αἰσθάνθηκες ἀκόμη κανένα αἶσθημα καλωσύνης οὔτε δικαιοσύνης γι' αὐτὸν καὶ δὲν ἀποδώσεις σ' αὐτὸν ἐκεῖνα πού ὁ τυραννικὸς νόμος ἄρπαξε ἀπὸ αὐτὸν καὶ τὰ παρέδωσε σ' ἐσένα, νὰ ξέρεις, ὅτι αὐτὸ πού ἐκεῖνος πού ἀδικεῖται ἀπὸ ἐσένα ἐπιφυλάχθηκε νὰ πεῖ ἐναντίον σου, σὺ ὁ ἴδιος μὲ τὰ ἔργα σου ἀποφάσεις ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ σου, ὅτι εἶσαι ὁ πιὸ χειρότερος ἀπὸ ὅλους τοὺς χειρότερους ἀνθρώπους.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΔ΄.

Γρηγορίῳ, διακόνῳ καὶ χαρτυλαρίῳ.

Ἐναθεμάτισαν ἡμᾶς χρόνοις μακροῖς πᾶσα σύνοδος αἰρετικῆ καὶ πᾶν Εἰκονομάχων συνέδριον οὐχ ἡμᾶς δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ 5 πατέρα καὶ θεῖον ἡμέτερον, ἄνδρας ὁμολογητὰς Χριστοῦ καὶ ἀρχιερέων σεμνολόγημα, ἀλλ' ἀναθεματίσαντες, εἰς τὸν ἀρχιερατικὸν θρόνον ἡμᾶς ἀνήγαγον καὶ μὴ θέλοντες Ἐναθεματιζέτωσαν τοιγαροῦν καὶ νῦν οἱ παραπλησίως ἐκείνοις τῶν δεσποτικῶν ἐντολῶν ἀλογήσαντες καὶ παρανομίας ἀπάσης πλατεῖαν 10 τὴν πύλην καὶ εὐρύχωρον ἀναπετάσαντες, ἵνα καὶ αὐτοὶ ἀπὸ γῆς εἰς τὴν οὐράνιον ἡμᾶς βασιλείαν καὶ ὀκνοῦντας ἀναδιβάσωσιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΕ΄.

Γεωργίῳ, διακόνῳ καὶ ὀρφανοτρόφῳ.

Εἰ μὲν ἀπὸ τῆς γνώμης κρίνεις τὰ πράγματα καὶ σκοπεῖς τὴν 15 προαίρεσιν (οὕτω δὲ προσῆκε καὶ θεῶν χρησμάτων ἐστὶν ἡ ψῆφος), ἔχεις ἡμᾶς, εἰ μὴ φορτικὸν εἶπεῖν, λαμπρῶς ἐπὶ σοὶ στεφανωθέντας. Εἰ δὲ τοῖς ἔργοις δίδως τὸν στέφανον, ἡμᾶς μὲν οὐδ' οὕτως οὐδὲν ζημιώσεις. Οὐδὲ γάρ, οὐδὲ τοῦτο, καίτοι τῶν καιρῶν ἡμῖν ἀντιπνεόντων, ἐνελίπομεν. Ἐκεῖνο δὲ σε συνιέναι χρή, ὅτι ταῦτα 20 ψηφισόμενος, οὐχ ἡμᾶς μᾶλλον θατέρου τῶν στεφάνων ἀποστερεῖς, ἀλλὰ σεαυτοῦ ἐκάτερον ἀφαιρεῖς, ὃν τε προξενεῖ τὰ ἔργα, καὶ ὃν πλέκει ἡ προαίρεσις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΣΤ΄.

Ἀναστασίῳ, πρεσβυτέρῳ καὶ διβλιοθηκαρίῳ Ῥώμης.

25 Ἀφ' ἱερᾶς μὲν σοι, τὸ παρομιῶδες, ὁ ἀγὼν, ὃψὲ δὲ τῆς χρείας καὶ τῆς γνώμης οὐ μέμφομαι. Τὸν καιρὸν δ' ὄρῳ παρελάσαντα, καὶ μοι δοκεῖ τοῦτον οὐκ ἀκόμψως ὁ αἰνιγματιστῆς ἀπεικάζων λόγος, ἔμπροσθεν μὲν ἀκερσεκόμη, ὄπισθεν δὲ κουρίαν ἐν χρῶ διαγράψασθαι. Ἐπειδὴν γάρ τις ὀπίσω τοῦ χρόνου γένηται, καὶ 30 μυρίαὶς αὐτὸν ἐπιδιώκη τέχναις, οὐκ ἔστιν αὐτοῦ περιδροῦσθαι. Ἄλλ' εὐγέ σοι καὶ τῆς διὰ θράδους ἐλθούσης συμπαθοῦς προαιρέσεως. Φύλων γάρ οὐχὶ τῇ χρεῖα τὴν χάριν μετρεῖν, τῇ προθέσει δὲ κρίνειν τὴν εὐνοίαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 64η.

Στὸν Γρηγόριο, διάκονο καὶ χαρτουλάριο.

Μέ ἀναθεμάτισε ἐδῶ καὶ πολλὰ χρόνια κάθε αἵρετική σύνοδος καὶ κάθε συνέδριο τῶν εἰκονομάχων· καὶ ὄχι ἐμένα μόνο, ἀλλὰ καὶ τὸν πατέρα καὶ τὸν θεῖο μου ποὺ ἦταν ἄνδρες ὁμολογητὲς τοῦ Χριστοῦ καὶ τὸ καύχημα τῶν ἀρχιερέων. Ἀλλά, ἂν καὶ με ἀναθεμάτισαν, με ἀνέβασαν στὸν ἀρχιερατικὸ θρόνο, ἐνῶ ἐγὼ δὲν ἤθελα. Ἄς ἀναθεματίσουν λοιπὸν καὶ τώρα ὅσοι παραπλήσια μ' ἐκείνους περιφρόνησαν τὶς Δεσποτικές ἐντολές καὶ ἀνοιξαν διάπλατα καὶ εὐρύχωρα τὴν πύλη γιὰ κάθε παρανομία, ὥστε κι αὐτοὶ νὰ με ἀνεβάσουν, ἔστω καὶ με δισταγμὸ μου, ἀπὸ τὴ γῆ στὴ οὐράνια βασιλεία.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 65η.

Στὸν Γεώργιο, διάκονο καὶ ὀρφανοτρόφο.

Ἄν βέβαια κρίνεις τὰ πράγματα ἀπὸ τὴ γνώμη καὶ ἐξετάζεις τὴν προαίρεση (ἔτσι φυσικὰ πρέπει καὶ ἡ ἀπόφαση ἀνήκει σὶς θεῖες ἐντολές), ἔχεις ἐμένα παράδειγμα ποῦ, ἂν δὲν εἶναι ἐνοχλητικὸ νὰ τὸ πῶ, τιμήθηκα λαμπρὰ ἀπὸ ἐσένα. Ἄν ὅμως τιμᾶς καὶ βραβεύεις τὰ ἔργα, οὔτε ἔτσι θὰ με ζημιώσεις καθόλου. Γιατὶ οὔτε, οὔτε σ' αὐτὸ ἔχω ἔλλειψη, μολονότι οἱ καιροὶ ἦταν ἀντίξοοι. Πρέπει ὅμως νὰ κατανοήσεις τοῦτο, ὅτι κρίνοντας ἔτσι, δὲν θὰ στερήσεις ἐμένα ἀπὸ τὸ ἓνα μᾶλλον στεφάνι, ἀλλὰ θὰ στερήσεις καὶ τὰ δύο ἀπὸ σένα· καὶ αὐτὸ ποὺ προσφέρουν τὰ ἔργα, καὶ αὐτὸ ποὺ πλέκει ἡ προαίρεση.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 66η.

Στὸν Ἀναστάσιο, πρεσβύτερο καὶ βιβλιοθηκάριο Ρώμης.

Ἄπὸ ἱερὴ βέβαια (ἀφητηρία), σύμφωνα με τὴν παροιμία, ἀρχίζει ὁ ἀγώνας σου, δὲν κατηγορῶ ὅμως ἐκ τῶν ὑστέρων τὴν πράξη καὶ τὴ γνώμη σου. Βλέπω ὅμως ὅτι πέρασε ὁ καιρὸς καὶ ἔχω τὴ γνώμη ὅτι παραστάνοντάς τον σὲ εἰκόνα ὁ αἰνιγματικὸς λόγος δὲν τὸν περιέγραψε ἀκομψα, παρουσιάζοντάς τον μπροστὰ βέβαια μακρομᾶλλη καὶ ἀκούρευτο, πίσω ὅμως ξυρισμένο βαθιά. Γιατὶ ὅταν βρεθεῖ καιεὶς πίσω ἀπὸ τὸν καιρὸ, καὶ ἂν ἀκόμη τὸν κυνηγᾷ με ἀπειρα μηχανεύματα, δὲν θὰ μπορέσει νὰ τὸν πιάσει. Μπράβο ὅμως σὲ σένα ποὺ ἔστω κι ἀργὰ σοῦ ἤρθε ἡ διάθεση συμπάθειας. Γιατὶ οἱ φίλοι δὲν μετροῦν τὴ χάρη ἀπὸ τὴν ὠφέλεια, ἀλλὰ κρίνουν τὴν εὐνοια ἀπὸ τὴν καλὴ πρόθεση.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΖ΄.

Δαμιανῶ, ξενοδόχῳ.

Μὴ μείζους ἀπαιτῶν τὰς τῶν πταισμάτων εἰσπράξεις ἔξω νό-
μιζε δικαίας ποινῆς πράττειν· οὐ μόνον γὰρ οὐκ ἀνεύθυνον, κὰν
5 ἐπ' ὀνόματι νόμου τοῦτο ποιῆ τις, ἀλλὰ καὶ διπλοῖς ἔνοχον ἀδική-
μασιν· ὅτι καὶ ἀδικίας ἄρχει, καὶ νόμους ὑβρίζει· μέχρι μὲν γὰρ
τοῦτο, ἴσον παρὰ τοῦ ἠδίκηκότος λαβεῖν, νόμιμον ἴσως τοῖς πολ-
λοῖς καὶ οὐ χαλεπὸν, ὑπερβεθηκότα δὲ τὸ μέτρον, ἔτι ποινὰς ἐπι-
ζητεῖν, παράνομον φανερῶς καὶ τιμωρίας ἔνοχον ἧς ἀπήτησεν,
10 ἵνα μὴ λέγω βαρυτέρας, τέως οὐ μετριωτέρας· ἀρχὴ γὰρ ἐστὶν ἀδι-
κήματος ἄλλου· καίπερ ὁ δίκην ἕτερον, ὑπὲρ ὧν ἠδίκησεν, ἀπαι-
τῶν, αὐτόθεν ὄφειλεν ἔχειν τὸν σωφρονισμόν, εἰς τὸ μὴ ἐπὶ τοῖς
ἴσοις καὶ ὁμοίοις τὴν δίκην ὀφείλειν, ἀλλ', ὡς ἔοικεν, οὐκ ἔστιν
ὀργῆς ἐμμανέστερον. Εἰ δὲ καὶ τὸν ὀφειλέτην τῶν μυρίων ταλάν-
15 των εἰς νοῦν ἀναλάβοις, καὶ τὴν φοβεράν ἐκείνην, καὶ τοι οὐδὲν
ἄλλο ἢ ὅπερ ἐχρεώσητο ἀπήτει, καὶ φρίκης γέμουσαν ἀπειλήν,
ὅτι μὴ συγγνώμων ἐγένετο τῷ ὀφειλέτῃ, τίνα ἂν σοι ἢ σκηνὴ τοῦ
κατὰ νόμον οἴεσθαί· πράττειν καὶ παρανομοῦντι βοήθειαν ἐμ-
πορίση;

20

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΗ΄.

Παύλῳ, μοναχῷ ἀποστατήσαντι.

Τὸν Χριστὸν καὶ Θεὸν ἡμῶν ὁ Πέτρος ἠρνήσατο, ὁ Θωμᾶς
ἠπίστησεν, ὁ Ἰούδας προῦδωκε· σὺ οὖν, εἰ μὲν μετέγνωσ ἐφ' οἷς, ἔξ
ὧν ἔδει σε σωφρονεῖν, καθ' ἡμῶν, μᾶλλον δὲ τῆς σῆς σωτηρίας,
25 ἐμάνης, μηδὲν ἀπογνώσ· Οὔτε γὰρ τῆς ἡμῶν πρὸς σέ, κὰν αὐτὸς
ἐξέστης, ἀπέστημεν διαθέσεως, καὶ Θωμᾶς σοι τῆς ἐπιστροφῆς
καὶ Πέτρος παλαιὰ παραδείγματα· σώσεις δ' ἴσως καὶ αὐτὸς
ἄλλους σφαλέντας, δι' ὧν αὐτὸς ἀνέστης πεσών· εἰ δὲ μὴ μετα-
γνώσ, κὰν ἀνιῶμενοι λέγομεν, πρὸς τὸν Ἰούδα σε βρόχον ὑπόλοι-
30 πον ἀφορᾶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 67η.

Στὸν ξενοδόχο Δαμιανὸ.

Νὰ μὴ νομίζεις ὅτι, ἐπιβάλλοντας τιμωρίες βαρύτερες ἀπὸ τὰ πταίσματα, ἐνεργεῖς ἔξω ἀπὸ τὴ δίκαια ποινή· γιατί αὐτὸ ὄχι μόνο δὲν τὸν κάνει ἀνεύθυνο, κι ἂν ἀκόμα τὸ κάνει κανεὶς αὐτὸ στὸ ὄνομα τοῦ νόμου, ἀλλὰ καὶ τὸν καθιστᾷ ἔνοχο διὰ διπλὰ ἀδικήματα· γιατί καὶ ἀρχίζει νὰ ἀδικεῖ, καὶ τοὺς νόμους περιφρονεῖ. Γιατί μέχρι σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο, τὸ νὰ λάβει τὸ ἴσο ἀπὸ ἐκεῖνον πού τὸν ἀδίκησε, εἶναι νόμιμο ἴσως γιὰ τοὺς πολλοὺς καὶ ὄχι φοβερό, ὅταν ὅμως ὑπερβεῖ τὸ μέτρο καὶ ἀπαιτεῖ ἐπιπλέον ποινές, εἶναι ὀλοφάνερα παράνομο καὶ ἔνοχο τιμωρίας, γιὰ νὰ μὴ πῶ βαρύτερης, σίγουρα ὄχι μετριότερης ἀπὸ ἐκείνη πού ζητήθηκε. Γιατί γίνεται ἀρχὴ ἄλλου ἀδικήματος. " Ἄν καὶ βέβαια αὐτὸς πού ἀπαιτεῖ τιμωρία γιὰ κάποιον ἴση μὲ τὴν ἀδικία πού τοῦ ἔκανε, ἔπρεπε νὰ ἔχει ἀπὸ αὐτὸ ἀκριβῶς τὸν σωφρονισμό του, ἀπὸ τὸ νὰ μὴ ζητεῖ ἴση καὶ ὅμοια ποινή, ἀλλὰ, ὅπως φαίνεται, δὲν ὑπάρχει μανία μεγαλύτερη ἀπὸ τὴν ὀργή. " Ἄν ὅμως φέρεις στὸν νοῦ σου καὶ τὸν ὀφειλέτη τῶν μυρίων ταλάντων, καὶ τὴν τρομερὴ ἐκείνη καὶ γεμάτη ἀπὸ φρίκη ἀπειλή, ἂν καὶ βέβαια δὲν ἀπαιτοῦσε τίποτε ἄλλο, ἀλλὰ ἐκεῖνο πού τοῦ χρεωστοῦσε, ἐπειδὴ δὲν ἔδωσε συγχώρηση στὸν ὀφειλέτη, ποιά ὠφέλεια θὰ μπορούσε νὰ σοῦ προσφέρει ἢ ὑποκροσία τοῦ νὰ πιστεύεις ὅτι ἐνεργεῖς σύμφωνα μὲ τὸ νόμο καὶ νὰ παρανομεῖς;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 68η.

Στὸν ἀποστάτη μοναχὸ Παῦλο.

Τὸν Χριστὸ καὶ Θεό μας ὁ Πέτρος τὸν ἀρνήθηκε, ὁ Θωμᾶς δὲν πίστεψε σ' αὐτόν, Ἰούδας τὸν πρόδωσε· ἐσὺ λοιπόν, ἂν βέβαια μετανόησες γι' αὐτὰ πού ἔπρεπε νὰ σὲ σωφρονίσουν, καὶ σ' ἔπιασε μανία ἐναντίον μου, ἢ μᾶλλον ἐναντίον τῆς σωτηρίας τῆς δικῆς σου, μὴν ἀπογοητευθεῖς καθόλου. Γιατί, κι ἂν ἀκόμη ἐσὺ ὁ ἴδιος ἀποστάτησες, ἐμεῖς οὔτε τὴν ἀγάπη μας χάσαμε γιὰ σένα, καὶ παλαιὰ παραδείγματα τῆς ἐπιστροφῆς σοῦ εἶναι ὁ Θωμᾶς καὶ ὁ Πέτρος. Καὶ ἴσως θὰ σώσεις καὶ ὁ ἴδιος κι ἄλλους πού ἔφταιξαν, μέσω τῶν ὁποίων σὺ σηκώθηκες ὅταν ἔπεσες. " Ἄν ὅμως δὲν ἀλλάξεις γνώμη, ἂν καὶ μὲ λύπη μας, σοῦ λέμε νὰ ἔχεις στραμμένο στὸ ἔξῃς τὸ βλέμμα σου στὴ θηλειὰ τοῦ Ἰούδα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΘ΄.

Μονάζοντι Ε., πεσόντι.

“Ημαρτες· ἀνθρώπινον τοῦτο. Ἄλλ’ ἐπιμένεις τῷ κακῷ καὶ οὐκ ἐπιστρέφῃ· δαυμόνων, οἴμοι, τοῦτο. Σκόπει δὴ μή, ἀντὶ τοῦ παραγ-
5 γεῖλαί σε εἰς τὴν τῶν μοναζόντων κληρουχίαν καὶ ἐπαγγεῖλασθαί σε τὴν τῶν ἀγγέλων πολιτείαν, εἰς τὴν τῶν δαυμόνων κατενεχθῆς μοχθηρίαν καὶ πρὸς τὴν ἐκείνων ἀπενεχθῆς τιμωρίαν, ὅτε πᾶσα πρόφασις ἀργεῖ καὶ εἰς κενὸν ἢ μετάνοια.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ο΄.

10 Ἄθανασίῳ, μοναχῷ ἡσυχάζοντι.

Ὁ μὲν τῆς Ἐριστιῆς ἐπίσκοπος, ταῖς ὑμετέροις εὐχαῖς ὀρθω-
θεῖς, ἀνέρῳσε τοῦ πάθους, καὶ τῆς σχισματικῆς σηπεδόνης ἀπαλλαγείς, τῇ ὀλότητι τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, μέλους καὶ
μέρους τάξιν ἀνειληφώς, συνηρημόσθη, πολλὰ μὲν τῆς προτέρας
15 καταγνοῦς φρενοβλαθείας, πολλοῖς δὲ δάκρυσι τὸ ἔδαφος ῥαί-
νων, οἴμωγαῖς δὲ πολλαῖς καὶ ἐλεεινολογίαις τὴν παροῦσαν σύνο-
δον, ἀπαραίτητον ἐπ’ αὐτὸν ὀρῶσαν, εἰς οἰκτιρμούς διαλύσας καὶ
ὃ γε ἀνὴρ οὐχὶ πολιᾶς συγγνώμην ἤτησεν ἀκακίας, ἀλλὰ νεανιευ-
μένην ἔδειξε μισήσας πονηρίαν. Οὐ γὰρ ἀπλότητος ἦν ὁ γέρον,
20 ἀλλ’ ἀπάτης θήραμα, ὧν τὸ μὲν βοηθείας μόνης, τὸ δὲ δεῖται καὶ
προκαθάσεως· ἀλλὰ γὰρ τοῖς ὑμετέροις πόνοις καλῶς τοῦ γέρον-
τος ἐξεργασθέντος καὶ τῶν τῆς νουθεσίας σπερμάτων προκατα-
βληθέντων, ἡμεῖς ἀπόνως αὐτοῦ τὴν σωτηρίαν ἐκαρπώσαμεθα.
Τῶν δὲ ἰατρικῶν εἰδῶν πάντα μὲν οὐκ ἦν εὐρεῖν κατὰ χειρός, ὅσα
25 δὲ παρῆν ἀπεστάλη. Τῶν ὑπολοίπων ἢ φροντίς, ἕως ἂν πορι-
σθῶσιν, οὐκ ἐπιλείψει. Τοῖς δώροις δὲ τῆς ὑμετέρας ὀσιότητος ἐπὶ
μέγα ἠγαλλιασάμεθα, μάλιστα γὰρ τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης ταῦτα
πληθυνούσης καὶ εἰς μέγεθος καὶ κάλλος ἀξιαπλούσης καὶ δι’ αὐ-
τῶν διδούσης εἰκονίζειν τὸ τοῦ βίου ὑψηλόν τε καὶ μεταρσιον.
30 *Ἐρῳσο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΑ΄.

Ζωσιμῷ, μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῇ.

*Ορειά σοι τὰ δῶρα, κάστανα καὶ ἀμανίται, ἀλλὰ βασιλικῆς

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 69η.

Στὸ μοναχὸ Ε. πού ἔπεσε.

Ἐμάρτησες εἶναι ἀνθρώπινο· ὅμως ἐπιμένεις στὸ κακὸ καὶ δὲν ἐπιστρέφεις· ἀλλ' αὐτὸ εἶναι, ἀλλοίμονο, γνώρισμα τῶν δαιμόνων. Πρόσεξε λοιπὸν μήπως, ἀντὶ νὰ καταταχθεῖς στὸν κλῆρο τῶν μοναχῶν καὶ νὰ λαβεῖς τὴν ὑπόσχεση γιὰ τὴν ἀγγελικὴ πολιτεία, καταπέσεις στὴ μοχθηρία τῶν δαιμόνων καὶ ὀδηγηθεῖς στὴν τιμωρία ἐκείνων, ὅταν πιά ἀργεῖ κάθε δικαιολογία καὶ ἡ μετάνοια καθίσταται μάταια.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 70η.

Στὸν Ἀθανάσιο, μοναχὸ ἡσυχαστή.

Ὁ ἐπίσκοπος τῆς Ἐριστῆς, ἀφοῦ ὀρθοπόδησε μὲ τὶς προσευχές σου, ἀνέρρωσε ἀπὸ τὴ νόσο του, κι ἀφοῦ ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὴ σχισματικὴ σήψη, συνδέθηκε μὲ τὴν ὀλότητα τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ σώματος, παίρνοντας τὴ θέση τοῦ μέλους καὶ τοῦ μέρους, ἀφοῦ ἐκτόξευσε πολλὲς κατηγορίες γιὰ τὴν προηγούμενη φρενοβλάβειά του καὶ πότισε μὲ πολλὰ δάκρυα τὸ ἔδαφος, καὶ μὲ πολλοὺς θρήνους καὶ ἔλεηνολογίες ἀπέσπασε τὴ συμπάθεια τῆς παρούσας συνόδου πού τὴν ἔβλεπε ἀμετάπειστη, καὶ δὲν ζήτησε ὁ ἀνθρώπος συγγνώμη ἀπὸ γεροντικὴ ἀκακία, ἀλλ' ἔδειξε νεανικὴ δύναμη μισώντας τὴν πονηρία. Γιατὶ ὁ γέροντας δὲν ἦταν θῦμα ἀπλότητος, ἀλλὰ δόλου κι ἀπάτης, ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὸ ἕνα χρειάζεται μόνο βοήθεια, ἐνῶ τὸ ἄλλο καὶ προηγούμενη κάθαρση. Ἀλλ' ἀφοῦ μὲ τοὺς δικούς σου κόπους ὁ γέροντας προετοιμάσθηκε κατάλληλα, καὶ δέχθηκε προηγουμένως τὰ σπέρματα τῆς νουθεσίας σου, καρποθήκαμε ἐμεῖς χωρὶς κόπο τὴ σωτηρία του. Ἀπὸ φάρμακα βέβαια δὲν εἴχαμε διαθέσιμα ὅλα ὅσα χρειάζονται· ὅσα εἴχαμε τοῦ στάλθηκαν. Δὲν θὰ μοῦ λείψει ἡ φροντίδα γιὰ τὰ ὑπόλοιπα ὥσπου νὰ τὰ βροῦμε. Μὲ τὰ δῶρα τῆς ὁσιότητάς σου δοκιμάσαμε μεγάλη χαρά, πού τὰ πολλαπλασίαζε μάλιστα ἡ ἀληθινὴ σου ἀγάπη, προσθέτοντας σ' αὐτὰ μέγεθος καὶ κάλλος, καὶ δίνοντας μ' αὐτὰ τὴ δυνατότητα νὰ παρουσιασθεῖ σὰν σὲ εἰκόνα τὸ ὑψηλὸ καὶ οὐράνιο τοῦ θείου σου. Νὰ εἶσαι καλά.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 71η.

Στὸν Ζωσιμᾶ, μοναχὸ καὶ ἡσυχαστή.

Τὰ δῶρα σου ἀπὸ τὸ βουνὸ ἦταν κάστανα καὶ μανιτάρια, ἀλλὰ ἡ

πολυτελείας τὸ πλῆθος· καὶ τῷ μὲν ὀρεῖῳ ἡδυνας, οὐχ ὁμοίως δὲ τῷ πολυτελεῖ διεθήκας· ὄρη τε ἀδικῶν καὶ βασιλείαν κλέπτων ἐν ὄρεσιν. Ἔγραψα ταῦτα, ἵνα καὶ συστείλῃς τὸ πλῆθος καὶ τὴν εἰδίαν φυλάττης τῶν δώρων. Ἐβουλόμην σοι παραγενέσθαι, ἀλλὰ τῆς 5 ὄρμηθι ἐσχέθην· ὅμως οὐκ εἰς μακρὰν ἀνθ' ἡμῶν σταλήται, ὅς, οὐ λέγω ἀναπληρώσει (οὐδὲ γὰρ αὐτοί, οὐδ' ἄλλοτε ἡμεῖς), ἀλλὰ μετριώσει τὸ ὑστέρημα ἡμῶν. Τὰ δ' ἄλλα, ἐρῶσθαί σου τὴν πατρικὴν ὀσιότητα ἐπευχόμεθα, καὶ τῆς ἡμῶν μὴ ἐπιλελησθαι μετριότητος.

10

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΒ'.

Ἀθανασίῳ, μοναχῷ καὶ ἡσυχάζοντι.

Εἰς τὴν τῆς ἡγεμονίας ἐπέστη ἀρχὴν, ὃν ἀρχεῖν τῆς πνευματικῆς ἀγέλης ἢ σὴ ὀσιότης διὰ δοκιμῆς ἐποιήσατο. Εὐχου οὖν, πάτερ, μήτε τὴν σὴν σφαλῆναι κρίσιν (τοῦτο γὰρ τῇ τε σὴ ὀσιότη- 15 τι, καὶ κείνῳ, εἶπερ τι ἄλλο, λυσιτελέστατον), μήτε τὴν ἡμῶν χειροθεσίαν εὐθύναίς ἐνοραῖσθαι, ἀλλ' ἄξιον τὸν ἄνδρα τοῦ τε ὑμετέρου ψηφίσματος καὶ τῶν ἡμετέρων ἐλπίδων ἀναδειχθῆναι· τὰ δ' ἄλλα ἐρῶσθαί σου τὴν ὀσιότητα ἐπευχόμεθα καὶ τῆς ἡμῶν μὴ ἐπιλελησθαι μετριότητος.

20

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΓ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ἦν ἔδει κατήκοον γενέσθαι τὸν γραμματοφόρον τῆς ὑμῶν ὀσιότητος, ὡς ἐν βραχυτάτῳ καιρῷ, πάντα παρηνέθη, καὶ αὐτὸς αὐτὸν εὐπειθῆ, καὶ καρπὸν οἴσειν τῶν παραινέσεων ἄξιον, ταῖς 25 ὑποσχέσεσιν ἔδειξε, τὰ τε ἄλλα Θεῷ εὐαρέστως βιοῦν καὶ μηδὲ τὸν δάκτυλον, ὃ δὴ φασί, κινεῖν τῆς ὑμετέρας χωρὶς ἐπικρίσεως· εὐχόμεθα δὴ τοῖς ἔργοις συμβαίνοντας ἰδεῖν τοὺς λόγους, ἵνα μὴ, σπεύραντας εἰς πέτρας, ὃ τοῦ γεωργίου καιρὸς ἡμᾶς ἐξελέγξειεν.

30

Οἱ δὲ τῶν συμβόλων μοναχοὶ ἀτάκτως ἐχώρησαν ἑαυτοῖς τὴν περὶ τοῦ σφῶν ἡγουμένου ἐξουσίαν καὶ κρίσιν ἐπιτρέψαντες· ἴσον γὰρ ἐστὶν ἵππους ἡνιόχων κατέξανίστασθαι, καὶ πρόβατα τοῦ ποι-

ἀφθονία τους ἦταν βασιλικῆς γενναιοδωρίας. Καὶ ἡ προέλευσή τους βέβαια ἀπὸ τὸ βουνὸ μ' εὐχαρίστησε, δὲν μοῦ προκάλεσε τὸ ἴδιο συναίσθημα ὅμως ἡ ἀφθονία τους· ἀδικεῖς τὰ βουνὰ καὶ ὑποκλέπτεις τὴ βασιλεία στὰ βουνά. Σοῦ τὰ ἔγραψα αὐτὰ καὶ γιὰ νὰ περιορίσεις τὸ πλῆθος, καὶ γιὰ νὰ διατηρήσεις τὸ εἶδος τῶν δώρων. Ἦθελα νὰ σὲ ἐπισκεφθῶ, ἀλλὰ συγκράτησα τὴν ἐπιθυμία μου. Ἀλλὰ αὐτὸ δὲν θὰ κρατήσῃ πολὺ· στὴ θέση μου θὰ σταλεῖ αὐτὸς ποὺ δὲν λέγω ὅτι θὰ μὲ ἀναπληρώσει (γιατὶ οὔτε αὐτοί, οὔτε θὰ γίνῃ ἄλλη φορὰ ἀπὸ ἐμᾶς), ἀλλὰ θὰ μετριάσει τὴν αἴσθησι τῆς ἀπουσίας μας. Κατὰ τὰ ἄλλα εὐχομαί νὰ εἶναι καλὰ ἡ πατρικὴ ὁσιότητά σου καὶ νὰ μὴ λησμονεῖ τὴ μετριότητά μας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 72η.

Στὸν Ἀθανάσιο, μοναχὸ καὶ ἡσυχαστή.

Τοποθετήθηκε στὴν κορυφὴ τῆς ἡγεμονίας αὐτὸς ποὺ ἡ ὁσιότητά σου, ἀφοῦ τὸν δοκίμασε, τὸν ἔκανε ἀρχηγὸ τῆς πνευματικῆς ποιμένης. Νὰ προσεύχεσαι λοιπὸν, πατέρα μου, οὔτε ἡ κρίσι σου νὰ κάνει λάθος (γιατὶ αὐτὸ θὰ εἶναι πάρα πολὺ ὠφέλιμο, περισσότερο ἀπὸ κάθε ἄλλο, καὶ στὴν ὁσιότητά σου, καὶ σὲ ἐκείνον), οὔτε ἀπὸ τὴ χειροτονία του ποὺ ἔγινε ἀπὸ ἐμένα νὰ ζητηθοῦν εὐθύνες, ἀλλὰ νὰ φανεῖ ὁ ἄνθρωπος ἄξιος καὶ τῆς δικῆς σου ἐκλογῆς καὶ τῶν δικῶν μου ἐλπίδων. Κατὰ τὰ ἄλλα εὐχομαί νὰ εἶναι καλὰ ἡ ὁσιότητά σου καὶ νὰ μὴν ξεχνᾷ τὴ μετριότητά μου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 73η.

Στὸν ἴδιο.

Τὶς προτροπὲς ποῦ ἔπρεπε ν' ἀκούσει ὁ γραμματοκομιστῆς τῆς ὁσιότητάς σου, σὲ μὰ σύντομη εὐκαιρία, τίς ἄκουσε, καὶ ὁ ἴδιος μὲ τίς ὑποσχέσεις του ἔδειξε πῶς θὰ γίνῃ ὑπάκουος καὶ θὰ δώσει ἄξιο καρπὸ τῶν παραινέσεών μου, καὶ ὅτι κατὰ τὰ ἄλλα θὰ ζήσει βίον ἀρεστὸ στὸν Θεό, καὶ οὔτε τὸ δάχτυλό του δὲν θὰ σηκώνει, ποὺ λέγει ὁ λόγος, χωρὶς τὴ δική σου ἔγκριση. Εὐχομαί λοιπὸν νὰ δοῦμε τὰ λόγια του νὰ συμφωνοῦν μὲ τὰ ἔργα του, γιὰ νὰ μὴ μᾶς ἀποδείξει ὁ καιρὸς τῆς ἐλπίδας ὅτι σπεύραμε ἐπάνω σὲ πέτρες.

Οἱ μοναχοὶ τῶν συμβόλων προχώρησαν ἀντίθετα πρὸς τὴν τάξη, ἀναθέτοντας στὸν ἑαυτό τους τὴν ἐξουσία καὶ τὴν κρίσι γιὰ τὸν ἡγούμενό τους γιὰτὶ εἶναι τὸ ἴδιο σὰ νὰ ἐξεγείρονται οἱ ἵπποι ἐναντίον τῶν ἡνιό-

μένος, καὶ ναύτας τοῦ κυβερνήτου, μᾶλλον δὲ πολλῶ ἀτοπώτερον, μοναχοὺς τῶν καθηγουμένων καταφρονάττεσθαι, οἱ λόγον ὑπέχειν αὐτῶν ἑτέροις, ἀλλ' οὐκ ἐκείνοις, ἐπιστεύθησαν· εἰ δέ τι πλημμελεῖ, μείζονα κριτὴν ἐπιζητεῖν ἔδει, ἀλλὰ μὴ ἀρπάζειν τὴν κρίσιν τῶν 5 ἀρχιερέων, τοὺς ἐν τῇ τῶν κρινομένων χώρᾳ μόλις ἐξεταζομένους· ὅμως ἐπεὶ τῇ ὑμετέρα προσεῤῥύησαν ἀγιωσύνη, ἀφίεται αὐτοῖς τῆς ἀναρχίας τὸ τόλμημα καὶ τῆς στάσεως, εἰ καὶ αὐτοὶ εὐπειθῶς τοῦ λοιποῦ πολιτεύεσθαι διαβεβαιώσαιντο· δείξουσι δέ, εἴαν ἕνα τινά, ὃν ἂν βουληθῆ σου ἢ ὀσιότης, εἰς ἡγούμενον δέξονται· μὴ 10 γὰρ αὐτοῖς ἐπὶ νοῦν ἦκοι, ὡς οἱ καταστασιάζειν ἐπαρθέντες, ἀνδρός, ὑπὲρ οὗ τὰς ψήφους ἐγγράφους ἔθεντο, οὗτοι πάλιν ψηφίζεσθαι καὶ μαρτυρεῖν ἀξιωθήσονται. Ἀρκεῖ γὰρ τοῖς πλημμελοῦσιν ἢ τῶν ἁμαρτηθέντων συγγνώμη, τὸ δὲ προνόμιον τῶν ἀνεξαμαρτήτων οὐχ ἔξουσιν, ἵνα μὴ ἀδιάφορον τῷ ἀγαθῷ τὸ κακόν, καὶ τῷ 15 κατορθοῦν τὸ ἁμαρτάνειν, ἐν ἀδιαφόρῳ τῇ ἐφ' ἑκατέρου κρίσει λογίζοιτο. Τὰ δ' ἄλλα, ἐρῶσθαί σου τὴν ὀσιότητα ἐπευχόμεθα, καὶ τῆς ἡμῶν μὴ ἐπιλελῆσθαι μετριότητος

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΔ΄.

Βαρνάβα, μονάζοντι.

20 Τί θρηνεῖς πενίαν; Δίκαιος οὐκ ἐγκαταλιμπάνεται. Ἀλλ' Ἰωβ ἐγκατελείφθη. Ἀλλ' ἵνα καὶ τὸν πονηρὸν εἰς κράτος νικήσῃ εὐπειθεία καὶ βίου εὐροῖα τὴν αὐτοῦ καθαρὰν εὐσέβειαν καπηλεύειν ἀναισχυντήσαντα, καὶ ἵνα πλέον ὢν ἐγυμνώθῃ ὀφθειῆ περιβαλλόμενος ἀλλὰ καὶ Παῦλός φησιν· «Ἐν λιμῶ καὶ δίψει διεβίω, καὶ ψύ- 25 χει καὶ γυμνότητι», ἀλλ' ἐκὼν. Ἀλλ' ἀρκεῖ σοι Παῦλον ἔχειν ἀντιπαντὸς πλούτου καὶ πάσης εὐδαιμονίας εἰς παράδειγμα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΕ΄.

Σωφρονίῳ, μονάζοντι.

Ὡσπερ αἱ ἀπὸ τῶν τραυμάτων οὐλαὶ τοὺς τόπους ἐκείνους, 30 καθ' οὓς ἐνεσκιρῶθήσαν, καὶ μετὰ ὑγείαν εὐπαθεῖς καὶ νοσώδεις παρασκευάζουσιν, οὕτω καὶ οἱ ἐν τῇ ψυχῇ τῶν ἁμαρτημάτων μώ-

χων τους, τὰ πρόβατα ἑναντίον τοῦ ποιμένα τους, καὶ οἱ ναῦτες ἑναντίον τοῦ κυβερνήτη, ἢ μᾶλλον πολὺ πιο παράλογο εἶναι νὰ φέρονται μὲ μανία μοναχοὶ ἑναντίον τῶν ἡγουμένων τους, ποὺ ἐμπιστεύθηκαν ἄλλους νὰ δίνουν λόγο γιὰ τοὺς ἴδιους καὶ ὄχι στὸν ἑαυτό τους. Κι ἂν κάτι δὲν πάει καλά, ἔπρεπε ν' ἀναζητήσουν ἀνώτερο κριτὴ, καὶ νὰ μὴν ἀρπάζουν τὴν κρίση τῶν ἀρχιερέων, αὐτοὶ ποὺ μόλις μὲ δυσκολία κατατάσσονται στὴν θέση αὐτῶν ποὺ κρίνονται. Ἐπειδὴ ὅμως προσέφυγαν στὴν ἀγιωσύνη σου, συγχωρεῖται τὸ τόλμημα τῆς ἀναρχίας καὶ τῆς στάσης, ἂν καὶ οἱ ἴδιοι διαβεβαίωσαν, ὅτι στὸ ἕξῃς θὰ πολιτευθοῦν μὲ ὑπακοή. Καὶ θὰ τὸ ἀποδείξουν, ἂν δεχθοῦν ὡς ἡγούμενο ἕναν ὅποιονδήποτε ποὺ θὰ θελήσει ἢ ὁσιότητά σου. Γιατὶ δὲν πρέπει νὰ περάσει ἀπὸ τὸ νοῦ τους, ὅτι αὐτοὶ ποὺ ξεκίνησαν τὴ στάση, κάποιον ἀνδρα ποὺ ἐγγράφως ὑπερψήφισαν, οἱ ἴδιοι πάλι ν' ἀξιωθοῦν νὰ δώσουν ψῆφο καὶ μαρτυρία. Εἶναι ἀρκετὴ βέβαια γιὰ ὅσους σφάλλουν ἢ συγγνώμη γιὰ τὰ σφάλματά τους, δὲν θὰ ἔχουν ὅμως τὸ προνόμιο ἐκείνων ποὺ δὲν ἔσφαλαν, γιὰ νὰ μὴ εἶναι χωρὶς διαφορὰ τὸ κακὸ ἀπὸ τὸ καλὸ, καὶ ὁ ἐνάρετος βίος καὶ ἡ ἁμαρτία νὰ θεωροῦνται ὅτι δὲν διαφέρουν στὴν κρίση. Κατὰ τὰ ἄλλα εὐχομαι νὰ εἶναι καλὰ ἡ ὁσιότητά σου καὶ νὰ μὴ λησμονεῖ τὴ μετριότητά μου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 74η.

Στὸν μοναχὸ Βαρνάβα.

Γιατί θρηνεῖς γιὰ τὴν φτώχεια σου; Ὁ δίκαιος δὲν ἐγκαταλείπεται. Ὁ Ἰὼβ ὅμως ἐγκαταλείφθηκε. Ἀλλὰ μὲ σκοπὸ καὶ νὰ νικήσει ὀλοκληρωτικὰ τὸν πονηρὸ ποὺ εἶχε τὴν ἀδιαντροπιὰ νὰ κατηλευθεῖ τὴν ἀγνή εὐσέβειά του μὲ τὴν εὐημερία καὶ τὴν καλὴ πορεία τοῦ βίου του, καὶ γιὰ νὰ φανεῖ ὅτι ἀπέκτησε περισσότερα ἀπὸ ἐκεῖνα ποὺ τοῦ ἀφαιρέθηκαν. Ἀλλὰ καὶ ὁ Παῦλος λέγει: «Ἐξῆσα πεινῶντας καὶ διψῶντας, μέσα στὴν παγωνιά καὶ τὴ γνύμνια»¹⁴, ἀλλὰ μὲ τὴ θέλησή του. Σοῦ ἀρκεῖ ὅμως νὰ ἔχεις τὸν Παῦλο παρὰδειγμα ἀντὶ κάθε πλούτου καὶ κάθε εὐδαιμονίας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 75η.

Στὸν μοναχὸ Σωφρόνιο.

Ὅπως οἱ οὐλές ἀπὸ τὰ τραύματα κάνουν καὶ μετὰ τὴν ἐπούλωσή τους εὐαίσθητα καὶ νοσηρὰ τὰ μέρη τοῦ σώματος στὰ ὁποῖα προξενήθηκαν, ἔτσι καὶ οἱ μώλωπες στὴν ψυχὴ ἀπὸ τὰ ἁμαρτήματα καὶ μετὰ τὴ

λωπες καὶ μετὰ τὴν θεραπείαν εὐπαράδεκτον αὐτὴν καὶ ἐτοιμὴν
 πρὸς τὴν καταστίξασαν ἁμαρτίαν ἀπεργάζονται. Φεῦγε τοίνυν ἐν
 νεότητι, κατὰ πᾶσαν σπουδὴν, τὰ ἁμαρτήματα, ὅτι συμβάν σε τού-
 τοις περιπαρῆναι, κἂν τῆς πληγῆς σὺν πόνῳ πολλῷ ἀπαλλαγείης,
 5 ἀλλ' οὖν οἱ τύποι τῶν σιγμάτων καὶ οἱ χαρακτῆρες οὐδὲ μέχρι
 γήρους σχολιάσουσιν ἐρεθίζοντες καὶ τῶν οἰκείων καὶ συγγενῶν
 παθῶν ἐπιδεικνύντες τὸ εἶδωλον, οὐ χαλεπῶς σε πρὸς τοῦτο δια-
 μορφώσουσιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΣΤ.

10 Μητροφάνη, μοναχῷ ἀποστατήσαντι.

Οὐδείς ἀνθρώπων, οὐδ' ὁ τέλειος, ἀπὸ ῥύπου καθαρός, καὶ
 οὐδείς ἀνθρώπων, οὐδ' ὁ κάκιστος, παντελῶς ἀμέτοχος ἀρετῆς·
 δόγμα παλαιὸν καὶ μέχρι· νῦν ταῖς ἀπάντων καὶ ψήφοις καὶ πράξε-
 σι φυλαττόμενον. Μὴ θελήσης λῦσαι τῷ κατὰ σεαυτὸν ὑποδείγμα-
 15 τι, κενὸν ἀπάσης ἀρετῆς σαυτὸν ἐπιδειῖξαι φιλονεικῶν καὶ κενὸν
 ἀνθρώποις διήγημα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΖ.

Τῷ αὐτῷ.

*Ἐπεσε Δαβίδ, ἀλλ' ἀνέστη· ἀνέστη δὲ προσευχῇ προφήτου
 20 καὶ δάκρυσι καὶ πικροῖς ἐλέγχοις προσαχθεῖσιν ὑπὸ δράματι· ναὶ
 δὴ καὶ πόνοις καὶ μεταμελείᾳ καὶ τῇ ἄλλῃ ἀρετῇ αὐτοῦ ἐκείνου,
 τοῦ κατενεχθέντος μὲν τῷ πτώματι, διατιθέντος δὲ φιλοσόφως
 πρὸς τὸν ἔλεγχον. *Ἐπεσες καὶ αὐτὸς καὶ προφήτην οὐχ ὄρω, ὅτι
 μηδὲ τοῦ Δαβίδ ταπεινοφροσύνην καὶ μετάνοιαν· σὸν ἐστὶ λοιπὸν
 25 καθορᾶν καὶ φροντίζειν ὅπως ἀναστήσῃ τοῦ πτώματος, εἰ μὴ σοι
 τὸ δοῦναι δίκην καὶ τότε, τὴν ἐκεῖθεν τοῦ διαφυγεῖν, ἐστὶν αἰρετώ-
 τερον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΗ.

Εὐθυμῖα, μονάζοντι παραπεσόντι.

30 Εἰ μήτε τῆς ἐκεῖθεν βασιλείας ὁ πόθος, μήτε τῆς ἀπαραιτήτου
 τιμωρίας ὁ φόβος, ἀλλὰ μηδὲ τῶν ὁμοίως σοι τὸν βίον ἐν τῷ αὐτῷ
 πονηρίᾳ καταδαπανησάντων τὰ κατὰ πόδας χαλεπὰ καὶ δύσοιστα

θεραπεία τὴν κάνουν πιὸ δεκτικὴ καὶ ἔτοιμη γιὰ τὴν ἁμαρτία ποὺ τῆς προξένησε τὰ στίγματα. Ἀπόφευγε λοιπὸν στὴ νεότητά σου μὲ κάθε προσπάθεια τὰ ἁμαρτήματα, γιατί ἂν συμβεῖ νὰ καταπληγωθεῖς ἀπὸ αὐτά, κι ἂν ἀκόμα μὲ πολὺ πόνο ἀπαλλαγεῖς ἀπὸ τὴν πληγὴ, ἀλλ' ὅμως τὰ σημάδια καὶ τὰ στίγματα δὲν θὰ παύσουν νὰ σέ ἐρεθίζουν μέχρι τὰ γηρατειά σου, καὶ παρουσιάζοντας τὴν εἰκόνα τῶν οἰκείων καὶ συγγενικῶν παθῶν εὐκόλα νὰ σέ διαμορφώσουν σύμφωνα μ' αὐτήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 76η.

Στὸν μοναχὸ Μητροφάνη ποὺ ἀποσκήρτησε.

Κανένας ἄνθρωπος, ἀκόμα καὶ ὁ τέλειος, δὲν εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτία, καὶ κανένας ἄνθρωπος, ἀκόμα καὶ ὁ χειρότερος, δὲν εἶναι τελείως ἀμέτοχος ἀρετῆς· αὐτὸ εἶναι δόγμα παλαιὸ ποὺ μέχρι καὶ σήμερα τηρεῖται καὶ μὲ τὰ λόγια καὶ μὲ τὴν πράξη ὅλων. Μὴ θελήσεις νὰ τὸ καταργήσεις μὲ τὸ δικό σου παράδειγμα, προσπαθώντας νὰ παρουσιάσεις τὸν ἑαυτό σου ἄδειο ἀπὸ κάθε ἀρετὴ καὶ ἀνώφελο θέμα διήγησης στοὺς ἀνθρώπους.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 77η.

Στὸν ἴδιο.

Ἔλεσε ὁ Δαβίδ, ἀλλὰ σηκώθηκε, καὶ σηκώθηκε ἀπὸ τὴν πτώση μὲ τὴν προσευχὴ προφήτη καὶ μὲ δάκρυα καὶ μὲ πικροὺς ἐλέγχους ποὺ τοῦ ἔγιναν μὲ τρόπο δραματικό. Βέβαια καὶ μὲ πόνους καὶ μεταμέλεια καὶ τὴν ἄλλη ἀρετὴ ἐκείνου τοῦ ἴδιου, ποὺ κατατσακίσθηκε φυσικὰ ἀπὸ τὸ πέσιμο, ἀλλὰ ἔδειξε φιλοσοφικὴ διάθεση στὸν ἔλεγχο. Ἔλεσες κι ἐσύ, ἀλλὰ δὲν βλέπω προφήτη, οὔτε καὶ τὴν ταπείνωση καὶ τὴ μετάνοια τοῦ Δαβίδ. Σὲ σένα ἀνήκει λοιπὸν νὰ δεῖς καὶ νὰ φροντίσεις, πῶς νὰ σηκωθεῖς ἀπὸ τὴν πτώση, ἐκτὸς ἐὰν τὸ νὰ τιμωρηθεῖς καὶ τότε, εἶναι προτιμότερο ἀπὸ τὸ νὰ ἀποφύγεις τὴν τιμωρία τὴν ἐκεῖ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 78η.

Στὸν μοναχὸ Εὐθύμιο ποὺ ἔλεσε σέ παράπτωμα.

Ἄν οὔτε ὁ πόθος τῆς ἐκεῖ βασιλείας οὔτε ὁ φόβος τῆς ἀναπόφευκτης τιμωρίας, ἀλλ' οὔτε καὶ τὰ βαριά καὶ ἀνυπόφορα πάθη ποὺ ἀκολουθοῦν αὐτοὺς ποὺ ὅμοια μ' ἐσένα καταδαπάνησαν τὸ βίο τους σέ

πάθη, μήτε τὰ κοινὰ παρὰ πάντων ὄνειδη πρὸς ἐπιστροφὴν σε καὶ νῆψιν τῶν τολμωμένων οὕτω διεγείρει, δέδοικα μὴ δαιμόνων φύσις ἀνθρώπου μορφήν ὑποκρίνεται. Ἄλλ' εἴθε μὴ συνήλασας ἡμᾶς ταῦτα εἰπεῖν καὶ τοῦ Ἀντιχρίστου διὰ σοῦ ἢ παρουσία προ-
5 ομιάζεταιται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΘ΄.

Μάρκω, Σικελῶ μονάζοντι.

Τοὺς πρὸς Ἑσπέραν ἀνθρώπους, ὅτε πανταχοῦ γῆς ἐξήπλωτο ἢ ἀσέβεια, Κρόνον καὶ Ἀφροδίτην καὶ Περσεφόνην μόνους νομί-
10 ζειν θεοὺς τῆς ἱστορίας ἢ πείρα παρέδωκεν, καὶ οὔτε τληπαθῆ καὶ καρτερικὸν Ἡρακλέα, οὔτε Ἡφαιστον κλυτοτέχνην, ἀλλ' οὐδὲ λόγιον Ἑρμῆν, οὐδ' ἄλλον τινὰ ὧν ὁ μῦθος χρηστῶν καὶ σπουδαί-
ων ἔργων προστάτας καὶ ἐφόρους ὑποτίθεται, οὐδένα τούτων οὔτε
θειᾶσαι, οὔτε παραδέξασθαι, οὐδὲ βωμὸν ἰδρῦσαι δικαιοσύνης, οὐ
15 μὴν οὐδὲ σωφροσύνης, οὐδ' ἄλλης τινὸς ἀρετῆς, ἣν τηνικαῦτα τὸ
ἀνθρώπινον γένος ἐθεοποιεῖ τε καὶ ἔσεβε δεισιδαιμονία κατεχόμε-
νον. Διὰ τί οὖν Ἀφροδίτη καὶ Κρόνος καὶ Περσεφόνη τούτοις ἐτι-
μήθησαν; Ὅτι μόνης ἡδονῆς καὶ γαστρὸς καὶ ἀφροδισίων αἰεὶ
γεγόνασιν ἄνθρωποι. Καὶ γὰρ καὶ τούτους, οὓς ἔσεβον, μιγνύντες
20 ἀλλήλοις καὶ διαπλέκοντες, τροφὰς τε καὶ τρυφὰς καὶ ἡδονὰς
παντοίας ἐκεῖθεν αὐτοῖς τῷ λόγῳ ῥεούσας διὰ τῶν πράξεων συνε-
λέγοντο. Οὐδὲν οὖν θαυμαστὸν εἶ καὶ σὺ τὸ γένος ἔλκων ἐξ Ἑσπέ-
ρας, οὐδὲν, οὔτε σῶφρον λέγειν ἔχεις, οὔτε διαπράττεσθαι. Μεγί-
στη γὰρ σπουδῆ καὶ πόνοις καὶ μελέταις τὰ ἐξ ἔθους καὶ πατρίδος
25 μόλις ποτὲ φιλεῖ μεταρρῶθμιζεσθαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Π΄.

Σάββα ἡσυχαστῆ, μετὰ τῶν ἀποστατῶν γεγονότι.

Πόθεν ἢ πρὸς πάντα σου κίνησις βραδεῖα καὶ νωθῆς, εἰς τὴν
καθ' ἡμῶν κατέστη συσκευὴν ὀξεῖα καὶ σφοδρά; ἢ δῆλον, ὡς ἐν
30 οἷς μὲν ἔπραττεν ὁ λογισμὸς κατὰ φύσιν, κἂν οὐκ ἦν αὐτῷ τάχος
ἔμφυτον εἰς ἀντίληψιν τῶν κακῶν, ὅμως οὐδὲ ἀκρατῶς εἶα πρὸς
τὰ φαῦλα φέρεσθαι καὶ ἀνευδότης τὴν ὁρμὴν, ἐπεὶ δὲ καὶ αὐτῶν

τόση ἄμαρτία, οὔτε οἱ ἀπὸ ὅλους ἐκτοξευμένες ἐναντίον σου κατηγορίες δὲν σὲ διεγείρουν ἀκόμα νὰ ἐπιστρέψεις καὶ νὰ σωφρονισθεῖς ἀπὸ τὰ τολμήματά σου, φοβᾶμαι μήπως φύση δαιμονικὴ ὑποκρίνεται μορφή ἀνθρώπου. Ἄλλ' εἶθε νὰ μὴ μᾶς ὠθοῦσες νὰ τὰ ποῦμε αὐτὰ καὶ νὰ μὴν γίνεται ἀπὸ ἐσένα ἢ ἀρχὴ τῆς παρουσίας τοῦ Ἀντιχρίστου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 79η

Στὸν μοναχὸ Μάρκο τὸν Σικελῶ.

Ὅταν ἡ ἀσέβεια εἶχε ἀπλωθεῖ σὲ κάθε μέρος τῆς γῆς, οἱ ἄνθρωποι ποὺ ζοῦσαν στὴ Δύση, ὅπως μᾶς παρέδωσε ἡ ἱστορία, πίστευαν ὡς μόνους θεοὺς τὸν Κρόνο, τὴν Ἀφροδίτη καὶ τὴν Περσεφόνη, καὶ οὔτε τὸν πολὺπαθο καὶ καρτερικὸ Ἡρακλῆ, οὔτε τὸν ἀριστοτέχνη Ἡφαιστο, ἀλλ' οὔτε καὶ τὸν λόγιό Ἑρμῆ, οὔτε κάποιον ἄλλο ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὁ μῦθος τοὺς θεωροῦσε προστάτες καὶ ἐπόπτες χρήσιμων καὶ σπουδαίων ἔργων, κανένα ἀπὸ αὐτοὺς οὔτε λάτρευσε, οὔτε ἀποδέχθηκε, οὔτε ἴδρυσε πρὸς τιμὴν τοὺς δωμὸ δικαιοσύνης, ἀλλ' οὔτε σωφροσύνης, οὔτε κάποιας ἄλλης ἀρετῆς, τὴν ὁποία τότε τὸ ἀνθρώπινο γένος θεοποιοῦσε καὶ σεβόταν κυριευμένο ἀπὸ τὴ δεισιδαιμονία του. Γιατί λοιπὸν οἱ ἄνθρωποι τίμησαν αὐτούς, τὴν Ἀφροδίτη, τὸν Κρόνο καὶ τὴν Περσεφόνη; Ἐπειδὴ οἱ ἄνθρωποι ἦταν πάντοτε φίλοι τῆς ἡδονῆς, τῶν φαγητῶν καὶ τῶν ἀφροδισίων. Γιατὶ καὶ αὐτοὺς ποὺ σέβονταν, ἀναμιγνύοντας καὶ διαπλέκοντάς τους μεταξύ τους, συγκέντρωναν γι' αὐτοὺς μὲ τίς πράξεις τοὺς τροφῆς καὶ τρυφῆς καὶ ἡδονῆς κάθε εἶδους ποὺ πῆγαζαν ἀπὸ τὸ λόγο τους. Δὲν εἶναι λοιπὸν καθόλου ἀξιοθαύμαστο ἂν κι ἐσύ, ποὺ κατ'ἀγεσαι ἀπὸ τὴ Δύση, δὲν ἔχεις οὔτε νὰ πεῖς οὔτε νὰ πράξεις κάτι φρόνιμο. Γιατὶ μὲ πολλὴ προσοχὴ καὶ κόπο καὶ μελέτη μόλις μὲ δυσκολία μεταβάλλονται οἱ συνήθειες καὶ τὰ ἔθιμα τῆς πατρίδας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 80η.

Στὸν ἡσυχαστὴ Σάβα ποὺ προσχώρησε στοὺς ἀποστάτες.

Πῶς ἐνῶ ἡ κίνησή σου πρὸς ὅλα ἦταν ἀργὴ καὶ νωθερὴ, ἡ ἐναντίον μου σκευωρία σου κινήθηκε μὲ πολλὴ γρηγοράδα καὶ σφοδρότητα; Ἡ εἶναι φανερὸ ὅτι ὅπου ἡ σκέψη λειτουργοῦσε φυσιολογικά, κι ἂν ἀκόμα δὲν ὑπῆρχε σ' αὐτὴν ἔμφυτη ταχύτητα στὴν ἀντίληψη τῶν κακῶν, ἀλλ' ὁμως ἄφηνε τὴν ὁρμὴ νὰ τρέχει στὰ φαῦλα ἀσυγκράτητη καὶ ἀνυποχώ-

ἔξέπεσε τῶν κατὰ φύσιν, συνεξηνέχθησαν αὐτῶ καὶ αἱ κινήσεις
 πᾶσαι καὶ αἱ πράξεις εἰς τὸ στασιῶδες ἦθος καὶ ἐμμανές· ἡμᾶς δὲ
 γίνωσκε λίαν αἰσχύνεσθαι καὶ ὑπεραλγεῖν, οὐχ ὅτι νῦν πάντας κύ-
 θους καθ' ἡμῶν ἀναρῶίπτεις, ἀλλ' ὅτι καὶ αὐτὸς εἰς ἐδόκεις πάλαι
 5 τῶν φιλούντων ἡμᾶς εἶναι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑ΄.

Ἀθανασίῳ, μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῇ.

Τὸν φοίνικα φασὶ τὸ φυτὸν τῇ ἄλμυρᾷ θάλλειν γῆ, καὶ τὴν κό-
 μην εἰς ὕψος ἐκτρέφειν, καὶ καρπὸν εἰς πλήθος καὶ πολλὴν γλυκύ-
 10 τητα φέρειν, καὶ ὅλως φοίνικι καὶ ἐπιτήδειον ἄλμυρᾷ γῆ, καίτοι
 τῶν ἄλλων σπερμάτων, ὅσα τὸ γλυκὺ φιλεῖν ἐθέλει καὶ λιπαρόν,
 ὑπάρχουσα φθαρτικὴ. Καλῶς οὖν καὶ αὐτός, εἰ καὶ μὴ πολλοὺς
 ἔχεις τοὺς συνεργαστάς, ἀντὶ τῶν πολιτικῶν θορύβων τὴν ἔρημον
 οἰκεῖν ἠρετήσω. Ῥᾶον γὰρ ἐκ ταύτης ἐστὶ σοί τε καὶ τοῖς ὑψικό-
 15 μοις, τοῖς κατὰ σέ, πρὸς οὐρανὸν ταῖς ἀρεταῖς ἀναφέρεσθαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΒ΄.

Μητροφάνει, μονάζοντι ἀποστατήσαντι.

Τῆς πονηρίας τὸ πάθος (πάθος γὰρ ἔγωγε μάλιστα καλῶ πᾶν
 ὅπερ λυμαίνεται τοῖς κατὰ φύσιν) τοῦτο δὴ ἐπειδὴν κρεῖττον γένη-
 20 ται τῆς ἀπὸ τῶν παραινούντων ἰατρείας, ἢ σφοδρότητι τιμωρίας,
 ἢ τῶ θανάτῳ, τὴν ἐπὶ τὰ χεῖρω νομὴν ἀνακόπτεται. Παρηνέσαμεν
 οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ καὶ πολλάκις «Κωφῶν δὲ ἄρα θύρας», τὴν παροι-
 μίαν, «ἀπέδειξας κόπτοντας». Ἀλλ' ἔδειξας μὲν νόσον ἀνθρωπίνης
 μείζονα θεραπείας, οὐ δείξεις δέ, οἶμαι, καὶ τῆς ἀπὸ τῶν νόμων
 25 τιμωρίας. Εἰ δὲ καὶ ταύτην, ὑπερβολῇ θράσους ἐλέγξαι φιλονεική-
 σεις, ἀλλ' οὖν ἀλώσεται γε πάντως τῶ θανάτῳ τὸ σὸν ἐπὶ τῇ σαυτοῦ
 καταστροφῇ πρὸς πάντα φιλόνεικον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΓ΄.

Θεοδοσίῳ, μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῇ.

30 Τί θαυμάζεις εἰ προκάθητο μὲν ἐξοφρουμένον τὸ ἀνίερον,

ρητη, όταν όμως εξέπεσε και από τή φυσιολογική λειτουργία, παρέκλιναν και όλες μαζί οί κινήσεις και οί πράξεις σου στίς φιλονεικίες και τήμανία. Νά ξέρεις όμως ότι ἐγὼ ντρέπομαι και ὑποφέρω ὑπερβολικά, ὄχι γιατί ρίχνεις τώρα ὅλους τοὺς κύβους ἐναντίον μου, ἀλλ' ἐπειδὴ φαινόσουν και ἐσὺ ὅτι ἦσουν παλαιὰ ἕνας ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ με ἀγαποῦσαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 81η.

Στὸν Ἀθανάσιο, μοναχὸ και ἡσυχαστή.

Λένε ὅτι τὸ φυτὸ φοίνικας βλαστάνει στήν ἀλμυρὴ γῆ και τὰ φύλλα του φτάνουν σὲ μεγάλα ὕψη και κάνει καρπούς και πολλοὺς και μὲ πολλή γλυκύτητα, και γενικὰ εἶναι πολὺ κατάλληλη γιὰ τὸ φοίνικα ἢ ἀλμυρὴ γῆ, μολονότι γιὰ τὰ ἄλλα φυτά, ὅσα ἀγαποῦν τὸ γλυκὺ και λιπαρὸ ἔδαφος, εἶναι βλαβερή. Πολὺ καλὰ λοιπὸν κι ἐσύ, ἂν και δὲν ἔχεις πολλοὺς συναθλητές, προτίμησες ἀπὸ τὸ θόρυβο τῆς πόλης νὰ ζήσεις στήν ἔρημο. Γιατί εἶναι εὐκολώτερο ἀπὸ αὐτήν, γιὰ σένα και γιὰ τοὺς ὑψιλοὺς ὡς πρὸς τὴν εὐσέβεια ποὺ εἶναι μαζί σου νὰ ἀνυψώνεστε στὸν οὐρανὸ μὲ τίς ἀρετές σας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 82η.

Στὸ μοναχὸ Μητροφάνη ποὺ ἀποστάτησε.

Τὸ πάθος τῆς κακίας (γιατί ἐγὼ ὀνομάζω πάθος κάθετι ποὺ καταστρέφει αὐτὰ ποὺ εἶναι φυσικά), όταν λοιπὸν αὐτὸ γίνει πιὸ ἰσχυρὸ ἀπὸ τίς ἰατρικὲς συμβουλές ἢ μὲ τὴν ὑπερβολικά αὐστηρὴ τιμωρία ἢ μὲ τὸ θάνατο, διακόπτεται ἢ πορεία του στὸ χειρότερο. Και δὲν σὲ συμβουλέψαμε μὰ φορὰ μόνον, ἀλλὰ και πολλές. Ἀλλά, σύμφωνα μὲ τὴν παροιμία, ἀπέδειξες “ὅτι χτυποῦμε στοῦ κουφοῦ τὴν πόρτα”. Και ἔδειξες βέβαια ὅτι ἡ νόσος εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ ἀνθρώπινη θεραπεία, δὲν θὰ δείξεις ὅμως, νομίζω, ὅτι εἶναι ἀνώτερη και ἀπὸ τὴν τιμωρία τῶν νόμων. Ἄν ὅμως θελήσεις μὲ πείσμα νὰ τὴν ἀμφισβητήσεις κι αὐτὴν ἀπὸ ὑπερβολικὸ θράσος, ἀλλὰ τότε ἡ τάση σου πρὸς φιλονεικία μὲ ὅποιονδήποτε θὰ σὲ ὀδηγήσει στὸ θάνατο πρὸς δική σου καταστροφή.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 83η.

Στὸν Θεοδόσιο, μοναχὸ και ἡσυχαστή.

Γιατί θαυμάζεις ἂν οἱ βέβηλοι κάθονταν συνοφρυωμένοι στίς πρῶ-

παρίστατο δὲ τῶν ἀρχιερέων Θεοῦ τὸ ἐπίσημον, καὶ κρίνειν μὲν
 ἐλέγετο τὸ κατάκριτον, κατεδικάζετο δὲ ξίφεσι περιεστοιχισμέ-
 νον, ὑπὲρ τοῦ μηδὲ φωνὴν ἀφεῖναι, τὸ ἀνεύθυνον; ἔχεις γὰρ πολ-
 λὰ καὶ νέα καὶ παλαιὰ παραδείγματα. Ἄννας καὶ Καϊάφας καὶ
 5 Πιλάτος ἐδίκαζον, καὶ Ἰησοῦς, ὁ ἐμὸς Δεσπότης καὶ Θεὸς καὶ
 κοινὸς ἀπάντων κριτῆς, παρίστατο ἐταζόμενος. Στέφανος ὁ καλ-
 λίνικος καὶ πρῶτος τῶν Χριστοῦ μαρτύρων παρίστατο, καὶ τὸ
 τῆς μαιφονίας συνέδριον λίθοις θεολογοῦντα τὸν ἀθλητὴν
 κατεχώννυον. Ἰάκωβος ὁ πρῶτος ἀρχιερέων καὶ Δεσποτικῆ χει-
 10 ρὶ τὸ ἱερόν χρίσμα καὶ τὴν ἐφορίαν Ἱεροσολύμων λαχὼν παρει-
 στήκει, καὶ Ἄνανος ὁ ἐκ Σαδδοκαίων ἐκρότει συνέδριον, καὶ
 θάνατος ἦν εὐθύς τῶ δικαίῳ τῶν παρανομούντων τὸ ψήφισμα.
 Παῦλος πάλιν, ὁ μέγας καὶ λαμπρὸς τῆς οἰκουμένης κῆρυξ, παρί-
 στατο, καὶ Ἄνανίας, ὁ καθάπερ τοῖς χρόνοις Ἀνάνου πρότερος,
 15 οὕτω καὶ τοῖς τρόποις οὐ δεύτερος, τὸ τῆς ἀληθείας στόμα προ-
 σέτατε τύπτεσθαι. Ἀλλὰ Παύλου μνησθεῖς, πολλῶν τοιούτων
 εὐρήσεις συνεδρίων ἀπαρίθμησιν. Τί δὲ δεῖ καὶ κατ' ἄνδρα λέ-
 γειν; Πᾶσα τῶν διωκτῶν καὶ τυράννων ἢ κατὰ τῶν ὁμολογητῶν
 Χριστοῦ καὶ μαρτύρων ὁμότης καὶ ἀπόνοια ὑπάρξει σοι τοῦ
 20 λαμπροῦ τούτου συνεδρίου παραδείγματα. Ἐν ἅπασιν γὰρ ἐκεί-
 νοις δῆλον, ὡς, οἱ μὲν οὐχ ἅπαξ, ἀλλὰ πολλάκις θανεῖν ἄξιοι,
 μετὰ σοβαροῦ τοῦ φρονήματος προεκάθηντο, νομοθετῶν καὶ
 κριτῶν περιβεβλημένοι ὄνομα, ὧν δ' οὐκ ἦν ἄξιος οὐδ' αὐτὸς ὁ
 κόσμος, παρεστῶτες τὴν ἐπὶ θανάτῳ κατεκρίνοντο. Μηκέτι οὖν
 25 ἐκπλήτου τοῖς τετολμημένοις, μηδὲ τὴν ἐπ' αὐτοῖς ἀνοχὴν τοῦ
 Θεοῦ καὶ μακροθυμίαν ἐγκατάλειψιν αὐτοῦ νόμιζε τῶν ἀνθρω-
 πίνων. Οὐ γὰρ εἰς ἀνεπιστάτητον καὶ ἀπρονόητον νῦν ποθεν τὰ
 τῆς προνοίας περιέστη. Ἀεὶ δὲ τὰ ἡμέτερα σοφῆ τινι καὶ ἀπορ-
 ρήτῳ καὶ ὑπὲρ νοῦν ἐπὶ τὸ ἄριστόν τε καὶ θαυμασιώτατον μεθο-
 30 δεύεται οἰκονομία.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΔ΄

Τῷ αὐτῷ.

Ἄλλὰ γὰρ, εἰ καὶ μέχρι νῦν οὐ τετόλμηται, οὐδ' ἐστὶν ἔχειν πα-

τες θέσεις και οί ἔξέχοντες ἀρχιερεῖς τοῦ Θεοῦ ἀπλῶς παραδρίσκονταν, Καὶ δικάζαν βέβαια ἐκεῖνοι πού ἦταν ἀξιοκατ'ἀκριτοι, ἐνῶ καταδικάζονταν οἱ τελείως ἀνεύθυνοι περιστοιχισμένοι ἀπὸ ξιφοφόρους γιὰ νὰ μὴ βγάλουν οὔτε φωνή; Ἐχεις βέβαια πολλὰ παραδείγματα καὶ νέα καὶ παλαιά. Ὁ Ἄννας καὶ ὁ Καϊᾶφας καὶ ὁ Πιλάτος δικάζαν, καὶ ὁ Ἰησοῦς, ὁ Κύριος καὶ Θεός μου καὶ κοινὸς κριτῆς ὄλων, στεκόταν ἐκεῖ καὶ τὸν ἐξέταζαν. Ὁ καλλίνικος Στέφανος καὶ πρῶτος μάρτυρας τοῦ Χριστοῦ στεκόταν ἐκεῖ, καὶ τὸ συνέδριο τῶν ἀνθρωποκτόνων κατασκέπαζαν μὲ πέτρες τὸν ἀθλητὴ πού τοὺς μιλοῦσε γιὰ τὸν Θεό. Στεκόταν καὶ ὁ Ἰάκωβος ὁ πρῶτος ἀπὸ τοὺς ἀρχιερεῖς, πού τοῦ ἔλαχε ἀπὸ τὸ χέρι τοῦ Κυρίου τὸ ἱερὸ χρίσμα καὶ ἡ ἐπιστασία τῶν Ἱεροσολύμων, καὶ ὁ Ἄνανος ὁ Σαδδουκαῖος συγκροτοῦσε συνέδριο, καὶ ἡ ἀπόφαση τῶν παρανόμων ἦταν ἀμέσως θάνατος γιὰ τὸν δίκαιο. Ὁ Παῦλος ἐπίσης, ὁ μέγας καὶ ἐνδοξος κήρυκας τῆς οἰκουμένης, στεκόταν μπροστά τους, καὶ ὁ Ἀνανίας, ὅπως ἦταν παλαιότερος σὰ χρόνια ἀπὸ τὸν Ἄνανο, ἔτσι δὲν ἦταν οὔτε στὴ συμπεριφορά δεύτερος, πρόσταζε νὰ χτυποῦν τὸ στόμα τῆς ἀλήθειας. Ἀλλὰ φέροντας στὴ μνήμη σου τὸν Παῦλο, πολλὰ τέτοια συνέδρια μπορεῖς ν' ἀπαριθμήσεις. Τί χρειάζεται ὅμως νὰ μιλήσω καὶ γιὰ καθένα ἀνδρα χωριστά; Ὅλη ἡ ὠμότητα καὶ παραφροσύνη τῶν διωκτῶν καὶ τυράννων ἐναντίον τῶν ὁμολογητῶν καὶ μαρτύρων τοῦ Χριστοῦ σοῦ εἶναι παραδείγματα τοῦ λαμπροῦ αὐτοῦ συνεδρίου. Γιατὶ σέ ὄλους ἐκείνους εἶναι φανερό, ὅτι αὐτοὶ πού ἦταν ἀξιοὶ θανάτου ὄχι μὰ φορὰ μόνο, ἀλλὰ πολλές φορὲς, κάθονταν πρῶτοι μὲ ἀλαζονικὸ φρόνημα, ἔχοντας τὸ ὄνομα νομοθετῶν καὶ κριτῶν, ἐνῶ ἐκεῖνοι πρὸς τοὺς ὁποίους δὲν ἦταν ἀξιὸς οὔτε ὁ κόσμος ὁλόκληρος νὰ συγκριθεῖ μαζί τους, ἦταν ἐκεῖ παρόντες καὶ καταδικάζονταν στὴν ποινὴ τοῦ θανάτου. Μὴν ἐκπλήττεσαι λοιπὸν πιά, οὔτε καὶ νὰ θεωρεῖς τὴν ἀνοχὴ καὶ μακροθυμία τοῦ Θεοῦ ὡς ἐγκατάλειψη τῶν ἀνθρώπινων πραγμάτων. Γιατὶ ποτὲ ὡς τώρα δὲν σταμάτησε ἡ πρόνοια τὴν ἐπιστασία καὶ τὴ φροντίδα της, ἀλλὰ πάντοτε μεθοδεύει καὶ κατευθύνει αὐτὰ μὲ μὰ σοφὴ καὶ ἀπόρητη καὶ πέρα ἀπὸ νοῦ οἰκονομία πρὸς τὸ ἄριστο καὶ τὸ πλεόν θαυμαστό.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 84η.

Στὸν ἴδιο.

Πράγματι, ἂν καὶ μέχρι τώρα δὲν ἔχει τολμηθεῖ οὔτε ἔχει ὑπάρξει

ράδειγμα, Ἰσμηλιτῶν ἀθέων πρέσβεις καὶ ὑπηρέτας, εἰς ἀρχιερα-
 τικούς ἄνδρας μεταπλάσαι καὶ πατριαρχικὰ τούτοις προνόμια
 περιθεῖναι καὶ τοῦ θαυμασίου αὐτῶν συνεδρίου κορυφαίους ἀπο-
 φῆναι. Ἀλλ' οὖν μηδὲ τοῦτό σε ξενιζέτω· ἀκόλουθόν τε γὰρ ταῖς
 5 ἄλλαις αὐτῶν τόλμαις, καὶ ἤδεσαν τῆς ἱερωσύνης τὴν χάριν αὐτοῖς
 τε κακείνοις ἐξ ἴσου ἀνήκειν. Οὔτε οὖν τούτους ἦν εὐρεῖν, ἀνιέ-
 ρους γεγονότας, ἐτέρου συνεδρίου πλήρωμα γενέσθαι, οὔτε ἐκεί-
 νους, μισοχριστῶν ἀποστόλους ὄντας, ἄλλων τινῶν κορυφαίους
 καὶ ἐξάρχους, εἰ μὴ τούτων ἀναρῶρηθῆναι. Τίνες δ' ἂν αὐτοῖς καὶ
 10 συνῆλθον, κατὰ τοσοῦτων καὶ τηλικούτων ἀρχιερέων Θεοῦ καὶ
 ἱερέων συνεκμανῆναι, εἰ μὴ θεομάχων βαρβάρων καὶ ὑπηρέται
 καὶ θρέμματα καὶ γεννήματα, τὸ δὲ κριτήριον μὲν καὶ σύνοδον τὴν
 μιξοδάρβαρον αὐτῶν ἐνέδραν ἀποκαλέσαι; Εἶτα δὲ μήτε μάρτυ-
 ράς ποθὲν τινος ἀδικήματος, μήτε κατηγοροῦς παραστῆσαι, ἀλλὰ
 15 μηδὲ κατηγορίαν τινὰ προενεγκεῖν ἐξισχυῖσαι, καίτοι τῶν ἄνω
 κάτω γινομένων, μήτε μὴν ὅλως τι αἰτιάσασθαι· εἶτα τί γέγονεν, εἰ
 μὴ τόδε; Ξιφήρη τε στρατὸν περιστῆσαι, τὸν θάνατον τοῖς ἀθλη-
 ταῖς ἀνασεύοντας, ὥστε μηδὲ φωνὴν ἀφείναι, καὶ τὴν στάσιν αὐ-
 τοῖς ἐφ' ὅλαις ἐξ καὶ ἐννέα ὥραις, οἷα κόρον οὐκ ἔχοντας ἐνασελ-
 20 γαίνειν καὶ τρυφᾶν αὐτῶν ταῖς ὕβρεσι, παρατεῖναι μακροῦς ἄλλης
 τερατείας ἐπιδεικνυμένης, καὶ δραμάτων, ὥσπερ ἐπὶ σκηνῆς,
 ἄλλων ἐπ' ἄλλοις τῶν βαρβαρικῶν καὶ βλασφημῶν γραμμάτων
 ἐπεισιόντων.

Ἐπὶ δὲ τούτοις, τὸ θέατρον λύνοντας ὀψὲ καὶ μόλις, τῶν ἀνθρω-
 25 πίνων μὲν ὅλως οὐδέν, κὰν γοῦν ἐν σχήματι, μήτε προᾶξαι μήτε
 φθέγγασθαι, ὥσπερ δὲ κορυδαντιῶντας καὶ βεβακχευμένους το-
 ρόν τι καὶ διωλύγιον ἀνακράξαι, ὡς, “Ἡμεῖς οὔτε κρίνειν συνῆλ-
 θομεν, οὔτε κρίνομεν ὑμᾶς ἤδη γὰρ κατεκρίναμεν, καὶ δέον στέρ-
 γειν τὴν κατάκρισιν”. Τοῦτο δὴ οὖν, τοῦτο τὸ ἄθεον καὶ ἀναίσχυν-
 30 τον καὶ ἀνιστόρητον τόλμημα, εἰ καὶ πάσας Ἰουδαίων τόλμας,
 ὅσας ἥλιος ἐπεῖδε καὶ σελήνη συνέκρουσεν, ἀπεκρούψατο, καὶ τῶν
 ἀθεότητα νενοσηκότων Ἑλλήνων τὸ ἀναιδὲς ὑπερέσχε καὶ παρά-
 νομον, καὶ βαρβάρων ὅποι γῆς εἰσι τὸ μανικὸν ὑπερεδάλετο καὶ
 ἐμβρόντητον. Ἀλλ' οὖν μηδὲν τούτω καταπεπληγμένος ἔσο, μηδὲ

παράδειγμα, νὰ μεταπλάσει κανεῖς σὲ ἀρχιερεῖς τοὺς πρέσβεις καὶ τοὺς ὑπηρέτες τῶν ἄθεων Ἰσραηλιτῶν, νὰ τοὺς δώσει πατριαρχικὰ προνόμια καὶ νὰ τοὺς ἀναδείξει κορυφαίους τοῦ θαυμάσιου συνεδρίου τους, ἀλλ' ὅμως οὔτε αὐτὸ νὰ σὲ παραξενεύει· γιατί αὐτὸ εἶναι ἐπακόλουθο τῶν ἄλλων τολμημάτων τους, καὶ γνώριζαν ὅτι ἡ χάρις τῆς ἱερωσύνης ἀνήκει ἐξίσου σ' αὐτοὺς καὶ σ' ἐκείνους. Οὔτε λοιπὸν αὐτοὺς μπορεῖς νὰ βρεῖς, ἀφοῦ ἔχουν γίνει βέβηλοι, νὰ ἔχουν γίνει μέλη ἄλλου συνεδρίου, οὔτε ἐκείνους, ἀφοῦ ἔγιναν ἀπόστολοι μισόχριστοι, νὰ ἀνακηρυχθοῦν κορυφαῖοι καὶ ἔξαρχοι, ἂν ὄχι σ' αὐτούς, ἀλλὰ σὲ κάποιους ἄλλους. Καὶ ποιοὶ θὰ μπορούσαν νὰ εἶναι αὐτοὶ ποὺ προσχώρησαν σ' αὐτοὺς καὶ συμμερίσθηκαν τὴ μανία τους ἐναντίον τῶν τόσων πολλῶν καὶ τόσης ἀξίας ἀρχιερέων τοῦ Θεοῦ καὶ ἱερέων, ἂν δὲν ἦταν ὑπηρέτες καὶ ἀναθρέμματα καὶ γεννήματα θεομάχων βαρβάρων, καὶ ἀποκαλοῦσαν δικαστήριον καὶ σύνοδο τὴ μισοδόξα ἐνέδρα τους; Κι ἔπειτα οὔτε κάποιους μάρτυρες κάποιου ἀδικήματος παρουσίασαν, οὔτε κατηγοροὺς, ἀλλ' οὔτε μπόρεσαν νὰ προβάλλουν κάποια κατηγορία, μολονότι τὰ ἄνω ἔγιναν κάτω, οὔτε γενικὰ διατύπωσαν ἔστω καὶ μία κατηγορία, ἂν αὐτὸ ἔγινε καὶ ἂν ἐκεῖνο δὲν ἔγινε, ἀλλὰ τοποθέτησαν γύρω τὸ στρατὸ μὲ τὸ ξίφος στὸ χέρι, ἀπειλώντας τοὺς ἀθλητὲς μὲ θάνατον, ὥστε οὔτε φωνὴ νὰ θγάλουν, καὶ παρέτειναν τὴ στάση τους αὐτὴ σὲ ὀλόκληρες ἕξι καὶ ἑννέα ὥρες, σὰ νὰ μὴ χόρτασαν νὰ ἀσελγοῦν καὶ νὰ ἀπολαμβάνουν τὶς ὑβρεῖς τους. Παρουσιάζονταν κι ἄλλες τερατώδεις πράξεις καὶ στὰ ἄλλεπάλληλα σὰν σὲ θεατρικὲς σκηνὲς δράματα μεσολαβοῦσαν τὰ βαρβαρικὰ καὶ βλάσφημα γράμματα.

Καὶ ἐκτὸς ἀπὸ αὐτὰ, διαλύοντας τὸ θέατρο ἀργὰ καὶ μόλις μὲ δυσκολία, τίποτε ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα, ἔστω καὶ προσχηματικά, οὔτε ἔπραξαν οὔτε εἶπαν, ἀλλὰ σὰν τοὺς μανιακοὺς καὶ τοὺς μεθυσμένους τοῦ Βᾶκχου ἀναφώνησαν κάτι τὸ πολὺ σκληρὸ καὶ παράξενο· “Ἐμεῖς δὲν συγκεντρωθήκαμε γιὰ νὰ δικάσομε, οὔτε σᾶς κρίνομε, γιατί ἤδη σᾶς καταδικάσαμε καὶ πρέπει νὰ δεχθεῖτε τὴν καταδίκη σας”. Αὐτὸ λοιπὸν, αὐτὸ τὸ ἄθεο καὶ ἀδιάντροπο καὶ ἄγραφο στὴν ἱστορία τόλμημα, ἂν καὶ ξεπέρασε ὅλα τὰ τολμήματα τῶν Ἰουδαίων, ὅσα ὁ ἥλιος εἶδε καὶ ἡ σελήνη ἔκρυψε, ξεπέρασε καὶ τὴν ἀναίδεια καὶ τὴν παρανομία τῶν εἰδωλολατρῶν ποὺ πάσχουν ἀπὸ τὴ νόσο τῆς ἀθεΐας, καὶ ὑπερέβαλε καὶ τῶν βαρβάρων, ὅλης τῆς γῆς, τὴ μανία καὶ τὴν παραφροσύνη. Ἀλλ' ὅμως νὰ μὴν ἐκπλήσ-

τῶν θείων καὶ σοφῶν κριμάτων ἀλόγιστός τις τοῖς λογισμοῖς συμ-
 παρεισδυέτω μῶμος ὡς ἔγωγε τοσοῦτω δέω τούτοις ἐκπεπλήχθαι,
 καὶ σὺ μετ' ὀλίγον οἶδα συνήσεις. Ὡστε τὸναντίον, εἰ καὶ παρὰ
 δοξόν τισι δόξω λέγειν, ἐκ τούτων μάλιστα τῆς θείας καὶ ὑπερφυ-
 5 οῦς προνοίας ἀλάθητόν τε καὶ πανεπίσκοπον ἐναργεστάταις ὁρῶ
 μαρτυρίαις. Πῶς δὴ καὶ τίνα τρόπον; Ὅτι τῆς κρατούσης κατὰ
 τῶν πιστῶν ὀργῆς, ἀνθ' ὧν αἱμάτων καθαρὰς καὶ γλώσσας καὶ
 γνώμας ἐφύλαξαν, οὕτω μέγα καὶ βαρὺ πνεούσης, καὶ τῆς μὲν
 ἀληθείας πᾶσι τρόποις ἐπηρεαζομένης, τοῦ ψεύδους δὲ λαμπρῶς
 10 παρῴησιαζομένου. Καὶ τῆς μὲν ἀνιέρου τόλμης πᾶσαν προᾶξιν καὶ
 λόγον καὶ κίνημα πικρῶς πολυπραγμονούσης, τῶν εὐσεβῶν δὲ
 τοῖς ὀρωμένοις μόνον ἐπιστυγναζόντων καὶ πρὸς τὸν τῆς δίκης
 ὀφθαλμὸν ὄμμα τε καὶ χεῖρας ἀνατεινόντων· καὶ τῶν μὲν συκοφάν-
 τας καὶ μάρτυρας περιεργαζομένων, πολλῶν δὲ ζητούντων τῇ
 15 δυναστεία χαρίσασθαι καὶ καθ' ἡδονὴν ὑπηρετῆσαι, πλείονος δὲ
 φόβου καὶ θανάτου κατὰ πάντων τῶν ὑπὲρ ἀληθείας λέγειν τι
 βουλομένων ἐπικεχυμένου.

Τὸ γοῦν τοσοῦτων αὐτοῖς, καὶ πολλῶ πλειόνων πλεονεκτημά-
 των συγκεχωρημένων, ἐξαπορῆσαι μὲν ὄλως γράψασθαι τίνα γρα-
 20 φήν, ἐξαπορῆσαι δὲ γραφόμενον παρασχεῖν, καὶ μήτε τινὸς ἐπι-
 κλήματος κατὰ μηδενὸς τῶν ἁγίων μάρτυρα παραστῆσαι, ἀλλὰ
 μηδὲ βαρβαρικοῦ κριτηρίου μηδὲ σχῆμα ἰσχύσαι φυλάξαι, ἀλλ'
 οὕτως αἰσchrῶς τε καὶ καταγελάστως καὶ πλήρη ἀσχημοσύνης καὶ
 αἰσχύνης ἀπαλλάξαι, πῶς οὐκ ἔστιν ἐναργεστάταις καὶ ἀναμφηρί-
 25 στοῖς πίστεσι λαβεῖν τῆς πάντα σοφῶς περιεπούσης προνοίας τὰς
 ἀποδείξεις, καὶ ὅτι ἐστὶ αἰεὶ καὶ τὸν ἀνθρώπινον νοῦν πολλάκις
 ὑπολανθάνη, συμπροιοῦσά τις αὐτῇ τιμωρὸς δίκη, κολάζουσα μὲν
 τοὺς ἀδικούντας, τιμωροῦσα δὲ καὶ ἐπίκουρος τοῖς ἀδικουμένοις
 οὔσα; Δι' ἧς καὶ νῦν τοὺς μὲν ὑβριστάς, καίτοι δόξαντας λαμ-
 30 προὺς ἐν τῷ τυραννεῖν καὶ περιδλέπτους, αἰσχύνης καὶ ἀτιμίας
 ἐπλήρωσε, τοὺς δὲ ἀθλητάς, καίπερ τὰ ἔσχατα πάσχειν νομισθέν-
 τας, χαρᾶς καὶ εὐφροσύνης ἐνέπλησε καὶ γλώσσης ἀπάσης διηνε-
 κέσιν εὐφημίαις, οἷα δὴ στεφάνοις ἁμαραντίνοις, ἐκόσμησε. Τοὺς
 μὲν τῶν ἀνοσίως αὐτοῖς τετολμημένων ἐκ τούτων ἀπαρχομένη τὰς

σεσαι καθόλου μὲ αὐτό, οὔτε νὰ εἰσχωρεῖ στή σκέψη σου καμμία ἀλόγι-
στη μομφή τῶν θείων καὶ σοφῶν κριμάτων. “Ὅτι βέβαια ἐγὼ τόσο πολὺ
ἀπέχω ἀπὸ τὸ νὰ ἐκπλαγῶ ἀπὸ αὐτά, σὲ λίγο γνωρίζω ὅτι θὰ τὸ καταλά-
βεις καὶ ἐσύ.” Ὡστε ἀντίθετα, ἂν καὶ σὲ μερικούς θὰ φανεῖ παράδοξο αὐτὸ
ποὺ λέγω, ἀπὸ αὐτὰ κυρίως διαπιστώνω μὲ ὀλοκάθαρους ἀποδείξεις τὸ
ἀλάθητο καὶ πανεπίσκοπο τῆς θείας καὶ πάνω ἀπὸ τὴ φύση πρόνοιας.
Πῶς δηλαδή καὶ μὲ ποιὸ τρόπο; “Ὅτι ἡ ὀργή ποὺ ὑπῆρχε ἐναντίον τῶν
πιστῶν, ἐπειδὴ φύλαξαν καθαρὲς ἀπὸ αἵματα καὶ τὶς γλῶσσες τους καὶ
τὶς γνῶμες τους, ἦταν τόσο μεγάλη καὶ βαρεῖα, καὶ ἡ ἀλήθεια βέβαια
περιοριζόταν μὲ κάθε τρόπο, ἐνῶ τὸ ψεῦδος παρουσιαζόταν μὲ τρόπο
λαμπρό. Καὶ ἡ ἀνίερη βέβαια τόλμη κάθε πράξη καὶ λόγο καὶ κίνηση τὴν
λεπτολογοῦσε μὲ πολλή κακία, ἐνῶ οἱ εὐσεβεῖς λυποῦνταν μὲ ὅσα ἔβλε-
παν μόνο καὶ ὕψωναν τὸ βλέμμα καὶ τὰ χέρια τους πρὸς τὸν ὀφθαλμὸ τῆς
δίκης. Καὶ ἐκεῖνοι βέβαια ζητοῦσαν συκοφάντες καὶ ψευδομάρτυρες, ἐνῶ
πολλοὶ ζητοῦσαν νὰ εὐχαριστήσουν τοὺς ἄρχοντες καὶ νὰ ὑπηρετήσουν
τὸ θέλημά τους, καὶ ἀγωνία καὶ φόβος θανάτου σκέπαζε ὅλους ἐκείνους
ποὺ ἤθελαν νὰ ποῦν κάτι ὑπερασπίζοντας τὴν ἀλήθεια.

Τὸ νὰ ἔχουν λοιπὸν παραχωρηθεῖ σ' αὐτοὺς τόσα, καὶ πολὺ περισσό-
τερα, πλεονεκτήματα καὶ νὰ μὴν ἔχουν καμμιά ἀπολύτως δυνατότητα νὰ
γράψουν ἓνα γράμμα, ἀλλ' οὔτε καὶ τὴν εὐχέρεια ἀφοῦ τὸ γράψουν νὰ τὸ
στείλουν, οὔτε καὶ νὰ παρουσιάσουν μάρτυρα γιὰ κάποια κατηγορία
ἐναντίον κάποιου ἁγίου, ἀλλ' οὔτε καὶ νὰ μπορέσουν νὰ φυλάξουν ἓνα
βαρβαρικό κριτήριο ἢ μιὰ διαδικασία, ἀλλὰ μὲ τόσο αἰσχρὸ καὶ γελοῖο
τρόπο καὶ γεμᾶτο μὲ πολλή ἀσχημία καὶ αἰσχύνη ν' ἀπαλλαγεῖ, πῶς δὲν
εἶναι δυνατὸ μὲ ὀλοφάνερα καὶ ἀναμφισβήτητα πειστήρια νὰ λάβομε τὶς
ἀποδείξεις τῆς πρόνοιας ποὺ σοφὰ τακτοποιεῖ τὰ πάντα, καὶ ὅτι ὑπάρχει
πάντοτε, ἔστω κι ἂν διαφεύγει συχνὰ τὸν ἀνθρώπινο νοῦ, συμπορευόμε-
νη μαζί της κάποια τιμωρὸς δίκη, ποὺ κολάζει καὶ τιμωρεῖ ἐκείνους ποὺ
ἀδικοῦν, ἐνῶ συμπαρίσταται αὐτοὺς ποὺ ἀδικοῦνται; Μὲ αὐτὴν καὶ τώρα
ὁ Θεὸς αὐτοὺς ποὺ τὸν ὑβρίζουν, μολονότι φάνηκαν λαμπροὶ καὶ περι-
βλεπτοὶ στὴν τυραννική τους ἐξουσία, τοὺς γέμισε μὲ ντροπὴ καὶ ἀτιμία,
ἐνῶ τοὺς ἀγωνιστές, ἂν καὶ θεωρήθηκε ὅτι ὑποφέρουν τὰ ἔσχατα δεινά,
τοὺς γέμισε ἀπὸ χαρὰ καὶ εὐφροσύνη, καὶ μὲ τὶς διαρκεῖς ἐπευφημίες κα-
θε γλώσσας ἀνθρώπου τοὺς τίμησε σὰν μὲ στεφάνια ἀμάραντα. Ἐκείνους
βέβαια ποὺ τόλμησαν τὶς ἀνόσιες πράξεις ἄρχισε ἀπὸ ἐδῶ νὰ τοὺς

τιμωρίας εἰσπράττεσθαι καὶ προσιμιαζομένη τὴν ἐκεῖθεν αὐτοῖς ἀπαραίτητον ἀθλιότητα, τοῖς δὲ τῶν ἄθλων ἀμειβομένη, καὶ ὥσπερ ἀρῶαδῶνά τινα κατατιθεμένη τῶν ἐκεῖθεν ἀρῶήτων ἐπάθλων καὶ τῆς πολυεράστου καὶ αἰδίου μακαριότητος. Ἔχεις, οἶμαι, τρα-
 5 νῶς καὶ οὐδὲν ἐπιδιστάζων τῆς θαυμασίας καὶ ὑπερφυοῦς προνοίας τὸ ἀλάθητόν τε καὶ πανεπίσκοπον, καὶ ὅτι κὰν τοῖς δοκοῦσι παραλογωτάτοις, ἀπορῶήτῳ τινὶ καὶ ἀπειροδυνάμῳ κράτει καὶ σοφία τὰ δίκαια αὐτῆς καὶ ἀρῶεπῆ συνεπιζευγνῦσα φυλάττει ζυγά, εἰρμόν τινα θεῖον ἐν αὐτοῖς, καὶ τάξιν ἀρίστην καὶ καλλίστην
 10 ἐνιεῖσα, εἰ καὶ τοῖς ἀνθρωπίνοις λογισμοῖς διὰ βάθος κριμάτων ἀνεξιχνίαστον καὶ σοφίας ἀδιεξήτητον πέλαγος, οὐκ αἰεὶ πέφυκε γίνεσθαι ἐφικτά.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΕ΄.

15

Ἀκακίῳ, μοναχῷ καὶ ἱατρῷ.

Εἰ μὲν μηδέποτε γέγονας καθαρὸς λογισμῶν ἀκαθάρτων, καινόν τι λέγεις, καὶ οὐ μὴ ἔστιν εὐρεῖν δάκρυον ἐξισῶσαι. Εἰ δὲ γέγονας (γέγονας δὲ πάντως· οὐ γὰρ οὐράνιον τὸ μηδέποτε καθαρευ-
 20 σαι), καὶ οὐκ ἂν οὐδ' εἰς ἔρωτα νῦν τῆς καθαρότητος, εἰ μὴ ταύτης πειῖραν ἔλαβες, ἤλθες, οὐδ' ἂν εἰ μὴ ἀπηλλάγης, κὰν ἐπὶ ποσόν, ἐκείνου τοῦ ῥύπου, διέβλεψας ἂν ἐπιζητῆσαι μαθεῖν δι' ὅτου ἂν τις καθαρὸν ἑαυτὸν συντηρήσῃ. Ἐπεὶ δέ ποτε γέγονας, ὧ τρόπῳ γεγένησαι, τῷ αὐτῷ τούτῳ καὶ διατηρεῖν σεαυτὸν ἐν τῇ καθαρότητι
 25 διανάστηθι. Προσευχὴ σοι τούτου πρόξενος, κὰν ἐπ' ὀλίγον κατέστη παρατείνων ταύτην. Παῦλος ὁ θεῖος πρὸ ἡμῶν σοι τὴν παραίνεσιν εἰσηγεῖται, «Ἀδιαλείπτως», λέγων, «προσεύχεσθε». Ἀλλ' ἐγκρατείας τὸ δῶρον ἔχου [ταύτης] ἐπιμελέστερον· φύσει γὰρ αὐτῇ καὶ κράτος ἄμαχον πρόσεσι πρὸς τὰ τοιαῦτα τῶν παθημάτων.
 30 Ἀλλ' ἐπ' ἐλέῳ πενομένων ἀφίκετο, μὴ ἀφίστατο τῆς ἐλεημοσύνης· μεγάλην γὰρ ἀνάπτει λαμπάδα τὸ ἱερὸν ἔλεον τοῦτο καὶ μερίζει τὰς ἐνεργείας, καὶ ταῖς μὲν φλέγει τὰ πάθη, ταῖς δὲ φωτίζει καὶ κατευθύνει πρὸς τὸν τῆς ἀρετῆς δρόμον τὰ διαθήματα. Ἀλλ' ὅτι ἀφῆκας τοῖς δόξασιν εἰς σὲ πεπλημμεληκένας, εἰ μὲν δυνατόν, μηδ'
 35 ὀργίζου. Εἰ δ' ἐξέπεσας, ἀλλ' οὖν αἰεὶ πρὸ δυσμῶν ἡλίου εἰς σεαυ-

τιμωρεῖ σὰν προοίμια τῆς ἀναπόφευκτης ἐκεῖ τιμωρίας, ἐνῶ τοὺς ἄλλους ἀνταμείδοντάς τους γιὰ τοὺς ἄθλους τους καὶ καταθέτοντας σὰν κάποιο ἄρραβῶνα τῶν ἐκεῖ ἀνείπτων ἐπάθλων καὶ τῆς πολυπόθητης καὶ αἰώνιας μακαριότητος. Ἐχεις, νομίζω, μπροστὰ σου φανερὰ καὶ ἀναμφισβήτητα τὸ ἀλάθητο καὶ πανεπίσκοπο τῆς θαυμαστῆς καὶ ὑπερφυοῦς πρόνοιας, καὶ ὅτι καὶ στὰ θεωρούμενα ἐξαιρετικὰ παράλογα, μὲ μιὰ ἀπόρρητη καὶ ἀπειροδύναμη ἰσχὺ καὶ σοφία φυλάγει τὰ δίκαια καὶ σταθερὰ ζύγια τῆς ζυγαριᾶς του, ἐφαρμόζοντας σ' αὐτὰ κάποιο θεῖο εἶρμὸ καὶ τάξη ἄριστη καὶ ὠραιότατη, ἂν καὶ ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπινους λογισμοὺς ἐξαιτίας τοῦ ἀνεξιχνίαστου βάρους τῶν κριμάτων του καὶ τοῦ ἀπέραντου πελάγους τῆς σοφίας του δὲν εἶναι πάντοτε δυνατὸ νὰ κατανοηθοῦν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 85η.

Στὸν Ἀκάκιο, μοναχὸ καὶ ἰατρό.

Ἄν ποτὲ δὲν ὑπῆρξες καθαρὸς ἀπὸ ἀκάθαρτους λογισμοὺς, λὲς κάτι τὸ καινούργιο καὶ δὲν μποροῦν νὰ βρεθοῦν δάκρυα ἀντίστοιχα μ' αὐτό. Ἄν ὅμως ὑπῆρξες (καὶ ὅπως οὐδέποτε ὑπῆρξες· γιατί δὲν εἶναι θεϊκὸ τὸ νὰ μὴν εἶναι κανεὶς ποτὲ καθαρὸς) καὶ οὔτε κἂν θὰ ἔφτανες τώρα στὴν ἐπιθυμία τῆς καθαρότητος ἂν δὲν τὴν εἶχες δοκιμάσει, οὔτε ἂν δὲν εἶχες ἀπαλλαγῆ ἔστω καὶ γιὰ λίγο ἀπὸ τὴν ἀκαθαρσία ἐκείνη, θὰ μποροῦσες νὰ διαβλέψεις καὶ νὰ ζητήσεις πῶς θὰ μπορέσει κανεὶς νὰ διατηρήσει καθαρὸ τὸν ἑαυτό του. Ἐπειδὴ ὅμως ὑπῆρξες κάποτε καθαρὸς, μὲ ὅποιο τρόπο κι ἂν ἔγινες, πρόσεξε μὲ τὸν ἴδιο αὐτὸ τρόπο καὶ νὰ διατηρήσεις τὴν καθαρότητά σου. Αὐτὸ θὰ σοῦ τὸ προξενήσει ἢ προσευχή, ἂν μπορέσεις ἔστω καὶ γιὰ λίγο νὰ τὴν παρατείνεις· πρὶν ἀπὸ ἐμένα τὴ συμβουλή σοῦ τοῦ δίνει ὁ θεῖος Παῦλος λέγοντάς σου· «Προσεύχεσθε ἀσταμάτητα»¹⁵. Ἀλλὰ μὲ ἐπιμέλεια μεγαλύτερη νὰ φυλάξεις τὸ δῶρο τῆς ἐγκράτειας· γιατί ἀπὸ τὴ φύση της εἶναι ἀκαταμάχητη δύναμη σ' αὐτὰ τὰ πάθη. Ἀλλ' ἦρθε ἀπὸ εὐσπλαχνία πρὸς τοὺς φτωχοὺς, νὰ μὴν ἀπέχεις λοιπὸν ἀπὸ τὴν ἐλεημοσύνη· γιατί αὐτὸ τὸ ἱερὸ ἔλεος (ἢ ἐλεημοσύνη) ἀνάβει μεγάλη λαμπάδα καὶ χωρίζει τίς ἐνέργειες, καὶ μὲ ἄλλες βέβαια βάζει φωτιὰ στὰ πάθη, μὲ ἄλλες ὅμως φωτίζει καὶ ὁδηγεῖ τὰ θήματά μας σὸ δρόμο τῆς ἀρετῆς. Ἀλλ' ἐπειδὴ συγχώρησες ἐκείνους ποὺ νόμισες ὅτι σοῦ ἔφτιαξαν, ἂν εἶναι δυνατὸ οὔτε κἂν νὰ ὀργίζεσαι. Ἄν ὅμως ἔπε-

15. Α' Τιμ. 3, 17.

τὸν ἀνιών, ὅλως γίνου τῆς συγγνώμης, καὶ ἀπλῶς εἰπεῖν, δι' οὗ σοι ἐν βραχεῖ καθαρεῦσαι προσεγένετο, διὰ τούτου θηρεῦειν αἰεὶ μὴ ἀποστής καὶ τὴν διὰ βίου καθαρότητα. Ἄλλως γάρ, ἄλλως οὐκ ἔστιν ὅλως ἄνεσιν εὐρεῖν τῶν ἐνοχλούντων, ἀλλ' ἢ διὰ τινος τῶν 5 εἰρημένων, ἢ τινων, ἢ καὶ διὰ πάντων ἅμα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΣΤ.

Ἀκακίῳ, μοναχῷ καὶ ἱατρῷ.

Μέγα κακὸν ἢ δόκησις· ἄφρονα τὸν ἄνθρωπον ποιεῖ, οὐδ' ἀπαλλαγῆναι τοῦ πάθους ἔα, οὐδὲ μεταμαθεῖν τὸ συνοῖσον. Ἐ-
10 χθροὺς ὄρα ἄναπείθει τοὺς μεθέλκειν τῆς πλάνης καὶ βοηθεῖν ἐπιχειροῦντας, τοὺς δὲ φλεγμαίνοντας τὴν νόσον κολακείαις καὶ ἀνίατον ποιοῦντας πλέον εἰσοικίζει. Φεῦγε πάση δυνάμει τὴν οἴησιν, κρημνός ἐστι βαθὺς πᾶσαν σωτηρίας ἄνοδον περιηρη-
μένος.

15

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΖ.

Ἰσαακίῳ, μοναχῷ.

Εἰ καὶ πρὸς θερισμόν, ἐφ' ὃν ὁ Δεσπότης σπαγγνιζόμενος ἐργάζεσθαι πέμπει τοὺς μαθητάς, ἀωρότατος εἶ, ἀλλ' οὖν ἐφ' ὃν οἱ θερισταὶ παραγίνονται ἄγγελοι, καὶ λίαν ἐπιτήδειόν σε δείκνυσιν
20 ὁ τῆς ἡλικίας καιρός. Πῶς οὖν, ἀντὶ μὲν τοῦ καρπὸν φέρειν, ἀκάν-
θας ἐκφέρεις; ζιζάνια δὲ ἀντὶ σίτου; Καὶ οὐδὲν ἐργῶδες ὃν καλὸν καὶ ἀγαθόν, κἂν ὀψὲ τοῦ καιροῦ, διὰ μετανοίας γενέσθαι. Σὺ δὲ σαυτὸν εἶθε ἄχρηστον, ἀλλὰ δέδοικα μὴ καὶ αὐτοσαπρίας ἀγγεῖον ἐργάζῃ. Ἄλλ' ἐπίγνωθι, κἂν νῦν ἤδη, τὸν ἀνθρώπινον καταδυνόμε-
25 νος βίον, ὅτι τὰ μὲν συνάγεται καὶ ἀποθησαυρίζεται εἰς ἀκαταλύ-
τους ἀποθήκας καὶ τῆς οὐρανῶν ἀξιοῦται βασιλείας, τὰ δὲ ἐκκό-
πτεται, οἴμοι, καὶ ἐκβάλλεται καὶ κατακαίεται τῷ ἐξωτέρῳ καὶ ἀτελευτήτῳ πυρὶ διαπαντός δαπανώμενα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΗ.

30

Μητροφάνει, μοναχῷ καὶ ἡσυχαστῇ τῷ ἐκ Σικελίας.

Μέγα μὲν τὸ ἄλγος ὑπὲρ τῶν Ἐκκλησιῶν τοῦ Θεοῦ (εἰς γὰρ

σες σὲ παρόπτωμα, πάντοτε πρὶν δύσει ὁ ἥλιος ἀφοῦ συνέλθεις, δῶσε πλήρη συγχώρηση, καὶ γιὰ νὰ τὸ πῶ μὲ λίγα λόγια, μὲ ὅποιο τρόπο μπό-
ρεσες νὰ γίνεις γιὰ λίγο καθαρὸς, μὲ τὸν ἴδιο νὰ μὴν παύσεις πάντοτε νὰ
θηρεύεις καὶ τὴν καθαρότητα σὲ ὅλη τὴ ζωὴ σου. Γιατὶ ἀλλιῶς, ναὶ
ἀλλιῶς δὲν μπορεῖς νὰ βρεῖς ἄνεση ἀπὸ αὐτὰ πού ἐνοχλοῦν, ἀλλὰ ἢ μὲ ἓνα
ἀπὸ ὅσα εἶπαμε, ἢ μὲ κάποια ἀπὸ αὐτὰ, ἢ καὶ μὲ ὅλα μαζί.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 86η.

Στὸν Ἀκάκιο, μοναχὸ καὶ ἰατρό.

Εἶναι μεγάλο κακὸ ἡ ἰδέα κάποιου γιὰ τὸν ἑαυτὸ σου· κάνει ἀνόητο
τὸν ἄνθρωπο, δὲν τὸν ἀφήνει οὔτε ν' ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὸ πάθος, οὔτε νὰ
μάθει τὸ συμφέρον του. Τὸν πείθει νὰ βλέπει ὡς ἐχθρούς του αὐτοὺς πού
θέλουν νὰ τὸν βγάλουν ἀπὸ τὴν πλάνη καὶ νὰ τὸν βοηθήσουν, κι σ' αὐ-
τοὺς πού καίγονται ἀπὸ τὴ νόσο τὴν ἐγκαθιστᾶ μέσα τους μὲ κολακεῖες
κάνοντάς τιν πλέον ἀθεράπευτη. Νὰ ἀποφεύγεις μὲ ὅλη σου τὴ δύναμη
τὴν οἴηση· εἶναι γκρεμὸς βαθὺς πού ἀφαιρεῖ κάθε ἀνοδο σωτηρίας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 87η

Στὸν μοναχὸ Ἰσαάκιο

Ἄν καὶ γιὰ τὸ θερισμό, στὸν ὅποιο ὁ Κύριος ἀπὸ εὐσπλαχνία στέλ-
νει τοὺς μαθητές του, εἶσαι πολὺ ἀνώριμος, ἀλλ' ὅμως γιὰ τὸ θερισμό πού
θεριστὲς ἔρχονται ἄγγελοι σὲ δείχνει καὶ πολὺ κατάλληλο ὁ χρόνος τῆς
ἡλικίας σου. Πῶς λοιπὸν ἀντὶ νὰ δίνεις καρπούς, βγάζεις ἀγκάθια, καὶ
ζιζάνια ἀντὶ γιὰ σιτᾶρι; Καὶ δὲν εἶναι δύσκολο τίποτε, πού εἶναι καλὸ
καὶ ἀγαθό, ἔστω κι ἂν ἄργησε, νὰ πραγματοποιηθεῖ μὲ τὴ μετάνοια.
Ἐσὺ ὅμως μακάρι νὰ ἔκανες τὸν ἑαυτὸ σου ἄχρηστο, ἀλλὰ φοβᾶμαι
μήπως τὸν κάνεις καὶ ἀγγεῖο αὐτοσαπίσματος. Κατάλαβε ὅμως καλὰ,
ἔστω καὶ τώρα, πού προχωρεῖς πρὸς τὴ δύση τῆς ἀνθρώπινης ζωῆς σου,
ὅτι ἄλλα συγκεντρώνονται καὶ ἀποθηκεύονται σὲ ἀκατάλυτες ἀποθηῆκες
καὶ γίνονται ἄξια τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν, ἐνῶ ἄλλα, ἀλλοίμονο,
κόβονται καὶ πετιοῦνται καὶ κατακαίονται καὶ ἐξαφανίζονται γιὰ πάντα
στὸ ἐξώτερο καὶ χωρὶς τέλος πῦρ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 88η.

Στὸν Μητροφάνη, μοναχὸ καὶ ἡσυχαστὴ ἀπὸ τὴ Σικελία.

Μεγάλος εἶναι ὁ πόνος γιὰ τὶς Ἐκκλησίες τοῦ Θεοῦ· γιατί τὸ κακὸ

τὴν οἰκουμένην ἐχύθη τὸ κακόν), μείζων δὲ ἢ χαρά. Ἐν γὰρ τῇ
 ὑψηλίῳ θαυμάζεται ὑμῶν τὰ ἄθλα καὶ ἡ ἀρετή, καὶ παντὸς στόμα-
 τὸς ἐστίν, ἀντὶ παντὸς ἄλλου, καὶ λαμπροὶ ὑμῶν ἀγῶνες καὶ τὰ
 τρόπαια καὶ ὁ πολὺς ἐκεῖνος καὶ ἄξιος τῶν ὑπὲρ Χριστοῦ παθημά-
 5 των μακαρισμός.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΘ΄.

Ἄρσενίῳ μοναχῷ, πρεσβυτέρῳ καὶ ἡσυχαστῇ.

Ἦν καιρὸς τοῦ γράφειν, ὡσπερ νῦν τοῦ σιγαῖν, ὅτε πᾶσα μὲν
 γαλήνη διὰ πάσης ἐκέχυτο πολιτείας, ἀρετῆς δέ, τῆς νῦν γελωμέ-
 10 νης, ἐθαυμάζετο τὸ χρῆμα, καὶ εὐσέβεια μὲ τὸ κράτος εἶχεν, ἀλή-
 θεια δὲ (ποῦ νῦν ἀπῆρες;) καὶ γλώσση καὶ ἀκοαῖς ἐπαρῶσιιάζε-
 το, ὅτε τὸ πολιτικὸν ἐν εὐθυμίαις ἐπανηγύριζε σωφρονούσαις
 καὶ ὁ φιλόσοφος βίος, πρὸς τὴν τῶν ἀγίων ἀνδρῶν ἀνατεινόμε-
 νος μίμησιν, ἀξιοζήλωτος ἐνομίζετο, τὸ ἱερατικὸν καὶ ἀρχιερατι-
 15 κόν, οὐχ οὔτω διὰ τῶν τελεστικῶν συμβόλων, ὡσπερ ἀπὸ τῶν
 κατορθωμάτων, οἷς περιέλαμπον τοὺς μυομένους, ἐγνωρίζετο.
 Νῦν δὲ τί γράφω; θρήνους; Ἄλλ' ὁ συμπαθέστατος Ἰερεμίας προ-
 λαβὼν ἡμᾶς τοὺς θρήνους ἀπέδωκεν· οὐ γὰρ ἐκείνων τὰ νῦν ἀνε-
 κτότερα. Ἀλλὰ στεναγμούς; Καὶ τίνες ἢ ποῖοι τηλικαύτη φορᾶ
 20 δυσχερῶν ἐπαρκέσουσι; τῶν δακρῶν ἄλλο ἐπ' ἄλλῳ πάθος προ-
 καλούμενον τὸ ρεῖθρον, τὰς πηγὰς ἀνεξήρανε, τὰ ἅγια βεθη-
 λουταί, τὰ ἱερά συμπεπάτηται, τὸ πανάγιον Πνεῦμα (ὡ χειλῶν
 δυσσεβῶν καὶ διανοίας δυσσεβεστεράς!), ὡσπερ τι τῶν ἐκ τριό-
 δου, δυσφημεῖται καὶ διασύρεται. Ἐρημία καὶ ὄρη καὶ σπήλαια
 25 καὶ τῆς γῆς ἐσχατιαὶ τοὺς ἱερεῖς Θεοῦ καὶ ἀρχιερεῖς, ὅσους μὴ
 προκατελάβοντο πικραὶ φυλακαὶ καὶ ὑπερόριοι φυγαδεῖα,
 μόλις διασώξουσι. Καὶ οὔπω λέγω τὰ ἄλλα· οὐδὲ γάρ, οὐδ' ἀπο-
 δύρεσθαι τὰ συνέχοντα πάντα (ὁ μόνον ἦν, ὡς ἐν τηλικούτοις κα-
 κοῖς, τῶν συμφορῶν παραμύθιον) ὁ ἐπηρτημένος τῶν ἀπειλῶν
 30 φόβος ἐνδίδωσι.

Ταῦτα γράφω, ἀλλ' ἔχεις τὴν τούτων γνώσιν, ὡσπερ ὄψει καὶ
 ἀκοῇ, οὔτω δὲ συμπάσχων Χριστῷ, καὶ αὐτῇ τῇ πείρᾳ ἔχω τί
 γράψω. Στήθι πρὸς Θεόν, ἐξευμενίζων τὸν Πλάστην τῷ πλάσματι.

ἀπλώθηκε στήν οἰκουμένη· ἀλλά ἡ χαρὰ εἶναι μεγαλύτερη· γιατί θαυμάζονται σ' ὅλη τήν ὑφήλιο οἱ ἀγῶνες σας καί ἡ ἀρετή σας, καί στά στόματα ὅλων βρίσκονται, ἀντί κάθε ἄλλου, οἱ λαμπροὶ ἀγῶνες καί τὰ τροπαιακι ἐκεῖνος ὁ μέγας καί ἄξιος γιά τὰ παθήματά σας γιά χάρη τοῦ Χριστοῦ μακαρισμός.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 89η.

Στό μοναχό Ἀρσένιο, πρεσβύτερο καί ἡσυχαστή.

Ἐπῆρχε καιρός πού ἔγραφα, ὅπως τώρα εἶναι καιρός νά σιωπῶ, ὅταν ἀπόλυτη γαλήνη ἀπλωνόταν σ' ὅλη τήν πολιτεία, καί θαυμαζόταν τὸ πράγμα τῆς ἀρετῆς, πού τώρα χλευάζεται, καί ἡ εὐσέβεια βέβαια κυριαρχοῦσε, ἐνῶ ἡ ἀλήθεια (πού ἔφυγες τώρα;) ἐκφραζόταν θαρραλέα ἀπό τίς γλῶσσες καί ἀκουγόταν ἀπό τὰ αὐτιά, ὅταν ἡ πολιτική ἐξουσία πανηγύριζε βλέποντάς τες νά σωφρονοῦν, καί ὁ φιλόσοφος βίος, ἀνυψούμενος στή μίμηση τῶν ἁγίων, θεωροῦνταν ἀξιοζήλευτος, καί ἡ ἱερατική καί ἀρχιερατική τάξη ἀναγνωριζόταν ὄχι τόσο ἀπό τὰ σύμβολα τοῦ ἀξιωματός τους, ὅσο ἀπό τὰ κατορθώματά τους στήν ἀρετή μέ τὰ ὅποια περιέλαμπαν ἐκείνους πού μουῦνταν. Τώρα ὅμως τί γράφω; Θρήνους; Ἀλλ' ὁ συμπαθέστατος Ἰερεμίας προλαμβάνοντάς μας τοὺς ἔγραψε πρῶτος· γιατί τὰ τωρινὰ πάθη δέν εἶναι πιό ἀνεκτά ἀπό ὅσο ἐκεῖνα. Μήπως γράφω στεναγμούς; Καί ποιοὶ καί ποιοῦ εἶδους στεναγμοὶ θά σταθοῦν ἀρκετοὶ σέ τόσο μεγάλη ἐπιδρομῇ δυσκολιῶν; Τὸ ποτάμι τῶν δακρύων πού δημιουργοῦσαν οἱ ἀλλεπάλληλες συμφορὲς ἐξάντλησε τίς πηγές του, τὰ ἅγια βεβηλώνονται, τὰ ἱερά καταπατήθηκαν, τὸ πανάγιο Πνεῦμα (ὡ χεῖλη ἀσεβῶν καί διάνοια ἀσεδέστερη!) σάν κάτι τοῦ δρόμου δυσφημεῖται καί διασύρεται· οἱ ἐρημιές καί τὰ βουνά καί τὰ σπήλαια καί τὰ ἔσχατα μέρη τῆς γῆς μέ δυσκολία διασώζουν τοὺς ἱερεῖς ἐκείνους καί ἀρχιερεῖς πού δέν τοὺς πρόλαβαν οἱ πικρὲς φυλακὲς καί οἱ μακρινὲς ἐξορίες. Καί δέν λέγω βέβαια τὰ ἄλλα· γιατί ὁ φόβος πού κρέμαται ἀπὸ πάνω μας ἀπὸ τίς ἀπειλὲς δέν μᾶς ἀφήνει νά θρηνήσουμε ὅλα τὰ δεινὰ (πράγμα πού εἶναι μέσα στά τόσο μεγάλα κακά μας ἢ μόνη παρηγοριὰ τῶν συμφορῶν μας).

Αὐτὰ γράφω, ἀλλὰ τὰ γνωρίζεις ὅπως ἔχοντας δεῖ καί ἀκούσει αὐτά, ἔτσι καί συμπάσχοντας μέ τὸν Χριστό, καί ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἐμπειρία μου ἔχω νά σοῦ γράψω κάτι. Στάσου κοντὰ στὸν Θεὸ ἐξευμε-

ἔκτεινον ὀσίους σου χεῖρας, τὰς ἐκταθείσας αὐτοῦ παλάμας ἐν τῷ σταυρῷ, ὡς ἰκετηρίαν προτείνων· τοὺς ἥλους, τὴν λόγχην, τὸ αἷμα, τὸν θάνατον, τὸν τάφον, δι' ὧν σεσώσμεθα· ἔχεις δι' ὧν δυσωπήσεις τὸν εὐύλατον, τὴν βαρύτητα τῶν διωγμῶν, τῶν διωκομένων τὸ
 5 ὑπὲρ εὐσεβείας ἀνένδοτον, τὰ ποίμνια σπαρασσόμενα, τοὺς ποιμένας, ἔστιν οὖς οὐδ' ὅποι γῆς εἰσι γινοσκομένους, τὴν Ἐκκλησίαν Θεοῦ κατατεμνομένην, οἴμοι, καὶ μεριζομένην· μερίζεται γὰρ αὐτὴν φόβος Θεοῦ, καὶ φόβος ἀνθρώπινος· οὐδὲ γὰρ, οὐδ' ἔστι τὸν θεῖον διαψεύδεσθαι χρησμόν· «Τὸ μὲν πνεῦμα πρόθυμον, ἡ δὲ
 10 σὰρξ ἀσθενής».

Ταῦτα προβαλοῦ, μᾶλλον δὲ αὐτός, δι' ὧν δυσωπήσεις, οἶδας· οἷς γὰρ ἡ καρδία καθαρὰ, ἅτε δὴ Θεόν, ὡς ἔστιν ἀνθρώπῳ δυνατὸν ἰδεῖν, ἐνορῶσιν, οὗτοι μᾶλλον τῶν ἄλλων συνίσασι καὶ οἷς ἐκμειλίσσειται. Κίνησον μεσίτην τῆς πρεσβείας τὴν τοῦ Λόγου
 15 Μητέρα καὶ Παρθένον, βόησον πρὸς αὐτὴν τῆς φύσεως τὴν ἀσθένειαν τὴν μακρὰν ἡμῶν καὶ ἀνιστόρητον πᾶσιν τραγωδίαν· οἶδεν συμπαθῆσαι τῷ ὁμοφυεῖ. Τῶν μαρτύρων τὸν χορὸν συμπαράλαβε· ἔχουσι παρρησίαν, οἷς ἔπαθον ὑπὲρ Χριστοῦ ἐπαμῦναι τοῖς δι' αὐτὸν πάσχουσι· καὶ τῶν παθῶν ἡ κοινωνία παρά-
 20 κλησίς ἐστιν αὐτὴ καθ' ἑαυτήν, πρὸς τὴν τῶν πασχόντων ἐπικουρίαν· πανταχόθεν ῥάδια τὰ τῆς πρεσβείας· εὐέλπις ἢ κακία· ἐνὸς μόνου δεῖται, τῆς σῆς ἐκτενοῦς προσευχῆς καὶ ἐπιμόνου δεήσεως.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 7.

25 *Νικηφόρω, φιλοσόφῳ μονάζοντι.*

Ἄπαντα μὲν καλῶς εἶχε καὶ οὐδὲν ταῖς συντάξεσιν ἢ ταῖς ἄλλαις γραμματικαῖς ἀκριδεῖαις ὁ λόγος ἐχώλευεν, ἃ δὲ τῶν ῥητορικῶν ἐνέδει νόμων καὶ τῆς ἐκεῖθεν περινοίας, οὐδ' ἐν τούτοις εἰς ἀναίσχυντον ἐκφερομένων τῶν γεγραμμένων ἀμάρτημα. Καὶ ταῦ-
 30 τα δέ σοι, ὡσπερ ἦτησας, διορθώσεως τυχόντα προσαναπεπλήρωται. Εἴης δὲ κἂν τούτοις, ὡσπερ κἂν τοῖς ἄλλοις, αὐτὸς διὰ σεαυτοῦ λαμπρὸν φέρων τὸ εὐδόκιμον. Ἐρῶωσο.

νίζοντας τὸν πλάστη ἐσὺ ποὺ εἶσαι τὸ πλάσμα του. "Ὡπλωσε τὰ χέρια σου καθαρὰ ἀπὸ ἁμαρτία, ὅπως ἄπλωσε αὐτὸς τὶς παλάμες του πάνω στὸ σταυρό, προσφέροντάς τα ὡς ἱκεσία· τὰ καρφιά, τὴ λόγχη, τὸ αἷμα, τὸ θάνατο, τὴν ταφή, μὲ τὰ ὅποια ἔχομε σωθεῖ. "Ἐχεις τὰ μέσα μὲ τὰ ὅποια θὰ κάμψεις τὸν εὐσπλαχνο, τοὺς βαρεῖς διωγμούς, τὴν ἀνυποχώρητη εὐσέβεια αὐτῶν ποὺ καταδιώκονται, τὰ ποιμένα ποὺ σπαράζονται, τοὺς ποιμένες, ποὺ δὲν εἶναι γνωστὸ σὲ ποιά γωνιὰ τῆς γῆς βρίσκονται, τὴν διασπασμένη καὶ διαιρεμένη, ἀλλοίμονο, Ἐκκησία τοῦ Θεοῦ· γιατί τὴν διασπᾶ ὁ φόβος τοῦ Θεοῦ καὶ ὁ φόβος τῶν ἀνθρώπων. Γιατί δὲν εἶναι δυνατὸ, δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ διαψευσθεῖ ὁ θεῖος χρησμός· «Τὸ πνεῦμα εἶναι πρόθυμο, ἢ σὰρκα ὅμως εἶναι ἀδύναμη»¹⁶.

Αὐτὰ πρόβαλε, ἢ καλύτερα σὺ ὁ ἴδιος γνωρίζεις ἐκεῖνα μὲ τὰ ὅποια θὰ τὸν κάμψεις· γιατί αὐτοὶ ποὺ ἔχουν καρδιὰ καθαρὴ, ἐπειδὴ βλέπουν τὸν Θεό, ὅσο εἶναι δυνατὸ νὰ τὸν δεῖ ὁ ἄνθρωπος, αὐτοὶ γνωρίζουν καλύτερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους καὶ μὲ ποιά γίνεται πιὸ φιλόανθρωπος. Βάλε μεσίτη στὴν πρεσβεία σου τὴ Μητέρα τοῦ Λόγου καὶ Παρθένο. Φώναξε πρὸς αὐτήν, προβάλλοντας τὴν ἀδυναμία τῆς φύσης μας τὴν ἀτελείωτη καὶ ἀνεκδιήγητη ἀπὸ ὅλους τραγωδία μας· γνωρίζει νὰ συμπαθήσει τὸ ὅμοιο τῆς στῆ φύση. Συμπερίλαβε στὴν ἱκεσία σου καὶ τὸν χορὸ τῶν μαρτύρων· ἔχουν τὴν παρησία μὲ ὅσα ἔπαθαν γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ νὰ ὑπερασπισθοῦν αὐτοὺς ποὺ πάσχουν γι' αὐτόν. Καὶ ἡ συμμετοχὴ στὰ παθήματα εἶναι καὶ αὐτὴ καθεαυτὴ παράκληση πρὸς βοήθεια αὐτῶν ποὺ πάσχουν. Ἀπὸ παντοῦ εἶναι εὐκόλα τὰ τῆς πρεσβείας σου· ἢ ἱκεσία εἶναι ἐλπιδοφόρα· ἓνα μόνο χρειάζεται, τὴν συνεχῆ προσευχὴ σου καὶ τὴν ἐπίμονη δέηση.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 90η.

Στὸν φιλόσοφο μοναχὸ Νικηφόρο.

"Ὅλα εἶχαν καλῶς, καὶ σὲ τίποτε ὡς πρὸς τὶς συντάξεις καὶ τοὺς ἄλλους γραμματικούς κανόνες δὲν χάλαινε ὁ λόγος, ὅσα ὅμως χρειάζονταν τοὺς ρητορικούς νόμους καὶ τὰ ἐπινοήματα αὐτῶν, οὔτε σ' αὐτοὺς κατὰ τὴν ἔκφραση τοῦ γραπτοῦ λόγου ὑπῆρχε κάποιο χτυπητὸ λάθος. Καὶ αὐτὰ βέβαια διορθώθηκαν καὶ συμπληρώθηκαν, ὅπως ζήτησες, γιὰ χάρη σου. Νὰ εἶσαι λοιπὸν καὶ σ' αὐτά, ὅπως καὶ στὰ ἄλλα, ἱκανὸς ἀπὸ μόνος σου νὰ σημειώνεις λαμπρὴ ἐπιτυχία. Νὰ εἶσαι καλά.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 5Α΄

Νικηφόρω, φιλοσόφω μονάζοντι.

Τὸν μὲν τοῦ σώματος ἔρωτα ἐπερωμένον οἱ σωματικοὶ γρά-
φουσι, γράφουσι δὲ καὶ τὸν θεῖον ὅσοι τὸ νοερὸν αὐτοῦ κάλλος
5 ψυχαῖς καθαραῖς ἐνεμορφώσαντο· ἀλλ' οἱ μὲν βαφαῖς καὶ χρωμά-
των ἀνθεσιν, οἱ δ' αὖ ἄρεταῖς καὶ λαμπροτέροις τοῖς κατορθώμασι.
Ἐκότεροι δ' οὖν ὅμως μαρτυροῦσι, δι' ὧν γράφουσιν, ὡς ἄφατον
ἔχει τάχος καὶ προθεσμίας ὑπάρχει τύραννος καὶ ὑπερόπτης
νόμων, οἷς ἀναβολὴ διθύνεται. Ἴσθι τοιγαροῦν, ὃ τοῦ Θεοῦ ἱερὲ
10 ἄνθρωπε, ὡς καὶ ἡμᾶς ἡ τυραννὶς αὕτη κατὰ κράτος εἴλκε καὶ τὴν
προθεσμίαν ἐδιάσατο καὶ πρὸ τοῦ χρόνου τὴν σὴν παρουσίαν
ἐπιζητεῖν κατηνάγκασεν. Ἐρῶ σο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 5Β΄

Ἀθανασίῳ, μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῇ.

15 Ἐπειδὴ κατὰ μίμησιν Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ ἡμῶν,
«σαυτὸν ἐσταύρωσας τῷ κόσμῳ» καὶ τῷ κοσμοκράτορι, πέπομφά
σοι τὸν σταυρὸν φυλακτήριον τῆς σταυρώσεως.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 5Γ΄

Ἀρσενίῳ, μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῇ.

20 Τί γράφω; Οἷχεται μὲν εὐχή, οἷχεται δ' ἀνθρώπων ἀρετή, ἐκκέ-
κοπται δὲ παρῶρησῖα πρὸς Θεόν, καὶ ἀνδρῶν ἔρημος ὁ βίος ἐλκόν-
των τοῖς ἐπὶ γῆς τὴν ἀνωθεν πρόνοιαν Ἡ δίκη (πῶς εἶπω; οὐ γὰρ
ἐβουλόμην εἰπεῖν) ὅτι καθεύδει μέγα φυσᾶται τὸ παράνομον, καὶ
θεσμῶν οὔτε θείων οὔτε ἀνθρωπίνων αἰδῶς οὐδεμία. Οἱ δὲ τῆς
25 παλαιᾶς ἐκείνης ἀρετῆς ἄνθρωποι, ὅσους μὴ προκατελάβοντο
δεσμὰ καὶ φυλακαὶ καὶ ὑπερόριοι καταδίκαι, τοῖς ὄρεσι καὶ ταῖς
πέτραις ἐγκατακλείσαντες ἑαυτούς, καί ὡσπερ ἐρμαίῳ, τῇ κοινῇ
συμφορᾷ περιτυχόντες, αὐτοὶ μὲν ὡς πορῶτάτω τῆς ἐν κόσμῳ
ζάλης ἴστανται, οὐδεμίαν δὲ τῶν ἐν αὐτῷ κλυδωνιζομένων καὶ βα-
30 πτιζομένων ἔστιν ὧν φροντίδα βάλλονται. Οὐδὲ γὰρ ἰλαστηρίους
χειρᾶς ἀπλοῦσι πρὸς Θεόν, οὐδὲ τὰ Μωσέως φθέγγονται, « Ἄν

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 91η.

Στὸν φιλόσοφο μοναχὸ Νικηφόρο.

Αὐτοὶ βέβαια ποὺ τιμοῦν τὸ σῶμα ζωγραφίζουν τὸν ἔρωτα τοῦ σώματος φτερωτό, ζωγραφίζουν ὅμως καὶ τὸν θεῖο ὅσοι διαμόρφωσαν τὸ νοητὸ κάλλος του μὲ ψυχὲς καθαρές. Οἱ πρῶτοι ὅμως χρησιμοιοῦν βαφὲς καὶ χρωματιστὰ ἄνθη, ἐνῶ οἱ ἄλλοι ἀρετὲς καὶ λαμπρὰ κατορθώματα. Καὶ οἱ δύο ὅμως διαβεβαιώνουν, μὲ ὅσα ζωγραφίζουν, ὅτι ἔχει ἀνείπωτη ταχύτητα, ὅτι εἶναι ἐξουσιαστὴς τοῦ προκαθορισμένου χρόνου, καὶ περιφρονεῖ τοὺς νόμους, μὲ τοὺς ὁποίους προωθεῖται ἢ ἀναβολή. Γνώριζε λοιπόν, ἅγιε ἄνθρωπε τοῦ Θεοῦ, ὅτι καὶ ἐμένα μὲ ἔσερνε αὐτὴ ἢ τυραννικὴ ἐξουσία σὲ ἀνυπέρβλητο βαθμό, καὶ παραβίασε τὸν καθορισμένο χρόνο, καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ὥρα μὲ ἀνάγκασε νὰ ἀναζητήσω τὴν παρουσία σου. Νὰ εἶσαι καλά.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 92η.

Στὸν Ἀθανάσιο, μοναχὸ καὶ ἡσυχαστή.

Ἐπειδὴ κατὰ μίμηση τοῦ Χριστοῦ, τοῦ ἀληθινοῦ Θεοῦ μας, «σταύρωσες τὸν ἑαυτὸ σου γιὰ τὸν κόσμο»¹⁷ καὶ τὸν κοσμοκράτορα, σοῦ ἔστειλα τὸ σταυρὸ φυλαχτὸ τῆς σταύρωσης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 93η.

Στὸν Ἀρσένιο, μοναχὸ καὶ ἡσυχαστή.

Γιατὶ γράφω; ἡ προσευχὴ χάθηκε, χάθηκε ἡ ἀρετὴ τῶν ἀνθρώπων, σταμάτησε ἡ παρησιία πρὸς τὸ Θεὸ καὶ εἶναι ἄδεια ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ ἄνδρες ποὺ θέλουν νὰ ἀποσπάσουν γιὰ τοὺς ἀνθρώπους τὴν πρόνοια τοῦ οὐρανοῦ. Ἐπειδὴ ἡ δίκη (πῶς νὰ τὸ πῶ; γιατί δὲν ἤθελα νὰ τὸ πῶ) κοιμᾶται, γι' αὐτὸ σήκωσε πάρα πολὺ τὸ κεφάλι τῆς ἡ παρανομία, καὶ κανένας σεβασμὸς οὔτε γιὰ τοὺς θεῖους οὔτε γιὰ τοὺς ἀνθρώπινους θεσμούς. Οἱ ἄνθρωποι ὅμως ἐκείνης τῆς παλαιᾶς ἀρετῆς, ὅσους δὲν πρόλαβαν τὰ δεσμὰ καὶ οἱ φυλακὲς καὶ οἱ καταδίκες ἐξορίας, κλείνοντας τοὺς ἑαυτοὺς των στὰ ὄρη καὶ στὰ σπήλαια καὶ βρῖσκοντας σὰν ἀνέλπιστο κέρδος τὴν κοινὴ συμφορὰ ποὺ βρέθηκε μπροστὰ τους, οἱ ἴδιοι βέβαια στέκονται μακριὰ ἀπὸ τὴ ζάλη τοῦ κόσμου καὶ καμμιὰ φροντίδα δὲν μποροῦν νὰ δείξουν δι' αὐτοὺς ποὺ κλυδωνίζονται καὶ βουλιάζουν μέσα σ' αὐτόν. Γιατὶ οὔτε χέρια ἐξιλιαστήρια ὑψώνουν πρὸς τὸν Θεό, οὔτε τοῦ

μὲν ἀφῆς, ἄφες», καὶ τὴν ὑπόλοιπον ἐκείνην φίλτρον γέμουσαν καὶ θαυμαστῆς παρῶρησίας φωνήν, οὐδὲ λύσιν τῶν ἀμηχάνων κακῶν οἷς τὸ συγγενές συνέχεται δαπανώμενον. Εἰ δὲ ψεύδομαι, ὑμέτερον μὲν ἐστὶ λοιπὸν ἐλέγχειν, ἐμὸν δὲ πεισθῆναι καὶ προσ-
5 οφλεῖν αἰσχύνην, ὁμολογεῖν χαρᾶς αἰδίου πρόξενον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 14΄.

Νικηφόρω, φιλοσόφῳ μονάζοντι.

Ἐφ' οἷς μὲν ἡ ἀχθηδὼν ἀγνοῶ, οἶδα δὲ κατ' ὄψιν ἀξιωθεῖς, ῥητορικὰς ἀφορμὰς παρασχεῖν, ὅσας τε γλῶττα χαρίζεται, καὶ εἴ τι
10 δίδλοι προσεκδιδάσκουσι· καὶ ἀπλῶς μὲν προβαλλομένῳ καὶ ἀπροσδιορίστῳ ῥήματι τὴν ἀξίωσιν σύνοιδα καὶ αὐτὸς ὁμοίαν σοὶ καὶ κοινήν πεποιημένος τὴν ἐπίνευσιν. Σοῦ δὲ τὸ λοιπὸν μηδὲν προσθέντος, μηδὲ ὅτι παραγενέσθαι δεοί, ἵνα καὶ γλῶττα λέγειν ἔχοι, ἅττα ἂν καὶ λέγοι, μήτε εἰς ἐπὶ μέρους καὶ ὠρισμένην ἀξίωσιν
15 τὴν κοινοτέραν καὶ ἀόριστον περιενεγκόντος, μηδὲ σαφῶς δεδηλωκότος, τίνων ἐστὶ σοὶ χρεῖα διδλίων, καὶ ποίας τῶν ῥητορικῶν τεχνῶν πραγματείας καὶ τίνος τεχνογράφου. Πῶς ἂν δυναίμην ἐγὼ ἢ τῆς φωνῆς τὴν ἀπήχησιν, τοσοῦτῳ διεστηκότων διαστήματι, μέχρι τῶν σῶν ὠτων παρατείνειν, εἰ μὴ με καὶ Στεντορείους
20 μύθους, ὅτι μὴ μακροῦ φθεγγόμενος, ἀποκρούπτω, πάλιν αἰτιάσῃ, ἢ διδλίων πλῆθος ἀόριστον, ὧδε κάκειῖσε διερευνηῖσθαι, εἴτα μάτην διαπέμπειν; Ἡ γὰρ ἀγνοία τοῦ ζητουμένου τῆς τέχνης ἀπάσης καὶ τῶν περὶ αὐτὴν τὰς δίδλους, εἰς ἀνάγκην ἂν ἀπῆγε συναγείρειν. Ἄλλ' εἰ μὲν ἐν τούτοις ἔσχε τὰς γονὰς ἢ ἀχθηδὼν οὐδέν, ὧ βέλτι-
25 στε, πρὸς ἡμᾶς, εἰ δ' ἄλλο τί ἐστὶ, σὺ δέ μοι σύγγνωθι, καὶ χρόνῳ μακροῦ καὶ νόσῳ πικροῦ τὸ κρατεῖν λαβούσης λήθης ἠττηθέντι. Ἀλλὰ μοι ἐρῶσο τὴν ψυχὴν σὺν τῷ σώματι, καὶ μήτε ῥαδίως οὕτω σκιαῶ ἀχθηδόνων αὐτὸς διεκπέμπων, ταύτας ὑπότρεχε, μήτε ζῆτει παρ' ἄλλου λύπης ἐξευρεῖν ἀπαλλαγὴν, ἧς οὐκ ἔστι τὴν γένε-
30 σιν εὐρεῖν οὐδαμοῦ, ἀλλ' ἢ παρὰ τὰς σὰς τῆς ὑπονοίας οὐ γνησίους, οἶμαι, γονὰς. Ἐρῶσο.

18. Ἐξ. 32, 32.

19. Στέντωρ· Ὀμηρικὸς ἥρωας ὀνομαστὸς γιὰ τὴ δυνατὴ φωνὴ του.

ἀπευθύνουν τὰ λόγια τοῦ Μωυσῆ, «Ἐάν βέβαια τοὺς συγχωρήσεις, συγχώρησέ τους»¹⁸, καὶ τὰ ὑπόλοιπα ἐκεῖνα ποὺ εἶπε ἡ φωνὴ ἐκείνη ἡ γεμάτη ἀπὸ ἀγάπη καὶ θαυμαστὴ παρρησία, οὔτε προσφέρουν λύση στὰ ἀδιέξοδα δεινὰ ποὺ ἔχουν κυριεύσει καὶ κατατρώγουν τοὺς συνανθρώπους τους. Ἐάν λέγω ψέματα ὁ ἔλεγχος ἀνήκει σ' ἐσᾶς, ἐνῶ ἐγὼ τὸ νὰ πεισθῶ καὶ νὰ ὁμολογήσω συγγνώμη θὰ μοῦ γίνει πρόξενο αἰώνιας χαρᾶς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 94η.

Στὸν φιλόσοφο ἡσυχαστὴ Νικηφόρο

Γιὰ ποιὰ πράγματα νοιώθεις ἄγχος δὲν τὸ γνωρίζω, γνωρίζω ὅμως ὅταν μοῦ ζητηθεῖ προσωπικὰ νὰ δώσω ἀφορμὲς ρητορικῶν ἐκφράσεων, ὅσες προσφέρει ἡ γλῶσσα καὶ ὅ,τι ἄλλο πρόσθετο διδάσκουν τὰ βιβλία. Γνωρίζω ἀκόμη ὅτι μοῦ προβάλλεις τὴν ἀπαίτησή σου μὲ τρόπο ἀπλὸ καὶ μὲ κάποια ἀσάφεια καὶ ὁ ἴδιος ἐγὼ ὅμοια καὶ κοινὴ μ' ἐσένα δίνω τὴ συναίνεσή μου. Ἐσὺ ὅμως στὸ ἐξῆς μὴν προσθέσεις τίποτε, οὔτε ὅτι χρειάζεται νὰ μ' ἐπισκεφθεῖ, γιὰ νὰ μπορεῖ καὶ προφορικὰ νὰ πεῖ αὐτὰ ποὺ τυχὸν ἰσχυρίζεται, οὔτε διατυπώνοντας τὴν κοινὴ καὶ ἀόριστη σὲ συγκεκριμένη καὶ ὀρισμένη ἀξιῶση, οὔτε ἔχοντας δηλώσει μὲ σαφήνεια ποιὰ βιβλία χρειάζεσαι καὶ ποιὲς ρητορικὲς πραγματεῖες καὶ ποιοῦ τεχνογράφου. Πῶς θὰ μπορούσα ἐγὼ ἢ τὴν ἀπήχηση τῆς φωνῆς νὰ τὴν παρατείνω μέχρι τὰ δικὰ σου αὐτιά, τὴ στιγμὴ ποὺ ἀπέχομε τόσο διάστημα, ἂν δὲν μὲ κατηγορήσεις πάλι ὅτι σοῦ ἀποκρύπτω καὶ τοὺς Στεντόρειους¹⁹ μῦθους μὲ τὸ νὰ μὴ φωνάζω δυνατὰ, ἢ ψάχνοντας ἐδῶ καὶ ἐκεῖ νὰ σοῦ στείλω μάταια ἀπεριόριστο πλῆθος βιβλίων; Γιατὶ ἡ ἀγνοία τοῦ ζητούμενου θὰ μπορούσε νὰ ὀδηγήσει στὴν ἀνάγκη νὰ συγκεντρώσω ὅλα τὰ βιβλία τῆς ρητορικῆς καὶ ὅλα τὰ σχετικὰ μ' αὐτὴν βιβλία. Ἐλλὰ ἂν ἡ πηγὴ τοῦ ἄγχους εἶχε ἐδῶ τὴ γένεσή της, ἐγὼ, ἀγαπητέ μου, δὲν ἔχω καμμιά σχέση. Ἐάν ὅμως εἶναι κάτι ἄλλο, ἐσὺ νὰ μὲ συγχωρήσεις, γιατί ἀπὸ τὸ μᾶκρος τῶν ἐτῶν καὶ τὴν καταπόνησή μου ἀπὸ τὴν ἐπίπληξη νόσο νικήθηκα ἀπὸ τὴ λήθη. Ἐλλὰ νὰ εἶσαι καλὰ στὴν ψυχὴ καὶ τὸ σῶμα, καὶ οὔτε νὰ θέλεις νὰ καλύπτεις τόσο εὐκόλα τις ταλαιπωρίες ποὺ ἐσὺ ἔβγαλες ἀπὸ τὴ σκιά, οὔτε νὰ ζητεῖς νὰ βρεῖς ἀπὸ ἄλλον τὴν ἀπαλλαγὴ σου ἀπὸ τὴ λύπη, τῆς ὁποίας τὴν αἰτία δὲν μπορεῖς νὰ βρεῖς πουθενὰ ἄλλοῦ, παρὰ μόνο στίς μὴ γνήσιες, νομίζω, πηγὲς τῆς ὑπόνοιάς σου. Νὰ εἶσαι καλὰ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 7Ε.

Ἄρσενίῳ, μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῇ,
μετὰ τὸ ἀποσταλῆναι πρὸς αὐτὸν τοὺς ἐκ Βουλγαρίας
ζητοῦντας μονάσαι.

5 Εἰ βλέπων ἐγὼ καὶ τότε ὀφθαλμοῖς, τοῦ πάλαι βλέποντος
(τοῦτο γάρ με τὸ σὸν ἀνύμνησε γράμμα, καὶ χάριν ἔδωκε ἐν
καιρῷ, ὃ οὐκ ἂν ἄλλως ἠδέως οὐδ' ἀπλῶς ἐδεξάμην), μὴ λάθω
διδούς ἔλεγχον τῆς ἐμαντοῦ ἀγνοίας. Ἄλλ' εἰ μὲν βλέπων
ὄπωσοῦν ἐγὼ, πῶς τυφλὸν ὀδηγὸν τοῖς πρὸς τὸ φῶς τῆς ἀληθεί-
10 ας ἐθέμην ἐπειγουμένοις; Οὐ γάρ, οὐ βλέποντος τοῦτο μόνον,
πολλοῦ γε καὶ δεῖ, ἀλλὰ καὶ τὸ χαλεπώτατον τυφλοῦντος, ἐτέ-
ρους βλέπειν ἐλομένους καὶ διαπλανῶντος μακροῦ τρίβῳ τῆς
εὐθείας τοὺς ὄλω ποδὶ μετιέναι ταύτην ἐκζητοῦντας. Εἰ τοίνυν
μὴ παντελῶς ὁ ὕμνος ὄνειρος καὶ δῶρον σκηνηῆς βλέποντι παρε-
15 θέμην ἐγὼ τοὺς χειραγωγίας δεομένους, καὶ κρίσεως ἣν ἀδεκά-
στου ψῆφος καὶ γνώμης εὐθύτης, ἀλλ' οὐ στοργῆς τὴν δίκην δια-
γελώσης, οὐδὲ σπλάγχνων, τῷ φίλτρῳ τῶν τέκνων εἰς παράλογον
προσπάθειαν διαχεομένων, τὸ τῆ σῆ τελειότητι τοὺς ἄνδρας πα-
ραπέμψαι, οὐκοῦν ἐρῶρέτω τὸ παρ' ἀξίαν, καὶ τὸ θαῦμα φυγὸν τὸ
20 θαῦμα· γινέσθω τῶν συνήθων τὴν ἐν πράξεσι πρέπουσαν μεθαρ-
μοζόμενον ἀκολουθίαν, καὶ ἡμεῖς οὐδὲν τῆ σῆ κεχαρίσμεθα
μακαριότητι τῶν εἰς ἐκπληξιν ἀγόντων, ἀλλ' οὐδὲ τῶν ἐπὶ τὸ μέ-
ριον διαβαινόντων. Χάριν δὲ μᾶλλον τὴν ὅτι μάλιστα ἀπειλήφα-
μεν, ἐν οἷς ἔσχομεν ἀδελφούς, ἄρτι τῆς ἐν βίῳ ζάλης ὑποχωροῦν-
25 τας, ἡσυχίας καὶ φιλοσόφου ζωῆς διὰ σοῦ λιμένι ἐγκαθορμίσαι.
Ἡμᾶς δὲ νόσος ἔσχεν (εἴ γε χρὴ ταύτην νόσον καλεῖν, ἀλλὰ μὴ
θανάτου πρόθυρα) ὄξεια καὶ ἀπροσδόκητος, ἀλλὰ ταῖς ὑμῶν
εὐχαῖς τῆς σφοδρᾶς ἀνῆκεν ἐπιθέσεως, Θεοῦ πάλιν ἄνωθεν ἡμῖν
τὴν ζωὴν, ἐπὶ μετανοία ἴσως, ὃ καὶ γένοιτο, κατανεύσαντος καὶ
30 λοιπὸν ἤδη ζῶμεν, εἰ καὶ τὰ λείψανα τοῦ πάθους ἔτι παραλυτεῖ
τὸ σωματίον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 95η.

Στὸν μοναχὸ καὶ ἡσυχαστὴ Ἀρσένιο,
μετὰ τὴν ἀποστολὴ ἀπὸ τῆ Βουλγαρία ἐκείνων ποὺ ἤθελαν
νὰ μονάσουν κοντά του.

Ἐγὼ βλέποντας καὶ τότε μὲ τὰ μάτια ποὺ ἔβλεπα παλαιὰ (γιατὶ αὐτὸν τὸν ἔπαινο μοῦ ἔπλεξε τὸ γράμμα σου καὶ μοῦ ἔδωσε τὴν εὐχαρίστηση τότε, πράγμα ποὺ ἀλλιῶς δὲν θὰ μπορούσα νὰ τὸ δεχθῶ μὲ εὐχαρίστηση οὔτε κἂν ἔτσι ἀπλά), νὰ μὴν μοῦ ξεφύγει κατὰ λάθος καὶ δώσω ἀπόδειξη τῆς ἄγνοιάς μου. Ἐάν τις βλέποντας ἐλάχιστα ἐγώ, πῶς ἔδωσα τυφλὸ ὁδηγὸ σὲ αὐτοὺς ποὺ σπεύδουν μὲ βιασύνη νὰ φτάσουν στὸ φῶς τῆς ἀλήθειας; Γιατὶ αὐτὸ δὲν εἶναι, δὲν εἶναι γνώρισμα κάποιου ποὺ δὲν βλέπει μόνο, πολὺ ἀπέχει αὐτὸ ἀπὸ τὴν ἀλήθεια, ἀλλὰ καὶ τὸ πολὺ πιὸ φοβερό, εἶναι γνώρισμα κάποιου ποὺ τυφλώνει ἄλλους ποὺ θέλουν νὰ βλέπουν καὶ ποὺ παρασύρει πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὸν ἴσιο δρόμο ἐκείνους ποὺ ἐπιθυμοῦν νὰ τὸν βαδίσουν μὲ σταθερὰ πόδια. Ἐάν τις λοιπὸν ὁ ἔπαινος δὲν εἶναι τελείως ὄνειρο καὶ ἐγὼ παρέθεσα δῶρο σκηνηῆς θεάτρου γιὰ κάποιον ποὺ βλέπει αὐτοὺς ποὺ ἔχουν ἀνάγκη ἀπὸ χειραγωγία καὶ ἦταν ἀπόφαση ἀμερόληπτης δίκης καὶ ὀρθῆς γνώμης, καὶ ὄχι στοργῆ ποὺ παραπλανοῦσε τὴ δίκη, οὔτε εὐσπλαχνία ποὺ ἀπὸ ἀγάπη τῶν παιδιῶν διαχέεται σὲ παράλογη προσπάθεια τὸ νὰ παραπεμφθοῦν οἱ ἄνδρες στὴν τελειότητά σου, ὅς πάει πέρα λοιπὸν αὐτὸ ποὺ δὲν ἀξίζει καὶ τὸ θαῦμα ποὺ δὲν ἦταν θαῦμα· ὅς γίνεи κάτι ἀπὸ τὰ συνηθισμένα προσαρμοζόμενο στὴν ἀκολουθία ποὺ πρέπει στὶς πράξεις, καὶ ἐγὼ δὲν χάρισα τίποτα τὸ ἐκπληκτικὸ στὴ μακαριότητά σου, οὔτε βέβαια καὶ κάτι ἀπὸ αὐτὰ ποὺ φτάνουν τὸ μέτρο. Ἐάν τις ἀπῆλυσεν τὴν πιὸ μεγάλη χάρη, ἕξαιτίας τῶν ἀδελφῶν ποὺ ἀποκτήσαμε, οἱ ὅποιοι πρόσφατα ἀποχωροῦσαν ἀπὸ τὴ ζάλη τῆς ζωῆς γιὰ νὰ προσορμισθοῦν μέσω σοῦ στὸ λιμάνι τῆς ἡσυχίας καὶ τῆς φιλόσοφης ζωῆς. Ἐμένα μὲ βρῆκε νόσος (ἂν βέβαια πρέπει νὰ τὴν ὀνομάσω νόσο, καὶ ὄχι πρόθυρα θανάτου) ἄγρια καὶ ἀπροσδόκητη, ἀλλὰ μὲ τίς προσευχῆς σου ὑποχώρησε ἢ σφοδρῆ ἐπίθεσή της, συγκατανεύοντας πάλι ὁ Θεὸς ἀπὸ ψηλὰ καὶ δίνοντάς μου τὴ ζωὴ, μὲ σκοπὸ ἴσως τὴ μετάνοιά μου, πράγμα ποὺ εὐχομαι νὰ συμβεῖ. Καὶ τώρα λοιπὸν νὰ ζῶ, ἂν καὶ τὰ ὑπολείμματα τῆς ἀσθένειας ἐνοχλοῦν ἀκόμα τὸ σαρκίό μου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΣΤ'.

Νικηφόρω, φιλοσόφῳ μοναχῷ.

Ἀμνηχανοῦντί μοι καὶ ἀπορουμένῳ καὶ ἀσχάλοντι περὶ τὰ κατ' ἑμαυτὸν (ἐμὰ γὰρ τὰ τοῦ ἐμοῦ αἵματος, κἂν μὴ θέλω), καὶ ὅσα
5 πάθη συνέχει τοὺς φίλους, παραμύθιον ἤκεν (εἶδες καινὰ) ἐκ συμφορῶν πολυτρόπων ἠρτημένον φίλου. Ἐλθέ δὴ οὖν, ὥσπερ ἤτησας, ἐλθέ τὴν ταχίστην, ἐν μέρει μὲν ἴσως (σὺν Θεῷ δὲ φάναι) τὴν ἀπαλλαγὴν εὐρήσων τῶν παραλυπούντων, ἐν μέρει δὲ καὶ ἡμᾶς τῇ φίλῃ παρουσίᾳ τῆς πολυδύνου κουφίζων ἀθυμίας.

10

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΖ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ὁ μὲν χειμὼν ἐγεγόνει καὶ τὴν χειμέριον ὥραν, ὥσπερ ἐπίτηδες, τὰς σὰς προαναστέλλων τῆς βραδύτητος αἰτίας, ἀῆρ εὐδίας ὑπεδέχετο. Καὶ χειμὼν πάλιν καθ' ἡμῶν πολλὰς νιφάδας λογισμιῶν
15 ἀφιεῖς κατερῶρήγνυτο. Τί δὲ γέγονε; Μή τι τῶν ἀδοκῆτων ἀπήντησε; μή τι συνέβη τῶν κωλυμάτων; ἄρα δὲ θερμὴν οὕτω πρὸς τὴν ἄνοδον ὁρμὴν, ἄνευ μεγάλης ἀνάγκης, ἐνήν ἡσυχάσαι; Τοιαύταις ἡμεῖς οἱ ὑπὸ τῆς εὐδίας ἐκκλυδωνιζόμεθα φροντίσιν. Ὁ γὰρ τρόπος, οὐκ οἶδ' ὅθεν, ὑμῖν παρακύψας, τάχα δὲ ἐκ τῆς ποιητικῆς
20 ἐντρεχείας, συνεφεῖλκε γὰρ αὐτῷ καὶ στίχους τῆς ἐκεῖθεν πεποιημένους ἀδείας, ὥσπερ ἐπιγαυρούμενος τῷ γένει καὶ ἐπιδεικνύς ἡμῖν τὸ αὐτόνομον Ἄλλ' οὖν οὗτος οὕτω τοῖς ἀγροικότερον ἴσως ἡμῖν πρὸς τὰ τοιαῦτα διοῦσιν οὐδαμῶς παρῶρησίαν ἔσχεν ἐπεισιέναι, σχῆμα προφάσεως ὑποτρέχων μᾶλλον, ἢ αἰτίαν ἔχων πόθεν
25 ἐμφανίζειν. Καὶ οὕτω λέγω, ὡς εἰ μὲν ὁ χειμὼν ἀπεῖργε, περιττὸν ὁ τρόπος εἰ δ' ὁ τῆς ἀνόδου τρόπος, οὐκ οἶδ' ὅπως ἀγνοούμενος, ἐπεῖχε, παρέλκονσα πρόφασις ἢ τοῦ χειμῶνος δία· οὐδ' ὅτι μετὰ πολλὰς ἡμέρας καὶ περίοδον οὕτω μακρᾶς προθεσμίας ἢ τοῦ τρόπου μάθησις νῦν ἐπιζητεῖται. Ἐῷ μὲν οὖν, ὥσπερ ἔφην, ταῦτα
30 Ἀλλὰ γὰρ ὁ μὲν χειμὼν ἠρέμει καὶ γαληνὸν μειδίαμα τὴν ἡμέραν διεγέλα, παρῶν δ' ὁ φίλος οὐδαμοῦ σκυθρωπὸν αὐτῆς καὶ στυ-

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 96η.

Στόν Νικηφόρο, φιλόσοφο μοναχό.

Ἐνῶ βρισκόμουν σέ ἀμηχανία καὶ ἀπορία καὶ στενοχωριόμουν γιὰ τὰ σχετικὰ μὲ ἐμένα (γιατὶ εἶναι δικὰ μου τὰ τοῦ αἵματός μου, καὶ ἂν ἀκόμη δὲν θέλω) καὶ γιὰ τὰ πάθη ποὺ ταλαιπωροῦν τοὺς φίλους, μοῦ ἦρθε παρηγοριά (εἶδες πρωτάκουστα πράγματα) προερχόμενη ἀπὸ τὶς διαφόρων εἰδῶν συμφορὲς φίλου. Ἔλα λοιπὸν, ὅπως ζήτησες, ἀλλὰ τὸ γρηγορότερο, βρίσκοντας ἴσως κατὰ ἓνα μέρος τὴν ἀπαλλαγὴ ἀπὸ ὅσα ὑπερβολικὰ μὲ λυποῦν (μὲ τὴ βοήθεια βέβαια τοῦ Θεοῦ), καὶ κατὰ τὸ ἄλλο μέρος ἀνακουφίζοντάς με μὲ τὴν ἀγαπητὴ παρουσία σου ἀπὸ τὴν πολὺ βασανιστικὴ στενοχώρια.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 97η.

Στόν ἴδιο.

Ὁ χειμῶνας βέβαια πέρασε καὶ τὴ χειμερινὴ ἐποχὴ, ἀναστέλλοντας, σὰν ἐπίτηδες, τὶς αἰτίες τῆς καθυστέρησής σου, τὴν ἀκολούθησε ὁ καθαρὸς οὐρανός. Πάλι ὅμως ξέσπασε χειμῶνας ἐναντίον μου ρίχνοντας πολλὲς νιφάδες λογισμῶν. Τί ἔγινε; Μήπως παρουσιάσθηκε κάτι ἀρπυστό; μήπως συνέπεσε κάποιο ἐμπόδιο; Ἄραγε χωρὶς μεγάλη ἀνάγκη, ἦταν δυνατὸ νὰ ὑπάρχει τόσο θερμὴ ὁρμὴ πρὸς ἐπάνοδο γιὰ νὰ ἡσυχάσεις; Μὲ τέτοιες φροντίδες ἐγὼ κλυδωνιζόμουν μέσα στὴ γαλήνη τῆς καλοκαιρίας. Γιατὶ ὁ τρόπος, δὲν ξέρω ἀπὸ ποῦ, προκύπτοντας σ' ἐσένα, ἴσως βέβαια ἀπὸ ποιητικὴ ἰκανότητα, ἔσερνε μαζί του καὶ στίχους καμωμένους ἀπὸ τὴν ποιητικὴ ἄδεια, σὰν νὰ καμάρωνε γιὰ τὴν καταγωγὴ του καὶ νὰ μοῦ ἔδειχνε τὴν αὐτονομία του. Ἄλλ' ὅμως αὐτὸς δὲν εἶχε καθόλου ἀκόμα τὴν ἐλευθερία νὰ ἔρθει σ' ἐμένα ποὺ ἀντιμετώπιζα σὰν ἄνθρωπος ἴσως χωρὶς αὐτὰ τὰ θέματα, χρησιμοποιώντας μᾶλλον πρόφαση, παρὰ ἔχοντας πραγματικὴ αἰτία νὰ προβάλλει. Καὶ δὲν λέγω καθόλου ὅτι, ἂν ἐμπόδιζε ὁ χειμῶνας, ἦταν ὁ τρόπος περιττός. Ἄν ὅμως ὁ τρόπος τῆς ἐπανόδου, ποὺ δὲν ξέρω πῶς δὲν ἦταν γνωστός, σὲ συγκρατοῦσε, ἦταν πρόφαση περιττὴ ἢ βία τοῦ χειμῶνα· δὲν ἐπιζητεῖται βέβαια τώρα, ἔπειτα ἀπὸ πολλὰς ἡμέρας καὶ περίοδο τόσο παρατεταμένης ἀναβολῆς, ἢ μάθησις τοῦ τρόπου. Ἦ ἀφήνω λοιπὸν αὐτά, ὅπως εἶπα. Ἄλλ' ὁ χειμῶνας βέβαια ἦταν ἥπιος καὶ ἡ ἡμέρα χαμογελοῦσε γαλήνια, καὶ ὁ φίλος ποὺ ἦταν παρὼν δὲν μιλοῦσε καθόλου γιὰ σκυθρωπὸ καὶ

γνόν τὸ πρόσωπον ὑπεδείκνυ· πλήν, εἰ καὶ σκηνηῆς προέκυπτεν ἡ ἀπολογία καὶ ὁ καλὸς τρόπος συγχορευτὴν ἑαυτὸν ὑπέβαλε τοῦ χειμῶνος, ἀλλ' ἡμῖν γε καὶ οὕτω χαρὰν ἐπέστησαν θεατρίσαι. Πάντως γὰρ ἄλλου παραλυποῦντος καὶ κωλύειν ὡς ἀληθῶς τὴν
5 ἄφιξιν δυναμένου τῇ καθ' ἑαυτῶν μεταστάσει τῆς αἰτίας ἀπαλλαγὴν ἐμήνυε καὶ ελευθερίαν· χαρὰν μέντοι γε καθαρὰν ἐδίδου χαίρειν, ἐκ τοῦ γράμματος μαθοῦσι τὸ ῥᾶόν σε τῶν νοσημάτων ἔχειν, καὶ εἴης ἡμῖν μετὰ τοῦ μηδὲν ἔτι τοιοῦτον διαμαρτάνειν εἰς τὸ τέλειον ἀπηλλαγμένος

10

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 5Η.

Νικηφόρω, φιλοσόφῳ μονάζοντι.

Δειλὸς μὲν εἰς τὴν φιλίαν, δειλότερος δὲ περὶ τὴν ἡμετέραν διάθεσιν. Ἄλλ' ὄρα ἡμᾶς εἰς ὅσον σοι τεθαρόρήκαμεν, ὅτι καὶ δειλιῶντος οὐ φειδόμεθα· ἀλλ' ἐτέρας πάλιν δειλίας ἴσως καταβαλλόμεθα σπέρματα, τὸ δειλὸν ἐπιτιμῶντες καὶ ἐξονειδίζοντες. Ἄλλ' ἀνδρίζου καὶ ἔρῶσο καὶ γίνωσκε ἡμᾶς οὐχ οἴους νομίζεις, ἀλλ' ἐπεὶ ὁ παρὼν καιρὸς οὐκ ἀποχρῶν ἔστί σοι πρὸς βεβαίωσιν οἴους ὁ προσέχων (σὺν Θεῷ δὲ φάναι) δείξει τὴν σὴν δειλίαν ἔργοις ἐλέγχοντας τὸ δὲ εἰς τὴν μάρτυρα τῆς ὑμῶν εὐφυΐας φιλοπόνημα,
20 κατὰ τὴν σὴν ἀξίωσιν, ἐπελθόντες, τῆς μὲν Ἀσιανῆς σποραῆς (ὡς ἂν τις εἴποι μηδὲ τῷ Μουσῶν ὀνόματι χρώμενος, ἅμα δὲ καὶ ἀσιανίζων) γνησίαν γονὴν κατειλήφαμεν, σφαλμάτων δὲ οὐδέν, πλήν εἴπου τι περὶ σύνταξιν, καὶ τοῦτο σπάνιον ἐπεσημηνάμεθα. Εἰ δέ τι πρὸς τὴν ἄλλην καλλονὴν τῶν ῥημάτων, καλὸν ὃν ὅμως ὑστερεῖν
25 ἐδόκει, καὶ τοῦτο πρὸς τὴν συγγενῆ μορφήν τὸ λόγου κάλλος μεθηρομόσατο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 5Θ'.

Τῷ αὐτῷ.

Ὡς μὲν οὐκ ἔχεις ἐξαρνεῖσθαι τὴν δειλίαν, οὐδ' ἂν ἀρνηθείης
30 καὶ πρὸ ταύτης σου τῆς γλυκείας ἐπιστολῆς σαφῶς ἐπεπείσμη. Τοῦ πάθους γὰρ τὸ περιφανές οὐδὲ λαθεῖν δυνηθῆναι συγχωρεῖ βουληθέντι. Ὅπως δέ σε τὸ περὶ τὴν φιλίαν δειλόν, ἅμα μὲν εἰς δυστυχημάτων κληῖρον, ἅμα δὲ εἰς ἀγίαν μίμησιν ἀναφέρει, τοῦτο

σκοτεινὸ πρόσωπο αὐτῆς. Πλήν ὅμως, ἂν καὶ ἡ δικαιολογία ἦταν θέατρο καὶ ὁ καλὸς τρόπος ἔβαζε τὸν ἑαυτό του συγχορευτὴ τοῦ χειμῶνα, ἀλλὰ ἐγὼ καὶ ἔτσι ὑποχρεώθηκα νὰ ὑποκριθῶ χαρὰ. Ἐπειδὴ ὅμως ἄλλο μὲ λυποῦσε καὶ μποροῦσε ἀληθινὰ νὰ ἐμποδίσει τὴν ἀφιξη, μὲ τὴ μετὰ-θεση τῆς ἐναντίον τους κατηγορίας ἔδειχνε ἀπαλλαγὴ καὶ ἐλευθερία τῆς αἰτίας. Μοῦ ἔδινε ὅμως νὰ δοκιμάσω καθαρὴ χαρὰ μαθαίνοντας ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ ὅτι ἦσουν καλύτερα στὴν ὑγεία σου, καὶ εἴθε μαζί μὲ τὸ νὰ μὴ πάθεις πιά κάτι τέτοιο ν' ἀπαλλαγεῖς τελείως ἀπὸ αὐτό.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 98η.

Στὸν Νικηφόρο, φιλόσοφο μοναχό.

Εἶσαι δειλὸς βέβαια στὴ φιλία καὶ πιὸ δειλὸς ὡς πρὸς τὴ δική μου διάθεση. Ἄλλὰ πρόσεχε πόσο πολὺ ἐγὼ στήριξα τὴν ἐμπιστοσύνη μου σὲ σένα, γιατί καὶ ὅταν δεῖλιζες δὲν ἔνοιωσα οἶκτο γιὰ σένα· ἀλλ' ἴσως σπείρω πάλι μέσα σου ἄλλη δειλία ἐπιτιμώντας σε γι' αὐτὴν καὶ ψέγοντάς σε. Δεῖξε λοιπὸν ἀνδρεία καὶ ἐνδυνάμωνε καὶ νὰ γνωρίζεις ὅτι δὲν εἶμαι αὐτὸς πού νομίζεις, ἀλλ' ἐπειδὴ ὁ παρὼν καιρὸς δὲν σοῦ ἀρκεῖ γιὰ νὰ βεβαιωθείς ποιὸς εἶμαι, ὁ Θεὸς πού παρακολουθεῖ (θὰ ἐπικαλεσθῶ τὸ ὄνομά του) θὰ τὸ δείξει ἐλέγχοντας μὲ τὰ ἔργα τὴ δειλία σου. Διαβάζοντας ὅμως, σύμφωνα μὲ τὴν ἀξίωσή σου, τὸ φιλοπόνημα τῆς εὐφυΐας σου στὴν ἱερὴ μάρτυρα, βρῆκα γνήσιο ἀπόγονο τῆς Ἀσιανῆς σπορᾶς (γιατί, ὅπως θὰ μποροῦσε νὰ πεῖ κανεὶς, οὔτε τὸ ὄνομα τῶν Μουσῶν χρησιμοποιεῖς, συγχρόνως ὅμως καὶ μιμεῖσαι τοὺς ἀσιᾶτες), χωρὶς κανένα σφάλμα, ἐκτὸς ἀπὸ κάτι πού ἐπισήμανα στὴ σύνταξη, καὶ αὐτὸ σπάνιο. Ἐὰν ὅμως κάτι σχετικᾶ μὲ τὸ ἄλλο κάλλος τῶν λέξεων, ἐνῶ εἶναι καλό, μοῦ φαινόταν ὅμως ὅτι ὑστερεῖ, καὶ αὐτὸ προσαρμόσθηκε πρὸς τὸ κάλλος καὶ τὴν ὅλη μορφὴ τοῦ λόγου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 99η.

Στὸν ἴδιο.

Ὅτι βέβαια δὲν μπορεῖς ν' ἀρνηθεῖς τὴ δειλία σου, καὶ δὲν θὰ τὴν ἀρνηθεῖς μπροστὰ καὶ σ' αὐτὴ τὴ γλυκειὰ σου ἐπιστολή, ἔχω πισθεῖ ὀλοκάθαρα. Γιατὶ τὸ ὀλοφάνερο πάθημά σου, καὶ νὰ θέλεις δὲν σ' ἀφήνει νὰ ξεφύγεις. Πῶς ὅμως ἡ δειλία σου πρὸς τὴ φιλία σὲ ὀδηγεῖ ταυτόχρονα σὲς δυστυχίες σου καὶ μαζί καὶ στὴν μίμηση ἀγίων, αὐτὸ δὲν μπόρεσα νὰ

συμβαλεῖν οὐκέτι δυνατὸς ἐγενόμην. Οἴμοι δυστυχῆς ἐγώ, διὸ καὶ
περὶ φιλίαν δειλός, ἀλλὰ καὶ τῶν ἀγίων σύμπασις ὁ χορός· καὶ δειλία
ἄρ' οὐ γλυκεῖα ταῦτα ἠδονῆς στάζει, καὶ οὐδενός, ὅσα πέφυκε τῷ
ἀνακολούθῳ τέρπειν, εἰς χάριν ἐλάττω. Εἰ μὲν γὰρ δυστυχεῖς,
5 πόθεν σοι τῶν ἀγίων ἢ μίμησις; Εἰ δ' ἐφ' οἷς δειλιάς καὶ τρέμεις,
ἀγίων σε χορός ἔχει, ποῦ σου τὰ ἐν ἔθει δυστυχήματα; Καὶ εἰ τοῦτο
δυστυχήματος, τί ἂν εἶη τὸ εὐτύχημα; Παῦλος, φησίν, ὁ πτηνὸς καὶ
μετάρσιος ἄνθρωπος, Πέτρος ἐφ' ᾧ τὰ τῆς πίστεως κεῖται θεμέλια,
τῶν ἄλλων ἀπάντων ἀγίων ἢ πληθὺς παράδειγμά μοι τῆς δειλιάς
10 καθεστήκασιν.

Ἄλλὰ φεῦ τῶν ἐμῶν κακῶν, τοσοῦτους ἔχων εἰκονίζειν εἰ
ὅσον δυστυχῶ. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ περὶ ὧν οὐκ ἴσασι ἄλλοι τὴν
δειλίαν ἐγὼ δειλιῶ. Ἄρ' εἴ τις γρίφους ἢ τὰ Σφιγγὸς αἰνίγματα
βίον εἶχεν ἐκμιμεῖσθαι, ἄμεινον ἂν, ἢ ὁ ταῦτα λέγων ἀπηλλάγη τῆς
15 ἐπιδείξεως; Παῦλος, ᾧ θέλτιστε, καὶ τοὺς κατ' αὐτόν, ὁ ἱερός φό-
βος, ὃς ἀρετῆς ἀπάσης, ὡς καὶ συγγράφεις, κρηπίς ὑπεδέβλητο,
εἰς τοὺς ἁμαραντίνους ἀπάγει στεφάνους, σὺ δέ, οὐκ οἶδα δὲ ὅπως,
ὡς μὲν Παῦλος φοβῆ, ὡς δ' Ὀδυσσεὺς ἢ εἴ τις ἄλλος δυστυχεστε-
ρος, εἰς τὰ συνήθη δυστυχήματα τὸν φόβον ἀνάπτεις. Καὶ δέον
20 μὲν μὴ παράδειγμα νομίζειν τὸν θεῖον Παῦλον τῆς τοιαύτης διδα-
σκαλίας νομίζεις, δέον δέ, εἵπερ ἐκείνου μιμητῆς ἦσθα, χαίρειν καὶ
πρὸς τοὺς στεφάνους ἐπιστρέφεισθαι, θρηνεῖς καὶ ὀδύρη τὴν δυσ-
τυχίαν. Δειλία σε στροβεῖ προσλαβοῦσα. Τί σοι καὶ Παύλῳ κοινόν;
Μέμφου σεαυτόν, ἔκστηθι τοῦ πάθους. Ἄλλὰ Παῦλός σοι διδά-
25 σκαλος ταύτης, Χαῖρε τῇ μιμήσει, τῶν ἄθλων εὐφραίνου, ἀλλὰ μὴ
ἀκκιζόμενος καὶ ὑποκορίζων τὴν δυστυχίαν, φύρης πάντα καὶ
συγχέης, καὶ τῇ τῶν ῥημάτων κοινωνία τὰ πλεῖστον ἀλλήλων διε-
στῶτα εἰς τὴν αὐτὴν φύσιν διάξῃ συνάπτειν, ὡς ἂν καλλωπίζοιτό
σοι καὶ εὐπρόσωπος ἢ δειλία δόξη. Τί γὰρ ἔχει κοινὸν φόβος ἔνθε-
30 ος καὶ δειλία ὑβρίζουσα εἰς φιλίαν, ἢ δυστυχημάτων ὄγκος καὶ
λόγος κατορθωμάτων;

Ναί, φησίν, ἀλλὰ Παῦλος βοᾷ· «Φοβοῦμαι μήπως, ἄλλοις
κηρύξας, αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι». Καὶ τί τοῦτο; χωρίς, φασίν, τὰ

τὸ καταλάβω. Ἄλλοίμονό μου ὁ δυστυχησμένος ἐγώ! γι' αὐτὸ καὶ εἶμαι ὡς πρὸς τὴ φιλία δειλός· ἀλλὰ καὶ ὅλο τὸ πλῆθος τῶν ἁγίων αὐτῇ τῇ διάθεσιν ἔχει. Ἀπὸ τὴν μὴ γλυκεῖα λοιπὸν ἡδονὴ σταλάζει δειλία, καὶ ἀπὸ κανένα ἀπὸ αὐτὰ πού παρέχουν εὐχαρίστηση μὲ τὴν ἀνακολουθία τους δὲν εἶναι κατώτερη στὴ χάρη. Γιατί, ἂν εἶσαι δυστυχησμένος πῶς νὰ μιμηθεῖς τοὺς ἁγίους; Ἄν ὅμως γιὰ ὅσα δειλιάζεις καὶ τρέμεις σὲ προστατεύει ὁ χορὸς τῶν ἁγίων, πού εἶναι τὰ συνηθισμένα δυστυχήματα; Κι ἂν αὐτὸ εἶναι τὸ δυστύχημα, ποιὸ μπορεῖ νὰ εἶναι τὸ εὐτύχημα; Παραδείγματα τῆς δειλίας μου, λέγει, εἶναι ὁ Παῦλος, ὁ φτερωτὸς καὶ οὐράνιος ἄνθρωπος, ὁ Πέτρος, πάνω στὸν ὁποῖο στηρίζονται τὰ θεμέλια τῆς πίστεως, καὶ τὸ πλῆθος ὅλων τῶν ἄλλων ἁγίων.

Ὅμως ἄλλοίμονό μου γιὰ τὶς συμφορὲς μου, ἔχοντας τόσους πού εἰκονίζουν σὲ ποιὸ βαθμὸ δυστυχῶ. Γι' αὐτὸ βέβαια καὶ ἐγὼ νοιώθω τὴ δειλία γιὰ ὅσα δὲν γνωρίζουν οἱ ἄλλοι. Ἄραγε, ἂν κάποιος ἔβαζε σκοπὸ τῆς ζωῆς του νὰ μιμεῖται τοὺς γρίφους ἢ τὰ αἰνίγματα τῆς Σφίγγας, θὰ ἦταν καλύτερο νὰ τὸ κάνει αὐτό, ἢ νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴν ἐπίδειξη αὐτὸς πού τὰ λέγει αὐτὰ; Τὸν Παῦλο, φίλε μου, καὶ τοὺς ὅμοιους μὲ αὐτὸν τοὺς ὁδηγεῖ στὰ ἁμαρᾶντινα στεφάνια ὁ ἱερὸς φόβος, πού, ὅπως γράφεις καὶ ἐσύ, εἶναι τὸ θεμέλιο κάθε ἀρετῆς, ἐνῶ ἐσύ, δὲν ξέρω πῶς, σὰν κάποιος Παῦλος φοβᾶσαι, ἀλλὰ σὰν Ὀδυσσεᾶς ἢ κάποιος ἄλλος πιὸ δυστυχῆς ἀποδίδεις τὸν φόβο στὰ συνηθισμένα δυστηχήματα. Κι ἐνῶ πρέπει νὰ μὴ θεωρεῖς παραδείγματα τῆς διδασκαλίας αὐτῆς τὸν Παῦλο, ἐσύ τὸν θεωρεῖς, καὶ ἐνῶ πρέπει, ἂν ἦσουν μιμητῆς ἐκείνου, νὰ χαίρεσαι καὶ νὰ στρέφεις στὰ στεφάνια, θρηνεῖς καὶ ὀδύρεσαι γιὰ τὴ δυστυχία σου. Ἡ δειλία σὲ ἄρπαξε καὶ σὲ στροβιλίζει. Τί κοινὸ ἔχεις μὲ τὸν Παῦλο; Νὰ μέμφεσαι τὸν ἑαυτό σου. Ἐλευθερώσου ἀπὸ τὸ πάθος σου. Ἄλλ' ὁ Παῦλος σοῦ εἶναι διδάσκαλος τῆς δειλίας. Νὰ χαίρεσαι πού τὸν μιμεῖσαι, νὰ εὐφραίνεσαι μὲ τοὺς ἀγῶνες, ἀλλὰ μὴ φέρεσαι προσποιητὰ καὶ μικραίνοντας τὴ δυστυχία, ἀνακατεύεις καὶ συγχέεις τὰ πάντα, καὶ μὲ τὴν κοινὴ χρῆση τῶν λέξεων, αὐτὰ πού εἶναι πάρα πολὺ χωρισμένα μεταξύ τους τὰ ἕξαναγκάζεις νὰ ἐνωθοῦν σὲ μία φύση, γιὰ νὰ καλλωπισθεῖ καὶ νὰ φανεῖ εὐπρόσωπη ἡ δειλία. Γιατί τί τὸ κοινὸ ἔχουν ὁ θεῖος φόβος καὶ ἡ δειλία πού ἀτιμάζει τὴ φιλία, ἢ ὄγκος δυστυχημάτων, καὶ λόγος κατορθωμάτων;

Ναὶ λέγει, ἀλλὰ ὁ Παῦλος φωνάζει· «Φοβᾶμαι μήπως, ἐνῶ κήρυξα σὲ ἄλλους, βρεθῶ ἐγὼ νὰ ἔχω ἀποτύχει»²⁰. Καὶ τί σημαίνει αὐτό; Εἶναι

Μυσῶν καὶ Φρυγῶν ὀρίσματα· οὐδὲ γάρ, οὐδὲ περὶ τὰς Δεσποτι-
 κάς ὑποσχέσεις, ὥσπερ ὁ ἡμέτερος Παῦλος, ἄπαγε, δειλιῶν ἐφο-
 βεῖτο, οὐδ' ἀγωνιῶν τὴν φιλίαν, οὐδ' ευλαβούμενος μή τις αὐτοῦ
 τὸν ὑπέριτιμον μάργαρον, ἐκ πειρατικῆς τριβῆς καὶ μελέτης ἀφαρ-
 5 πάσας, ἔρημον παντὸς ἀφήσῃ, τὰ σοφὰ ταῦτα καὶ σεμνὰ τῆς δει-
 λίας προσχήματα. Ἐν οὐδενὶ τούτων ἐκεῖνος ἐδεδίει, τοῦναντίον
 δὲ πεπορθῶς μὲν ἦν καὶ θαρῶν, εἴ τις πώποτε περὶ τὰς θαυμασί-
 οὺς ἐκείνας ἐπαγγελίας. Βέβαιος δ' ἦν ὅλος καὶ ἀδόνητος τὴν Δε-
 σποτικὴν φιλίαν· κοινὸν δ' ἐβούλετο τὸ ἀγαθὸν πᾶσιν προκει-
 10 σθαι· Ἰουδαίους πρὸς κοινωνίαν τοῦ θησαυρίσματος συνεκάλει,
 Ἑλληνας ἐκάλει, βαρβάρους ἅπαντας, ἄρχοντας, ἀρχομένους, εἰ-
 βούλει δὲ καὶ ληστὰς καὶ πειρατὰς, καὶ πᾶσαν ἀπλῶς τὴν ἀνθρω-
 πίνην συνήγειρε φύσιν εἰς ἀπόλαυσιν τοῦ μαργαρίτου. Καὶ οὐχὶ
 ἀπλῶς οὕτως, ἀλλὰ καὶ σπεύδων καὶ τρέχων καὶ πάντα πάσχων,
 15 ἵνα πάντως τινὰ τοῦ ἐκεῖθεν κάλλους καὶ τῆς θεᾶς ἀξιῶσῃ. Διὸ καὶ
 σφόδρα θαρῶν ἔλεγε· «Τὸν ἀγῶνα τὸν καλὸν ἠγώνισμαι, τὸν
 δρόμον τετέλεκα, τὴν πίστιν τετήρηκα· λοιπὸν ἀπόκειται μοι ὁ τῆς
 δικαιοσύνης στέφανος».

Ἄλλ' ἐν μὲν τούτοις τοιοῦτος ἦν ἀπτόητος καὶ στερόρός, ἐφο-
 20 βεῖτο δὲ τί· Μή τι αὐτὸς ἐλλείπων ὀφθειῆ τοῦ δέοντος συνεισενε-
 χθῆναι τοῖς ἐπαγγέλμασι. Διὰ τοῦτο γὰρ ἀγωνιῶν ἔλεγεν· «Οὕτω
 τρέχω, ὡς οὐκ ἀδήλως, οὕτω πνικτεύω, ὡς οὐκ ἄερα δέρων, ἀλλ'
 ὑποπιάζω μου τὸ σῶμα καὶ δουλαγωγῶ, μήπως, ἄλλοις κηρύξας,
 αὐτὸς ἀδόκιμος γένωμαι». Οὐ μὲν οὖν, οὐκ ἐδίσταζε τὴν ὑπόσχε-
 25 σιν, οὐκ ἠγωνία τὸν πόθον, οὐ τὴν ἀρπαγὴν ἐδειλία τοῦ μαργα-
 ρίτου, ἀλλὰ μή τι αὐτὸς ἀνάξιον τούτο διαπράξῃται, μή τι ἐνδέ-
 ον, μή τι σαλευομένης γνώμης ἀκόλουθον. Ἄλλος οὗτος δειλίας
 τρόπος, καὶ ἄλλος ὁ περὶ τὰς ἀμοιβὰς Ἐκεῖνος ἐπαινετός, οὗτος
 ψεκτός ἐκεῖνος σαλευομένων, οὗτος ἠδρασμένων· ἐκεῖνος ἀπά-
 30 γει τῶν βραθειῶν, οὗτος συγκατασκευάζει τὰ ἔπαθλα· οὗτος
 Παύλου, ἐκεῖνος ἡμέτερος. Ἄλλὰ γὰρ φιλῶ, φησὶν, ἵνα μὴ ὡς
 οὐδεὶς εἶπω πλέον, ὡς εἴ τις ἄλλος δέδοικα δὲ τοὺς ἐν δίῳ πειρα-
 τὰς, μή με συλήσωσι τῆς φιλίας ἀπόνασθαι, μή τὸν ἐμὸν μαργα-

χωριστά, λένε, τὰ σύνορα τῶν Μυσῶν καὶ τῶν Φρυγῶν. Γιατὶ δὲν δείλιαζε καὶ φοβόταν, μακριὰ μιὰ τέτοια σκέψη, γιὰ τὶς Δεσποτικὲς ὑποσχέσεις, ὅπως ὁ δικός μας Παῦλος, οὔτε ἀγωνιοῦσε γιὰ τὴν ἀγάπη, οὔτε φοβόταν μήπως τὸ ἀνεκτίμητο μαργαριτάρι, ἀρπάζοντας το κάποιος ἀπὸ πειρατικὴ ἔμπειρία καὶ καλομελετημένο σχέδιο, ἀφήσει τὸν ἴδιο ἔρημο ἀπὸ ὅλα, τὰ σοφὰ αὐτὰ καὶ σοβαρὰ προσχήματα τῆς δειλίας. Γιὰ κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν εἶχε φοβηθεῖ ἐκεῖνος, ἀντίθετα εἶχε τὴν πεποίθηση καὶ τὸ θάρρος του, περισσότερο ἀπὸ ὅποιονδήποτε ἄλλον ποτέ, στηριγμένα στὶς θαυμάσιες ἐκεῖνες ὑποσχέσεις. Ἄλλ' ἦταν σταθερὸς καὶ ἀκλόνητος στὴν ἀγάπη πρὸς τὸν Κύριο· γιατί ἤθελε ἡ ὠφέλεια νὰ εἶναι κοινὴ σὲ ὅλους. Καλοῦσε τοὺς Ἰουδαίους νὰ γίνουν κοινωνοὶ τοῦ θησαυροῦ, καλοῦσε τοὺς Ἕλληνες, ὅλους τοὺς βαρβάρους, ἄρχοντες καὶ ἀρχομένους, καὶ ἂν θέλεις καὶ τοὺς ληστὲς καὶ πειρατὲς, καὶ ὅλο γενικὰ τὸ ἀνθρώπινο γένος τὸ συγκέντρωσε γιὰ τὴν ἀπόλαυση τοῦ μαργαρίτη. Καὶ ὄχι ἔτσι ἀπλά, ἀλλὰ καὶ μὲ διασύνη καὶ τρέχοντας καὶ πάσχοντας, γιὰ νὰ κάνει ὅπωςδήποτε κάποιον ἄξιο τοῦ κάλλους ἐκείνου καὶ τῆς θεᾶς. Γι' αὐτὸ καὶ μὲ ὑπερβολικὸ θάρρος ἔλεγε· «Ἐχω ἀγωνισθεῖ τὸν καλὸν ἀγῶνα, τὸν δρόμο τὸν ἔχω τελειώσει, τὴν πίστη τὴν ἔχω τηρήσει· τώρα πλέον μοῦ ἀπομένει τὸ στεφάνι τῆς δικαιοσύνης»²¹.

Σ' αὐτὰ βέβαια ἦταν τέτοιος, ἀπτόητος καὶ ἀκλόνητος, τί ὅμως φοβόταν; Μήπως αὐτὸς φανεῖ νὰ τοῦ λείπει κάτι ποὺ χρειαζόταν γιὰ νὰ γίνει μέτοχος στὶς ὑποσχέσεις. Γι' αὐτὸ ἔλεγε μὲ ἀγωνία· «Ἔτσι τρέχω, ὄχι σὸ ἀγνωστο, ἔτσι πυγμαχῶ, ὄχι σὰ νὰ δέρνω ἄερα, ἀλλὰ ταλαιπωρῶ τὸ σῶμα μου καὶ τὸ χρησιμοποιοῦν σὰν δοῦλο, μήπως, ἐνῶ κήρυξα σὲ ἄλλους, ὁ ἴδιος βρεθῶ νὰ ἔχω ἀποτύχει»²². Δὲν ἦταν, ναὶ δὲν ἦταν διστακτικὸς στὴν ὑπόσχεση, δὲν ἀγωνιοῦσε γιὰ τὴν ἐκπλήρωση τοῦ πόθου του, δὲν δείλιαζε μήπως τοῦ ἀρπαγεῖ ὁ μαργαρίτης, ἀλλὰ μήπως αὐτὸς πράξει κάτι ἀνάξιο αὐτοῦ, μήπως τοῦ λείψει κάτι, μήπως συμβεῖ κάποια ἀσυνέπεια ἀπὸ ἀσάθεια γνώμης. Ἄλλη εἶναι αὐτὴ ἡ μορφή δειλίας, καὶ ἄλλη ἡ δειλία γιὰ τὶς ἀμοιβές. Ἐκείνη εἶναι ἀξιόπαινη, ἐνῶ αὐτὴ ἀξιόμεικτη· ἐκείνη ὅσων κλονίζονται, αὐτὴ τῶν ἐδραιωμένων· ἐκείνη ἀπομακρύνει ἀπὸ τὰ βραβεῖα, ἐνῶ αὐτὴ συνδημιουργεῖ τὰ ἔπαθλα. Αὐτὴ εἶναι τοῦ Παύλου, ἐνῶ ἐκείνη δική μας. Ἄλλὰ προσέχω, λέγει, μήπως πῶ κάτι παραπάνω ἐγὼ ἀπὸ ὅποιονδήποτε ἄλλο, γιατί περισσότερο ἀπὸ ὅποιονδήποτε ἄλλον φοβᾶμαι τοὺς πειρατὲς στὴ ζωὴ, μήπως μοῦ συλήσουν τὸ κέρδος

ρίτην λοχήσωσι. Τί λαλεῖς, ἄνθρωπε; Μαργάρους τοὺς φίλους ποιεῖς, οὐκ ἐκ τοῦ βελτίονος, ἵνα τὸ κάλλος θαυμάξης καὶ ταῖς μαρμαρυγαῖς τῆς ἐν τῇ φιλία λαμπρότητος περιαστραπτόμενος χείρης καὶ τρυφᾶς ταῖς ἀμείνοσιν ἐλπίσιν, ἀλλ' ἵνα ἐξῆ σοι τοῦτο
5 μὲν, ὡς περὶ ἀψύχων προδοσίαν πλάττειν καὶ ληστῶν ἐφόδους καὶ ἀρπαγὴν, τοῦτο δὲ ὡς ἂν δυνηθείης τὸν προπηλακισμόν κρύπτειν τῷ τεχνάσματι, καὶ τῷ ἐσχηματισμένῳ ὕβρεως, ἅμα μὲν εὐλαθείας δόξαν θηρεῖσαι, ἅμα δὲ βαθύτερόν τε καὶ πικρότερον τῶν φίλων καθάπτεσθαι· ὅτι καθ' ὃν τρόπον, οὐχ οἱ μάργαροι,
10 λέγω, οὕτως οὐδ' οἱ φίλοι τῆς δειλίας εἰσὶ μοι παραίτιοι, ἀλλ' ὅτι ὄρω τὴν περὶ αὐτοὺς ἐξουσίαν καὶ τὸ κράτος τοῦ βουλήματος, ὅλον εἰς τοὺς καταποντιστάς μεταχωρῆσαν καὶ τοὺς λοχῶντας καὶ τὰ ναύαγια.

Ἄλλ' ὕβρις, ὧ καλὴ καὶ ἀγαθὴ, σὺν τέχνῃ προϊούσα, λανθάνου-
15 σα μὲν τάχα τι καὶ συνήσει, τῆς ψυχῆς τὸ οἰδαῖνον ἔξω ῥηγνύσα, παρηγοροῦσά τε καὶ διαπραΰνουσα, ἐπειδ' ἂν δὲ κατάφωρος γένηται, εἰς ταῦτόν ἄτοπα πολλὰ συνάγει· ἦθος βαρὺ, ψόγον ἐπαίνους ὑποκρινόμενον, αἰσχύνην, ἐφ' οἷς ὁ κρύπτων οὐκ ἔλαθεν. Καὶ παρατρέχω τὰ πλείονα. Καίτοι, εἰ μὲν ὑβρίζειν ἔδει, τίς ἢ μηχανὴ
20 τοῦ κρύπτειν; εἰ δὲ λαθεῖν ἐχρῆν, ἄμεινον ἦν μηδὲ τὴν ἀρχὴν εἰς ὕβρεις ἐλθεῖν. Ὁ δὲ κρύπτων μὲν ἐν τῷ μαργάρῳ τὴν ὕβριν, λαθεῖν δὲ οὐκ ἔχων τὴν τέχνην, οὐκ οἶδ' ὅπως ὦν θούλεται οὐ διαπεσεῖται. Οὔτε γὰρ ἔλαθεν ὑβρίσας, καὶ τὴν σκηνὴν (ἵνα μηδὲν εἶπω πλέον) ἐλέγχεται μάτην διαπλώσας. Βούλει μαργαρίδας τοῦ σοῦς
25 ἐξονομάζειν φίλους; Μὴ σαυτόν δισταγμῶ περιτρέποις, ὡς τὸ λευκὸν τῆς ἀγάπης καὶ λαμπρὸν εἰς τὴν μέλαιναν διαχύσωσιν ἔχθραν, μηδὲ δειλιᾶς τὸ τῆς διαθέσως ἔντορον καὶ πανταχόθεν ἴσον καὶ καθαρὸν, ὡς εἰς ἀνίσους γωνίας πλαστῆς περιθραυσθήσεται γνώμης.

30 Ἄλλὰ δειλιᾶς, μὴ ἀρπαγῆ σου τὸ τιμιώτατον. Οὐκ ἔστιν ἄψυχος οὐδὲ ἀκίνητος ὁ φίλος τὴν φύσιν· ἐκ τοῦ χείρονος ἢ τοιαύτη χρῆσις τοῦ παραδείγματος καὶ ὁ τὴν ἀρπαγὴν λέγων δεδιέναι, τῆς εἰκόνοσ ἐπιβουλεύει τὸ χρήσιμον. Ἄλλὰ φοβῆ, μὴ ἀρπαγμα τοῖς λοχῶσι γένηται. Καὶ τί μὴ λέγεις ἀπλῶς; Ἄλλὰ φοβοῦμαι μὴ αὐτὸς

τῆς ἀγάπης μου, μήπως μοῦ ἀρπάξουν τὸν πολύτιμο μαργαρίτη μου. Μὰ τί λές, ἄνθρωπε; Κάνεις τοὺς φίλους μαργαριτάρια ὄχι γιὰ τὴν ὠφελιμότητά τους, νὰ θαυμάζεις δηλαδὴ τὴν ὁμορφιά τους καὶ νὰ χαίρεσαι καὶ ν' ἀκτινοβολεῖς μὲ τὶς μαρμαρυγὲς τῆς λάμπης τῆς φιλίας καὶ νὰ ἐντρυφᾷς μὲ τὶς καλύτερες ἐλπίδες, ἀλλὰ γιὰ νὰ μπορεῖς ἀπὸ τὴ μιά νὰ φαντάζεσαι προδοσίες σὰ νὰ πρόκειται γιὰ κάτι ἄψυχο καὶ γιὰ δράση ληστῶν καὶ ἀρπαγῆ, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη γιὰ νὰ μπορέσεις νὰ κρύψεις τὸν προσηλακισμό σου μὲ τὸ τέχνασμα, καὶ μὲ πρόσημα τὴν ὕβρη νὰ ἀποκομίσεις συγχρόνως δόξα εὐλάβειας, καὶ ταυτόχρονα πιὸ βαθιὰ καὶ πιὸ σκληρὰ νὰ προσβάλεις τοὺς φίλους· γιατί, ὅπως δὲν λέγω ὅτι μοῦ εἶναι πρόξενα τῆς δειλίας τὰ μαργαριτάρια, ἔτσι οὔτε οἱ φίλοι, ἀλλὰ γιὰ τὴν ἔξουσία ποὺ διαθέτουν καὶ τὴν ἰσχὺ τοῦ θελήματός τους νὰ ἔχει μεταδιδασθεῖ ὅλη στοὺς καταποντιστὲς καὶ σὲ ὅσους στήνουν ἐνέδρες καὶ στὰ ναυάγια.

Ἄλλά, ὦ καλέ μου καὶ ἀγαθέ μου, ἡ ὕβρη ποὺ προχωρεῖ μὲ τέχνη, ὅταν δὲν γίνει ἀντιληπτὴ ἴσως καὶ νὰ ὠφελήσει, διαλύοντας τὸ φούσκωμα τῆς ψυχῆς καὶ παρηγορῶντας καὶ καταπραΰνοντας αὐτήν, ὅταν ὅμως ἀποκαλυφθεῖ πλήρως, συγκεντρώνει πολλὰ ἄτοπα, ἦθος βαρῦ, μομφὴ ποὺ ὑποκρίνεται ἔπαινο, ντροπὴ γιὰ ὅσα αὐτὸς ποὺ τὴν ἔκρυβε δὲν ξέφυγε. Καὶ ἀφήνω κατὰ μέρος τὰ περισσότερα. Ἄν καὶ βέβαια, ἂν ἔπρεπε νὰ ὑβρίζει, τί χρειαζόταν τὸ τέχνασμα τῆς ἀπόκρυψης; Κι ἂν ἔπρεπε νὰ κρυφθεῖ, ἦταν καλύτερο οὔτε κἂν νὰ ἀρχίσει τὶς ὕβρεις. Κι αὐτὸς ποὺ κρύβει βέβαια τὴν ὕβρη μέσα στὸ μαργαριτάρι, δὲν ἔχει ὅμως τὴ τέχνη νὰ κρυφθεῖ, δὲν γνωρίζω πῶς δὲν θ' ἀποτύχει σ' αὐτὰ ποὺ θέλει. Γιατὶ οὔτε διέφυγε ὅταν ὕβρισε, καὶ ἀποδεικνύεται ὅτι χωρὶς κέρδος ἔπαιξε τὸ θέατρό του (γιὰ νὰ μὴν πῶ κάτι περισσότερο). Θέλεις νὰ ὀνομάζεις τοὺς φίλους σου μαργαριτάρια; Νὰ μὴ διστάσεις καθόλου, ὅτι τὴ λευκότητα καὶ τὴ λάμπη τῆς ἀγάπης θὰ τὴν μετατρέψουν σὲ μαύρη ἔχθρα, οὔτε νὰ δειλιάζεις γιὰ τὴ σταθερότητα τῆς διάθεσης καὶ τὴν ἰσότητά τους σὲ ὅλα καὶ τὴν καθαρότητά τους, ὅτι θὰ συντριβεῖ σὲ ἄνισες γωνίες πλαστῆς γνώμης.

Δειλιάζεις ὅμως μήπως σοῦ ἀρπάξουν τὸ πολυτιμότερο. Ὁ φίλος δὲν εἶναι ἄψυχος οὔτε ἀμετάβλητος στὴ φύση. Ἡ χρῆση αὐτῆ τοῦ παραδείγματος εἶναι ἀπὸ τὸ χειρότερο καὶ αὐτὸς ποὺ λέγει ὅτι φοβᾶται, ἐπιβουλεύεται τὴ χρησιμότητα τῆς εἰκόνας. Ἄλλὰ φοβᾶσαι μήπως τὸ ἀρπάξουν αὐτοὶ ποὺ στήνουν ἐνέδρα. Καὶ γιατί δὲν τὸ λές ἔτσι ἀπλά; Ἄλλὰ

ἀποστάς ἡμῶν μετὰ τῶν λοχόντων γένηται, μὴ ἐπιλήσῃται φιλίας, πόνων, ἄθλων, οὓς διὰ Χριστὸν καὶ τὴν αὐτοῦ Ἐκκλησίαν ἠνέγκαμεν. Οὕτως ὁ λέγων καὶ ἀποκαλύπτων τῆς ἀγωνίας τὸ αἴτιον, καὶ τὰ ἑαυτοῦ χωρὶς μηχανῆς πράττει, καὶ τὸν αἴτιον ῥᾶστα διορ-
5 θοῦται, καὶ δεικνύει θαρρῶρῆν ἑαυτὸν οἷς ἐπικαλεῖ. Ὁ δὲ σκηνήν πηγνύς, εἶτα δραματουργῶν ἐν αὐτῇ μετὰ προσωπειῶν τὸ βλάσφημον, ἀντὶ τοῦ σκηνήν ἐτέροις προβαλεῖν, λαβύρινθον ἑαυτῷ λανθάνει περιτιθείς· ὡς καὶ νῦν ὁρᾶς οὐκ ἔστιν ἐξελθεῖν, ἀλλ' ὅθεν ἄν τις προκύνῃ πειραθείῃ, ἀπαντῶσαν ἔχει πανταχόθεν τοῦ λαβυ-
10 ρίνθου τὴν κατασκευήν.

Χωρὶς γὰρ τῶν εἰρημένων, εἰ μὲν νῦν δειλιᾶς τὴν φιλίαν, τί μὴ ῥίπτῃς, ἢ σε διὰ βίου σαλεύουσα παίζει; Εἰ δὲ ἐθάρρῃκας, πῶς ἐκ τοῦ παρόντος καὶ περὶ τῶν μελλόντων οὐ λαμβάνεις τὴν ἀσφάλειαν; Ἄλλ' οἷς μὲν ἔχεις οὐ χαίρεις, ἃ δ' ὑπονοεῖς, ὡς ὑπ' 15 αὐτῶν κατειλημμένος, στένεις· μᾶλλον δ' ἄν τις ἕτερος αἰτιάσοι τὸ (οὐ γὰρ ἔγωγε ἄν φαίην) ὡς ἐξ ὧν περὶ τῶν μελλόντων τεθορύβῃσαι, ἔργω κἂν μὴ λόγῳ διομολογῆς, ὡς οὐδὲ τὰ παρόντα σοι πέπηγεν. Ἄλλ' ἡμεῖς, ὧ φίλος, οἷα λέγομεν, ἀπλᾶ καὶ σαφῆ συνεπισκόπει. Οὐκ ἐπιτρέπω μὲν σοι προδοῦναι τὸν μαργαρί-
20 τήν, ἀλλὰ μηδ' εὐπρόδοτον λογίζου· τοῦτο γὰρ πρὸ ἐκείνου πικροτέρα μᾶλλον καὶ βαθυτέρα προδοσία. Μὴ προδῶς τὸν σὸν μαργαρίτην, ἀλλὰ μηδ' ἀναίσθητον καὶ ἀκίνητον ὑπονόει, μηδὲ τοῖς ἐχθροῖς εἰς ἄλωσιν πρόχειρον. Μὴ δειλία τὴν φιλίαν· ὕβρις ἐστὶ πάντως ἢ τοῦ δειλιῶντος, ἢ περὶ ὧν δειλαινόμεθα. Τὸν μὲν
25 γὰρ μαργαρίτην ἐξαίρει τῆς αἰτίας τὸ ἄψυχον, τὸν ἄνθρωπον δὲ οὐδὲν ἕως ἄν ἄνθρωπον μένη καὶ τῆς ἐπ' ἄμφω ῥοπῆς κύριος.

Τί ἄλλο; Μὴ νόμιζε τοὺς ἁγίους ταύτην τὴν δειλίαν νοῆσαι, μὴ σύ γε, ὧ βέλτιστε, μηδ' ἐπὶ ταύτῃ καθαρὸς ἀπιέναι μώμων μὴ ὅτι γε
30 στεφάνων σὺν αὐτοῖς τεύξεσθαι. Οὕτως ἡμεῖς σοι προσφερόμεθα, οὕτω καὶ σὲ πρόεπον ἡμῖν προσφέρεσθαι. Ἐπιτιμηθῆναι δεῖ; Καθαρῶς ἐπιτίμησον. Οὐδὲν ἀπαίτει, μηδὲ μετὰ τέχνης ἐπίβαλλε. Ἄ-

φοβάμαι μήπως απομακρυνθεῖ ἀπὸ ἐμένα καὶ πάει μὲ τὸ μέρος αὐτῶν ποὺ στήνουν ἐνέδρα, μήπως ξεχάσει τὴ φιλία, τοὺς μόχθους, τοὺς ἀγῶνες ποὺ ὑποφέραμε γιὰ τὸν Χριστὸ καὶ τὴν Ἐκκλησία του. Ἔτσι αὐτὸς ποὺ ὁμολογεῖ καὶ ἀποκαλύπτει τὴν αἰτία τῆς ἀγωνίας, καὶ πράττει αὐτὰ ποὺ θέλει χωρὶς τέχνασμα, καὶ τὸν αἴτιο διορθώνει πολὺ εὐκόλα, καὶ δείχνει ὅτι ἐμπιστεύεται τὸν ἑαυτὸ του σ' αὐτοὺς ποὺ ἐπικαλεῖται. Αὐτὸς ὅμως ποὺ στήνει θεατρικὴ σκηνὴ καὶ ἔπειτα παίζει μέσα σὲ αὐτὴ μὲ προσωπεῖο τὸ βλάσφημο, ἀντὶ νὰ προβάλλει στοὺς ἄλλους θεατρικὴ σκηνὴ, τοῦ διαφεύγει ὅτι περικλείει σὲ λαβύρινθο τὸν ἑαυτό του, καὶ ὅπως καὶ τώρα βλέπεις δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ βγεῖ ἀπὸ αὐτόν, ἀλλ' ἀπὸ ὅπου κι ἂν ἐπιχειρήσει νὰ βγεῖ ἔξω, ἔχει ἀπέναντί του τὴν κατασκευὴ τοῦ λαβυρίνθου.

Ἐκτὸς ὅμως ἀπὸ αὐτὰ ποὺ εἶπαμε, ἂν δειλιάζεις τώρα γιὰ τὴ φιλία, γιατί δὲν τὴν ἀπορρίπτεις, ἀφοῦ σὲ ὅλη τὴ ζωὴ σου σὲ ταλαιπωρεῖ παίζοντας μαζί σου; Ἄν ὅμως τὴν ἐμπιστεύεσαι, πῶς ἀπὸ τὸ παρὸν δὲν λαμβάνεις μέτρα καὶ γιὰ τὴν ἀσφάλεια τοῦ μέλλοντος; ἀλλὰ μὲ αὐτὰ ποὺ ἔχεις δὲν χαίρεσαι, καὶ αὐτὰ ποὺ φαντάζεσαι (ὅτι θαρροῦν), σὰ νὰ σοῦ ἔχουν ἤδη ἔρθει, σὲ κάνουν νὰ στενάζεις. Κάποιος ἄλλος μᾶλλον θὰ σοῦ κατηγορήσει τό... (ἐγὼ δὲν θὰ μπορούσα νὰ τὸ πῶ) ὅτι αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα ἀνησυχεῖς γιὰ τὰ μελλοντικά, καὶ ἂν δὲν τὸ ὁμολογεῖς μὲ τὸ λόγο, μὲ τὴν πράξη ὅμως δείχνεις ὅτι οὔτε τὰ παρόντα εἶναι γιὰ σένα σταθεροποιημένα. Ἄλλ' ἐγώ, φίλε μου, αὐτὰ ποὺ λέγω ἅπλᾶ καὶ σαφῆ ἔξέτασέ τα μαζί μου. Δὲν σοῦ ἐπιτρέπω βέβαια νὰ προδώσεις τὸν μαργαρίτη, ἀλλὰ νὰ σκέπτεσαι, ὅτι οὔτε μπορεῖ νὰ προδοθεῖ εὐκόλα. Αὐτὸ εἶναι προδοσία πικρότερη ἀπὸ ἐκείνη καὶ βαθύτερη. Μὴν προδώσεις τὸν μαργαρίτη σου, ἀλλ' οὔτε νὰ τὸν θεωρεῖς ἀναίσθητο καὶ ἀκίνητο, οὔτε εὐκόλο πρὸς ἀρπαγὴ ἀπὸ τοὺς ἐχθρούς. Μὴ φοβάσαι τὴ φιλία· γιατί εἶναι ὕβρη ὅπως δὴποτε καὶ πρὸς αὐτόν ποὺ φοβάται καὶ πρὸς ἐκείνους ποὺ φοβόμαστε. Ἄπὸ τὸν μαργαρίτη ἀφαίρεσε τὴν κατηγορία ὅτι εἶναι ἄψυχος, ἀπὸ τὸν ἄνθρωπο ὅμως καθόλου ὅσο ἀκόμη μένει ἄνθρωπος καὶ κύριος τῆς κλίσης πρὸς τὰ δύο.

Τί ἄλλο ἀκόμα; Νὰ μὴ νομίζεις ὅτι οἱ ἅγιοι ἐννοοῦν αὐτὴ τὴ δειλία, οὔτε ἐσὺ βέβαια, φίλε μου, νὰ νομίζεις ὅτι θ' ἀπομακρυνθεῖς ἀπὸ αὐτὴν καθαρὸς ἀπὸ μομφές, οὔτε καὶ νὰ νομίζεις ὅτι μὲ τὶς μομφές θὰ ἐπιτύχεις στεφάνια. Ἔτσι ἐγὼ σοῦ φέρομαι, ἔτσι πρέπει νὰ φέρεσαι καὶ σὺ σ' ἐμένα. Πρέπει νὰ ἐπιτιμηθῶ; Ἐπιτίμησέ με καθαρὰ. Νὰ μὴ ἔχεις καμμιὰ ἀπαίτη-

φορμᾶς δεδώκαμεν δειλίας; Ταύτας ἐπίδειξον. Οὐκ ἔχεις εἰπεῖν; Μηδὲ ἐν ἐχθρῶν προσώπῳ καθ' ἡμῶν ῥίπτῃ τὸν ὄνειδον. Καὶ μυρία δ' ἂν κατόψαιτ' ἂν τις, ἀπὸ τῶν ὑμετέρων γραμμάτων προκύπτοντα, ἀλλ' ἴσως καὶ ταῦτα πλέον, ἢ κατ' ἐπιστολῆς νόμους. Τὸ
5 λοιπὸν ἀνδρίζου τὴν φιλίαν καὶ ἔκτεινε καὶ κατενοδοῦ, τοὺς πειρατὰς καὶ λοχῶντας, καὶ εἴ τι ἄλλο κακουργὸν γένος, εἰς τὴν τῆς αἰσχύνῃς ἀπωθῶν καὶ θυθίζων θάλασσαν, σαυτὸν δ' ἐκεῖθεν ἀνάγων, τὸν λαμπρότατόν σου λαμπρῶς περιφέρων μαρογαρίτην, καὶ πᾶς ὀφθαλμὸς πρὸς αὐτὸν ἐπιστρέψῃται, ἢ ἐποφθαλμιῶν, ἢ ἀπο-
10 λαύων τοῦ κάλλους, ὅλον ἔχειν παρὰ σοὶ κείμενον νόμιζε.

Ταῦτα παίζων ἅμα καὶ σπουδάζων ἔγραψα· παίζω μὲν, ἵνα γνῶς, ὡς ἐστὶ καὶ ἡμῖν καταρῶρητορευομένοις ὑπὸ τῶν σφριγώντων τὴν ῥητορίαν, ἀμύνης ἀκμῆ καὶ λόγος λύων σοφίσματα, σπουδάζων δέ, ἵνα μηκέτι δειλὸς ᾦς, περὶ ὧν προσῆκεν ἀνδρίζεσθαι. Ἡ δὲ
15 παρακαταθήκη (σὺ δὲ πάλιν δειλία), καὶ σώζεται καὶ σωθήσεται

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ρ'.

Τῷ αὐτῷ.

Οὔτε σκηνην καὶ θέατρον ὑπὸ μάλης φέροντες ἑτερατευσάμεθα, δικαία δὲ λόγων ἐλευθερία τῆς ἀληθείας προέστημεν· οὔτε
20 κατὰ φίλων, ἀλλ' οὐδὲ κατ' ἐχθρῶν ὠπλισάμεθα βέλη καὶ τόξα καὶ παρατάξεις, καὶ πολεμίους καὶ ἀσπίδας ὄνειρώττοντες, ὥσπερ οἱ πρὸς ἀέρα πνικτεύοντες, ἀλλ' ὑπὲρ φίλων ἐπαρῶρησιασάμεθα. Εἰ βούλει δέ, καὶ ἵνα ὁ Λάζαρος ἀπαλλαγῇ τοῦ παραλυποῦντος ἔλκους, καὶ ἀνώτερος τοῦ διοχλοῦντος γένηται, πᾶσαν
25 κυμάτων ἐπιφορὰν εἰς τὰς τῶν πειρατῶν κεφαλὰς ἐπαναστρέφων καὶ λοιπὸν ἀδεῶς διαπλέοι τοῦ βίου τὴν θάλασσαν. Καὶ ὄρα ὡς οὐχ ἐπιβουλεύω τῷ παραδείγματι, οὐδὲ περιτρέπω τοῦ κεχρημένου τὸ βούλημα, τὸν πλούσιον ἐπιστένων καὶ τὴν ἄστηκτον δίψαν καὶ τὸ χάσμα καὶ τὸ πῦρ καὶ τὴν βάσανον. Οὐ γὰρ ἐκ τοῦ
30 χείρονος (ἀλλ' εὐγέ σοι μεταχειριζομένῳ) κατὰ τὸ βέλτιον εἴλη-

ση, οὔτε νὰ μοῦ τὸ ἐπιβάλλεις μὲ ἀπάτη. Σοῦ ἔδωσα ἀφορμὲς δειλίας; Νὰ μοῦ τὶς παρουσιάσεις. Δὲν ἔχεις νὰ πεῖς τίποτε; Νὰ μὴ ρίχνεις ἐναντίον μου τὴν κατηγορία σὰ νὰ εἶμαι ἐχθρὸς. Καὶ θὰ μοροῦσε βέβαια νὰ δεῖ κανεὶς νὰ προκύπτουν ἄπειρα ἀπὸ τὰ γράμματά σου, ἀλλ' ἴσως καὶ αὐτὰ ποὺ εἶπα ξεπερνοῦν τοὺς νόμους τῆς ἐπιστολογραφίας. Στὸ ἐξῆς ἀντιμετώπισε μὲ ἀνδρεία τὴ φίλια, ἐπέκτεινέ την, καὶ καλὴ εὐόδωση σ' αὐτήν. Τοὺς πειρατὲς καὶ αὐτοὺς ποὺ στήνουν ἐνέδρες, καὶ ὅποιαδήποτε ἄλλη κακοποιῶ ὁμάδα, ἀπώθησέ τους καὶ δύθησέ τους στὴ θάλασσα τῆς ντροπῆς, καὶ θγάζοντας τὸν ἑαυτό σου ἀπὸ ἐκεῖ, μπορεῖς νὰ περιφέρεις λαμπρὰ τὸν λαμπρότατο μαργαρίτη σου, κι ἂν κἀθε ὀφθαλμὸς στραφεῖ πρὸς αὐτόν, ἢ ἐπιδιώκοντας τὴν ἀπόκτησή του ἢ ἀπολαμβάνοντας τὸ κάλλος του, πίστευε ὅτι τὸν ἔχεις ὀλόκληρο ἐσύ.

Αὐτὰ σοῦ τὰ ἔγραψα παίζοντας καὶ συγχρόνως σοβαρολογώντας. Παίζοντας βέβαια, γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι καὶ ἐγὼ ποὺ μὲ κατακλύζουν μὲ τὴ ρητορεία τους ὅσοι εἶναι δυνατοὶ σ' αὐτήν, διαθέτω ἀκμαία ἄμυνα καὶ λόγο ἱκανὸ πρὸς ἀπόκρουση τῶν σοφισμάτων τους· σοβαρολογώντας πάλι, γιὰ νὰ μὴν ἐξακολουθεῖς νὰ εἶσαι δειλὸς σ' αὐτὰ ποὺ ἔπρεπε νὰ τὰ ἀντιμετωπίζεις μὲ ἀνδρεία. Ἡ παρακαταθήκη μου ὅμως (ἐσύ μπορεῖς πάλι νὰ δείχνεις δειλία) καὶ διατηρεῖται καὶ θὰ διατηρηθεῖ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 100η.

Στὸν ἴδιο.

Δὲν τερατολόγησα κρατώντας σκηνὴ καὶ θέατρο κἀτω ἀπὸ τὴ μασχάλη, ἀλλὰ ὑπερασπίσθηκα τὴν ἀλήθεια μὲ δίκαια ἐλευθερία λόγου, οὔτε ὀπλίσθηκα ἐναντίον φίλων, ἀλλ' οὔτε καὶ ἐναντίον ἐχθρῶν, μὲ βέλη καὶ τόξα καὶ παρατάξεις, καὶ ἔπλασα στὰ ὄνειρά μου ἐχθροὺς καὶ ἀσπίδες, σὰν ἐκείνους ποὺ πυγμαχοῦν πρὸς τὸν ἀέρα, ἀλλὰ μίλησα μὲ παρρησία ὑπὲρ τῶν φίλων. Κι ἂν θέλεις, καὶ γιὰ νὰ ἀπαλλαγεῖ ὁ Λάζαρος ἀπὸ τὰ ἔλκη ποὺ τὸν ταλαιπωροῦσαν²³ καὶ φανεῖ ἀνώτερος ἀπὸ ἐκεῖνο ποὺ τὸν ἐνοχλοῦσε, ἀναστρέφοντας ὅλη τὴν ὀρμὴ τῶν κυμάτων στὰ κεφάλια τῶν πειρατῶν, διαπλέει στὸ ἐξῆς ἀφοδὰ τὴ θάλασσα τοῦ βίου. Καὶ πρόσεχε, δὲν σοῦ στήνω παγίδα μὲ τὸ παρᾶδειγμα, οὔτε ἀναστρέφω τὸ θέλημα αὐτοῦ ποὺ ἔχει ἀνάγκη, ἀναστενάζοντας γιὰ τὸν πλούσιο καὶ τὴν ἄοθηστη δίψα καὶ τὸ χάσμα καὶ τὴ φλόγα καὶ τὰ βασανιστήρια. Γιατὶ δὲν ἔχει ληφθεῖ τὸ χειρότερο (ἀλλὰ καλῶς συμπεριφερόμενος σ' ἐσένα) μὲ τὴν

πται, οἶμαι δ' ὡς οὐδὲ μάτην ἢ παρῴησία καὶ τὸ ἐλεύθερον τῆς γλώττης μοι διεσπούδασται. Εἴ γε τὸν φίλτατον ἔχομεν (ὡς καὶ σὺ γράφεις χαρᾶς ἡμᾶς καὶ εὐφροσύνης πληρῶν) παρωσάμενον μὲν τὴν οὐδαμόθεν αὐτῶ προσήκουσαν δειλίαν, ἀνθελόμενον δὲ 5 τὴν συγγενῇ τῶν ἄλλων τρόπων καὶ κατορθωμάτων ἀνδρείαν, καὶ θυθῶ μὲν τοὺς πειρατὰς αὐταῖς μηχαναῖς καὶ τέχναις τῆς σφῶν βδελυρίας ἐπικλύσαντα, αὐτὸν δὲ πάσης τρικυμίας πονηρῶν ὑπερνασχόντα πνευμάτων, καὶ ταῖς καλαῖς ἐλπίσιν γεγεννημένον μετάρσιον.

10 Τὰ μὲν τοι παραδείγματα οὐ μὲν οὖν οὐ κεκακούρηται παρ' ἡμῶν, ἀλλ', ἵνα μὴ κακουρηθῆται, λόγον ἀπειλήφεν. Τί γε λέγω; ἵνα μὴ τις πηγὴν καὶ ποταμὸν ἐπὶ τῆς ἀκηράτου φύσεως ὑπόδειγμα λαθῶν (ὃ καὶ τὸ σὸν ἀνέχειν ὑπείληφας παρολίσθημα), ἔπειτα τὸ μὴ διαρῶνῃναι αὐτῶ τὸ σέβας δειλιᾶ· μηδ' ὡς ὑφ' ἐτέρων παροχε- 15 τούμενον κατοδύρηται, μηδ' ἔχοι φόβον, ὡς τοῖς ἐνεδρεύουσί ποτε δοίῃ κροτῆσαι τὴν ἄλωσιν, ἢ τοὺς λοχῶντας περιόψεται, ἀποστερεῖν ἐπιχειροῦντας τὰς ἐραστὰς αὐτοῦ τῆς δικαίας ἀπολαύσεως. Οὕτως ἡμεῖς πρεσβυτικῶς τε καὶ φιλαλήθως, ἀλλ' οὐκ ἐπιδεικτικῶς, οὐδὲ κατὰ νεανίσκους, περὶ ὧν ἐχρῆν, διεξήλθομεν. Διό- 20 περ οὐδὲ τὴν φιλίαν ῥίψαι προὔτρέψαμεν (μὴ μοι γένοιτο μὴ οὕτω τῆς πολλῆς ἡμῶν ἀπλότητος τὸ δεινὸν τῆς ῥήτορίας κατεντροφάτω), ἀλλ' ἥτις ἐστὶ τοὺς φίλους παίζουσα, ἥτις σαλεύουσα, ἐκείνην ἀποσεύσασθαι, ἐκείνην ῥίψαι· ἢ τό γε ἑαυτῆς μέρος προαπέστη, καὶ καταλέλοιπεν· ἐκείνην μὴ φέρειν ἄχθος μάταιον, τὴν λόγοις 25 μόνον ἐπμειδιῶσαν, ἔργῳ δὲ τὸ σκυθρωπὸν καὶ τὴν κατήφειαν μετὰ τῶν ἐχθρῶν συσκευάζουσαν. Τὰ δ' ἄλλα, ὥσπερ ἤτησας, πτέρυγες φιλίας ἤρπασαν, καὶ προνοίας περιέπουσι θάλαμοι, καὶ οἰκειοῦμαι τὰ ἐμά, καὶ οὐκέτι δέομαι φαρμάκων, οὐδὲ θεραπείας, μηδ' ἰλεοῦντος, αὐτός γε, μηδὲ πρεσβεύοντος Ἐχω γὰρ τὸν πο- 30 θούμενον πάσης ἀρρώστιας ἀνώτερον, καὶ τὸ ἴχνος αὐτοῦ τοῦ νοσήματος, τὴν μικρὰν δειλίαν, εὐγενῶς τε καὶ ὥσπερ ηὐχόμεν, ἀπορῥίψαντα.

καλή πλευρά, νομίζω όμως ότι δεν ήταν άνωφελη ή παρηρησία και ή έλευθερία τής γλώσσας μου, έφόσον βέβαια έχω τόν πολυαγαπητό μου (όπως και έσύ γράφεις γεμίζοντάς με μέ χαρά και εύφροσύνη) πού άπώθησε τή δειλία πού δεν του ταίριαζε καθόλου, και προτίμησε στή θέση της τή συγγενική μέ τούς άλλους τρόπους και τά κατορθώματα άνδρεία, και βουλιάζοντας τούς πειρατές στο βυθό μαζί μέ τις μηχανορραφίες και τά τεχνάσματα τής άχρειότητάς τους, ο ίδιος θγήκε πάνω άπό όλη τήν τρικυμία τών πονηρών πνευμάτων και άνέθηκε ψηλά μέ τή βοήθεια καλών έλπίδων.

Τά παραδείγματα βέβαια δεν κακοποιήθηκαν άπό μένα, άλλ' έλαβαν λόγο για να μην κακοποιούνται. Τί έννοώ μ' αυτό πού λέγω; Για να μην συμβεί, λαμβάνοντας κάποιος τό παράδειγμα τής πηγής και του ποταμού προς δήλωση τής άμόλυντης φύσεως (όλίστημα στο όποιο και τό δικό σου γράμμα νόμισες ότι έπεσε), φθάσει έπειτα να φοβάται μήπως του διαφύγει ο σεβασμός, ούτε να θρηνεϊ γιατί τά διοχέτευσαν άλλοι άλλου, ούτε να φοβάται ότι θα δώσει κάποτε εύκαιρία σ' αυτούς πού στήνουν ένέδρες να χειροκροτήσουν τήν άλωση, ή θα περιφρονήσει τούς παγιδευτές, πού επιχειρούν να άποστερήσουν αυτές πού τόν αγαπούν άπό τή δίκαια άπόλαυσή τους. "Ετσι έγώ μέ γεροντική σκέψη και άγάπη προς τήν άλήθεια, και όχι άπό λόγους επίδειξης, σοϋ μίλησα για όσα έπρεπε όχι σαν προς νεαρούς. Γι' αυτό δεν σε προέτρεψα ούτε ν' άπορρίψεις τή φιλία (είθε να μη μου συμβεί ή δεινότητα τής ρητορίας να διασκεδάσει εις βάρος τής τόσο πολλής μου άπλότητας), αλλά αυτήν πού περιπαίζει τούς φίλους, αυτήν πού δημιουργεί τόν κλονισμό, αυτήν ν' άπομακρύνεις, αυτήν ν' άπορρίψεις, ή όποία άπό μέρος της έφυγε πρωύτερα και άφησε τή θέση της, αυτήν να μην τήν φέρεις επάνω σου σαν άνωφελο βάρος, πού μόνο μέ λόγια χαμογελά, στήν πράξη όμως μηχανεύεται τή σκυθρωπότητα και τήν κατήφεια. Τά άλλα, όπως ζήτησες, τά πήραν επάνω τους τά φτερά τής φιλίας και τά φροντίζουν οί θάλαμοι τής πρόνοιας, ένω έγώ κρατώ για έμένα αυτά πού είναι δικά μου, και δεν έχω άνάγκη άπό φάρμακα, ούτε άπό θεραπεία, ούτε άπό κάποιον να μου δείξει έλεος, αυτός ο ίδιος, ούτε μέ τή μεσολάβηση κάποιου. Γιατί έχω αυτόν πού ποθώ νικητή κάθε άρρώστιας, πού και αυτό τό ίχνος του νοσήματος, τή μικρή δειλία, τήν πέταξε μακριά εύγενικά και όπως εύχόμουν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑ΄

*Εὐσεβεία, μοναζούση καὶ ἡγουμένη, παραμυθητική,
ἐπὶ ἀδελφῇ τελευτησάσῃ.*

Εἰ μὲν ἀφ' ἡμῶν ὁ θάνατος ἤρχετο καὶ πρῶτοι διὰ τοῦ γένους
5 εἰς πείραν αὐτοῦ καθιστάμεθα, εἰκότως ἂν ὡς ἀπροσδοκῆται καὶ
καινῶ περιπεσόντες ἐθορυβούμεθα τῷ συμπτώματι, ἐπεὶ δὲ ἀφ' οὗ
γεγόνασιν ἄνθρωποι ζωῇ καὶ θανάτῳ μεριζόμεθα καὶ προγονικὸν
ὑπάρχει τὸ ἐπιτίμιον, καὶ οὐκ ἔστιν ὅς ζήσεται, καὶ οὐκ ὄψεται
θάνατον, τί τὸ κοινὸν χρέος ἰδίαν ζημίαν λογιζόμεθα, καὶ ὡς και-
10 νὴν ἀπαιτηθέντες εἴσπραξιν ἀπολοφυρόμεθα, καὶ ὁ [οὐκ] ἔστιν
ἄλλως γενέσθαι, οὐδ' ἡ φύσις ἄλλον νόμον ἐπίσταται, ὡς τί τῶν
παραδόξων ὑπερεκπληττόμεθα καὶ διδόαμεν ἑαυτοὺς οὐκ εὐα-
γῶς, οὐδὲ κατὰ τοὺς νόμους τοῦ Πνεύματος, ὅλους τῇ λύπῃ βαπτί-
ζεσθαι, καὶ λανθάνομεν, θάνατον συγγενῶν ὀδυρόμενοι, ἑαυτοῖς
15 τῷ θρῆνῳ τὸν θάνατον συγκατασκευάζοντες; Καίτοι, εἰ μὲν χα-
λεπὸν ὁ θάνατος, τί τοῦτον ἑαυτοῖς ἐπιταχύνομεν καὶ τὸν ὄρον τοῦ
Πλάστου φθάσαι διανιστάμεθα; Εἰ δ' ἀγαθὸν καὶ σωτήριον, τί
τοὺς ἀποικουμένους, καὶ τότε κρίσει τοῦ Δεσπότη, πέρα τοῦ
μετρίου κοπτόμεθα;

20 Ἀδελφή με, φησὶν, ἐγκατέλιπεν, ἡ μόνη μετὰ Θεὸν παραψυ-
χή, τῶν λυπηρῶν ἢ παρὰ κλησις, τῶν ἀλγεινῶν ἢ διάλυσις, ἡ
πρώτη τῶν εὐφραινόντων ὑπόθεσις. Καὶ τί τοῦτο; Καὶ πατήρ σε
καὶ μήτηρ προλέλοιπεν, καὶ συγγενεῖς ἄλλοι, καὶ τὸ μέχρις Ἀδάμ
γένος ἀναφερόμενον. Σὺ δὲ πάλιν ἄλλους καταλείψεις, καὶ οὐκ
25 ἔστιν εὐρεῖν ὃν οὐ πλεῖστοι καταλιμπάνουσι. Ἀδελφή κατέλιπεν
ἀδελφήν, ἀλλ' εὗρε τοὺς προλαβόντας γεννήτορας· κατέλιπεν
ἀδελφήν, ἀλλ' εἰς τὸν κοινὸν Δεσπότην καὶ Πατέρα ἀπεδήμησεν,
ἀλλὰ πρὸς ἐκείνην τὴν πολιτείαν, πρὸς ἣν καὶ ἡμεῖς πορευόμεθα.
Εἶτα, ὅτι μὲν σε κατέλιπεν λογίξῃ, οἴους δὲ κατέλαβεν οὐκ ἐννοεῖς;
30 Καὶ τὸ μὲν σῶμα στένεις ὅτι οὐχ ὄρας, ἡ δὲ ψυχὴ ὅτι μᾶλλον ἀκώ-
λυτον εὗρε τὴν πρὸς σὲ συνάφειαν, οὐ χαίρει συνορᾶν; Καὶ ὅτι μὲν

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 101η.

**Στή μοναχή και ήγουμένη Ευσέβεια,
παρηγορητική για τὸ θάνατο ἀδελφῆς της.**

“Αν ὁ θάνατος ἔκανε τὴν ἀρχὴν τοῦ ἀπὸ ἐμᾶς καὶ πρῶτοι ἀπὸ τὸ γένος μας εἶχαμε τὴν ἐμπειρία αὐτοῦ, εὐλόγα θὰ ἀνησυχούσαμε πὺν περιπέσαμε στὸ ἀπροσδόκητο καὶ πρωτόγνωρο αὐτὸ γεγονός, ἐπειδὴ ὅμως ἀπὸ τότε πὺν ἔγιναν οἱ ἄνθρωποι μοιραζόμεστε τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο καὶ τὸ ἐπιτίμιο τοῦ θανάτου ἔρχεται ἀπὸ τὶς προγόνους μας, καὶ δὲν εἶναι δυνατὸν αὐτὸς πὺν θὰ θὰ ρθεῖ στὴ ζωὴ νὰ μὴ δεῖ τὸ θάνατο, γιατί τὸ κοινὸ χρέος ὄλων τὸ θεωροῦμε δική μας ζημιὰ, καὶ θρηνοῦμε σὰ νὰ μᾶς ἔχει ζητηθεῖ νὰ πληρώσομε ἓνα καινούργιο χρέος, κι ἀφοῦ δὲν μπορεῖ νὰ γίνει ἄλλιῶς, οὔτε ἡ φύση γνωρίζει ἄλλο νόμο, σὰν ποιὸ ἀπὸ τὰ παράδοξα κυριευόμεστε ἀπὸ τόση μεγάλη ἐκπληξη, κι ἀφήνομε τὸν ἑαυτὸ μας χωρὶς εὐσέβεια οὔτε σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τοῦ πνεύματος νὰ θυθίζεται ὀλόκληρος στὴ λύπη, καὶ μᾶς διαφεύγει, ὅτι θρηνώντας τὸ θάνατο τῶν συγγενῶν μας προκαλοῦμε ταυτόχρονα μὲ τὸν θρῆνο μας καὶ γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας τὸ θάνατο;” Ἄν καὶ βέβαια, ἂν εἶναι βαρὺς ὁ θάνατος, γιατί τὸν ἐπισπεύδομε γιὰ τὸν ἑαυτὸ μας καὶ διαζόμεστε νὰ πραγματοποιήσομε τὸν κανὼνα τοῦ Δημιουργοῦ;” Ἄν ὅμως εἶναι κατὰ καλὸ καὶ σωτήριο, γιατί αὐτοὺς πὺν φεύγουν, καὶ μάλιστα σύμφωνα μὲ τὴν κρίση τοῦ Κυρίου, τοὺς θρηνοῦμε πέρα ἀπὸ τὸ μέτρο;

Ἡ ἀδελφή μου, λέγει, μ’ ἐγκατέλειψε, ἡ μόνη μετὰ τὸν Θεὸ παρηγοριὰ μου, ἡ παρηγοριὰ στὰ λυπηρὰ, ἡ αἰτία ἐξάλειψης τῶν ὀδυνηρῶν, ἡ πρώτη ἀφορμὴ κάθε εὐφροσύνης. Κι τί μ’ αὐτό; καὶ ὁ πατέρας καὶ ἡ μητέρα σου σ’ ἐγκατέλειψαν πιὸ μπροστὰ καὶ ἄλλοι συγγενεῖς, καὶ τὸ ἀνθρώπινο γένος πὺν φτάνει μέχρι τὸν Ἀδάμ. Κι ἐσὺ πάλι θὰ ἐγκαταλείψεις ἄλλους καὶ δὲν μπορεῖς νὰ βρεῖς κάποιον πὺν νὰ μὴν τὸν ἐγκαταλείψουν πολλοί. Ἡ ἀδελφή ἐγκατέλειψε τὴν ἀδελφή της, ἀλλὰ βρῆκε τοὺς γονεῖς πὺν ἔφυγαν πιὸ μπροστὰ. Ἐγκατέλειψε τὴν ἀδελφή της, ἀλλὰ βρῆκε τοὺς γονεῖς πὺν προσηγήθηκαν. Ἐγκατέλειψε τὴν ἀδελφή της, ἀλλ’ ἔφυγε καὶ πῆγε στὸν κοινὸ Δεσπότη καὶ Πατέρα, σὲ ἐκείνη τὴν πολιτεία πρὸς τὴν ὁποία βαδίζομε καὶ ἐμεῖς. Ἐπειτα, ὅτι βέβαια σὲ ἐγκατέλειψε τὸ σκέπτεσαι, καὶ δὲν βλέπεις στὸ νοῦ σου σὲ ποιὸς ἔφτασε; Καὶ ἀναστενάξεις βέβαια γιὰ τὸ σῶμα πὺν δὲν τὸ βλέπεις, καὶ δὲν χαίρεσαι νὰ βλέπεις τὴν ψυχὴ πὺν βρῆκε ἀνεμπόδιση τὴν ἔνωση μαζί σου; Καὶ τὸ ὅτι βέβαια

φθαρτῶν ἀπηλλάγη δεινὰ ποιεῖς, ὅτι δὲ τῶν ἀφθάρτων ἀπολαύει οὐ μέγα ἡγή;

Πῶς δαὶ καὶ κατέλειπεν; Εἰ μὲν εἰς τὸ μὴ ὄν ὑπεχώρησεν, εἰ ὑπ' ἄλλην ἐξουσίαν καὶ κυριότητα γέγονεν, τότε ἂν ἡμᾶς ὡς ἀληθῶς
 5 ἐγκατέλειπεν, εἰ δὲ τῇ αὐτῇ παλάμῃ φρουρεῖται τοῦ Πλάσαντος καὶ τὸν αὐτὸν Κύριον δεσπότητά τε καὶ προνοούμενον ἔχομεν, καὶ ἡ αὐτὴ ἑκατέρας διατριβῆς τε καὶ κατασκήνωσις ἐτοιμάζεται, κἂν τὴν μὲν ἤδη θορύβων ἔχη βίος ελεύθερος, ἡμεῖς δὲ ἔτι τῶ
 κυμαίνοντι περιφερόμεθα, πῶς ἡμᾶς ἐγκατέλειπεν; Εἰ μὴ πρὸς τὸν
 10 αὐτὸν καὶ ἡμεῖς κυβερνώμεθα τῆς καταπαύσεως λιμένα, εἰ μὴ τὴν αὐτὴν ὁδὸν διανύωμεν, εἰ μὴ τὸ αὐτὸ ἡμᾶς ἐνδέχεται τέλος, ἔδει τότε πενθεῖν τὴν διάστασιν, εἰ δὲ ὅσα ἂν τις καὶ βουλεύσῃ τε καὶ πράξῃ, πάντα πρὸς ἐκείνην τὴν μονὴν ἀπάγει, τί μάτην κοπτόμεθα, τί δὲ κατὰ τοῦ νόμου τῆς φύσεως χαλεπαίνομεν, ὅτι θνητὸς ὢν
 15 τὴν φύσιν ἄνθρωπος τῶ θανάτῳ ἐλειτούργησεν, ὅτι τὰ ἴσα καὶ ὅμοια πατρὶ καὶ μητρὶ καὶ τῶ λοιπῶ γένει τὸν παρόντα βίον διεπέρασεν; Τί δ' ἐχρῆν ἐφ' ἡμῶν μόνον ἀνατραπῆναι τὴν φύσιν καὶ συγχυθῆναι τοὺς ὅρους τῆς κτίσεως; Τί γὰρ προκύψαν διὰ γενέσεως, οὐ διὰ λύσεως πάλιν καὶ θανάτου καταδύεται; Παραλείπω
 20 βοτανῶν ἄνθη καὶ κάλλη, οὐ τὴν ὄψιν μόνον, ἀλλὰ καὶ τὰς ἄλλας αἰσθήσεις τέρποντα. Παρατρέχω φυτῶν ὠραιότητας, ἀγέλας τε παντοδαπῶν ζώων. Ἄπαντα τῶ χρόνῳ παρέρχεται καὶ τὴν γένεσιν εὐρίσκει προοιμιάζουσαν τὴν διάλυσιν.

Ἄλλ' ἐννόει μοι τὸν εὐτακτὸν χορὸν τῶν ἀστέρων, ὅπως τε ποι-
 25 κίλλουσι τὸ στερέωμα, βαφαῖς λαμπροτέραις περιανθίζοντες τὰ οὐράνια. Καὶ ὅπως δαδουχοῦσι τὴν νύκτα, τὸ στυγνὸν αὐτῆς ὑπανγάζοντες καὶ τὴν θεῶν ἄλυτον τοῖς ὄρωσι παρεχόμενοι. Τὴν σελήνην πάλιν ἐπισκόπει, ὅπως, ἐκ τοῦ ἡλίου δανειζομένη τὸ φῶς, προῖκα τὸν ἀέρα πυρσεύει καὶ φιλοτιμεῖται τὸ δῶρον, καὶ πρὸ ἡμέ-
 30 ρας ἄλλην ἡμέραν φιλονεικεῖ ἀπεργάζεσθαι. Ἄλλὰ καὶ ταῦτα πάντα πρὸς τέλος ὄρα καὶ τὸ χρέος οἶδε καὶ τρέχει πρὸς τὴν ἀπαίτησιν. Αὐτὸς ὁ ἥλιος οὐ λαμπρὸς μὲν ἰδεῖν, θαυμάσιος δὲ τὸ κάλλος. Καὶ τί γὰρ ἄλλο εἰπεῖν, ἢ ὅτι «ὡς γίγας ἀγαλλιώμενος δραμεῖν ὁδὸν αὐτοῦ, ἀπ' ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ, ἕως ἄκρου τοῦ οὐρανοῦ»,

ἀπαλλάχθηκε ἀπὸ τὰ φθαρτὰ τὸ βλέπεις φοβερό, ὅτι ὅμως ἀπολαμβάνει τὰ ἀφθαρτα δὲν τὸ θεωρεῖς μέγα;

Καὶ πῶς σὲ ἐγκατέλειψε; Ἐάν βέβαια ἔφυγε καὶ πῆγε στὸ μηδέν, ἂν τυχὸν περιῆλθε στὴν ἐξουσία καὶ τὴν κυριότητα ἄλλου, τότε ἐγκατέλειψε ἐμᾶς πραγματικά, ἂν ὅμως φυλάγεται στὴν ἴδια τὴν παλάμη τοῦ πλαστοουργοῦ τῆς καὶ ἔχομε τὸν ἴδιο τὸν Κύριο νὰ μᾶς κυβερνᾷ καὶ νὰ προνοεῖ γιὰ μᾶς καὶ ἐτοιμάζεται ὁ ἴδιος καὶ γιὰ τοὺς δυὸ μας τόπος παραμονῆς καὶ ἡ ἴδια κατασκήνωσις, καὶ ἂν αὐτὴν τὴν ἔχει ἤδη ὁ βίος πού εἶναι ἐλεύθερος ἀπὸ θορύβους, καὶ ἐμεῖς περιφερόμαστε ἀκόμα στὸν φορτουριασμένο, πῶς μᾶς ἐγκατέλειψε; Ἐάν δὲν ὀδηγούμεστε καὶ ἐμεῖς πρὸς τὸ ἴδιο λιμάνι τῆς κατάπαυσης, ἂν δὲν διανύομε τὴν ἴδιο δρόμο, ἂν δὲν μᾶς περιμένει τὸ ἴδιο τέλος, τότε ἔπρεπε νὰ σκεπτόμαστε τὴν ἐγκατάλειψη, τότε ἔπρεπε νὰ πενθοῦμε τὸν χωρισμό, ἂν ὅμως ὅσα καὶ ἂν σκεφθεῖ κανεὶς καὶ πράξει ὅλα μᾶς ὀδηγοῦν σ' αὐτὴ τὴν κατοικία, γιατί θρηνοῦμε ἀνώφελα, γιατί ἀγανακτοῦμε ἐναντίον τοῦ νόμου τῆς φύσεως, ἐπειδὴ ὁ ἄνθρωπος, ὄντας θνητὸς στὴ φύση, ὑπάκουσε στὸ θάνατο, ἐπειδὴ μὲ τὰ ἴσα καὶ ὅμοια μὲ τὸν πατέρα καὶ τὴ μητέρα καὶ τὸ λοιπὸ γένος μας πέρασε τὴν παροῦσα ζωὴ; Καὶ γιατί ἔπρεπε μόνο σ' ἐμᾶς νὰ ἀνατραπεῖ ἡ φύση καὶ νὰ συγχυθοῦν οἱ νόμοι τῆς κτίσεως; Γιατί ποιὸ εἶναι αὐτὸ πού προσῆλθε μὲ γένεσις, καὶ δὲν χάνεται πάλι μὲ διάλυσις καὶ θάνατο; Παραλείπω τὰ ἄνθη τῶν φυτῶν καὶ τὰ κάλλη τους, πού τέρπουν ὄχι μόνο τὴν ὄρασις, ἀλλὰ καὶ τὶς ἄλλες αἰσθήσεις. Παρακάμπτω τὴν ὁμορφιὰ τῶν φυτῶν καὶ τὰ ἀμέτρητα πλήθη τῶν κάθε λογῆς ζώων. Ὅλα περνοῦν μὲ τὸ χρόνο καὶ βρίσκουν τὴ γένεσίν τους νὰ εἶναι ἡ ἀρχὴ τῆς διάλυσής τους.

Σκέψου ἐπίσης τὸν γεμᾶτο ἀπὸ τάξι χορὸ τῶν ἀστρῶν, πῶς στολίζουν τὸ στερέωμα μὲ τὴν ποικιλία τους, γεμίζοντας τὰ οὐράνια μὲ τὰ λαμπρὰ σὰν τῶν λουλουδιῶν χρώματα, καὶ πῶς σὰν λαμπάδες λαμπρύνουν τὴ νύχτα, φωτίζοντας τὸ σκοτάδι τῆς καὶ παρέχοντας στοὺς θεατὲς γαλήνιο θέαμα. Πρόσεξε πάλι τὴ σελήνη, πῶς δανειζόμενη ἀπὸ τὸν ἥλιο τὸ φῶς τῆς καταφωτίζει δωρεὰν τὸν οὐρανὸ καὶ τοῦ χαρίζει ἀπλόχερα τὸ δῶρο του, καὶ πρὶν ἔρθει ἡ ἡμέρα φιλονεικεῖ νὰ φτιάξει ἄλλη ἡμέρα. Ἄλλὰ καὶ αὐτὰ ὅλα προσβλέπουν σ' ἓνα τέλος καὶ ἀναγνωρίζουν τὸ χρέος τους καὶ τρέχουν πρὸς τὴν ἐξόφλησίν του. Αὐτὸς ὁ ἴδιος ὁ ἥλιος δὲν εἶναι λαμπρὸς στὴ θεά καὶ θαυμάσιος στὴν ὁμορφιά; Καὶ τί ἄλλο νὰ πῶ, παρὰ ὅτι σὰν γίγαντας γεμᾶτος ἀγαλλίασις ὀλοκληρώνει τὴν πορεία του

ἐκεῖνον τὸν ὑπερφυῆ δρόμον καὶ εὐτακτον ἐν αὐτῷ μέσῳ τῷ κόσμῳ
 ἀνελίττων, θεατριζέει τε καὶ ἐπιδείκνυται, καὶ τὰ σύμπαντα ταῖς
 ἀκτίσι βάλλων, καὶ τοῦτο μὲν ζωογονῶν, τοῦτο δὲ θάλλων, καὶ
 συνέχων τὰ περιγεία λόγῳ καὶ νόμῳ τοῦ Κτίσαντος, οὐχὶ τοσοῦτω
 5 μακροῖς ταῦτα πράττων οὐ γηράσκει χρόνοις, οὐδ' ἀλλοιοῦται τὸ
 κάλλος, οὐδὲ τὸν δρόμον ὀκλάζει, οὐδ' ἔχει προᾶξιν, δι' οὗ τὴν λύ-
 σιν ἀπαιτηθήσεται. Ἀλλὰ καὶ οὗτος ὁ τοσοῦτος καὶ τηλικούτος οὐ
 διαφεύγει τὸ τέλος, ἀλλ' ὑποκύπτει τοῖς νόμοις τῆς φύσεως. Πάντα
 γὰρ μεταβάλλεται, καὶ οὐδέν, ὃ διὰ γενέσεως οὐσιώθη, ἐπιζητεῖ
 10 πρὸ τοῦ θανάτου μαθεῖν τὸ ἀθάνατον.

Τί οὖν; ταῦτα πάντα μεταπλάττεται καὶ μεταβάλλει καὶ πρὸς
 τὸν ὄρον οὐκ ἀγανακτεῖ τῆς πλάσεως, ἀλλ' εὐπειθῶς φέρει τοῦ
 τεχνίτου τὸ βούλημα, ἡμεῖς δὲ δι' ὧν μάτην κοπτόμεθα, καθ' ἡμῶν
 τὸ Θεῖον παροργίζεῖν οὐκ ὀκνήσομεν, καὶ τοσαῦτα πρὸ ὀφθαλμῶν
 15 ἔχοντες παραδείγματα, ὑπὸ τούτων μὲν οὐδενὸς ἀνανήψομεν, ὅσα
 δὲ τὸ πάθος καὶ ὁ πονηρὸς ὑπαγορεύει, τούτοις ἑαυτοὺς παραδώ-
 σομεν; Ἐλαβεν ὁ Πλάστης πρὸς ἑαυτὸν τὸ πλαστούργημα, καὶ σὺ
 οὐκ ἀνέχῃ ἵνα λύση πόνων καὶ φροντίδων, ἃ τῷ βίῳ πάντως συνα-
 νακύπτουσιν, καὶ σὺ δυσχεραίνεις ἵνα ἀναστήσῃ, καὶ σὺ τὴν το-
 20 σαύτην χάριν ὀλοφύρῃ; Αὐτὸς ἀπαθανατίζει, καὶ σὺ, ὡς μηκέτι
 οὔσης, εἰς ὄδυρομὸς καταπίπτεις; Καὶ ποῦ ταῦτα τῆς σῆς ἀρετῆς
 ἄξια; Ἀλλ' ἀναλάβωμεν ἑαυτούς, ἐπιγνώμεν ἡμῶν τὴν φύσιν, ἐπι-
 γνώμεν τὸν Πλάστην, ἐννοήσωμεν τὴν ἄβυσσον τῆς Δεσποτικῆς
 φιλανθρωπίας. Ἐδωκεν εἰς ἐπιτιμίου λόγον τὸν θάνατον, ἀλλ'
 25 ἀθανασίας αὐτὸν πύλην δι' ἰδίου μετεσκεύασεν θανάτου. Ὁργῆς
 καὶ ἀγανακτῆσεως ἀπόφασις ἦν, ἀλλὰ τὴν ἄκραν ἀγαθότητα τοῦ
 κριτοῦ μηνύει, ἀλλ' ὑπερβαίνει λογισμῶν μεθόδους τὸ ἐννόημα.
 Λύει μὲν γὰρ θανάτῳ τὴν φύσιν, ἣτις διὰ τοῦ προγονικοῦ συνετρι-
 βη παραπτώματος, ἀλλ' ἡ λύσις προοίμιον τῆς ἀναπλάσεως γίνε-
 30 ται. Διαιρεῖ τοῦ σώματος τὴν ψυχὴν καὶ ἡ διαίρεσις ἀρχὴ συνα-
 φείας λαμπροτέρας τε καὶ θειοτέρας εὐρίσκεται. «Σπείρεται γὰρ
 σῶμα ψυχικόν, ἐγείρεται σῶμα πνευματικόν· σπείρεται ἐν ἀτιμίᾳ,
 ἐγείρεται ἐν δόξῃ». Ἀναλαμβάνει τὸ φιλοτέχνημα τῶν οἰκειῶν

ἀπὸ τῆ μιᾶ ὡς τὴν ἄλλη ἄκρη τοῦ οὐρανοῦ²⁴ ξετυλίγοντας αὐτὴ τὴ θαυμαστὴ καὶ εὐτακτὴ τροχιά του στὴ μέση τοῦ κόσμου παίζοντας ἐπιδεικτικὰ σὰν πᾶνω σὲ σκηνὴ τὸ θέατρό του, καὶ ρίχνοντας τὶς ἀκτῖνες του στὰ σύμματα, τὸ ἓνα τὸ ζωογονεῖ, καὶ τὸ ἄλλο τὸ περιβάλλει μὲ τὴ θαλπωρὴ του, καὶ συγκρατῶντας ὅλη τὴ γῆ σύμφωνα μὲ τὸ λόγο καὶ τὸν νόμο τοῦ Δημιουργοῦ, δὲν γερνᾷ ἐπαναλαμβάνοντας τὸ ἴδιο γιὰ τόσα πολλὰ χρόνια, οὔτε ἀλλοιώνεται τὸ κάλλος του, οὔτε κουράζεται στὴν πορεία του, οὔτε ἔχει πράξει κάτι ἐξαιτίας τοῦ ὁποίου νὰ ζητεῖται ἢ κατάλυσή του. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ ἥλιος, ὁ τόσο μεγάλος καὶ μεγαλοπρεπής, δὲν διαφεύγει τὸ τέλος, ἀλλὰ ὑποκύπτει στοὺς νόμους τῆς φύσεως. Γιατὶ ὅλα μεταβάλλονται καὶ τίποτα ἀπὸ ὅσα ἔλαβαν ὑπαρξὴ μὲ τὴ γένεση δὲν ἐπιζητεῖ πρὶν ἀπὸ τὸ θάνατο νὰ μάθει τὸ ἀθάνατο.

Τί λοιπόν; ὅλα αὐτὰ μεταπλάθονται καὶ μεταβάλλονται καὶ δὲν ἀγανακτοῦν μὲ τὸ νόμο τῆς δημιουργίας, ἀλλὰ δέχονται ὑπάκουα τὸ θέλημα τοῦ τεχνουργοῦ, καὶ ἐμεῖς δὲν θὰ σταματήσουμε μὲ τὶς μάταιες διαμαρτυρίες μας νὰ ἐξοργίζουμε τὸ Θεῖο; Καὶ ἐνῶ ἔχομε τόσα παραδείγματα μπροστὰ στὰ μάτια μας ἀπὸ αὐτὰ βέβαια ἀπὸ κανένα δὲν θὰ ἀνανήψουμε, ὅσα ὅμως μᾶς ὑπαγορεύει τὸ πάθος καὶ ὁ πονηρὸς θὰ παραδώσουμε σ' αὐτὰ τὸν ἑαυτό μας; Πῆρε κοντά του ὁ Πλάστης τὸ πλαστούργημα του, καὶ ἐσὺ δὲν θέλεις νὰ τὸ ἀπαλλάξεις ἀπὸ τοὺς πόνους καὶ τὰ βάσανα, τὰ ὁποῖα παρουσιάζοντα ἀναπόφευκτα στὴ ζωὴ, καὶ ἐσὺ τὸν δυσκολεύεις νὰ τὸ ἀναστήσει, καὶ ἐσὺ θρηνεῖς γιὰ τὴν τόση χάρη; Αὐτὸς τὴν καθιστᾷ ἀθάνατη, καὶ ἐσὺ σὰ νὰ μὴν ὑπάρχει παραδίνεσαι στοὺς θρήνους· καὶ πῶς αὐτὰ εἶναι ἄξια τῆς ἀρετῆς σου; Ἀλλ' ἄς ἔρθομε στὴν ἑαυτό μας, ἄς κατανοήσουμε τὴ φύση μας, ἄς κατανοήσουμε τὸν Δημιουργὸ, ἄς κατανοήσουμε τὴν ἄβυσσο τῆς Δεσποτικῆς φιλανθρωπίας. Μᾶς ἔδωσε στὴ θέση τοῦ ἐπιτιμίου τὸν θάνατο, ἀλλ' αὐτὸν τὸν ἴδιο τὸν μετέβαλε σὲ πύλη ἀθανασίας. Ἦταν ἀπόφαση ὀργῆς καὶ ἀγανάκτησης, ἀλλὰ δείχνει τὴν ἀπέραντη ἀγαθότητα τοῦ κριτοῦ, ἀλλ' ὑπερβαίνει τὸ νόημά της τοὺς κανόνες τῆς σκέψεως. Γιατὶ διαλύει βέβαια μὲ τὸ θάνατο τὴ φύση μας ποὺ ἔχει συντριβεῖ ἀπὸ τὸ προγονικὸ παράπτωμα, ἀλλ' ἡ διάλυση γίνεται ἀρχὴ τῆς ἀνάπλασης. Χωρίζει τὴν ψυχὴ ἀπὸ τὸ σῶμα καὶ ὁ χωρισμὸς γίνεται ἀρχὴ λαμπρότερης καὶ θεϊκότερης ἔνωσης. Γιατὶ λέγει· «Σπείρεται σῶμα ψυχικὸ καὶ ἀνασταίνεται σῶμα πνευματικόν· σπείρεται ἄδοξο, καὶ ἀνασταίνεται ἔνδοξο»²⁵. Παίρνει ὁ Δημιουργὸς τὸ φιλοτέχνημα τῶν χειρῶν

χειρῶν ὁ Δημιουργός, ἔλκει πρὸς ἑαυτόν· χωρίζει μὲν τῶν ἀνθρωπίνων ὀφθαλμῶν, ἀλλ' ὑπὸ ταῖς ἀγγελικαῖς ἀστραπαῖς καὶ λαμπρότησιν ἐγκατοικίζει. Ποῦ ταῦτα θρήνων, ποῦ δὲ δακρῶν; πόσον ἀπέχει τούτων τὸ πένθος;

5 Ταῦτα διανοουμένη καὶ μελέτην ἔχουσα, καὶ πρό γε τούτων ἀπάντων ἐκεῖνο λαβοῦσα τῆς μνήμης, ὅτι ἐκ βρέφους Θεῶ ἐκολλήθη καὶ τῷ ἀφθάρτῳ καὶ ἀθανάτῳ νυμφίῳ Χριστῷ συνηρομόσθης, γεννήτορας μὲν καὶ ἀδελφούς καὶ συγγένειαν πᾶσαν ἀρνησαμένη, αὐτῷ δὲ μόνῳ τὸν βίον ὅλον καὶ τὴν ζωὴν καθυποσχουμένη, μὴ
10 καθύβριξε τοῖς ὀδυρμοῖς τὴν ὁμολογίαν, μηδὲ τῷ πένθει τὴν χάριν ἐκείνην ἀμαυρώσης, μηδὲ τῇ νῦν σκυθρωπότητι τὴν τῶν ἀγγέλων τότε χαρὰν ἀνταλλάξῃ. Ἄν γὰρ οἷς ἐκεῖνοι νυνὶ χαίρουσιν παρθένον ψυχὴν καὶ τῶν παθῶν ἀνωτέραν, εἰς ἀναπλήρωσιν τῶν ἀπορῶνέντων δαιμονίων εἰσδεξάμενοι, σὺ ταῦτα πένθους κατασκευάζεις ὑπόθεσιν, ὅρα ὅπως τοῖς δευτέροις πικρῶς ἐξυβρίζεις τὰ πρό-
15 τερα. Οὐδεὶς ἀκμάζων τῷ πρὸς τὸν νυμφίον ἔρωτι, λείπει μὲν τὸν πόθον, γίνεται δὲ τοῦ πένθους. Καὶ ὅτι μὲν ἐκεῖνον ἔχει ἐπιλανθάνεται, θανάτους δὲ περισκοπεῖ καὶ περιεργάζεται καὶ τούτοις περιοδυνεῖται, τῷ πάθει τὸν πόθον βαπτίζων, καὶ τὴν χαρὰν προδι-
20 δούς τῇ λύπῃ αἰχμάλωτον. Εἰ μὲν οὖν ὁ τελευτήσας, μᾶλλον δὲ ἡμᾶς ἢ προλαβοῦσα τῶν ἀμελῶς καὶ οὐκ εὐσεβῶς βεβιωκότων ἐτύγχανεν, τάχα ἂν συγγνώμην εἶχεν ὁ στεναγμός καὶ τὰ δάκρυα, καίτοι γε ὁ Κύριος ἡμῶν καὶ Σωτὴρ, ἡ τῆς φιλανθρωπίας πηγὴ, οὐδὲ πρὸς τούτους ἐπιστρέφεται τοῖς ἀκολουθεῖν αὐτῷ προαι-
25 ρουμένοις νόμον ἔθετο. «Ἄφες», γὰρ, ἔφη, «τοὺς νεκροὺς θάψαι τοὺς ἑαυτῶν νεκρούς, σὺ δὲ ἀκολουθεῖ μοι». Ἐπεὶ δὲ τῶν ὀσίως καὶ θεοφιλῶς διαζησάντων καὶ Θεῶ τὴν πίστιν καθαρὰν τετηρηκότων, τὸ παρθερικὸν ἐκεῖνο καὶ μακάριον σκεῦος ἐτύγχανεν, πῶς τὴν Δεσποτικὴν φωνὴν οὐ δυσωπούμεθα, πῶς οὐχ εὐρίσκομεν ἐν
30 αὐτῇ πᾶσαν κατηφείας διάλυσιν; «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, κἂν ἀποθάνῃ, ζήσεται» διὰ θανάτου ζωὴν ἀθάνατον εὔρατο, διὰ λύσεως τὴν ἀδιάλυτον κατασκήνωσιν ἐκκληρώσατο.

Ἐφη πάλιν ὁ κοινὸς ἀνθρώπων Σωτὴρ καὶ τῶν σωζομένων νυμφίος «Οὐ δύνανται πενθεῖν οἱ υἱοὶ τοῦ νυμφῶνος ἐφ' ὅσον

του, τὸ σύρει κοντά του· τὸ ἀποχωρίζει βέβαια ἀπὸ τὰ ἀνθρώπινα μάτια, ἀλλὰ τὸ ἐγκαθιστᾷ σὲ κατοικία κάτω ἀπὸ τὶς ἀγγελικὲς ἀκτινοβολίες καὶ λαμπρότητες. Ἐπὶ ποῦ κι ὡς ποῦ αὐτὰ εἶναι ἄξια γιὰ θρήνους, ἀπὸ ποῦ κι ὡς ποῦ εἶναι ἄξια γιὰ δάκρυα; Πόσο ἀπέχει ἀπὸ αὐτὰ τὸ πένθος;

Αὐτὰ νὰ σκέφτεσαι καὶ νὰ μελετᾷς, καὶ πρὶν ἀπὸ ὅλα αὐτὰ φέροντας στὴ μνήμη σου τοῦτο, ὅτι ἀπὸ βρέφος προσκολλήθηκες στὸν Θεὸ καὶ συζεύχθηκες μὲ τὸν ἀφθαρτο καὶ αἰώνιο νυμφίο Χριστό, ἀφοῦ ἀρνήθηκες γονεῖς καὶ ἀδελφία καὶ ὅλη τὴν οἰκογένειά σου καὶ ἔταξες ὅλο τὸν βίο καὶ τὴ ζωὴ σου σ' αὐτὸν μονάχα, νὰ μὴν ἀτιμάζεις τὴν ὑπόσχεσή σου μὲ τοὺς θρήνους σου, οὔτε νὰ ἀμαυρώνεις μὲ τὸ πένθος σου ἐκείνη τὴ χάρη, οὔτε ν' ἀνταλλάξεις μὲ τὴν τωρινὴ σκυθρωπότητά σου τὴν τότε χαρὰ τῶν ἀγγέλων. Γιατί, ἂν ἐκεῖνοι αὐτὰ μὲ τὰ ὁποῖα χαίρονται τώρα δεχόμενοι ψυχὴ παρθένο καὶ ἀνώτερη ἀπὸ τὰ πάθη, πρὸς ἀναπλήρωση τῶν δαιμονίων ποὺ ἀπέδρασαν, ἐσὺ τὰ κάνεις αὐτὰ αἰτία πένθους, πρόσεχε πόσο ἄσχημα ἐξυβρίζεις μὲ τὰ δεύτερα τὰ πρῶτα. Κανένας ποὺ ἔχει δυνατὸ τὸν ἔρωτά του πρὸς τὸν νυμφίο δὲν ἐγκαταλείπει τὸν πόθο του καὶ κυριεύεται ἀπὸ τὸ πένθος. Καὶ ὅτι βέβαια ἔχει ἐκεῖνον τὸ ξεχνᾷ, ἀσχολεῖται ὅμως καὶ μελετᾷ θανάτους καὶ γεμίζει μὲ ὀδύνη ἀπὸ αὐτούς, βυθίζοντας τὸν πόθο στὸ πάθος καὶ παραδίδοντας τὴ χαρὰ αἰχμάλωτη στὴ λύπη. Ἐάν βέβαια ἐκεῖνος ποὺ ἔφυγε ἀπὸ τὴ ζωὴ, ἢ μᾶλλον ἐκείνη ποὺ μᾶς πρόλαβε στὴν ἐκδημία, ἦταν ἀπὸ αὐτούς ποὺ ἔζησαν μὲ ἀμέλεια καὶ χωρὶς εὐσέβεια, ἴσως θὰ μπορούσαν νὰ συγχωρηθοῦν ὁ στεναγμὸς καὶ τὰ δάκρυα, ἂν καὶ βέβαια ὁ Κύριος καὶ Σωτήρας μας, ἡ πηγὴ τῆς φιλανθρωπίας, δὲν ἔθεσε νόμο γι' αὐτούς ποὺ θέλουν νὰ τὸν ἀκολουθήσουν νὰ ἐπιστρέφουν σ' αὐτούς· γιατί λέγει: «Ἐφησε τοὺς νεκροὺς νὰ θάψουν τοὺς νεκροὺς τους· ἐσὺ ἀκολούθησέ με»²⁶. Ἐπειδὴ ὅμως τὸ παρθενικὸ ἐκεῖνο καὶ μακάριο σκεῦος ἔτυχε νὰ εἶναι ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ἔζησαν ὅσα καὶ εἶχαν τηρήσει τὴν ἀγάπη πρὸς τὸν Θεὸ καθαρῇ, πῶς δὲν φοβόμαστε τὴ φωνὴ τοῦ Κυρίου, πῶς δὲν βρισκόμαστε σ' αὐτὴν τὴν πλήρη ἐξάλειψη τῆς θλίψης; «Ὅποιος πιστεύει σ' ἐμένα, καὶ ἂν ἀκόμα πεθάνει, θὰ ζήσει»²⁷. Μὲ τὸ θάνατο ἐπέτυχε τὴν ἀθάνατη ζωὴ, μὲ τὴ διάλυση ἔλαβε τὸν κληρο τῆς ἀκατάλυτης κατοικίας.

Εἶπε πάλι ὁ κοινὸς τῶν ἀνθρώπων Σωτήρας καὶ νυμφίος αὐτῶν ποὺ σώζονται: «Δὲν μπορούν νὰ πενθοῦν αὐτοὶ ποὺ εἶναι καλεσμένοι στὸ γά-

χρόνον μετ' αὐτῶν ἔστιν ὁ νυμφίος». Ἀκούεις τί λεγεί; Μὴ καταδικάσης σεαυτῆ διατὸ πένθος τοῦ τηλικούτου νυμφίου τὴν διάστασιν, μηδὲ ψῆφον κατὰ σεαυτῆς ἐξενέγκης, ὃ καὶ ἄλλου τολμῶντος οὐκ ἂν αὐτῆ τὴν ἐπήρειαν ἤνεγκας, ἀλλ' ἐχθρόν, ἀλλὰ 5 πολέμιον, ἀλλὰ πάντα κακὸν ἀπεκῆρυξας, μηδὲ τὴν δόξης ἀπολαύουσαν θρηνοῦσα σεαυτὴν ἔνοχον θρήνων ἀποδείξης· «Οὐ δύνανται πενθεῖν οἱ συνόντες τῷ νυμφίῳ». Τί ταύτης τῆς φωνῆς, μᾶλλον δὲ τῆς Δεσποτικῆς διαμαρτυρίας, φοβερώτερον; Πενθεῖς; Ἀπέστης τοῦ νυμφίου. Ὀδύρη; Τὸν θάλαμον ὑβρίζεις. Τὰ τῶν πολ- 10 λῶν καὶ χυδαίων πράττεις, ἐκπίπτεις τῆς παστάδος. Ἀλλὰ μηκέτι τὴν ἐν Θεῷ ζῶσαν ὡς νεκρὰν θρηνώμεν, μηδὲ δι' ὧν στέργειν αὐτὴν νομίζομεν, καὶ αὐτὴν ἐκείνην ἀτιμάζομεν. Ὑβρις ἐστὶ τοῖς τὸν οὐρανὸν θαλαμηπολοῦσιν ὁ ὀδυρμός, καὶ τὰ δάκρυα δυσφημούντων ἔστιν αὐτῶν τὸ μακάριον, δισταζόντων τὴν ἀπόλαυσιν, 15 ἀμφιβαλλόντων (ἵνα μὴ ἀπιστούντων λέγω) τὴν ἀνάστασιν.

Ἄπαντα λογισαμένη καὶ νηφούση κρίσει ἐπισκοπήσασα, ῥίψον τὸ πένθος, ἀπόθου τὸ πάθος, τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ δάκρυα. Ἔσται δὲ τοῦτο τοῖς τε ἄλλοις, οἷς προείπομεν, καὶ ἐάνπερ, ἑαυτὴν πάντων τῶν λοιπῶν ἀποσπάσασα, μόνον τοῦ καθαρῶ καὶ 20 ἀχράντου νυμφίου Χριστοῦ τὸν μακάριον καὶ ἀνώλεθρον ἔρωτα ὄλον καθ' ὅλην σεαυτὴν ἀναλαβοῦσα, πρὸς ἐκεῖνον οὐ λήγεις ἐπιστρεφομένη καὶ ἀτενίζουσα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΒ΄.

Θεοφάνη, μονάζοντι.

25 Εἰ σοὶ φίλον τὸ πρὸς ἡμῶν τῶν εὐτελῶν γράμμα, δέχοιο καὶ αὐθις, ὡς τριπόθητε, οὐδὲν μὲν ἔχον εὐπρεπές τε καὶ εὐφραδές, ὡς χάριτι φῆς, τὸ δ' οὖν τῆς ἀγάπης σύμβολον ὁμολογουμένως, καί γε ὅσον ἢ ἀντίδοσις τῶν γραμμάτων γένοιτο, τοσοῦτον ἢ τῆς ἀγάπης 30 διάθεσις αὐξοίτο, οὗ τί ἂν εἴη σπουδαιότερον; Ἀλλὰ τοῦτο νῦν κείσθω ἐνταῦθα. Πρὸς δὲ τὸ ἐξῆς βαδιστέον ὁ λόγος. Τί τὸ νῦν καινοτομηθὲν ἐν τοῖς αὐτόθι; Καὶ τίνες οἱ νεοφανῶς δράκοντες χαρου-

28. Μάρκ. 2, 19.

29. Ματθ. 9, 15.

μο, ὅσο χρόνο εἶναι μαζί τους ὁ νυμφίος»²⁸. Ἀκούς τί λέγει; Μήν καταδικάσεις τὸν ἑαυτὸ σου ἕξαιτίας τοῦ πένθους σου μὲ τὸν χωρισμὸ σου ἀπὸ τέτοιον σπουδαῖο νυμφίο, οὔτε νὰ θγάλεις ἀπόφαση ἐναντίον τοῦ ἑαυτοῦ σου, τὴν ὁποία καὶ κάποιος ἄλλος ἂν τολμοῦσε νὰ θγάλει δὲν θὰ ὑπέφερες τὴ βλάβη, ἀλλὰ θὰ τὸν ἀπεκήρυττες ὡς ἐχθρὸ καὶ ἀντίπαλο καὶ κακὸ ὡς πρὸς ὅλα, οὔτε, θρηνώντας γι' αὐτὴν πού δέχεται καὶ ἀπολαμβάνει δόξα, νὰ παρουσιάσεις τὸν ἑαυτὸ σου ἔνοχο θρηνῶν· γιατί λέγει· «Δὲν μποροῦν νὰ πενθοῦν οἱ σύντροφοι τοῦ νυμφίου»²⁹. Τί εἶναι πιὸ φοβερὸ ἀπὸ αὐτὴ τὴ φωνή, ἢ μᾶλλον τὴ Δεσποτικὴ διαβεβαίωση; Πενθεῖς; Ἀπομακρύνθηκες ἀπὸ τὸν νυμφίο. Ὀδύρεσαι; Προσβάλλεις τὸν νυφικὸ θάλαμο. Κάνεις αὐτὰ πού κάνουν οἱ πολλοὶ καὶ οἱ χυδαῖοι, ἀποβάλλεσαι ἀπὸ τὸν νυφικὸ θάλαμο. Ἀλλὰ ἄς μὴ θρηνοῦμε πιά σὰν νεκρὴ αὐτὴ πού ζεῖ κοντὰ στὸν Θεό, οὔτε, μὲ αὐτὰ πού νομίζομε ὅτι τῆς δείχνομε τὴν ἀγάπη μας, μ' αὐτὰ νὰ ἀτιμάζομε αὐτὴ τὴν ἴδια. Ὁ θρηῆνος εἶναι ὕβρη γι' αὐτοὺς πού ζοῦν στοὺς σὺράνιους θαλάμους, καὶ τὰ δάκρυα εἶναι ἐκείνων πού δυσφημοῦν τὴ μακαριότητά τους, πού ἔχουν δισταγμὸ γιὰ τὴν ἀπόλαυσή τους, πού ἀμφιβάλλουν (γιὰ νὰ μὴν πῶ δὲν πιστεύουν) γιὰ τὴν ἀνάσταση.

Σκεπτόμενη ὅλα αὐτὰ καὶ ἕξετάζοντάς τα μὲ καθαρὴ καὶ ἤρεμη σκέψη, πέταξε τὸ πένθος, ἀπομάκρυνε τὸν πόνο, τοὺς στεναγμοὺς καὶ τὰ δάκρυα. Κι αὐτὸ θὰ τὸ ἐπιτύχεις καὶ μὲ τὰ ἄλλα πού εἶπα προηγουμένως, καὶ ἂν ἡ ἴδια, ἀποσπώντας τὸν ἑαυτὸ σου ἀπὸ ὅλους τοὺς ἄλλους, δεχθεῖς μέσα σὲ ὀλόκληρο τὸν ἑαυτὸ σου τὸν μακάριο καὶ ἀφθαρτο ἔρωτα τοῦ καθαροῦ καὶ ἀγνοῦ νυμφίου Χριστοῦ, χωρὶς νὰ παῦεις νὰ στρέφεις τὰ μάτια σου σ' ἐκεῖνον καὶ νὰ τὸν ἀπενίζεις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 102η.

Στὸ μοναχὸ Θεοφάνη.

Ἄν σ' εὐχαριστεῖ τὸ γράμμα μου ἐμένα τοῦ ταπεινοῦ, δέξου το καὶ πάλι, ὡ πολυπόθητὲ μου, πού δὲν ἔχει βέβαια τίποτε τὸ λογοτεχνικὸ καὶ εὐγλωττο, ὅπως φιλοφρονητικὰ μοῦ λές, ἀλλ' εἶναι ἀναντίρρητα σύμβολο ἀγάπης, καὶ ὅσο γίνεται ἡ ἀνταλλαγὴ τῶν γραμμάτων, τόσο πιὸ πολὺ αὐξάνει τὸ συναίσθημα τῆς ἀγάπης, πρᾶγμα ἀπὸ τὸ ὁποῖο τί θὰ μποροῦσε νὰ ὑπάρξει σπουδαιότερο; Ἀλλ' αὐτὸ τώρα ἄς περιορισθεῖ σ' αὐτά, καὶ ὁ λόγος μας ἄς προχωρήσει στὰ ἐπόμενα. Ποιὸ εἶναι τώρα τὸ καινούργιο πού συνέβη σ' ἐσᾶς ἐκεῖ; Καὶ ποιοὶ εἶναι οἱ καινούργιοι δρᾶ-

βδηδὸν καταπίνοντες ψυχὰς μὴ ἐστηριγμένας τῷ λόγῳ τῆς ἀληθεί-
 ας; Αὐτὸς μὲν οὖν οὐκ ἐξωνομάτισας, ἡμεῖς δὲ καὶ πρὸ τῆς δηλώ-
 σεως τῶν γραμμάτων κατεστενάξαμεν, ὅτι μάλιστα ἐφ' ἐνὶ ἀνδρὶ
 αἰρετικῷ, μᾶλλον δὲ βλασφήμῳ τῷ ὄντι εἰς Θεόν, λαχόντι ἐν τοῖς
 5 αὐτόθι παρὰ τοῦ κράτους χαρτουλαρεῦσιν, ἐκεῖνο εἰπόντες, ὅτι γε
 τῆς περιδοήτου Σικελίας ἔφθασεν ὄλεθρος. Τόδε τὸ πῆμα οὐκ ἐκ
 δογματικῆς πείρας τετεχνωμένον (ἄπειρον γὰρ τὸ ἀνδριαντά-
 ριον), ἀλλὰ ἐξ ἀσεβοῦς γνώμης πεπληρωμένον, καὶ ἵνα τ' ἀληθέστε-
 ρον ῥηθείη, πρόσθεν ἐπὶ τὸ ἀσεβοῦν ἠγμένον, καὶ γε σὺν δυσὶν
 10 ἄλλοις ὁμαίμοσιν. Ἀλλὰ τούτοις μὲν ἡ Τριάς ἐνθέους στόμασιν
 οἶδ' ὅτι ἀπορῥαπίσει ὑμῶν τε καὶ τῶν ἐνταῦθα ὑπερμαχούντων τῆς
 ἀληθείας, σὲ δὲ καὶ τὸ οἶος σὺ μηδὲν ξενιζέτω ἢ ἔτι λυττοῦσα αἰ-
 ρεσις. Οὐπω γὰρ ἐκτρέπεται τὸ κακόν, οὔτε δεδοκίμασται ἱκανῶς
 τῶν πιστῶν τὸ φιλόθεον· καὶ τρίτον, οὐχ οἷοί ἐσμεν ἐμβατεύειν εἰς
 15 ἄβυσσον κριμάτων Θεοῦ, καθ' οὓς τρόπους ἀνέχεται ἀκμὴν κλυ-
 δωνίζεσθαι τῷ σάλῳ τῆς ἀπιστίας τὸν λαὸν αὐτοῦ. Πλὴν συμπερα-
 σμοῦ τοῦ λόγου, ἵνα οἱ δόκιμοι γίγνοιτο φανεροί, ὡς ὁ τῆς σο-
 φίας ταμίας Παῦλος λέλεχεν.

Διὸ παρακαλοῦμεν καὶ ἀντιβολοῦμεν, μὴ ἐκκακεῖν διακατε-
 20 λέγχειν σε τοῖς ὑπεναντίοις ἐκ τῶν ἀδύτων ταμείων τῆς καρδίας
 σου, προφέροντα τὰ θεῖα δόγματα καὶ ὑποδεικνύοντα ἐντεῦθεν
 ἀριδῆλως, ὅτι Χριστὸς οὐ Χριστός, εἰ μὴ περιγράφοιτο τῇ καθ'
 ἡμᾶς ἰδέᾳ. Εἴπερ γὰρ σὰρξ ἐγεγόνει, πάντως καὶ ὡς σὰρξ περι-
 γράφοιτο. Ὁ δὲ μὴ περιγράφοιτο, τοῦτο οὐκ εἴσω ἀνθρωπότη-
 25 τος, ἀλλ' ἐξω δηλονότι καὶ τόπου καὶ χρόνου, Θεὸς γυμνὸς τῇ
 ἀπεριληψία τε καὶ ἀοριστία, καὶ λεγόμενος καὶ νοούμενος· καὶ
 τοῦτο ἀραρότως εἰς ἀναμφίλεκτον ἀπόδειξιν τῆς ἀληθείας φυσι-
 κῆς ἀκολουθίας ἀναγκαζόμενον περιγράφεσθαι Χριστὸν κἂν τῇ
 εἰκόνι προσκυνούμενον, ἐπεὶ ἐν αὐτῇ τὸ ἀρχέτυπον ἐκπέφαν-
 30 ται, ὡς περ φησὶ θεόφαντος Διονύσιος, καὶ ἀλλαχοῦ, ἐκάτερον ἐν
 ἑκατέρῳ παρὰ τὸ τῆς οὐσίας διάφορον. Ὡστε ὁ ἀπαναινόμενος
 ἐγγράφεσθαι Χριστὸν ἤρηται ἀνθρώπον γεγονέναι, καὶ ὁ μὴ
 προσκυνῶν αὐτοῦ τὴν εἰκόνα, οὐ τύπον προσκυνεῖ αὐτὸν τὸ
 καθόλου, κἂν νομίζῃ προσκυνεῖν, ἐπεὶ φησιν ὁ ἱερός λόγος, "Οἱ

κοντες πού σάν τήν Χάρυβδη καταπίνουν ψυχές πού δέν εἶναι στηριγμένες στο λόγο τῆς ἀλήθειας; Ἐσὺ βέβαια ὁ ἴδιος δέν μᾶς τὸν κατονόμασες, ἐγὼ ὅμως καὶ πρὶν ἀπὸ τὴν ἀναφορὰ τῶν γραμμάτων σου ἀναστέναξα πικρὰ, καὶ μάλιστα γιὰ ἓνα ἄνδρα αἰρετικό καὶ μᾶλλον στὴν πραγματικότητα βλάσφημο κατὰ τοῦ Θεοῦ, πού ὀρίσθηκε ἀπὸ τὸ κράτος ἀρχιεφύλακας ἐκεῖ, καὶ εἶπα τοῦτο, ὅτι ἔφτασε ἡ καταστροφή τῆς ξακουστῆς Σικελίας. Αὐτὴ ἡ συμφορὰ δέν ἔχει κατασκευασθεῖ ἀπὸ βαθειὰ γνώση τῶν δογμάτων (γιατὶ εἶναι ἄπειρο σ' αὐτὰ τὸ ἀνθρωπάριο), γεμᾶτο ὅμως ἀπὸ ἀσεβῆ γνώμη, καὶ γιὰ νὰ λεχθεῖ τὸ πιὸ ἀληθινό, γεννημένο ἀπὸ τὴν ἀρχὴ γιὰ τὴν ἀσέβεια, μαζὶ μὲ δύο ἄλλους συγγενεῖς. Ἄλλ' αὐτοὺς ἡ Τριάδα, γνωρίζω καλά, ὅτι μὲ ἔνθεα στόματα θὰ τοὺς πετάξει μακριὰ ἀπὸ ἑσένα καὶ ἀπὸ τοὺς ἐκεῖ ὑπέρμαχους τῆς ἀλήθειας, ἑσένα ὅμως καὶ τὸν σάν κι ἑσένα νὰ μὴ σᾶς παραξενεύει καθόλου ἡ αἴρεση πού ἀκόμα φέρεται σάν λυσσασμένη. Γιατὶ δέν ἔσθησε ἀκόμα τὸ κακὸ οὔτε δοκιμάσθηκε ἀρκετὰ ἡ ἀγάπη τῶν πιστῶν πρὸς τὸν Θεό· καὶ τρίτον, δέν εἴμαστε ἱκανοὶ νὰ εἰσέλθομε στὴν ἄβυσσο τῶν σκέψεων τοῦ Θεοῦ, μὲ ποιούς τρόποσ ἀνέχεται ἀκόμα νὰ κλυδωνίζεται ὁ λαὸς του ἀπὸ τὸ σάλο τῆς ἀπιστίας. Τὸ συμπέρασμα βέβαια αὐτοῦ πού λέχθηκε εἶναι, γιὰ νὰ γίνουν φανεροὶ οἱ δοκιμασμένοι στὴν ἀρετὴ³⁰, ὅπως ἔχει πεῖ ὁ ταμίας τῆς σοφία Παῦλος.

Γι' αὐτὸ σὲ παρακαλῶ καὶ σὲ ἱκετεύω, νὰ μὴν δειλιάσεις νὰ ἐλέγχεις μέσα ἀπὸ τὰ ἄδυτα ταμεῖα τῆς καρδιᾶς σου τοὺς ἀντιπάλους, προτείνοντας τὰ θεῖα διδάγματα καὶ ἀποδεικνύοντας ἀπὸ αὐτὰ ὀλοφάνερα, ὅτι ὁ Χριστὸς δέν εἶναι Χριστὸς ἂν δέν περιγραφόταν σύμφωνα μὲ τὴ δική μας μὀρφή. Γιατὶ, ἐφόσον ἔχει γίνει σάρκα, ὅπως ὅποτε περιγράφεται καὶ σάν σάρκα. Αὐτὸ πού δέν περιγράφεται, αὐτὸ δέν ἀνήκει στοὺς ἀνθρώπους, ἀλλ' εἶναι φανερὸ ὅτι βρίσκεται ἔξω ἀπὸ τόπο καὶ χρόνο, Θεὸς γυμνὸς καὶ λεγόμενος καὶ νοούμενος, ἀπερίληπτος καὶ ἀόριστος ὡς πρὸς τὴ φύση του. Καὶ ἔτσι σύμφωνα μὲ ἀναντίρρητη ἀπόδειξη τῆς φυσικῆς ἀλήθειας εἶναι ἀνάγκη νὰ περιγράφεται ὁ Χριστὸς, καὶ νὰ προσκυνεῖται στὴν εἰκόνα, ἐπειδὴ μ' αὐτὴν φανερώθηκε τὸ ἀρχέτυπο, ὅπως λέγει ὁ Θεοφάντωρ Διονύσιος, καὶ ἄλλου, ὁ ἓνας μέσα στὸν ἄλλο παρὰ τὴ διαφορὰ τῆς οὐσίας. "Ὡστε, ὅποιος ἀρνεῖται νὰ ζωγραφίζεται ὁ Χριστὸς, ἀρνεῖται ὅτι ἔγινε ἄνθρωπος, καὶ αὐτὸς πού δέν προσκυνεῖ τὴν εἰκόνα, δέν προσκυνεῖ αὐτὸν καθόλου, ἔστω κι ἂν νομίζει ὅτι τὸν

ἄπιστοι ὁμολογοῦσι Θεὸν εἰδέναι, τοῖς δὲ ἔργοις ἀρνοῦνται". Ταῦτα οὐχ ὡς ἀγνοοῦση τῇ τιμιότητί σου ὑπεδήλωσα, ἀλλ' ὡς συνομογνωμονοῦση, καὶ ὥσπερ ῥανίδα ἐκ πελάγους δογμάτων ἀνελκύσας, πρὸς τὸ καὶ ἄπειρον ἔσμὸν εἶναι Πατρικῶν, μετὰ καὶ 5 τῆς ἀρχαιολόγου ἱστορίας, ἀπ' αὐτῆς θαλβίδος τοῦ κηρύγματος εἰς σύστασιν τῆς ἀμωμήτου ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν πίστεως

ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΠΡΟΣ ΛΑΪΚΟΥΣ ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΟΥΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ιη.

10 Ἰωάννη, ἀσπαθαρίῳ καὶ στρατηγῷ Φιλοπονήσου.

"Ἄνω ποταμῶν, ἡ παρομιία, ἐπὶ καιροῦ ἂν φαίη τὰ πράγματα· Ἰωάννης ὁ καλός τε καὶ ἀγαθός, ἐξαίφνης (ἔτι γὰρ εὐλαβοῦμαι αὐτὸ τοῦναντίον εἰπεῖν) οὐκ ἔστιν οἷόσπερ ἦν, οὐδ' οἷον αὐτὸν μένειν εὐχόμεθα, ἀλλ' ἐνταῦθα ἡλικίας ἐλθὼν καὶ πρὸς 15 δυσμᾶς ἐλαύνων βίου, μεταδέβληται. "Ἐρῶει τὰ καλά, τέθνηκε δ' ἀρετή, καὶ λήθης τάφῳ φιλία καλύπτεται, καὶ φίλος ἐκεῖνος, οὐχ ὅστις ἐξ ὄλου λέγει τοῦ νοῦ καὶ ἀδόλως διὰ βίου μένει φιλῶν, ἀλλ' ὅστις ὑφάλω γνώμη κατὰ πρόσωπον μὲν ἠδέως γαληνιῶν ὁμιλεῖ, ἔξω δὲ γενόμενος ὀφθαλμῶν, τρικυμίας ἀπάσας ἐγείρει 20 πονηριῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β'.

Σεργίῳ, μαγίστρῳ καὶ λογοθέτῳ τοῦ Δρόμου.

Οὐ καθ' ἡμῶν, ὥσπερ ἔγραψας, ἀλλὰ ὑπὲρ ἡμῶν, τὰ λαληθέντα σοι λογιζόμεθα· οὐκοῦν οὐδὲ συγγνώμην, οἷς ἐλάλησας, 25 προσῆκεν αἰτεῖν. Εἰ μὲν γὰρ ἀληθῆ τὰ ῥηθέντα, ὠφέλησας, ἀλλ' οὐκ ἔβλαψας, ἔλεγχον τῶν ἡμαρτημένων ποιησάμενος, ἐξ ὧν εἴωθε διόρθωσις περιγίνεσθαι· εἰ δὲ ψευδῆ, πολὺ μᾶλλον ὠφέλησας, μάτην αἰτιασάμενος. Προσέχειν τε γὰρ οὕτω μᾶλλον καὶ περιστελλεῖν ἑαυτούς, οὐ τῶν ἔργων μόνον, ὅσα μὴ δεῖ, διανέστη- 30 σας, ἀλλ' οὐδὲν ἥττον σπεύδειν ἀναχωρεῖν καὶ τῶν μὴ καλῶν

1. Ὁ Εὐριπίδης στὴ Μήδεια, στίχ. 410, γράφει· " Ἄνω ποταμῶν ἱερῶν χωροῦσι παγαί».

προσκυνεῖ, ἐπειδὴ ὁ ἱερὸς λόγος λέγει, “Οἱ ἄπιστοι ὁμολογοῦν ὅτι γνωρίζουν τὸν Θεό, ἀλλὰ μὲ τίς πράξεις τους τὸν ἀρνοῦνται”. Αὐτὰ τὰ ἀνέφερα στὴν τιμιότητά σου ὄχι γιατί τὰ ἀγνοεῖ, ἀλλ' ἐπειδὴ ἔχει τὴν ἴδια γνώμη μὲ ἐμένα, καὶ τὰ ἀνέσुरα σὰν μιὰ σταγόνα ἀπὸ πέλαγος δογμάτων, μαζί καὶ μὲ τὸ ἄπειρο πλῆθος τῶν πατερικῶν δογμάτων καὶ μὲ τὴν παλαιὰ ἱστορία, ἀπὸ τὴν ἴδια τὴν ἀρχὴ τοῦ κηρύγματος γιὰ τὴ σύσταση τῆς ἀμεμπτης πίστεως ἡμῶν τῶν Χριστιανῶν.

ΒΙΒΛΙΟ ΤΡΙΤΟ

ΕΠΙΣΤΟΛΕΣ ΣΕ ΛΑΪΚΟΥΣ ΑΞΙΩΜΑΤΟΥΧΟΥΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 1η.

Στὸν Ἰωάννη, ἀσπαθάριο καὶ στρατηγὸ Φιλοπονήσου.

Ἄντ ἴθετα μὲ τὸ ρεῦμα τῶν ποταμῶν¹, ὅπως λέγει ἡ παροιμία, πηγαίνουν τώρα τὰ πράγματα. Ὁ καλὸς καὶ ἀγαθὸς Ἰωάννης ξαφνικὰ (γιατὶ διστάζω ἀκόμη νὰ πῶ αὐτὸ τὸ ἀντίθετο) δὲν εἶναι τέτοιος ποὺ ἦταν, οὔτε μένει αὐτὸς τέτοιος ποὺ εὐχόμεσθε, ἀλλὰ ἐνῶ ἔφτασε σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο τῆς ἡλικίας καὶ στὴ δύση τοῦ βίου του ἔχει μεταβληθεῖ. Πᾶνε τὰ καλά, πέθανε ἡ ἀρετὴ, καὶ ἡ φιλία καλύπτεται μὲ τὸν τάφο τῆς λήθης, καὶ φίλος εἶναι ὄχι ἐκεῖνος ποὺ μιλάει μὲ ὅλη τὴν καρδιά του καὶ μένει φίλος σ' ὅλη τὴ ζωὴ του χωρὶς δόλο, ἀλλ' ὅποιος κατὰ πρόσωπο βέβαια μὲ ὑπουλη γνώμη μιλάει εὐχάριστα καὶ μὲ ἡρεμία, ὅταν ὅμως φύγει μπροστὰ ἀπὸ τὰ μάτια σηκώνει ὅλες τίς τρικυμίες τῶν κακῶν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 2η.

Στὸν Σέργιο, μάγιστρο καὶ λογοθέτη τοῦ Δρόμου.

Δὲν ἔγραψες ἐναντίον μου, ὅπως ἔγραψες, ἀλλὰ θεωρῶ ὑπὲρ ἐμοῦ αὐτὰ ποὺ εἶπες· ἄρα λοιπὸν οὔτε συγγνώμη ἔπρεπε νὰ ζητήσεις γιὰ ὅσα εἶπες. Γιατί, ἂν εἶναι ἀληθινὰ ὅσα εἶπες, ὠφέλησες καὶ δὲν ἔβλαψες, κάνοντας ἔλεγχο τῶν σφαλμάτων, ἀπὸ τὸν ὁποῖο συνήθως προέρχεται ἡ διόρθωση· ἂν εἶναι ψευδῆ, ὠφέλησες πολὺ περισσότερο κατηγορώντας ἀσπῆρικτα. Καὶ πρέπει βέβαια νὰ προσέχομε περισσότερο καὶ νὰ συκρατοῦμε τὸν ἑαυτό μας, ὄχι μόνο ὡς πρὸς τὰ ἔργα, ὅσα χωρὶς νὰ πρέπει ἀνακίνησες, ἀλλὰ νὰ σπεύδεις ἐξίσου νὰ ἀποφεύγεις καὶ τίς μὴ ὀρθές

ὑπολήψεων. Ἄλλως τε δέ, ὅτι καὶ μισθαποδοσίαι τοῖς ἐπὶ ψεύδεσι ῥῆμα πονηρὸν ὑφισταμένοις, ἐκεῖθεν ἀπόκεινται. Μηκέτι οὖν ἐπερυθριῶν τοῖς σοὶ λαληθειῖσιν ἐπιδείκνυσο· ἡμεῖς γὰρ τοσοῦτον ἀπέχομεν περὶ τούτων ἐπικαλεῖν, ὥστε σοι καὶ χάριν ὁμολογεῖν
5 ἐγγράφως ἤδη συντιθέμεθα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ΄

Βασιλείῳ, πατρικίῳ καὶ ἐπάρχῳ πόλεως.

Ἐρῶει τὰ καλὰ καὶ τῆς ἀρετῆς ἢ χάρις οἴχεται, κακία δὲ πολιτεύεται καὶ τὸ μὲν ψεῦδος πτεροφυεῖ (πτερορνεῖ), φυλλοβολεῖ δὲ
10 τὰ πτερὰ ἢ ἀλήθεια. Πόθεν οὖν ἢ τοσαύτη τῶν κακῶν Ἰλιάς; Ὅτι σὺ μὲν, ὡς φασιν, ἄρχεις, οἱ δὲ σου πολὺ κρείσσους ἄρχειν, τὸν σὸν βαρὺν ἔλκειν ζυγὸν ἀναγκάζονται, καὶ μετρία τούτοις κάκωσις, ἢ μὴ πᾶσαν αὐτῶν τὴν ζωὴν περικόπτουσα· τοῦτό ἐστιν ὁ ἐν πόλει ληστής καὶ ὁ πάνδημος δήμιος. Ἐγὼ μὲν οὐ λέγω
15 ταῦτα περὶ σοῦ, ἀλλ' ὁ ποιῶν τὰ νυνὶ πάση γλώσση καὶ ἀκοῇ πάση περιαδόμενα, ἐκεῖνός ἐστι (κἂν ἐγὼ σιωπήσωμαι) ὁ τούτων τῶν ὀνομάτων ἄξιος. Σὺ σέ, εἰ μὲν πράττεις ἅ φασιν, μίσησον μᾶλλον τὴν πράξιν καὶ τοῖς πραττομένοις αἰσχύνθητι, ἢ τοῖς ὀνομάζουσι μνησικάκησον. Οὐ γὰρ ἔστιν ἄλλως τὰς πράξεις, ἀλλ' ἢ
20 τοῖς οἰκείοις ἐξονομάζειν ὀνόμασιν. Καὶ τῷ δυσχεραίνοντι ταῖς κλήσεσιν, πολλῶ πρότερον ἢ φυγὴ διαπυρνεῖται τῶν πράξεων. Εἰ δὲ τὰ ψευδῆ σου καταχέουσι, σπεῦσον, ὥσπερ ἔφυγες τὴν πράξιν, οὕτω φυγεῖν σε καὶ τὸ ἐγγὺς τυγχάνειν τῆς πράξεως. Τὸ μὲν γὰρ κολάσεως, τὸ δὲ οὐκ ἐπαίνων ἄξιον· καὶ οὐχὶ τὸ πῦρ λυμαίνεται μόνον τοὺς ἀπτομένους, ἀλλὰ καὶ ὁ καπνὸς τῶν μὴ πόρρω
25 τοῦ πυρὸς ἀφεστηκότων δριμύσσω τὰς ὄψεις καὶ ἀμαυρούμενος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Δ΄

Σεργίῳ, μαγίστρῳ καὶ λογοθέτῃ.

30 Ἐχθρῶν εἰσιν αἱ ἐπιβουλαὶ καὶ αἱ λοιδορίαι καὶ τὰ βάραθρα, φίλων δὲ τὸ ὑπερασπίζειν καὶ προκινδυνεύειν καὶ κωλύειν τοὺς ἐπηρεάζοντας ὅση δύναμις. Μέτριος οὖν τῶν ἐχθρῶν ἐκεῖνος, ὁ

γνώμες. Ἐξάλλου ἐπιφυλάσσονται ἐκεῖ καὶ μισθαποδοσίαι γιὰ ὅσους δέχονται κακὴ κατηγορία γιὰ τὰ ψεύδη τους. Νὰ μὴ φτάνεις λοιπὸν πιά νὰ κοκκινίζεις γιὰ ὅσα εἶπες, γιατί ἐγὼ τόσο πολὺ ἀπέχω ἀπὸ τὸ νὰ σέ κατηγορήσω γι' αὐτά, ὥστε καὶ γραπτῶς ἤδη σπεύδω νὰ σοῦ ἐκφράσω εὐχαριστίαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 3η.

Στὸν Βασίλειο, πατρίκιο καὶ ἑπαρχο πόλεως.

Χάθηκαν τὰ καλὰ καὶ ἡ χάρις τῆς ἀρετῆς ἔφυγε, καὶ ἐπικρατεῖ ἡ κακία· καὶ τὸ ψεῦδος βέβαια θγάζει φτερά, ἐνῶ ἡ ἀλήθεια ρίχνει τὰ φτερά της. Ἀπὸ ποῦ λοιπὸν προῆλθε ἡ τόσο μεγάλη Ἰλιάδα τῶν δεινῶν; Ἐπειδὴ ἐσύ, ὅπως λένε, κυβερνᾷς, ἐνῶ οἱ πολὺ ἀνώτεροί σου στὴν ἐξουσία ἀναγκάζονται νὰ σύρουν τὸν δική σου βαρὺ ζυγὸ, καὶ θεωρεῖται μέτρια ἡ κακοποίησή τους ἐκείνη πού δὲν τοὺς ἀφαιρεῖ ὅλη τὴ ζωὴ τους. Αὐτὸ εἶναι πού κάνει ὁ ληστής στὴν πόλη καὶ ὁ δήμιος ὀλοκλήρου τοῦ δήμου. Ἐγὼ βέβαια δὲν τὰ λέγω αὐτὰ γιὰ σένα, ἀλλὰ αὐτὸς πού κάνει νὰ κυκλοφοροῦν αὐτὰ τώρα ἀπὸ γλώσσα σὲ γλώσσα καὶ ἀπὸ ἀκοή σὲ ἀκοή, αὐτὸς εἶναι (κι ἂν ἐγὼ σιωπήσω) ἐκεῖνος πού τοῦ ἀξίζουν αὐτὰ τὰ ὀνόματα (τοῦ ληστή καὶ τοῦ δημίου). Ἐσὺ ὅμως, ἂν βέβαια κάνεις αὐτὰ πού λένε, νὰ μισήσεις μᾶλλον τὴν πράξη καὶ νὰ ντραπεῖς γι' αὐτὰ πού πράττεις, καὶ ὄχι νὰ μνησικακήσεις ἐναντίον αὐτῶν πού τὰ λένε αὐτά. Γιατὶ δὲν μπορούμε νὰ ὀνομάσομε ἀλλιῶς τίς πράξεις, παρὰ μὲ τὰ ὀνόματά τους. Καὶ αὐτὸς πού δυσανασχετεῖ μὲ τὰ ὀνόματα, εἶναι πολὺ καλύτερα νὰ προσπαθήσει πρωτίτερα νὰ ἀποφύγει τίς πράξεις. Ἄν ὅμως χύνουν ἐπάνω σου τὰ ψεύδη τους, σπεῦσε, ὅπως ἀπέφυγες τὴν πράξη, ἔτσι ν' ἀποφύγεις καὶ τὸ νὰ βροίσκεσαι κοντὰ στὴν πράξη. Γιατὶ τὸ ἓνα εἶναι ἄξιο τιμωρίας, τὸ ἄλλο ὄχι ἄξιο ἐπαίνων. Καὶ δὲν κατατρῶγει ἡ φωτιὰ μόνο αὐτοὺς πού ἀγγίζει, ἀλλὰ καὶ ὁ καπνὸς ἀγριεύει καὶ μαυρίζει τὰ πρόσωπα ἐκείνων πού δὲν βρίσκονται πολὺ μακριὰ ἀπὸ τὴ φλόγα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 4η.

Στὸν Σέργιο, μάγιστρο καὶ λογοθέτη.

Ἔργα τῶν ἐχθρῶν εἶναι οἱ ἐπιβουλές, οἱ κατηγορίες καὶ οἱ ὀλεθροί, ἐνῶ τῶν φίλων τὸ νὰ ὑπερασπίζονται καὶ νὰ μπαίνουν μπροστὰ στὸν κίνδυνο καὶ νὰ ἐμποδίζουν τοὺς κακοποιούς μὲ ὅλη τὴ δύναμή τους.

τῶν προειρημένων ἑαυτὸν καθυφείς, καὶ μήτε συκοφαντῶν, μήτε δόλους, μήτε ἐπιβουλάς σκευαζόμενος. Καὶ ἄθλιος τῶν φίλων ἐκεῖνος (εἴ γε φίλος ὄλως) ὁ μήτε ὑπερασπίζων, μήτε προκινδυνεύων, μήτε ἀνακόπτειν σπεύδων τοὺς προαιρουμένους ἐπιτίθεσθαι. Τοῦτο γὰρ καὶ τῶν ἐχθρῶν ἂν (ὥσπερ ἔφην) ποιήσῃ ὁ μέτριος Σκόπει οὖν, οἷς ὑπὲρ σοῦ λέγεις, τίνι σεαυτὸν συντάττεις. Οὐχ ὕβρισα γάρ, οὐδὲ τῶν διασυρόντων, φήσεις, γέγονα, οὐδὲ κατὰ σοῦ δόλους ἐρῶψάμην. Ἐγὼ δ', εἰ μὴ τὸ φορτικὸν ηὐλαθούμην, ἰσχυρισάμην ἂν, ὡς οὐδὲ τοῦτο τῆς σῆς ἔνεκα φιλοτιμίας καὶ γνώμης, ἀλλ' ὅτι μηδ' ἔχεις, ἐξ ὧν σοι ταῦτα, μὴ λίαν ἀσχημόνως καὶ ἐπιγελάστως συμπλασθήσεται

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ε΄.

Ἡλία, πρωτοσπαθαρίῳ.

Ἡτήσω, συνεθέμεθα, γέγονεν· εὐχαρίσται οὖν Θεῷ τῷ χορηγῷ καὶ αἰτίῳ πάντων τῶν καλῶν, τῆς βαρυτάτης φορολογίας ἀπαλλαγείς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΤ΄.

Θεοφυλάκτῳ, πατρικίῳ καὶ στρατηγῷ Ἀρμενιακῶν.

Τρία μισεῖν οἶδα καὶ τοὺς ἄλλους μισεῖν παραινῶ, ψεῦδος, καὶ δόλους, καὶ ἀγάπης διαφθοράν. Ἀλοίην ἂν τοῖς τρισίν, εἴ τί μοι παρ' ἃ διεπράχθη καὶ κατὰ νοῦν ἔχω ἄλλως ἐρεῖν μελετήσω. Ἐγὼ σε φίλον ἐποίησάμην, φίλον μὲν ὄντα Θεοῦ, ὅσα γε εἰς εὐσεβεῖς ἤκε λογισμούς, φίλον δὲ πιστὸν τοῖς φιλοχρίστοις βασιλεῦσιν ἡμῶν· οὐδὲ τὰ πρὸς ἡμᾶς δὲ παρὰ ταῦτα (ὡς γε αὐτοὺς ἡγομεν εἰς πειθῷ), ἀλλὰ τὸν ὅμοιον τρόπον διακείμενον· ἀλλὰ τότε μὲν οὕτως εἶχομέν τε καὶ πεπείσμεθα, ἔχομεν δὲ ὡσαύτως καὶ νῦν. Πῶς οὖν ἠδύς εἰμι τοῖς σοῖς συκοφάνταις; Αἰσχύνομαι γὰρ εἰπεῖν, πῶς ἦλθον ἐπὶ σὰς διαβολάς· οὐδὲ γὰρ τὸ ἀπολύειν ἑμαυτὸν ὑπολήψεως τοιαύτης ἀνεκτὸν ἐμοί, ἀλλ' ἐκεῖνος ἐχθρός, ἐκεῖνος συκοφάντης, ἐκεῖνος πάντα κακός, ὁ τηλικαύτην πλάσας

Μετριοπαθής πάλι ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς εἶναι ἐκεῖνος ποὺ συγκρατεῖ τὸν ἑαυτό του ἀπὸ ὅσα λέχθησαν προηγουμένως, καὶ οὔτε συκοφαντεῖ, οὔτε δόλους, οὔτε ἐπιβουλὲς πλάθει. Ἄθλιος πάλι ἀπὸ τοὺς φίλους (ἂν εἶναι γενικὰ φίλος) εἶναι ἐκεῖνος ποὺ οὔτε ὑπερασπίζεται, οὔτε μπαίνει μπροστὰ στὸν κίνδυνο, οὔτε τρέχει νὰ ἐμποδίσει ἐκείνους ποὺ σχεδιάζουν ἐπίθεση. Γιατὶ αὐτὸ καὶ ὁ μετριοπαθής ἀπὸ τοὺς ἐχθροὺς (ὅπως εἶπα) θὰ μπορούσε νὰ τὸ κάνει. Πρόσεχε λοιπὸν μὲ ποιόν, ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ λέγεις ὅτι εἶναι ὑπερασπιστές σου, συντάσσεις τὸν ἑαυτό σου. Γιατὶ θὰ πεῖς, δὲν ὕβρισα, οὔτε συντάχθηκα μὲ αὐτοὺς ποὺ διασύρουν, οὔτε μηχανορράφῃσα δόλους εἰς βάρος σου. Ἐγὼ ὅμως, ἂν δὲν φοβόμουν μήπως γίνω φορτικὸς, θὰ ἰσχυριζόμουν, ὅτι οὔτε αὐτὸ λέγεται ἕξαιτίας τῆς φιλοτιμίας καὶ τῆς γνώμης σου, ἀλλ' ἐπειδὴ δὲν μπορεῖς μὲ ποιά στοιχεῖα νὰ συνθέσεις αὐτὰ μὲ τρόπο ὄχι πολὺ ἄσχημο καὶ καταγέλαστο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 5η.

Στὸν Ἡλία, πρωτοσπαθάριο.

Ἐπέβαλες τὸ αἴτημά σου, συμφώνησα, ἔγινε. Νὰ εὐχαριστεῖς λοιπὸν τὸν Θεὸ τὸν χορηγὸ καὶ αἴτιο ὅλων τῶν καλῶν, ἀφοῦ ἀπαλλάχθηκες ἀπὸ τὴ βαρύτετη φορολογία.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 6η.

Στὸν Θεοφύλακτο, πατρίκιο καὶ στρατηγὸ τῶν Ἀρμενιακῶν.

Τρία πράγματα γνωρίζω νὰ μισῶ, καὶ προτρέπω νὰ τὰ μισοῦν καὶ οἱ ἄλλοι· τὸ ψεῦδος, τὶς δολιότητες καὶ τὸ ποδοπάτημα τῆς ἀγάπης. Καὶ θὰ βρισκόμουν νὰ εἶμαι ἔνοχος καὶ γιὰ τὰ τρία, ἂν κάτι ἀπὸ ὅσα ἔπραξα καὶ ἔχω κατὰ νοῦ, σκεφθῶ νὰ τὰ διατυπώσω ἀλλιῶς. Ἐγὼ σὲ ἔκανα φίλο, γιατί εἶσαι φίλος τοῦ Θεοῦ σὲ ὅσα ἔχουν σχέση μὲ εὐσεβεῖς λογισμούς, καὶ ἐπειδὴ εἶσαι φίλος πιστὸς στοὺς φιλόχριστους βασιλεῖς μας οὔτε τὰ σχετικὰ μὲ ἐμένα ἦταν διαφορετικὰ ἀπὸ αὐτὰ (ὅπως προσπαθοῦσα νὰ πεισθῶ), ἀλλὰ μὲ τὸν ἴδιο τρόπο φερόσουν καὶ σ' ἐμένα· ἀλλὰ τότε βέβαια ἔτσι αἰσθανόμουν καὶ πίστευα, καὶ ἔτσι πιστεύω καὶ τώρα. Πῶς λοιπὸν εἶμαι εὐχάριστος στοὺς συκοφάντες σου; Γιατὶ ντρέπομαι νὰ πῶ πῶς ἔφτασα νὰ σὲ κατηγορήσω οὔτε βέβαια εἶναι ἀνεκτὸ σὲ μένα τὸ ν' ἀπαλλάξω τὸν ἑαυτό μου ἀπὸ τέτοια ὑπόνοια, ἀλλὰ ἐκεῖνος εἶναι ἐχθρὸς, ἐκεῖνος εἶναι συκοφάντης, ἐκεῖνος κακὸς σὲ ὅλα, ἐκεῖνος ποὺ

συσκευήν, καὶ σὲ φίλων καὶ τῶν ὅτι μάλιστα σπουδάσας ἔρημον
 ποιεῖν, καὶ ἡμᾶς εἰς τὸν ἔσχατον τῶν κακούργων χώραν τάττειν
 οἰηθεῖς, ἄρχειν ἀδίκων, οὐ χειρῶν, ἀλλὰ γνώμης (ὃ πλειόνων
 αἰτία κακῶν, ἢ χειρῶν ὑβρίζειν), μῖσος δὲ πρὸ τῆς ἀγάπης τιμᾶν,
 5 καὶ τὸν δόλον ἔχειν εἰς ἀποφυγὴν, ἅμα πάντα φέρων καθ' ἡμῶν
 (συντρέχει γὰρ ταῦτα εἰς αὐτὸ τῷ κακόν τι τοῖς φίλοις ἐθέλειν
 ποιεῖν, ἃ λέγει ἐκεῖνος), καίτοι γέλωτα ὀφλισκάνων τοῖς ἡμᾶς
 εἰδόσι καὶ τὸν ἡμέτερον τρόπον, ὅμως οὐκ ἐνάρκησε τολμᾶν.
 Δήλου τοῦτον ὅστις ἂν εἴη· ἀπαλλαγείης γὰρ ἂν οὕτω θηρίου
 10 κακοῦ, καὶ σὲ καὶ τοὺς φίλους λάθρα λυμαινομένου καὶ δάκνον-
 τος καὶ ἐν προσποιήσει εὐνοίας πολλὴν ἐκκενουῦντος τὴν δυσμέ-
 νειαν. Εἰ δὲ κρύψεις τοῦτον, ἡμεῖς μὲν, ὡς ἐπὶ Κυρίου, ἀπολελο-
 γήμεθα καὶ φίλον σε καὶ Θεοῦ ἡμῶν καὶ τῶν εὐσεβεστάτων βασι-
 λέων πάλαι τε καὶ νῦν καὶ πιστεύομεν καὶ κηρύσσομεν. Ὁ δὲ
 15 κακὸς ἐκεῖνος ἀνὴρ, εὖ ἴσθι, ὡς οὐκ ἀπορήσει κακίας, δι' ὧν τὰ
 σὰ χεῖρῳ διαθήσει. Ἐγὼ δέ σοι ἔτι συμβουλεύσομαι ἂν μὴ κρύ-
 πτειν τὸν κοινὸν ἐχθρόν, καὶ εἰ μὲν ἀπιστεῖς ὧν ἔγραψα, εὖ οἶδ'
 ὅτι κρύψεις, φίλον γὰρ νομίσεις, ἐμὲ δὲ μακρὰ ληρεῖν καὶ φλυα-
 ρεῖν μάτην. Εἰ δὲ θριαμβεύσεις, ἐπίστευσας, ὅπερ εὐχομαί τε, καὶ
 20 ἀμφοῖν λυσιτελήσει.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ζ΄.

Παντολέοντι, πρωτοσπαθαρίῳ.

Ἐπὶ βίου δυσμᾶς ἤκων εἰς τὰ τῶν σφριγώντων ελαύνεις νεα-
 νιεύματα· μᾶλλον δὲ ἀληθέστερον εἰπεῖν, ἤττον φοβερὰ τὰ τῶν
 25 ληστῶν δεικνύεις τολμήματα· ὅλας νύκτας καὶ ὅλας ἡμέρας δα-
 πανῶν εἰς τὰς τῶν ἀνθρώπων μάστιγας καὶ μικροῦ μηδὲ λιπῶν
 οὐς ἔτι κολάζων ἔχεις, κακὸς εἶναι σεμνύνεσθαι. Φάλαρις ἴσως
 σοι καὶ Διονύσιος καὶ οἷς ἐπὶ ὠμότητι μείζον ὄνομα, εἰς ἀγῶνα
 προκειῖσθαι πεφιλοτίμησαι, καὶ οὐχ ὅτι τούτοις σεαυτὸν ἐνάμιλλ-
 30 λον, ἀλλ' εἰ μὴ μακρῶ παραδράμοις τούτους, τὸν βίον σοι ἀβίω-
 τον νομίζεις. Ἀλλὰ παῖς πρὸς ἄνδρα ἀγωνίζεται· χωρὶς γὰρ τῶν,

ἔπλασε τέτοια σκευωρία καὶ προσπάθησε ἐσένα νὰ σοῦ στερήσῃ καὶ τοὺς πιὸ καλοὺς φίλους, καὶ ἐμένα, νομίζοντας ὅτι μὲ θέτει στὴν ἔσχατη τάξη τῶν κακοῦργων, νὰ κάνω ἀρχή, ὄχι ἀδικῆς χειροδικίας, ἀλλὰ ἀδικῆς γνώμης (πράγμα ποῦ εἶναι αἰτία περισσότερων κακῶν παρὰ νὰ κακοποιεῖς μὲ τὰ χέρια), καὶ νὰ τιμῶ τὸ μίσος ἀντὶ τῆς ἀγάπης, καὶ νὰ ἔχω καταφυγὴ τὸ δόλο, ἐκτοξεύοντας τὰ πάντα ἐναντίον μου (γιατὶ αὐτὰ βοηθοῦν σ' αὐτὸ ἐκεῖνον ποῦ θέλει νὰ κάνει κάποιον κακὸ στοὺς φίλους, αὐτὰ ποῦ λέγει ἐκεῖνος), καὶ μολονότι τὸν περιγελοῦν ὅσοι γνωρίζουν ἐμένα καὶ τὸν τρόπο μου, ὅμως δὲν δίστασε νὰ τολμήσῃ. Φανέρωσε τὸν αὐτὸν ὅποιος κι ἂν εἶναι· γιατί ἔτσι θ' ἀπαλλαγεῖς ἀπὸ ἓνα κακὸ θηρίο, ποῦ καταστρέφει καὶ δαγκώνει ἐσένα καὶ τοὺς φίλους καὶ μὲ τὸ πρόσχημα εὐνοίας, ἐξεμεῖ μεγάλη ἐχθρότητα. "Ἄν ὅμως τὸν κρύψεις, ἐγὼ σὰν μπροστὰ στὸν Θεὸ θὰ ἀπολογηθῶ σ' ἐσένα ποῦ σὲ πιστεύω καὶ σὲ κηρύττω καὶ φίλο τοῦ Θεοῦ, καὶ δικό μου, καὶ τῶν εὐσεβέστατων βασιλέων μας παλαιὰ καὶ τώρα. Ὁ κακὸς ὅμως ἐκεῖνος ἄνθρωπος νὰ ξέρεις καλὰ δὲν θὰ μείνῃ γυμνὸς ἀπὸ κακία, ὥστε νὰ κάνει τὴ θέση σου χειρότερη. Ἐγὼ ὅμως θὰ σὲ συμβούλευα ἐπὶ πλέον νὰ μὴν κρύβεις τὸν κοινὸ μας ἐχθρό, καὶ ἂν βέβαια δὲν πιστεύεις ὅσα σοῦ ἔγραψα, ξέρω καλὰ ὅτι θὰ τὸν κρύψεις, γιατί θὰ τὸν θεωρήσεις φίλο, ἐνῶ γιὰ ἐμένα θὰ πεῖς ὅτι παραληρῶ συνεχῶς καὶ φλυαρῶ μάταια." Ἄν τὸν φανερώσεις, θὰ δείξεις ὅτι πίστευες, πράγμα ποῦ εὐχομαι καὶ ποῦ θὰ ὠφελήσῃ καὶ τοὺς δύο μας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 7η.

Στὸν Παντολέοντα, πρωτοσπαθάριο.

Φτάνοντας στὴ δύση τοῦ βίου σου ὁρμᾶς στὰ τολμήματα τῶν νέων ἢ καλύτερα γιὰ νὰ πῶ τὸ πιὸ ἀληθινόν, ἀποδεικνύεις λιγώτερο φοβερὸς τὶς τολμηρὲς ἐπιθέσεις τῶν ληστῶν, δαπανώντας ὅλες τὶς νύχτες καὶ ὅλες τὶς ἡμέρες στὰ μαστιγώματα τῶν ἀνθρώπων. Καὶ παραλίγο, χωρὶς ν' ἀφήνεις αὐτοὺς ποῦ κρατεῖς ἀκόμα στὰ κολαστήρια, θὰ παινεύσουν ὅτι εἶσαι κακός. Φιλοδοξεῖς νὰ συναγωνισθεῖς ἴσως τὸν Φάλαρη² καὶ τὸν Διονύσιο καὶ ἐκείνους ποῦ ἔχουν μεγαλύτερο ὄνομα γιὰ τὴν ὠμότητά τους, καὶ ὄχι νὰ εἶσαι ἐφάμιλλός τους, ἀλλὰ ἂν δὲν τοὺς ξεπεράσεις πολὺ, θεωρεῖς τὸν βίον σου ἀδίωτο. Ἄλλ' εἶναι σὰ νὰ ἀγωνίζεται παιδί μὲ ἄνδρα· γιατί πέρα ἀπὸ αὐτὰ ποῦ ἔπραξαν ἐκεῖνοι κατ' ἄλλο τρόπο καὶ

ἄπερ ἐκείνοις ἄλλως τε καὶ μεγαλείως διαπέπρακται, οὐδ' ἢ τυραννίς, σοὶ τυραννίς, κὰν λίαν ἐκδιάξῃ καὶ τοῦ παθεῖν ὁ χρόνος ὧν πράττεις τὰ ὅμοια οὐ μακράν· οὔτε γὰρ οἱ νόμοι, καθ' οὓς αἱ πολιτεῖαι ζῶσι, τεθνήκασι, καὶ ὁ τῆς δίκης οὐκ ἀνέξοιτ' ἂν ἔτι
 5 ὀφθαλμός, ὥστε τῶν ἐν τοῖς ὄρεσι ληστῶν, τὴν ἀξίαν διδόντων ποινηλασίαν τοὺς ἐν ταῖς πόλεσιν ἀναιδέστερον μισοφονοῦντας, ὧν χεῖρω τετολμήκασιν, ἀδεέστερον βιώσεσθαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Η'.

Λέοντι, σπαθαρίῳ τῷ ἐπιλεγομένῳ Δράκοντι.

10 Πολλοὶ πρὸς ἡμᾶς λύκοι τὴν γνώμην παρεγένοντο, προβάτων ἐνδύματα φοροῦντες καὶ τῷ ἔξωθεν σχηματισμῷ τὴν ἔσωθεν περιστέλλοντες κακίαν, ἀλλὰ τούτων οἱ πλείους οὐκ ἔλαθον ἐπιπολύ, τοῦ χρόνου φωράσαντος αὐτῶν τὴν τέχνην, καὶ τὴν περιβολὴν τῆς δορᾶς οὐκ εἰς μάτην μόνον ἐπινοηθεῖσαν, ἀλλὰ καὶ
 15 διπλῆν ἐπιδεικνύντος, τοῦναντίον ἤπερ ἐβούλοντο, τὴν προσοῦσαν αὐτοῖς πονηρίαν, τὴν τε κρυπτομένην, φημί, καὶ τὴν κρύπτουσαν. Ἡ δὲ σὴ μεγαλειότης, ὡς ἔοικεν, ἐκ πολλοῦ τοῦτο καὶ μελετήσασα καὶ τεχνώσασα, σοφὴ τοῦ καλύπτειν ἐγένετο τὸ θηρίον, καὶ μέχρις ἂν ἀρνίῳ περιέτυχε, τὴν δορᾶν οὐκ ἀπέθετο,
 20 ἐπιτυχοῦσα δέ, καὶ ἀπεδύσατο καὶ τὸν θῆρα ἔδειξε, καὶ τοσοῦτον, τό γε αὐτῆς μέρος, τὰ προστυχόντα διέφθειρεν, ὅσον οὐδὲ τὰ προφανέστατα τῶν ἀγριωτάτων θηρῶν ἐλυμήνατο ἂν. Ἀλλὰ χαίρομεν κὰν τούτῳ, ὅτι λαθοῦσα προέλαβεν ἡμᾶς κρυπτομένη κακία, ἣ προκατελάβομεν ἡμεῖς κολᾶσαι ὑπονοουμένην μοχθη-
 25 ρίαν· τὸ μὲν γὰρ καὶ σφάλοι ἂν πολλάκις οὐκ ἐπ' ὀλίγον, τὸ δὲ καὶ λαθόν, τὴν ὑστάτην οὐκ ἂν φύγοι δίκην. Ἀλλὰ ταῦτα γράφομεν, οὐχ ἵνα ἐπιστραφῆς (ἐπιστραφήσῃ γὰρ καὶ μὴ θέλων), ἀλλ' ἵνα γνῶς, ὡς οὐδὲ τὴν ἀρχὴν ἔλαθες ἂν ἡμᾶς, εἰ μὴ συνεργὸν εὔρες τὴν ἡμετέραν φιλανθρωπίαν. Τὰ δ' ἄλλα ἔρῶσθαί σε τὴν
 30 ψυχὴν μᾶλλον, ἢ τὸ σῶμα, ἐπευχόμεθα, καὶ τῶν τετολμημένων διὰ μετανοίας τὰ στίγματα ἀπαλείψαντα, καὶ οὐ τὸ πρόβατον, ἀλλὰ τὸ θηρίον εἰς τὸ παντελὲς ἀπεκδυσάμενον, μήτε ἐνταῦθα, μήτε ἐκεῖθεν εὐθύνας ὑφέξειν.

μεγαλοπρεπή, οὔτε τὸ τυραννικὸ τους ἀξίωμα εἶναι γιὰ σένα τυραννικὸ ἀξίωμα, κι ἂν ἀκόμα ἐκδιάζεις πολὺ τὰ πράγματα, καὶ ὁ χρόνος νὰ πάθεις τὰ ὅμοια μ' αὐτὰ πού κάνεις δὲν εἶναι μακριά. Γιατὶ οὔτε οἱ νόμοι, σύμφωνα μὲ τοὺς ὁποίους συντηροῦνται τὰ κράτη, ἔχουν πεθάνει, καὶ ὁ ὀφθαλμὸς τῆς δικαιοσύνης δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ δείξει ἄλλη πιά ἀνοχή, ὥστε, ὅταν οἱ ληστές πού ζοῦν στὰ βουνὰ ὑποστοῦν τὴν ποινὴ πού τοὺς ἀξίζει, ὅσοι μέσα στὶς πόλεις διαπράττουν φόνους μὲ μεγαλύτερη ἀνέδεια, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἔπραξαν χειρότερα, δὲν θὰ ζήσουν πιὸ ἥσυχα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 8η.

Στὸν Λέοντα, σπαθάριο, πού ἐπανομαζόταν Δράκων.

Πολλοὶ ἔφτασαν σ' ἐμᾶς μ' ἔνστικτα λύκων, φορώντας δέρματα προβάτων καὶ μὲ τὴν ἐξωτερικὴ ἐμφάνιση κάλυπταν τὴν ἐσωτερικὴ κακία, ἀλλὰ οἱ περισσότεροὶ ἀπὸ αὐτοὺς δὲν διέφυγαν γιὰ πολὺ, γιατί ὁ χρόνος φανέρωσε τὸ τέχνασμά τους, καὶ ἔδειξε ὅτι ἡ ἔνδυσή τους μὲ τὸ δέριμα τῶν προβάτων ὄχι μόνο ἐπινοήθηκε μάταια, ἀλλ' ἀντίθετα ἀπὸ αὐτὸ πού ἤθελαν, καὶ παρουσίασε διπλὴ τὴν πονηρία τους, ἐννοῶ καὶ ἐκείνη πού κρυβόταν καὶ αὐτὴν πού ἐκρυσαν. Ἡ μεγαλειότητά σου ὅμως, ὅπως φαίνεται, ἀφοῦ ἀπὸ πολὺ χρόνο τὸ μελέτησε αὐτὸ καὶ τὸ ἐφάρμοσε μὲ πανουργία, ἔγινε σοφὴ στὸ νὰ καλύπτει τὸ θηρίο, καὶ μέχρι πού συνάντησε κάποιον ἄρνι δὲν ἔβγαλε τὸ δέριμα τοῦ προβάτου, καὶ ὅταν πέτυχε τὸ ἄρνι, καὶ τὸ ἔβγαλε καὶ τὸ θηρίο ἀποκάλυψε, καὶ τόσο πολὺ κατέστρεψε, ὅσο αὐτὴ μποροῦσε, αὐτὰ πού συνάντησε, ὅσο δὲν θὰ μποροῦσαν οὔτε αὐτὰ πού εἶναι ἐντελῶς ὀλοφάνερα ἄγρια θηρία νὰ καταστρέψουν. Ἀλλὰ χαίρομαι καὶ γι' αὐτό, γιατί μᾶς πρόλαβε στὰ κρυφὰ χωρὶς νὰ τὸ ἀντιληφθοῦμε ἢ κακία, ἀπ' ὅτι προλάβουμε ἐμεῖς νὰ τιμωρήσουμε τὴν κακία πού ὑπονοοῦσαμε. Γιατὶ τὸ ἕνα πολλὰς φορὲς μπορεῖ νὰ κάνει ὄχι καὶ μικρὸ λάθος, αὐτὸ ὅμως πού διέφυγε δὲν θ' ἀποφύγει τὴν ὕστατη τιμωρία. Αὐτὰ βέβαια τὰ γράφω ὄχι γιὰ νὰ ἐπιστρέψεις (γιατὶ θὰ ἐπιστρέψεις καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλεις), ἀλλὰ γιὰ νὰ μάθεις, ὅτι ἀπὸ τὴν ἀρχὴ δὲν θὰ μᾶς διέφυγες, ἂν δὲν εἶχες βρεῖ συνεργό σου τὴ φιλανθρωπία μας. Κατὰ τὰ ἄλλα εὐχομαι νὰ εἶσαι καλὰ στὴν ψυχὴ μᾶλλον παρὰ στὸ σῶμα, καὶ ἀφοῦ ἀπαλείψεις μὲ τὴ μετάνοια τὰ στίγματα αὐτῶν πού τόλμησες νὰ κάνεις, καὶ ἀφοῦ βγάλεις τελείως ἀπὸ πάνω σου ὄχι τὸ πρόβατο, ἀλλὰ τὸ θηρίο, νὰ μὴ ὑποστῆς τιμωρία οὔτε ἐδῶ οὔτε ἐκεῖ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Θ'.

Ἰωάννη, σπαθαρίῳ τῷ χρυσοχέρῃ.

Οὐκ ἐγράψαμεν ἵνα θαυμάξης, ἀλλ' ἵνα στηριχθῆς ἐν οἷς τὸν
 σάλον ὑπέμεινας. Εἰ δ' ἀρρόαδῶνα τοῦ στηριχθῆναι τὸ θαῦμα
 5 παρέχεις, ἡδέως ἀποδεχόμεθα. Οὐδὲ γὰρ ἐξ ἑαυτῶν προφέρομεν
 ἄπερ λέγομεν, ἀλλ' ἐξ ὧν τῆς ζωηφόρου πηγῆς ἀπηντλήσαμεν,
 ἣτις μετὰ τῆς ἐν πίστει δίψης τοῖς προσιούσιν ἀφθονα προχέειν
 τὰ τῆς σωτηρίας ἐπηγγείλατονάματα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ι'.

10 Λέοντι, γεγονότι λογοθέτῃ τῷ Μαδιάμ.

Εὐτύχημα μὲν καὶ τὸ φίλους ἔχειν ἐν καιρῷ πειρασμῶν καὶ
 χρείας (ἴσ. χρέος) τὸ τῆς φιλίας παρέχοντας χρήσιμον, οἱ δὲ μὴ
 τοιοῦτοι φανέντες, οὐδὲ οὗτοι τῷ ἀγαπήσαντι ἄχρηστοι, ἀλλ'
 ὅσον αὐτοὶ τῆς φιλίας ἀπελείφθησαν, τοσοῦτον τὴν ἀρετὴν τοῦ
 15 ἡγαπηκότος παριστῶσιν ὑπερθαύμαστον, ὅτι καὶ τοιοῦτους
 ὄντας, ὅμως ἐφίλησε, καὶ οὐ πάντα χάριν ἀμοιβῆς ἔπρατεν, ἀλλ'
 ἦδει καὶ προῖκα φιλεῖν καὶ τὸν ἐν οὐρανοῖς μιμεῖσθαι Πατέρα, ὃς
 οὐδὲ τοὺς ἐχθροὺς ἀπεστρέφετο. Οὐκ ἂν οὖν λύσης αὐτὸς τὸν
 ἡμέτερον τῆς ἀγάπης νόμον, κὰν ἀγνώμων, ὡς φημίζουσι, φανῆς
 20 καὶ τὴν φιλίαν ψευδόμενος. Καὶ γὰρ καὶ δι' ὧν ἀγνωμονήσεις,
 ἀφορμάς, ὡς ὄρας, ἡμῖν ἑαυτοῖς πεπορίσμεθα, δι' ἃς οὐδὲ οὕτω
 σε μισεῖν ὑπαχθησόμεθα. Σὺ δὲ τὴν περὶ σέ τῶν ἀνθρώπων δόξαν
 ἐπισκόπει, μᾶλλον δὲ πρὸ ταύτης τὸ σὸν συνειδὸς καὶ τὸ ἐκεῖθεν
 κριτήριον.

25

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΑ'.

Ἀλεξάνδρῳ, κόμητι.

Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδῶν καὶ Μακεδόνων ἄρας εἰς ὕψος τὴν
 βασιλείαν, κατ' ἐκείνην τὴν ἡμέραν ἐδόκει παύεσθαι τῆς ἀρχῆς,
 καθ' ἣν εὐεργετήσας οὐδένα ἐδείκνυτο. Σπάνιον δὲ αὐτῷ τὸ τοι-
 30 οῦτο συνέπιπτεν, ἅτε μελέτην ἄγοντι ἀνθρώποις εὐποιεῖν. Εἰ δέ
 ποτε καὶ συμπέσειεν, ἀνιῶμενος ἔλεγεν· “Σήμερον οὐκ ἐβασίλευ-

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 9η.

Στὸν Ἰωάννη, τὸν σπαθάριο τὸν χρυσοχέρη.

Δὲν σοῦ ἔγραψα γιὰ νὰ θαυμάζεις, ἀλλὰ γιὰ νὰ βρεῖς στήριγμα μέσα στὴν τρικυμία πὸ ἀντιμετώπισες. Κι ἂν παρουσιάζεις ἐγγύηση τοῦ στηρίγματος τὸν θαυμασμό τὸ ἀποδέχομαι μὲ εὐχαρίστηση. Γιατὶ δὲν προτείνω ἀπὸ τὸν ἑαυτό μου αὐτὰ πὸ λέγω, ἀλλὰ ἀπὸ ὅσα ἔχω ἀντλήσει ἀπὸ τὴ ζωηφόρο πηγὴ, ἣ ὁποῖα ὑποσχέθηκα ὅτι μαζί μὲ τὴ δίψα τῆς πίστεως θὰ πηγάζει ἄφθονα τὰνάματα τῆς σωτηρίας σὲ ὅσους προσέρχονται σ' αὐτήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 10η.

Στὸν Λέοντα, πὸ ἔγινε λογοθέτης στὴ Μαδιάμ.

Εἶναι εὐτύχημα καὶ τὸ νὰ ἔχεις φίλους σὲ καιρὸ πειρασμῶν καὶ νὰ σοῦ προσφέρουν σὲ ὥρα ἀνάγκης τὴ χρησιμότητα τῆς φιλίας, ὅποιοι ὅμως δὲν ἀποδειχθοῦν τέτοιοι, οὔτε αὐτοὶ εἶναι ἄχρηστοι σ' αὐτὸν πὸ τοὺς ἀγάπησε, ἀλλ' ὅσο πὸ πολὺ ὑστέρησαν αὐτοὶ στὴ φιλία, τόσο περισσότερο παρουσιάζουν ὑπερθαύμαστη τὴν ἀρετὴ ἐκείνου πὸ τοὺς ἀγάπησε, ἐπειδὴ καὶ ἐνῶ εἶναι τέτοιοι, ὅμως τοὺς ἀγάπησε, καὶ δὲν τὰ ἔκαμνε ὅλα χάριν ἀμοιβῆς, ἀλλὰ γνώριζε νὰ ἀγαπᾶ καὶ χωρὶς ἀμοιβῆ καὶ νὰ μιμῆται τὸν οὐράνιο Πατέρα, ὁ ὁποῖος δὲν ἀποστρεφόταν οὔτε τοὺς ἐχθρούς. Δὲν θὰ μπορέσεις λοιπὸν νὰ καταργήσεις ἐσὺ τὸν δικό μας νόμο τῆς ἀγάπης, κι ἂν ἀκόμη φανεῖς ἀχάριστος, ὅπως διαδίδουν, καὶ διαψεύσεις τὴ φιλία. Γιατὶ καὶ μ' αὐτὰ πὸ ἔδειξες τὴν ἀγνωμοσύνη σου, βρῆκα, ὅπως βλέπεις, ἀφορμὲς γιὰ τὸν ἑαυτό μου, πὸ ἔξαιτίας αὐτῶν οὔτε ἔτσι θὰ παρασυρθῶ νὰ σὲ μισήσω. Ἐσὺ ὅμως πρόσεχε τὴ γνώμη τῶν ἀνθρώπων γιὰ σένα, ἢ καλύτερα πρὶν ἀπὸ αὐτὴν τὴ δική σου συνείδηση καὶ τὸ πέρα ἀπὸ ἐδῶ κριτήριο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 11η.

Στὸν κόμητα Ἀλέξανδρο.

Ὁ Ἀλέξανδρος ὁ Μακεδόνας, πὸ ἀνέβασε σὲ μεγάλο ὕψος τὴ βασιλεία τῶν Μακεδόνων, πίστευε ὅτι ἔπαυε ἢ ἔξουσία τὴν ἡμέρα ἐκείνη πὸ συνέβαινε νὰ μὴ ἔχει εὐεργετήσει κανένα. Κι αὐτὸ συνέβαινε σπάνια σ' αὐτόν, ἐπειδὴ μελετοῦσε νὰ εὐεργετεῖ τοὺς ἀνθρώπους. Ἄν ὅμως κάποτε τύχαινε νὰ συμβεῖ αὐτό, ἔλεγε στενοχωρημένος: «Σήμερα δὲν

σα". Ἄλλ' ὁ μὲν "Ἕλληνας καὶ ἐν Ἕλλησι καὶ βασιλεύς, καὶ ἡδονῶν καὶ τρυφῆς καὶ εὐτυχίαν μεθύων ἄνθρωπος, καὶ θεοὺς τοιούτους τῆς οἰκείας πολιτείας ἐφόρους ποιούμενος, σὺ δὲ πιστὸς καὶ ἐν πιστοῖς καὶ μετὰ τῶν νόμων ἄρχειν τεταγμένος καὶ πολλὰ προσ-
 5 πταίων τοῦ θίου τοῖς κύμασι, καὶ ἐν μέσοις αὐτοῖς ἱεροῖς καὶ ἱερεῦσι καὶ ἐγκράτειαν καὶ ἀρετὴν τιμᾶν οὐκ ἀρνούμενος, ναὶ δὴ καὶ τὸν μόνον ἀληθινὸν Θεὸν ἐπόπτην τῶν πρακτέων, οὐ μὲν οὖν οὐκ ἂν δυνάμενος παραγράψασθαι. Ἄλλὰ τί τὸ ἐντεῦθεν; Ἐγὼ μὲν εἶπεῖν ἀποκνῶ. Πλὴν οὐκ ἔστιν ἰδεῖν οὐδένα τῶν ὑπὸ σέ, ὃς
 10 ἀντὶ τοῦ χάριν εὐεργεσίας ἢ τινος ἄλλης φιλανθρωπίας ὁμολογεῖν, οὐχὶ τιμωρίαν οὐκ ὀδύρεται ἄκριτον ἢ ζημίαν ἀπροφάσιστον. Καὶ ἄλλος ἄλλο τι ἔργον τῆς σῆς δεξιᾶς τραγικῆς σκηνηῆς θέαμα κατολοφυρόμενος διεξέρχεται. Ἄλλ' Ἀλέξανδρος μὲν ἀνιῶμενος ἔλεγέ ποτε, "Σήμερον οὐκ ἐβασίλευσα", σὺ δ', ὡς ἔοι-
 15 κεν, οὐ περιλείψεις ἡμέραν σαυτῶ ἐν ἧ θαρρόῃσει εἶπεῖν "Σήμερον οὐκ ἐτυράνησα".

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΒ΄.

Βασιλείῳ, κοιαιίστορι.

Εἰ τῷ δικαίῳ μέτρῳ χρώμενος τοὺς διαμφισθητοῦντας ἀλλή-
 20 λοις ἐδίκασες, οὐκ ἂν σε ἢ τοῦ χρυσοῦ ὠχρότης πλέον αἰσχύνεσθαι τοὺς πλέον αὐτὸν χορηγοῦντάς σοι παρεσκεύαζεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΓ΄.

Ἰωάννη, πατρικίῳ καὶ σακελλαρίῳ.

Λαμπρῶν ἐπαίνων, δι' ὧν πράττεις, παρὰ τοῖς σπουδαίοις
 25 τυγχάνων δίκαιος ἂν εἴης, μηδὲ τούτου ἐν ἀγνοίᾳ εἶναι, ὅτι ὅσον ὑψηλὸν καὶ θαυμάσιον τὸ ἐν τούτοις κλέος, τοσαύτης καὶ τῆς ἀσφαλείας καὶ ἐπιμελείας δεῖται. Πολλὰ μὲν γὰρ κατὰ τῶν εὐδοκμοῦντων ἀπὸ τῆς τῶν δαιμόνων ἐπιβουλής ἀφίεται βέλη, οὐδὲν δὲ ἔλαττον καὶ ὁ ἐξ ἀνθρώπων ἀνερεθιζόμενος φθόνος τὸν ἰὸν
 30 ἐκχέει. Ἄλλὰ σὺ γε τὸν τῆς ἀρετῆς οὐκ ἐνδιδούς τόνον καὶ εἰς τὸν αὐτὸν δὲ τοῖς προτέροις ἀγῶνα σὺν μετρίῳ καὶ ταπεινῷ ἐναποδυόμενος τῷ φρονήματι, τῶν μὲν κωφᾶ θᾶπτον διελέγξας τὰ μέλη

ἔδασίλευσα”. Ἄλλ’ αὐτὸς βέβαια ἦταν “Ἕλληνας καὶ ζοῦσε ἀνάμεσα σὲ Ἕλληνες καὶ ἦταν βασιλιάς, καὶ ἄνθρωπος μεθυσμένος ἀπὸ ἡδονὲς καὶ τρυφή καὶ εὐτυχία καὶ τέτοιους θεοὺς ἔκανε ἐπὶ τῆς πολιτείας του. Ἐσὺ ὅμως εἶσαι πιστὸς καὶ ζεῖς ἀνάμεσα σὲ πιστοὺς καὶ ἔχεις ταχθεῖ νὰ κυβερνᾷς μὲ νόμους, καὶ νὰ σκοντάφτεις σὲ πολλὰ μέσα στὰ κύματα τοῦ βίου, κι ἀνάμεσα στὰ ἴδια τὰ ἱερὰ καὶ τοὺς ἱερεῖς καὶ χωρὶς νὰ ἀρνεῖσαι νὰ ἀσκεῖς ἐγκράτεια καὶ ἀρετὴ. Καὶ βέβαια ἔχεις καὶ τὸν μόνο ἀληθινὸ Θεὸ ἐπὶ τῶν πράξεών σου, πού δὲν μπορεῖς νὰ τὸν παραγράψεις. Ἄλλὰ τί βγαίνει ἀπὸ αὐτό; Ἐγὼ βέβαια διστάζω νὰ τὸ πῶ. Ὡστόσο δὲν μπορῶ νὰ δῶ κανένα ἀπὸ τοὺς ὑψηλοὺς σου πού ἀντὶ νὰ ὁμολογεῖ εὐχαριστίες γιὰ εὐεργεσία σου ἢ γιὰ κάποια ἄλλη φιλανθρωπία, νὰ μὴ θρηνεῖ γιὰ ἀδίκη τιμωρία του ἢ ζημία ἀδικαιολόγητη, καὶ καθέννας διηγεῖται διαφορετικὸ ἔργο τῆς ἐξουσίας σου, θρηνώντας σὰν σὲ θέαμα τραγικῆς σκηνῆς. Καὶ ὁ Ἀλέξανδρος βέβαια στενοχωρημένος ἔλεγε κάποτε, “Σήμερα δὲν ἔδασίλευσα”, ἐσὺ ὅμως, ὅπως φαίνεται, δὲν θὰ ἀφήσεις οὔτε μὰ ἡμέρα στὸν ἑαυτό σου πού νὰ λάβεις τὸ θάρρος νὰ πεῖς, “Σήμερα δὲν φέρθηκα τυραννικά”.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 12η.

Στὸν ταμία Βασίλειο.

Ἄν χρησιμοποιώντας τὸ δίκαιο μέτρο δικάζεις αὐτοὺς πού ἔχουν μεταξύ τους ἀντιδικία, δὲν θὰ ἔδειχνε ἢ ἀχρότητα τοῦ χρυσοῦ ὅτι ντρέπεσαι περισσότερο αὐτοὺς πού σοῦ τὸν χορηγοῦν ἀφθονότερο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 13η.

Στὸν Ἰωάννη, πατρίκιο καὶ σακελλάριο.

Θὰ ἦταν δίκαιο νὰ σοῦ ἀπονέμονται λαμπροὶ ἔπαινοι ἀπὸ τοὺς σημαντικοὺς ἀνθρώπους γι’ αὐτὰ πού κάνεις, καὶ δὲν ἀγνοεῖται τοῦτο, ὅτι ὅσο πὶο ὑψηλὴ καὶ ἀξιοθαύμαστη εἶναι ἡ δόξα ἀπὸ αὐτὰ, τόσο περισσότερη ἀσφάλεια καὶ φροντίδα χρειάζεται. Γιατὶ ἐξαιτίας τῆς ἐπιβουλῆς τῶν δαιμόνων πολλὰ βέλη ρίχνονται ἐναντίον ἐκείνων πού προοδεύουν, καὶ καθόλου λιγώτερο χύνει τὸ δηλητήριό του καὶ ὁ φθόνος πού προκαλεῖται ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Ἄλλὰ σὺ βέβαια χωρὶς νὰ χαλαρώνεις τὴν ἔνταση τῆς ἀρετῆς καὶ ριχνόμενος στὸν ἴδιο μὲ τοὺς προηγούμενους ἀγῶνα μὲ μετριοφροσύνη καὶ ταπείνωση, ἀποδεικνύοντας σύντομα τὰ βέλη

εἰς ἐσχάτην αἰσχύνην καὶ ἀπορίαν μᾶλλον αὐτοὺς περιστήσεις, τὸν δὲ εἰς τοὺς τεκόντας μετὰ πλείονος πικρίας ἐπαναστρέψαι παρασκευάσεις, καὶ τὸν τῆς ἐχίδνης μῦθον ἐν αὐτοῖς ἐνεργούμενον ἐπιδείξεις· δείξας, οὐχ ἑτέρους, ἀλλ' αὐτοὺς γε τοὺς γεννησα-
5 μένους κατεσθιομένους μᾶλλον καὶ διαφθειρομένους, ὑπὸ τοῦ καλοῦ γεννήματος αὐτοῖς τοῦ φθόνου, δι' ὧν σεαυτὸν λαμπροτέρας εὐφημίας καὶ ἀναρρήσεως μάλιστα ἀξιώσεις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΔ'.

Ἰωάννη, πατρικίῳ καὶ σακελλαρίῳ κατὰ τοὺς Ἀγγουρίους.

10 Τῷ Ἀττιδι μὲν σε ἀναφέρουσι, Γάλλον καλοῦντες, οἱ παρ' Ἑλλησι σοφισαταί, τῇ γυναικωνίτιδί σε κατακλείουσιν, ἀνδρόγυννον καὶ εἰδότες καὶ ὀνομάζοντες, οἱ ἡμέτεροι σοφοί. Πόθεν οὖν σύ, τοὺς ἐκατέρωθεν ὄρους ὑπερβάς, εἰς τὰ τῆς Ἐκκλησίας Θεοῦ μυστήρια παρεισέφρησας, ἄνω καὶ κάτω πάντα ποιῶν, καὶ τὸ ἐν
15 τῇ σῇ παραφθόρῳ φύσει ἄκαρπὸν τε καὶ ἄχρηστον ἐν τῇ τοῦ Χριστοῦ γονιμωτάτῃ καὶ πολυτέκνῳ Ἐκκλησίᾳ, φιλονεικεῖς καταπράξασθαι; Ἀλλ' ἴσθι σαφῶς, ὅτι ἄδου μὲν καὶ τῶν αὐτοῦ πυλῶν, δι' ὧν πράττεις ἀναιδέστερον, σεαυτὸν ἐστηλίτευσας· ὅτι δὲ καὶ ἀσθενέστερος ἦσθα, ἡμεῖς καὶ ὁ τοῦ Χριστοῦ σὺν ἡμῖν πολυάν-
20 θρωπος καὶ ἅγιος χορὸς, κἂν λυπήσωμεν, διελέγξομεν. Εἰ δ' ἐκεῖνον τὸν ἀρχιτέκτονα τῶν πονηρευμάτων, μετὰ τῶν αὐτοῦ πυλῶν (ὧν μία τάχα τυγχάνεις αὐτός, ὅλον ἐκείνῳ τὸ στόμα καὶ τὴν γλῶσσαν καὶ τὴν φωνὴν χαρισάμενος), ὅμως σύμπασαν αὐτοῦ τὴν παράταξιν ἀνισχύρους καὶ ἀπράκτους κατὰ τῆς Ἐκκλη-
25 σίας αὐτοῦ Χριστὸς ἢ ἀλήθεια ἀπεφήνατο, μέχρι τίνος οὐκ ἐνδίδως ἀναιδενόμενος καὶ εἰς οὐρανοὺς τὰ τῆς ἀπονοίας βέλη μετὰ πολλῆς τῆς ἀναισθησίας ἀφιεῖς; δι' ὧν, γέλωτα μὲν τοῖς συμπράττουσι δαίμοσι κινεῖς, λύπην δὲ ἐπὶ τῇ σῇ ἀπωλείᾳ τοῖς ἁγίοις προξενεῖς, μισητὸν δὲ τὸ σὸν γένος νῦν μᾶλλον ἢ πρότερον καὶ
30 διαδόητον ἐπὶ κακίᾳ παριστάς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΕ'.

Ἀναστασίῳ, μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῇ.

Οὐκ ἔστι σοι πάροδος εἰς τὴν τῆς βασιλείας πύλην, διότι σοὶ

ἐκείνων ἀνίσχυρα θὰ τοὺς ὀδηγήσεις μᾶλλον στήν ἔσχατη ντροπὴ καὶ ἀμηχανία, ἐνῶ τὸν φθόνο θὰ τὸν κάνεις νὰ ἐπιστρέψει μὲ περισσότερη πίκρα σὲ ἐκείνους ποὺ τὸν γέννησαν, καὶ θὰ δείξεις ὅτι εἶναι ἐνεργὸς σ' αὐτοὺς ὁ μύθος τῆς ἔχιδνας, παρουσιάζοντας ὄχι ἄλλους, ἀλλὰ μᾶλλον τοὺς ἴδιους ποὺ τὸν γέννησαν νὰ κατατρώγονται καὶ ν' ἀφανίζονται ἀπὸ τὸ ὠραῖο γέννημά τους τὸν φθόνο, μὲ τὰ ὁποῖα ἐσὺ θὰ καταστήσεις τὸν ἑαυτό σου ἄξιο γιὰ λαμπρότερο ἔπαινο καὶ μάλιστα ἀνακήρυξη δημόσια.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 14η.

Στὸν Ἰωάννη, πατρίκιο καὶ σακελλάριο κατὰ τοὺς Ἀγγουρίους.

Οἱ Ἕλληνες σοφιστὲς σὲ παραβάλλουν μὲ τὸν Ἄττι, καλώντας σε Γάλλο, σὲ κλειδώνουν στὸ γυναικωνίτη, ἀναγνωρίζοντας καὶ ὀνομάζοντας σε οἱ δικοί μας σοφοὶ ἐρμαφρόδιτο. Πῶς λοιπὸν ἐσὺ ὑπερβαίνοντας τις ἀπὸ τὴ μιὰ καὶ τὴν ἄλλη ὀνομασίες καὶ ὀρισμοὺς εἰσώρησες στὰ μυστήρια τῆς Ἐκκλησίας τοῦ Θεοῦ, κάνοντας ἄνω κάτω τὰ πάντα, καὶ φιλονεικεῖς νὰ ἐπιβάλεις τὴν ἀκαρπία καὶ ἀχρηστία τῆς ἀνώμαλης φύσης σου στήν πολυγόνιμη καὶ πολύτεκνη Ἐκκλησία τοῦ Χριστοῦ; Ἀλλὰ μάθε ξεκάθαρα, ὅτι μὲ ὅσα πράττεις πολὺ ἀδιάντροπα, ἔγραψες σὰν σὲ στήλη τὸν ἑαυτό σου στὸν ἄδη καὶ σὲ πύλες του, ἐπειδὴ ὅμως ἦσουν καὶ πιὸ ἀσθενής, ἐγὼ καὶ μαζί μου ὁ πολυπληθὴς καὶ ἅγιος χορὸς θὰ σὲ ἐλέγξομε, ἔστω κι ἂς σὲ λυπήσομε. Ἄν ὅμως ἐκεῖνον τὸν ἀρχιτέκτονα τῆς πονηρίας μαζί μὲ τις πύλες του (ἀπὸ τις ὁποῖες μία εἶσαι ἴσως καὶ ἐσύ, ἔχοντας χαρίσει σ' ἐκεῖνον ὅλο τὸ στόμα καὶ τὴ γλῶσσα καὶ τὴ φωνή), ὅμως ὅλους τῆς παράταξης του τοὺς ἔδειξε ἀνίσχυρους καὶ ἀπρακτοὺς ἐναντίον τῆς Ἐκκλησίας του ὁ Χριστός, ποὺ εἶναι ἡ ἀλήθεια, μέχρι πότε δὲν θὰ παύσεις νὰ εἶσαι ἀναιδὴς καὶ νὰ ἐκτοξεύεις μὲ πολλὴ ἀναισθησία στοὺς οὐρανοὺς τὰ βέλη τῆς ἀνοησίας σου, μὲ τὰ ὁποῖα προκαλεῖς βέβαια τὰ γέλια στοὺς συνεργούς σου δαίμονες, προξενεῖς ὅμως καὶ λύπη στοὺς ἁγίους γιὰ τὴν ἀπώλειά σου, καὶ παρουσιάζεις τὴν ἀνθρώπινη γενιά σου μισητὴ τώρα πιὸ πολὺ, παρὰ προηγουμένως, καὶ διαβόητη γιὰ τὴν κακία;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 15η.

Στὸν Ἀναστάσιο, μοναχὸ καὶ ἡσυχαστή.

Δὲν ὑπάρχει γιὰ σένα εἴσοδος ἀπὸ τὴν πύλη τῆς βασιλείας, γιὰτι

ταύτην ἀπετείχισεν ὁ τῆς φιλαργυρίας ἔρωσ. Εἰ δὲ τὸ μεσότοιχον διὰ φιλοπτωχείας λύσεις, θᾶπτον ἢ τῆς ἐλεημοσύνης ὑποδέξεταιί σε κατοικία.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΣΤ.

5

Τῷ αὐτῷ.

Οὐκ οἶδε σύνοδον ἀλλήλων πλεονεξία καὶ φιλανθρωπία. Μακρὰν ἀπέχει ἀνὴρ ἐλεήμων τῆς τῶν πλουτούντωνμισαδελφίας. Διὰ τοῦτο καὶ μέγα χάσμα ἐστήρικται μεταξὺ γεέννης καὶ βασιλείας.

10

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΖ.

Τῷ αὐτῷ.

Κενοῖς τὸν πλοῦτον, καὶ μέγα χαίρω, ὅτι σοι βασιλείαν οὐρανῶν ὁρῶ οἰκοδομουμένην. Ἀλλὰ κενούσθω σοι καὶ ἃ προκατεῖχε τὸν πλοῦτον πάθη, ἵνα μὴ μόνον ἢ παστὰς ὑπάρχη βασιλική, ἀλλὰ καὶ ὁ νυμφίος ἐξωραϊσμένος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΗ.

Γαλάτωνι ἀσηκρηῖτις.

Ἀρχέτυπον, οἶμαι, καὶ οὐ πρὸς μίμησιν ἑτέρων μεμηχανημένον, τοῦ καλοῦ σου φίλου τυγχάνει τὸ ψεῦδος. Ποιηταῖς μὲν γάρ, 20 καίτοι φιλομυθοῦσιν (οὐ λέγω κωμικοῖς, ἀλλ' οὐδὲ τραγικοῖς), οὐκ ἂν πεισθεῖη συγκρίνεσθαι, πολλῶ δὲ μᾶλλον, οὐδ' οἷς τὰ ἠρώων παρωνύμῳ μέτρῳ ἐξήρηται. Ὅπου δέ, ποιητῶν ἀπάντων, ἐν τῷ σχεδιάζειν, ὑπερωφρύνεται, τίς ἱστορικῶν ἢ συγγραφέων εἰς μνήμην χρειὰ καὶ παράθεσις; Πρὸς ἓνα τινά, λοιπόν, γενναίων, οἶμαι, 25 τὰ ψεύδη, μέγας αὐτῷ καὶ ἀμφήριστος ὑπολείπεται ὁ ἀγών. Τίς οὖν ἐστὶν οὗτος; Οὐκ ἐν Ἑλλησιν, οὐδ' ἐν Βαρβάροις ἀξιοῖ πολιτεύεσθαι, γῆν δὲ ἄγνωστον ἀνθρώποις, μᾶλλον δ' ἀνύπαρκτον ὅλως καὶ γένος ἀκατονόμαστον ἐπιζητήσας, κάκειθεν ἐπιδημῶν, τοῖς μύθοις, τῶν ἀπορρήτων ὑφηγητῆς, μετὰ φοβεραῖς τῆς ὀφρῦος

3. Δηλαδή τὸ ἠρωϊκὸ ἑξάμετρο, π. χ. τοῦ Ὀμήρου.

σοῦ τὴν ἔκλεισε ὁ ἔρωτας τῆς φιλαργυρίας. Ἐν ὅμως τὸ μεσότοιχο χωρίσμα τὸ διαλύσεις μὲ τὴ φιλοπτωχεία, θὰ σὲ ὑποδεχθεῖ πολὺ γρήγορα ἡ κατοικία τῆς ἐλεημοσύνης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 16η.

Στὸν ἴδιο.

Δὲν γνωρίζει νὰ συνυπάρχει ἡ πλεονεξία μὲ τὴ φιλανθρωπία. Ἄπέχει πολὺ ὁ ἄνθρωπος ποὺ ἐλεεῖ ἀπὸ τὸ μῖσος τῶν πλουσίων πρὸς τοὺς ἀδελφούς. Γι' αὐτὸ καὶ ὑπάρχει μεγάλο χάσμα ἀνάμεσα στὴ γέεννα τοῦ πυρὸς καὶ στὴ βασιλεία τοῦ Θεοῦ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 17η.

Στὸν ἴδιο.

Ἄδειάζεις ἀπὸ τὸν πλοῦτο τὰ ταμεῖα σου, καὶ χαίρομαι πολὺ, γιατί βλέπω νὰ οἰκοδομεῖται ἡ βασιλεία τῶν οὐρανῶν. Ἄλλά ν' ἀδειάσεις τὸν ἑαυτό σου καὶ ἀπὸ τὰ πάθη ποὺ συγκρατοῦσαν πιὸ μπροστὰ τὸν πλοῦτο σου, γιὰ νὰ μὴν εἶναι ἐξωραϊσμένος μόνο ὁ βασιλικὸς νυμφικὸς θάλαμος, ἀλλὰ καὶ ὁ νυμφίος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 18η.

Στὸν ἀσηκρήτη Γαλάτωνα.

Πρότυπο, νομίζω, καὶ ποὺ ἔχει κατασκευασθεῖ ὄχι γιὰ νὰ τὸ μμηθοῦν ἄλλοι, τυχαίνει νὰ εἶναι τὸ ψεῦδος τοῦ καλοῦ σου φίλου. Γιατὶ μὲ ποιητὲς βέβαια, μολονότι ἀγαποῦν τοὺς μύθους (δὲν ἐννοῶ τοὺς κωμικούς, ἀλλ' οὔτε τοὺς τραγικούς), δὲν θὰ πεισθεῖ νὰ συγκριθεῖ, πολὺ περισσότερο οὔτε μ' ἐκείνους ποὺ ἐξαίρουν τὰ ἥρωικά κατορθώματα μὲ τὸ ἐπώνυμο μέτρο³. Ὅπου ὅμως καταφρονεῖ ὅλους τοὺς ποιητὲς στοὺς αὐτοσχεδιασμούς του, τί χρειάζεται νὰ μνημονευθεῖ καὶ νὰ παρατεθεῖ κάποιος ἱστορικός ἢ πεζογράφος; Ἀπομένει λοιπὸν, νομίζω, ἕνας πρὸς τοὺς δυνατοὺς στὰ ψεύδη ἀγώνας, μεγάλος καὶ ἀμφίβολος γι' αὐτόν. Ποιὸς λοιπὸν εἶναι αὐτός; Αὐτὸς δὲν ἔχει τὴν ἀξίωση νὰ πολιτεύεται οὔτε ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνας οὔτε ἀνάμεσα στοὺς βαρβάρους, ἀλλὰ ἀφοῦ ἀναζήτησε γῆ ἄγνωστη στοὺς ἀνθρώπους, ἢ μᾶλλον ἐντελῶς ἀνύπαρκτη καὶ γενιὰ χωρὶς ὄνομα, καὶ ἦρθε ἀπὸ ἐκεῖ ἐδῶ, ἔχει στοὺς μύθους τὴν πρώτη θέση καὶ ἐξιστορεῖ μὲ φοβερὴ ἀλαζονεῖα τὰ ἀπόρητα. Θὰ

προκάθηται. Τιμοκλέα ποτέ, μᾶλλον δὲ Χλονθάκονθλον τὸν Ὀφιοκανὸν (δεῖ γάρ, ὡς ἔοικε, καὶ τὰ ὀνόματα τερατεύεσθαι) κουράζων ἴσως ἢ μειρακίζων τοῖς μαθήμασιν, ἤκουσας, Ὀφιοκανῶν ἐκείνων, οὓς αὐτὸς ὑπεστήσατο, γένος, καὶ φύσιν καὶ πολιτείαν
 5 καὶ μάχας καὶ νίκας καὶ βίων αἰῶνας καὶ ἡλικίας καὶ εὐδαιμονίας οὐκ ἀνθρώπων μόνον, ἀλλὰ καὶ φυτῶν καὶ ζώων καὶ γῆς καὶ θαλάσσης καὶ αἴρος καὶ ὑπερβολὴν ψευσμάτων τερατευσάμενον. Ἀλλὰ καὶ πρὸς τοῦτον, εἰς τοὺς περὶ τοῦ ψεύδους ἀγῶνας, ὁ καλὸς σου φίλος εἰ ἀποδύσαιτο, εἰς μεγίστην ἂν ἀπορίαν τοὺς ἀθλο-
 10 θέτας καὶ κριτὰς τῶν τοιούτων ἀγωνισμάτων περιστήσειεν, ὁποτέρῳ τῶν δύο τὴν νικῶσαν ἐπιψηφίσονται. Ἐὰ τοίνυν τὸν ἀνεωγμένον τάφον τῶν ψευσμάτων (ἄμεινον γάρ ἐκ τῆς ἀληθοῦς σοφίας ἐξοικονίσαι ἅμα καὶ στηλιτεῦσαι τὸν ἄθλιον) καὶ τῆς ἐκεῖθεν δυσωδίας σαυτὸν ἀπόστησον. Εἰ γὰρ οὐδὲ δεξιοῦ ὀφθαλμοῦ, οὐδὲ
 15 χειρὸς (ἅπερ δύναται φίλων δεξιότης, τῶν μὲν ὁρᾶν τὸ συμφέρον, τῶν δὲ μεταχειρίζεσθαι συνεργούντων καὶ συμπροθυμουμένων, καὶ ἀπλῶς πρὸς ἅπαντα μὲν τὰ τοῦ βίου χρησιμευόντων, ἄλλως δὲ πρὸς κακίαν ὑποσυρόντων), οὐδὲ τούτων φείδεσθαι παρακελευόμεθα, ἀλλὰ διασχίζεσθαι θᾶπτον αὐτῶν καὶ διατέμνεσθαι προσστα-
 20 τόμεθα, τί χρὴ ποιεῖν περὶ τοῦ σεσηπότης, καὶ οὐ νῦν, ἀλλὰ διαπαντός καὶ ἀχρήστου καὶ πάλαι διαιρεθέντος, καὶ οὐ μέλους ποτέ γεγονότος, ἀλλὰ πολλὰ τῶν μελῶν ἀπαρχῆς τραυματίσαντος;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΘ΄.

Ἰωάννη, σπαθαρίῳ.

25 Ἄριστον μὲν κρεῖττονα φαύλης ὑπονοίας νομίζεσθαι, εἰ δὲ μὴ, ὑπονοηθέντα καὶ κριθέντα μὴ ἀλίσκεσθαι, ὁ δὲ καὶ κριθεῖς καὶ ἀλούς, κἂν δίκην οὕτω δίδωσιν ἑτέραν, ἀλλ' οὖν τὴν χαλεπωτάτην, τὸ κακὸς ὀφθῆναι καὶ δίκην ὀφείλειν, δέδωκε. Πράττε τοίνυν αὐτός, ἐπεὶ μηκέτι σοι ῥᾶστον ἀποσκευάσασθαι τὴν ὑπό-
 30 νοιαν, οὐχ ὅπως μὴ δίκην δῶς, ἀλλ' ὅπως μὴ τῶν δίκην ὀφειλόντων ἐλεγχθῆς.

ἄκουσες κάποτε στὰ μαθήματα σὰν δάσκαλο τὸν Τιμοκλέα, ἢ μᾶλλον τὸν Χλονθάκονθλο τὸν Ὀφιοκανὸ (γιατὶ πρέπει καὶ τὰ ὀνόματα, ὅπως φαίνεται, νὰ εἶναι τερατώδη) ὅταν ἦσουν ἴσως παιδὶ ἢ ἔφηβος· ἦταν ἀπὸ ἐκείνους τοῦς Ὀφιοκανοῦς, τοὺς ὁποίους αὐτὸς τοὺς ἔδωσε ὑπαρξη καὶ γένος καὶ φύση καὶ πολιτεία καὶ μάχες καὶ νίκες καὶ αἰῶνες βίων καὶ ἡλικίας καὶ εὐδαιμονίας, ὄχι τῶν ἀνθρώπων μόνο, ἀλλὰ καὶ τῶν φυτῶν καὶ τῶν ζώων καὶ τῆς γῆς καὶ τῆς θάλασσας καὶ τοῦ ἀέρα καὶ τερατολόγησε ὑπερβολικὴ ψευδολογία. Ἄλλ' ἂν ὁ καλὸς σου φίλος κατέβαινε ἀπέναντι σ' αὐτὸν στοὺς ἀγῶνες γιὰ τὸ ψεῦδος, θὰ ἔφερνε σὲ μεγάλη ἀμηχανία τοὺς ἀθλοθέτες καὶ τοὺς κριτὲς ἀγῶνων αὐτοῦ τοῦ εἴδους, σὲ ποιὸν ἀπὸ τοὺς δύο νὰ δώσουν τὰ νικητήρια." Ἀφησε λοιπὸν τὸν ἀνοιχτὸ τάφο τῶν ψεμάτων (γιατὶ εἶναι καλύτερο νὰ δώσεις τὴν εἰκόνα ἀπὸ τὴν ἀληθινὴ σοφία καὶ μαζὶ νὰ στηλιτεύσεις αὐτὸν τὸν ἄθλιο) καὶ ἀπομακρύνσου ἀπὸ τὴν ἐκεῖ δυσωδία. Γιατί, ἂν δεχόμαστε προτροπὴ οὔτε τὸ δεξί μας μάτι οὔτε τὸ δεξί μας χέρι νὰ μὴ λυπούμαστε, ἀλλὰ χωρὶς ἀναβολὴ νὰ τ' ἀποχωρίζομαστε καὶ προσταζόμαστε ν' ἀποκοποῦμε ἀπ' αὐτὰ (μὲ τὰ ὁποῖα βέβαια ἢ ἰκανότητα τῶν φίλων μπορεῖ νὰ διακρίνει μὲ τὰ μάτια τὸ συμφέρον καὶ τὰ χέρια νὰ τὰ μεταχειρίζεται κι αὐτὰ σὲ πρόθυμη συνεργασία μαζὶ τους, καὶ γενικὰ σὲ ὅλα τὰ ἔργα τῆς ζωῆς ποὺ χρησιμεύουν στὴ ζωὴ, ἐνῶ διαφορετικὰ παρασύρουν στὴν κακία), τί πρέπει νὰ κάνουμε γιὰ τὸ σαπισμένο, καὶ ὄχι τώρα, ἀλλὰ πάντοτε, καὶ ἄχρηστο καὶ ἀπὸ παλαιὰ χωρισμένο, καὶ ποὺ ποτὲ δὲν ἔγινε μέλος, ἀλλὰ καὶ πολλὰ μέλη τραυμάτισε ἀπὸ τὴν ἀρχή;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 19η.

Στὸν σπαθάριο Ἰωάννη.

Τὸ ἄριστο βέβαια εἶναι νὰ κρίνεσαι ἀνώτερος ἀπὸ κάθε κακὴ ὑποψία, ἀλλιῶς ἂν σὲ ὑποψιαστοῦν καὶ κριθεῖς νὰ μὴ βρεθεῖς ἔνοχος καὶ συλληφθεῖς. Αὐτὸς ὅμως ποὺ κρίθηκε καὶ ἔχει συλληφθεῖ, ἀκόμα κι ἂν δὲν ἔχει τιμωρηθεῖ ἄλλη φορὰ, ἀλλ' ὅμως δέχθηκε τὴν πιὸ βαρεῖα ποινὴ, γιατί ἀποδείχθηκε παραβάτης καὶ πρέπει νὰ τιμωρηθεῖ. Κάνε λοιπὸν καὶ ἐσύ, ἀφοῦ δὲν σοῦ εἶναι εὐκόλο νὰ διαλύσεις τὴν ὑποψία, ὄχι πῶς νὰ μὴν τιμωρηθεῖς, ἀλλὰ πῶς νὰ μὴν ἀποδειχθεῖς ὅτι εἶσαι ὑπεύθυνος ποινῆς.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Κ'.

Μιχαήλ, πατρικίῳ καὶ σακελλαρίῳ.

Εἰ μὲν φιλεῖς, ἀδικεῖς, εἰ δὲ μὴ φιλεῖς, πλέον ἀδικεῖς· τὸ μὲν, ὅτι τῶν φιλουμένων ἐν ταῖς συμφοραῖς ὀλιγωρεῖς, τὸ δέ, ὅτι οὐδὲ τοὺς
5 φιλοῦντας φιλεῖς. Ταῦτά σοι ὁ πάλαί μὲν σός, νῦν δὲ καὶ κοινὸς φίλος, τοῦτο μὲν φιλικῶς ἐλέγχων, τοῦτο δὲ δυσωπῶν, δι' ἡμῶν χρηματίζει καὶ διαμαρτύρεται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑ'.

Ἀρσενίῳ, μοναχῷ.

10 Πολλοὶ καὶ τῶν παρ' Ἑλλησιν εὐδοκμησάντων, καὶ τῶν παρ' ἡμῖν ἀριστευσάντων, ἐμαρτύρησαν δι' ὧν ἔδρασαν, ἅμαχον εἶναι καὶ χρησιμώτατον τὴν ἀρετὴν. Εἰ δ' ὁ παρῶν καιρὸς μονονουχίβοα, ὡς οὐδὲν ἀσθενέστερον καὶ ἐπικινδυνότερον αὐτῆς (ἐλαύνεται μὲν γὰρ καὶ προπηλακίζεται πᾶσα ἀρετὴ, θαυμάζεται δὲ καὶ
15 περιπτύσσεται πᾶσα κακία), μηδὲ θαυμάσης Ἀρετὴ γὰρ ὡς ἀληθῶς, καὶ ἀρετῆς τῆς πρώτης μάλιστα ἄνθος, τὸ μετὰ κινδύνων καὶ θλίψεων καὶ παρευδοκμουμένην ὑπὸ τῆς κακίας ἀσπάζεσθαι τὴν ἀρετὴν. Ὁ δὲ καιρὸς βοῶν τάναντία, τῆς μὲν ἰδίας μοχθηρίας τὴν ὑπερβολὴν καὶ ἀπόνοιαν λαμπρῶς ἐλέγχει, τῶν δὲ σπουδαίων
20 μᾶλλον τὸ ἀξιοθαύμαστον καὶ ἀήττητον παντὸς λόγου ἐναργέστερον ἀνακηρύττει.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΒ'.

Ἰωάννη, πατρικίῳ καὶ στρατηγῷ Ἑλλάδος.

Εἰ μὲν φιλεῖς, ἀσθενεῖς, εἰ δὲ μὴ φιλεῖς, ἀδικεῖς. Εἰ δὲ φίλων
25 καὶ μὴ ἀσθενῶν, οὕτως ἄδικα τῶν φίλων πασχόντων, ὀλιγωρεῖς, ἐγὼ μὲν εὐχομαί σε μήτε τοιαύταις ἀνάγκαις περιπεσεῖν, μήτε περιπεσόντα καὶ δεηθέντα, τοιαύτης εὐνοίας καὶ ἐπικουρίας, οἶαν σὺ τοῖς φίλοις παρέχεις, ἐπιτυχεῖν. Ἀλλὰ σύ γε τὸν Δεσποτικὸν ὄλως ἀναλογίζου χρησμόν, «Ἐν ᾧ μέτρῳ μετρεῖτε, μετρη-
30 θήσεται ὑμῖν», σαφῶς διαγγέλλοντα.

4. Οἱ εὐγενοῦς καταγωγεῖς πολῖτες στὴ Ρώμη, ἐνῶ σὸ Βυζάντιο τίτλος τιμῆς στοὺς ἀνώτατους ἀρχόντες.

5. Ματθ. 7, 2.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 20η.

Στὸν Μιχαήλ, πατρίκιο καὶ σακελλάριο.

“Αν βέβαια ἀγαπᾶς, ἀδικεῖς, ἂν δὲν ἀγαπᾶς, ἀδικεῖς περισσότερο. Τὸ πρῶτο, γιατί παραμελεῖς στίς συμφορὲς αὐτῶν πού ἀγαπᾶς, τὸ ἄλλο, γιατί δὲν ἀγαπᾶς οὔτε αὐτούς πού σ' ἀγαποῦν. Αὐτὰ ὁ δικός σου βέβαια παλιὰ καὶ τῶρα κοινός μας φίλος, ἀπὸ τῆ μᾶ ἐλέγχοντας μὲ τὸ φιλικὸ ἐλεγχό του, κι ἀπὸ τὴν ἄλλη παρακαλώντας, μέσου ἐμοῦ σοῦ παραγγέλλει καὶ σοῦ ἐπιβεβαιώνει.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 21η.

Στὸν Ἀρσένιο, μοναχό.

Πολλοὶ κι ἀπὸ τοὺς “Ἕλληνες πού εὐδοκίμησαν καὶ ἀπὸ ὅσους δικούς μας ἀρίστευσαν, μὲ τὰ ἔργα τους ἐπιβεβαίωσαν, ὅτι ἡ ἀρετὴ εἶναι πράγμα ἀκαταμάχητο καὶ πολὺ χρήσιμο.” Ἀν ὅμως τὸ παρὸν φωνάζει κατὰ κάποιον τρόπο, ὅτι τίποτε δὲν εἶναι πιὸ ἀδύνατο καὶ πιὸ ἐπικίνδυνο ἀπὸ αὐτὴν (γιατί διώκεται καὶ προσηλακίζεται κάθε ἀρετὴ, ἐνῶ θαυμάζεται καὶ γίνεται ἀποδεκτὴ μὲ ἀνοιχτὴ ἀγκαλιὰ κάθε κακία), νὰ μὴ θαυμάσεις καθόλου. Γιατί στ' ἀλήθεια ἀρετὴ, καὶ μάλιστα ἄνθος τῆς πρώτης ἀρετῆς, εἶναι τὸ νὰ ἀποδέχεται κανεὶς τὴν ἀρετὴ μὲ κίνδυνο καὶ θλίψεις καὶ ἐνῶ παραμερίζεται ἀπὸ τὴν κακία. Ὁ καιρὸς ὅμως φωνάζοντας τ' ἀντίθετα, φανερώνει λαμπρὰ τὴν ὑπερβολὴ καὶ ἀνοησία τῆς μοχθηρίας του, λαμπρότερα ὅμως ἀπὸ κάθε λόγο ἀνακηρύττει τὸ πόσο ἀξιοθαύμαστοι μᾶλλον καὶ ἀνίκητοι εἶναι οἱ σπουδαῖοι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 22η.

Στὸν Ἰωάννη, πατρίκιο⁴ καὶ στρατηγὸ τῆς Ἑλλάδος.

“Αν ἀγαπᾶς, εἶσαι ἀδύναμος, ἂν πάλι δὲν ἀγαπᾶς, ἀδικεῖς.” Ἀν, ἐνῶ ἀγαπᾶς κι ἐνῶ δὲν εἶσαι ἀδύναμος, ἀδιαφορεῖς τόσο πολὺ γιὰ τοὺς φίλους σου πού ἀδικοῦνται, ἐγὼ βέβαια σοῦ εὐχομαι οὔτε νὰ βρεθεῖς σὲ τόσο δύσκολη θέση, οὔτε ἂν βρέθηκες στὴν ἀνάγκη καὶ χρειάσθηκες βοήθεια, νὰ ἐπιτύχεις τέτοια ἀγάπη καὶ βοήθεια, ὅποια ἐσὺ προσφέρεις στοὺς φίλους. Ἐσὺ ὅμως νὰ σκέπτεσαι τὸν Δεσποτικὸ λόγο πού παραγγέλλει μὲ σαφήνεια: «Μὲ ὅποιο μέτρο μετρᾶτε, μ' αὐτὸ θὰ σᾶς μετρηθεῖ»⁵.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΓ.

Βάρδα, πατρικίῳ καὶ στρατηγῷ Μακεδονίας..

Ἄρχε ποθούμενος μάλλον, ἢ σὺν φόβῳ· τὸ μὲν γὰρ οὐκ ἔστι μὴ οὐχὶ εἰς μῖσος ἀποκριθῆναι, τὸ δὲ τὴν τῶν ἀρχομένων εὐνοίαν
5 εἶωθε θηρεύειν· δῆλον δὲ τὸ ἐν πάσῃ καὶ πράξει καὶ χρεῖα διάφορον ἑκατέρου. Εἰ δέ τι ταπεινὸν καὶ εὐκαταφρόνητον, ὡς ἂν ἐκεῖθεν, ἐπιφύεσθαί σοι μέλλον ὑποτρέχει τοὺς λογισμοὺς καὶ πρὸς τὴν συμβουλήν ὀκνηρότερον παρασκευάζει, ἀλλὰ σὺ γε τὸ θεβηκὸς τῶν τρόπων καὶ τὸ ἐστηριγμένον τῆς γνώμης καὶ τὸ μὴ προσανεῖ-
10 σθαι κόλαξι καὶ βωμολόχοις τούτοις, ἀντιτάξας σεμνότητα φίλην, εὖ ἴσθι παρὰ τοῖς ἀρχομένοις, καὶ γλυκεῖαν αἰδῶ, τῆς στρατηγικῆς γλάνιδος, λαμπρότερον ὀφθήσῃ περιβεβλημένος, καὶ τῶν ἐπίσοβαρότητι καὶ ἡθῶν τραχύτητι μέγα φρονούντων εὐσταθέστερον κατὰ πολὺ καὶ βεβαιότερον ἐπιδειχθήσῃ τὸ ὑπήκοον περιάγων.

15

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΔ.

Ἰωάννη, πατρικίῳ καὶ σακελλαρίῳ κατὰ τοὺς Ἀγγουρίους.

Λίαν ἔμοιγε δοκεῖ καλῶς καὶ συνετῶς ὁ πάλαι λεγόμενος ἔχειν λόγος, ὡς ἀνέβησαν μὲν ἤδη πολλοὶ ἐπὶ τὸ δένδρον τοῦτο ὁ καλούμενόν ἐστι τυραννίς, κατέβη δὲ οὐδεὶς πάλιν, ἀλλὰ καταπί-
20 πουσιν ἅπαντες. Εἰ δὲ τοῦτο, τί γαυριᾶς καὶ σκιριτᾶς αὐτός, οὐδ' ἐπὶ τοῖς τούτου κλάδοις, καὶ ταῦτα βαρὺς ὢν καὶ σοβαρὸς καὶ φλεγμαίνων, ἀλλ' ἐπὶ τοῖς τῶν φύλλων αὐτοῦ πετάλοις ἀνοήτως ὀχούμενος;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΕ.

25

Ταρασίῳ, ἀδελφῷ.

Ἀκμάζει τὸ πάθος καὶ τὸ κακὸν ἐπιτείνεται, καὶ πλήν Θεοῦ καὶ τῶν ἐκεῖθεν ἐλπίδων παραμύθιον οὐδέν, ἐπιβουλαὶ δὲ καὶ ἀπειλαὶ καὶ φόβοι τῶν προλαβόντων τὴν πείραν κουφοτέρην ἀποφαίνουσι. Τίς στήσει ταῦτα; Ἄλλ' ἴσως, ὃν αὐτοὶ καθ' ἡμῶν
30 ὠδίνουσι θάνατον, ἢ τοῦ τιμωρεῖν καὶ κολάζειν ἐκείνους, ἢ ἡμᾶς ἀπάγων τῶν θλίψεων

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 23η.

Στόν Βάρδα, πατρίκιο καὶ στρατηγὸ τῆς Μακεδονίας.

Καλύτερα νὰ κυβερνᾷς καὶ νὰ σ' ἀγαποῦν, παρὰ νὰ σὲ φοβοῦνται. Γιατὶ τὸ δεύτερο δὲν εἶναι δυνατὸ νὰ μὴν μεταβληθεῖ σὲ μίσος, ἐνῶ τὸ πρῶτο συνήθως ἀποσπᾷ τὴν ἀγάπη τῶν ὑπηκόων, καὶ εἶναι φανερὴ σὲ κᾶθε πράξη καὶ ἀνάγκη ἢ διαφορὰ τοῦ καθενὸς ἀπὸ τὰ δύο. Κι ἂν περνᾷ ἀπὸ τὴ σκέψη σου ὅτι κάτι εἶναι ταπεινὸ καὶ ἀσήμαντο ποὺ πρόκειται νὰ προκῦψει ἀπὸ αὐτὸ καὶ σὲ κᾶνει πιὸ δυστακτικὸ πρὸς τὴν συμβουλή, ἀλλὰ σὺ μὲ τὴ σταθερότητα τῶν τρόπων καὶ τὸ ἀκλόνητο τῆς γνώμης καὶ μὲ τὸ νὰ ἀποφεύγεις αὐτοὺς τοὺς κόλακες καὶ βωμολόχους ἀντιτάσσοντας τὴν ἀγαπητὴ σεμνότητα, γνώριζε καλὰ ὅτι θὰ σὲ δοῦν οἱ ἀρχόμενοι νὰ περιβάλλεσαι μὲ γλυκὺ σεβασμὸ λαμπρότερο ἀπὸ τὸν στρατιωτικὸ μανδύα, καὶ θὰ φανεῖς ὅτι καθοδηγεῖς τοὺς ὑπηκόους σου πολὺ σταθερότερα καὶ ἀσφαλέστερα ἀπὸ ἐκείνους ποὺ μεγαλοφρονοῦν γιὰ τὴν αὐστηρότητα καὶ τὴν τραχύτητά τους.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 24η.

Στόν Ἰωάννη, πατρίκιο καὶ σακελλάριο^ο στοὺς Ἀγγουρίους.

Ἔχω τὴ γνώμη ὅτι εἶναι πολὺ ὀρθὸς καὶ σοφὸς ὁ λόγος ποὺ λέγεται ἀπὸ παλιά, ὅτι δηλαδὴ πολλοὶ βέβαια ἀνέβηκαν στὸ δένδρο αὐτὸ ποὺ λέγεται τυραννία, ὅμως κανένας δὲν κατέβηκε πάλι, ἀλλ' ὅλοι γκρεμίζονται. Ἄν λοιπὸν συμβαίνει αὐτὸ γιατί ἀλαξονεύεσαι καὶ σκιρτᾷς ἐσὺ ποὺ οὔτε στὰ κλαδιὰ αὐτοῦ ἀνέβηκες, καὶ μάλιστα ἀφοῦ εἶσαι βαρὺς καὶ σοβαρὸς καὶ γεμᾶτος ἔπαρση, ἀλλὰ βαδίζεις ἀνόητα ἐπάνω στὰ φύλλα τῆς φυλλωσιᾶς του;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 25η.

Στόν ἀδελφὸ του Ταράσιο.

Τὸ πάθος βρίσκεται στὴν κορυφωσὴ του καὶ τὸ κακὸ ἀπλώνεται, καὶ ἐκτὸς ἀπὸ τὸν Θεὸ καὶ τίς ἐλπίδες μας πρὸς αὐτὸν παρηγοριὰ καμμία, ἐνῶ οἱ ἐπιβουλές καὶ ἀπειλές καὶ φόβοι παρουσιάζουν ἐλαφρότερη τὴ δοκιμασία τῶν προηγουμένων. Ποιὸς θὰ τὰ σταματήσῃ αὐτά; Ἄλλ' ἴσως ὁ θάνατος, ποὺ αὐτοὶ ἐτοιμάζουν εἰς βάρος μας, ἢ θὰ τιμωρήσῃ ἐκείνους, ἢ θὰ ἀπομακρύνει τίς θλίψεις ἀπὸ πάνω μας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΣΤ.

Ἰωάννη, σπαθαρίω.

Οὐκ ἐλύπησας ὅτι ἠπάτησας καὶ συχνὸς ὁ χρόνος ἐξ οὗ τὸν ὄφιν ὑπ' ἀνθρώπου μορφῇ κατεῖχες κρυπτόμενον, ἀλλ' ὅτι κακὸς 5 ἐφάνης καὶ φίλων ἐχθρός, καιροῖς δουλεύων καὶ ἀπάτη ἐπερειδόμενος. Εἰ δὲ σὲ μὴ κακὸν ἢ προᾶξις ἐδείκνυ καὶ εἰς ζῆλον εἴλκε τοῦ προδότου, τὸ κακοῖς τὸν εὐεργέτην ἀμείβεσθαι, εὖ ἴσθι, ὡς καὶ εὐφρανας ἂν ἐκ τοῦ πάσχειν ἡμᾶς, οἷς καθαιρόμεθα, αὐτὸς τι τῶν ἀγαθῶν ἐκκαρπούμενος.

10

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΖ.

Κωνσταντίνω, σπαθαρίω, γένους ὄντος Τυρρῶνηνῶν καὶ δυστροπευομένω.

Τὰ Τυρρῶνηνῶν δημόσια ἔργα καὶ ἐφ' οἷς σεμνύνονται, ἀρχαῖος ὁ λόγος, οὐδὲ τοῖς ἀσελγεστάτοις τῶν ἄλλων ἀνθρώπων, οὐδὲ 15 χωρὶς αἰσχύνῃς ὄργια γίνεται. "Ὅρα οὖν ὅπως αὐτὸς νῦν πόλιν Κωνσταντίνου μετοικῶν ἄριστα διώσεις. "Ἄν γὰρ τί σε καὶ μικρὸν τῆς ὀρθῆς παρατραπέντα συναίσθωνται πολιτείας, καπνὸν Τυρρῶνηνικὸν ἰδόντες καὶ τὸ πῦρ, κἂν οὐκ ἀνάπτῃς, εἰς μέγα φλογὸς ὑποτοπήσουσι αἵρεσθαι. "Ἄ χρὴ διευλαβούμενον, ἀπρόσκο- 20 πον πᾶσιν, ὡς οἱ θεῖοι θεσμοὶ διακελεύονται, καὶ εἶναι καὶ φαίνεσθαι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΗ.

Λέοντι, λογοθέτῃ γεγονότι καὶ μονάσαντι, ὑπὸ δοκοῦντος φίλου παραλυπηθέντι.

25 Ἄμβλυσ τὸ ἦθος καὶ μαλακὸς τοὺς πόνοους, γνώμην τε οὐ βέλαιος καὶ λημμάτων ἥττων καὶ τῆς ἡδονῆς ἀνδράποδον ἀνθρώπος, οὐτ' ἂν τι τῶν ἀγαθῶν γενναῖον ἐργάσαιτο καὶ εἰς κακὸν οὐκ ἂν ἀποθαίῃ μέγα ὅσοι δὲ φύσιν μὲν ὀξεῖς, καρτερεῖν δὲ πρὸς πάντα δεινοί, ὑπερόπται δὲ καὶ χρημάτων καὶ ἡδονῶν καὶ γνώ- 30 μην ἐξαγαγεῖν ἀμετάστρεπτοι, τούτοις δὲ ἄρα καὶ ἰσχύος ποθὲν περιτεθείσης, καὶ εἰς ἀγαθὸν ἢ ῥοπὴ τὰ μέγιστα ἐξανύσαιε καὶ πρὸς τὸ φαῦλον ἐπειδὰν ἀποκλίνωσιν ἀφόρητοί τε καὶ ἀπαραίτητοι καὶ φίλοις καὶ οἰκείοις καὶ πᾶσι καθίστανται. Οὐ χρὴ τοί-

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 26η.

Στὸν Ἰωάννη, σπαθάριο.

Δέν με λύπησες γιατί με ἔξαπάτησες, γιατί εἶναι μακρὸς ὁ χρόνος πού εἶχες τὸ φίδι κρυμμένο κάτω ἀπὸ τὴ μορφή ἀνθρώπου, ἀλλὰ γιατί ἀποδείχθηκες κακὸς καὶ ἐχθρὸς τῶν φίλων, ὄντας ὑπηρέτης τῶν καιρῶν καὶ ἔχοντας στήριγμά σου τὴν ἀπάτη. Ἐάν ὅμως ἡ πράξη δέν σε ἔδειχνε κακὸ καὶ δέν σε προσεῖλκυε στὴ μίμηση τοῦ προδότη, τὸ ν' ἀνταποδίδεις δηλαδή κακὰ στὸν εὐεργέτη, γνώριζε καλά, ὅτι καὶ θὰ με εἶχες εὐφράνει μέσα στὰ ὅσα ὑποφέρω, με τὰ ὅποια πετυχαίνω τὴν κάθαρση, καρπολογώντας ἐσὺ ὁ ἴδιος κάτω ἀπὸ τὰ ἀγαθὰ.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 27η.

Στὸν Κωνσταντῖνο, τὸν δύστροπο σπαθάριο
ἀπὸ τὸ γένος τῶν Τυρρηνῶν.

Εἶναι παλαιὰ ἡ φήμη γιὰ τὰ δημόσια ἔργα τῶν Τυρρηνῶν, γιὰ τὰ ὅποια καμαρώνουν, τὰ ὅποια οὔτε στοὺς πιὸ ἀσελεγεῖς ἀπὸ τοὺς ἄλλους ἀνθρώπους οὔτε δίχως ντροπὴ γίνονται ὄργια. Πρόσεχε λοιπὸν πῶς ὁ ἴδιος μετοικώντας στὴν Κωνσταντινούπολη θὰ ζήσεις ἄριστα. Γιατί, ἂν δοῦν ἐσένα νὰ παρεκτρέπεται ἔστω καὶ λίγο ἀπὸ τὸν ὀρθὸ τρόπο ζωῆς, βλέποντας καπνὸ τυρρηνικὸ καὶ τὴ φωτιά, κι' ἂν ἀκόμη δέν τὴν ἀνάβεις, θὰ ὑποθέσουν ὅτι ἡ φλόγα ὑψώθηκε σὲ μεγάλο ὕψος. Αὐτὰ πρέπει νὰ τὰ φοβᾶσαι καὶ σὲ ὅλους νὰ εἶσαι καὶ νὰ φαίνεσαι ἄμεμπτος, ὅπως ὀρίζουν οἱ θεῖοι νόμοι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 28

Στὸν Λέοντα, πού ἔγινε λογοθέτης καὶ μοναχός,
γιατὶ δυσαρεστήθηκε ἀπὸ θεωρούμενο φίλο.

Ἄνθρωπος στὸ ἦθος χαλαρὸς, στοὺς κόπους μαλθακός, στὴ γνώμη ὄχι σταθερός, χωρὶς ἄρνηση στίς δωροληψίες καὶ δοῦλος τῆς ἡδονῆς, οὔτε κάτω γενναῖο θὰ μπορούσε νὰ πράξει, οὔτε θὰ ἔφτανε σὲ κάποιον μεγάλο κακό. Ὅσοι ὅμως εἶναι στὴ φύση ὀρμητικοὶ καὶ ἱκανοὶ νὰ ὑποφέρουν τὰ πάντα, περιφρονητὲς τῶν χρημάτων καὶ τῶν ἡδονῶν καὶ με ἀμετάβλητη τὴ γνώμη, σ' αὐτούς, κι' ὅταν κάποτε λάβουν δύναμη, ἡ ροπή τους στὸ ἀγαθὸ θὰ φτάσει στὸ μέγιστο, κι' ὅταν ἀποκλίνουν στὸ φαῦλο, γίνονται ἀνυπόφοροι καὶ στοὺς φίλους καὶ στοὺς οἰκείους τους καὶ σὲ

νν δυσφορεῖν, ὅτι μὴ τὰ βέλτιστα παρὰ τοῦ ποτε γενναίου φίλου ἐκκαρπούμεθα, ἀλλ' εὐχαριστεῖν, ὅτι οὐχὶ μόνον μηδὲν λυπηρόν, ἀλλ' ἐφ' οἷς μηδὲ τῶν εἰς ὑπερβολὴν ἠκόντων δυσχερῶν, ἐκεῖθεν πειρώμεθα. Εἰ δ' ἐπιστρέψει ποτὲ καὶ πρὸς τὰς συγγενεῖς μετὰ 5 τῆς φιλίας ἀναδράμοι ἀρετάς, ἴσως ἀποκρούσει τοῖς εὐφραίνουσιν ἀγαθοῖς καὶ ὅσα τῶν λυπούντων ἡμᾶς προκατέλαβεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΘ'.

Βασιλείῳ, πράκτορι.

Κείρουσιν οἱ παλαιοὶ λόγοι Προμηθεῖ τὸ ἦπαρ, ἀετὸν ἐφι-
10 στῶντες τὸν κείροντα· καὶ ἡ αἰτία, ὅτι θεόθεν τὸ πῦρ ἐκκλέψας, φησί, πόνων καὶ καμάτων ἀνθρώποις ἤνεγκεν αἷτιον. Εἰ δὲ σὲ εἶλον οἱ ποιηταὶ τοσαύτην κακῶν πυρὰν τῇ πατρίδι ἀνάψαντα, οὐκ ἀετῶν γένη καὶ ἰκτίνων καὶ ἱεράκων τοῖς σπλάγχθοις ἂν διε-
δόσκησαν, ἀλλὰ καὶ παρδάλεις καὶ λέοντας καὶ θηρία πάντα οὐκ
15 ἂν τοῖς ἐγκάτοις ἐπαφιέντες ἀπέκαμον. Σὺ δὲ σκόπει, ὡς, εἰ καὶ τὸ ποιητῶν γένος ταῦτα σχηματίζειν ἐπιλέλοιπεν, ἀλλ' ἢ γε καθ' ἡμᾶς τῆς ἀληθείας ἀκρίβεια οὐκ ἀπέστη φοβερωτέραν τὴν τιμω-
ρίαν ἐπανατείνουσα· πῦρ ἀτελεύτητον καὶ σκότος ἐξώτερον καὶ
20 ἀμαρτάνουσιν. Εἰ δέ σε καὶ τῶν μελλόντων οὕτω συστέλλει ὁ φό-
βος, οὐδὲ τῆς ἀτάκτου καὶ ἀλόγου φορᾶς ἀνακόπτει, ἀλλὰ κἂν γοῦν τὸ Σοδόμων καὶ Γομόρρας ἀνάγραπτον καὶ ἀπαράκλητον πάθος καὶ τὸ κοινὸν τῶν ἀνθρώπων νανάγιον ὁ κατακλυσμός, καὶ τὰ καθημερινὰ τῆς προνοίας ἔργα εἰς σῶφρονα τοὺς λογι-
25 σμοὺς μεταρρῶθμιζέτω μελέτην.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Λ'.

Μιχαήλ, πρωτοσπαθαρίῳ.

Τὸ σῶμα ταῖς νόσοις, ἡ δὲ ψυχὴ τοῖς παθήμασιν, ὁ δὲ βίος ὅλος ταῖς ἐξ ἀνθρώπων ἐπηρείαις ἀπέιπε ταλαιπωρούμενος Φίλων
30 ἠρεμία, θεραπόντων αἰκισμοὶ καὶ αἰχμαλωσίαι, συγγενεῖς τῇ τῶν ἀπειλῶν βαρύτητι, στερήσεις καὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων, ἀρπαγαὶ

όλους. Δέν πρέπει λοιπόν νά δυσφορῶ ἐπειδὴ δέν καρπώθηκα τὰ πιό ὠφέλιμα ἀπὸ τὸν κάποτε γενναῖο φίλο, ἀλλὰ νά τὸν εὐχαριστῶ, γιατί ὄχι μόνο δέν δοκιμάσα καμμιά λύπη ἀπὸ αὐτόν, ἀλλὰ καὶ κανένα ἀπὸ τὰ ὑπερβολικά δεινὰ. Ἐάν ὅμως ἐπιστρέψει κάποτε ἐκτὸς ἀπὸ τὴ φιλία καὶ στὶς συγγενεῖς ἀρετές, ἴσως ἐπικαλύψει μὲ τὰ εὐχάριστα καλὰ καὶ ὅσα λυπηρὰ μᾶς εἶχε προξενήσει προηγουμένως.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 29η.

Στὸν Βασίλειο, τὸν πράκτορα'.

Ἡ παλαιὰ παράδοση λέγει ὅτι κατέρωγε τὸ ἦπαρ τοῦ Προμηθέα ἕνας ἀετός, πού εἶχε ὀρισθεῖ νά τὸ καταρῶγει. Καὶ ἡ αἰτία ἦταν, ὅτι ἔκλεψε, λέγει, τὴ φωτιά ἀπὸ τοὺς θεοὺς καὶ προκάλεσε στοὺς ἀνθρώπους τὴν αἰτία τῶν πόνων καὶ τῶν μόχθων τους. Ἐσένα ὅμως ἂν σὲ ἔβαζαν στὴν ποίησή τους οἱ ποιητές, πού ἀναψες τόσο μεγάλη φωτιά δεινῶν στὴν πατρίδα, δέν θὰ κατέρωγαν τὰ σπλάχνα σου τὰ γένη τῶν ἀετῶν καὶ τῶν ἀρπακτικῶν καὶ τῶν γερακιῶν, ἀλλὰ καὶ οἱ λεοπαρδάλεις καὶ τὰ λιοντάρια καὶ ὅλα τὰ θηρία δέν θὰ κουράζονταν ὀρμώντας πάνω στὰ ἐντόσθιά σου. Ἐσὺ ὅμως σκέψου, ὅτι, ἂν καὶ τὸ γένος τῶν ποιητῶν παρέλειψε νά τὰ περιλάβει αὐτὰ στὴν ποίησή του, ὅμως ἡ δική μας ἀκρίβεια τῆς ἀλήθειας δέν ἀπέφυγε νά δίνει φοβερώτερη διάσταση στὴν τιμωρία, προδόντας φωτιά ἀτελεύτητη, καὶ σκότος ἐξώτερο, καὶ τρίξιμο δοντιῶν, καὶ πλῆθος σκουληκιῶν γιὰ ὅσους ἁμαρτάνουν. Ἐάν τώρα ἔσένα δέν σὲ συγκρατᾷ οὔτε ὁ φόβος τῶν μελλοντικῶν, οὔτε σὲ ἀνακόπτει ἀπὸ τὴν ἄτακτη καὶ παράλογη ὀρμή, ἀλλὰ τουλάχιστο ἡ ἀπαρηγόρητη καταστροφή τῶν Σοδόμων καὶ τῆς Γομόρρας πού ἀναφέρεται ἀπὸ τὴ Γραφή καὶ τὸ κοινὸ ναυάγιο τῶν ἀνθρώπων, ὁ κατακλυσμός, καὶ τὰ καθημερινὰ ἔργα τῆς πρόνοιας ἃς μεταβάλλουν καὶ ἃς ὀδηγήσουν τὶς σκέψεις σου σὲ φρόνιμη μελέτη.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 30η.

Στὸν Μιχαήλ, πρωτοσπαθάριο.

Ἐάν τις ἀσθένειες τὸ σῶμα, ἢ ψυχὴ ἀπὸ τὰ πάθη, καὶ ὅλη ἡ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων ἀπηύδησε νά ταλαιπωρεῖται ἀπὸ τὶς κακίες. Ἡρεμία τῶν φίλων, κακοποιήσεις καὶ αἰχμαλωσίες δούλων, συγγενεῖς μὲ βαριές ἀλληλοαπειλές, στέρησεις καὶ αὐτῶν τῶν ἀναγκαίων, ἀρπαγὲς βιβλίων, λεηλα-

διβλίων, ἱερῶν ἐκπορθήσεις οἴκων, οὓς ἰλαστήριον ἡμεῖς ἐστησά-
 μεθα, ψαλλόντων, ἀναγινωσκόντων, ἐν πᾶσι θείοις ὑπηρετούντων
 κατὰ πάντων ἀπλῶς ἀποφάσεις πικραὶ καὶ ψηφίσματα, ἵνα μηδεὶς
 μηδὲ τοῦ παραγενέσθαι πρὸς ἡμᾶς πλησίον γένηται. Τί δεῖ τὰς
 5 ἐφημερίους ἀνακρίσεις λέγειν καὶ κρίσεις καὶ κατακρίσεις, ὧν
 οὐδεὶς οὔτε μάρτυς, οὔτε κριτής, ἀλλ' οὐδὲ κατήγορος οὐ καθ'
 ἡμῶν μόνον, ἀλλὰ καὶ κατὰ φίλων, καὶ κατὰ συγγενῶν καὶ θερα-
 πόντων καὶ κατὰ πάντων ἀπλῶς εἰς οὓς αὐτοὺς ἢ τοῦ μελετᾶν καθ'
 ἡμῶν ἐλαύνει ἐπίνοια. Εἰ δὲ καὶ ἐξέλιπον ἐξερευνήσεις ἐξερευ-
 10 νῶντες, οὔτε τῆς ἐκείνων γνώμης οὔτε τῆς ἡμῶν ἀρετῆς, ἀλλὰ τῆς
 βαθείας καὶ ὑψηλῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, ἧς μόνης ἠροτήμεθα,
 καὶ ἐφ' ἧ τὸν θῖον σαλεύομεν, τοσοῦτοις καὶ τηλικούτοις περιαν-
 τλούμενοι κύμασιν, ἀντὶ δὲ συγγενῶν, ἀντὶ φίλων, ἀντὶ δὲ θεραπόν-
 των, ἀντὶ ψαλλόντων, ἀντὶ δὲ πάσης ἀνθρωπίνης παραμυθίας, τί;
 15 Στρατιῶται καὶ κουστωδία καὶ τριβοῦνοι καὶ δικάριοι καὶ στρα-
 τιωτικοὶ λόχοι περικάθηνται. Πῶς οὖν ἢ ψυχὴ τοσοῦτοις κακῶν
 δρεπάνοις διαιρουμένη τοῦ σώματος οὐκ ἐρῶράγη καὶ ἐξέφυγε,
 τοῦτο καὶ ἡμᾶς εἰς ἀπορίαν περιίστησιν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΑ΄.

20 Ἰωάννη, πατρικίῳ καὶ σακελλαρίῳ,
 κατὰ τοὺς Ἀγγουρίους.

Ἐλοίμην ἂν ἔγωγε φίλον ἐμαντῶ συζευῆσαι, ἐξ οὗ μῆτε τῶν
 ὑπερηφάνων μοι χαρίτων καὶ ὑψηλῶν μηδὲν ἔσοιτο, μῆτε δεδιῶς
 εἶην, μήποτε, πνεύσας ἐκ τοῦ ἐναντίου, συγκατασπάση καὶ ἄ μηδὲ
 25 ὄναρ ἐκεῖθεν ἤλπισα. Πόθεν οὖν εἰς ταύτην ἐξέπεσα τὴν βούλησιν;
 Αἶσαί πράξεις, τοῦ ποτε φιλοῦντος ἡμᾶς, ἐπὶ ταύτην ἤγαγον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΒ΄.

Βαάνη, πραιποσίτῳ καὶ πατρικίῳ.

Ἦν ποτε κρύφιος φίλος ὁ Ἰωσήφ καὶ νυκτερινὸς μαθητῆς τοῦ
 30 ἐμοῦ Δεσπότητος καὶ Θεοῦ, ἀλλ' ὕστερον τοὺς δεσμοὺς ἀπορῶρήξας
 τῆς δειλίας, τῶν εἰς τὸ φανερόν φιλοῦντων θερμότερος καὶ θαρ-

8. Βικάριος τοποτηρητῆς ἀνωτέρων προσώπων.

8α. Ἄρχοντας τοῦ στρατοῦ ἢ ἑπαρχος.

τήσεις ἱερῶν ναῶν ποὺ ἐμεῖς ὑψώσαμε ὡς ἔξιλαστήριο, ἄρπαγές ψαλτῶν, ἀναγνωστῶν καὶ ὄσων προσφέρουν κάθε θεία ὑπηρεσία, καὶ γενικὰ ἐναντίον ὅλων ἀποφάσεις σκληρές καὶ ψηφίσματα, ὥστε κανένας οὔτε κἂν νὰ ρθεῖ καὶ νὰ μᾶς πλησιάσει. Τί χρειάζεται ν' ἀναφέρω τίς καθημερινές ἀνακρίσεις καὶ κατακρίσεις, στίς ὁποῖες δὲν ὑπάρχει κανένας οὔτε μάρτυρας οὔτε δικαστής, ἀλλ' οὔτε κατήγορος, καὶ ὄχι μόνο ἐναντίον μου, ἀλλὰ καὶ ἐναντίον φίλων καὶ ἐναντίον συγγενῶν καὶ ὑπηρετῶν καὶ ἐναντίον ὅλων γενικὰ ἐκείνων στοὺς ὁποίους τοὺς στρώχνει ἢ ἐφευρετικότητὰ τοὺς νὰ στρέφονται ἐναντίον μας. "Ἐν ὅμως ἔλειψαν οἱ ἔρευνες καὶ οἱ ἐρευνητές, οὔτε τῆς γνώμης ἐκείνων οὔτε τῆς δικῆς μας ἀρετῆς ἀποτέλεσμα εἶναι, ἀλλὰ τῆς βαθείας καὶ ὑψηλῆς φιλανθρωπίας τοῦ Θεοῦ, ἀπὸ τὴν ὁποία μόνο ἐξαρτώμαστε καὶ μὲ βάση τὴν ὁποία κινουῦμε τὴ ζωὴ μας, καταποντιζόμενοι ἀπὸ τόσα πολλὰ καὶ τόσο μεγάλα κύματα, καὶ ἀντὶ νὰ ἔχομε κοντὰ μας συγγενεῖς, ἀντὶ νὰ ἔχομε φίλους καὶ ὑπηρετές, ἀντὶ νὰ ἔχομε ψάλτες καὶ κάθε ἀνθρώπινη παρηγοριά, τί ἔχομε; στρατιῶτες καὶ φρουρές καὶ δικαστές καὶ δικάριους⁸ καὶ στρατιωτικοὺς λόχους νὰ μᾶς περικυκλώνουν. Πῶς λοιπὸν ἡ ψυχὴ μας μὲ τόσα δρεπᾶνια κακίας χωρισμένη ἀπὸ τὸ σῶμα δὲν κομματιάσθηκε καὶ δὲν ἔφυγε, αὐτὸ κι ἐμένα τὸν ἴδιο μὲ ὀδηγεῖ σὲ ἀπορία.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 31η.

**Στὸν Ἰωάννη, πατρίκιο καὶ σακελλάριο
στοὺς Ἀγγουρίους.**

Θὰ προτιμοῦσα ἐγὼ τουλάχιστο νὰ συνδεθῶ μ' ἓνα φίλο, ἀπὸ τὸν ὁποῖο τίποτε νὰ μὴν προέλθει ἀπὸ τὰ λαμπρὰ καὶ ὑψηλὰ χαρίσματά μου, οὔτε νὰ φοβηθῶ μήπως κάποτε φυσήξει ὁ ἄνεμος ἀντίθετα καὶ μοῦ διασκορπίσει αὐτὰ ποὺ οὔτε στὸ ὄνειρό μου ἤλπισα. Καὶ πῶς ἔφτασα νὰ ἐπιθυμῶ αὐτὸ τὸ πρᾶγμα; Μὲ ὀδήγησαν σ' αὐτὸ τὰ ὅσα ἔπραξες ἐσὺ ποὺ κάποτε μὲ ἀγαποῦσες, .

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 32η.

Στὸν Βαάνη, πραιπόζιτο^{8α} καὶ πατρίκιο.

Ἦταν κάποτε κρυφὸς φίλος ὁ Ἰωσήφ καὶ νυχτερινὸς μαθητὴς τοῦ Κυρίου μου καὶ Θεοῦ, ἀλλὰ ἔπειτα, ἀφοῦ ἔσπασε τὰ δεσμὰ τῆς δειλίας, ἔγινε πρὸ θερμὸς καὶ πρὸ θαρραλέος ἀπὸ τοὺς φανεροὺς φίλους του, καὶ

ῥαλεώτερος γέγονε, καὶ τὸ Δεσποτικὸν ἐφ' ὕβρει κρεμάμενον σῶμα τοῦ ξύλου καθελὼν, τῆς δυνατῆς θεραπείας οὐκ ἠμέλησε. Μέχρι τίνος τοίνυν καὶ αὐτὸς διὰ νυκτὸς ἡμᾶς ἀγαπήσας, ἀλλὰ μὴ φωτὸς καὶ ἡμέρας υἱὸς γεγονώς, ῥήξεις ἀξίαν φωνὴν τῆς Ἰωσήφ
 5 παρῴησίας καὶ καθελεῖς, οὐκ ἀπὸ ξύλου τὸ σῶμα, ἀλλὰ μυριῶν πειρασμῶν καὶ θλίψεων καὶ ταλαιπωρίας καὶ πικροῦ ῥυόμενος καὶ καθημερινοῦ θανάτου (τὴν ψυχὴν); Εἰ δέ σε ἢ τοῦ κόσμου φιλία καὶ ἢ πρὸς αὐτὸν συμπάθεια οὐκ ἔῃ, μάτην εἰς καταφυγὴν καὶ παράδειγμα ὁ Ἰωσήφ ἐπενοήθη καὶ προκομίζεται.

10

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΓ΄

Ἰωάννη, πατρικίῳ καὶ στρατηγῷ Ἑλλάδος.

Εὐνομος ἄδων ἐσεμνύνετο, φασί, ὁ Λοκρός, καὶ ἦδε γὰρ θέλων καὶ κηλούμενος τοὺς ἀκροατάς. Μιᾶς δέ ποτε ῥαγείσης αὐτῷ χορδῶν, τέττιξ ἐπὶ τὸν πῆχυν καθίσας, τὸν φθόγγον ἀνεπλή-
 15 ρου τῆς ῥαγείσης χορδῆς, καὶ ἦν Εὐνόμῳ πάλιν ἄδειν ὡς τὸ πρότερον ἐμμελῶς. Εἰ δέ γε ἡμῖν, ἀντὶ τέττιγος καὶ ξένης ᾠδῆς, τῆς σῆς φιλίας, οὐκ οἶδ' ὅθεν περιῶραγείσης, ἀποκαταστήσας, πάλιν ἐντείνεις τὴν νευράν, ἴσως ἂν εἰς τὴν προτέραν ἡμῶν ὀλοκληρίαν ὁ δῖος ἐπανελθὼν καὶ συμφωνίαν ἀρίστην ἀναλαβὼν, ἄσεταιί τι
 20 μέλος εὐδαιμονίας, ἀντὶ τῆς νῦν τραγωδίας, ἡδὺ καὶ τερπνὸν καὶ τοῖς ἔπειτα τῶν ἀνθρώπων, οὐχὶ Εὐνομος καὶ κιθαρωδὸς καὶ τέττιξ μουσουργός, μύθου πλάσμα παλαιοῦ, ἀλλ' ἀρχιερεὺς Θεοῦ καὶ φίλος ἔνθεος καὶ καλός, εἰς παράδειγμα καὶ παροιμίαν ἐξαρκέσει ἀληθινήν.

25

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΔ΄

Λέοντι καὶ Γαλάτωνι, ἀδελφοῖς καὶ ἀσηκρηῆτις.

Εἰ τὰς πρὸς ἔριν παρασκευὰς ἐξελύσατε, τὰς ἡμετέρας ἐντολάς, κἂν νῦν γοῦν, ἐπεὶ μὴ πρότερον, ἐκπληρώσατε, καὶ τὸ βιβλίον διορθώσασθε· σφαλμάτων γὰρ αὐτὸ μᾶλλον, ἢ γραμμάτων, ὄραν
 30 ἔστι τοῖς ἐντυγχάνουσι [βιβλίον]. οὕτω δὲ οἶμαι κατὰ σπουδὴν πράξασι, καὶ ἢ ἐπὶ τῇ προτέρᾳ παρακοῇ συγγνώμη, μὴ πλέον οὕσα συγγνώμης, ἀλλὰ τὸν ὀρθὸν φυλάττουσα λόγον, ἐπακολουθήσει.

ἀφοῦ ἀποκαθήλωσε τὸ Δεσποτικὸ σῶμα ἀπὸ τὸ ξύλο ὅπου κρεμόταν πρὸς ἐμπαιγμό, δὲν ἀμέλησε νὰ τοῦ προσφέρει αὐτὸ ποὺ ἔπρεπε καὶ μποροῦσε. Μέχρι τότε λοιπὸν καὶ ἐσὺ ποὺ μᾶς ἀγάπησες νύχτα, ἀλλὰ δὲν ἔγινες υἱὸς τοῦ φωτὸς καὶ τῆς ἡμέρας, θὰ πεῖς κάτι ποὺ νὰ εἶναι ἐπάξιο τῆς παρηρησία τοῦ Ἰωσήφ καὶ θὰ κατεβάσεις, ὄχι ἀπὸ τὸ ξύλο τὸ σῶμα, ἀλλὰ θὰ μᾶς σώσεις ἀπὸ τοὺς μύριους πειρασμοὺς καὶ θλίψεις καὶ ταλαιπωρίες καὶ τὸν πικρὸ καὶ καθημερινὸ θάνατο; Ἄν ὅμως ἐσένα ἢ φιλία τοῦ κόσμου καὶ ἢ συμπάθεια πρὸς αὐτὸν δὲν σὲ ἀφήνει, μάταια ἐπινόησες καὶ προσκομίζεις τὸν Ἰωσήφ σὰν καταφύγιο καὶ παράδειγμα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 33η.

Στὸν Ἰωάννη, πατρίκιο καὶ στρατηγὸ τῆς Ἑλλάδος.

Ὁ Εὐνομος ὁ Λοκρὸς καμάρωνε, λένε, ὅταν τραγουδοῦσε, καὶ τραγουδοῦσε βέβαια θέλγοντας καὶ γοητεύοντας τοὺς ἀκροατὲς του. Ὅταν κάποια φορὰ ἔσπασε μιά ἀπὸ τὶς χορδές του, ἕνας τζίτζικας κάθησε στὸν πῆχυ τοῦ ὄργάνου καὶ συμπλήρωσε τὸν ἦχο τῆς χορδῆς ποὺ εἶχε σπάσει καὶ μπόρεσε πάλι ὁ Εὐνομος νὰ τραγουδήσει μελωδικά ὅπως προηγουμένως. Ἄν ὅμως πρὸς ἐμένα ἀντὶ τὸν τζίτζικα καὶ τὸ ξένο τραγοῦδι, ἀποκαθιστώντας, ποὺ δὲν ξέρω πῶς ἔσπασε, τὴ χορδὴ τῆς φιλίας σου, τὴν ξανατεντώσεις πάλι, ἴσως ἢ ζωὴ μου ἐπανέλθει στὴν προηγούμενη ἀκεραιότητά της καὶ ξαναβρίσκοντας τὴν προηγούμενη ἄριστη ἀρμονία της, ἴσως τραγουδήσει κάποια μελωδία εὐδαιμονίας, ἀντὶ τῆς τωρινῆς τραγωδίας, γλυκιὰ καὶ εὐχάριστη, καὶ θ' ἀποτελέσει παράδειγμα καὶ ἀληθινὴ παροιμία στοὺς μετέπειτα ἀνθρώπους, ὄχι ὁ Εὐνομος καὶ κιθαρωδὸς καὶ μουσουργὸς τζίτζικας, δημιουργήματα παλαιοῦ μύθου, ἀλλὰ ἀρχιερέας τοῦ Θεοῦ, φίλος ἔνθεος καὶ καλός.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 34η.

Στοὺς Λέοντα καὶ Γαλάτωνα, ἀδελφοὺς καὶ ἀσηκρητες⁹.

Ἄν ὀλοκληρώσατε τὶς προετοιμασίες σας γιὰ φιλονεικία, τότε ἐκπληρώστε ἔστω καὶ τώρα, ἀφοῦ δὲν τὸ κάναμε προηγουμένως, τὶς ἐντολές μου καὶ διορθῶστε τὸ βιβλίο, γιατί αὐτὸ μποροῦν οἱ ἀναγνώστες νὰ τὸ δοῦν ὡς βιβλίο σφαλμάτων πιὸ πολύ, παρὰ γραμμάτων. Ἄν πράξετε ἔτσι νομίζω μὲ σοβαρότητα, θὰ ἐπακολουθήσει γιὰ τὴν προηγούμενη παρακοή σας καὶ ἡ συγγνώμη, ποὺ δὲν θὰ εἶναι περισσότερο ἀπὸ συγγνώμη, ἀλλὰ θὰ φυλάξει τὸν ὀρθὸ λόγο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΕ΄.

Δαμιανῶ, ξενοδόχῳ.

ἜΗκε χθές ὡς ἡμᾶς, περὶ λύχνων ἀφᾶς (μείζον γὰρ αὐτῶ καὶ
 τῆς ἀωρίας τὸ πάθος ἐτύγχανεν) ἄνθρωπος πένης κλαίων καὶ
 5 φωνὰς ἠφίει πάσας [ἴσ. πικρὰς] ἐπ' ἐλέῳ, αἶμαλάττειν καὶ δυ-
 σωπεῖν ἴσχυον καὶ γνώμην θηρίων· χιτωνίσκος ἦν αὐτῶ περιεῶ-
 ῶν γυμνός, κάλλυμμα τοῦ βίου, καὶ πληγὰς τὰς ἐξ ἀνθρώπων ἔφε-
 ρεν ἐπὶ τοῦ προσώπου, ἃ μᾶλλον τῶν ἄλλων εἰς οἶκτον καὶ θρη-
 νον τοὺς ὁρῶντας παρεκάλει· ἐμὲ δὲ πλέον, ὅτι καὶ γνωρίμων
 10 ἔργα τὰ πάθη τοῦ πένητος ἐπυνθανόμην· ὡς δέ μοι καὶ ἡ αἰτία,
 δι' ἣν τὰ ἀνήκεστα πάθοι, δήλη ἐγεγόνει, ὅτι ποινὰς ἔτισε ταῦτα,
 ἀνθ' ὧν μὴ σιγῶη μηδὲ ἀγαπῶτο γήδιον αὐτὸ ἐφ' ᾧ ὁ τὰς τοῦ ζῆν
 ἐσάλευεν ἐλπίδας προηδικημένος· ὡς οὖν καὶ ταῦτα τοῖς ἄλλοις
 προσετέθη, ὅλος σφόδρα συνεχύθη, καὶ οὐδὲν ἔλαττον τοῦ πέ-
 15 νητος (οὐ γὰρ ἔστιν εἰπεῖν μείζον) τὴν ψυχὴν διετέθη, πλήν εἰ
 μὴ τις τὴν ἐμὴν ἀλγηδόνα ἐπὶ σοί τε καὶ τῶ ἠδικημένῳ γινομένην
 βλέπων διπλὴν ἀποφαίη. Λῦσον, ἄνθρωπε, τῶ πένητι τὴν συμ-
 φορὰν, ἀποδιδούς τὸ ἀδίκημα, καὶ τὰ τραύματα θεραπεύων ἐν-
 εργεσίας ἐλέῳ [ἴσ. ἐλαίῳ]. Εἰ δὲ τοῦ πένητος ὑπερορᾶς, ἀλλ' οὖν
 20 τὴν ἐμὴν λῦσον συμφορὰν· μᾶλλον δὲ τὴν σὴν· ἢ σὴ γὰρ μείζων,
 καὶ τῆς τοῦ πένητος καὶ ἡμῶν, κἂν οὕτω ταύτης, οἶμαι, συναί-
 σθησιν ἔχης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΣΤ΄.

Μιχαήλ, πρωτοσπαθαρίῳ.

25 Τῆς παιδείας ἢ κτῆσις τῶ γεγηρακότη κρατίστη γίνεται βίου
 βακτηρία καὶ τὸν ἀνθοῦντα τὴν νέαν ἡλικίαν εἰς ἀρετῆς ὥραν
 ἀλύπως διαβιδάξει. Παίδευε τοίνυν σοφίαν καὶ ἀρετὴν τοὺς
 σους παῖδας, ἵνα καὶ νεάζοντες ὠραίαν ἔχωσι τὴν πολιτείαν, καὶ
 γεγηρακότες μὴ δεήσονται τῆς ἐτέρων βοηθείας.

30

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΖ΄.

Νικήτα, πρωτοσπαθαρίῳ.

Αὐχεῖς ὅτι γονέων ἔφυς εὖ γεγονότων, ἐγὼ δέ σε ἠξίου μᾶλ-

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 35η.

Στὸν Δαμιανό, ξενοδόχο.

Ἦρθε σ' ἐμένα χθές κατὰ τὸ σούρουπο (γιατὶ καὶ ἀπὸ τὸ προχωρημένο τῆς ὥρας ἦταν μεγαλύτερη ἢ δυστυχία του) ἓνας φτωχὸς ἄνθρωπος κλαίγοντας, καὶ ἔδραζε κάθε εἶδους φωνές ζητώντας ἔλεος, φωνές πού μποροῦσαν νὰ ἀπαλύνουν καὶ νὰ λυγίσουν καὶ γνώμη θηρίων· φοροῦσε ἓνα καταξεσχισμένο ροῦχο, κάλυμμα τῆς γύμνιας του, καὶ στὸ πρόσωπό του εἶχε χτυπήματα ἀπὸ ἀνθρώπους, τὰ ὅποια πιὸ πολὺ ἀπὸ τὰ ἄλλα προκαλοῦσαν τὸν οἴκτο καὶ τὰ κλάματα σὲ ὅσους τὸν ἔβλεπαν· ἐμένα ὅμως μὲ συγκίνησαν περισσότερο, ὅταν ἔμαθα ὅτι τὰ χτυπήματα τοῦ φτωχοῦ ἦταν ἔργα γνωστῶν μου, καὶ ὅταν μοῦ ἔκανε γνωστὴ καὶ τὴν αἰτία τῆς βαρύτατης κακοποίησής του, ὅτι αὐτὰ τὰ ἔπαθε πρὸς τιμωρία του, ἐπειδὴ δὲν παρέδιδε σιωπηλὰ καὶ ἀδιαμαρτύρητα ἓνα κομμάτι γῆς στὸ ὅποιο τὸν εἶχαν ἀδικήσει καὶ αὐτὸς στήριζε τὴν ἐλπίδα του σ' αὐτὸ γιὰ νὰ ζήσει. Ὅταν λοιπὸν προστέθηκαν καὶ αὐτὰ τὰ ἄλλα ἔπαθα μεγάλη σύγχυση καὶ ἡ ψυχὴ μου δὲν βρέθηκε σὲ λιγότερη ταραχὴ ἀπὸ τοῦ φτωχοῦ (γιατὶ δὲν μπορῶ νὰ πῶ ἄλλο μεγαλύτερο), ἐκτὸς μόνο ἂν κάποιος βλέποντας τὸν πόνο μου γιὰ σένα καὶ τὸν ἀδικημένο τὸν δείξει διπλό. Θεράπευσε, ἄνθρωπέ μου, τὴ συμφορὰ τοῦ φτωχοῦ, ἀποκαθιστώντας τὴν ἀδικία, καὶ γιάτρεψε τὰ τραύματά του μὲ τὸ ἔλεος τῆς εὐεργεσίας. Ἄν ὅμως περιφρονεῖς τὸν φτωχό, σταμάτησε τουλάχιστο τὴ δική μου, ἢ μᾶλλον τὴ δική σου συμφορὰ. Γιατὶ ἡ δική σου εἶναι μεγαλύτερη καὶ ἀπὸ τὴ συμφορὰ τοῦ φτωχοῦ καὶ τὴ δική μου, ἔστω καὶ ἂν δὲν ἔχεις ἀκόμα, νομίζω, συναίσθησι γι' αὐτή.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 36η.

Στὸν Μιχαήλ, πρωτοσπαθάριο.

Ἡ ἀπόκτησι τῆς παιδείας εἶναι γιὰ τὸν ἡλικιωμένο πάρα πολὺ δυνατὸ στήριγμα τῆς ζωῆς καὶ αὐτὸν πού βρῖσκεται στὴν ἀκμαία νεανική ἡλικία του τὸν μεταφέρει χωρὶς λύπη στὴν ὠραιότητα τῆς ἀρετῆς. Πάιδευε λοιπὸν τὰ παιδιὰ σου στὴ σοφία καὶ τὴν ἀρετὴ, ὥστε καὶ ὅταν εἶναι νέοι νὰ ἔχουν ὠραία ζωὴ, καὶ ὅταν θὰ ἔχουν γεράσει νὰ μὴ χρειασθοῦν τὴ βοήθεια ἄλλων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 37η.

Στὸν Νικῆτα, πρωτοσπαθάριο.

Καυχιέσαι ὅτι γεννήθηκες ἀπὸ εὐγενεῖς γονεῖς, ἐγὼ ὅμως θὰ

λον μέγα φρονεῖν, εἰ τοῦ γένους ἡγεμόνα σαυτὸν δι' ἀρετῆς προ-
ετίθει· τὸ μὲν γὰρ ἔσθ' ὅτε καὶ ὁ χεῖριστος ἔξει λέγειν, τὸ δὲ μό-
νου καθέστηκε τοῦ ἀρίστου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΗ.

5 **Βαάνη, πραιποσίτω καὶ πατρικίῳ.**

Ἦν ποτε Ῥωμαίοις, ἀλλὰ καὶ Ἕλλησι (τί γὰρ δεῖ λέγειν Χρι-
στιανοῖς), καὶ κατὰ τῶν ἐχθίστων, μὴ ὅτι γε κατὰ τῶν εὐεργετη-
σάντων, ὄρος κακώσεως· οἶδε καὶ τὸ βάρβαρον μὴ ὑπερβαίνειν
νόμους κολάσεων· καὶ πολλὰ δὲ φασὶ τῶν θηρίων ὡσπερ εὐλα-
10 βεῖσθαι καὶ ὑποστέλλεσθαι πρὸς τοὺς ἐν συμφοραῖς ἐσχάταις κει-
μένους καὶ τὸ θηριῶδες οὐκ ἐπιδείκνυσθαι. Ἡμεῖς δὲ νῦν, ὧ φι-
λανθρωπότατος, ἀπὸ τῶν ἄλλων ἔργων ὑμῶν, καὶ νόσῳ κείμεθα,
καὶ ἰατρὸν ἢ νόσος ἐπιζητεῖ, καὶ ἡμέραι τῇ νόσῳ τριάκοντα πα-
ρετάθησαν, καὶ πολλαὶ πολλάκις ὑμῶν ἐδεήθησαν ἰατροῦ συγ-
15 χωρῆσαι παρουσίαν, ἀλλ' (ὧ φύσις ἀνθρώπων καὶ Ῥωμαίων
ὅποι γῆς ἐστε νόμοι καὶ κλῆσις Χριστιανῶν) οὐκ ἐδυσωπήθητε.
Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν βαρβάρους ὑμᾶς ἢ θηρία νομίζειν οὐπω πειθόμε-
θα, ὑμέτερον δ' ἐστὶν ἐπισκοπεῖν, δι' ὧν εἰς ἡμᾶς τοὺς ταπεινοὺς
τὰς ὑπερορίους ταύτας καὶ καινὰς ὑπὸ τὸν ἥλιον τιμωρίας ἐπε-
20 νοήσατε, τίνα προσηγορίαν, ἀντὶ τοῦ Χριστιανοὶ καὶ Ῥωμαῖοι
καὶ Ἕλληνες καὶ βάρβαροι καὶ θηρία ὀνομάζεσθαι, ταῖς ὑμετέ-
ραις πράξεσιν ἀρμόζουσαν, ἐξευρήσετε; Ἡμεῖς δέ, κὰν τῇ νόσῳ
νικηθῶμεν, λαμπρότερον, εὖ ἴστε, τὸ καθ' ἡμῶν στήσομεν τρό-
παιον, τὸν ἡμέτερον δίκαιον θάνατον τῷ παντὶ δίῳ στήλην τῆς
25 ὑμῶν μαιφονίας ἐναπολείποντες ἀνεξάλειπτον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΘ'.

Θεοφίλω, πραιποσίτω.

Τὸ μὲν ἀγαπᾶν τοὺς μισοῦντας ἀρετῆς καὶ θεῖον, τὸ δὲ τοὺς
ἀγαπῶντας ἀνθρώπινον καὶ κοινόν, τὸ δὲ μισεῖν καὶ τοὺς ἀγα-
30 πῶντας οὐδὲ θηρίων οἶμαι. Ἡμεῖς μὲν οὖν ἀγαπᾶν σε δι' ἔργων
δεικνύομεν, οὐ νῦν, ἀλλὰ καὶ πάλαι, τά τε ἄλλα (οὐ γὰρ ἐμὸν ὡς-

ἐπιθυμοῦσα πῶς πολὺ μᾶλλον νὰ ὑπερηφανευόσουν ἂν ἔκανες τὸν ἑαυτό σου ἀρχηγὸ τῆς οἰκογένειάς σου μὲ τὴν ἀρετὴ σου· γιατί τὸ πρῶτο πολλές φορές μπορεῖ νὰ τὸ πεί καὶ ὁ πῶς χειρότερος, ἐνῶ τὸ δεύτερο ἀνήκει μόνο στὸν ἄριστο.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 38η.

Στὸν Βαάνη, πραιπόσιτο καὶ πατρίκιο.

Ἐπῆρχε κάποτε στοὺς Ρωμαίους, ἀλλὰ καὶ στοὺς Ἕλληνες (γιατὶ δηλαδή πρέπει νὰ λέγω καὶ στοὺς Χριστιανούς;) ὄριο κακοποίησης εἰς βάρος τῶν πῶς μισητῶν, ὄχι βέβαια καὶ ἐναντίον τῶν εὐεργετῶν. Γνώριζαν καὶ οἱ βάρβαροι νὰ μὴ ξεπερνοῦν τὰ ὄρια τῆς τιμωρίας. Λένε ἐπίσης ὅτι καὶ πολλὰ ἀπὸ τὰ θηρία σὰ νὰ σέβονται καὶ νὰ ὑποχωροῦν σ' αὐτοὺς πού βρίσκονται σὲ ἔσχατη δεινὴ θέση καὶ δὲν ἐκδηλώνουν τὴ θηριωδία τους. Ἐγὼ ὅμως τῶρα, φιλανθρωπότατέ μου, ἐξαιτίας τῶν ἄλλων ἔργων σου καὶ στὸ κρεβάτι εἶμαι πλαγιασμένος, καὶ ἡ ἀσθένειά μου ἐπιζητεῖ γιατρό, καὶ αὐτὴ παρατάθηκε σὲ τριάντα ἡμέρες, καὶ εἶναι πολλοὶ αὐτοὶ πού πολλές φορές σὲ παρακάλεσαν νὰ ἐπιτρέψεις νὰ μοῦ ἔρθει γιατρός, ἀλλὰ (ὡς φύση τῶν ἀνθρώπων καὶ νόμοι τῶν Ρωμαίων καὶ ὄνομα τῶν Χριστιανῶν σὲ ὅποιο μέρος τῆς γῆς βρίσκεστε) ἐσὺ δὲν συγκινήθηκες. Ὅμως ἐγὼ βέβαια δὲν πείσθηκα ἀκόμα νὰ σὲ θεωρήσω βάρβαρο ἢ θηρίο, ἐσὺ ὅμως πρέπει νὰ ἐξετάσεις, γιὰ ποιούς λόγους ἐπινόησες γιὰ ἐμένα τὸν ταπεινὸ αὐτὴ τὴν ἀσυνήθιστη καὶ πρωτοφανῆ κάτω ἀπὸ τὸν ἥλιο τιμωρία, καὶ ποιά ὀνομασία θὰ βρεῖς, ἀντὶ νὰ ὀνομάζεις Χριστιανὸς καὶ Ρωμαῖος καὶ Ἕλληνας καὶ βάρβαρος καὶ θηρίο, νὰ ὀνομάζεις ἔτσι πού νὰ ταιριάζει στίς πράξεις σου. Ἐγὼ ὅμως, κι ἂν ἀκόμη νικηθῶ ἀπὸ τὴν ἀσθένειά μου, νὰ ξέρεις καλὰ θὰ στήσω λαμπρότερο τὸ ἐναντίον σου τρόπαιό μου, ἀφήνοντας τὸν βίαιο θάνατό μου γιὰ πάντα στήλη ἀνεξάλειπτη τῆς δολοφονικῆς μανίας σου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 39η.

Στὸν Θεόφιλο τὸν πραιπόζιτο.

Τὸ ν' ἀγαπᾶς βέβαια ἐκείνους πού σὲ μισοῦν εἶναι γνῶρισμα ἀρετῆς καὶ θεῖο, τὸ ν' ἀγαπᾶς πάλι ἐκείνους πού σὲ ἀγαποῦν εἶναι ἀνθρώπινο γνῶρισμα καὶ κοινὸ σὲ ὅλους, τὸ νὰ μισεῖς ὅμως καὶ αὐτοὺς πού σ' ἀγαποῦν, εἶναι, νομίζω, κάτι πού δὲν τὸ κάνουν οὔτε τὰ θηρία. Ἐγὼ

περ οὐδ' ὄνειδίξειν, οὕτως οὐδ' ἀριθμεῖν χάριτας), ἀλλὰ καὶ γράφοντες καὶ προσαγορεύοντες καὶ παραινούντες τὰ δέοντα. Εἰ δ' αὐτὸς ἀγαπῶντας ἐμίσησας, ἡμᾶς μὲν εἰς μείζονα βαθμόν, ὡς ὄρᾳς, φέρων ἔστησας, εὐρήσεις δὲ καὶ σὲ τὸν σαυτοῦ ὡς εἶθε μὴ
5 ὄφειλες

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Μ'.

Ἡλία, πρωτοσπαθιαρίῳ.

Οἱ πειρασμοὶ πειραζομένων γίνονται πειρασμοί, μὴ πειραζομένων δέ, στεφάνων καὶ βραβείων παραίτιοι.

10

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΑ'.

Θεοφίλω, πρωτοσπαθαρίῳ.

Ταχὺ μανθάνεις τοὺς φίλους, ταχύτερον δ' ἀπομανθάνεις ἀλλ' ἔρῶ σο· μήτε μανθάνων ῥᾶον, μήτ' ἀπομανθάνων. Τὸ μὲν γὰρ προπετοῦς καὶ κούφης διανοίας, τὸ δὲ γνώμης, ἵνα μηδὲν
15 εἶπω φαυλότερον, ἀβεββαίου· κρίσει δὲ συνέσεως διδοὺς τὸ πρακτέον, ἴστασο μένων ἐν οἷς ἔδοξας μεμαθηκέναι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΒ'.

Θεοδότῳ, σπαθαροκανδιδάτῳ.

Ἄπαντα μὲν τὰ ἀνθρώπινα συγκαταρῶεϊ τῷ χρόνῳ καὶ ἀφά-
20 νίζεται, ἀρετὴ δὲ, ὡσπερ πυρὶ καὶ σιδήρῳ καὶ πᾶσιν οἷς ὑπέικει τὰ ἐν γενέσει πάντα ἀνάλωτος, οὕτω καὶ χρόνου καὶ παθῶν καὶ αὐτοῦ θανάτου περιγίνεται. Εἰ δ' ἀκριβέστερον ἴδοις, τῷ χρόνῳ καὶ τῷ θανάτῳ μᾶλλον ἀναζηῆ καὶ θάλλει καὶ τὸ οἰκειὸν κλέος καὶ τὴν εὐπρέπειαν, ἐναποσβεσθέντος αὐτοῖς τοῦ φθόνου, λαμπρότε-
25 ρόν τε καὶ θαυμασιώτερον ἀναδέχεται. Τί οὖν σὺ τῶν μετ' ὀλίγον οὐκέτι ὄντων ὡς αἰεὶ μενόντων ἀντιποιῆ, ὀλιγωρεῖς δὲ τῶν αἰδίων

10. Ἦταν σπαθάριοι (σωματοφύλακες) κατώτερης τάξεως, πού ὑπηρετοῦσαν στὸ παλάτι.

λοιπὸν δείχνω μὲ ἔργα ὅτι σ' ἀγαπῶ, ὄχι τώρα, ἀλλὰ καὶ παλαιά, ἐκτὸς μὲ τὰ ἄλλα (γιατὶ ὅπως δὲν εἶναι συνήθειά μου νὰ ψέγω, ἔτσι δὲν εἶναι καὶ τὸ ν' ἀπαριθμῶ καὶ τὶς χάρες ποὺ κάνω) καὶ μὲ τὸ ὅτι σοῦ γράφω καὶ σὲ χαιρετῶ καὶ σὲ συμβουλεύω αὐτὰ ποὺ πρέπει. Ἐάν ὅμως ἐσὺ μὲ μίσησες ἐνῶ σὲ ἀγαπῶ, ἐμένα βέβαια, ὅπως βλέπεις, μὲ κάνεις ν' ἀνεβάσω τὸν βαθμὸ τῆς ἀγάπης μου, θὰ βρεῖς ὅμως καὶ σὺ τὸν δικό σου ἔτσι ποὺ μακάρι νὰ μὴ εἶχε γίνει.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 40η.

Στὸν Ἡλία τὸν πρωτοσπαθάριο.

Οἱ πειρασμοὶ γίνονται πειρασμοὶ σ' αὐτοὺς ποὺ τοὺς ἀποδέχονται, σ' αὐτοὺς ὅμως ποὺ δὲν τοὺς ἀποδέχονται γίνονται πρόξενοι στεφάνων καὶ βραβείων.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 41η.

Στὸν Θεόφιλο τὸν πρωτοσπαθάριο.

Τοὺς φίλους τοὺς μαθαίνεις γρήγορα, πιὸ γρήγορα ὅμως τοὺς ἀπομαθαίνεις (λησμονεῖς)· ἀλλὰ νὰ εἶσαι καλά· οὔτε νὰ τοὺς μαθαίνεις εὐκόλα, οὔτε νὰ τοὺς ἀπομαθαίνεις. Γιατὶ τὸ πρῶτο εἶναι γνώρισμα ἀπερίσκεπτης καὶ ἀνάλαφρης διάνοιας, ἐνῶ τὸ ἄλλο, γιὰ νὰ μὴν πῶ κάτι χειρότερο, γνώμης ἀσταθοῦς. Ἀποδίδοντας ὅμως αὐτὸ ποὺ πρέπει νὰ πράξεις σὲ συνετὴ κρίση, νὰ μένεις σταθερὸς σ' αὐτοὺς ποὺ πίστευες ὅτι τοὺς ἔχεις μάθει.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 42η.

Στὸν Θεόδωρο τὸν σπαθαροκανιδιάτη¹⁰.

“Ὅλα τ' ἀνθρώπινα μὲ τὸν καιρὸ καταρρέουν καὶ ἔξαφανίζονται, ἢ ἀρετὴ ὅμως, ὅπως μένει ἀνεπηρέαστη ἀπὸ τὴ φωτιὰ καὶ τὸ σίδηρο καὶ ἀπὸ ὅλα ἐκεῖνα σὰ ὅποια ὑποτάσσονται τὰ πάντα ποὺ ἔρχονται στὴν ὑπαρξή, ἔτσι νικᾷ καὶ τὸ χρόνο καὶ τὰ παθήματα καὶ τὸν ἴδιο τὸ θάνατο. Κι ἂν προσέξεις μὲ μεγαλύτερη ἀκριβεία ζεῖ καὶ ἀκμάζει περισσότερο καὶ ἀπὸ τὸ χρόνο καὶ τὸ θάνατο, καὶ τὴ δόξα τῆς καὶ τὴν ὁμορφιά τῆς, ὅταν σβῆσει ὁ φθόνος ἐναντίον τους, τὰ ἀνακτᾷ πιὸ λαμπρὰ καὶ πιὸ θαυμαστά. Γιατὶ λοιπὸν ἐσὺ, ἐκεῖνα βέβαια ποὺ δὲν θὰ ὑπάρχουν πιά σὲ λίγο, ἐπιδιώκεις νὰ τὰ ἀποκτήσεις σὰ νὰ παραμένουν αἰώνια, ἀδιαφο-

ὡς ῥεόντων, οὐ χρυσῶ χαλκόν, τὸ ποιητικόν, ἀμείβων; Βραχὺ γὰρ τὸ ἀμάρτημα, ὅτι φθαρτῆς ἐκάτερον καὶ ῥεούσης ὕλης, ἀλλὰ φθορὰν ἀφθαρσίας καὶ φρονήσεως ἀνοίαν καὶ δόξης αἰσχύνην καὶ γέενναν οὐρανῶν βασιλείας ἀνταλλασσόμενος

5 **ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΓ΄.**

Ἰωάννη, πατρικίῳ καὶ σακελλαρίῳ κατ' Ἀγγουρίους.

Πρὸς λύπας ὄραῖν, καίτοι ἐκόντας ἐχρῆν, ὅμως καὶ ἄκοντας ἐδιδάξατε. Τί δὴ νῦν ὑμῖν ἔσται πλέον, πλὴν τοῦ κακοῦς κρίνεσθαι ὑπὸ μάρτυσι τοῖς πάντων ὀφθαλμοῖς, πλείονα ἐπινοοῦσι τὰ
10 καθ' ἡμῶν λυπηρά, ὅτε διὰ τῆς καθημερινῆς γυμνασίας καὶ ἀλυπώτερον αὐτὰ φέρειν ἐπαιδεύθημεν;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΔ΄.

Ταρασίῳ, πατρικίῳ ἀδελφῶ.

Τέθνηκεν ὁ φίλος τῶ σώματι, ἀλλ' οὐδ' ἂν αὐτὸς ἀρνηθείης,
15 ὡς οὐχὶ ἀθάνατον ἀφῆκε στήλην παντὶ τῶ βίῳ τὴν αὐτοῦ ἀρετὴν. Ἄρα οὖν εὐδαιμονίσομεν ὅλως τινὰ ἂν τοῦτον θρηνεῖν μελετήσωμεν;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΕ΄.

Μανουήλ, πατρικίῳ.

20 Ἴσως θαρρόεις οἷς ἡμεῖς ἐπὶ τοῦ λαμπροῦ ὑμῶν θεάτρου προπηλακιζόμενοι ἐφθελγξάμεθα, «Κύριε, μὴ στήσης αὐτοῖς τὴν ἁμαρτίαν ταύτην· οὐ γὰρ οἶδασι τί ποιοῦσι», καὶ διὰ τοῦτο πνέων καθ' ἡμῶν οὐ λήγεις. Ἄλλ' ἡμεῖς μὲν ὥσπερ τότε τὴν μακαρίαν ἐκείνην εὐχὴν ἠξιώθημεν εὐξασθαι, οὕτω καὶ μέχρι νῦν
25 ἀδιαλείπτως εὐχόμεθα. Ἴσθι δέ, ὧ βέλτιστε, ὅτι καθάπερ ἡμῖν τοιούτοις ἀμείβεσθαι τοὺς ὑβριστὰς νενομοθέτηται, οὕτω καὶ ὑμῖν ἀποστῆναι τῆς μαιφονίας (κἂν ὀψέ ποτε τοῦ καιροῦ), ἀθρώποις οὖσιν (ἵνα μὴ λέγω Χριστιανοῖς), κεχρεώσσηται. Εἰ δέ μή, ἡμεῖς μὲν οὐδὲ οὕτω τῆς ἡμετέρας εὐχῆς ἀποσταίημεν, ἵνα μὴ
30 τῆς ἄνωθεν νίοθεσίας ἐκπέσωμεν (τοῦτο γὰρ αὐτὸ καὶ νῦν ἡμᾶς

ρεῖς ὅμως γιὰ τὰ αἰῶνια σὰ νὰ κυλοῦν καὶ χάνονται; Δὲν ἀλλάζεις τὸν χρυσὸ μὲ τὸν χαλκὸ, ὅπως λέγει ὁ ποιητῆς¹¹; Εἶναι βέβαια μικρὸ τὸ ἁμάρτημα, γιὰτὶ καὶ τὰ δύο εἶναι ἀπὸ ὕλη φθαρτὴ καὶ ρέουσα, ἀλλὰ γιὰτὶ ἀλλάζεις τὴ φθορὰ μὲ τὴν ἀφθαρσία, τὴν ἀνοησία μὲ τὴ φρόνηση, τὴν αἰσχύνη μὲ τὴ δόξα, καὶ τὴ γέεννα μὲ τὴ βασιλεία τῶν οὐρανῶν;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 43η.

Στὸν Ἰωάννη, πατρίκιο καὶ σακελλάριο στοὺς Ἀγγουρίους.

Ν' ἀποβλέπομε στὰ λυπηρὰ, ἂν καὶ βέβαια ἔπρεπε νὰ τὸ κάνομε μὲ τὴ θέλησή μας, ὅμως μὲ δίδαξες νὰ τὸ κάνω καὶ χωρὶς νὰ τὸ θέλω. Τί περισσότερο λοιπὸν θὰ κερδίσεις, ἔκτὸς ἀπὸ τὸ νὰ κρίνεσαι κακὸς μὲ μάρτυρες τὰ μάτια ὄλων, ἐπινοώντας περισσότερο λυπηρὰ γιὰ μένα, τὴ στιγμή πού μὲ τὴν καθημερινὴ ἀσκήση ἔμαθα νὰ τὰ ὑποφέρω αὐτὰ μὲ λιγότερη λύπη;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 44η.

Στὸν Ταράσιο, πατρίκιο καὶ ἀδελφὸ του.

Πέθανε ὁ ἀγαπητὸς ὡς πρὸς τὸ σῶμα, ἀλλ' οὔτε ἐσὺ θὰ ἀρνηθεῖς, ὅτι δὲν ἄφησε στήλη ἀθάνατη μὲ ὅλο τὸν βίον του τὴν ἀρετὴ του. Ἄρα λοιπὸν θὰ μακαρίσομε γενικὰ κάποιον ἂν θελήσομε αὐτὸν νὰ τὸν θρηνησομε;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 45η.

Στὸν Μανουήλ, τὸν πατρίκιο.

Ἴσως στηρίζεσαι σὲ ὅσα ἐγὼ εἶπα καθὼς προπηλακιζόμενοι στὸ λαμπρὸ θέατρό σου, «Κύριε, μὴν τοὺς καταλογίσεις αὐτὴ τὴν ἁμαρτία τους γιὰτὶ δὲν καταλαβαίνουν τί κάνουν»¹², καὶ γι' αὐτὸ δὲν σταματᾷς καθόλου τὴ μανία σου ἐναντίον μου. Ἐγὼ ὅμως, ὅπως τότε ἀξιώθηκα νὰ κάνω τὴ μακάρια ἐκείνη προσευχή, ἔτσι καὶ μέχρι τώρα προσεύχομαι ἀδιάκοπα. Νὰ γνωρίζεις ὅμως, φίλε μου, ὅτι, ὅπως γιὰ μένα ὀρίσθηκε τέτοιος νόμος γιὰ τοὺς ὑβριστές, ἔτσι κι ἐσὺ ἔχεις τὴν ὑποχρέωση (ἔστω κι ἀργά), ἐπειδὴ εἶσαι ἄνθρωπος (γιὰ νὰ μὴν πῶ Χριστιανὸς) νὰ σταματήσεις τὴν αἰμοδιψία σου. Ἀλλιῶς ἐγὼ βέβαια οὔτε ἔτσι θὰ σταματήσω τὴν προσευχή μου, γιὰ νὰ μὴν ἐκπέσω ἀπὸ τὴν οὐράνια υἰοθεσία (γιὰτὶ αὐτὸ ἀκριβῶς μ' ἔκανε καὶ τώρα νὰ σοῦ ἀπευθύνω τὴ συμβουλή μου). Δικὴ

πρὸς τὴν ὑμετέραν παραίνεσιν διανέστησεν), ὑμῶν δέ ἐστι λοιπὸν ὄρα̃ν (οὐ γὰρ ἂν ἀλλοτριώτερόν τι τῆς ἐμῆς εὐχῆς εἶποιμι) ὅπως καὶ ὑμῖν τὰ ἐκεῖθεν πρὸς τὸ συμφέρον μεθοδευθήσεται.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΣΤ.

5 Ἰωάννη, πρωτοσπαθαρίῳ καὶ δρουγγαρίῳ τοῦ πλοῖμου.

Οὐ τοσοῦτον χαλεπὸν εἶ τυφλὸς ὁ Πλουῦτος, κατὰ τὸν καλῶς αὐτὸν κωμικευσάμενον Ἀριστοφάνην, ἀλλ' ἐκεῖνο παγχάλεπον, εἰ καὶ αὐτὴ κάθηται τυφλὴ ἢ Δίκη, μὴ ἔχουσα δι' οὗ τοῖς ἀδικου-
10 θοῦσα, δειξάτω τὸν Πλουῦτον μὴ τυφλὸν μόνον, ἀλλὰ καὶ ἄφω-
νον· ὑπερηχείτω δὲ τὰ δίκαια, κἂν πένητος εἴη, τῶν χρυσῶ παν-
τὸς δικαίου φωνὴν ἐθισθέντων ἀπελαύνειν τοῦ σεμνοῦ ταύτης
(ἴσ' τούτου) καὶ περιδλέπτου θήματος.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΖ.

15 Ταρασίῳ, ἀδελφῶ.

Τί δεῖ πλέον γράφειν ὑπὲρ οὗ γράφω; ἂν ἴδης τὸν ἄνδρα καὶ
τὴν ἐν αὐτῷ ἀρετὴν, οὐκ οἶδα πότερόν σοι δόξω ἐκείνῳ χαρι-
εἶσθαι, ὅτι τῇ σῇ τοῦτον συνιστῶμεν δεξιότητι, ἢ σαυτῷ μᾶλλον,
ὅτι σε τηλικούτου ἀνδρός καὶ τοσαύτης ἀξίου φιλανθρωπίας,
20 εὐεργέτην ὀφθῆναι παρεσκευάσαμεν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΗ.

Βασιλείῳ, κναίστωρι.

Οἶδά ποτε τὸ δίκαιον καὶ τὸν χρυσὸν ἐν τῇ σῇ διαμφισθητή-
σαντας ψυχῇ, ἀλλ' οὐκ οἶδα εἴτε καταιδεσάμενος ἡμᾶς ὁ χρυσός,
25 εἴτε σοῦ τὴν ἀρχὴν, ἐν ἀρχαῖς, τῷ ἀδωροδοκῆτῳ (ἴσ' ἀδωροδόκη-
τον) τιμῶντος. Πολλοὺς γὰρ ὄρω ταύτην τὴν μέθοδον, θηράματι
κερδῶν μειζόνων, μετερχομένους· ὅμως ὁ χρυσὸς ἀπῆλθεν, ἔχων
τὸ ἔλαττον, καὶ τὸ δίκαιον λαμπρὰν ἀνεδήσατο τὴν νίκη. Νῦν δὲ
πάντα σέ φασι χρυσῶ πράττειν καὶ οὐ πείθομαι. Χρυσός σοι,
30 φασίν, αἱ χεῖρες, ἢ γλῶσσα, τὸ δίκαιον. Ἀλλ' ὥσπερ οὐ πείθομαι,
οὕτως εἶναι καὶ ψευδῆ τὴν φήμην εὐχομαι. Δείξει δ' ὁ τὴν ἐπι-

12. Ἀξιωματοῦχος τοῦ στρατοῦ ἢ τοῦ ναυτικοῦ, πλοίαρχος.

σου λοιπόν υποχρέωση είναι να δείς (γιατί δεν θα πῶ τίποτα διαφορετικό ἀπὸ ὅ,τι ἡ προσευχή μου) πῶς θα μεθοδεύσεις καὶ τὰ παραπέρα πρὸς τὸ συμφέρον σου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 46η.

Στὸν Ἰωάννη, πρωτοσπαθάριο καὶ δρουγγάριο¹³ τοῦ στόλου.

Δὲν εἶναι τόσο φοβερό ἂν ὁ πλούτος εἶναι τυφλός, ὅπως πολὺ καλὰ τὸν διακωμώδησε ὁ Ἀριστοφάνης^{13α}, ἀλλ' ἐκεῖνο εἶναι ὑπερβολικὰ φοβερό, τὸ ὅτι καὶ αὐτὴ ἡ ἴδια ἡ Δίκη κἀθεται στὸ θρόνο της τυφλῆ, μὴ μπορώντας πῶς νὰ παρακολουθήσει αὐτοὺς πού ἀδικοῦνται. Ἀλλὰ τώρα πού ἐσὺ κυβερνᾷς ἀφοῦ ἀπέκτησε καὶ πάλι τὴν ὄρασή της, ἃς μᾶς δείξει τὸν πλούτο, ὅχι μόνο τυφλό, ἀλλὰ καὶ ἄφωνο. Ἄς ἠχήσει πιὸ δυνατὰ ἡ φωνὴ τοῦ δικαίου, ἔστω κι ἂν εἶναι φωνὴ φτωχοῦ, ἀπὸ τὸν πλούτο ἐκείνων πού συνήθισαν μὲ τὸ χρυσᾶφι τους νὰ ἐκδιώκουν τὴ φωνὴ καθε δικαιοσύνης ἀπὸ τὸ σεβαστὸ καὶ περιβλεπτο δῆμα της.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 47η.

Στὸν ἀδελφό του Ταράσιο.

Τί χρειάζεται νὰ γράφω περισσότερα γι' αὐτὸν πού γράφω; Ἄν προσέξεις τὸν ἄνθρωπο καὶ τὴν ἀρετὴ του, δὲν γνωρίζω ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο θὰ νομίσεις ὅτι κἄνω χάρη σ' ἐκεῖνον συνιστώντας τον στὴν ἱκανότητά σου, ἢ ὅτι ἔκανα ν' ἀποδειχθεῖ δικό σου μᾶλλον εὐεργέτης ἕνας τόσο σπουδαῖος ἄνδρας καὶ ἄξιος τόσης μεγάλης φιλανθρωπίας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 48η.

Στὸν Βασίλειο τὸν κυαίστορα (ταμία).

Γνωρίζω ὅτι κάποτε ἡ δικαιοσύνη καὶ ὁ χρυσὸς φιλονείκησαν μέσα στὴν ψυχὴ σου, ἀλλὰ δὲν γνωρίζω ἂν ὁ χρυσὸς καταντράπηκε ἐμένα ἢ τὴν ἐξουσία σου, πού στὴν ἀρχὴ τὴν τίμησες μὲ τὴν ἄρνηση τῶν δώρων. Γιατὶ βλέπω ὅτι πολλοὶ μεταχειρίζονται αὐτὴ τὴ μέθοδο γιὰ νὰ ἀποκτήσουν μεγαλύτερα κέρδη. Ὅμως ὁ χρυσὸς ἔφυγε νικημένος, καὶ ἡ δικαιοσύνη κέρδισε λαμπρὴ νίκη. Ἀλλὰ τώρα λένε ὅτι ὅλα τὰ κάνεις γιὰ τὰ χρήματα καὶ δὲν τὸ πιστεύω. Ὁ χρυσός, λένε, γιὰ σένα εἶναι τὰ χέρια, ἡ γλῶσσα, τὸ δίκαιο. Ἀλλ' ὅπως δὲν τὸ πιστεύω, ἔτσι καὶ εὐχομαι ἡ φήμη νὰ μὴν εἶναι ἀληθινή. Ὁ φτωχὸς πού φέρνει τὴν ἐπιστολὴ θὰ

13α. Στὴν κωμωδία του "Πλούτος".

στολήν κομίζων πένης, ἢ ψευδῆ ταύτην, ἢ ὅπερ ἀπηυξάμην ὑπάρχουσαν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΘ΄.

Ἀλεξάνδρω, κόμητι.

5 Εἰ τὴν Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως γνώμην ἔστεργες, οὐκ ἂν εἰς τὴν τοῦ Ἀλεξάνδρου τοῦ χαλκέως ὕβριν ἐξέπιπτες. Ὁ μὲν γὰρ οὐδὲ κατὰ τῶν ὑπηκόων, ὡς ἔτυχε, τὰς διαβολὰς προσεδέχετο, θάτερον δὲ τῶν ὄτων, ἐν τῷ τοὺς κατηγοροὺς λέγειν, ἀπέφραττε, δεικνὺς ἐν τῷ συμβόλῳ ὡς καθαρὸν μονομεροῦς λαιδορίας καὶ
10 διαβόλῳ γλώσση ἀνεπίδατον εὐρήσουσι οἱ κατηγορηθέντες τὸ κριτήριον. Ὁ δέ, μηδὲ διαβολῶν δεηθεὶς ἢ μηδὲ εὐρεῖν ἐλπίσας, οἶμαι, αὐτός, κατὰ τῶν τὰ μέγιστα εὐεργετησάντων, καὶ γλώσσαι καὶ χεῖρες ἐγένετο. Ἀλλ' εἰ μὴ προλαβὼν ἡμᾶς ὁ θεσπέσιος Παῦλος τὴν μέλλουσάν σοι τιμωρίαν διὰ τοῦ ὁμοτρόπου τρανώως προε-
15 μήνυσε, πάντως ἂν ἡμεῖς σοι ταύτην διὰ τῶν αὐτῶν ῥημάτων διεμαρτυράμεθα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ν΄.

Ταρασίῳ, πατρικίῳ ἀδελφῷ.

20 Εἰ τοῦ ἀνδρὸς πεῖραν λάβοις, περὶ οὗ γράφω, οὐκέτι προεσβεντὴν ὑπὲρ ἐκείνου ἐμὲ ἔξεις, ἀλλ' ἐκεῖνον ὑπὲρ ἄλλων πολλῶν. Οὕτω καὶ τῇ σῇ εὐμενεΐᾳ καὶ χρησιότητι καὶ τῇ ἐκείνου ἀρετῇ καὶ δεξιότητι πεποιθῶς εἶμι.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΑ΄.

Παντολέοντι, ἀσπαθαρίῳ.

25 Αἰγύπτιον ἦν τὸ ἀναφλεγόμενον γύναιον εἰς τὴν ἀνθοῦσαν ὥραν τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλ' Ἰσραηλίτης ἦν ἐκεῖνος, εἰ καὶ παῖς, ὁ πάσας τοῦ ἀκολάστου ἔρωτος στρεψάμενος τὰς προσβολὰς. Καὶ οὐ μόνον τῶν βελῶν, οἷς αὐτὸν ὀπλίζουσιν οἱ μῦθοι, γυμνώσας, καὶ τῶν πτερῶν καὶ τοῦ πυρός, ἀλλὰ μηδ' ἂν ὑπάρξαι διελέγξας
30 ὄλως, εἰ μὴ συνεῖχον αὐτὸν καὶ περιέθαλπον αἱ τῶν τοῖς αἰσχροῖς ἠδομένων ὄρμαί. Σὲ δέ, καίτοι τῆς χάριτος Ἰσραηλίτην ὄντα καὶ

δείξει ἢ ὅτι εἶναι ψευδῆς αὐτὴ ἢ φήμη, ἢ ὅτι εἶναι αὐτὸ πού εὐχήθηκα νὰ μὴ συμβαίνει.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 49η.

Στὸν Ἀλέξανδρο τὸν κόμητα¹⁴.

Ἐάν ἀποδεχόσουν τὴ γνώμη τοῦ βασιλιᾶ Ἀλεξάνδρου δὲν θὰ ἔπεφτες τόσο χαμηλὰ νὰ βροῖσεις τὸν Ἀλέξανδρο τὸν χαλκέα. Γιατὶ ἐκεῖνος οὔτε τις κατηγορίες ἐναντίον τῶν ὑπηκόων του δεχόταν ἀβασάνιστα, ἀλλ' ὅταν τοῦ μλοῦσαν οἱ κατήγοροι ἔκλεινε τὸ ἓνα ἀπὸ τὰ δύο αὐτιά του, γιὰ νὰ δείξει συμβολικὰ, ὅτι οἱ κατηγορούμενοι θὰ ἔβρισκαν τὴν κρίση του καθαρὴ ἀπὸ τις κατηγορίες τῆς ἄλλης πλευρᾶς καὶ δὲν θὰ ἐπηρεαζόταν ἀπὸ τὴ γλώσσα τοῦ συκοφάντη. Αὐτὸς ὅμως χωρὶς νὰ χρειασθεῖ οὔτε διαβολὲς οὔτε καὶ νὰ ἐλπίζει, νομίζω, ὅτι θὰ βρεῖ, ἔγινε ὁ ἴδιος ἐναντίον ἐκείνων πού τὸν εὐεργέτησαν πάρα πολὺ καὶ γλώσσες καὶ χέρια. Ἀλλά, ἂν δὲν πρόλαβε ὁ θεῖος Παῦλος νὰ σοῦ προμηνύσει καθαρὰ τὴ μελλοντικὴ σου τιμωρία, ὅπωςδήποτε ἐγὼ σοῦ τὴν διαβεβαίωσα μὲ τὰ ἴδια λόγια.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 50η.

Στὸν Ταράσιο, πατρίκιο καὶ ἀδελφὸ του.

Ἐάν γνωρίσεις ἀπὸ κοντὰ τὸν ἄνθρωπο γιὰ τὸν ὁποῖο σοῦ γράφω, δὲν θὰ μὲ χρειαστεῖς μεσολαθητὴ γιὰ χάρη του, ἀλλὰ θὰ γίνει ἐκεῖνος γιὰ χάρη ἄλλων πολλῶν. Τόση μεγάλη ἐμπιστοσύνη ἔχω καὶ στὴ δικὴ σου εὐμένεια καὶ καλωσύνη, καὶ στὴν ἀρετὴ καὶ ἰκανότητα ἐκείνου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 51η.

Στὸν Παντελέοντα τὸν ἀσπαθάριο.

Αἰγύπτια ἦταν ἡ ἀκόλαστη γυναῖκα πού φλεγόταν ἀπὸ τὸν πόθο γιὰ τὴν ἀνθισμένη νεότητα τοῦ Ἰωσήφ, ἀλλ' ἐκεῖνος ἦταν Ἰσραηλίτης, ἂν καὶ παιδί, πού ἀπέκρουσε ὅλες τις ἐπιθέσεις τοῦ ἀκόλαστου Ἔρωτα. Καὶ δὲν τὸν ἀπογύμνωσε μόνο ἀπὸ τὰ βέλη του, μὲ τὰ ὁποῖα τὸν ἐξοπλίζουν οἱ μύθοι, καὶ ἀπὸ τὰ φτερὰ καὶ ἀπὸ τὴ φλόγα του, ἀλλὰ θὰ μπορούσε νὰ τὸν δείξει σὰ νὰ μὴ ὑπῆρξε ποτέ, ἂν δὲν τὸν κυρίευαν καὶ τὸν βοηθοῦσαν οἱ ὁρμὲς ἐκείνων πού εὐχαριστοῦνται μὲ τὰ αἰσχρὰ. Ἐσένα ὅμως, μολονότι εἶσαι Ἰσραηλίτης τῆς χάριτος καὶ βαδίζεις πρὸς τὸ τέρμα τοῦ βίου,

πρὸς βίου βαθύνοντα πέρας, δέδοικα μὴ ἢ βάρβαρος πλεονεξία, οὐκ ὀρῶσα, πικρὸν δὲ καὶ ὀχληρὸν ἐραστήν κτησαμένη, λάθη κατὰ μικρὸν εἰς ἔσχατον ἀπωλείας συνεφέλκονσα καὶ καταλείψη τοῦ σώφρονος Ἰωσήφ ἀντίστροφον τῷ βίῳ διήγημα. Γέρων ἤρας
5 βαρβάρου μαχλάδος, ἣ δὲ διεκρούετο· ἀλλ' ἐκεῖνος μέχρις ἐκείνου τὸν ἔρωτα ἔστησε, μέχρις ἐκείνη, τὸν ἔξωρον ἐραστήν τοῦ κόρου καὶ τῆς ὀχλήσεως μυσαχθεῖσα, βάθει τοῦ ὀλέθρου βαράθρῳ κατέρῳαξε συνωθήσασα.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΒ΄.

10 *Κωνσταντίνῳ, νωταρίῳ.*

Ὁ Μῶμος (περιττὸν γὰρ νῦν ὀρῶ τὰς διὰ τῶν Θείων Λογίων, οἶμοι, παραινέσεις) διπλῆν πως ἔχει καὶ ἀντικειμένην τὴν φύσιν. Ἄν μὲν γὰρ ὁ φέρων αὐτὸν ἀληθεύοι καθ' οὗ τίθησιν, ἐλέγχει καὶ λυπεῖ τὸν ὑπαίτιον, ἂν δὲ ψευδόμενος αὐτὸν κατὰ τὸν πλη-
15 σίον ἀποτίθοιτο, ἐκείνου μὲν ἀποπηδᾷ, ἐπικάθηται δὲ τῷ κομίσαντι, ἐπ' αὐτὸν ἅπαντα στρέφων, ὅσαπερ αὐτὸς κατὰ τοῦ μὴ δεδωκότος τῇ αἰτία τὴν πάροδον ἐπονηρεύσατο. Ὅρα οὖν καὶ σὺ εἰς ἀνδρὸς ἐμβαίνων μώμους, ὃν οἱ τῆς εὐσεβείας ἀγωνισταὶ γνήσιον τῆς ἀρετῆς ἐραστήν ὀρῶσιν, τί μέλλεις πράττειν· ἐπειδὴν
20 ὁ κατ' αὐτό γε τοῦτο δικαιοτάτος Μῶμος, οὐκ ἔχων ὅπως ἐναπερείδοιτο τῷ μάτην αἰτιαθέντι (οὐ γὰρ αἱ σκιαὶ τῶν κατηγοριῶν, ἀλλ' αἱ πράξεις ἴδρουμα τῷ Μώμῳ) εἰς τὸν ἀδίκως αἰτιασάμενον, μετὰ πολλῆς τῆς πεπονηθείσεως καὶ ἰσχύος ἐπαναστρέψας, ἀθάνατον αὐτῷ διαφυλάττοι τὸ δίκαιον ὄνειδος

25 *ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΓ΄.*

Ἰωάννη, πατρικίῳ.

Τῷ μὲν φίλῳ, ὑπὲρ οὗ πρεσβεύω, ὡς καὶ πρόσθεν ἔγνωσ, περὶ ψυχὴν ἐστὶν ὁ ἀγών, σὺ δέ, ὡς ἐκεῖνον ὀρᾶν ἐστὶ, κἂν λέγει, Λεσβίαν αὐτῷ δεξιὰν προτείνεις. Ἄν μὲν οὖν αὐτὸς οὐδέποτε πάθει
30 περιέπεσας τοιούτῳ, μέγα μὲν λέγεις μᾶλλον δέ, διότι μὴ πέπονθας, χρεώστην σεαυτὸν τοῦ οἰκτεῖρειν ἀποφαίνεις· φοβερὸν γὰρ πῶς ἐστὶν ἐν τῇ φύσει ἐν ἔλλοις μάλιστα προσορώμενα τὰ ἀλγεινά,

φοβᾶμαι μήπως ἡ βαρβαρική πλεονεξία, πού, ἐνῶ δὲν κινεῖται ἀπὸ ἔρωτα, ἔχει ὅμως ἀποκτήσει πικρὸ καὶ ἐνοχλητικὸ ἔραστή, δὲν γίνει ἀντιληπτή, καὶ σύροντάς τον λίγο-λίγο μαζί της στὰ ἔσχατα τῆς ἀπώλειας, ἀφήσει στὴ ζωὴ ἀντίθετη ἱστορία ἀπὸ ἐκείνη τοῦ σώφρονα Ἰωσήφ. Ἐνῶ εἶσαι γέροντας, ἐρωτεύθηκες μιὰ βάρβαρη πόρνη, κι αὐτὴ σὲ ἀπέκρουσε. Ἄλλ' ἐκεῖνος ὁδήγησε τὸν ἔρωτά του μέχρι τὸ σημεῖο ἐκεῖνο πού ἐκείνη ἀποστράφηκε τὸν παρὰκαιρο ἔραστή ἀπὸ τὸν κόρο καὶ τὴν ἐνόχληση καὶ σπρώχνοντάς τον τὸν ἔρριξε στὰ βάθη τοῦ ὀλέθρου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 52η.

Στὸν Κωνσταντῖνο τὸν νοτάριο¹⁵.

Ἦ Μῶμος ἔχει κατὰ κάποιον τρόπο διπλῆ καὶ ἀντιθετικὴ φύση (γιατὶ θεωρῶ αὐτὴ τὴ στιγμή περιπτεῖς, ἀλλοίμονο, τίς συμβουλές ἀπὸ τὰ θεῖα Λόγια). Ἄν δηλαδὴ αὐτὸς πού ψέγει ἀληθεύει γι' αὐτὸν πού ψέγεται, τότε ἐλέγχει καὶ προκαλεῖ λύπη στὸν ὑπαίτιο, ἂν ὅμως ἀποδίδει τὴ μομφὴ στὸν πλησίον λέγοντας ψέματα, τότε ξεφεύγει ἀπὸ αὐτὸν καὶ κάθεται σ' αὐτὸν πού τὴν διατυπώνει, στρέφοντας ἐναντίον τοῦ ἴδιου τοῦ ἑαυτοῦ του ὅλες τίς κατηγορίες πού κατασκεύασε ἐναντίον ἐκείνου πού δὲν ἔδωσε ἀφορμὴ γιὰ κατηγορία. Προῖσεχε λοιπὸν καὶ ἐσὺ πού κατηγορῶντας ἕναν ἄνθρωπο, τὸν ὁποῖο οἱ ἀγωνιστὲς τῆς εὐσέβειας τὸν θεωροῦν γνήσιο ἔραστή τῆς ἀρετῆς, τί πᾶς νὰ κάνεις. Ἐπειδὴ ὁ δικαιοτάτος Μῶμος γι' αὐτὴ τὴν πράξη δὲν ἔχει ποῦ νὰ στηριχθεῖ ἐναντίον ἐκείνου πού μάταια κατηγορήθηκε (γιατὶ στήριγμα τοῦ Μώμου δὲν εἶναι οἱ σκιές, ἀλλὰ οἱ πράξεις), στρεφόμενος πάλι μὲ πολλὴ πεποίθηση καὶ δύναμη σ' αὐτὸν πού κατηγορήθηκε ἄδικα, διατηρεῖ αἰώνια γι' αὐτὸν τὴ δίκαια κατηγορία.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 53η.

Στὸν Ἰωάννη τὸν πατρίκιον.

Γιὰ τὸν φίλο, γιὰ τὸν ὁποῖο μεσολαβῶ, ὅπως καὶ πιὸ μπροστὰ πληροφορήθηκες, ὁ ἀγώνας εἶναι γιὰ τὴν ψυχὴ του, ἐσὺ ὅμως, ὅπως μπορεῖς νὰ τὸν δεῖς, μολονότι λέγει αὐτός, τοῦ ἀπλώνεις “Λεσβία δεξιά”. Ἄν λοιπὸν ποτὲ δὲν ἔπεσες σὲ τέτοιο πάθος, εἶναι σπουδαῖο βέβαια αὐτὸ πού λές· ἢ καλύτερα, ἐπειδὴ δὲν ἔχεις πάθει, παρουσιάζεις τὸν ἑαυτό σου χρεώστη οἴκτου· γιατί εἶναι φοβερὸ κατὰ κάποιον τρόπο γιὰ τὴ φύση μας

ἄλλως τε εἰ κρείττον μέχρι νῦν τῶν ἐν ἀνθρώποις ἐτηρήθης δυσ-
 χειριῶν· οὐ γὰρ εὐπρόσοδον τῷ πρεσβευτῇ ἀθρόον ἐμβαίνειν εἰς
 τὴν ἀνάμνησιν τῶν λυπηρῶν, ἀλλ' οὖν ἀσφαλίσαι τὸ μέλλον διὰ
 τῆς συμπαθοῦς περὶ τὸ ὁμόφυλον σπουδῆς. Εἴωθε γὰρ πως τὰ
 5 δεινὰ τοὺς μέχρι πολλοῦ διαφυγόντας αὐτὰ μᾶλλον τῶν ἄλλων
 ἐποφθαλμιᾶν καὶ σφοδρότερον, ἢ οὖς πολλάκις κατελάβοντο,
 διώκειν, καὶ οὐδὲν ὄρῳ τοιοῦτο πρὸς ἀποτροπὴν τῶν ἐν ἀνθρώ-
 ποις περιστάσεων, ὡς τὸ τοῖς ἐμπεισοῦσιν ἴστασθαι βοηθόν. Εἰ δ'
 ἄνθρωπος ὢν καὶ αὐτός, ἐκοινώνησας τοῖς ἀνθρώποις (ἴσ' ἀν-
 10 θρωπίναις), ἐκεῖνα λογίζου, ἃ σὲ τότε διεστρόβει καὶ συνέστρεφε
 τὰ σπλάγχνα καὶ ὅλον πικρῶς ἐπεδόσκειτο, θανάτου βαρύτεραν
 ἀποφαίνοντα τὴν ζωὴν μέμνημαι γὰρ ποτε καὶ ἐγώ, εἴ τι μὴ ὑπὸ
 τῆς συνεχείας τῶν κακῶν εἰς ὄνειρους ἀποφέρομαι, τοιοῦτόν τι
 (ὃ μὴ γένοιτο τοῦ λοιποῦ) καὶ περὶ τὴν σὴν εὐκληρίαν ἀπαντη-
 15 σαν, ὅτε τὸ ὄμμα ξηρὸν πρὸς πάντας ἀνέωκτο, πάσης συμφυοῦς
 λιθάδος ἀπαναλωθείσης τοῖς δάκρυσι, καὶ χεῖρες πρὸ τῶν λόγων
 τὴν ἰκεσίαν προὔβάλλοντο, τὸ πρόσωπον συντηκόμενον εἰς πολ-
 λὴν τοὺς ὄρῶντας, καὶ πρὸ τῶν χειρῶν, ἐκάλει συμπάθειαν, καὶ
 ὅλον εἶχε σύγχυσις καὶ κατήφεια καὶ γνόφος· καὶ κρείττων ἢ
 20 σιγὴ τοῦ τότε διηγήματος. Ταῦτα δὴ, ταῦτα (ὧ̄ μηκέτι μηδαμιῶς
 τοιαῦτα παθεῖν σε ἴδοιμι) σωφρόνως ἀναμνησθεῖς (πολλαχοῦ
 γὰρ εὐχρηστον ἢ μνήμη τῶν λυπηρῶν), γενοῦ σωτήρ, οἷον ἠΰχου
 σοι γενέσθαι τότε (οὐ γὰρ ἐμὸν εἰπεῖν, οἷον εὖρες), τῷ νῦν εἰς τὰς
 ὁμοίας συμφορὰς καταπεσόντι. Εὖ γὰρ ἴσθι, ὡς ἐμοί τε τὸ χρέος
 25 ἀποδεδωκῶς εἶης, καὶ τὸν βοηθούμενον, ἐν οἷς ἂν βούλη, χρεώ-
 στην ἀπροφάσιστον εὐρήσεις. Καλὸν δὲ ἐν βίῳ πολλοὺς χρεώ-
 στας, καὶ τότε εὐγνώμονας χαρίτων ἔχειν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΔ΄

Μαριανῶ, πατρικίῳ καὶ δομεστίκῳ τῶν σχολῶν.

30 Εἴ τις ἠΰχετο διὰ βίου τοιαύτη περιτυχεῖν ὑποθέσει, δι' ἧς
 ἅμα καὶ φιλίας καὶ δικαιοσύνης ἐργάτης δόκιμος ἀναφανείη, οὐκ

16. Δομέστικ(χ)ος· Ἀνώτερος ἀξιωματοῦχος στὴ Βυζαντινὴ αὐλὴ καὶ τὸν στρατό, ἐνῶ σχολές ἦταν τὰ σώματα τοῦ βασιλικοῦ βυζαντινοῦ στρατοῦ.

νά προβλέπονται τὰ λυπηρὰ τῶν ἄλλων, καὶ μάλιστα ἂν ἔχεις μέχρι τώρα σταθεῖ ἀνώτερος ἀπὸ τὶς δυσχέρειες ποὺ ἀντιμετωπίζουν οἱ ἄνθρωποι. Γιατὶ δὲν εἶναι εὐκόλη ἢ προῶσθαση τοῦ μεσολαβητῆ, ὥστε νὰ προχωρεῖ ἀπότομα στὴν ὑπόμνηση τῶν λυπηρῶν, ἀλλὰ νὰ ἀσφαλίσει τὸ μέλλον δείχνοντας τοὺς συνανθρώπους του συμπάθεια κι ἐνδιαφέρον. Γιατὶ συνήθως τὰ δεινὰ ἐποφθαλμιοῦν περισσότερο ἐκείνους ποὺ τὰ ἔχουν διαφύγει πολὺν καιρὸ καὶ τοὺς καταδιώκουν πιὸ ἔντονα, παρὰ αὐτοὺς ποὺ τοὺς βρῆκαν πολλές φορές, καὶ τίποτε ἄλλο τέτοιο δὲν βλέπω ἱκανὸ ν' ἀποτρέπει τὶς ἀντιξοότητες τῶν ἀνθρώπων, ὅπως τὸ νὰ στέκεται κανεὶς βοηθὸς σὲ ὅποιους ἔχουν πέσει. " Ἄν ὅμως σὰν ἄνθρωπος ποὺ εἶσαι κι ἐσὺ μοιράστηκες τὰ ἀνθρώπινα μαζί τους, ἐκεῖνα νὰ σκέπτεσαι, τὰ ὅποια τότε στροβίλιζαν καὶ ἀνακάτωναν τὰ σπλάχνα σου καὶ σὲ κατὰτρωγαν ὀλόκληρον ὀδυνηρά, κάνοντας τὴ ζωὴ σκληρότερη ἀπὸ τὸν θάνατο. Γιατὶ θυμᾶμαι κι ἐγὼ κάποτε, ἂν βέβαια ἢ συνεχῆς παρουσία τῶν δεινῶν δὲν μὲ μεταφέρουν σὲ ὄνειρα, κάτι τέτοιο (κι εὐχομαι νὰ μὴ συμβεῖ στὸ ἐξῆς) ποὺ ἔτυχε καὶ στὴ δική σου εὐτυχία, ὅταν τὰ μάτια στηλώθηκαν στεγνὰ ὀλάνοιχτα σὲ ὅλους καὶ κάθε σταγόνα ἀπὸ αὐτὰ εἶχε στερέψει ἀπὸ τὰ δάκρυα, τὰ χέρια πρόβαλλαν τὴν ἰκεσία πρὶν ἀπὸ τὰ λόγια, τὸ πρόσωπο λειωνοντας καλοῦσε σὲ συμπάθεια, καὶ πρὶν ἀπὸ τὰ χέρια, ἐκείνους ποὺ παρακολουθοῦσαν, καὶ ὀλόκληρο σὲ κατεῖχε σύγχυση καὶ κατήφεια καὶ σκοτάδι· ἀλλ' εἶναι καλύτερη ἢ σιωπὴ ἀπὸ τὴν ἀφήγηση τοῦ γεγονότος. Αὐτὰ λοιπὸν (εἶθε νὰ μὴ σὲ δῶ ποτέ νὰ παθαίνεις παρόμοια), αὐτὰ φέροντας μὲ φρόνηση στὴ μνήμη σου (γιατὶ σὲ πολλὰ εἶναι ὠφέλιμη ἢ μνήμη τῶν λυπηρῶν), γίνεαι σωτήρας, τέτοιος ποὺ εὐχόσουν τότε νὰ βρεθεῖ γιὰ σένα (γιατὶ δὲν εἶναι δική μου ὑποχρέωση νὰ πῶ ποιὸν βρῆκες), γι' αὐτὸν ποὺ τώρα ἔπεσε σὲ ὅμοιες συμφορές. Νὰ ξέρεις καλὰ ὅτι θὰ ἔχεις ἐξοφλήσει τὸ χρέος σου σ' ἐμένα, καὶ τὸν βοηθημένο ἀπὸ ἐσένα θὰ τὸν βρεῖς χρεώστη πρόθυμο σὲ ὅ,τι θέλεις. Καὶ εἶναι καλὸ νὰ ἔχεις στὴ ζωὴ πολλοὺς χρεῶστες, καὶ τότε νὰ τοὺς ἔχεις ὀφειλέτες εὐγνωμοσύνης.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 54η.

Στὸν Μαριανό, πατρίκιο καὶ δομέστιχο τῶν σχολῶν¹⁶.

" Ἄν κάποιος εὐχόταν σὲ ὅλη του τὴ ζωὴ νὰ ἐπιτύχει μιὰ τέτοια εὐκαιρία, κατὰ τὴν ὁποία θὰ φαινόταν δοκιμασμένος ἐργάτης φιλίας

ἂν ἀμείνω τῆς νῦν σοι παρ' ἡμῶν προτεινομένης ὀφθείῃ εὐράμε-
 νος. Ὁ μὲν ἀδικούμενος, ὑπὲρ οὗ πρεσβεύω, τῶν μήπω μὲν σοι
 ἐγνωσμένων ἐστί, λαμπρὸν δὲ τὸ δίκαιον ἔχει, ὁ δὲ πρὸς ὃν ἡ
 δίκη, φίλος τέ ἐστι καὶ πένης, καὶ οὐδ' ἀπὸ κακίας ἴσως, ἀλλ' ἐξ
 5 ἀπορίας ὄρᾳ πρὸς τὸν ἀδικον. Σὺ δὲ καὶ κριτῆς καὶ τρόπους χρη-
 στός, καὶ ὁ μὴδ' ἐτέρου ἔλαττον, ἐκατέραν τῶν ἀρετῶν λαμπρῶς
 ἐπιδείξασθαι· τὸν Θεὸν ἔχεις ἐν ἀφθονίᾳ πλούτου τὸν βίον συνέ-
 χοντα· οὐ συνέχοντα δὲ μόνον, ἀλλὰ καὶ οὐκ ἂν σφαιεῖν τῆς
 ἀληθείας, διὰ τὰς ἐπ' ἐλέω σου πράξεις ἴση προσθήκη τοῦτον
 10 ἤδη πλεονάζοντα. Πῶς ἂν τις καὶ τῷ φίλῳ κινδυνεύοντι κατὰ
 τοὺς νόμους τῆς ὡς ἀληθοῦς ἀγάπης βοηθήσῃ καὶ τῷ ἀδικου-
 μένῳ δίκης ἄλλος ὀφθαλμὸς γενόμενος χεῖρα ἐπίκουρον προτεί-
 νοι; Εἰ ὡσπερ σὺ διαπραξάμενος καὶ κατορθώσας, ὅπερ ἀξιού-
 μεν (ἐλπίς γάρ με τὸ μέλλον ὡς παρὸν ὄρῳσα, οὕτω λέγειν ἀναπεί-
 15 θει), τῷ μὲν ἀδικηθέντι τὸ ἀδίκημα ἀποκαταστήσει, τὸν δὲ φίλον,
 οἴκοθεν κατατιθεὶς τὸ ὀφείλημα τῆς εἰσπράξεως, ἐλευθερώσει. Καὶ
 ὄρα ὡς ἡ πράξις, ἐφ' ἣν σε παρακαλοῦμεν, μία οὔσα καὶ δύο
 ταῦτά σοι περιποιούσα, προσμαρτυρεῖ ἀγάπης πλοῦτον καὶ δι-
 καιοσύνης ἄμαχον ἰσχύν, καὶ καλὸν τῷ βίῳ διήγημα ἐγκαινίζου-
 20 σα, ἀρχέτυπὸν σε τοῖς φιλαρέτοις καὶ ἀξιοζήλωτον ἐπεισάγει πα-
 ράδειγμα, καὶ τὸ μέγιστον καὶ τῶν ἄλλων ἀπάντων ὅσα τις ἀγα-
 θὰ καὶ εἴποι καὶ ἐπινοήσοιτο κεφάλαιον, ὅτι τὰς οὐρανίους πύ-
 λας αὕτη ὑπανοίγει σοι, πρὸς τὸν καθαρὸν ἐκεῖνον καὶ μακάριον
 θάλαμον τῆς θείας καὶ αἰδίου ἀπολαύσεως μετὰ πολλῆς προπέμ-
 25 πουσα (ἥς πῶς ἂν ἀξιοθεῖν ἐγωγε;) φαιδρότητος

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΕ΄.

Τῷ αὐτῷ.

*Ἐδείξας εἰς ὅσον ἦκει καὶ φιλίας καὶ δικαιοσύνης ἡ σὴ
 τελειότης καὶ τότε γενεαῖς τοιααύταις ἐν αἷς οὐδ' ἐτέρας αὐτῶν,
 30 οὐδὲ τὴν συνήθη πράξιν καθαρὰν ὄρῳμεν. Καὶ ἐγωγε ἐπὶ
 τοσοῦτον, καὶ τῷ τάχει καὶ τῷ μεγαλείῳ, χαίρω τοῦ κατορθώμα-
 τος, καὶ χαίρων οὐ λήγω τῆς ἀγαλλιᾶσεως, ὅτι πρὶν μὲν γράφων

καὶ μαζί καὶ δικαιοσύνης, δὲν θὰ φαινόταν ὅτι βρῆκε καλύτερη ἀπὸ αὐτὴν ποὺ σοῦ προτείνω τώρα ἐγώ. Αὐτὸς βέβαια ποὺ ἀδικεῖται, γιὰ τὸν ὁποῖο μεσολαβῶ, δὲν εἶναι ἀσφαλῶς ἀκόμα ἀπὸ τοὺς γνωστούς σου, εἶναι ὅμως τὸ δίκαιό του ὀλοφάνερο, αὐτὸς ποὺ θὰ δικάσει, εἶναι φίλος καὶ φτωχός, καὶ ὄχι ἀπὸ κακία ἴσως, ἀλλὰ ἐπειδὴ εἶναι ἄπορος, κλίνει πρὸς τὸ μέρος τοῦ ἀδικου. Ἐσὺ ὅμως εἶσαι καὶ κριτὴς καὶ μὲ χρηστὰ ἦθη, καὶ ἔχεις κάτι ποὺ δὲν εἶναι κατώτερο κανενὸς ἄλλου, τὸ νὰ δείξεις μὲ λαμπρὸ τρόπο κάθε μία ἀπὸ τὶς ἀρετὲς αὐτές· ἔχεις τὸν Θεὸ ποὺ γεμίζει τὴ ζωὴ σου μὲ ἀφθονία πλούτου, καὶ δὲν τὸν γεμίζει μόνο, ἀλλὰ καὶ δὲν θὰ ἀστοχοῦσα στὴν ἀλήθεια νὰ πῶ, ὅτι ὑπερκαλύπτει τὶς ἐλεημοσύνες σου ἤδη μὲ ἴση προσθήκη αὐτοῦ. Πῶς λοιπὸν κάποιος καὶ τὸν φίλο ποὺ κινδυνεῦει θὰ βοηθήσει σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς ἀληθινῆς ἀγάπης, καὶ ἀφοῦ γίνεαι γιὰ τὸν ἀδικούμενο ἄλλος “δίκης ὀφθαλμός”, θὰ τοῦ ἀπλώσει χεῖρα βοηθείας; Ἄν ἐνεργώντας σὺ καὶ πραγματοποιώντας αὐτὸ ποὺ ζητῶ (γιατὶ ἡ ἐλπίδα μου βλέπει τὸ μέλλον σὰν παρὸν καὶ μὲ πείθει νὰ μιλήσω ἔτσι), σ' αὐτὸν ποὺ ἀδικήθηκε τοῦ ἀποκαταστήσει τὴν ἀδικία, καὶ τὸν φίλο, καταβάλλοντάς ἀπὸ τὸν ἑαυτό του τὴν ὀφειλή του, τὸν ἐλευθερώσει. Καὶ πρόσεχε ὅτι ἡ πράξη, γιὰ τὴν ὁποία σὲ παρακαλῶ, ἐνῶ εἶναι μία, ὅμως σοῦ προσπορίζει αὐτὰ τὰ δύο· προσμαρτυρεῖ πλοῦτο ἀγάπης καὶ ἀκαταμάχητη δύναμη δικαιοσύνης, καὶ θὰ σοῦ ἐξασφαλίσει λαμπρὴ διήγηση νάχουν νὰ λένε γιὰ ὅλη τὴ ζωὴ σου, προβάλλοντάς σε σ' αὐτὴν πρότυπο γιὰ τοὺς φίλους τῆς ἀρετῆς καὶ παράδειγμα ἀξιομίμητο, καὶ τὸ μέγιστο καὶ κορυφαῖο ἀπὸ ὅλα τὰ ἄλλα ἀγαθὰ ποὺ μπορεῖ κανεὶς νὰ πεῖ καὶ νὰ σκεφθεῖ, ὅτι δηλαδὴ αὐτὴ σοῦ ἀνοίγει τὶς οὐράνιες πύλες, προπέμποντάς σε μὲ πολλὴ λαμπρότητα στὸν καθαρὸ καὶ μακάριο ἐκεῖνο θάλαμο τῆς θεϊκῆς καὶ αἰώνιας ἀπόλαυσης (τῆς ὁποίας πῶς θὰ μπορούσα νὰ γίνω ἄξιος καὶ ἐγώ;).

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 55η.

Στὸν ἴδιο.

Ἐδειξες σὲ ποιὸ βαθμὸ φιλίας καὶ δικαιοσύνης ἔχει φτάσει ἡ τελειότητά σου καὶ μάλιστα σὲ τέτοιες γενιές, σὶς ὁποῖες σὲ καμμιὰ δὲν βλέπομε καθαρὴ οὔτε τὴ συνηθισμένη πράξη. Καὶ ἐγὼ τόσο πολὺ, καὶ ἐξαιτίας τῆς ταχύτητάς καὶ λόγῳ τοῦ μεγαλείου της, χαίρομαι γιὰ τὸ κατόρθωμά σου καὶ δὲν παύω νὰ γεμίζω ἀπὸ ἀγαλλίαση, γιατί γράφοντάς σου

ἐσκοπούμην, μή πως ἄρα ὀχληρός σοι δόξω, εἰς τοιαύτας εὐθύς ἀναβαίνων ἀξιώσεις, νῦν δ' οὕτως ἀνεπτέρωμαι καὶ μετέωρος ὅλος εἰμι τῷ προθύμῳ τῆς ἀρίστης γνώμης καὶ ἀπροφασίστῳ τῆς θαυμασίου σου πράξεως ἐπαιρόμενος, ὅτι δέδοικα μὴ πολ-
 5 λὰς ἔχων σοι τοιαύτας προσάγειν ὑποθέσεις, δι' ὧν καὶ τὴν ἐμὴν χαρὰν πολυπλασιάσω καὶ τὴν σὴν ἀρετὴν λαμπροτέραν ἐπιδείξω, ἀντὶ τοῦ δοκεῖν ὀχληρός εἶναι, μὴ ἀφιλόκαλος, καὶ τότε παρὰ σοὶ κριτῇ γε (τὸ βαρύτερον) νομισθεῖην. Ἄλλ' ἔρῶσό μοι ἐν Κυρίῳ, κἂν μὴ δοκιμάζωμεν ἡμεῖς, αὐτὸς δι' ἑαυτοῦ πολλὰς
 10 τοιαύτας ἀνευρίσκων πράξεις καὶ ταύταις ἐλλαμπρυνόμενος διὰ βίου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΣΤ.

Θεοφίλω, ἀσπαθαρίῳ καὶ σακελλαρίῳ.

Τὸ μὲν δίκην ἀπαιτεῖν τὸν ἡδικηκότα ἀνθρώπινον, τὸ δὲ μὴ
 15 ἀμύνεσθαι φιλόσοφον, τὸ δὲ καὶ εὐεργεσίαις ἀμείβεσθαι, λοιπὸν ἤδη θεῖον καὶ μιμητὰς τοῦ ἐν οὐρανοῖς Πατρὸς τοὺς γηγενεῖς ἀποφαῖνον. Τὸ μέντοι χειρῶν ἄρχειν ἀδίκων, ἐπεὶ χώραν ἐν τοῖς εἰρημένοις οὐδεμίαν ἔχει, ἢ θηρίων πάντως, ἢ δαιμόνων προᾶξιν ἐμφανίζει, κἂν ἀνθρώπινον εἴη σχῆμα περιδεδυκῶς ὁ πράξας.
 20 Τεσσάρων οὖν χαρακτήρων ταῖς πράξεσιν ἐνθεωρουμένων, αὐτὸς κατὰ σαυτὸν τὸν προσφυῆ τύπον τῆ νυνί σου πράξει περιαρμόσας, εἶτα κατιδὼν ὄψη, κἂν ἄλλος σοι μὴ ὑποδεικνύει (φεῦ τοῦ αἰσχίστου θεάματος!) τίνος σεαυτῷ τοῖς ἔργοις διεκόλαψας εἰκόνα;

25

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΣΖ.

Ἡλία, ἀσπαθαρίῳ καὶ δρουγγαρίῳ τοῦ πλοῖμου.

Εἶπεν ἂν τις τῶν παρ' Ἑλλήσι σοφῶν· “Τὸ τάχος μόνης τύχης”. Ἐγὼ δ' ἂν φαίην, ὡς, εἰ μὴ θείας ἐστὶν ὁρμῆς, ἢ καιρῶν ἀνάγκης, μόνης ἀβουλίας. Σκέψασθαι δεῖ τοιγαροῦν περὶ ὧν
 30 ἐπέιγη, καὶ μὴ τῷ προπετεῖ τὴν πράξιν πιστεῦσαι. Καὶ γὰρ ἂν μὲν εἰς συμφέρον ἀποδαίη, ὥσπερ τὰς ἐκ τοῦ τέλους ὠφελείας, οὕτω

προηγούμενως σκεφτόμουν μήπως τάχα σοῦ φανῶ ἐνοχλητικός προχωρώντας ἀμέσως σὲ τέτοιες ἀξιώσεις, τώρα ὅμως ἀναπτερώθηκε τόσο τὸ ἠθικό μου καὶ βρῖσκομαι κυριολεκτικὰ στὰ οὐράνια γιὰ τὴν προθυμία τῆς ἀριστης γνώμης σου, καὶ ὑπερηφανεύομαι γιὰ τὴ θαυμάσια χωρὶς πρόφαση πράξη σου, γιατί φοβᾶμαι, μὴ ἔχοντας νὰ σοῦ προσφέρω πολλές τέτοιες ὑποθέσεις, μὲ τίς ὅποιες καὶ τὴ δική μου χαρὰ θὰ πολλαπλασιάσω, καὶ θὰ δείξω λαμπρότερα τὴ δική σου ἀρετή, μήπως, ἀντὶ νὰ θεωρήσεις ὅτι εἶμαι ἐνοχλητικός, θεωρηθῶ ἀφιλόκαλος, καὶ μάλιστα ἀπὸ ἐσένα, ποῦ (τὸ πιὸ βαρὺ) εἶσαι δικαστὴς μου. Ἀλλὰ νὰ εἶσαι καλὰ μὲ τὴ χάρη τοῦ Κυρίου, καὶ ἂν δὲν σὲ ὑποβάλλω ἐγὼ σὲ δοκιμασία, ἐσὺ ὁ ἴδιος ἀπὸ μόνος σου νὰ ἀνακαλύπτεις πολλές τέτοιες πράξεις καὶ μὲ αὐτὲς νὰ λαμπρύνεσαι σ' ὅλη σου τὴ ζωή.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 56η.

Στὸν Θεόφιλο, ἀσπαθάριο καὶ σακελλάριο.

Τὸ νὰ ζητεῖ βέβαια κανεὶς ἱκανοποίηση ἀπὸ αὐτὸν ποῦ τὸν ἀδίκησε εἶναι ἀνθρώπινο, τὸ νὰ μὴν ἀντεπετίθεται εἶναι γνώρισμα φιλοσοφημένου ἀνθρώπου, τὸ νὰ ἀνταποδίδει ὅμως μὲ εὐεργεσίες τὸ ἀδίκημα εἶναι ἤδη θεῖο καὶ παρουσιάζει τοὺς γῆινους μιμητὲς τοῦ οὐράνιου Πατέρα. Ἀντίθετα τὸ νὰ ἀρχίζει κανεὶς τὴ χειροδικία, ἐπειδὴ αὐτὸ δὲν ἔχει καμμιά θέση σ' αὐτὰ ποῦ εἶπαμε, φανερώνει ὅπως οἴποτε ἢ πράξη θηρίων ἢ δαιμόνων, ἔστω κι ἂν αὐτὸς ποῦ τὴν ἐπραξε δείχνει ὅτι ἔχει ντυθεῖ μορφὴ ἀνθρώπινη. Ἀφοῦ λοιπὸν οἱ πράξεις διακρίνονται σὲ τέσσερις τύπους, ἀφοῦ ἐσὺ προσαρμόσεις μόνος σου τὸν κατάλληλο τύπο στὴν τωρινή σου πράξη, ἔπειτα προσέχοντας θὰ δεῖς, ἔστω κι ἂν δὲν σοῦ τὸ ὑποδεικνύει ἄλλος (ἀλλοίμονο, τί αἰσχροτάτο θέαμα!), τίνος εἰκόνα ἐφάρμοσες στὸν ἑαυτὸ σου μὲ τίς πράξεις σου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 57η.

Στὸν Ἡλία, ἀσπαθάριο καὶ δρουγγάριο τοῦ στόλου.

Εἶπε κάποιος ἀπὸ τοὺς Ἑλληνας σοφούς Ἡ ταχύτητα ἀρμόζει μόνο στὴν τύχη. Ἐγὼ θὰ ἔλεγα, ὅτι, ἂν δὲν ἀρμόζει στὴ θεία ὁρμὴ ἢ στὴν ἀνάγκη τῶν καιρῶν, ἀρμόζει μόνο στὴν ἀπερισκεψία. Πρέπει λοιπὸν νὰ σκεφθεῖς γι' αὐτὰ ποῦ εἶναι ἐπείγοντα, καὶ μὴν ἐμπιστευθεῖς τὴν πράξη στὴν ἀπερισκεψία. Γιατί, ἂν ἔχει κατάληξη συμφέρουσα, ὅπως τίς ὠφέ-

δὴ καὶ τοῦ βουλευσασθαι κερδανεῖς τοὺς ἐπαίνους, ἂν δὲ τὸ ἄναν-
 τιον, τοῦ μὲν βεβουλευσασθαι οὐδ' οὕτω τὴν κρίσιν ἐξημιώθης,
 τοῦ δὲ γε μὴ ὠφελεῖσθαι, ὃ μέγιστόν ἐστὶν ἐν πᾶσι τοῖς τοιούτοις
 παραμύθιον, οὐ σαυτὸν αἰτιάση.

5 **ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΗ.**

Σεργίῳ, ἀσπαθαρίῳ ἀδελφῷ.

Ἐλεγχος ἄκρατος εἰς δύο περιίσταται ταῦτα· ὃ μὲν βούλεται
 ποιεῖν οὐ περαίνει, καὶ οἷς μὴ βούλεται περιπίπτει· βούλεται μὲν
 γὰρ εἰς μετάνοιαν τὸν ἐλεγχόμενον ἄγειν, ἀλλὰ τοῦτο μὲν οὐκ ἐξ-
 10 ανύει, περιίσταται δὲ αὐτῷ τὰ τῆς σπουδῆς εἰς τὸ ἄναντιον· ἐκ-
 τραχύνει γὰρ μᾶλλον καὶ εἰς ἀπόνοιαν περιτρέπει· ἑαυτὸν τε δί-
 δωσι νομισθῆναι, ὡς οὐχὶ φιλανθρώπῳ γνώμη καὶ συμπαθεῖ δια-
 θέσει, ἐπιχαιρεκακοῦντα δὲ τῷ παισίματι τοῦ πλησίον τοῖς ὀνει-
 δεσιν ἐπεμβαίνειν. Διὸ συνετῶς ἄγειν καὶ σοφῶς καὶ Νάθαν ὁ
 15 προφήτης τῷ Δαβίδ, καὶ Μιχαίας τῷ Ἀχαάβ, ὑπὸ προσωπεῖῳ
 τοὺς ἐλέγχους προενηνόχασιν, ἅμα μὲν προτέροις ὑπολεαίνοντες
 λόγοις, ἅμα δὲ καὶ διὰ τοῦ ἄγνοεῖν, εἰς ὃ τείνει καὶ ἀφορᾷ τὸ τοῦ
 δράματος, αὐτοὺς ἐκείνους κριτὰς ἀδεκάστους τῶν παρὰ σφίσιν
 αὐτοῖς ἡμαρτημένων λαμβάνοντες. Διὰ τοῦτο γὰρ καὶ ὁ μὲν
 20 ἦνυσε τὸ πᾶν (ἄνδρα γὰρ ἀρετῆς ἐραστήν, εἰ καὶ παρωλισθηκό-
 τα, ἐν νουθεσίᾳ διήλεγξεν), ὁ δὲ, ὡς πρὸς τηλικούτον θηρίον, εἰ
 καὶ μὴ ὁμοίως, ἀλλ' οὖν μεγάλα, εἰ καὶ πρὸς τὰ τῆς δυσσεβείας
 μετ' ὀλίγον ἐπαλινδρόμησε, συνέστειλεν αὐτοῦ τῆς γνώμης τὸ ἀπο-
 νενοημένον καὶ φυσώμενον. Καὶ σὺ τοίνυν, ἐν οἷς ἡ χρεία καλεῖ,
 25 ἐπιεικείᾳ κλονῶν τοὺς ἐλέγχους καὶ ὑπὸ προσφόρῳ παραπετά-
 σματι τοῖς νουθετουμένοις προσφερόμενος, μᾶλλον ἐξανύσεις τὸ
 σπουδαζόμενον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΘ.

Θεοφυλάκτῳ, ἀσπαθαρίῳ.

30 **Εὐξαίμην ἂν, εἴπερ ἐνῆν, μηδέποτε σε περιπεσεῖν νόσῳ, μηδ'**
ἀκεστορίας ἐπιδεᾶ γενέσθαι τέχνης· εἰ δ' ἄνθρωπον ὄντα, καὶ
νοσεῖν ἀνάγκη· ἀλλ' οὕτω τε ῥαδίου τυγχάνειν τῆς θεραπείας καὶ

λεις ἀπὸ τὸ τέλος, ἔτσι λοιπὸν καὶ ἀπὸ τὴν περίσκεψη θὰ κερδίσεις τοὺς ἐπαίνους· ἂν ὅμως ἔχει ἀντίθετη ἔκβαση, οὔτε ἔτσι θὰ ζημωθεῖς ἀπὸ τὴν κρίση σου, ἐνῶ ἀπὸ τὸ ὅτι δὲν ὠφελήθηκες, πού εἶναι σὲ ὅλα τὰ παρόμοια ἢ μέγιστη ἀποζημίωση, δὲν θὰ θεωρήσεις αἴτιο τὸν ἑαυτὸ σου.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 58η.

Στὸν Σέργιο, ἀσπαθάριο καὶ ἀδελφὸ του.

Ὁ ἀπεριόριστος ἔλεγχος συνίσταται σ' αὐτὰ τὰ δύο· αὐτὸ βέβαια πού θέλει νὰ κάνει δὲν τὸ τελειώνει, ἐνῶ αὐτὰ πού δὲν θέλει νὰ κάνει, πέφτει σ' αὐτὰ· γιατί θέλει βέβαια νὰ ὀδηγήσει αὐτὸν πού ἐλέγχεται σὲ μετάνοια, ὅμως αὐτὸ δὲν τὸ κατορθώνει, ἀλλ' ἢ προσπάθειά του καταλήγει στὸ ἀντίθετο. Γιατὶ ἐκτραχύνει μᾶλλον τὸν ἐλεγχόμενο καὶ ὀδηγεῖ σὲ ἀπόγνωση, ἐνῶ ἀφήνει τὸν ἑαυτὸ σου νὰ νομοθεῖ, ὅτι ὄχι ἀπὸ φιλόφρωνη γνώμη καὶ διάθεση συμπάθειας, ἀλλ' ἔξαπολύει τὶς κατηγορίες του ἐναντίον τοῦ πλησίον του χαιρεκακώντας για τὴν παράβασή του. Γι' αὐτὸ μὲ πολλή σύνεση καὶ σοφία ἔκαναν μὲ ὑποκριτικὸ τρόπο τὸν ἔλεγχό τους καὶ ὁ προφήτης Νάθαν στὸν Δαβὶδ καὶ ὁ Μιχαίας στὸν Ἀχαάβ, ἀπὸ τὴ μιὰ κάνοντας αὐτὸν ἀπαλώτερο μὲ προότερους λόγους, καὶ συγχρόνως καὶ μὲ τὴν ἄγνοια, στὴν ὁποία τείνει καὶ ἀποβλέπει τὸ τοῦ δράματος, παίρνοντας τοὺς ἴδιους ἐκείνους ὡς κριτὲς ἀδέκαστους τῶν ἰδίων τῶν δικῶν τους ἁμαρτημάτων. Γιὰ αὐτὸ βέβαια ὁ ἕνας κατόρθωσε τὸ πᾶν (γιατὶ ἀπέδειξε, νουθετώντας τὸν ἄνδρα, ἐραστὴ τῆς ἀρετῆς, ἂν καὶ ὀλίσθησε), ἐνῶ ὁ ἄλλος, μπροστὰ σὲ τέτοιο ἄγριο θηρίο, ἂν καὶ ὄχι ὅμοια, ἀλλ' ὅμως κατόρθωσε μεγάλα πράγματα. Γιατὶ ἀμέσως περιόρισε τὴν ἀνόητη καὶ ἀλαζονικὴ γνώμη του σὲ ὀδύνη καὶ δάκρυα, ἂν καὶ ἔπειτ' ἀπὸ λίγο ἐπέστρεψε στὴ δυσσέβειά του. Καὶ ἐσὺ λοιπὸν, σὲ ἐκείνους πού ἢ ἀνάγκη σὲ καλεῖ, ἀναμειγνύοντας μὲ ἐπιείκεια τοὺς ἐλέγχους καὶ ἀντιμετωπίζοντας αὐτοὺς πού νουθετεῖς μὲ κατάλληλο προσκόλυμμα, θὰ ἐπιτύχεις καλύτερα αὐτὸ πού ἐπιδιώκεις.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 59η.

Στὸν Θεοφύλακτο τὸν ἀσπαθάριο.

Θὰ εὐχόμεν, ἂν ἦταν δυνατὸ, ποτὲ νὰ μὴν σὲ βρεῖ κάποια νόσος, οὔτε νὰ χρειασθεῖς τὴ θεραπευτικὴ τέχνη τοῦ γιατροῦ. Ὅμως ἀφοῦ εἶσαι ἄνθρωπος κατ' ἀνάγκη καὶ θ' ἀρρωστήσεις, ἀλλ' ὅμως τόσο εὐκόλη

τοιούτοις ἡμᾶς ἀμείβεσθαι δῶροις· Θεῷ μὲν μεγάλας ἀναφέροντα τὰς εὐχαριστίας, πένησι δὲ βοηθοῦντα, λύοντα δὲ καὶ τοῖς χρεωστοῦσι δίκας τὰς ὀφειλάς· ταῖς γὰρ τοιαύταις οὐδὲ κόρον ἴσμεν ἠδόμενοι μεγαλοδωρεαῖς

5 **ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ε΄.**

Μανουήλ, πατρικίῳ.

Οὐκ ἂν λάθοις, οὐδ' ἂν λάθοις, τὸν ἀλάθητον ὀφθαλμὸν τοῦ Θεοῦ, ἐκεῖνα πράττων καὶ κατασκευαζόμενος, δι' ὧν ἡμᾶς ἐξάγοις διὰ τοῦ ζῆν. Ὁ γὰρ παρὰ τὸν ὀρισθέντα τῇ φύσει θάνατον, 10 ἕτερον τρόπον ἐλαύνων ἀνθρώπους τοῦ θίου, εἰ καὶ μὴ τῇ χειρὶ τὸ ξίφος φέρων βιάσθαι τῇ σφαγῇ, ἀλλ' οὖν ἀνδροφόνος ἐστί, καὶ μήπω τὸν δήμιον ὄρα. Εἰ δὲ καὶ τὸ (ἴσ καὶ μετὰ τὸ) ταῦτα διαφυγεῖν, χαλεπώτερα τὰ ἐκεῖθεν δικαιοτήρια ποιεῖ, μέχρι τίνος οὐκ ἀποστήσῃσαν τὸν τῶν ἐκεῖσε πικρῶς οὔτω, καὶ ὡς οὐκ ἂν 15 ἔγωγε βουληθείην, οὐδ' ἂν πλέον ἐπιβουλευθείην, μακρὰ καὶ μάτην οἰμώζοντα καὶ κατολοφυρόμενον παραπεμπτόντων;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΑ΄.

Λέοντι καὶ Γαλάτωνι, ἀδελφοῖς ἀσηκηῆτις.

Τῶν Ἀνατολίου τοῦ καλοῦ πλασμάτων (οὐκ οἶδα δὲ πότε- 20 ρον αὐτός ἐστι πατήρ, ἢ ὑποβολιμαίους ἑτέρων ποιεῖται γονὰς) πλήρης ὁ πόντος ἐγένετο, καὶ οὔτω μὲν σφοδραί, οὔτω δὲ συνεχεῖς αἱ τοῦ ψεύδους αὔραι καταπνέουσιν, ὡς μὴδ' οἷς ἢ τῶν ἐν Ἀργῶ πλωτήρων πλάνη συμνύνεται, τὸ χρυσόμαλλον δέρας, καὶ τοὺς πυριπνόους ταύρους, καὶ τοὺς πολυμόρφους δράκον- 25 τας, καὶ τὴν ἄλλην τερατείαν, μὴδὲ ταῦτα λοιπὸν εἰς μύθους ἀναφέρεσθαι τῇ γὰρ νεωτέρα τοῦ ψεύδους ὑπερβολῇ, ἔσχεν ἀνελεθεῖν ἐκεῖνα τὰ παλαιὰ εἰς εἰκόνα τοῦ πιστεύεσθαι. Οὐδὲ γάρ, οὐδ' ἡμερῶν πρὸ πέντε, οὐδὲ πρὸ δύο, οὐ μὲν οὖν ἀλλ' οὐδὲ πρὸ μιᾶς ὥρας, οὐδεὶς ἀφίκετο πρὸς ἡμᾶς, οὐ τοῦ ἄρχειν λαχόντων, 30 οὐ τῶν ἑτέροις πειθαρχούντων, οὐ γραμματηφόρος, οὐκ ἐπισημότερος γραμμάτων, οὐκ ἀγαθῶν ἄγγελος, οὐχ ὑπηρετούμενος τοῖς ἐναντίοις, ἀλλὰ γὰρ καὶ τὰ νῦν ὑπεσχημένα τοῖς ἔμπροσθεν συναπώλετο, τὸν ἀέρα μόνον κτυπήσαντα. Τί δὲ δεῖ λέγειν ὑπε-

θεραπεία νὰ ἐπιτύχεις καὶ μὲ τέτοια δῶρα νὰ μὲ ἀμείψεις, ἀπὸ τὴ μὰ ἀποδίδοντας μεγάλες εὐχαριστίες στὸν Θεό, καὶ ἀπὸ τὴν ἄλλη βοηθώντας τοὺς φτωχοὺς καὶ χαρίζοντας τὶς ὀφειλές σὲ τιμωρημένους· γιατί δὲν γνωρίζω νὰ χορταίνω ἀπὸ εὐχαρίστηση μὲ τέτοιες μεγάλες δωρεές.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 60η.

Στὸν Μανουὴλ τὸν πατρίκιο.

Δὲν θ' ἀποφύγεις, ναὶ δὲν θ' ἀποφύγεις τὸν ἀλάνθαστο ὀφθαλμὸ τοῦ Θεοῦ, πράττοντας καὶ κατασκευάζοντας ἐκεῖνα, μὲ τὰ ὁποῖα θὰ μὲ βγάλεις μὲ τὴ βία ἀπὸ τὴ ζωὴ. Γιατὶ αὐτὸς ποὺ παρὰ τὸν ὀρισμένο ἀπὸ τὴ φύση θάνατο, βγάζει ἀπὸ τὴ ζωὴ ἀνθρώπους μὲ ἄλλο τρόπο, ἂν καὶ δὲν βιάφει τὰ χέρια του μὲ αἷμα σφάζοντας μὲ τὸ ξίφος, εἶναι ὅμως ἀνθρωποκτόνος, ἔστω κι ἂν δὲν βλέπει τὸν δῆμιο. "Ἄν ὅμως καὶ τὸ νὰ διαφύγεις αὐτὰ ἐδῶ, κάνει βαρύτερες τὶς ἐκεῖ ποινές, μέχρι πότε δὲν θὰ κρατήσεις τὸν ἑαυτό σου μακριὰ ἀπὸ τὰ ἐκεῖ τὰ τόσο ὀδυνηρά, καὶ ποὺ ἐγὼ δὲν θὰ ἤθελα, οὔτε κι ἂν δεχόμεθα περισσότερες ἐπιβουλές, νὰ παραπεμφθῶ σ' αὐτὰ μὲ ἀτελείωτες μάταιες κραυγές καὶ θρήνους;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 61η.

Στοὺς ἀσηκρῆτες ἀδελφοὺς Λέοντα καὶ Γαλάτωνα.

Ἐπὶ τίς εἰκόνες ποὺ ἔπλασε ὁ καλὸς Ἐναπόλιος (δὲν ξέρω βέβαια ποιὸ ἀπὸ τὰ δύο συμβαίνει, αὐτὸς εἶναι πατέρας τους, ἢ υἱοθετεῖ ὑποδεικνύμενες ἀπὸ ἄλλους) εἶναι γεμᾶτος ὁ Πόντος, καὶ εἶναι τόσο σφοδρὸς καὶ φυσσοῦν τόσο ἀδιάκοπες οἱ αὖρες τοῦ ψεύδους, ὥστε οὔτε αὐτὰ γιὰ τὰ ὁποῖα καυχίεται ὁ μύθος τῶν Ἀργοναυτῶν, τὸ χρυσόμαλλο δέρμα, καὶ οἱ ταῦροι μὲ τὴν πύρινη ἀναπνοή, καὶ οἱ πολύμορφοι δράκοντες, καὶ ἡ ἄλλη τερατολογία, οὔτε αὐτὰ στὸ τέλος νὰ ἀναφέρονται στοὺς μύθους. Γιατὶ μὲ τὴ νεώτερη ὑπερβολὴ τοῦ ψεύδους ἔφτασαν ἐκεῖνα τὰ παλαιὰ νὰ γίνουν πιστευτὴ πραγματικότητα. Γιατὶ οὔτε, ναὶ οὔτε πρὶν ἀπὸ πέντε ἡμέρες, οὔτε πρὶν ἀπὸ δύο, ἀλλ' οὔτε καὶ πρὶν ἀπὸ μία ὥρα, κανένας δὲν ἦρθε σ' ἐμένα, οὔτε ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἔλαχε νὰ ἔχουν τὴν ἐξουσία, οὔτε ἀπὸ ἐκείνους ποὺ ὑπακούουν στοὺς ἄλλους, οὔτε γραμματοκομιστῆς, οὔτε καταγραφέας τῶν ἐπιστολῶν, οὔτε ἀγγελιοφόρος καλῶν εἰδήσεων, οὔτε ὑπηρέτης τῶν ἀντιπάλων. Ἄλλὰ καὶ οἱ τωρινὲς ὑποσχέσεις χάθηκαν μαζὶ μὲ τὶς προηγούμενες, ἀφοῦ ἀπλῶς χτύπησαν τὸν ἀέρα. Ἄλλὰ γιατί πρέπει

σχημένα; οὐ γὰρ ὑπεσχημένα μόνον, ἀλλὰ γε τοῖς χαριεστάτοις τουτοισὶ καὶ πρὸ ὀφθαλμῶν λαμπρῶς κείμενα, εἰ καὶ μηδ' ὄνειροις ὠράθησαν· καὶ γὰρ τὴν ἀρχὴν, εἰς ἀνυπάρκτους διαπεπλασμένα φαντασίας, περὶ αὐταῖς καὶ κετερόρρηκεσαν· πλὴν ἀλλ',
 5 ὅπερ οὐχ ἡγοῦμαι, ἢ συνέχεια δὲ τοῦ ψεύδους τὴν ἐπ' αὐτοῖς μαντικὴν παντὶ παρέχεται ἀκριβώσασθαι. Ἄλλ' οὖν, εἰ καὶ παρὰ δόξαν, ὅμως εἴ ποτε πρὸς ἀλήθειαν περιτραπήσαν, ἔσοιτο πάντα παρ' ἡμῶν τῷ ἀνδρὶ, ὅσα γενέσθαι αὐτῷ δι' ὑμῶν παρητήσατο. Ἐρῶσθε.

10

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΒ'.

Ἄρσαβήρ, ἀσπαθαρίῳ.

Τὸ μὲν δῶρον, μεγαλοπρεπὲς ὄν, καὶ χωρὶς τῆς ἄλλης διαθέσεως ὃ καὶ ἄλλους ἂν ἐπεπεῖκει, μεγαλοπρεπῶς ἡμᾶς παρεσκεύασε δέξασθαι, ἢ δὲ διάθεσις καὶ χωρὶς τοῦ δώρου τὸ οἰκεῖον
 15 ποιεῖν διανοουμένη, ἅτε δὴ μείζων μὲν πάσης ἄλλης φιλοτιμίας, μείζων δὲ παντὸς εὐεργετήματος καὶ εἶναι καὶ ὀνομαῖζεσθαι, μεγαλοφρονοῦσα οὐδενὶ ἑτέρῳ τῶν πρωτείων ὑπεξίσταται. Εἰ δὲ ταῦτα ἂν τε παρῆ τὰ δῶρα, καὶ μάλιστα ἧ, οὐδὲν ἐκείνη δι' αὐτῶν περιβάλλεται μέγα, ἂν τε μὴ παρῆ, τῇ μονώσει πλέον
 20 ἀπαστραπτει. Ὡσπερ νέφος ἥλιος, τὴν ὕλην διαφυγοῦσα καὶ καθαρὰς καὶ αὐλοὺς τὰς ἀνγὰς τῆς φιλικῆς προ[σ]αγορεύσεως ἐκ τοῦ δεχομένου ἀντανακλῶ σοι τῷ πέμποντι. Διὸ μηκέτι σοι δῶρων ἀπορία ἢ πρόσρησις βραδυνέτω, ἀλλ' ἐποχουμένη τῇ διαθέσει καὶ τὰς σὰς συνεπικομίζουσα ὑγείας θᾶπτον ἀφικνεῖ-
 25 σθω. Οὐ γὰρ ἔστιν, οὐκ ἔστιν οὐδ' οὐ μὴ ἔσοιτο τῆς δι' αὐτῆς ἡμῖν ἐγγινομένης χαρᾶς καὶ θυμηδίας οὐδὲν τῶν περιγείων δῶρον [ἴσ δῶρων] χαριέστερον.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΓ'.

Ταρασίῳ, πατρικίῳ ἀδελφῷ,

30

παραμυθητικὴ ἐπὶ θυγατρὶ τεθνηκυῖα.

Ὡ ποῦ νῦν Ἡλίας, ποῦ δὲ Ἐλισσαῖος, ποῦ δὲ Πέτρος ἢ Παῦλος ἢ τινες τῶν κατ' ἐκείνους ἱερῶν καὶ ἁγίων ἀνδρῶν; οὐ γὰρ ἂν ἐπιστολῆς ἐδεήθην, αὐτῶν δὲ τινος λαβόμενος τῶν ποδῶν, ἐπεὶ

νά κάνω λόγο για ὑποσχέσεις; Γιατί δὲν ἦταν ὑποσχεμένα μονάχα, ἀλλὰ μὲ αὐτὰ τὰ εὐχάριστα ἦταν σὰν νὰ ἦταν ἀπλωμένα λαμπρὰ μπροστὰ στὰ μάτια μου, ἂν καὶ δὲν τὰ εἶδα οὔτε στὰ ὄνειρά μου. Γιατί ἀπὸ τὴν ἀρχή, ἀφοῦ διαμορφώθηκαν σὲ ἀνύπαρκτες φαντασίες, κατέρρευσαν γύρω ἀπ' αὐτές. Πλὴν ὅμως, πράγμα πού δὲν νομίζω, τὸ συνεχιζόμενο ψεῦδος παρέχει στὸν καθένα τὴ δυνατότητα νὰ ἐξακριβώσει τὴ μαντική πάνω σ' αὐτὰ. Ἄλλ' ὅμως, ἂν, ἀντίθετα ἀπὸ αὐτὸ πού πιστεύω, ἀλλάξουν καὶ στραφοῦν στὴν ἀλήθεια, μακάρι, ἀπὸ μέρος μου, νὰ ἐπιτύχει ὁ ἄνθρωπος ὅσα ἀρνήθηκε νὰ δεχθεῖ ἀπὸ ἐσένα. Νὰ ὑγιαίνετε.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 62η.

Στὸν Ἀρσαβὴρ τὸν ἀσπαθάριο.

Τὸ δῶρο σου βέβαια, πού εἶναι πολὺ γενναιόδωρο, τὸ ὁποῖο καὶ χωρὶς τὴν ἄλλη διάθεση προσφορᾶς του θὰ μπορούσε νὰ πείσει καὶ ἄλλους, μ' ἔκανε νὰ τὸ δεχθῶ μὲ τὴν ἀνάλογη μεγαλοπρέπεια. Ἡ διάθεση ὅμως καὶ χωρὶς τὸ δῶρο θέλοντας νὰ κάνει τὸ δικό της, ἐπειδὴ εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε ἄλλη γενναιοδωρία, ἀλλὰ καὶ εἶναι καὶ ὀνομάζεται μεγαλύτερη ἀπὸ κάθε ἄλλο εὐεργέτημα, μεγαλοφρονώντας ἀπὸ κανένα ἄλλο δὲν χάνει τὰ πρωτεῖα. Ἄν ὅμως λάβει αὐτὰ τὰ δῶρα, κι ἂν ἀκόμα εἶναι μέγιστα, τίποτε μεγάλο δὲν κερδίζει ἐκείνη μέσω αὐτῶν, ἐνῶ ἂν δὲν τὰ λάβει, στὴ μοναξιά της ἀστράφτει περισσότερο. Ὅπως ὁ ἥλιος τὸ νέφος, διαφεύγοντας ἢ διάθεση τὴν ὕλη, ἀντανακλῶ ἀπὸ τὸ δῶρο σου σ' ἐσένα πού τὸ στέλνεις καθαρὸς καὶ ἄυλος τις λάμπεις τοῦ φιλικοῦ χαιρετισμοῦ. Γι' αὐτὸ νὰ μὴ βραδύνει ὁ χαιρετισμός σου ἀπὸ ἔλλειψη δώρων, ἀλλὰ μὲ ὄχημα τὴ διάθεση ἃς ἔρθει γρηγορώτερα, φέρνοντάς σου καὶ τὴν εὐχή “νὰ εἶσαι καλά”. Γιατί δὲν ὑπάρχει, δὲν ὑπάρχει, οὔτε θὰ ὑπάρξει κανένα ἀπὸ τὰ γήινα πιὸ εὐχάριστο ἀπὸ τὴ χαρὰ καὶ τὴν ἀγαλλίαση πού νιώθω μέσα μου ἀπὸ αὐτήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 63η.

Στὸν Ταράσιο, πατρίκιο καὶ ἀδελφό του, παρηγορητική γιὰ τὸ θάνατο τῆς κόρης του.

Ποῦ εἶναι τώρα ὁ Ἡλίας; ποῦ εἶναι ὁ Ἐλισσαῖος; ποῦ ἐπίσης ὁ Πέτρος ἢ ὁ Παῦλος ἢ κάποιοι ἀπὸ τοὺς ἱεροὺς καὶ ἁγίους ἐκείνους ἄνδρες πού ἦταν μαζί τους; Δὲν θὰ μοῦ χρειαζόταν ἐπιστολή, ἀλλὰ πιά-

τὴν χάριν οὐκ ἔχω τῶν χειρῶν, οὐκ ἂν ἀπέστην ἅπαντα ποιῶν,
 ἕως ἂν ζῶσαν τοῖς γεννησαμένοις παρέθεντο τὴν παῖδα. Νῦν δὲ
 τί; Οὐδὲ γάρ, οὐδὲ ταῖς τηλικαύταις συμφοραῖς τοῦ γένους ἢ
 καθ' ἡμῶν ὑπερόριος φυγὴ δυσωπεῖται. Ἐπιστολῆς δέομαι,
 5 ἐπιστολῆς, οἴμοι! θρηνον ἀδελφοῦ, ἐπὶ θυγατρὶ κειμένη διαπρα-
 ὕνουσης, ὅτε τέκνων παρῆσαν ἐλπίδες καὶ τὸν γάμον εἶχε
 δυσφημία, ὅτι μὴ θᾶπτον τὴν παῖδα μητέρα ἐδείκνυ, μηδὲ παιδὸς
 παῖς χερσὶ προπατόρων ἐναθύρει τε καὶ ἐνάλλεται, περιλαλῶν
 τοῖς ψελλίσμασιν. Ἄλλ' ὅτε τὰ μείζω ἠλπίζετο, τότε καὶ ἃ κατεί-
 10 χομεν ἀνηρπάζετο· οἴμοι τῶν παλαιῶν προπατόρων ἀπάτη καὶ
 παράβασις καὶ δίκη! Πῶς εἰς τὸν παράδεισον εἴρπυσεν ὁ πο-
 νηρὸς ἐκεῖνος καὶ σκολιὸς ὄφισ, πῶς ἔπεισεν, ἢ πῶς ἐκεῖθεν μέ-
 χρι τοῦ νῦν τὸ πικρὸν τοῦ θανάτου παρατείνεται κέντρον; Ἐ-
 φθασεν αὕτη καὶ καθ' ἡμῶν ἢ πληγὴ βέλους ὀξύτερον, σκη-πτου
 15 φοβερώτερον, καὶ κεῖται παῖς, ἄρτι τὴν ὥραν ἀνθοῦσα, δεινὸν
 καὶ σκυθρωπὸν ὀφθαλμοῖς τεκόντων θέαμα· ὅτε τὸ ἄνθος ἐφύετο
 τῆς παιδοποιΐας, τότε αὐτὸ τὸ φυτὸν συναπεμαραίνεται ταῖς ῥί-
 ζαις· ἢ φύσις πρὸς βλάβστην εἰστήκει, καὶ τὸ τοῦ θανάτου δρέπα-
 νον ἐμβαθυνόμενον τοῖς σπλάγχθοις καὶ αὐτὴν τὴν ζωὴν ἐξεθέ-
 20 ριζε τοῦ βίου.

Ποῖον δάκρυον ἀρκέσει τῷ πάθει; τίς σταναγμὸς; ὀδυρομὸς δὲ
 ποῖος; Σιγᾶ στόμα τὴν μακρὰν ἐκείνην καὶ φευκτὴν σιωπὴν, καὶ
 χεῖλη μέμυκεν, οὐ σεμνότητα διηγούμενα, οὐδὲ τὸ τοῦ ἠθους
 κόσμιον ἀπαγγέλλοντα, πρὸς δὲ λύσιν συστελλόμενα· ὀφθαλμοὶ
 25 δὲ τί; Φεῦ πάθους καὶ σιγὴν νικῶντος καὶ λόγων οὐκ ἀνεχομέ-
 νου! Ὀφθαλμοὶ (πῶς εἶπω;) πᾶσαν ζωτικὴν λιβάδα κενώσαντες,
 νεκραῖς ταῖς βλεφαρίσι τὰ λείψανα περιστέλλουσι· τὰς παρεϊὰς
 ἀντὶ ἐρυθθήματος, καὶ βαφῆς ἐμφύτου σκοτεινὸν καὶ νεκρὸν ὑπα-
 λείφει χρῶμα, μορφῆς ἀπάσης ἐξαφανίζον εὐπρέπειαν· τὸ πρό-
 30 σωπον ὄλον, ὡς ἐκ τοιούτων, φρικτὴν καὶ φοβερὰν τοῖς ὄρωσι
 τὴν θεάν παρέχεται. Τίς βασκανία; τίς ἐπήρεια τοιαῦτα καθ'
 ἡμῶν ἀκοντίζει τὰ βέλη; Οὐπω παρῆλθε τὸ πρότερον πένθος, καὶ
 πάλιν ἕτερον ἐπέπεσε μείζον. Τὸ μὲν εἶχεν ὑπομάζιον παῖδα, τοῦ-
 το δὲ καὶ μητέρα ἐπὶ ἂν θᾶπτον τὸ κακὸν ἐπέστη. Πόθεν αἱ τηλι-

νοντας τὰ ἴδια τὰ πόδια κάποιου, γιατί δὲν ἔχω τὴ χάρη νὰ πιάσω τὰ χέρια τους, δὲν θὰ ἀπέφευγα νὰ κάνω τὰ πάντα, μέχρι πού νὰ ἔβαζαν ζωντανή τὴν κόρη στὰ χέρια τῶν γονιῶν της. Καὶ τώρα τί νὰ κάνω; Γιατί οὔτε στίς τόσο μεγάλες συμφορὲς τῆς οἰκογένειας βρίσκει ἡ μακρινὴ ἔξορία μου σπλαχνικὴ μεταχείριση. Χρειάζομαι ἐπιστολή, ἀλλοίμονό μου! ἐπιστολή πού θὰ καταπραΰνει τὸ θρήνο τοῦ ἀδελφοῦ μου γιὰ τὴ θυγατέρα του πού κείτεται νεκρή, ὅταν οἱ ἐλπίδες γιὰ ἀπόκτηση παιδιῶν πέρασαν, καὶ τὸν γάμο τὸν συνόδευε ἡ δυσφήμιση, ἐπειδὴ δὲν ἔδειχνε γρηγορώτερα τὴν κόρη μητέρα, οὔτε παιδί τῆς κόρης στὰ χέρια τῶν παππούδων νὰ παίξει καὶ νὰ χοροπηδᾷ, προκαλώντας ἀναστάτωση μὲ τὰ ψελλίσματά του. Ἄλλ' ὅταν οἱ ἐλπίδες βρίσκονταν στὴν ἀκμὴ τους, τότε καὶ ὅσα εἴχαμε στὰ χέρια μας γίνονταν ἀνάρπαστα. Ἄλλοίμονο, γιὰ τῶν παλαιῶν προπατόρων τὴν ἀπάτη καὶ τὴν παράβαση καὶ τὴν τιμωρία! Πῶς γλίστρησε ἔρποντας στὸν παράδεισο ἐκεῖνο τὸ πονηρὸ καὶ διεστραμμένο φίδι; πῶς τοὺς ἔπεισε; ἢ πῶς ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα συνεχίζεται τὸ πικρὸ κεντρὶ τοῦ θανάτου; Ἐφτασε κι ἐναντίον μας τὸ τραῦμα γρηγορώτερα ἀπὸ βέλος, φοβερώτερο ἀπὸ κεραυνό, καὶ κείτεται νεκρὴ ἡ κόρη, πάνω στὸ ἄνθος τῆς ἡλικίας της, θέαμα φοβερὸ καὶ θλιβερὸ γιὰ τὸ μάτια τῶν γονιῶν. Ὅταν φύτρωνε τὸ ἄνθος τῆς τεκνοποιίας, τότε μαραινόταν ἀπὸ τὴ ρίζα τὸ ἴδιο τὸ φυτό. Ἡ φύση ἦταν ἕτοιμη νὰ βλαστήσει καὶ τὸ δρεπάνι τοῦ θανάτου βυθιζόταν στὰ σπλάχνα καὶ θέριζε τὴν ἴδια τὴ ρίζα τῆς ζωῆς.

Ποιὸ δάκρυ θὰ σταθεῖ ἀρκετὸ γιὰ τὴ συμφορὰ; ποιὸς στεναγμὸς καὶ ποιὸς ὄδυρμός; Τὸ στόμα σωπαίνει στὴ μεγάλη καὶ φευκτέα ἐκείνη σιωπῇ, τὰ χεῖλη ἔκλεισαν σφιχτὰ καὶ δὲν διηγοῦνται τὴ σεμνότητα οὔτε μᾶς λένε τὴν κοσμιότητα τοῦ ἤθους, ἀλλὰ σφίγγουν γιὰ νὰ μὴ διαλυθοῦν. Καὶ τὰ μάτια; Τί συμφορὰ πού καὶ τὴ σιωπῇ νικᾷ καὶ λόγια δὲν ἀνέχεται. Τὰ μάτια (πῶς νὰ τὸ πῶ;), ἀφοῦ ἄδειασαν ἀπὸ κάθε σταγόνα ζωῆς, μὲ νεκρωμένες τίς βλεφαρίδες στολίζουν τὰ λείψανα. Τὰ μάγουλα, ἀντὶ γιὰ τὸ ἔλαφρὸ κοκκίνισμα καὶ τὸ φυσικὸ χρῶμα, τὰ χρωματίζει σκοτεινὸ καὶ νεκρὸ χρῶμα, πού ἔξαφανίζει ὅλη τὴν ὁμορφιὰ τοῦ προσώπου. Ὅλο τὸ πρόσωπο, ἕξαιτίας ὅλων αὐτῶν, δείχνει εἰς ὅσους τὸ βλέπουν ὄψη φρικτὴ καὶ φοβερή. Ποιὸς φθόνος; ποιά βλαπτικὴ ἐπενέργεια ἔξακοντίζει τέτοια βέλη ἐναντίον μας; Δὲν πέρασε ἀκόμα τὸ προηγούμενο πένθος κι ἔπεσε πάλι ἄλλο μεγαλύτερο. Τὸ ἓνα βέβαια πῆρε παιδί πού

καῦται καὶ τοσαῦται πληγαί; πληγαὶ ἐξ ἀνθρώπων, πληγαὶ ἐξ ἀδήλων μηνιμάτων. Πανταχόθεν ἔστηκε τὰ δεινά· τὰ θέλη φέρεται εἰς ἡμᾶς αὐτούς, εἰς παῖδας. Γεγόναμεν σκηνὴ τραγωδίας, καὶ χορεύουσιν ἐν ἡμῖν θρηῆνος καὶ πένθος καὶ λύπη καὶ κατήφεια καὶ πᾶσα κακῶν ἐριννύς· συνάγει δ' ἄρα, ὡς ἔοικε, τὸν καθ' ἡμῶν χορὸν Κλωθῶ τις καὶ ἄτρακτοι (Ἀτροπός), καὶ τὰ δυστυχή ταύτης νήματα τὸν τε ἡμέτερον βίον τοῖς δράμασι διαπλέκουσα καὶ χορηγοῦσα τὰς ὑποθέσεις τῶν τραγικῶν ἁσμάτων τοῖς πικροῖς χορευταῖς.

10 Ἄλλὰ τί ἔπαθον; ποῖ φέρομαι; γράφειν ἀρξάμενος παραμύθιον, αὐτός, οὐκ οἶδ' ὅπως, τῷ πένθει συναρπασθείς, οὐκ ἀντισχόντων τῶν λογισμῶν πρὸς τὴν φορὰν τοῦ δεινοῦ, εἰς τὸν ἀντίον, ὧν ἐσκόπουν, παρεσύρην, καὶ παραψυχῆς εἰσηγούμενος λόγον, εἰς τὰ τῶν ὀδυρομένων ἀπηνέχθην δάκρυα. Ἄλλὰ γενώ-
15 μεθα ἡμῶν αὐτῶν, μηδὲ τῷ θυθῶ τῆς λύπης βαπτίζόμεθα· πολλοὺς ἀπώλεσε λύπη, οὐ σῶμα μόνον διαφθείρουσα, ἀλλὰ καὶ ψυχῆς αὐτῆς λυμηναμένη τὰ καίρια. Μηδὲ τοῖς ἐχθροῖς χαριζόμεθα· μέγα γὰρ ἐχθροῖς εἰς θυμηδίαν ἢ κατήφεια τῶν ἐπηρεασομένων· μηδ' εἰς τοὺς πατρικοὺς τῆς καρτερίας ἐξυβρίζωμεν
20 ἄθλους. Εἶδον ἐκεῖνοι θανάτους παίδων· θανάτους, οὐχ οἷοι παρ' ἡμῖν, μηδὲ γένοιτο τούτων τὰ ἔκγονα, πῦρ καὶ ὕδωρ καὶ λάκκος ἐμερίζετο, καὶ τότε πικρᾶς καὶ βαρείας τῆς ὑπερορίας ἐπικειμένης καὶ πάσης ἐρημίας φίλων συγγενῶν περιεστηκυίας, καὶ πάντων ἀπλῶς ὅσα ψυχαγωγίαν τινὰ φέρει περιηρημένων, ἀλλ'
25 εὐχαρίστως ἤνεγκαν, ἀλλ' ἐδόξασαν τὸν κρεῖττονα [ἴσ' τὸν Θεόν, κρεῖττον] ἢ κατὰ λογισμοὺς ἀνθρώπων τὰ ἀνθρώπινα διακυβεύωντα.

Ἐννοήσωμεν τίνες ἐσμέν, πόθεν γεγόναμεν· οὐκ ἐκ θνητῶν θνητοί; οὐχὶ ἐξ οὐκ ὄντων μετ' ὀλίγον οὐκ ἐσόμενοι; ποῦ μοι
30 πατήρ; ποῦ δέ μοι μήτηρ; οὐχὶ μικρὰ τῷ βίῳ προσπαίξαντες, πλὴν ὅσα μαρτυρικὸς αὐτούς καὶ τῆς ὑπομονῆς διεκόσμηι στέφανος, θάπτον λιπόντες τὸ θέατρον ᾗχοντο; Οἱ δὲ βασιλεῖς καὶ τύραννοι, οἱ τῷ φρονάγματι καὶ ταῖς ὀφρῦσιν ἀθάνατοι, οὐχὶ τῷ θανάτῳ

θήλαζε, αὐτὸ ὅμως ἐδῶ τὸ κακὸ χτύπησε καὶ τὴ μητέρα γρηγορώτερα. Ἐπὶ ποῦ τὰ τόσο μεγάλα καὶ τόσο πολλὰ χτυπήματα; Χτυπήματα ἀπὸ ἀνθρώπους, χτυπήματα ἀπὸ ἄγνωστη μανία. Μᾶς τριγυρίζουν ἀπὸ παντοῦ τὰ δεινά· τὰ βέλη πέφτουν πάνω σ' ἐμᾶς τοὺς ἴδιους, πάνω στὰ παιδιά. Γίναμε θέατρο τραγωδίας καὶ στὸ χορὸ τοῦ παίρνουν μέρος γιὰ μᾶς ὁ θρηῖνος καὶ τὸ πένθος καὶ ἡ λύπη καὶ ἡ κατήφεια, ὅλες οἱ ἐρινύες τοῦ κακοῦ, καὶ ὅπως φαίνεται συγκροτεῖ τὸ χορὸ ἐναντίον μας κάποια Κλειθὼ καὶ Ἄτροπός, καὶ τὰ θλιβερὰ νήματ' αὐτῶν συνυφαίνονται τὴ ζωὴ μας μὲ τὰ δράματα καὶ παρέχουν τὶς ὑποθέσεις τῶν τραγικῶν ἀσμάτων στοὺς τραγικοὺς χορευτές.

Ἄλλὰ τί ἔπαθα; Ποῦ πηγαίνω; Ἐνῶ ἄρχισα νὰ γράφω ἕνα παρηγορητικὸ γράμμα, ὁ ἴδιος, δὲν ξέρω πῶς, ἔχοντας συναρπασθεῖ ἀπὸ τὸ πένθος, μὴ μπορώντας ὁ λογισμὸς μου νὰ ἀντισταθεῖ στὴν ὁρμὴ τῆς συμφορᾶς, παρασύρθηκα στὸ ἀντίθετο ἀπὸ αὐτὸ ποὺ σκόπευα, καὶ ἐνῶ προβάλλω λόγο παρηγορητικὸ, ὁδηγήθηκα στὰ δάκρυα αὐτῶν ποὺ θρηνοῦν. Ὅμως ἄς συνέλθω κι ἄς μὴ θυθιστῶ στὸν θυθὸ τῆς λύπης. Πολλοὺς ἡ λύπη ὁδήγησε στὴν ἀπώλεια, καὶ δὲν διέλυσε τὸ σῶμα μόνο, ἀλλὰ κατέστρεψε θανάσιμα καὶ τὴν ἴδια τὴν ψυχὴ. Οὔτε νὰ κάνομε χάρη στοὺς ἐχθροὺς μας, γιὰτὶ προκαλεῖ μεγάλη εὐχαρίστηση στοὺς ἐχθροὺς ἢ κατήφεια αὐτῶν ποὺ παθαίνουν κάποια συμφορὰ. Οὔτε νὰ προσβάλλομε τοὺς πατρικοὺς ἄθλους τῆς καρτερίας. Ἐκεῖνοι εἶδαν θανάτους παιδιῶν τους, θανάτους ὅχι σὰν τοὺς θανάτους ποὺ εἶδαμε ἐμεῖς, οὔτε νὰ συμβεῖ νὰ τοὺς δοῦν τὰ παιδιά αὐτῶν αὐτοὺς τοὺς μοιράστηκαν ἢ φωτιὰ καὶ τὸ νερὸ καὶ τὸ μνήμα, καὶ μάλιστα πικρὴ καὶ βαρεῖα ἔξορία, καὶ ἦταν χαμένοι μέσα στὴν πλήρη ἐρημία φίλων καὶ συγγενῶν, καὶ γενικὰ εἶχαν χαθεῖ γι' αὐτοὺς ὅλα ὅσα προκαλοῦν κάποια ἀνακούφιση στὴν ψυχὴ, ἀλλ' ὅμως τὰ ὑπέφεραν μ' εὐχαρίστηση, δόξασαν αὐτὸν ποὺ κυβερνᾷ τὰ ἀνθρώπινα καλύτερα ἀπὸ ὅ,τι μποροῦν νὰ σκεφθοῦν οἱ ἄνθρωποι.

Ἄς σκεφθοῦμε ποιοὶ εἴμαστε, πῶς γίναμε· δὲν εἴμαστε θνητοὶ καταγόμενοι ἀπὸ θνητούς; Δὲν προσήλθαμε ἀπὸ τὸ μηδέν καὶ σὲ λίγο δὲν θὰ ὑπάρχομε; Ποῦ εἶναι ὁ πατέρας μου, ποῦ καὶ ἡ μητέρα μου; Δὲν ἔφυγαν ἐγκαταλείποντας πολὺ γρήγορα τὸ θέατρο καὶ ἀφοῦ ἔπαιξαν λίγο στὴ σκηνὴ τῆς ζωῆς, ὅσο τοὺς στόλιζε τὸ στεφάνι τοῦ μάρτυρα καὶ τῆς ὑπομονῆς; Ἄλλὰ καὶ οἱ βασιλεῖς καὶ οἱ τύραννοι οἱ ἀθάνατοι μὲ τὴν

δυναστείαις αὐταῖς καταδύονται; Πᾶσα φύσις ἀνθρώπων, κἂν
 ἐξουσιάζουσα ἦ, κἂν ἰδιῶτις, κἂν γερόντων, κἂν νέων, κἂν ἀν-
 δρῶν, κἂν γυναικῶν, θανάτῳ πάντως τέμνεται τοῦ βίου, καὶ οὐ-
 δὲν οὐ μὴ διαφύγη τὸ ἐκείνου δρέπανον· οὐδὲν καινόν, οὐδὲ
 5 παράδοξον, οὐδὲ τῆς φύσεως ὑπέστημεν ὑπερόριον. Θνητὴ προε-
 λήλυθεν ἐκ σπλάγχων θνητῶν καὶ τῷ θνητῷ βίῳ νόμῳ φύσεως
 λειτουργήσασα, τῷ αὐτῷ τῆς φύσεως νόμῳ πρὸς τὴν ἀθάνατον
 πολιτείαν ἀπεδήμησεν. Οὐκ ἔλιπε παῖδας ὀδυρομένους ὀρφα-
 νίαν, οὐκ ἀπῆλθε τὸν περὶ τὰ ἔκγονα πόνον πικρότερον τοῦ θανά-
 10 του συνεπιφέρουσα κέντρον, οὐκ ἔλαβε πολλὴν πείραν τῶν ἀνια-
 ρῶν, οὐκ ἐξήτησε θάνατον, οὐ πολλοὶ πολλὰκις συμφοραῖς ἀφύ-
 κτοις περιστοιχηθέντες (περιτυχόντες) ἐπεθύμησαν Γονεῦσι προσ-
 ομιλοῦσα τῆς ζάλης ἐξῆλθε τῶν προσκαίρων, χερσὶ μητρικαῖς
 ἀπῆλθεν ὑπηρετουμένη, χερσὶ τεκόντων ἐναπέθετο τὸ πνεῦμα.
 15 Ἐκηδεύθη τὸ σῶμα, παρεδόθη τάφῳ, καλοῖς ἐνταφίοις εὐσεβεῖα
 καὶ σωφροσύνη καὶ πολλῶν εὐχαῖς ἐλεημένων προπεμπομένη,
 ἀπῆλθεν εἰς χῶρον, ἐξ οὗ πᾶσα λύπη καὶ στεναγμὸς ἀπελήλαται.
 Τί πλέον ἔδει; Εἰς τὸναντίον μοι τρέπει τὸ ἄλγος, τὰ περὶ τὸ
 μακάριον ἐκείνο θυγάτριον οἰκονομηθέντα, καὶ μακαρίζω ταύ-
 20 τὴν τῆς ἀποδημίας, καὶ τὸν θρῆνον εἰς δόξαν Θεοῦ μεταβάλλω,
 καὶ τὴν ἀμηχανίαν εἰς εὐχαριστίαν, οὕτως αἰσίως καὶ ὡς ἂν τις
 μόλις εὐξαιτο ἀπηλλαγμένην ὄρων τῶν παρόντων.

Ἄλλ' οὐ πολὺν ἐπέβίω χρόνον· καὶ τί διαφέρει ἂν τε πλείους,
 ἂν τε ἐλάττους τὴν ζωὴν ἡμῶν διαμερίσωσιν ἡμέραι, ὅτε καὶ τὸ
 25 πλεῖον καὶ τὸ ἐλάττον εἰς τὰς αὐτὰς τοῦ θανάτου πύλας διαβιβά-
 ζει; Οὐδεὶς ἠδέεται τοῖς παρελθοῦσι, τὸ μέλλον οὐκ ἔστι, τὸ παρὸν
 ἐν ᾧ ἂν τις καὶ τὸ ἠδεσθαι θεῖη παντελῶς ἀκαριαῖον, ὥστε καὶ ὁ
 μακρὸς καὶ ὁ βραχὺς τοῦ βίου χρόνος, τῷ παρόντι μόνον τὴν
 αἴσθησιν τῶν ἡδέων περικλείων, εἰς ἴσην καὶ ὁμοίαν ἀπόλαυσιν
 30 τὸν τε εἰς γῆρας βαθύνοντα καὶ τὸν ἐνακμάζοντα τῇ νεότητι συν-
 ἄγει, ἑκατέρου μὲν τὴν αἴσθησιν τῇ παρούσῃ τέρψει διαπλανῶν,
 οὐδενὸς δέ, οὔτε τῶν παρεληλυθότων, οὔτε τῶν μελλόντων, οὐδε-
 μιᾶς ἠδονῆς, οὐδ' ἑτέρου μετέχειν ἐνδιδούς. Οὕτως ἀδιάφορον
 πολὺν ἢ ὀλίγον χρόνον ἐμβιῶναι· μᾶλλον δὲ οὐδ' ἀδιάφορον. Εἰ
 35 γὰρ οὐδεὶς ἀνθρώπος ἀπὸ ρύπου καθαρὸς εἴρηται τε, καὶ τοῖς

αὐταρχικότητα καὶ τὴν ὑπεροψία τους, δὲν ἔξαφανίζονται ἀπὸ τὸ θάνατο μαζί μὲ τὴν ἐξουσία τους; Κάθε ἄνθρωπος εἴτε ἀσκεῖ ἐξουσία, εἴτε εἶναι ἰδιώτης, εἴτε γέροντας, εἴτε νέος, εἴτε ἄνδρας εἴτε γυναῖκα μὲ θάνατο ὅπωςδήποτε ἀποκόπτεται ἀπὸ τὴ ζωὴ, καὶ τίποτε δὲν θὰ διαφύγει τὸ δρεπάνι τοῦ θανάτου. Δὲν δεχθήκαμε τίποτε νέο, τίποτε παράδοξο, οὔτε κάτι πέρα ἀπὸ τὰ ὅρια τῆς φύσης μας. Θνητὴ ἀφοῦ προῆλθε ἀπὸ θνητὰ σπλάχνα καὶ λειτούργησε στὴ θνητὴ ζωὴ μὲ τὸ νόμο τῆς φύσης, μὲ τὸν ἴδιο θνητὸ νόμο τῆς φύσης μας ἔφυγε γιὰ τὴν ἀθάνατη πολιτεία. Δὲν ἄφησε παιδιά νὰ κλαῖνε τὴν ὀρφάνια τους, δὲν ἔφυγε παίρονοντας μαζί της τὸν πόνο γιὰ τὰ παιδιά της, κεντρὶ πικρότερο ἀπὸ τὸ θάνατο, δὲν δοκίμασε γιὰ πολὺ τὰ δυσάρεστα τῆς ζωῆς, δὲν ζήτησε τὸ θάνατο, τὸν ὁποῖο πολλοὶ πολλὰς φορές ἐπιθύμησαν ὄντας περικυκλωμένοι ἀπὸ ἀναπόφευκτες συμφορὲς. Στὴν ἀγκαλιὰ τῶν γονιῶν της γλίτωσε ἀπὸ τὴ ζάλη τῶν προσκαίρων, ἔφυγε ἐνῶ τὴν ὑπηρετοῦσαν τὰ χέρια τῆς μητέρας της, στὰ χέρια τῶν γονιῶν της ἄφησε τὸ πνεῦμα της. Κηδεύθηκε τὸ σῶμα της, κατατέθηκε σὲ τάφο, μὲ καλὰ ἐντάφια προπέμφθηκε πρὸς τὴν πρόσφεραν ἢ εὐσέβεια καὶ ἢ σωφροσύνη καὶ οἱ εὐχὲς πολλῶν πρὸς τὴν εἴχε ἐλεήσει, καὶ πῆγε σὲ τόπο ἀπὸ ὅπου ἔχει ἐκδιωχθεῖ κάθε λύπη καὶ στεναγμὸς. Τί περισσότερο ἔλειπε; Στὸ ἀντίθετό του μεταβάλλει τὸν πόνο μου ἢ φροντίδα πρὸς τὴν ἐπιδείχθηκε γιὰ τὸ μακάριο ἐκεῖνο κοράσιο, καὶ τὸ μακαρίζω γιὰ τὴν ἀποδημία του καὶ ἀλλάζω τὸν θρήνο γι' αὐτὴ σὲ δόξα τοῦ Θεοῦ καὶ τὴν ἀμηχανία μου σὲ εὐχαριστία, ἐπειδὴ βλέπω ὅτι ἔχει ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴ ζωὴ αὐτὴ τόσο εὐοίωνα καὶ πρὸς μόλις θὰ τολμοῦσε κανεὶς νὰ εὐχηθεῖ.

Ἄλλὰ δὲν ἔζησε πολὺ χρόνο. Καὶ τί διαφέρει ἂν τὴ ζωὴ μας τὴ χωρίσομε σὲ περισσότερες ἢ λιγότερες ἡμέρες, τὴ στιγμὴ πρὸς καὶ τὸ περισσότερο καὶ τὸ λιγώτερο ὁδηγεῖ σὲ ἴδιες τὶς πύλες τοῦ θανάτου; Κανένας δὲν εὐχαριστεῖται μὲ ὅσα πέρασαν, τὸ μέλλον δὲν ὑπάρχει, ἐνῶ τὸ παρὸν, σὲ ὅποιο θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ἐντάξει καὶ τὴν εὐχαρίστηση, εἶναι τελείως ἀκαριαῖο, ὥστε καὶ ὁ μακρὸς καὶ ὁ σύντομος χρόνος, περικλείοντας μόνον σὲ τὸ παρὸν τὴν αἴσθησι τῶν εὐχαρίστων, περιορίζει σὲ ἴση καὶ ὅμοια ἀπόλαυση καὶ ἐκεῖνον πρὸς ζεῖ μέχρι τὰ βαθιὰ γηρατειά, καὶ αὐτὸν πρὸς εἶναι σὲ τὴν ἀκμὴ τῆς νεότητάς του, παραπλανώντας τὴν αἴσθησι καὶ τῶν δύο μὲ τὴν παροῦσα τέρψη, καὶ σὲ καμμιά ἡδονὴ δὲν ἐπιτρέπει σὲ κανένα νὰ μετέχει, οὔτε αὐτῶν πρὸς πέρασαν οὔτε τῶν μελλοντικῶν. Ἔτσι εἶναι ἀδιάφορο τὸ νὰ ζήσει κανεὶς πολὺ ἢ λίγο χρόνο, ἢ καλύτερα οὔτε

ἔργοις ὁράται πιστούμενον, οὐδ' ἂν εἰ μία ἡμέρα ὁ βίος αὐτῶ, ὁ ἐν ἐλάττονι χρόνῳ τὸ πῆλινον τοῦτο σκῆνωμα καταλιπὼν, ἔλαττον ἔχων ἀπῆλθε καὶ κηλίδων τῶν σωματικῶν. Οὐκ οὖν ὁ πενθῶν τὴν ἀπελθοῦσαν, ὅτι θάττον ἀπήλλαξε τῶν παρόντων, ὅτι ἔλαττον 5 μετέσχε τῶν μολυνόντων, τοῦτο δάκρυον ποιεῖται, καὶ τὸ καθαρωτέραν αὐτὴν τῶ ἐκεῖθεν ὀφθῆναι Νυμφίῳ, νομίζει[ς] συμφορὰν.

Ἄλλὰ πρὸ ὥρας μετέστη. Μὴ μοι γένοιτο τοιαύτην φωνὴν ἀκούσαι· φωνὴν ῥηθῆναι μὲν τολμηρὰν, ἐννοηθῆναι δὲ τολμηροτέραν. Πρὸ ὥρας καὶ πῶς ὅτε τὰς μητρικὰς ἔλυσεν ὠδίνας οὐκ 10 ἐνομίζετο λύειν πρὸ ὥρας; Ἄλλ' ἐτέχθη μὲν νεύσει Θεοῦ καὶ καθ' ὥραν, ἀπελθεῖν δὲ πρὸς τὸν Πλάστην ἡμᾶς αὐτοὺς καθίζομεν ὀροθέτας; καὶ προάγει μὲν ὁ Δημιουργὸς καθ' ὥραν, λαμβάνει δὲ πρὸς ἑαυτὸν οὐκ εἰδὼς τὴν ὥραν; Ἀπὸ σταγόνοσ ἐπήξεν εἰς σάρκα, διέπλασεν ἐν μήτρᾳ, προήνεγκεν εἰς φῶς, ἐκ βρέφους διε- 15 τήρησε μέχρι παιδός, μέχρι παστάδος, μέχρι τελείας ἡλικίας· τούτων οὐδὲν οὐ καθ' ὥραν; Ὅτε δὲ πρὸς τὸν ἀθάνατον ἀμείβει βίον, τότε μόνον οὐ καθ' ὥραν; Πόρρω γλώσσης εὐσέβειαν μελετώσης ἢ τοιαύτη δυσφημία, πόρρω φρονήματος σωφρονουῦντος· τοῦτο θρήνων μακρῶν, τοῦτο δακρύων πολλῶν ἐγκατα- 20 χωσθῆναι τὸν ἄνθρωπον τηλικαύτη μοχθηρία λογισμῶν, ἀλλ' οὐχὶ τὸ διαμεῖψαι τὰ ἄφθαρτα τῶν φθαρτῶν. Οὐ μὲν οὖν οὐχὶ πενθεῖν τὴν διαφυγοῦσαν σῶμα θνητὸν δεῖ, ἀλλὰ τὸν νεκρώσαντα τὸν ἀθάνατον νοῦν· οὐδ' ἦν οὐράνιος παστὰς θαλαμεύει, ἀλλ' ὅς ἐνέθαψε τὴν ψυχὴν ἐλπίσι νεκραις

25 Ναί, φησίν, ἀλλὰ τεκόντων προαπῆλθε· τί δαὶ ἄρα, ἐβούλετο δέ τις αὐτὴν μητρὸς καὶ πατρὸς θανάτῳ προκατεργασθεῖσαν πρότερον, οὕτως ἀπελθεῖν, τηλικαύταις πληγαῖς μεμαστιγωμένην; πατρὸς οὐ μοι σπλάγχνα, μητριᾶς διάθεσιν οὕτος, ἀλλ' οὐ πατρὸς οὐδὲ μητρὸς φίλτρον ἀπαγγέλλει, καὶ ζητοῦντος τὸ οἰ- 30 κεῖον ἠδὲ ἢ τὸ τῇ θυγατρὶ κεχαρισμένον, καὶ σοφιζομένου πόθῳ παιδός τὴν ἑαυτοῦ θεραλείαν. Τί γὰρ λυπηρὸν ἰδεῖν στερογομένων θάνατον; Οὐκ οὖν ἀπῆλθεν ἢ παῖς ἐλευθέρα τούτου· ἀλλ' οὐ λυπηρὸν. Καὶ τί δαπανῶμεν ἑαυτοὺς τῇ λύπῃ; Εἰ δ' αὖτη σοι παρῆν ἐκεῖθεν ἢ παῖς ἐπιστάσα, καὶ χειρὶ χεῖρα ἐμβαλοῦσα, ἴλα-

ἀδιάφορο. Γιατί, ἂν κανένας ἄνθρωπος δὲν εἶναι καθαρὸς ἀπὸ ἁμαρτίες, ὅπως ἔχει εἰπωθεῖ καὶ φαίνεται νὰ ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ τὰ πράγματα, ἀκόμα κι ἂν εἶναι μία ἡμέρα ὁ βίος του, αὐτὸς ποὺ ἐγκατέλειψε σὲ λιγότερο χρόνο αὐτὸ τὸ γήινο σκῆνωμα, ἔφυγε ἔχοντας λιγότερες σωματικὲς κηλίδες. Αὐτὸς λοιπὸν ποὺ πενθεῖ αὐτὴν ποὺ ἔφυγε δὲν χύνει αὐτὰ τὰ δάκρυα ἐπειδὴ ἐλευθερώθηκε γρηγορώτερα ἀπὸ τὰ παρόντα, καὶ δὲν θεωρεῖ συμφορὰ ἐπειδὴ θὰ παρουσιασθεῖ καθαρώτερη στὸν ἐκεῖ Νυμφίο;

Ἄλλὰ θὰ πεῖς ἔφυγε πρόωρα. Εἶθε νὰ μὴ συμβεῖ ν' ἀκούσω τέτοιο λόγο· λόγο τολμηρὸ νὰ λεχθεῖ καὶ τολμηρότερο νὰ τὸν σκεφθεῖ κανεὶς. Ἐφυγε πρόωρα. Καὶ πῶς ὅταν τὴ γεννοῦσε ἡ μητέρα της δὲν πίστευαν ὅτι γεννιόταν πρόωρα;. Ἄλλὰ γεννήθηκε στὴν ὥρα της μὲ ἐντολὴ τοῦ Θεοῦ, καὶ γιὰ νὰ φύγει πρὸς τὸν Πλάστη βάζομε ὀριοθέτη τὸν ἑαυτό μας; Καὶ φέρνει δέδια ὁ Δημιουργὸς τὸν ἄθροιστὸν τὴν ὑπαρξὴ στὴν ὥρα του, τὸν παίρνει ὅμως κοντὰ του ἀγνοώντας τὴν ὥρα;. Ἀπὸ μιὰ σταγόνα ἔπηξε τὴ σάρκα του, τὸν διέπλασε μέσα στὴ μήτρα, τὸν ἔφερε στὸ φῶς, ἀπὸ βρέφος τὸν διατήρησε μέχρι ποὺ νὰ γίνῃ παιδί, μέχρι τὸ γάμο, μέχρι τὴν τέλεια ἡλικία. Κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἦταν στὴν ὥρα του; Ὅταν ὅμως τὸν μεταφέρει στὴν ἀθάνατη ζωὴ, τότε μόνο δὲν ἐνεργεῖ στὴν ὥρα ποὺ πρέπει; Μακριὰ αὐτὴ ἡ δυσφημία ἀπὸ γλώσσα ποὺ μελετᾷ τὴν εὐσέβεια, μακριὰ ἀπὸ σῶφρονα λογισμό. Αὐτὸ εἶναι ἄξιο γιὰ ἀδιάκοπους θρήνους, αὐτὸ εἶναι ἄξιο νὰ καταβροχθισθεῖ μὲ πολλὰ δάκρυα ὁ ἄνθρωπος γιὰ τὶς τόσο πολὺ ἄσχημες σκέψεις του, καὶ ὄχι τὸ ν' ἀνταλλάξει τὰ φθαρτὰ μὲ τὰ ἀφθαρτα. Δὲν πρέπει λοιπὸν νὰ πενθοῦμε αὐτὴν ποὺ διέφυγε ἀπὸ τὸ θνητὸ σῶμα, ἀλλὰ αὐτὸν ποὺ νέκρωσε τὸν ἀθάνατο νοῦ· ὄχι αὐτὴν ποὺ τὴ δέχθηκε ὁ οὐράνιος γαμήλιος θάλαμος, ἀλλὰ αὐτὸν ποὺ ἔθαψε τὴν ψυχὴ του σ' ἐλπίδες νεκρῆς.

Ναί, λέγει, ἀλλ' ἔφυγε πρὶν ἀπὸ τοὺς γονεῖς της. Τί δηλαδή; Ἦθελε κανεὶς νὰ προετοιμασθεῖ αὐτὴ μὲ τὸ θάνατο τῆς μητέρας καὶ τοῦ πατέρα, καὶ ἔτσι νὰ φύγει μαστιγωμένη ἀπὸ τέτοια πλήγματα; Αὐτὰ δὲν μοῦ δείχνουν σπλάχνα πατέρα, ἀλλὰ διάθεση μητριᾶς, δὲν δείχνουν οὔτε πατέρα ἀγάπη οὔτε μητέρας, ποὺ ζητεῖ τὴ δικὴ του εὐχαρίστηση καὶ ὄχι τὴ χαρὰ τῆς κόρης του, ποὺ σοφίζεται τρόπο, μὲ πρόσχημα τὸν πόθο τῆς κόρης, νὰ ἐπιτύχει τὸ δικό του βόλεμα. Γιατί δηλαδή εἶναι θλιβερὸ νὰ δεῖς τὸ θάνατο ἀγαπητῶν σου; Ἐφυγε λοιπὸν ἡ κόρη χωρὶς νὰ δοκιμάσει αὐτὴ τὴ λύπη· δὲν εἶναι ὅμως γιὰ λύπη. Καὶ γιατί ἔξαντλοῦμε τὸν ἑαυτό μας μὲ τὴ λύπη;

ρῶ δὲ καὶ χαίροντι προσώπῳ κατεφίλει τε καὶ προσεφθέγγετο,
 Τί δὲ ἄρα κόπτεις σεαυτόν, ὦ πάτερ; τί θρηνεῖς ὡς ἐπὶ κακοῖς
 ἀπελθοῦσαν; ἐμοὶ παράδεισος ἔλαχεν οἴκειν. Γλυκὺ μὲν τι θέαμα
 ὀφθαλμοῖς ἰδεῖν, γλυκύτερον δὲ ἐναπολαῦσαι, μείζων δὲ πίστε-
 5 ως ἀπάσης ἢ πείρα. Παράδεισος ἐκεῖνος ἢ πρώτη καὶ θαυμασία
 τοῦ γένους πατρίς, ἐν ᾧ πάλαι τῆς Δεσποτικῆς παλάμης τὸ φιλο-
 τέχνημα, τῆς φύσεως οἱ προπάτορες, πρὶν ἢ τὸν ὄφιν ὑποψιθυ-
 ρίσαι, τῆς εὐδαιμόνος καὶ μακαρίας ἀπήλανον ζωῆς.

Ἄλλὰ νῦν οὐδὲ ὁ σκολιὸς ἐκεῖνος καὶ πονηρὸς ὄφεις χώραν
 10 ἔχει ὑφερπῦσαι, οὐδέ τινας ψιθύρους λόγους ὑπομηχανᾶσθαι,
 ἀλλ' οὐδ' ἐν ἡμῖν ἐστὶ τις, οὐ μὴ ἐστὶν ἢ γνώμη μηχανῆς ἀπάσης
 καὶ τέχνης ἀμείνων· οὐδ' ὀφθαλμοὺς δέ τις ἀνοιχθῆναι δεῖται ἢ
 τινος μείζονος ἐπιθυμίας ἀπολαῦσαι. Ἐσμέν γὰρ ἅπαντες σοφοὶ
 μὲν τὴν θεῖαν καὶ οὐράνιον σοφίαν, ἐν ἀφθόνοις δὲ καὶ ἀνεκλα-
 15 λήτοις ἀγαθοῖς, ὁ δὲ πᾶς βίος ἡμῖν ἐροτὴ καὶ πανήγυρις. Λαμπροὶ δὲ λαμπρῶς ἐν ἀφθάρτοις καὶ καθαρωτάτοις πολιτευόμενοι
 σώμασι, Θεὸν ὁρῶμεν, ὡς ἔστιν ἀνθρώπῳ δυνατὸν ἰδεῖν, καὶ τού-
 του τῷ ἀφράστῳ καὶ ἀπερινοήτῳ κάλλει ἐντροφῶντες, διαπαντὸς
 ἀγαλλόμεθα, καὶ κόρος τούτων οὐδεὶς, ἀλλὰ τὸ ἀφθονον τοῦ
 20 τρυφᾶν ἀκμὴ γίνεται τοῦ ἐρᾶν, καὶ τῷ ἔρωτι συμπροϊοῦσα ἢ
 ἐξουσία τῆς ἀπολαύσεως, ἀφάτον τινα καὶ ἀνεκδιήγητον, ὡς
 ἀληθῶς, τὴν χαρὰν ἐκείνην καὶ ἀγαλλίασιν ἐργάζεται· ὡς καὶ
 νῦν ἐμοιγε ταῦτά σοι προσομιλοῦση, δεινὸς καὶ ἀμήχανος πρὸς
 ἐκεῖνα ἔρωσ ἐπιστρέφει, καὶ οὐδὲ τὸ βραχύτατον αὐτῶν παρα-
 25 χωρεῖ διηγῆσασθαι. Ἐλεύση δὲ ποτε καὶ αὐτὸς ἐκεῖσε ἅμα φίλην
 μητρί, καὶ τότε πολλὰ μὲν ἐμὲ τοῦ μικρὰ περὶ τηλικούτων εἰπεῖν,
 πολλὰ δὲ σεαυτόν τοῦ πένθους αἰτιάσῃ, οἷων καλῶν καὶ ἀγαθῶν
 ἡμῖν κατωδύρου. Ἄλλὰ με λοιπόν, ὦ φίλτατε πάτερ, χαίρων ἔα
 καὶ πρόπεμπε, μηδὲ πλέον κατέχῃς, ἵνα μὴ πλέον ζημιώσης, καὶ
 30 διὰ τοῦτο πικρῶς ἀνιάσης.

Εἰ ταῦτα δὲ καὶ τοιαῦτα ἕτερα τὸ μακάριον ἐκεῖνο θυγάτριον
 διεξήει, ἄρ' οὐκ ἂν δυσωπηθεῖς καὶ τὸν ὀδυρμὸν ἀπέθου καὶ χαί-
 ρων χαίρουσαν ἀπιένει προέπεμπες; Εἶτα, ἂν μὲν ἢ παῖς ταῦτα

Ἐάν σου ἐρχόταν ἡ ἴδια ἢ κόρη ἀπὸ ἐκεῖ καὶ στεκόταν μπροστά σου κι ἔπιανε τὸ χέρι σου μὲ τὸ χέρι της καὶ σὲ φιλοῦσε μὲ χαρούμενο πρόσωπο καὶ σοῦ μιλοῦσε καὶ σοῦ ἔλεγε, Γιατί, πατέρα, παραδίνεις τὸν ἑαυτό σου στὰ κλάματα; Γιατί θρηνεῖς σὰ νὰ ἔφυγα γιὰ κάτι κακό; Ἐμένα μοῦ ἔλαχε νὰ κάνω κατοικία μου τὸν παράδεισο. Εἶναι γλυκὸ βέβαια νὰ δεῖς κάποιο θέαμα μὲ τὰ μάτια, πιὸ γλυκὸ νὰ τὸ ἀπολαῦσεις, κάθε πίστη ὅμως τὴν ξεπερνάει ἢ πείρα. Ἐκεῖνος ὁ παράδεισος, ἡ πρώτη καὶ θαυμάσια πατρίδα τοῦ ἀνθρώπινου γένους, ὅπου παλαιὰ τῆς Δεσποτικῆς παλάμης τὸ φιλοτέχνημα, οἱ προπάτορες τῆς φύσης μας, προτοῦ τοὺς σιγοψιθυρίσει τὸ φίδι, ἀπολάμβαναν τὴν εὐτυχισμένη καὶ μακάρια ζωή.

Ἄλλὰ τώρα τὸ διεστραμμένο καὶ πονηρὸ ἐκεῖνο φίδι οὔτε δίοδο ἔχει νὰ περάσει ἔρποντας, οὔτε νὰ μηχανευθεῖ κάποια ψιθυρίσματα, ἀλλ' οὔτε σ' ἐμᾶς ὑπάρχει κάποιος ποὺ ἢ γνώμη του νὰ μὴν εἶναι ἀνώτερη ἀπὸ κάθε μηχανή καὶ κάθε τέχνασμα, οὔτε χρειάζεται κάποιος ν' ἀνοιχθοῦν τὰ μάτια του ἢ ν' ἀπολαύσει κάποια μεγαλύτερη ἐπιθυμία. Γιατί εἴμαστε ὅλοι σοφοὶ μὲ τὴ θεία καὶ οὐράνια σοφία καὶ ἔχομε ἀφθονα καὶ ἀνεκδιήγητα ἀγαθὰ, ἐνῶ ὅλη ἡ ζωὴ μας εἶναι ἐορτὴ καὶ πανήγυρη. Κι ἔτσι ὄντας λαμπροὶ καὶ ζώντας λαμπρὰ σὲ ἀφθαρτα καὶ καθαρῶτατα σώματα, βλέπομε τὸν Θεό, ὅσο εἶναι δυνατὸ στὸν ἄνθρωπο νὰ τὸν δεῖ, καὶ ἐντρυφώνας σ' αὐτὸ τὸ ἀνέκφραστο καὶ ἀκατανόητο κάλλος, νιώθομε παντοτινὴ ἀγαλλίαση, καὶ ποτὲ δὲν τὰ χορταίνομε αὐτά, ἀλλὰ ἡ ἀφθονία τῆς ἀπόλαυσης γίνεται τὸ ἀποκορύφωμα τοῦ ἔρωτα, καὶ συμβαδίζοντας μὲ τὸν ἔρωτα ἢ ἐξουσία τῆς ἀπόλαυσης, δημιουργεῖ ἀληθινὰ ἀνείπωτη καὶ ἀνεκδιήγητη τὴ χαρὰ ἐκείνη καὶ τὴν ἀγαλλίαση, ὥστε καὶ τώρα σ' ἐμένα ποὺ ἀπευθύνω αὐτὰ σ' ἐσένα, δεινὸς καὶ ἀκράτητος ἔρωτας μὲ ἐπιστρέφει σ' ἐκεῖνα καὶ δὲν μ' ἀφήνει οὔτε τὸ ἐλάχιστο ἀπὸ αὐτὰ νὰ διηγηθῶ. Κάποτε βέβαια θὰ φτάσεις ἐκεῖ καὶ ἐσὺ ὁ ἴδιος μαζί μὲ τὴν ἀγαπημένη μητέρα, καὶ τότε θὰ κατηγορήσεις ἐμένα γιὰτὶ εἶπα πολὺ λίγα γιὰ τόσο μεγάλα πράγματα, καὶ πολὺ τὸν ἑαυτό σου γιὰ τὸ πένθος σου, γιὰ ποιὰ καλὰ καὶ ἀγαθὰ θρηνοῦσες γιὰ ἐμένα. Ἄλλὰ τώρα πιά, πολυαγαπημένε μου πατέρα, μὲ χαρὰ ἀφησέ με καὶ κατευόδωσέ με, καὶ μὴ μὲ κρατεῖς ἄλλο, γιὰ νὰ μὴ μοῦ κάνεις περισσότερο κακό καὶ λυπηθεῖς γι' αὐτὸ πικρὰ.

Ἐάν αὐτὰ καὶ ἄλλα παρόμοια σοῦ ἔλεγε ἢ μακάρια ἐκείνη θυγατέρα σου, δὲν θὰ ἠρεμοῦσες καὶ θὰ σταματοῦσες τοὺς θρήνους καὶ δὲν θὰ τὴν προέπεμπες γεμῶτος χαρὰ ἐσὺ καὶ χαρούμενη ἐκείνη; Ἐπειτα, ἂν βέβαια

λέγη, βελτίους ἐσόμεθα καὶ τοὺς θρήνους ἀπορροίψομεν, ἂν δ' ὁ κοινὸς Πλάστης καὶ Δεσπότης βοᾷ, «Ὁ πιστεύων εἰς ἐμέ, καὶ ἀποθάνῃ ζήσεται», καί, «ὃς τε ἠτοίμασεν τοῖς ἀγαπῶσιν αὐτόν, ἃ ὀφθαλμὸς οὐκ εἶδε, καὶ οὐς οὐκ ἤκουσε, καὶ ἐπὶ καρδίαν ἀνθρώ-
 5 που οὐκ ἀνέβη», ὡς ἀπιστοῦντες οὐδὲν ἄμεινον διακειςόμεθα, ἀλλ' ἐπὶ πλέον θρηνηήσομεν; Καὶ ποῦ τοῦτο καλόν; ποῦ δὲ δίκαιον; ποῦ δὲ λογισμῶν ἐγγὺς ἐστηκότων τοῦ πρόποντος ἢ συμφέροντος; Εἶτα οὐδὲ τὴν ἐμὴν αἰσχύνῃ κοσμιωτάτην νύμφην, εἰς τὰ τῶν θηλέων δάκρυα τὸ ἀρροενωπὸν διαχέων καὶ καταφερόμενος, οὐ-
 10 δὲ φείδη τῆς γυναικείας ἀσθενείας, οὐδ' ἢ περὶ αὐτὴν εὐλογος συμπάθεια καὶ ὠφέλιμος τὴν παράλογον διαλύει καὶ ἀσύμφορον. Εἰ γὰρ ἄνδρες, παρ' ὧν ταῖς γυναιξὶν ἢ ἀγανάκτησις, ἴσα γυναικοῖς κόψονται, τί τὸ περὶ αὐτὰς ἔσται; πόθεν τὸ παραμύθιον ἔξουσι; τίνας δὲ παραινέσομεν εἰς καρτερίαν μιμεῖσθαι, πρὸς
 15 τίνας ἀφορᾶν; Ἀλλὰ μὴ σύ γε, μηδὲ σαντοῦ ἀνάξιον πάθοις, μηδὲ τοῦ γένους, ἵνα τι καὶ τοῦ καιροῦ φιλοτιμώτερον εἶπω, νόθον καὶ ἀλλότριον.

Μὴ δὴ τοῦ καλοῦ πλέον εἰς οἰμωγὰς ἐκφερώμεθα, μηδὲ γυναικιζώμεθα τῷ πάθει ἄνδρες πολλαχοῦ ἐν πολλοῖς καὶ χαλεπωτά-
 20 τοις πειρασμοῖς ἀναφανέντες Ἦλαβε πρὸς ἑαυτὸν ὁ Πλάστης τὸ πλάσμα, ἀλλ' ἔδωκε πλείους ὧν ἀφεῖλε (καὶ εἶησάν γε ἐπὶ μακρότατον εὐ̄ βιοῦντες καὶ τοὺς τεκόντας εὐφραίνοντες) υἱοὺς καὶ θυγατέρας. Λυπεῖ τὸ παρελθόν, εὐφραίνεται τῶσαν οἱ παρόντες, εὐχαριστήσωμεν ὑπὲρ ὧν ἀφεῖλεν, ἵνα οἷς ἔχαρίσατο χαίρειν καὶ
 25 ἀγαλλιᾶσθαι θεδαίαν ἔχωμεν τὴν ἀπόλαυσιν. Καλὸν ἔχειν τῷ βίῳ γένους διαδόχους· ἔχομεν· καλὸν παρέχειν ἀπαρχὰς τῷ κοινῷ Πλάστη καὶ τῶν ἀγαθῶν ἀπάντων δοτῆρι προσηνέγκαμεν, πρὶν μὲν ἄδηλον ἦν τίνες τῶν παίδων εἰς ἀπαρχὰς Θεῶ, τίνες δὲ εἰς διαδοχὴν γένους λογισθήσονται, νῦν δὲ ἂν μόνον εὐχαρίστως τὴν
 30 ἀπαρχὴν οἴσωμεν, οὐκέτι ἐν ἀδήλοις τὰς ἐλπίδας σαλεύσομεν, ἀλλ' ἐν τῷ θεδαίῳ πεπηγότες ἐσόμεθα. Οὐδέποτε λαβὼν οὐ παρέσχε φιλοτιμώτερον· αἰεὶ δὲ μεγίστοις καὶ ἀνελπίστοις ἀγαθοῖς τὰ ἐλάχι-

τὰ πεῖ αὐτὰ ἢ κόρη θὰ ἡρεμήσομε καὶ θὰ σταματήσομε τοὺς θρήνους, ἂν ὅμως ὁ κοινὸς πλάστης καὶ Δεσπότης φωνάζει, «Ὅποιος πιστεύει σ' ἐμένα, ἀκόμα κι ἂν πεθάνει θὰ ζήσει»¹⁷, καὶ «ὅσα ἐτοίμασε γι' αὐτοὺς ποὺ τὸν ἀγαποῦν μάτια δὲν εἶδαν καὶ αὐτιά δὲν ἄκουσαν καὶ δὲν τὰ συνέλαβον ἀνθρώπου»¹⁸, σὰν αὐτοὺς ὅμως ποὺ δὲν πιστεύουν, δὲν θὰ ἡρεμήσομε καθόλου, ἀλλὰ θὰ θρηνήσομε περισσότερο; Καὶ ἀπὸ ποῦ κι ὡς ποῦ εἶναι καλὸ αὐτὸ; ἀπὸ ποῦ κι ὡς ποῦ εἶναι δίκαιο; ἀπὸ ποῦ κι ὡς ποῦ εἶναι ἀποτέλεσμα λογισμῶν ποὺ βρίσκονται κοντὰ σ' αὐτὸ ποὺ πρέπει ἢ συμφέρει; Ἐπειτα δὲν ντρέπεσαι οὔτε τὴν εὐπρεπέστατη νύφη μου, νὰ χύνεις καὶ νὰ ρίχνεις τὰ ἀνδρικά σου δάκρυα ὅμοια μὲ τὰ κλάματα τῶν γυναικῶν, οὔτε καὶ σέβεσαι τὴ γυναικεία ἀσθένεια, οὔτε ἢ εὐλογία καὶ ὠφέλιμη συμπάθεια γι' αὐτὴν διαλύει τὴν παράλογη καὶ ἀσύμφορη. Γιατί, ἂν οἱ ἄνδρες, στοὺς ὁποίους βρίσκουν στήριγμα οἱ γυναῖκες, παραδοθοῦν ἐξίσου μὲ τὶς γυναῖκες στὰ κλάματα, τί θὰ συμβεῖ μ' αὐτές; ἀπὸ ποῦ θὰ βροῦν τὴν παρηγοριά; Καὶ ποιὸς θὰ τὶς προτρέψομε νὰ μιμηθοῦν στὴν ὑπομονή, σὲ ποιὸς νὰ στρέψουν τὴν προσοχή τους; Ἀλλὰ ἐσὺ ὅμως νὰ μὴν πάθεις οὔτε κάτι ἀνάξιο τοῦ ἑαυτοῦ σου, οὔτε κάτι νόθο καὶ ξένο τοῦ γένους σου, γιὰ νὰ πῶ κάτι καταλληλότερο πρὸς τὴν περίστασι.

Ἄς μὴν παραδινομάστε λοιπὸν σὲ θρήνους πέρα ἀπὸ τὸ σωστό, οὔτε νὰ φερόμαστε στὴ συμφορὰ σὰν γυναῖκες, ἐνῶ ἀποδειχθήκαμε πολλές φορές ἄνδρες σὲ πολλοὺς καὶ βαρύτερους πειρασμούς. Πῆρε κοντὰ τοῦ ὁ Πλάστης τὸ πλάσμα του, ἀλλ' ἔδωσε περισσότερους υἱοὺς καὶ θυγατέρες ἀπὸ αὐτοὺς ποὺ ἀφαίρεσε (καὶ μακάρι νὰ εἶναι γιὰ πολλοὺς χρόνους εὐτυχισμένοι καὶ νὰ εὐχαριστοῦν καὶ τοὺς γονεῖς τους). Προκαλεῖ λύπη τὸ παρελθόν, ἄς μᾶς εὐφράνουν αὐτοὶ ποὺ εἶναι στὴ ζωὴ, ἄς εὐχαριστήσομε τὸν Θεὸ γι' αὐτοὺς ποὺ μᾶς ἀφαίρεσε, γιὰ νὰ ἔχομε σίγουρη τὴν ἀπόλαυση γι' αὐτοὺς ποὺ μᾶς χάρισε νὰ χαιρόμαστε καὶ νὰ γεμίζομε ἀπὸ ἀγαλλίαση. Εἶναι καλὸ νὰ ἔχομε στὴ ζωὴ διαδόχους· καὶ ἔχομε· εἶναι ὠραῖο νὰ προσφέρουμε ἀπαρχές στὸν κοινὸ Πλάστη, καὶ νὰ προσφέρουμε ὅλα τὰ ἀγαθὰ σ' αὐτὸν ποὺ μᾶς τὰ ἔδωσε. Προηγουμένως ἦταν ἄγνωστο ποιά ἀπὸ τὰ παιδιά προορίζονταν γιὰ ἀπαρχὴ στὸν Θεὸ καὶ ποιά γιὰ τὴν διαδοχὴ τοῦ γένους, τώρα ὅμως ἂν προσφέρουμε μόνο μ' εὐχαρίστηση τὴν ἀπαρχή, δὲν θὰ σαλεύσομε τὶς ἐλπίδες μας μὲ τὸ ἄγνωστο, ἀλλὰ θὰ μείνομε στερεωμένοι στὴ βεβαιότητα. Ποτὲ δὲν συνέβη νὰ μᾶς πάρει κάτι, καὶ νὰ μὴ μᾶς τὸ δώσει μὲ μεγαλύτερη γενναιοδωρία· γιατί πάντοτε ἀνταλ-

στα διαμείβεται. Εἰ δὲ θρήνοις, ὡς ἀδικούμενοι, τὰς ἀπαρχὰς καθυβρίσωμεν, ἀλλ' ἐγὼ μὲν οὐδὲν ἐρῶ δυσχερές, ἐπεὶ μὴδ' ὑμᾶς ἐλπίζω τοῦ λοιποῦ θρήνους καὶ λύπας καὶ τοιαῦτα πάθη, ἃ τοῦ δυσχεροῦς ἐστὶν αἰτία, περιβάλλεσθαι. Εἴη δέ μοι καὶ τὸ Θεῖον τῆ
5 τε ψήφῳ καὶ τῆ ἐλπίδι συνεφαπτόμενον (καὶ ἔστι γε), αὐτὸς μοι τὴν παρῴησιαν χορηγεῖ ὑμῶν, ὅπερ ἔφην, ἀπὸ τῆς ἀθυμίας εἰς εὐχαριστίαν ἀνενεγκόντων, πολλὰ δὲ καὶ νέα καὶ παλαιὰ τοῦ συν-
ενεχθέντος εἰς ψυχαγωγίαν ὑποδείγματα· μᾶλλον δ' ἀληθέστερον εἰπεῖν, ὅλος ὁ βίος τούτου παράδειγμα, ὃν τοῖς λογισμοῖς ἐπιδιελ-
10 θόντα, πᾶσαν ἔστι ῥᾶον ἀποθέσθαι τὴν κατήφειαν.

Εἶπω τὸ μείζον, μᾶλλον δὲ τὸ φοβίης γέμον· τίνων ἐστὶ τὸ λυ-
πεῖσθαι τοὺς ἀποικομένους; μᾶλλον δὲ οὐδ' αὐτὸς ἐρῶ, τὸν κή-
ρυκα δὲ τῆς οἰκουμένης καλῶ, διὰ τῆς οἰκείας φωνῆς ἀπαγ-
γεῖλαι τὸ ἐπουράνιον ψήφισμα· «Οὐ θέλω ὑμᾶς ἄγνοεῖν, ἀδελ-
15 φοί, περὶ τῶν κεκοιμημένων, ἵνα μὴ λυπῆσθε καὶ ὑμεῖς, καθὼς καὶ οἱ λοιποί, οἱ μὴ ἔχοντες ἐλπίδα». Παῦλός ἐστιν ὁ σαλπίζων ταῦτα, ὁ τῷ οὐρανίῳ παιδευθεὶς διδασκαλείῳ, ὁ τὴν οἰκουμένην πᾶσαν περιλαβὼν τῷ κηρύγματι, τὸ τοῦ Χριστοῦ στόμα, ἀπί-
στων εἶναι βῶα τὴν ἐπὶ τοῖς τελευτῶσι λύπην, σβεννύντων τῆς
20 ἀναστάσεως τὴν ἐλπίδα, ἀπιστούντων τοῦ κατὰ Χριστὸν μυστη-
ρίου τὴν δύναμιν. Ἄλλ' ἀποθώμεθα τὴν λύπην, ἵνα μὴ τηλικού-
τοις κακοῖς ἔνοχοι φανῶμεν, ἵνα μὴ ὡς ἀληθῶς τότε τὴν παιδα
ζημιωθῶμεν. Νῦν μὲν γὰρ κόλποι θάλπουσιν αὐτὴν Ἀβραμι-
αῖοι, κἀκεῖ ταύτην εὐφροαινομένην καὶ χαίρουσαν μετ' ὀλίγον
25 θεασόμεθα. Ἐὰν δὲ παρὰ τοὺς Δεσποτικούς θεσμοὺς ἐγὼ τὴν
παιδα θρηνῶ, ἐλαύνομαι τοῦ καλοῦ θεάματος ἐκείνου. Ποθεῖς
τὴν παιδα θεάσασθαι; Ῥίψον ἀπὸ σοῦ τὴν λύπην· δεῖξον σεαυ-
τόν, δι' ὧν εὐχαριστεῖς, ἄξιον τῆς ἐκεῖθεν εὐφροσύνης· ἀλλ' εἰ ἔτι
στέργομεν τοὺς θρήνους, ἑαυτοὺς στερίσκομεν τοῦ ποθουμένου·
30 οὐκ οἶδε θρήνους ἢ ἐκεῖθεν εὐφροσύνη, οὐδ' ὁ τῆς ἀγαλλιάσεως
καὶ χαρᾶς νυμφῶν ἀνέχεται γενέσθαι χωρίον πενθούντων, οὐδ'
ἐθέλει παραδέχεσθαι τοὺς ὑπὸ δάκρυσι τιθέντας, οὓς αὐτὸς ἀνε-
κλαλήτου χαρᾶς ἔχει κληρονόμους. Ἐκρινεν ὁ Πλάστης τὸ πλά-
σμα πρὸς ἀθανασίαν μεταπλάσαι, μὴ βασκαίνωμεν τῆς εὐδαμο-

λάσσει μὲ πολὺ μεγάλη καὶ ἀνέλπιστα ἀγαθὰ τὰ παραμικρά. Ἐάν ὅμως ἀτιμάσομε τὶς ἀπαρχὰς μὲ θρήνους, σὰ νὰ ἀδικούμεσθε, ἀλλ' ἐγὼ βέβαια δὲν θὰ πῶ κάτι δυσάρεστο, ἐπειδὴ ἐλπίζω ὅτι οὔτε ἐσὺ στὸ ἔξῃς θὰ ξεσπάσεις σὲ θρήνους καὶ λύπες καὶ παρόμοιες ἐκδηλώσεις, πράγμα πού εἶναι αἰτία τῶν δυσάρεστων. Καὶ εἴθε νὰ μοῦ εἶναι καὶ ὁ Θεὸς βοηθὸς καὶ στήν ἀπόφασή μου καὶ στήν ἐλπίδα μου (καὶ βέβαια εἶναι), αὐτὸς πού μοῦ παρέχει τὴν ἐλευθερία νὰ πῶ, ὅταν, ὅπως εἶπα, μεταστραφεῖς ἀπὸ τὴ θλίψη σὴν εὐχαριστία, καὶ ὑπάρχουν πολλὰ πρὸς παρηγοριά, τόσο νέα ὅσο καὶ παλαιά, παραδείγματα τοῦ συμβάντος. Ἡ μᾶλλον, γιὰ νὰ μιλήσω ἀληθέστερα, ὅλη ἡ ζωὴ εἶναι παράδειγμα αὐτοῦ, πού ἂν τὸν ἐξετάσεις μὲ τὴ σκέψη σου εἶναι εὐκολώτερο ν' ἀποβάλεις ὅλη τὴν κατῆφεια.

Νὰ πῶ τὸ μεγαλύτερο, ἢ μᾶλλον αὐτὸ πού εἶναι γεμᾶτο φρίκη. Ποιοὶ εἶναι αὐτοὶ πού λυποῦνται γι' αὐτοὺς πού φεύγουν; Ἀλλὰ μᾶλλον δὲν θὰ τὸ πῶ ἐγώ, ἀλλὰ καλῶ τὸν κήρυκα τῆς οἰκουμένης νὰ μᾶς πεῖ μὲ τὴ δική του φωνὴ τὴν ἐπουράνια ἀπόφαση: «Δὲν θέλω νὰ ἔχετε ἄγνοια, ἀδελφοί μου, σχετικά μὲ αὐτοὺς πού ἔχουν κοιμηθεῖ, γιὰ νὰ μὴ λυπᾶσθε κι ἐσεῖς, ὅπως οἱ ἄλλοι πού δὲν ἔχουν ἐλπίδα»¹⁹. Εἶναι ὁ Παῦλος πού διακηρύσσει αὐτὰ, αὐτὸς πού διδάχθηκε στὸ οὐράνιο διδασκαλεῖο, αὐτὸς πού περιέλαβε στὸ κήρυγμά του ὁλόκληρη τὴν οἰκουμένη, τὸ στόμα τοῦ Χριστοῦ, φωνάζει, ὅτι οἱ ἄπιστοι εἶναι αὐτοὶ πού λυποῦνται γι' αὐτοὺς πού πεθαίνουν, πού σβήνουν τὴν ἐλπίδα τῆς ἀνάστασης, πού δὲν πιστεύουν τὴ δύναμη τοῦ σχετικοῦ μὲ τὸν Χριστὸ μυστηρίου. Ἄς ἀποβάλουμε λοιπὸν τὴ λύπη, γιὰ νὰ μὴν ἀποδειχθοῦμε ἔνοχοι τέτοιων κακῶν, γιὰ νὰ μὴν χάσομε τότε ἀληθινὰ τὴν κόρη. Γιατὶ τώρα τὴν περιθάλπει ἡ ἀγκαλιὰ τοῦ Ἀβραάμ, καὶ ἐκεῖ σὲ λίγο θὰ τὴ δοῦμε νὰ χαίρεται καὶ νὰ εὐφραίνεται. Ἐάν ὅμως ἐγώ, ἀντίθετα μὲ τὶς Δεσποτικὲς ἐντολές, θρηνηῶ τὴν κόρη, ἀπομακρύνομαι ἀπὸ τὸ καλὸ ἐκεῖνο θέαμα. Ποθεῖς νὰ δεῖς τὴν κόρη; Πέταξε ἀπὸ πάνω σου τὴ λύπη: ἀπόδειξε τὸν ἑαυτό σου, μὲ τὶς εὐχαριστίες σου, ἄξιο τῆς ἐκεῖ εὐφροσύνης: ἂν ὅμως συνεχίζομε ἀκόμα τοὺς θρήνους, στεροῦμε ἀπὸ τὸν ἑαυτό μας αὐτὸ πού ποθοῦμε. Ἡ ἐκεῖ χαρὰ δὲν γνωρίζει θρήνους, οὔτε ὁ νυμφώνας τῆς χαρᾶς καὶ τῆς ἀγαλλίασης ἀνέχεται νὰ γίνῃ τόπος γιὰ πενθοῦντες, οὔτε θέλει νὰ κάνει ἀποδεκτοὺς αὐτοὺς πού κατακλύζονται ἀπὸ δάκρυα, αὐτοὺς πού τοὺς θέλει κληρονόμους χαρᾶς ἀνεκκλάλητης. Ὁ Πλάστης ἀποφάσισε νὰ μεταπλάσει τὸ πλάσμα του σὲ ἀθάνατο, ἄς μὴ φθονοῦμε τὴν κόρη γιὰ τὴν εὐδαιμονία της, οὔτε νὰ

νίας τὴν παιῖδα, μηδὲ τῆς κρίσεως, ἣν ἔδει θαυμάζειν, καταγογγύζωμεν, μηδὲ τὴν Δεσποτικὴν φιλοτιμίαν εἰς ὑπόθεσιν ἀγνωμοσύνης διαζώμεθα.

Ἐνόσει ποτὲ παιδίον τοῦ μεγάλου βασιλέως Δαβίδ, καὶ ἡ
5 νόσος τὸν τάφον ἐδείκνυ. Ὁ δὲ συμφορὰν τὴν νόσον ποιούμενος, προηνῆς ἔκειτο καὶ δάκρυσιν ἐξεμειλίσσετο τὸ Θεῖον, τροφῆς τε αὐτῆς ἀπεχόμενος καὶ τῆς ἄλλης ἐπιμελείας τοῦ σώματος, ἀλλ' ὅτε τὸ παιδίον ἀπῆλθεν, αὐτίκα συναπέθετο καὶ τὴν λύπην· πρὶν μὲν γὰρ ἰκέτευε παραμένειν τὸ φνὲν τῶν σπλάγχχνων, ἐπεὶ δὲ κρίναντα
10 τὴν ἀναχώρησιν τὸν Πλάστην εἶδεν, οὐκ ἐτόλμησε τοῦ κριτοῦ τὴν ψῆφον ἐγκαθυδρῖσαι τῷ πένθει, ἀλλ' ἀνώτερον ἑαυτὸν πάσης παρασκευασάμενος κατηφείας, εὐχαριστηρίους ἠφίει φωνάς, καὶ τῆς συνήθους εἶχετο διαίτης. Οὕτω χρὴ διατίθεσθαι καὶ ἡμᾶς· ἀσθενεῖ παιδίον, συγγενῆς ἄλλος, ἢ τῶν φίλων τις, καὶ ἡ νόσος θά-
15 νατον ὠδίνει· δέομαι Θεοῦ παρελθεῖν τὴν νόσον δοῦναι, παρεῖναι τὸ ποθούμενον τοῖς ποθοῦσιν, ἀλλ' ἄμεινον αὐτὸς τὴν μετάστασιν ἠγεῖται· εὐχαριστεῖν λοιπὸν οἷς οἰκονόμησε προσήκει· στέργειν τὸ πραχθέν, καὶ μὴ τῷ θρῆνω καὶ τοῖς ὀδυρμοῖς ἐγκαθυδρῖζειν τὴν κρίσιν τοῦ Κτίσαντος. Εἰ δέ τις καὶ ἡμᾶς ἐνεδρεύει δαίμων καὶ τὸν
20 Ἰωβ πάλιν ἐξαιτεῖ, καὶ Θεὸς ἀφήσει τῷ θεράποντι βάσκανον συμπλακῆναι, καὶ δοκιμάζει τὴν ὑπομονὴν ἐπ' ἐλέγχῳ τοῦ ἀντικειμένου, καὶ ἀγώνων στάδιον ἀνοίγει, καταισχύῃ μὲν τὸν ἀνταγωνιστήν, στεφανῶσαι δὲ τὸν ἀθλητήν, οὐδ' οὕτω χρὴ ἀνίας ὑπόθεσιν τῆς ἀρετῆς τὴν ἀνακήρυξιν, οὐ μὲν οὖν οὐδαμῶς ποιεῖσθαι, οὐδὲ
25 καιρὸν θρῆνων ἀποφαίνειν τὸν καιρὸν τῶν τροπαιῶν, οὐδὲ ἡμέραν δακρύων τῆς ἀθλήσεως τὴν ἡμέραν. Οὐ, μὰ τοὺς δι' ὑπομονῆς στεφανωθέντας καὶ τοὺς ἀμαραντίνους αὐτοὺς καὶ λαμπροὺς στεφάνους, οὐκ ἔστιν ἄξια ταῦτα τῆς σῆς γενναίας ψυχῆς, οὐδὲ τοῦ εὐσταθοῦς φρονήματος, οὐδὲ τῆς ἄλλης ἀρετῆς.

30 Τοιγαροῦν στῶμεν ἀνδρείως, στῶμεν εὐθαρσῶς, ὡς τοῦ οὐρανίου στρατιῶται βασιλέως τῷ ἐχθρῷ προσπλεκώμεθα· μηδὲ καταισχύνωμεν τὴν μαρτυρίαν τοῦ ἀγωνοθέτου, μηδὲ τοῦ ἀντιπάλου τὸ θράσος ἐν τῷ δυσφορεῖν συγκροτήσωμεν, μηδ' εἴ τι πρότερον ἡμῖν ἀνδρείας κατωρθώθη, τοῖς ὑστέροις ἐκθηλύνωμεν, μηδὲ
35 κινήσαι μὲν φθόνον ἐχθροῦ γενώμεθα ἀγαθοί, νικῆσαι δὲ δι'

καταγογγύζομε ἑνατίον τῆς ἀπόφασης πού ἔπρεπε νὰ θαυμάζομε, οὔτε νὰ μετατρέπομε ἐκδιαστικᾶ τὴν Δεσποτικὴ γενναιοδωρία σὲ ἀφορμὴ ἀγνωμοσύνης.

Ἦταν κάποτε ἄρρωστο τὸ παιδί τοῦ μεγάλου βασιλιᾶ Δαβίδ καὶ ἡ ἄρρώστια του ἔδειχνε τὸν τάφο. Κι αὐτὸς θεωρώντας τὴ νόσο συμφορὰ, ἦταν πεσμένος προύμητα καὶ μὲ δάκρυα παρακαλοῦσε τὸν Θεό, ἀπέχοντας ἀπὸ τροφὴ καὶ ἀπὸ κάθε φροντίδα τοῦ σώματος, ἀλλὰ ὅταν τὸ παιδί ἔφυγε, ἀμέσως ἀποτίναξε καὶ τὴ λύπη· προηγουμένως βέβαια ἰκέτευε νὰ ζήσει τὸ γέννημα τῶν σπλάγχνων του, ὅταν ὅμως εἶδε ὅτι ὁ Πλάστης ἀποφάσισε τὴν ἐκδημία του, δὲν τόλμησε νὰ προσβάλει τὴν ἀπόφαση τοῦ Δικαιοκρίτη μὲ τὸ πένθος του, ἀλλὰ κατανικῶντας κάθε θλίψη, ἀνέπεμψε εὐχαριστίες καὶ ἐπανέλαβε τὴ συνηθισμένη ζωὴ του. "Ἐτσι πρέπει νὰ κάνομε κι ἐμεῖς. Εἶναι ἄρρωστο κάποιο παιδί, ἕνα ἄλλος συγγενῆς ἢ κάποιος φίλος, καὶ ἡ νόσος προμηνύει θάνατο· παρακαλῶ τὸν Θεὸ νὰ δώσει νὰ περάσει ἡ ἀσθένεια· ἀλλὰ ἐκεῖνος θεωρεῖ καλύτερη τὴ μετάσταση· πρέπει λοιπὸν νὰ τὸν εὐχαριστήσομε γιὰ τὸ πῶς οἰκονόμησε τὰ πράγματα· νὰ δεχθοῦμε αὐτὸ πού ἔγινε, καὶ νὰ μὴν προσβάλομε τὴν ἀπόφαση τοῦ Δημιουργοῦ μὲ τοὺς θρήνους καὶ τοὺς ὀδυρμούς μας. "Ἄν ὅμως κάποιος δαίμονας μᾶς παραφυλάει καὶ ζητᾶει πάλι τὸν Ἰώβ, καὶ ὁ Θεὸς ἐπιτρέπει στὸν φθονερὸ διάβολο νὰ ἐμπλακεῖ μὲ τὸν ὑπηρέτη του καὶ δοκιμάζει τὴν ὑπομονή του, γιὰ νὰ ἐλεγχθεῖ ὁ ἐχθρός, καὶ τοῦ ἀνοίγει στάδιο ἀγώνα γιὰ νὰ καταντροπιᾶσει τὸν ἀντίπαλο καὶ νὰ στεφανώσει τὸν ἀθλητὴ, οὔτε κι ἔτσι δὲν πρέπει νὰ γίνεи καθόλου αἰτία λύπης ἢ ἀνακήρυξη τῆς ἀρετῆς, καὶ οὔτε νὰ μεταβάλλεις σὲ καιρὸ θρήνων τὸν καιρὸ τῶν τροπαίων, οὔτε σὲ ἡμέρα δακρύων τὴν ἡμέρα τῆς ἀθλήσης. "Ὅχι, μὰ τοὺς στεφανωμένους μὲ τὴν ὑπομονή τους καὶ τὰ ἀμαράντινα καὶ λαμπρὰ στεφάνια τους, δὲν εἶναι αὐτὰ ἄξια τῆς γενναίας ψυχῆς σου, οὔτε τῆς σταθερῆς πίστεως σου, οὔτε τῆς ἄλλης ἀρετῆς.

"Ἄς σταθοῦμε λοιπὸν μὲ ἀνδρεία, ἄς σταθοῦμε μὲ θάρρος, γιὰ νὰ συμπλακοῦμε μὲ τὸν ἐχθρὸ σὰν στρατιῶτες τοῦ οὐράνιου βασιλιᾶ· ἄς μὴν καταντροπιᾶσομε τὴ διαβεβαίωση τοῦ ἀγωνοθέτη, οὔτε νὰ χειροκροτήσομε τὸ θρόσος τοῦ ἀντιπάλου μας μὲ τὴ δυσφορία μας, οὔτε ἂν πρωτύτερα κατορθώσαμε κάτι μὲ τὴν ἀνδρεία μας, στὰ στή συνέχεια ἔργα μας νὰ γίνομε μαλθακοὶ σὰν γυναῖκες, οὔτε νὰ φανοῦμε γενναῖοι στὸ νὰ κινήσομε τὸν φθόνο τοῦ ἐχθροῦ, ἀλλὰ ν' ἀποδειχθοῦμε ἀμελεῖς νὰ τὸν νικήσομε

ὑπομονῆς εἰς τέλος ἐλεγχθῶμεν ὀκνηροί· ἔτοιμος εἰς πτώσιν ὁ πολέμιος, ὅταν ἴδῃ μακροθύμως φέροντας τοὺς πειρασμούς, θᾶπτον ἀφίσταται τῆς πείρας, ὁρῶν τὸν ἄνθρωπον ἐπὶ στερῶσας τῆς καρτερίας ἐδραζόμενον· ἐγγὺς ὁ στεφοδότης, λαμπροῖς τοῖς στεφάνοις
 5 ἀντὶ τῶν ἄθλων δεξιούμενος τὸν ἀγωνιστήν, καὶ οὐκέτι συγχωρεῖ προσβαλεῖν τὸν ἐχθρόν, πόρρω δὲ τοῦτον ἐλαύνει, κἂν ἔτι δόξῃ ἀναισχυντεῖν, σὺν αὐταῖς ἀπάσαις τέχναις καὶ ἐπιβουλαῖς, ἀμείβει δὲ καὶ τὰ ἀλγεινὰ πολλαπλασίονι τῇ εὐδαιμονίᾳ καὶ χαρᾷ, καὶ τούτων ἀπάντων ἀπαράγραπτος μάρτυς αὐτὸς πάλιν Ἰωβ, οὗ, ὥσπερ
 10 ταῖς πληγαῖς ἐκοινωνήσαμεν, οὕτω καὶ τῆς εὐφροσύνης καὶ τῆς δόξης καὶ τῆς λαμπρότητος ἀπολαύσομεν, νῦν τε καὶ εἰς τοὺς ἀτελευτήτους αἰῶνας, πρεσβευούσης τῆς ὑπερενδόξου Θεσποίνης ἡμῶν Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ πάντων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΔ΄.

15 **Κωνσταντίνῳ, νοταρίῳ.**

Βραδὺς μὲν ἦσθα πρὸς μνήμην τῶν ἐπεσταλμένων, βραδύτερος δὲ πρὸς προᾶξιν τῶν ἐπηγγελμένων. Τῇ μὲν οὖν περὶ τὰς ἐντολὰς λήθη ἔστι τι καὶ συγγνώμης, τὸ δὲ μηδὲν σε τῶν ὑπεσχημένων ἐκτελέσαι, ἂν μὴ προπετείας ἦν ἢ ὑπόσχεσις δῶρον, μόνης
 20 ἔστιν ἀμελείας

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΕ΄.

Νικήτα, ἀσπαθαρίῳ καὶ ἐπὶ τοῦ ἰδικοῦ ὑπὲρ τῶν μητροπολιτῶν τοῦ Κυζίκου καὶ τῆς Λαοδικείας.

Οἶδα μὲν τὴν φιλόθεόν σου ψυχὴν αὐτοπαράκλητον οὖσαν
 25 πρὸς τὸ ἀγαθὸν καὶ συμπάσχουσαν ἐμφύτῳ διαθέσει τοῖς ὑπὲρ Χριστοῦ τὰ ἔσχατα πάσχουσι. Πλήν, ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ἐγκαυχᾶσθαί σου ταῖς ἀρεταῖς ποιούμεθα μέγα καὶ συναλγεῖν τοῖς μέλεσιν ἡμῶν καὶ ἀδελφοῖς χρέος ἀπαραίτητον ὁρῶμεν, διὰ ταῦτα τὴν διάνοιαν πρὸ τῶν λόγων καὶ πρὸ τῆς χειρὸς τοὺς λόγους, καὶ σὺν
 30 αὐτοῖς τὴν χεῖρα πρὸς ἰκεσίαν κινουῦμεν. Ἀρκεῖ ταῦτα πρὸς σέ, οἶδα, καὶ δυσχεραίνεις ἴσως, ὅτι βραδύνω τὴν αἴτησιν, καὶ ἀγωνιᾶς τὴν παράκλησιν, καὶ μήπου ἄρα τῆς σῆς ἐπιλελήσμεθα τελειότητος, καὶ ὅτι πολλαχοῦ προφθάνων ὤφθης τὴν δέουσαν

κυριολεκτικὰ μὲ τὴν ὑπομονή μας. Ὁ ἐχθρὸς εἶναι ἕτοιμος νὰ πέσει ὅταν δεῖ τὸν ἀγωνιστὴ νὰ δέχεται τοὺς πειρασμοὺς μὲ μακροθυμία, ἐγκαταλείπει τὸ γρηγορότερο τὴν προσπάθειά του, καθὼς βλέπει τὸν ἄνθρωπο νὰ μένει ἐδραιωμένος μὲ ἀρράγιστη καρτερία. Εἶναι κοντὰ αὐτὸς ποὺ θὰ δώσει τὸ στεφάνι, ποὺ τιμᾷ τὸν ἀγωνιστὴ γιὰ τοὺς ἀγῶνες του μὲ στεφάνια λαμπρὰ, καὶ δὲν ἀφήνει πιά τὸν ἐχθρὸ νὰ ἐπιτεθεῖ, ἀλλὰ τὸν διώχνει μακριά, κι ἂν θελήσει νὰ ἀναισχυντεῖ ἀκόμα μὲ ὅλα τὰ τεχνάσματα καὶ τὶς σκευωρίες του, ἀνταμείβει ἐπίσης τὰ ὀδυνηρὰ μὲ πολλαπλάσια εὐδαιμονία καὶ χαρὰ· καὶ ὅλων αὐτῶν ἀναμφισβήτητος μάρτυρας εἶναι πάλι αὐτὸς ὁ Ἰῶβ, τοῦ ὁποίου, ὅπως γίναμε κοινωνοὶ στὶς πληγές, ἔτσι θ' ἀπολαύσομε καὶ τὴ χαρὰ καὶ τὴ δόξα καὶ τὴ λαμπρότητα, καὶ τώρα καὶ στοὺς ἀτελείωτους αἰῶνες μὲ τὶς πρεσβεῖες τῆς ὑπερένδοξης Δέσποινας μας Θεοτόκου καὶ ἀειπαρθένου Μαρίας καὶ ὅλων τῶν ἁγίων. Ἀμήν.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 64η.

Στὸν Κωνσταντῖνο τὸν νοτάριο.

Ἄργησες βέβαια νὰ θυμηθεῖς ὅσα σοῦ ἔγραψα, ἀλλὰ πιὸ πολὺ ἄργησες νὰ προχωρήσεις στὴν πράξη ὅσων ὑποσχέθηκες. Γιὰ τὸ ὅτι βέβαια λησμόνησες τὶς ἐντολές ὑπάρχει κάποια συγγνώμη, γιὰ τὸ ὅτι ὅμως δὲν ἔπραξες κανένα ἀπὸ ὅσα ὑποσχέθηκες, ἂν ἢ ὑπόσχεση δὲν ἦταν δῶρο ἀπερισκεψίας, τότε εἶναι καθαρῆς ἀμέλειας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 65η.

Στὸν Νικήτα, ἀσπαθάριο καὶ εἰδικὸ γιὰ τοὺς μητροπολίτες Κυζίκου καὶ Λαοδικείας.

Γνωρίζω βέβαια τὴ φιλόθεη ψυχὴ σου, ποὺ ἀπὸ μόνη της προτρέπεται στὸ καλὸ καὶ μὲ ἔμφυτη διάθεση συμπάσχει μ' ἐκείνους ποὺ πάσχουν τὰ ἔσχατα γιὰ τὸν Χριστό. Πλὴν ὅμως ἐπειδὴ καὶ ἐγὼ θεωρῶ πολὺ σημαντικὴ τὴν καὺχησή μου γιὰ τὶς ἀρετές σου καὶ βλέπω ἀναγκαῖο χρέος νὰ συμπάσχω μὲ αὐτοὺς ποὺ εἶναι μέλη καὶ ἀδελφοὶ τοῦ κοινῆ σώματος, γι' αὐτὸ πρὶν ἀπὸ τὰ λόγια τὴ σκέψη καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ χέρι τοὺς λόγους καὶ μαζί μ' αὐτὰ κινῶ τὸ χέρι ἱκετευτικά. Τὸ ξέρω ὅτι φτάνουν αὐτὰ γιὰ σένα, καὶ ἴσως δυσανασχετεῖς ποὺ καθυστερῶ νὰ σοῦ ζητήσω καὶ ἀγωνιᾶς γιὰ τὴν παράκληση καὶ μήπως τάχα λησμόνησα τὴν τελειότητά σου, καὶ ὅτι, ἐνῶ προλαβαίνεις σὲ πολλὰ, φάνηκες ὅτι δὲν

οὐκ ἀναμείνας παραίνεσιν. Πείθομαι ταῦτα, ἀλλὰ τὸ περὶ τοὺς
 συναθλητὰς καὶ συναιχμαλώτους ἄλγημα οὕτω με ποιεῖ διατίθε-
 σθαι, καὶ μακρότερον τῆς ἰκεσίας ἐφάπτεσθαι. Ἐρῶ δὴ ἤδη· οἱ
 τοῦ Θεοῦ τῷ ὄντι ἀρχιερεῖς καὶ ἡμῶν τῶν ταπεινῶν συναρ-
 5 χιερεῖς, χειμῶνι καὶ ἡλίῳ διατηκόμενοι, λογίζου μοι χρόνος ὅσος
 ἦναγκάσθησαν ἐξ ἐράνου καὶ χρεῶν βαρυτόκων, εἰ μὴ τι ἄλλο,
 ἀλλ' οὖν ὥσπερ τὰ πετεινὰ τοῦ οὐρανοῦ ἑαυτοῖς περινοήσασθαι
 κατασκηνώσεις καὶ ζωῆς τινος μικρὰν παραμυθίαν· οὐκέτι λέγω
 πολλά. Δεῖξον σεαυτὸν ἀπαράλλακτον σεαυτοῦ, καὶ τὸν ἔνδοθέν
 10 σου περὶ τὸ Θεῖον πόθον προχεόμενον ἔξω, διὰ τῆς εἰς αὐτοὺς
 συμπαθείας, πρᾶϋνον ἡμῶν τὸ πολὺ τοῦ ἄλγους, τὴν αὐτῶν πα-
 ραμυθούμενος ἀπορίαν. Ψυχῆς ἐστὶ ἄφεσις καὶ λύτρον, τὸ ψυ-
 χαῖς ἐπικουρῆσαι διὰ Χριστὸν ταλαιπωρουμέναις. Τί ἄλλο γρά-
 φω, ἢ ὡς τὴν αἴτησιν ἔχων, λοιπὸν πληρουμένην εὐχὴν καὶ εὐχα-
 15 ριστίαν ἀνθ' ὧν, τὰ τε ἄλλα μνήμην ἡμῶν ἀγαθὴν ἔχεις, καὶ
 πρὸς τὴν παροῦσαν αἴτησιν ἀπροφάσιτος καὶ θερμὸς (πῶς
 εἶπω;) γέγονας πληρωτῆς, ἢ γίνῃ. Εἶη σοι Χριστός, ὁ τοῦ ἐλέους
 καὶ πάσης παρακλήσεως Κύριος, ἐπὶ πάσῃ μὲν δεήσει τὸ οὐς
 εὐήκοον παρέχων, καὶ τὸν ἄλλον δὲ βίον παντοδαποῖς ἀγαθοῖς
 20 συναύξων τῆς ἀδιαδόχου καὶ μακαρίας ἐκείνης μέτοχον ἀναδει-
 κνὺς βασιλείας

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΣΤ.

**Σταυρακίῳ, σπαθα(ρο)κανδιδάτῳ ἐπάρχοντι
 τῆς Κυπρίων νήσου.**

25 Τῶν ἰχθύων ὁ κέφαλος ἐπὶ τοῖς ἔλεσι τὰ πολλὰ τὸν βίον ἀνέχει.
 Οὗτος, ὡς ἡ θαλαττία πείρα βούλεται, γαστρος τε νεανικῶς κρατεῖ
 καὶ τὴν σώφρονα δίαιταν νηχομένη φύσει πολιτεύεται. Διὸ ζῶν
 μὲν οὐδενὶ οὐδὲ τῶν εἰς ἄλωσιν ἐτοιμοτάτων ἐπιτίθεται, ἀλλ' ἔστιν
 αὐτῷ ἅπαν τὸ ἐν θαλάσῃ γένος ἢ φύσις κηρύκειον, καὶ σπονδαί
 30 τὸ ἔθος καὶ τῶν ὀρκίων τὸ ἀπαράδατον. Τοσοῦτον δ' αὐτῷ τῶν
 εἰρημένων ἢ φυλακῆ διεσπούδαται, ὥστε κάπειδ' ἀνέμων βία
 καὶ θαλάττιοι τάραχοι τῆς ἐθίμου νομῆς ἀπελαύνωσι, τὸν δὲ λμὸς

περίμενες τὴν ἀναγκαία παραίνεση. Τὰ πιστεύω αὐτά, ἀλλὰ ὁ πόνος μου γιὰ τοὺς συναθλητὲς καὶ συναιχμαλώτους μου μοῦ προκαλεῖ αὐτὴ τὴ διάθεση καὶ μὲ κάνει νὰ ἐπιμείνω περισσότερο στὴν ἰκεσία μου. Θὰ μιλήσω λοιπὸν τώρα. Οἱ πραγματικοὶ ἀρχιερεῖς τοῦ Θεοῦ καὶ συναρχιερεῖς μαζί μὲ ἐμᾶς τοὺς ταπεινοὺς ποὺ καταπονοῦνται ἀπὸ τὸ κρῦο καὶ τὸν ἥλιο, σκέψου, σὲ παρακαλῶ, ὅτι ἔπειτα ἀπὸ πόσο χρόνο ἀναγκάσθηκαν ἀπὸ τίς συνεισφορὲς καὶ τὰ δανεικὰ μὲ πολὺ βαρεῖς τόκους, ἂν ὄχι τίποτα ἄλλο, ἀλλὰ σὰν τὰ πουλιὰ νὰ ἐπινοήσουν γιὰ τὸν ἑαυτὸ τους κατασκηνώσεις καὶ μικρὴ ἀνακούφιση τῆς ζωῆς τους· δὲν λέγω περισσότερα. Δεῖξε τὸν ἑαυτὸ σου ἀπαράλλακτο αὐτοῦ ποὺ εἶσαι καὶ ἄφησε νὰ χυθεῖ ἔξω ὁ μέσα σου πῶθος γιὰ τὸν Θεὸ μέσω τῆς συμπάθειάς σου γι' αὐτοῦς, καταπράυνε τὸν πολὺ πόνο μου, παρηγορῶντας τὴν ἀνέχειά τους. Ἀποτελεῖ συγχώρηση καὶ λύτρο τῆς ψυχῆς τὸ νὰ βοηθήσεις ψυχὰς ποὺ ταλαιπωροῦνται γιὰ χάρη τοῦ Χριστοῦ. Τί ἄλλο νὰ γράψω, παρὰ αὐτὸ, ὅτι μὰ καὶ ἔχεις τὴν αἴτηση, μένει ἢ ἐκπλήρωση τῆς εὐχῆς μου καὶ ἢ εὐχαριστία σ' ἐσένα γι' αὐτά, γιατί ἐκτὸς ἀπὸ τὰ ἄλλα ἔχεις ἀγαθὴ μνήμη γιὰ μᾶς καὶ στὴν παροῦσα αἴτησή μου, καὶ ἔγινες θερμὸς καὶ χωρὶς προφάσεις (πῶς ἄλλως νὰ τὸ πῶ;) ἐκπληρωτῆς ἢ θὰ γίνεις. Εἶθε νὰ σοῦ δώσει τὴ δύναμη ὁ Χριστὸς, ὁ Κύριος κάθε ἐλέους καὶ κάθε παρηγοριᾶς, νὰ προσφέρεις σὲ κάθε δέηση εὐήκοο τὸ αὐτί, καὶ συναυξάνοντας τὸν ἄλλο βίον σου μὲ κάθε λογῆς ἀγαθὰ, νὰ σὲ ἀναδείξει μέτοχο τῆς ἀδιάδοχης καὶ μακάριας ἐκείνης βασιλείας.

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 66η.

**Στὸν Σταυράκιο, σπαθα(ρο)κανδιδάτο καὶ ἔπαρχο
τῆς νήσου τῆς Κύπρου.**

Ἀπὸ τὰ ψάρια ὁ κέφαλος ὡς ἐπὶ τὸ πολὺ ζεῖ μέσα στὰ ἔλη. Αὐτός, ὅπως δείχνει ἢ πείρα τῆς θάλασσας, ἐξουσιάζει δυναμικὰ τὴν κοιλιὰ του καὶ μὲ τὴ θαλασσινὴ φύση του κάνει φρόνιμη ζωὴ. Γι' αὐτὸ σὲ κανένα ζωντανὸ τῆς θάλασσας δὲν ἐπιτίθεται, ἀκόμα καὶ σ' αὐτὰ ποὺ μπορεῖ εὐκόλα νὰ τὰ συλλάβει, ἀλλ' εἶναι ἢ φύση του πρὸς τὸ σύνολο τῶν ζωντανῶν τῆς θάλασσας κήρυγμα εἰρήνης καὶ εἰρηνικὲς οἱ συνήθειές του καὶ ἀπαράβατοι οἱ ὄρκιοι του, καὶ τόσο πολὺ σπουδαία θεωρεῖται ἀπὸ αὐτὸν ἢ φύλαξη αὐτῶν ποὺ εἰπώθηκαν, ὥστε κι ὅταν ἢ βία τῶν ἀνέμων καὶ οἱ θαλασσοταραχὲς τὸν διώχνουν ἀπὸ τοὺς συνηθισμένους τόπους

συνεπιτιθέμενος ἀπάτη τῆς πατρίδος, καὶ πλανᾶται κατὰ τροφῆς
 ζήτησιν ὁ κέφαλος, οὐδ' οὕτως αὐτῷ τὰ τῆς πατρίδος παραλύεται
 νόμιμα, ἀλλὰ καὶ μετανάστης γενόμενος καὶ τῆς τροφῆς ἂν οὕτω
 τύχοι πρὸ τῶν ὀφθαλμῶν πολλάκις ἐγκειμένης, καὶ τοῦ λιμοῦ
 5 λῦσαι τοὺς νόμους ἐπαναγκάζοντος, οὔτε τῷ φαινομένῳ δελεάζεται,
 οὔθ' ὑπείκει τῷ βιαζομένῳ, ἀλλ', ὡς ἔφημεν, καὶ πρὸ τῆς
 ὄψεως ἐγκειμένου τοῦ θηράματος, αὐτὸς σωφρονεῖ, καὶ λιμοῦ καὶ
 γαστροῦ καὶ τοῦ κινουῦντος τὴν ὄρεξιν ἔξωθεν, ἐπικρατεστέραν τὴν
 ἔμφυτον φιλοσοφίαν ἐπιδείκνυσι. Δι' ὅ, ἂν μὲν ἔτι ζῆ τὸ προκειμέ-
 10 νον, οὐ φθείρειν τὸ ἐμόφυλον ἀνεχόμενος, οὐδαμῶς τῆς θοίνης
 ἐφάπτεται, ἂν δὲ τῆς ζωῆς ἠρημωμένον πρόκειται, τῷ μηκέτι ὄντι,
 μηδ' ἀλγηδόνα λαμβάνει, τούτου τοῦ λιμοῦ τὴν βίαν παραμυθεῖται
 καὶ διαλύεται. Ὁ μὲν οὖν κέφαλος ὁ ἰχθύς οὐδὲ τῶν ἀναισθήτων
 σωμάτων, ἂν μὴ λίαν ὁ λιμὸς ἐπιτίθηται καὶ νικᾷ τὴν φύσιν, οὐ-
 15 μενοῦν οὐ προσάπτεται, σὺ δὲ ζῶντας ἀνθρώπους ὅλους αὐταῖς
 περιουσίαις, καὶ τότε τρυφῶν. Τί γάρ με δεῖ λέγειν μηδεμιᾶς ἀνάγκης
 ἐπικειμένης; ἀνέδην οὕτω καὶ πρὸς αὐτῆς τῆς πατρίδος
 ὀφθαλμοῖς, χανδὸν καταπίνων καὶ ἀκορέστως καταβοσκόμενος,
 τίνα λόγον ἐκεῖθεν ἔξεις, ὅτε μηδ' ἐνταῦθα πρὸς τοὺς ἰχθύας εὐρί-
 20 σκεις χώραν παραβάλλεσθαι;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΕΖ΄.

Περὶ τοῦ μὴ δεῖν πρὸς τὰ ἐν τῷ βίῳ λυπηρὰ ἐπιστρέφειν.

Ἄγαθὸν ἀνθρώπῳ βίος ἄλυπος, χαλεπὸν δὲ τυχεῖν, μᾶλλον
 δὲ τοῖς γε τὴν κρίσιν μὴ ἔχουσιν ἀπ' ὀρθῆς διαίτης προιοῦσαν,
 25 ἀδύνατον. Οἷς μὲν οὖν ἠδόμεθα τῷ πλάσαντι καὶ χορηγοῦντι τὴν
 ἀνεύθυνον ἠδονὴν χάρις, ἃ δὲ ἀνιώμεθα, ἐν ἑαυτοῖς ἔστιν εὐρεῖν,
 ὥσπερ τούτων τὸ αἴτιον, οὕτω καὶ τὸ φάρμακον τῆς ἰάσεως. Τὰ
 γὰρ πλεῖστα τῶν λυπηρῶν οὐκ ἐξ ἑαυτῶν τὴν πληγὴν ἐπάγει,
 ἀπὸ δὲ τῆς ἡμετέρας κρίσεως λαμβάνει τὸ πλήττειν. Ἐστερήθη
 30 τις πλούτου; Τί δύναται ἢ στέρησις λυπῆσαι; Ἄλλ' ἐγὼ τὴν στέ-
 ρησιν βαρὺ νομίζω· δῆλον ὡς αὐτὸς ἐγὼ καὶ τὴν οὐδὲν κατ' ἐμοῦ

20. Ὁ Φώπος ὅταν χρειάζεται δὲν διστάζει νὰ γίνῃ ἀκόμη καὶ ὄξύς καὶ καυστικός.

21. Ἀπο τὸν MIGNÉ σημειώνεται, ὅτι τὸ παρὸν χωρὶς νὰ εἶναι ἐπιστολὴ συμπεριλαμβά-
 νεται στὶς ἐπιστολές.

νομῆς, καὶ ἡ ἐπίθεση συγχρόνως τῆς πείνας τὸν ἀπομακρύνει ἀπὸ τὴν πατρίδα του καὶ ὁ κέφαλος περιπλανᾶται πρὸς ἀναζήτηση τροφῆς, οὔτε ἔτσι παραβαίνει τὰ νόμιμα τῆς πατρίδας, ἀλλὰ καὶ ὅταν γίνει μετανάστης καὶ συμβεῖ πολλές φορές νὰ ἔχει τὴν τροφή μπροστὰ στὰ μάτια του καὶ ἡ πείνα τὸν πιέζει νὰ παραβεῖ τοὺς νόμους, οὔτε δελεάζεται ἀπὸ αὐτὸ πού βλέπει, οὔτε ὑποχωρεῖ σ' αὐτὸ πού τὸν πιέζει, ἀλλὰ, ὅπως εἶπα, καὶ ἐνῶ τὸ θήραμα βρίσκεται μπροστὰ στὰ μάτια του, αὐτὸς μένει φρόνιμος, καὶ ἀντὶ τῆς πείνας καὶ τῆς κοιλιᾶς καὶ τοῦ δολώματος πού τοῦ κινεῖ τὴν ὄρεξη ἀπ' ἔξω, δείχνει νὰ ἐπικρατεῖ ἡ ἔμφυτη μέσα του φιλοσοφία. Γι' αὐτὸ ἀνζεῖ ἀκόμα αὐτὸ πού βρίσκεται μπροστὰ του, δὲν ἀνέχεται νὰ καταστρέψει τὸ ὁμόφυλό του καὶ δὲν ἀγγίζει καθόλου τὴ βρισκόμενη μπροστὰ του τροφή, ἀν ὅμως βρίσκεται μπροστὰ του ἔρημο ἀπὸ ζωή, μ' αὐτὸ πού δὲ ζεῖ πιὰ οὔτε νιώθει πόνο, μ' αὐτὸ ἱκανοποιεῖ τὴν πίεση τῆς πείνας του καὶ καταπαύει αὐτήν. Τὸ ψάρι λοιπὸν κέφαλος οὔτε τὰ ἀναίσθητα σώματα πλησιάζει ἀν δὲν τὸν βασανίζει πολὺ ἡ πείνα καὶ δὲν νικᾷ τὴ φύση του, ἐνῶ ἐσὺ ἐπιτίθεσαι σὲ ἀνθρώπους ζωντανούς καὶ μαζὶ στίς περιουσίες τους, καὶ μάλιστα ἐνῶ ζεῖς μέσα σὲ ἀπολαύσεις. Καὶ γιατί νὰ λέγω, χωρὶς νὰ ὑπάρχει καμμιά ἀνάγκη; Μὲ τόση ἀδιαντροπιὰ ἀκόμα καὶ μπροστὰ στὰ μάτια τῆς πατρίδας σου, καταπίνοντας μὲ ὀλάνοιχτο στόμα καὶ κατατρώγοντας ἀχόρταγα (ἀνθρώπους καὶ περιουσίες), ποιά δικαιολογία θὰ ἔχεις ἐκεῖ, ὅταν οὔτε σ' αὐτὴ βρῖσκεις τόπο νὰ συγκριθεῖς μὲ τὰ ψάρια²⁰;

ΕΠΙΣΤΟΛΗ 67η.

**Γιὰ τὸ ὅτι δὲν πρέπει νὰ δίνομε σημασία
στὰ λυπηρὰ τοῦ βίου²¹.**

Εἶναι μεγάλο ἀγαθὸ γιὰ τὸν ἄνθρωπο ἡ χωρὶς λύπη ζωὴ, δύσκολο ὅμως νὰ τὸ ἐπιτύχει, καὶ μᾶλλον ἀδύνατο γιὰ ὅσους δὲν ἔχουν κρίση πού προέρχεται ἀπὸ ὀρθὸ τρόπο ζωῆς. Γιὰ ὅσα λοιπὸν μᾶς εὐχαριστοῦν εὐχαριστίες στὸν Πλάστη καὶ χορηγὸ τῆς δίχως εὐθύνες εὐχαρίστησης, γιὰ ὅσα ὅμως μᾶς λυποῦν, γι' αὐτὰ μποροῦμε νὰ βροῦμε, ὅπως τὸ αἶτιο αὐτῶν, ἔτσι καὶ τὸ φάρμακο τῆς θεραπείας. Γιατὶ τὰ πιὸ πολλὰ ἀπὸ τὰ λυπηρὰ δὲν καταφέρουν τὸ πλήγμα ἀπὸ μόνονα τους, ἀλλὰ λαμβάνουν τὴν αἰτία γιὰ τὸ χτύπημα ἀπὸ τὴ δική μας κακὴ κρίση. Στερήθηκε κάποιος τὸν πλοῦτο του; Σὲ τί μπορεῖ ἡ στέρηση νὰ μᾶς λυπήσει; Ἀλλ' ἐγὼ θεωρῶ τὴ στέρηση βαρὺ πρῶγμα: εἶναι φανερὸ ὅτι ἐγὼ ὁ ἴδιος κάνω καὶ τὴ

κινουῦσαν ὀπλίζω πικρὸν ἀφείναι μοι βέλος. Ὁ μὲν γὰρ φθόνος, ἢ
 κοινόν τι πόλεως ἢ πατρίδος πάθος, ἢ ἄλλο τῶν ἕξωθεν, ἰσχυρὸς
 με καὶ μὴ βουλόμενον πένητα ποιῆσαι, λυπηῆσαι δὲ οὐδὲν τούτων
 οὐδαμῶς οὐκ ἂν δυνηθείη, εἰ μὴ ἐγὼ βουλοίμην. Ἀλλὰ φίλτατοι
 5 παῖδες ἀπέστησάν μοι τῶν κόλπων, καὶ οὓς ὄρων ἠδόμην καὶ τὰ
 ἐλπίδας πάσας ἀνῆπτον τοῦ βίου, οὗτοι τὸ χρεῶν ἀθρόον ὑπῆλ-
 θον. Οὐδ' ἐκεῖνοι πλήττειν οἶδασιν ὅλως, μάλιστα γὰρ φύσεως
 ὥσπερ ἐν τῇ γενέσει, οὕτω καὶ τῇ ἐξόδῳ λειτουργήσαντες νόμοις.
 Ἀλλ' ἐγὼ τοὺς τὰ ἔσχατα ἠρεμοῦντας ὡς ἐν μεγάλῳ κλύδωνι καὶ
 10 σάλῳ ταλαιπωρουμένους, τοὺς ἐμοὺς ποιῶν λογισμούς, καὶ τὴν
 μηδὲν αὐτοῖς συνεισάγουσαν συμπάθειαν ἀνακινῶν, ἐμαντῶ τὴν
 πληγὴν μηδὲν ὠφελῶν ἐπιφέρω. Οἰκία δέ μοι συνέπεσε; Τί οὖν;
 εἰ μὲν καταλαβοῦσα καὶ μέ, οὐδὲν πρὸς ἐμέ, οὐδὲ γὰρ αἰσθάνομαι,
 εἰ δὲ πολλῶν πεσόντων, ἐγὼ τοῦ πτώματος κρείττων ἐγενόμην,
 15 πῶς ἀντὶ τοῦ χάριν ἔχειν οἷς ἐρῶύσθην, ὑπὲρ ὧν ἄψυχα κεῖται
 δυσφορῶν, οὐκ ἐμαντῶ προξενῶ τὴν λύπην; Οὕτω δὴ καὶ ἐπὶ
 τῶν ἄλλων ἀπάντων. Ἄ γὰρ ὡς ἐπὶ παραδειγμάτων τούτων
 εἴρηται, κοινὰ πάντων ἐστὶν ὅσα καθεκάστην ὁ βίος, τὰ μὲν ἄνω
 φέρω, τὰ δὲ κάτω τὸν ἑαυτοῦ πολύστροφον ἐλίσσεται κύκλον.
 20 Ἐν οὖν ἐστὶ μόνον τῶν ἐν τῷ βίῳ πάντων, περὶ οὗ χρὴ καὶ τὴν
 ἀλγηδόνα βαρεῖαν δέχεσθαι, καὶ σπουδὴν εἰσάγειν ταύτης
 ἀπαλλάττεσθαι, τὰ δ' ἄλλα μικροῦ πάντα ὅσα συμβῆ· ἂν μὲν ἐγὼ
 κρίνω φαῦλα ταῦτα εἶναι, ὡς λυπηρὰ μοι ἐπιτίθεται, ἂν δ' οὐκ
 ἐπιστρέφωμαι πρὸς αὐτά, οὐδὲν αὐτῶν ἰσχύει προσάψασθαι
 25 οὐδεμίαν μοι θλίψιν. Τί οὖν ἐστὶ περὶ οὗ με δεῖ φροντίζειν, καὶ οὐ
 πρὸς τὴν ἀλγηδόνα ἐπιστρέφειν; Τὸ ταῖς ἀκίσι τῶν ἁμαρτημά-
 των ἀπαθῆ τὴν ψυχὴν καὶ ἀνάλωτον συντηρεῖν· καὶ τι προσάψη-
 ται ταύτης καὶ πρὸς μώλωπα τὴν πληγὴν ἐκτείνει, διανίστασθαι
 τὸ τραῦμα θεραπεύειν καὶ πρὸς ὑγίειαν ἀνακαλέσασθαι. Τὰ δ'
 30 ἄλλα πάντα, δόξα καὶ πλοῦτος, κάλλος καὶ ἰσχύς, δυναστεία καὶ
 ῥώμη σώματος, καὶ κράτος λόγων, τιμιώτερον παῖδες εἰσιν ἐν βίῳ
 παίζοντες μᾶλλον δὲ οὐδὲ παῖδες, σκηνὴ δὲ παίδων ὑποκρινομέ-
 νη δρᾶμα, καὶ εἴ τι τούτων ἀπατηλότερον.

στέρηση πού δέ μοῦ προκαλεῖ τίποτε νά μοῦ ρίξει πικρὸ βέλος. Γιατί ὁ φθόνος, πού εἶναι κοινὴ νόσος ἢ τῆς πόλης ἢ τῆς πατρίδας ἢ κάτι ἄλλο πού ἔρχεται ἀπὸ ἔξω, ἔχει τὴ δύναμη νά μὲ κάνει φτωχὸ καὶ χωρὶς νά θέλω, δὲν θὰ μποροῦσε ὅμως καθόλου νά μὲ λυπήσει κανένα ἀπὸ αὐτὰ ἂν ἐγὼ δὲν ἤθελα. Ναί, ἀλλὰ παιδιὰ πολυαγαπημένα ἀπομακρύνθηκαν ἀπὸ τὴν ἀγκαλιὰ μου καὶ αὐτὰ πού τὰ ἔβλεπα καὶ χαιρόμουν καὶ στήριζα σ' αὐτὰ ὅλες τὶς ἐλπίδες τῆς ζωῆς μου, αὐτὰ ξαφνικὰ ἀδιαφόρησαν γιὰ τὸ κοινὸ χρέος. Οὔτε αὐτὰ πληγώνουν συνήθως καθόλου, ἀλλὰ λειτούργησαν ὅπως στὴν ἀρχὴ τῆς γένεσης, ἔτσι καὶ κατὰ τὴν ἔξοδο σύμφωνα μὲ τοὺς νόμους τῆς φύσεως. Ἄλλ' ἐγὼ αὐτοὺς πού ζοῦν σὲ ἀπόλυτη ἡρεμία σὰ νά ταλαιπωροῦνται σὲ μέγαν τρικυμία καὶ σάλο, κάνοντας τοὺς δικούς μου συλλογισμούς καὶ ἀνακινώντας τὴ συμπάθεια πού δὲν τοὺς προσφέρει τίποτε, καταφέρω τὸ χτύπημα σ' ἐμένα τὸν ἴδιο χωρὶς νά ὠφελῶ σὲ τίποτε. Ἄλλὰ κρεμίσθηκε τὸ σπίτι μου; Καὶ τί ἔγινε; Ἄν βέβαια καταπλάκωσε καὶ ἐμένα, δὲν συνέβει τίποτα σὲ μένα, ἀφοῦ οὔτε πού αἰσθάνομαι, ἂν ὅμως καταπλακώθηκαν πολλοὶ κι ἐγὼ σῶθηκα ἀπὸ τὸ γκρέμισμα, πῶς, ἀντὶ νὰ εὐχαριστῶ πού σῶθηκα, δυσφορώντας γι' αὐτὰ τὰ ἄψυχα πού βρῖσκονται κάτω πεσμένα, δὲν προξενῶ τὴ λύπη στὸν ἑαυτό μου; Ἐτσι εἶναι καὶ γιὰ ὅλα τὰ ἄλλα. Γιατί ὅσα εἶπα γι' αὐτὰ ὡς παραδείγματα, εἶναι κοινὰ σὲ ὅλους, ὅσα κάθε μέρα ὁ θίος φέρνει, αὐτὰ ἄνω καὶ τὰ ἄλλα κάτω, σχηματίζοντας τὸ δικό του πολύστροφο κύκλο. Ἐνα μόνον λοιπὸν εἶναι ἀπὸ ὅλα τὰ τῆς ζωῆς, ἀπὸ τὰ ὁποῖα πρέπει καὶ τὸ βαρὺ πόνον νὰ δέχεσαι, καὶ νὰ βιάζεσαι μὲ κάθε τρόπο ν' ἀπαλλαγεῖς ἀπὸ αὐτόν, ἐνῶ ὅλα τὰ ἄλλα πού θὰ συμβοῦν ἔχουν μικρὴ σημασία· ἂν ἐγὼ κρίνω ὅτι αὐτὰ εἶναι συμφορές, μοῦ προστίθενται σὰν λυπηρά, ἂν ὅμως δὲν δώσω προσοχὴ σ' αὐτὰ, κανένα ἀπὸ αὐτὰ δὲν ἔχει τὴ δύναμη νά μοῦ προξενήσει καμμιά θλίψη. Ποιὸ εἶναι λοιπὸν αὐτὸ γιὰ τὸ ὁποῖο πρέπει νὰ φροντίζω καὶ νὰ μὴν ἀσχολοῦμαι μὲ τὸν πόνον; Τὸ νὰ κρατῶ τὴν ψυχὴ μου ἀπρόσβλητη κι ἐλεύθερη ἀπὸ τὰ ἀγκάθια τῶν ἁμαρτημάτων. Κι ἂν κάτι τὴν πληγώσει καὶ ἡ πληγὴ ἐπεκταθεῖ καὶ γίνει μώλωπας, νὰ φροντίσω νὰ θεραπεύσω τὸ τραῦμα καὶ νὰ ἐπαναφέρω τὴν κατάστασι ὑγείας. Ἄπὸ ὅλα τὰ ἄλλα, τὴ δόξα καὶ τὰ πλούτη, τὴν ὁμορφιά καὶ τὴ δύναμη, τὴν ἐξουσία καὶ τὴ δύναμη σώματος καὶ τὴν ὑπεροχὴ στοὺς λόγους, πολυτιμότερο εἶναι τὰ παιδιὰ πού ζοῦν χαρούμενα τὴ ζωὴ ἢ καλύτερα οὔτε τὰ παιδιὰ, ἀλλὰ τὸ θέατρο τῶν παιδιῶν πού ὑποκρίνεται τὸ δράμα, καὶ ὅτιδήποτε ἄλλο πιὸ ἀπατηλὸ ἀπὸ αὐτὰ.

ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ

Οί αριθμοί παραπέμπουν κατά σειρά για τὰ χωρία τῆς Γραφῆς στο κεφάλαιο, τὸν στίχο καὶ τὴ σελίδα πὸν βρίσκονται, ἐνῶ γιὰ τὰ ὀνόματα καὶ πράγματα ἀπλῶς στὴ σελίδα πὸν βρίσκονται.

1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς

			24	13	194
		”Εξοδος	26	41	372
32	32			56	194
		376	28	18-20	74
		Ψαλμοί		Μάρκος	
1	1	200	2	19	404
2	9	198	12	14	206
11	2	194. 326		Λουκᾶς	
18	5	170			
	6	400			
36	35-36	294	6	37	60
			7	38	60
		Ἱερεμίας	16	20-25	392
38	34	170		Ἰωάννης	
		Ματθαῖος			
			2	16	188
5	10	206	6	17	402
	13	192	11	25	476
7	2	60. 428	16	14	254
8	20	298		Πράξεις	
	22	402			
9	15	404	17	28	204
10	16	186	21	24	258
	41	308		Ρωμαίους	
13	18	310			
17	24-27	206	8	17	204
18	3	186	10	18	170
19	6	166		Κορινθίους Α΄	
22	17	206	2	9	476

2	10	74			Τιμόθεον Β΄	
3	2	258		4	7	206
7	27	168			8	386
9	21	294			11	192
	26-27	386			16	192
	27	384				
11	19	406			Ἑβραίους	
13	7	280		8	11	170
15	44	400		12	23	204
	Κορινθίους Β΄			13	4	168
11	27	352			Ἰακώβου	
	31	170				
	Γαλάτας			1	17	204
3	27	222			Πέτρου Α΄	
4	6	250		2	9	204
	7	204			13	204
6	14	374			Πέτρου Β΄	
	Φιλιππησίους					
1	23	192			17	204
	27-29	202		2	10	196
2	1-2	202			Ἰωάννου Α΄.	
	Τιμόθεον Α΄					
2	2	204			13	196
	4	170		1	27-28	204

2. Εύρετήριο ονομάτων και πραγμάτων

Α

- άβουλία 138. 458.
 Ἄβραάμ 34.
 αγαθότης 14. 400
 αγαθοεργία 130. 326.
 Ἀγάθων, πάπας Ῥώμης, 86.
 ἀγαλλίασις 144. 206. 306. 456. 474. 478.
 ἀγαμία 132.
 ἀγανάκτησις 62. 400.
 ἀγάπη 10. 12. 20. 42. 48. 50. 102. 124. 202.
 204. 266. 270. 280. 282. 310. 330. 332.
 348. 388. 404. 412. 414. 418. 456.
 ἀγάπησις 204.
 Ἀγαπητός, πάπας Ῥώμης, 84.
 Ἀγγούριοι 422. 430. 436. 446.
 ἀγιασμός 258.
 ἀγιοκατήγοροι 18.
 ἀγιστεία 302.
 ἀγιωσύνη 352.
 ἄγνοια 244. 254. 258.
 ἀγνωμοσύνη 480.
 Ἄδὰμ 396.
 ἄδης 246. 422.
 ἄδηφαγία 154.
 ἀδικία 84. 120. 290. 346.
 ἀδοξία 54.
 Ἀδριανός, ἱερεύς, 88.
 Ἀδριανός Ῥώμης 264.
 Ἀειπάρθενος (Θεοτόκος) 78. 482.
 ἀθανασία 400. 478.
 Ἀθανάσιος, μοναχός, 348. 350. 358. 374.
 Ἀθανάσιος ὁ Μέγας 70. 160. 208.
 ἀθεότης 74.
 ἀθλιότης 54. 80. 146.
 ἄθυμία 10. 46. 54. 138. 148. 302. 336. 380.
 478.
 ἀθώωσις 42. 238.
 Αἰγύπτιος 450.
 αἵρεσις 68. 80. 90. 96. 150. 406.
 αἵρεσις μανιχαϊκή 18.
 αἵρετικός, -οὶ 174. 210. 212. 344. 406.
 αἰσχροῤῥημοσύνη 110.
 αἰσχροῦτης 98.
 αἰσχύνη 58. 98. 126. 128. 190. 194. 364.
 376. 388. 422. 432. 446.
 Αἴσωπος 312. 328.
 αἰχμαλωσία 148. 150.
 ἀκαθαρσία 46. 52. 134.
 ἀκακία 348.
 Ἀκάκιος, μοναχός καὶ ἰατρός, 366-368.
 ἀκολασία 52. 134.
 ἀκοσμία 98. 124.
 Ἀκυλεία 240.
 ἀλαζονεία 216.
 Ἀλεξάνδρεια 72. 82. 86. 88. 150. 174. 260.
 Ἀλεξανδρεῖς 36.
 Ἀλέξανδρος, κόμης, 418. 450.
 Ἀλέξανδρος Κων/πόλεως 68. 70.
 Ἀλέξανδρος (ὁ Μέγας) 70. 76. 86. 134.
 418. 450.
 Ἀλέξανδρος Χαλκεὺς 450.
 ἀλήθεια 22. 32. 66. 84. 144. 186. 188. 194.
 198. 202. 204. 246. 262. 270. 276. 290.
 312. 316. 322. 324. 360. 364. 370. 392.
 406. 408. 422. 434. 456. 464.
 ἀλλοίωσις 120.
 ἀμαθία 250. 256.
 ἄμαρτημα, -τα 20. 46. 62. 98. 100. 124.
 182. 194. 212. 224. 228. 238. 270. 352.
 354. 446. 488.
 ἄμαρτια 34. 46. 62. 68. 84. 100. 104. 192.
 240. 334. 354. 446.
 ἄμαρτωλός, -οὶ 234.
 Ἀμάσεια 228.
 Ἀμβρόσιος Μεδιολάνων 42. 256.
 ἀμέλεια 138. 482.
 Ἀμφιλόχιος, μητροπολίτης Κυζίκου,
 300. 322.
 ἀναγέννησις 164.
 ἀνάθεμα 80. 82. 92. 152. 166. 282. 284.
 ἀναισθησία 234. 252. 422.
 ἀναισχυντία 286.
 ἀνάκτησις 476.
 ἀναμυρισμός 168.

- Ἐνανίας 356.
 Ἐνανος 356.
 ἀνάρῳησις 422.
 ἀναρχία 352.
 Ἐναστάσιος, μοναχὸς καὶ ἡσυχαστῆς, 422.
 Ἐναστάσιος, πρεσβύτερος, 344.
 ἀνάστασις 84. 404. 478.
 ἀνάστασις νεκρῶν 68.
 Ἐνατόλιος 462.
 Ἐνατόλιος Κων/πόλεως 78.
 ἀναψυχή 46.
 ἀνδραγαθία 126.
 ἀνδρ(ε)ία 120. 286. 304. 394. 480.
 ἀνδροφονία 210.
 Ἐνιος 328.
 ἀνισότης 22.
 Ἐννας 360.
 ἀντίδοσις 308.
 ἀντικείμενος (διάβολος) 164.
 ἀντιμισθία 308.
 Ἐντιόχεια 54. 70. 72. 80. 86. 88. 174. 268. 294.
 Ἐντίοχος 76. 84.
 Ἐντίπατρος 64.
 Ἐντίχριστος 356.
 Ἐντώνιος, ἀρχιεπίσκοπος Βοσφόρου, 276.
 Ἐξείνος Πόντος 276.
 ἀοριστία 406.
 ἀπάθεια 62.
 ἀπαιδευσία 276.
 Ἐπάμεια 84.
 ἀπανθρωπία 126.
 ἀπαρχή 476. 478.
 ἀπάτη 42. 126. 150. 184. 254. 326. 348. 432. 466.
 ἀπείθεια 260.
 ἀπειλή 276.
 ἀπειροκαλία 138.
 ἀπεριληψία 406.
 ἀπερίτμητος 34.
 ἀπιστία 300. 406.
 ἀπλότης 348.
 ἀπόγνωσις 134.
 ἀποκατάστασις 18.
 Ἐπολινάριος, αἵρεσιάρχης, 82.
 Ἐπολινάριος Ἐλεξανδρείας 88.
 ἀπόνοια 72. 78. 232. 234. 284. 290. 360. 422. 428. 460.
 ἀπραγμοσύνη 228.
 ἀπώλεια 84. 134. 202. 248. 256. 452.
 ἄρα 56. 266.
 Ἐραβες 174.
 Ἐργῶ 462.
 Ἐρειος 14. 16. 70. 72. 74. 76. 100. 106. 150.
 ἄρετή 10. 24. 26. 40. 50. 66. 70. 76. 84. 112. 114. 116. 118. 120. 124. 134. 136. 138. 142. 144. 146. 188. 202. 220. 236. 240. 242. 246. 256. 260. 278. 280. 292. 298. 302. 304. 306. 312. 314. 326. 330. 332. 334. 336. 340. 342. 354. 356. 358. 366. 370. 374. 384. 400. 408. 410. 418. 420. 428. 434. 436. 440. 442. 444. 446. 448. 450. 452. 456. 458. 460. 480. 482.
 Ἐριστοτέλης 322.
 Ἐριστοφάνης 314. 448.
 Ἐρκαδία 290.
 Ἐρμενία 152. 272.
 Ἐρσαθῆρ, ἄσπαθάριος, 464.
 Ἐρσένιος, μοναχὸς καὶ ἡσυχαστῆς, 370. 378. 428. 374.
 ἀρχιερατεία 70.
 ἀρχιερωσύνη 8. 10. 28. 32. 42. 234. 246.
 ἀσέβεια 74. 76. 150. 152. 164. 168. 170. 232. 256. 258. 282. 356.
 ἀσέλγεια 90. 224.
 ἀσθένεια 8.
 Ἐσία 134. 272.
 Ἐσκληπιάδες 288.
 ἀσπλαγχία 54.
 ἀσχημοσύνη 98. 258. 264. 266. 364.
 ἀτιμία 90. 122. 364. 400.
 Ἐτις 422.
 ἀτολμία 138.
 Αὐγουστίνος 256.
 αὐθεντία 188.
 αὐτεξούσιον 222.
 ἄφεις 188.

ἀφθαρσία 84. 446.
 Ἐφροδίτη 356.
 ἀφροσύνη 138.
 Ἐχαὰβ 460.
 ἀχαριστία 124. 128. 130.

B

Βαάνης, πραιπόσιτος καὶ πατρίκιος,
 436. 442.
 βάπτισμα 42. 68. 216. 218. 222.
 Βάρδας, πατρίκιος, 54. 60. 64. 430.
 Βαρνάβας, μονάζων, 352.
 βασιλεία Θεοῦ-οὐρανῶν 104. 144. 186.
 206. 284. 304. 334. 368. 424. 446. 484.
 Βασίλειος, βασιλεύς, 206.
 Βασίλειος, κοιαίστωρ, 420.
 Βασίλειος ὁ Μέγας 160. 172. 324.
 Βασίλειος, πατρίκιος, 410.
 Βασίλειος, πράκτωρ, 434.
 βασκανία 466.
 βδέλυγμα 90.
 βδελυρία 394.
 βεβήλωσις 240.
 Βιγίλιος, πάπας Ῥώμης, 82.
 Βιθυνία 68. 78.
 Βιθυνοὶ 88.
 Βικέντιος, ἀντιπρόσωπος τοῦ Ῥώμης,
 70.
 Βίτων, ἀντιπρόσωπος τοῦ Ῥώμης, 70.
 βλάβη 46. 294.
 Βλάσιος, κληρικός, 60.
 βλασφημεῖν 254.
 βλασφημία 46. 74. 90. 160. 168. 184. 244.
 246. 254.
 Βονιφάτιος 78.
 Βόσφορος 276.
 Βουλγαρία 64.
 Βούλγαροι 152. 164. 168. 378.
 βουλή 118. 250.
 Βροῦτος 324.
 βρυγμὸς ὀδόντων 434.
 Βυζάντιον 150.

Γ

Γάγγρα 166.
 γαλακτοποσία 154.
 Γαλάτων, ἀσηκρηῆτις, 424. 438. 462.
 γαλήνη 204.
 Γαληνὸς 288.
 γάμος 38.
 γαστριμαργία 46.
 γέεννα 10. 424. 446.
 γένεσις 252.
 γέννησις 248. 250.
 Γεώργιος, διάκονος, 332. 334. 336.
 Γεώργιος, διάκονος καὶ κουβουκλεί-
 σιος, 340.
 Γεώργιος, διάκονος, καὶ ὄρφανοτρό-
 φος, 344.
 Γεώργιος Κων/πόλεως 86.
 Γεώργιος, μητροπολίτης, 286.
 Γεώργιος, μητροπολίτης Νικομηδείας,
 272. 288. 300.
 Γεώργιος, μοναχός, πρεσβύτερος Ἱερο-
 σολύμων, 86.
 Γεώργιος, πρεσβύτερος, 86.
 γνώσις 252.
 γογγυσμὸς 22. 26.
 Γομόρρα 434.
 Γρηγόριος, ἀρχιεπίσκοπος Συρακού-
 σης, 282.
 Γρηγόριος, διάκονος, 336. 344.
 Γρηγόριος Θεολόγος 42. 160.
 Γρηγόριος Νύσσης 74.

Δ

Δαβὶδ 194. 354. 460. 480.
 δαιμόνιον 402.
 δαίμων,- ες 18. 92. 152. 326. 348. 356. 420.
 422. 458. 480.
 Δάμασος Ῥώμης 74.
 Δαμανὸς, ξενοδόχος, 342. 346. 440.
 δειλία 190. 382. 384. 386. 388. 390. 392.
 394. 436.
 δεισιδαιμονία 16. 152. 356.
 Δημοσθένης 322.
 διαβολή 30. 32. 42. 52. 64. 112. 140. 450.
 διάβολος 198. 450.

διαφθορά 294. 412.
 Δίδυμος 18. 82.
 διθεία 158.
 δικαιοσύνη 28. 120. 142. 206. 224. 290.
 330. 356. 386. 454. 456.
 Δίκη 448.
 δίκη 466.
 Διόδωρος, αίρετικός, 76. 82.
 Διονύσιος (Ἀρεοπαγίτης) 406.
 Διονύσιος Ἀλεξανδρείας 260.
 Διονύσιος, τύραννος, 414.
 Διόσκορος 16. 80. 150. 152. 210.
 διχόνοια 332.
 διχοστασία 122.
 διωγμός 282. 298. 304. 372.
 δόλος 52. 412. 482.
 Δόμος Ἀντιοχείας, 82.
 δόξα αἰρετική 250. 256.
 δόξα θεία - Θεοῦ 20. 22. 60. 68. 84. 142.
 176. 304. 306. 400. 404. 470. 488.
 δοξολογία 106. 338.
 Δρόμος 408.
 δύναμις 252. 254.
 δυσγένεια 92.
 δυσμένεια 414.
 δυσπραγία 138.
 δυσσέβεια 18. 32. 70. 72. 80. 86. 160. 174.
 210. 460.
 δυσσέθημα 152. 168. 174.
 δυστροπία 270.
 δυστυχία 384.
 δυσφημία 248. 466. 472.
 δωρεά 94. 128. 130.
 Δωρόθεος, ἡγούμενος μονῆς Κέδρων,
 330.

Ε

ἐγκράτεια 366. 420.
 ἐθελοθρησκεία 152.
 εἰδωλολατρία 92.
 εἰκονομαχία 92.
 εἰκονομάχος, -οι 18. 174. 344.
 εἰκὼν Χριστοῦ 46. 92. 94.
 Εἰρηναῖος 260.

εἰρήνη 46. 48. 172. 204. 336. 338.
 Εἰρήνη, αὐτοκράτειρα, 80.
 ἐκδίκησις 304.
 Ἐκκλησία 68. 82. 84. 98. 100. 150. 152.
 172. 174. 178. 184. 186. 194. 196. 198.
 218. 222. 236. 244. 246. 272. 282. 302.
 372. 390. 422.
 Ἐκκλησία πρωτοτόκων 204.
 Ἐκκλησία Ῥωμαίων 70. 246. 264.
 ἐκπορεύεσθαι 252. 254. 256. 262. 264.
 ἐκπόρευσις 158. 160. 162. 244. 248.
 ἐλεημοσύνη 336. 424.
 ἔλεος 24.
 ἐλευθερία 190. 230. 298. 318. 392.
 Ἐλισαῖος 464.
 Ἐλλὰς 428. 438.
 Ἕλληνας, -ες 158. 208. 210. 336. 340. 386.
 420. 424. 442. 458.
 ἐλπίς 20. 60. 62. 140. 146. 148. 150. 152.
 168. 188. 194. 200. 202. 206. 220. 242.
 270. 272. 274. 278. 286. 322. 330. 388.
 394. 440. 456. 466. 476. 478. 488.
 Ἐμμανουήλ 276.
 ἐμπάθεια 22.
 ἐνέργεια 14. 86. 88.
 ἔνωσις 22. 82.
 ἐξουδένωσις 38.
 ἐξουσία 72. 136. 142.
 ἐξουσία δημιουργική ἔπαινος 122. 312.
 ἐπήρεια 256. 466.
 ἐπιβουλή 26. 52. 58. 96. 104. 116. 144. 184.
 198. 208. 212. 306. 314. 318. 338. 410.
 412. 430. 482.
 ἐπίγνωσις 170.
 ἐπίγνωσις ἀληθείας 170.
 ἐπιείκεια 12. 132. 214. 460.
 ἐπιθυμία 30. 134. 146. 474.
 ἐπικουρία 12. 132.
 ἐπιμέλεια 170. 420.
 ἐπιμξία 232.
 ἐπιορκία 124.
 ἐπιστασία 48. 126.
 ἐπιτίμησις 24. 188. 300.
 ἐπιτιμία 226.
 ἔρις 52.

Ἑρμῆς 356.
 ἔρωσ 474.
 ἔρωσ ἀκόλαστος 450. 452.
 ἔρωσ θεῖος 20. 102. 242. 270. 310. 374.
 402. 404.
 ἔρωσ σώματος 374.
 Εὐάγριος 18. 82.
 εὐβουλία 118. 138.
 εὐγένεια 190.
 εὐγνωμοσύνη 34. 48. 124. 130. 286. 310.
 εὐδαιμονία 104. 118. 142. 352. 426. 438.
 478. 482.
 εὐεργεσία 22. 94. 106. 122. 124. 126. 128.
 130. 132. 142. 146. 214. 420. 440. 458.
 εὐθυμία 10. 58. 102. 206.
 Εὐθύμιος, μητροπολίτης Κατάνης, 288.
 Εὐθύμιος, μονάζων, 354.
 εὐκληρία 454.
 εὐκοσμία 104. 282.
 εὐλάβεια 10. 108. 168. 186. 232. 388.
 Εὐλάμπιος, ἀρχιεπίσκοπος, 276. 292.
 εὐλογία 266.
 εὐμαθία 68.
 εὐμένεια 120. 236. 274. 292. 450.
 εὐνοια 114.
 εὐνομία 134.
 Εὐνομος 438.
 εὐπάθεια 214. 308.
 εὐπείθεια 352.
 εὐπραγία 138.
 εὐπραξία 298.
 εὐπρέπεια 444. 466.
 εὐρεσιολογία
 εὐσέβεια 10. 24. 26. 32. 66. 68. 76. 78. 86.
 88. 94. 100. 144. 152. 154. 164. 168.
 186. 190. 198. 202. 204. 218. 244. 246.
 256. 264. 286. 306. 322. 352. 370. 372.
 452. 470. 472.
 Εὐσεβεία, μοναχή, 396. 420.
 Εὐσέβιος, αἰρετικός, 210.
 Εὐστάθιος Ἀντιοχείας 70. 208. 268.
 Εὐστόχιος Ἱεροσολύμων 82.
 Εὐσχήμων, ἀρχιεπίσκοπος Καισαρείας,
 290. 308.
 Εὐσχήμων, μητροπολίτης, 286.

εὐταξία 20. 50. 108.
 εὐτέλεια 8.
 εὐτραπεία 136.
 Εὐτυχῆς 16. 80. 84. 150. 152. 244.
 εὐτυχία 420.
 Εὐτύχιος Κων/πόλεως. 82.
 εὐφημία 76. 130. 146. 276. 320. 364. 422.
 Εὐφραΐμος 84.
 εὐφροσύνη 96. 104. 128. 140. 154. 176.
 206. 278. 306. 364. 394. 478. 482.
 εὐχαριστία 104. 130. 214. 216. 338. 462.
 470. 478. 484.
 Ἐφέσιος,- οι 76.
 Ἐφεσος 76.
 ἔχθρα 136.

Z

Ζαχαρίας, μητροπολίτης Ἀντιοχείας,
 294.
 Ζαχαρίας, μητροπολίτης Χαλκηδόνας,
 278. 292. 312. 316. 320.
 ζῆλος 78. 242.
 ζωή ἀγήρωσ 92.
 ζωή μακαρία 474.
 ζωή μέλλουσα 68.
 Ζωορᾶς (αἰρετικός) 84.
 Ζωσιμᾶς 172.
 Ζωσιμᾶς, μοναχός, 348.

H

ἡδονή 118. 120. 124. 144. 276. 288. 294.
 326. 336. 340. 356. 364. 384. 420. 432.
 470. 486.
 ἡδυπάθεια 46.
 Ἡλίας, ἀσπαθᾶριος καὶ δρουγγάριος,
 458.
 Ἡλίας Ἱεροσολύμων 88.
 Ἡλίας, προφήτης, 464.
 Ἡλίας, πρωτοσπαθῦριος, 412. 444.
 ἡμερότης 152.
 Ἡράκλεια 268. 272. 324.
 Ἡρακλῆς 356.
 Ἡράκλειος 88.

Ἡρώδης 64.
Ἡφαιστος 356.

Θ

Θαλάσσιος Καισαρείας 42.
θάνατος 16. 34. 396. 400. 402. 444. 466.
470.
θέλημα 14. 18.
θέλησις 86. 88.
Θεόγνιος, αίρετικός, 210.
θεογνωσία 96. 152.
Θεοδόσιος 76. 78.
Θεοδόσιος, μονάζων, 358.
Θεόδοτος, σπαθαροκανιδιδάτης 444.
Θεοδώρητος Ἀντιοχείας 88.
Θεόδωρος, ἡγότμενος, 328.
Θεόδωρος, μητροπολίτης Λαοδικείας,
274. 276. 286. 290. 298.
Θεόδωρος Μοψουεστίας 18. 76. 82
Θεόδωρος, πρεσβύτερος, 86.
Θεόκτιστος, ἡγούμενος, 326.
θεομαχία 74. 150. 162. 250.
θεοσημεία 82.
Θεοτόκος 78. 148. 206. 266. 482.
Θεοφάνης, διάκονος, 334.
Θεοφάνης, μονάζων, 404.
θεοφιλία 236.
Θεόφιλος, ἀσπαθέριος καὶ σακελλά-
ριος, 458.
Θεόφιλος, πραιπόσιτος 442.
Θεόφιλος, πρωτοσπαθάριος, 444.
Θεοφύλακτος, ἀσπαθάριος, 460.
Θεοφύλακτος, πατρικιος, 412.
θηλυδρίας 288.
θλίψις 192. 196. 304. 428. 430. 438. 488.
θρήνος 472.
θρησκεία 96. 98. 154. 170.
θυμηδία 304. 306. 468.
θυμὸς 132.
θυσία 106.
θυσιαστήριον 184.
Θωμᾶς, μαθητῆς Χριστοῦ, 346.
Θωμᾶς, ἱερεύς, 80.
Θωμᾶς, μοναχὸς καὶ πρεσβύτερος, 174.

I

Ἰακωβῖται 152.
Ἰάκωβος, ἀπόστολος, 360.
Ἰάκωβος (μάρτυς) 70.
Ἰάφεθ 258.
Ἰγνάτιος, ἐπίσκοπος Λόφων, 270. 274.
Ἰγνάτιος, μητροπολίτης Κλαυδιουπό-
λεως, 282.
Ἰεράπολις 260.
ἱεραρχία 240.
ἱεράτευμα βασιλείων 96. 204.
Ἰερεμίας 282. 370.
Ἰεροσόλυμα - Ἰερουσαλήμ 70. 72. 76. 80.
82. 84. 86. 88. 174. 360.
ἱερουργία 206. 228. 238.
Ἰερόνυμος 256.
ἱερωσύνη 32. 38. 40. 62. 72. 76. 78. 80.
168. 220. 234. 236. 240. 282. 306. 362.
Ἰεχονίας
ἱκετηρία 12.
Ἰλιάς 410.
Ἰουβενάλιος Ἰεροσολύμων 76. 80.
Ἰουδαῖος 90. 92. 278. 284. 362. 386.
Ἰούδας, προδότης, 346.
Ἰουλιανός, Ἀλικαρνασεύς, αίρετικός,
152.
Ἰούλιος, Ῥώμης, 70.
Ἰουστινιανὸς 82.
Ἰπποκράτης 288.
Ἰσραήλ 246.
Ἰσμαηλίτης 362.
Ἰσραηλίτης 450.
Ἰταλία 170.
Ἰωάννης, ἀρχιερεύς, 88. 174.
Ἰωάννης, ἀσπαθάριος, 408.
Ἰωάννης, διάκονος, 86.
Ἰωάννης, μητροπολίτης Ἡρακλείας,
268. 272. 324.
Ἰωάννης (Θεολόγος) 202. 248.
Ἰωάννης, πάπας, 264.
Ἰωάννης, πατρικιος, 420. 428. 438. 452.
Ἰωάννης, πατρικιος καὶ σακελλάριος
κατὰ τοὺς Ἀγγουρίους, 422. 430.

436. 446.

Ἰωάννης, σπαθάριος, 418. 426. 432.

Ἰωάννης, μητροπολίτης Νικομηδείας, 270.

Ἰωάννης, πρωτοσπαθάριος καὶ δρουγγάριος, 448.

Ἰωάννης Χρυσόστομος 208.

Ἰωβ 178. 286. 352. 480. 482.

Ἰωσήφ 450. 452.

Ἰωσήφ, κρυφὸς μαθητὴς Χριστοῦ, 436. 438.

Κ

Καϊάφας 360.

καινοπρέπεια 316.

καινοτομία 46. 68. 138. 160. 262.

Καῖσαρ 204.

Καισάρεια 42. 228. 290. 308.

κακία 22. 46. 50. 96. 112. 114. 116. 124. 180. 182. 184. 276. 292. 294. 298. 334. 336. 372. 410. 414. 416. 422. 426. 428. 456.

κακοήθεια 270.

κακουργία 126. 182. 186. 198. 212. 238. 270.

κάκωσις 56.

Καλαβρία 216.

καλοκαγαθία 104. 110. 130.

Καππαδοκία 74.

καρτερία 126. 144. 192. 476. 482.

καταδίκη 10.

κατάγνωσις 168. 196. 250.

κατακλυσμὸς 434.

κατάκριμα 172.

κατάκρισις 188.

Κατάνη 288.

καταφρόνησις 26. 154. 218. 228.

κατήφεια 176. 200. 314. 402. 454. 468. 480.

καύχημα 196. 200.

καχεξία 292.

Κέδρων (μονή) 330.

Κελεστίνος 76.

κενοδοξία 46.

κηδεμονία 128.

κίνδυνος 134. 136. 218. 250. 318. 322. 332. 422.

Κλαυδιούπολις 282.

κλέος 116. 420. 444.

κληρουχία 176. 348.

Κλωθῶ 468.

κοινωνία 160.

κολακεία 114. 326. 330. 332. 368.

Κορδοῦη 70.

κρεοφαγία 36.

Κρήτη 150.

κρίσις 188.

Κρόνος 356.

κτισμολατρεία 16.

κτισμολατρεῖν 16.

Κύζικος 300. 322. 482.

Κύριλλος (Ἀλεξανδρείας) 76.

κυριότης 72. 76.

Κῦρος Ἀλεξανδρείας 86.

Κωνσταντῖνος, ἀπόγονος Ἡρακλείου, 88.

Κωνσταντῖνος, νωτάριος, 452. 482.

Κωνσταντῖνος ὁ Μεγας 70. 82. 100. 210. 338.

Κωνσταντῖνος, σπαθάριος, 432.

Κωνσταντινούπολις 20. 30. 44. 64. 68. 74. 76. 86. 174. 216. 240.

Λ

Λάζαρος, ἐπαίτης τοῦ εὐαγγελίου, 392.

Λαοδίκεια 274. 276. 286. 290. 298. 308. 310. 318. 482.

Λατῖνος,-οι 42.

λατρεία 34. 66. 92. 94. 100. 106. 152.

λατρεία εἰδωλική 70.

Λέων, ἀρχιεπίσκοπος Καλαβρίας, 216.

Λέων, ἀσηκρητῆς, 438. 462.

Λέων, λογοθέτης, 418. 432.

Λέων ὁ δυσσεβῆς 210.

Λέων Ῥώμης 244.

Λέων Ῥώμης (ὁ νέος) 244. 264.

Λέων, σπαθάριος, 416.

Λίβανος 294.

λιμαγχονία 208.

λιμός ἄρτου 208.
 λιποταξία 200. 272.
 λαιδορία 178. 410. 450.
 Λουκάς 192.
 Λουκίνσιος 78.
 Λόφοι 270. 274.
 λύπη 26. 28. 146. 164. 330. 376. 396. 4092.
 422. 468. 470. 488. 472. 478. 480.

M

Μαδιάμ 418.
 Μακάριος (αἵρετικός) 18.
 Μακάριος Ἀντιοχείας 86.
 Μακάριος Ἱεροσολύμων 70.
 μακαριότης 104. 366.
 μακαρισμός 206.
 Μακεδονία 430.
 Μακεδόνιος 16. 74. 150. 158.
 μακροθυμία 360.
 Μάνητες 150. 160.
 μανία 16. 46. 86. 90. 284.
 Μανού 154.
 Μανουήλ, πατρίκιος, 446.
 Μάξιμος Ἀντιοχείας 78.
 Μάξιμος (μάρτυς) 70.
 Μαρία (Θεοτόκος) 68. 482.
 Μαρνανός, πατρίκιος καὶ δομέστικος,
 454.
 Μαρκιανός, αὐτοκράτωρ, 78.
 Μαρκίωνες 150. 160.
 Μάρκος, μονάζων, 356.
 ματαιότης 144. 322.
 μεγαλοδωρεά 462.
 μεγαλόνοια 282.
 μεγαλοψυχία 124.
 μέθη 60. 134. 332. 334.
 Μεθόδιος Πατάρων 260.
 Μελάνθιος 334.
 μελέτη 298.
 Μελέτιος 72.
 Μελχισεδέκ 34.
 μέριμνα 48.
 μεταμέλεια 212. 342. 354.
 μετάνοια 118. 146. 238. 290. 348. 354. 368.

378. 416. 460.
 Μηνᾶς Κων/πόλεως 82.
 Μητροφάνης 172.
 Μητροφάνης, μοναχός, 354. 358. 368.
 μισαιφονία 170. 284. 304. 360. 446.
 μιαιοφαγία 232.
 Μιλήσιοι 276-278.
 μίμησις 382. 384. 424.
 μίμησις Χριστοῦ 374.
 μισαδελφία 52. 424.
 μισθοδοσία 84.
 μίσος 120. 124. 230. 430.
 Μιτυλήνη 284. 324.
 Μιχαήλ, ἄρχων Βουλγαρίας, 64.
 Μιχαήλ, μητροπολίτης Μυτιλήνης, 284.
 320.
 Μιχαήλ, πατρίκιος, 428.
 Μιχαήλ, πρωτοσπαθάριος, 434. 440.
 Μιχαίας 460.
 μοιχεία 230.
 μοναρχία 158.
 μοναρχία τριαδική 72.
 Μονή Κέδρων 330.
 Μονή ἀγίου Νικολάου 330.
 Μονή ἀγίου Σάββα Ῥώμης 174.
 μονογαμία 36. 134.
 Μοντανοὶ 150.
 μοχθηρία 126. 340. 348. 416. 428. 472.
 Μοψουεστία 18. 82.
 μυθολογία ἑλληνική 82. 158.
 μυσαρότης 152.
 Μυσοὶ 386.
 μυσταγωγία 14. 66. 94. 162. 262. 284.
 μυστήριον 92. 94. 156. 208. 228. 232. 242.
 340. 422. 478.
 μῶμος 34.
 Μῶμος 452.
 Μωσῆς-Μωυσῆς 374.

N

Νάθαν 460.
 Νεστόριος 16. 18. 80. 82. 150. 210. 244.
 νεωτεροποιΐα 46.
 νηστεία 154. 166. 238.

Νικήτας, άσπαθάριος, 482.
 Νικήτας, πρωτοσπαθάριος, 440.
 Νικηφόρος Κων/πόλεως 32. 40. 210.
 Νικηφόρος, φιλόσοφος, 372. 376. 382.
 Νικηφόρου (μονή) 330.
 Νικόλος, ήγούμενος μονής άγίου Νικη-
 φόρου, 330.
 Νικόλαος 'Ρώμης 20.
 Νικομήδεια 270. 272. 288. 300.
 νομοθεσία 32. 34. 348.
 νουθεσία 460.
 Νύσσα 74.

Ξ

ξύρεσθαι 258.

Ο

όδύνη 56. 62.
 'Οδυσσεύς 328. 384.
 οίκονομία 258. 260. 360.
 όλιγωρία 26. 28. 126. 176. 288.
 όμόνοια 106. 204. 332.
 όμοσύσιος, ον 18.
 όμοουσιότης 264.
 όμοτιμία 22.
 όνειδισμός 34. 56.
 όνειδος 58. 128. 356. 392. 452.
 'Ονώριος (αίρετικός) 18.
 όργή 120. 124. 144. 188. 212. 214. 338.
 346. 364. 400.
 'Ορθοδοξία 68. 80. 88. 152. 248. 284.
 όρκος 124. 172. 314. 316.
 όρμη 298.
 'Ορόντης 76.
 'Οσιος Κορδούης 70.
 ούσία, θεία, 250.
 ούσίωσις 256.
 'Οφιοκανός 426.
 όψοφαγία 334.

Π

πάθος 10. 52. 58. 66. 104. 118. 120. 126.

134. 144. 234. 284. 354. 372. 380. 404.
 424. 444. 478.
 παιδαγωγία 104.
 παιδεία 276. 440.
 παιδοποιία 46.
 Παλαμήδης 328.
 πανουργία 198.
 Παντολέων, πρωτοσπαθάριος, 414.
 Παπίας 260.
 παράβασις 34. 466.
 παράδεισος 304. 474.
 παραίνεσις 300. 448. 452. 484.
 παράκλησις 28. 62. 202. 372. 396. 484.
 Παράκλητος 74.
 παρακοή 438.
 παραμυθία 28. 54. 58. 320. 306.
 παράνοια 256.
 παρανομία 34. 116. 144. 234. 284. 344.
 παραπληξία 90.
 παραφορά 178.
 παραφυλακή 104.
 παραψυχή 28. 62. 148. 202. 304. 334. 396.
 468.
 παρθενία 222. 306.
 Παρθένος 78. 372.
 παροΐνια 46. 104. 234.
 παροργισμός 22.
 παρησία 70. 204. 216. 288. 304. 330. 372.
 374. 376. 380. 394. 438. 478.
 Πασχαΐνος, έπίσκοπος, 78.
 Πάταρα 260.
 πατρολοΐας 40. 260. 266.
 Παύλος 10. 22. 100. 170. 178. 182. 192.
 202. 204. 206. 230. 250. 258. 280. 294.
 298. 346. 352. 360. 366. 384. 386. 406.
 450. 464. 478.
 Παύλος, άρχιεπίσκοπος Καισαρείας,
 290.
 Παύλος Κων/πόλεως 86.
 Παύλος, μητροπολίτης Λαοδικείας 308.
 310. 318.
 Παύλος, όμολογητής, 208.
 Παφνούτιος 70.
 πειρασμός 28. 62. 100. 192. 304. 418. 438.
 444. 476. 482.

πένθος 404. 466. 468. 480.
 περίνοια 372.
 περιτομή 34.
 περιωδυνία 292.
 Περσεφόνη 356.
 Πέτρος 10. 100. 204. 346. 384. 464.
 Πέτρος, πρεσβύτερος, αντιπρόσωπος
 του Ῥώμης, 88. 174.
 Πέτρος Ἀπαμείας. αίρετικός, 84. 152.
 210.
 Πέτρος, ἡγούμενος μονῆς Σάββα, 88 .
 174.
 Πέτρος Ἱεροσολύμων 84.
 Πέτρος, μοναχὸς Ἀλεξανδρείας, 86.
 Πετρώνιος 300.
 πιθανολογία 110.
 Πιλᾶτος 360.
 Πισσάδες 324.
 πίστις 10. 12. 16. 18. 38. 66. 70. 94. 98.
 100. 124. 152. 154. 170. 186. 188. 190.
 206. 218. 222. 224. 244. 264. 284. 384.
 386. 402. 408. 418.
 πλάνη 72. 80. 86. 90. 150. 152. 164. 244.
 246. 252. 368. 462.
 πλάνη πολύμορφος 66.
 Πλάτων 322.
 πλεονέκτημα, -τα
 ἕπλεονεξία 118. 336. 452.
 πλημμέλημα 52.
 πλούτος 448. 488.
 Πνεῦμα (ἅγιον - θεῖον) 74. 76. 188. 202.
 216. 218. 236. 244. 246. 248. 250. 252.
 254. 264. 298. 370. 396.
 πόθος 100. 270. 386. 402. 484.
 ποιηλασία 416.
 πολυγαμία 134.
 πολυπειρία 50.
 πολυχερία 118.
 Πολυχρόνιος, αίρετικός, 86.
 πονηρία 116. 168. 348. 354. 358. 416.
 Πόντιος Πιλᾶτος 68.
 Πόντος Ἀξείνος 276.
 Πόντος Εὐξείνος 276.
 πορνεία 36. 240.
 προότης 144. 214. ᾽πρεσβεία 372.

προαίρεσις 110. 130. 254. 282. 324. 344.
 προδοσία 388. 390.
 προδότης 126.
 προθυμία 96. 334.
 προκοπή 106.
 πρόληψις 244.
 Προμηθεὺς 434.
 πρόνοια 50. 96. 118. 126. 196. 200. 206.
 332. 360. 364. 366. 372. 392. 434.
 προνόμον 204.
 προσδοκία 60. 62.
 προσευχή 20. 52. 238. 354. 366. 372.
 προσκύνησις 92.
 πρόσωπον 76.
 προὔπαρξις 18.
 προφήτης (Δαβίδ) 294.
 πρωτότοκος 204.
 Πύρρος Κων/πόλεως 86.

P

ῥαθυμία 10. 96. 310.
 ῥαστώνη 52. 138. 144.
 Ῥωμαῖος, -οι 50. 166. 212. 214. 324. 442.
 Ῥώμη 36. 52. 74. 76. 78. 82. 84. 86. 88.
 262. 264. 344.
 Ῥώμη νέα 20. 240.
 Ῥὼς 170.

Σ

Σάβας, ἡγούμενος Πισσάδων 324.
 Σάβας, ἡσυχαστής, 356.
 Σαβέλλιοι 260.
 Σαβέλλιος 14.
 Σαδδουκαῖοι 360.
 Σαλμονεὺς 146.
 Σαρακηνοὶ 222. 224.
 Σατανᾶς 182.
 Σεβ(υ)ῆρος 152. 210.
 σεμνολόγημα 148.
 Σέργιος, ἀσπαθάριος, 460.
 Σέργιος (αίρετικός) 18.
 Σέργιος, μάγιστρος, 410.
 Σέργιος Κων/πόλεως 86.

Σῆμ 258.
 Σίδη 36.
 Σικελία 368. 406.
 Σίλδεστρος Ῥώμης 70.
 Σίμων 28.
 Σίμων 150.
 σκληραγωγία 232.
 σκότος ἑξώτερον 434.
 Σκύθης 290.
 Σόδομα 434.
 σοφία 76. 440.
 Σοφία Θεοῦ 226. 252. 254. 366. 406. 426.
 σοφία οὐράνιος 474.
 Σπυρίδων 70.
 Σταυράκιος, σπαθαροκανδιδάτης, 484.
 σταυρὸς 16. 92. 372. 374.
 σταύρωσις 374.
 στεναγμὸς 176. 404. 470.
 Στέφανος, αἵρετικὸς, 86.
 Στέφανος, πρωτομάρτυς, 360.
 στοργή 142. 378.
 συγγνώμη 36. 188. 190. 192. 218. 220. 224.
 226. 230. 248. 290. 296. 312. 332. 334.
 348. 352. 368. 402. 408. 438. 482.
 σύγχυσις 12.
 συκοφαντία 110.
 Σύμβουλον πίστεως 264.
 συμπάθεια 54. 120. 200. 302. 338. 438.
 454. 484. 488.
 συμφέρον 448.
 συμφορὰ 56. 124. 126. 142. 164. 178. 268.
 312. 370. 374. 380. 428. 440. 442. 454.
 466. 470. 472. 480.
 σύνεσις 50.
 Συρακοῦσα 282.
 Σωκράτης 312.
 σωτηρία 12. 20. 44. 52. 68. 76. 78. 96. 106.
 120. 202. 242. 266. 294. 296. 296. 298.
 324. 332. 346. 348. 368. 418.
 Σωφρόνιος, μονάζων, 352.
 σωφρονισμὸς 148. 346.
 σωφροσύνη 70. 144. 356. 470.

Τ

ταλαιπωρία 148. 188. 238. 274. 304. 438.

τάλαντον 10.
 ταπεινοφροσύνη 144. 354.
 Ταράσιος 32. 40. 88. 174. 264. 430. 446.
 450. 464.
 Ταρσὸς 82.
 τελειότης 8. 100. 202. 482.
 τελείωσις 204. 222.
 τιμὴ 46. 92.
 τιμὴ εἰκονισμάτων 90.
 Τιμόθεος Ἀλεξανδρείας 72.
 Τιμοκλῆς 426.
 Τίμων 340.
 τιμωρία 52. 54. 60. 84. 102. 104. 116. 122.
 132. 164. 186. 188. 192. 208. 212. 216.
 220. 270. 284. 300. 338. 346. 348. 354.
 358. 366. 420. 434. 442. 450.
 τόλμη 364.
 τραγωδία 210. 468.
 Τριάς ἁγία 218. 252.
 τρυφή 134. 144. 268. 306. 356. 420.
 Τυρῶνηνοι 432.

Υ

ὑβρις 26. 44. 90. 124. 136. 140. 146. 270.
 388. 438.
 υἱοθεσία 142. 204. 208. 446.
 Υἱὸς τοῦ ἀνθρώπου 298.
 ὑπακοή Χριστοῦ 46. 278.
 ὑπεροψία 26. 178. 182. 330.
 ὑπομονή 58. 192. 468. 480. 482.
 ὑπόστασις 14. 16. 38. 76. 78. 82. 162. 252.
 256.

Φ

Φάλαρις 324. 414.
 φθόνος 26. 28. 42. 58. 64. 110. 118. 280.
 340. 420. 444. 488. 482.
 φθορὰ 80. 122. 218. 220. 446.
 φιλανθρωπία 20. 24. 78. 92. 120. 20. 24.
 78. 92. 120. 180. 190. 204. 214. 268.
 278. 338. 400. 402. 416. 420. 424. 436.

448.

φιλαργυρία 336. 424.

φιλάργυρος 44.

φιλία 142. 208. 332. 342. 384. 386. 388.

390. 392. 418. 434. 438. 454.

Φιλιστιώνιος 314,

φιλονεικία 22. 42. 52. 226.

Φιλόνησος 408.

φιλοξενία 52. 308.

φιλοπτωχεία 424.

φιλοσοφία 486.

φιλοτιμία 412. 464. 480.

Φλαβιανός 208.

φλεβοτομία 320.

φόβος 220.

φόβος ανθρώπου 372.

φόβος θεός 372. 384. 434.

φορολογία 412.

φρενοβλάβεια 16. 348.

φρόνημα 70. 194. 244. 248. 254. 258. 282.

472. 480.

φρόνημα αίρετικόν 258.

φρόνησις 106. 446.

Φρυγοί 396.

φύσις θεία 14. 46. 72. 80. 82. 86. 88. 162.

φῶς ἀληθείας 378.

Φώτιος 20. 64. 216.

φωτοχυσία 306.

X

Χαλκηδών 78. 152. 278. 292. 312. 320.

Χάμ 258. 264.

χαρά 96. 102. 144. 154. 164. 176. 202. 206.

364. 370. 376. 394. 458. 474. 478. 482.

χάρις θεία 40. 216.

Χάρυβδις 186.

χειραγωγία 378.

χειροθεσία 74. 236. 242. 350.

χειροτονία 28. 36. 48. 166. 216. 218. 228.

Χθονθάκονθλος 426.

χοροστασία 156.

χρηστότης 20. 22. 124. 214. 270. 450..

χρίσμα 184. 202.

Χριστοδούλου, ἀσηκρήτις, 60.

Χριστιανισμός 210. 340.

Χριστιανός 20. 38. 66. 90. 92. 96. 98. 100.

152. 154. 156. 158. 160. 164. 170. 216.

222. 224. 246. 248. 282. 284. 326. 340.

408. 442. 446.

Χριστομαχία 90. 284.

Χριστομάχος 18. 80. 90. 92. 174.

Χρυσόστομος 160. 208.

Ψ

ψευδολογία 126. 184.

ψεῦδος 86. 144. 204. 276. 316. 364. 410.

412. 424. 462.

ψυχαγωγία 178. 306. 468. 478.

Ω

ὠμότης 120. 170. 180. 286. 360.

ὠραιότης 142.

ὠρειγένης 18. 82.

ὠφέλεια 54. 66. 106. 270. 280. 324. 328.

458

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

	Σελίς
ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ ΒΙΒΛΙΑ ΤΡΙΑ ΕΙΣ ΝΕΑΝ ΚΑΤΑΤΑΞΕΙΝ	8
ΒΙΒΛΙΟΝ ΠΡΩΤΟΝ	8
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α'. Τῷ τά πάντα ἁγιωτάτῳ, ἱερωτάτῳ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ Νικολᾶῳ πάπα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, Φώτιος, Ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης.	8
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β'. Ἡ ἀπολογητικὴ ἐπιστολὴ τοῦ Φωτίου πρὸς τὸν πάπαν Νικόλαον, ἐν οἷς ἐμέμψατο αὐτῷ διὰ τὴν πρὸς τὸν θρόνον Κωνσταντινουπόλεως ἀναδίβασιν. – Τῷ τά πάντα ἁγιωτάτῳ, ἱερωτάτῳ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ Νικολᾶῳ, Πάπα τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης, Φώτιος, Ἐπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης.	20
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ'. Πρὸς τοὺς πατριάρχας τῆς Ἀνατολῆς καὶ τὸν Οἰκονόμον τῆς Ἐκκλησίας Ἀντιόχειας. – Ἐλλείπει	54
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Δ'. Βάρδα, Μαγίστρω, Πατρικίῳ καὶ Κουροπαλάτῃ.	54
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ε'. Τῷ αὐτῷ, πρεσβεία ὑπὲρ Χριστοδοῦλου ἀσηκρητῆς κινδυνεύσαντος.	60
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΤ'. Βάρδα Μαγίστρω Πατρικίῳ καὶ Κουροπαλάτῃ, περὶ κληρικοῦ τοῦ Βλασίου κινδυνεύσαντος.	60
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ζ'. Βάρδα, Καίσαρι.	64
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Η'. Φωτίου, τοῦ ἁγιωτάτου πατριάρχου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἐκ τῆς πρὸς Μιχαὴλ τὸν ἄρχοντα Βουλγαρίας, ἐπιστολῆς, Τί ἐστὶν ἔργον ἄρχοντος.	64
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΑ'. Μιχαὴλ τῷ θεοσέπτῳ βασιλεῖ.	144
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΒ'. Τῷ αὐτῷ.	148
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΓ'. Ἐγκύκλιος ἐπιστολὴ πρὸς τοὺς τῆς Ἀνατολῆς ἀρχιερατικούς θρόνους, Ἀλεξανδρείας φημί καὶ τῶν λοιπῶν, ἐν ἧ περι κεφαλαίων τινῶν διάλυσιν πραγματεύεται, καὶ ὡς οὐ χρή λέγειν ἐκ τοῦ Πατρὸς καὶ τοῦ Υἱοῦ τὸ Πνεῦμα προέρχεσθαι, ἀλλ' ἐκ τοῦ Πατρὸς μόνον.	150

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΔ'. Ἀπὸ τῆς ὑπερορίας, πρὸς τοὺς ἐπισκόπους.	176
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΕ'. Ἀπὸ τῆς ὑπερορίας τοῖς συνδεδιωγμένοις ἐπισκόποις.	206
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΣΤ'. Τῷ εὐσεβεστάτῳ καὶ μεγάλῳ βασιλεῖ Βασιλείῳ.	206
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΖ'. Τῷ αὐτῷ.	214
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΗ'. ΑΠΑΝΤΗΣΙΣ ΚΑΝΟΝΙΚΗ ΤΟΥ ΦΩΤΙΟΥ. – Τῷ θεοφιλεστάτῳ ὀσιωτάτῳ συλλειτουργῷ Λέοντι, ἀρχιεπίσκοπῳ Καλαβρίας, Φώτιος, ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως.	216
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Α'.	216
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Β'. Περὶ πρεσβυτέρων καὶ διακόνων, ὧν αἱ γυναῖκες ὑπὸ Βαρβάρων διεφθάρησαν.	218
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Γ'. Περὶ τοῦ εἰ χρὴ βαπτίζεσθαι τὰ τῶν Σαρακηνῶν βρέφη ἐν τῇ αὐτῶν ὄντα χώρα καὶ εἰς τοὺς ἑαυτῶν οἴκους.	222
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Δ'. Περὶ τοῦ εἰ χρὴ γυναῖξι διδόναι δῶρα πρὸς τὸ ἀποκομίσαι ἐγκεκλεισμένοις Χριστιανοῖς ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν.	222
ΚΕΦΑΛΑΙΟΝ Ε'. Περὶ τοῦ, εἰ χρὴ κοινωνεῖν τοὺς ὑπὸ τῶν Σαρακηνῶν εἰς ἀσέλγειαν διασθέντας παῖδας.	224
ΚΑΝΟΝΙΚΑΙ ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΠΡΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ	
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΘ'.	226
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Κ'.	232
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑ'.	234
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΒ'.	234
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΓ'.	236
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΔ'. Τῷ θεοφιλεστάτῳ, ὀσιωτάτῳ, ἱερωτάτῳ ἀρχιερεῖ ἀδελφῷ καὶ συλλειτουργῷ, τῷ θαυμασιωτάτῳ καὶ περιωνύμῳ ἀρχιεπισκόπῳ καὶ μητροπολίτῃ Ἀκυλείας, Φώτιος, ἐλέει Θεοῦ ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ῥώμης καὶ οἰκουμενικός.	240
Β' ΒΙΒΛΙΟΝ ΤΩΝ ΕΠΙΣΤΟΛΩΝ	
ΠΡΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ, ΚΛΗΡΙΚΟΥΣ, ΜΟΝΑΧΟΥΣ, ΑΓΙΟΥΣ,	
ΚΑΙ ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑΡΧΑΣ	
ΣΥΣΤΑΤΙΚΑΙ Η ΠΑΡΗΓΟΡΗΤΙΚΑΙ.	
ΣΕΙΡΑ ΠΡΩΤΗ – ΠΡΟΣ ΕΠΙΣΚΟΠΟΥΣ	
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α'. Ἰωάννη, μητροπολίτῃ Ἡρακλείας.	268
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β'. Εὐσταθίῳ, πατριάρχῃ Ἀντιοχείας.	268
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ'. Ἰωάννη, μητροπολίτῃ Νικομηδείας.	270

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Δ'. Ἰγνατίω, ἐπισκόπῳ Λόφων.	270
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ε'. Γεωργίῳ, μητροπολίτῃ Νικομηδείας.	272
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΤ'. Ἰωάννῃ, μητροπολίτῃ Ἡρακλείας, τῆς ἐπαναστάσεως τῆς κατὰ τὴν Ἀρμενίαν συνισταμένης.	272
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ζ'. Θεοδώρῳ, μητροπολίτῃ Λαοδικείας.	274
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Η'. Ἰγνατίω, ἐπισκόπῳ Λόφων.	274
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Θ'. Θεοδώρῳ, μητροπολίτῃ Λαοδικείας.	276
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ι'. Τῷ αὐτῷ.	276
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΑ'. Θεοδώρῳ, μητροπολίτῃ Λαοδικείας.	276
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΒ'. Εὐλαμπίῳ, ἀρχιεπισκόπῳ καὶ σκευοφύλακι.	276
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΓ'. Ἀντωνίῳ, ἀρχιεπισκόπῳ Βοσφόρου.	276
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΔ'. Ζαχαρίᾳ, μητροπολίτῃ Χαλκηδόνος.	278
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΕ'. Τῷ αὐτῷ.	280
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΣΤ'. Γρηγορίῳ, ἀρχιεπισκόπῳ Συρακούσης.	282
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΖ'. Ἰγνατίω, μητροπολίτῃ Κλαυδιουπόλεως.	282
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΗ'. Μιχαήλ, μητροπολίτῃ Μιτυλήνης.	284
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΘ'. Εὐσχήμεσι καὶ Γεωργίῳ, μητροπολίταις.	286
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Κ'. Θεοδώρῳ, μητροπολίτῃ Λαοδικείας.	286
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑ'. Τῷ αὐτῷ.	286
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΒ'. Εὐθυμίῳ, μητροπολίτῃ Κατάνης.	288
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΓ'. Γεωργίῳ, μητροπολίτῃ Νικομηδείας.	288
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΔ'. Θεοδώρῳ, μητροπολίτῃ Λαοδικείας.	290
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΕ'. Εὐσχήμεσι, ἀρχιεπισκόπῳ Καισαρείας.	290
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΣΤ'. Παύλῳ γεγονότι ἀρχιεπισκόπῳ Καισαρείας καὶ ἀποστήσαντι.	290
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΖ'. Ζαχαρίᾳ, μητροπολίτῃ Χαλκηδόνος.	292
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΗ'. Εὐλαμπίῳ, ἀρχιεπισκόπῳ καὶ σκευοφύλακι.	292
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΘ'. Εὐσχήμεσι, ἀρχιεπισκόπῳ Καισαρείας.	292
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Λ'. Ζαχαρίᾳ, μητροπολίτῃ Ἀντιοχείας.	294
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΑ'. Θεοδώρῳ, μητροπολίτῃ Λαοδικείας.	298
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΒ'. Ἀμφιλοχίῳ, μητροπολίτῃ Κυζίκου.	300
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΓ'. Γεωργίῳ, μητροπολίτῃ Νικομηδείας.	300
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΔ'. Γεωργίῳ, μητροπολίτῃ Νικομηδείας, τελευτήσαντος αὐτῷ ἐν ὑπερορίᾳ κληρικῶν, μετὰ τὴν γενομένην ἐπ' αὐτῷ τοῦ πρεσβυτέρου χειροτονίαν.	300
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΕ'. Εὐσχήμεσι, ἀρχιεπισκόπῳ Καισαρείας.	308
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΣΤ'. Παύλῳ, μητροπολίτῃ Λαοδικείας.	308

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΖ. Παύλω, μητροπολίτη Λαοδικείας.	310
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΗ. Παύλω, μητροπολίτη Λαοδικείας.	310
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΘ. Ζαχαρία, μητροπολίτη Χαλκηδόνος.	312
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Μ. Παύλω, μητροπολίτη Λαοδικείας.	318
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΑ. Ζαχαρία, μητροπολίτη Χαλκηδόνος.	320
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΒ. Μιχαήλ, μητροπολίτη Μιτυλήνης.	320
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΓ. Μιχαήλ, μητροπολίτη Μιτυλήνης.	320
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΔ. Ἀμφιλοχίω, μητροπολίτη Κυζίκου.	322
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΕ. Ἰωάννη, μητροπολίτη Ἡρακλείας.	324
ΣΕΙΡΑ ΔΕΥΤΕΡΑ — ΠΡΟΣ ΑΒΒΑΔΕΣ	
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΣΤ. Σάβα, ἡγουμένω τῶν Πισσάδων.	324
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΖ. Θεοκτίστω, ἡγουμένω.	326
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΗ. Θεοδώρῳ, ἡγουμένω.	328
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΘ. Τῷ αὐτῷ.	328
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ν. Νικολάω, ἡγουμένω μονῆς τοῦ ἁγίου Νικηφόρου.	330
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΑ. Δωροθέω, ἡγουμένω μονῆς Κεδρώνων.	330
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΒ. Τῷ αὐτῷ.	332
ΣΕΙΡΑ ΤΡΙΤΗ — ΠΡΟΣ ΔΙΑΦΟΡΟΥΣ ΚΛΗΡΙΚΟΥΣ.	
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΓ. Γεωργίω, διακόνω καὶ ξενοδόχῳ.	332
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΔ. Τῷ αὐτῷ. (Ἐλλείπει ἐκ τῆς σειρᾶς).	334
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΕ. Θεοφάνει, διακόνω καὶ πρωτονοταρίῳ.	334
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΣΤ. Γεωργίω, διακόνω καὶ ξενοδόχῳ.	334
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΖ. Τῷ αὐτῷ.	336
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΗ. Γεωργίω, διακόνω καὶ ξενοδόχῳ.	336
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΘ. Γρηγορίω, διακόνω καὶ χαρτουλαρίῳ τῷ Ἀμασιανῷ.	336
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ξ. Τῷ αὐτῷ.	338
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΑ. Τῷ αὐτῷ.	338
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΒ. Γεωργίω, διακόνω καὶ κουβουκλεισίῳ.	340
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΓ. Δαμιανῷ, ξενοδόχῳ.	342
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΔ. Γρηγορίω, διακόνω καὶ χαρτυλαρίῳ.	344
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΕ. Γεωργίω, διακόνω καὶ ὀρφανοτρόφῳ.	344
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΣΤ. Ἀναστασίῳ, πρεσβυτέρῳ καὶ βιβλιοθηκαρίῳ Ῥώμης.	344
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΖ. Δαμιανῷ, ξενοδόχῳ.	346
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΗ. Παύλω, μοναχῷ ἀποστατήσαντι.	346
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΘ. Μονάζοντι Ε., πεσόντι.	348

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ο'. Ἀθανασίω, μοναχῷ ἡσυχάζοντι.	348
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΑ'. Ζωσιμᾶ, μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῆ.	348
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΒ'. Ἀθανασίω, μοναχῷ καὶ ἡσυχάζοντι.	350
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΓ'. Τῷ αὐτῷ.	350
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΔ'. Βαρνάβα, μονάζοντι.	352
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΕ'. Σωφρονίω, μονάζοντι.	352
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΣΤ. Μητροφάνη, μοναχῷ ἀποστατήσαντι.	354
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΖ'. Τῷ αὐτῷ.	354
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΗ'. Εὐθυμίω, μονάζοντι παραπεσόντι.	354
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΟΘ'. Μάρκω, Σικελῷ μονάζοντι.	356
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Π'. Σάβα ἡσυχαστῆ, μετὰ τῶν ἀποστατῶν γεγονότι.	356
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΑ'. Ἀθανασίω, μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῆ.	358
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΒ'. Μητροφάνει, μονάζοντι ἀποστατήσαντι.	358
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΓ'. Θεοδοσίω, μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῆ.	358
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΔ'. Τῷ αὐτῷ.	360
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΕ'. Ἀκακίω, μοναχῷ καὶ ἰατρῷ.	366
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Πς. Ἀκακίω, μοναχῷ καὶ ἰατρῷ.	368
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΖ'. Ἰσαακίω, μοναχῷ.	368
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΗ'. Μητροφάνει, μοναχῷ καὶ ἡσυχαστῆ τῷ ἐκ Σικελίας.	368
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΘ'. Ἀρσενίω μοναχῷ, πρεσβυτέρω καὶ ἡσυχαστῆ.	370
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ψ. Νικηφόρω, φιλοσόφω μονάζοντι.	372
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΨΑ'. Νικηφόρω, φιλοσόφω μονάζοντι.	374
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΨΒ'. Ἀθανασίω, μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῆ.	374
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΨΓ'. Ἀρσενίω, μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῆ.	374
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΨΔ'. Νικηφόρω, φιλοσόφω μονάζοντι.	376
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΨΕ'. Ἀρσενίω, μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῆ, μετὰ τὸ ἀποσταλῆναι πρὸς αὐτὸν τοὺς ἐκ Βουλγαρίας ζητοῦντας μονάσαι..	378
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ψς. Νικηφόρω, φιλοσόφω μοναχῷ.	380
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΨΖ'. Τῷ αὐτῷ.	380
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΨΗ. Νικηφόρω, φιλοσόφω μονάζοντι.	382
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΨΘ'. Τῷ αὐτῷ.	382
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ρ'. Τῷ αὐτῷ.	392
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΑ'. Εὐσεβεία, μοναζούση καὶ ἡγουμένη, παραμυθητική, ἐπὶ ἀδελφῆ τελευτησάση.	396
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΡΒ'. Θεοφάνη, μονάζοντι.	404

ΒΙΒΛΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ
ΕΠΙΣΤΟΛΑΙ ΠΡΟΣ ΛΑΪΚΟΥΣ ΑΕΙΩΜΑΤΟΥΧΟΥΣ

ΕΠΙΣΤΟΛΗ Α'. Ἰωάννη, ἀσπαθαρίω καὶ στρατηγῶ Φιλοπονήσου.	408
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Β'. Σεργίω, μαγίστρω καὶ λογοθέτῃ τοῦ Δρόμου.	408
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Γ'. Βασιλείω, πατρικίω καὶ ἐπάρχῳ πόλεως.	410
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Δ'. Σεργίω, μαγίστρω καὶ λογοθέτῃ.	410
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ε'. Ἡλία, πρωτοσπαθαρίω.	412
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΤ. Θεοφυλάκῳ, πατρικίω καὶ στρατηγῶ Ἀρμενιακῶν.	412
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ζ'. Παντολέοντι, πρωτοσπαθαρίω.	414
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Η'. Λέοντι, σπαθαρίω τῷ ἐπιλεγομένῳ Δράκοντι.	416
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Θ'. Ἰωάννη, σπαθαρίω τῷ χρυσοχέρῃ.	418
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ι'. Λέοντι, γεγονότι λογοθέτῃ τῷ Μαδιάμ.	418
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΑ'. Ἀλεξάνδρῳ, κόμητι.	418
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΒ'. Βασιλείω, κοιαίστορι.	420
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΓ'. Ἰωάννη, πατρικίω καὶ σακελλαρίω.	420
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΔ'. Ἰωάννη, πατρικίω καὶ σακελλαρίω κατὰ τοὺς Ἀγ- γουρίους.	422
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΕ'. Ἀναστασίω, μονάζοντι καὶ ἡσυχαστῇ.	422
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΣΤ. Τῷ αὐτῷ.	424
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΖ. Τῷ αὐτῷ.	424
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΗ'. Γαλάτωνι ἀσηκρητίς.	424
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΙΘ'. Ἰωάννη, σπαθαρίω.	426
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Κ'. Μιχαήλ, πατρικίω καὶ σακελλαρίω.	428
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΑ'. Ἀρσενίω, μοναχῷ.	428
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΒ'. Ἰωάννη, πατρικίω καὶ στρατηγῷ Ἑλλάδος.	428
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΓ'. Βάρδα, πατρικίω καὶ στρατηγῷ Μακεδονίας..	430
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΔ'. Ἰωάννη, πατρικίω καὶ σακελλαρίω κατὰ τοὺς Ἀγ- γουρίους.	430
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΕ'. Ταρασίω, ἀδελφῷ.	430
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΣΤ. Ἰωάννη, σπαθαρίω.	432
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΖ'. Κωνσταντίνῳ, σπαθαρίω, γένους ὄντος Τυρρῶνῶν καὶ δυστροπευομένῳ.	432
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΗ'. Λέοντι, λογοθέτῃ γεγονότι καὶ μονάσαντι, ὑπὸ δο- κοῦντος φίλου παραλυπηθέντι.	432
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΚΘ'. Βασιλείω, πράκτορι.	434
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Λ'. Μιχαήλ, πρωτοσπαθαρίω.	434

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΑ'. Ἰωάννη, πατρικίῳ καὶ σακελλαρίῳ, κατὰ τοὺς Ἄγ- γουρίους.	436 436
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΒ'. Βαάνη, πραιποσίτῳ καὶ πατρικίῳ.	438
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΓ'. Ἰωάννη, πατρικίῳ καὶ στρατηγῷ Ἑλλάδος.	438
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΔ'. Λέοντι καὶ Γαλάτωνι, ἀδελφοῖς καὶ ἀσηκροῖς.	440
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΕ'. Δαμιανῷ, ξενοδόχῳ.	440
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΣΤ'. Μιχαήλ, πρωτοσπαθαρίῳ.	440
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΖ'. Νικήτῃ, πρωτοσπαθαρίῳ.	440
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΗ'. Βαάνη, πραιποσίτῳ καὶ πατρικίῳ.	442'
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΛΘ'. Θεοφίλῳ, πραιποσίτῳ.	442'
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Μ'. Ἡλίῳ, πρωτοσπαθιαρίῳ.	444
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΑ'. Θεοφίλῳ, πρωτοσπαθαρίῳ.	444
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΒ'. Θεοδότῳ, σπαθαροκανδιδάτῳ.	444
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΓ'. Ἰωάννη, πατρικίῳ καὶ σακελλαρίῳ κατ' Ἄγγου- ρίους.	446 446
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΔ'. Ταρασίῳ, πατρικίῳ ἀδελφῷ.	446
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΕ'. Μανουήλ, πατρικίῳ.	446
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΣΤ'. Ἰωάννη, πρωτοσπαθαρίῳ καὶ δρουγγαρίῳ τοῦ πλοῖμου.	448 448
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΖ'. Ταρασίῳ, ἀδελφῷ.	448
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΗ'. Βασιλείῳ, κυαίστωρι.	448
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΜΘ'. Ἀλεξάνδρῳ, κόμητι.	450
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ν'. Ταρασίῳ, πατρικίῳ ἀδελφῷ.	450
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΑ'. Παντολέοντι, ἀσπαθαρίῳ.	450
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΒ'. Κωνσταντίνῳ, νωταρίῳ.	452
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΓ'. Ἰωάννη, πατρικίῳ.	452
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΔ'. Μαριανῷ, πατρικίῳ καὶ δομεστικῷ τῶν σχολῶν.	454
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΕ'. Τῷ αὐτῷ.	456
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΣΤ'. Θεοφίλῳ, ἀσπαθαρίῳ καὶ σακελλαρίῳ.	458
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΖ'. Ἡλίῳ, ἀσπαθαρίῳ καὶ δρουγγαρίῳ τοῦ πλοῖμου.	458
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΗ'. Σεργίῳ, ἀσπαθαρίῳ ἀδελφῷ.	460
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΝΘ'. Θεοφυλάκτῳ, ἀσπαθαρίῳ.	460
ΕΠΙΣΤΟΛΗ Ξ'. Μανουήλ, πατρικίῳ.	462
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΑ'. Λέοντι καὶ Γαλάτωνι, ἀδελφοῖς ἀσηκροῖς.	462
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΒ'. Ἀρσαθήρ, ἀσπαθαρίῳ.	464
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΓ'. Ταρασίῳ, πατρικίῳ ἀδελφῷ, παραμυθητικὴ ἐπὶ θυγατρὶ τεθνηκυῖα.	464 464

ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΔ'. Κωνσταντίνω, νοταρίω.	482
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΕ'. Νικήτα, άσπαθαρίω καί επί του ἰδικου ὑπέρ τῶν μητροπολιτῶν του Κυζίκου καί τῆς Λαοδικείας.	482
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΣΤ. Σταυρακίω, σπαθα(ρο)κανδιδάτω ἐπάρχοντι τῆς Κυπρίων νήσου.	484
ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΞΖ'. Περὶ του μῆ δεῖν πρὸς τὰ ἐν τῷ βίῳ λυπηρὰ ἐπιστρέφεισθαι.	486
ΕΥΡΕΤΗΡΙΑ	
1. Εὐρετήριο χωρίων τῆς Γραφῆς	491
2. Εὐρετήριο ὀνομάτων καί πραγμάτων.	493

Φωτοστοιχειοθεσία: «ΓΡΑΦΙΚΕΣ ΤΕΧΝΕΣ» ΕΛΕΥΘΕΡΙΟΥ ΜΕΡΕΤΑΚΗ

Γ. Μπακατσέλου 3 – Τηλ. 2310/283 880 – Θεσσαλονίκη

Ἐκτύπωση Ὀφσετ: ΧΡ. ΘΩΜΑΣ – Τηλ. 23940/72.394. Λητὴ Θεσσ/νίκης

Βιβλιοδεσία: Ἄφοι ΒΑΡΟΥΣΙΑΔΗ, Τηλ. 0310/710 140 – Θεσ/νίκη

Κεντρικὴ διάθεση: Βιβλιοπωλεῖο Ε. ΜΕΡΕΤΑΚΗ

Γ. Μπακατσέλου 3 – Θεσσαλονίκη – Τηλ. 2310/283 880 – (Οἰκίας 2310/696 653)

Διεύθυνση ἀλληλογραφίας: Τ.Θ. 40090 – Τ.Κ. 560 10 ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ